

CEVÂHİRÜ'L-MENÂKİB

Sokollu Mustafa Paşa'nın Hayatı

NAHÎFÎ MEHMED EFENDÎ

Tarih ve Toplum Bilimleri Serisi: 19

- Kitabın Adı* : CEVÂHİRÜ'L-MENÂKİB
Sokollu Mustafa Paşa'nın Hayatı
- Müellifi* : Nahîfî Mehmed Efendi (ö. 1609-10)
- Hazırlayan* : Dr. İbrahim Pazan
- Son Okuma* : Muhammed Said Güler, Yazma Eser Uzmanı
- Arşiv Kayıt* : Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emiri Şeriye 1031
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. Türkçe Yazmalar 2578
Avusturya Milli Ktp., Österreichische Nationalbibliothek H.O. 47
- Kapak Görseli* : Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emiri Şeriye 1031
- Kitap Tasarım* : AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti.
Divanyolu Cad. Erçevik İşhanı, No: 203, Sultanahmet-İstanbul
Tel: 0212 513 39 90 / www.as64.org • info@as64.org
- Baskı* : Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Dudullu OSB 1. Cadde No. 16 Ümraniye / İstanbul
Tel: 444 44 03 www.bilnet.net.tr / Sertifika No. 42716
- Baskı Yeri ve Yılı* : İstanbul 2019
- Baskı Miktarı* : 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Nahîfî Mehmed Efendi
Sokollu Mustafa Paşa'nın Hayatı, *Cevâhiru'l-Menâkib*
1. Tarih, 2. Osmanlı, 3. Sokollu Mustafa Paşa, 4. Sokollu Mehmed Paşa, 5. Kanuni Sultan Süleyman
ISBN: 978-975-17-4249-0

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 37 00

info@yek.gov.tr

www.yek.gov.tr

CEVÂHİRÜ'L-MENÂKİB SOKOLLU MUSTAFA PAŞA'NIN HAYATI

(İNCELEME - TENKİTLİ METİN)

NAHÎFÎ MEHMED EFENDÎ
(ö. 1609-10)

Hazırlayan
İbrahim Pazan

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslâm ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine’de, Kâhire’de, Şam’da, Bağdat’ta, Buhara’da, Semerkant’ta, Horasan’da, Konya’da, Bursa’da, İstanbul’da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecektir değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanların geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
ÖNSÖZ	13
KISALTMALAR VE İŞARETLER	15
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	17
İNCELEME	19
CEVÂHİRÜ'L-MENÂKİB (GENCÎNE-İ AHLÂK)	19
Eserin İsmi	20
Eserin Müellifi	20
Eserin Yazılış Sebebi	25
Eserin Yazılış Tarihi	26
Eserin Nüshaları	27
Millet Nüshası	28
Üniversite Nüshası	29
Süleymaniye Nüshası	30
Berlin Nüshası	31
Budapeşte Nüshası	32
Viyana Nüshası	33
Saraybosna Nüshası	35
Eserin Muhtevası	36
Eserin Kaynakları	40
Eserin Tesirleri	41
SOKOLLU MUSTAFA PAŞA'NIN HAYATI	45
Amcazâdesi Sokollu Mehmed Paşa'nın Devşirilmesi ve Görev Safahatı	46
Sokollu Mustafa Paşa'nın Devşirilmesi	47
Enderûn'daki Görevleri	49
Sipahi Olarak Taşra Çıkması	50
Devlet Kademelerindeki Görevleri	50
Tımsıvar Beylerbeyiliği Kalemi Defter Kethüdalığı	51
Filek Sancakbeyiliği	52
Klis Sancakbeyiliği	56

Segedin Sancakbeyiliği	61
Hersek Sancakbeyiliği	66
Bosna Sancakbeyiliği	66
Budin Beylerbeyiliği	94
Vezirlik Payesini Alması	98
Hayır Eserleri	100
Bosna Sancağındaki Hayır Eserleri	100
ESERİN DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ	103
Kelimeler	106
Deyimler	108
Atasözleri	112
TENKİTLİ METNİN HAZIRLANMASINDA TAKİP EDİLEN YOL	113
SONUÇ	117
TENKİTLİ METİN	119
Kitāb-ı müsteṭābı reṣṣḥāt-ı sebeb-i te'lîfle terṣîḥ ve evrāk-ı müşğîn-nikābı viṣāḥ-ı 'illet-i tarṣîf ü taṣnîfle tevṣîḥdür ki cevāhir-i zevāhir-i escā', kân-ı ibdā'dan bîrûn olmuştur.	125
Sebeb-i ḥaḳîḳî-i te'lîf-i kitāb ve bâ'is-i aṣlî-i taṣnîf-i 'ac-z-niṣāb olan cenāb-ı vezāret-niṣāb Muṣṭafā Paṣa ḥāzretlerinüñ medḥ u ıtrālarıdır ki, şücün-ı ğuşûn-ı kelām müterākım ve emvāc-ı baḥr-i isti'ārāt ü ihām mütelâtım kılınmıştır.	134
Sebze-zār-ı kitāb āb-ı seḥāb-ı i'tizārla sîrāb ve reṣṣḥa-i cüybār-ı iftiḳār u inkisārla ṣādāb olmuştur. Ve sevḳ-i kelām vefḳ-i merām ve muḳtezā-yı maḳām üzre encām bulmuştur.	140
Ol ṣāḥ-bāz-ı evc-i iḳbālün āṣiyāne-i ḳadīmîlerinden pervāz itmelerine bâ'is ü 'illet, Vezîr-i a'zam Meḥemmed Paṣa ḥāzretleri olduğudur ki rişte-i beyāna keşide kılınmıştır.	142
Ol vezîr-i ḥuceste-tedbîr ḥāzretleri vaṭan-ı aṣlîlerinden çıḳup medāric-i 'āliyyeye 'urûc itdükleridir ki meṣṣāṭa-i aḳlām ziyet-fezā-yı nev-'arûs-ı kelām olmuştur.	150
Maṭla'-ı ḥarem-i pâdiṣāḥiden ṭulû' itdükden ṣoñra vuḳû' bulan aḥvāl-i sa'adet-me'alleridir ki raḳam-zede-i aḳlām-ı 'ac-z-peyām olmuştur.	169

- Livâ-i gerdün-isti'lâ-yı iķbâl ve mencûķ-ı râyet-i ķamer-menzilet-i
câh u celâlleri hem-ser-i felek olup livâ-i Filek erzânî buyurulduķudur. 174
- Ķal'a-i Egri begi olan Maķuķı Ķaŗpar nâm Macara hediye-i bisyâr
irsâl buyurduķlarında Ķarkezi Miķal
nâm mel'ün-ı bed-encâm nehb ü ģâret itdüģidür. 184
- Mîr-i şîr-ķaŗlet dilîrân-ı Rüstem-ķaŗŗiyyet ile Ķarkezi Miķal'ün üzerine
varup varoŗın ģâret itdükleridür. 193
- Şaķib-i 'izz ü iķbâl ve sâķib-i ezyâl-i câķ u celâl, mîr-i Ferruķ-fâl
ve ģuceste-ķiŗâlün keff-i kifâyetlerine zimâm-ı livâ-i Klis tevkil
buyurulduķudur ki silk-i taķrîrde muntazım ve şaķķa-i
kâfur-gün-ı beyâzda mülte'im olmuŗdur. 202
- Erbâb-ı fesâddan ba'zı müfsid-i bed-nihâd siyâset olunup 'arŗa-i
memleket vücûd-ı pür-ŗaķâvetlerinden pâķ olduģudur. 211
- Melce'-i 'abede-i eŗnâm ve melâz-ı 'anede-i ehl-i İslâm olan
Ĥuryan nâm ķal'a-i benâmuń tıŗ ķiŗârı fetķolınup ģâret olunduģudur. 216
- Eyyâm-ı nuŗret-encâmılarında a'dâ-yı nâ-fercâmdan ba'zısınıń dîķ-i
aķvâli sevdâ-yı ģâmdan ģâlî olmayup vâlî olduķları vilâyetün
ķavâlisinde envâ'-ı řaķâvet izķâr itdüklerinde ģaķlarından
gelindüģidür. 225
- Zât-ı sa'âdet-ķarînlerine emârât-ı livâ-i Segedin taķlîd ü ta'yîn
olunduģudur ki raķam-zede-i ģâme-i müŗģîn-külâķ ve netice-i
izdivâc-ı sefid ü siyâķ olmuŗdur. 235
- Ĥuddâm-ı bed-kâmdan ba'zısı tama'-ı ģâm ve sevdâ-yı
nâ-tamâmları vâŗiŗasıyla aķdâm-ı iķdâmı ķarîķ-i istiķâmetden bîrûn
itdüklerinde fermân olunan siyâsetdür. 244
- Zât-ı sûtûde-ŗiŗâtlarına livâ-i Hersek taķlîd olunup
mi'mâr-ı 'adâletleriyle esâs-ı niŗâm-ı vilâyet mümeķhed ve
müŗeyyed ķılınıduģudur. 254
- Me'mûl-i dirîne ve ârzû-yı dil-i pür-seķîneleri olan livâ-i Bosna
zât-ı ģâmide-ŗiŗâtlarına taķlîd ü tevcîķ olunduģudur ki ķeķre-i
muķazzire-i kelâm enâmil-i aķlâmla ģuşâde ķılınımuŗdur. 259
- Livâ-i Bosna'da vâķi' olan ģayrât ü meberrâtlarıdır ki
ģülķeķre-i tertîb-i muķaddime-i nesîm ri'âyet-i berâ'atle
mütenessim ķılınımuŗdur. 265

Ka'la-i Qurpa'nuñ metâ'-ı fethini hürîdâr ve nev-'arûs-ı teşhîrin taleb- kâr olduklarıdır ki 'arâyis-i ma'ânî sâhîretü'l-lihâz ve şâh-ı îzâh-ı elfâzla mütehallî olmuşdur.	284
Zirinoğlu nâm mel'un-ı dâlâlet-encâm âb-ı şehâb-ı nuş u pendle sîrâb olunduğda zemîn-i pür-şûr-ı gurûrundan hâr u hâşâk-i 'inâddan gayrı nesne zühûr itmedüğüdür.	298
Livâ-i Bosna'da alaybegi olan Memi Şâh Beg Vezîr-i a'zam 'Alî Paşa merhûma olan binâ-yı intisâb-ı süst-esâsa istînâsen mîr-i huceste-tedbirle vâkı' olan mu'arazasıdır.	304
Ka'la-i Qurpa'ya teveccühden evvel nehr-i Una üzerinde vâkı' olan cisri harâb eylemege ba'zı kimesneler irsâl buyurdıklarıdır.	311
Mîr-i şâhib-hûş hazretleri cüyûş-ı pür-hurûş-ı deryâ-cûşla ka'la-i Qurpa'yı muhâşara buyurdıklarıdır.	316
Bir şeb-i tîrede ka'la-i Qurpa'ya küffâr müstevfâ zahîre ve kifâyet mîkdârı cenkci idhâl eyledikleridir.	327
Mîr-i pür-hîred mübârizân-ı rûz-ı neberde dürr-i şâhvâr gibi fâ'îk ve âvîze-i gûş-ı hûş olmağa lâyıf birkaç naşîhat-i hikmet-menkâbet buyurdıklarıdır.	331
İkdam-ı dilîrân-ı İslâm ve ihtimâm-ı mübârizân-ı nuşret-peyâmla ebvâb-ı feth miftâh-ı rimâhla meftûh ve müşkilât-ı merdân-ı meydân lisân-ı sinân-ı cân-sitân ile meşrûh olduğudur.	336
Nev-'arûs-ı feth u zafer mücellâ-yı zühûrda cilvege oldukdan sonra küffâr-ı füccârdan ba'zı nâ-bekâr siyâset olduğudur ki mürğ-i yerâ' hevâ-yı ihtirâ'da tâyir olmuşdur.	346
Ka'la-i Qurpa'nuñ feth-i sa'âdet-âşârı şehriyâr-ı 'âlî-tebâr hazretlerinin pâye-i serîr-i a'lâlarına 'arz olunduğda vuķû' bulan ahvâldür.	348
Merhûm u mağfûr Sultân Süleymân hazretlerinin Sigetvar Seferlerine ka'la-i Qurpa'nuñ fethi bâ'îş olup teveccüh-i hümayûn buyurdıklarıdır ki nev-'arûs-ı kelâm hulel-i ihâm ü ibhâmla ârâste kılınmışdur.	362
Livâ-i Tırhala begi olan Mehemmed Beg'i Şikloş nâm ka'la kurbında hâyduklar şebihûn itdüklerinde mîr-i rûşen-zamîr "Ale'l-'acele maḥall-i mezbûra yetişesin." deyü fermân olduğudur.	377

Merhûm Arslan Paşa tedbîrinde haṭâ idüp bî-fermân-ı pâdişâhî Polata nâm ḳal'ayı muḥâşara idüp ba'dehû küffâr-ı hezîmet-âşârdan firâr itmekle bir niçe ḳal'a aldurduğıdur ki rişte-i beyâna çekilmişdür.	383
Merhûm Arslan Paşa'nun şîşe-i vücûdîsinün siyâsetle şikest olup bezm-i fenâda cür'a-i câm-ı ecel ile bî-hûş ve şarâb-ı ğadab-ı pâdişâhîden mest ü medhûş olduğıdur.	389
Vilâyet-i Budin melikü'l-ümerâlığı peygâmını i'lâm ve Gölbaşı nâm mevzi'de dernek itdükleri maḳâmdur ki hıyâm-ı ibhâm de'âyim-i kelâm üzre vaz' olunmuşdur.	399
Merhûm-ı mağfûr Sulṭân Süleymân ḥazretlerinin mürğ-i rûḥ-ı pür-fütûḥları Sigetvar Muḥâşarası'nda 'âlem-i bâlâya pervâz idüp Sulṭân Selîm Hân taht-ı Süleymânî'de cülûs itdükden soñra ḥazret-i paşa-yı kâm-kâr maḥmiyye-i Budin'de ḳarâr itdükleridür.	411
Vilâyet-i Budin'de vâḳi' olan ḥayrât-ı mütevâfire ve ḥasenât-ı mütেকâşireleridür ki silk-i beyâna keşide ḳılınmışdur.	420
Engüş-ti sa'âdet-sirişt-i eyâletleri ḥâtem-i vezâretle müşerref ve gûş-ı rütbet-i 'âlî-menḳabetleri mengûş-i şadâretle müşennef olduğıdur.	425
Hâtime	431
EKLER	433
KAYNAKÇA	465
DİZİN	473

ÖNSÖZ

Osmanlı tarihinde, devlet yönetimindeki başarıları ile dönemine damgasını vurmuş mühim şahsiyetlerden biri de hiç şüphesiz Sokollu Mehmed Paşa'dır. Enderûn'a insan kaynağı sağlayan en verimli bölgelerden olan Bosna'dan devşirilmiş, zekâsı ve kabiliyeti ile devlet kademelerini birer birer geçerek veziriazamlığa kadar yükselmiş ve kesintisiz olarak üç padişah döneminde bu mansıpta bulunmuştur. Onun sadrazamlık yıllarının ayrıntıları çok iyi bilinmesine rağmen hayatının ilk dönemleri, tarihçiler tarafından pek fazla incelenmemiştir. İşte *Cevâhîru'l-Menâkıb* ya da Viyana nüshasının ismiyle *Gencîne-i Ahlâk*, daha çok Sokollu Mehmed Paşa'nın nasıl devşirildiğini anlatan bölümüyle ilgi çekmiştir. Meşhur Avusturyalı tarihçi Hammer'den başlamak üzere bu ilginç hikâye pek çok eserde ve ansiklopedi maddesinde kullanılmıştır.

Sokollu Mehmed Paşa'dan sonra aynı aileden çok sayıda devlet adamı yetişmiştir. Bunlar arasında en mühim serhat vilayetlerinden olan Budin'de 1566-1578 yılları arasında kesintisiz olarak on iki seneden fazla valilik yapan Sokollu Mustafa Paşa, Sokollu Mehmed Paşa'nın amcasının oğludur. 1534 dolaylarında, o sıralarda silâhdâr olan Sokollu Mehmed Paşa'nın emriyle devşirilmiş, Enderûn'daki eğitimi süresince akranları arasında temayüz etmiş ve padişahın yakın hizmetinde bulunmuş, padişahla birlikte 1548'de Tebriz ve 1553'te Nahçıvan Seferlerine katılmıştır. Nahçıvan Seferi dönüşü 1555'ten itibaren sırasıyla Tımışvar beylerbeyliği kalemi defter kethüdalığı, Filek, Klis, Segedin, Hersek ve nihayet memleketi olan Bosna sancakbeyliğine tayin edilmiştir. 1566'da Sigetvar Seferi sırasında da Budin beylerbeyi olmuştur. Elimizdeki eser de, XVI. yüzyılın önde gelen idarecilerinden olan Sokollu Mustafa Paşa'nın altı yedi yaşlarında bir çocukken devşirilip Bosna'dan İstanbul'a getirilmesinden, 1574'te Budin valiliği sırasında kendisine Sultan II. Selim tarafından vezirlik payesi verilmesine kadarki kırk senelik hayat hikâyesini, idarecilik yaptığı yerlerde yürüttüğü faaliyetleri ve tesis ettiği hayır eserlerini anlatmak amacıyla yazılmıştır.

Eserin üçü İstanbul kütüphanelerinde, diğer üçü de yurt dışında bulunan altı nüshası titiz bir çalışmayla tespit edilmiş ve birer kopyaları temin edilmiştir. Bunlar arasında Millet Kütüphanesi nüshasının metni esas alınarak altı nüshanın tamamının edisyon kritiği yapılmış, eserin metni tam transkripsiyonlu olarak tesis edilmiştir. Ancak elinizdeki bu çalışmaya, dipnotların sa-

yısını ve hacmini azaltmak ve böylelikle çalışmayı daha istifade edilebilir hâle getirmek adına üç adet nüshanın edisyon kritiği dâhil edilmiştir.

Eserin müellifinin belirlenmesi için etraflı bir inceleme ve araştırma yapılarak bu zâtın Nahîfî Mehmed Efendi olduğu kanaatine varılmıştır. Sokollu Mustafa Paşa'nın devlet görevlerine tayinleriyle ilgili ruus kayıtları ve fermanların, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinden bulunmasına çalışılmıştır. Bulunan arşiv belgeleri sayesinde metindeki tarih hataları düzeltildiği gibi, metinde verilmeyen bazı tayin tarihleri de tarafımızdan tespit edilmiştir.

Elimizdeki eser özel bir tarih olduğundan, başka kaynaklarda bulunmayan nadir bilgileri ihtiva etmektedir. Araştırmacıların istifadesine azamî malzeme sunmak maksadıyla, eserde anlatılanlar esas alınarak Sokollu Mustafa Paşa'nın idarecilik yaptığı yerlerdeki faaliyetleri aktarılırken oldukça geniş bilgi verilmiştir.

Çalışmam sırasında her zaman yardım ve desteğini aldığım Doç. Dr. Recep Ahışalı'ya, daha 2007'de doktora programına başlar başlamaz eserin Viyana nüshasını temin eden Prof. Dr. Erhan Afyoncu'ya, çalışmanın olgunlaşmasına katkıda bulunan Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil ve Prof. Dr. Ömer İşbilir'e, metindeki Farsça şiirlerin tercümesinde yardımcı olan Abdurrahman Alimi'ye, Arapça şiir ve ibarelerin tercümesinde kıymetli zamanlarını ayıran Hüseyin Yiğit ve merhum Mehmet Bayız'a, çalışmam sonuçlanana kadar gösterdiği sabır ve verdiği destek sebebiyle kıymetli eşim Ayşe Banu Pazan'a teşekkürlerimi sunarım.

Eserin Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı bünyesinde yayınlanmasını temin eden Kurum Başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit ve Çeviri Yayın Dairesi Başkanı Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı'ya; kitabın hatasız basılmasında üstün gayret sarfeden Editör İsmet İpek'e, Yazma Eser Uzmanı Muhammed Said Güler'e ve yayın aşamasında emeği geçenlere müteşekkirim.

İbrahim Pazan
İstanbul 2018

KISALTMALAR VE İŞARETLER

b.	bin, ibn
B	Berlin Devlet Kütüphanesi Nüshası
bk.	Bakınız
BOA	Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
c.	Cilt
çev.	Çeviren
haz.	Hazırlayan
KK	Kâmil Kepeci Defteri
M	Millet (Ali Emîrî Efendi) Kütüphanesi Nüshası
MAD	Maliyeden Müdevver Defterler
MD	Mühimme Defteri
MEB İA	Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
MÖ	Milattan önce
N	İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası
no.	Numara
neşr.	Neşreden
ö.	Ölüm tarihi
P	Budapeşte Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Nüshası
S	Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası
s.	Sayfa
sy.	Sayı
TDV İA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TT	Tapu Tahrir Defteri
V	Viyana Avusturya Milli Kütüphanesi Nüshası
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vr.	Varak

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

آ ا	a, ā	س	s
أ ا	a, e, ı, i, u, ü	ش	ş
ء	'	ص	ş
ب	b, p	ض	ḍ, z
پ	p	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	ṯ	ع	'
ج	c, ç	غ	ġ
چ	ç	ف	f
ح	ḥ	ق	ḳ
خ	ḫ	ك	k, g, ŋ
خو	ḫ ^v	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẓ	ن	n
ر	r	و	v, o, ō, ö, u, ū, ü
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	ی	y, ı, î, i

İNCELEME

Osmanlı Devleti'nde Çandarlılar ve Köprülülerden sonra en meşhur vezir ailesi Sokollulardır. Bunlardan da en meşhuru, üç padişaha sadrazamlık yapmış olan Sokollu Mehmed Paşa'dır ki Kanunî'nin son, oğlu Sultan II. Selim'in tek ve onun oğlu Sultan III. Murad'ın ilk sadrazamıdır. 1520 dolaylarında Bosna'da devşirilmiş, önce Edirne Sarayı'nda, ardından Topkapı Sarayı'ndaki Enderûn'da tahsil görmüştür. Buradaki çeşitli görevlerinden sonra kapdan-ı deryalık, Rumeli beylerbeyliği, üçüncü vezirlik, ikinci vezirlik ve nihayet 1565'te sadrazamlık makamına yükselmiştir. Sultan II. Selim'in kızı ile evlenerek Saray'a damat olmuştur. Üç padişah zamanında, on dört yıldan fazla ve kesintisiz olarak sadrazamlık makamını işgal ederek çok önemli başarılarla imza atmıştır. Osmanlı tarihindeki en ilginç şahsiyetlerden olan Sokollu Mehmed Paşa'nın pek fazla bilinmeyen ailesi, nasıl devşirildiği, Edirne Sarayı ve Enderûn'da geçirdiği yılların ayrıntıları daima merak konusu olmuştur. Her ne kadar amcazâdesi Sokollu Mustafa Paşa adına yazılmışsa da Sokollu Mehmed Paşa'nın hayatının ilk dönemleriyle ilgili en tafsilatlı bilgileri, *Cevâhîru'l-Menâkıb* isimli eserin verdiğini görüyoruz. Sokollu Mehmed Paşa'nın sağlığında yazıldığı da göz önüne alınacak olursa, diğer bütün kaynakların bu nadir bilgileri, söz konusu eserden aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Sokollu Mehmed Paşa kadar şöhretli olmasa da bu aileden gelen vezirler arasında Budin gibi mühim bir serhadde, yine üç padişah devrinde beylerbeyilik yapan Sokollu Mustafa Paşa mükemmel bir idareci, dirayetli ve hayırsever bir devlet adamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eser, biraz da amcazâdesi Sokollu Mehmed Paşa'nın koruyup kollamasıyla parlak bir ikbal elde eden Sokollu Mustafa Paşa'nın, özellikle Budin beylerbeyi olmadan önce yürüttüğü görevleri ayrıntılarıyla vermesi bakımından önemlidir.

CEVÂHÎRU'L-MENÂKİB (GENCÎNE-İ AHLÂK)

Eser, 1566-1578 yılları arasında on iki seneden fazla Budin valiliği yapan Sokollu Mustafa Paşa'nın, küçük bir çocukken devşirilmesinden başlayarak Budin beylerbeyi oluncaya kadar yürüttüğü devlet hizmetleri ile Bosna sancağı ve Budin vilayetinde yaptırdığı hayır eserlerini anlatmak amacıyla Sultan III. Murad devrinde kaleme alınmıştır.

Eserin İsmi

Müellif, eserinin gerçek yazılış sebebi olan Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa'nın övülmesine ayırdığı bölümün sonunda, kitabına *Cevâhiru'l-Menâ-kıb* isminin verildiğini bildirmektedir. Eserin elimizde bulunan Viyana nüshası dışındaki beş nüshasında bu hususta fark yoktur.¹ Hatta elimizde olmayan Saraybosna nüshasının isminin de aynı olduğunu Başagić'in makalesinden öğreniyoruz.² Ayrıntısını ileride belirttiğimiz bazı bilgilerin diğerlerindeki gibi farklı olmasından ve bazı bölümlerinin diğerlerinde bulunmamasından, diğer nüshalardan daha önce yazıldığını anladığımız Viyana nüshasında ise eserin ismi *Gencîne-i Ahlâk* olarak geçmektedir.³

Eserin Müellifi

Müellif, eserinin hiçbir yerinde isminden ve görevinden bahsetmemektedir. Eserinin “sebeb-i telif”ini açıkladığı bölümünde, küçük yaşından itibaren şiir ve yazı yazmaya meraklı olduğunu, ilim ve irfan erbabının sohbetlerine devam ederek bu konuda kendini geliştirdiğini anlatmaktadır. Ancak bu bilgi ve tecrübesine gerekli değerin verilmediğinden ve kıymetinin bilinmediğinden şikâyet etmekte, ömrünün seyahat ederek güçlükler içinde sürdüğünden bahsetmektedir. Nihayet dinî ilimlerde olduğu kadar şiir ve diğer edebî dallardaki derin bilgisini överek anlattığı, o sırada Budin kadılığı görevini yürütmekte olan Ahmed Çelebi Efendi'nin meclisine dâhil olduğunu ve onun sevgisini kazandığını yazmaktadır.⁴

Müellif yazdıklarının anlamını pekiştirmek maksadıyla metnin muhtelif yerlerine, devrin âdeti olduğu üzere çok sayıda Türkçe, Farsça ve Arapça şiir serpiştirmiştir. Bu şiirlerden bir kısmının başına “... li-münşi'ihî” ibaresi konularak müellife ait olduğu belirtilmiştir. Bunlardan biri hariç hiçbirinde bir mahlas yer almamaktadır. Sokollu Mustafa Paşa'nın Bosna sancakbeyliği görevini yürütürken Krupa Kalesi'ni fethetmeye karar vermesini anlatan bölümde, başlığın devamında yer alan ve içinde şairinin mahlası bulunan bu şiir için ise, belki de hemen başlıktan sonra geldiği için “... li-münşi'ihî” ibaresi kullanılmamıştır. Söz konusu şiir, elimizdeki altı nüshadan beşinde Farsça ve beş

1 Metin, M13^b, B11^a, N12^a, P7^a, S13^b.

2 S. Başagić, “Mustaj Paša Sokolović”, *Gajret*, s. III/1924, Saraybosna 1924, s. 45.

3 Metin, V10^b.

4 Metin, M (5^b - 9^a).

beyittir. Üçüncü beyitte “Nahîfî” mahlası geçmektedir.⁵ Viyana nüshasında ise sekiz beyit olup üç beyiti Türkçedir. “Nahîfî” mahlasının geçtiği Farsça beyit, mahlas çıkarılarak değiştirilmiş ve “Nahîfî” mahlası geçen başka bir Türkçe beyit yazılmıştır. Devamında da iki Türkçe beyit daha ilave edilmiştir.⁶ Eserin müellifinin belirlenmesinde önemi bulunduğu için söz konusu manzumenin bu iki versiyonu aşağıda art arda verilmiştir.

Viyana nüshası dışındaki beş nüshada yazılı olan şiiir:

الا اى طوطى گویای اسرار
مبادا خالیت شکر زمقار
سخن سربسته گفتی باحریفان
خدایا زین معما پرده بردار
نحیفی خامه را میکن شکرخا
بفتح قرپه گوهرها فروبار
گهی لب را نشاط خنده می آر
گهی از دیده اشک غصه می بار
ازو خندد لب اندوه مندان
وزو گریان شود لبهای بسیار⁷

Viyana nüshasındaki şiiir:

الا اى طوطى گویای اسرار
مبادا خالیت شکر زمقار
سخن سربسته گفتی باحریفان
خدایا زین معما پرده بردار

Nahîfî hâkḵ budur aḥsente aḥsente
Nedir bu ṭab‘-ı gevher-bâr-ı şehḥâr

5 Metin, M95^b, B84^a, N90^b, P52^b, S90^b.

6 Metin, V94^a.

7 “Ey sırları söyleyen papağan dikkat et / Sakın gagandan şeker eksik olmasın / Üstü kapalı konuştun rakiplerle / Allah’ım bu muammadan perdeyi kaldır / Nahîfî kalemi tatlı söylet / İnci gibi verimli Krupa’nın fethi için / Bazen dudaklara sevinç gülüşü gelir / Bazen gözlerden üzüntü yaşı akar / Dertlilerin dudağı şundan güler / Ve ondan ağlar çoğu gönüller”

Derûnında olan genc-i nihânı
 Dirîğ itme cihâna eyle îşâr
 Cihân enfâs-ı müşgînünle tolsun
 Mu'aţţar kıl cihânı hem-çü 'aţţâr

چو طوطی طبع را میکن شکرخا
 زفتح قرپه گوهرها فروبار⁸
 گهی لب را نشاط خنده می آر
 گهی از دیده اشک غصه می بار
 ازو خندد لب اندوه مندان
 وزو گریان شود دلهای بسیار

Manzumenin, devamında anlatılan Krupa Kalesi'nin fethiyle ilgili olması, hatta bir mısra'ında "Krupa" kelimesinin geçmesi ve bir manzumede, mahlasın geçtiği mısradaki değişikliği ancak şairinin yapmış olabileceği gerçeği, eserin müellifinin Nahîfî mahlaslı bir zat olduğu konusunda sağlam bir kanıt oluşturmaktadır. Nitekim bu husus eserin okuyucuları tarafından fark edilmiş ve bazı nüshalara işlenmiştir. Mesela Berlin nüshasında, mahlasın geçtiği satırın hizasına, istinsaktan sonraki zamanlarda "Nahîfî, mahlas-ı mü'ellif-i kitâb" ibaresi yazılmıştır. Ayrıca bu nüshada 1^a'da "Nahîfî, *Cevâhiru'l-Menâkıb*" ve bundan önceki sayfada "... mü'ellifinin mahlası (Nahîfî) te'lîfi 982" yazılıdır. Götz, Berlin nüshasındaki bu ayrıntıları aktardıktan sonra, Bursalı Mehmed Tahir Bey'in *Osmânî Mü'ellifleri*'nde ve Abdurrahman Şeref Efendi'nin makalesinde Şefik Efendi'den bahsedilse de eserin 23 Nisan 1574 tarihinde başlayan hicrî 982'de Nahîfî mahlaslı bir kişi tarafından yazılmış olabileceğini belirtmektedir.⁹

Üniversite nüshasında ise 1^a, sol üst köşede "*Cevâhiru'l-Menâkıb-ı Nahîfî*" yazılıdır. Ağâh Sırrı Levend söz konusu nüshada bu ibareyi gördüğünü, ancak eserin içinde -muhtemelen eserin tamamını okumadığı veya gözünden kaçtığı için- müellifin adına rastlayamadığını belirtmektedir. Levend daha sonra, eğer eserin müellifi gerçekten Nahîfî ise bu, Hasan Çelebi, Riyâzî, Beyânî ve

8 "Papağan tabiatlıyı öyle tatlı söylet ki / İnci gibi verimli Krupa'nın fethinden" (Diğer dört Farsça beyit önceki şiir ile aynı olduğundan tercümesi tekrar edilmemiştir.)

9 Manfred Götz, *Türkische Handschriften*, c. XIII, 4, Wiesbaden 1979, s. 306.

Kaf-zâde tezkirelerinde adı geçen Kadı Nahîfî Mehmed (ö. 1018/1609) olabilir diyerek görüş bildirmektedir.¹⁰

Eserin Süleymaniye nüshasında, 3^a'daki zahriyede bulunan müellifle ilgili "... Şefîk Efendi merhûm" şeklindeki kayıt, bazı katalog ve kaynaklarda yanlış bilgi verilmesine yol açmıştır. Kim olduğu ve ne sebeple buraya yazıldığı meçhul olan Şefîk Efendi, Devr-i Hamîdî fihristlerinden Es'ad Efendi Kütüphanesi fihristinde eserin müellifi olarak yer almıştır.¹¹ Ayrıca Millet nüshasının başındaki boş sayfalara, muhtemelen Ali Emîrî Efendi tarafından "Bu kitâbın mü'ellifi Şefîk Efendi nâmında bir zât olduğu ba'zı kitâb zahrında görülmüştür." şeklinde bir not düşülmüştür. *Osmânî Mü'ellifleri*'nde bu bilgi tekrarlanmış,¹² hatta Abdurrahman Şeref Efendi Millet nüshasını esas alarak yayınladığı makalede "Mü'ellifi risâlede ismini zikretmiyorsa da Şefîk Efendi nâmında bir zât olduğu ba'zı kütüb zahrında görülmüştür. Şefîk Efendi'nin erkân-ı me'mûrîn-i vilâyetten biri olduğu zannolunuyor." diyerek aynı notu aktardığı gibi bu zatın Budin'de görevli bir memur olabileceği konusundaki tahminini zikretmiştir.¹³

Eserin müellifinin, kim olduğu meçhul Şefîk Efendi olmayıp "Nahîfî" mahlasını kullanan bir kişi olduğu bu şekilde belirlendikten sonra, kaynaklarda zikredilen "Nahîfî"ler araştırılmış, "Nahîfî" mahlasını kullanan ve kaynaklarda ismi geçen altı kişi tespit edilmiştir. Bunlardan Aydınî Nahîfî Şemseddin Efendi 900 hicrî senesi sınırında yani milâdî 1495 senesinde,¹⁴ *Mesnevî* mütercimi İstanbullu Nahîfî Mehmed Süleymân Efendi 1151/1738-39'da,¹⁵ İstanbullu

10 Ağah Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Ankara 1956, s. 86.

11 *Defter-i Kütübhâne-i Es'ad Efendi*, İstanbul (tarihsiz), s. 150.

12 Bursalı Mehmed Tahir, *'Osmanlı Mü'ellifleri*, c. III, İstanbul 1342, s. 193, 198.

13 Abdurrahman Şeref, "Sokollu Mehmed Paşa'nın Evâ'il-i Ahvâli ve Âilesi Hakkında Ba'zı Ma'lûmât - Cevâhiru'l-Menâkib", *Tarih-i 'Osmânî Encümeni Mecmû'ası*, c. V/29, İstanbul 1330, s. 257.

14 Edirneli Mecdi, *Tercüme-i Şakâyık-ı Nu'mâniyye*, İstanbul 1269, s. 231-232; Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, c. IV, İstanbul 1311, s. 2871; Bursalı Mehmed Tahir, *'Osmanlı Mü'ellifleri*, c. I, İstanbul 1333, s. 333; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i 'Osmânî yâhud Tezkire-i Meşâhîr-i 'Osmâniyye*, c. III, İstanbul 1311, s. 161-162; İnehan-zâde Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâili: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, haz. Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatcı, c. I, II, Ankara 2001, s. 145, 1039-1040; "Nahîfî Şemseddin", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, *Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, c. VI, İstanbul 1986, s. 498-499; Edirneli Sehi, *Âsâr-ı Eslâfian Tezkire-i Sehi*, neşr. Mehmed Şükri, İstanbul 1325, s. 71; *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, haz. Haluk İpekten vd., Ankara 1988, s. 314; Günay Kut, *Heşt Bibişt, Sehi Beg Tezkiresi*, *İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*, Harvard 1978, s. 204, 368.

15 "Nahîfî Süleyman", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VI, s. 498; A. İrfan Aypay, *Nahîfî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1992; Bursalı Mehmed Tahir, *'Osmanlı Mü'ellifleri*, c. II, İstanbul 1333, s. 455-456; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i 'Osmânî yâhud Tezkire-i Meşâhîr-i 'Osmâniyye*, c. IV, İstanbul (ta-

Nahîfî Sıdkîsi denmekle meşhur Sıdkî Abdullah Efendi 1160/1747'de,¹⁶ Ebu'n-Necîb Sühreverdi'nin (ö. 563/1168) *Nehcü's-Sülûk fî Siyâseti'l-Mülûk* isimli eserini tercüme eden Keşanlı Nahîfî Mehmed Emîn Efendi 1203/1788'de,¹⁷ Gümülcineli Nahîfî Mustafa Efendi 1265/1849 tarihlerinde¹⁸ vefat etmişlerdir.

Kaynaklarda Sultan II. Bayezid devrinde vefat ettiği kaydedilen Aydınlı Nahîfî Şemseddin Efendi'nin ve Mustafa Paşa'nın 986/1578'de idam edilmesinden sırasıyla 165, 174, 217 ve 279 sene sonra vefat eden diğer dört Nahîfî'nin bu eserle ilgisinin olamayacağı açıktır. Bu durumda geriye 1018/1609-10 senesinde vefat eden Nahîfî Mehmed Efendi kalmaktadır. Eser, Paşa'nın sağlığında yazıldığına göre müellifinin Paşa'dan 32 sene sonra vefat eden Hâmidli (İspartalı) Nahîfî Mehmed Efendi olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Nahîfî Mehmed Efendi'nin ismine ilk olarak Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin (ö. 1012/1604) 994/1585-86'da kaleme aldığı *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında rastlıyoruz. Burada adının Mehmed, memleketinin Hâmid (Isparta) olduğu, Hasan Çelebi'nin babası Kınalı-zâde Ali Çelebi'nin medreseden talebesi olup ondan mülazım çıktığı ve o sırada Anadolu'da kadılık görevinde bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca Hasan Çelebi Nahîfî'nin, babasının iltifat ve ihtimamına nail olup onun ilminden çok istifade ettiğini kaydederek nazım ve nesirde ve özellikle muammada çok ileri bir seviyeye ulaştığını zikretmektedir.¹⁹

Riyâzî Mehmed b. Mustafa Efendi'nin (ö. 1645) *Riyâzü's-Şu'arâ*'sında ise adının Hamîdî Mehmed Çelebi olduğu, Kınalı-zâde Ali Efendi'den mülazım çıkıp kadı olduğu, 1018/1609-10'da fevt olup Edirnekapısı haricinde medfun bulunduğu yazılıdır.²⁰

rihsiz), s. 548; Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, c. VI, İstanbul 1316, s. 4569; *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 313-314; *Tuhfe-i Nâilî*, s. 145, 1040.

16 *Sicill-i 'Osmânî*, III, s. 225; Sâlim Efendi, *Âsâr-ı Eslâfîan Tezkire-i Sâlim*, İstanbul 1315, s. 425-426; *Râmiz ve Âdâb-ı Zırafâ'sı, İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*, haz. Sadık Erdem, Ankara 1994, s. 186; "Sıdkî Abdullah Efendi (Nahîfî Sıdkîsi)", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VIII, s. 1; *Tuhfe-i Nâilî*, s. 80, 553; *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 444.

17 *Sicill-i 'Osmânî*, IV, s. 548; 'Osmanlı Müellifleri, II, s. 456.

18 *Sicill-i 'Osmânî*, IV, s. 548.

19 Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1981, s. 984-985.

20 Riyâzî Mehmed Efendi, *Riyâzü's-Şu'arâ*, Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, no. 06 Mil Yz A 8807, vr. 116b.

Mehmed Süreyyâ *Sicill-i 'Osmânî*'sinde,²¹ Kaf-zâde Fâizî ve Beyânî de kendi eserlerinde benzer bilgileri vermektedir.²² Son devir kaynaklarında da yukarıda verilen bilgiler tekrarlanmıştır.²³

Babasının talebesi olması hasebiyle Nahîfî Mehmed Efendi'yi iyi tanıyan Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sını yazdığı 1585 dolaylarında onun, Anadolu'daki bir kasabada kadı olduğunu bildirmektedir. *Cevâhîrû'l-Menâkıb*'ı bu tarihten on yıl kadar önce kaleme aldığı göz önüne alınırsa, mülâzım çıkmasının akabinde devletten vazife beklediği sırada Budin'e giderek şehrin kadısının meclisine dâhil olduğu ve Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa hakkındaki bu eseri yazmakla görevlendirildiği tahmin edilebilir.

Eserin Yazılış Sebebi

Müellif eserin yazılış sebebini ayrı bir bölüm hâlinde açıklamaktadır. Kendi anlatımına göre hadise şu şekilde gelişmiştir:

Husûsî meclisine dâhil olarak hizmetiyle şereflediği, himayesini ve sevgisini kazandığı Budin Kadısı Ahmed Çelebi Efendi bir gün konuşma sırasında kendisine, bilfiil vezaretle Budin beylerbeyi bulunan Sokollu Mustafa Paşa'nın önemle üzerinde durduğu bir arzusundan söz eder. Onun hayatta çeşitli badireleri atlatarak devlet kademelerini birer birer geçip bu yüksek mertebeye ulaştığını, bu dünyanın devamlı kalma yeri olmadığını bilmesi sebebiyle bu geçici dünyadan göçtükten sonra iyilikle anılmak ve sevap kazanmak maksadıyla, bütün halkın faydası için ihdas ettiği çok sayıda hayrat ve hasenatının kayda geçirilmesini, böylece nam ve nişanının unutulmayarak ebediyen hatırlanmasını arzu ettiğini söyler. Ancak bu vazifenin yerine getirilmesi için gerekli titizliği gösterecek eli kalem tutan, hüner sahibi bir kahraman bulunamadığı için bu işin öteden beri beklemede kaldığını ifade eder. Bu işi kendisinin yapmasını uygun gördüğünü söyleyerek bu mühim hizmetin ifası için derhâl çalışmaya başlamasını ve tamamlanması konusunda özen göstermesini talep eder. Bu işin, ileride onun hayır ile hatırlanması için uygun bir fırsat olduğunu söylemeye bile gerek olmadığından bahisle bütün hünerini göstererek güzel bir eser ortaya çıkarması konusunda temennilerini belirtir.

21 *Sicill-i 'Osmânî*, IV, s. 548.

22 Bekir Kayabaşı, *Kaf-zâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1997, s. 548; Beyânî Mustafa b. Cârullah, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1997, s. 82, 290.

23 *Kâmûsu'l-A'lâm*, VI, s. 4569; "Nahîfî Mehmed Efendi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VI, s. 498; *Tuhfe-i Nâilî*, s. 145, 1040; *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 313.

Müellifimiz Kadı Efendi'yi can kulağıyla dinledikten sonra maddî ve manevî bakımdan içinde bulunduğu sıkıntılı durum sebebiyle bu görevi yerine getirebileceğinden ve ortaya güzel bir eser çıkarabileceğinden şüpheli olduğunu bildirir. Verdiği bu uygunsuz cevap üzerine Kadı Efendi “Yıllarca çalışarak elde ettiğin bilgi ve tecrübeni boş boş oturarak zayi etmen uygun düşmez.” diyerek nasihat eder. Bunun üzerine Kadı Efendi'nin isteğini geri çevirmeyi edebe aykırı bulduğundan görevi kabul eder ve kendi ifadesiyle ortaya çıkacak eserin ilim ve irfan sahipleri nazarında makbul ve muteber olması temennisiyle bu güç işe başlar.²⁴

Eserin Yazılış Tarihi

Müellif eserini, Sultan III. Murad devrinde²⁵ ve Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa'nın sağlığında²⁶ kaleme aldığını belirtmektedir. Anlaşılan o ki eser, Sultan III. Murad'ın 8 Ramazan 982'de (22 Aralık 1574) tahta geçmesinden²⁷ sonraki bir zamanda tamamlanmıştır. Nitekim eserde verilen bu bilgiyi değerlendiren meçhul bir kişi, Berlin nüshası 1^a'dan önceki sayfaya “... mü'ellifinin mahlası (Nahîfî) te'lîfi 982” yazmıştır. Ayrıca eser Sokollu Mustafa Paşa'nın sağlığında kaleme alındığına ve Paşa da 8 Şaban 986'da (10 Ekim 1578) idam edildiğine²⁸ göre, bu tarihten önce yazılmış olmalıdır.

Sonuç olarak eserin telif tarihinin, 1575-1578 yılları arasında bir tarih, muhtemelen de 1575 yılı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

24 Metin, M (5^b - 10^b).

25 Metin, M20^a, “Tâ ki hâlâ pâdişâh-ı Cemşîd-şân-ı hürşîd-nişân, şehin-şâh-ı Cem-temkin, Ferîdün-âyîn, Süleymân-nigîn, sultân-ı Nüşîrevân-dâd, İskender-sedâd, muhyî-i âşâr-ı ecdâd, gâyet-i tertîb-i kârhâne-i icâd, sultân ibn sultân Sulţân Murâd hazretlerinin ‘ahd-i hilâfet ve zamân-ı ‘adaletleridir, ...”

26 Metin, M9^a, “... bi'l-fi'l vezâretle livâ-i Budin hâfîzî olan Muştâfâ Paşa hazretlerinin ...”

27 Metin, M20^a, *Târih-i Selânikî*, İstanbul 1281, s. 126; Peçûyî İbrahim Efendi, *Târih-i Peçûyî*, c. II, İstanbul 1283, s. 2; Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târihi*, Metin (926-1003 / 1520-1595), c. II, haz. Şevki Nezihi Aykut, Ankara 2004, s. 246.

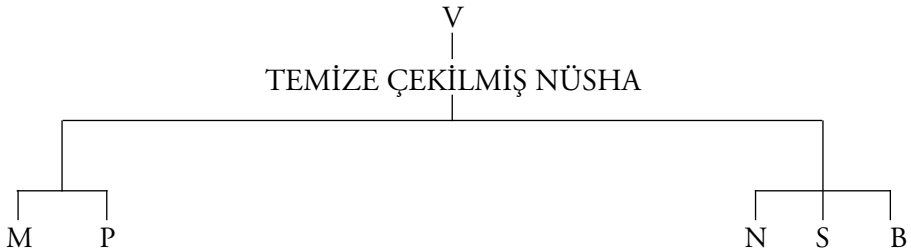
28 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. III, İstanbul 1972, s. 28. Sokollu Mustafa Paşa'nın idamı için Danişmend her ne kadar 8 Şaban 986 tarihini veriyorsa da kaynağını belirtmemektedir. Şevki Nezihi Aykut, Seyyid Lokmân'ın *Mücmelü'r-Tümâr*'ından (British Museum, no. Or. 1135, vr. 180b-181b) naklen (986 Receb'i evasıtında, Budun Beylerbeyisi Mustafa Paşa azl ve yerine Başdefterdar Üveys Efendi tayin edilmiş olup; azl vaki olduğu gece, üzerine Ferhad Ağa gönderilmiş ve Ferhad Ağa'nın Budun'a vasil olduğu onuncu günde, Mustafa Paşa katlettirilmiştir.) bilgisini vermektedir (Hasan Bey-zâde, II, 257). Üveys Paşa'nın, gerçekten Sokollu Mustafa Paşa'nın idamından evvel, 15 Receb 986 (17 Eylül 1578) tarihinde Budin beylerbeyiliğine tayin olduğunu gösteren diğer bir belgede “Livâ-i Budun, sâbıkâ hîzâne-i âmire [defter]dârı Üveys Paşa'ya sekiz kerre yüz bin akça ile 'inâyet olunup sene 986 Receb'inin on beşinci gününden revcîh-i terakkî olunup cümle dokuz kerre yüz bin ile berât itdi. Fi 26 Cumâde'l-ülâ sene 987” denilmektedir (BOA, KK, no. 262, s. 18).

Eserin Nüshaları

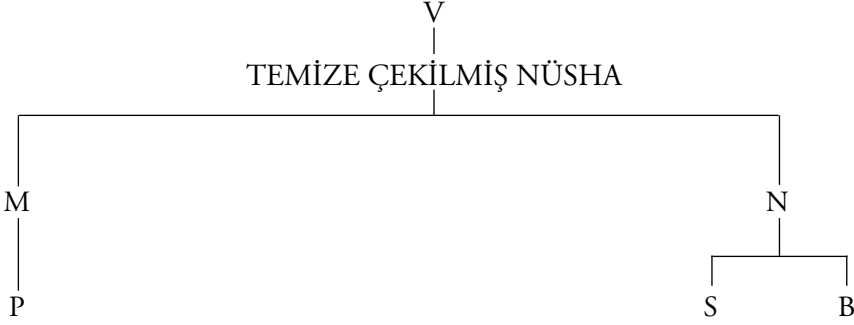
Eserin üçü İstanbul kütüphanelerinde, diğer üçü yurt dışındaki kütüphanelerde olmak üzere altı adet nüshası tespit edilmiş olup bu nüshaların kopyaları ilgili yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerden CD veya mikrofilm olarak temin edilmiştir. Yedinci nüsha olarak varlığı konusunda bilgi edindiğimiz Saraybosna nüshası ise 1992'deki Sırp bombardımanında yanıp yok olan Bosna-Hersek Millî Müzesi Kütüphanesi, Yazma Koleksiyonu arasında bulunduğundan elde edilememiştir.

Eserin elimizde bulunan altı adet nüshası arasındaki farklarla ilgili olarak düştüğümüz üç bin dokuz yüz küsur (bu basım için Berlin, Budapeşte ve Süleymaniye nüshalarıyla ilgili tenkitler metinden çıkarıldığından dipnot sayısı üç bin beş yüz küsura inmiştir) dipnottaki ayrıntılar, yazmaların soyağacını tespit için bize yeterli ipuçlarını vermektedir. Nitekim bunlardan en bariz olanlarına ilgili dipnotlarda işaret edilmiştir. Yazmalardan adının farklı olmasının yanında diğerlerinden eksik ve fazla bölümleri, aynı konuyu anlatırken kullanılan değişik kelime ve cümleleri ile Viyana nüshası, eserin ilk şekli, hatta bir taslağı olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Nitekim Mustafa Paşa'nın Budin vilayetinde yaptırdığı hayır eserlerini anlatan bölüm, bu nüshada mevcut değildir. Nüsha farklılıklarından elde edilen ipuçları incelendiğinde diğer beş nüshanın tamamının, Viyana nüshasına ekleme, çıkarma ve düzeltmeler yapılması, en önemlisi de eserin yazılış amacına göre çok anlamlı olan, Paşa'nın Budin'de yaptırdığı hayır eserlerini anlatan bölümün de eklenmesi suretiyle meydana getirilmiş başka bir nüshadan istinsah edildiğini söyleyebiliriz. Bu nüshayı, "temize çekilmiş nüsha" olarak isimlendirebiliriz.

Nüsha farklılıklarından elde edilen çok sayıda ipucu bize ayrıca, Millet ve Budapeşte nüshasının bir grup; Üniversite, Süleymaniye ve Berlin nüshalarının da ayrı bir grup teşkil ettiklerini açıkça göstermektedir. Bu bilgiler ışığında, eldeki altı adet yazmanın soyağacı şematik olarak şu şekilde verilebilir:

Yine nüsha farklılıklarını gösteren ve tenkitli metin kısmındaki dipnotlarda belirtilen çok sayıda ayrıntıdan yola çıkarak kesin olmasa da P'nin M'den, B ve S'nin de N'den istinsah edildiği söylenebilir. Bu durumda nüshaların soyağacı şöyle olmaktadır:

Millet Nüshası

Millet (Ali Emîrî Efendi) Kütüphanesi, Şer'îye Bölümü, 1031 numara-da kayıtlı nüshadır.²⁹ Kütüphane kayıtlarındaki bilgilere göre kâğıt boyutu 213x120 mm, yazı alanı boyutu 160x75 mm, serlevha tezyin ve tezhipli, cetvellidir. Cildi tam meşin, cetveli, şirazeli ve mikleplidir.

Yazmanın orijinal varak numaralamasında metin 3^b'den, Latin rakamları ile yapılan yeni numaralamada ise 1^b'den başlamaktadır. Yeni numaralamada 97^b, 98^b, 101^b ve 108^b'den sonra birer varak atlanmıştır. Eski numaralamada da 148 olarak numara alması gereken varak tekrar 147 olarak numaralanmıştır. Yeni numaralamadaki çok sayıda atlama sebebiyle transkribe metinde eski numara-lama kullanılmıştır. Bu numaralamadaki hatanın karışıklığa sebep olmaması için ikinci defa 147 olarak numaralanan varak, metinde 147A olarak gösteril-miştir. Metin eski numaralamaya göre 3^b-184^a, yeni numaralamaya göre ise 1^b-179^a arasında yer almaktadır. Bu numaralamaların birinde dört, diğerinde de bir varak atlandığına göre bu nüsha gerçekte 182 varaktır.

Sayfalar tek sütun tertibi ile 17 satırlıdır (unvan sayfasında 14 satır vardır). Metin siyah; bölüm başlıkları ile manzumelerin başında ve sonundaki “beyt li-münşi’ihî”, “kıt’a”, “nazm”, “mesnevî” ve “nesr” gibi ibareler kırmızı mürek-keple ve tamamı nesih hat ile yazılmıştır. Nüsha fiziksel olarak iyi durumdadır ancak bazı yapraklarda nemlenmeden dolayı lekeler vardır. Bazı sayfalarda, an-

29 Millet nüshasının ilk ve son sayfalarının kopyaları için bk. Ek-1.

latılan olaylarla ilgili ilave bilgiler ve tarihler derkenarda yer alır. Varakların b yüzlerinde reddâde vardır.

Metnin başladığı varaktan önceki üç varak 1, 2 ve 3 olarak numaralandırılmış takdirde 1^a'da “*Cevâhîr-ü'l-Menâkıb*” olarak eserin ismi ve muhtemelen Ali Emîrî Efendi tarafından yazılmış “Bu kitâbın mü'ellifi Şefîk Efendi nâmında bir zât olduğu ba'zı kütüb zahrında görülmüştür.” şeklinde bir not vardır. 1^b boşdur. 2^a'da beş beyitlik Arapça bir şiir, Mevlânâ İdrîs'ten Farsça iki beyit, Cemâlî'den Türkçe bir beyit ve başka bazı yazılar vardır. 2^b boşdur. 3^a'da ‘At-târ’dan Farsça bir beyit ve bir ilaç terkibi vardır. 3^b boşdur. 1^a'daki zahriyede bulunan Ali Emîrî vakıf mühründe “Allâhu te‘âlâ hazretlerinün rızasıyçün vakfeyledim. Diyâr-bekrî Ali Emîrî” yazılıdır. Bu sayfada ayrıca Nalband-zâde Mehmed’e ait 1049 tarihli temellük kaydı ile üstünde ve altında iki mühür, Ebû Bekr Sıdkî’ye ait 1077 tarihli temellük kaydı ve mühür, es-Seyyid Mehmed Ârif b. es-Seyyid İsmail’e ait 1224 tarihli temellük kaydı ve mühür, Mustafa b. Osman Sâmî’ye ait bir kayıt ile diğer silik üç mühür vardır.

Eser 183^b'deki hatime ile sona erdikten sonra 184^a'da yer alan duanın akabinde eserin istinsah tarihi 1200 olarak verilir. Bu tarihin, zahriyedeki temellük kayıtlarındakilerden sonraki bir zamanı göstermesinin sebebi anlaşılamamıştır. Zahriyedeki Ali Emîrî vakıf mührü burada da yer almıştır. Sayfanın altında muhtemelen Ali Emîrî Efendi tarafından yazılmış “Sokollu Mehmed Paşa’nun ammûcezâdesi ve Budin vâlîsi merhûm u mağfûr Mustafâ Paşa ki, hakkında *Cevâhîr-ü'l-Menâkıb* te’lif olunmuşdur, katl edildiginün târîhidür.” notu düşülerek وای مصطفی پاشا tarih mısra’ı yazılmış ve buradaki kelimelere ait Ebced hesabındaki karşılıkları olan 434, 28, 220 ve 304 rakamları toplanarak 986 tarih rakamına ulaşılmıştır. 184^b ve 185^a boşdur. 185^b'de dört Farsça kıt’a, birer de Farsça ve Türkçe beyit vardır.

Üniversite Nüshası

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, 2578 numarada kayıtlı nüshadır.³⁰ Tek sütun tertibi ile 19 satırlı (unvan sayfasında 16, son sayfada 17 satır vardır) 180 varaktır. Metin siyah; bölüm başlıkları ile manzumelerin başında ve sonundaki “beyt li-münşî’ihî”, “kıt’a”, “nazm”, “mesnevî” ve “nesr” gibi ibareler kırmızı mürekkeple ve tamamı nes-

30 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi nüshasının ilk ve son sayfalarının kopyaları için bk. Ek-2.

ta'lik hat ile yazılmıştır. Bazı sayfalarda, anlatılan olaylarla ilgili ilave bilgiler ve tarihler derkenarda yer alır. Varakların b yüzlerinde reddâde vardır.

Metin 2^b-179^b arasında yer almaktadır. 1^a'dan önceki varagin b yüzü boştur. Diğer yüzüne kaşe ile "Hâlis Efendi Kütübhânesi" ibaresi basılmıştır. Ayrıca "Cevâhiru'l-Menâkıb 2578" ibaresi ile Türkçe bir beyit vardır. 1^a yüzünde, sol üst köşede "Cevâhiru'l-Menâkıb-ı Nahîfî" yazılıdır. Bu sayfada ayrıca sahâbeden Hassân b. Sâbit'e ait Arapça bir beyit, Sa'dî-i Şirâzî'ye ait Farsça bir beyit, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sinden Farsça bir beyit ve hastalıklara karşı okunması gereken bazı dua reçeteleri vardır. 1^b'de Arapça ve manzum Vasiyyet-i Ebî Ali Sînâ ile Hz. Ali ve Peygamberimize atfedilen metinler yer almaktadır. 2^a'da "Cevâhiru'l-Menâkıb" ve "Münşî-i kitâb Nahîfî dimekle ma'rûfdur." ibareleri, Seyyid Abdullah'a ait bir temellük kaydı, Peygamberimizi öven Farsça bir kıt'a, Ebû Nevvâs'ın bir kasidesinden Arapça üç beyit ve Farsça bir kıt'a yazılıdır.

Metnin sonunda, 180^a'da bazı bölüm başlıkları esas alınarak eserin bir fihristi yapılmıştır. Ayrıca evlerdeki tahta bitine karşı yapılacak ilaçlamayı anlatan bir yazı, Türkçe bir kıt'a ve Arapça bir dua yazılıdır. 180^b'de Hz. Ali ve Peygamberimize atfedilen metinler, İbrahim b. Edhem'e ait Arapça bir kıt'a ve başka manzume ve dualar yer almaktadır.

Süleymaniye Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Bölümü, 2583 numarada kayıtlı nüshadır.³¹ Tek sütun tertibi ile 21 satırlı (unvan sayfasında 18, son sayfada 9 satır vardır) 185 varaktır. Metin 3^b-186^b arasında yer almaktadır. Metin siyah; bölüm başlıkları ile manzumelerin başında ve sonundaki "beyt li-münşî'ihî", "kıt'a", "nazm", "mesnevî" ve "nesr" gibi ibareler kırmızı mürekkeple ve tamamı ta'lik hat ile yazılmıştır.

1 numaralı varak mevcut değildir. 2^a'da bazı bölümleri silinmiş kayıta "... Cevâhiru'l-Menâkıb ... Dürretü'l-Gavvâs li'l-Harîrî" kitap isimleri okunabilmektedir. 2^b boştur. 3^a'da "Târîh-i Cevâhir ... Şefîk Efendi merhûm" ve "Dürretü'l-Gavvâs füsahâ-yı 'Arab Harîrî merhûm" ibareleri ile bir mühür bulunmaktadır. Bu kayıtları yazan, her nedense "Cevâhiru'l-Menâkıb" yazmak yerine, zorlanarak "Cevâhiru'l-Usûl" veya "Cevâhiru'l-Vüsûl" okunabilecek şekil-

31 Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi nüshasının ilk ve son sayfalarının kopyaları için bk. Ek-3.

de, ikinci kelimeyi gereksiz harfler koyarak (جواهر الاصول) şeklinde yazmıştır. Aynı numara altında, başlangıçta iki kitap bir arada bulunduğu anlaşılan bu kayıtların yanılmasıyla, Devr-i Hamîdî fihristleri diye anılan ve 1300/1882-83 - 1312/1894-95 tarihleri arasında bastırılan kırk fihristten biri olan Es'ad Efendi Kütüphanesi fihristinde yazmanın ismi “*Cevâhîrî'l-Menâkîb*” ve müellifi “Şefîk Efendi” olarak zikredilmiştir. Muhtemelen bu fihristten bakıldığı için *Osmânî Mü'ellifleri*'nde de yazar ismi bu şekilde tekrarlanmıştır.³²

Berlin Nüshası

Berlin Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek zu Berlin), Prusya Kültür Varlıkları Vakfı, Şark Bölümü (Preussischer Kulturbesitz, Orientabteilung), Ms.or. oct. 3007 numarada kayıtlı nüshadır.³³ Bu nüsha tek sütun tertibi ile 19 satırlı (unvan sayfasında 16, son sayfada 15 satır vardır) 166 varaktır. Kâğıt boyutu 200x125 mm, yazı alanı boyutu 155x65 mm ve deri ciltlidir. Metin 1^b-166^a arasında yer almaktadır. Metin siyah; bölüm başlıkları ile manzumelerin başında ve sonundaki “beyt li-münşî'ihî”, “kıt'a”, “nazm”, “mesnevî” ve “nesr” gibi ibareler ile harekeleme kırmızı mürekkeple ve tamamı nesta'lik hat ile taç motifli, filigranlı kâğıda yazılmıştır. Varakların b yüzlerinde reddâde vardır.

166^b boştur. 59^b'den sonra bir varak eksiktir. Yazma numaralanırken bu eksiklik fark edilmediğinden numaralamaya atlama yapılmadan devam edilmiştir. 1^a'da “Nahîfî Cevâhîrî'l-Menâkîb” yazılıdır. Bundan önceki numaralandırılmamış sayfada yine “(Cevâhîrî'l-Menâkîb)” ve “Vezîr-i a'zam Sokollu Mehmed Paşa hazretlerinin menâkıbı. Mü'ellifinin mahlası (Nahîfî) te'lîfî 982” şeklinde bir kayıt mevcuttur. Müstensih dışındaki kişilerce daha sonraki zamanlarda yazılan bu tür notlardan, bu kişilerin eserin tamamını okumadıkları, eserin adını, müellifini ve telif tarihini tespit için şöyle bir gözden geçirdikleri anlaşılmaktadır. Çünkü eser Sokollu Mehmed Paşa'nın değil Sokollu Mustafa Paşa'nın menâkıbıdır.

32 *Defter-i Kütübhâne-i Es'ad Efendi*, s. 150; *'Osmanlı Mü'ellifleri*, III, s. 193, 198.

33 Berlin nüshasının ilk ve son sayfalarının kopyaları için bk. Ek-4.

Hazırladığı Türkçe yazmalar kataloğunda Götz'ün de belirttiği gibi bu nüshanın bazı varakları oldukça harap durumdadır. Götz'ün aktardıklarına göre kırılğan hâle gelen bölümler dökülerek metin kaybına yol açmış, bu bölümler acemice yapıştırılarak tamir edilmeye çalışılmış, sayfalardaki eksik metinler ve bazı sayfaların tamamı sonradan yeniden yazılmıştır.³⁴ Nitekim Berlin Devlet Kütüphanesinden temin ettiğim mikrofilmdeki pek çok sayfayı yukarıdaki sebeplerle okumak mümkün olmadı. Kütüphane görevlileri ile yapılan müteaddit yazışmalar sonucunda, takip ettikleri hizmet usullerinin dışına çıkmaları sağlanarak bu sayfaların koyu çekilmiş fotokopileri posta yoluyla tekrar temin edildi.

Budapeşte Nüshası

Budapeşte'deki Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi (Library of the Hungarian Academy of Sciences), Şark Koleksiyonu (Oriental Collection) Bölümü, TÖRÖK O. 215 numarada kayıtlı nüshadır.³⁵

2007'de, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından yayınlanan Türkçe³⁶ ve Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi tarafından yayınlanan İngilizce katalogda³⁷ şu bilgiler yer almaktadır:

Tek sütun tertibi ile 27 satırlı (unvan sayfasında 17, son sayfada 26 satır vardır) 106 varaktır. Kâğıt boyutu 220x120 mm, yazı alanı boyutu 190x90 mm, deri ciltli, fiziksel olarak iyi durumda olup metin siyah, bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple ve nesih hat ile filigranlı kâğıt yazılmıştır. Söz konusu katalogda "... takip kelimesi (reddâde) var." denmişse de bu nüsha reddâdeli değildir. Metin 1^b-106^b arasında yer almaktadır. Zahriyedeki (1^a) temellük vb. kayıtların ve bazı mühürlerin üzeri karalanarak okunmaz hâle getirilmiştir. Bu sayfada okunur hâlde Türkçe bir beyit, Süleyman Ârif adına bir mühür ve "29 Cemâziyelâhir sene 1252" ibaresi bulunmaktadır. Bundan önceki numaralandırılmamış sayfada da yine Türkçe bir beyit mevcuttur.

34 Manfred Götz, *Türkische Handschriften*, c. XIII, 4, Wiesbaden 1979, s. 305.

35 Budapeşte nüshasının ilk ve son sayfalarının kopyaları için bk. Ek-5.

36 İsmail Parlatır, György Hazai, *Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu*, Ankara 2007, s. 327.

37 İsmail Parlatır, György Hazai ve Barbara Kellner-Heinkele, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the Library of the Hungarian Academy of Sciences*, Budapeşte 2007, s. 380.

Viyana Nüshası

Viyana'daki Avusturya Millî Kütüphanesi (Österreichische Nationalbibliothek), H.O. 47 numarada kayıtlı nüshadır.³⁸ Bu nüshanın ismi, eldeki diğer beş nüshadan farklı olarak *Gencîne-i Ahlâk*'tır. Ayrıca bazı bölümlerindeki bilgiler de diğer nüshalardan farklılık gösterir. Pek çok cümlesi, mana ve muhteva bakımından aynı olsa bile, diğer beş nüshadaki karşılıklarına göre farklı kelimeler kullanılarak kurulmuştur. Metnin uygun yerlerine serpiştirilen manzumelerden bu nüshada bulunan çok sayıda şiir diğerlerinde yoktur. Farklı bir ismi ve kısmen de farklı bir anlatımı bulunan bu nüshanın tek olmasından, müellifin kendi müsveddesinden temize geçirilen ilk nüsha olduğu, daha sonra bu metin üzerinde yine müellifçe redaksiyonunun yapılarak diğer nüshalara temel teşkil eden ve asıl nüsha diyebileceğimiz ikinci bir metnin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Bu nüshanın ismini zikreden ilk kaynak, Avusturyalı tarihçi Joseph von Hammer'in (ö. 1856) *Osmanlı Devleti Tarihi*'dir. Hatta Hammer, 1828'de basılan eserinin bu üçüncü cildini yazarken faydalandığı kaynaklar hakkında bilgi verirken, *Gencîne-i Ahlâk* isimli, 178 varaklı bu yazmanın kendi özel koleksiyonunda olduğunu ve sondan eksik olduğunu belirtmektedir.³⁹ Eserin tespit edilen yedi nüshasından sadece birinin isminin *Cevâhîrû'l-Menâkıb* yerine *Gencîne-i Ahlâk* olduğu göz önüne alındığında, Hammer'in hususi koleksiyonundaki bu nüshanın, elimizdeki Avusturya Millî Kütüphanesi, Viyana nüshası olduğu ortaya çıkar. Gerçekten de Hammer'in kitabında tanıttığı gibi ismi *Gencîne-i Ahlâk* olan ve metni 1b'den başlayıp 179b'ya kadar devam eden bu nüshanın, sondan itibaren en az üç varak eksiği vardır.

Hammer'in şahsi koleksiyonundaki bu nüsha onun ölümünden sonra veya belki de daha hayattayken bağış veya satış yoluyla, o devirdeki Viyana İmparatorluk Kütüphanesine geçmiştir. Nitekim bu kütüphanedeki Arapça, Farsça ve Türkçe yazmaların kataloğunu üç cilt hâlinde hazırlayıp 1865-1867 yılları arasında Viyana'da yayınlayan Prof. Dr. Gustav Flügel (ö. 1870), kataloğunun ikinci cildinde bu nüshayı tanıtmıştır. Flügel de Hammer gibi eserin meçhul bir müellif tarafından kaleme alındığını yazmaktadır.⁴⁰

38 Viyana nüshasının ilk ve son sayfalarının kopyaları için bk. Ek-6.

39 Joseph von Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches, Grossentheils aus bisher unbenützten Handschriften und Archiven*, c. III, Peşte 1828, s. VIII, 433, 750.

40 Gustav Flügel, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien*, c. II, Viyana 1865, s. 381-382.

Nüsha tek sütun tertibi ile 19 satırlı (unvan sayfasında Besmele dışında 18, son sayfada 19 satır vardır) 182 varaktır. Elimizde mikrofilm olarak bulunan nüsha hakkında Flügel'in verdiği bilgilere göre kâğıt boyutu 210x131 mm olup bazı sayfalarda nem sebebiyle oluşan tahribat dışında fiziksel olarak iyi durumdadır. Metin siyah; bölüm başlıkları ile manzumelerin başında ve sonundaki "beyt li-münşi'ihî", "kıt'â", "nazm", "mesnevî" ve "nesr" gibi ibareler kırmızı mürekkeple ve tamamı nesta'lik hat ile yazılmıştır.

Metin 1^b-179^b arasında yer almaktadır. Sondan eksiktir. Metnin kesildiği yerden itibaren diğer nüshalarla karşılaştırıldığında, sondan en az üç varak kayıptır. Varakların b yüzlerinde reddâde vardır. 1^a'da muhtemelen ıslanma sebebiyle dağılan mürekkeple karalanmamış bölümlerde, üstte Arapça bir dua, ortada sağda *Gencîne-i Ahlâk* olarak kitabın ismi, Âhî'den Türkçe bir beyit, üstünde "lâ-edrî" olarak belirtilmiş Türkçe iki beyit, bunlardan birinin "Onlar, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete de giremezler." (A'râf, 7/40) mealindeki âyet-i kerîmeyi telmih ve işaret ettiğini belirtir Arapça bir kayıt ile Farsça iki beyit vardır. Bundan önceki numaralanmamış yaprağın ön yüzünde "Gendschinei Achlak" olarak eserin ismi ve Almanca bir kayıt mevcuttur. Bu yaprağın diğer yüzü boştur.

Derkenarda yer yer metne yapılan ilaveler ve anlaşılması zor olan bazı kelime ve ibarelerle ilgili açıklamalar yer almaktadır. 10^b-101^b arasında ise, bazen asıl metinden arta kalan bütün boşlukları kaplayacak şekilde *Çelebizâde Âsım Târîhi* yer almaktadır. Bu metnin, söz konusu eserin Paris'teki Fransa Millî Kütüphanesi ve Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan yazma nüshaların birinden mi, yoksa bilinmeyen bir yazma nüshadan mı kopya edildiği ayrı bir inceleme konusudur.

Derkenarda ayrıca, 104^a'da Akkirmânî'den alınmış rüya ile ilgili bir yazı, 107^b-109^a arasında muhtemelen Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin *İran Sefâretnâmesi*'nden, Üsküdar'dan çıkıştan itibaren Kartal, Gebze, Hereke, İzmit, Sapanca, Akhisar, Lefke, Vezirhan, Bilecik, Söğüt, İnönü, Eskişehir ve Seyitgazi'den geçilerek Hüsrevpaşa'ya varışa kadar olan vukuatı anlatan bir bölüm yer almaktadır. 150^b-152^a arasında yer alan yazılarda "Levha-i meşâyih-i İslâm" başlığı altında Hızır Bey'den başlayarak 1703'te katledilen Feyzullah ve Fetullah Efendilere kadar; "Levha-i kudât-ı asker-i 'ale'l-'umûm" başlığı altında Kara Halil el-Cenderî'den başlayarak 1648'de katledilen Mülakkab Mustafa

Efendi'ye kadar; "Levha-i kudât-ı 'asker-i Anadolu" başlığı altında Tâci-zâde Ca'fer Çelebi'den başlayarak 1648'de katledilen Cinci Hüseyin Efendi'ye kadar; "Levha-i kudât-ı İstanbul" başlığı altında Hızır Bey'den başlayarak 1661'de katledilen Sadreddin-zâde Rûhullah Efendi'ye kadar olan ve daha çok görevlerinin sonunda katledilmiş bazı zevat hakkında bilgi verilmektedir. 160^b'de Arapça bir dua yazılıdır.

Saraybosna Nüshası

Saraybosna'daki Bosna-Hersek Millî Müzesi Kütüphanesi (Library of the National Museum of Bosnia and Herzegovina), Muz. bibl. XVI/3-55 numara-da kayıtlı nüshadır. Bu nüshadan sadece Viyana Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü Türkoloji ve İslâmî Bilimler profesörü Markus Köhbach, 1990'da doçentlik tezi olarak hazırlayarak 1994'te yayınladığı kitabında bahsetmektedir.⁴¹ Söz konusu nüshanın bir kopyasını elde etmek için Bosna-Hersek Millî Müzesi Kütüphanesi ile yazışmalar yapılmış ancak nüshanın, 18 Mayıs 1992'deki Sırp bombardımanında yanan Şarkiyat Enstitüsü Yazma Koleksiyonu arasında olduğu öğrenilmiştir. Son bir çaba olarak Prof. Dr. Köhbach ile yazışma yapılarak kendisinde bu nüshanın bir kopyasının olup olmadığı sorulmuştur. Köhbach verdiği cevapta, 1980'li yıllarda defalarca ziyaret ettiği Saraybosna'daki bu kütüphaneden ne yazık ki bu nüshanın bir kopyası veya mikrofilmini almadığını bildirmiştir. Bu durumda söz konusu nüsha ile ilgili olarak elimizde sadece, Dr. Safvet-beg Bašagić'in yazdığı ve *Gajret* dergisinin 1924'te basılan üç ve dördüncü sayılarında yayınladığı Boşnakça makale bulunmaktadır.⁴² Bu makale, Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki *Gajret* dergisi koleksiyonundan, kütüphane müdürü Mustafa Jahic ile yazışma yapılarak temin edilmiştir.

Makalesinde yazmanın bir özetini yapan Bašagić'in verdiği bilgiye göre bu yazma, orijinal bir nüshanın belli bir bölümüne kadar yapılmış kopyasıdır. Müze Kütüphanesi'ne Seyfeddin Kemura'dan (ö. 1917) intikal etmiştir. Kopyayı yapan her kim ise esas nüshanın nerede olduğunu belirtmemiş ve Krupa'nın fethinden sonra "ilâ âhirihi" diyerek kopyalamayı bitirmiştir. Elimizde bulunan nüshalara baktığımızda bu noktaya kadar eserin üçte ikisinin ancak

41 Markus Köhbach, *Die Eroberung von Fülele durch die Osmanen 1554. Eine historisch-quellenkritische Studie zur Osmanischen Expansion im östlichen Mitteleuropa*, Viyana 1994, s. 400-401.

42 Bašagić, *Gajret*, III/1924, s. 45-46; IV/1924, s. 60-61 (Bašagić'in makalesinin bir kopyası için bk. Ek-7; Boşnakçadan Türkçeye tercümesi için bk. Ek-8).

tamamlandığını görmekteyiz. Başagiç'in özetinden ayrıca, Paşa'nın Tımişvar kalemi defter kethüdalığına tayini ile Hersek sancakbeyi oluşu arasındaki Filek, Klis ve Segedin sancakbeyiliklerini anlatan bölümlerin atlandığını anlamaktayız. Bu bölümlerin hacmi metnin tamamının yaklaşık üçte birine karşılık gelmektedir. Böylece bu kopyanın, esas metnin ancak üçte birini ihtiva ettiği sonucu çıkarılabilir. Nitekim Başagiç söz konusu makalesinde, elindeki nüshanın 42 varak olduğunu yazmaktadır. Ayrıca bu özette yer yer aktarılan orijinal metne ait cümleler arasında "ol bahâne ile sıla itmege icâzet buyurmuşlar-idi"⁴³ ve "süvâr olmaga on kişi isterdi"⁴⁴ ibarelerinden bu kopyanın yapıldığı nüshanın, elimizdeki Berlin, Üniversite veya Süleymaniye nüshalarından veya bunların istinsah edildiği nüshalara benzer bir nüshadan kopyalandığı anlaşılmaktadır. Çünkü ilk ibaredeki "buyurmuşlar-idi" kelimesi, Millet ve Budapeşte nüshalarında "virmişler-idi" şeklinde; "süvâr olmaga on kişi isterdi" ibaresi de Viyana nüshasında "on nefer kişi süvâr idemezdi" şeklinde yazılmıştır.

Eserin Muhtevası

Eser esas olarak halkın faydası için ihdas ettiği çok sayıda hayrat ve hasenatının kayda geçirilmesi, böylece nam ve nişanının unutulmayarak ebediyen hatırlanması amacıyla Budin Beylerbeyi Vezir Sokollu Mustafa Paşa adına kaleme alınmıştır. Onun özellikle memleketi olan Bosna'da sancakbeyi ve daha sonra Budin'de beylerbeyi iken Bosna Sarayı ve Budin ile sancak ve vilayet sınırları içindeki diğer beldelerde yaptırdığı çok sayıda cami, mescid, mektep, medrese, köprü, kervansaray, palanka, hamam, su tesisi ve çeşmeler ayrı bölümler hâlinde anlatılmıştır.⁴⁵

Bu bölümlerin dışında, birtakım giriş bölümlerinden⁴⁶ sonra, Sokollu Mustafa Paşa'nın amcazâdesi ve hamisi Sokollu Mehmed Paşa'nın devşirilmesi, Enderûn'daki görevleri ve devletteki rütbesinin zaman içinde artarak sadrazamlığa kadar yükselmesi,⁴⁷ ardından Sokollu Mustafa Paşa'nın devşirilmesi ve Enderûn'da geçirdiği yıllar,⁴⁸ Mustafa Paşa'nın padişahla birlikte gittiği Tebriz Seferi dönüşü taşra çıkarak sipahi olması, Nahcivan Seferi'nde

43 Metin, M31^b.

44 Metin, M101^b.

45 Metin, sırasıyla M (84^a - 95^b) ve M (175^a - 179^b) (Budin vilayetindeki hayır eserlerinin anlatıldığı bölüm, V'de mevcut değildir).

46 Metin, M (3^b - 14^b).

47 Metin, M (14^b - 20^b).

48 Metin, M (20^b - 29^b).

iki yıl süreyle padişaha çaşnigir olarak hizmet etmesi ve bu seferden dönüşte Tımişvar kalemi defter kethüdalığına tayin edilmesi,⁴⁹ beş yıl süren Tımişvar kalemi defter kethüdalığı görevinin akabinde Filek sancakbeyiliğine tayin edilmesi ve buradaki faaliyetleri,⁵⁰ Klis sancakbeyiliğine tayin edilmesi ve buradaki faaliyetleri,⁵¹ Segedin sancakbeyiliğine tayin edilmesi ve buradaki faaliyetleri,⁵² Hersek sancakbeyiliğine tayin edilmesi,⁵³ Bosna sancakbeyiliğine tayin edilmesi,⁵⁴ Krupa Kalesi'ni ele geçirmesi,⁵⁵ Sigetvar Seferi'ne iştiraki,⁵⁶ Budin beylerbeyiliğine tayin edilmesi,⁵⁷ Kanunî'nin vefatı üzerine oğlu Sultan II. Selim devrinde de Budin beylerbeyiliğini sürdürmesi,⁵⁸ Sultan II. Selim'in kendisine vezirlik payesini vermesi⁵⁹ ile ilgili bölümler mevcuttur. Viyana nüshası dışındaki nüshalarda toplam otuz dokuz bölüm bulunmaktadır. Eser bir hatime ve duadan meydana gelen bölümle sona ermektedir.⁶⁰

Eserde hatimeden önceki bölümün konusu olan Mustafa Paşa'nın 1574'te vezirlik payesini almasına kadar, 1566-1574 tarihleri arasında yürüttüğü faaliyetlerden bir iki husus ve yaptırdığı hayır eserleri dışında, Budin beylerbeyiliği sırasında vuku bulan hadiselerden hiç bahsedilmemektedir. Eserin yazıldığı tarihte tahtta Sultan III. Murad'ın bulunduğu belirtilmesine rağmen Paşa'nın bu padişah devrinde, 1574-1578 yılları arasındaki beylerbeyilik dönemi de eserde söz konusu edilmemiştir.

Eserin V dışındaki diğer nüshalarında uygulanan bölüm tertibi aşağıda verilmiştir:

I- Giriş

II- Kitabın yazılma sebebi

III- Bu kitabın kaleme alınmasının asıl sebebi olan Sokollu Mustafa Paşa'nın övülmesi

49 Metin, M (29^b - 33^a).

50 Metin, M (33^a - 47^b).

51 Metin, M (47^b - 66^b).

52 Metin, M (66^b - 77^b).

53 Metin, M (77^b - 80^b).

54 Metin, M (80^b - 84^a).

55 Metin, M (95^b - 141^a).

56 Metin, M (141^a - 162^b).

57 Metin, M (162^b - 169^b).

58 Metin, M (169^b - 175^a).

59 Metin, M (179^b - 183^a).

60 Metin, M (183^b - 184^a).

IV- Kitapta olabilecek hatalı yazılışlar sebebiyle yazarının ayıplanmaması⁶¹

V- Sokollu Mustafa Paşa'nın Bosna'dan İstanbul'a getirilmesine sebep olan amcazâdesi Sokollu Mehmed Paşa'nın devşirilmesi ve devletteki rütbesinin zaman içinde artarak sadrazamlığa kadar yükselmesi

VI- Sokollu Mehmed Paşa'nın silahdâr makamında iken Bosna'ya adam göndererek amcazâdesi Sokollu Mustafa Paşa ile birlikte anne, baba ve kardeşlerini İstanbul'a getirtmesi. Mustafa Paşa'nın iki yıl Galata Sarayı'nda, yedi yıl küçük odalarda, yedi yıl da hazine odalarında hizmet etmesi⁶²

VII- Mustafa Paşa'nın padişahla birlikte gittiği Elkas (Tebriz) Seferi dönüşü taşra çıkararak sipahi olması. Nahcivan Seferi'nde iki yıl süreyle padişaha çarşnigir olarak hizmet etmesi ve bu seferden dönüşte, Tımişvar kalemi defter kethüdalığına tayin edilmesi

VIII- Mustafa Paşa'nın beş yıl süren Tımişvar kalemi defter kethüdalığı görevinin akabinde Filek sancakbeyiliğine tayin edilmesi

IX- Mustafa Bey Filek sancakbeyi iken Eğri Kalesi beyi Maguçi Gaşpar'a gönderdiği hediyelerin Aynaşka Kalesi beyi Çarkezi Mihal tarafından gasp edilmesi

X- Aynaşka Kalesi beyi Çarkezi Mihal'in üzerine yürünerek elinde esir tuttuğu adamların kurtarılıp gasp ettiği hediyelerin geri alınması⁶³

XI- Mustafa Bey'in Filek'te gösterdiği başarı üzerine Klis sancakbeyiliğine tayin edilmesi ve orada bozulmuş bulunan asayîşi temin etmesi

XII- Klis sancağında asayîşi bozan bir yağmacı grubunun yakalanarak bölgede huzurun sağlanması

XIII- Klis sancağı bölgesinde huzuru bozan haydutları bertaraf etmek üzere bir kış mevsiminde yuvalandıkları Huryan Kalesi'ne hücum edilerek dış kalenin fethedilmesi

XIV- Klis sancakbeyiliği sırasında isyan eden bazı düşman kuvvetlerinin çevrede türlü haydutluk yapımları üzerine haklarından gelinmesi

XV- Mustafa Bey'in Segedin sancakbeyiliğine tayin edilmesi

XVI- Mustafa Bey'in adamlarından bazısının yoldan çıkarak suç işlediklerinde idama mahkûm edilmeleri

XVII- Mustafa Bey'in Hersek sancakbeyiliğine tayin edilmesi ve vilayetin nizamının sağlanıp sağlamlaştırılması

61 V'de 3. ve 4. bölümler yer değiştirmiştir.

62 V'de bu bölümün akabinde diğerlerinde olmayan iki bölüm daha vardır.

63 V'de bu bölümün akabinde diğerlerinde olmayan bir bölüm daha vardır.

XVIII- Mustafa Bey'in her zaman gönlünde yatan Bosna sancakbeyiliğine tayin edilmesi

XIX- Mustafa Bey'in Bosna'da yaptırdığı hayır eserleri⁶⁴

XX- Mustafa Bey'in Krupa Kalesi'ni fethetmek istemesi

XXI- Zirinoğlu'na nasihat kâr etmeyip fitne ve fesadına devam etmesi

XXII- Bosna'da alaybeyi olan Memi Şah Bey'in, Veziriazam Ali Paşa'ya olan yakınlığına güvenerek Mustafa Bey'le mücadele etmesi

XXIII- Krupa Kalesi'ni kuşatmadan önce Una Nehri üzerindeki köprüyü yıkmak üzere birlik göndermesi

XXIV- Mustafa Bey'in Krupa Kalesi'ni kuşatması

XXV- Karanlık bir gecede düşmanın kaleye çok miktarda yiyecek ve yeterli sayıda cenkçi sokmaları

XXVI- Mustafa Bey'in gazilere kulağa küpe olmaya layık çok faydalı nasihatlerde bulunması

XXVII- Gazilerin gayret ve titizliği sayesinde fetih kapılarının kılıç zoruyla açılması⁶⁵

XXVIII- Krupa Kalesi'nin alınmasından sonra ele geçirilen düşmanın reislerinden bir kısmının cezalandırılması

XXIX- Krupa Kalesi'nin fetih haberinin padişah katına arz edilmesi⁶⁶

XXX- Gazilerin isteği üzerine bazı nahiyelerin yağmalanması

XXXI- Krupa Kalesi'nin fethedilmesinin, Kanunî Sultan Süleyman Han'ın Sıgırtvar Seferi'ne çıkmasına sebep olması

XXXII- Tırhala Sancakbeyi Mehmed Bey'in Şikloş Kalesi yakınında baskına uğraması üzerine Mustafa Bey'e acele bu mahalle gitmesi konusunda emir verilmesi

XXXIII- Arslan Paşa'nın hatalı davranarak padişahın emri olmadan Polata Kalesi'ni kuşatması ve daha sonra firar ederek birçok kalenin düşman eline geçmesine sebep olması

XXXIV- Arslan Paşa'nın padişahın gazabına uğrayarak idam edilmesi

XXXV- Mustafa Paşa'nın Budin vilayetine vali olduğunu ilan etmesi

XXXVI- Kanunî Sultan Süleyman Han'ın vefatı üzerine Sultan II. Selim Han'ın tahta geçmesi ve Mustafa Paşa'nın Budin valiliğine devam etmesi

64 M ve P nüshalarında bölüm başlığı yazılmamış, ancak yeri 3 satır olarak boş bırakılmıştır.

65 Diğer nüshalardan farklı olarak V'de bu bölümün başlığı ilk yürüyüşlerde fethin müyesser olmadığına dair olarak verilmiş, diğer nüshalardaki bu başlık ise yeni bir bölüm başlığı olarak konulmuştur.

66 Diğer nüshalardan farklı olarak V'de bu bölüm, yeni bir bölüm başlığı ilavesiyle iki bölüm olarak verilmiştir.

XXXVII- Mustafa Paşa'nın Budin vilayetinde yaptırdığı hayır eserleri⁶⁷

XXXVIII- Mustafa Paşa'ya vezirlik payesinin verilmesi⁶⁸

XXXIX- Sonsöz⁶⁹

Eserin Kaynakları

Daha önce de belirtildiği gibi müellif eserini, Budin Kadısı Ahmed Çelebi Efendi'nin görevlendirmesiyle Budin'de ve kitabın adına yazıldığı Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa'nın sağlığında kaleme almıştır. Paşa'nın 1534 dolaylarında devşirilmesinden 1574'e vezirlik payesini alana kadar geçen kırk sene süresince vuku bulan hadiselerle ilgili olarak eserin hiçbir yerinde, herhangi bir kaynak belirtilmemiştir. Eserin yazıldığı zamandan on yıllar önce vuku bulan hadiselerle ilgili şaşılabilecek ayrıntıların verilmesinden, müellifin eserde anlatılan hususları, bizzat Paşadan veya onun hayatını iyi bilen musahiplerinden ve görevlilerinden dinleyerek tespit ettiği düşünülebilir. Bu husus özellikle 1566 Sigetvar Seferi'ne katılmasına kadar süren sekiz senelik sancakbeyilikleri dönemi için geçerlidir.

Sigetvar Seferi sırasındaki hadiselerden eserde aktarılanlar, sefer sonrası yazılmış Sigetvar-nâmelerle uyuşsa da müellifin bunlardan faydalandığını gösteren güçlü bir ipucu bulunmamaktadır. Mesela Sigetvar Seferi'ne bizzat katılması ve o sırada Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'nın sır kâtibi olması dolayısıyla en ayrıntılı Sigetvar-nâmelerden birinin müellifi olan Feridun Bey'in (ö. 1583) eserinde yer alan Budin Beylerbeyi Arslan Paşa'nın idamına yol açan hadiseler,⁷⁰ Sokollu Mustafa Paşa'nın sefer sırasında Alman imparatoruna bağlı kuvvetlerin Sigetvar'a yardıma gelmesini engellemek için düşmanın önünde durmasıyla ilgili hususlar⁷¹ bunlardandır.

Ancak Feridun Bey'in aktardığı, Sigetvar Kalesi'nin fethini müteakip kaleyi savunan Zrinski'nin kesik başını fetih-nâme ile birlikte Alman imparatoruna ulaştırma görevinin Paşa'ya verilmesi ve onun bu görevi yerine getirmesinden⁷² elimizdeki eserde hiç bahsedilmemektedir. Bu ilginç ayrıntının *Cevâ-*

67 Bu bölüm V'de mevcut değildir.

68 V nüshası sondan eksik olduğundan bu bölümün son kısmı V'de yoktur.

69 V nüshası sondan eksik olduğundan bu bölüm V'de yoktur.

70 Feridun Ahmed Bey, *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar, Sultan Süleyman'ın Son Seferi*, haz.

H. Ahmet Arslantürk, Günhan Börekçi, İstanbul 2012, s. 106.

71 *Nüzhet-i Esrâr*, s. 171-172, 177.

72 *Nüzhet-i Esrâr*, s. 156-157.

hiru'l-Menâkıb'da yer almamasının sebebi kanaatimize göre müellifin eserini Budin'de kaleme alırken kendisine bunun anlatılmaması ve Feridun Bey'in Sigetvar Seferi'nden birkaç sene sonra 1569'da telif ettiği⁷³ ve muhtemelen pa-dişaha veya Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'ya sunduğu bu eserini görme imkânı bulamaması olmalıdır.

Eserin Tesirleri

Elimizdeki eserde büyük ölçüde Mustafa Paşa'nın sancakbeyi olarak bulunduğu Filek, Klis, Segedin, Hersek ve Bosna'daki faaliyetleri ile Bosna ve Budin'de yaptırdığı hayır eserleri anlatılıp ne yazık ki uzun Budin beylerbeyiliği döneminden söz edilmediği için kroniklere kaynaklık etmemesi normal karşılanmalıdır. Ancak eserin Sigetvar Seferi ile ilgili bölümlerinde bulunan bazı ayrıntılar kroniklerde bahsedilmeyen nadir bilgileri ihtiva etmektedir. Sefere katılan Karaman Beylerbeyi Süleyman Paşa'nın sefer sırasında vefatı ve yerine Teke Sancakbeyi Kara Murad Bey'in, Mustafa Paşa'nın tavsiyesi ile Karaman beylerbeyi olması bunlar arasındadır.

Eserin 1575-1578 yılları arasında bir tarihte, aktarılan son olayın tarihinden yola çıkarak da muhtemelen 1575'te tamamlandığını daha önce belirtmiştik. Kendisinden sonraki yıllarda kaleme alınan kroniklerde daha çok Sokollu Mustafa Paşa'ya Sigetvar Seferi sırasında verilen bazı görevler ile bu sırada Arslan Paşa'nın idamının akabinde Budin beylerbeyi oluşundan kısaca bahsedilmektedir. Ancak bu bilgilerin *Cevâhiru'l-Menâkıb*'dan alındığını gösteren herhangi bir ipucu bulunmamaktadır. 1575'ten sonra telif edilen belli başlı kroniklerde, *Cevâhiru'l-Menâkıb*'da anlatılan olayların hangilerinden bahsedildiği, müelliflerinin ölüm tarihleri sırasıyla aşağıda verilmiştir:

Cenâbî Mustafa Efendi'nin (ö. 999/1590) Arapça olarak kaleme aldığı, 1588 yılına kadar gelen genel bir İslam tarihi olan *el-'Aylemü'z-Zâhir fî Ahvâli'l-Evâ'il ve'l-Evâhir*'de, *Cevâhiru'l-Menâkıb*'da geçen olaylardan ve Sokollu Mustafa Paşa'dan herhangi bir bahis yoktur.⁷⁴

Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi'nin (ö. 1008/1600) *Künhü'l-Ahbâr*'ının son bölümünde 1595 yılına kadar olan Osmanlı tarihi anlatılır. Bu eserde,

73 *Nüzhet-i Esrâr*, s. 7, 23.

74 Mehmet Canatar, *Müverrih Cenâbî Mustafa Efendi ve Cenâbî Tarihi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1993.

Cevâhîr-ü'l-Menâkıb'da anlatılan olaylardan Budin Beylerbeyi Mustafa Paşa ile Köstendil Sancakbeyi Mehmed Han'ın Sigetvar Seferi sırasında düşmandan gelecek saldırıları karşılamaları için askerleriyle İstolni Belgrad semtine gönderildiklerini yazmaktadır.⁷⁵

Selânikî Mustafa Efendi (ö. 1008/1600?) eserinde, Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının sonlarından Sultan III. Mehmed'in saltanatının sonlarına kadar (1563-1600) olan dönemi anlatmaktadır. Bizzat katıldığı 1566'daki Sigetvar Seferi'ni eserinde etraflı bir şekilde anlatmıştır. Tamamen yaşadığı devrin olaylarını yazan Selânikî, kendi ifadesine göre herhangi bir tarihten faydalanmamış, ancak birtakım devlet belgelerinden ve şifahi kaynaklardan istifade etmiştir.⁷⁶ *Târih-i Selânikî*'de, *Cevâhîr-ü'l-Menâkıb*'da anlatılan olaylardan Tırhala Sancakbeyi Mehmed Bey'in Sigetvar Seferi sırasında Drava Nehri'ni geçerken düşmanın baskınına uğrayıp yaralanması,⁷⁷ Budin Beylerbeyi Arslan Paşa'nın Polata Kalesi'ni kuşatması, muvaffak olamayarak firar etmesi ve başka kalelerin düşman eline geçmesine sebep olması, sonuçta infaz sırasında bizzat orada olduğunu beyan eden müellifin şahitliğinde idam edilmesi, yerine Mustafa Paşa'nın tayin edilmesi⁷⁸ gibi olaylar yer almaktadır.

Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa'nın (ö. 1046/1636-37) *Târih-i*, 1628-1635 yılları arasında telif edilmiştir.⁷⁹ Eserin *Hasan Bey-zâde Târihi* olarak bilinen ikinci bölümü, 1520-1635 yılları arasındaki zaman dilimini kapsamaktadır.⁸⁰ Elimizdeki eserde geçen olaylardan sadece, önceki Budin Beylerbeyi Arslan Paşa'nın Sigetvar Seferi sırasındaki idamı⁸¹ ve Sokollu Mustafa Paşa'nın Budin beylerbeyi oluşundan⁸² bahsedilmektedir.

Edirneli Mehmed b. Mehmed (ö. 1050/1640?) *Nuhbet-ü't-Tevârih ve'l-Ahbâr* adlı bir eser kaleme almıştır. Eserin ikinci cildi Osman Gazi'den başlayarak Sultan I. Ahmed'in vefatına kadar olan Osmanlı tarihini kapsamaktadır.

75 Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Künhü'l-Ahbâr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, no. 5959, vr. 332a.

76 Selânikî Mustafa Efendi, *Târih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, haz. Mehmet İpşirli, I, İstanbul 1988, s. XI, XII, XVII, XIX.

77 *Târih-i Selânikî*, I, İstanbul 1988, s. 23.

78 *Târih-i Selânikî*, I, İstanbul 1988, s. 25-27.

79 Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târihi, Tahlil-Kaynak Tenkidi*, c. I, haz. Şevki Nezihi Aykut, Ankara 2004, s. LXXXIV-XCII.

80 Hasan Bey-zâde, I, s. XLIX.

81 Hasan Bey-zâde, II, 144-145.

82 Hasan Bey-zâde, II, 220.

Cevâhiru'l-Menâkıb'da geçen olaylardan sadece Sigetvar Seferi sırasında Sokollu Mustafa Paşa ve Karaman Beylerbeyi Süleyman Paşa'nın düşmana mukabele maksadıyla askerleri ile birlikte İstolni Belgrad taraflarında görevlendirildikleri⁸³ ve Kapdân-ı Deryâ Piyâle Paşa'nın Sakız Adası'nın fethine memur edildiği⁸⁴ anlatılmaktadır.

Peçûyî İbrahim Efendi'nin (ö. 1059/1649?) yazdığı tarih, 1520-1640 yılları arasında geçen olayları kapsar.⁸⁵ Eserinde, çocukluk günlerinde kendisine yetiştiğini beyan ettiği⁸⁶ ve Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'nın emmisinin oğlu olduğunu belirttiği Mustafa Paşa için hususî bir bölüm ayıran müellif, onun Sigetvar Seferi sırasında Budin beylerbeyiliğine tayin edildiğini, Sultan II. Selim devrinde vezir olduğunu nakletmekte ve şahsiyeti ile ilgili geniş bilgi vermektedir.⁸⁷ Budin beylerbeyiliğinde Mustafa Paşa'nın selefi olan Arslan Paşa'ya ayırdığı bölümde ise onun Sigetvar Seferi sırasında Tata Kalesi'nin elden çıkmasına sebep olmakla suçlanarak idam edildiğini yazmaktadır.⁸⁸ Sigetvar Seferi'ni anlatırken *Cevâhiru'l-Menâkıb*'da zikredilen Tırhala Sancakbeyi Mehmed Bey'in düşman tarafından pusuya düşürülüp yaralanması olayını, sancakbeyinin adını vermeden "Oğlu ile birlikte şehit edildi." şeklinde aktarmaktadır.⁸⁹ Daha sonra Arslan Paşa'nın idamı konusunu tekrar ele almakta, onun idamından sonra yerine veziriazamın karındaşı oğlu -daha önce emmisi oğlu dediğine göre burada "kardeş çocukları" manasında kullansa gerektir- ve bir yıl önce Bosna'da Krupa Kalesi'ni fethetmiş bulunan, bu sefere de binden fazla askeriyle katılarak Vulkovar'daki resmigeçitte padişahı selamlayan Mustafa Paşa'nın tayin edildiğini, Karaman beylerbeyi ile birlikte Budin'i korumak üzere İstolni Belgrad yakınlarındaki Gölbaşı'na gönderildiklerini anlatmaktadır.⁹⁰

Solak-zâde Hemdemî Mehmed Efendi'nin (ö. 1068/1658) kaleme aldığı *Târih-i Solak-zâde* Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1657'ye kadar gelen olayları anlatmaktadır. Müellif kendi döneminden öncesini başka eserlerden

83 Abdurrahman Sağırlı, *Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin Nubbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Târih-i Âl-i Osman'ı (Metinleri, Tablilleri)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2000, s. 264.

84 Sağırlı, s. 265 vd.

85 Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, I, Ankara 1981, s. XV-XVI.

86 Peçûyî İbrahim Efendi, *Târih-i Peçûyî*, c. I, İstanbul 1281, s. 8.

87 Peçûyî, II, s. 26-28.

88 Peçûyî, I, s. 36.

89 Peçûyî, I, s. 414-415.

90 Peçûyî, I, s. 416-417.

derlemiştir. Bu eserde Sokollu Mustafa Paşa ile ilgili olarak onun Budin barut-hanesinin yıldırım düşmesi sonucu yanması bahane edilerek idamı dışında bir bahis yoktur.⁹¹

Kara Çelebi-zâde Abdülazîz Efendi'nin (ö. 1068/1658) *Ravzatü'l-Ebrâr*'ı Sultan IV. Mehmed'in 1648'de cülûsuna kadar olan Osmanlı tarihini ihtiva etmektedir. *Cevâhîru'l-Menâkıb*'da anlatılan olaylardan sadece Kapdân-ı Deryâ Piyâle Paşa'ya Sigetvar Seferi sırasında Sakız Adası'nın fethetmesinin emredildiği⁹² zikredilmekte, Sokollu Mustafa Paşa'dan hiç bahsedilmemektedir.

İlk resmî vak'anüvis olan Halepli Mustafa Na'imâ Efendi (ö. 1128/1716), 1574-1660 yılları arasının tarihini kaleme almıştır. Eserinin ilk telif dönemindeki nüshalarında bulunan ve 1574-1592 senelerini özetle anlattığı bölümünde, Sokollu Mustafa Paşa'nın sadece idamından bahsetmiştir.⁹³

Tespitlerimize göre ismini zikrederek eserden alıntı yapan ilk kaynağın, Hammer'in *Osmanlı Devleti Tarihi*'nin 1828'de yayınlanan üçüncü cildi olduğu belirtilmişti. Hatta Hammer'in, isminin *Gencîne-i Ahlâk* olduğunu belirttiği bu yazmanın kendi şahsî koleksiyonunda olduğunu söylediği ve bu nüshanın elimizdeki Viyana nüshası olduğu tespiti yapılmıştı. Hammer eserinin çeşitli ciltlerinde bu nüshadan bahsetmiş ve mesela Krupa Kalesi'nin fethinde olduğu gibi yeri geldikçe alıntılar yapmıştır.⁹⁴ Hammer'in eserini *Devlet-i 'Osmânîyye Târîhi*, *'Osmânlıların Mebâdî-i Zuhûrundan Kaynarca Ahidnâmesine Kadar* ismiyle tercüme eden Mehmed 'Atâ Bey de (ö. 1337/1919) eserinin 1330/1911-12 ve 1332/1913-14'te yayınlanan ilgili ciltlerinde aynı ifadeleri tekrarlamıştır.⁹⁵

Macar tarihçi Antal Gevay (ö. 1845), bazı Osmanlı kroniklerinden ve Viyana'daki devlet arşivinde görev yapması sebebiyle kolaylıkla ulaştığı Habsburgların İstanbul elçilerine ait raporlardan faydalanarak Budin paşalarının kısa biyografilerini ihtiva eden elli iki sayfalık bir çalışmasını, *A Budâi Pasák (Budin Paşaları)* ismiyle 1841'de yayınlamıştır. Söz konusu Osmanlı kronikleri için

91 Solak-zâde Mehmed Hemdemî, *Târih-i Solak-zâde*, İstanbul 1297, s. 598.

92 Kara Çelebi-zâde Abdülazîz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr el-Mübeyyinü bi-Hakâyıku'l-Ahbâr*, Bulak 1248, s. 446.

93 Na'imâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, c. I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007, s. 1910.

94 Hammer, III, Peşte 1828, s. VIII, 433-434, 750; IX, Peşte 1833, s. 201; X, Peşte 1835, s. 458.

95 Joseph von Hammer, *Devlet-i 'Osmânîyye Târîhi*, *'Osmânlıların Mebâdî-i Zuhûrundan Kaynarca Ahidnâmesine Kadar*, çev. Mehmed 'Atâ, c. V, İstanbul 1330, s. 6; c. VI, İstanbul 1332, s. 133-135, 315.

daha eserinin başında Hammer'ın tarihine atıf yapan Gevay, Sokollu Mustafa Paşa'yı anlatırken *Gencîne-i Ahlâk*'tan, Paşa'nın biyografisi olarak söz etmektedir ki bu bilgiyi de Hammer'den aldığı anlaşılmaktadır.⁹⁶

Macar şarkiyatçı Imre Karácson (ö. 1911), 1908'de Macar Tarih Kurumu Bülteni *Századok*'da yayınlanan ve Köhbach'ın da sözünü ettiği⁹⁷ makalesinde, İstanbul'daki bir *Cevâhiru'l-Menâkıb* nüshasının kısa bir özetini vermiştir. Makalede ayrıca Hammer'e atıfta bulunarak *Gencîne-i Ahlâk*'tan da bahsetmiştir.⁹⁸

Daha önce de bahsedildiği gibi Abdurrahman Şeref Efendi (ö. 1343/1925), Millet nüshasını esas alarak "Sokollu Mehmed Paşa'nın Evâ'il-i Ahvâli ve Â'ile-si Hakkında Ba'zı Ma'lûmât - Cevâhiru'l-Menâkıb" isimli müstakil makalesini 1330/1914'te *Târîh-i 'Osmânî Encümeni Mecmû'ası*'nda yayınlamıştır.⁹⁹

Alexander von Takáts, 1915'te basılan *Ungarische Rundschau für historische und soziale Wissenschaften* yıllığının dördüncü cildindeki "Vezir Szokolli Musztafa Pascha (Der große Musztafa)" isimli makalesinde, Paşa'nın Budin'de ve vilayetin çeşitli beldelerinde yaptırdığı eserleri anlatmaktadır. Bu bilgiler için *Cevâhiru'l-Menâkıb*'ın yerini belirtmediği bir nüshasına atıf yapmakta, ayrıca Viyana nüshası *Gencîne-i Ahlâk*'tan da bahsetmektedir.¹⁰⁰

SOKOLLU MUSTAFA PAŞA'NIN HAYATI

Eser her ne kadar Sokollu Mustafa Paşa adına yazılmışsa da ilk önce onun amcazâdesi ve hayatının her safhasındaki hamisi olan Sokollu Mehmed Paşa'nın devşirilmesinden başlayarak onun devlet kademelerinde ilerleyip nihayet sadrazam oluşunu anlatarak başlamaktadır. Eserdeki bilgileri esas almak kaydıyla ve metinleri günümüz Türkçesiyle özetlemek suretiyle biz de müellifle aynı yolu izleyerek aslında bütün kaynakların buradan aldığını düşündüğümüz, devşirme görevini yürüten subayın kimliğine kadar pek çok ayrıntıyı veren Sokollu Mehmed Paşa'nın hayat hikâyesi ile başlıyoruz.

96 Gévay, Antal, *A Budai Pasák*, Bécs (Viyana) 1841, s. 11.

97 Köhbach, s. 400.

98 Imre Karácson, "A sztabuli mecsetek magyar vonatkozású kéziratai", *Századok (Macar Tarih Kurumu Bülteni)*, s. 42, Budapeşte 1908, s. 79-83.

99 Abdurrahman Şeref, s. 257-265.

100 Alexander von Takáts, "Vezir Szokolli Musztafa Pascha (Der große Musztafa)", *Ungarische Rundschau für historische und soziale Wissenschaften*, c. IV, Münih ve Leipzig 1915, s. 795-796.

Amcazâdesi Sokollu Mehmed Paşa'nın Devşirilmesi ve Görev Safahatı

Eserin dua, sebab-i telif, Sokollu Mustafa Paşa'nın övülmesi ve kitaptaki hataların hoş görülmesi ile ilgili giriş bölümlerinden sonraki dördüncü bölümü, Mustafa Paşa'nın amcazâdesi Sokollu Mehmed Paşa'nın hayatına hasredilmiştir:

Saray hizmeti için imparatorluk topraklarındaki çeşitli beldelerden zeki ve kabiliyetli çocukları devşirmek Osmanlı kanunu idi. Özellikle Bosna bölgesinden devşirilen çocukların genelde diğerlerinden kabiliyetli oldukları tecrübeyle sabit olduğundan bunlar tercih edilmekteydiler. Kanunî Sultan Süleyman Han zamanında devşirme görevini üstlenen Yayabaşı Yeşilce Mehmed Bey¹⁰¹ Bosna'ya giderek çevredeki seçkin kabile ve ailelerden devşirilmeye uygun çocuklar aramaya başladı. Lim Nehri kenarındaki Sokol¹⁰² isimli bir beldede yaşayan ve Hristiyanlar arasında soylu sayılan bir aileden olan Sokolovik adlı kimsenin oğlundaki cevheri fark ederek onu anne ve babasından istedi. Ama onlar çok sevdikleri oğullarını vermek istemeyerek sakladılar. Hatta çocuğun, bilgisi ve zenginliğiyle meşhur bir papaz olan dayısı araya girerek çocuktan vazgeçmesi için Yeşilce Mehmed Bey'e para teklif etti. Yeşilce Mehmed Bey bu teklifi şiddetle reddedip çocuğun verilmesinde ısrar ettiyse de bu işin zor kullanarak olmayacağını anladı. Çocuğun anne ve babasına nasihat ederek tatlılıkla razı etmeye çalıştı. Akraba ve yakınları da anne ve babasına, çocuk ileride devlette bir makama geldiğinde kendilerine çok faydası olacağını söylediler. Onlar da çocuklarının nasıl olsa elden çıkacağına kanaat getirerek ister istemez gizledikleri yerden çıkararak teslim ettiler.

Diğer meşhur aile ve kabilelerden alınmış toplam kırk oğlan askerlerin refakatinde Edirne'ye yollandı. Kafil Edirne'ye vardığında, o sırada orada bulunan Kanunî Sultan Süleyman Han'ın huzuruna çıkarıldılar. Akabinde Edirne Sarayı'na alındılar.

Diğer oğlanlarla birlikte burada bir müddet eğitim gören Mehmed, daha sonra İstanbul'a gönderilerek Topkapı Sarayı'ndaki küçük odalara dâhil oldu. Padi-

101 Ramazanzâde Mehmed Çelebi (ö. 979/1571). Sırasıyla divan kâtipliği, defter eminliği, reisülküttaplık ve nişancılık görevlerinde bulunmuştur. Hayatı ve yazdığı *Nişancızâde Târîhi* olarak bilinen meşhur muhtasar umûmî tarih hakkında bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, "Mehmed Çelebi, Ramazanzâde", *TDV İA*, c. XXVIII, Ankara 2003, s. 449-450.

102 Sokol: (Boşnakça: Sokolovici) Bugün Bosna-Hersek'in batısında, Sırbistan ve Karadağ sınırı yanında, Saraybosna'ya 80, Vişegrad'a 20 km uzaklıkta bir köy.

şahın hizmetinde gösterdiği üstün gayret sebebiyle önce iç hazineye alındı, daha sonra kendisine rikâbdârlık mansıbı verildi. Bulunduğu her makamda zekâsı ve kabiliyeti sebebiyle daima üstün başarı göstererek sırasıyla çuhadâr, silâhdâr ve çâşnigirbaş olduktan sonra¹⁰³ Tabur Seferi'nde büyük kapıcıbaşılık rütbesi verildi.¹⁰⁴ Nihayet Barbaros Hayreddin Paşa'nın vefatı üzerine kapdân-ı deryâ,¹⁰⁵ Semiz Ali Paşa'nın¹⁰⁶ vezaretle Mısır valisi olmasından sonra onun yerine Rumeli beylerbeyiliğine tayin edildi.¹⁰⁷

Bu görevde iken o kadar başarılı bir yönetim gösterdi ki padişahın itimadını kazandı ve az zaman sonra Nahcivan Seferi dönüşü kendisine vezirlik rütbesi verildi.¹⁰⁸ Nihayet daha Kanunî Sultan Süleyman Han sağ iken en yüksek rütbe olan veziriazamlık makamına erişti.¹⁰⁹ Şu anda Sultan III. Murad Han devridir ve veziriazamlık makamında yine kendisi bulunmaktadır.¹¹⁰

Sokollu Mustafa Paşa'nın Devşirilmesi

V'de bu bölüm, diğer nüshalardan oldukça farklıdır. Kabaca söylemek gerekirse, metin tesisinde esas nüsha olarak kabul edilen M'deki toplam 73 satır metin V'de yoktur. V'deki toplam 174 satır metin de M'de yoktur. Ayrıca elde bulunan V dışındaki nüshalarda tek bir bölümde yer alan bu bilgiler V'de, Sokollu Mehmed Paşa'nın annesi ile ilgili iki ayrı bölümle birlikte toplam üç bölüm olarak tanzim edilmiştir. V dışındaki nüshalardaki bölüm, bu ve bundan sonraki maddede anlatılmış, V'deki farklılıklar ise dipnotlarda belirtilmiştir.

103 Sokollu Mehmed Paşa'nın rikâbdâr, çuhadâr ve çâşnigirbaş olmasından V'de bahsedilmemektedir.

104 Kanunî Sultan Süleyman, Tabur Seferi de denilen Dördüncü Macaristan Seferi için İstanbul'dan 25 Safer 948'de (20 Haziran 1541) hareket etti. 8 Şaban 948'de (27 Ekim 1541) İstanbul'a döndü (İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. II, İstanbul 1971, s. 222-231).

105 Barbaros Hayreddin Paşa 6 Cemaziyelevvel 953 (4 Temmuz 1546) tarihinde vefat etmiş, yerine Sokollu Mehmed Paşa kapdân-ı deryâ olmuştur (Danişmend, II, s. 249-250).

106 Semiz Ali Paşa (ö. 28 Haziran 1565), Rumeli ve Mısır beylerbeyi, sonra sadrazam oldu (Danişmend, II, 321-322, 335).

107 V'de kapdân-ı derya ve Cezayir beylerbeyiliğine getirildiği yazılıdır [V (13^{b/10})].

108 Sokollu Mehmed Paşa, Nahcivan Seferi dönüşü (1554) Rumeli beylerbeyi iken üçüncü vezir (Hasan Bey-zâde, II, 134-135), 26 Şevval 968 (10 Temmuz 1561) tarihindeki sadâret değişikliğinde ikinci vezir olmuştur (Danişmend, II, 322).

109 Sokollu Mehmed Paşa veziriazamlık makamına 29 Zilkade 972 (28 Haziran 1565) tarihinde tayin edilmiştir (Danişmend, III, 46).

110 Metin, M (14^b - 20^b). Bu bölümün son paragrafındaki bilgiler V'de mevcut değildir. Sokollu Mehmed Paşa 20 Şaban 987 (12 Ekim 1579) günü ikindi divanı sırasında bir arzusunun arz etmeye geldiğini söyleyen bir meczup tarafından hançerlenerek öldürülmüştür (Danişmend, III, 46-49).

Sokollu Mehmed Paşa silâhdârlik makamında iken anne, baba ve kardeşleri ile yakın akrabalarının İslâm'la şereflenmeden oralarda kalmalarının uygun olmayacağına karar vererek Bosna haracını toplamakla görevli Ahmed Bey'i çağırdı. Memleketinde bulunan kardeşlerinden ve akrabalarından kim varsa İstanbul'a getirilip hepsinin Müslüman olmalarını arzu ettiğini bildirdi.

Ahmed Bey Bosna'ya ulaştığında Sokollu Mehmed Paşa'nın anne, baba ve akrabalarını bularak büyük oğullarının devlette büyük bir rütbe olan silâhdârlik makamında bulunduğunu, buradaki iki biraderini de yanına alıp onların da devlet hizmetine girmelerini istediğini bildirdi.¹¹¹

Paşa'nın annesi çok üzüлüp gözyaşlarına boğularak zaten büyük oğlunun ayrılık ateşiyle ciğeri yanarken bir de şimdi iki küçük oğlundan ayrılırsa yaşamasının bir anlamı kalmayacağını beyan etti. Bütün akrabalar toplanıp bu işin ağlamakla sızlamakla hallolmayacağını, elbirliği yaparak hem anne ve babayı teskin hem de İstanbul'daki büyük oğullarını tatmin edecek bir çare bulmaları gerektiğini düşündüler. Sokollu Mehmed Paşa'nın amca oğulları arasında küçük biraderine yaşça ve görünüş olarak çok benzediği için bu kitabın konusu olan Mustafa Paşa'yı çağırıp İstanbul'a gitmesi konusunda ikna ettiler. Ondan olumlu cevabı işitir işitmez Paşa'nın babası ve ortanca biraderi ile birlikte küçük biraderidir diyerek Mustafa Paşa'yı Ahmed Bey'e teslim ettiler.

Kafile İstanbul'a doğru yola çıktı. Mustafa Paşa o kadar küçüktü ki at üstünde duramadığından onu mahfeye oturtular. İstanbul'a vardıklarında yakınlarına kavuştuğu için çok sevinen Sokollu Mehmed Paşa babasına hürmet, biraderlerine iltifat etti. Daha sonra biraderleri padişahın huzuruna çıkarıldılar. "Yaşları küçük olduğundan şimdi Topkapı Sarayı'na alınmaları uygun değildir. Bir miktar Galata Sarayı'nda ilim tahsili yapsınlar." diye ferman buyruldu. Topkapı Sarayı'ndan bir kapıcı nezaretinde Galata Sarayı ağası Ahmed Ağa'ya teslim edildiler. Silâhdâr Mehmed Ağa'nın küçük biraderleri ve Topkapı Sarayı'nda bilfiil odabaşı olan Sinan Ağa'nın yakın akrabaları olduğu hatırlatılarak akranları arasında özel muamele görmeleri konusunda Ahmed Ağa uyarıldı. Oğlanlar Galata Sarayı'nda üstün gayret göstererek iki yıl boyunca önce tellaklık sonra da berberlik sanatını öğrendiler.¹¹²

111 V'de haraççıların Sokollu Mehmed Paşa'nın babasının vefat etmiş, annesinin babası yerine ailenin başına geçmiş olduğunu gördükleri, kardeşlerinden de sadece bir küçük biraderini buldukları anlatılmakta [V (14^{a/16} - 14^{b/4})], ayrıca Paşa'nın bu sırada Rumeli beylerbeyi olduğu bildirilmektedir [V (14^{b/6})]. Paşa'nın babasının durumu, kardeş sayısı ve bu sıradaki makamıyla ilgili bu farklı anlatım, V'nin ilgili bölümlerinde daima tekrarlanmaktadır.

112 Bu paragrafta buraya kadar olan bilgiler V'de mevcut değildir. Ayrıca V'de, Paşa'nın küçük biraderi yerine İstanbul'a getirilen amca oğluna İbrahim isminin verildiği yazılıdır [V (16^{b/13-14})].

Bu sırada Sokollu Mehmed Paşa'nın Mustafa ismi konulmuş olan ortanca biraderi vefat etti. Paşa'nın amca oğlu olan ancak kendisinin küçük biraderi bildiği diğer oğlan iki yılın sonunda Galata Sarayı'ndan Topkapı Sarayı'ndaki küçük odalara alındı. O sırada hâlâ silahdârlık makamında bulunan Paşa ortanca biraderini sorunca vefat ettiğini bildirdiler. Paşa çok üzülerək küçük biraderi bildiği diğer oğlanı yanına çağırdı. Ona hayatına yön verecek faydalı nasihatlerde bulundu ve ismini, çok sevdiği ortanca biraderinin Mustafa olan ismiyle değiştirdi.¹¹³

Enderûn'daki Görevleri

Mustafa küçük odalarda yedi sene hizmet etti.¹¹⁴ Bu arada Sokollu Mehmed Paşa annesini İstanbul'a getirterek Müslüman olmasını sağladı. Ona "Benim Mustafa'dan başka biraderim var mıdır?" diye sormasına rağmen kadıncağız utancından doğruyu söyleyemedi. Ancak Paşa gerçeği çok geçmeden öğrendi. Küçük biraderinin Bosna'da kalarak Müslüman olmamasına çok üzüldü. Mustafa'yı çağırıp "Sen benim biraderim değil amca oğlum imişsin. Niçin küçük kardeşimin küfür ve dalalette kalmasını makul görüp gerçeği söylemedin?" diyerek sorguya çekti. Mustafa "Yaşım küçük idi. Gerçekleri saklamam için beni tehdit ettiler ve yemin ettirdiler. Beni affedin." diyerek özür diledi. Paşa da "Müsterih ol, seni yine eskisi gibi kendi kardeşim bilirim ve himaye etmeye devam ederim." diyerek onu affetti. Bosna'da kalmış olan küçük kardeşini de getirtip İbrahim Paşa Sarayı'na verdi. Ancak bu kardeşi de çok geçmeden vefat etti.¹¹⁵

Şehzade Mehmed'in vefat ettiği günlerde¹¹⁶ Mustafa küçük odalardaki hizmetini bitirip hazine odalarına alındı. Burada da gayretiyle diğerlerinden öne çıktığından bizzat padişahın berberi olup başını tıraş etmek ayrıcalığına

113 Metin, M (20^b - 27^b).

114 V'de yazılanlara göre Sokollu Mehmed Paşa'nın küçük biraderi bildiği amca oğlu Mustafa Paşa, Galata Sarayı'nda iki yıl kaldıktan sonra Topkapı Sarayı'ndaki küçük odalara alındı. Burada berberlik sanatını öğrendi ve başarılarla geçirilen yedi yılın sonunda hazine odalarına geçti. Burada da dört yıl kaldıktan sonra bizzat padişahın berberi olup başlarını tıraş etmekle şerefendi [V (18^{b/18} - 19^{b/4})].

115 V'de diğer nüshalarda olmayan iki ayrı bölüm hâlinde verilen bilgilere göre, Sokollu Mehmed Paşa'nın Bosna'da bulunan annesi, İstanbul'a küçük oğlu yerine gönderdiği amca oğlunun padişaha berber olduğunu duyunca yaptığından büyük pişmanlık duydu. Çok geçmeden Paşa bu durumdan haberdar oldu. Derhâl memlekette kalan küçük biraderini de İstanbul'a getirterek ismini Mustafa koydu. Hirpalanmaması için doğrudan iç oğlanlar bölümüne alındı. Ancak Mustafa bir müddet sonra vefat etti. Paşa amca oğlunu çağırarak İbrahim olan ismini vefat eden biraderinin ismiyle değiştirip Mustafa yaptı. Sevgili biraderinin sevgisini ona da göstereceğini beyan ederek faydalı nasihatlerde bulundu. Paşa'nın annesi Mustafa ismi verilen küçük oğlunun vefat haberini işitince çok üzüldü. Büyük oğluna mektup yazarak taziyelerini ve İstanbul'a gelmek istediğini bildirdi. Paşa annesinin mektubunu alır almaz Bosna'ya adamlar gönderip annesini getirtti. Annesi kendi isteğiyle Müslüman oldu [V (19^{b/5} - 24^{a/4})].

116 Şehzade Mehmed'in vefatı: 8 Şaban 950 (6 Kasım 1543) (Peçûyî, I, s. 503; Solak-zâde, s. 506).

kavuştı. Bu hizmeti tam yedi yıl sürdü. Hatta Kanunî, Şah Elkas'la İran Seferi'ne çıktığında¹¹⁷ padişahla birlikte o da gitti.¹¹⁸

Sipahi Olarak Taşra Çıkması

Buradaki ve bundan sonra gelen Sokollu Mustafa Paşa'nın Tımsıvar kalemi defter kethüdalığına tayin edilmesi maddesindeki bilgiler, eserde özetle şöyle anlatılmaktadır:

Mustafa Paşa, Kanunî'nin hizmetinde yedi yıl kaldıktan sonra taşra çıkarak sipahi olmayı arzu etti. Padişahla birlikte Elkas Seferi'nden İstanbul'a döndüğünde¹¹⁹ muradına ererek 33 akçe ulufe ile sipahi oldu. Velinimetini olan Sokollu Mehmed Paşa bu sırada Rumeli beylerbeyi idi. Kendisini çağırarak artık çocukluk çağını geride bıraktığını ve gençlik çağına adım attığını hatırlattı ve birçok nasihatte bulundu.

Bir ara içine vatan hasreti çökerek memleketini ziyaret edip akrabalarını görmek istedi. Sokollu Mehmed Paşa kendisine, Bosna sancağına bağlı Brot kadılığının cizye toplama görevini vererek bu bahane ile memleketini ziyaret etmesini sağladı. Ziyaret sırasında birader, akraba ve yakınlarından orada kim varsa hepsini İslam'a davet etmiş, onlar da kabul etmişlerdi.

Kanunî'nin Nahcivan Seferi'ne çıktığı günlerde İstanbul'dan beş menzil gitmişlerdi ki padişaha çaşnigir oldu.¹²⁰ Bu görevi sefer süresince iki yıl boyunca yaptı.¹²¹

Mehmed Süreyyâ, Sokollu Mustafa Paşa'nın Enderûn'dan çıkışında küçük mirahur, 962 Ramazan'ında (Temmuz 1555) çakırcıbaşı olduğunu yazmakta¹²² ise de metinde bu görevlerle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Devlet Kademelerindeki Görevleri

Sokollu Mustafa Paşa 1534 dolaylarında altı yedi yaşlarında devşirildikten sonra iki yıl Galata Sarayı'nda, yedi yıl Topkapı Sarayı'ndaki küçük odalar-

117 Kanunî Sultan Süleyman'ın onuncu seferi olan İkinci İran (veya Tebriz) Seferi 18 Safer 955'de (29 Mart 1548), ordunun Üsküdar'a geçmesiyle başladı (Danişmend, II, 255; Hasan Bey-zâde, II, 121).

118 Metin, M (27^b - 29^b) Bu paragraftaki bilgiler V'de mevcut değildir.

119 Kanunî Sultan Süleyman İkinci İran Seferi'nden İstanbul'a, 1 Zilhicce 956'da (21 Aralık 1549) döndü (Danişmend, II, 262).

120 Kanunî Sultan Süleyman'ın Nahcivan Seferi 18 Ramazan 960'ta (28 Ağustos 1553), ordunun Üsküdar'a geçmesiyle başladı (Danişmend, II, 278).

121 Metin, M (29^b - 32^a).

122 *Sicill-i 'Osmânî*, IV, s. 377.

da, yedi yıl da hazine odalarında tahsil ve hizmetini tamamlamış, akabinde 1550'de taşra çıkarak sipahi olmuştu. Kanunî'nin 1553'teki Nahcivan Seferi'ne katılmış ve daha yolda padişaha çaşnigir olmuştu. Paşa'nın devlet kademelerindeki görevleri, bu seferin 1555'te bitiminde Tımişvar kalemi defter kethüdalığına tayin edilmesiyle birlikte başlamış oldu.

Tımişvar Beylerbeyliği Kalemi Defter Kethüdalığı

Padişah Nahcivan Seferi dönüşü Amasya'da kışladığında,¹²³ 1 Cemaziyelahir 962 (23 Nisan 1555) tarihinde 60 bin akçe ile Tımişvar¹²⁴ kalemi defter kethüdalığı görevi verildi. Burada geçen beş yıl boyunca, Tımişvar Beylerbeyi Kâsım Paşa ile birlikte çok uyumlu bir çalışma sergiledi.¹²⁵

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi kayıtlarında ise Mustafa Paşa'nın Tımişvar beylerbeyliği defter kethüdalığı görevine tayini ile ilgili olarak Tımişvar beylerbeyine gönderilen "vilâyet-i Tımişvar kethüdalığı, 'atebe-i âlem-penâh çaşnigirlerinden Mustafâ'ya sene 961 Zilhicce'sinin on beşinci gününden altmış bin akçalık hâsslarıyla" tevcih edildiğine dair hükmün 16 Zilhicce 961 (12 Kasım 1554) tarihli olduğunu görüyoruz.¹²⁶ Metinde zikredilen tarih ise bundan beş buçuk ay kadar sonrasını göstermektedir. Şayet müellifin verdiği tarih hatalı değilse bunun, Amasya'dan Tımişvar'a giderken harcanan zamanın akabinde göreve fiilen başlanan tarih olduğu tahminini yürütebiliriz.

Gyula Káldy-Nagy'nin (1927-2011) de bildirdiği gibi¹²⁷ bu tayin ile ilgili diğer bir belge, 9 Şaban 963 (18 Haziran 1556) tarihli Tımişvar livası tapu tahrir defterinde bulunan, yekûn 66.764 akçe ile kethüda-i defter-i vilâyet-i Tımişvar Mustafa adına işlenmiş zeamet kaydıdır.¹²⁸

Peçûyî, *Târîh*'inde Sokollu Mustafa Paşa'yı ayrı bir bölümde anlatırken onun on üç yıl süren Budin beylerbeyliği döneminde, her ne kadar düşmanla barış antlaşması yapılmış idi ise de bir yolunu bularak birçok kale ve palankayı Osmanlı topraklarına kattığını, bunlardan birinin de Filek Kalesi

123 Kanunî Nahcivan Seferi akabinde, 1 Zilkade 961'de (28 Eylül 1554) Erzurum'dan yola çıkarak Sivas ve Tokat üzerinden Amasya'ya gitti. Burada 8 aya yakın kaldı (Danişmend, II, 293, 296).

124 Tımişvar: (Romence: Timișoara) Bugün Romanya'nın batısında, Budapeşte'nin 355 km güneydoğusunda bulunan şehir.

125 Metin, M (32^a - 33^a).

126 BOA, MD, no. 1, 174/995 (Bu belge ve transkribe metni için bk. Ek-9).

127 Káldy-Nagy, s. 655.

128 BOA, TT, no. 298, s. 17 (Bu belge ve transkribe metni için bk. Ek-10).

olduğunu belirterek kırk gazi eliyle ve özellikle Hasan ismindeki bir tanesinin üstün gayretiyle yapıldığını söylediği bu fethi destansı bir şekilde hikâye etmektedir.¹²⁹ Hammer bu hikâyeyi Peçûyî'den aynen aktarmıştır.¹³⁰ Uzunçarşılı da muhtemelen Peçûyî'den alarak Sokollu Mustafa Paşa için “Budin’de on üç sene kalmış, Filek Kalesi’ni zapt eylemişti.” diye yazmıştır.¹³¹ Hâlbuki Káldy-Nagy’nin de belirttiği gibi Filek Kalesi, Seçen Sancakbeyi Kara Hamza Bey tarafından daha 1554 sonbaharında ele geçirilmişti.¹³² Ancak yukarıdaki tayin hükmünün tarihi göz önüne alındığında, Paşa’nın bu tarihte Káldy-Nagy’nin söylediği gibi Tımsıvar beylerbeyiliği defter kethüdalığı görevinde değil, padişahla birlikte Nahcivan Seferi’nde bulunduğu sonucu çıkmaktadır.

Filek Sancakbeyiliği

Buradaki bilgiler eserde, üç bölüm hâlinde anlatılmaktadır. V’de bunlara ilave olarak diğer nüshalarda bulunmayan bir bölüm daha mevcuttur.¹³³ Bu bölümlerde verilen bilgiler özet olarak aşağıda verilmiştir:

Mustafa Paşa o güne kadar aldığı bütün görevleri başarıyla yürütmüş, bu üstün gayreti bizzat padişah tarafından fark edilmişti. Bu hizmetlerinin bir semeresi olarak 6 Cemaziyelahir 967 (4 Mart 1560) tarihinde Filek¹³⁴ sancakbeyiliğine tayin edildi.¹³⁵

Avusturya Devlet Arşivinde bulunan 1552-1559 tarihli Budin vilayeti timar ruznamçesinde yer alan bir kayıttaki bilgiler, metinde verilen bu tarihi desteklememektedir. 6 Cemaziyelahir 966 (16 Mart 1559) tarihli bu belgeye göre Sokollu Mustafa Paşa Filek sancakbeyiliğine 1-10 Safer 966 (13-22 Kasım 1558) tarihli ferman ile tayin edilmiştir.¹³⁶ Bu durumda metinde verilen tarihle bunun arasında hicrî olarak tam bir yıl fark vardır. Nitekim Káldy-Nagy ve Köhbach da söz konusu belgedeki bu hususa dikkat çekmektedir. Káldy-Nagy belgedeki ifadeyi yorumlayarak “Demek ki Sokollu

129 Peçûyî, II, s. 26-27.

130 Hammer, *Devlet-i Osmâniyye Tarihi, Osmanlıların Mebâdi-i Zuhûrundan Kaynarca Abidnâmesine Kadar*, çev. Mehmed Atâ, c. VII, İstanbul 1332, s. 49.

131 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III/I, Ankara 1988, s. 67.

132 Káldy-Nagy, s. 656.

133 Metin, V (40^b - 43^a).

134 Filek: (Slovakça: Filakova, Macarca: Fülek, Almanca: Fülleck) Macaristan sınırına 12 km kadar uzaklıkta, bugün Slovakia topraklarında bulunan bir kasaba.

135 Metin, M (33^a - 33^b).

136 Avusturya Devlet Arşivi, no. 284, vr. 610v (Belge ve transkribe metni için bk. Ek-11).

Mustafa 1558 yılının Kasım ayının ikinci yarısında 250.000 akçe has ile mirliva-i Filek oldu.” demektedir.¹³⁷ Köhbach’ın ifadesine göre, Mustafa Paşa, kariyerinin 1-10 Safer 966/13-22 Kasım 1558 ilâ 25 Şaban 967/21 Mayıs 1560 tarihleri arasındaki bölümünde Filek sancakbeyi idi. Mustafa Paşa’nın “*Cevâhiru'l-Menâkıb*” ya da “*Gencîne-i Ablâk*” adındaki övgü dolu biyografisi her ne kadar onun Filek’e tayin olduğu tarihi yanlış verse ve görevden ayrıldığı tarihi hiç vermese de, onun Buda valiliğine kadar uzanan kariyeri hakkında oldukça ayrıntılı olarak bizi bilgilendirmekte, Filek sancakbeyi olarak geçirdiği zamanlara ve Aynaşka Kalesi’nde bulunan Macar soylusu Çarkezi Mihal¹³⁸ ile mücadelelerine geniş yer vermektedir.¹³⁹ Aslında Paşa’nın Filek’ten Klis’e tayin tarihini Köhbach’ın da gün olarak hatalı verdiği bir sonraki maddede anlatılacaktır.

Sokollu Mustafa Paşa’nın, yukarıda bahsi geçen Avusturya Devlet Arşivindeki belgede belirtilen Filek sancakbeyiliğine tayin fermanı, yapılan araştırma sonucu Kâmil Kepeci Defterlerindeki ruus kayıtları arasında bulunabildi. Bu kayda göre Mustafa Bey gerçekten de 2 Safer 966 (14 Kasım 1558) tarihinde 250.000 akçe has ile Filek sancakbeyi olmuştu.¹⁴⁰ Birbirini destekleyen bu iki arşiv belgesi sayesinde, yazmada verilen tarihin hatalı olduğu ispatlanmış olmaktadır.

Bu sırada Sokollu Mehmed Paşa üçüncü vezir idi. Amcazâdesinin Filek sancakbeyiliğine tayin edilmesi üzerine birkaç yürük at ve padişahın sancağıyla birlikte hem onu tebrik ettiği, hem de padişah ile Alman imparatoru¹⁴¹ arasında sağlam bir barış hüküm sürmesi sebebiyle barışa ve huzura zarar verecek hiçbir harekette bulunmaması, daima sabırlı davranıp düşman idarecileriyle iyi geçinmesi yolunda faydalı nasihatler verdiği bir mektup gönderdi.

Paşa’nın mektubu ve padişahın sancağı kendisine ulaşınca Mustafa Bey hürmetle teslim alıp derhâl hazırlıklara başlayarak iki yüz kadar ulufeci gazi ve diğer hizmetlilerle birlikte Filek’e doğru yola çıktı. Filek’e ulaşp birkaç gün dinlendikten sonra hemen bölgeyi dolaştı. Ahalinin durumunu tetkik ederek adalet

137 Káldy-Nagy, s. 655-656.

138 Macar kaynaklarında Sárközy Mihály olarak geçer. Bu şahsın, 2007-2012 yılları arasında görev yapan eski Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’nin atası olduğuna dair kayıtlara rastlanmaktadır.

139 Köhbach, s. 346-347, 400-401.

140 BOA, KK, no. 216, s. 25 (Belge ve transkribe metni için bk. Ek-12).

141 Ferdinand I (1503-1564) (Osmanlı arşiv belgelerinde: Ferendöş), Alman imparatoru, saltanatı: 1556 - 1564.

ve emniyeti sağlamak ve refahı artırmak için gerekli tedbirleri almaya koyuldu. Çalışmaları kısa zamanda sonuç vererek bölgede asayiş ve huzur hâkim oldu.

Mustafa Bey Tımışvar'da defter kethüdası iken Göle Kalesi¹⁴² beyi ve şöhretli bir Macar olan Maguçi Gaşpar ile arkadaş olmuş, Maguçi o zamanlar kendisine pek çok hediye göndermişti. Filek sancakbeyi olunca münasip birtakım hediyeleri tedarik edip Maguçi'nin o sırada beyi olduğu Eğri Kalesi'ne¹⁴³ göndermek istedi. Hediyelerle refakatindeki adamlarını, Filek Kalesi yakınında bulunan ve kendisine bağlı Aynaşka¹⁴⁴ isimli kalenin beyi Çarkezi Mihal'e göndererek yanlarına birkaç rehber verip kafiye Eği Kalesi'ne ulaştırmasını istedi. Ancak düşmanlık damarı kabaran Mihal hıyanet yolunu tutarak kafilenin geçeceği yola pusu kurdurdu. Refakatçileri esir edip hediyelere el koydu. Mustafa Bey'e "Gönderdiğiniz adamlarınızla görüştüm. Görevlendirdiğim rehberler kendilerine sınırimızdan çıkıncaya kadar refakat etmiş ve herhangi bir ihmal vaki olmamıştır." diye haber gönderdi.

Kafilenin geri dönüşü uzayıp kendilerinden hiçbir haber alınamayınca Mustafa Bey endişelenerek Maguçi'ye bir mektup gönderdi. Maguçi verdiği cevapta kendilerine kimsenin gelmediğini, muhtemelen yolda haydutların saldırısına uğramış olabileceklerini bildirdi. Mustafa Bey'in canı iyiden iyiye sıkılarak Filek sancağı gazilerini divanına topladı. Onlar da "Bizim kanaatimize göre bu işi Çarkezi Mihal denen melun yapmıştır. Çünkü kendisine verilen ihsanlar konusunda aşırıya kaçıp Aynaşka Kalesi'ni ona ihsan ettiniz ve ayrıca büyük yetki verdiniz. Bu kadar nimete karşılık ondan bu hıyanetin sadır olması çok şaşırmamak gerekir." diye fikir beyan ettiler.

Mustafa Bey cevaben "Bu zor iş o işe yaramazdan umulmazdı. Şimdiye kadar ona yaptığım ihsanların ve onu diğer kale beylerinden farklı tutmamın karşılığı bu olmamalı idi. Sizler de iyi söylediniz. İşin aslına vakıf olduğunuz anlaşılıyor. Zaten benim maksadım sizleri imtihan etmek idi. Şimdi bize düşen hiç vakit kaybetmeden Mihal'e haddini bildirmektir. Görünüşte bağlılık bildirirken arkadan hainlik yapıp adamlarıma böyle hakaret ve hediyeleri gasp etmenin bedelini ona ödetelim." dedi.

142 Göle: (Macarca: Gyula) Erdel'de bir kaledir. Bugün Macaristan'ın güneydoğusunda, Romanya sınırında Békés eyaletinin bir kasabasıdır.

143 Eğri: (Macarca: Eger, Almanca: Erlau) Kuzeydoğu Macaristan'dadır. Göle Kalesi kaptanı olan Mágóchy Gáspár (Mágócsy, Magochi, Magoczi) daha sonra Eğri Kalesi kaptanı olmuştu.

144 Aynaşka: (Macarca: Ajnácskő, Slovakça: Hajnáčka) Bugün Slovakya topraklarında bulunan ve aynı ülkedeki Filek'in (Filakovo) 12 km güney doğusunda yer alan bir kasaba.

Gaziler de “Siz bizim velinimetimizsiniz. Sayenizde uzun zamandır rahat bir hayat sürmekteyiz. Şimdi iş başa düştü. Bu hususta hepimiz emrinize amadeyiz. Mihal denilen melundan intikamımızı gereği gibi alalım. Elinde tuttuğu adamlarımız hâlâ hayatta iseler kurtaralım. Eğer onları öldürdü ise karşılık olarak bütün yoldaşlarıyla birlikte ölüsünü veya başını zatınıza getirelim. Ondan sonra olacıklara bakar, durumun İstanbul’a arzı hususuna karar veririz.” dediler.

Bey de bu teklifi beğendi ve bir gece Mihal’in varoşunu yağmalamaya karar verdi. Mustafa Bey bir gece bütün gazileri toplayarak “Malumunuz olsun ki bu geceyi Çarkezi Mihal denilen işe yaramaza dar ve kalesinin varoşunu yağmalayıp tarumar edeceğiz.” dedi. Gaziler de “Her ne emir verirsen başımız gözümüz üstüne.” diyerek her biri zırhını kuşanıp baskına hazırlandılar. Mustafa Bey söz konusu kalenin yakınında pusuya yatıp gazilere “Düşmanın akına karasına bakmayın!” diye emir verip üzerlerine sevk etmişti. Gaziler düşman uykuda iken varoşu yağmalayıp mal ve hayvan ne buldularsa ganimet olarak aldılar. Mihal uykudan uyanıp duruma vakıf olunca “Bu musibetin sebebi muhakkak Filek valisidir. Gizli kalacak diye beklediğim hıyanetimi öğrendi ve bu belayı başıma sardı.” diyerek hayıflandı. Gaziler gün ağarırken, diğer ganimetlerin yanı sıra üç dört bin baş kuzulu koyun sürüsünü de önlerine katarak salimen Mustafa Bey’in yanına ulaştılar ve hep beraber Filek’e döndüler.

Olayın çevrede duyulması üzerine komşu kalelerin beyleri Mihal’in çıkardığı bu fitneden son derece rahatsız oldular. “Bu olaydan İstanbul’daki padişahın haberi olursa savaş çıkar, barış ve huzur ortamı yerini çatışmaya bırakır.” diyerek kendisine hücum ettiler. Hatta “Kendi dindaşına gönderilen hediyeleri hile ele geçirip yağmalayan birisini öldürmek ve cesedini parça parça etmek lazımdır.” dediler. Bunu duyan Mihal, başının ne büyük bir derde girdiğini anlayıp kurtuluş çareleri aramaya başladı. Hapsettiklerinden birini yanına getirterek “Efendimize karşı bu çirkin işi işledim. Yüzüne bakacak hâlim yok. Ona durumumu anlat. Her hırsın sonu pişmanlık olduğu gibi ben de son derece pişmanım. Eğer bir cahillik ederek işlediğim kabahati affederlerse ben de el koyduğum hediyeleri iade ederim ve gazilerin götürdüğü hayvanların bedelini veririm. Ayrıca gücümün yettiği miktarda hediyeyi kendilerine sunarım. Böylece geçmişe bir sünger çekerek eskisi gibi sadık olup bundan sonra rızaları üzere hareket ederim.” diyerek kendisini Bey’e yolladı.

Mustafa Bey Mihal'in elindeki adamlarını nasıl kurtaracağı konusunda istişarede bulunduğu sırada, Mihal'in salıverdiği adam atı ve mükemmel silahı ile çıkageldi. Mihal'in söylediklerini başından sonuna kadar anlattı. Bey adamlarına görüşlerinin ne olduğunu sorduğunda "Mademki yaptığı kusuru kabul ve işlediği kabahati itiraf edip özür dilemiştir, size yakışan yaptığıyla kalmayıp bütün günahından geçmenizdir." dediler. Bey de "O zaman onun işlediği kötü işe karşı biz yine ihsan ederek karşılık verelim. Söz verdiklerini yapmasını bekleyelim." dedi ve gazilerin tavsiyesine uydu.

Bey'in rızasının alındığını haber alan Mihal derhâl gasp ettiği hediyeleri ve hapsedtiği adamları, gazilerin ele geçirdiği hayvanların bedeli ve pek çok hediyelerle birlikte gönderdi. Böylece alınan güzel tedbirlerle Mihal'in hakkından gelinerek Filek'te kanun hâkimiyetini sağlayıp adaletin tesisi için gerekli çalışmalara devam edildi.¹⁴⁵

V'de yer alıp diğer nüshalarda olmayan bir bölümde, olayların anlatımına devam edilmekte ve şu bilgilere yer verilmektedir:

Çarkezi Mihal'in gurur ve kibri galip gelerek tabiatındaki kötülüğü ve düşmanlığı açığa çıkardı. Beyi olduğu kale Mustafa Bey'e has olarak kaydedildiği hâlde vermesi gereken vergileri aksattığı gibi padişaha ait haracı da ödemedi. Durumu fark eden Bey "Bu adam canına mı susadı? Kendisini affederek onu beladan kurtardığımı ne çabuk unuttu." diyerek derhâl gazileri üzerine gönderdi. Gaziler kaleyi düşman uykuda iken basıp kolayca ele geçirdiler. Pek çok ganimet aldıkları gibi ibadethaneler mescide dönüştürülerek kale bir İslam beldesi hâline geldi.

Durum Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'ya arz edilince Mustafa Bey'in diğer sancakbeyileri arasında öne çıkmasından son derece memnun olup "Berhudar olsun. O şaşkının hakkından gelmiş ve hak ettiği cezayı vermiş." diyerek dua etti.¹⁴⁶

Klis Sancakbeyiliği

Buradaki bilgiler eserde, dört bölüm hâlinde özetle aşağıdaki şekilde anlatılmaktadır:

Mustafa Bey'in Filek'te adaleti tesis edip başarılı bir yönetim göstermesi devlet ricali arasında duyulmuş, nihayet padişaha da arz edilmişti. Padişah "Serdarlık ve yöneticilik, mizacında insaf ve adalet olanlara layıktır. Halk gevşek

¹⁴⁵ Metin, M (33^a - 47^b).

¹⁴⁶ Metin, V (40^b - 43^a).

ve tembel olmayan yöneticilerin idaresinde rahat ve huzur bulur.” diyerek memnuniyetini dile getirdi. Çok geçmeden Mustafa Bey Klis¹⁴⁷ sancakbeyi olarak görevlendirildi.¹⁴⁸

Mustafa Bey'in Filek sancakbeyiliğinden, Ferhad Bey'den boşalan Klis sancakbeyiliğine tayini, aslında bir ruus defteri olup yanlışlıkla mühimme defteri olarak tasnif edilen 4 numaralı mühimme defterindeki 17 Şaban 967 (13 Mayıs 1560) tarihli kayıt ile gerçekleşmiştir.¹⁴⁹ Aynı tarihli diğer kayıtlarla Mustafa Bey'in yerine geçtiği Klis Sancakbeyi Ferhad Bey Lipva sancakbeyiliğine;¹⁵⁰ Semendire sancakbeyi olan Ayas Paşa kethüdası Sinan Bey de Mustafa Bey'den boşalan Filek sancakbeyiliğine tayin olmuşlardır.¹⁵¹ Bu tarihten sekiz gün sonra 25 Şaban 967 (21 Mayıs 1560) tarihli kayıtlarla Filek Sancakbeyi Sinan Bey ile Kopan Sancakbeyi Hasan Bey yer değiştirmişlerdir.¹⁵² Köhbach bu ayrıntıyı gözden kaçırdığı için Mustafa Bey'in Filek sancakbeyiliğinden ayrılmasıyla yerine Hasan Bey'in Filek sancakbeyi olduğunu bildirmekte ve yanlış olarak bu ikinci tarihi vermektedir.¹⁵³

Mustafa Bey'in Filek'ten ayrılacağını duyan genç yaşlı bütün ahali, son derece üzülererek ağlayıp sızladılar. Ahalinin bu hâlini gören Bey “Ne yazık ki ayrılık bu dünyanın kuralıdır. Akıllı insanlara yakışan başa gelene razı olup usul dairesinden çıkmamak ve yeni duruma ayak uydurmaktır.” diyerek onları teselli etti.

Mustafa Bey Klis'e ulaşip kalacakları mekâna yerleşir yerleşmez halkı dinleyip memleketin durumunu yokladı. Öyle bir kıtlık hüküm sürüyordu ki insanlar sokak köşelerinde ekmek diye can veriyor ama kimse ilgilenmiyordu. Pahalılıktan halkın beli büküldüğü gibi etrafta fukaranın malını talan eden haydutlar türemiş, halk canından bezmiş, barış ve huzur kalmamıştı. Bey şehrin ileri gelenlerini toplayarak “Bu kıtlık ve pahalılık neden bu kadar azdı? Bu memleket nasıl bu hâle geldi?” diyerek bilgi istedi. Onlar da “Daha önce burada vali olan Ferhad Bey çok zalimdi. Halka o kadar zulüm ve haksızlık yaptı ki artık herkes ondan nefret ediyordu. Daima bol olan bu beldenin mahsulünü kâ-

147 Klis veya Kilis: Bugün Hırvatistan sınırları içinde, Adriyatik kıyısındaki Split şehrinin 5 km kadar kuzey-doğusunda, çok sarp bir mevkide bulunan kale.

148 Metin, M (47^b - 48^a).

149 BOA, MD, no. 4, 70/714 (Bu belge ve transkribe metni için bk. Ek-13).

150 BOA, MD, no. 4, 70/713.

151 BOA, MD, no. 4, 70/715.

152 BOA, MD, no. 4, 75/759 ve 760.

153 Köhbach, s. 346, 400.

fır tarafına gönderdi. Hırsız ve uğursuzları kanuna uygun olarak cezalandıracağı yerde mal mülk karşılığı serbest bıraktı. Bu yüzden kıtlık baş gösterip bölgeye zulüm hâkim oldu.” dediler.

Mustafa Bey derhâl gerekli tedbirleri almaya koyulup ilk iş voyvodaları huzuruna çağırdı. “Daha evvel bu zavallı beldeye vali olanlar, dizginleri hırsız ve uğursuzların eline bıraktıkları, devlet işlerine gerekli önemi vermeyip hafife aldıkları için halk ne yapacağını şaşırmış, fakir fukara sıkıntıya düşmüştür. Şunu iyi biliniz ki sizden birinizin eşkıyaya ve hırsızlara en ufak bir yardım ve yataklık yaptığını öğrenirsem en şiddetli şekilde cezalandırılacağına emin olsun. Eğer bölgenin mahsulünden kâfir tarafına bir buğday tanesi ihraç olduğunu öğrenenler bunu bana bildirmesse, bizzat kendim durumu en ince ayrıntısına kadar teftiş ettikten sonra tespit edilen sorumlular Allah hakkı için gazabıma uğrayacaklardır. Buna eskiden yapılanlar da dâhildir.” diyerek sert uyarılarda bulundu. Şehrin sokaklarında, çarşıda, pazarda emirlerini ilan ettirdi. Alınan bu tedbirler hemen sonuç verdi. Asiler ve hırsızlar korkularından ortaya çıkamaz oldu. Kıtlık ve pahalılıktan eser kalmadı. Adalet tesis edilip her haneye huzur ve refah geldi.¹⁵⁴

Mustafa Bey'in Klis sancağına geldiği ilk günlerde daha önce sipahi olan biri Eflah¹⁵⁵ taifesinden bir grubun başına geçerek isyan etmişti. Hızır isimli bir voyvodanın bölgesini basarak pek çok adamını öldürmüşler, malını ve mülkünü yağmalamışlardı. Bölgede mevcut bütün başıbozukların bu asilere katılmasıyla durum sanki bir Celâlî isyanına dönmüştü. Fitnelerine devam edip Ravne (P'de Revane) denilen yaylada kurulan bir panayırı basarak türlü kanunsuz işe bulaşmışlardı. Derhâl asi sipahi ile tayfasının peşine düşüldü ve tamamı ele geçirildi. Titiz bir soruşturma ile nerede ve kimlerle yatıp kalktıkları, kimlerin kendilerine yardım ve yataklık ettiğini, irtibatta oldukları kişiler tespit edildi. İfadeleri kayıt altına alınarak duruma bütün açıklığıyla vakıf olundu. İşin ucunun bölgenin ileri gelenlerinden birçok kimseye ulaştığı görüldü. Bunlar söz konusu suçluları kurtarmak için Bey'e ricada bulunup karşılığında mal ve mahsul vermeyi teklif ettiler. Teklifleri reddedilip bütün suçlular idam edildi. İşin başındaki asi sipahinin de ibret-i âlem için eli ayağı kesilerek salıverildi. Sipahi daha sonra işlediği suçlara pişman olup tövbe etti. Kesilen el ve ayaklarına uyguladığı tedaviye bir müddet devam ettikten

154 Metin, M (48^b - 53^a).

155 Eflah: Ulah (Vlah), göçebe halk.

sonra şifa bulup kesilen azaları iyileşti. Mustafa Bey'in huzuruna varıp geçim sıkıntısına düştüğünü beyan ederek yardım talep etti. O da merhamet ederek bölgesindeki kalelerden Lin isimli kalenin dizdârlığını kendisine verdi.¹⁵⁶

3 numaralı mühimme defterinde bulunan ve Mustafa Bey'in Klis'e tayinin-den dört ay sonra kendisine gönderilen iki hüküm yukarıda anlatılan olayları desteklemektedir. Bunlardan 19 Zilhicce 967 (10 Eylül 1560) tarihli hüküm ile Venedik'e bağlı Sidnik Kalesi yakınında oturan Eflak taifesinin bulunduk-ları yerden nakledilerek ülke toprakları içinde uygun bir yerde yerleştirilmeleri, önceki sancakbeyi Ferhad Bey zamanında emredildiği hâlde bu konuda Vene-dik balyozundan hâlâ şikâyet geldiğinden bahisle daha önce verilen emrin der-hâl yerine getirilerek bundan sonra balyozdan İstanbul'a şikâyet gitmemesinin sağlanması istenmektedir.¹⁵⁷

Yine 25 Zilhicce 967 (16 Eylül 1560) tarihli başka bir hüküm muhteva-sından, Mustafa Bey'in Klis sancağında küffarın beş altı yüz Eflak'ın başına geçerek Revane denilen mahalde toplandıklarını, kadılardan birinin mahke-mesini basıp voyvodanın hapsettiği hırsızları salıverdiklerini, büyük cenk olup yüz kadar kişiyi yaraladıkları, kadı ile voyvodanın güç hâl ile kaçarak canlarını kurtardıklarını, asayiş bozan bu yağmacı grubunun fenalıklarına devam ettik-lerini İstanbul'a mektupla bildirdiği ve eşkıyanın yakalanarak bölgede huzurun sağlanması konusunda bir emir aldığı anlaşılmaktadır.¹⁵⁸

Klis sancağında halk, Mustafa Bey'in yönetiminde rahat ve huzur içinde yaşarken Hırvat bölgesinden bazı haramiler Müslümanlara saldırmaya başladı. Bu haydutlar Huryan isimli korunaklı bir kalede saklanıyordu. Bey sancakta bulunan sipahileri topladı. "Herkes bilir ki yönetimimdeki topraklarda adaleti zedeleyen, halkın huzurunu bozan en ufak teşebbüse müsaade etmem. Ancak Huryan'da bulunan asilerin, benim bu siyasetime hâlel getirenlere verdiğim cezadan haberleri olmadığı anlaşılmaktadır." diyerek bu kalenin alınmasına ve etrafındaki beldelerin yağmalanmasına karar verdiğini açıkladı.

Ordu her yerin karla kaplı olduğu şiddetli bir kış günü söz konusu kaleye doğru yola çıktı. Onların gelişini haber alan civardaki kaleler işaret topları atıklarından etrafta bulunan beldelerdeki küffar üç gün üç gece kaçıp bulun-

156 Metin, M (53^b - 56^a).

157 BOA, MD, no. 3, 507/1507.

158 BOA, MD, no. 3, 520/1540.

dukları bölgeyi boşaltmışlardı. Çevredeki kasabaları yağmalama amaçlarının gerçekleşmeyeceğini anlayan Bey doğrudan Huryan Kalesi'ni kuşatmaya karar verdi. Hücumdan önce yaptığı keşif sonucu çok yüksek olan iç kaleye ulaşmanın ve bedenlerini aşip içine girmenin çok zor olduğunu, ancak dış kaleyi muharebe ile alabileceklerini anladı. Gaziler kaleyi sağ ve sol koldan muhasara edip ok yağmuruna tuttular. Düşman sonunda aman diledi. Dış kale fethedilerek amaca ulaşıldı. Gaziler bol ganimet elde ettiler.¹⁵⁹

Klis sancağı serhaddindeki Hırvat kalelerinden Sluni¹⁶⁰ ismindeki kalenin beyi olan İsmulan yürütülen fetih faaliyetlerinden rahatsız oldu. Sonuçta isyan ederek avenesiyle birlikte, aralarında sancağa bağlı Nadin (ya da Karin) isimli kalenin varoşu ile birlikte daha pek çok varoşa hücum ederek yağmalamaya karar verdiler. Durumdan haberdar olan Mustafa Bey derhâl gerekli tedbirleri alarak bütün sipahileri topladı ve bir gece Sluni Kalesi üzerine yürüdü. Uykuda bastırılan düşman tamamen imha edilerek gaziler büyük ganimet elde ettiler. Gaziler İsmulan'ı ailesiyle birlikte elleri bağlı olarak Bey'in huzuruna getirdiler. Mustafa Bey sonuçtan çok memnun oldu ve karargâhına geri döndü.

Bu muvaffakiyet dilden dile yayılıp sonunda padişahın kulağına kadar ulaştı. Çok memnun olup Bey'e "Bölgende mevcut kalelerden ele geçireceğin kâfir esirlerin işe yarar olanlarından bir miktar İstanbul'a gönderesin." diye ferman gönderdiler. Bey de derhâl Ali ve Sinan ismindeki voyvodalarının emrine seksen adet gözü pek asker vererek esir getirmek amacıyla Çetin¹⁶¹ ismindeki kale üzerine gönderdi. Birlik kaleye yaklaşınca bir kısmı pusuya yattı, diğerleri yürüyüşe devam etti. Tesadüfen o gün iki yüz kadar kâfir taşradan o kaleye düğüne gelmişti. Kendilerini bekleyen tehlikeden habersiz, biraz da kendilerine aşırı güvenin verdiği kibirle gülüp oynuyorlardı. O sırada dışarıdan birisi düşe kalka geldi ve "Ne durursunuz? Türk kalenin taşrasını aldı!" diyerek feryat etti. Bunun üzerine işe yarar üç yüz kadar kişi atlarına atlayıp kaleye yaklaşan gazilerin üzerine yürüdüler. Gaziler köpek savaşı uygulayarak atlıları pusudaki kuvvetin üzerine çektiler. Atlılar yaklaşınca pusudaki gaziler ortaya çıktı ve şiddetli bir muharebe vuku buldu. Düşmanın çoğu öldürülüp kırk elli tanesi de esir edildi.

159 Metin, M (56^a - 60^b).

160 M ve P nüshalarında bu kalenin adı her ne kadar Sin olarak geçse de diğer dört nüshada başka şekilde yazılıdır. Ayrıca metinde adı geçen diğer kalelere yakın olması sebebiyle bahsedilen bu kalenin Sluni olması çok muhtemeldir. Sluni: (Hırvatça: Slunj) Hırvatistan'da Split'in 200 km kadar kuzeyinde bir şehir.

161 Çetin: (Hırvatça: Cetin) Hırvatistan'ın Bosna-Hersek sınırında bulunan Slunj'un 12 km kadar kuzeydoğusundaki Cetingrad kasabasının 5 km güneyinde bir kale.

Birlik esirlerle birlikte geri dönerken Kıvarna isimli bir geçide yaklaştı. Öldürülmekten kurtulup kaçan düşman bu geçide yakın Bihke, Terşçe, Kladuş¹⁶² ve diğer bazı kaleleri durumdan haberdar ettiler. Her bir kaleden altmışar yetmişer atlı ve çevredeki köylerden birkaç yüz silahlı Hırvat bu geçitte toplandılar. Durumu öğrenen voyvodalar “Düşman kalabalık ve geçidi aşmak çok zordur. Her ne kadar bu kadar çok düşmanla mücadeleye girmek uygun değilse de ne burada durabiliriz ne de geri gidebiliriz. En iyisi geçide doğru yürüelim. Eğer muvaffak olur isek yaptığımız iş tarihe geçer. Muvaffak olmazsak da hiç olmazsa dost ve düşman arasında bizim için ‘Gayret etmediler, cesaret göstermediler.’ denmez.” diyerek aralarında istişare ettiler.

Birliği tanzim edip geçide yürüdüler. Düşman onların korkusuzca geldiklerini görünce muharebeye cesaret edemedi ve geçidi boşaltıp kaçtı. Gaziler geçide ulaşıp düşmandan temizlenmiş görünce salimen geçtiler. Birliğin bir kısmı kaçan düşmanın peşine düşüp pek çoğunu öldürdü, diğerleri kendini suya attılar. Ele geçirilen ganimet ve esirler Mustafa Bey’e arz edildiğinde gayet memnun olarak gazileri bol bahşişle ödüllendirdi.

Ele geçirilen esirler derhâl kapı kethüdası olan Hasan Kethüda nezaretinde İstanbul’a gönderildi. Padişaha, harbe katılıp yaralanan gazilere tımar, tımarı olana terakki, esir getirene gönüllü bölüğü, vücudunu düşmanın silahına siper edene hisar gediği verilmesi hususu arz edildi. Padişahın iltifatına nail olunup bütün talepleri kabul edildi.¹⁶³

Segedin Sancakbeyliği

Buradaki bilgiler eserde iki bölüm hâlinde anlatılmaktadır.

Kanunî Sultan Süleyman Han devrinde bütün Osmanlı ülkesinde fitne ve fesadın önüne geçilmiş olup adalet hüküm sürmekte idi. Ancak genel olarak Budin vilayetinde, özellikle de Segedin¹⁶⁴ sancağında durum biraz değişikti. Bir taraftan yöneticilerin verdiği sıkıntı çoğalmış bir taraftan da küffarın yaptığı çapul ve yağmalar halkı canından bezdirmişti. Bölgede nizam bozulmuş olup yollarda haydutlar kol geziyor, insanlar evlerini terke mecbur kalıyordu. Kâfir akınlarının

162 Bihke (Bihaç): (Boşnakça: Bihac) Bosna-Hersek’in kuzeybatısında, Una Nehri kenarında bulunan bir şehir. Diğer iki kale Bihaç’ın 20 ve 40 km kuzeyindeki bugünkü Tržanka ve Kladuša kasabaları olabilir.

163 Metin, M (60^b - 66^a).

164 Segedin: (Macarca: Szeged, Almanca: Szegedin) Bugün Macaristan sınırları içinde, ülkenin güneyinde Romanya ve Sırbistan sınırı yakınında yer alan, Tisa Nehri’nin kenarında bulunan kale.

verdiği sıkıntı son haddine varmıştı. Hatta sancağa bağlı Kalaça¹⁶⁵ isimli kazanın kadısını kaçırmışlar, bir başka kadını da öldürmüşlerdi.

Durum padişaha arz edilince vezirlerini topladı. “Adaletim, siyasetim, lüt-fum ve ihsanım bütün Osmanlı ülkesini kaplamış iken bu kabil acayip işler ve garip durumlar sizin tedbirinizdeki eksiklikten ve ülkedeki ahvale vakıf olmayıp kusurlu davranmanızdan meydana geldi.” yolunda devlet erkânı için tehlikeli ve tehdit dolu sözler sarf etti. Vezirler padişahın bu korkutucu sözleri üzerine “Bu sancağa nizamı sağlamaya muktedir bir bey gereklidir. Bilfiil Klis sancakbe-yi olan Mustafa Bey, yönetimdeki adaleti ve cesur mizacıyla beyler arasında en layık olanıdır. Onu bu sancağa bey olarak tayin edelim. İnşallah kısa zamanda asayiş sağlayacaktır.” diye padişaha arz ettiler. Padişah da hiç tereddüt etmeden bu tayini onayladı.

O sırada ikinci vezir olan Sokollu Mehmed Paşa bu tayin üzerine yeğenini ileride daha büyük makamlara namzet görerek şu faydalı nasihatleri kaleme alıp kendisine yolladı: “Yöneticilikten maksat insanların işlerinin bir intizam içinde halledilmesidir. Adaletli yönetiminin binasını öyle sağlam tutmalısın ki haksızlık, zulüm, taşkınlık ve isyan sebebiyle yıkılma ihtimali olmasın. Yaradanın bir emaneti olan halkın gönlü, senin himayen altında her türlü düşman elin musallat olmasına karşı muhafaza altında olmalıdır.”

Her biri padişah fermanındaki tuğra gibi olan bu güzel prensipleri okuyup dağarcığına yerleştiren Mustafa Bey derhâl yolculuk hazırlıklarına başladı. Karargâhı ve sipahileri ile birlikte ihtişamlı bir şekilde Segedin’e doğru yola çıktı. Segedin’e varıp makamına yerleştikten sonra hiç vakit kaybetmeden bölgenin düzenini yokladı. Büyük küçük herkesin yanlış hareketler içinde olduğunu, fitne ve fesadın yayıldığını, her kafadan bir ses çıkıp düzenin tamamen bozulmuş olduğunu gördü. İşin aslını anlamak maksadıyla bölgenin önde gelen akıllı kim-selerini toplayıp memleketin neden bu hâle geldiğini sordu. Onlar da başlarını önlerine eğerek “Bu verimli toprakların çevresinde Göle, Eğri ve Sigetvar¹⁶⁶ gibi harbî kaleler vardır. Beldemizin kötüler, bu kalelerden çıkan eşkıyaya daima yardım ve yataklık yapar. Bu yüzden de zulüm, fitne ve fesat hiç eksik olmaz. Ayrıca hâkimlerimiz İslam düşmanlarının dizginlerini ellerinde tutmadıkları için vilayette emniyet ve asayiş kalmamıştır.” dediler.

165 Kalaça: (Macarca: Kalocsa, Hırvatça: Kaloča veya Kalača) Budapeşte’nin 140 km güneyinde, Tuna Nehri kıyısında bir kasaba.

166 Sigetvar: (Macarca: Szigetvár, Hırvatça: Siget) Macaristan’ın güneybatısında, Hırvatistan sınırına 50, Budapeşte’ye 230 km uzaklıkta bir kale.

Mustafa Bey “Yaratıcının yardım çadırının gölgesinde oturan hâkimler, adalet kılıcını küffarın ve asilerin başından eksik etmemelidir. Böylece düşman gamlanır, halk ise rahatlar. Makam sahibi hâkimlerin akşam karanlığına benzeyen tedbirsizlikleri sebebiyle ateş böceği gibi ortaya çıkan bu sapkınlara, adalet ve siyaset güneşi sayesinde ve Allah’ın yardımıyla hayaletlerin bedeni gibi yok olacaktır.” diyerek kendisine bağlı adamlarını ve voyvodalarını topladı. “Sorumlu olduğum bölgede kim hırs ayağını ölçü kiliminden çıkarıp tamah elini dul bir kadının meyvesine uzatırsa gazabıma uğrayarak eli ve ayağı kesilecektir. Bir yetimin bahçesinden bir tane elma yiyen, bir salkım üzüm koparan veya nefesine uyup bir kâfirin bir bardak şarabını alan veya namahreme el süren ve kadına, erkeğe dil uzatan, aynı şekilde şiddetle cezalandırılacaktır.” şeklinde emirlerini sıraladı. Bu uyarılar sancağın bütün şehir ve pazarlarında duyuruldu. Kadın erkek, yaşlı genç herkesin kalbine korku düşerek zalimlerin ve fesatçıların faaliyetlerine son verildi. Hz. Ömer zamanına benzer adaletli bir devir başladı.¹⁶⁷

Yine bu bölümde yer alan ve aşağıda aktarılan anekdot, Enderûn’da yetişmiş bir Osmanlı idarecisi olan Sokollu Mustafa Paşa’nın yeni fethedilen yerlerdeki Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında adaleti sağlarken nasıl titiz davrandığını ve kadı ile tartışacak kadar dinî ilimlere vakıf olduğunu göstermesi bakımından önemlidir:

Mustafa Bey’in Segedin’deki sarayı Tisa Nehri’nin kıyısında yüksek bir yerdeydi. Bir gün sarayında nehre bakan bir odadan akan suyu seyrederek dünyanın ahvalini tefekkür ederken karşı kıyıda, sarayında görevli iki çaşnigiri gördü. Bostancının birinden ikişer baş lahanayı ikişer penz vererek almaya çalışıyorlardı. Bostancı da lahananın tanesinin üç penz olduğunu söyleyerek vermek istemiyordu. Çaşnigirler “Biz burada bin baş insanın bir pul değerinde olduğu günleri de biliyoruz. Senin kaç başın var ki bir baş lahanayı üç penze satasın?” diyerek işi aşılamaya götürdüler. Bostancı da “Siz bostancıya kelek mi satarsınız? Âdil valimiz Mustafa Bey’in bölgesinde üç penzden eksiğe lahana olmaz. Razıysanız ne âlâ, değilse boşuna başınızı ağrıtmayın.” diye cevap verdi. Ancak çaşnigirler bostancının sözlerine iltifat etmeyerek iki penzden fazlasını vermediler. Bostancı da çaresiz “Dün geldiniz bugün böyle zulme başladınız. Siz böyle yaparsanız başkaları kafamızı keser.” diyerek ancak şikâyetini dile getirebildi.

167 Metin, M (66^b - 71^b).

Çaşnigirlerle bostancı arasındaki bu konuşmalara ve bostancıya yaptıkları muameleye vakıf olan Mustafa Bey hemen adam göndererek onları huzuruna getirip sorguya çekti. Adaletin sağlanmasında takip ettiği siyaset gereği ne kadar şiddetli davranıldığını bile bile nasıl olup da böyle rahat hareket edebildiklerini sordu. Sonunda çaşnigirleri idama mahkûm ederek cellada teslim etti. Mahkûmlar infazın yapılacağı meydana götürülürken Sancakbeyi'nin etrafındaki adamları ve yakınları böyle bir ceza karşısında hayrete düştüler. Ancak korkularından hiçbirisi bir söz söylemeye ve şefaet etmeye cesaret edemediler. Sonunda şehrin ileri gelenleri ve kadısı Bey'in eline ve ayağına düşerek bu ağır cezanın kaldırılması için "Her ne kadar suçları sabit ise de bu kadar ağır bir ceza İslam şeri'atına uygun değildir. Dünyada yönetim atının yularını elinizde tutmanız, ahirette de verdiğiniz bu ağır ceza sebebiyle mesul olmamanız için şer'an lazım gelen cezayı uygulamanız daha münasiptir." diye yalvarmaya başladılar.

Mustafa Bey de kadiya şunları söyledi: "Doğru söylersiniz. Buyurduğunuz aynen şeri'atın ve hakikatin gereğidir. Şeri'atın damgasını taşımayan bütün işler geçersizdir. Ancak siz de bilirsiniz ki şeri'at da hikmet ve siyasete tam anlamıyla muhtaçtır. Bu manada akıl sahipleri ve nakil erbabı müttefiktirler ki din ve devlet daima ikiz kardeşler ve şeri'at bahçesi siyaset kılıcının himayesi olmadan güvende değildir. İlmi geniş âlimlerin ve sonra gelen fakihlerin, şeri'atın sahibinden başka siyaset kanununu uymalarının ve hükümet etmede hâkimlerin kararları ile hükmetmelerinin sebebi dikkatlice incelendiğinde mevcut durumun kaynağı açık seçik anlaşılır. Her zamanın bir gereği, her gereğin de bir zorunluluğu olsa gerektir. Hâkimler, âlemin nizamı ve milletlerin yaşantısının intizamının sağlanmasına özen göstermek istiyorlarsa, uzman tabipler gibi her derdin bir ilaca ihtiyacı olduğunu düşünerek zamana ve mekâna uygun olarak her suç ve zulüm için uygun karar vermek için gayret etmelidir. Aksi takdirde yalancı doktor gibi gelişigüzel ilaç vermeye kalkılır, birbirine uymayan durumlar ve ağrısı farklı hastalıklar için aynı evsafa otlar kullanılırsa nizamın bozulduğu ve halkın ihtilal hastalığına yakalandığı görülecektir.¹⁶⁸ Bütün bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi fitne ve fesadın dimdik ayakta ve kötülerin kötülüklerinden doğan zararının sayısız olduğu şu bol olaylı günlerde, özellikle harp hâlinde bulunan asilerle dolu olan bu diyarda sadece şeri'atın güvenli eteğine yapışmak vilayetin ıslahı için kâfi değildir. Sadece

168 V'de olup diğer nüshalarda bulunmayan 1,5 sayfalık bölümde Mustafa Bey'in kadı karşısında, çok daha derin fikhî konulara dalarak haklılığını ispata giriştiği görülüyor. Müellifin daha sonra, kitabın amacıyla uyuşmayan bu ayrıntıların eserinde yer almasından vazgeçerek bu kısımları asıl nüshaya almadığı anlaşılıyor [V (71^{b5} - 72^{a11})].

Şer‘-i şerîfin şifa şerbetiyle bu âlemden fitne ve fesat hastalığı gitmez. Hâkimlerin siyaset kanununu uygulaması ve ceza kılıcının suçluların kaniyla boyanması da her hâlükârda şüphesiz lazım, belki vaciptir. Eğer siyaset kademeleri müsamaha derecesine düşürülür, ceza kuralları kolaylık gösterme adına terk edilirse her taraftan asilerin ortaya çıkması ve her topluluktan düşmanların cesaret bulmasıyla huzur ve nizamın bozulması kaçınılmaz olur. O sebeple kadı cenaplarından bu hususta nasıl ve niçinden dem vurmamasını rica ederim.”

Kadı da Bey’in bu sözlerine karşılık “Vali hazretlerinin çok güzel ifade ettiği hususlarda herhangi bir şüphe söz konusu değildir. Çünkü hikmet sahipleri buyurmuşlardır ki bedeni kurtarmak için bir organı feda etmek, bir topluluğun intizamı için bir kişiyi yok etmek ve bir vilayetin nizamı için bir topluluğu helak etmek uygun, hatta lazım ve vaciptir. Ancak atalardan şu emsalsiz söz bize ulaşmıştır: İnsaniyet şer‘atı yener ve ihsan etmekle hür olanlar köle olur.” şeklinde cevap verdi.

Mustafa Bey tekrar kadıya iltifat edip “Doğrusu böyle küçük bir suç kendi adamlarımızdan zuhur etmeseydi hatırınız için müsamaha göstermek ve görmezden gelmek babında sadece azarlanmakla yetinilebilirdi. Ama bu bedbahtlar kendi adamlarımız olduğu için bu ceza gerekli olmaktadır. Çünkü kendi adamlarımızın bu miktar suçlarına müsamaha gösterilirse diğerlerinin suça teşebbüsleri öyle artar ki sonuçta bunun zararı halkı ihtilale sevk eder.” dedi.

Kadı ısrar ederek söz aldı: “Buyurduğunuz tamamen insaf ve adaletin tecellisi sebebiyledir. Hâl böyle olsa bile şefkat ve merhametinize sığınanların ümitsizlik ve şaşkınlık içinde kalmasını zatiâlinize reva görmem. Eskilerin büyükleri ‘Bir yiğit kırk yılda hâsıl olur.’ demişlerdir. Aceleyle karar verilirse pişman olup üzölmek ihtimali vardır. Nitekim ‘Bir kimseye kızdığın zaman, cezalandırmak için acele etme.’ buyurmuşlardır.”

Sonunda kadının sözleri Mustafa Bey’e tesir etti ve idam cezaları tehir edilerek hapsedilmelerine karar verildi. “Bir ceza ertelendiyse korkmayın.” diyerek mahkûmları teselli eden kadı evine gitti. Ertesi sabah kadı efendi yine Mustafa Bey’in divanında hazır olup önceden olduğu gibi mahkûmların affedilmesi talebini tekrarlayınca “Mesele malum efendi hazretleri. Kadının yardımına kim razı olmaz? Ancak karşılıksız serbest bırakılmamalarına yeminim vardır. İdamlarından hatırınız için feragat ettim. Ama yeterli şekilde cezalandırılmaları da lazımdır.” dedi ve her birine beşer yüz sopa vurdurarak yeminini yerine getirdi.

Vilayette halk bu olayı duyunca “Bir baş lahana için kendi adamlarının başını aldıklarına göre başka kimseler hakkında kim bilir ne cezalar verilir?” diyerek suç işlemekten korkar oldular. Mal emniyeti ve asayiş bölge halkı arasında en üst seviyeye ulaştı. Çiftçiler artık saban demirlerini tarlalarında rahatça bırakıyorlardı. Hırsızlar şaşkına dönüp “Bunun zamanında haramilik yapıp demir çalmak yok yere demir dövmektir. Taş yok dişimize, toprak başımıza. Artık bize iş kalmadı.” diye korkudan daha önce çaldıkları demirleri bile yerlerine bırakırlardı. Gece demirini tarlasında bırakanlar sabah ikincisini de bulduklarında saklamayıp Bey’e getirirlerdi. Kimin demiri olduğu ve nasıl çalındığı layıkıyla araştırılır, bazen hırsız tespit edildiğinde idam edilir, bazen de bulunamayıp demir sahibine geri verilir. Tam anlamıyla adalet tesis edilmiş ve Şer’-i şerif uygulanır olmuştu. Devlet işleri, Mustafa Bey’in elinde düzgünce yürütülmekte ve halkın ihtiyaçları özenle karşılanmakta idi.¹⁶⁹

Hersek Sancakbeyiliği

Mustafa Bey’in Segedin’de halkın tamamını kuşatan adaletli idaresi sayesinde insanlar refah ve huzura kavuşmuştu. Segedin’de vuku bulan olumlu gelişmeler halk arasında anlatıla anlatıla menkıbeye dönüşmüş, yerli yabancı herkesin dilinden dalga dalga yayılmıştı. Sonunda Mustafa Bey’in bu başarıları padişahın kulağına kadar gitmiş, padişah Mustafa Bey’e dualar ederek onun yükselmesini murad etmiş ve Hersek sancakbeyiliğine tayinini ferman buyurmuştu.

Mustafa Bey bu müjdeli haber kendisine ulaşınca, müthiş bir kalabalık refakatinde ve ihtişamlı bir törenle, uzun mızrakları göğü tutan, liva sancakları dalgalanan üç yüzden fazla yiğit gazi ile birlikte Segedin’den ayrılmıştı. Her gün bir menzile vasil olup gece orada konaklayarak sonunda Hersek’e ulaşmış ve kalacakları mekâna yerleşmişti.

Mustafa Bey Hersek’te sadece beş hafta valilik yaptığı hâlde, halkın huzuru temin edilip adaletli idaresi kısa zamanda her yerde duyulmuştu.¹⁷⁰

Bosna Sancakbeyiliği

Buradaki bilgiler eserde, on yedi bölüm hâlinde anlatılmaktadır.

Mustafa Bey Hersek sancağında idareyi ele alıp işleri düzene koyduğu sırada Bosna sancakbeyiliği boşaldı. Bu makama layık ve münasip pek çok zevatın,

169 Metin, M (71^b - 77^b).

170 Metin, M (77^b - 80^b).

tayinleri konusunda talepte bulunmaları üzerine durum vezirler tarafından padişaha arz edildi. Padişah bir süre düşündükten sonra “Bosna sancağının idaresine herkesi layık görmem. Bu önemli sancağa öyle münasip birini vali yapmak lazımdır ki halk onun adaletli idaresi altında rahat ve huzur içinde yaşasın. Bu kabil serhat vilayetlerinde nizamın bozulduğuna dair haberler zaman zaman kulağıma gelmektedir. Bunun en önemli sebebi buraların idaresine ehil kimselerin tayin edilmemesidir. Cihan tarihinin aynasında gördüğüm şudur ki devletlerin batmasının sebebi eski devlet başkanlarının, makam ve mansıpların ehil olmayan kişilere verilmesine razı olmalarıdır. Bosna sancağı valiliğine bilfiil Hersek sancakbeyi olan bizim Mustafa’yı tayin ettim.” dedi. Böylece Mustafa Bey 7 Safer 971 (26 Eylül 1563) tarihinde Bosna sancakbeyi oldu.¹⁷¹

Mustafa Bey’in Hersek sancağından ayrılacağını duyan ahali üzüntüye gark oldu. Böyle kıymetli bir idareciyi çok kısa zamanda ellerinden kaçırdıklarına yanarak “Varlığınızla gecemiz gündüz olup başımıza devlet kuşu konmuştu, kadrinizi bilemedik. Gerekli saygıyı doyunca gösteremedik. Biz size nasıl veda edeceğiz? Ayrılığınıza nasıl dayanacağız?” diyerek hayıflandılar.

Mustafa Bey halkın bu derece üzüntü içinde olduğunu görünce “Bu dünyanın âdeti ne yazık ki böyledir. Beraberlikleri ayrılıklar, sevinçleri üzüntüler takip eder. Siz duanızı eksik etmeyin.” diyerek onları teselli etti. Mükellef bir törenle Bosna’ya doğru yola çıktı. Bey’in tayin haberinin Bosna’da duyulması üzerine büyük, küçük, yaşlı, genç bütün ahali arasında büyük sevinç yaşandı. Şehre vardıklarında erkeği, kadını, hastası ve sağlıklı ile bütün ahali, hatta mektep çocukları yollara dökülüp, başlarının üzerinde Kur’ân-ı Kerîm olarak Mustafa Bey’i büyük bir merasimle karşıladılar.

Mustafa Bey de her birinin hatırlarını nezaketle sorup sonunda makamına yerleşti. Bir müddet halkın durumu ve vilayetin işlerinin tanzimine ağırlık verip memlekette adaleti tesis ederek eyaletten fitne ve fesadı temizledi. Huzur ve sükûn tam manasıyla sağlanınca âlim ve fazıl kimselerin de katıldığı ilim meclisleri tertip etmeye başladı. Her taraftan adına yazılmış kasideler ve hasletlerini anlatan risaleler gelir, sahipleri karşılıklarını bol bol alırdı. Memlekette yoksulluk bitmiş, idaresi altındaki halk bolluk ve rahata kavuşmuştu.¹⁷²

Buradan itibaren Mustafa Bey’in Bosna’da yaptırdığı hayır eserlerinden, müellifin ifadesiyle sadece küçük bir bölümü olarak anlatılanlar çalışmamızda

171 Metin, M (80^b - 81^b).

172 Metin, M (81^b - 84^a).

ayrı bir maddede söz konusu edilip hayır eserleri tek tek sayılmışsa da metindeki girizgâh aşağıya alınmıştır:

Mustafa Bey bir gece sabaha kadar, o güne kadar başından geçenleri gözünün önünden geçirdi. “Cenâb-ı Hakk’a sonsuz şükürler olsun ki beni öncelikle cehalette bırakmayıp iki cihan saadetinin kaynağı olan İslam’la şerefliendirdi. Ardından valilik makamlarına erişmeyi ve adaletle idarecilik yapmayı nasip etti. Bana ihsan edilen bu nimetleri saymak imkânsızdır. Dünyaya düşkün olmak apaçık bir şekilde akla aykırıdır. Dünya malı elden ele geçen ve her gece başkasının kocasıyla yatan yaşlı ve hain bir kadın gibidir. Elde olan mal ve makam aniden kaybolabilir, refah içindeyken birdenbire zillete düşülebilir. Nitekim tecrübe sahipleri ‘Mansıp elde destmaldır.’ demişlerdir. Dolayısıyla destmal elde iken kıymetini bilmek lazım gelir. Allah’a hamdolsun ki yeteri kadar dünya malım vardır ve fazlasına ihtiyacım yoktur. Cenâb-ı Allah yardım ederse kalan ömrümü hayrat ve hasenatımı artırmaya adanmayı, böylelikle iyi bir şekilde hatırlanmayı ve sevap kazanmayı isterim.” diye tefekkür etti.

Sabah güneş doğar doğmaz hayır ve hasenat konusunda gece düşündüklerini uygulamak üzere derhâl işe başladı. Sancağa bağlı Bosna Sarayı denilen eşi bulunmaz beldeye ve halkına özel bir sevgisi olduğundan önce buraya bazı hayır eserleri tesis etmeye karar verdi. Bu şehrin içinden kıyıları söğüt ağaçları ile kaplı bir nehir geçerdi. Havuzlar ve korularla dolu, yemyeşil ve havadar bir yerdi. Her mevsim yetişen sulu ve tatlı elma, ayva ve armut ağaçlarının meyve dolu dalları ağırlığı çekemez, yerlere değerd. Etrafı yüksek dağlarla çevriliydi. Bu dağlarda sık ormanlar bulunur ve zirveleri karla kaplı olurdu. Bu cennet gibi şehrin güzel havası ve suyunun tesiriyle insanları iyi huylu, iffetli, akıllı, gençleri uzun boylu ve sağlıklıydı.¹⁷³

Bu noktadan itibaren, eserde Kanunî’nin Sigetvar Seferi’ne sebep olduğu belirtilen Krupa¹⁷⁴ isimli önemli kalenin fethiyle ilgili ayrıntılı bilgi verilmektedir:

İnsanların yönetimine boyun eğdiği, meşhur hükümdar ve sultanların hükmü altına girdiği, ülkesinde fitne ve fesadın bulunmadığı Kanunî Sultan Süleyman Han devri idi. Acem şahının ve Frenk krallarının kalbine korku salınmıştı. Bu arada Alman imparatoru¹⁷⁵ da padişahın af ve merhametine sı-

173 Metin, M (84^a - 87^b).

174 Krupa (Metinde Kurpa): Bosna-Hersek’in kuzeybatısında Una Nehri üzerinde kurulu, Bihaç’a 30, Saraybosna’ya 350 km uzaklıkta, şimdiki ismi Bosanska Krupa olan kent.

175 Maximilian II (1527-1576) (Osmanlı arşiv belgelerinde: Maksimilyanoş), Alman imparatoru, saltanatı: 1564 - 1576.

ğınmış, Osmanlı topraklarındaki gayrimüslimler gibi yıllık vergi ödemeye razı olmuştu. Böylece aman verilip kendisinden aksi bir davranış zuhur etmedikçe halkı ile birlikte ailelerine ve mallarına bir zarar gelmeyeceği konusunda ahitname tanzim edilmişti. Ancak bizzat kral veya bilvasita adamları tarafından bu ahitnameye aykırı bir tavırla karşılaşıldığında, kendisine dünyanın dar edileceği bildirilmişti. Kral da bir ubudiyetname gönderip padişah tarafından savaş açılıp topraklarına girilmemesi ve kalelerinin tahrip edilmemesi şartıyla sözleşmeye bağlı kalacağını bildirmişti. İki taraf arasında imzalanan bu ahitnamelerin getirdiği yükümlülükler herkesçe bilindiğinden, iki ülke arasında düşmanlığı tahrik edecek hareketten son derece kaçınılırdı. Nitekim serhadde bulunan ümera, karşılarındaki düşman kolay av olmasına rağmen söz konusu ahitnamelere uymak bakımından sabredip hücum etmezlerdi.

Ancak Krupa isimli kalenin sahibi olan ve Sigetvar Kalesi'nde bulunan Zirinoğlu¹⁷⁶ adındaki bey bu ahitnameye aykırı hareket edip fitne ve fesadı alevlendirmeye başlamıştı. Haydut takımını bu kaleye doldurup civardaki şehirlere ve insanlara zarar vermeyi kendisine iş edinmişti. Bu cüretinin sebebi, padişahın yaşının ilerlemesi sebebiyle artık kendisini yaklaşan ölüme hazırlamaya verdiği, İslam düşmanlarıyla muharebe yerine nefisle mücadeleleri tercih ettiğine inanmasıydı. Padişahın bu hâlini, onun vücudunu saran hastalıklar sebebiyle hareket bile edemediğine yormuştu. Kendi kendine “Bir devletin başı bu hâlde olduğuna göre düşmanının taarruzuna karşılık vermesi mümkün değildir. Bundan sonra zafer bize ait ve fırsat bize müsaittir. Bu fırsatı ganimet bilelim ve Türk'ten gereği gibi intikam alalım!” yollu kuruntularla konuşur dururdu. Sonuçta bu fikirlerinin tesirinde kalarak gurur ve kibre kapılmış, antlaşmaya aykırı hareket edip İslam beldelelerine saldırmayı kendine iş edinmişti. Çevredeki köylere ve kalelerin varoşlarına saldırıp yağmalardı. Bölgede yol emniyeti kalmayıp tüccarlar geçemez olmuştu.

Mustafa Bey duruma vakıf olunca ehl-i İslam ile küffar arasında ortaya çıkan bu fitneye göz yumulduğu takdirde ciddi sonuçlar doğuracağını anladı. Derhâl vilayetin güngörmüş ve tecrübeli kişilerini topladı. Onlara şöyle hitap etti:

“Cenâb-ı Hakk'a şükürler olsun ki padişahımızın sıhhati yerindedir ve düşmanlarımızın değil saldırmak, yan gözle bakmaktan korktuğu saltanatı en güçlü şekilde devam etmektedir. Ancak vilayetimin sınırında bulunan Krupa Kale-

176 V'de Zirinoğlu'ndan [Nikola Šubić Zrinski veya Miklós Zrínyi (ö. Szigetvár, 7 Eylül 1566): Sigetvar'ı savunan meşhur Hırvat banı (Vjekoslav Klačić, *Povjest Hrvata*, c. III, Zagreb 1911, s. 154)] bahsedilmemekte, sadece Krupa Kalesi porkolabı (muhafızı) Bačić'ten (Matija Bakić söz edilmektedir [V (96^{a/5-6})]).

si'nin sahibi olan melun her gün yeni bir fitne çıkarmakta, padişah ile kral arasındaki antlaşmaya aykırı hareket etmektedir. Eğer bunun hakkından derhâl gelinmez ise bu isyan, etrafında olanlara da sirayet edecek ve en sonunda kralın da aklına Osmanlı'ya saldırarak antlaşmayı bozmak fikri düşecektir. Akıllı kişilerin, zayıf düşmanı da hayal terazisinde kuvvetli olarak düşünmesi gerekir ki gerçek muharebede hafif gelsin. Aynı şekilde bir sıkıntı ortaya çıkmadan önce, düşünce ölçüsüyle derecesini anlayıp başkalarının sonunda bile kavrayamadıklarını akıl gözüyle daha başlangıçta görmek gerekir. Böylece işin sonunda olacaklara göre daha baştan gerekli tedbirler alınmış olur.”

Orada hazır bulunanlar bu hikmetli sözleri işitince “Sizin parlak fikirlerinizin aydınlatığı bir meseleye bizim gibi kısır görüşlülerin aklı ermez. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki bu fitne ateşinin söndürülmesi çok mühim olup konunun padişah hazretlerine arz edilmesi gereklidir. Öyle ki birkaç gün bile müsamaha gösterildiği takdirde bu fitne selinin artık önlenilemez hâle geleceği kanaatindeyiz.” dediler.

Mustafa Bey de onlara “Doğru söylüyorsunuz. Benim de aklımdan geçen buydu. Konuyu devlet kapısına arz etmeden böyle zor bir işin haline kalkışmak tedbirli ve ileriye gören kişilerin yapacağı şey değildir. Bu gibi tehlikeli konularda ihtiyatlı olmak gerekir.” diye cevap verdi.

Meydana gelen olaylar, kararlaştırıldığı şekilde padişaha arz edilmek üzere İstanbul'a bildirildi. O sırada veziriazam Ali Paşa idi. Şişmanlık hastalığına müptela idi. Öyle ki atına on kişinin yardımıyla binerdi. Yerden de kendisini beş kişi ancak kaldırırdı. Dolayısıyla barış hâlinin rahatını mizacına uygun bulduğundan, sefere çıkılmasına sebep olmasından korktuğu için bu gibi hususları padişaha arz etmekten çekinirdi. Bu davranışında ısrar eder, padişahın memleketin ahvalinden habersiz kalmasına sebep olurdu. Nitekim vilayetin ahvali yavaş yavaş bozulmaya yüz tutmuştu.

Mustafa Bey sadrazamın bu durumuna vakıf olunca işin kötüye gideceğini anladı. Gayret ve hamiyeti ağır basarak daha fazla bekleyemedi ve adamlarını divanına topladı. Onlara şöyle bir konuşma yaptı: “Büyük küçük herkes bilir ki iş yapmak istemeyip rahatını talep eden kimseler köşelerinde zillet içinde otururlar. Bütün işi yiyip içerek bedenini kuvvetlendirmek olan kimseler ise hayvan sınıfından sayılmak gerekir. Görmez misiniz ki aç bir köpek bir parça kemige razı, hasis tabiatlı kedi bir lokma ekmekle mutludur. Ama asil arslan ve şahin, beslenmek için kuzgun ve çaylaklar gibi yerde buldukları et parçalarına razı olmaz.

Onların sabah akşam yedikleri mis kokulu ceylan ve salınarak gezen kekliktir. Bir kimse çok çalışanlar zümresine yükselirse ömrü gül gibi kısa olsa da hayırla anılması sebebiyle akıllı insanlar nezdinde uzun ömürlülerden sayılır. Ama tembel ve alçak tabiatlı kişiler her ne kadar uzun ömürlü olsalar da gül bahçesindeki dikenler gibi faziletli katında ölümler defterine kayıtlıdır.

Krupa Kalesi üzerine yürümek davası konusunda artık ok yaydan çıkmıştır. Bu kalenin fethi sevdası gönlümde sağlam yer etmiştir. Bugünden sonra fetih hazırlıklarına başlamak, üzerime farz ve ödenmesi gereken bir borçtur. Cenâb-ı Hakk'ın yardımı ile din-i İslam bu kadar kuvvet bulmuşken bu dinsiz melunun bu derece düşmanlık ve kin beslemesine göz yummak din gayreti ve hamiyetine uygun değildir.”

Onlar da gerekli hürmeti gösterip dua ettikten sonra “Mîr hazretlerinin fikirleri ciddiyeti ve isabetliliği ile maruftur. Ancak layık olan bu melunu önce gerekli şekilde uyarmak ve kendisine nasihat etmektir. Eğer yaptığı kötülüğe pişman olur, özür dilerse ne âlâ. Yok inatla fesadına devam edip verdiği zararda ısrar ederse o zaman üzerine asker gönderip hakkından gelelim.” dediler.

Mustafa Bey de bu teklifi uygun görerek hücum etmeden önce Zirinoğlu'nu uyarmak için bir mektup göndermeyi kararlaştırdı. Zirinoğlu'na gönderdiği haber şöyleydi: “Sen ki Krupa Kalesi'nin sahibi ve Sigetvar Kalesi'nin beyi Zirinoğlu'sun.¹⁷⁷ Padişahımız ile kralınız arasında imzalanmış olan ahitname hâlen geçerli iken sen buna aykırı hareket etmekte. Bu zamana kadar senden sudur eden fitne ve fesat ile isyan ve inadından vazgeç ki yanına kalma ihtimali olsun. Şimdiye kadar işlediklerine karşılık vermemizi acizliğimize ve gevşekliğimize vermeyesin. Belki birtakım hazırlıklar yapmamıza ihtiyaç vardı. Cenâb-ı Hakk'a şükürler olsun ki şimdi senin hakkından gelmeye yetecek kadar kuvvet hazır hâlde beklemektedir. Fakat bundan sonra zulüm ve sapkınlıktan vazgeçip özür diler isen bu ana kadar senden sâdır olan isyan ve taşkınlık, padişahın başı hakkı için tarafımca affedilecektir. Ama adamlarının yalancı başarılarına güvenerek inadında ısrar ettiğin takdirde Cenâb-ı Allah'ın yardımıyla bu dünyayı sana dar ederim. Dahası canından olursun. Ayrıca kalenin sarp ve sağlam olmasına güvenme. Nice yerinden delip geçecek topraklarım olduğu gibi ok yağmuru ve tüfek ateşi altında burç ve bedenlerinin toprak duvar gibi yerle bir olacağını aklından çıkarma.

177 V'de burada da Zirinoğlu'ndan bahsedilmemekte, sadece Krupa Kalesi muhafızı Başıki'ten (Matija Bakić) söz edilmektedir [V (102^{a/16})].

Bozuk inanışına dayanıp kendini bir şey sanma. Benim yanımda alelade bir hisar dizdârı, hatta elinde güç kuvvet olmayan hisar erlerinden birisin. Sormak ayıp olmasın ne kadar gücün, kuvvetin vardır ki haddini aşmaya cesaret edersin? Ehl-i İslâm'ın gücünün ne olduğunu pekâlâ bilirsin. Tokadın zavallı ensenizden hiç eksik olmadığını bildiğin hâlde, neye güvenip tehdit ve mücadele etmeye kalkışırsın? Zerre kadar aklın varsa hırs ve arzu ayağını ölçü kiliminden taşırmaz, kötülük elini ulaştırması mümkün olmayan kuruntu meyvesine uzatmazsın.”

Mustafa Bey'in bu uyarıları Zirinoğlu'na ulaştığında geri adım atmayarak şöyle cevap verdi: “Daima padişahla kral arasında muahede ve barışıklık var der durursun. Ben antlaşma, dostluk ve barışıklık nedir bilmem, anlamam. Vilayetinin sınırındaki Krupa ismindeki kalem son derece yüksek ve sağlamdır. Öyle ki top darbeleri duvarlarına ancak seher yelinin sillesi kadar zarar verebilir. Bu yüksek kaleyi sultanlar ve padişahlar bugüne kadar alamamıştır. Nitekim senden önce Hüsrev Bey¹⁷⁸ ve Ulama Paşa¹⁷⁹ da almak istediler ama başaramadılar. Günlerce ordularıyla muhasara edip top ateşine tuttular. Nice meşakkat çekip var kuvvetleriyle savaştılar. En sonunda nice baş koyup geri döndüler. Sen dahi bildiğinden geri kalma ve elinden ne geliyorsa yap.”

Mustafa Bey, Zirinoğlu'nun bunca fitne ve fesadı ortada iken böyle küstahça bir cevap vermesine son derece sinirlenerek onun kendini beğenmişliğinin verdiği sarhoşlukla hâlâ daha gücünün ne olduğundan habersiz olduğunu anladı. Derhâl eyaletteki sipahilere haber salarak harp hazırlıklarını yoklattı. Kendi yanındaki gazilere de mükemmel zırhlar dağıttı. Koçyan bozgununda ele geçirilen ve Gradiška Kalesi'nde¹⁸⁰ muhafaza edilen beş adet top ve altı parça şâhî darbzeni hazırlatarak Zirinoğlu'na üzerine yürüdüğünü bildirdi. Bütün askerin derhâl toplanmasını istedi. Az zamanda o kadar asker toplandı ki sahraları doldurdu.¹⁸¹

178 Sultan-zâde Gazi Hüsrev Bey (ö. 1541) Sultan II. Bayezid'in kızı Selçuk Sultan'ın oğludur. Semendire sancakbeyi olduğu üç sene dışında 1521-1541 arasında Bosna'da sancakbeyilik ve beylerbeyilik yaptı. Bosna Sarayı'nda vefat etti ve buradaki türbesine gömüldü. Bu şehri büyük bir merkez hâline getirdi.

179 Ulama Paşa (ö. 1551) Gazi Hüsrev Bey'in Semendire sancakbeyi olup Bosna'dan ayrıldığı 1534-1536 yılları arasında Bosna sancakbeyliği yapmıştır. 1536'da Bosna'ya tekrar tayin olan Gazi Hüsrev Bey'in 1541'deki vefatından sonra o da Bosna'ya dönmüş ve 1547'ye kadar Bosna sancakbeyliği görevini yürütmüştür. Bazı kaynaklarda 1551'de Lippa Kalesi'nden antlaşma gereği çıkarken düşmanın ihaneti sebebiyle şehit olduğu yazılıdır (Peçüýi, I, s. 37).

180 Gradiška: (Boşnakça: Gradiška) Bosna-Hersek'te, Banja Luka'nın 40 km kuzeyinde, Sava Nehri kıyısında bir şehir. Kale, Hırvatistan topraklarında bulunan nehrin sağ sahilindeki Eski Gradiška'da (Hırvatça: Stara Gradiška) bulunur.

181 Metin, M (95^b - 107^a).

Bu noktadan itibaren Bosna'da alaybeyi olan Memi Şah Bey'in, Veziriazam Ali Paşa'ya olan yakınlığına güvenerek Mustafa Bey'le mücadele etmesi ve Krupa Kalesi'nin, onun muhalefetine rağmen fethedilmesi anlatılmaktadır.

O sırada Bosna'da alaybeyi olan Memi Şah Bey Veziriazam Ali Paşa'ya yakınlığının ve akrabasından sayılmasının verdiği cesaretle etrafı kırıp dökmeyi âdet edinmişti. Kibrinden durduğu oturduğu yeri bilmez, vilayetin ileri gelenlerine bile tepeden bakardı. Bencil, mağrur ve ukala tabiatlı idi. Devlet erkânına karşı gelmeyi, var yok yere herkesle mücadele etmeyi kendine iş edinmişti. Mustafa Bey Krupa Kalesi ile ilgili hususu meşveret ettiği sırada, herkes fikrini münasip lisanla arz ettiği hâlde bu zat söz alıp kibrinin çokluğundan küstah bir şekilde şöyle cevap verdi: "Hay bey hazretleri! Kötü bir iş işledin ve fitne çıkardın. Antlaşmayı kendin bozarak padişahımızı da zor durumda bıraktın. Küffar ile ehl-i İslam arasında öyle bir fitne ateşi yaktın ki söndürmek kabil değildir. Padişah ile düşman arasında zaten birtakım anlaşmazlıklar ortada iken harbî kaleye top çekip savaş açmak ve padişahın emri olmadan böyle bir işe kalkışmak akla uygun değildir. Ayrıca o kale çok yüksek ve sağlamdır. Böyle bir kaleyi almayı düşünmek ham hayalden başka bir şey değildir. Korkarım ki bu işin sonunda düşman sevinir, dostlar üzüldür. Çünkü bundan önce de bazı beyler sayısız askerle bu kaleyi kuşatıp her köşesinden top çekip günlerce dövdüler. Ama fethi düşlerinde bile göremediler. Sonuçta hayal kırıklığından başka ellerine hiçbir şey geçmedi. Allah korusun eğer bu yanlış iş padişah hazretlerinin kulağına giderse seni valilikten azledeceği gibi bu hususta sana tabi olanlara da hayatı haram eylese gerektir."

Mustafa Bey bu kibir dolu, saçma sapan sözleri işitince şöyle cevap verdi: "Sen bu sözleri korktuğun için söylüyorsun. Harbî kaleye barışıklık zamanında top çekmek tabii ki doğru olmaz. Ancak bunu biz başlatmadık. Herkes biliyor ki o melun fitne çıkararak antlaşmaya aykırı hareket etmiş ve barışı bozmuştur. Bütün uyarılarımıza karşılık bizi dinlememiş, gösterdiğimiz anlayışa karşılık düşmanlık ve ihanetini gittikçe artırmıştır. Padişahımız tarafından imzalanan antlaşmanın geçerli olması, düşman tarafından muhtevasına aykırı hiçbir durumun zuhur etmemesi şartına bağlıdır. Antlaşmayı ilk bozan düşman olduğuna göre karşılık vermekle değil mesul tutulmak, padişah hazretleri katında derece ve kıymetimin artacağını umarım. Kalenin sağlamlığını ve alınamayacağını anlatarak fikrimi değiştiremezsin. Masallarını dinleyerek bu işten vazgeçmem. Cenâb-ı Hak hakkında cimrilik söz konusu değildir. Benden öncekilere bu fetih nasip olmadıysa ne var? Belki vakti gelmiştir ve bu fakire nasip olur. Evet, bu iş zor

ve meşakkatlidir. Ancak bana rahatım için köşemde oturmayıp bu zor işe talip olmak yakışıır. Zira istirahat hevesi alçaklığın başlangıcı, tehlikeli ve zor işlere girişmek devlet ve saadet okunun nişanesidir. Yüksek yaradılışlı olanlar köşesinde oturup eline geçenle kanaat etmez. Güllü seven dikenine katlanır ve hazinelerin kilidi zor açılır.

‘Ben bu sorumluluğun altına girmem. Yoksa padişah katında sorguya çekilip azarlanırım.’ yollu sözlerinin ne kadar anlamsız ve gereksiz olduğunu hiç düşündün mü? Sormak ayıp olmasın sen kendini ne sanıyorsun? Neye dayanarak kendini adam yerine koyuyorsun? Haddini aşmak ve ukalaca konuşmak akıl ve insafla bağdaşmaz. Her işin bir yakışığı vardır. Vali dururken alaybeyi kim oluyor ki vilayetin işleri ondan sorulsun? Bu kabil anlamsız sözlerle içindeki korkuyu gizleyemezsin ve böyle baskı yaparak beni yolumdan döndüremezsin.

Bu işten çekinmen ve bahane araman korkaklığının sonucudur. Bu âlemdе vehim sahiplerinin elemden başka şey görmesi ve korkaklardan mürüvvet zuhur etmesi mümkün müdür ki senden beraberlik ve yardım umayım? Muharebede bir işe yaramazsın, bari seyirci de mi olamazsın?”

Mustafa Bey bu konuşmayı yaptıktan sonra cihad kararı alıp söz konusu kale üzerine yürüdü.

Bir sabah gün ağardıktan sonra Mustafa Bey vilayetin ileri gelenlerinden güngörmüş ve tecrübe sahibi kişilerini divanına toplayarak onlara şöyle dedi: “Herkes bilir ki bir maksada erişmek, gerekli tedbirlerin alınmasına bağlı olduğu gibi, doğru karar verebilmek için de tecrübeye ihtiyaç vardır. İsabetli fikirlerini yerinde tedbirlerle, doğru görüşünü tecrübe ile destekleyenler amacına erişebilir. Bu sözlerimizden maksadımız şudur: Bu cihadı arzu ettik ve Cenâb-ı Hak’tan yardımını istedik. İnşallah bir sıkıntı ve üzüntüyle karşılaşmadan nasip olsa gerektir. Siz de harp hazırlıklarına başlayın, hiçbir eksik kalmayacak şekilde gerekli olan nesneleri kararlaştırın.”

Onlar da saygıyla “Çok şükür gerekli miktarda askerimiz mevcuttur. Ancak tahmin edeceğiniz gibi Zirinoğlu denilen işe yaramaz, kalenin muhasara edileceğini haber almıştır. Dolayısıyla kendi adamları ve diğer Hırvat beyleriyle yardıma geleceğine şüphe yoktur. Bunların geçiş yeri Una Nehri üzerindeki köprüdür. Askerimizin güvenlik içinde kuşatmaya başlaması için ilk önce bu köprünün yıkılması uygun olur.” dediler.

Mustafa Bey bu teklifi gayet yerinde bulup köprünün yıkılması için güvenilir adamlarından Süleyman isimli kethüdası ile Ali ve diğer Arnavut Ali Voyvodaları görevlendirdi. Ayrıca kendi adamlarından ve gönüllü taifesinden dört beş yüz askerle Veni ve Kostence Kalelerinden mızraklı ve tüfekli piyadeleri yanlarına kattı. Hep beraber bir gece düşmana görünmeden hareket ettiler. Gece yarısı olduğunda köprüye yaklaştılar. Kendi aralarında “Köprünün ortasında bulunan karakoldaki nöbetçiler sabaha kadar uyanık olup etrafı gözlerler. Direklerini testere ile keserek köprüyü bir tarafından tahrip etmeye başladığımızda kılıç ve ok korkusundan kaçıp mutlaka karşı tarafta toplanmaya çalışacaklardır. Uygun olan, bir kısım askerlerin karşı kıyıya geçip köprüyü iki baştan basıp nöbetçilerin tamamını öldürmemizdir. Daha sonra köprünün sütunlarını bildiğimiz gibi rahatça keseriz.” diye meşveret ettiler. Bu fikri hepsi uygun görüp temin ettikleri gemilerle kırk elli kişi nehrin karşı kıyısına geçtiler. Köprünün iki başından karakolunu basıp içinde bulunan düşmanın çoğunu kılıçtan geçirdiler. Diğerleri de can havliyle suya atlamış aralarında kurtulan olmamıştı. Karakol meselesini yüz aklığı ile hallettikten sonra köprüyü iki baştan testerelerle kesip ateşe verdiler. Kalede bulunan düşman köprünün yandığını gördüklerinde akılları başlarından gidip “Bu köprü gibi bizim de içimiz yandı. Bizim geçinmemiz bu geçidin varlığına bağlıydı. Bunda sonra yaşamak bizim için mümkün değildir.” diye hayıflanmış ve üzülmüşlerdi.

Bu sırada kalenin her yerinden üzerlerine yoğun bir top ateşi açıldı. Öyle ki İslam askeri tam bozulacakken bir gayretle top altına girdiler. Kale komutanı Bakić kale önündeki az miktardaki askerin başında bizzat Mustafa Bey'in olduğunu zannederek sevinç ve gurur içinde adamlarına şöyle diyordu: “Şu Türk'ün nadanlığına bakar mısınız ki bu kadarcık askerle bu sağlam ve yüksek kaleyi almayı hayal eder. Ama bu hareketleri bizim menfaatimizdir. Sahip oldukları her şey ayağımıza saçılmalı ve canlarından olsalar gerektir.”

Bir sabah gün ağarırken Mustafa Bey, baştan ayağa parlak miğferler ve yaldızlı zırhlar kuşanmış, sırmalı kemerler, pırıl pırıl, süslü kılıç ve hançerlerle donanmış cengâverleriyle birlikte ihtişamlı bir şekilde yola çıktı. Sancak sipahileri de uzun mızraklarının ucunda al bayraklarla, baştan ayağa silahlarını kuşanmış olarak her biri demirden birer dağa dönmüştü. Mustafa Bey de mücevherli miğferi ve düğüm düğüm zırhı ile çevik ve hızlı bir ata binmiş olarak Cenâb-ı Hakk'ın verdiği nimetleri gösterip yardımını talep ediyordu. Bölükler bayrakları açılmış hâlde ilerlerken mehterin zurna ve borularının velvesi yeri titretiyor, kösün çığ-

lığı gökleri tutuyordu. Âdet olan merasim ile sipahiler sel gibi akarak Krupa Kalesi'ne ulaşmışlardı.¹⁸² Kaleyi ay şeklinde çevirip muhasara altına almışlardı. Kaledeki düşmanın reisi olan porkolab¹⁸³ sipahilerin kaleyi her taraftan kuşattıklarını görünce aklı başından gidip ne büyük bir derde düşar olduğunu anladı. Gurur şarabından aldığı yudumun verdiği sarhoşluğun farkına vardı. Ama yine de adamlarına üzüntü ve sıkıntısını göstermekten çekinerek cahiliye gayretini elden bırakmadı. Onları “Ümitsizliğe sakın kapılmayın. Korkmayın, zafer bizimdir, fırsat bizim tarafımızdadır. Bulunduğumuz kaleye Krupa derler. Biz topsuz tüfeksiz kaleye kapansak yıllarca dayanırız, Türk bizi alamaz. Ama biz de eli boş durmayalım. Var kuvvetimizle savaşarak düşmana gücümüzü gösterelim.” diye yüreklendirdi. Toplarını ve tüfek mermilerini her taraftan İslam askerinin üzerine yağdırmaya başladılar. İslam askeri ise bu ateşe siper gibi göğsünü gerip yılmaz, kahramanca düşmana doğru yürürlerdi.

Mustafa Bey kalenin her tarafını dikkatle inceleyerek sağlamlığı ve dayanıklılığı konusunda zannettiklerinin dörtte biri olduğu sonucuna ulaştı. Ayrıca zafer kazanmak için neresine saldırılmak gerektiğini tespit ederek o mahallere metrisler sürdü. Beş yere becaluşka topu, altı yere de şâhî darbzenler kurulup her gün iki yüz top atışı yapıldı. Top ve tüfek gümbürtüsü ve okların vınıltısı ile yer gök inler, ejderha görünüşlü topların ağızlarından düşmanın üzerine arı sürüsü gibi taş yağardı. Darbzenlerden atılan güller mezbaha kazanı gibi nice kelleleri götürür, İslam askeri bayram sevinci yaşardı. Zaman zaman kütaküt hisar dövüşü olurdu. Geceleri yer yer meşaleler ve köşelerde yel mumları yakılır, top ve tüfek sesleri ile koç yiğitlerin kılıç şakırtısı arasında gazilerin her gecesi fındık gecesine dönerdi. Bu şekilde dört gün dört gece muharebeden sonra düşmanın yüreğine iyiden iyiye ümitsizlik ve korku düşmüştü.

Bu arada önde gelen Hırvat beylerinden Erdelek Ban,¹⁸⁴ Lesençoğlu,¹⁸⁵ Us-lun beyi oğlu¹⁸⁶ ve Ferkaş¹⁸⁷ sahip oldukları toplam yirmi iki bin kadar piyade ve süvari askerlerle kuşatma altındaki kaleye yardım maksadıyla gelip Una Nehri'nin diğer tarafına yerleştiler. Ancak su üzerindeki köprünün yakılıp tahrip

182 Klaić, Mustafa Bey'in Krupa'yı 4000 askeri ile 4 Haziran 1565 tarihinde kuşattığı yazmaktadır (*Povjest Hrvata*, III, Zagreb 1911, s. 252).

183 porkolab: (Macarca: porkoláb, Almanca: Burggraf) Kale muhafızı, kale komutanı.

184 Petar Erdedi (Erdewdy, Erdödy) (ö. 1567), Hırvat banı (*Povjest Hrvata*, III, s. 212-213).

185 Ivan Lenković (ö. 1569), Hırvat generali (*Povjest Hrvata*, III, s. 265).

186 Franjo Frankapan Slunjski (ö. 1572), Hırvat banı (*Povjest Hrvata*, III, s. 271, 281).

187 Petar Farkašić, Hırvat banı Nikola Zrinski'nin kumandanlarından biri (*Povjest Hrvata*, III, s. 235, 252).

edildiğini ve kalenin İslam askeri tarafından tamamen kuşatıldığını görünce hayrete düşüp çaresiz kaldılar. Yine de durumlarını açığa vurmayarak ileri geri laflar ettiler ve atlarını çözüp savaş aletlerini kullanmaya başladılar.

Mustafa Bey düşmanın dışarıdan görünen bu zavallı durumundan faydalanmakta acele etmedi. “Düşman tamamen çadırlarını kurup yerleşmeden önce, izin almadan ok ve yayına el vuran veya kâfir askerine tüfek atan olursa şiddetle cezalandırılıp canından olur.” diye askerine sert uyarılarda bulundu. Düşmanın çokluğu karşısında askerin kalbinde bir tereddüt hâsıl olması ihtimaline karşı onları yüreklendirmek için böyle konuştu. Onlar da emre uyarak hareketsiz kalıp sabırla beklemeye başladılar. Türk askerinin bu şekilde sessiz sedasız beklemelerinden gurura kapılan düşman aralarında “Türk askerine bir bakar mısınız? Ancak iki bin vardır. Bir zaman meydana boş bulup etrafta boy göstermişlerdi. Ama gücümüzün farkına varınca kollarında kuvvet, gönüllerinde savaş arzusu kalmadı. Siperlerden başlarını çıkaramaz, metris çukurundan yüzlerini gösteremez oldular.” yollu konuşmalar yapar oldular. İslam askerinin bütünüyle ümitsizliğe kapıldığını zannederek cesaretlendiler ve onların karşısında büyük bir toplantı tertip edip aralarında konunun müzakeresine başladılar.

Mustafa Bey düşmanın bu durumunu görünce “Bin yılın başıdır. Fırsat ganimettir. İşin sonucunu alma ve isabetli görüşlerimizin semeresini toplama zamanıdır.” diyerek altı parça şâhî darbzeni bir yerden ateşlediler. Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla nice bin küffarın helak olarak ruhlarının Cehennem'e gitmesine sanki altı yerden yol oldu. Kurtulanlar da duracak durak, oturacak bucak bulamayıp darmadağın oldular. Daha sonra toparlanıp canlarını dişlerine takarak iki yerden üçer darbzen kurarak ateşe başladılar. Mustafa Bey de hemen mukabele ederek onların darbzenlerine karşı iki yerden üçer darbzen küffar üzerine atış yaptırmaya, beş adet top ile de kaleyi dövdürmeye başlattı. Top ve tüfek atışları ile şiddetli muharebe olup her iki taraftan nice asker hayatını kaybetti.

Bir gece iki taraf arasındaki muharebe bütün şiddetiyle sürerken nehrin öbür yakasındaki düşman, arabalarla tekne ve sandallar getirip karanlıktan istifadeyle kaleye çok miktarda yiyecek ve yeterli sayıda cenkçi sokmayı başardı. Sabah olup gün ışımaya başlayınca kale içinde mahsur kalmış düşman İslam askerine “Ey nadanlar! Yok yere başınızı ağrıtırsınız. Bundan sonra artık boşuna uğraşırsınız. Bu kaleyi top ve tüfekte almanız imkânsızdır. Yiyecek azlığı nedeniyle sıkıntımız vardı. Ancak bu gece kaleye sandallarla yeterli miktarda zahire ve ayrıca asker

getirdik. Bundan sonraki saldırılarınız tamamen boş kovandan bal ummak ve çorak topraktan bol ürün istemektir.” diye seslendiler. Aynı şekilde dışarıdaki düşman askeri de kaledekileri desteklemek amacıyla yüksek sesle “Gafil olmayın. Nadanlık edip kaleyi Türk’e vermeyin. Vesveseyi kalbinizden çıkarın ve gereksiz yere korkuya kapılmayın. Bu kadar bey bunca askerleriyle hazır olduğu gibi Si- getvar’dan Zirinoğlu da yirmi bin asker ile üç güne kalmaz gelir. Kırk elli bin asker toplanmış olur. Ayrıca Türk’ün işe yarar beyleri aciz kalmıştır. Bosna alaybeyinin kendisi bile bizim gücümüz karşısında bir varlık gösteremeyeceğine kanaat getirerek sipahileriyle ayrılarak harbe katılmamıştır.” şeklinde kendi bozuk görüşlerini dile getirirlerdi. Kendi batıl inanışlarına göre dans edip “Türk’e elbette haddini bildiririz. Ayağımıza gelmiş hazır avımızdır, tamamını öldürürüz.” diye büyükenirlerdi. Nehre köprü kurmak için kazıklar çakarlardı. Nitekim birçok sandal tedarik edip nehrin yarısına kadar döşemişlerdi.

Söz konusu alaybeyi düşmanın bu saçma sapan anlamsız sözlerini ve alçakça yalanlarını işitince aklı gidip “Zorla gelen köpekten sürüye hayır gelmez.” sözünü ispat edercesine dövünmeye başladı. Korku ve kuruntularına mağlup olarak “Geceleri sabaha kadar gördüğüm kara düşler başıma geldi. Gündüzleri akşama kadar hayal ettiğim kuruntular bir bir gerçek oldu. Böyle sağlam bir kalenin fet-hini arzu etmenin boş bir düşünce olduğunu söylemiştim. O kadar nasihat ettim sözüm dinlenmedi. Ne kadar çabaladıysam da meramımı anlatamadım. Hiç bu kadar çok düşmanla savaş yapılır mı? Bu sağlam kalenin alınması akıldan geçirilir mi? Allah korusun düşman bu yakaya geçiverirse bizim hâlimiz nice olur? Top ve darbenlerimizi alıp hepimizi kılıçtan geçirirler. Hadi bize olanlar oldu, ama kendi elimizle evlatlarımızı öksüz bırakacağız. Hiçbir akıl sahibi kişi bu yanlış işe teşebbüs etmez ve rıza göstermezdi.” yollu gereksiz konuşmalar yapmaya başladı.

Mustafa Bey bu sözleri işitince son derece sinirlendi ve şöyle hitap etti: “Behay melun! Neden yersiz söz söylersin? Korkak tabiatınla kendini kuruntu pisliliğine bulaştırdığın gibi İslam askerinin kalbine de vesvese sokmaktasın. Padişah hazretlerinin aziz başı için ilk önce senin işini görecektim, ondan sonra düşmanın üzerine yürüyeceğim. Hikmet ehli kişiler bir kere cenk meydanına girdiler mi artık Allah’a tevekkül ederek gönüllerini hayatla ilgili vesveselerden arındırmalı, nam ve namus adına gayret ve hamiyetlerini en üst noktaya ulaştırmalı ve korkaklık, nifak ve hıyanetten uzak durmalıdır. Hele ki bir işin sonucunu Cenâb-ı Hak’tan başkasının bilmesi mümkün değildir. Çıktığımız bu yolda başımıza ne geleceğini ondan başkası bilemez. Yakinen bilmek gerekir ki saadet oku, onun

yardımlı olmadan arzu hedefine ulaşmaz. Kaza ve kaderde yazılı değil ise çalışıp çabalamak fayda vermez. Bazen hata olarak görülen bir iş sonuçta hayra dönebildiği gibi doğru olduğu düşünülen işlerin sonucu hatalı olabilir.”

Gökyüzünün ay ve yıldızlarla dolu olduğu bir gecede Mustafa Bey kalenin alınması konusunu görüşmek üzere adamlarıyla toplanıp onlara şöyle hitap etti: “Dünya üzerindeki bütün irfan ve izan sahipleri Cenâb-ı Hakk’ın âdetinin, arzu ve isteklere kavuşmayı ancak sıkıntı ve meşakkat çekmekle mümkün kıldığını çok iyi bilirler. Gayret ve çalışma baltasını sallamadan cihad mücevheri elde edilmez. Bu sözlerimizden maksadımız, bu gerekli cihad için son derece kararlı olduğumuzu belirtmektir. Gazilere bu gece yapacağım uyarı şudur ki sabah güneşin ilk ışıklarıyla birlikte bu önümüzdeki kaleye yürüyüş yapalım. Bu yolda şehid olmak arzusuyla dolu olalım. Gayret ve hamiyet sahipleri için ok ve kılıç yarısı cesaret ve yiğitliğin tamamlayıcı unsurlarıdır. Kim ki cenk günü tüfek isabetini, ebedi âlemden ikram edilen içecek kabul etmez, ona şehadet şerbeti haram olsun. Kimin ki değersiz vücudu ve uzuvları top ateşiyle yanar, şüphesiz Cehennem’in şiddetli azabından kurtulur ve Cennet bahçesindeki mükemmel köşklerde yüksek dereceler bulur. Şehid olmayıp düşmanın oku ve kılıcı ile yaralananlara da yaralarına merhem olmak üzere hâline göre dirlik verilecek, dirlik sahibi gaziler de terakki alacaklardır. Padişahın başı hakkı için tüfek ateşine maruz kalanlara yenîçerilik, bedenini top ateşine siper edenlere hisarerilik muhakkak verilecektir. Yine Cenâb-ı Allah hakkı için düşmandan esir getirene gönüllü bölüğü, yürüyüş günü düşman kalesinin burcuna bayrak dikene mutlaka sancak verilecektir.”

İslam askeri Mustafa Bey’den bu müjdeli haberleri duyunca sevinç içinde yerlerine döndüler ve savaş hazırlıklarına başladılar. O gece sabaha kadar kılıçlarını, ok demirlerini bilemekle ve mızraklarını sivirtmekle meşgul oldular. Kimisi korku ve dehşetten emin olarak silahlarının ıslahı ile uğraşırken bir kısmı da “Acaba bu işin sonu ne olur?” diye düşünmekten kendilerini alamıyordu. Herkes ahabıyla helalleşti, çocuklarına ve akrabalarına vasiyetlerini hazırladı, “Şehidlik elbisesi kimlere nasip olacak, sağlık ve selamet tacı kimlerin başına rast gelecek?” diyerekten sabahı ettiler.

O sabah Mustafa Bey askerlerine şöyle hitap etti: “Dem bu demdir ve gün bu günkü gündür. İslam dini uğruna koşacak an ve düşmanın yakasına yapışacak zamandır. Savaş meydanında canını fedaya hazır olunacak dem ve düşmanın kanını yudumlayacak âlemdir. Acaba bugün kimin başı kılıç darbesi ile

top ve kimin kan süzen kirpikleri süpürge olacak? Düşman toplulukları kimin saldırmasıyla kaçacak ve fesat ehlinin çürük binasını kim yıkacak? Hikmet ehli kahramanlara, bugün harp meydanında hayal levhasını, evlat, hısım, akraba ve dostlarıyla ilgili korku ve endişelerinden arındırarak ayna gibi parlak yapmak, kılıç sayfasına 'Kendisinde müthiş bir güç bulunan demiri yarattık.' âyet-i kerîmesini yazmak, göğüs aynasında 'Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz yeryüzü Allah'ındır. Ona dilediğini mirasçı kılar.' âyet-i kerîmesini göstermek yakışır." Gaziler bu tesirli konuşmadan sonra içi yanmış kişinin buz gibi suya, âşığın ayrı kaldığı sevdiğine kavuşmak için koşarcasına ve tekbirleri ile gökleri inleterek kaleye hücum etmişlerdi. Kalenin her tarafından yağmur gibi yağın oklar ölüm habercisi gibi iş başındaydı. Kalenin duvarlarındaki birkaç yerde büyük gedikler açılınca Mustafa Bey de askerin önünde bizzat yürümeye başladı. Nice güngörmüş, tedbirli kimse bu hareketini uygun bulmadılar. "Askere serdar olanlar için yürüyüş gününde onlarla birlikte olmaya teşebbüs çok tehlikelidir. Onlar için yiğitlik ve cesaretin en yüksek derecesi belki bayrağın gölgesinden hiç ayrılmayıp beklemektir." diyerek nasihat ettilerse de tesirli olmadı. "Her kulun başına yazılan gelir, devrandır." diyerek herkesten önce gediğin başına geldi. Bir keresinde kalenin bedenlerine vardıklarında düşman tarafından atılan ağır bir taş vücuduna isabet etti. Çok acı çekmesine rağmen askere kötü tesiri olmaması için hiçbir şey belli etmeyip "Bir şeyim yok. Benim için endişe etmeyin. Şimdi düşmanın üzerine yürüyelim." diyerek askeri yüreklendirirdi.

Bu şekilde yedi sekiz defa yürüyüş olmasına rağmen kale bir türlü fethedilemedi. Ancak kalenin alınmasının birkaç gün gecikmesinde bazı gizli hikmetlerin bulunduğu sonradan anlaşılmıştır ki daha sonra zikredilecektir.¹⁸⁸

Yine bir sabah güneş ağarırken Mustafa Bey sabah namazını kıldıktan sonra ellerini kaldırıp kalenin fethi için gönülden dua etti. Hemen kaleye yürüyüşe başlanıp her taraftan yapılan tüfek ve top atışlarından kalenin taş duvarları kevgir gibi delik deşik olmuştu. İslam askerinin yağmur gibi yağın oklarıyla kan sel gibi akmış, top ve tüfek ateşi ile etrafı duman kaplamıştı. Sözü kısası öyle şiddetli bir muharebe olmuştu ki kalenin içindeki küffarın başları sahradaki taşlar kadar çok ve Ebu Cehil karpuzu kadar değersiz olmuştu. Birçoğunun aklı başından gitmiş, feryat ve figan ederek kendilerini kalenin duvarlarından aşağıya atmışlardı. Gaziler kalenin ulaşılması imkânsız gibi görünen burçlarına çıkmış, kaleye girmişlerdi. Vakit öğleyi geçtiğinde İslam askeri kalan düşmanı kılıçtan geçirmiş,

188 Bu noktadan sonra anlatılanlar, V'de ayrı bir bölüm başlığı altında verilmiştir [V (127^a - 131^b)].

kalenin her yerine bayrakları dikmiş ve yer yer ezanlar okumaya başlamıştı. Böylece Mustafa Bey ve askerlerinin gönüllerinden geçen bütün istekleri Cenâb-ı Hakk'ın yardımı ve padişahın duası ile yerine gelmişti.

Geri kalan düşmanın genç, ihtiyar tamamı esir edilmişti. Bu arada kale kumandanı porkolab Matija Bakić, esir edileceğini anlayınca kendini suya atarak boğulmuştu.

Kale fethedildikten sonra Mustafa Bey'in emriyle esir alınan düşmanın reislerinden beş altı tanesi karşı kıyıdaki Hırvat beylerinin karşısında hemen ölmeyecek şekilde kazığa vuruldu. Ayrıca onları rezil etmek ve acılarını tazelemek amacıyla bunları kazık üzerinde iken konuşturdular. Can acısıyla şöyle bağırarlardı: "Ey Hırvat beyleri geçinen köpekler ve sözde bize yardıma gelen melunlar! Uzaktan kuru yaygara yapıp Türk'e sövüp sayarak körlük için dans ederdiniz. Gelin görün körlük nice olur? Ve seyredin ki oyun oynamak nasıl olur? Sizin Türk'e hadlerini bildireceğiniz şeklindeki boş laflarınız sivrisineğin file, farenin ars-lana meydan okumasına benzedi. Behey korkak herifler! Gözünüzün önünde döve döve kalenizi aldılar. Ve nice soydaşınızı kılıçtan geçirdiler. Neye kadir oldunuz? Her biriniz kendi havanızda uçarsınız. Boş yere şahbazlık taslarsınız. Ne kuş tuttunuz? Birer bölük uğursuz çapulcu sürüsünüz. Sözde intikam alacaksınız. Aksine Hırvat beylerinin yüz yıllık şerefini yerle bir ettiniz. Düşmandan nasıl intikam alınır öğrenin ki hepimizi perişan ettiler. Ehl-i İslâm'a attığımız kin okları sonunda arkamızdan çıktı. Güçlü topları çanlarımıza ot tıktı."

Bu durum karşısında düşman kumandanları utanç ve üzüntüye gark oldular. Cesaretleri tamamen kırılıp neleri var neleri yoksa bırakıp gittiler.

Kalenin fethini müteakip Mustafa Bey askeriyle birlikte memnun ve mutlu bir şekilde kale civarında çok güzel bir mevkide karargâh kurdu. Derhâl bu güzel fetih haberinin ve zaferin kazanılmasında emeği geçenlerin taleplerinin padişah katına arz edilmesi amacıyla, bu iş için görevlendirdiği birkaç adamını çok sayıda işe yarar esir ile birlikte İstanbul'a gönderdi. Oradan nasıl bir cevap geleceği konusunda tevekkül ederek ve sonucuna razı olarak ama aynı zamanda endişe ve merakla beklemekteydi.

Arzlar ile gönderilen heyet İstanbul'a yaklaştıklarında Veziriazam Semiz Ali Paşa vefat etmiş, yerine Sokollu Mehmed Paşa tayin edilmişti.¹⁸⁹ Bosna'dan gönderilenler kendisine teslim edildiğinde yeni görevine başlamış bulunuyor-

189 29 Zilkade 972 (28 Haziran 1565) (Danişmend, II, 335).

du.¹⁹⁰ Böylece Krupa Kalesi'nin fethinin beş on gün gecikmesindeki hikmet ortaya çıktı. Veziriazam durumu padişaha bütün diğer önemli işlerden önce lisan-ı münasiple arz etmiş, kalenin Mustafa Bey tarafından düşmanla barışıklık hâlindeyken fethedilmesinin sebebinin, onların sınırlarda barış şartlarını her fırsatta bozmaları olduğunu izah etmişti. Padişah bir müddet düşündükten sonra “Makam ve mansıplar, devlet ve millet için gayret gösterip yük altına giren yüksek emel sahiplerine layıktır. Cenâb-ı Hakk'a şükürler olsun ki bizim de millet için çalışmaya sevdalı, saltanatın muhafazası için koşturan, tedbirli bir valimiz varmış. Devlette ikbali, ahirette derecesi yüksek olsun.” diyerek Mustafa Bey'e hayır duada bulunmuştu. Mustafa Bey'e elli bin akçe terakki verilmesi, kalenin yıkılan yerlerinin tamir edilmesi, muhafazası için beş yüz nefer yazılması, dizdârına günlük otuz akçe ulufe tayin edilmesi ve Mustafa Bey'in eyaleti çevresindeki düşmanla mücadele ve alınması mümkün olan kalelerin kuşatılmasında serbest olup tekrar padişahın emrinin alınmasına gerek olmaması hususlarında bir ferman çıkarılıp Bosna'dan gelen heyetle kendisine gönderildi.

O sırada Mustafa Bey arzlar ile İstanbul'a gönderilen heyetin yolunu gözlemekte, padişahın emri yok iken barış zamanında harbî kale alınması hususunda “Devlet kapısından nasıl bir haber gelecek? Acaba bu husus padişahın hoşuna gidecek mi? Yoksa uygun bulunmayıp hata olarak mı kabul edilecek?” diye korku ile ümit arasında bocalayıp endişelenmekteydi. Nihayet gönderilen heyet İstanbul'dan dönerek “Cenâb-ı Hakk'a şükürler olsun ki kazanılan zafer ile kalenin fethedilmesi padişah katında makbul olup arz olunan bütün talepleriniz de yerine getirildi.” diye müjdeli haberi getirdiler. Böylece Mustafa Bey'in bütün korku ve endişeleri, yerini sınırsız bir sevince bıraktı. Daha sonra padişahın fermanı gereği kalenin harap olan yerleri tamir edilip beş yüz hisar eri yazıldı ve dizdârına günlük otuz akçe tahsis edildi. Kalede bulunan putlarla dolu kilise ve mabetler, âlimlerin bulunduğu medreselere ve Müslümanların devam ettiği mescidlere dönüştürüldü. İslam bayrağının zuhurundan bugüne kadar sultanların atlarının çiğnemediği ve hakanların kılıçlarının aydınlatmadığı bu bölge, iman ehlinin oturduğu, âlim ve fazılların yerleştiği bir İslam beldesi hâline geldi.

190 V'de diğer nüshalardan farklı olarak Sokollu Mehmed Paşa'nın veziriazam olduğu haberini Mustafa Bey'e gönderdiği, bu haberin Bosna'da büyük sevinç uyandırdığı, sabahtan akşama kadar kutlamalar yapıldığı, sadakalar dağıtılıp kurbanlar kesildiği aktarılmaktadır. Ayrıca bu noktadan sonra anlatılanlar, V'de ayrı bir bölüm başlığı altında verilmiştir.

İslam askeri kazanılan zaferin akabinde düşmanın hezimete uğramasından son derece mutlu olarak lazım gelen saygıyı göstermek kaydıyla Mustafa Bey'in huzurunda toplandılar. "Padişah hazretlerinin saltanatında sizin idarenizde ne umulduysa bulundu, ne talep edildiyse kavuşuldu. Ancak biz gazilerin düşmanla muharebe konusunda arzuları henüz tatmin olmamıştır. Ok ve yaylarımız hedefine tam ulaşmamış olup hançerlerimiz düşmanın kanına teşne, yalın kılıç küffarla göğüs göğse çarpışma arzusu dimağımızda tazedir. Padişah hazretleri tarafından bu konuda serbest bırakıldığınıza göre sizden arzumuz düşman beldelelerine hücum edip oraları talan etmemize izin vermenizdir. Tereddüt etmeye ve bekleyip vakit kaybetmeye gerek yoktur." diyerek Mustafa Bey'i teşvik ve tahrik ettiler. O da söylenenleri uygun görmekle beraber birtakım ilave tedbirler almayı da ihmal etmedi. Harekâta destek vermeleri için Pojega ve Zacesne sancaklarının beyleri olan Nasuh ve Ferhad Beyleri de davet etti. Uslun¹⁹¹ nahiyesini yağmalamak üzere yola çıkarak Bakarça adındaki nehrin civarında bulunan ve güneş ışıklarının bile nüfuz edemediği çok sık ağaçlardan oluşan bir ormana ulaştılar. Bu esnada Zacesne sancağına saldırmak amacıyla on bin kadar düşman askeri onların yolu üzerinde bulunuyordu. "Türk bizim amacımıza vakıf olduklarından bizim üzerimize gelmişlerdir." diyerek söz konusu ormana gizlenmişlerdi. İslam askeri bu ormana yaklaşıncı yerdeki nal izlerinden durumu anladılar. Ancak bahsedilen sayıda oldukları düşünülmeyip beş on kişilik bir haydut grubu olduklarını zannederek ormana girdiler. Ancak Mustafa Bey düşmanın sanıldığından çok daha fazla olduğunu anlayarak yanındaki diğer beylere şöyle hitap etti: "Burada varlıklarından haberdar olduğumuz düşmanın birkaç atlıdan ibaret olduğunu düşünerek küçük görüp gaflete düşmeyelim. Yanlış iş yapmayalım. Zannım odur ki düşman bize burada bir tuzak kurmuştur. Fırsatı ganimet bilmek, basiret gözümüzden gaflet tozunu silmek gerek." Ancak onlar doğru söze kulak vereceklerine "Hay bey hazretleri! Korkmayın, kâfir azdır. Olur olmaz şeyler için hayal kurup vesvese yapmayı bırakın." deyip bildikleri gibi hareket etmeyi uygun görmüşlerdi. Mustafa Bey de ister istemez onlara uymuş ve ormana girmişlerdi. Pusudaki düşman İslam askerinin geçtiğini görünce en arkadaki askere hücum ederek bir kısmını öldürmüş ve bir kısım malzemeyi ele geçirmişti. Öndeki askerler durumdan habersiz olduğundan düşman askeri firar edip kurtulmuşlardı. Gerçekleri bilen ve incelikleri anlayan hikmet ehli kişilerden kulağa küpe olacak şu nükte yadigar kalmıştır: Askerin kumandanları arasındaki ayrılık, düşmanın

191 Uslun: Bugün Hırvatistan topraklarında bulunan ve Krupa'ya 60 km kadar uzaklıktaki Slunj olabilir.

toparlanmasına sebep olur. Onların perişanlığı, düşmanın düzene girmesi demek olur. Sonuçta Mustafa Bey bu beylerle bir arada olamayacağını anlayınca ayrılmayı tercih etmişti. Böylece sadece kendi askerleriyle Çetin isimdeki kale-nin Lukaç nahiyesini yağmalamak üzere yola çıktı. Yağmadan sonra amaçlarına ulaşp gazilerin her birine kendilerini zengin edecek kadar ganimet düştü. Daha sonra oturdukları mahalle dönmek üzere yola çıktılar. Oraya vardıklarında tekrar adalet ve asayişin tesisi ile meşgul oldular.¹⁹²

Eserde, Krupa Kalesi'nin fethedilmesinin Kanunî Sultan Süleyman Han'ın Sigetvar Seferi'ne çıkmasına sebep olması üzerinde durulmakta ve bu husus ayrı bir bölüm olarak aşağıdaki gibi anlatılmaktadır:

O yıl ilkbahar gelip her yeri çiçekler kapladığında padişahın da yaşı hayli ilerlemiş ve sakalları ağarmış bulunuyordu. Hayat gemileri ak yelkenleri açmış, ömür denizlerinde kara görünmüştü. Vücutları meyveli bir ağaç dalı gibi eğilmiş, bedenleri hastalık oklarına hedef olarak “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.” âyet-i kerîmesine delil olmuştu.

Krupa Kalesi'nin fetih haberi padişaha arz edildiğinde, bunun sebebinin düşmanın serhat vilayetlerindeki haddi aşan saldırı ve eziyetleri olduğu hatırlarında yer etmişti. Bir gün bu hususu açarak huzurunda bulunan Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'ya şöyle hitap etti: “Saltanatımda herkesin huzur ve refah içinde yaşadığını, adaletin ve kanun hâkimiyetinin en yüksek seviyede bulunduğunu bilmeyen kalmadığı hâlde bu ne hâldir ki devletimizin bazı düşmanları fırsatçılık yaparak soğuk rüzgâr estirmeye yeltenirler? Görünüşte barıştan yana durup arkadan uygunsuz hareket ederler. Ülke topraklarını emanet mal gibi başkalarının elinde heder ve memleketin istikbalini ellerine terk edeceğimiz gibi bir düşünce kimsenin aklından geçmesin. Her ne kadar ecel askerinin öncüleri cisim ülkeme el uzatmaya hazır ise de henüz şevk ışıgımız solmamış, heves ateşimiz sönmemiştir. İnşallah düşmana asker çekip Cenâb-ı Hakk'ın “Allah uğrunda hakkıyla cihad edin.” fermanına uyup zafer bayrağını yükseltelim. Krala kahır ve gazab ateşimizin elinden öyle bir kadeh tutuşturalım ki ta kıyamet gününe kadar sarhoşluğundan kurtulamasın. Ayrıca ömür denen temelsiz binaya hiç güvenmem. Hz. İsa gibi nice aylar ve yıllar göklerde bulunsan da sonunda toprağın altına girmemek, Hz. Nuh gibi bin sene yaşasan da sonunda Cenâb-ı Hakk'a döndürülmemek mümkün müdür? Durum böyle olunca ömrümün geri kalan kısmını

192 Metin, M (107^b - 141^a).

din bayrağını yükseltmek ve ümmet-i Muhammed'i çoğaltmak için sarf etmeyi ahiret hayatımın sermayesi ve saadetimin senedi bilirim. Bugünden tezi yok kralın üzerine asker çekip vücut gemisini helak seli ile batırmaya ve uğursuz başını koparıp atımızın terkesine asmaya kararlıyım. Bu hususta alınacak bütün tedbirleri ve yapılacak hazırlıkları senin uhdene bırakıyorum. Sen de bir dakika bile gecikmeyip gereği gibi sefer hazırlıklarına başlamayı üzerine eda edilmesi gerekli bir farz, ödenmesi gereken bir borç bilesin.”

Veziriazam da edeple ayağa kalkıp gerekli saygıyı gösterdikten sonra şöyle dedi: “Nice zamandır bu husus gönlümüzde yer etmesine rağmen arz etmek yetkisi elimizde olmadığından küstahlık yapmaktan kaçınmış, Cenâb-ı Hakk'ın takdirinin buna engel olduğunu düşünmüştüm. Şimdi ise şükürler olsun ki bu büyük iş sizin tereddütsüz fermanınız ile kararlaştırılmıştır. Bu mühim işe girişmek aslında münasip ve hatta vacip olmuştur. Zira bir iki gün bile gösterilecek müsamaha, azmış bulunan fitne ve fesadın iyice kontrolden çıkmasına sebep olacaktır. Ayrıca küffarın bu denli cüretkâr hareketlerine, sizin sağlık durumunuzda bir sıkıntı bulunduğunu sanmaları sebep olmuştur. Elhamdülillah ki sağlığınız gayet yerinde olduğundan tereddüt etmeye ve beklemeye gerek yoktur. Her ne kadar bu büyük seferde birtakım sıkıntı ve zorluklara katlanmak gerekse de yüksek zatınızın da çok iyi bildiği gibi halk, ancak sultanların sıkıntı çekmesiyle rahat bulur. Adaletli hükümdarların himmet ayağı sıkıntılı sahalarda dolaşmazsa gönlü yaralı dervişlerin başları rahat ve huzur bulamaz.”

Padişah veziriazamdan bu hikmetli sözleri işitince dualar ederek şöyle dedi: “Şimdi bu zorlu işe başlamayı lazım, belki vacip bilip güneyde ve doğuda olan beylerbeyilerimin uyanık ve tedbirli olmaları, uhdelerinde bulunan vilayetlerin yönetiminde en yüksek seviyede titizlik göstermeleri için her birine ayrı ayrı ferman gönderilsin.”

İlk önce Kâbe muhafızı, Medîne ve Mekke şehirlerinin hamisi olan Şerif Hasan'a¹⁹³ gönderilen fermana şunlar yazıyordu: “Hicaz vilayetinin hamisi olan Şerif Hasan'a bu fermanım ulaştığında malum olsun ki ülkemin kuzey sınırındaki düşmandan bazıları fitne ve fesat çıkarmaktan geri kalmayıp halka sıkıntı verdikleri ve onları korkuttukları kulağıma geldi. 'Cennet kılıçların gölgeleri altındadır.' hadîs-i şerîfi uyarınca cihad kılıcını bu dalalet ehli için kınından çıkar-

193 Şerif I. Hasan b. Ebi Nümeyy (1525-1601), Mekke emîri, emâreti: 1554 - 1575 (babası ile müştereken), 1575 - 1601 (oğullarıyla müştereken).

maya, küfür ve bid'atın kökünü kazımak için yola çıkmaya karar verdim. Din ve millet için gemi aزیya alan küffarın üzerine yürümeyi önemli gördüm. Sen dahi Beytullah'ın seçkin komşuları ile birlikte Harem-i muhteremde İslam askerinin zaferi için sabah akşam dua ile meşgul olasın. Halkın huzuru ve vilayetin düzeni için üstün gayret gösteresin ki Arap taifesi adaletli yönetimin altında rahat yaşasın. Allah'ın evine gelen müminlerin eza ve cefadan emin olmaları için şeytan kılıklı yol kesicilerin ve hırsızların hakkından gereğı gibi gelip Harem-i muhteremde haksız yere kan dökmekten kaçinasın. Beytül-Harâm'a saygıda Allah rızasını gözeterek Harem-i muhteremi zemzem suyu gibi temiz tutup Kâbetullah'ın üzerinden kuş uçurmayasın.”

Mısır paşasına gönderilen fermana şunlar yazılmıştı: “Sen ki Mısır valisisin, bu fermanım ulaştığında bilesin ki Rum vilayetinde bulunan bazı İslam düşmanı, puta tapıcı kâfirler, gazap kılıcım başlarından bir iki gün uzak kalınca edep dışı hareketleri haddi aştığından üzerlerine yürümeye karar vermişizdir. Sen dahi son derece tedbirli hareket edip uyanık olasın. Askerimize yardım kapılarının açılması için oradaki âlim ve salihlerle eşref bir saatte Kur’ân-ı Kerîm okuyup Cenâb-ı Hakk’a münacatta bulunasın. Adaletin binasını ve şeri’atın temelini demir gibi sağlam kılıp işlerinde kendine âdil sultanları örnek, salihlerin ahlakını ölçü alsın.”

Şam valisine gönderilen fermana şunlar yazılıydı: “Sen ki saygı gösterilecek mukaddes mekânların nazırı Şam valisisin, bu fermanım ulaştığında bilesin ki serhat vilayeti Engürüs’te bazı sapkın küffarın topraklarına saldırdığı kulağıma geldiğinden üzerlerine yürümeye karar verdim. Sen dahi din gayreti ve milletin hizmeti için âlim ve salihlerle sabah akşam Şam’ın mübarek mekânlarında ve uğurlu camilerinde İslam askerinin zaferi ve insanların efendisinin din bayrağının yükseltilmesi için Kur’ân-ı Kerîm okuyarak dualar edesin. Gayretini halkın hizmetine, siyasetini düşmanların bertaraf edilmesine hasredesin ki ahirete göçtükten sonra Cenâb-ı Hakk’ın rahmetine mazhar olasın.”

Bağdat paşasına gönderilen fermana şunlar yazılıydı: “Sen ki Bağdat valisisin, bu fermanım ulaştığında bilesin ki Macar diyarının fesat ehli kâfirlerine İslam askerinin müdahalesi olmadıkça bu hareketlerinden vazgeçmeleri mümkün olmadığından cihad etmek ve düşman kalelerini almak amacıyla sefere çıkmaya karar vermişizdir. Sen dahi tedbirli ve uyanık bulunarak büyük âlimlerle birlikte İmâm-ı A’zam hazretlerinin kabrinde ve diğer mübarek yerlerde her saat ve her dem İslam askerinin zaferi için dualar edesin.”

Padişahın Rum diyarını asker çekerek zapt etmesi kesinleşince denizden de harekât yapılması hatırlarına gelerek şu anda -yani Sultan III. Murad devrinde- ikinci vezir olan Kapdân-ı Deryâ Piyâle Paşa'yı (ö. 1578) huzuruna çağırdı ve şöyle hitap etti: "Rum diyarına seferimiz kesinleşmiş olup denizde de fitne ve beladan emin olmak önemli görüldüğünden üç yüz parça kadirga ile elli bin askeri emrine veriyorum. Senin dahi üzerine lazım, belki vaciptir ki daima uyanık ve tedbirli olup her hususu en ince ayrıntısına kadar düşünüp ona göre davranasın. Şöyle ki; durum kesin şekilde şiddet ve çekişmeyi gerektiriyorsa tereddüt etmeden ve hiç beklemeden harekete geçesin. İhtiyatlı olmak gereken yerde de geniş yürekli davranıp sahralar gibi sessiz kalasın. Bir yandan gemiciler, öbür yandan da kürekçiler kafasına göre hareket ederek sahillerde olan halkın malına mülküne el uzatıp zarar vermesinler. Savaş sırasında geri durup yan çizen olursa ibret olsun diye ölüm denizine atasın. Göreyim seni, bir yol bulup Sakız Adası'nı alıp düşmana göz açtırmayasın."

Din âlimlerinin ve fazılların toplandığı, hükümdarların hasretini çektiği yer olan saltanatın merkezi İstanbul'u da merhum İskender Paşa'ya (ö. 1571) emanet edip kendisine şöyle hitap etmişti: "Dünya toprakları yanağının beni, cihanın göz bebeği bu yüce beldeyi sana teslim ediyorum. Sen de emniyet ve asayiş sağlayıp çevreyi her türlü saldırıya karşı koruyasın. Şehri pahalılık ve kıtlıktan koruyup ciğeri yanıkların âhının tutmamasına çalışasın. Denizlerde taşkınlık yapan zorbalara, halka zulmeden fesat ehline fırsat vermeyip bu cennet gibi şehrin bela denizinde boğulmasına izin vermeyesin. Fitnelere set çekip makamında sedd-i İskender olup oturasın."

Aynı şekilde Osmanlı ülkesinin diğer bölgelerindeki beylerbeyi ve sancakbeyilerine "Eyaletlerinizde bulunan askerinizle derhâl bayrağım altında toplanasınız." diye çavuşlar marifetiyle emirler gönderilmiş idi.

Bütün bölgelerden bölük bölük gelip toplanan askerin çokluğu sebebiyle ortalık mahşer yerine dönmüştü. Kalabalıktan nefes alacak yer kalmayıp gökler göç kösünün gümbürtüsü ile inliyor, yerler binek hayvanlarının toynak takırtılarıyla titriyordu. Mehterin müthiş velvesi, çavuşların bağırıışları, askerin çektiği gülbank arasında padişah da ihtişamlı bir şekilde ve seyredenlerin hayranlık dolu bakışları altında yola çıkmıştı. Bu muhteşem ordu gece gündüz ilerleyerek menzilleri birer birer aşıyordu.

Padişahın çok sayıda alay ile yola çıktığı sırada, askerin ve binek hayvanlarının kalabalık olması sebebiyle güzergâh üzerindeki menzillerde yiyecek sıkıntısı ve çadır kuracak yer darlığı çekilmekteydi. Bu durumda herkes mecburen birbirinden ayrılarak bir an evvel hedefe varmak arzusu ile yalnız başına ilerliyordu. Tırhala Sancakbeyi Mehmed Bey de bu sebeple padişahın arkasından uzaklaşmış ve kendisine olan güveni sebebiyle bazı nehirleri yalnız geçmeyi tercih etmişti. Mehmed Bey Drava Nehri'ni askeriyle birlikte Otu İskelesi denilen yerden geçerek Şikloş Kalesi¹⁹⁴ yakınlarında karargâh kurmuştu. Yıldızlı bir gecede asker gaffet uykusunda iken onlardan haberdar olan düşmandan iki üç yüz kişi baskın yaparak Mehmed Bey'i yaralamış, askerinden pek çoğunu şehid etmişlerdi. Padişah durumdan haberdar olunca üzüлp sinirlenmiş ve düşmanın bu küstahlığına derhâl karşılık verilmesi için Mustafa Bey'e gönderdiği fermanla şöyle denmişti: "Sen ki Bosna sancakbeyisin, bilesin ki Şikloş Kalesi yakınında bazı haydutlar Tırhala beyine baskın yapıp fitne çıkarmışlardır. Fermanım ulaştığında bir an bile gecikmeden söz konusu mahalle yetişesin."

Padişahın fermanı Mustafa Bey'e, Drava Nehri üzerinde Valpova¹⁹⁵ ismindeki iskelede bulunduğu sırada ulaştı. Fermanın gereği yapılmak üzere nehirde karşıya geçmek istedi. Ancak mevsim itibariyle nehrin sularının en azgın olduğu bir zamandı. Derinliği ve genişliği en yüksek seviyelerine ulaşmış olup suyu çok şiddetli akmakta ve yüzeyinde korkunç girdaplar meydana gelmekteydi. Nehrin bu durumunu seyrettiklerinde herkes karşıya geçmek fikrini aklında silip "Bu durum böyle devam ederse bu nehri geçmek için günler ve aylar beklemek gerekir." diyerek çaresiz kalmışlardı.

Bu sırada Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa ve Karaman Beylerbeyi Süleyman Paşa da askerleriyle oraya gelmişlerdi. Herkes gemiye bir an evvel binip en önce karşıya geçmek için acele ettiğinden büyük kargaşa meydana gelmişti. Mustafa Bey bu sıkıntılı durum karşısında söz konusu paşalara "Eğer asker başına buyruk olup hepsi birden nehri geçmeye kalkışırsa bazıları telef olabilir. Ayrıca karşıya geçiş çok zaman alacağından Padişah tarafından azarlanmamız kaçınılmaz olur. Münasip olan önce birimizin askeriyle birlikte karşıya geçmesidir. Daha sonra herkes kendi askeriyle sırayla karşıya geçer. Böylece bu iş tehlikesizce ve az zamanda yapılmış olur." dedi. Bu teklif hepsinin hoşuna gidip "Bu tedbir gayet

194 Şikloş: (Macarca: Siklós) Macaristan'ın güneyinde, Pécs'e 30 km uzaklıkta, Hırvatistan sınırına yakın bir kasaba.

195 Valpova: (Hırvatça: Valpovo, Macarca: Valpó) Hırvatistan'ın doğusunda, Osijek'in yaklaşık 30 km kuzeybatısında, Drava Nehri yakınlarında bulunan bir şehir.

münasıptır. Ancak nehrin karşı tarafında düşman tehlikesi devam ettiğinden ilk önce geçmek bize kolay değildir.” dediler. Mustafa Bey paşalardan bu kabil zayıf sözleri ve geçersiz mazeretleri işitince “Eğer izin verirsiniz önce ben geçeyim.” dedi. Onlar da izin verince Mustafa Bey deniz gibi olan bu nehirden yirmi günde ancak geçti. Düşmana karşı göğsünü korkusuzca siper ederek Şikloş Kalesi civarına ulaştı.

O sırada Budin beylerbeyi olan Arslan Paşa kendine aşırı güvenen, gururunun sebep olduğu tuhaf hâllerinden gafil, hırslı bir kişi idi. Öyle garip bir mizaca sahipti ki bazen cezalandırılması lazım gelen suçlulara, samimi insanların ihlâsına karşılık olacak mükâfatı; bazen de saygı gösterilecek hünerli kimselere, hainlerin cinayetine münasip eziyeti layık görürdü. Oyun ve eğlence ile meşgul olmayı ilim ve edep tahsilinden üstün görür, soyu ile övünmeyi sever ve daima “Ben filancanın oğlu filancayım.” der kibirlenirdi. Kendisini gönül ve marifet ehlinde sayar, söz söylemekte üstatlık davası güderdi. Ancak nesir ve nazım sanatını küçük görür, boş hayaller ve düşünceler olarak değerlendirirdi. Bu sebeple meclisine irfan sahibi ve sanat ehli kimseler uğramazdı. Etrafı kadeh dostları ve yiyip içmeye gelmiş iri kıyım heriflerle dolardı. Tabiatına uygun olarak “Güzel şahım zahir ve batın kulunuz.” diyerek kulluk çeken ışıklara eyvallahçı olmuştu. Toplantılarında galiz küfürler edip edepsizce davranan şahıslar bol hediye verilerek ödüllendirilirdi. Ama gerçek irfan sahipleri bu tür lütuf ve ihsanlar bakımından, ekşi bir surat ve kuru ellerden başkası ile karşılaşmazdı.

Padişah sefere çıktığı zaman Arslan Paşa da padişahın emrini almadan Polata¹⁹⁶ isimli harbî kale üzerine top çekip kendisini tehlike batağına atmıştı. Devlet hazinesinden pek çok harcama yaparak söz konusu kaleyi kuşatmıştı. Ancak tam zafer kazanılacağı sırada “Küffar çok sayıda askerle yetişti. İslam kalelerinden Tata’yı¹⁹⁷ kuşattı.” diye haber gelince telaşlanıp firar etmişti. Paşa’nın bu uygunsuz hareketi üzerine askerleri toplanarak:

“Hay Paşa hazretleri, korkmayın kâfir azdır. Bu yaptığınız ne kötü bir fikir ve ne kadar akla aykırı bir düşüncedir bilir misiniz? Bu işin vahim sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaksınız. Çünkü cesur askerlerin ve özellikle de kumandanların yüce dağlar gibi sabit ve sağlam durması gerekir. Ayrıca bu kadar zahmetten sonra kuşattığımız kaleyi bırakıp gittiğimizden küffar haberdar olursa, Allah

196 Polata veya Palota: (Macarca: Várpalota) Batı Macaristan’da müstahkem mevki. Veszprém’in 25 km kuzeydoğusundadır.

197 Tata: Bugün Budapeşte’nin 70 km kuzeybatısında, Slovakya sınırı yakınında önemli bir kale.

korusun bu hususu İslam askerinin acizliğine yorar ve azgınlığını öyle artırır ki fitne ateşini söndürmek mümkün olmaz. Aslında bu zor işe hiç başlamamak gerekirdi. Ama madem başlandı bu meydanda toprağa karışmak bin yıl yaşamaktan üstündür. Dost düşman arasında utançtan kızarmaktansa şehadet kanıyla boyanmak yüz aklıdır. Eğer bu kaleyi kuşatmaktan vazgeçmemiz muhakkak lazımsa, hiç olmazsa düşmanın kuşattığı kale üzerine yürüyelim ki belki orayı düşmandan kurtarmamız mümkün olur. Ondan sonra nereye isterseniz gideriz. Çünkü kuşatılmış bir kalede kapanıp kalmış ehl-i İslam'a yardım etmemek şüphesiz ki hiyanettir ve dine aykırıdır.” dediler.

Ancak Paşa hiç kimsenin sözüne itibar etmeyerek firar etmeyi tercih etmişti. Sonuçta muhasara ettiği kaleyi ve askerlerini bırakarak İstolni Belgrad'a¹⁹⁸ geldi. Orada eskisinin aynısı olarak yenilediği mescidi “Kral bu kaleyi de ele geçireceğinden bari kendi elimle harap edeyim.” diyerek yıkmıştı. Oradan ayrılıp Budin Kalesi'ne gelince “Artık Budin'e hâlel geldi. Gecikmeden tedarikinizi görün. Düşmanın burayı alması an meselesidir.” diyerek delice sözlerle halkın yüreğine korku salmıştı.

Düşman Arslan Paşa'nın firar ettiğini haber alınca cesaretle her biri karıncayken yılan, yılanken ejderha olmuşlardı. Pespirim,¹⁹⁹ Tata, Kestoş²⁰⁰ ve Vitan isimli İslam kalelerini alıp kadın erkek bir kişi bırakmayıp hepsini öldürmüş ve esir etmişlerdi.

Sefer hâlindeki padişah menzilleri geçerek Ösek Kalesi'ne²⁰¹ ulaştığında Budin serhaddinden gelecek işe yarar esirlerin haberini beklerken birdenbire Arslan Paşa'nın boş hayalleri ve düşüncesize davranışları sebebiyle meydana gelen korkunç olaydan haberdar oldular. Son derece hiddetlenerek “Bütün bu sıkıntılara katlanmaktan tek amaç, halktan bir kişinin bile ayağına diken batmasına engel olmak idi. Nerde kaldı ki bu Arslan denilen korkak, devlet hazinesini israf ettiği gibi topraklarıma dâhil kalelerimin düşman eline geçerek içindekilerin telef olmasına sebep oldu. Bu gayret ve hamiyet yoksununa öyle bir ceza vereyim ki tesiri Kıyamet Günü'ne kadar devam edip yaptığının cezasını çeksin ve insanlara ibret numunesi olsun.” dedi.

198 İstolni Belgrad: (Macarca: Székesfehérvár) Budapeşte'nin 65 km güneybatısında bulunan önemli bir şehir.

199 Pespirim: (Macarca: Veszprém) Macaristan'ın batısında, Budapeşte'nin yaklaşık 110 km güneybatısında, Balaton Gölü'nün 15 km kadar kuzeyinde, eski sancak ve piskoposluk merkezi olan kale.

200 Kestoş: (Macarca: Várgesztes) Budapeşte'nin 40 km kadar batısında bir kasaba.

201 Ösek: (Hırvatça: Osijek, Macarca: Eszék, Almanca: Esseg) Bugün Hırvatistan sınırları içinde Drava Nehri kıyısında bulunan ve Sigetvar'a 90 km uzaklıkta bulunan kale.

Bu konuda padişah tarafından Mustafa Bey'e şu ferman gönderilmişti: "Sen ki Bosna beyisin, bilesin ki seni Budin beylerbeyi olarak tayin ettim. Ve buyurdum ki askerle süratle hareket edip İslamiyet'in bin yıllık namusunu berbat eyleyen Arslan isimli korkağı davet edip başını gövdesinden ayırarak hak ettiği cezayı veresin."

Bu sırada Mustafa Bey, üç yüzden fazla seçme adamı ve sancağının diğer sipahileriyle birlikte toplam bin beş yüzden fazla askeriyle padişahı karşılamak için onun gelişini gözlerken iki çavuş yukarıda bahsedilen beylerbeyilik beratı ile padişahın emrini getirdiler. Fermanda yazılı olan müjdeli haberin yanı sıra Arslan Paşa ile ilgili emri bir kişiye bile söylemeyip ve orada hiç beklemeyip gece karanlığında kimseye görünmeden oradan ayrılıp bütün adamlarıyla birlikte İstolni Belgrad tarafına gitmişlerdi. Daha şafak sökmeden söz konusu kaleye vardıklarında kale halkı kral geldi zannederek telaşlanmışlardı. Güneş doğup Mustafa Paşa'nın geldiğini anlayan kale kumandanı gerekli hürmeti göstermiş, böylece İslam askeri kalenin çevresine çadırlarını kurup yerleşmişlerdi. Daha sonra padişahın Arslan Paşa hakkındaki emrini yerine getirmek maksadıyla bir mektup yazıp göndermişti. Mektupta şunlar yazılıydı: "Padişahın bu fakire hitaben yazılan fermanı tarafıma ulaşmıştır. Bu fermanda padişah, Budin beylerbeyi olan Arslan Paşa'nın, kendisinin tasvibini almaksızın Polata isimli harbî kaleye top çekerek külliyetli miktarda devlet malını heder etmekten çekinmediğini duyduğunu bildirmiş ve Paşa'yı davet ederek gerekli incelemeden sonra tespit edilecek malı tazmin ettirmemi emretmiştir. Şimdi derhâl buraya teşrif edip bu hususta ihmal etmeyesiniz." Ayrıca Budin'deki yeniçeri ağasına hitaben "Uyanık ve tedbirli hareket edip gafil olmayasın. Eğer Paşa durumu anlayıp kaçmaya yeltenirse derhâl askerlerle engel olup zorla geri yerine çeviresin." yazıp her iki mektubu görevlendirdiği çavuşların eline teslim etmişti. Onları gönderirken "Bu gizli görevi size güvendiğim için başkalarına vermedim. Siz de son derece tedbirli hareket edip sakın ola sağda solda ağzınızdan bir şey kaçırmayasınız." diye sıkı sıkıya uyarıyordu. Onlar da "Her ne ferman olunursa kulluğun gereğine göre hareket ederiz." deyip bu önemli işi üstlenmiş ve yola çıkmışlardı. Ama ne yazıktır ki bu dünyada sır saklayan insan bulmak çok zordur. Nitekim bu çavuşlar da gönderildikleri paşanın huzuruna vardıklarında, "İki kişinin bildiği sır, sır olmaktan çıkar." sözünü ispatlayarak verdikleri sözden döndüler ve emanete hıyanet edip bütün bildiklerini anlattılar.

Ölüm ordusunun öncüsü olan bu korkunç haber zavallı paşanın bütün dengesini bozup perişan edince bir müddet kendine gelememi. Ne zaman ki biraz

toparlandı, başına gelen bu musibeti nasıl savuşturacağını düşünerek “Acaba nereye gideyim? Derdimi kime anlatayım?” diye söylenirdi. Kendine sırdaş olacak kimse bulamayıp bazen “Artık benim işim bitti. Kanaat ve feragat yoluna sapmam daha doğru olur. Makam ve mansıbı terk edip yalnızlığa çekileyim”, bazen “Gerçekte hiç bitmeyen saltanat olan yoksulluk köşesini ele geçirip yalın ayak, başı çıplak kalıp adı, sanı olmayan bir adam olarak gözden kaybolayım.” ve bazen de fikir değiştirip “Hâlen mirahur olan ve nicedir kendisiyle hak, hukuk, birlik konularını söyleştığım Ferhad Ağa padişaha yakındır. En iyisi derhâl ona başvurayım. Belki onun aracılığıyla canımı kurtarırım.” derdi. Bu son fikir aklına daha uygun geldiğinden uygulamak için bir gece firar etmeye karar vermişti.

Ancak “Yeniçeri ağası veya gönüllü ağası firar edeceğimi haber alırsa askerleriyle beni yakalayıp öldürürler.” diye tereddüt edip Budin şehrinin içindeki Martolos Mahallesi’nde bir yol bularak yangın çıkarmıştı. Yeniçeriler ağalarıyla birlikte bu gaileyle uğraşırken adamlarından birkaç kişiyle birlikte şehirden ayrılmış, kılıç ve kefen omuzda padişahın bulunduğu yere doğru yola çıkmıştı. Ferhad Ağa’nın huzuruna vardığı zaman hâlini öyle acıklı bir şekilde anlattı ki bir kısmını kayalar işitse parça parça olurdu.

Söz konusu ağa Arslan Paşa’nın bu acıklı hikâyesini dinleyince hâline acıdı. “Ey zavallı! Senin bu sıkıntına bir çare bulunacaksa Veziriazam Mehmed Paşa bulur. Başka kapıya gidip yalvarmak soğuk demir dövmek olur. Şimdi en iyisi sen onun huzuruna çıkıp ayağına kapan. Ola ki bu ıstırap girdabından kurtulasın.” diye nasihat etti.

Arslan Paşa bin bir özürler dileyerek ve yalvararak huzura çıkınca Veziriazam acı acı gülümseyerek onu şöyle azarladi: “Paşa hazretleri, neden vilayetinizi boş bırakıp buraya geldiniz? Hangi akla hizmet ederek padişahın fermanı olmadan harbî kaleye top çekip sonra da firar ederek birkaç kalemizin düşmanın eline geçmesine sebep oldunuz? Bir de gelip yaptığın hatanın sonucunu araştırırsın ve affedilmenin yolunu ararsın. Hâlâ kurtulma ümidi taşıyorsun öyle mi? Bilesin ki padişah hazretlerinin senin hakkındaki fermanı kesinleşmiştir. Benim bu konuda şefaet etmem mümkün değildir.” Arslan Paşa perişan olup yaptığı hata ve düşmanın gösterdiği cüret konusunda birtakım gerekçeler ileri sürmeye çalıştıysa da fayda etmedi. Hemen orada idam edilerek hırs ve arzuları kendisiyle birlikte toprağa karıştı.²⁰²

202 Metin, M (141^b - 162^b).

Yukarıda anlatılanları destekler mahiyette Sigetvar Seferi öncesi Mustafa Bey'e gönderilmiş hükümler mühimme defterlerinde mevcuttur. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Mustafa Bey'e gönderilen 15 Ağustos 1565 tarihli hüküm ile düşmanın Krupa ve Kostaniçe Kalelerine saldırmak üzere hazırlık yaptığını İstanbul'a bildirmesi üzerine komşu sancakbeyilerine gerektiğinde kendisine yardım etmeleri için hazır olmaları yolunda emirler gönderildiği bildirilmekte, düşman içine casuslar göndererek kesin niyetlerini öğrenmesi ve sancağında eli silah tutanlardan asker toplaması emredilmektedir.²⁰³ 25 Eylül 1565 ve 21 Kasım 1565 tarihli hükümlerle Beçliler bir saldırı ve tecavüzde bulunmadıkça bu taraftan da herhangi bir harekete kalkışılmaması ve askere bu şekilde uyarıda bulunulması, Zirinoğlu'nun hareketlerinin takip edilmesi, memleketle saldırı olduğu takdirde kendisinin de gerekli karşılığı vermesi emrolunmaktadır.²⁰⁴ 7 Mayıs 1566 tarihli hüküm ile ordunun Sigetvar Seferi için yola çıktığı ve sınır bölgelerine yaklaştığı, kendisinin de Bosna gazileriyle birlikte, Ordu Sofya'ya yaklaştığı zaman Turhanlu'ya bağlı sol kol akıncı beyleri, Klis, Pakriç ve mümkün olursa Pojega beyi ile de haberleşerek bir yerde toplanıp hep birlikte Hırvat vilayetine akınlar düzenlenmesi, akına gidilirken düşman saldırılarına karşı tedbirli olunması ve sancağı koruyacak kadar asker bırakılması, düşmanın toplandığı yerler var ise akınların oralara düzenlenmesi emri verilmiştir.²⁰⁵ Yine aynı tarihli müteakip iki hüküm ile de İnebahtı beyi olup Turhanlu'ya bağlı akıncı beyi olan Mustafa Bey ile Pojega, Klis ve Pakriç beylerine, Bosna beyi Mustafa Bey'e tevdi edilen göreve katılmak üzere akıncıları ve askerleriyle yola çıkıp Bosna beyi buluşmaları, kendilerinden istenilen hizmeti yerine getirirken her türlü gayreti göstermeleri, yolda akıncılarına ve askerlerine sahip olup halkın mallarına zarar vermelerinin önüne geçmeleri emredilmiştir.²⁰⁶ 12 Mayıs 1566 tarihli nişan-ı hümayun hükmü ile de Bosna tarafından akın için tayin olunan askere Bosna beyi Mustafa Bey serdar tayin edilmiştir.²⁰⁷ Mustafa Bey'e gönderilen 28 Mayıs 1566 tarihli hüküm ile sancağı dâhilinde muhafazası gereken yerlere yeterince adam bırakarak emrindeki askerler ile birlikte orduya katılması ve akıncı beyine de or-

203 BOA, MD, no. 5, 42/100.

204 BOA, MD, no. 5, 117/270 ve 212/536.

205 BOA, MD, no. 5, 562/1549.

206 BOA, MD, no. 5, 563/1550 ve 1551.

207 BOA, MD, no. 5, 576/1592.

duya katılması için haber göndermesi emredilmiştir.²⁰⁸ 2 Haziran 1566 tarihli bir hüküm ile bu emrin gereği bazı sebeplerle tehir edilmiş, daha sonra 17 ve 20 Haziran 1566 tarihli hükümlerle orduya katılması tekrar emredilmiştir.²⁰⁹

Budin Beylerbeyliği

Buradaki bilgiler eserde, iki bölüm hâlinde anlatılmaktadır.

Bu dünyanın hâli şöyledir ki makam ve mansıp sahibi olup mutluluğa eren bir kişi ne zaman başına bir iş gelip bu elindekileri kaybetse ve perişan olsa, derhâl ikbal için beklemekte olan birisi bir şekilde umduklarına kavuşur ve sevinçten havalara uçar. İşte Mustafa Paşa da Arslan Paşa'nın idam edildiğini haber alır almaz, derhâl ileri gelen adamlarını huzurunda topladı. Tuğrası ısıldayan fermanı koynundan çıkararak orada bulunanlara gösterdi ve o ana kadar gizlediği Budin vilayeti paşalığına tayini ile ilgili sevinçli haberi açıkladı.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde Maliyeden Müdevver Defterler tasnifinde, 563 numaralı Beylerbeyi ve Sancakbeyleri Tevcih Defteri'ndeki bir kayıta, Mustafa Paşa'nın Budin beylerbeyiliğine tayini için 13 Muharrem 974 (31 Temmuz 1566) tarihi verilmiştir.²¹⁰

Bu haber halk arasında yayılıp öğrenilince bütün dostları ve emrindeki kumandanlar bölük bölük huzuruna gelerek tebrik ettiler ve bağlılıklarını bildirdiler. Mustafa Paşa da hepsine teşekkür edip ikramlarda bulunarak Cenâb-ı Hakk'ın ihsanıyla amacına ulaştığını, bunda sonra asayiş ve emniyeti sağlayarak fitneyi önleyeceğini, zulüm ve haksızlığın önüne set çekeceğini beyan etti.

Padişah Sigetvar Kalesi'ni kuşattığı zaman Mustafa Paşa ve Karaman Beylerbeyi Süleyman Paşa'ya "Siz ki Budin ve Karaman beylerbeyilerisiniz, düşmanın bölgede bulunan beldelere saldırmaması için emriniz altındaki askerlerinizi uygun bir yerde toplayınız." diye emir vermişti. Bunun üzerine Süleyman Paşa ile Mustafa Paşa İstolni Belgrad yakınlarındaki Göl isimli yerde buluşmuşlardı. Ancak Süleyman Paşa, bünyesi harekâtın zorluklarına dayanamayarak vefat etmişti. Mustafa Paşa bu garip hadise üzerine emrindeki kumandanları toplayarak vefat eden paşanın yerine hangisinin daha layık ve bu vazife hangisinin miza-

208 BOA, MD, no. 5, 617/1715.

209 BOA, MD, no. 5, 632/1768, 685/1927, 699/1974.

210 BOA, MAD, no. 563, s. 46 (Belge ve transkribe metni için bk. Ek-14); Pervin Sevinç, 955-982/1548-1574 Tarihli Osmanlı Beylerbeyi ve Sancakbeyleri Tevcih Defteri (563 nr.), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s. 9.

cına daha uygun olduğunu tespit etmek amacıyla her birini dikkatle inceledi. En sonunda Teke İli sancakbeyi olan Kara Murad isimindeki beyde karar kıldı. Merhum Süleyman Paşa'nın yerine söz konusu beyin tayin edilmesi hususunu yazarak padişaha arz edilmek üzere gönderdi. Mustafa Paşa'nın teklifi padişaha arz edildiğinde kabul görüp Kara Murad Bey Karaman vilayeti paşalığına tayin edildi. Mustafa Paşa teklifinin kabul edilip edilmeyeceğini merak ederek sonucu heyecanla beklemekte iken müjdeli haberin gelmesi üzerine son derece memnun oldu.

Murad Paşa ise bu makama ulaşmasının Mustafa Paşa sayesinde olduğunu bildiğinden derhâl huzuruna gelip “Minnet Allah’a ki aracı olmanız ve yardımınız sayesinde bu muradıma kavuştum.” diyerek elini öptü.

Mustafa Paşa bu işin en güzel şekilde yoluna koyulmasından sonra padişahın fermanı gereği, düşmanın akın etmeye kalkışması hâlinde önünü kesebilmek ve her taraftan gelecek fitneyi önleyebilmek için askerinin nerede toplanmasının uygun olacağı konusunu adamlarıyla istişare etti. Görüş sahibi ümera gerekli saygıyı gösterdikten sonra şöyle dediler: “Kral seksen bin kadar askeriyle Yanık Kalesi’nin²¹¹ yakınında karargâh kurmuştur. Veziri olan Graf ise altmış bin askerle Komaran Kalesi²¹² yakınında oturmuştur. Düşman bu kadar askerle bizzat padişah ile muharebeye niyet ettiğine göre toplanmak için en uygun yer Budin’dir.” Ancak Mustafa Paşa bu tekliften hiç hoşlanmadı. Onlara şöyle dedi: “Düşmanın söylenen sayıda askerle hazır olması bizim kaleye sığınmamızı gerektirmez. Aksine durduğumuz yerden ayrılmamamız lazımdır. Çünkü kaleye sığındığımızı düşman haber alırsa İslam askerinde zayıflık ve gevşeklik bulunduğunu zannederek cesaretlenir ve çevredeki beldeleri talan eder. Yiğit kimselere yakışan kalbi ferah tutup savaş meydanını pazar yeri gibi görmektir. Ayrıca padişah hazretleri askeriyle cihada çıkıp Sigetvar’ı kuşatmışken, karga ve çaylaklar gibi rahatımızı düşünerek kaleye kapanmak uygun değildir. Sonuç olarak kralla yakın bir yerde çadırlarımızı kuralım, düşmana karşı göğsümüzü siper edip muhabereye hazır olalım. Eğer yukarıdan veya aşağıdan saldırmaya kalkıştırlarsa askerlerimizle karşı koyup onları perişan edelim.”

211 Yanık (Yanikkale): (Macarca: Győr, Almanca: Raab) Macaristan’da, Budapeşte’nin kuzeybatısında ve 133 km uzaklıkta, Slovakya sınırında bir şehir.

212 Komaran (Komarom): (Macarca: Komárom, Slovakça: Komárno) Macaristan’da, Budapeşte’nin kuzeybatısında ve 80 km uzaklıkta, Esterğon’un batısında, Tuna Nehri’nin iki kenarında bir şehir. Bugün şehrin yarısı Macaristan’da, diğer yarısı Slovakya’da kalmıştır.

Mustafa Paşa'nın bu cesurane sözleri üzerine hepsi kabul edip emre amade olduklarını beyan ettiler. Mustafa Paşa da emrindeki askerle beraber Karaman vilayeti ve Bosna sancağı askerlerine İstolni Belgrad yakınında bulunan Gölbaşı diye bilinen geniş arazide toplanmaları konusunda emir verdi.

Verilen emir gereği bahsedilen sahrada o kadar çok asker toplanmıştı ki o geniş arazi gazilere derviş çilehanesi gibi dar gelmişti. Dalgalı ve köpüklü bir deryayı andıracak şekilde her yer büyüklü küçüklü beyaz çadırlar ve demirden yapılmış çeşit çeşit silahlarla dolmuştu. Mustafa Paşa askerin toplanma işini bu şekilde yoluna koyduktan sonra onları heveslendirmek için çok cömert davranır ihsanlarda bulunurdu. Düşmandan baş getirene iki bir değil beşli gediği verilirdi. Esir getirenler de gönüllü bölüğüne kaydedilir ve memnun edilirdi. Kılıçla yaralanana yüz bin dirhem tayin olunmuştu. Düşmanın yürüyüşünü önleyip bozan gaziler tımarla mükafatlandırılır, serdarlarına padişah tarafından davul ve alem alınırdu. Velhasıl gazilere takdim edilen ihsanlar öyle bir seviyeye ulaşmıştı ki canıgönül den gayret edip uğrunda canlarını tehlikeye atarlardı. Her gün yüzlerce kâfir öldürülür ve işe yarayanları esir alınırdu. Öldürülen küffarın cesetlerinden tepeler meydana gelmiş, padişaha gönderilen esirlerin sayısı binleri aşmıştı. Düşman kesilen baş ve alınan esirler sebebiyle can evinden vurulmuş, gazilerin saldırıları sebebiyle yaban keçisi ve hayvan sürüsü gibi dağılmışlardı. Hatta Mustafa Paşa birkaç defa krala şöyle haber göndermişti: “Eğer sende zerre kadar şeref varsa gel ve harp meydanında nasıl oyun oynanır gör. Eğer kibrinden benim ayağıma gelmekten ar edersen alçak gönüllülük ederek yiğit gazilerimle senin ayağına ben gelirim. Ya erkek gibi taburundan çık ya da bundan sonra haddini aşıp çizgiden dışarı taşma!”

Nitekim birkaç gün etrafı تنها gören düşman, vilayeti serbestçe avlanacakları bir yer zannedip taarruz etmişler, ancak gazilerin orada olduğunu haber alınca geri çekilmek zorunda kalmışlardı.²¹³

Bu noktadan itibaren eserde, Kanunî Sultan Süleyman Han'ın vefatı üzerine Sultan II. Selim Han'ın tahta geçmesi,²¹⁴ Mustafa Paşa'nın Budin valiliğine devam etmesi ve birtakım faaliyetleri aşağıdaki gibi anlatılmaktadır:

İslam askeri Sigetvar Kalesi'ni kuşattığı zaman Sultan Süleyman da Cenâb-ı Hakk'ın irade ve arzusuyla bu dünya topraklarını fethetmeyi bırakıp onun

213 Metin, M (162^b - 169^b).

214 6 Eylül 1566, 30 Eylül 1566 (Danışmend, II, 352, 361).

rahmetini kazanmaya yönelmişti. Yaratıcıya ödenecek bir borç olan ruhunun vadesi dolmuştu. Vücudunu hastalıklar sarmış, hayat kalesini ölüm askeri kuşatmıştı. Sonuçta ruhları bu geçici dünyadan ayrıлып ahirete göçmüştü. Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa bu üzüntülü haberi, yeni padişah Sultan II. Selim Han kırk günlük mesafeden gelip orduya ulaşınca kadar bir tedbir olarak sakladı. Böylece askeri hiçbir fitneye mahal vermeyecek şekilde idare etmiş ve Sigetvar Kalesi'nin fethi sıkıntısızca gerçekleşmişti.

Sultan II. Selim Han tahta geçip, devlet erkânı ve ordu ile İstanbul'a döndükten sonra Mustafa Paşa ilk iş olarak daha önce düşman eline geçen Kestoş ve Vitan Kalelerini geri almak için askeriyle harekâta girişti. Düşmanın İslam askerinden ürküp korkması üzerine çok kısa zamanda geri alınan bu kalelerden uygun yerde bulunan Kestoş'a eskisi gibi asker konularak muhafaza altına alındı. Ancak Vitan düşman askerine çok yakın olması sebebiyle muhafazası zor olduğundan ve ayrıca faydası da olmadığından kapıları ve duvarları tahrip edilerek öylece bırakılmıştı. Mustafa Paşa daha sonra oradan ayrılarak Budin'e doğru yola çıkmış, makamına ulaşip yerleşmişti.

Daha yüzünü yıkayıp yolun tozunu temizlemeden ve başını yastığa koymadan nizam ve intizamı sağlamak için ilk iş memleketin durumunu yokladı. Düşünce eli ile vilayetin nabzını tuttuğunda, bozuk inanışların yayılması sebebiyle halkın ahlakının değiştiğini, bölgenin ışıklar tekkesi gibi bid'at ehli ve bozuk inanışlı kimselerle dolmuş olduğunu, ileri gelenler arasında Hz. Peygamber'in şeri'atının yok olmaya yüz tuttuğunu gördü. Her taraftan sökün eden kaşık düşmanı ışıklar ve bozuk inanışlı esrarkeş abdallar sebebiyle küçük büyük herkes doğru yoldan ayrıлып sapkınlığa meyletmişti.

Bu tuhaf durumu gören Mustafa Paşa vilayetin ileri gelenlerinden bunun sebebini sordu: "Acaba bu kötü sıfatlı taifeye neden bu kadar itibar ve iltifat edilmektedir? Neden halk arasında bu bozuk inanışlar ve İslam dışı ibadetler revaç bulup yayılmış, dirlik ve düzenleri neden bozulmuştur?" Oradakiler şöyle cevap verdiler: "Ey saygıdeğer paşa! Sizden evvelki vali Arslan Paşa yanlış ve çirkin işlere bulaşmış, günahlara dalmış, bozuk inanışların istilasını sebebiyle yüzünde nur pir kalmamıştı. Çevresini bid'at ehli serseriler ve bozuk inanışlı dilenciler sarmış, Seyyid Gazi Tekkesi'ne döndürmüştü. Meclisleri, gece gündüz 'Güzel şahım zahir ve batın Pîr Mu'nî ve Şah Kalender'sin.' diye kulluk çeken iri kıyım abdal ve baba ışıklar ile dolmuştu. 'İnsanlar yöneticilerinin dini

üzere'dir.' sözü gereği ondaki bu kötülükler herkesin mizacına sirayet etmiş ve bid'at ve bozukluk ağacı gönül tarlalarında yetişmişti."

Mustafa Paşa bu açıklamalardan sonra Rafizilik ve sapıklığın bu derece çoğalmasına, vilayet bahçesinde bu bid'at dikeninin yetişmesine neyin sebep olduğunu anladı. İmanı ve itikadı bütün batıl ve bozuk yollardan uzak olduğundan kendisinin gayret seli baştan aştı, hamiyet ateşinin dumanı göğe vardı. Şer'i'atı hâkim kılmak amacıyla derhâl gerekli tedbirleri alarak saç, sakal, bıyık ve kaş kazıyan taifeden bir kısmını idam ederek dinin doğru yoluna uzanan sapkınlık ellerini kesti. Böylece her yer hakiki dinin ışıyla aydınlandı. Vilayet bid'at fitnesinden temizlenip küçük büyük bütün halkın gönül bahçesinde din-i mübin goncası ve Şer'-i şerîf tomurcuğu açtı. İmâm-ı A'zam hazretlerinin mezhebi yaygınlaşıp kökleşti. Asayiş, emniyet ve adalet en üst seviyeye ulaşır halk rahat ve huzura kavuştu. Sanki Hz. Ömer ve Nüşîrevân-ı âdil devri geri geldi. Bolluk ve bereket ile halk zenginleşti. Neredeyse sadaka almaya müstahak fakirlerin zekât vermeleri vacip hâle geldi.²¹⁵

Vezirlik Payesini Alması

Elimizdeki eser, Sokollu Mustafa Paşa'nın bu mühim serhat vilayetinde sağladığı adalet duyulup yayılınca padişahın takdirini kazanarak 982 (1574) senesinde sadaret makamından sonra en yüksek mansıp olan vezirlikle mükâfatlandırılmasını anlatan bölümle son bulmaktadır.²¹⁶ Millet nüshasındaki ilgili sayfanın kenarına muhtemelen müstensihî tarafından, vezirlik payesinin Sultan II. Selim'in fermanıyla verildiğini belirten bir not düşülmüştür.²¹⁷ Paşa'ya vezirlik payesinin, Sultan II. Selim devrinde verildiğini Peçuyî de zikretmektedir.²¹⁸ Nitekim Káldy-Nagy'nin aktardığı gibi²¹⁹ 30 Rebiyülevvel 982 (20 Temmuz 1574) tarihli hüküm²²⁰ ile bu terfi kendisine bildirilmiştir. Ancak Káldy-Nagy, hükmün tarihini "selh-i Rebîulevvel" yerine "selh-i

215 Metin, M (169^b - 175^a).

216 Metin, M180^a, "Binâ'en 'alâ hâzâ çün paşa-yı Hâtem-haşânuñ vilâyet-i serhadde şıyt ü şadâ-yı 'adâletleri zemîn ü zamâna velvele ve âvâze-i zencîr-i 'adl ü dâdları tāk-ı nüh-revāk-ı âsmâna gûlğule şaldı, lâ-cerem âfîtab-ı mihr ü maḥabbet-i pâdişahi ufq-ı istiḥkāklarından ṭâlî' ve Nesr-i Ṭâyir-i ṭâlî'-i ferḥunde-fâlleri burc-ı şerefde sene işnâ ve şemânın ve tis'a-mi'e târiḥinde vâkî' olup manşib-ı vezâret ki vekâlet-i kübrâdan şofra ecell-i manâşib ve ekmel-i meṭâlib ü merâtibdür, erzânî buyurulmuş idi."

217 Metin M180^a, "Sulṭân Selim Hân hazretlerinin ferman-ı şerîfleriyle olmuştur. Dâyimâ du'âlar idüp 'Zamânımızda böyle nâmdâr bahâdur şâdir olmuş el-ḥamdü lillâh.' deyü tefahḥur idüp ..."

218 Peçuyî, II, s. 26.

219 Káldy-Nagy, s. 655-656.

220 BOA, MD, no. 26, 97/249 (Hüküm sureti ve transkribe metni için bk. Ek-15).

Rebîulâhîr” olarak okumuş, 18 Ağustos 1574 şeklinde ve 1 ay sonrası olarak belirtmiştir. Danişmend’in çeşitli rivayetler arasında tercih ettiği gibi²²¹ Sultan II. Selim 1 Ramazan 982 (15 Aralık 1574) tarihinde vefat ettiğine²²² göre Paşa’ya vezirlik payesinin, padişahın vefatından altı ay kadar önce verildiği anlaşılmaktadır.

Bu bölümde verilen tafsilata göre Sokollu Mustafa Paşa’nın öteden beri hamisi ve velinimetisi olan Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa yeğenine vezirlik payesinin verilmesi üzerine, onun geleceğini parlak görerek vezirlik ve sadrazamlıkla ilgili şu faydalı nasihatlerde bulunmuştur:

Evvela güzel hasletleri kendinde toplamalı, iyilik ve güzellik bayrağını yükseltmeye son derece dikkat etmelisin. Güzel vasıflar ve ahlakla bezenmeye öyle ehemmiyet vermelisin ki halkın bütün fertleri senin bu özelliklerini ağız birliği yaparak övmekle meşgul olsunlar. Hizmetlerin görülmesinde sonuçların ne olacağından gafil olmayıp amaca ulaşmak için çalışırken akılla hareket etmelisin. Geleceğin ayrıntısını, işlerin gidişatından anlayıp göresin, ta ki arzu güzeli tedbir penceresinden baksın ve diller her yerde seni övsün.

Küçük büyük bütün kumandanlarının gönüllerini alarak ‘İnsanlara layık oldukları değeri veriniz.’ hadîs-i şerîfi mucibince mümkün mertebe hoş tutasın. Onların gönül aynalarındaki gam pasını ikram ve ihsan cılasıyla silecek parlataşın ki bu, devletin büyümesi ve yükselmesi manasına gelir. Ceza ve mükâfat müessesesini gereği gibi işletesin. Ceza verilmesi gereken suçlulara, masumlara seza mükâfatı; mükâfatlandırılması lazım gelen hüner ehline, hainlere çektirilecek azabı reva görüp itibarını düşürmeyesin. Yeni bilgiler ve yararlı sanatlarla donanmış, bilgi ve görüşlerinin ışığından yüksek fikirli insanların faydalandığı kişileri mutlaka bol hediyeler ve terfilerle mükâfatlandırmalı, arzu ve taleplerini her zaman karşılamalısın. Eğer merhamet bulutundan damlalarla bu gibi kimselerin vücut fidanlarını besleyip büyütmezsen, şeref ve güzel ahlak bakımından sana bir ayıp ve kusur olarak yazılacaktır. Faziletten ve güzel ahlaktan nasibini almamış kimseleri yakın çevrende bulundurma ki sana devlet ricalinden bir söz erişmesin.

Vilayeti yönetirken halkını fesat ehlinin zulmünden ve kötü kimselerin zararından korumalısın. İdaren altında yaşayanlar Cenâb-ı Hakk’ın sana ema-

221 Danişmend, II, 420.

222 Selânikî, İstanbul 1281, s. 124.

netidir ki adaletin altında haneleri merhamet ve şefkat ışığıyla dolmalıdır. İnsanların el ve ayağındaki dikenin çıkarmak idarecilerin üzerine farz, küçük büyük herkesin ırzına ve malına zalim askerlerin el uzatmasını engellemek ahiret gününde kurtulmaya sebeptir. Kumandanlarının ve maiyetinin ücretlerini, bağlularının ve hizmetlilerinin erzakını hiç ihmal etmeden kendilerine ulaştırınsın. Bu hususa mutlaka uyup zaruret ve ehemmiyetinden şüphe etmeyesin. Ta ki askerin ve kumandanların zorluk çekmesinler ve dayanılmayacak bir yükün altında çaresiz kalıp gücenmesinler.

Harp meydanına tam bilgi ve görüş sahibi olduktan sonra ayak basasın. Allah'a tevekkül ederek gönlünü hayatla ilgili vesveselerden arındırmalısın. Nam ve namus adına gayret etmeli, yiğitlik ve cesareti devlet ve keramet bilmelisin. Önemli kararlar alırken zayıf tabiatlı ve korkak kimselere katıyen iltifat etmeyesin.²²³

Cevâhîr-ü'l-Menâkıb'da, Sokollu Mustafa Paşa'nın on iki seneden fazla süren Budin beylerbeyliği zarfında vuku gelen hadiselerle beklendiği gibi yer verilmediği belirtilmişti. Dolayısıyla, 7'den 35 numaraya kadar olan mühimme defterleri ile ilk üç mühimme zeyli defterinde mevcut bulunan, Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa'ya gönderilmiş çok sayıda hükmün münderecatı ayrı bir araştırma konusudur.

Hayır Eserleri

Mustafa Paşa 1563-1566 yılları arasında üç seneye yakın bir süreyle yürüttüğü Bosna sancakbeyliği ve hemen akabinde 1578'de idamına kadar on iki yıldan fazla sürdürdüğü Budin beylerbeyliği döneminde, memleketi Bosna'da, Budin vilayetinin merkezi Budin'de ve buralara bağlı diğer beldelerde çok sayıda cami, mescid, mektep, medrese, köprü, kervansaray, palanka, hamam, su tesisi ve çeşmeler yaptırmıştır. Aşağıda liste hâlinde verilen bu hayır eserleri, eserde iki ayrı bölüm hâlinde detaylı olarak anlatılmaktadır.

Bosna Sancağındaki Hayır Eserleri

Buradaki bilgiler eserde, ayrı bir bölümde anlatılmaktadır.²²⁴ Eserde zikredildiği sırayla, Mustafa Bey'in Bosna Sarayı'nda ve sancak sınırları içindeki diğer beldelerde yaptırdığı hayır eserleri aşağıda verilmiştir:

223 Metin, M (180^b - 183^a).

224 Metin, M (84^a - 95^b).

Bosna Sarayı'nda su tesisi ve çeşmeler, mektep.

Gorajde'de²²⁵ Drina Nehri üzerinde köprü ve köprü'nün başına kervansaray.

Budin, Tımişvar, Belgrad ve diğer şehirlerden Bosna'ya gelen tüccar vesair kişilerin geçiş yeri olan Bosna Sarayı'na bağlı Mokra²²⁶ isimli köyde çok büyük iki kervansaray. Aynı şekilde Bosna'nın çeşitli yerlerine birçok kervansaray.

Bosna'ya bağlı Banaluka²²⁷ isimli kasabada cami ve mektep. Kasabanın çarşısındaki caminin²²⁸ önünde bulunan, Ali Paşa'nın yaptırdığı, ancak belirli bir vakfı bulunmadığı için zaman içinde yıkılmaya yüz tutan köprü'nün tamiri. Ayrıca kendi yaptırdığı caminin yakınında hamam ve insanların çokça gelip geçtiği bir mekâna çeşme.

Banaluka'ya bağlı Tırn²²⁹ isimli iskelede kervansaray ve nehir üzerinde köprü. Çevreden göçenlerle büyük bir kasaba hâline gelen beldeye bir cami ve yakınına bir mektep.

Brod kazasına bağlı Maglay²³⁰ köyünde mescid, Kostaniça Kalesi²³¹ önünde bir köprü, su tesisi ve çeşme. Nüvasin²³² kazasına bağlı Kozarnençe köyünde kervansaray.

Mustafa Bey'in hayır eserleriyle bölge tamamen mamur hâle geldi. Bu arada doğum yeri Sokol'u da unutmadı. Köyün hâlen bulunduğu yerden daha geniş bir yere nakledilmesi ve haftada bir pazar kurulması için padişah'tan ferman çıkardı. Böylece köy hızlı bir şekilde gelişerek, çoğu Müslüman olan halkının refah içinde yaşadığı dört beş yüz hanelik küçük bir kasabaya dönüştü.

225 Gorajde: (Boşnakça: Goražde) Bosna-Hersek'in güneydoğusunda, Drina Nehri kenarında bir şehir.

226 Mokra: (Boşnakça: Mokro) Saraybosna'nın 15 km doğusunda bir köy.

227 Banaluka: (Boşnakça: Banja Luka) Bugün Bosna-Hersek'in kuzeyinde, Vrbas Nehri'nin kenarında bulunan önemli bir şehir.

228 V'de bu camiye padişahın yaptırdığı yazılıdır [V (92^{a/7})]. Muhtemelen Kanunî adına yapılan cami olmalıdır. Sava'nın bir kolu olan Vrbas Nehri'nin kıyısında inşa edilen ve Banaluka'nın en eski camisi olan Sultan Süleyman veya Hünkâriye Camii'nin çevresinde şehrin ilk çarşısı teşekkül etmişti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan caminin 2005 yılında sadece nehir tarafındaki otlarla kaplı duvarı ayakta kalmıştır. (Mirsad Kalajdzic, *Bosna'da Osmanlı Dönemi Selâtin Camileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 8-9).

229 Tırn: (Boşnakça: Trn) Bosna-Hersek'te, Banja Luka'nın 10 km kadar kuzeyinde, şehrin banliyösü konumunda ve yine Vrbas Nehri kenarında bir kasaba.

230 Maglay: (Boşnakça: Maglaj) Saraybosna'nın 100 km kuzeyinde, Bosna Nehri kıyısında bir kasaba.

231 Kostaniça veya Kostajnitça: (Boşnakça: Kostajnica) Saraybosna'nın 125 km kuzeyinde, Bosna Nehri kıyısında Doboy'a (Boşnakça: Doboj) bağlı bir köy (Muhtemelen Hırvat sınırında ve Una Nehri kıyısındaki diğer Kostajnica değildir).

232 Nüvasin (Nevesin): (Boşnakça: Nevesinje) Bosna-Hersek'in güneyinde, Mostar'ın 26 km doğusunda bir kasaba.

Budin Vilayetindeki Hayır Eserleri

Buradaki bilgiler eserde ayrı bir bölüm hâlinde anlatılmakta,²³³ Mustafa Paşa'nın bu dünyanın her gün bir başkasının eline geçen vefasız bir kadın gibi olduğunu anladığını ve ondan bir fayda beklemenin hikmet ehline uygun bir davranış olmadığını bilerek gayret ve himmetini bu fani dünyada yapılacak en mühim iş olarak kabul ettiği hayır ve hasenat faaliyetlerine ayırdığı ifade edilmektedir. Eserde zikredildiği sırayla, Paşa'nın Budin şehrinde ve vilayet sınırları içindeki diğer beldelerde yaptırdığı hayır eserleri aşağıda verilmiştir:

Budin şehrinde, ikamet ettiği binanın yakınında Hz. Peygamber'in ruhu için bir cami ile yanında bir medrese.

Budin'in Debbağlar Mahallesi'nde, İbrahim Çavuş'un yaptırdığı ancak zengin bir vakfı olmadığı için harap olan caminin sahibinden satın alıp yeniden yaptırılması, yenilenen caminin yanına mektep.

Bu mahallenin yakınında bulunan Hindî Baba Zaviyesi'nin yanına Hz. Ebû Bekir'in ruhu için mescid.

Bu mescidin karşısına kervansaray ve onun da karşısına kaplıca.

Budin dışındaki baruthane yakınında Hz. Ömer'in ruhu için mescid.

Baruthanenin yakınında yüksek kubbeli bir kaplıca.

Budin'de Kabatyan Mahallesi'nde Hz. Osman'ın ruhu için mescid.

Yine şehir merkezinde sanatlı bir kaplıca.

Budin ile Peşte arasında akan Tuna Nehri üzerinde köprü.

Peşte şehrinde büyük bir cami ve bunun yanında bir çifte hamam, karşısına da büyük bir kervansaray.

Kovin²³⁴ isimli varoшта hamam.

Tata ve Pespirim harbî kalelerine yakın Cankurtaran İskeleyi'nde²³⁵ palanka.

Födvar Palankası'nın²³⁶ önüne Hz. Ali'nin ruhu için mescid ve yakınında kervansaray.

Pakşa²³⁷ isimli varoшта büyük bir kervansaray.

Estergon Kalesi'nde²³⁸ kaplıca.

233 Metin, M (175^a - 179^b) (Budin vilayetindeki hayır eserlerinin anlatıldığı bölüm, V'de mevcut değildir).

234 Kovin: Budapeşte'nin 40 km güneyinde, Tuna Nehri ve paralel kolu arasındaki adada bir kasaba.

235 Cankurtaran: (Macarca: Adony) Budapeşte'nin 40 km güneyinde Tuna kıyısında bir kasaba.

236 Födvar: (Macarca: Dunaföldvár) Budapeşte'nin 90 km güneyinde Tuna kıyısında bir kasaba.

237 Pakşa: (Macarca: Paks) Budapeşte'nin 120 km güneyinde Tuna kıyısında bir kasaba.

238 Estergon: (Macarca: Esztergom) Budapeşte'nin 50 km kuzeybatısında, Slovakia sınırında bir kasaba.

İstolni Belgrad'da cami ve hamam.
 Kopan²³⁹ ve Şimontorna²⁴⁰ Kalelerinde birer hamam
 Tolna²⁴¹ isimli varoшта hamam ve yanında kervansaray.
 Mohaç²⁴² varoşunda kervansaray ve yanında hamam.
 Sigetvar Kalesi'nde hamam ve kervansaray.
 Ösek Kalesi'nde cami ve kervansaray.
 Vulkovar Kalesi²⁴³ önünde kervansaray.
 Sirem sancağına bağlı Nemçe²⁴⁴ kasabasında hamam.
 Segedin şehrinde hamam.
 Hatvan Kalesi'nde²⁴⁵ hamam.
 Filek Kalesi'nde mescid.
 Seçen Kalesi'nde²⁴⁶ hamam.
 Novigrad Kalesi'nde²⁴⁷ cami ve hamam.
 Vilayetin daha pek çok yerinde kervansaraylar.

ESERİN DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Müellifin Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsçaya da vâkıf olduğu, metin boyunca kullandığı kelime ve ibarelerden anlaşılmaktadır. Özellikle Farsçayı şiir yazacak kadar iyi bilmektedir. Nitekim yeri geldikçe eserinin pek çok yerine kendi yazdığı Türkçe şiirlerin yanında Farsça şiirlerini de serpiştirmiştir. Ayrıca metin boyunca kullandığı diğer Arapça ve Farsça şiirlerin şairleri incelendiğinde, yaşadığı devre kadar yazılmış çok sayıda eseri okuduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerini en fazla kullandığı şairler Hâfız-ı Şirâzî, Sa'dî-i Şirâzî, Molla Câmî, Selmân-ı Sâvecî ve Nizâmî'dir. Bu husus ayrı bir araştırma konusu olsa da müellifin şiirlerini kullandığı şairler ve eserlerinden tespit edebildiklerimiz aşağıda verilmiştir:

-
- 239 Kopan: (Macarca: Törököpány) Macaristan'da, Balaton Gölü'nün doğusunda, Simontornya'nın güneybatısında bir kasaba.
 240 Şimontorna: (Macarca: Simontornya) Macaristan'da, Balaton Gölü'nün doğusunda bir kasaba.
 241 Tolna: Orta Macaristan'da, Budapeşte'nin 135 km güneyinde bir kasaba.
 242 Mohaç: (Macarca: Mohács) Macaristan'ın güneyinde, Tuna Nehri kıyısında bir kasaba.
 243 Vulkovar: (Hrvatça: Vukovar, Macarca: Vukovár) Hırvatistan'ın doğusunda, Osijek'in 30 km kadar güneyinde Tuna Nehri kıyısında bir kasaba.
 244 Nemçe: (Hrvatça: Nijemci) Hırvatistan'ın doğusunda, Sırbistan sınırında bir kasaba.
 245 Hatvan: Budapeşte'nin kuzeydoğusunda ve 60 km uzaklıkta bir kasaba.
 246 Seçen: (Macarca: Szécsény) Budapeşte'nin kuzeydoğusunda ve 105 km uzaklıkta, Slovakya sınırında bir kasaba.
 247 Novigrad: (Macarca: Nógrád) Esterгон'un kuzeydoğusunda ve 30 km uzaklıkta bir kasaba.

- Ümeyye ibn Ebi's-Salt es-Sakafî (ö. 9/630)
 Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî (ö. 354/965)
 Ebû Firâs el-Hamdânî (ö. 357/968)
 Firdevsî (ö. 411/1020?) (*Şâh-nâme*)
 Ebu'n-Necm Ahmed Menûçihri Dâmegânî (ö. 432/1041?)
 Ebû Sa'îd Ebü'l-Hayr (ö. 440/1049)
 Abdülvâsi'-i Cebelî (ö. 555/1160)
 Reşidüddîn Vatvât (ö. 573/1177)
 Evhadüddîn Enverî (ö. 585/1189?)
 Nizâm-i Gencevî (ö. 611/1214?) (*Şeref-nâme*, *Mahzenü'l-Esrâr*, *Heft Peyker*, *Hüsrev ü Şirîn*)
 Mecdüddîn el-Bağdâdî (ö. 616/1219?)
 Ferîddüdîn-i Attâr (ö. 618/1221) (*Esrâr-nâme*)
 Şems-i Tebrizî (ö. 645/1247?) (*Dîvân*)
 Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273) (*Mesnevî*)
 Sa'dî-i Şirâzî (ö. 691/1292) (*Bostân*, *Gülistân*)
 Emîr Hüsrev-i Dihlevî (ö. 725/1324) (*Matla'u'l-Envâr*)
 Evhadüddîn-i Merâgî (ö. 738/1338)
 Seyyid İsmâîl Belhî (ö. 748/1347)
 İbn Yemîn (ö. 769/1368) (*Dîvân*)
 Selmân-ı Sâvecî (ö. 778/1376) (*Dîvân-ı Eş'âr*, *Firâk-nâme*)
 Hâfız-ı Şirâzî (ö. 792/1390?) (*Dîvân*)
 Molla Câmi (ö. 898/1492) (*Subhatu'l-Ebrâr*, "Yûsuf u Züleyhâ", *Heft Evreng*)
 Celâleddîn-i Devvânî (ö. 908/1502)
 Hüseyin Vâiz-i Kâşifî (ö. 910/1504-5) (*Ravzatü's-Şühedâ*)
 Dervîş-i Diheki (ö. XVI. yy başları) (*Dîvân*)
 Tâcî-zâde Cafer Çelebi (ö. 921/1515) (*Heves-nâme*)
 Âmidî (Ümmîdî-i Râzî) (ö. 925/1519) (*Sâkî-nâme*)
 Abdullâh Hâtîfî (ö. 927/1521) (*Timur-nâme*)
 Hilâlî-i Çağatayî (ö. 936/1529-30)
 Zâtî (ö. 953/1546)
 Meşâmî (ö. 983/1575)

Eserin yazılmasının amacı Sokollu Mustafa Paşa'yı ve icraatını övmek olduğundan, benzetmeler, tasvirler, deyimler, atasözleri ve abartılı ifadeler, ikili, üçlü hatta yer yer dörtlü uzun tamlamalarla bezenmiş, Arapça ve Farsça kelimelerin bolca kullanıldığı çok ağdalı bir dil kullanılmıştır. Bazen de olaylar, içinde geçen konuşmalarla beraber halk ağzıyla aktarılmıştır. Metin boyunca sadece bir defa kullanılan kelime sayısı oldukça fazladır. Eldeki nüshaların tamamında, okuyanları zorladığı anlaşılan pek çok kelimenin manaları, asırlar boyunca okuyanlar tarafından nüshaların sayfa kenarlarına işlenmiştir. Eserin başında kendinden bahsederken küçük yaştan itibaren okuyup yazmaya meraklı olduğunu belirten müellif, bu husustaki kabiliyetini ispatlarcasına yukarıda bahsedilen dil ve anlatım özelliklerini metnin başından sonuna kadar devam ettirmiştir.

Yaşadığı dönemde kullanılan bazı nadir Türkçe kelime, deyim ve atasözlerinin yanı sıra, az da olsa Arapça ve Farsça dışındaki dillerden geçen kral, por-kolab, ban, guruf (graf), penz, finta (fonta), katana, tanca (tantsa), beçaluşka, palanka, voyvoda, lahana, iskele, üsturlâb, potera, törvin, nasad (nasat), koçi ve varoş gibi kelimeleri kullanmıştır. Anlatım gücünü artırmak, ifadeleri pekiştirmek ve zenginleştirmek bakımından ikilemeler (dem be-dem, rûz be-rûz, sû be-sû, menzil be-menzil, sâ'at be-sâ'at, cev be-cev, câ be-câ, sâl be-sâl, meclis be-meclis, sîne be-sîne, hâne be-hâne, yap yap, fevc fevc, gürûh gürûh, bir bir, galtân galtân, gûn-â-gûn, kût-â-kût, dem-â-dem, pey-â-pey, keş-â-keş, mâl-â-mâl, nûş-â-nûş, reng-â-reng, ser-â-pâ, dûr-â-dûr, ser-te-ser, kâf-tâ-kâf, şâm-tâ-bâm, bâm-tâ-şâm, ser-tâ-ser, gönüllü gönülsüz, var yok, vaktlü vaktsız, olur olmaz, kış kıyâmet, üç dört, dört beş, kırk elli gibi), atıf edatı ile birleştirilmiş eş ve yakın anlamlı kelimeler (ta'zîm ü iclâl, hamd ü sipâs, şühûd u huzûr, senâ vü iclâl, zahmet ü meşakkat, hicret ü rihlet, medh ü senâ, heybet ü salâbet, harâb u yebâb, hevâ vü heves, rüşd ü sedâd, musaykal ü mücellâ, hümûm u gumûm, bûy u fevâyih, fazl u kemâl, half ü yemîn, 'acz ü fûtûr, mihnet ü meşakkat gibi), metin boyunca bolca kullanılmıştır. Metnin neredeyse tamamı seci'li yani iç kafiyeli cümlelerden meydana gelmektedir ("... karye-i mezbûreden **hurûc** ve medâric-i âliyye **'urûc** itmelerine ...", "... Lîm **nâm** bir nehr-i **benâm** ..." M15^a, "... etrâf-ı **bilâddan** gulâmân-ı necâbet-**nijâd** devşirilmek kânûn-ı **'Osmânî** ve âyîn-i cihân-**bânî** olmanın ..." M16^a gibi).

Metinde geçen nadir veya ilgi çekici olduğunu düşündüğümüz bazı kelime, deyim ve atasözü örnekleri aşağıdaki maddelerde verilmiştir.

Kelimeler

“... büzürg ü küçek ‘uşşâk-ı nâlân **tek** sûzân u giryân olmuşlardır” M5^a, “rûz-ı rezem ve hengâm-ı ‘azminde şîr-i felek berg-i hazân **tek** hirâsân ü lertzân-dur” M11^a

“... nesîm-i subh-gâhiden **özge** bir ehad bir ehadün çöpün kaldırmadı” M11^b

“Eyyâm-ı hümayûnunda hûşe-i tâkdan mâ‘adâ bâgî **kopmadı**” M11^b, “... kemâl-i şecâ‘atde nâdire-i devrân gulâmları **kopmagın** hizmet-i mezbûre için ...” M16^a

“... rûzgâr-ı meymûnunda şem‘den özge **yagı** ayag üzre gelmedi” M12^a, “... sarsar-ı fitne vü fesâd hirmen-i huzûr-ı re‘âyâyı ber-bâd itmiş ve **yagı-vâr** her cânibden eşrâr-ı bî-şumâr baş kaldırıp ...” M50^b, “... her meclisden şem‘-sân **yagılar** ayag üzre gelüp ...” M74^b

“... muttasıl ‘asker-i hezîmet-rehberinün kesrinden **ötürî** kal‘a degil cân vir-mege râzı ...” M12^a

“Her ne şîkâra ki **çakırı çigine bile** salının” M18^a

“... teveccüh-i hümayûn buyurduklarında ol sefer-i sa‘âdet-rehbere **bile** gitmişleridi” M29^b, “... derd-mendün bere vü gusfendin yiyüp anasıyla **bile** aqlarlardı” M91^b

“... büyük ‘ammû-zâden hizmetlerine ortanca ‘ammû-zâdenle **bilece** irsâl eyleyevüz” M23^a

“... subh-ı sıdk-ı emânelerinde ufk-ı ‘âlemden âfitâb-ı ‘adâlet **tolunmaz**” M19^b, “Seher ki **tolunur**, mihr-i dirahşânı togar ahşam” M88^b

“... heves ü hevâyla **taşırğamasın** deyü harem-i pür-ihtirâmde ...” V20^b

“... devrleri medâr-ı dâyre-i i‘tidâl ve **dükeli** hafif ü sakîl olan kârda güftâr-ı telh-âsâr emr-i muhâl olmuş idi” M32^b

“... bu beytün âvâze-i bî-endâzesin heft-perde-i âsmâna **irgürmüşleridi**” M36^a, “... gülbang-ı cûş u hurûş sipihr-i bî-karâra **irgürmüşleridi**” M63^a

“... bu sarsar-ı kıyâmeti başıma **kopardı**” M44^a, “... başlarına niçe yerden tarrâkalar **koparırdı**” M117^b, “Ne toz **koparur** bilmezem rûzgâr” M126^a

“**Tek** hemân dâmen-i ‘afvların sûtâre-i hıyânetim göreyin ...” M46^a, “Ve ehîbbâ vü asdikâ ten-i bî-cân gibi **tek** ü tenhâ kalup ...” V66^b

“... âvâzesin heft-perde-i âsmâna **degürüp** eyitdiler ...” M49^a, “... kımme-i himmeti kubbe-i âsmâna **degürmiş** ...” M87^a, “Ve bu beytün âvâzesin gün-bed-i gerdûna **degürürlerdi**” M117^a

“... çukadârlık mertebesine **yetmişleridi**” M19^a, “... ta‘ab-ı bî-pâyânı gerden-i vücûdına tavk idüp derece-i kemâle **yetmek** gerek” M27^a

“Ve bu beytün âvâzesin firâz-ı kâh-ı Keyvân’a **yetürdiler** ...” M82^b

“... her biri mîr-i hatâ-bahşa **döşenüp** ...” M54^b, “Ve rûz u şeb dîvâne-vâr bu gûne mâlihûlyâya **döşenür** yürürdi” M98^b

“... erbâb-ı gazel nev-‘ârûs-ı mesele bu gûne hulel **geyürmişlerdür** ...” M58^b

“... cânib-i kal‘aya **segirdime** göndermişleridi” M63^a

“... düğüne **varmalu** üç yüz mıkdarı küffâr-ı cehennem-medâr ...” M63^b

“... sâz-ı vilâyetün **düzenin** yoklamaga âgâz itmişleridi”, “... kânûn-ı intizâm-ı vilâyet bozuk **düzene** dönüp ...” M69^b

“... bir nâ-murâd zimmîden bir kadeh mey **çekışdirüp** mest ü medhûş ola ...” M71^a, “... kürekçiler bir yanadan **çekışdirüp** ...” M89^b, “Ve bir cânibden kürekçiler dahi rencide idüp **çekışdirmeyeler**” M148^a, “Ve bâzû-yı Rüstem kemân-ı suht ü muhkemleriyle salâbet **çekışdirse** da‘vâ-yı zora gitmiş olur” M174^a

“Dâm-ı gazâlân **çigil**, reşk-i nigâristân çîn” M87^b

“... binâ itdükleri ser-çeşme âb-ı hayâtdan bir **çeşme** idi ...” M93^b

“... ümerâ-yı kirâma küffâr-ı hâk-sâr **uvaklu** şikâr iken ...” M97^b

“... bu âteş-i fitne âb-ı tedbîrle **söyündürölmek** ehemmi mühimdür” M100^b, “... çerâğ-ı arz-ı pâdişâhî **söyünmüş** ...” V175^b

“... hayât-ı bî-sebâtunun eline bir piyâle **yandırırın** ki âsâr-ı humârı ...” M105^a, “... bir câm-ı musîbet-encâm **yandırayın** ki tâ-rûz-ı nüşûr ...” M157^b

“... safha-i rûy-ı âb-ı revânı **çaglı** güzeller ‘izârı gibi musaffâ ...” M134^a

“... derûn-ı şehri kaht u galâdan **korıdup** âteş-i âh-ı ciger-sûhtgânun ...” M148^b

“... derd-mend yolcular **yolunup** ve olanca harclıkları dahi alınup ...” M89^b

“... su aşurısından bâng-ı bülend ile **çagırdurlardı**” M132^a

“Ve ol mahallden **yıkılup** kal‘a-i Budin’e geldikde ...” M156^a

“Ve her tûfeng-i berk-âheng pey-â-pey bir niçe hablar **atışdırup** ...” M117^b

“... Hırvat vilâyetinün yarar beglerinden ve **iti** seglerinden ...” M118^a

“Ve ümerâ-yı zevîl-iktidârlardan her birini divânlarına **okudılar**” M165^a

“... ve gönüllerinden geçen yarar diller **taraş** olunup ...” M168^b

Deyimler

“... cefâ-yı ‘asrîla **bagrı kanla tolmuşdur**” M12^a, “... cefâ-yı ‘asr ile **bagrını pür-hûn görür**” M71^a

“... her meclisden şem‘-sân yağılar **ayag üzre gelüp ...**” M74^b

“... herkes pergâr-vâr dâyiresinde karâr idüp **çiziden taşra çıkmaz**” M12^a, “Ve illâ şimden sonra haddünden ziyâde hareket idüp **çiziden taşra çıkmaya-sın**” M169^a

“... eyyâm-ı rezm ve hengâm-ı cengde nice def‘a **yüz agartmış ...**” M16^a, “... sevdâ-yı hâmı beyâza çıkarup **yüz agartmak** nasîb olmayacak ...” M133^a

“Oglunuzun **elin ilen ayagina balta urman**” M17^b

“Bu husûsda **el bir** ve bu vâkı‘a-i gâ‘ilenün ta‘birinde bir hüsn-i tedbîr **itmek** gerek ki ...” M22^b, “... şemşîr-i sâ‘ika-girdâr ef‘â-vâr sûrâh-ı gılâfdan firâr idüp bâzû-yı gâzîler ile **el bir eyledi**” M130^a

“... küffâr-ı hâk-sâra **baş göz dimeyüp girişdi**” V60^b, “Ve **baş göz dimeyüp** küffâr-ı hâk-sâra **koyuldi**” M130^a

“... lâ-büdd ol kimesne **ekmegin taşdan çıkarmak** ashâb-ı taleb ve erbâb-ı sa‘y-i ta‘ab katında ...”, “Meseldür, âdem olan **ekmegini çıkarur taşdan**” M25^b

“... be-gâyet perîşân olup **engüş-i nedâmeti dendân-ı melâmetle çiynedi**” M28^a

“Lâ-büdd **ayagina gelür** anun livâ-i şâh” M35^a, “Ve **ayagımıza gelmiş** hâzır şikârimızdur, cemî‘an öldürürüz ...” M122^a

“... dâmen-i tedârûke **el urup** eyitdi ...” M39^a, “... dâmen-i nâ-mahreme **el ura ...**” M71^a, “... dâmen-i firâra **el urup ...**” M113^b, M118^b

“Hâlâ **iş başa düşdi**” M42^a, “... çünkü **düşdi iş başa**” M102^a

“Biz bilmez miyüz bu diyârda **bin baş bir pula** iken ...” M72^a

“Pâdâş-ı ni‘met budur ki cümlemüz **hâzır baş olup ...**” M42^a

“Küffârın **akına karasına bakman ...**” M43^b

“... ‘acabâ mizâc-ı memleketün **çak bu denlü** ihtilâlîne hikmet ne ola?” M50^b, “... ahvâl-i fukarâ **çak bu denlü** diger-gûn olmasına ...” M52^b

“... küffâr-ı füccâra virdügiyçün nev-‘arûs-ı memleket böyle **kızlığa ugradı**” M51^b

“... kırân-ı bisyâr idüp gâret-i bî-şumâr **ele getürmüş** idi” M43^a, “... kemend-i zor ile bî-tehâşi **ele getürdükleri** mevâşînün ...” M46^a

“Ve güft ü gûy-ı ceng ü cidâle **agızları yakışmaz**” M58^a

“Ve gâhî rûzgâr **el virüp** ‘ubûr müyesser oldukda ...” M89^a, “... nîrû-yı bâzû-yı nusret ne taraftan **el virmek** mümkündür ...” M117^a, “... düşen payla servet-i Kârûn **el virmiş** idi” M140^b, “... bezm-i ferhat ü kâmrânide murâd üzre **el virdi** ...” M164^a

“**Urır taşı başına başı taşa**” M58^b, M155^b, “... ve **başı taşa taşı başa urup** ...” M117^b

“... ol mel’ûn-ı magbûnun gereği gibi **hakkından gelmiş** ve ...” V43^a

“... kilâb-ı dalâlet-nikâbla **köpek savaştın iderek** ...” M63^b

“... bizim için mu’âvenet **hevâsında yelen** mel’ûnlar” M132^a, “... sıyânet-i ‘arz-ı saltanat **hevâsında yeler**, bizim de bir emîr-i sâhib-tedbîrimiz var imiş” M136^a, “Ve meydân-ı suhan-rânlıkda şehsüvârlık **hevâsında yelerdi**” M153^b

“**Her câ aş ân-câ başlardur**” M104^b, “... her câ aş ân-câ başlarsız” M132^b

“Ve dâyimâ **gözlerin yumup agzın açardı**” M177^b

“Ve bir dahi bu **vartaya ugramayım** deyü” M177^b

“Ve bâd-ı bürûdet ile her birinün **bıyığın balta kesmez** ve Türk’ün yigirmisin otuzın **kirpiline asmaz** iken ...” M63^b, “Ve bâd-ı burûtile **bıyığın balta kesmez** ve tamâmet-i vilâyet-i İslâm’ı **kirpiline asmaz** olmuş idi” M99^a

“... dîbâc-ı hayâtı harâc idüp **yok bahâsına bey‘ eylerlerdi**” M63^b

“... nokta-i karârdan **kıyı çizmege** âgâz itmiş ...” M67^a, “... mânend-i mevc-i deryâ **kıyı çizen** kimesneleri ...” M148^a

“... bir zamân **ser-i tahayyüri zânû-yı tefekküre koyup** ...” M67^a, “... temâşâ itdüklerinde **ser-i tahayyüri zânû-yı tefekküre urmuşlar** ve ...” M178^a

“... intizâm-ı vilâyet bozuk düzene dönüp **herkes bir kıldan çalar** ...” M69^b

“... her bî-nevâ **başka başına** mehter ve ...” M69^b, “Ve bostâncının biri-sinden **başka başlarına** ikişer baş lahana alup ...” M72^a, “... iklim-i istignâda **başka başına** sultân olup ...” M79^a, “... **başka başına** kelle geçinmek isteyüp ...” V98^a

“... her kimesne râh-ı râstdan çıkmaga âheng idüp **soluna tabl çalar**” M69^b

“... intizâm-ı vilâyet **bozuk düzene dönüp** herkes bir kıldan çalar ...” M69^b

“Hây çâşnîgîrler! **Tatlucak olun**” M72^a

“Siz **bostâncıya kelek mi satarsız?**” M72^a

“Alursanız hoş, almazsanız **yok yere başınız agrıtman**” M72^a, “Yok yere **başınız agrıdırsız**” M121^b

“... mîr-i sâhib-ihsânun **eline ve ayagına düşüp** eyitdiler ki ...” M73^a

“... hemân **yok yere demür dögmekdür**” M76^b

“Hiç bir nesneye bu zamânda **diş koyuramazız**” M77^a

“Zemîn ü zamân **taş demür oldu**” M77^a

“... ve gürg mîşle **emiş kırış olup ...**” M80^a

“Horos-ı pür-hurûş rûbâh-ı peşmîne-pûşdan **el almış idi**” M80^a

“... deyüp **kurı dünyâda genc bulmuş idi**” M84^a

“... ellerden **örnek alup** dest-mâl elde iken dîde-i basîretten gubâr-ı gaffeti sile ...” M85^a

“... âlem-i sıbâda bâd-ı sabâya **baş koşup ...**” M87^a

“... bâd-ı sabâya baş koşup **hevâya yeltenmesün** deyü ...” M87^a, “... bâd-ı şitâ gibi bârid **hevâya yelteneler**” M142^a

“... ve arpa ve otluga hezâr ihtiyâcla **semene saman bulunmazdı**” M89^a

“... gemiciler bir yana **başlu başlarına re'îs olup ...**” M89^b

“... ve bir gören bir dahi **yöresine ugramaz ...**” M89^b

“... ve eşegin **yavı kılan** varmaz olmuş idi” M89^b

“... **engüş-i tefekkûri dendân-ı tahayyüre koyup** eydürlerdi” M90^a, “... **engüş-i hayretleri dendân-ı tefekkürde** ve ser-i ‘ucb u pindârları zânû-yı tahayyürde **kalmış idi**” M118^b

“Ve her bîve-i bî-mecâlün lebinin **anaları südünden halâl bilürlerdi**” M91^b

“... gâyet-i ihtiyâcdan az kalup mezbûr karye **kuruya kalaydı**” M93^b

“Havf-ı âteş-i dem-â-deminden şâh-ı ‘Acem’ün **başında od yanardı**” M96^a

“Ve kurûm-ı Freng’ün derûn-ı tengine urduğı **âteşün tütünü depesinden çıkardı**” M96^a

“... ve rişte-i ‘ahdi infisâlden **bin bezerdi**” M97^b

“Ve lâkin **gönül alçaklığı idüp** cüz’î bahâne ile yere inerdi” M101^b

“Kâr-ı vilâyet **yap yap** harâb olmaga nâzır ve ...” M102^a

“Ve dâmen-i nâmûs u ‘ârı ‘inâyet-i hazret-i Bârî ile **elden komayam**” M103^a, “... ‘inân-ı ‘inâdı kemâ-kân **elden komayup ...**” M103^b, “... mehâr-ı gayret-i câhiliyyeyi **elden komayup ...**” M116^b, “Ve ‘urve-i vüskâ-yı rızâ-yı Hudâ’yı **elden komayup ...**” M146^a,

“... **yanuna kalmak** ihtimâl ve hazm itmege mecâl ola”, “**Yanuna kalur mı** iy mel’ûn-ı bed seyr eyle sen” M104^a

“Ve hezârân meşakkatle **var kuvveti bâzûya getürdiler**” M106^b

“... **dişlerine taş olmayacağı**n ma’lûm idinüp ...” M106^b

“Sen dahi **bildüğünden kalmayasın**” M106^b

“Ve **elünden geleni dirig eylemeyesin**” M106^b

“Ve seylâb-ı gayret ü hamîyyet **başdan aşdı**” M107^a, “... seylâb-ı kahr u gadab **başdan aşdı**” V41^b

“Ve tamâm **yat u yaragların yokladup** eyitdiler” M107^a

“... bî-direng bir **dernek cylediler** ki ...” V52^a, “... Gölbaşı nâm mevzi’de **dernek itdükleri** makâmdur ki ...” M162^b

“Kemâl-i gurûrundan **turduğu, oturduğu yeri bilmez** ve ...” M108^a

“... ve a’yân-ı vilâyetden bir ehadı **kirpigine salındırmazdı**” M108^a

“Ve vâkı’a-i fethin **düşlerinde dahi görmemişlerdür**” M109^a

“Ve ‘acabâ ne vechile kendüni mümtâz ü mu’ayyen zann idüp **âdem yerinde tutarsın?**” M111^a

“Çünkü **yüz aklıyla** karavul-hâne ahvâlin beyâza çıkardılar ...” M113^b, “... hûn-ı şehâdetle sürh-rû olmak **yüz aklıdır**” M155^b

“... her biri **siper gibi gögsün gerüp** ...” M116^b

“... **‘alem gibi baş açup** a’dâ-yı dîne togrı yürürlerdi” M116^b

“... gurre-i garrâ-yı devlet ufk-ı himmet-i pâdişâh-ı gerdûn-‘azametden **yüz gösterüp** ...” M32^b, “... ve meteris hufrasında **yüz göstermez** oldılar” M119^b, “Çünkü şâhid-i ikbâl mir’ât-i rûzgârdan **yüz gösterdi** ...” M164^a

“... ol kadar **lâf u güzâf çatladır** ki ...” M117^b

“Ve bâzâr-ı kâr-zârda her darb-zen birer **ser-hâne kazgânına dönüp** ...” M117^b

“... a’dâ-yı siyeh-rûzun **yıldızı düşüp** ...” M117^b

“... zahm-i tûfeng-i sâ’ika-rengle gâzîlerün **her şebi findık gicesine dönmüş** idi” M118^a

“... **ser-i ‘uch u pindârları zânû-yı tahayyürde kalmış** idi” M118^b

“... her biri giribân-ı humûlden **baş çıkarmaz** ...” M119^b

“Dâm-ı helâkden halâs olan melâ’in **turacak turak ve oturacak bucak bulmayup** ...” M120^a

“... ‘amel idüp **pây-ı tahammüli dâmen-i tasabbura çekmişleridi**” M97^b,

“... her biri **pây-ı tahammüli dâmen-i tasabbura çeküp** ...” M119^b

“... **cânların dişlerine alup** iki yerden üçer darb-zenler kurmuşlaridi” M120^a

“Ve şimden sonra **sovuk demür dögersiz**” M121^b, “Ve illâ gayrı kapuda halka-kûb olmak hemânâ **sovuk demür dögmekdür**” M161^b, “... izhâr-ı ‘adâletden dem urırsa **sovuk demür döger**” M174^a

“Ve sipâhileriyle **tenhâ konup** ceng ü cidâlden **el çekmişdür**” M122^a

“... ve ‘adûyla **dest ü girîbân olıcak** zamândur” M126^b

“Meydân-ı kâr-zârda **cân u baş oynayacak** dem ...” M126^b, “... ve ugrunda **cân u baş oynayup** gün başına ...” M168^b

“... **kurî yaykarada** dilîr-i cihânlar idünüz” M132^a

“Her birinüz **kendü hevânuzda uçarsız**” M132^b

“... **çirakmaya çıkmış maymûn gibi** kazuk üzerinde **oynatmakdur**” M132^a

“Ve top-ı pür-âşûbları **çanumuza otlar tıkdı**” M133^a

“... **tabanı karada ve cemî‘ mâ-meleklerin ol arada koyup firâr itmişle-ridi.**” M133^b

“... ihrâm-ı lâzîmü’l-ihtirâm-ı hâcâta **bel bağlayup** ...” M145^b

“... şiddet-i cereyânına **göz irmez** ...” M178^a

“Ve **kec-külâh-ı istikbârı ser-i ‘ucb u pindâra urmuşlaridi**” M63^a, “... ve **külâh-ı istikbârı ser-i ‘ucb-ı pindâra urup** ...” M99^b, “... **ser-i ‘ucb u pindârda külâh-ı istikbârı kec idüp** cevâb virür ki ...” M106^a, “Ben fülân ibn fülânın deyü **efsâr-ı istikbârı ser-i ‘ucb u pindâra urır yürürdi**” M153^b

“... deyü **kulluk çeken** ışıklara ...” M154^a

“... sık sık **eyvallâhcı olmuş** idi” M154^a

“Ve **potera kovup** düşmen bozan guzâtun timarla ahvâlleri düzülüp ...” M168^b

“... binde birinün **sûrete gelecek yüzleri kalmayup** ...” M168^b

“... dâyire-i teshîre çekmek için **ılıcak diller döker**” M177^a

Atasözleri

“Er başından devlet ırak değil.” M18^a

“Evvel cân andan cihân.” M22^a

“Tutulmayan ugrı bigden togrı.” M39^a

“Bir yigit kırk yılda hâsıl olur.” M75^b

“İrteye kalan kazâdan korkman.” M76^a

“Taş yok dişimüze, toprak başımıza.” M77^a

“Mansıb elde dest-mâldür.” M85^a

“Muhannesden erlik gelmez.” M122^b

“Gücile gelen seg süriye hayr itmez.” M122^b

“Kuskuna kuvvet ve kümündürüne bereket.” M133^a

“Vây işimüze toprak başumuza.” M133^b

“Tok yokdan ise torluk yeg.” M154^a

“Hızr-İlyâs akçası ve başun gözün sadakası.” M89^b

TENKİTLİ METNİN HAZIRLANMASINDA TAKİP EDİLEN YOL

Eserin metninin hazırlanması sırasında elde bulunan altı nüshanın tamamı ele alınarak üzerlerinde ayrı ayrı çalışılmıştır. Bunlar arasında, yazmaların soyağacını incelerken de belirtildiği gibi temize çekilmiş ilk nüshaya en yakın nüshalardan Millet Kütüphanesi nüshası esas alınmış, diğer iki nüsha ile farklılık gösteren hususlar dipnotlarda belirtilmiştir. Eserin nüshaları tanıtılırken belirtildiği gibi bu nüshalar M (Millet), N (Üniversite) ve V (Viyan) harfleriyle gösterilmiştir.

Metnin hazırlanmasında tam transkripsiyon sistemi uygulanmıştır. Arap harflerine karşılık gelen transkripsiyon işaretleri çizelgesinde belirtildiği gibi ayn harfi için üstten ters virgül (örnek: ma'rifet), kelime ortasında bir harf durumunda olan hemze için, Arapça ibare ve tamlamalarda harf-i tarifi lâmi veya şemsi harften ve özel isimlere gelen eklerden önce ve düşen vokal için kesme işareti yani apostrof (örnek: mü'ellif, âhiru'l-emr, 'ale't-tevâtür, Sigetvar'ı, n'ola) kullanılmıştır. Metinde takibi sağlamak amacıyla, yeri geldikçe nüshaların varak numaraları koyu karakterlerle ve “[M3^b] [N2^b] [V1^b]” formatında verilmiştir.

Metindeki nüsha farkları ve bazı açıklamalarla ilgili dipnot numaraları 1'den başlayarak metnin sonuna kadar devam ettirilmiştir. Metinde genel olarak, esas alınan M nüshasının metnine sadık kalınmıştır. Sadece diğer nüshalardaki yazılışın doğru olduğu kesin olan birkaç yerde, bu kelime veya ibarelerin doğrusu yazılmış, nüshalar arasındaki bu farklar tabiatıyla dipnotlarda belirtilmiştir. Örnek: münhezim-münhedim, enmüzec-enmüzec, siyâhet-seyâhat, iksâr-iksâr, hâzır-hâzır, ğulâz-ğulâz. Esas alınan nüshada yapılması gerekli görülen harf ve kelime ilaveleri ile düzeltmeler köşeli parantezler [ ] içinde, silik olması gibi bir sebeple okunamayan kelimeler art arda beş nokta ile (.....) belirtilmiştir. Metinde uygun düşen yerlerde nokta, virgül, soru işareti, ünlem işareti, iki nokta, tırnak işareti ve tek tırnak işareti gibi noktalama işaretleri kullanılmış, metnin uygun görülen yerlerinde satır başı yapılmıştır. Türkçe imlâ kurallarına göre büyük harfle başlaması gereken kelimeler büyük harfle başlatılmıştır. Mısra, beyit, kıt'a, mesnevî, şiir ve nazım gibi başlıklar satır başı yapılarak ilk mısra başlıkla aynı satıra yazılmış, devamındaki mısra/mısralar için satır başı yapılarak ayrı satırlarda şiir formunda gösterilmiştir. Şiirlerin bitimindeki “nesr” kelimesi de yine

ayrı satıra yazılmış, devamındaki metin aynı satırda bu kelimedenden ardından başlatılmıştır. Metindeki Farsça şiirlerde “kâf” olarak yazılmış kâf-ı Fârisîler üzerine çizgi çekilerek “gâf” olarak gösterilmiştir.

Nüsha farkları gösterilirken nüsha, varak ve satır numaraları “V (87^{a/3})” formatında gösterilmiştir. Aralarında fark bulunmayan nüshalar ardı ardına yazılmış, farklı nüsha ile ilgili bilgi (/) işareti ile ayrılmıştır. Dipnotun konulduğu yer metinde belli olduğundan esas nüsha için sadece “M” harfi ile yetinilmiştir. M’de farklı olan bölüm çok uzun olduğunda, karışıklık olmayacağı düşünülen durumlarda, sadece başından ve sonundan birer ikişer kelime yazılarak aradaki kelime/kelimeleri temsil etmek üzere art arda üç nokta (...) konulmuştur. Bir kelime veya ibarenin herhangi bir nüshada bulunmadığını belirtmek için dipnotlarda eksi (-) işareti kullanılmıştır. Örnek: hazretleri vatan-ı ... itdükleridür ki M: vatan-ı aslilerinden ne tarikle çıkmışdur N (19^{a/3-4}) / - V (13^{b/18}).

Arapça ve Farsça şiirler, âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf, bazı Arapça veciz söz ve kalıp cümleler ile dualar Arap harfleri ile yazılmıştır. Bunların Türkçe çevirileri dipnotlarda verilmiştir. Âyet-i kerîme mealleri, sûre ismi, bu sûrenin Kur’ân-ı Kerîm’deki sıraya göre kaçınıcı sûre olduğu ve bu sûrede kaçınıcı âyet olduğu belirtilerek [örnek: (Necm, 53/4)] ve mealleri Diyanet İşleri Başkanlığının internet sitesindeki Kur’an Meali bölümünden alınarak verilmiştir. Âyetin başında ve sonunda olup da metinde yazılmamış olan diğer bölümleri var ise bunlar, mealin başına ve sonuna konulan art arda üç nokta (...) ile temsil edilmiştir. Metinde olmayan diğer meal parçaları köşeli parantezler içinde belirtilmiştir. Bazı kişi ve varlık isimlerinden sonra övgü amacıyla konulmuş Arapça dua ve sena ibareleri, “-‘*aleyhi*’-*rahmetü ve’r-ıdvân*” örneğinde olduğu gibi iki tire arasına Latin harfleriyle italik olarak yazılmıştır. Bu ibarelerin manaları ilk geçtiği yerdeki dipnotlarda verilmiştir. Arapça üçüncü tekil şahıs, erkek, gâib, bitişik zamirler “ba‘dehû ve li-münşi’ihî” örneklerinde olduğu gibi okunduğu şekliyle med harfi varmış gibi uzun yazılmıştır.

Sonları b harfi ile biten “olub, idüb, getirüb” gibi Türkçe zarf-fiillerdeki bu harf p harfi ile gösterilmiştir. Metinde sonu b ile yazılmış Türkçe “top” kelimesi de yine p ile yazılmıştır. Paşa, aga, yarlıg, kazuk, yagı, ayag, yat, yarag, togrı ve segirdim gibi Türkçe kelimelerin eserin yazıldığı devirdeki şekilleri korunmuş ve bu kelimeler yazıldıkları gibi transkribe edilmiş, ancak sesli harflere uzatma konmamıştır. Zor, hoş, post ve dost gibi Türkçe olmayan ancak Türkçeleşmiş

kelimeler, kullanılageldiği gibi “o” harfi ile ve gerekli yerlerde “ö” ile yazılmıştır. “لك: -lik” eki almış kelimelerin bazıları, günümüzde kullanılageldiği gibi “-lık” şeklinde yazılmıştır. Örnek: rikâbdârlık, çuqadârlık, silâhdârlık, âşinâlık, ğaddârlık, serdârlık. Elif konularak “yöra” “yüriyalüm” ve “göralüm” şeklinde yazılmış kelimelerin “yöre” “yüriyelüm” ve “görelüm” şekilleri tercih edilmiştir. Noktalı harflerin müstensihler tarafından unutulduğu aşikâr olan noktalar ile yanlış noktalama ve harekelemeler birer hata olarak görülmediğinden dipnotlarda gösterilmemiş, ancak metinde doğru imla kullanılmıştır. Örnek: taht-taht, haşyet-şaşyet, harbe-harbe, ezdehâ-ejdehâ, ziyân-jiyân, zengâr-jengâr, nejâd-nijâd. Nokta veya noktaların yanlış yerlere konmasıyla kelimenin bütünüyle başka bir kelimeye dönüştüğü durumlar dipnotlarda gösterilmiş ancak metinde doğru kelime kullanılmıştır. Örnek: güzâr-güdâz, i’tizâr-iğtirâr, ta’affül-ta’aqqul, intihâc-ibtihâc. Metinden alınarak verilen örneklerin yanına, örneğin hangi nüshadan alındığı belirtilerek varak numarası ile birlikte koyu karakterlerle “M2^a” şeklinde gösterilmiştir.

SONUÇ

On iki yıldan uzun bir süre Budin beylerbeyiliği yapan ve Sokollu Mehmed Paşa'nın amcazâdesi olan Sokollu Mustafa Paşa adına, onun sağlığında kaleme alınmış bulunan *Cevâhiru'l-Menâkıb*'da, Osmanlı'nın çok önemli bir vilayetinin idarecisi olan Paşa'nın konumuna ve şahsiyetine uygun düşecek şekilde, gayet süslü ve sanatlı bir dil kullanılmıştır. Ancak eser özel bir tarih olup nadir bilgiler ihtiva ettiğinden, dönemin hadiselerini anlatan kaynaklarda eksik kalan bazı ayrıntıların tamamlanması bakımından önemlidir.

Eserde Sokollu Mustafa Paşa'nın 1534 dolaylarında altı yedi yaşlarında bir çocukken devşirilip Bosna'dan İstanbul'a getirilmesinden, 1574'te Budin valiliği sırasında kendisine Sultan II. Selim tarafından vezirlik payesi verilmesine kadarki kırk senelik hayat hikâyesi, idarecilik yaptığı yerlerde yürüttüğü faaliyetleri ve tesis ettiği hayır eserleri ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

Ayrıca eserde Osmanlı devlet adamlarının en meşhurlarından olan Sokollu Mehmed Paşa'nın nasıl devşirildiği teferruatlı olarak anlatılmış olup onun da hayatının safhalarından her vesile ile bahsedilmektedir. Dolayısıyla *Cevâhiru'l-Menâkıb* ya da Viyana nüshasındaki isimlendirmeye *Gencîne-i Ahlâk*, daha çok Sokollu Mehmed Paşa'nın nasıl devşirildiğini anlatan ilk bölümüyle ilgi çekmiştir. Avusturyalı meşhur tarihçi Hammer'den başlamak üzere bu ilginç öykü pek çok eserde kullanılmıştır.

Eser, Sokollu Mustafa Paşa'nın arzusu ve zamanın Budin Kadısı Ahmed Çelebi Efendi'nin görevlendirmesi ile Nahîfî Mehmed Efendi isimli bir zat tarafından yazılmıştır. Bu tespit üzerine müellifiyle ilgili olarak esere atıf yapan kaynaklardaki yanlışlıklara tarafımızdan dikkat çekilmiştir. 22 Aralık 1574'de tahta geçen Sultan III. Murad'ın saltanatı sırasında ve 10 Ekim 1578'de idam edilen Paşa'nın sağlığında kaleme alındığı anlaşıldığına göre eserin telif tarihi 1575-1578 yılları arasında ve muhtemelen 1575'tir.

Sokollu Mustafa Paşa'nın devlet görevlerine tayinleriyle ilgili ruus kayıtları ve fermanların, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinden bulunmasına çalışılmış ve bulunan arşiv belgeleri sayesinde metindeki tarih hataları tarafımızdan düzeltilmiştir.

Millet, Süleymaniye, İstanbul Üniversitesi, Berlin, Budapeşte ve Viyana Kütüphanelerinden temin edilen altı nüshanın tamamının edisyon kritiği ya-

pılmış, temize çekilmiş ilk nüshaya en yakın nüshalardan Millet nüshası esas alınmak suretiyle karşılaştırmalı olarak tam transkripsiyonlu bir metin ortaya konmuştur. Elinizdeki çalışmada ise okuma kolaylığı açısından sadece üç nüshanın edisyon kritiği dâhil edilmiştir. Özellikle diğer beş nüshadan oldukça farklı olan Viyana nüshasının farklılıkları, teferruattan kaçınılmayarak çok sayıda dipnot ile tespit edilmiştir.

CEVÂHİRÜ'L-MENÂKİB

TENKİTLİ METİN

NAHÎFÎ MEHMED EFENDÎ

[M3^b] [V1^b] Bismillāhi'r-Rahmāni'r-Rahīm¹

[N2^b] Cevāhir-i zevāhir-i maḳāl ki vāsıta-i silk-i muḳteżā-yı hāl ve hūlāşa-i ḳılāde-i ta'zīm ü iclāldür. Ḥamd ü sipās-ı bedi'ü'l-esās-ı ḥazret-i Ḥālīḳü'l-cinni ve'n-nāsdur ki āfitāb-ı 'ālem-tāb, feyz-i envār-ı cenāb-ı vālā-niṣābından menāzil-i çarḥ-ı devvār ve merāḥil-i sipihr-i bī-ḳarārda ḥaṭavāt-ı sā'atile ḳaṭ'-ı de-recāt idüp ḡāyet-i irtifā'a vāşıl ve ḡurre-i ḡarrā, 'aks-i pertev-āfitāb-ı cemāl-i bī-zevālinden ṭayy-ı merāḥil-i esābī' u eyyām ve ḳaṭ'-ı menāzil-i şühūr u a'vām itmekle dāyire-i kemāle nā'il olmuştur. Ve efrād-ı benī nev'-i insān-ı güy-mişāl, meydān-ı füşat-i meh ü sālde çevgān-ı taḳdīr ve şavlecān-ı ḳazāsı teḳāzāsıyla ḥālden ḥāle munḳalibler ve güm-geşteḡān-ı rāh-ı dālālet, 'ināyet-i bī-ḡāyeti delāletiyile mazīḳ-i saḳāmetden ṭarīḳ-i istiḳāmete münceziblerdür.

Beit: منم چو گوي بميدان فسحت مه و سال
ز صولجان قضا منقلب ز حال بحال²

³[M4^a] Ve gülberg-i lisān-ı benī nev'-i insān ḡonçe-i dem-beste-i⁴ dehānda nesīm-i zıkr-i [N3^a] iḥsānıyla münfetiḥ ve gülşen-i şudūr-ı erbāb-ı şühūd u ḥuzūr envār-ı ezhār-ı şükr-i bī-pāyānıyla münşeriḥdür.

Beit: هر زبانی که نه ذکر تو کند گویا نیست
و آن دلی را که تو مشهود نه بینا نیست⁵

Neşr: Ol Pādişāh-ı Zü'l-celāl bir şehin-şāh-ı lā-yezāldür ki şayd-i sīmurḡ-ı şenā vü iclālī dām-ı aḳlām-ı 'anākib-i⁶ müşḡin-niḳābla maḥz-ı ḥayāl ve şevāhiḳ-i ma'rifet-i rifat ü kemāline şu'ūd ve nihāyet-i pīş-gāh-ı ḳaşr-ı 'azāmet ü iclālīne 'urūc farz-ı muḥāldür.

Ḳıṭ'a:⁷ ورقاء فهمک لا تنال جنابه [V2^a]
بجناحي الا حساس والا دراک

1 Bismillāhi'r-Rahmāni'r-Rahīm M V (1^b): - N

2 Molla Cāmi'nindir. "Ay ve yıl meydanında bir top gibiyim / Kaza sopasıyla ḥālden ḥāle deḡişirim"

3 - M: Neşr N (2^{b/15}) V (1^{b/12})

4 dem-beste-i M N (2^{b/16}): - V (1^{b/12})

5 "Seni anmayan dil, sanki yok demektir / Seni gören kalp, neyi görmemiştir?"

6 aḳlām-ı 'anākib-i M N (3^{a/8}): lü'āb-ı 'anākib-i aḳlām-ı V (1^{b/16})

7 Ḳıṭ'a M N (3^{a/8}): - V (2^{a/1})

هيهات ان تصل العناكب بالذي
نسجت اناملها ذري الافلاك¹

Neşr: Ve ol Hâlık-ı arz u semâ, bir Hudâ-yı bî-hemtâdur ki cümle-i eşyâ ve heme-i mâ-sivâ, deryâ-yı âlâ-i bî-intihâsından bir kaçre nem ve k[ı]mme-i² kubbe-i³ ‘arşdan tâ hudûd-ı⁴ eyvân-ı simâk ve⁵ hudûd-ı ma‘mûre-i hâk pîş-i âfitâb-ı cihân-tâb-ı⁶ cûdında zerreden kemdür.

Beyt: روض من الجود تلقى في حديقته
بحر الوجود نداء ملقاً علي الورق⁷

Neşr: Ve şalavât-ı şâ'ika ve teslimât-ı fâ'ika⁸ ol cenâb-ı Risâlet-penâh, mesned-nişîn-i serîr-i ⁹لي مع الله [M4^b] sipeh-sâlâr-ı cüyûş-ı cûd, kâfile-sâlâr-ı kavâfil-i vücûd, çâpûk-süvâr-ı meydân-ı¹⁰ ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى﴾ ve şâhid-i müsteşnâ-yı [N3^b] bezm-i ¹¹﴿إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ dâniş-endûz-i ¹²﴿عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى﴾ müzekkâ vü müctebâ Muhammed Muştafâ hazretlerinin ravza-i rağiyyelerine bermuktezâ-yı fermân-ı ‘azîmü’s-şân-ı ¹³﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ mü’eddâ vü mühdâ¹⁴ kılinur.

Şi‘r: محمد عربى شاه خطه لولاك
بفقر فخر كند با وجود سالارى

- 1 “Senin anlayışının yükseklği, ihsas ve idrak kanatlarıyla, onun cenâbına [yükseklğine] nail olamaz, erişemez.
Nitekim örümceklerin, kendi elleriyle dokudukları ağlarıyla feleklerin zirvelerine ulaşmaları mümkün değildir.”
- 2 M’de “kumme” olarak yazılmıştır.
- 3 kubbe-i M N (3^{a/12}): - V (2^{a/4})
- 4 hudûd-ı M: hudûd-ı N (3^{a/13}) V (2^{a/4})
- 5 - M N (3^{a/13}): târem-i çarh-ı pür-‘alâyimden tâ V (2^{a/5})
- 6 - M N (3^{a/14}): tâb-nâk-i V (2^{a/6})
- 7 “Cömertlik bahçelerinden biri, onun bahçesinde buluşur / Yaprak üzerine uzanmış bir çiğ damlası olarak vücut deniziyle”
- 8 fâ'ika M N (3^{a/16}): lâyiķa V (2^{a/8})
- 9 “Benim Allah ile [öyle anlarım olur ki, o vakitte ne bir mukarrep melek, ne de bir mürsel nebi o yakınlığı elde edebilmiştir].” manasına gelen ve hadis-i şerîf olarak şöhrat bulmuş sözün bir kısmı.
- 10 “[Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulumu bir gece Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya] götüren Allah’ın şanı yücedir.” (İsrâ, 17/1)
- 11 “O ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.” (Necm, 53/4)
- 12 “Ona, üstün güçlere sahip, muhteşem görünümlü öğretti.” (Necm, 53/5)
- 13 “Ey iman edenler! Siz de ona (Hz. Peygamber’e) salât edin, selâm edin.” (Ahzâb, 33/56)
- 14 mü’eddâ vü mühdâ M N (3^{b/4}): nişâr u işâr V (2^{a/13})

کتاب مدح ورا آب بحر کافی نیست¹
که تر کنی سر انگشت و صفحه بشمارى²

Neşr: Zihî resûl-i edebî ve nebiyy-i ‘Arabî, ³ فداک امی و ابی³, ki kâmet-i pür-is-tikâmeti serv-i cûybâr-ı⁴ ﴿قُمْ فَأَنْذِرْ﴾⁴ ve pây-ı şebâr-ı risâlet-derecâtı cây-gîr-i maķâm-ı⁵ ﴿فَاصْبِرْ﴾⁵’dür,

Nazm:⁶

رسول عرب شاه یثرب حرم
طفیل رهش هم عرب هم عجم
چه فرخنده مهر سپهر شرف
چه در یتیمی قریشی صدف⁷

Neşr: Ol resûl-i necâbet-uşûl, tâ ki şanâdid-i Kûreyş⁸ ve bigâne vü h’îş-i bed-endîşîñ zaħmet ü meşakķat-i pür-teşvîşinden maķâm-ı Baḥḥâdan ser-[V2^b] menzil-i⁹ Yeşrib’e hicret ü rihlet buyurdılar, menşûr-ı¹⁰ ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾¹⁰ tevķî’-i refî’-i¹¹ ﴿نُصْرًا غَزِيًّا﴾¹¹ [M5^a] ﴿وَيُنْصُرَكَ اللَّهُ﴾ ile müvaşşah ve ḥâk-i ümmet-i bâ-kerâmet âb-ı şehâb-ı¹² ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ﴾ ile mûraşşah oldu. Ve râh-ı Hicâz’dan nevâ-yı şalâ-yı da’veti maķâm-ı ‘Irâķ ve Şifâhân’a vâsıl olup muḥâlifân-ı dîn [N4^a] reh-i râsta mâ’il olmuşlardır. Ve âvâze-i penc-gâh-ı nevbet-i risâleti, gulgu-le-endâz-ı evc-i şarem-i çehârüm olalı hevâ-yı şevķ ve ğarâm-ı hidâyet-encâmın-dan büzürg ü küçek ‘uşşâķ-ı nâlân tek süzân u giryân olmuşlardır.

Beýt:

دل عاشقرا با او صفا ها
بزرگ و کوچک اندر در نواها¹³

1 مدح M N (3^{b/6}): فضل V (2^{a/15})

2 “Muhammed-i Arabî ‘Levlâk’ ülkesinin şahıdır / Devlet reisi olmasına rağmen fakirlikle öğünürdü / Onun methini yazmaya denizlerin suyu yetmez / Parmağını ıslatıp sayfalarını çevirmeye yetişmez”

3 “Anam babam sana feda olsun.” manasına gelen Arapça kalıp cümle.

4 “Kalk da uyar.” (Müddessir, 74/2)

5 “[Güzel bir şekilde] sabret.” (Me‘âric, 70/5)

6 **Nazm** M: Şi‘r N (3^{b/10}) / V’de nazmın kendisi de yoktur (2^{a/18})

7 “Mukaddes Medine’nin şahı Resûl-i Arabî / Yolundan bereketlendi hem Arab hem de Acem / Şeref âleminin güneşi ne parlak / Yetimler incisi, Kureyş’in sedefi”

8 Kûreyş M N (3^{b/13}): Kûreyş’in V (2^{a/18})

9 ser-menzil-i M N (3^{b/14}): menzil-i V (2^{b/1})

10 “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.” (Feth, 48/1)

11 - M N (3^{b/16}): ve yarlıg-ı belîğ-i “وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا” [“Ve insanların bölük bölük Allah’ın dinine girdiğini gördüğünde. ...” (Nasr, 110/2)] V (2^{b/2-3}). “Ve Allah sana şanlı bir zaferle yardım etsin.” (Feth, 48/3)

12 “Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” (Âl-i ‘İmrân, 3/110)

13 “Âşıkların kalbine ondan gelir sefalar / Büyük küçük herkese ondan gelir mutluluklar”

Neşr: Ve şalât-ı nâ-maḥdūd ve durūd-ı nâ-ma'dūd, etbā' u eşyā' ve aṣḥāb u aḥbābına ki her biri nücūm-ı hidāyet-melzūm-ı āsmān-ı ¹بأيهم إقتديتم إهتديتم¹ ve ḳazā-yı medḥ u ṣenā ve ṣaḥrā-yı vaṣf u ıtrālarında yekrān-ı idrāk ve kü-meyt-i 'aḳl-ı derrāk-ı reh-mānde ve figende-sümmdür. Ve ferden ferdā² ṣanādīd-i erā'ik-i 'uhūd ve ḳabā-yı vüçūd-ı pür-i'zāzları muṭarraz be-ṭırāz-ı ³﴿سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾³dur. 'Ale'l-ḥuṣūṣ ḥazret-i Şiddīḳ-ı ṣadīḳa⁴ ki zübde-i eşḥār ve manṣūṣ-ı naṣṣ-ı ⁵﴿ثَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ﴾⁵dur.

Neşr: Ve ḥazret-i 'Ömer ibnü'l-Ḥaṭṭāb-ı ḥilāfet-niṣāba ki ḥıṣn-ı ḥaṣn-ı [M5^b] a'dā-yı dīn, muṣādeme-i heybet ü ṣalābetlerinden ḥarāb u yebābdur.⁶ Ve ḥazret-i 'Osmān-ı Zī'n-nüreyn'e ki ebr-i ḥayālari, ābyār-ı gül-zār-ı dīn-i Seyyidü's-ṣeḳaleyndür.⁷ Ve ḥazret-i⁸ Ḥaydar-ı Kerrār'a ki [N4^b] ṣāḥib-i menṣūr-ı⁹ ¹⁰﴿هَلْ أَتَى﴾ ve sāḳ-i-i [V3^a] müsteṣnā-yı^{11 12}﴿فَتَا﴾¹²dur. Ve evlād ü ensāb-ı mu'azzam u mükerreme ki ḳabā-yı medḥ u ṣenālari,¹³ 'alem-i ¹⁴﴿لَا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾¹⁴ ile mu'lemdür.

1 “[Ashābım yıldızlar gibidir,] hangisine uyarsanız kurtulursunuz.” hadis-i şerifinin bir bölümü (İbn Abdi'l-Berr, *Cāmi'u Beyāni'l-İlmi ve Fadliḥ*, II, 90-91.)

2 ferden ferdā M N (4^{a/11}): her biri V (2^{b/13})

3 “Onların secde eseri olan alāmetleri yüzlerindedir.” (Feth, 48/29)

4 ḥazret-i Şiddīḳ-ı ṣadīḳa M N (4^{a/14}): Şiddīḳ-ı pür-i'tibāra V (2^{b/15})

5 “... onu iki kişiden biri olarak [çıkarıldıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti.] Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. ...” (Tevbe, 9/40)

6 ḥazret-i 'Ömer ... yebābdur M N (4^{a/15-17}): 'Ömer-i nāmdāra ki maḳṣüre-i millet ü Şerī'at mi'mār-ı heybet ve ṣalābetinden muḥkem ü üstüvārdur V (2^{b/16-17})

7 ḥazret-i 'Osmān-ı ... dīn-i Seyyidü's-ṣeḳaleyndür M N (4^{a/18-19}): ve 'Osmān-ı pür-vaḳāra ki gülīstān-ı cinān-ı pür-şafası ebr-i ḥayāsından sırāb u sebze-zārdur V (2^{b/18-19})

8 ḥazret-i M N (4^{a/19}): - V (2^{b/19})

9 - M N (4^{b/1}): dār-ı V (2^{b/19})

10 “[İnsan anılır bir şey değilken üzerinden uzunca bir zaman] geçmedi mi?” (İnsān, 76/1)

11 sāḳ-i-i müsteṣnā-yı M N (4^{b/1}): mümtāz-ı müsteṣnā-yı bezm-i V (2^{b/19} - 3^{a/1})

12 “Zülfikār'dan başka kılıç, Hz. Ali'den başka yiğit yoktur.” sözünün bir bölümü.

13 evlād ü ensāb-ı mu'azzam u mükerreme ki ḳabā-yı medḥ u ṣenālari M N (4^{b/2}): evlād-ı mübeccel ve aḥfād-ı mu'azzam ve ensāb-ı mükerreme ki ḳabā-yı medḥ u ıtrālari V (3^{a/1-2})

14 “[De ki: Ben buna karşılık sizden] akrabalıktan doğan sevgiden başka [bir ücret istemiyorum].” (Şurā, 42/23)

**Kitâb-ı müsteṭâbı reşhât-ı¹ sebeb-i te'lîfle terşîh ve evrâk-ı
müşğîn-nikâbı vişâh-ı 'illet-i tarşîf ü taşnîfle tevşîhdür ki cevâhir-i
zevâhir-i escâ', kân-ı ibdâ'dan bîrûn olmuşdur.²**

Tâ ki kevkeb-i takdîr-i Hudâvend-i bî-nazîr, bu fakîr-i pür-takşîrûnı ufq-ı vilâdetinden ṭâlî' ve nesr-i Ṭâyir-i³ sa'âdet⁴ derece-i ṭâlî'inde vâkı' oldu, lâ-ce-rem ber-vefîk-i tevfiq-i Rabbânî, şîğar-ı sinn ve ḥadâset-i cüvânide evtâr-ı suṭûr-ı⁵ erkâm ve istimâ'-ı şarîr-i aqlâm-ı müşğîn-fâma dil ü cândan mâ'il⁶ ve ḥamâme-i cân tavk-ı ta'alluk-ı egânî vü ğavâniden 'atıl olmuş idi. Ve re-ye'an-ı şebâbda istinâs-ı müṭâla'a-i ḥaṭṭ u kitâb ve müşâhede-i ehdâb-ı aqlâm-ı müşğîn-nikâb, bâl-i miḥnet-iktisâbda ol deñlü ḥâşıl idi ki nuḳûş-ı müzahref-i hevâ vü heves ve meyl-i şûret-i şoḥbet-i [M6^a] herkes, endîşe-i ḥâm ve⁷ ḥayâl-i bâṭıl görünürdi. Ve hemîşe cân u dil iktisâb-ı⁸ feẓâ'ile mâ'il ve baġbân-ı revân bostân-ı cenânda ictinâ-i meyve-i⁹ rüşd ü sedâda [N5^a] müşteġil olmuş idi. Ve kânûn-ı derûn, âteş-i şevk-i ṭaleb-i feẓâ'ilden meşḥûn olup ser-menzil-i dil ki ribât-ı çâr-bisât-ı¹⁰ âb u gildür, kavâfil-i maḥabbet-i şoḥbet-i efâzıl u emâşilden ṭolmuş¹¹ idi.

Kıt'a:

اصحب اخاكرم تخطي بصحبته
فالطبع مكتسب من كل مصحوب
والريح آخذة مما تمر به
نتنأ من التن او طيباً من الطيب¹²

- 1 reşhât-ı M N (4^{b/4}): reşḥa-i V (3^{a/3})
- 2 ibdâ'dan bîrûn olmuşdur M: ibdâ' u ihtirâ'dan müstaḥrec kılınmışdur N (4^{b/6}) / ibdâ' u ihtirâ'dan müstaḥrec ve ṭop-ı belâġat şavlecân-ı berâ'atle müdahrec kılınmışdur (Derkenardadır.) V (3^{a/4})
- 3 Nesr-i Ṭâyir: Kartal (Aquila) Takımyıldızı'nın en parlak yıldızıdır. Arap gökbilimcileri et-Ta'îr ismini vermiş, batılı gökbilimciler Altair olarak kendi dillerine uyarlamışlardır.
- 4 Nesr-i Ṭâyir-i sa'âdet M N (4^{b/8}): sehm-i sa'âdet-i Lem-yezeli V (3^{a/6})
- 5 suṭûr-ı M N (4^{b/10}): suṭûr u V (3^{a/8})
- 6 dil ü cândan mâ'il M N (4^{b/11}): derûn-ı dil ü cândan mâ'il olup ("olup" kelimesinin üzeri çizilmiştir.) V (3^{a/8-9})
- 7 endîşe-i ḥâm ve M N (4^{b/17}): - V (3^{a/13})
- 8 - M N (4^{b/18}): celâyil-i V (3^{a/14})
- 9 - M N (4^{b/19}): faẓıl u V (3^{a/15})
- 10 olmuş idi. ... çâr-bisât-ı M N (5^{a/1-2}): olup âteş-i şevk-i ṭaleb-i feẓâyil, derûn-ı kânûn-ı dil-i maḥzûnda müşte'il ve şeh-nişin-i dilde ki manẓara-i çâr-ṭâk-ı V (3^{a/15-17})
- 11 u emâşilden ṭolmuş M N (5^{a/3-4}): nâzil V (3^{a/17})
- 12 "Kerem sahibi insanla arkadaşlık et, onun arkadaşlığıyla kurtuluşa kavuşursun / Zira huy, arkadaş olunan kimseden elde edilir / Rüzgâr da uğradığı yerlerde ne varsa onu almakta / Pis yerden pis kokuyu, temiz yerden ise güzel kokuyu taşımaktadır"

Neşr:¹ [V^{3b}] Ammā āyin-i sipihr-i ğaddār ve ‘ādet-i rüz-ı kâr-ı rüzgârdur ki sine-i âyine-i âyini jengâr-ı² cehâlet ü kabâhatden mışkal-i ‘ilm ü fazîlet ile muşaykal ü mücellâ ve gerden ü vücûdî zîver-i ma‘ârif ü leţâyifle müzeyyen ü muhallâ olanları jeng-i³ âlâm-ı bî-encâmîle pîrâste⁴ ve reng-i hümûm u ğumûmla ârâste⁵ idüp mîzân ü mi‘yâr gibi kâmilü’l-vezn ve’l-‘ayâr olanları hâzîz-i zillet ü felâkete indirür ve nâķışu’l-ķadr ve ķalilü’l-mıķdâr bulunanları⁶ evc-i rifate çıkarur.

Beýt: Şadr-ı ‘âliye geçürse n’ola nâdânı felek
Dâyimâ nâķışı a’lâya çıkarur mi‘yâr

⁷[M^{6b}] Bülbül-i gül-zârı hüsni-i şavt ü ğüftâr ve nağamât-ı leţâfet-şî‘ârından ķafes-i âzâra⁸ giriftâr ve ‘ud-ı mülebbes ve Ķamâriyi⁹ luţf-i revâyih ve hüsni-i büy u fevâyihından [N^{5b}] iħrâķ bi’n-nâr eyler.

Beýt: Büy-ı hûbından yanar ‘üdiyle şandalı¹⁰ âteşe
Hüsni-i şavtinden olur bülbül giriftâr-ı ķafes

Neşr: Ve taķallüb-i edvâr ve teĝayyür-i leyl ü nehâr hasebiyle erbâb-ı şafânun hâli¹¹ muĝber ve meşreb-i himmeti gerd-i melâlîle mükedderdür. Merd-i ‘âķıl dem be-dem beste-i bend-i belâ ve şaķş-ı câhil hemîşe müstaĝrak-ı zevķ u şafâdur.

Ķıt‘a: شیر را سلسله در گردن و روبه همه شب
فارغ البال در اطلال و دمن میگردد

1 **Neşr** M N (5^{a/6}); - V (3^{a/19})

2 rüz-ı kâr-ı rüzgârdur ki sine-i âyine-i âyini jengâr-ı M: rüzgâr-ı zür-kârdur ki sine-i âyine-i âyini küdüret-i V (3^{b/1-2}) / rüzgâr-ı zür-kârdur ki sine-i âyine-i âyini jengâr-ı N (5^{a/7-8})

3 jeng-i M V (3^{b/4}); zeng-i N (5^{a/10})

4 pîrâste M N (5^{a/11}); ârâste V (3^{b/4})

5 ârâste M N (5^{a/11}); pîrâste V (3^{b/5})

6 bulunanları M: bulunanları hâviye-i mezelletden N (5^{a/14}) / olanları hâviye-i mezelletden V (3^{b/6-7})

7 - M: **Neşr** N (5^{a/16-17}) / **Neşr:** Ve V (3^{b/8})

8 âzâra M N (5^{a/18}); âlâm-ı bî-encâma V (3^{b/9})

9 Ķamâri M: Ķamâriyi V (3^{b/10}) N (5^{a/19})

10 şandal M N (5^{b/1}); ‘anber V (3^{b/11})

11 **Neşr:** Ve taķallüb-i edvâr ve teĝayyür-i leyl ü nehâr hasebiyle erbâb-ı şafânun hâli M N (5^{b/2-4}); **Neşr:** Ve miĝnet-i rüzgâr ve taķallüb-i edvâr hasebiyle erbâb-ı vefânun hâli ğubâr-ı infî‘âlî [V (3^{b/12})]’nin devamı olarak derkenardadır.]

عاقل از کلبه احزان ننهد پای برون¹
جاهل از روی طرب گرد چمن میگردد²

Nesr: Bu rûzgâr-ı sifle-nüvâz ve³ gerdiş-gerdün-ı kîne-sâz, ‘azrâ-yı zîbâ-yı fazl u kemâlün kayd-ı nikâhını⁴ tâlâķ-ı ıtlâķa tebdil idüp mehr-i mihrinden dem uranuñ hedef-i vücûdını⁵ tîr-i belâya âmâc ve ķanâ‘at-sarây-ı ‘âlemde⁶ fûls-i aķmere muķtâc eyler.⁷

Beyt: مرا غمیست ازین روزگار سفلہ نواز
کہ شرح شمه آن قصہ ایست طول و دراز^{8,9}

Hâķķ budur kim bu bâzâr-ı pür-âzârda ķumâş-ı ‘ilm ü ifzâl ve cevher-i nefis-i¹⁰ fazl u kemâl ġâyetde kâsîd ve ‘illet-i rifât ve sebeb-i [M7^a] rûtbet¹¹ taşavvur itmek [V4^a] nihâyetde fâsiddür.

Beyt: هنر نمیخرد ایام و غیر ازینم نیست
کجا روم چکنم من بدین کساد متاع¹²

¹³[N6^a] Pes ĥîred-mend-i ‘âkıl i‘lâm-ı ma‘ârif ve izhâr-ı leţâyife ne¹⁴ vechile ma‘il ola ki mencûķ-ı râyet-i ‘adem-i temyîz evc-i semâya mûlâşîķ ve ķamer-i bâlî-i ĥaylûle-i arz-ı melâl kesb-i nûr-ı neşât ve nezzâre-i şâhid-i inbisâtđan mâni‘ u ‘âiķ olmuşdur. Zîrâ¹⁵ ekşer aşķâb-ı yemîn muķaţta‘ât-ı İbn Yemîn’i¹⁶

1 - M N (5^{b/7}): نهـد V (3^{b/12})’nin devamı olarak derkenardadır.

2 - M N (5^{b/8}): عاقل V (3^{b/12})’nin devamı olarak derkenardadır. “Boynundan zincirlenmiş aslanın etrafında tîlki sabaha kadar / Eğlenerek ve sevinçle geziyordu bahçede / Akıllı olan adam ayağını hüzüñ evinden dışarı çıkarmaz / Cahil ise çayırda çimende gamsızca eğlenerek gezer”

3 - M N (5^{b/9}): bu V (3^{b/12})

4 - nikâhını M N (5^{b/10}): nikâhın V (3^{b/13})

5 - vücûdını M N (5^{b/11}): vücûdın V (3^{b/15})

6 - ķanâ‘at-sarây-ı ‘âlemde M N (5^{b/12}): erbâb-ı ma‘ârif ve aşķâb-ı leţâyifi bî-behre ve V (3^{b/15})

7 - eyler M N (5^{b/12}): ider V (3^{b/16})

8 - “Ben bu dñnyanın alçaklara kol kanat germesinden kaygılıyım / Bu hikâyenin az bir bölümünün şerhi bile çok uzun olur”

9 - Nesr N (5^{b/14}) Nesr V (3^{b/17}) / آن قصہ ایست طول و طراز / آن قصہ ایست طول و طراز M: آن قصہ ایست طول و دراز

10 - kim bu ... nefis-i M N (5^{b/15-16}): ki bu bâzâr-ı rûzgârda ķumâş-ı ‘ilm ü ifzâl ve metâ‘-ı zer-nigâr-ı V (3^{b/17-18})

11 - rifât ve sebeb-i rûtbet M N (5^{b/17}): rifât-i rûtbet ve sebeb-i ‘izzet ü sa‘âdet V (3^{b/19})

12 - Hâfîz-ı Şîrâzi’nindir. “Zamane hñneri satın almıyor, bende de bundan başka bir matah yok / Ben bu kesat matahla nereye ticarete gideyim?” (Şîrâzi, *Hâfîz Divânı*, çev. Abdñlbaki Gñlpınarlı, İstanbul 1989, s. 296).

13 - M: Nesr N (5^{b/19}) V (4^{a/2})

14 - ne M V (4^{a/3}): bir N (6^{a/2})

15 - Zîrâ M N (6^{a/5}): Belki V (4^{a/5})

16 - İbn Yemîn-i Tuġrâi olarak bilinen, kıtaları ile meşhur İranlı şair Emîr Fahrüddîn (Kutbüddîn) Mahmûd b. Emîr Yemînüddîn-i Tuġrâi (ö. 769/1368) hakkında daha fazla bilgi için bk. A. Naci Tokmak, “İbn Yemîn-i Tuġrâi”, *TDV İA*, c. XX, İstanbul 1999, s. 448-449.

ele almağa¹ hâlf ü yemîn kılmışlardır.² Ve bî-mu'în u zâhîr olan fakîrden hâlâvet-i şerbet-i tab'-ı Zâhîr³ 'ayân⁴ ve keyfiyyet-i müdâm-ı kelâm-ı Ebî Temmâm⁵ nümâyân olsa hayâl-i ba'id ve endîşe-i rekik bilmişlerdür.⁶ Ve cevâhir-i neşr-i Şâbî⁷ ve nevâdir-i şi'r-i Mütenebbî^{8, 9} bu fırka-i ğabî kıatında fîşârât-ı 'Arabî'dür.

Kıṭ'a: قلب نہرج و زر خالص چو يك بهاست
نقاد فضل را زمحك خرد چه سود
با دود حيف تيره نمايد چراغ كام
می گرچه غم برد چو خمار آورد چه سود¹⁰

Neşr: Hâşıl-ı kelâm bu dehr-i¹¹ kîne-cû, nihâdında meknûn olan 'âdet ü hûyın bu bende-i şermende¹² hâkķında daħi zuhûra getürüp niçe âlâm-ı bî-encâmın ve hezâr-bâr zehr-i kıattâlle mâl-â-mâl câmın çeküp¹³ şah-bâz-ı dil ü cân eṭrâf u eknâf-ı cihânda [M7^b] tayrân ve bād-ı şimâl-mişâl hevâ-yı siyâḫat ve fezâ-yı melâmetde seyrân idüp ṭâlî'-i bed-baḫtdan ol deñlü¹⁴ felâketler çekdüm idi ki benân-ı [V4^b] beyânla taḫrîr ve zebân-ı tibyânla ta'bîr mertebe-i imtinâ'da cây-gîr olmış idi.

1 almağa M N (6^{a/6}): almamağa V (4^{a/6})

2 kılmışlardır M N (6^{a/6}): eylemişlerdür V (4^{a/6})

3 Zâhîr-i Fâryâbî olarak bilinen, kasideleri ile meşhur İranlı şair Zâhîrüddîn Ebü'l-Fazl Tâhîr b. Muhammed el-Fâryâbî (ö. 598/1201) hakkında daha fazla bilgi için bk. M. Nazîf Şahinoğlu, "Zâhîr-i Fâryâbî", *MEB İA*, c. XIII, İstanbul 1996, s. 451-455.

4 tab'-ı Zâhîr 'ayân M N (6^{a/7-8}): câm-ı tab'-ı Zâhîr 'ayân V (4^{a/7})

5 Ebû Temmâm olarak bilinen, Abbâsî devri meşhûr Arap şairi ve hamâse müellifi Habîb b. Evs b. Hâris et-Tâî (ö. 231/846) hakkında daha fazla bilgi için bk. Hüseyin Elmalî, "Ebû Temmâm", *TDV İA*, c. X, İstanbul 1994, s. 241-243.

6 hayâl-i ba'id ve endîşe-i rekik bilmişlerdür M N (6^{a/9}): meşâbe-i bahâ-yı saġire karîn kılmışlardır V (4^{a/8-9})

7 Büveyhîler dönemi tarihçisi Ebü'l-Hasen (Hüseyin) Hilâl b. el-Muhassin b. İbrâhîm b. Hilâl es-Sâbî al-Harrânî (ö. 448/1056) hakkında daha fazla bilgi için bk. Casim Avcı, "Sâbî, Hilâl b. Muhassin", *TDV İA*, c. XXXV, İstanbul 2008, s. 340-341.

8 Arap şairi Ebû't-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyin b. el-Hasen b. Abdüssamed el-Cû'fî el-Kindî el-Mütenebbî (ö. 354/965) hakkında daha fazla bilgi için bk. İsmail Durmuş, "Mütenebbî", *TDV İA*, c. XXXII, İstanbul 2006, s. 195-200.

9 - M N (6^{a/10}): ve Târiḫ-i 'Utbi V (4^{a/9}) [Gazneliler döneminin ünlü tarihçisi, *Târiḫ-i Utbi* veya *Târiḫ-i Yemîni* müellifi Ebû Nasr Muhammed b. Abdülcebbâr el-Utbi (ö. 427/1036 veya 431/1040) hakkında daha fazla bilgi için bk. M. Nazım - Tahsin Yazıcı, "Utbi", *MEB İA*, c. XIII, İstanbul 1996, s. 83.]

10 "Sahte akçe ve halis altın ile bir fiyatır / Fazilet ölçene akıl mihenginden ne fayda / Yakınma dumanı ile yol ışığı kararmaz / Mey tasayı götürse veya sarhoş etse ne fayda"

11 Hâşıl-ı kelâm bu dehr-i M N (6^{a/13}): 'Âkıbetü'l-emr bu sipihr-i V (4^{a/12})

12 şermende M N (6^{a/15}): ser-efgende V (4^{a/13})

13 - M N (6^{a/16}): kavâdim ü havâfî-i himmet-i vâfî ile V (4^{a/15})

14 hevâ-yı siyâḫat ... deñlü M N (6^{a/18-19}): niçe küh u şahırâyı seyrân idüp ġâḫ deşt-i hicrân ve bevâdî-i hîrmânda mecnûn-ı maḫzûna pâdâş ve ġâḫ hâmun u küh-endühda Ferhâd-ı nâ-şâda yoldaş olup ṭâlî'-i bed-baḫtdan ol kıadar V (4^{a/17-19})

Beyt:

درد عشقی کشیده ام که مپرس
زهر هجری چشیده ام که مپرس¹

Neşr: El-kıssa: Bu dehr-i kîne-kîş ve çarh-ı² cefâ-endişü'n keş-â-keşinde iken zamâne-i şüh-çeşmi şeker-h'âb-ı zühülde görüp ve kevkeb-i ta'vîki ufğ-ı üfûlde bulup bahtiyârlık ve fâli'-i sâz-kârlık idüp kâ'id-i ikbâl ve sâ'ik-i taqdîr-i Zû'l-celâl, kayd-ı 'ubûdiyyet ve bend-i istitâ'at birle cenâb-ı fezâ'il-me'âb ve hâzret-i haşâ'il-iktisâb,³ nigîn-i hâtem-i kemâl, hâtem-i nigîn-i ifzâl,⁴ hâkim-i maḥkeme-i 'adalet, câmi'u'l-füşûleyn-i Şerî'at ü haḳîkat, şadrü's-şerî'a ve'l-İslâm, dürer-i ğurer-i deryâ-yı kelâm, kâmus-ı le'âlî-i⁵ 'irfân, kâbûs-ı ahâlî-i⁶ 'ilm ü ikân, şâhib-i keşf-i esrârü'l-haḳîk, râfi'-i menârût-tedkîk, maşdar-ı ef'âl-i hisân, müsnedün-i leyhi luṭf ve maḥkûmun-'aleyhi ihşân, şemsü'l-milleti ve'd-dîn,⁷ hâlâ maḥmiyye-i [M8^a] Budin⁸ kâdîsı olan Aḥmed Çelebi Efendi'nün meclis-i sa'âdet-ḳarînlerine sevk idüp cân ü dil şeref-i ḥidmetleriyle müşerref⁹ olmuş idi. Ve kenef-i ḥimâyetlerinde ferâğ-ı bâlle âsûde-hâl olup bende-i şermendeleri¹⁰ [N7^a] haḳḳında kemâl mertebe maḥabbetleri ve nihâyet derecede merḥametleri zuhûr bulmuş idi.

Kıṭ'a:

تعاشق روحی روحه قبل خلقنا
و من بعد ما كنا نطافا و فی المهد
و زاد كما زدنا فاصبح ناميا
و انا اذا متنا على مقتضى العهد

دو سه روزی اگر از عمر امان خواهد بود
عهد من با تو همانست و همان خواهد بود¹¹

1 Hâfiz-ı Şirâzi'nindir. "Öyle bir aşk derdi çekmişim ki sorma! / Öyle bir ayrılık zehri tatmışım ki sorma!" (*Hâfiz Divânı*, s. 271).

2 çarh-ı M N (6^{b/4}): sipihr-i V (4^{b/3})

3 iktisâb M N (6^{b/10}): nişâb V (4^{b/7})

4 ifzâl M N (6^{b/10}): faẓl ü ifzâl V (4^{b/8})

5 - M N (6^{b/13}): mütelâli-i V (4^{b/10})

6 - M N (6^{b/13}): emâsil-i V (4^{b/10})

7 şemsü'l-milleti ve'd-dîn M N (6^{b/15}): - V (4^{b/12})

8 بودین M N (6^{b/16}): بوطين V (4^{b/12})

9 ḳarînlerine sevk idüp cân ü dil şeref-i ḥidmetleriyle müşerref M N (6^{b/17-18}): ḳarîn ve nâdi-i siyâdet-âyinleriyle müşerref ve ğuş-i huş istimâ'-ı le'âlî-i mütelâli-i kelâm-ı belâğat-encâmılarıyla müşennef V (4^{b/13-14})

10 bende-i şermendeleri M N (6^{b/19}): bu bende-i şermende V (4^{b/15})

11 دو سه روزی اگر از عمر امان خواهد بود

عهد من با تو همانست و همان خواهد بود M (Derkenardadır.) N: - V (4^{b/18}).

"Yaratılmamızdan önce, benim ruhum onun ruhuna âşık oldu / Nutfe olduktan sonra ve beşikte iken / Bu aşk biz büyüdükçe arttı ve neş ü nemâ buldu / Biz, ölünceye kadar bu ahit (söz) üzere bulunacağız / Ömürden iki üç gün daha mühlet verseler de / Benim sana olan sözüm aynıdır, aynı kalacaktır."

Neşr: Ol zât-ı melek-şifâtun meclis-i sa'âdet-simâtları¹ 'üd-i leṭā'if ve buḥūr-ı ma'ârifle ol mertebe [V5^a] mu'aṭṭardur ki gâh eş'âr-ı 'Arabî ve gâh fûnûn-ı edebiden kıl ü kâl ve gâh deḳâyık-ı şer'iyye ve haḳâyık-ı mer'iyyeden² cevâb u su'âlle âzmâyiş-i ṭab'-ı deryâ-mişâl buyururlardı.

Beyt: ز لوح خاطرش يك حرف عقل كل اگر دانی³
كند طغرای معلومات افلاطون یونانی⁴

Neşr: Ve gâh raḳam-zede-i ḥâme-i müşgîn-'amâme olan taḥrîrâtı ki küḥ-lül-cevâhir-i ma'ânî sevâdından kinâyetdür, beyâz-ı dîde-i ḥavrâda yer verilse sezâ⁵ ve ğurre-i şubḥ-ı şâdmânî beyâzından 'ibâretdür, [M8^b] sevâd-ı çeşm-i cihân-bîn üzre vâz' olursa revâdur,⁶ bir bir gözden geçürilüp envâ'-ı istifâdeye vâşıl ve eşnâf-ı 'âideye nâ'il olurduk.

Kıt'a: ان الفضائل في الدنيا مشتة
وما جتمعن مرور الدهر في النفر
لكنها و بحمد الله اجتمعت
اشتاتها عندهم في احسن الصور⁷ [N7^b]

Neşr: Gâh an şער لحكمة⁸ muktezâsınca rengîn eş'ârlar okınurdu ve gâh⁹ an müsted'âsınca mecâz ü haḳîḳat ve isti'ârât ü kinâyâtından gün-â-gün güftârlar¹¹ olunurdu. Ve gâhî ol maḥfel-i fezâ'il menziline¹² bu ben-de-i bî-dil daḥî hacâlet derlerin dürrler gibi nişâr idüp zâde-i ṭab'-ı¹³ ḥâṭır-ı miḥnet-maḳâṭır olan eş'ardan ve gâh cem'iyyet-i ḥâṭır zamânında vâḳi' olup evrâḳ-ı perîşânda cây-gîr olan münşe'âtından¹⁴ ba'zısı güftâra geldikçe revâylı-ı

1 **Neşr:** Ol zât-ı melek-şifâtun meclis-i sa'âdet-simâtları M N (7^{a/5}): Nâdi-i fazîlet-mebâdileri V (4^{b/19})

2 mer'iyyeden M N (7^{a/8}): 'örfiyyeden V (5^{a/2})

3 دانی M N (7^{a/10}): خواهی V (5^{a/3})

4 "Eğer onun bilgi hazinesinden bir harf bilsen ki akl-ı küldür / Yunanlı Eflatun bilgi tuğrası yapardı"

5 sezâ M N (7^{a/14}): revâ V (5^{a/6})

6 revâdur M N (7^{a/16}): sezâdur V (5^{a/7})

7 "Faziletler dünyaya dağılmış durumdadır, zamanın geçmesiyle bunlar insanlarda toplanmadı. Fakat Allah'a hamdolsun, faziletlerin dağınık parçaları en güzel surette onların katında toplandı."

8 ان الشعر لحكمة M: ان من الشعر لحكمة N (7^{b/1}) V (5^{a/11}) "Şiirden bir kısmı şüphesiz ki hikmettir." manasındaki hadis-i şerîf (Buhârî, "Edeb", 90).

9 كان M: كاه N (7^{b/2}) V (5^{a/12})

10 "Şüphesiz ki açık, düzgün sözlerden sihir (gibi ruhlar üzerinde tesiri) olanlar vardır." manasındaki hadis-i şerîf (Buhârî, "Tıbb", 51).

11 isti'ârât ü kinâyâtından gün-â-gün güftârlar M N (7^{b/3-4}): isti'âret ü kinâyeten gün-â-gün güftâr V (5^{a/13})

12 menziline M: menzile V (5^{a/14}) / menzilde N (7^{b/5})

13 ṭab'-ı M N (7^{b/7}): ṭab' u V (5^{a/15})

14 münşe'âtından M N (7^{b/9}): naẓm u neşreden V (5^{a/17})

teslîmleri dimâğ-ı câna vâsıl ve fevâyih-ı taḥsînleri meşâmm-ı cenâna dâḥil¹ olurdu. Egerçi ki gerden-i² fakîr-i nâ-bûd, kılâde-i fazl u kemâl ve zîver-i 'ilm ü [V5^b] ifzâlden 'arî ve güft ü güy-ı suḥan-verî ve da'vâ-yı nûkte-perveriden berî olup nokşân u³ kuşûra bilâ-ziyâdetin ve lâ-küşûr⁴ mu'terif ve eyâd-i 'acız ü fütûrla baḥr-i suḥan-[M9^a]râniden muğterif idi, lâkin yine nazar-ı ik-sîr-eşerleriyle manzûr u melhûz ve kenef-i ḥüsn-i iltifâtlarında şedâyid-i ḥus-sâd-ı bed-nihâddan⁵ maḥfûf u maḥfûz olurdu.

İttifâk bir gün eşnâ-yı kelâm ve ḥilâl-i merâmda buyurdılar ki: [N8^a] "Şadr-ı şuffe-i şadâret, bedr-i sipihr-i vezâret, fâris-i meydân-ı şecâ'at, ḥâris-i ḥumâ-yı 'adâlet,⁶ vezîr-i Âşaf-mekân, Âşaf-ı Süleymân-nişân, bi'l-fi'l vezâ-retle livâ-i Budin ḥâfız⁷ olan Muştâfâ Paşa⁸ ḥâzretlerinin aḳşâ-yı merâm ve mühimm-i mâ-lâ-kelâmları bu idi ki iḳtizâ-yı gerdiş-gerdün ḥasebiyle aḥvâl-i sa'âdet-me'alleri gün-â-gün olup âfitâb-ı 'âlem-tâb gibi kaṭ'-ı derecât itmekle ḡâyet-i irtifâ'a vâsıl ve mâh-ı şeb-efrûz⁹ gibi ṭayy-ı ferâsiḥ-ı eyyâm ve kaṭ'-ı menâzil-i a'vâm itmekle dâyire-i kemâle nâ'il olmaları ve daḥi rûzgâr-ı ḡaddâr, cây-ı qarâr ve me'vâ-yı pâyidar değil idüğün dide-i 'ibret-bîn ve ḥâtîr-ı mev'izet-âyîn birle i'tibâr kılup ve ser-çe[ş]me-i¹⁰ iḳbâl,¹¹ 'işve-i serâb ve neşve-i şarâb gibi bî-me'al idüğine intikâl buyurup¹² zıkr-i cemîl ve ecr-i cezîllerin şaḥîfe-i rûzgârda yâdigâr koyup mâ'ide-i in'âm u 'âmmaları¹³ [V6^a] ḥâşş u 'amma 'âmm [M9^b] olmak için¹⁴ ve 'â'ide-i pür-fâ'ide-i câhlarından nevâle-i feyzleri 'ale'd-devâm kalmak için¹⁵ iḥdâş itdükleri ḥâsenât-ı müteväfire ve me'âşir-i ḥayrât-ı mütekâşireleri cemî'an silk-i taḥrîre gelüp¹⁶ bu vesîle ile nâm-ı pür-iḥtişâmları

1 dâḥil M N (7^{b/11}): mütevâşıl V (5^{a/18})

2 ki gerden-i M N (7^{b/11}): gerden-i vücûd V (5^{a/19})

3 nokşân u M N (7^{b/14}): 'acız ü V (5^{b/2})

4 کثر M V (5^{b/2}): کسور N (7^{b/15})

5 bed-nihâddan M N (7^{b/18}): bed-nihâd ve nesnâs-nijâddan V (5^{b/5})

6 - M N (8^{a/2}): vezîr-i rûşen-zamîr, meşîr-i Müştêri-tedbir V (5^{b/8})

7 Budin (بودين) ḥâfız M N (8^{a/3-4}): Bûtîn (بوطين) beglerbegisi V (5^{b/9-10})

8 - M N (8^{a/4}): -*âneḥullâhu Sübhânehû 'anî'l-münkeri ve'l-fahşâ*- ("Yüce Allah onu yasaklardan ve haramlardan korusun") V (5^{b/10})

9 şeb-efrûz M N (8^{a/8}): 'âlem-efrûz V (5^{b/14})

10 سرچشمه M: سرچشمه / سرچشمه N (8^{a/12}) V (5^{b/17})

11 - M N (8^{a/12}): ḥ'âb u ḥayâl ve V (5^{b/17})

12 buyurup M N (8^{a/13}): idüp V (5^{b/18})

13 in'âm u M N (8^{a/15}): in'âm-ı V (5^{b/19})

14 olmak için M N (8^{a/15}): - V (6^{a/1})

15 kalmak için M N (8^{a/17}): kalmağ için V (6^{a/2})

16 kalmak için ... gelüp M N (8^{a/17-18}): kalmağ için iḥdâş itdükleri me'âşir-i ḥâsenât-ı müteväfire ve ḥayrât u meberât-ı mütekâşiraları cemî'an tedvîn olunup V (6^{a/2-3})

revāk-ı tāk-ı zebercedde¹ [N8^b] ketebe-i müstedām u mü'ebbed ola idi, ki demişlerdür:

Şi'r:²

توانگرا دل درویش را بدست آور
که مخزن زر و گنج درم نخواهد ماند
برین رواق زبرجد نوشته‌اند بزر
که جز نکویی اهل کرم نخواهد ماند³

⁴Ammā bu deynüñ edāsına ikdām ve bu mühimmüñ ifāsına ihtimām eyler⁵ bir ehl-i hüner ve bir merd-i suhan-ver bulunmayup nev-'arūs-ı⁶ maqşūd kınā'-ı imtinā'da mahfi ve zāviye-i inzivāda münzevī olmuş idi. Hālā bu re'yi vācib ve bu emri münāsib görürüm ki hasbe'l-mağdūr kemend-i⁷ hıdmete bel bağlayup zimmet-i himmetüñe lāzımdır ki bu huşuşuñ huşūline kıyām idesin ve bu mühimm-i zarūrīnün itmāmına ihtimām gösteresin. İnşā'allāhu te'ālā ümmiddür ki bu 'azrā-yı⁸ merām mınaşsa-i ihtimāmında cilve-ger ola.⁹ Ve bu meyve-i şekerin şecere-i terbiyetiñde kemālin bula.¹⁰ Ve zāde-i tab'ın daḥi şāhife-i rüzgārda ber-ķarār olup [M10^a] mānend-i ḥalef-i sa'ādet-menķibet¹¹ ḥayr ile yād olunmaña bā'is ü 'illet olması, mişāl-i şabāḥat-i gül-rüyān, muḥtāc-ı izāḥ u beyān degildür."¹²

Beyt li-münşi'ihī:¹³ Metā'-ı dehre māyil olma rağbet itme¹⁴ ferzende
Kişinün şa'ri bir olmaz oğuldur nā-ḥalefden yeg

Neşr: Pes kelām-ı şavāb-encāmların gūş-ı hūşla ıṣḡā idüp bu [V6^b] vechile cevāb virdim ki: "Fezā-yı ḥavāss-ı zāhir u bāṭın¹⁵ bād-ı sümüm-ı ğumūmla

1 - M N (8^{a/19}): ebedü'l-ebed V (6^{a/3})

2 ki demişlerdür: **Şi'r** M: **Ḳıṭ'a** N (8^{b/1}) V (6^{a/5})

3 Hāfız-ı Şirāzī'nindir. "Zengin kişi, yoksulun gönlünü ele al / Çünkü altın mahzeniyle gümüş hazinesi ebedi kalmaz / Bu zeberced kemere altınla yazdılar / Kerem ehlinin iyiliğinden başka her şey fani" (*Hāfız Divanı*, s. 120).

4 - M: **Neşr** N (8^{b/3}) V (6^{a/7})

5 eyler M N (8^{b/5}): ider V (6^{a/8})

6 nev-'arūs-ı M N (8^{b/5}): 'arūs-ı V (6^{a/9})

7 kemend-i M N (8^{b/8}): - V (6^{a/11})

8 İnşā'allāhu te'ālā ümmiddür ki bu 'azrā-yı M N (8^{b/11}): Ve bu 'azrā-yı zibā-yı V (6^{a/13})

9 ola M N (8^{b/12}): olup V (6^{a/14})

10 bula M N (8^{b/13}): bulması inşā'allāhu te'ālā muḥakkaḳ u müyesserdür V (6^{a/15})

11 sa'ādet-menķibet M N (8^{b/14}): sa'ādet-mend V (6^{a/16})

12 ü 'illet olması, ... degildür M N (8^{b/15-16}): olması muḳarrerdür V (6^{a/16})

13 **Beyt li-münşi'ihī** M: **Beyt** N (8^{b/16}) / **Naẓm li-münşi'ihī** V (6^{a/16})

14 rağbet itme M N (8^{b/17}): rāğib olma V (6^{a/17})

15 ḥavāss-ı zāhir u bāṭın M N (9^{a/1-2}): ḥāṭır-ı miḥnet-maḳāṭır V (6^{b/1})

müte'affin iken nesīm-i cān-fezā ve hevā-yı rāḥat-efzā¹ müyesser midür? Ve gülşen-i bāl-i pür-melāl ḥār-ı infi'alle māl-ā-māl iken² gülbün-i murād bār-ver ve şecere-i fu'ād müşmir olmak mutaşavver midür?"

Beyt: کی شعر تر انگیزد خاطر که حزین باشد
يك نکته از این معنی گفتیم همین باشد³

Neşr:⁴ Çün fakîrden bu cevâb-ı leng ve kelâm-ı sebük-sengi gûş itdüklerinde⁵ bî-direng cevâba âheng idüp buyurdılar ki: "Diraḥt-ı dāniş ki mürûr-ı eyyâm ile cüybâr-ı ihtimâmuñda⁶ isti'lâ bulmuşdur, lâynık mıdur ki minşâr-ı⁷ tekâsül ü baḫâletle ser-nigün kılasın? Ve bînâ-yı bîniş ki hezâr miḥnet ü meşâkḫatle mü-mehhed ü müşeyyed olmuşdur, ma'ḫül mıdur ki tîşe-i⁸ ten-âsânî ve istirâḫatle ḥâke yeksân idesin?"

Şi'r:⁹ کسی بگردن مقصود دست حلقه کند
[M10^b] که پیش تیر بلاها سپر تواند بود
بآرزو و هوس بر نیاید این معنی
بآب دیده و خون جگر تواند بود¹⁰

Neşr:¹¹ Lâ-cerem ḥilâf-ı rızâ ve naḫîz-ı muḫtezâları üzre mümâşâtı sū-i de'b ve terk-i edeb gördüm ve süveydâ-yı dilde bu sevdâ-yı pür-sûdı ve pûte-i ḳalbde bu nuḫûd-ı ma'hûdı ḳuvvetden fi'le ve ḥâlden ḳâle getürdüm. Ve bi'l-âḫire ḥücre-i zamîri [N9^b] âmed-şüd-i ḥayâl-i müteväliyyeden ḥâlî ve sulṭân-ı dil ü cānı iḳlîm-i taşarruf-ı iḳtidâra vâlî idüp¹² zihni saḳîm ve ṭab'-ı aḳîm ile bu

1 nesīm-i cān-fezā ve hevā-yı rāḥat-efzā M N (9^{a/2-3}): andan nesīm-i cān-fer evzân ve hevā-yı rāḥat-efzā 'ayân olmak V (6^{b/2-3})

2 - M N (9^{a/4}): andan V (6^{b/3})

3 Hâfız-ı Şîrâzî'nindir. "İnsanın hatırı hüznünlü olursa nasıl olur da güzel bir şiir yazabilir? / Öyle olduğu hâlde biz bir güzel şiir söyledik ki olursa bu kadar olur" (*Hâfız Divânı*, s. 155).

4 **Neşr** M N (9^{a/6}): - V (6^{b/5})

5 Çün fakîrden ... itdüklerinde M N (9^{a/6-7}): Çünkü fakîrden bu cevâb-ı leng ve bu kelâm-ı sebük-sengi gûş idüp V (6^{b/6})

6 ile cüybâr-ı ihtimâmuñda M N (9^{a/9}): ve 'ubûr-ı şühûr u a'vâmda cüybâr-ı ihtimâmuñla V (6^{b/8})

7 minşâr-ı M N (9^{a/10}): - V (6^{b/9})

8 tîşe-i M N (9^{a/12}): - V (6^{b/10})

9 **Şi'r** M N (9^{a/13}): **Ḳıṭ'a** V (6^{b/11})

10 "Kişi arzu boynuna eliyle sarılırsa / Bela oklarının önünde siper olacağını sanır / Arzu ve hevesle ele geçmez bu mana / Ancak gözyaşı ve kanlı bağırda elde edilir"

11 **Neşr** M V (6^{b/13}): - N (9^{a/15})

12 gördüm ve süveydâ-yı ... idüp M N (9^{a/17} - 9^{b/2}): görüp bi'l-âḫire ḥücre-i zamîri âmed-şüd-i ḥayâl-i müteväliyyeden ḥâlî ve sulṭân-ı dil ü cānı iḳlîm-i taşarruf-ı iḳtidâra ve memleket-i ḳudret ü ihtiyâra vâlî idüp süveydâ-yı dilde bu sevdâ-yı pür-sûdı ve pûte-i ḳalbde bu nuḫûd-ı ma'hûdı ḳuvvetden fi'le ve ḥâlden ḳâle getürdüm ki nevâbız-ı himmet semt-i ḫarekete gelüp V (6^{b/14-19})

şuğl-i 'azîme şürû' [V7^a] olundu. Cenâb-ı Melik-i Mûte'âl ve dergâh-ı Pâdişâh-ı Zül-celâl'den mes'ûl ü me'mûldür ki nazâr-ı a'yân-ı sa'âdet-'unvânda mu'teber ve mınaşşa-i kabûl-i ehl-i 'irfânda cilve-ger ola.

Beyt: يا رب اين آرزوي من چه خوش است
تو بداین آرزو مرا برسان¹

Sebeb-i haķikî-i te'lif-i kitâb ve bâ'is-i aslî-i taşnîf-i 'acַz-nişâb² olan cenâb-ı vezâret-nişâb³ Muştafâ Paşa hâzretlerinin medh u ıtrâlarıdır ki, şücûn-ı gûşûn-ı kelâm müterâkim ve⁴ emvâc-ı baħr-i isti'ârât ü ihâm mütelâtim kılınmıştır.⁵

Fî'l-haķikâ sebeb-i haķikî-i te'lif ve 'illet-i tāmme-i tarşîf ü taşnîf [M11^a] ol hâzret-i mekremet-âyât ve ma'delet-râyâtdur ki deryâ-yı cûd u 'aţâsında⁶ derâhim-i şâhî fûlûs-ı mâhî gibi erzân ve rûz-ı rezm ve hengâm-ı 'azminde şîr-i felek berg-i hâzân tek hirâsân ü⁷ lerzândur. Nihâl-i bağ-ı şecâ'at çeşme-sâr-ı tîğ-i âteş-bâriyla⁸ sîrâb ve çemen-i riyâz-ı şehâvet reşha-i keff-i şehâb-idrâriyla şâdâbdur. Zevâyid-i 'avâyid-i cûd u 'aţâsı hezâr-bâr Ma'n bin⁹ Zâ'id'den¹⁰ [N10^a] mütezâyid ve zâmîr-i hâşş u 'amm şıla-i ihşân u in'âmına râci' ü 'â'iddür.

Kıt'a: لو اشبهتك بحار الارض فى كرم
لاصح الدر مطروحا على الطرق
او اشبه الغيث جودا منك منهما
لم ينج فى الارض مخلوق من الغرق¹¹

1 "Ya Rabbi bu benim arzum ne güzeldir / Bu arzuma beni sen kavuşturdun"

2 'acַz-nişâb M N (9^{b/8}): rakîm-müsteţâb V (8^{a/5})

3 vezâret-nişâb M: vezâret-me'âb N (9^{b/9}) / vâlâ-nişâb V (8^{a/6})

4 - M N (9^{b/11}): efvâc-ı V (8^{a/6-7} arası ilâve satır)

5 Bu bölümle bir sonraki bölüm, V'de yer değiştirmiştir.

6 'aţâsında M N (9^{b/14}): 'aţâsından V (8^{a/9})

7 hâzân tek hirâsân ü M N (9^{b/16}): hâzân gibi V (8^{a/10})

8 çeşme-sâr-ı tîğ-i âteş-bâriyla M N (9^{b/17}): çeşme-i tîğ-i âteş-tâbiyla V (8^{a/11})

9 'aţâsı hezâr-bâr Ma'n bin M N (9^{b/19}): şehâsı hezâr-bâr Ma'n ibn V (8^{a/12-13})

10 Abbâsîler döneminin cömertliği ile ünlü valilerinden Ma'n b. Zâide (ö. 151/768). Halife Mansûr tarafından Sicistân emîri olarak tayin edilmiş, orada suikast ile öldürülmüştür.

11 "Ben seni cömertlik hususunda yeryüzünün denizlerine benzetmiş olsaydım / İnciler yollara serpilmiş, saçılmış olurdu / Yahut da sendeki cömertliği, gökten yağan bol yağmura benzetmiş olsam / Yeryüzünde hiç kimse boğulmaktan kurtulamazdı"

Neşr: Zamân-ı ‘adâlet-nişânı emn ü emânı ol mertebede câmi’dür ki qarîbdür ezdâddan hâşşa-i¹ ihtilâf ‘arîza-i itilâfa muhavvel olup mânend-i şarâb-ı nâb âteş ü âb² imtizâc eyleyeler. Ve a’dâdan şıfat-ı muhâlefet [V8^b] semt-i muvâ-fakata mübeddel olup bu tāk-ı³ nüh-tıbbākda işneyniyyet-i ferdiyyetle tek cüft olalım deyü muhkem izdivâc üzre kılinalar.

Şi‘r:⁴ چنان بساخت جهانرا هوای معدلش
که از طبیعت اضداد رفت ناسازی
از آن کذشت که کستاختی کند پس ازاین
سحر بسردی و باد صبا بغمازی⁵

[M11^b] **Neşr:** Faşl-ı rebî‘-i sehâ vü ‘aṭāsına nisbet cüd-i⁶ Fazl-ı Rebî‘⁷ bir kaçre şebnem ve âfitâb-ârâ-yı ‘âlem-ârâsı muḳâbelesinde zükâ-i zekâ-i Büzürçmîhr^{8,9} zerreden kemdür. Eger ‘ahd-i Melikşâhî’de¹⁰ olaydı vezîri Nizâmü’l-mülk nizâm-ı mülki andan ta‘allüm ideydi ve zamân-ı Âşaf bin Berahyâ’da¹¹ geleydi mühr-i Süleymân mânend-i dehân-ı gül-ruḥân¹² netekim olaydı.

Beyt: آصف ار آن ملك را ضبط آنچنان کردی که او
گم کجا کردی سلیمان مدتی انگشتی¹³

1 خاضة M: خاصة N (10^{a/6}) V (8^{a/17})

2 mânend-i şarâb-ı nâb âteş ü âb M N (10^{a/6-7}): kâse-i zücâcda mânend-i şarâb u sirâc âb u âteş V (8^{a/18-19})

3 - M N (10^{a/9}): revâk-ı V (8^{b/1})

4 **Şi‘r** M: **Kıṭ‘a** N (10^{a/10}) V (8^{b/2})

5 “Adaletli idaren cihanı öyle yaptı ki / Zıtların mizacından anlaşmazlıklar kalktı / Bundan sonra küstahlık etmek ne mümkün / Soğukluk sihiri ve gammazlık sabâ rüzgârıyla gitti”

6 sehâ vü ‘aṭāsına nisbet cüd-i M N (10^{a/13}): ihtimâm-ı nuşret-encâmına nisbet intizâm-ı V (8^{b/5})

7 Abbâsiler döneminin ünlü vezirlerinden Ebü’l-Abbâs Fazl b. Rebî‘ b. Yûnus (ö. 208/823-824?) hakkında daha fazla bilgi için bk. Abdülkerim Özyıldın, “Fazl b. Rebî‘”, *TDV İA*, c. XII, İstanbul 1995, s. 274-275.

8 Büzürçmîhr, Sâsânî hükümdarı Nüşîrevân-ı Âdil’in veziri.

9 âfitâb-ârâ-yı ‘âlem-ârâsı muḳâbelesinde zükâ-i zekâ-i Büzürçmîhr M N (10^{a/14-15}): zükâ-i zekâ-i Büzürçmîhr âfitâb-ârâ-yı ‘âlem-ârâsı muḳâbelesinde V (8^{b/6-7})

10 Melikşâhî’den M: Melikşâhî’de N (10^{a/15}) V (8^{b/7})

11 Hz. Süleyman’ın başveziri ve teyze oğlu Âşaf bin Berahyâ hakkında daha fazla bilgi için bk. Ömer Faruk Harman, “Âşaf b. Berahyâ”, *TDV İA*, c. III, İstanbul 1991, s. 455.

12 gül-ruḥân M N (10^{a/18}): mehveşân V (8^{b/9})

13 Evhadüddîn Enverî’nindir. İran edebiyatının en büyük kaside şairi, Evhadüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ali-yi Ebîverdi hakkında daha fazla bilgi için bk. Abdülkadir Karahan, “Enverî, Evhadüddîn”, *TDV İA*, c. XI, İstanbul 1995, s. 267-268. “Âşaf o memleketi öyle idare etti ki / Sanki Süleyman’ın yüzüğü bir müddet kaybolmuştu”

Neşr:¹ [N10^b] Zamân-ı devlet-i câvidânında kemân, keclik ile nâm u nişân bulduğıçün her zamân ser-gerdân ve giriftâr-ı âlâm-ı keş-â-keş ve zülf-i meh-veşân, ğâret-i dil-i ‘uşşâk-ı nâlân itdüğüçün rûz u şeb aḥvâli mükedder ü mü-şevveşdür.

Beyt: هیچ کس یکسر مو فتنه ندارد بر سر
در زمان تو مگر طرّه خوبان جهان²

Neşr:⁴ ‘Ahd-i ‘adâletinde ‘andelib-i zârdan ğayrı kimse kimsenüñ gülün koḡmadı. Ol daḡi hâr-ı âzârla dil-fiğâr ve nesim-i şubḡ-gâhiden özge⁵ bir eḡad bir eḡadün çöpün ḡaldırmadı.⁶ Ol daḡi zindân-ı ḡabâb ve resen-i gird-bâdda⁷ maḡbûs ü giriftârdur. Eyyâm-ı hümayûnunda ḡûşe-i tâkden mâ‘adâ⁸ [V9^a] bâġi koḡmadı. Anuñ daḡi [M12^a] cefâ-yı ‘aşrla baġrı ḡanla ṭolmuşdur.⁹ Ve rûz-ġâr-ı meymûnunda şem‘den özge¹⁰ yaġı ayaġ üzre gelmedi. Ol daḡi¹¹ kâz-ı cân-ġüdâzdan bedenine fitil işledüğüçün¹² dâyimâ sûzân u giryân olmuşdur.¹³

Tünd-bâd-ı şarşar-ı siyâseti, biḡ-i bünyâd-ı zulm ü bîdâdı ber-bâd ḡılmışdur ve lenger-i ferheng-i girân-sengi, keşti-i deryâ-yı âşûbî girdâb-ı ıztırâbda ser-gerdân eylemişdür.

Beyt: بنور عدل اطراف جهان را کرده نورانی
بلی از عدل روشن گردد آیین جهانبانی¹⁴

Neşr: Vilâyet-i serḡadde ‘adl ü dâdı ol mertebe¹⁵ mümeḡhed ü [N11^a] müşey-yeddür ki herkes pergâr-vâr dâyiresinde ḡarâr idüp çiziden ṭaşra ḡıḡmaz ve tiġ-i ser-tîzi ucından ḡral-ı bed-fi‘âlün şurâḡi-mişâl derûnı ḡanla mâl-â-mâl olup ol ucdan dem be-dem ḡıl ü ḡâlî “evlâd ü emvâlimiz¹⁶ kır al” dimekten ḡâlî olmaz.

1 **Neşr** M V (8^{b/11}): - N (10^{b/1})

2 یکسر M: یکسره N (10^{b/5}) V (8^{b/15})

3 “Hiç kimsenin başında bir kıl ucu kadar fitne yoktu / Senin zamanında ey cihan güzellerinin zülfü”

4 **Neşr** M N (10^{b/6}): - V (8^{b/16})

5 özge M N (10^{b/8}): ġayrı V (8^{b/17})

6 ḡaldırmadı M V (8^{b/18}): ḡaldırdırmadı N (10^{b/8})

7 resen-i gird-bâdda M N (10^{b/9}): maḡbes-i şîşe-i gül-âbda V (8^{b/18-19})

8 mâ‘adâ M N (10^{b/10}): ġayrı V (8^{b/19})

9 ḡanla ṭolmuşdur. M N (10^{b/11}): ḡan V (9^{a/1})

10 özge M N (10^{b/12}): ġayrı V (9^{a/2})

11 Ol daḡi M: Ol daḡi zaḡm-ı N (10^{b/12-13}) / Anuñ daḡi zaḡm-ı V (9^{a/2})

12 işledüğüçün M N (10^{b/13}): işlemekden V (9^{a/3})

13 giryân olmuşdur M N (10^{b/14}): giryândur V (9^{a/3})

14 “Adalet nuruyla cihanın etrafını aydınlatan / Evet saltanat yolu adaletle aydınlanır”

15 mertebe M N (10^{b/19}): mertebede V (9^{a/7})

16 - M N (11^{a/5}): cemî‘an V (9^{a/11})

Beyt li-münşi'ihî: Kınlar ağlar tîgi havfı ile bed-*h*^vâh-ı 'abûs'¹
Rumhı ucından emân ister diyâr-ı Engürüs

Neşr: 'Abede-i eşnâm ve 'anede-i² İslâm kınâ-ı kılâ'ınun fethin perde-i imtinâ'da idüğün cezm iderken muttaşıl 'asker-i hezîmet-rehberinün kesrin-den ötüri kal'a değil cân virmege râzî ve hâk-i pâyına irsâl eylediği harâc³ erbâb-ı ihtiyâca [M12^b] harcı muķâbelesinde mıkđâr-ı harâc-ı arâzîdür. Zirihi-i zer-nişânı hezâr⁴ çeşme rûz-ı rezmün ol vechile dîde-bânıdır ki 'adû-yı bed-rûyı mıkđâr cevşen itmez ve minķâr-ı külüng-i mağz-âşâmı mânend-i per-i küleng bed-*h*^vâh-ı bî-intibâhuñ⁵ târek-i nâ-mübârekinden bir dem gitmez. Mürğ-[V9^b]âbiyân-ı cevher-i deryâ-yı tîg-i âteş-rengi eyyâm-ı⁶ rezm ve hengâm-ı cengde şayyâd-ı şad-neheng olmuştur ve hadeng-i dil-düz-ı kâzâ-renginden 'adû-yı bî-nâm u nengün⁷ sîne-i bî-sekînesi [N11^b] mânend-i sürîn-i peleng sürâhâ-yı reng-â-renginden tolmıştır.⁸ Ol Büzürçmihr-i zamân bir Hızr-siyer ve Lokmân-eşerdür ki kuvvet-i mevhîbet-i⁹ ﴿وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا﴾ ve şehâmet-i kerâmet-i¹⁰ ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾ ve¹¹ ﴿وَهَبْنَا لَهُ فِي كُلِّ شَيْءٍ فُهْمًا﴾yla âb-ı hayâtı zulûmât-ı devâtından icrâ eylemiştir.¹² Ve bir Âşaf-ı devrândur ki bâzû-yı¹³ mehâbet ü şecâ'at ve nîrû-yı tedbîr-i işâbet-'âdetiyle¹⁴ niçe Belķis-i zamânı serîr-i 'izzet-nişânı ile¹⁵ ﴿قَبِلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ﴾ zâhir u hüveydâ kılmıştır.

1 **Beyt li-münşi'ihî:** Kınlar ağlar tîg-i havfı ile bed-*h*^vâh-ı 'abûs M: **Beyt li-münşi'ihî:** Kınlar ağlar tîgi havfı ile bed-*h*^vâh-ı 'abûs N (11^{a/5-6}) / **Beyt:** Kınlar ağlar tîgi havfından 'adû-yı bed-nûfûs V (9^{a/11})

2 - M N (11^{a/8}): dîn-i V (9^{a/12})

3 harâc M N (11^{a/11}): harâc-ı bî-revâc V (9^{a/15})

4 hezâr M N (11^{a/12}): hezârân V (9^{a/17})

5 bed-*h*^vâh-ı bî-intibâhuñ M N (11^{a/16}): düşmen-i pür-miñenün V (9^{a/19})

6 deryâ-yı tîg-i âteş-rengi eyyâm-ı M N (11^{a/17}): âb-ı tîg-i âteş-rengi rûz-ı V (9^{b/1})

7 olmuştur ve hadeng-i dil-düz-ı kâzâ-renginden 'adû-yı bî-nâm u nengün M N (11^{a/18-19}): ve şâh-bâz-ı hadeng-i bî-direngi âheng-i şikâr-ı 'adû-yı bî-nâm u neng V (9^{b/2-3})

8 sîne-i bî-sekînesi ... tolmıştır. M N (11^{a/19} - 11^{b/1}): itse sîne-i bî-sekînesin sürâhâ-yı reng-â-rengden mânend-i sürîn-i peleng ider.

Beyt:

مرغ آبان جوهر دریای تیغ تو
هر یک بروز معركة صیاد صد نهنگ

"Kılıcının cevher deryasının ördeleri / Her biri savaş gününde yüz timsah avlar" V (9^{b/3-5})

9 "... kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik." (Kehf, 18/65)

10 ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾ M N (11^{b/4}): ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾ V (9^{b/7}). "Andolsun, biz Lokmân'a 'Allah'a şükret' diye hikmet verdik." (Lokmân, 31/12)

11 ﴿وَهَبْنَا لَهُ فِي كُلِّ شَيْءٍ فُهْمًا﴾ M V (9^{b/7}): ﴿وَهَبْنَا لَهُ فِي كُلِّ شَيْءٍ فُهْمًا﴾ N (11^{b/4}). "Biz ona her şeyi anlama gücü ihşan ettik."

12 devâtından icrâ eylemiştir. M N (11^{b/5}): devât-ı sûtûde-şîfâtından icrâ V (9^{b/8})

13 بارو M: بازو N (11^{b/6}) V (9^{b/9})

14 işâbet-'âdetiyle M N (11^{b/7}): pür-işâbetiyle V (9^{b/9})

15 "... gözünü kapayıp açmadan önce ..." (Neml, 27/40)

Şi'r:

چو رای خرده دان درکار بستی
بیك تدبیر صد لشکر شکستی

چو کار مملکت را نظم دادی
بیك مکتوب اقلیمی کشادی¹

[M13^a]² الا وهو الوزير الافخم والمشير الاكرم سمي رسول مكرم حضرت مصطفي پاشا
يسر الله³ ما يتمناه وما يشاء⁴ ادام الله حبه في القلوب والارواح وزاد رفعة في عالم القلوب والاشباح
وقرن ايام وزارته باعوام الدوام والتخليد الى ان يرث الله الارض [V10^a] ومن عليها انه حميد
مجيد⁵

Şāh-bāz-ı bāl niçe demdür⁶ ki řavādim ü řavāfi-i vehm ü řayālle fezā-yı
řaķīķat ü mecāz ve sařrā-yı iřnāb ü icāzda pervāzdadur, lākin ol cenāb-ı
vālā-niřābuñ medř u [N12^a] iřrālarınuñ mebād-i bevād-i bī-intihāsına
vuşul mānend-i şerik-i Bārī serā-perde-i imtinā'da mütevārī^{7, 8} idügi mā-
nend-i řabāřat-i gül-ruřān ve neđāret-i verd-i řandān zāřir u 'ayān olup
kümeyt-i tiz-kām-ı aķlām ser-menzil-i mā-hüve'l-merām⁹ şavbına sevķ olun-
mışdur.

1 "Nüktedanın görüşü gibi bir iş kurdun / Bir tedbirle yüz asker kırdın / Memleketin işlerine öyle nizam verdin / Bir mektupla bir çığır açtın"

2 - M: Neşr N (11^{b/11}) V (9^{b/13})

3 - M N (11^{b/13}): في الدارين ("her iki dünyada") V (9^{b/14})

4 - M N (11^{b/13}): الذى علت الوزارة والرياسة وقامت الدولة والسياسة بالانتساب الى ذاته و تكملت عين انسان الوزارة و انسان "ki o vezaret ve riyaset mertebesine yükseldi ve devlet ve siyaset onun zatına dayanarak kaim oldu. Ve onun sıfatlarının ayak tozuyla vezaretteki ve imaretin gözbebeğindeki insanların gözü sürmelendi" V (9^{b/15-17})

5 "İşte o büyük vezir, cömert müşir; Resûl-i mükerremin adaşı Mustafa Paşa hazretleridir. Allah onun arzularını ve dileklerini kolaylaştırsın, kalp ve ruhlardaki sevgisini daim eylesin ve maddî, manevî âlemde onun yüksekliğini artırsın; vezirlik günlerini, dünya durdukça dâim ve ebedî kılsın. Muhakkak ki O, Hamid'dir (övülmeye layıktır), Mecid'dir (şanı yücedir)."

6 niçe demdür M N (11^{b/17}): - V (10^{a/1})

7 vuşul mānend-i şerik-i Bārī serā-perde-i imtinā'da mütevārī M N (12^{a/1-2}): vāřıl olmak mānend-i şerik-i Ĥudā-yı bī-naşır dāyire-i imtinā'da cāy-girdür V (10^{a/4-5})

8 - M N (12^{a/2}):

Beyt:

ایمتد نحوالنجم راحة قاصر
وآین الثريا من يد المتناول

"Elini yıldıza doğru kaldırıyor, ama boşuna / Süreyyâ nerede, uzanan el nerede?"

Neřr: Ve řāřır-ı fātıra bu řāřıra şuşır iderdi ki řayt-ı diķķat ü fikret ve süzen-i müjgān-ı başiret ve mikrāz-ı şefeteyn ü deřān ve miķyās-ı beyān ü tibyān ile endām-ı vařf-ı kemāl zāt-ı meleki-řiřāllerine řil'at-i bařt-ı kelām-ı encāmā vāřıl ola idi. Likin edevāt-ı řadśi ve ālāt-ı hendesī ile fařl u vařl ve şaşır u şaşır mařz-ı řayāl ve farz-ı muřāl V (10^{a/5-11})

9 "mā-hüve'l-merām": "istenilen şey" manasına gelen Arapça ibare.

Beyt: قلم را آن زبان نبود که شرح مدح گوید باز
و رای حد تقریرست شرح وصف اخلاقش¹

Nesr: Çünkü bu kitâb-ı belâgat-niğâb² ki fihrist-i ‘unvân-ı mekârim ve düstürü’l-‘amel-i³ e‘âzım ü ekârimdür, kevkeb-i Yemânî-mişâl lâmi‘ u dirâşşân oldı⁴ ve bu dürer-i le‘âlî-i şemân bihâr-ı ma‘ânî-i bî-pâyândan [M13^b] sevâhil-i zühür u beyânâ vuşûl buldı,⁵ ol vezîr-i gerdün-serirüñ cevâhir-i zevâhir-i menâkıbıyla müvâşşah ve çemen-zâr-ı⁶ fevâyidi şehâb-ı mekârim ü maḥâmidideyle müreşşahdur. Lâ-cerem nâm-ı nâmî ve ism-i sâmilieriyle mersûm ve *Cevâhirü’l-Menâkıb*⁷ ismiyle mevsûm olmuştur.

الله ولي التوفيق وبيده اذمة التحقيق والتدقيق اللهم ارني صورة المأمول في مرآة الحصول
ونظم فرايد المسؤل في سلك الاجابت والقبول بالنبی الرؤف [N12^b] الرسول واولاده واحفاده
البتول⁸

- 1 Hâfız-ı Şirâzî’nindir. “Kalemde aşk sırrını izhar edebilecek dil ne gezer? / İhtiyak sözü (onun vasfı, ahlakı) anlatılamaz ki. O söz anlatılmadan da ötedir” (*Hâfız Divânı*, s. 431).
- 2 belâgat-niğâb M N (12^{a/8}): müşğîn-niğâb V (10^{a/14})
- 3 - M N (12^{a/9}): ahlâk-ı V (10^{a/15})
- 4 oldı M N (12^{a/10}): - V (10^{a/16})
- 5 beyânâ vuşûl buldı M N (12^{a/12}): beyânda nümâyân olup V (10^{a/17})
- 6 cevâhir-i zevâhir-i menâkıbıyla müvâşşah ve çemen-zâr-ı M N (12^{a/13}): kevâkib-i şevâkıb-ı menâkıbı ile çemen-i ‘avâyid ü V (10^{a/18})
- 7 sâmilieri mersûm ve *Cevâhirü’l-Menâkıb* M: sâmilieriyle mersûm ve *Gencine-i Ahlâk* V (10^{b/1}) / sâmilieriyle mersûm ve *Cevâhirü’l-Menâkıb* N (12^{a/15})
- 8 M N (12^{a/19} - 12^{b/1}): الرؤف الرسول واولاده واحفاده والبتول V (10^{b/4})
“Allah muvaffak kılıcıdır, işleri gerçekleştirme onun elindedir. Ey Allah’ım! Raûf ve Resûl olan Peygamberimiz ve onun temiz çocukları ve torunları hürmetine, husul aynasında, umulanın suretini bana göster; icabet ve kabul ipine istenilen incilerin dizilmesini lütfeyle.”

Sebze-zâr-ı kitâb¹ âb-ı şehâb-ı i'tizârla² sîrâb ve reşha-i cüybâr-ı iftikâr u inkisârla şâdâb olmuştur.³ Ve sevķ-i⁴ kelâm vefķ-i merâm ve muktezâ-yı maķâm üzre encâm bulmuştur.⁵

Dâniş-endüzân-ı cihân ve ma'rifet-âmûzân-ı⁶ erbâb-ı 'irfân ve re'îsân-ı dîvân-ı⁷ fazîlet ve şadr-nişînân-ı erkân-ı⁸ hüs-n-sîret olan fużalâ-yı⁹ zamândan me'mûl ü me'sûl olunur ki bu faķîr-ı¹⁰ nâ-tüvânüñ erķâm-ı 'acz-nişânına 'ayn-ı luţf ü ihsânla nâzır olduklarında¹¹ şüret-i sehv ve 'ibârât-ı haţâ zâhir u peydâ olursa hasbe'l-maķdûr¹² dâmen-i luţf ü iğmâzla sâtir [M14^a] olup cānib-i 'ayba nâzır olmayalar.

Beýt: من در صف فرسان فصاحت چكسم
تا تيغ زبان كشيدن آيد هوسم¹³

Neşr: Zirâ âyîne-i hâtır-ı deryâ-maķâtırlarında¹⁴ şüreti nümâyân ve âb-ı zülâl-i hışâl-i hamîde ve ahlâķ-ı pesendîdelerinde جواد كبوه ولكل صارم تبوة¹⁵ nüktesi mün'akis ü 'ayândur.

Beýt: كمال مهر و محبت بين نه نقص گناه¹⁶
كه هر كه بى هنر افتد نظر بعيب كند¹⁷

Neşr: Egerçi zamânede müşk-i ezfere siyeh-rûdur deyü bahâne [N13^a] ararlar ve hüs-n-i cemâl şabâhat-i bâ-kemâlle hüs-n-i Yûsuf'a timsâl daħi olursa düzme şüretdür dirler. Ammâ ehl-i inşâf olan hullân-ı vefâ ve âyîne-i [V7^b] ķalb-i

1 kitâb M N (12^{b/2}): kitâbı V (7^{a/5})

2 اعتذارله M: اعتذارله N (12^{b/2}) V (7^{a/5})

3 iftikâr u inkisârla şâdâb olmuştur M N (12^{b/3}): inkisârla şâdâb itmekdür V (7^{a/5})

4 وسقى M: سوق N (12^{b/3-4}) / سوق (Derkenardadır.) V (7^{a/5})

5 V'de bu bölüm 7^{a/5}ten başlamaktadır.

6 ma'rifet-âmûzân-ı M N (12^{b/5}): hikmet-âmûzân-ı V (7^{a/6})

7 dîvân-ı M N (12^{b/6}): aşķâb-ı kemâl ü V (7^{a/7})

8 erkân-ı M N (12^{b/7}): maķâfil-i V (7^{a/7})

9 fużalâ-yı M N (12^{b/7}): ihyân-ı V (7^{a/8})

10 faķîr-ı M N (12^{b/8}): dâ'i-i V (7^{a/8})

11 olduklarında M N (12^{b/9}): olduķda V (7^{a/9})

12 ve 'ibâret-ı haţâ zâhir u peydâ olursa hasbe'l-maķdûr M: ve 'ibâret-i haţâ zâhir u peydâ olursa hasbe'l-maķdûr N (12^{b/10-11}) / vü haţâ zâhir u bâhir olursa mümkün olduķca V (7^{a/9-10})

13 "Ben Farsların safında kimin fesahatındayım / Ki dil kılıcını çekmeye hevesleneyim"

14 "Me'mûr ma'zûrdur." manasına gelen Arapça deyim.

15 "Her cömerdin bir kabı, her azimķârın bir gücü ve her âlimin de bir hatası vardır."

16 نقص M: نقص و N (12^{b/18}) V (7^{a/16})

17 Hâfız-ı Şirâzi'nindir. "Aşk ve muhabbet sırrının kemaline bak, günaha, noksana değil / Hünersiz kişi ayıba bakar" (Hâfız Divânı, s. 214)

şafâ-âyine qarîn olan ihvân-ı şafâ egerçi hezâr 'ayb içinde bir hüner olursa da manzûr-ı nazar-ı merhamet-eşerleri ancak ol¹ bir hünerdür. Belki cümleten² haţâmız libâs-ı te'vîl ve zîver-i tevcîhleriyle şüret-i şavâbda cilve-ger olması muğarrerdür.

Şi'r: دیدۀ انصاف چو بینا شود
درّ شمرد گرچه که مینا شود
و آنکه ندارد دل رحمت پذیر
تهمت پشمینه نهد بر حریر³

Nesr: Ve daği⁴ kâtibân-ı sihr-engîz ve debîrân-ı leţâfet-âmîz olan yârân-ı 'azîz-i şâhib-temyîz [M14^b] olanlardan⁵ mercûdur ki şüret-i habû u haţâda vâkı' olan 'ibârâtı mü'ellif-i kitâba ta'lik idüp nesh itmeyeler. Belki ba'dehû nâsih-i kitâbdan şudûr itdüğün muhaqqak bilüp gubâr-ı tahtı'e ile mesh buyurmayalar. Ve 'ayn-ı inşâfla nazar idüp⁶ taşhîfât-ı şübühâtla gözi kör çıkarup sürûrî sürûr görmeyeler. Ve taqallübât-ı taḥayyülâtla şâhib-i kitâbuñ⁷ ḥayrâtını bozup târiḥ itmeyeler ve ol ecilden mü'ellif-i kitâb için rāh-ı teşnî' ü tevbiḥe gitmeyeler.^{8,9}

1 bir hüner olursa da manzûr-ı nazar-ı merhamet-eşerleri ancak ol M N (13^{a/4-6}): bir hüner olursa da manzûr-ı nazar-ı merhamet-eşerleri olıcaḡ ol V (7^{b/2})

2 cümleten M N (13^{a/6}): cemi'an V (7^{b/3})

3 "İnsaf gözü açılırsa eğer / Mineyi inci sayar / Kalbinde merhamet olmayan / İpeğe yün diye töhmet eder"

4 daği M N (13^{a/10}): - V (7^{b/6})

5 şâhib-temyîz olanlardan M N (13a/12): şâhib-temyîzden daği V (7^{b/7})

6 nazar idüp M N (13^{a/16}): manzûrları olup V (7^{b/10})

7 kitâbda M: kitâbuñ N (13^{a/18}) V (7^{b/12})

8 ḥayrâtını bozup ... gitmeyeler M N (13^{a/18} - 13^{b/1}): ḥayrâtın bozup târiḥ idüp ol ecilden mü'ellif-i kitâba hezâr teşnî' ü tevbiḥ itmeyeler V (7^{b/12-13})

9 - M N (13^{b/1}): **Şi'r:** یا رب این غیرت حورالعین را
شاهد روضۀ علیین را

ساز در جلوه گه عزت و جاه
دارش از دست دو بی باک نگاه

اول آن خامه زن سهو نویش
بسر دوک قلم بیبده ریش

بر خط و شعر وقوف از وی دور
چشم داران حروف از وی کور

دوم آنکس که کشد گزlk تیز
بهر اصلاح نه از سهو و ستیز

بتراشد ز ورق حرف صواب
زند از کلک خطا نقش بر آب

گل کند خار بجا بنشانند [V8*]
خار را خوینتر از گل داند

{Molla Câmi'nin *Heft Evrenğ*'indeki *Subḥatü'l-Ebrâr* mesnevisindendir. "Rabbim, kara gözlü hurileri kıskandıran bu güzele / Yücelikler bahçesinin bu dilberine / İzzet ve ululuğın tecelli yerinde / Onu iki

وها انا شرع بالمقصود بعون الله الملك المعبود وبلاستعانة من النبي الذي هونقطة دائرة الوجود
وآله واصحابه المودود ما يتقرب الي الله سبحانه الودود بالركوع والسجود¹

**Ol şāh-bāz-ı evc-i ikbālūn āşiyāne-i qadīmīlerinden pervāz itmelerine
bā'is ü 'illet, Vezīr-i a'zam Meḥmed Paşa ḥazretleri olduğudur ki rişte-i
beyāna keşide kılınmıştır.²**

Ol mäh-ı münir-i cāh u celāl ve ol hūrşid-i³ gerdün-serir-i burc-ı ikbāl
vezir-i ḥuceste-tedbīrūn mekân u maḥalli ve vaṭan-ı aşlileri vilāyet-i maḥ-
miyye-i ḥusrevāniden⁴ livā-i Bosna'ya [M15^a] tābi' Şoḫol nām ḫaryedür ki
maḫām-ı şāh-bāzān-ı güzīn ve kūnām-ı şīrān-ı⁵ ceng-āyīn olup her şāh-bāz-ı
bülend-pervāzınūn çeng-i cenginde 'ikāb-ı felek ser-gerdān ve simurg-ı kâf
bāşe-i⁶ bī-nişān olduğuyçün ism-i mezbūrla mevsüm olmuştur ki ol tā'ifeniñ
lisānında āşiyāne-i şāhīn dimektür.⁷ Fezā-yı rūḥ-baḥş ve⁸ me'vā-yı dil-keşi
sevād-ı ravza-i Mīnā gibi rūḥ-efzā ve fevāyih-ı revāyih-ı nesim-i dil-güşāsı ṭur-
ra-i Ḥavrā gibi 'anber-büy ve 'itr-sādır.⁹ [N14^a] Ol ḫarye-i leṭāfet-māyenūn

korkusuzun elinden koru / Birincisi, yanlış yazan hattattır / Kalem iği ucuyla boşuna eğirip durur / Yazıya
ve şiire vukuf ondan uzaktır / Harflerin gözlü olanları onun yüzünden kör olur / İkincisi, keskin bıçak
çekendir / Düzeltmek için değil, yanlış ve inadından / Kâğıttan doğru sözü kazır / Yanlış kalemiyle su
üstüne yazı yazar / Güllü söküp yerine diken diker / Diken gülden iyi zanneder" [Nüreddin Abdurrahmân
Câmi (Molla Câmi), *İyilerin Tesbihi (Subhatul-Ebrâr)*, çev. Hicabi Kırılancı, İstanbul 2011, s. 294-296.]

Nesr V (7^{b/14} - 8^{a/2})

- 1 Sıbḥane el-üddüd M N (13^{b/4}): - V (8^{a/4})
"İşte ben, Melik-i Ma'būd'un avn ü keremiyle ve vücut dairesinin noktası olan Peygamberimizin, O'nun
âlinin ve ashâbının himmetlerine dayanarak, Vedūd olan Allah'a rüku ve secde ile yaklaştıracak olan
maksadı açıklamaya başlıyorum."
- 2 Ol şāh-bāz-ı ... keşide kılınmıştır M: Ol şāh-bāz-ı evc-i ikbālūn mevlid-i aşlilerin beyān ve āşiyāne-i
qadīmīlerinden pervāzlarınūn sebebin i'lāndır ki rişte-i tibyāna keşide kılınmıştır N (13^{b/5-7}) / Āğāz-ı
kitābda ol cenāb-ı vālā-nişābuñ vaṭan-ı aşlilerin beyāna ser-āğāz ve āfitāb-ı tālī-i gerdün-cenābları ḥaṭavāt-ı
sā'at ile kaṭ'ı derecāt-ı 'ālīyāt itdüklerinin esbābı hevāsında pervāz itmektür ki 'arūs-ı ..... meşşāta-i aqlām
ḥulel-i kelām ve ḥuliyi-i isti'āret ü ihāmle zib ü ziyet virmişdür V (10^{b/5-6})
- 3 خورشید M V (10^{b/7}): خوشید N (13^{b/8})
- 4 ḥusrevāniden M: ḥusrevāniyyeden N (13^{b/10}) / 'Osmāniyyeden V (10^{b/9})
- 5 şāh-bāzān-ı güzīn ve kūnām-ı şīrān-ı M N (13^{b/12}): merdān-ı şāhīn-temkin ve kūnām-ı dilirān-ı V (10^{b/9-10})
- 6 simurg-ı kâf bāşe-i M N (13^{b/14-15}): ve çengāl-i cidālinda simurg-ı kâf-ı gerdün-şikāf bāşe-i lāşe-i V (10^{b/11-12})
- 7 ism-i mezbūrla ... dimektür. M N (13^{b/15-17}): ism-i mezbūr ile mevsüm olmuştur. V (10^{b/13})
- 8 ve M N (13^{b/17}): - V (10^{b/14})
- 9 - M N (14^{a/1}):

Şi'r:

صد هزاران گلی شکفته درو
سبزه بیدار و آب خفته درو
هر گلی گونه گونه از رنگی
بوی هر گل رسیده فرسنگی

﴿جَنَاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾¹ mışdâkıncı altı yanında bi-ķudret-i ĥazret-i Bārî, Lîm² nâm bir nehr-i benâm cārî olup ol âb-ı revân hevâsına eṭrâf-ı âb nice kūy u kendle ṭolmışdur³ ve reṣeḥât-ı bî-ğâyetinden behre-dâr ve fâ'ide-mend olmuşdur. Ol vezîr-i rûşen-zamîr⁴ kıyâye-i mezbûreden ĥurûc ve medâric-i 'âliyyeye 'urûc itmelerine bâ'ış ü 'illet, cenâb-ı vâlâ-menķabet, vezîr-i a'zam, müşîr-i eḥḥam, şâhibü'l-eyâdî ve'n-ni'am, şalâḥü'd-devle, niẓâmü'l-'âlem, emî-nü'l-memleketi'l-bâhire, vekîl-ü's-salṭanatı'l-ķâhire, maṭla'-ı kevâķib-i şevâķib-ı menâķib, [M15^b] maşrıķ-ı âsmân-ı manâşib u merâtib,

Ḳıṭ'a: زهی آصف صفاتی کز کفایت
و را مهر سلیمان در نگین است
چو کلکش دانه مشکین فشاند
هزاران چون عطارد خوشه چین است⁵

Şi'r⁶ li-münşî'ihî: Oldur ol şâhib-i iķlîm-i kerem
Vaşfını nice beyân ide ķalem
Vaşfın itmekde dil-i ḥâme şikest
Midḥatinde niçe gūyâ ebkem

[Nizâmî-i Gencevî'nin *Heft Peyker* adlı mesnevisindendir. Fars edebiyatının hamse türünün kurucusu Ebû Muhammed Cemalüddîn İlyâs b. Yûsuf b. Zekî Müeyyed hakkında daha fazla bilgi için bk. Mehmet Kanar, "Nizâmî-i Gencevî", *TDV İA*, c. XXXIII, İstanbul 2007, s. 183-185. "Yüzbinlerce gül onda açılmış / Otlar yeşil, su duru / Her gül çeşit çeşit renklerde / Her gülün kokusu bir fersah uzaklığa ulaşır".]

Ṭarâvet-i âb u ḥâķi dîde-i bağ-ı İrem'e ḥâķ-i ḥayret bırakmış ve leṭâfet-i lâle-zârı sine-i bağ-ı Ḥavernaķ'a (Havernaķ, İran kırsasının Ḥîre ve buraya bağli Irak topraklarındaki valisi Nu'mân ibn Munzir'in -Nu'mân-ı Ekber- mimar Sinimmâr'a 20 yılda yaptırdığı dillere destan saraydır.) dâğ-ı ḥasret yakmışdur. 'Arşa-i zemîni [V11^a] çehre-i şâhid-i ḥulle-pûş gibi münevver ve nesîm-i hevâ-yı 'anber-şafâsı gülbe-i 'aṭṭâr gibi mu'aṭṭardur. Her dîraḥt-ı cüvân-baḥtının keşret-i eşķâl-i eşmârdan mânend-i pîr-i kuh-sâl ķâmeti dâll ve her meyve-i şekker-âmîzi ḥasretinden ḥelvâ-yı şehd-i münkesirü'l-bâldür V (10^{b/15} - 11^{a/4})

1 Pek çok âyet-i kerîmede geçen "... içlerinden ırmaklar akan cennetler ..." manasındaki ifade.

2 Lîm M N (14^{a/3}): Bulmiye V (11^{a/5})

3 âb niçe kūy u kendle ṭolmışdur M: âb niçe kūy u kend ṭolmışdur N (14^{a/4-5}) / âbda niçe kūy u kend ķarâr idüp V (11^{a/6-7})

4 behre-dâr ve fâ'ide-mend olmuşdur. Ol vezîr-i rûşen-zamîr M N (14^{a/5-6}): fâi'de-mend olmuşlardır. Ol vezîr-i gerdün-serîr V (11^{a/7-8})

5 هزاران M N (14^{a/14}): هزارش V (11^{a/14}).

Selmân-ı Sâvecî'nin *Dîvân-ı Eş'âr*'ındandır. İranlı şâir, Cemâleddin Selmân b. Hâce Alâeddin Muhammed Sâvecî hakkında daha fazla bilgi için bk. Adnan Karaismailoğlu, "Selmân-ı Sâvecî", *TDV İA*, c. XXXVI, İstanbul 2009, s. 446-447. "Ne tuhaf, Âsaf gibi ki kifayetten / Süleyman'ın mühürü elinde idi / Kalemi misk taneleri yaysa / Binlerce Utarîr başak toplayıcısıdır"

6 Şi'r M V (11^{a/17}): **Nazm** N (14^{a/15})

Oldur ol nâzım-ı 'âlem ki olur
Zihnine¹ fikr-i memâlik mülhem

Dem be-dem niyyeti² hayr olduğuçün
Oldı hayrâtıla memlû 'âlem

Bundan artuğ daḥi bir medḥ u şenâ
Nic'ider şânına lâıyık âdem

[V11^b] İtdi zâtını Hudâ-yı ekrem
Üç şehin-şâha³ vezîr-i a'zam

Nesr: vezîr-i kebîr-i kaẓâ vü⁴ kader, şâhib-i şâhib-i heft-kışver Meḥemmed Pa-
şa⁵ ḥâzretleri olmuşlardur. Ol zât-ı bî-mişâlün daḥi hûrşid-i bî-zevâl-i iḳballeri
burc-ı câh u celâlden ṭâlî' olması bu minvâl üzre vâḳî' olmuş idi ki⁶ merḥûm
u maḡfûr,

Beyt li-münşi'ihî:⁷ Dârâ-yı İskender-ḥaşem İskender-i Dârâ-'âlem
Zâl-i Ferîdün-menzilet Sâ-m-ı Enûşîrvân-dem⁸

Nesr: ḥudâvendigâr-ı kûh-vaḳâr, şâhib-ı kırân-ı rûzgâr, Sulṭân Süleymân-ı
kâm-kâr ḥâzretlerinin 'ahd-i⁹ meymûn ve rûzgâr-ı hümayûnlarında ḥidmet-i
[M16^a] Sarây-ı Hâşşa için etrâf-ı bilâddan ḡulâmân-ı necâbet-nijâd devşiril-
mek kânûn-ı 'Oşmânî ve âyin-i cihân-bânî olmağın zıkr olunan Bosna vilâ-
yetinün mirâren tecrîbe olunmuşdı ki merd-i şâhib-hüner ve dilâver-i zûr-âver,
şıdḳ u emânetde ferîd-i cihân ve ḥüsn-i sîret ve kemâl-i şecâ'atde¹⁰ nâdire-i
devrân ḡulâmları¹¹ ḳopmağın ḥidmet-i mezbûre için erkân-ı sa'âdet yaya-başı-
ları zümresinden bir merd-i kâr-âzmûde ve bir şahş-ı cihân-peymûde ki pûte-i
ḥidmet-i pâdişâhîde zer-i vücûdı hâşş olmuş ve her ḥidmetde bezl-i cehd ve
şarf-ı maḳdûr itmekle rütbet-i [N15^a] ḳurbet-i şehin-şâhîde şeref-i ihtîşâş bul-

1 Zihnine M N (14^{a/17}): Zâtına V (11^{a/17})

2 Dem be-dem niyyeti M: Niyyeti dem be-dem N (14^{a/18}) / Niyyeti dünyede V (11^{a/18})

3 Ḥâzret-i Sulṭân Süleymân ve Sulṭân Selim ve Sulṭân Murâd Ḥân (M'de derkenardaki not).

4 kaẓâ vü kader M: kaẓâ-yı kader N (14^{b/2}) V (11^{b/2})

5 - M N (14^{b/3}): -ce'âlallâhu gadâhu hayran mine'l-ışâ- ("Allah onun gündüzünü gecesinden hayırlı eylesin.")
V (11^{b/3})

6 olmuş idi ki M N (14^{b/5}): olmuşdur ki V (11^{b/5})

7 **Beyt li-münşi'ihî** M: **Beyt** N (14^{b/6}) / ve ma'sûm u mebrûr **Mısrâ'** V (11^{b/6})

8 Zâl-i Ferîdün-menzilet Sâ-m-ı Enûşîrvân-dem M N (14^{b/7}): - V (11^{b/6})

9 'ahd-i M N (14^{b/7}): zamân-ı V (11^{b/8})

10 şecâ'atde M N (14^{b/15}): 'iffetde V (11^{b/12})

11 ḡulâmları M N (14^{b/15}): zekâvet ü kiyâsetde mü-şikâf ve şavlet ü şecâ'atde şîr-i meşâff ḡulmânları V (11^{b/12-13})

miş, âyine-i dil-i bî-ğillî şaykal-ı âdâb-ı bî-hisâbla mücellâ ve gerden-i vücûd-ı pür-cûdı zîver-i ecnâs-ı haşâyil ile muhallâ,

Şî'r:^{1,2} پر اندیشه چون خم می خموش
 برون آرمیده درون پر ز جوش
 سخن سنج و کم گوی و بسیار دان
 خرد پیشه و زیرک و کاردان^{3,4}

Neşr: eyyâm-ı⁵ rezm ve hengâm-ı cengde nice defa yüz ağartmış, şâhib-i ferheng-i bî-reng Yeşilce Mehemmed Beg dimekle ma'rûf kimesne fermân olunmuş idi. Ber-mûcib-i emr-i pâdişâhî vilâyet-i mezbûreye [M16^b] vâsıl olduğda tavâ'if-i güzide ve kabâyil-i pesendideden⁶ hidmet-i pâdişâhiye kâbil ve havşala-i hilkati ri'âyet-i şehin-şâhiye mütehammil bir gulâm-ı ehl-i dil hâşıl itmek bâbında muttaşıl cidd u sa'y eylerken kırye-i mezbûreden⁷ Şoşolovik nâm kimesnenün oğlun görür ki delâyil-i haşmet cebhesinde peydâ ve 'alâyim-i devlet nâşiyesinde hüveydâ

Beyt: Mübârek-çal'at ü ferhunde-ţâlî'
 Cebîninde necâbet nûrı lâmi'

Neşr: meyâmin-i vücûdıyla hâl-i peder ü mâder meymûn ve bereket-i kudûmıyla kesbleri rûz be-rûz harclarından efzûn ve peder ü mâderinün neẓâfet-i neslerin ve 'iffet-i aşlların gördi ki meyâmin-i Naşârâda mânend-i meşel-i sâ-yir ma'lûm-ı ekâbir u eşâgirdür.⁸ Mi'yâr-ı firâset ve mîzân-ı kiyâsetile ma'lûm

1 **Şî'r M: Nazm N** (15^{a/3}) (Bu şiir derkenara yazılmıştır. Altında "Bu ebyât yazılmağ münâsibdür." yazılıdır.) V (11^{b/19})

2 "Kaygı dolu içki fıçısı gibi sessiz / Dışı rahat görünür içi dert dolu / Sözüni düşünen, az konuşan, çok bilen / Akıllı, zeki ve işini bilen"

3 - M N (14^{b/15}):

شناسنده نکته های جهان
 سخن سنج و کم گوی و بسیار دان [V12*]
 جهان دیده و دانش آموخته
 سفر کرده و صحبت افروخته

[İkinci beyit Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Bostân*'ındandır. "Dünyanın nüktelerini bilen / Sözüni düşünen, az konuşan, çok bilen / Velhasıl dünyayı dolaşıp bilgi derlemiş / Seyahat edip söz sohbet öğrenmişti" (Sadî, *Bostan*, çev. Hikmet İlaydın, İstanbul 1989, s. 27).] V (11^{b/19} - 12^{a/1-2})

4 kardân M: و کاردان N (15^{a/5}) V (11^{b/19})

5 eyyâm-ı M N (15^{a/6}): meydân-ı V (12^{a/2})

6 mezbûreye vâsıl olduğda tavâ'if-i güzide ve kabâyil-i pesendideden ("طوائف" kelimesi "طواف" şeklinde yazılmıştır.) M ("طوائف" kelimesi "طواف" şeklinde yazılmıştır.) N (15^{a/9-10}): mezbûra gelüp kabâyil-i maşbüleden V (12^{a/5})

7 kırye-i mezbûreden M N (15^{a/13}): mezbûr kıryeden V (12^{a/7})

8 ve peder ü mâderinün neẓâfet-i ... eşâgirdür. M: ve peder ü mâderinün neẓâfet-i neslerin ve 'iffet-i aşlların görür ki miyân-ı Naşârâda mânend-i meşel-i sâ-yir ma'lûm-ı ekâbir u eşâgirdür. (Derkenardadır.) N (15^{a/18}) / - V (12^{a/11})

idindi ki [N15^b] ol ferzend-i sa'adet-mendûn¹ debdebe-i kevkebe-i sa'adeti tâs-ce-i nüh-ṭâḳ-ı gerdûnı pür-ṭanîn ve velvele-i nevbet-i devlet-i câvidânı zemîn ü zamânı pür-şadâ vü enîn eylese gerekdür. Lâ-cerem tîr-i murâdı hedef-i huşû-line râst ve peder ü mâderinden mezbûr ferzendi der-h'vâst itdi. Miskîn peder ü mâder [M17^a] ne maḳûle derd-i sere giriftâr oldukların² bildiler ve cândan 'azîz ferzend-i dil-pesendlerin dîdeden nihân ve cân gibi bir yerde pinhân eylediler. Ve ferzend-i mezbûruñ ṭayısı ki ol gürûh-ı bed-kîşe keşîş olup ṭâyife-i Naşârâ'nuñ dîn-i ḍalâlet-rehinlerinde vâḳi' olan ma'lûmâtta yed-i ṭûlâsı ve mâl u menâlde nihâyet mertebe ğınâsı olmağın mezbûr Yeşilce Beg'e bu huşûsı def için mâl-i bî-nihâye 'arz itdüklerinde dâmen-i 'işmetlerin zaḥârif-i dñ-yâyla âlûde itmegi ḳaṭ'â revâ görmeyüp râh-ı ṭalebde cidd u sa'yi serḥadd-i mübâlağaya yetiştirüp ferzend-i mezbûrdan ferâğat itmediler. 'Âḳıbetü'l-emr³ ma'lûm idindiler⁴ ki ol şâh-bâz-ı vahşî dâm-ı ibrâmla şayd olmaz ve ol peleng-i remîde [V12^b] kemend-i zörle ḳılâde-i ḳayda gelmez. Eyitdiler⁵ ki: [N16^a] "Evlâ budur ki şem'-i fikreti süzân ve meş'ale-i mev'izeti fîrûzân idüp peder ü mâderine ḥayr-h'vâhlık yüzünden envâ'-ı naşîḥat ḳılam ve⁶ şeb-i dey-cür-ı saḳâmetden rûz-ı fîrûz-ı⁷ istiḳâmete rûşen-delîl olam."

Beyt:

همه حالها را برای منیر
برون آورم همچو موی از خمیر⁸

[M17^b] **Neşr:** Pes peder ü mâderin ma'raz-ı naşîḥate ihzâr idüp⁹ eyitdi ki: "İy nâdânlar ve iy hâviye-i ḍalâletde mihmânlar! Bilmez misiz ki bu ferzend-i müstmend ḥidmet-i pâdişâhiyle ercmend olup¹⁰ bî-şübeh ri'âyet-i sulṭânîyle sa'adet-i câvidânîye vâşıl olduḳda¹¹ her biriñüz ğınâ-yı ebedî ve sa'adet-i sermediye nâ'il olsañuz gerekdür. Bu hümâ-yı devlet ki¹² başuñuza ḳondı, dest-i

- 1 ol ferzend-i sa'adet-mendûn M N (15^{b/1}): bu oğlanuñ (Satırın altında ayrıca "ferzend-i sa'adet-mendûn" yazılıdır.) V (12^{a/12})
- 2 - M N (15^{b/7}): muḳarrer V (12^{a/17})
- 3 Ve ferzend-i mezbûruñ ... mübâlağaya ... 'Âḳıbetü'l-emr ("مبالغه" kelimesi "مالغه" olarak yazılmıştır.) M N (15^{b/9-17}): Mezbûr Yeşilce Beg V (12^{a/18})
- 4 ma'lûm idindiler M: ma'lûm idindi N (15^{b/17}) / bildi V (12^{a/19})
- 5 Eyitdiler ki M: Eyitdi ki N (15^{b/19}) V (12^{b/1})
- 6 ḥayr-h'vâhlık yüzünden envâ'-ı naşîḥat ḳılam ve M N (16^{a/2-3}): - V (12^{b/2})
- 7 fîrûz-ı M N (16^{a/4}): pür-nür-ı V (12^{b/3})
- 8 "Bütün hâlleri aydınlatmak için / Hamurdan kıl çeker gibi çıkarırım"
- 9 ihzâr idüp M N (16^{a/6}): getürüp V (12^{b/5})
- 10 ferzend-i müstmend ḥidmet-i pâdişâhiyle ercmend olup M N (16^{a/8-9}): oğluñuz ḥidmet-i pâdişâhiyle şereḳ bulduḳda V (12^{b/6-7})
- 11 olduḳda M N (16^{a/10}): ve dâyiye-i devlet ve rifat-i bî-zaḥmete dâhil olup V (12^{b/8})
- 12 - M N (16^{a/12}): sizûñ V (12^{b/10})

cehâletle uçurmañ ve bu kârbân-ı¹ sa'âdet ki ser-menzil-i hânedânunuza nüzül itdi, efkâr-ı² hamâkatle göçürmeñ. Oğlunuñ elin ileñ ayağına balta urmañ. Şöyle ki, bu ferzend-i müstmend harâb-âbâd vağanunuñdan birün olmaya, mülâzemet-i hîdmet-i pâdişâhiye³ ve muķârenet-i devlet-i nâ-mütenâhiye ne vechile vuşul bulsa gerekdür ve hafâyâ-yı ahvâl-i rüzgâra ve keyfiyyât-ı hîdemât-ı şehriyâra ne keyfiyyetle [N16^b] vâķıf olsa gerekdür. Görmez misiz ki, bâz ol sebebden bâzû-yı⁴ selâtinde nişest eyledi ki kâşâne-i âşiyânesinde ķarâr itmedi. Ve büm ol ecilden verâ-yı dîvâr-ı mezelletde ķaldı ki kûşe-i vîrânesinden [M18^a] taşra gitmedi.”

Kıt'a:⁵   بجرم خاک و بگردون نگاه باید کرد
که آن کجاست ز آرام واین کجا زسفر
درخت اگر متحرک بدی زجای بجای [V13^a]
نرنج اره کشیدی و نه جفای تبر⁶

Neşr: Âhîru'l-emr h'îş u h'îşâvend peder u mâderine envâ'-ı naşîhat u pend idüp eyitdiler ki:⁷ “Lâyık oldur ki, bu ferzend-i ercmendi teslimde te'hîr⁸ itmeyesiz. Er başından devlet ırak degil. Bâşed ki bu yolda devlet-i bî-gâyete vuşul bula ve pîrlik zamânında pây-mâl-i devrân olursañuz dest-girîñüz ola.” H'âh u nâ-h'âh derd-mend peder ü mâder oğulları elden çıkmasın muķarrer bildiler⁹ ve ol genc-i nihânı kûşe-i vîrânenen çıkarup mezbûr Yeşilce Beg'e teslim eylediler. Anlar dañi:

Beyt: 'Adû-yı zâğ elinden bir tezerv-i şivekâr aldum
Dañi ben şâh-bâz-ı 'aşķ olaldan bir şikâr aldum¹⁰

1 - M N (16^{a/13}): iķbâl ü V (12^{b/11})

2 efkâr-ı M N (16^{a/14}): ķahr u V (12^{b/11})

3 pâdişâhiye M N (16^{a/17}): pâdişâhî V (12^{b/14})

4 vuşul bulsa ... bâzû-yı M N (16^{a/18} - 16^{b/2}): vâşıl ve u'cübât-ı esrâr-ı aķtâr ve hafâyâ-yı ahvâl-i rüzgâra ne keyfiyyetle vâķıf ve nâ'il olsa gerekdür. Bâz ol sebebden dest-i V (12^{b/15-16})

5 **Kıt'a** M V (12^{b/19}): **Şi'r** N (16^{b/4})

6 Evhadüddîn Enveri'nindir. “Toprağın altına, dünyanın dönüşüne bakmak gerek / Kim nerede yatıyor, kim nerede koşuyor / Ağaç eğser oradan oraya gezseydi / Ne hızarın acısını, ne de baltanın cezasını ķekerdi”

7 idüp eyitdiler ki M N (16^{b/8}): idüp V (13^{a/3})

8 te'hîr M N (16^{b/9}): te'hîr ü tesvîf V (13^{a/3})

9 vuşul bula ... bildiler M N (16^{b/11-13}): vâşıl olup ola ki zamân-ı pîri ve hengâm-ı fermânda pây-mâl-i devrân olursañuz dest-girîñüz ola.” deyüp h'âh u nâ-h'âh miskîn peder ü mâder oğulları elden çıkmasın muķarrer bilüp V (13^{a/5-7})

10 Zâtî'nindir. Asıl adı İvaz Çelebi olan divan şairi Zâtî hakkında daha fazla bilgi için bk. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VIII, İstanbul 1986, s. 645-646.

Neşr: deyüp ol yavri şâhîni yuvasından alup kılunda neferine bu vechile sipâriş itmişleridi ki:¹ “Bu bâz-ı bülend-pervâzı koluñuzdan komañ. Her ne şikâra ki çakırı çigine bile şalıñıñ ve rûz u şeb [N17^a] ri‘âyet² ü himâyetinde daķılķa fevt itmeyüp [M18^b] bir hõşķa kılınıñ.” Pes ol maħallden maħmiyye-i Edirne’ye vâşıl olduklarında pâdişâh-ı ‘âlem-penâh ve şehin-şâh-ı Süleymân-sipâh hâzretleri maħmiyye-i mezbûrede bulunup mezbûr ğulâmla kâbâyil-i meşhûreden alınmış kırķ nefer oğlan pâye-i serir-i sulţânîye ‘arz olunurlar ve cem‘an çeşm-i kâbûl-i sulţânide maķbûl olup maħmiyye-i Edirne’de vâķi‘ sarâya alınurlar. Bir nice rûzgâr sarây-ı pâdişâh-ı gerdûn-vaķârda taķşil-i âdâb u kânûn ve tekmi-l-i ‘ilm ü fûnûn itdükden şoñra reşk-i selâtin-i zamân ve hasretü’l-mülûk-i devrân olan maħmiyye-i Koşantîniyye’de vâķi‘ Sarây-ı ‘Âmire’de küçük odalara dâhil olup anda daħi levâzım-ı hîdemât-ı pâdişâhî ve merâsim-i âdâb-ı şehin-şâhîde şubh u şâm kemâl mertebe iķdâm ve nihâyet derecede ihtimâm gösterdikde gencûr-ı hâzâyin-i devlet isti’dâd-ı şânlarına mu‘âvenet idüp iç hâzîneye alınmışlaridi.³ Anda daħi şemşir-i sa’y u ihtimâmı cevâhir-i zevâhir-i iķdâmla muraşşâ‘ ve kemer-i hîdmeti sîm u zer-i diķķatile mülemma‘ idüp [N17^b] rikâb-ı sa‘âdet-in-tisâb-ı sulţânide kâbiliyyet-i şânları muķtezâsınca [M19^a] rikâbdârlık manşıbı erzânî buyurulmuş idi. Ol maķâmda daħi ‘inân-ı inķiyâdı elden komyup cân u dilden hîdemât-ı pâdişâhiye sine-bend ve kılâde-i iz‘ânı gerden-i cânâ peyvend idüp çukadârlık mertebesine yetmişleridi.⁴ Ol hâlde daħi nazar-ı ‘âtîfet-i sulţânî, kâbiliyyet-i şânî ve isti’dâd-ı heyûlânisine mu‘în olup kılıclarıyla silâhdârlık manşıbında karar itmişleridi. Ol maķâmda daħi pâdişâh-ı sitâre-sipâh hâzretleri hûsn-i iz‘ânların fehm ve kâbiliyyet-i şânların zevķ idüp huzûr-ı pâdişâhîde şeref-i ihtîşâş bulmuşlaridi. Ve manşıb-ı mezbûrdan teraķķi idüp çâşnîĝir-baş olmışlaridi. Bir nice müddet daħi simât-ı gerdûn-bisât-ı pâdişâhîde hîdmet idüp ebvâb-ı fütûhât-ı ‘inâyât-ı sulţânî meftûh buyurulup Tabur Seferi’nde⁵ büyük

1 Anlar daħi ... ki M N (16^{b/15-18}): ol yavri şâhîni yuvasından alup kılunda nefer yine bu vechile sipâriş buyurdılar ki V (13^{a/9-10})

2 ve rûz u şeb ri‘âyet M N (16^{b/19} - 17^{a/1}): rûz u şeb hırâset V (13^{a/11-12})

3 Pes ol maħallden ... alınmışlaridi. M N (17^{a/2-17}): Pes reşk-i mülûk-i zamân ve hasret-i havâķin-i devrân olan maħmiyye-i Koşantîniyye getürdikde sarây-ı sa‘âdet-i pâdişâhîde hâşş odalara alınıp niçe müddet levâzım-ı hîdmet-i pâdişâhîde kâyım ve merâsim-i âdâb-ı şehin-şâhîde dâyim olup şâh-bâz-ı hîdmet-i bişumârla tezerv-i rızâ-yı şehriyârı şikâr itdi V (13^{a/13-17})

4 Anda daħi şemşir-i sa’y u ... mertebesine yetmişleridi. M N (17^{a/17} - 17^{b/6}): - V (13^{a/17})

5 Ol hâlde ... Seferi’nde M N (17^{b/7-16}): Ve nazar-ı ‘âtîfet-i sulţânî anuñ kâbiliyyet-i şânı ve isti’dâd-ı heyûlânisine mu‘în olup kılıcıyla silâhdârlık manşıbında karar eyledi.

kapucıbaşılık biñ baş haqqı olup der-i devlet-penâhda mu‘azzez ü mümtâz ve efser-i tekkarrüb-i pâdişâhiyle ser-efrâz olmuşlaridi.¹ Ol bâbda dañi revîş-i [N18^a] ‘aql u kiyâset ve dâniş-i fehmi ü firâsetle edâ-i hîdmet idüp merhûm-ı mağfûr [M19^b] Hayreddîn Paşa’nuñ keştî-i vücûdları ğarîķ-ı baħr-i fenâ ve girdâb-ı âlem-i bi-beķâda nâ-bûd ve nâ-peydâ olduķda sefâyn-i câh u celâlleri rûzgâr-ı ‘inâyet-i Zül’-celâl ile sârî olup mellâh-ı devlet-i câvidânî ve bâdbân-ı hidâyet-i Yezdânî muvâfaķatıyla kapudanlık manşıbı tevcîh ü taķlîd olunmuş idi.² Anda dañi rûzgâr-ı hemvâre murâdları üzre muvâfaķat idicek lenger-i sa‘âdeti³ saħîl-i merâhîl-i iķbâle şalup Rûm-ili beglerbegisi merhûm-ı mağfûr ‘Alî Paşa ħazretleri vezâretle Mısr-ı Kâhire’ye vâlî olup anlaruñ yerine mîr-i mîrân-ı merzûbûm-ı vilâyet-i Rûm-ili beglerbegisi⁴ olmuşlaridi.

Beyt: هر کرا اقبال مادرزاد رهبر می شود
همت اندر هر چه می بندد میسر می شود⁵

Neşr: Mirvaħa-i ‘adl ü dâdları vilâyet-i⁶ Rûm’ı bir mertebe ħoş-hevâ eylemiş idi ki zemîn eydürdi:⁷ “Bu zamân-ı ‘adâlet-‘unvânda Rûm’a gerd-i fitne ķonmaz ve şubħ-ı şıdķ-ı emânetlerinde⁸ ufķ-ı ‘âlemden âfitâb-ı ‘adâlet ķolunmaz.”

Beyt: بنور عدل اطراف جهان را کرده نورانی
بلی از عدل روشن گردد آیین جهانبانی⁹

Neşr: Def-i zulm ü bîdâd ve şehd-i fâyiķ-ı ‘adl ü dâdlarından [N18^b] maħle-i ‘âlem ķolup bir mertebe ‘ulûvv-i rûtbet [M20^a] ve bir meşâbede tekkarrüb-i

Beyt: [V13^b] هر کرا اقبال مادرزاد رهبر می شود

همت اندر هر چه می بندد میسر می شود

“Her kime talih doğuştan yaver giderse / Neye niyet ederse ona kavuşur”

Neşr: Ol maķâmdan ebvâb-ı fütûħât-ı ‘inâyet-i pâdişâhî meftûh ve mâ’ide-i pür-fâ’ide-i ri’âyet-i nâ-mütenâhî mebzûl buyurulup V (13^{a/17} - 13^{b/3})

1 olmuşlar idi. M N (17^{b/19}): oldı. V (13^{b/5})

2 edâ-i hîdmet ... tevcîh ... idi. (“توجیه” kelimesi “وجه” olarak yazılmıştır.) M N (18^{a/1-7}): bir mertebe tekkarrüb-i ħazret kesbeyledi ki az zamânda miyâh-ı âmâl cedâvâl-i iķbâl üzre cârî, sefâyn-i câh u celâli riyyâh-ı ‘inâyet-i Zül’-celâl ile sârî olup mellâh-ı devlet-i câvidânî ve bâdbân-ı hidâyet-i Yezdânî muvâfaķatıyla kapudanlık ve Cezâyir beglerbegiliği tevcîh ü taķlîd olundu V (13^{b/6-11})

3 Anda dañi ... sa‘âdeti M N (18^{a/8-9}): Ol manşıbdan dañi rûzgâr hemvâre murâdları üzre muvâfaķat idicek lenger-i sa‘âdet-peykeri alup V (13^{b/11-12})

4 Rûm-ili beglerbegisi ... beglerbegisi M: merhûm-ı mağfûr ‘Alî Paşa ħazretleri vezâretle Mısr-ı Kâhire’ye vâlî olup anlaruñ yerine mîr-i mîrân-ı merzûbûm-ı vilâyet-i Rûm N (18^{a/10}) / Rûm-ili beglerbegisi V (13^{b/13})

5 “Her kime talih doğuştan yaver giderse / Neye niyet ederse ona kavuşur”

6 **Beyt:** ... vilâyet-i M N (18^{a/11-13}): Mirvaħa-i dâdı merzûbûm-ı V (13^{b/13-14})

7 eydürdi M: eydürdi ki N (18^{a/14}) / dirdi V (13^{b/15})

8 şıdķ-ı emânetlerinde M N (18^{a/15-16}): şıdķ u şafâsında V (13^{b/16})

9 “Adalet nuruyla cihanın etrafını aydınlatan / Evet saltanat yolu adaletle aydınlanır”

hazret kesbeyledilerdi ki az zamānda Naḥcivān Seferi'nden 'avdet olduğda¹ manşib-ı vezāret zāt-ı sūtūde-şifātlarıyla kesb-i rifāt kılmış idi. Ve merḥūm-ı maḡfūr Sulṭān Süleymān-ı gītī-sitān hazretlerinin 'ahd-i meymūn ve zamān-ı hūmāyūnlarında vezāret-i 'uzmā ve vekālet-i kübrā, cenāb-ı vālā-nişābların melce' ü me'vā eylemiş idi. Tā ki ḥālā pādīşāh-ı Cemşid-şān-ı hūrşid-nişān, şehin-şāh-ı Cem-temkīn, Ferīdūn-āyīn, Süleymān-nigīn, sulṭān-ı Nūşirevān-dād, İskender-sedād, muḥyī-i āşār-ı ecdād, ḡāyet-i tertīb-i kārḥāne-i icād, sulṭān² ibn sulṭān³ Sulṭān Murād hazretlerinin 'ahd-i hilāfet ve zamān-ı 'adāletleridür, zimām-ı vezāret-i 'uzmā ol zāt-ı bī-hemtānuñ keff-i kifāyetlerine mevşūl ve ser-rişte-i umūr-ı cumhūr, ḥüsn-tedbīr-i meymenet-te'şirlerine mevşūldür. Dergāh-ı Kādir-i bī-çün -*celle 'aniş-şükūk ve'z-zunūn*-⁴ hazretlerinden murād-ı bendegān ve maḡşūd-ı ḥalḳ-ı cihān oldur ki ol zāt-ı 'ālī-mıkdār⁵ hazretleri⁶ sāye-i vezāret ve pāye-i sadāretde ilā inḳırāzī'l-edvār bākī vü pāyidār ḳala ve āfītāb-ı 'ālem-tāb-ı iḳbālī tōhmet-i zevāl [M20^b] ve vaşmet-i 'aynū'l-kemālden maḥfūz u maşūn ola.

Şi'r: عاليجناپ قدرش بر فرق فردان باد [N19^a]
 تا هست جنس عالی با فوق نوع سافل
 گسترده باد ظلش بر شرق و غرب عالم
 بر شرق و غرب عالم چندانکه گسترده ظل⁷

**Ol vezīr-i ḥuceste-tedbīr⁸ hazretleri vaṭan-ı aşlilerinden çıḳup
 medāric-i 'āliyyeye 'urūc itdükleridür ki⁹ meşşāta-i aḳlām
 ziyet-fezā-yı nev-'arūs-ı kelām olmuşdur.**

Ol dem ki vezīr-i a'zam, müşīr-i eḫḫam Meḥemmed Paşa -*ce'alallāhu ḡadāhu ḥayran mine'l-ışā*-¹⁰ hazretlerinin tāt-ı devlet, ser-i sa'adet-maḳarrlarına

- 1 Def-i zulm ü peydā ... az zamānda Naḥcivān Seferi'nden 'avdet olduğda M: Def-i zulm ü bīdād ve şehd-i fāyīḳ-i 'adl ü dādlarından münḥale-i 'ālem ṭolup bir mertebe 'ulūvv-i rütbet ve bir meşābede teḳarrüb-i ḥazret kesbeyledilerdi ki az zamānda N (18^{a/19} - 18^{b/2}) / - V (13^{b/18})
- 2 manşib-ı vezāret ... sulṭān M N (18^{b/2-10}): - V (13^{b/18})
- 3 ibn sulṭān M: bin sulṭān N (18^{a/10}) / - V (13^{b/18})
- 4 -*celle 'aniş-şükūk ve'z-zunūn*:- "Onun yüceliḡi şüphelerden ve kötü zanlardan uzaktır."
- 5 Sulṭān Murād ... 'ālī-mıkdār M N (18^{b/11-16}): - V (13^{b/18})
- 6 hazretleri M: - N (18^{b/16}) V (13^{b/18})
- 7 "Ālicenābın kadri Ferkadān'ın üstünde olsun / Yüksek cinsin sefil cinsin üzerinde olması gibi / Gölgesi dūnyanın doğusu ve batısına yayılsın / Dūnyanın doğusu ve batısını gölgelendirdiḡi gibi"
- 8 sāye-i vezāret ... ḥuceste-tedbīr M N (18^{b/17} - 19^{a/3}): - V (13^{b/18})
- 9 hazretleri vaṭan-ı ... itdükleridür ki M: vaṭan-ı aşlilerinden ne ṭarikle çıḳmışdur N (19^{a/3-4}) / - V (13^{b/18})
- 10 -*ce'alallāhu ḡadāhu ḥayran mine'l-ışā*-: "Allah onun gündüzünü gecesinden hayırlı eylesin."

münhasır ve silâhdârlık manşıbı zât-ı pür-menķabetlerinden mübâhî ve müftehir idi, bir¹ şâm-tâ-bâm eyyâm-ı sa'âdet-fercâmların te'emmül ve rüzgâr-ı hidâyet-medârların [V14^a] tefekkür idüp buyururlar ki:² “Şükr-i bî-şumâr ol Hâlîķ-ı Perverdigâr'a ki bu bende-i günâhkâr hâķķında şudûr u zühûr bulan ihsân-ı bî-pâyân ve elķâf-ı firâvân hâric-i havşala-i şumâr ve bîrûn-ı dâyre-i güftârdur.

Beyt: شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا
بر منتهای همت خود کامران شدم³

Neşr:⁴ Zîrâ ki evvelâ gerden-i vücûdımı kılâde-i cādde-i İslâm'la müzeyyen kıldı ve şâniyen 'izzet ü devlet-i [M21^a] câvidân ve sa'âdet-i ķurbet-i sultânla mümtâz u mu'ayyen eyledi. Lâyîķ mıdur ki iķvân u vâlideyn sa'âdet-i dâreyn-den mehcûr ve h'vîş u h'vîşâvend [N19^b] sa'âdet-i⁵ İslâm-ı hidâyet-peyvendden dūr olalar? Evlâ budur ki mażîķ-ı dâleletden tarîķ-ı istiķâmete bi-'inâyeti'l-Melikî'l-Celîl anlara daķi delîl olup şeref-i İslâm'la müşerref ve tekâlîf-i⁶ Şer'-i Muħammedî ile mükellef olalar.” deyüp livâ-i Bosna ħarâcî cem'î iķin me'mûr olan ħudâvendigâr ķullarından Aħmed Beg nâm bir merd-i sa'âdet-fercâma ibrâm-ı mâ-lâ-ķelâm buyurup “Ol diyâr-ı celîlül'l-i'tibârda birâder u h'vîş u aķribâdan kem ü bîş her⁷ kim varsa sa'âdet-i İslâm'la behre-mend ve mâhķe-i livâ-i gerdûn-isti'lâları bülend olmaları murâd-ı ħâķır-ı müstmenddür.” deyü muħķem sipâriş buyurmuşlaridi. Mezbûr Aħmed Beg daķi ol diyâra vardıkķlarında ķavm u ķabile ve peder ü mâderlerin bulurlar ve maķâm-ı naşîhate iķzâr idüp⁸ şüret-i hâli bu minvâl üzre taķrîr ķılurlar⁹ ki: “Bi-ħamdillâhî te'âlâ büyük

1 meşşâta-i aķlâm ... idi, bir M N (19^{a/4-9}): Ćünkü bu sa'âdet-i câvidânî 'inâyet-i bî-gâyet-i Yezdânîyle erzânî oldu, hemvâre (Buraya kadar derkenarda yazılıdır.) her V (13^{b/18})

2 buyururlar ki M N (19^{a/11}): buyururlardı ki V (14^{a/1})

3 Hâfız-ı Şîrâzî'nindir. “Allah'a şükûr ki Hak'tan ne istediysem oldu / Himmetimin son haddine kadar muradıma eriştim” (*Hâfız Divânı*, s. 340).

4 **Beyt:** شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا
بر منتهای همت خود کامران شدم

Neşr M N (19^{a/14-15}): - V (14^{a/4})

5 sa'âdet-i M N (19^{b/1}): devlet-i V (14^{a/8})

6 tekâlîf-i M N (19^{b/4}): teklîf-i V (14^{a/10})

7 Aħmed Beg nâm ... her M N (19^{b/6-8}): bir merd-i 'âķıl ve bir ferd-i kâmile ol diyârda birâder u h'vîş ve aķreb-i aķribâdan kem ü bîş V (14^{a/12-13})

8 Aħmed Beg daķi ... idüp M N (19^{b/11-13}): ħarâccılar ol diyâra vardıkķlarında peder ü mâder ve ķavm ü ķabilelerin tefahķuş idüp görürler ki pederleri dâr-ı ķarâra firâr ve mâderleri pederleri maķâmında ķarâr itmiş, cemî'an eşyâ vü etbâ' ol ħâtûna ittibâ' idüp zümre-i [V14^b] nisâda zübde-i ricâl meşâbesinde olup mânend-i ħûrşîd ümmîd-i nüvid kerem-i câvidile her ķarîb ü ba'id sefid-rûz ve sa'id olmuşlar. Ķarındaşlarından bir küçük birâderleri bulunup vâlidelerine V (14^{a/16} - 14^{b/4})

9 ķılurlar M N (19^{b/14}): eylediler V (14^{b/4})

oğluñuz hâlâ ri'âyet-i bî-gâyet-i pâdişâhiyle [M21^b] devlet-i nâ-mütenâhî bulmuşlardır. Ve bâb-ı sa'âdet-me'âb-ı sulţânide silâhdârlık manşırıyla kâm-kâr¹ olmuşlardır. İki² birâderlerin yanlarına getirüp anlar³ dañi mâ'ide-i pür-fâ'i-de-i 'izz ü câhlarından⁴ behre-mend etmek [N20^a] murâd-ı şerîfleri olup bu sene bize Bosna harâcın aliverüp bi'z-zât⁵ bu hizmet-i bûsına irsâl eylemişlerdür. Şalâh-ı kâr ve menâfi'-i bisyâr andadur ki bu huşûşda kaç'â izhâr-ı muhâlefet itmesiz. Ve hevâ-yı nefis-i nâ-fercâma tâbi' olup râh-ı dâlâlete gitmesiz.”⁶

Beyt: آنکس که سخنهاى عزيزان نکند گوش
بسيار بخايد سر انگشت ندامت⁷

Neşr: Çün bu haber-i düşvârdan derd-mend ana haberdâr oldu, derd-mendâne âteş-i firâka yana yana feryâd u figân ve seylâb-ı eşkini revân itdi ve nâhun-ı hasretle rûyını çâk çâk idüp eyitdi: “Vâveylâ⁸ vâ'esefâ, henüz râhat-ı rûhum ve sermâye-i fütûhum merhem-i sîne-i pür-yârem ve pâre-i ciger-i şad-pârem, nûr-ı dide-giryânım ve sürûr-ı sîne-sûzânım olan büyük oğlumuñ âteş-pâre-i firâkı, şeh-r-bend-i cân-ı müştâkı ser-te-ser⁹ ihrâk itmiş iken hâlâ [M22^a] gözlerim nûrı ve rûh-ı pür-fütûhum huşûrı olan [V15^a] küçük oğullarım¹⁰ dîdemden dûr ve şadr-ı¹¹ sînemden mehcûr olıcağ bir dañi gülîstân-ı cihânda¹² güle bakmağ mümteni'ât dan ve mâtem-sarây-ı rûzgârdan [N20^b] zindegânî ummağ¹³ mağûle-i muhâlâtdan olur.

Şi'r: تا کی زمانه داغ دلم بر جگر نهد
يك داغ نيك ناشده داغ بتر نهد¹⁴

1 devlet-i ... kâm-kâr M N (19^{b/16-17}): ser-efrâz olup Rûm-ili beglerbegisi V (14^{b/6})

2 İki M N (19^{b/18}): Küçük V (14^{b/7})

3 anlar M: anları N (19^{b/18}) / anı V (14^{b/7})

4 câhlarından M N (19^{b/19}): câhından V (14^{b/8})

5 harâcın aliverüp bi'z-zât M N (20^{a/1-2}): sancağı harâcın aliverüp bi'l-kaşd V (14^{b/9})

6 Şalâh-ı kâr ... nâ-fercâma ... gitmesiz M N (20^{a/3-5}): Lâyık ve sezâ-vâr olan oldur ki bu huşûşda muhâlefet izhâr eylemesiz V (14^{b/10-11})

7 ندامد M: ندامت N (20^{a/7}) V (14^{b/12}).

“Büyüklérin sözünü dinlemeyen kişi / Pişmanlık parmağının ucunu çok ısıtır”

8 Çün bu haber-i ... eyitdi: “Vâveylâ M (“Vâveylâ”dan sonra “ve” vardır.) N (20^{a/8-11}): bu aḥbâr-ı düşvârdan derd-mend ana haberdâr olıcağ âteş-i firâka yane yane feryâd u figân ve âh-ı süznâk ile yağasın çâk ve kendüsün helâk etmek isteyüp: “Vâveylâ ve V (14^{b/13-15})

9 cân-ı müştâkı ser-te-ser M N (20^{a/15}): dil ü cânı V (14^{b/18})

10 olan küçük oğullarım M N (20^{a/17}): küçük oğlum V (15^{a/1})

11 şadr-ı M N (20^{a/18}): - V (15^{a/1})

12 gülîstân-ı cihânda M N (20^{a/18}): dünyâya V (15^{a/2})

13 mâtem-sarây-ı rûzgârdan zindegânî ummağ M N (20^{a/19} - 20^{b/1}): cihân-ı bî-emânda zindegânî V (15^{a/2})

14 بتر M N (20^{b/2}): دگر V (15^{a/4})

هر داغ کآورد قدری رو ببهتری
آن داغ را گذارد و داغ دگر نهد¹

Neşr: Şimdiki hâlde müşâhede-i cemâliyle tesellî-i² hâzır ve teskîn-i âteş-i bâtın ü zâhir iderken rûzgâr-ı ğaddâr bunlaruñ³ daħi ğubâr-ı ğammın âşikâr iderse tozı göresin.

Beyt li-münşî'ihî: Ğamından rûzgâruñ dil ider âh çeker sözi
Eger hâk-i tenim ber-bâd iderse göresin tozı

Neşr: Hâlâ müşâhede-i cemâllerinden dîde-i peder ü vâlide dūr olıcağ devlet ü 'izzet-i rûzgârı⁴ gerek Bîşr'e gerek Hâlid'e virsünler, ciger-küşelerim benim kenârımdan dūr ve kıretü'l-'aynlarım çeşm-i cihân-bînimden mehcür⁵ olduğdan sonra gerek ölsünler ve gerek pâdişâh dirliğiyle dirilsünler. Evvel cân andan cihân, cümlesi benim kıatımda yeksândur." deyüp âh ü figânı ve⁶ eşk-i firâvânı zemîn ü zamânı ğarķ-âb-ı tûfân eyleyüp diridi:⁷

Beyt: [M22^b] از ما مپرس آتش دل تا چه غایتست
از آب دیده پرس که او ترجمان ماست⁸

Neşr: Pes akribâ vü h^vîşden kem ü bîş⁹ vâlidelerin bu ğüne dil-rîş göricek eyitdiler¹⁰ ki: "Bu kâr-ı müşkil zôr u zârıla hâşıl olmaz. [N21^a] Ve bu 'ukde-i ser-beste engüş-ti tedbîrden¹¹ ğayrıyla küşâd bulmaz. Bu huşuşda el bir ve bu vâķı'a-i ğâ'ilenüñ ta'bîrinde bir hûsn-i tedbîr [V15^b] itmek gerek ki hem peder

1 M N (20^{b/3}): بت V (15^{a/5}).

Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin *Ravzatü'ş-Şühedâ's*ındandır. "Dünya ne zamana kadar gönül yaramı ciğerime koyar / Biri iyileşmeden diğerini üzerine koyar / Bir yara biraz iyileşmeye yüz tutsa / Bu yarayı bırakıp başka bir yara açar". Hüseyin Vâiz-i Kâşifî olarak bilinen İranlı müfessir, mutasavvıf ve şair Mevlânâ Kemâlüddîn Hüseyin b. Ali-i Beyhakî-yi Sebzevârî hakkında daha fazla bilgi için bk. Adnan Karaismailoğlu, "Hüseyin Vâiz-i Kâşifî", *TDA İA*, c. XIX, İstanbul 1999, s. 16-18.

2 tesellî-i M: tesliye-i N (20^{b/4}) V (15^{a/6})

3 bunlaruñ M N (20^{b/5}): bunuñ V (15^{a/7})

4 Hâlâ müşâhede-i cemâlleriyile ... rûzgârı M: Hâlâ müşâhede-i cemâllerinden dîde-i peder ü vâlide dūr olıcağ devlet ü 'izzet-i rûzgârı N (20^{b/9-10}) / Müşâhede-i cemâllerinden hâlâ dîde-i vâlide dūr olıcağ emâret-i dehrî V (15^{a/9-10})

5 ve kıretü'l-'aynlarım çeşm-i cihân-bînimden mehcür M N (20^{b/11-12}): - V (15^{a/11})

6 âh ü figânı ve M N (20^{b/15}): - V (15^{a/13})

7 diridi M N (20^{b/16}): dirdi V (15^{a/14})

8 Evhadüddîn-i Merâġî'nindir. İranlı mutasavvıf ve şair, Evhadüddîn (Rüknuddîn) b. Hüseyin-i Merâġî-i İsfahânî hakkında daha fazla bilgi için bk. A. Naci Tokmak, "Evhadüddîn-i Merâġî", *TDV İA*, c. XI, İstanbul 1995, s. 520-521. "Yüreğimin ateşi ne âlemde diye bana sorma / Gözümün yaşına sor ki o tercümanımızdır"

9 - M N (20^{b/18}): cem' olup V (15^{a/16})

10 eyitdiler M N (20^{b/19}): didiler V (15^{a/17})

11 tedbîrden M N (21^{a/1}): tefekkürden V (15^{a/18})

ü mäderlerinüñ âteş-i derûnları teskîn bula ve hem büyük birâderleri âlâm-ı teşvîşden hâlâş bulup hâtır-ı şerîfleri mütesellî ola.”¹

Beýt: چو در طاس رخشنده افتاد مور
رهاننده را جان باید نه زور²

Neşr: Bu ittifâk üzere cümlesi peder ü mäderleri katına cem‘ olup eyitdiler ki: “Be-her-hâl bu ferzend-i müstmendleri büyük birâderleri bunda komağ muhâldür. Bârî birkaç gün dide-i birâderlerine perde-i hîle çekelüm. Ve pes-i perdeden ne lu‘bet zühûr ider görelüm. Cā‘iz ki mürûr-ı eyyâmla bir hâdişe daği zühûr bulaydı ve hele bârî küçük oğlunuz bu varıdan dūr u mehcūr olaydı. Pes imdi evlâ budur ki ‘ammû-zâdelerinden birisin küçük kârındaşları³ nâmıyla gönderelüm. Ba‘dehû çarh-ı lu‘bet-bâz [M23^a] ne şûret ibrâz ider görelüm.”

Beýt: به یکحالت به یکساعت به یکدم
دگرگون میشود احوال عالم⁴

Neşr: Peder ü mäderleri katında bu tedbîr gâyetde ma‘kül ve nihâyet mertebe mağbûl görölüp⁵ [N21^b] ‘ammû-zâdelerinden bu kitâb-ı müsteṭâb menâkıb-ı ‘âliyyeleriyle meşhûn olan hâzret-i vezîr-i rûşen-zamîr Muştâfâ Paşa,⁶ vezîr-i a‘zam hâzretlerinüñ küçük birâderlerinüñ sinn ü sîmâsında bulunmağın maḥall-i müşâvereye ihzâr itdiler. Ve maḫâm-ı tenbîh ü tehdîdde mübâlağa izhâr idüp eyitdiler: “İy püser-i sa‘âdet-manzar. Cümlemüzüñ tedârüki bu üslûb üzere muḫarrerdür ki hâlâ seni küçük ‘ammû-zâdeñ nâmına bi‘l-fi‘l silâh-dâr olan büyük ‘ammû-zâdeñ hîdmetlerine ortanca ‘ammû-zâdeñle bilece irsâl eyleyevüz. Ola ki ol cenâb-ı vâlâ-nişâbuñ ni‘met-i himâyetleriyle perveriş bu-

1 gerek ki hem ... hâlâş bulup ... ola M N (21^{a/3-5}): gerekir ki hem vâlidelerinüñ âteş-i derûnı teskîn ve hem hâzret-i mîr-i mîrân teşvîş-i bî-pâyândan emîn olalar V (15^{b/1-2})

2 M: چاره N (21^{a/7}) V (15^{b/3})

Nizâmî-i Gencevî'nin *Şeref-nâme* adlı eserindendir. “Yanan tasa düşen karınca / Kurtarana can borçludur”

3 Bu ittifâk ... kârındaşları M N (21^{a/8-16}): Cümlesi vâlideleri katına cem‘ olup didiler ki: “Be-her-hâl bu ferzend-i ercmendi büyük birâderi bunda komağ muhâldür. Birkaç gün dide-i birâderine perde-i hîle çeküp görelüm. Pes-i perdeden bir lu‘bet zühûr bulaydı, cā‘izdür ki mürûr-ı eyyâmla bir hâdişe daği şudür idüp küçük oğlunuz bârî bu varıdan dūr u mehcūr olaydı. Evlâ budur ki ‘ammû-zâdelerinden birini kârındaşı V (15^{b/4-9})

4 “Bir hâlde, bir saatte, bir nefeste / Değişir dünyanın hâli”

5 Peder ü mäderleri ... görölüp M: Peder ü mäderleri katında bu tedbîr gâyetde ma‘kül olup N (21^{a/19}) / - V (15^{b/12})

6 müsteṭâb menâkıb-ı ... Paşa M: müsteṭâb menâkıb-ı ‘âliyyeleriyle meşhûn olan hâzret-i vezîr-i rûşen-zamîr N (21^{b/1-2}) / ‘anberin-nîkâb nâm-ı nâmileriyle mersûm olan hâzret-i vezîr-i rûşen-zamîr V (15^{b/12-13})

lasın ve¹ taḥşîl-i revîş-i erbâb-ı dâniş ü bîniş idüp manzûr-ı 'avâtîf-ı şâhâne ve maḥzûz-ı 'avârîf-i ḥusrevâne olasin. Ve ketm-i esrâr ve aḥfâ-yı râzda bir mertebe mübâlağa izhâr idesin ki gûş-ı ḥayâl bu gülşen-i râzdan bir şemme reng ü bû işitmeye ve peyk-i vehm bu esrârûn serḥadd-i izhârına qâdem dirâz itmeye.”

Ol daḥi bu aḥvâl-i sa'âdet-me'âli [M23^b] işitdi ve tamâm sürûr-ı ḥâtır ve behcet-i vâfirle eyitdi:²

Beýt: نا قابلست آنکه بدولت نمی رسد
ور نه زمانه در طلب مرد قابلست³

Neşr: “Ma'lûmuñuz olsun ki bir ser ki [N22^a] ser-efrâzlık sevdâsıyla māl-â-māl ola, her esâfil ü erâzilûñ pây-mâli olmak müyesser midür?⁴ Ve her mertebe-i denî ve pây-e-i dūnda sūkūn bulmak mutaşavver midür?⁵

Beýt: تا توان بر مسند عزّت نهادن پای خویش
از چه باید کرد بر جای مذلت جای خویش⁶

Neşr: İnşâ'allâhu te'âlâ bu yolda ki siz irşâd eylersiz, eger eccl emân ve zamâne raḥş-ı himmetime⁷ meydân virürse tâ derece-i teḡarrüb-i ḥazrete vâsıl ve dâyre-i ḥavâşş-ı erkân-ı devlete dâhil olmayam, bālîn-i ferâgate ser ve pister-i istirâhate sîne vü ber kıomayam.”

Nazm:⁸ چون بازوی همتم چنین است
هر چه طلبم در آستین است
خواهی شرف بزرگواری
می کوش بهمتی که داری⁹

1 vezîr-i a'zam ... eyleyevüz. Ola ki ol cenâb-ı vâlâ-nişâbuñ ni'met-i ḥimâyetleriyle perverîş bulasın ve M N (21^{b/2-11}): ol sinn ü simâda bulunmağın ḥ'iş u ḥ'işâvend ḥidmetine cem' olup maḡâm-ı naşîhatde envâ'-ı pend idüp didiler ki: “İy ser ü sîne-i şad-pâremiz ve iy küşe-i ciger-i hezâr-pâremiz. Cümlemizûñ tedbîr-i işâbet-icâbetleri bu üslûb üzere cereyân bulmuşdur ki ḥâlâ seni küçük 'ammû-zâdeñdür deyü bi'l-fi'l mîr-i mîrân-ı Rûm olan büyük 'ammû-zâdeñ ḥidmetlerine irsâl eyleyevüz. Ola ki ol cenâb-ı vâlâ-nişâbuñ [V16^a] ni'met-i ḥimâyetiyle perverîş bulup tekmiñ ü V (15^{b/13} - 16^{a/1})

2 Ve ketm-i ... eyitdi M N (21^{b/13-18}): Bu tedbîr-i sengde ḥâtırûñ mâl' olur mı ve yâḥûd bu bâbda bir ḡayrı tedârûk daḥi kâbil midür, ne buyurursın?” Çünki bu cevâhir-i zevâhir-i naşîhat gûş-ı ḥuşına mengüş oldı, tamâm sürûr-ı ḥâtır ve behcet-i vâfir ile buyurdılar ki: “Belî V (16^{a/3-7})

3 “Kabiliyeti olmayan devlete kavuşamaz / Çünkü dünya kabiliyetli adam ister”

4 müyesser midür M N (22^{a/2}): muḡâldür V (16^{a/9})

5 dūnda sūkūn bulmak mutaşavver midür M N (22^{a/3}): dūna kâni' olmak mümteni'dür V (16^{a/10})

6 “Yapabilirsen ayağın izzet dayanağına bas / Neden yerini alçaklık yeri yapasın?”

7 ve zamâne raḥş-ı himmetime M N (22^{a/7}): ve raḥş-ı himmetime zamân V (16^{a/12})

8 **Nazm M: Beýt N** (22^{a/10}) / **Şî'r V** (16^{a/15})

9 “Çünkü himmet pazum böyledir / Ne istersem yenimdedir / Büyüklük şerefini istersen / Bu himmetinde acele et”

Neşr:¹ Çünkü bundan bu cevâbı gûş itdiler, ma'lûm idindiler ki bu mıkḍâr² istimâlet mukteẓâ-yı tekâzâ-yı devlet ve müsted'â-yı iktizâ-yı³ sa'âdetdür. Hemân-dem vezîr-i a'zam ḥâzretlerinin pederleri ve ortanca karındaşlarıyla küçük birâderleridür deyü mezbûr Aḥmed Beg'e⁴ teslim eylediler. [M24^a] Anlar daḥi mezbûrları alup ammâ ḥâzret-i Muştâfâ Paşa kemâl mertebe küçük olup at üzerinde oturmağa kâdir olmamağın maḥâfeye kodular. [N22^b] Ve ol maḥallden kaç'-ı menâzil ü merâḥîl iderek maḥmiyye-i Kõstanṭiniyye'ye vâşıl oldılar. Pes ḥâzret-i vezîr-i a'zam peder ü birâderlerinin müşâhedeyle şâd ü ḥurrem oldılar ve⁵ bî-şek birâder-i küçek kıyâs idüp buyurdılar:

Beyt: منم چو دیده بدیدار دوست کردم باز
چه شکر گویمت ای پادشاه بنده نواز⁶

⁷Çehre-i zarâ'ati zemîn-i istiṭâ'ate mâliş ve peder ü birâderlerine envâ'-ı⁸ nevâziş buyurduktan sonra⁹ pâdişâh-ı 'âlem-penâh ḥâzretlerine 'arz olunduḡ-

- 1 - M N (22^{a/12}): Bu da'vâya delil-i tamm ve ḥucet-i mâ-lâ-kelâm bu yetmez mi ki ḥâzret-i Seyyid-i enâm -'aleyhi's-salâtu ve's-selâm- ("Salât ve selâm onun üzerine olsun") ki zât-ı pâki ḡâyet-i icâd-ı anâsır u eflâkdür, bî-kürbet-i ġurbet [V16^b] ve muşâberet-i muḥâceret, târek-i mübâreki tâc-ı ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ﴾ {"Şüphesiz biz sana [apaçık bir fetih] verdik." (Feth, 48/1)} ile mu'âzzez ü mükerrrem olmadı.

Kıṭ'a: فقم دار الغراض الا في همة
ينير بصبح النهج ليل المطالب
فلو كان غرا في العقود لما سرت
مع الفلك الدوار زهر الكواكب

("Maksat diyarında, himmet içerisinde ayağa kalk; isteklerin gecesini parlak sabahla aydınlatan gerdanlıklar içinde bir tane parlak ışık bulunsa, dönen feleklerle beraber parlak yıldızlar yürümezdi, gitmezdi.") **Neşr** V (16^{a/17} - 16^{b/4})

- 2 mıkḍâr M N (22^{a/13}): deñlü V (16^{b/5})
3 - M N (22^{a/15}): 'izzet ü V (16^{b/6})
4 vezîr-i a'zam ... Beg'e M N (22^{a/15-17}): elin alup mezbûr ḥarâcilerle (Derkenarda mükerrer olarak "ḥâzret-i mîrûn birâder-i şâġiridür deyü" ibaresi yazılıdır.) ḥâzret-i mîrûn küçük birâderleridür deyü V (16^{b/6-7})
5 mezbûrları alup ... oldılar ve M N (22^{a/17} - 22^{b/3}): ol bâz-ı bülend-pervâzı alup âmirâne dest-i mîr-i mîrâna teslim eylediler. Çün mîr-i vâlâ-cenâb müşâhede-i cemâliyle kâm-yâb olucaḡ V (16^{b/8-9})
6 Hâfız-ı Şîrâzî'nindir. "Gözümü sevgilinin yüzüne açtım / Ey kullarının işini düzene koyan Padişah, sana nasıl şükredeyim?" (Hâfız Divânı, s. 261).
7 - M V (16^{b/11}): **Neşr** N (22^{b/7})
8 ve peder ü birâderlerine envâ'-ı M N (22^{b/7-8}): idüp kerîmâne bahşîş ve pederâne V (16^{b/12-13})
9 Bu noktadan sonra diğr nüshalarda M (24^{a/9} - 29^{b/9}) N (22^{a/8} - 27^{b/16}) arasında yer alan metin, bazı cümleler ve paragraflar benzese de V'de genelde çok farklı olduğundan, bu bölüm aşağıda ayrıca verilmiştir: ... nâm-nâmi ve ism-i sâmilin İbrâhîm koyup nihâl-i bî-mişâl-i netice-i ḥayr-me'âli âb-ı zülâl-i terbiyet ile sirâb ve sebze-zâr-ı ferzend-i kâm-kârı cüybâr-ı naşihatle şâdâb itmek âdâb-ı erbâb-ı zü'l-elbâb olmağın ma'raẓ-ı naşîḡate getirüp cevâhir-i zevâhir-i naşîḡati silk-i şadâḡate bu üslûb üze keşide ve erkâm-ı kelâm-ı maḡabbet-encâm-ı pendî cerâyid-i uḡuvvete bu minvâl üze reside buyurdılar ki: "Vâşılân-ı [V17^a] ḡâyet-i mesâlik-i sa'y ü ta'ab ve şadr-nişân-ı erâ'ik-i memâlik-i 'âḡl u edeb katında pencere-i ṭâḡ-ı revâḡ-ı rûzdan mânen-dî mihr-i dirâḡşân rûşen ü nîrû-menddür ki 'âlâmet-i nüfûs-ı 'âlî-maḡall bârgâh-ı Pâdişâh-ı ezel tarafından oldur ki düş-ı himmet-i vâlâ-nehmetinde dibâ-yı zibâ-yı kesb-i kemâl ırâz-ı ihtimâl-i meşâḡḡatle muṭarraz ve raḡş-ı ictihâd-ı sa'âdet-nihâdî meydân-ı taḡşîl-i 'ulûm ve tekml-i fûnûda zelûl

ü zebûn olmayup rûz be-rûz sa'y ü ihtimâmı ezfûn olmağla emâşil ü aqrânı mâbeyninde mükerrer ü mu'azzez ola.

Beyt:

نابرده رنج گنج میسر نمیشود
مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد

(“Acı çekmeden hazineye kavuşulmaz / Canım kardeşim, çalışan ücretini alır”)

Ve maḥabbet-i sükûn u rāḥat ve düstî-i ten-perestî vü istirahat ol kimesnenünî ‘alâmetidür ki târ u püd-ı palâs-ı libâs-ı baḥtî, kârḥâne-i idbâr u nekbette mensûc ve şerbet-i ḥayât ü beḳâsı kâse-i heves ü hevâda semm-i efâ’î şifâyla memzûc ola. *Fe-ne’üzû billâhî min zâlik* (“Bundan Allah’a sığınırız.”) eger bu maḳûle mesâlik-i pür-mehâlike sâlik olup tarîḳ-ı taḥşîl-i edebde nümâyân olan zaḥmet ü ta’ab eclicün cebhe-i bâlûnde çin-i melâl zâhir ola, bî-şübhe raḳam-ı ‘adem-i iḳbâl, şaḥîfe-i ḥâl ü me’âlûnde keşide ve mencûḳ-ı râyet-i ‘uḳûḳ, tâḳ-ı revâḳ-ı ‘ayyûḳa reside olsa gerekdür. Ammâ dergâh-ı Ḥâlîḳ-ı bî-çûn -*celle ‘aniş-şükûk ve’z-zunûn*- ümmîd-i vâşîḳ ve recâ-i şâḍıḳ oldur ki çeşm-i başiretün [V17^b] kühlül’-cevâhîr-i naşîḥatim ile mûnevver ve gevher-i kelâm-ı birâder-i müstehâm gûş-ı hûşûnda muḳarrer ola.

Beyt:

من آنچه شرط بلاغت با تو می گفتم
تو خواه از سخنم پند گیر و خواه ملال

(“Ben bütün belagat şartlarını sana söyledim / Sen istersen sözümü dinle, istersen üzü”)

Nesr: Ba’dehü havâşş-ı devlet ve nüdemâ-yı şöḥbetden olan erbâb-ı fikret ve aşḥâb-ı ḥibret ile bu ferzend-i ercmendün naḳḳâş-ı fıtrat-ı levḥa-i ḳâbiliyyetinde şemme-i zekâveti taḥrîr ve kâtib-i ḳudret-i şafḥa-i cibilletinde sevret-i kıyâseti taştîr eyledüḡi mânend-i pertev-i mihr-i münîr ḥâne-i zamîrde cây-gîr olmuştur. Ümmîdüm oldur ki Nesr-i (Sehven “Nesr” yazılmıştır.) Ṭâyîr-i ṭâlî’i derece-i sa’âdetde vâḳî’ ḥürşîd-i raḥşân-ı sa’âdet-nişânı ufḳ-ı devlet ü ‘izzetden ṭâlî’ ola. Taḥşîl-i âdâb-ı erkân-ı sulṭânî ve tekmîl-i ‘adât-ı divân-ı ḥâḳânî hûşûşında zerrece ihmâl aşlâ lâyıḳ ve sezâ görilmemek gerekdür.” deyüp envâ’-ı müşâvere ve niçe defa istiḥâre buyurdıḳdan soḫra maḥmiyye-i Ğalaṭa’da vâḳî’ olan Sarây-ı Hümâyûn’a teslim olunması taşmîm olunup sarây-ı mezbûr âḡasına bu vech üze sipârîş buyurdılar ki: “Bu oḡlan şüretâ gerçi birâderüm ammâ ma’nâda püserüm ve nûr-ı dide-i cihân-dîdelerimdür. Aḡa-yı kâḡ-kârdan mercûdur ki bunı sayır gulâmâna kıyâs itmeyüp mâderâne vü pederâne envâ’-ı şefeḳat ve eşnâf-ı rîḳḳat ile zaḥmetine mübâşeret idüp ḥîdmetiñüzde dâyim ve her umûruñuzda me’mûr u ḳâyim ola. [V18^a] Ümmiddür ki âbâ-i ta’lim ü tefḥîmiñüzden fâyiz olan ta’zîm ü tekrîmde ümmehât-ı ṭab’-ı selîmi ‘aḳîm olmayup zürriyyât-ı rûsûm-ı sa’âdet-mersûmden maḥrûm olmaya.”

Aḡa-yı kâḡ-kâr maḳâm-ı i’tizârda bu vechile cevâb buyurdılar ki: “Ḥîdmet-i şerîfiñüzde bir bî-vücûd bende-i âşim ve bir ebter ü ser-efgende ḥâdimüz. İnşâ’allâhu te’âlâ bu ferzend-i devlet-mendi belimden inmiş oḡlum bilüp taḥşîl ü terbiyet ve tekmîl ü taḳviyyetinde vâḳî’ olan meşâḳḳat ü inḫîlden cebhe-i bâlimde çin-i melâl zâhir olmaya.” deyüp düstûr-ı mezbûr üze sarây-ı mezkûra irsâl buyurdılar. Ḥuddâm-ı sidre-maḳâm-ı sarây-ı pür-iḥtirâm mâbeyninde de’b ü ‘âdet bu idi ki ḥarem-i muḥtereme her gulâm ki evvel ḳadem ḳoya, aḡalar tefe’ülen ve teberrüken kıyâfet-i gulâmâ mülâyim edâ iderlerdi. Aña binâ’en aḡa-yı büzürg fetḥ-i kelâm idüp “İnşâ’allâh bu gulâm-ı pür-iḥtişâmıñ zimâm-ı raḥş-ı devleti ḳâyid-i ‘izzet ü sa’âdet eline sipârîş olunsa ve canib-i pâdişâh-ı encûm-sipâḥdan bî-encânze baḥşâyîş ve tâze tâze nevâzîş erzânî ḳılinsa gerekdür.” Aḡa-yı diḡer daḡı bu gûne nazar buyururlar ki:

Eyü şu zâhir olur aḳışından sū-be-sū her dem
Eyü şoy baḳışından bir nazarda bellûdür derler
Fürûḡ-ı necm-i baḥtî gün gibi âfâḳı ḫutmaḳdur
Ki ḳutlu gün çoḡuşından olur rûşen der atalar

[V18^b] Pes aḡa-yı dâna-kâr, sarây-ı şehriyâr-ı ḥürşîd-iḫtiḥâra şürû’dan evvel mir’ât-ı ḳalb-i şafâ-şîfatın mışḳal-ı pend ü naşîḥatle mücellâ ve gûş-ı hûşîn cevâhîr-i zevâhîr-i âbdâr-ı ḥikmet-dişâruñ ki nümûdâr-ı dürr-i şâhvârdur, muḥallâ itmeḡe âḡâz idüp buyurdılar: “İy ferzend-i dil-bend ve iy püser-i hûş-mend. Ma’lûm olsun ki cüz’iyyât-ı umûra iltifât-ı küllî, himmet-i bülende nâ-mülâyim ve mücerred sebze-zâr-ı gül-zâr-ı cihânda ekl ü şûrble ḳanâ’at, muḳtezâ-yı tıbbâ-ı behâyimdür. Her kimse ki serîr-i sa’âdetde sürûr olmaḳ diler, ṭarîḳ-ı taleb-i ma’âlîde kemer-i icṭihâdî miyân-ı câna bend itmek ve bir kimse ki ḳişver-i

hünerde tâc-ver olmak ister, ta'ab-ı bî-pâyânı gerden-i vücûdına tavk u kemend itmek gerek. Himmet-i 'âli mertebe-i hasîseye râzî olmaz ve tâlib-i ma'âli menâzil-i edânî vü erâzil ile kanâ'at kılmaz.”

Beyt: Her kime kim rûtbet-i bâlâ gerek
Aña qademe-i himmet-i vâlâ gerek

Neşr: Bu cevâhir-i naşihat-i 'âli-menkabeti mengüş-ı güş-ı hûş idüp rûz u şeb hîdemât-ı sarây-ı pâdişâhîde dâyim ve merâsim-i mühimmât-ı bâb-ı cihân-penâhîde kıyım olup kabiliyyet-i şânı ve isti'dâd-ı heyûlânîsi muktezâsınca me'mûr oldukları envâ'-ı hîdemâtı tahşil ve ecnâs-ı meşâğili tekmlil idüp düstûr-ı mezbûr üzre Sarây-ı Gâla'ta'da varṭa-i haḅṭ u gâlaṭa düşmeyüp iki yıl tamâm hîdmet idüp her hîdmetde [V19^a] bî-kuşûr ve mesâ'i-i mevfurları meşkûr olup Küçük Oda'ya getürdiler. Anda daḅi büzürg ü küçek hîdmetden münfekk olmayup yidi yıl dergâh-ı felek-iştibâhda ser-i mü daḅîka fevt itmeyüp edâ-i hîdmetde bir vechile izhâr-ı sa'y eylediler ki hûsâm-ı ihtimâmı gâh mışkal-ı sa'y-i bî-pâyânla âyine-girdâr ve gâh zâğ-ı ta'ab ve taleb-i firâvânla cevherdâr gösterüp berber şan'atın anda tahşil itmişleridi. Hemîşe şan'at-ı ser-tırâşlıḅda tîğ u ṭaşa iştigâlden na'ire-i devlet ü sa'âdeti iştî'âl buldı ve hemvâre pür-kâr-vâr-ı çarḅ-ı devvâr noḅṭa-i murâdları üzre oldı. Belî her kimsenün ki âyine-i fıtratında şûret-i mücâhede nümâyân ve âb-ı zülâl-i cibilletinde eşkâl-i ihtimâl-i eşkâl-i melâl 'ayân ola, lâ-büdd ol kimesne ekmegin ṭaşdan çıkarmaḅ aşḅâb-ı taleb ve erbâb-ı sa'y ü ta'ab ḅatında *ke-nârin 'alâ-'alem* (“bayraḅın üzerindeki ateş gibi”) muḅarrer ü müsellemdür.

Beyt: Dilâ seng-i cefâ olsun ṭarîḅ-i 'aşḅda tûseñ
Meşeldür âdem olan ekmegini çıkârur ṭaşdan

Neşr: 'Âkıbet gencür-i ḅazâyin-i erzâḅ bi-haseb-i isti'dâd ü istihḅâḅ çerâğ-ı şeb-efrûz-ı devletin işrâḅ idüp ḅazîne odasına alınurlar. Anda daḅi dört yıl mıḅdârı hîdmet idüp kuvvet-i şâmme-i idrâḅât-ı lâzimesi teşemmüm-i şemme-i mahâsin-i âdâb-ı hîdmet-i selâṭin ile mu'aṭṭar ve bâşıra-i başîret-i cibilleti küḅlû'l-cevâhir-i ifâzat-ı 'âdet-i sa'âdet-derecât-ı esâṭin ile münevver olup huddâm-ı [V19^b] sidre-maḅâm-ı pür-iḅtişân mâbeyninde işin başa çıkârup cümlesi ser-fürü itmegin ve her ḅuşûşda sayır gulâmândan ber-ter olmaḅın bi'z-zât pâdişâh-ı dîn-perver ḅâzretlerine berber olup ser-i sa'âdet-maḅarrları hîdmeti müyesser olmışdı.

Beyt: هر کرا اقبال مادرزاد رهبر می شود
همت اندر هر چه می بندد میسر می شود

(“Her kime talih doğuştan yaver giderse / Neye niyet ederse ona kavuşur”)

Neşr: Bânû-yı sa'âdete sedd itdigi aḅvâle nedâmet gelüp ḅâzret-i mîr-i mîrâna ḅuşûş-ı vâḅı'âyı i'lân idüp ferzend-i küçeki daḅi irsâl eyledigidür ki başṭ-ı bisâṭ-ı kelâm dâḅil-i sâḅat-ı muktezâ-yı maḅâm kılınmışdur.

Bu eṣnâda bânû-yı mezbûreye oḅlı nâmına irsâl eyledigi 'ammû-zâdeleri ḅâlâ pâdişâh-ı gerdün-firâşa ser-tırâş oldukları ḅaber vâşıl olıcaḅ püser-i kihterin irsâlde ihmâl itdüḅine nâdim olup ḅuşûş-ı mezbûrda şudür iden umûr-ı ḅayr-ı marzıyye nâ-mülâyim idüḅine 'arîf ü câzim olıcaḅ anuñ ḅaḅḅında vâḅı' olan ḅâdre peşimân ve ḅarem-i sa'âdetden ḅırmânına ḅâyette perişân olup engüşṭ-i nedâmeti dendân-ı melâmetle çiyinedi ve dîk-i ḅayrete âteş-i ḅasret ü ḅayrette ḅaynadı.

Beyt: می کشید از حسرت و غم آه سرد
آنچه من کردم درین عالم که کرد

(“Hasret ve üzüntüden şiddetli ah çekerci / Bu benim yaptıklarımı dünyada kim yaptı diye”)

Hemvâre kendüye ḅiṭâb-ı pür-iṭâb idüp dirdi ki “Niçün bu emr-i zarûrînün telâfisine şîtab eyledim ve bu mühimm-i ḅâṭire niçün te'ennî vü tedebbür yüzünden naḅar itmedim? Hiç nev'-i âferideden bir ferd bu kâr-ı düşvâra rîzâ virür mi ve hiç 'âḅıl bu girdâr-ı nâ-hencârı revâ görür mi ki mîr-i mîrân-ı merzûbûm-ı Rûm olan büyük oḅlum az zamânda 'inâyet-i bî-ḅâyet-i Mennân ile bu denlû [V20^a] devlet ü sa'âdet-i câvidânîye vâşıl olmuşken birâder-i küçekine daḅi cür'a-i câm-ı devlet-i sa'âdet-encâmın çeşide ve şuḅḅa-i livâ-i gerdün-isti'lâsın dâmen-i eflâke keşide itmek istedikde bu şuḅl-i 'âzîmün def'inde dâmen-der-miyan ve ser-menizl-i ḅanedânımdan mihmân-ı iḅbâli sürmeḅe şîtabân olam.

Şî'r: عنان نفس بدست هوا رها کردم
خلاف عقل و خرد کردم و خطا کردم

کنون بدانم و دانسته ام ندارد سود
چه سود گفتن بسیار کاین چرا کردم

("Nefsimin yularını istek ve arzunun eline bırakım / Akla ve izana aykırı hareket ve hata ettim / Şimdi anladım ve öğrendim ki faydası yok / Bunu niye yaptım diye çok yakınmanın faydası yok")
Lâyıkdur ki müddet-i ömrümde seng-i melâmetle sine-küb olam ve bu emr-i hâşır-ın itlâfından rûz u şeb varṭa-i fitne vü âşubda kılam." deyüp niçe müddet bu minvâl üzere guşsa vü melâlde geçdi. Ve teveccu'-ı hâşır ve tevazzu'-ı zâmîri sebebiyle 'işret ü 'iş bigâne ve h'îş telh oldı ve ol kıyâre ahâlisine daḥi âşâr-ı nedâmet sirâyet idüp cümlesi şikeste-bâl ve perişân-hâl ḳaldı.

Beṭ: دل همچو لاله سوخته و زسوز آه من
در هر که بنگری بهمین داغ مبتلاست

("Gönül âhımın yangınından lâle gibi kızarmış / Kime baksan bu derde müpteladır")

Neşr: 'Âḳıbetü'l-emr birâderleri nâmına irsâl olunan ferzend-i sa'âdet-mend 'ammü-zâdeleri olup bu şürette vâḳi' olan serâ-perde-i ḥile çehre-i yakînden mürtefi' olup şüret-i pinhân mîr-i gerdün-serîr-ün zâmîr-ı âyîne-naẓîrlerinde 'ayân olduḳda bi-tevaḳḳuf u [V20b] ihmâl birâder-i küçeklerin daḥi da'vetde isti'câl buyurup derḥâl getürdiler ve çeşm-i sa'âdet-manzarlarını müşâhede-i cemâl-i birâderle münevver eylediler. Ve kendüler-ün nâm-ı nâmîleri Meḥemmed olmaḳ mülâbesesiyle anlar-ın daḥi ism-i sâmilîleri Muşṭafâ ḳodılar ve zamân-ı şibâda mânend-i nesim-i şabâ çendân heves ü hevâyâ taşırḡamasın deyü ḥarem-i pür-ihtirâmde ḥuddâm-ı sidre-maḳâmlardan iç oḡlanlar silkinde intizâm virdiler. Bir niçe müddet ḥaṭavât-ı sa'y ü ihtimâm ve şaṭavât-ı i'tişâm-ı Ḥayy-i lâ-yenâm ile ḳat'-ı menâzil-i ḥidemât-ı pâdişâhi ve ṭayy-ı merâḥil-i merâsim-i şehin-şâhi idüp manẓur-ı 'inâyet-i sulṭânî ve maḥşûş-ı ri'âyet-i ḥâḳânî olıcaḳ âvânda dîde-i 'ibret-bin ve ḥâtır-ı mev'îzet-âyînleriyle ma'lûm idindiler ki bu ḥâne-i ḥarâb-âbâdda taşavvur-ı binâ-yı câh u celâl ve tefekkür-i esâs-ı devlet ü iḳbâl mişâl-i ḥ'âb ü ḥayâl bi-me'âl ve mânend-i adḡâs [ü] aḥlâm bi-encâmdur. Erbâb-ı câh u ḥaşmet ve aşḥâb-ı milk ü millet-ün 'îş ü 'işret-i bî-nihâyetlerine vücûd virmek, hemânâ bir ṭıfl-ı kih lâşe-i menfûḥı semîn ü ferbih taşavvur itmek gibidür.

Beṭ: مرد جاهل جاء کیتی را لقب دولت نهد
همچنان کاماس بیند طفل گوید فربهست

(Molla Câmî'nindir. "Cahil kimse dünya makamını kıymetli bir şey sanır / Nitekim şişmiş ölü hayvanı gören çocuk ne semizmiş der")

Neşr: Dâyimâ tahşil-i zâd-ı râh-ı âhirete himmet [V21*] ve ḥidmet-i pâdişâh-ı mecâz-iştibâhdan nefret idüp ḳurbet-i Pâdişâh-ı ḥaḳîḳî şavbına, ki

Beṭ: برغیر او اضافت شاهی بود چنانکه
بریکدو چوب پاره شطرنج نام شاه

dür, (Molla Câmî'nindir. "Ondan başkasına şahlık yakıştırmak şunun gibidir ki / Satrança bir iki odun parçasına da şah derler") cell-i himmetlerin münşarif ve râh-ı dergâh-ı Pâdişâh-ı bî-iştibâh semtine 'inân-ı 'azîmetlerin mün'aṭıf ḳılurlardı. 'Âḳıbet muḳaddeme-i 'asker-i merg ki ḳuvvet-i za'f andan 'ibâretdür, memleket-i nihâdın talân ve ṭlâye-i leşker-i ecel ki za'f-ı ḳuvvet andan kinâyetdür, ḥişâr-ı ḥıṭṭa-i vücûdın virân eyleyüp bâde-i «كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ» la ["Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır." (Rahmân, 55/26)] ser-ḥûş ve cür'a-i «كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ» ["Her canlı ölümü tadacaktır. ..."] (Âl-i 'İmrân, 3/185; 'Ankebût, 29/57)] ile medḥûş olmuşlarıdi.

Şi'r: دریغا که خورشید روز جوانی
چو صبح دوم بود کم زندگانی
دریغ آن سهی سرو بالا که ناگه
فرو ریخت از تندباد خزانگی

(Hüseyn Vâiz-i Kâşifî'nin *Ravzatü's-Şüheda's*ındandır. "Yazık ki gençlik gününün güneşi / Kısacık hayatın ikinci sabahı gibi / Yazık ki o dümdüz ulu servi ansızın / Güz fırtınasıyla devriliverdi")

Neşr: Çün ḥazret-i mîr-i mirâna bu vâḳı'a-i ḡâ'ile ve bu ḥâdişe-i müşkile zâhir u 'ayân oldı, bisât-ı neşât u inbisâtı ṭayy idüp nâ'ire-i hicrân-ı şerâre-feşân ve dâyre-i ḥişâr-ı dil ü cânların süzân ve ḡaret-ger-i âh ü fiḡân ḥıṭṭa-i vücûdların talân eyleyüp rûz be-rûz eşk-i bî-şumârı reh-güzâr-ı çeşme-sâr-ı çeşmelerine ḡâlib oldı ve dâyimâ rıḳḳat-i ḳalb ve ḥurḳat-i derdlerin iştidâd ü izdiyâd buldı. Ve hemîşe bu güne tekellüm ve bu rubâ'î ile terennüm buyururlardı:

Rubā'iyce:

ای نور دو دیده جهان افروزم
 رفتی و سیاه شد ز هجرت روزم [V21^b]
 خندان من و تو دو شمع بودیم بهم
 ایام ترا بکشت و من می سوزم

(“Ey cihani aydınlatan iki gözümün nuru / Gittin, ayrılığından günüm karardı / Sen ve ben gülen iki mum idik beraber / Günler seni öldürdü ve ben yanıyorum”)

Neşr: Çünkü dest-i tedbir bir emr-i haîrî'nin tedârükünde kâşır ola, anı taleb ü recâ, istid'â-yı emr-i muhâle maîrûn ve bir şey'ün telâkisine kaşd ki cümle-i muhâlâtta dâhil ola, dâyire-i revîş ü dânişden biründür. Lâ-cerem,

Beyt:

هر آنکه زاد ز مادر بیایدش نوشید
 ز جام دهر می کل من علیها فان

(“Her anadan doğan bir gün içir / ‘*Küllü men aleyhâ fân*’ şarabını ecel kadehinden”)

mişdâkı dil-i pür-iztîrâblarına mülâkî olup pây-i kararî dâmen-i şabr u şekibe çekdiler ve dergâh-ı bî-niyâzdan dâyimâ bu güne du'âya âğâz idüp eytildiler ki: “İy Hây-yi lâ-yemût ve iy Râzık-ı her-mevcûd. Ol merhûm u mebrûr سایe-i dirâht-ı rahmet-i bî-ğâyetünde karar itdükce ‘ammû-zâdem olan nihâl-i nev-resi gülşen-i hayâtta pâyidâr ve ol serv-i revân-ı Firdevs-i a'lâ cüybâr-ı rahmetünde neşv ü nümâ buldukça bunun dirâht-ı ‘ömr-i cüvân-bahtın âb-ı temettu’-ı zindegâniyle berhûrdâr eyle.” deyüp bu güne havâtır ile teşeffî-i hâtır buyururlardı. Ve müteveffâ-yı mebrûr-ı mezbûra kemâl-i maḥabbetleri olmağın ‘ammû-zâdelerinin nâmın birâderleri nâmına tebdil buyurup İbrâhîm ismini ism-i Muştafâ'ya tahvil kılmışlar idi. Egerçi birâderleri degiller idi, ammâ birâderlerinin dâr-ı bekâda kararlarından sonra maḥabbet-i sâbıkalarına meveddet-i [V22^a] lâhikaları munzamm olmağın silsile-i şefekât muhkem ü peyvend, şâh-ı maḥabbet ser-sebz ü hürrem olup iz'âf-ı muzâ'af-ı ri'âyetlerine dâyimâ maẖzar ve çeşm-i terbiyetleri pertev-i himâyetleriyle münevver olurdu.

Beyt:

چنین است رسم سنجینی سرای
 یکی چون رود دیگر آید بجای

[Firdevs]'nindir. İran'ın millî destanı *Şâh-nâme*'nin müellifi Firdevsî hakkında daha fazla bilgi için bk. Mehmet Kanar, “Firdevsî”, *TDV İA*, c. XIII, İstanbul 1996, s. 125-127). “Bu fani sarayın âdeti budur / Biri gider, diğeri onun yerine gelir”.]

Neşr: Mîr-i mîrân hâzretlerinin vâlideleri bu aḥvâl-i düşvârdan ḥaberdâr olup cenâb-ı haîr-i hâzret-i mîre mektûb-ı ta'zîyet ve taleb-i müvâşelet ırsâl cyleyüp ḥin-i müvâşeletde şeref-i İslâm'la müşerref ve gûş-i zindegânileri kurtâ-i devlet-i câvidânîyle müşennef olmasındır.

Çün bânû-yı zamân vâlide-i hâzret-i mîr-i mîrân bu ḥaber-i dil-sûzî ki vekâyi'-i kıyâmetden 'alâmet, belki Şeddâd-ı rûz-ı mü'âd bundan 'ibâretdür, istimâ' idicek 'ulûvv-i âteş-i cân-sûz ḥirmen-i şabr u kararın yakdı ve âh-ı tünd-bâd-ı nihâd-bünyâd fûlk-i vücûdın girdâb-ı ıztîrâba bıraktı.

Beyt:

هم سینه شد پر آتش و هم دیده شد پر آب
 در آب و آتش است درون و برون مرا

(“Hem sinem ateşle doldu hem gözüm yaşla / İçim ve dışım su ve ateştedir”)

Neşr: Dest-i ḥasretle sinetin çâk ve eşk-i nedâmetle cism-i derd-nâkini ḥâk idüp feryâd ü fiğân ve nâle-i cân-sitânla der idi:

Beyt:

ای فلک با من عجب نقش غریبی باختی
 بامراد خویش بودم نامرادم ساختی

(“Ey felek benimle tuhaf oyunlar oynadın / Arzularımla başbaşaydım, kavuşturmadın”)

Neşr: “Ârzû-yı lü'lû'-i maḥşûdile [V22^b] zevraḳ-ı vücûd-ı bî-sûdum 'ummân-ı bî-pâyâna şaldım, 'âkıbet bi-direng naşib-i âsib-i neheng oldum. Ve âhû-yı müşk-bû-yı ârzû talebine rahş-ı himmeti kûh-ı endûha bîrdüm, âḫiru'l-emr giriftâr-ı çeng-i bebr ü peleng oldum.

Şî'r:

دریغا بخت سستم سختی آورد
 طلوع اخترم بدبختی آورد

برای گنج بردم رنج بسیار
فتاد آخر مرا با اژدها کار

[Molla Câmi'nin *Hefti Evrenğ*'indeki "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevisindendir. "Ne yazık! Kötü bahtım beni tekrar ızdıraba mahkûm etti / Yıldızımın doğuşu bana felaket getirdi / Bir hazine elde etmek için çok meşakkat çektim / Sonunda bir ejderha ile karşılaştım" (Nureddin Abdurrahman İbn Ahmed-i Câmi, *Beşinci Tabt: Yûsuf ve Züleyhâ*, çev. Ali Nihat Tarlan, haz. Günay Kut, Cambridge, Massachusetts 2003, s. 49).]

Neşr: Cihân-ı bî-emânda maşûd-ı dil ü cân bu idi ki nüvid-i 'iyd-i rûz-ı sa'idle şâhn-ı sarây-ı ümmidde hîrâmân ola idim. Tâli'-i bed-bahtı gör ki şâm-ı bî-encâm-ı âlâmda âteş-i mâtemle süzân oldum."

Beyt: شب هجرت و مرگ خویش خواهم از خدا امشب
اجل روزی بسویم خواهد آمد گو بیا امشب

[Hilâli-i Çâğatâyî'nindir. Mutasavvîf, şair Bedrüddîn (Nürüddîn) Muhammed b. Abdullâh Hilâlî el-Esterâbâdî hakkında daha fazla bilgi için bk. H. Ahmet Sevgi, "Hilâlî-i Çâğatâyî", *TDV İA*, c. XVIII, İstanbul 1998, s. 21-22. "Ayrılık gecesidir, ölümümü istiyorum Allah'tan bu gece / Ecel bir gün gelecektir, söyle gelsin bu gece"]

Neşr: Şarşar-ı âsib-i ğamma hâne-i şabr u şekibi tākāt getürmeyüp yıkıldı ve âteş-i cân-süz-ı hicrânile bir niçe gün yandı yakıldı. Âhîru'l-emr ma'lûm idindi ki 'ukde-i ecel enâmîl-i şabrdan ğayrıla hâll olmaz ve bu muşîbet-i bî-ğâyete i'tişâm-ı Hây-yi lâ-yenâmdan ğayrıla çâre bulunmaz. Nâçâr âteş-i dil-i hâzinin teskîn içün hâzret-i mîr-i mirâna kebûter-i nâme-ber-i dil ü cânla bir nâme uçurdu ki maṭla'ından kevkeb-i ta'ziyet ü tesliyet tâlî' ve şâh-ı muḫaṭṭa'da şâh-bâz-ı taleb ü vuslat vâkı' olup dürer-i maṭlûb [V23^a] silk-i tahfîre bu üslûb üzre keşide olunmuş idi:

Şi'r: ای نهال چمن باغ دلم
غنچه باغچه آب و کلم
قرة العینی و چشمم بتو تیز
چرخ را کنده بود چشم ستیز

("Gönül bahçemin fıdanı / Sulu ve topraklı bahçemin goncası / Gözümlün bebeği ve gözüm üzerindedir keskince / Kıskaç göz çarkı körleştirir")

Neşr: "İy nihâl-i bostân-ı cân-ı hâzin ve iy gülbün-i hâtır-nişân-ı dil-i ğamm-gîn. Hemîşe ol merhûm u mebrûr mürûr-ı eyyâm ve 'ubûr-ı şühûrla kuşârâ-yı Firdevs-i bî-kuşûrda hem-nişîn-i ğılmân u hûr olduḫça zât-ı sûtûde-şîfât-ı hâzret-i ferzend-i sa'âdet-mend tâ-rûz-ı nüşûr hândân u mesrûr ola. Ba'de hâzâ iy maşûd-ı cân-ı nâ-tüvân (müstehâm). Câmi-â lâlm-ı bî-encâm sāğar-ı rāhata mübeddel olmaz mı? Ve şeb-i deycûr-ı ḫasret rûz-ı firûz-ı vuslata muḫavvel kılınmaz mı?

Beyt: بیا بیا که مرا نیست طاقت دوری
مرو مرو که بجان آمدم ز مهجوری

("Bana gel, gel ki ayrılığa takatim yok / Gitme gitme canıma tak etti ayrılık")

Neşr: Tâ be-key dağ-ı cân-süz-ı miḫnet ve nâvek-i dil-dûz-ı felâketle tîr-i pûr-te'şîr-i eleme nişân olam ve niçe bir nâle-i bî-endâze ile nây-ı ğamma dem-sâz olmağla engüşt-nümâ-yı halk-ı cihân olam.

Rubâ'îyye: با ناله و آه سوزناکم امروز
افتاده میان خون و خاکم امروز
پیراهن صبر کرده چاکم امروز
القصة زدوریت هلاکم امروز

("Âh ve figanla yanıyorum bugün / Kan ve toprak arasında düşmüşüm bugün / Sabır gömleğini yırttım bugün / Hikâyenin sonu ayrılıktan ölüyorum bugün")

Âteş-pâre-i firâḫ şehristân-ı vücûdî ol meretebe ihrâḫ eylemişdür ki, qarîbdür isteyüp andan nişân bulmayasın [V23^b] ve şarşar-ı rûzgâr-ı zûr-kâra cism-i ğamm-nâki bir meşâbede berbâd kılmişdür ki, ba'îd degilîd arayup andan bir zerre görmeyesin.

Beyt: طاقت دوری نماد تاب مهجوری مرا
میکشد درد فراق و محنت دوری مرا

da¹ dide-i firâsetle her birinün cebhe-i isti'dâdlarında envâr-ı rüşd ü sedâd müşâhede kılup dâr u diyârlarından su'âl ve kıyâm ü kabîlelerinden istisfâr buyurdıklarında “Silâhdâr Mehemmed Ağa kuluñuzuñ küçük birâderleridür.” deyü cevâb virildikde² buyurdılar ki: “Hâlâ dañi sinnleri müsâ'id olmamağın Sarây-ı Âmire'ye alınmağ münâsib degildir. Bir mıkđâr Ğalaṭa Sarâyı'nda taḥşil-i 'ulûm ve tekmil-i rüsûmla kabîliyyet-i tâmm ve isti'dâd-ı mâ-lâ-kelâm bulsunlar. Ba'dehû bu cânibde [M24^b] olan Hâşş Sarây'a alınsunlar.”

Pes ber-mücib-i fermân-ı sulṭânî bâb-ı sa'âdet-me'âb bevâblarından bir kapucı ile maḥmiyye-i Ğalaṭa'da vâkı' sarâya irsâl olunup anlar dañi [N23^a] sarây-ı mezbûr ağası olan Aḥmed Ağa'nuñ ḥidmetlerine işâl itdi. Ve maḥâm-ı tenbihde talṭif-i kelâm idüp eyitdi: “Bu ğulâmlar Silâhdâr Mehemmed Ağa'nuñ küçük birâderleridür ve Sarây-ı Âmire'de bi'l-fi'l odabaşı olan Sinân Ağa ḥaz-

(“Uzaklığına takatim kalmadı, ayrılığına gücüm yok / Ayrılık derdi ve uzaklık mihneti öldürdü beni”)

Nesr: Henüz tende ramak ve üftân ü hîzân ol cânibe varmak mümkün iken çeşm-i pür-nem ve rencür-ı didâr-ı pür-envârıñla pür-nür olmak müyesser olur mı? Ve yâḥüd sa'âdet-i didârdan dide-i ğamm-dide ve ten-i miḥnet-resîde tâ-rûz-ı nüşûr dūr u mehcûr ḳalur mı?”

Beyt:

نهایت آمالی لقا تک مرة
فیالیت شعری هل یساعدنی الدھر

(“Son arzum seninle bir kere görüşmek / Ama bilmiyorum ömür bana fırsat verecek mi?”)

Fârisiyye:

تا بکی باشد چونی با ناله دمسازی مرا
سوختم چون عود جھدی کن که بنوازی مرا

(“Ne zamana kadar ney gibi nale ile arkadaş olayım / Ud gibi yandım, gayret et çalısın beni”)

Nesr: Çün ḥazret-i mîr mektûb-ı ḥarâret-üslûbdan ḥabir olıcak bi-tevaḳḳuf u te'ḥîr vâlideleri tarafına cem'-i keşir irsâl eyleyüp yanlarına getürmüşler idi. Ol iki ḥasret mülâkât idüp tekrâr ğülşen-i zindeğâniden verd-i şâdmânî derdiler ve bâğ-ı kâmrânide meyve-i sűrûr-ı câvidâniye irdiler.

Beyt:

شاد بر آنم که درین دیر تنگ
شادی و غم هر دو ندارد درنگ

[Nizâmî-i Gencevî'nindir. “Fakat şundan memnunum ki bu ölümlü dünyada / Keder de sevinç de birbirini kovalamakta gecikmez” (Nizâmî, *Mahzen-i Eşrâr*, çev. M. Nuri Gencosman, Ankara 1964, s. 96).]

Nesr: Bânü-yı mezbûre ol ḥinde bi-tevfîki'l-Meliki'l-Vehhâb şeref-i İslâm'la kâmyâb olup tâ ḥitâb-ı müsteṭâb-ı ﴿إِذْ جَعَلِيَ إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مَّرْضِيَةً﴾ [“Sen ondan razı, o da senden razı olarak Rabbine dön.”] (Fecr, 89/28)] sem'-i [V24^a] ḳabûl ü rızâyıla işğâ ve dinâr-ı kâmilül'-âyâr-ı rûḥ-ı müste'ârı cenâb-ı Şâhibül'-ḥaḳḳ ve dergâh-ı Ḥâlîḳül'-Muṭlaḳ'a ifâ idince sâye-i ḥimâyetlerinde tâb-ı âfitâb-ı ḥavâdişden âsûde ve pister-i merḥametlerinde ğunûde ve ḥ'âb-âlûde olmuşlar idi.

Kıṭ'a:

متواتر قطرات مطر رحمت حق
بر سر روضه جنت صفتش باران باد
در ترازوی عمل در هم احسان و را
بر نقود حسنات دو جهان رجحان باد

(Selmân-ı Sâvecî'nin *Divân-ı Eş'âr*'ındandır. “Peş peşe gelen yağmur damlaları gibi Hakk'ın rahmeti / Onun cennet gibi Ravza'sının üzerine yağsın / Amel terazisinde hem ihsan ona / İki cihan iyilikleri ayrıcalığı verilsin”) V (16^{b/13} - 24^{a/6})

1 olunduğda M N (22^{b/9}): - V (16^{b/13})

2 virildikde M N (22^{b/13}): - V (16^{b/13})

retlerinüñ aķreb aķribâlarındandır. Terbiyet ü taķviyetleri ĥuķuşında sa'y-i beligîñuz bî-dirîĝ buyurulup miyân-ı ĝulâmânda *müşârün*¹ *bi'l-benân*² olalar ve emâşil ü aķrânları mâbeyninde i'zâz-ı tamâm ve imtiyâz-ı mâ-lâ-kelâm bulalar.”

Aĝa-yı kâm-kâr daĥi maķâm-ı i'tizârda bu vechile cevâb buyurdılar ki: “Ĥidmet-i şerîflerinde bir bî-vücûd-ı bende-i âşim ve bir ebter ü ser-efgende-i ĥâdimüz. İnşâ'allâhu te'âlâ bu ferzend-i ercmenleri belimden inmiş oĝlum bilüp taķşîl-i terbiyet ve tekmîl ü taķviyetlerinde vâķi' olan meşâķķat ü infî'âlden cebhe-i bâlimde çîn-i melâl zühûr bulmaya. Ve âbâ-i ta'lîm ü tefhîmimizden ümmehât-ı şab'-ı selimleri aķîm olmaya.”

[M25^a] Sarây-ı pür-iĥtirâmda olan ĥuddâm-ı sidre-maķâm miyânında de'b ü 'âdet bu idi ki ĥarem-i muĥtereme her ĝulâm ki evvel ģadem ķoya, aĝalar tefe'ülen ve teberrûken ķıyâfet-i ĝulâma mülâyim edâ iderlerdi. [N23^b] Aña binâ'en aĝa-yı büzürg feth-i kelâm idüp eyitdi ki: “İnşâ'allâhu'l-'Allâm bu ĝulâm-ı pür-iĥtişâmlaruñ zimâm-ı raĥş-ı devletleri ķâ'id-i 'izzet ü sa'âdet eline sipâriş olursa gerek ve cenâb-ı³ pâdişâh-ı encüm-sipâhdan bî-endâze baĥşâyış ve tâze tâze nevâziş ķılınsa gerekdür.” Aĝa-yı diĝer daĥi bu ĝüne nazâr buyururlar ki:

Şi'r li-münşî'ihî:⁴ Eyü şü zâhir olur aķışından sũ be-sũ her dem
Eyü şoy baķışından bir nazârda bellüdüdür dirler
Fürûĝ-ı necm-i baĥtı ĝün gibi âfâķı řutmaķdûr
Ki ķutlu ĝün řoĝuşından olur rûşen dir atalar

Neşr: Pes sarây-ı mezbûrda hemvâre şuĝl-i kitâb ve ta'allûm-i âdâba leyl ü nehâr iştiĝâl-i mâ-lâ-kelâm izhâr idüp ĥüsâm-ı ihtimâmı ĝâĥ mışķale-i sa'y-i bî-pâyânla âyîne-i girdâr ve ĝâĥ zâĝ-ı ta'âb ve âdâb-ı firâvânla cevherdâr ĝösterüp dellâķlık şan'atın anda taķşîl eylemişleridi. Ve hemîşe ser-tırâşlık şan'atında tîĝ u şaşa iştiĝâllerinden şerâre-i nâr-ı⁵ devletleri işti'âl [M25^b] bulmuş idi. Ve hemvâre pür-kâr-vâr-ı çarĥ-ı devvâr nokķa-i murâdları üzre olmuş idi. Belî ol kimesnenüñ ki âyîne-i fıřratından⁶ şûret-i mücâhede nümâyân ve âb-ı muşâf-

1 - M: ileyhi N (23^{a/7}) / - V (16^{b/13})

2 “*müşârün bi'l-benân*”: “parmakla gösterilen” manasına gelen Arapça kalıp ifade.

3 cenâb-ı M: cânib-i N (23^{b/4}) / - V (16^{b/13})

4 **Şi'r li-münşî'ihî** M: **Beyt** N (23^{b/6}) / - V (16^{b/13})

5 iştiĝâllerinden şerâre-i nâr-ı M: iştiĝâlden şerâre-i nâire-i N (23^{b/15-16}) / - V (16^{b/13})

6 fışratından M: fışratında N (23^{b/19}) / - V (16^{b/13})

fâ-yı [N24^a] cibilletinde eşkâl-i ihtimâl-i eşkâl-i ta'ab 'ayân ola, lâ-büdd ol kimesne ekmegin taşdan çıkarmak aşhâb-ı taleb ve erbâb-ı sa'y-i¹ ta'ab katında *ke-nârin* 'alâ-'alem² muḳarrer ü müsellemdür.

Beyt li-münşi'ihî:³ Dilâ seng-i cefâ olsun ıarîḳ-i 'aşḳda tüşēn
Meşeldür, âdem olan ekmegini çıkarur taşdan

Neşr: 'Aceb-terîn-i hâl ve nedret-âyîn-i ahvâl budur ki müşârün-ileyh olan ağa bir mertebe mûzî⁴ vü zâlim idi ki hâr-ı âzârından hiçbir oğlan sâlim olmazdı. Ve cürm-i ḳalîl ve ḥatâ-yı cüz'î için 'iḳâb-ı küllî revâ görüp çeb-i râstın yiyen sağ olmak umulmazdı.⁵ Ve gûş-mâlin gören ifâḳat bulmazdı. Lillâhi'l-hamd ki Sarây-ı Ğalaṭa'da varṭa-i ḥabṭ u ğalaṭa düşmeyüp tamâm iki yıl tekml-i âdâb ve taḥşîl-i şan'at itmişleridi. Ve ağa-yı mezbûrdan bir lahza egri nigâh ve bir dem cevâb-ı telḥ işitmemişleridi.

Beyt: خرد چون دفتر تلقین کشاید
[M26^a] ز من اندر وجود آید که باید⁶

Neşr:⁷ Ol eşnâda vezîr-i a'zam ḥazretlerinüñ ortanca birâderleri ki ism-i sâmi-leri Muşṭafâ ḳonulmuş idi, hemîşe taḥşîl-i zâd-ı râh-ı⁸ âḫirete himmet ve ḥidmet-i pâdişâh-ı mecâz-iştibâhdan nefret idüp [N24^b] ḳurbet-i Pâdişâh-ı ḥaḳîḳî şavbına cell-i himmetlerin maşrûf ve râh-ı dergâh-ı Şehin-şâh-ı bî-iştibâh semtine 'inân-ı 'azîmetlerin ma'tûf ḳılmış idi ve muḳaddeme-i⁹ 'asker-i merg memleket-i nihâdını tâlân ve tîlâye-i leşker-i ecel ḳal'a-i bedenin vîrân eyleyüp¹⁰ ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ﴾¹¹ cür'asından mest ü medḥuş olmuş idi.

Şi'r:¹² دریا که خورشید روز جوانی
چو صبح دوم بود کم زندگانی

1 sa'y-i M N (24^{a/3}): - V (16^{b/13})

2 "*ke-nârin* 'alâ-'alem": "bayrağın üzerindeki ateş gibi" manasına gelen Arapça ibare.

3 **Beyt li-münşi'ihî** M N (24^{a/4}): - V (16^{b/13})

4 موزی M: موزی N (24^{a/7}) / - V (16^{b/13})

5 olmak umulmazdı M: olmaz N (24^{a/10}) / - V (16^{b/13})

6 "Akıl telkin defterini açarsa / Benden meydana çıksın ne varsa"

7 **Neşr** M N (24^{a/16}): - V (16^{b/13})

8 râh-ı M N (24^{a/18}): - V (16^{b/13})

9 ve muḳaddeme-i M N (24^{b/3}): - V (16^{b/13})

10 "Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır." (Rahmân, 55/26)

11 "Her canlı ölümü tadacaktır. ..." (Âl-i 'İmrân, 3/185; 'Ankebût, 29/57)

12 **Şi'r** M: **Nazm** N (24^{b/6}) / - V (16^{b/13})

دریغ آن سهی سرو بالا که ناگه
فرو ریخت از تندباد خزانی¹

Neşr: Hâşıl-ı kelâm iki yıl Ġalaṭa Sarâyı'nda olurlar. Ba'dehû 'inâyet-i Bârî ṭâlî'-i firûz ve baht-ı bîdârlarınun yâri olup Hâşş Sarây'da vâkı' küçük odaya alınırlar. Vezîr-i a'zam, müşîr-i efham hâzretlerine ki yine silâhdârlık maḳâ-mında ber-ḳarâr eylediler,² mülâḳât [M26^b] idüp ortanca ḳarındaşlarından su'âl buyurduklarında "Sultânımuñ noḳṭa-i vücûd-ı şerifleri dâyre-i şihḥat-de üstüvâr olsun. Anlaruñ mürğ-i rûḥları³ ﴿عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾'de ḳarâr itmîşlerdür." deyü ihbâr itdükde bir zamân tünd-bâd-ı ğumûm hırmen-i şabr u ḳarârlarına hücum itdi ve zebân-ı⁴ ḥasret ü fırḳatile eyitdi:

Rubâ'ıyye:⁵ ای نور دو دیده جهان افروزم
[N25^a] رفتی و سیاه شد ز هجرت روزم
خندان من و تو دو شمع بودیم بهم⁶
ایام ترا بکشت و من می سوزم⁷

Neşr: 'Âḳıbet ma'lûm idindiler⁸ ki dest-i tedbîr bir emrûñ ki⁹ tedârükinde ḳâşır ola, anda te'ellûm ü taḥassür ṭaleb-i emr-i muḥâle maḳrûndur. Ve bir şey'ûñ telâḳisine ḳaşd ki cümle-i muḥâlâtıda dâḥıl ola, dâyre-i revîş-i¹⁰ dâniş-den bîründür. Lâ-cerem

Beyt: هر آنکه زاد ز مادر ببایدش نوشید
ز جام دهر می کل من علیها فان¹¹

Neşr:¹² mışdâḳı¹³ dil-i pür-ıztırâblarına mülâḳı olup yine ḥâzret-i şâḥib-şadâ-reti bî-şek birâder-i küçek i'tikâd idüp müteveffâ-yı mezbûra kemâl-i maḥâb-

1 Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin *Ravzatü's-Şühedâ*'sındandır. "Yazık ki gençlik gününün güneşi / Kısacık hayatın ikinci sabahı gibi / Yazık ki o dümdüz ulu servi ansızın / Güz fırtınasıyla devriliverdi"

2 eylediler, M: idiler N (24^{b/13}) / - V (16^{b/13})

3 "Muktedir bir hükümdarın katında, [doğruluk meclisindedirler]." (Kamer, 54/55)

4 zamân-ı M: zebân-ı N (24^{b/18}) / - V (16^{b/13})

5 **Rubâ'ıyye** M: **Beyt** N (24^{b/19}) / - V (16^{b/13})

6 **چو** M: **دو** N (25^{a/1}) / - V (16^{b/13})

7 "Ey cihanı aydınlatan iki gözümün nuru / Gittin ayrılığından günüm karardı / Sen ve ben gülen iki mum idik beraber / Günler seni öldürdü ve ben yanıyorum"

8 idindiler M: idinürler N (25^{a/2}) / - V (16^{b/13})

9 ki M N (25^{a/3}): - V (16^{b/13})

10 revîş-i M N (25^{a/5}): - V (16^{b/13})

11 "Her anadan doğan bir gün içir / 'Küllü men 'aleyhâ fân' şarabını ecel kadehinden"

12 **Neşr** M N (25^{a/6}): - V (16^{b/13})

13 mışdâḳı M N (25^{a/7}): - V (16^{b/13})

betleri olmağın isimleri ki Muştafâ idi, hâzret-i şâhib-şadârete tebdîl itdiler. Ve maķâm-ı naşîhate ihzâr idüp şadef-i [M27^a] dehândan niçe dürr-i şâhvâr nişâr idüp eyitdiler: “İy ferzend-i dil-bend ve iy birâder-i hûş-mend. Ma'lûm olsun ki cüz'ıyyât-ı umûra iltifât-ı küllî, himmet-i bülende nâ-mülâyim ve mücerred sebze-zâr-ı¹ cihânda ekl ü şürble ķanâ'at, muķtezâ-yı tabâyi'-i behâyimdür. Her ser ki serîr-i sa'âdetde sürür olmaķ diler, râh-ı taleb-i ma'âlîde kemer-i ictihâdı miyân-ı câna bend itmek gerek ve her püser-i vâlâ-güher ki kişver-i hünerde tâc-ver olmaķ ister, ta'ab-ı bî-pâyânı gerden-i vücûdına tavķ idüp derece-i kemâle yetmek gerek. Himmet-i 'âlî-mertebe-i ķasîseye² râzî olmaz [N25^b] ve tâlib-i ma'âlî menâzil-i edânî vü erâzil ile ķanâ'at ķılmaz.

Beyt:

نابرده رنج گنج میسر نمیشود
مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد³

Neşr:⁴ Ve daķı maķabbet-i sükûn u râhat ve düstî-i ten-perestî vüistirâhat ol kimesnenüñ 'alâmetidür ki târ u pûd-ı⁵ palâs-ı libâs-ı baķtı, kârķâne-i nekbetde mensûc ve şerbet-i hayât ü beķâsı kâse-i heves ü hevâda semm-i efâ'î şifâyıla memzûc ola. *Fe-ne'üzü billâhi min zâlik*⁶ eger bu maķûle mesâlik-i pür-mehâlike sâlik olasın, bî-şübeh⁷ raķam-ı [M27^b] 'adem-i iķbâl, şaķife-i ģâl ü me'âlünde keşide ve mencûk-ı râyet-i 'uķûķ tāk-ı revâķ-ı⁸ 'ayyûķa resîde olsa gerekdür. Ammâ dergâh-ı Hâlîķ-ı bî-ķûn -*celle 'aniş-şükûk ve'z-zunûn*- hâzretlerinden ümmîd-i vâşîķ ve recâ-i şadîķ oldur ki ķeşm-i başıretüñ küģlül-cevâhir-i naşîhatimle münevver ve gevher-i kelâm-ı birâder-i müstehâm âvîze-i gûş-ı hûşuñ olmaķ müyesser ola.”

Beyt:

من آنچه شرط بلاغت با تو می گفتم
تو خواه از سخنم پند گیر و خواه ملال⁹

Neşr: [N26^a] Ćûn bu cevâhir-i zevâhir-i naşîhati gûş-ı hûşa mengûş idüp düstürü'l-'amel her kâr ve kâr-nâme-i girdâr ķıldılar, hemvâre büzürg ü küķek iştiğâlden bir dem münfekk olmayup küķük odalarda yedi yıl ķâyim ve rûz u şeb levâzım-ı taķşîl-i edebde dâyim olmışlaridi.

1 - M V (16^{b/13}): gül-zâr-ı N (25^{a/13})

2 ķasîseye M N (25^{a/19}): - V (16^{b/13})

3 “Acı çekmeden hazineye kavuşılmaz / Canım kardeşim, çalışan ücretini alır”

4 **Neşr** M N (25^{b/3}): - V (16^{b/13})

5 târ u bûd-ı M N (25^{b/5}): - V (16^{b/13})

6 “*Fe-ne'üzü billâhi min zâlik*”: “Bundan Allah'a sığınırız.”

7 bî-şübeh M: bî-şübbe N (25^{b/9}) / - V (16^{b/13})

8 revâķ-ı M: râķ-ı N (25^{b/11}) / - V (16^{b/13})

9 Sa'dî-i Şîrâzî'nindir. “Bütün belagat şartlarını sana söyledim / İstersen sözümü dinle, istersen üzüñ”

'Ahd-i mezbûrda hâzret-i vezîr-i a'zam vâlideleri daği küfr ü dâlâletde muhalled olmağı revâ görmeyüp getürdemişleridi. Ve şeref-i İslâm¹ teşrif idüp "Muştâfâ'dan gayrı benim birâderim var mıdır?" deyü şormışlaridi. Bânû-yı mezbûreye daği püser-i kihterin irsâlde ihmâl itdüğüne nedâmet ve anuñ [M28^a] haqqında zuhûr iden umûr-ı gayr-i marzıyyeden hacâlet gelüp "Bundan mâ'adâ birâderün yokdur." deyü cevâb virmiş idi. Âhîru'l-emr bu şüretde vâkı' olan hîle serâ-perde-i hafâdan zâhir oldı ve künhiyle vezîr-i a'zam hâzretlerinin sem'-i şerîflerine vuşul buldı. Birâder-i küçeklerinün sa'adet-i İslâm'dan hırmânına be-gâyet perîşân olup engüşt-i nedâmeti dendân-ı melâmetle çiyne ve dik-i gayreti âteş-i harâretle² kaynadı. Hemân-dem hâzret-i şâhib-şadâret katına geldiler. Ve elin ellerine alup buyurdılar: [N26^b] "Siz hod benim birâderim degil belki 'ammû-zâdem imişsiz. Niçün bu huşûşda vâkı' olan ahvâlün i'lâmında ihmâl eyledün? Ve küçük birâderim hâviye-i küfr ü dâlâletde kalmasın ma'kül görüp gayr-i vâkı' söyledün?" didiklerinde hâzret-i şâhib-şadâret daği rûy-ı hicâbı şermendlik zemînine urdılar ve hacâlet derlerin dürrler gibi nişâr idüp buyurdılar:

Beýt:

ای جان جهان بکار سازی
و آرمش دل بدلنوازی³

Nesr: "Vâkı'-i hâl ol minvâl üzredür ki görürsüz ve huşûş-ı [M28^b] kâr bu ahvâl üzredür ki buyurursız. Fe-emmâ ben kuluñı irsâl eyledükleri eşnâda hadâset-i sinnim hasebiyle dâ'ire-i sedâddan dür olmağın niçe temhîd-i muqaddimâtle tehdîd ve hezâr eymân-ı gulâzla⁴ tenbîh ü te'kîd eyledilerdi ki çehe-re-i râzdan nişâb-ı ihtirâzı dür itmeyem. Ve 'uhûd u huqûkı terk idüp ser-menzil-i 'uquqa gitmeyem. Hâlâ haâtâ-puş-ı germ-güş hâzretlerinden recâ eylerin ki bu cerâyim-i nâ-mülâyimi 'afv buyuralar ve ihsân-ı cibilli ve kerem-i aslilerin bu ben-de-i şermende haqqında mebzûl göreler." Vezîr-i a'zam hâzretleri daği dil-nüvâzlığa [N27^a] âğâz idüp buyurdılar ki: "Hâtırına nesne gelmesün, yine seni daği birâderim bilürin ve ri'âyet-i himâyetünde ser-i mü dağıka fevt itmeyüp 'ahd-i şâbık üzre senünle muqayyed olurun."

Çünkü küçük birâderlerinin ahvâli ma'lûm-ı şerîfleri oldı, fi'l-hâl âdem irsâl buyurup getürmüşleridi. Ve maḥmiyye-i Koştantiniyye'de vâkı' olan merḥûm

1 İslâm M N (26^{a/8}): - V (16^{b/13})

2 harâretle M: hasretle N (26^{a/18}) / - V (16^{b/13})

3 "Ey canım, cihan müdara iledir / Gönül rahatlığı gönül almaktadır"

4 غلاضله M: غلاظله N (26^{b/13}) / - V (16^{b/13})

İbrâhîm Paşa Sarâyı'na teslîm eylemişleridi. Çok zamân mürûr¹ itmeyüp anlar dahi hucurât-ı 'âlemden çıķup şahn-ı sarây-ı beķâyâ dâhil olmuşlaridi. [M29^a] Hâzret-i vezîr-i a'zam bu ahvâlden dahi be-ğâyet münkesirü'l-bâl olup hâzret-i şâhib-şadâretten özge kimesneleri kalmaduğını yakînen ma'lûm idinmişleridi. Ve cell-i himmetlerin bunlara maşrûf buyurup birâderlerinüñ maħabbeti bunlara naķl ü hareket itmiş idi. Ve âfitâb-ı sa'âdetleri günden güne derece-i sa'âdete yetmiş idi.

Beyt:

چنين است رسم سپنجي سراي
يكي چون رود ديگر آيد بجاي²

Neşr: Vaķtâki merhûm u³ mağfûr -*ed-dâricü ilâ rahmeti Rabbihi's-Samed*-⁴ Şeh-zâde Sulţân Meħemmed hâzretlerinüñ âfitâb-ı 'ömrleri ufķ-ı zevâlde mütevârî olmuş idi ve nihâl-i ķâmet-i pür-i'tidâlleri şarşar-ı ecel ile inkisâr bulmuş idi, gencûr-ı hâzâyin-i erzâķ bi-haseb-i isti'dâd ü istihķâķ [N27^b] şâhib-i şadâret hâzretlerinüñ gevher-i şeb-çerâğ-ı devletlerin işrâķ idüp küçük odalardan hâzî-ne od[a]larına alınmışlaridi. Anda dahi huddâm-ı sidre-maķâm-ı melâ'ik-iħ-tişâm miyânında işin başa çıkarup cümlesi ser-fürü itmegin ve her huşûşda sâyir ğilmândan ber-ter olmağın bi'z-zât pâdişâh-ı dîn-perver [M29^b] hâzretlerinüñ ĥidmet-i sa'âdet-menķabetlerinde berber olup ser-i sa'âdet-maķarrları ĥidmeti müyesser olmuş idi.

Beyt li-münşi'ihî:⁵

Gedâ ise ne deñlü olsa başda devleti anuñ
Başında yir ider efser gibi sulţân-ı devrânunuñ

Neşr: Sulţân Süleymân -*'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân*-⁶ hâzretleri Şâh Elķâs'la diyâr-ı 'Acem'e 'asker-i zafer-tev'em ile teveccüh-i hümayûn buyurduķlarında ol sefer-i sa'âdet-rehbere bile gitmişleridi. Ve pâdişâh-ı milk ü millet hâzretlerine tamâm yedi yıl ĥidmet itmişleridi.

Beyt:

هر کرا اقبال مادرزاد رهبر می شود
همت اندر هر چه می بندد میسر می شود⁷

1 zamân mürûr M N (27^{a/7-8}): - V (16^{b/13})

2 Firdevsî'nindir. "Bu fânî sarayın âdeti budur / Biri gider, diğeri onun yerine gelir"

3 merhûm u M: merhûm-ı N (27^{a/15}): - V (16^{b/13})

4 "*ed-dâricü ilâ rahmeti Rabbihi's-Samed*": "Samed olan Rabbinin rahmetine kavuşan"

5 **Beyt li-münşi'ihî** M N (27^{b/8}): - V (16^{b/13})

6 "*'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân*": "Allah'ın rahmeti ve rızası ona olsun."

7 "Her kime talih doğuştan yaver giderse / Neye niyet ederse ona kavuşur"

Maṭla'-ı ḥarem-i pâdişâhiden ṭulû' itdükden soñra vuḳû' bulan aḥvâl-i sa'âdet-me'âlleridür ki raḳam-zede-i aḳlâm-ı 'acz-peyâm olmuşdur.¹

[N28^a] Mücerrebân-ı aḥvâl-i rûzgâr ve bînendegân-ı taḳallubât-ı² edvâr olan vâḳıf-ı³ esrâr ḳatında zâhir u âşikârdur ki her dürr-i şâhvâr ki mekmen-ı⁴ şadefden mücellâ-yı zuhûra çıḳmaya, dürrütü't-tâc-ı pâdişâh-ı pür-ibtihâc olmaz. Ve her beççe-i şâh-bâz-ı bülend-pervâz ki kûşe-i âşiyânesinden pervâza âğâz itmeye, sâ'id-i şehriyâr-ı gerdün-[M30^a]medârda ḳarâr itmez.

Beyt: Her kime ki⁵ rütbet-i bâlâ gerek
Aña ḳadem⁶ himmet-i vâlâ gerek

Neşr: Pes bu muḳaddimât-ı şadâḳat-âyât muḳtezâsınca ol vezîr-i şîr-dil bi't-tamâm yedi⁷ yıl pâdişâh-ı Süleymân-ḥaşem ve şehin-şâh-ı Ferîdün-'âlem ḥazretlerinin ḥidmet-i [V24^b] vâlâ-nehmetlerinde dellâk olup 'âḳıbetü'l-emr⁸ sipâhî olmak ârzûsı ve taşra çıḳmaḳ daḡdaḡası ḥâtır-ı deryâ-maḳâtırlarına yol bulmuş⁹ idi. Ve pâdişâh-ı Cem-menḳabet ḥazretleri Elḳâs Seferi'nden mürâca'at buyurup maḳarr-ı muḳarrir-i sultânî ve pây-i taht-ı Âl-i 'Osmânî olan maḥmiyye-i Ḳoşantîniyye'ye geldiklerinde¹⁰ otuz üç aḳçe 'ulûfe ile sipâhî olup mânend-i âfitâb, maṭla'-ı ḥarem-i pâdişâh-ı gerdün-cenâbdan ṭâlî' olmuş¹¹ idi. 'Ahd-i mezbûrda¹² atabek-i ḳadîm ve velî-ni'met-i müstedimleri olan ḥazret-i [N28^b] vezîr-i a'zam Meḥammed Paşa ki Rûm-ili beglerbegiligi manşibında mu'azzez ü mükerrem idiler,¹³ kenef-i ḥimâyetlerin penâh ve sâye-i merḥametlerin cây-gâh idindiklerinde envâ'-ı iḥsânla¹⁴ nevâziş-i kerîmâne ve baḥşâyış-i

1 Maṭla'-ı ḥarem-i ... olmuşdur M: Maṭla'-ı ḥarem-i pâdişâhiden ṭulû' itdükden soñra vuḳû' bulan aḥvâl-i sa'âdet-me'âlleridür ki raḳam-zede-i aḳlâm-ı mu'ciz-peyâm olmuşdur N (27^{b/17-19}) / Ol vezîr-i rûşen-zamîr maṭla'-ı ḥarem-i pâdişâhiden ṭulû' idüp sipâhî oldukları ve ol maḳâmdan simât-ı şehin-şâhîde çâşnigîr olup zamân-ı yesîrde Dimişvârda defter kethudâlığı manşibın müşerref buyurduklarındur ki tuḡm-ı ri'âyet-i berâ'at-i dest-i aḳlâm sihr-i biḍâ'atle zemîn-i feşâḥat ü belâgate kâşte ḳılınmışdur V (24^{a/7-9})

2 - M N (28^{a/2}): eṭvâr-ı V (24^{a/10})

3 - M N (28^{a/2}): ḥafâyâ-yı V (24^{a/11})

4 mümkün M: mekmen N (28^{a/3}) V (24^{a/12})

5 ki M: kim N (28^{a/7}) V (24^{a/16})

6 Aña ḳadem M V (24^{a/17}): Aña aḳdem (Üzerine "Evvel aña" ibaresi yazılmıştır.) N (28^{a/8})

7 bi't-tamâm yedi M N (28^{a/9-10}): bir niçe V (24^{a/18})

8 dellâk olup 'âḳıbetü'l-emr M ("dellâk" kelimesinin üzeri kırmızı mürekkep ile çizilmiştir.) N (28^{a/11-12}): rûzgâr geçürüp 'âḳıbet V (24^{b/1})

9 ḥâtır-ı deryâ-maḳâtırlarına yol bulmuş M N (28^{a/13}): bünyâd-ı nihâdına ḡalib olmuş V (24^{b/2-3})

10 Ve pâdişâh-ı ... geldiklerinde M N (28^{a/14-16}): - V (24^{b/3})

11 ṭâlî' olmuş M N (28^{a/18}): ṭulû' itmiş V (24^{b/5})

12 'Ahd-i mezbûrda M N (28^{a/18}): - V (24^{b/5})

13 müstedimleri olan ... idiler, M N (28^{a/19} - 28^{b/2}): müstedîmi olan mîr-i mîrân ḥazretlerinin V (24^{b/5-6})

14 idindiklerinde envâ'-ı iḥsânla M N (28^{b/3}): idinüp envâ'-ı iḥsân-ı bî-pâyânla V (24^{b/7})

mîrâne itmişleridi ve maḳām-ı naşîhatde nice dürr-i şāhvār nişār idüp eyitmişleridi:¹ [M30^b] “İy cüvân-ı sa’âdet-nişân.² Âyîne-i hâtır-ı şafâ-âyinüünden³ ‘ayân olsun ki herkes ki şaḥn-ı sarây-ı vücûdda câlis ve dîbâ-yı zîbâ-yı zindegânîyi lâbis ola, be-her-hâl me’âl-i aḥvâl-i⁴ rûzgâr bu minvâl üzre ber-ḳarârdur ki fûşhat-i meydân-ı leyâlî vü⁵ eyyâm ve sâḥa-i fenâ-i⁶ mesâḥa-i şühûr u a’vâm-da şavlecân-ı ḳader ü ḳazâ⁷ mânend-i gûy-i bî-ser ü pâ ḥâlden ḥâle ser-gerdân eylese gerekdür. Zîrâ muḳtezâ-yı zamân-ı evâyil-i zindegânî mübâyin-i ‘unfûvân-ı cüvânîdür ve⁸ müsted‘â-yı âdâb-ı cüvânî muḥâlif-i [V25^a] eṭvâr-ı pîr-i fânîdür. Lâ-cerem şāhid-i dilistân-ı ‘ömr-i insânı ‘alâ-küllî ḥâl⁹,¹⁰ bu evc-i faşldan ‘arż-ı cemâl eylese gerekdür. Pes imdi cân-ı birâder erbâb-ı fażl u hüner ḳatında muḥaḳḳaḳ u muḳarrerdür ki her faşluñ bir gûne muḳtezâsı ve her muḳtezânuñ bir cins-i teḳâzâsı olması mânend-i [N29^a] zuhûr-ı¹¹ şabâḥ muḥtâc-ı delîl ü izâḥ degildür. Zinhâ[r] ‘unfûvân-ı şebâbı zamân-ı tufûliyyete ḳıyâs itmeyesin ve gül-i nefse uyup rāh-ı hevâ vü hevese gitmeyesin.¹² Zîrâ henüz nihâl-i ‘ömrîñüñ berg ü bârî âşâr-ı ḥıffet ve tehettük ü cür’et olmaḳ ihtimâli [M31^a] ḡalîbdür. Eger vesvâs-ı¹³ şeyṭânî ve hevâcis-i nefsanî, şehâb-ı kesâlet ü baṭâletle¹⁴ envâr-ı âşâr-ı ḳâbiliyyetüñ mestûr ve sebel-i ḡâflet dîde-i basîretüñ nûr-ı dāniş ve pertev-i bînişinden mehcûr eyleye,¹⁵ delîl-i sâtî‘ ve burhân-ı ḳaṭi’dur ki dūş-ı hūşuñ dîbâ-yı zîbâ-yı tevfiḳden ‘arî ve âb-ı zülâl-i ‘ömr-i kirâmı mecârî-i bed-kāmî üzre cārî olıcaḳdur.

1 itmişleridi ... eyitmişleridi M N (28^{b/4-5}): buyurduḳdan şofra ceride-i hâtır-ı deryâ-maḳâtırların naḳş u ruḳûm pend ü naşîhatle merḳûm ve ceride-i bâl-i sa’âdet-me’âllerin resm-i vefâ ve ḥaṭṭ-ı mev’îzetle mersûm buyurdılar ve dil-nüvâzlîḡa âḡâz idüp bu vechile suḥan-sâz oldılar ki V (24^{b/8-12})

2 nişân M N (28^{b/6}): ‘unvân V (24^{b/13})

3 Âyîne-i hâtır-ı şafâ-âyinüünden M: Âyine-i hâtır-ı şafâ-âyinüünde V (24^{b/13}) / Âyine-i hâtır-ı şafâ-âyinüünde N (28^{b/6})

4 aḥvâl-i M N (28^{b/9}): - V (24^{b/15})

5 leyâlî vü M N (28^{b/10}): üsbü‘ u V (24^{b/16})

6 fenâ-i M N (28^{b/10}): felek-i V (24^{b/16})

7 ḳader ü ḳazâ M N (28^{b/11}): ḳader V (24^{b/17})

8 cüvânîdür ve N (28^{b/13-14}): cüvânî ve V (24^{b/19})

9 ‘alâ-küllî ḥâl M N (28^{b/16}): ber-her-hâl V (25^{a/1})

10 “‘alâ-küllî ḥâl”: “her hâl ve durumda” manasına gelen Arapça ibare.

11 zuhûr-ı M N (29^{a/1}): isfâr-ı V (25^{a/5})

12 ve gül-i nefse uyup rāh-ı hevâ vü hevese gitmeyesin M N (29^{a/3}): - V (25^{a/7})

13 vesvâs-ı M: vesâvis-i N (29^{a/5}) V (25^{a/8})

14 şehâb-ı kesâlet ü baṭâletle M N (29^{a/6}): ḡamâm-ı kesâlet ü ḡalâletle V (25^{a/9})

15 ve sebel-i ... bînişinden mehcûr eyleye M (“bînişden” şeklinde yazılmıştır. Ayrıca “sebel” kelimesi yanlış olarak “sübül” şeklinde hareketlenmiştir.) N (29^{a/7-9}): ide V (25^{a/10})

Beyt: با چنین همت نیاید راست کار سروری
پست همت در جهان هرگز نیاید برتری¹

Neşr: Gerekdür ki ‘inân-ı yekrân-ı² himmeti elden kırmayasın. Ve³ nefis-i bed-endiş girdâb-ı teşvîşe atmadın ve a‘vân-ı şeytân-ı hevâ mühlike-i şehvete ilkâ itmedin cehd eyle ki cüvânân-ı sa‘âdet-mend silkine sâlik olasın⁴ ve ahlâk-ı pesendide-i erbâb-ı ‘iffet maqâmın bulasın.”

Kıt‘a:⁵ چو بشنوی سخن من اگر بفعل آری
[V25^b] کلید گنج سعادت در آستین داری
[N29^b] و گر تو در نصیحت بدرج دل نهی
بسی خوری ز کف دهر سیلی خواری⁶

Neşr: Pes bu naşihat-i hikmet-âşâr ve mev‘ızet-dişârı ki nümüdâr-ı dürr-i şâh-vârdur, gûş-ı hûşa mengûş bilmişleridi. Ve her birin sem‘-i rızâ ile kıbul idüp⁷ düstür-ı kâr ve kâr-nâme-i [M31^b] her-girdâr idünüp ahlâk-ı cihân-güzârâna⁸ dide-i ‘ibret birle nazar kılmışlaridi.⁹

Beyt li-münşî’ihî: Görmege esrâr-ı dehri bir varakda yek be-yek
Dide-i ‘ibret gerekdür dide-i ‘ibret gerek

Neşr: Ol eşnâda ber-mücib-i [kelâm-ı]¹⁰ ‘Azîmü’ş-şân-ı¹¹ حب الوطن من الايمان¹² tabiatlerine ârzü-yı şıla gâlib ve silsile-i maḥabbet-i vaṭan-ı ahlî ḥaṭır-ı şerîf-lerini câlib olup zamîr-i merḥamet-pezirleri şıla-i rahme ‘âyid ve müşâhede-i eḳârîbe râci‘ oldukda¹² ḥazret-i mîr-i mîrân, livâ-i Bosna tevâbi‘inden Brot

1 “Böyle himmetle yürümez ağalık işi / Düşük himmetli, dünyada asla üstünlük bulamaz”

2 yekrân-ı M N (29^{a/14}): tîz-kâm-ı V (25^{a/15})

3 kırmayasın. Ve M N (29^{a/14-15}): kırmayup V (25^{a/15})

4 olasın M N (29^{a/17}): - V (25^{a/18})

5 ‘iffet maqâmın bulasın **Kıt‘a** M: ‘iffet maqâmın bulasın. **Şîr** N (29^{a/14}) / ‘iffete mâlik olasın. **Naẓm Rubâ‘iyye** V (25^{a/19})

6 “Sözümü dinleyip uygularsan eğer / Saadet definesinin anahtarı yenindedir / Ve eğer nasihat incisini kalbinin köşesine koymazsan / Dünyanın elinden hakaret tokadını doyaya yersin”

7 gûş-ı hûşa ... idüp M N (29^{b/3-4}): mengûş-ı gûş-ı hûş buyurup her birin V (25^{b/3-4})

8 güzârâna M: güzârâna N (29^{b/5}) V (25^{b/5})

9 nazar kılmışlaridi M N (29^{b/6}): nigerân olurlardı V (25^{b/5})

10 - M: kelâm-ı N (29^{b/8}) V (25^{b/8})

11 “Vatan sevgisi imandandır.” manasındaki hadis-i şerîf (Celâleddin es-Süyûtî, *Ed-Dürerü’l-Müntesire fi’l-Eḥâdisi’l-Müşteḥire*, hadis no: 190).

12 merḥamet-pezirleri ... oldukda M N (29^{b/11-12}): âyine-i naẓirleri şıla-i cümle-i eḳârîb cânibini ṭalib olduklarında V (25^{b/10-11})

Ḳāḍilığı'nuñ¹ cem'-i cizye hıdmetin alıvırmışleridi ve² ol bahâne ile şıla itmege icāzet virmişleridi.³ Çün şıla-i ekārib ber-muḳtezā-yı ecmel-i me'ārib vuḳū' bulmuş idi ve hıvış u hıvışāvend ve birāder ü ferzendden her kim varsa ziyāfet-i İslām'a da'vet idüp ber-muḳtezā-yı me'ārib-i dil maḳşūd-ı şerīfleri ḥāşıl olmuş idi.

Şi'r li-münşî'ihî:⁴ [N30^a] Bir ḳula Ḥaḳḳ'ın ola iḥsânı
 Şadr-ı 'izzetde şāh ider anı
 Bir gedā-yı ḥaḳīr iken nāgāh
 Eyler anı muḳīm-i 'izzet ü cāh
 Gün gibi tırmadın zuhūr bulur
 Ğāyet-i irtifā'a vāşıl olur
 Hıvış ü bigāne dimeyüp niçeler
 [M32^a] Kim anuñ sāyesinde ḥoş geçeler

Neşr: Ol dem ki⁵ pâdişāh-ı baḥr ü berr ve şehin-şā-ı heft-kişver merḥūm Sulṭān Süleymān-ı Cem-siyer⁶ ḥazretleri kerr ü ferr-i 'āzametle Naḥcivān Seferi'n muḳarrer itmişleridi ve dāru'l-mülk olan maḥmiyye-i Ḳoşanṭiniyye'den beş menzil gitmişleridi,⁷ ḥvān-ı ni'met-i Vāhibü'l-erzāk simāt-ı istiḥḳāklarında āmāde ve evān-i 'ināyet-i Hudāvend-i 'ibād şāh-ı sarāy-ı isti'dādlarında nihāde ḳılınup pâdişāh-ı gerdün-serir ḥazretlerine⁸ çāşnigir olmuşlaridi. İki yıl mıḳdārı ol hıdmet-i 'ālī-menḳabetde⁹ dāmen-der-miyān ve cān-ı şirīnlerini¹⁰ her hıdmetde pūyān idüp¹¹ hıdmet-i simāt-ı pâdişāhiye bir mertebe çāşnī ve bir meşābede¹² lezzet virmişler idi ki mezāk-ı şığār u¹³ kibār edā-i hıdmetle-

1 Brot Ḳāḍilığı'nuñ M N (29^{b/13}): Brodi nām ḳāḍilığıñ V (25^{b/12-13})

2 alıvırmışleridi ve M N (29^{b/14}): alıvirüp V (25^{b/13})

3 virmişleridi M: buyurmuşlaridi N (29^{b/15}) V (25^{b/14})

4 **Şi'r li-münşî'ihî** M: **Nazm li-münşî'ihî** N (29^{b/19} / - V (25^{b/15}))

5 vuḳū' bulmuş ... **Şi'r li-münşî'ihî** ... ki M: vuḳū' bulmuş ... **Nazm li-münşî'ihî** ... ki N (29^{b/16} - 30^{a/5}) / aḥsen vech üze müyesser ve 'arşa-i zuḥūrda cilve-ger olup yine ḥazret-i mīr-i mīrāna mülākāt itdikleri evḳātda V (25^{b/15-17})

6 Süleymān-ı Cem-siyer M N (30^{a/6}): Süleymān -'aleyhi'r-raḥmetü ve'r-ruḳvān- V (25^{b/18})

7 kerr ü ferr-i ... gitmişleridi M N (30^{a/6-8}): sa'ādetle Naḥşivān Seferi'n muḳarrer idüp kemer-i 'azimeti miyān-ı cāna [V26^a] bend itmişler idi. Ol sefer-i zafer-rehbere sa'ādetle çıkılduḳda beşinci konaḳda V (25^{b/19} - 26^{a/2})

8 gerdün-serir ḥazretlerine M N (30^{a/11}): gerdün-serire V (26^{a/5})

9 hıdmet-i 'ālī-menḳabetde M N (30^{a/13}): hıdmetde V (26^{a/6})

10 şirīnlerini M: şirīnlerin N (30^{a/13}) / şirini V (26^{a/6})

11 - M N (30^{a/14}): ni'met-i V (26^{a/7})

12 meşābede M N (30^{a/15}): derecede V (26^{a/8})

13 şığār u M N (30^{a/16}): şığār-ı V (26^{a/8})

rinden çâşnîdâr olup¹ ol sefer-i hidâyet-rehberden pâdişâh-ı dâd-perver hazretleri² mürâca'at buyurup maḥmiyye-i Amasiyye'de kışlak buyurduklarında³ siyâkat-i [N30^b] hidâyet-i Pâdişâh-ı⁴ iklîm-i kıdem ve erḳâm-ı 'inâyet-i Hâlık'ın-nûn ve'l-ḳalem defter-i âmâllerinde⁵ mevcûd olmuş idi. Ve⁶ sene işnâ ve sittîn ve tis'a-mi'e Cemâziye'l-âḥire'sinûn⁷ ğurresinden⁸ [M32^b] ğurre-i ğarrâ-yı devlet ufḳ-ı himmet-i⁹ pâdişâh-ı gerdün-'azametden yüz gösterüp Tıımışvâr ḳaleminin defter kedḥudâlığı¹⁰ altmış biñ aḳçe ile¹¹ [V26^b] erzânî buyurulmuş idi. Çün pây-i iḳdâm ve ḳadem-i ihtimâm ile bu pâyeye irdiler ve gülistân-ı kâmrâniden verd-i şâdmânî derdiler, hemvâre¹² rişte-i cânların¹³ le'âlî-i¹⁴ şükr-i hazret-i Lâ-yezâlî ile müvaşşah ve zâ'ika-i Mesîḥ-zübânların,¹⁵ ki kelîm-i mehd-i dehândur, lebân-ı sipâs-ı firâvânla mürâşşah idüp buyurdılar.¹⁶

عقل از نشاط مژده بجان برد ناگهان

کآخر دلم بآرزوی خویشتن رسید

جان نیز گفت شکر خدا را هزار بار

کآنچه از خدای خواسته بودم بمن رسید¹⁷

- 1 - M N (30^{a/17}): her vehile şarf-ı maḳdûr ve bezl-i meḥûd itmelerinden tamâm mertebede zevḳ ve kemâl derece[“derece” kelimesi mükerrer yazılmıştır.]de ḥazz itmîşler idi.

Beṭt: مکن ز غصه شکایت که در طریق طلب
براحتی نرسد هر که زحمتی نکشید

[Hâfız-ı Şirâzî'nindir. “Dertten şikâyet etme, çünkü edep yolunda / Zahmet çekmeyen rahata kavuşamaz” (*Hâfiz Divânı*, s. 192).] Neşr V (26^{a/9-12})

- 2 ol sefer-i hidâyet-rehberden pâdişâh-ı dâd-perver hazretleri M N (30^{a/17-18}): hazret-i pâdişâh-ı milk ü millet ol sefer-i nuşret-âyetden V (26^{a/12-13})

- 3 Amasiyye'de kışlak buyurduklarında M N (30^{a/19}): Amasiyye'ye geldiklerinde V (26^{a/13-14})

- 4 Pâdişâh-ı M N (30^{b/1}): Sulṭân-ı V (26^{a/14})

- 5 âmâllerinde M N (30^{b/2}): âmâllerine V (26^{a/15})

- 6 mevcûd olmuş idi. Ve M N (30^{b/2}): resîde ve râdde-i sa'âdet-mâdde-i ḳalem-i şaḥḥ ceride-i iḳbâllerine keşide buyurulup V (26^{a/15-16})

- 7 1 Cemâziyelâhir 962 (23 Nisan 1555)

- 8 ğurresinden M: ğurresinde N (30^{b/4}) V (26^{a/18})

- 9 himmet-i M N (30^{b/4}): 'inâyet-i V (26^{a/18})

- 10 كتبخدا لني M: كدخدالني N (30^{b/6}) V (26^{a/19})

- 11 altmış biñ aḳçe ile M N (30^{b/6}): - V (26^{b/1})

- 12 Çün pây-i ... hemvâre M N (30^{b/7-9}): - V (26^{b/1})

- 13 cânların M N (30^{b/9}): cânları V (26^{b/1})

- 14 - M N (30^{b/10}): mütelâli-i V (26^{b/1})

- 15 zübânların M N (30^{b/11}): zübânları V (26^{b/2})

- 16 idüp buyurdılar M: idüp buyurdılar: **Ḳıṭ'a** N (30^{b/12}) / eyleyüp buyurdılar: **Ḳıṭ'a** V (26^{b/3})

- 17 “Akıl sevinçten cana müjde veririr ansızın / Ki sonunda gönlüm arzusuna kavuştu / Can da Allah'a bin şükür dedi / Allah'tan ne dilediysem bana ulaştı”

Neşr: Beş yıl mıkdârı daḥi manşib-ı mezbûrda karar idüp 'ahd-i mezkûrda¹ Tı-mışvâr beglerbegisi ki merḥûm Kâsım Paşa idiler, anlarıñla müddet-i mezbûrda² binâ-yı ittiḥâda bir mertebe³ iştîdâd virmişler idi ki nevâ-yı kânûn-ı [N31^a] 'adâletleri gülbâng-ı bülbül-i nâlânı muḡnî olup devrleri medâr-ı dâyre-i i'tidâl ve dükeli hafîf ü şaḡlî olan kârda güftâr-ı telḥ-âşâr emr-i muḡâl olmuş idi ve⁴ çarḥ-ı çenberi hemvâre murâdları üzre dâyir ve seyyâre-i ittiḥâd-ı âsmân izdiyâd [M33^a] üzre⁵ Sa'd-i Ekber⁶ ve Neyyir-i A'zam⁷ derecesin bulmuş idi.

Kıṭ'a:⁸

دو اهل دل نگه دارند موی
همیدون سرکشی و آزر م جویی
و گراز هر دو جانب جاهلانند
اگر زنجیر باشد بگسلانند⁹

Livâ-i gerdûn-isti'lâ-yı ikbâl ve mencûk-ı¹⁰ rāyet-i kâmer-menzilet-i cāh u celâlleri hem-ser-i felek olup livâ-i Filek erzânî buyurulduḡudur.¹¹

Cevheriyân-ı bâzâr-ı¹² imtiyâz ve şarrâfân-ı¹³ naḡd-i ma' rifet-i [V27^a] istiḥkāk u i'zâz katında rûşen ü hüveydâdur ki, anlarıñ ki çeşm-i dânişleri vüfur-ı nûr-ı bînişle rûşen ve fark-ı Ferḡad-sâ-yı himmetleri tâc-ı pür-ibtihâc-ı istiḥkākla müzeyyen ola, her-âyine¹⁴ müstahıḡḡ-ı şunûf-ı tebcîl ü ikrâm ve müste'hill-i iclâl ü

1 'ahd-i mezkûrda M N (30^{b/17}): ol zamânda V (26^{b/6})

2 ki merḥûm Kâsım Paşa idiler, anlarıñla müddet-i mezbûrda M N (30^{b/17-18}): merḥûm u maḡfûr Kâsım Paşa olup anuñla müddet-i mezbûrede V (26^{b/7-8})

3 - M N (30^{b/19}): iḡkâm u V (26^{b/8})

4 olmuş idi ve M N (31^{a/3-4}): idi. V (26^{b/12})

5 izdiyâr-ı rûze-i M: izdiyâd üzre N (31^{a/5}) V (26^{b/13})

6 Sa'd-i Ekber: Jüpiter

7 Neyyir-i A'zam: Güneş

8 Sa'd-i Ekber ve Neyyir-i A'zam derecesin bulmuş idi. **Kıṭ'a** M N (31^{a/5-6}): sāyir olmuş idi. **Şi'r** V (26^{b/13})

9 Sa'd-i Şirâzî'nindir. "İki gönül eri, aralarında bir kılı bile muhafaza ederler / Bir serkeşle ağırbaşlı bir adam da böyledir / Her iki taraf da cahil olursa / Kıl yerine zincir olsa kırarlar" (Sadi, *Gülistan*, çev. Hikmet İlaydın, İstanbul 1991, s. 169).

10 mencûk-ı M N (31^{a/9}): mâḡce-i V (26^{b/16})

11 buyurulduḡudur M N (31^{a/11}): buyurulduḡu ve livâ-i mezbûrda vâḡi' olan menâḡıb-ı 'aliyeleridir ki şine-i mestûre-i ḡavâtır-ı şevk, nevk-i ḡalem-i sāḡirle münşeriḡ ve ruḡsâre-i ..... berâ'at-i istiḡlâlle münfetih ḡılınmışdır V (26^{b/18})

12 - M N (31^{a/14}): temyîz ü V (26^{b/19})

13 - M V (26^{b/19}): dükkân-ı N (31^{a/14})

14 anlarıñ ki çeşm-i ... her-âyine M N (31^{a/14-16}): şemere-i şecere-i icâd-ı beşer fâḡihe-i lezîze-i faḡl u hünerdür ki sermâye-i devlet ve ser-nâme-i menşûr-ı sa'âdetdür, şâḡ-sâr-ı devḡa-i zuḡurî terbiyet-i erbâb-ı devlete menûṡ ve şükûfe-i ḡoş-büy-ı ḡuşûli inşibâb-ı şehâb-ı aşḡâb-ı 'izzete merbûḡdur. Te'yîd ü te'bid-i Sübhânî ile bu tâc-ı vehhâc-ı sa'âdet anlarıñ ki hâme-i himmetlerinde nihâde ve genc-i ḡâne-i 'inâyet-i Yezdânî'den bu cevher-i nefis tıḡḡ-ı istiḡḡâḡlarında âmâde ola, bî-şübḡe V (27^{a/1-8})

ihtirâm olsa gerektür.¹ *Binâ'en 'alâ-hâzâ'*² çün manşib-ı mezbûrda şâhib-i şadâret hazretlerinin³ gül-i hõş-büy-ı⁴ kifâyetleri⁵ ve her hîdmetde istikâmet üzere [N31^b] şarf-ı himmetleri bi'z-zât pâdişâh-ı 'adâlet-penâh hazretlerinin sem'-i şerîflerine vâsıl olduğda bî-şübeh müstahıkk-ı ri'âyet-i pâdişâhi ve maḥall-i⁶ iltifât-ı nâ-mütenâhi olmağa lâyık olup⁷ [M33^b] sene seb'a ve sittîn ve tis'a-mi'e Cemâziye'l-âhire'sinûn altıncı güninde livâ-i Filek taklîd olunmuş idi ve livâ-i devlet-i gerdûn⁸-isti'lâları hem-ser-i felek kılınmış idi.⁹

Beýt:

هست درین دایره لاجورد
مرتبه مرد بمقدار مرد¹⁰

Neşr: 'Ahd-i mezbûrda¹¹ hazret-i vezîr-i a'zam Meḥemmed Paşa ki vezîr-i şâlis idiler, çünki¹² 'ammû-zâdelerinin kevkeb-i sa'âdetin ufķ-ı¹³ iķbâlden ṭâlî' ve Nesr-i Tâ'yir-i ṭâlî'in burc-ı şerefde vâķi' buldılar,¹⁴ nevâbız-ı himmet¹⁵ semt-i harekete gelüp tehniyetleriçün bir nâme-i kerâmet-'amâme taḥrîr buyurmuş-laridi ve le'âlî-i tehniyet ve cevâhir-i zevâhir-i pend ü naşîhate¹⁶ silk-i i'lâm u ifhâmda bu minvâl üzere intizâm virmişler idi ki:

"İy gülbün-i gülşen-i devlet ve iy nihâl-i bağ-ı sa'âdet! Bi-ḥamdillâh ki hâlâ seni gülîstân-ı zindegânide şâḥ-ı şâdmâniden ber-murâd buldum. Ve pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretleri cânibinden¹⁷ manşib-ı emârete nâmzâd gördüm. Çün-

1 ihtirâm olsa gerektür M N (31^{a/17}): ihtirâmdur V (27^{a/9})

2 "*binâ'en 'alâ-hâzâ*": "bundan dolayı" manasına gelen Arapça ibare.

3 şâhib-i şadâret hazretlerinin M N (31^{a/18}): müşârün-ileyh vezîr-i ḥuceste-zamirûn V (27^{a/10})

4 خوشبوی M N (31^{a/19}): خوشبوی V (27^{a/10})

5 kifâyetleri M N (31^{a/19}): kifâyeti V (27^{a/10})

6 üzere şarf-ı ... bî-şübeh ... maḥall-i M "bî-şübbe" şeklinde yazılmıştır N (31^{a/19} - 31^{b/3}): râyiḥa-i fâyiḥa-i istikâmeti meşâmm-i pâdişâh-ı İslâm'a vâsıl ve şıyt ü şadâ-yı naşet ü 'adâleti mesâmi'-i erbâb-ı câh u celâle dâhil olıcak mehebb-i ri'yâḥ-ı ri'âyet-i pâdişâhi ve maşabb-ı bârân-ı V (27^{a/11-14})

7 olup M N (31^{b/4}): görölüp V (27^{a/15})

8 olunmuş idi ve livâ-i devlet-i gerdûn M N (31^{b/6}): olunup mâḥçe-i livâ-i gerdûn V (27^{a/17})

9 kılınmış idi M N (31^{b/7}): olunmuşdı V (27^{a/17})

10 Nizâmî-i Gencevî'nindir. "Bu gök kubbe altında herkesin / Mertebesi kendi kudretine göredir" (*Mahzen-i Esrâr*, s. 82).

11 'Ahd-i mezbûrda M N (31^{b/8}): Çün V (27^{a/19})

12 Meḥemmed Paşa ki vezîr-i şâlis idiler, çünki M: Meḥemmed Paşa ki Rûm-ili beglerbegisi idiler, çünki N (31^{b/9-10}) / şâhibül-eyâdi ve'n-ni'am [V27^b] mezbûr V (27^{a/19} - 27^{b/1})

13 ufķ-ı M N (31^{b/10}): maṭla'-ı V (27^{b/1})

14 buldılar, M N (31^{b/11}): göricek V (27^{b/2})

15 himmet M N (31^{b/12}): maḥabbet V (27^{b/3})

16 buyurmuşlaridi ve le'âlî-i tehniyet ve cevâhir-i zevâhir-i pend ü naşîhate M N (31^{b/13-14}): buyurdılar ki evvelen le'âlî-i mütelâli-i tehniyet ve şâniyen cevâhir-i zevâhir-i naşîhat ki her biri gûşvâre-i 'âķl u dîn ve ṭavķ u yâre-i nev-'ârûs-ı yakîn olmağa ḳaribdür, V (27^{b/4-6})

17 hazretleri cânibinden M N (31^{b/18}): ṭarafından V (27^{b/10})

ki zimâm-ı icrâ-yı [N32^a] kavâ'id-i dîn ve ıslâh-ı meşâlih-i cumhûr-ı müslimîn keff-i kifâyetiñe sipâriş buyurulmuşdur, ma'lûm ola ki evvelâ dibâ-yı zîbâ-yı devlete tarz-ı Şerî'at-i Muḥammedî¹ ile [M34^a] tırâz viresin. Ve şâniyen fark-ı Ferḳad-sâ-yı emâreti efsar-i ḳânûn-ı siyâsetle ser-efrâz ḳılasın. Ve kemâ-yen-bağî deḳâyıḳ-ı şer'iyyeye 'arîf ve ḳavâ'id-i ḳânûn-ı siyâsete vâḳıf olasın. Ve illâ âfitâb-ı devleti şaded-i zevâlde ve manşib-ı imâreti şeref-i intikâlde ma'lûm idinesin. Ve bu ma'nâda buyurmuşlardır:²

Beýt:

هم شرع ز ملك ارجمندی دارد
هم ملك ز شرع سربلندی دارد³

Neşr: [V28^a] Ve daḫi⁴ her ḥuşûşda bîdâr-ı dil ü hûş-mend ve âgâh-zamîr ü hı-red-mend olup her ḥuşûşa bi'z-zât kendüñ mübâşir ve evâyil-i kârda 'avâḳıb-ı umûra nâzır olasın. Ve daḫi⁵ vâcibdür ki tertîb-i merâtib-i insâna temyîz-i kâmil ve taḳdîr-i maḳkâdîr-i eṣrâf ü a'yâna vuḳûf-ı şâmil ḥâsıl eylesesin. Tâ ki fûrûḡ-ı râsta zulâm-ı dürûḡdan imtiyâz virmege mâlik ve istimâ'-ı kızb-i şarîḥ ve ıṣḡâ-i ifk-i şaḫîḥden ihtirâz ḳılmağa sâlik olasın. Ve daḫi⁶ esâs-ı devletün ḳavâ'id-i ḥikmet ve ḳânûn-ı 'adâlet üzre tarḥ idüp [N32^b] mevâ'iz-i 'ulemâ ve neşâyiḥ-i şuleḥâyı zamîr-i vaḳḳâduña⁷ pîş-nihâd ḳılasın ki, hem binâ-i memleket [M34^b] mi'mâr-ı 'adâletünle ma'mûr⁸ ve hem zu'afâ-yı ra'yyet nesîm-i luḫf ü mürüvvetünle ḥandân ü mesrûr olup tâ ki dünyâda sarây-ı⁹ sa'âdetün raḥne-i ḥalelden emîn ola ve 'uḳbâda ḳaşr-ı a'mâlün maḳâm-ı bülend ve derecât-ı 'âliyât bula.

Şi'r:¹⁰

هر که درین خانه شبی داد کرد
خانهٔ فردای خود آباد کرد

1 Muḥammedî M N (32^{a/3}): Aḥmedî V (27^{b/14})

2 Ve bu ma'nâda buyurmuşlardır M N (32^{a/8-9}): - V (27^{b/18})

3 "Hem şeriatın saltanattan üstünlüğü vardır / Hem saltanatın başı şeriatla yukarıdadır"

4 daḫi M N (32^{a/10}): - V (28^{a/1})

5 her ḥuşûşa ... daḫi M N (32^{a/11-13}): ḡavr-i mühimmâta misbâr-ı fikrle vuşûl ve külliyyât ü cüz'ıyyâta ḳuvvet-i zihñ ve fevr-i derke ihâta vü şümûl ḳaşd eylesesin ve V (28^{a/2-4})

6 daḫi M N (32^{a/18}): - V (28^{a/9})

7 zamîr-i vaḳḳâduña M N (32^{b/1}): bünyâd-ı umûruña V (28^{a/11})

8 - M N (32^{b/2}): u âbâdân V (28^{a/12})

9 mürüvvetünle ḥandân ü mesrûr olup tâ ki dünyâda sarây-ı M N (32^{b/3-4}): iḥsânunla ḥoş-ḥâl ü şâdmân olmaḡla dünyâda binâ-yı V (28^{a/13-14})

10 ola ve 'uḳbâda ... Şi'r M N (32^{b/5-6}): ve 'uḳbâda fâ'iz-i devlet-i necât ve ḥâ'iz-i derecât-ı 'illıyyîn olasın.

Nazm-ı Fârisiyye V (28^{a/15-16})

دادگری شرط جهانداريست
دولت باقى زکم آزاريست¹

Neşr: Ve daḥi² pâdişâh-ı deryâ-nevâl ḥazretlerinin kral-ı bed-fi'âlle [V28^b] mâbeynlerinde olan silsile-i şulḥı taḥrîkden ḥazer idesin ve her-âyine dâmen-i te'ennî vü tedebbüre teşebbü[s] idüp ṭarîḳ-i sedâd ve şâh-râh-ı reşâd üzere gidesin. Ve³ eger pister-i sa'âdetde âsûde-ḥâl ve serîr-i 'izzetde müreffehü'l-bâl olmağı maḳşûd idinesin, be-her-ḥâl⁴ celâyil-i himmetüñi⁵ maḳâşid-ı şulḥa maḳşûr ve ḳuşârâ-yı müdârâyı âbâdân⁶ u ma'mûr ḳılasın.

Beyt: آسایش دو گیتی مضمون این دو حرفست
با دوستان تطف با دشمنان مدارا⁷

Neşr: Eger 'adû-yı bed-ḥüy ṭarafından⁸ bir kâr-ı nâ-şâyeste zuhûra gelürse hele bârî bâdî sen olmayasın. [N33^a] Zîrâ ber-her-ḥâl bâdî-i azlem ve mübâşeret-i aḥṭârda 'adem-i mübâderet ṭarîḳ-i [M35^a] eslemdür. Belki nişâne-i erbâb-ı ḥazm oldur ki emr-i ḥaşmda müdârâyı revâ ve def'-i mazarratda rıfḳ u mülâṭa-feti sezâ göre."

Şi'r:⁹ فریب خویش از خشم نا خوش به است¹⁰
برافشاندن آب از آتش به است

1 "Kim ki evinde bir gece adaleti sağlasa / Yarınki evini abad eder / Adalet saltanatın şartıdır / Zulmü az olan devlet baki kalır"

2 daḥi M N (32^{b/8}): - V (28^{a/19})

3 idesin ve ... gidesin. Ve M N (32^{b/10-12}): idüp 'arûs-ı vifâḳı münḥalî'u'l-'izâr ve raḥş-ı ittifâḳı küsiste-i meḥâr itmeyesin.

Beyt: الصلح قَبْلَ شَجَاعَةِ الشَّجْعَانِ
هُوَ أَوَّلُ وَهْيِ الْمَحَلِّ الثَّانِي

(El-Mütenebbî'nindir. "Barış, yiğitlerin cesaretinden önce gelir / O birinci, diğerinin yeri ise ikinciliktir")

Beyt: جزر وی را ی اهل تجارب گمان مبر
آینه که چهره نماید درو ظفر

("Tecrübelilerin görüşünden dışarı çıkmayı düşünme / Zafer, gerçeği gösteren aynadadır") **Neşr** V (28^{b/1-5})

4 Be-her-ḥâl M N (32^{b/14}): - V (28^{b/6})

5 - M N (32^{b/14}): marâşid-ı V (28^{b/7})

6 âbâdân M N (32^{b/15}): âbâd V (28^{b/8})

7 Hâfız-ı Şîrâzî'nindir. "İki cihanın da istirahatı şu iki sözün tefsirinden ibarettir: / Dostlara mürüvvet, düşmanlarla geçim" (*Hâfız Divânı*, s. 5).

8 bed-ḥüy ṭarafından M N (32^{b/18}): dürrüşṭ-rûdan V (28^{b/9})

9 **Şi'r** M V (28^{b/13}): **Nazm** N (33^{a/4})

10 قریب M: فریب N (33^{a/4}) V (28^{b/14})

مرادیکه از لطف گردد تمام
چه باید سوی قهر دادن لجام¹

Neşr: Çün kîse-i cevâhir-i zevâhir-i naşîhat-i merķûm ĥatm-i ihtitâmla² maĥtûm oldu, cemî³ mühimmât-ı emâreti tertîb ve eczâ-i levâzım-ı umûr-ı lâzımelerin ĥoķķa-i tekmilde terkîb idüp birkaç esb-i tâzî-i lu'bet-bâzı livâ-i zerrîn-ser-i pâdişâh-ı heft-kîşver ile⁴ irsâl buyurmuşlaridi.

Beyt li-münşî'ihî:⁵ Anuñ ki ide başını luţf-i Ĥudâ penâh
Lâ-büdd ayağına gelür anuñ livâ-i şâh

Neşr: Vaķtâki⁶ 'alem-i pâdişâh-ı Cem-ĥaşem ve zıkr olunan⁷ dürc-i le'âlî-i⁸ muĥterem vâşıl-ı cenâb-ı vâlâ-himem oldu,⁹ merâsim-i taķbîl ü ta'zîm ve mevâ-cib-i şükr-i ni'met¹⁰ taķdîm olunup buyurdılar:

Beyt: الحمد لله حمدا دائما ابدا
اذ يسر الله مالم يؤته احدا¹¹

Neşr:¹² Cemî' eĥibbâ vü aşdikâ ve bîgâne vü âşinâ 'arşa-gâh-ı 'arzlarına ĥid-met-i tehniyeti inhâ itmişleridi ve¹³ lisân-ı ĥâl ve zebân-ı maķâlle eyitmişleridi.¹⁴

1 "Kendini oyalamak kötü hiddetten iyidir / Su fişkırtmak ateş püskürtmekten iyidir / Her arzu lütüfla tamam olur / Gazaba yönelmeye ne gerek var?"

2 اختتمه M: ختم اختتامه N (33^{a/7}) / ختم خاتمت ايله V (28^{b/16})

3 oldu, cemî' M N (33^{a/7}): buyuruldu, cemî'an V (28^{b/17})

4 lu'bet-bâzı livâ-i zerrîn-ser-i pâdişâh-ı heft-kîşver ile M N (33^{a/10-11}): lu'bet-bâzla ki her biri

Meşnevî: چهنده بر زمین خوش بادیابی [V29*]
پریده بر هوا فرخ همایی

چو عقل عیسوی افلاک گردی
چو فکر هندسی گردون نوردی

("Yerinde zıplayan iyi hava alır / Devlet kuşu göğe uçmuş / Aklında İsa gibi göklerde gezer / Hesapta fikreder dünyayı gezer")

Neşr: livâ-i gerdün-sâ-yı pâdişâhi ile refîķ-i râh idüp V (28^{b/19} - 29^{a/4})

5 **Beyt li-münşî'ihî** M: **Beyt** N (33^{a/11}) / - V (29^{a/4})

6 Anuñ ki ide ... Vaķtâki M N (33^{a/12-13}): Çün ĥabl ü V (29^{a/4})

7 zıkr olunan M N (33^{a/13}): ol V (29^{a/4})

8 - M N (33^{a/14}): mütelâli-i V (29^{a/5})

9 oldu, M N (33^{a/14}): olduķda V (29^{a/5})

10 ni'met M N (33^{a/15}): ni'met-i bî-ġâyet V (29^{a/6})

11 احد M: احدا N (33^{a/17}) V (29^{a/8})

"Sürekli ve sonsuz hamd Allah'a mahsustur / Allah kolaylaştırırsa kimseye vermediğini ona verir"

12 - M N (33^{a/17}): Ve V (29^{a/8})

13 itmişleridi ve M N (33^{a/19}): idüp V (29^{a/9})

14 eyitmişleridi M N (33^{a/19}): bu ebyâtı güyâ olmuşlaridi (Altında "oldılar" yazılıdır.) V (29^{a/10})

[N33^b] **Nazm-ı Fârisî:**¹[M35^b] امروز بخت نیک بشارت رسان ماستاقبال را بپرده امید صد نواز²

روزیست اینکه دل بهزاران دعاش جست

عهدیست اینکه جان بهزار آرزوش خواست³

Neşr: Pes ol neşâyıh-ı sa'âdet-me'âli düstürü'l-'amel-i her-hâl ve mazmûn-ı sa'âdet-maqrûnete⁴ imtişâl buyurdılar ve⁵ tehiyye-i esbâb-ı irtihâle iştigâl üzre oldılar.⁶ Tertib-i muḫaddemât-ı emârete 'arşa-i⁷ zuhûrda cilve virmege bu üslûb üzre himmet kıldılar ki⁸ erbâb-ı hîred-i şîr-merd ve [V29^b] hizebrân-ı⁹ pîşe-i neberd olan dilâverlerden ki her biri¹⁰ per ü bâl-i külengle ârâste ve nîze-i cân-şikârları¹¹ sū-yı âsmâna peyveste idiler,

Şi'r:¹²

همه مبارز و تند و دلیر و خون آشام

همه دلاور و رزم آزما و کینه گذار

فکنده در بر خود درع و جوشن از پر و بال

کشیده نیزه وخنجر چو پنجه و منقار¹³

Neşr:¹⁴ iki yüz mıḫdârı 'ulûfeci gâziler¹⁵ cem' idüp ferr ü kerr-i ihtîşâm gâyet-i encâma vâşıl olıcaḫ bir zamân-ı sa'd-nişânda perçem-i tûğ-ı¹⁶ 'alemi kâkül-i mehveşân gibi perîşân ve dâmen-i¹⁷ livâ-i âsmân-sâyi çehre-i mihr ü mâha [N34^a] sâye-bân idüp şadâ-yı kûs ve âvây-ı derây ve gırîv-i şûrnâ vü kerrenây

1 **Nazm-ı Fârisî** M: **Beyt** N (33^{b/1}) / **Şi'r** V (29^{a/10})

2 N: نواز M: نواست (33^{b/2}) V (29^{a/11})

3 Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî'nin *Ravzatü'ş-Şühedâ*'sındandır. "Bugün güzel bahtım müjde verdi / Geleceğime yüz ümit perdesi açıldı / Gün o gün ki gönül binlerce duasına kavuştu / Devir o devir ki can bin arzusuna erişti"

4 maqrûnete M: maqrûnuna N (33^{b/6}) V (29^{a/14})

5 buyurdılar ve M N (33^{b/6}): buyurmağa himmet kılup V (29^{a/14})

6 iştî'âl üzre oldılar. M: iştigâl üzre olup N (33^{b/7}) V (29^{a/15})

7 'arşa-i M N (33^{b/8}): 'arşagâh-ı V (29^{a/16})

8 kıldılar ki M N (33^{b/9}): buyurmuşlar idi ki evvelen hâzâne-i bi-bahânelerin envâ'-ı cevâhir ve ecnâs-ı nuḫûd-ı vâfir ile meşhûn ve emtî'a-i esliḫa-i ḥadd-i hisâb ve fezleke-i şumârdan birün eyleyüp V (29^{a/17-19})

9 hîred-i şîr-merd ve hizebrân-ı M N (33^{b/9-10}): hîred ve şîr-merd merdân-ı V (29^{a/19} - 29^{b/1})

10 dilâverlerden ki her biri M N (33^{b/10}): merd-i dilâver ve bahadır u pür-hüner, ma'reke-dide ve ceng-âzmûde, kavâ'id-i ḍarb ve âyin-i harbi her vechile sûtûde ve V (29^{b/1-3})

11 şikârları M N (33^{b/11}): şikârı V (29^{b/4})

12 idiler, **Şi'r** M: idiler, **Kıt'a** N (33^{b/12}) / **Kıt'a** V (29^{b/4})

13 چو M N (33^{b/15}): ز V (29^{b/6})

"Herkes savaşı, atik, cesur ve kan içici / Herkes yiğit, savaşkan ve kinci / Tüy ve kanattan zırhları üzerlerinde / Pençe ve gaga gibi mızrak ve hançerler çekilmiş"

14 - M N (33^{b/16}): gâzilerden V (29^{b/7})

15 gâziler M N (33^{b/16}): - V (29^{b/7})

16 -M N (33^{b/18}): dirhem-i V (29^{b/9})

17 dâmen-i M N (33^{b/19}): şukḫa-i V (29^{b/10})

zemîn ü zamāna ğulğüle [M36^a] ve miyân-ı kerr ü beyāna velvele şalup¹ livā-i Filek'e 'azîmet buyurduklarında aşhâb u aḥbâb âteş-i² firâkdan bî-tâb³ olup bu beytün âvâze-i bî-endâzesin heft-perde-i âsmâna ırgürmüşleridi:

Beyt: Eyledün 'azm-i sefer luṭf-i Hudâ yâruñ ola
Himmet-i ehl-i nazar kâfile-sâlâruñ ola

Neşr: Pes cemî'an⁴ ḥadem ü ḥaşem ve ḥuddâm-ı muḥterem⁵ ile 'azm-i rāh idüp māh gibi menzil be-menzil rihlet ve âfitâb gibi şehirden şehre nakl ü hareket [V30^a] idüp⁶ mânend-i māh-ı felek ser-menzil-i Filek'i ârām-gāh idinmişleridi.⁷ Birkaç gün zaḥmet-i sefer ve meşakḳat-i rāhdan âsûde olduğdan soñra ḥāl-i memleket ve aḥvâl-i ra'ıyyeti gördiler ve kâr-ı 'âlemi tefahḥuş ve girdâr-ı rûzgârı teftiş buyurdılar. Ve tedâbîr-i zabt-ı şüğûr ve kıyâm-ı umûr-ı⁸ cumhûrda bir mertebe kifâyet izhâr buyurmuşlaridi⁹ ki, 'adl-i kâmilleriyle fâl-i re'âyâ hümayûn ve bezl-i şâmilleriyle ḥāl-i fuḳarâ gayret-ġinâ-yı Kârûn olup eṭrâf u eknâfda olan zaleme vü a'dâ şarşar-ı kâhrlarından¹⁰ berg-i [N34^b] bîd gibi lertzân ve tünd-bâd-ı¹¹ siyâsetlerinden evrâk-ı ḥazân gibi rîzân olmuşlaridi.

Beyt li-münşî'ihî: [M36^b] Ğarâz devletden ancak bir 'adâlet
Hîred-mendân katında mâ-'adâlet

Neşr:¹² Zamân-ı hümayûn ve 'ahd-i meymûnlarında zulm ü 'udvân 'anḳâ-âsâ¹³ kâf-ı 'ademi me'vâ¹⁴ eylemiş idi. Ve tuğyân u 'işyân¹⁵ iksir-i ekber ve kibrît-i

1 şalup M N (34^{a/3}): birağup V (29^{b/13})

2 âteş-i M N (34^{a/4}): âteş-pâre-i V (29^{b/14})

3 bî-tâb M N (34^{a/5}): bî-teb ü tâb V (29^{b/14})

4 cemî'an M N (34^{a/9}): cemî' V (29^{b/17})

5 ḥuddâm-ı muḥterem M N (34^{a/9}): cümle-i ḥavâşş-ı maḥrem V (29^{b/17-18})

6 idüp M N (34^{a/11}): buyurup V (30^{a/1})

7 idinmişleridi M N (34^{a/12}): idindiler V (30^{a/1})

8 ḥāl-i memleket ... umûr-ı M N (34^{a/14-16}): aḥvâl-i memleketi cüyân ve ḥāl-i ra'ıyyeti pürsân olup kâr-ı 'âlemi teftiş ve girdâr-ı re'âyâ niçedür tefahḥuş buyurup tedbîr-i umûr ve zabt-ı şüğûr ve kıyâm-ı mesâlih-i V (30^{a/3-5})

9 buyurmuşlaridi M N (34^{a/16}): eylediler V (30^{a/6})

10 şarşar-ı kâhrlarından M N (34^{a/19}): tünd-bâd-ı heybetlerinden V (30^{a/8})

11 tünd-bâd-ı M N (34^{b/1}): şarşar-ı V (30^{a/9})

12 **Beyt li-münşî'ihî ... Neşr** M N (34^{b/2-4}): - V (30^{a/10})

13 'anḳâ-âsâ M N (34^{b/5}): mânend-i 'anḳâ V (30^{a/11})

14 'ademi me'vâ M N (34^{b/5}): 'ademde mekân V (30^{a/11-12})

15 - M N (34^{b/6}): mişâl-i V (30^{a/12})

aḥmer gibi¹ kişver-i ḥayâli² maḳarr kılmış idi.³ Ba‘dehū livā-i mezbūruñ pe-sendide vü kâr-âzmüde⁴ gâzilerin ma‘raz-ı ḥiṭāba getürüp bu güne naşihate⁵ müteşaddi oldılar ki: “[V30^b] Ḥālā pādişāh-ı deryā-nevāl⁶ ḥazretlerinüñ kıral-ı bed-fi‘âlle mabeynlerinde rişte-i muşâfât muḥkem ve sebze-i müvālā[t] ser-sebz ü ḥurremdür. Pes imdi re‘y-i rezîn ve tedbîr-i⁷ güzîn oldur ki bu ṭâ‘ifeyi icrâ-yı emr ü fermânda ol ḳadar muṭlaḳu‘l-‘inân itmemek gerekdür, tâ ki⁸ zimâm-ı istiḳlâli ḳabza-i iḳtidârlarında râygân bulmayalar ve defaten ser-rişte-i ittifâḳı daḥi küsiste kılmamak gerek, tâ ki⁹ mehâr-ı ḥırmânı gerden-i cāna bend idüp rāh-ı şaḳāvet ü ‘adāvetde şābit-ḳadem olmayalar. Ve daḥi şefeḳat ü ‘âṭifetden daḥi ol mıḳdâr mehcūr olmayalar ki nevmîd olup silsile-i ‘adāveti taḥrike āḡāz itmeyeler.¹⁰ Ve ḥendân ni‘met [N35^a] ü iḥsānda¹¹ daḥi müstaḡraḳ olup ḡurūr bulmayalar¹² ki [M37^a] ḡāyet-i şervet ve nihāyet-i [n]aḥvetden da‘vâ-yı fir‘av-niyyete gitmeyeler.¹³

1 gibi M N (34^{b/6}): - V (30^{a/12})

2 ḥayâli M N (34^{b/6}): ḥayâlde V (30^{a/13})

3 - M N (34^{b/7}):

Nazm:

ملک شد آینه اسکندری
تا تو رخ خویش درو بنگری
روی تو زیبا ننماید مگر
ژنگ تعدی بری ازوی بدر
ملک فروزی ز سحر پیشه کن
وز نفس صبحدم اندیشه کن
آن بکند گاه یکی پیرزن
ناوک مرد افکن صد تبرزن

(“Mülk İskender’in aynası oldu / Ki sen onda yüzünü görürsün / Gerçi o yüzünü güzel göstermez / Küstahlık pasını ondan sil / Mülkü genişletmeyi erkenden düşün / Sabahki nefesinden endişe et / Bazen yaşlı bir kadın öyle bir iş yapar ki / Adam yıkan ok ve yüz baltacı onu yapamaz”) Nesr V (30^{a/13-17})

4 kâr-âzmüde M N (34^{b/7-8}): kâr-dide V (30^{a/18})

5 naşihate M N (34^{b/9}): cevāba V (30^{a/19})

6 deryā-nevāl M N (34^{b/9}): şāhib-nevāl V (30^{b/1})

7 tedbîr-i M N (34^{b/12}): kâr-ı V (30^{b/3})

8 bu ṭâ‘ifeyi icrâ-yı ... tâ ki M N (34^{b/12-14}): ne icrâ-yı emr ü fermânda bu ṭâyife kendülerin muṭlaḳu‘l-‘inân ḡurüp V (30^{b/4-5})

9 bulmayalar ve defaten ... tâ ki M N (34^{b/14-16}): bulalar ve ne defaten ser-rişte-i vifâḳ küsiste olmaḡla V (30^{b/6})

10 idüp rāh-ı ... daḥi ol ... itmeyeler M N (34^{b/16-19}): ve kemend-i ṭuḡyānı miyân-ı iz‘ânlarına peyvend ideler.

Beyt:

و من طلب العلياء ويا لسيف والندی
وبالرای لم يبعد عليه مرام

(“Yüksekleri, kılıcı, çiğ damlasını ve görüşü talep eden için amacına ulaşmak uzak değildir”)

Nesr: Ve daḥi bu ṭâyifeyi şefeḳat ü ‘âṭifetden ol ḳadar dūr u mehcūr kılmamak gerek ki bi‘l-külliyen nâ-ümmîd olup silsile-i ‘adāveti taḥrike āḡāz ideler V (30^{b/7-11})

11 iḥsānda M: iḥsāna N (35^{a/1}) V (30^{b/12})

12 olup ḡurūr bulmayalar M N (35^{a/1}): u maḡrūr itmemek gerek V (30^{b/12-13})

13 fir‘avniyyete gitmeyeler M N (35^{a/3}): fir‘avniyyet kıllalar V (30^{b/14})

Rubā'îyye:

گر چشم تواضع فکنی بر جاهل
او کرد تکبر و زخود شد زاهل
زنهار مکن تواضعش زآنکه گهر
بر گردن خرنیست مرد عاقل¹

Neşr: Belki vâcibdür ki dâyire-i havf ü recâda dâyir ve² dide-i hâlleri çehre-i va'd ü va'ide nâzır ola. Zîrâ emn ü şervet, sebeb-i nahvet ve mûcib-i 'işyân ü fir'avniyyetdür. Ve ye's ü [V31^a] haybet, bâ'îş-i cerâ'et ve mûriş-i hedm-i 'arz-ı salţanatdur.

Beyt:

نومید دلبر باشد و هم چیره زبان
ای دوست چنان مکن که نومید شوم³

Neşr: Ve bu muḳaddime-i mühimme daḥi berāhîn-i kâtî'a ile müselleme-
dür ki muşâdaḳat ü müvâlefet-i selâṭîn ve muşâfât ü müvâlât-ı esâṭîn mü-
cib-i nef'-i 'ibâd ve sebeb-i ḳal' u ḳam'-ı⁴ fitne vü fesâddur. Pes imdi ḡâziyân-ı
dilir ve dilirân-ı pür-tedbîrden mercûdur ki âb-ı muşaffâ-yı şulḥ u şalâḥı⁵
ḡubâr-ı naḳz-ı 'ahdle mükedder itmeyeler ve ser-rişte-i vifâḳı elden ḳoyup
ṭarîḳ-i küfrân ü ḡadre gitmeyeler. Ve⁶ miyân-ı keferede, keferde yarar mîrânla
zimâm-ı müdârâyı [N35^b] elden ḳomayalar. Ve şabr u şikîbi ser-nâme-i⁷ re'y-i
muşib bileler. [M37^b] Tâ ki inşâ'allāhu te'âlâ 'âḳıbet-i kâr hayrla ḥuşûl bula ve⁸
âhû-yı maḳşûd u merâm nevâziş-i mâ-lâ-keḷâmla râm ola.

1 “Bir cahile tevazu gözüyle bakarsan / Kibirlenip kendinden geçer / Katiyen tevazu gösterme ki inciyi / Eşeğin boynuna takmaz akıllı adam”

2 ve M N (35^{a/6}): olup V (30^{b/17})

3 Menûçihri Dâmegânî'nindir. İranlı şair, Ebû'n-Necm Ahmed b. Kûs b. Ahmed Menûçihri Dâmegânî hakkında daha fazla bilgi için bk. Rıza Kurtuluş, “Menûçihri”, *TDV İA*, c. XXIX, Ankara 2004, s. 156-157. “Ümitsiz hassas olur ve dili de keskin / Ey dost öyle yapma ki ümidim kırılmasın”

4 ḳal' u ḳam'-ı M N (35^{a/14-15}): ḳaṭ' u ḳal'-ı V (31^{a/5})

5 fesâddur. Pes ... şalâḥı M N (35^{a/15-17}): fesâd ü 'inâddur.

Beyt:

این آن اساس نیست که کردد خللیذیر
لو بست الجبال او انشقت السما

(Selmân-ı Sâvecî'nin *Divân-ı Eş'âr*'ındandır “Zarar görecek temel değildir bu / Dağlar sarsıldığında veya gök yarıldığında”)

Neşr: Pes ḡâziyân-ı dilir ve merdân-ı pür-tedbîrden mercûdur ki âb-ı muşaffâ-yı vifâḳı V (31^{a/6-8})

6 itmeyeler ve ... Ve M N (35^{a/17-19}): itmeyüp nihâd-ı celâdet-nijâdlarında mecbûl ü mecbûr oldukları ziver-i celâdet ve pîrâye-i şecâ'atle nihân-hâne-i kârlarına zib ü zînet virüp V (31^{a/9-11})

7 - M N (35^{b/1}): menşûr-ı V (31^{a/13})

8 bileler. Tâ ki inşâ'allāhu te'âlâ 'âḳıbet-i kâr hayrla ḥuşûl bula ve M N (35^{b/2-3}): bilüp izhâr-i 'adâvet itmeyeler. Tâ ki âheste âheste inşâ'allāh 'âḳıbet V (31^{a/13-15})

Şi'r:¹

بآهستگی کار عالم برار
 که در کار گرمی نیاید بکار
 چراغ ار بگرمی نیفروختی
 نه خود را نه پروانه را سوختی
 شکیب آورد بندها را کلید²
 شکینده را کس پشیمان ندید³

Neşr: Hemân gürg güsfeinde çübân ve şâhîn kebûtere didebân [V31^b] olmak laţifesiñ zühûra getürüp ‘ahd-i pâdişâh-ı dîn-perver mer’î kılınmak muhakkağ u⁴ muharrerdür.”

Anlar dağı pây-ı edeb üze kıyâm itdiler ve vezâyif-i ta’zîm ü tekrîme ihtimâm gösterüp eyitdiler: “Mîr-i rüşen-zamîr hâzretleri cevâhir-i zevâhir-i naşîhatden ol nesne’i ki kilik-i zebânla şâhife-i beyâna çekmişlerdür, her-âyine şalâh-ı hâl-i ben-değânı mutazammın ve intizâm-ı ahvâl-i çâkerânı mütekeffildür.”

Şi'r:⁵

ترا بندگانیم از جان و دل
 ولی ترا بندگان ز خدمت خجیل
 دو جادست بندیم بهر نیاز
 یکی پیش تو دگری در نماز
 بود واجب و فرض بر ما دو کار
 زمین بوس تو سجده کردگار⁶

1 Şi'r M: Beyt N (35^{b/4}) / Nazm V (31^{a/15})

2 بندها M: بندها N (35^{b/6}) V (31^{a/18})

3 Nizâmî-i Gencevî'nin *Şeref-nâme* adlı eserindendir. “Dünya işini yumuşaklıkla yürüt / İş yaparken kızmaya gerek yok / Mum eğer ateşle yanmasaydı / Ne kendi ne de pervane yanardı / Her engelin anahtarı sabırdır, inan / Sabırlı kimseler olmaz hiç pişman”

4 muhakkağ u M N (35^{b/9}): - V (31^{b/2})

5 “Senin can u gönülden köleniz / Ancak sana kölelikten ve hizmetten yüzümüz kızarıyor / İki yerde elimiz bağlı her niyazda / Biri senin önünde diğeri namazda / Bize iki şey farz ve vaciptir / Senin önünde yeri öpmek ve Allah için secde”

6 Anlar dağı ... Şi'r: ... زمین بوس تو سجده کردگار M (“Şi'r” kelimesi yazılmamıştır.) N (35^{b/10-17}): deyüp envâ-ı cevâhir-i naşâyıhla güş-ı hûşların müzeyyen kıldı. Ve ‘ırq-ı cüd-ı cibilli ve kerem-i qarîhat-i aşîleri harekete gelüp buyurdılar. Tâ ki der-i genc-i kâmrânî açıldı ve hâşş u ‘amma şalâ-yı in’âm-ı ‘amm idüp şehri vü garîbi naşib-i tamâmla ğanı ve muhtâc ü fakîri ‘atâ-yı ‘amimle ebnâ-yı cinsinden müstağnî kıldılar. Belî şerâyit-i işâbet-i kerem ve erkân-ı ifâzat-ı ni’âm oldur ki feyzân-ı nevâlî mânend-i ğamâm muţî u ‘aşî ve edânî vü ekâşîye ‘amm ola.

**Ḳal'a-i Egri begi olan Maḡuḇi Ğaşpar¹ nām Macara [M38^a] hediyye-i
bisyr² irsāl buyurdıklarında [V32^a] Çarkezi Miḡal³ [N36^a]
nām mel'ün-ı bed-encām nehb ü ġāret itdügüdür.**

Emir-i⁴ şāhib-ni'am 'ahd-i mezbürdan muḡaddem⁵ defter kedḡudāsı iken ḡal'a-i Göle⁶ begi olan Maḡuḇi Ğaşpar⁷ nām nāmdār Macar'la mābeynlerinde bīḡānelik perdesi mürtefi' ve āşinālik esbābı müctemi' olmağın ol zamānda mīr-i şāhib-nevāl ḡazretlerine⁸ bī-nihāye pīşkeş irsāl eylemegin devlet ü⁹ sa'adetle livā-i Filek'e vālī olduklarında ḡuḡūḡ-ı sābıḡayı ferāmūş itmeyüp merāsim-i büzürgān ve ḡavā'id-i mehterān kemā-yenbaḡi mer'ī buyurulup mezkūr Maḡuḇi'ye münāsib ba'zı hedāyā tedārük olunup irsāl olunması maḡşūd olunduḡda ḡal'a-i Filek ḡurbında olan¹⁰ Aynaşḡa nām ḡal'anuñ begi olan Çarkezi Miḡal nām mel'ün-ı¹¹ ḡalālet-encām ki¹² dem be-dem şıdḡ u vidād ve da'vā-yı ittiḡāddan dem urırdı ve dāyimā "Sulṡānım ben senūñ dirhem-ḡarīde ḡuluñum. Hemān ḡidmet buyur." dir yürürdi. Mī[r]-i¹³ Ḥātem-zamīr ḡaz-

Ḳıṡ'a:

ز اولاد آدم دو کس ماند و بس
کز انعام او گوهر و زر نیافت
یکی آنکه مادر نژادش هنوز
دوم آنکه عهد ورا در نیافت

("Ādemoḡlundan sadece iki kişi / Onun ihsanından mücevher ve altın bulamadı / Biri henüz anasından doğmadı / İkincisinin devri ise hiç gelmedi")

Ol gün āfitāb-ı 'ālem-tāb gibi zer-efşānlık ve baḡt-ı tāze ve devlet-i cūvān gibi kāmrānlık idüp meclis-i şeriflerinden her ḡāzi-i kerrār 'aṡiyye-i bī-şumāra mālīk olup mevācib-i şıḡr-i ni'am-ı bī-pāyāna ḡıyām gösterüp mesrūr u ḡandān cānib-i kāşānelerine revān olmuşlar idi.

Şi'r: Māye-i tevḡīḡ keremdür kerem
Genc-i yaḡīn deremdür derem
Genc-i revāndan şorarişēñ nişān
Genc-i revān bezl-i revāndur hemān V (31^{b/2-18})

- 1 Ğaşpar M N (35^{b/18}): - V (31^{b/19})
- 2 bisyr M N (35^{b/19}): şumār V (31^{b/19})
- 3 Miḡal M N (35^{b/19}): - V (32^{a/1})
- 4 Emir-i M N (36^{a/2}): Mīr-i V (32^{a/2})
- 5 'ahd-i mezbürdan muḡaddem M N (36^{a/2}): bundan aḡdem V (32^{a/2})
- 6 Göle M: Egri N (36^{a/3}) V (32^{a/3})
- 7 Ğaşpar M N (36^{a/3}): - V (32^{a/3})
- 8 şāhib-nevāl ḡazretlerine M N (36^{a/5-6}): mezbūra V (32^{a/5})
- 9 devlet ü M N (36^{a/6}): - V (32^{a/6})
- 10 olan M N (36^{a/11}): vāḡi' olup kendülerüñ ḡāşşı olan V (32^{a/11})
- 11 mel'ün-ı M N (36^{a/13}): kāfir-i V (32^{a/12})
- 12 ki M N (36^{a/13}): - V (32^{a/13})
- 13 ميم M: میر N (36^{a/16}) V (32^{a/15})

retleri¹ daḥi dāyimā fazla-i in'âmlarından² hālî kımayup nazar-ı 'atıfet-eşer-lerin [M38^b] dirîğ buyurmazlardı. Lâ-cerem müşârün-ileyh³ Miḥal'ün şıdķ-ı da'vâsına ihtimâl virüp "Tedârük olunan [N36^b] hedâyâ ile irsâl olunacak âdemleri⁴ birkaç bedreķa-i rāh tedârük eyleyüp Egri'ye toğrı çıkarıviresün." deyü [V32^b] mezbûr Miḥal'e irsâl buyurmışlaridi. Ol mel'un-ı bed-ḥaşlet daḥi⁵ fırsatı ğanîmet bilüp nâşiye-i ḥâlin ğaddârlık ruķûmıyla merķûm ve cerîde-i aḥvâlin ḥıyânet rûsûmıyla mersûm itmiş idi. Ve 'adâvet-i dîniyyesin izhâr idüp aḥz-i intikâm ṭarîķın tıutup gitmiş idi. Pes ol la'in-i ḍalâlet-rehîn muķaddemâ⁶ mezbûrlaruñ yoluna bir ğürûh-ı bî-şükûhı kemîn kılmış idi. Ba'dehû⁷ birkaç kimesneleri anlara delîl idüp "Ṭarîķ-i şavâb bu cânibdür, benim zu'mımca bundan ğayrı ṭarîķ münâsib degildür." deyü zıkr olunan kemîn üzerine⁸ irsâl eylemiş idi.

Şi'r:⁹

هر كه پا در مضيق مكر نهاد

عاقبت سر بباد خواهد داد

حيله ماريست كان دو سر دارد

هر يكي گونه گون خطر دارد

آن سرش خصم را كند دلريش

وين رساند ضرر بصاحب خویش¹⁰

Neşr: Mezbûr nefer dâm-ı ḥileden [M39^a] bî-ḥaber ol la'inüñ kemîni üzeri-ne¹¹ ğüzer idicek 'ale'l-ġaffe¹² hücum idüp âteş-i ceng ü¹³ cidâli iştî'ale mecâl olmayıcaķ anlardan bir dil çıķmayup cümlesi¹⁴ giriftâr-ı [N37^a] dâm-ı âfet ve cemî'an irsâl olunan hedâyâyı nehb ü ğâret itdirmiş idi.

1 ḥazretleri M N (36^{a/16}): - V (32^{a/15})

2 in'âmlarından M N (36^{a/17}): in'âmından V (32^{a/15})

3 Lâ-cerem müşârün-ileyh M N (36^{a/18}): Mezbûr V (32^{a/16})

4 irsâl olunacak âdemleri M N (36^{b/1}): hem-rāh olacaķ sipāhlara V (32^{a/18})

5 daḥi M N (36^{b/4}): - V (32^{b/1})

6 nâşiye-i ḥâlin ... muķaddemâ M N (36^{b/4-8}): muķaddemâ ol la'in V (32^{b/2})

7 kılmış idi. Ba'dehû M N (36^{b/9}): idüp aḥz-i intikâm ve taḥşil-i merâma bu ṭarîķden ğayrı sebil yoķdûr deyüp V (32^{b/3-4})

8 zıkr olunan kemîn üzerine M N (36^{b/12}): - V (32^{b/6})

9 Şi'r M: **Meşnevî** N (36^{b/13}) V (32^{b/7})

10 Ayağını hile çukuruna sokan / Sonunda başını yele verir / Hile iki başlı yılan gibidir / Her birinin çeşit çeşit tehlikesi vardır / Bir başı düşmanını sokar / Öbürü de sahibine zarar verir"

11 üzerine M N (36^{b/17}): üzerinden V (32^{b/11})

12 - M N (36^{b/18}): defâten V (32^{b/11})

13 ceng ü M N (36^{b/18}): - V (32^{b/12})

14 cümlesi M V (32^{b/13}): cümlesin N (36^{b/19})

Beyt:

چو غافل بختد درنده پلنگ
توان کوفت آسان سرش را بسنگ¹

Neşr: Çünkü ol mel'un-ı dālālet-encām bu vākı'aya ikdām gösterüp maqşū-dı huşūl buldı ve² "Tutulmayan uğrı bigden toğrı" kıışası o degül gibi oldu. Ba'dehū dāmen-i tedārūke el urup eyitdi³ ki: "Bünyād-ı murād çünkü⁴ aḥ-sen vech üzre iştidād buldı, evlā budur ki dāmen-i qabāḥatı ḥār-ı töhmetden ḥalāşa çäre idem⁵ ve mîr-i mükerrem ḥazretlerinüñ⁶ didesine perde-i ḥile çekem. Ba'dehū māverā-i [V33^a] perdeden⁷ ne şüret zühür ider görem." deyüp ḥuzūr-ı şerîflerine huşūş-ı każiyyeyi bu minvāl üzre iḥbār eylemiş idi ki:⁸ "İrsāl olunan âdemîlerinüz bu bendeye⁹ mülākāt idüp yarar âdemîlerimizle sınırımızdan çıkınca gönderilmişlerdür [M39^b] ve ri'ayet ü ḥimāyetlerinde ihmāl vākı' olmayup ḥadden ziyāde ri'ayet olunmuşlardır."¹⁰

Ba'dehū irsāl olunan kimesnelerin taḥmînen gelmelerinüñ zamānı dāyire-i ḥadden tecāvüz idüp nām u nişānları peydā ve eşer ü 'alāmetleri hüveydā olmayacak mîr-i vālā-himem [N37^b] kemāl-i elemden beytül'-aḥzân-ı¹¹ gamma düşüp eydürlerdi:¹²

Beyt:

يعقوب صفت ناله كنان ميکنم افغان
کآيا خبر يوسف گم گشته که داند¹³

Neşr: Bu aḥvāl-i 'acibü'l-me'ālî mezbûr Mağuçi Ğaşpar'dan ihtimāl virüp bir mektûb irsāl buyurup¹⁴ huşūş-ı kârdan ḥaberdâr idicek anuñ daḥi ḥayreti kemāl mertebe iştidād bulup âyinleri üzre imān-ı Şeddād idüp "Ol âdemîlerinüzden ki su'âl buyurulmuş ve irsāl olunan iḥsân-ı bî-pâyāndan istifsâr¹⁵

1 "Yırtıcı kaplan uyursa gafil / Başı taşla kolayca ezilir"

2 **Beyt:** ... **Neşr:** ... buldı ve M N (37^{a/2-5}): - V (32^{b/14})

3 dāmen-i tedārūke el urup eyitdi M N (37^{a/6-7}): fikr eyleyüp didi V (32^{b/16})

4 çünkü M N (37^{a/7}): - V (32^{b/16})

5 - M N (37^{a/9}): ve tuḥm-ı ḡadri zemîn-i 'özre ekem. V (32^{b/18})

6 mükerrem ḥazretlerinüñ M N (37^{a/9}): mezbûruñ V (32^{b/19})

7 māverā-i perdeden M N (37^{a/10}): verā-i perde-i taḡdirden V (32^{b/19} - 33^{a/1})

8 ḥuzūr-ı şerîflerine ... ki M N (37^{a/11-12}): cenāb-ı vālā-nişāblarına V (33^{a/2})

9 bendeye M N (37^{a/13}): benedüñze V (33^{a/2-3})

10 gönderilmişlerdür ve ... olunmuşlardır M N (37^{a/15-16}): gönderildi ve ḥadden ziyāde ri'ayet kılındı." deyü bir mektûb-ı ḥud'at-üslüb irsāl eylemiş idi V (33^{a/4-5})

11 Beytül'-aḥzân: Hz. Ya'küb'un en sevdiği oğlu Hz. Yüsuf'tan kaybetmesi üzerine üzüntü ve acı çektiği evidir.

12 eydürlerdi M N (37^{b/1}): dirleridi V (33^{a/9})

13 "Ya'küb gibi inleyerek fğan ederim / Acaba kaybolan Yüsuf'tan haberi olan var mı?"

14 Bu aḥvāl-i ... buyurup M N (37^{b/4-5}): Ve ḳal'a-i Egri begi olan mezbûr Mağuçi'ye derḥāl bir mektûb irsāl idüp V (33^{a/11-12})

15 - M N (37^{b/9}): ḳaşd V (33^{a/16})

olunmuş, aślâ ve kaç'â haberdâr degilüz. Bu cânibe vâsıl olmadılar. İhtimâl-i ğâlib budur ki eşnâ-yı seferde har[â]m-zâde fesâdına uğramışlardır.¹ Geregi gibi tefahhuş buyurıla.” deyü ‘ubüdiyyet-nâme irsâl eylemiş² idi.

Pes emîr-i Hâtem-tıynetüñ³ [V33^b] sâ‘at be-sâ‘at elem-i derûnları⁴ izdiyâda meyl itdi. Ve günden güne ğamm-ı hâtır-ı maḥzûnları⁵ iştîdâda yüz tutdı. Ve hemîşe [M40^a] girdâb-ı ıztırâb ve maḥâm-ı hayrete düşüp ve âteş-i ğamm ve nâr-ı elemle tutuşup buyururlardı ki: “Cefâ-yı gerdiş-gerdünü âyâ kime taḥrîr idem? Ve derd-i derûn ve hâl-i diger-gûna ‘acabâ ne çâre bulam?”

[N38^a] **Beyt:**

بدرد دل گرفتارم دواى دل نمیدانم
دواي درد (د) دل کاریست بس مشکل نمیدانم⁶

Nesr:⁷ ‘Âkıbetü’l-emr bu vâkı‘a-i ‘acibenüñ ta‘bîrinde ve bu ‘ukde-i ser-bestenüñ ḥallinde enâmil-i efkârı der-kâr itdiler. Ve livâ-i Filek ğâzilerin divânlarına cem‘ idüp eyitdiler: “Bu aḥvâl-i pür-melâli nice bilürsüz? Ve bu kâr-ı düşvârı kimden ḡann eylersiz?” Anlar daḥi şart-ı ta‘zîmi edâ idüp eyitdiler ki:⁸ “Bu ‘ukde-i’ ser-beste ki mîr-i ḥuceste-tedbirüñ zamîr-i münîr-i ilhâm-peḡirlerinde dağdağa-i bî-hadd ve hayret-i bî‘aded ḥâsıl itmiş ola, bu bendelerüñ hâtır-ı fâtır ve zihn-i kâşırıları kânde vâsıl olıcaḡdur? Fe-emma bu mertebe câzimiz ki bu aḥvâl-i pür-telâşî Şarkezi Miḡal didikleri mel‘ûn-ı ḡalâlet-meşḡundan nâşî

1 har[â]m-zâde fesâdına uğramışlardır M N (37^{b/11-12}): girdâb-ı erbâb-ı fesâda üftâde olmuşlardır V (33^{a/17-18})

2 eylemiş M N (37^{b/13}): eylemişler V (33^{a/19})

3 emîr-i Hâtem-tıynetüñ M N (37^{b/13}): mîr-i şâhib-sa‘âdetüñ V (33^{a/19})

4 derûnları M N (37^{b/14}): derûnı V (33^{b/1})

5 maḥzûnları M N (37^{b/15}): maḥzûnı V (33^{b/2})

6 Selmân-ı Sâveci’nin *Divân-ı Eş‘âr*’ındandır. “Gönül derdine tutulmuşum درمانını bilmiyorum / Gönül hastalığının ilacı iştir, çok da zor görmüyorum”

7 girdâb-ı ıztırâb ... düşüp ... tutuşup ... **Nesr** M: (“düşüp” kelimesinin “düş”ten sonrası silinmiş, “tutuşup” kelimesi “tutuşmuşlar idi” olarak düzeltilmiş ve gerisinin üzeri çizilmiştir.) N (37^{b/17-19} - 38^{a/1-2}) buyururlardı ki: “Cefâ-yı gerdiş-gerdünü âyâ kime taḥrîr idem? Ve derd-i derûn-ı hâl-i diger-gûna ‘acabâ ne çâre bulam?”

Beyt:

بدرد دل گرفتارم دواى دل نمیدانم
دواي درد دل کاریست بس مشکل نمیدانم

(Selmân-ı Sâveci’nin *Divân-ı Eş‘âr*’ındandır. “Gönül derdine tutulmuşum درمانını bilmiyorum / Gönül hastalığının ilacı iştir, çok da zor görmüyorum.”) **Nesr** V (33^{b/3-6})

8 ‘Âkıbetü’l-emr ... eyitdiler ki: M N (38^{a/4-8}): ‘Âkıbet bu vâkı‘a-i ‘acibe ve bu ‘ukde-i ser-beste-i ġaribenüñ ḡallinde enâmil-i efkârı der-kâr idüp livâ-i Filek ğâzilerin divân-ı hümayûnına cem‘ idüp “Bu aḥvâl-i pür-melâli nice bilürsüz? Ve bu kâr-ı düşvârı kimden fehmi idersiz? Nihân-hâne-i vicdânunuzda bulduḡunuz nuḡûd-i efkâr-ı işâbet-âşârı ‘izz-i ḡuzûruma bî-ḡuşûr işâr idüñ.” deyü su‘âl buyurduḡlarında bu güne cevâba müteşaddî oldılar ki: V (33^{b/7-13})

9 Bu ‘ukde-i M: Bir ‘ukde-i N (38^{a/8}) V (33^{b/13})

Şi'r:

نکو زد این مثل دانای یونان
 که نیکی بد بود جستن زدوانان
 برای زهر ندهد مار تریاک
 نسیم نافه ناید هرگز از خاک¹

Nesr: [V34^b] Ve hükemâ-yı hikmet-fermây² [M41^a] daḥi buyurmuşlardır ki: 'Kim ki aşlında nesīb olmaya, ümmîd-i vefâ vü kerem andan umulmaya.³ Ve nuṭfe-i ḥabîşe dünyâdan gitmeye, tâ veliyy-i ni'metine küfrân ü isâ'et itmeye.'"

Kıt'a:⁴

[N39^a] بد اصل را چه گونه توان کرد تربیت
 کس در درون خانه چرا مار پرورد
 حنظل بتربیت ندهد تخم نی شکر
 گل را نچید آنکه همه خار پرورد⁵

Nesr: "Vâkı'â eyü buyurursız, ḥaḳîḳat-i ḥâle ḥüb vâkıf olmışsınız. Benim daḥi size su'âlden ğarazım maḥzâ imtiḥân idi. Bi-ḥamdillâhi te'âlâ⁶ dînâr-ı efkâr-ı işâbet-âsârım meḥekk-i imtiḥânda şaḥîḥu'l-'ayâr geldi.⁷ Ol kâfir-i ni'metüñ emrinde şitâb idüp fırsat ü kudret var iken tiğ-i âbdârla ten-i ḥâksârına âteş-i dimâr uralum ve⁸ hırmen-i 'ömrin bâd-ı fenâ ve şarşar-ı 'anâya virelüm.⁹ Ve illâ şöyle ki bu ḥuşûşda ednâ müsâmaḥa¹⁰ revâ görüle, şerer-i şu'le-i iḥtilâl bir mertebe irtifâ' u¹¹ işti'âl bula, ki;

Mısrâ':

باران دو صد ساله فرو ننشاند¹²

1 "Ne güzel misal vermiş Yunan bilgini / Ki alçaklardan iyilik beklemek abestir / Zehre karşı tiryak vermez yılan / Misk kokan rüzgâr gelmez hiç topraktan"

2 hikmet-fermây M N (38^{b/16}): hikmet-fermâ V (34^{b/1})

3 umulmaya M N (38^{b/18}): naşib olmaya V (34^{b/2})

4 **Kıt'a** M V (34^{b/3}): **Şi'r** N (38^{b/19})

5 "Aşlı kötü olan nasıl terbiye edilir / Neden insan evinde yılan beslesin / Aşlamakla Ebû Cehil karpuzundan şeker kamışı çıkmaz / Diken yetiştiren gül toplayamaz"

6 te'âlâ M N (39^{a/5}): - V (34^{b/8})

7 - M: İmdi N (39^{a/6}) V (34^{b/9})

8 uralum ve M N (39^{a/9}): urup V (34^{b/11})

9 fenâ ve şarşar-ı 'anâya virelüm M N (39^{a/9}): fenâya virmek gerekdür V (34^{b/12})

10 şöyle ki bu ḥuşûşda ednâ müsâmaḥa M N (39^{a/10}): eger bu ḥuşûşdan ednâ ibâ V (34^{b/12-13})

11 irtifâ' u M N (39^{a/11}): - V (34^{b/13})

12 "Bunu iki yüz yıl yağmur yağsa söndüremez."

Neşr: Ve ahvālını tedārükde be-her-ḥāl¹ isti‘cāl lâzımdır. Eger zerrece ihmāl cā‘iz ola, mümkindür ki² mürğ-i ıuğyān³ dil-i pür-güllinde āşiyān⁴ idüp ka-dem-i tedbîr mesāḥat-i⁵ sāḥat-i bî-nihāyetde⁶ ‘āciz kıala.

Nazm:

خردمند دانا کسی را شناس

که محکم نهد کار خود را اساس

کسی را که خرمش نباشد درست [M41^b] [V35^a]

بنای مهمش بود سخت سست⁷

Neşr: Şarkezi⁸ didikleri kâfir ne mertebeye⁹ kıadirdür ki zâhiren kemer-i istiṭā‘ati miyâne-i¹⁰ cāna [N39^b] muḥkem bend itmiş iken ğaddârlık şüretinden dām-ı ḫılesi¹¹ kemend idüp benim âdemilerüme böyle ḫaḳâret ve irsâl eyle-düğüm hedâyâyı nehb ü ğâret eyleye? İnşâ‘allâhu’l-Mennân¹² pâdişâh-ı şâhib-kırân ḫâzretlerinün eyyâm-ı sa‘âdet-encâmlarında ecel emân ve zamâne¹³ raḫş-ı himmetime meydân virürse tûde-i ḫâki vücûd-ı endişe-nâkinden pâk ideyin.”

Şi‘r:¹⁴

من آنم که در شیوة حرب و ضرب

بشیران در آموزم آیین حرب

کرا بر من انچون دلیری کند

که سر پنجه بر صید من افکند¹⁵

1 ahvālını tedārükde be-her-ḥāl M N (39^{a/12-13}): tedārük-i ḫālinde V (34^{b/14-15})

2 ki M V (34^{b/15}): - N (39^{a/14})

3 - M N (39^{a/14}): zâviye-i dimâğında āşiyān ve ‘araḳ-ı ‘iştıyān V (34^{b/16})

4 āşiyān M: cereyān N (39^{a/14}) V (34^{b/17})

5 - M N (39^{a/15}): füşḥat-i V (34^{b/18})

6 bî-nihāyetde M: bî-nihāyetinde N (39^{a/15}) V (34^{b/18})

7 سخت سست M: سخت سست N (39^{a/18}) V (35^{a/1})

“Akıllı ve bilgili o kişiyi bil / Ki işini sağlam yapar / Temelini sağlam yapmayan kişinin / Mühim binası çok gevşek olur”

8 Şarkezi M N (39^{a/18}): Çarkezi V (35^{a/2})

9 ne mertebeye M N (39^{a/19}): neye V (35^{a/2})

10 miyâne-i M: miyân-ı N (39^{a/19}) V (35^{a/3})

11 şüretinden dām-ı ḫılesi M: şüretinden dām-ı ḫıleyi N (39^{b/1}) / ve bed-girdârlık yüzünden dām-ı ḫıleyi V (35^{a/3-4})

12 İnşâ‘allâhu’l-Mennân M N (39^{b/3}): İnşâ‘allâhu’l-Melikü’l-Müte‘âl V (35^{a/6})

13 zamâne M N (39^{b/5}): zamân V (35^{a/7})

14 “Şi‘r M N (39^{b/6}): **Nazm** V (35^{a/9})

15 “Ben öyleyim ki savaş ve dövüş usüllerinde / Arslanlara harp sanatını öğretirim / Benim karşıma çıkmaya cesaret eden / Kendi ayağıyla tuzağıma düşer”

Neşr: Ol maḥallde¹ gâziler daḥi² merâsim-i du'â ve levâzım-ı medḥ u şenâyı ma'raz-ı edâya resânide eyleyüp eyitdiler:³

Beyt: توان کسی که بهنگام کین رسول اجل
ز پنجه تو برد روزنامه آمال⁴

Neşr: “Cümlemüz perverde-i iḥsânun ve ber-âverde-i in'âm-ı bî-pâyānuñdur. Ḥidmetünde bende-i ḥalka-be-güş ve raḥş-ı 'âlem-i neverdün önünde ğulâm-ı ğâşiye-ber-düşüz.⁵ Sâye-i sa'âdetünde niçe demdür ki⁶ [M42^a] âsüde ve pister-i inâyetünde niçe müddetdür ki ğunüdeyüz. Ḥâlâ iş başa düşdi. Pādâş-ı ni'met budur ki cümlemüz ḥâzır baş olup uğruñda cân u baş oynamaḥ 'uḥdemüzde mânend-i farz-ı 'ayn ve edâ-i deyn [N40^a] [V35^b] bî-rayb ü meyn vâcib ü lâzım ola.

Beyt: ای دل مزه وصل چشیدی یک چند
اکنون الم فراق می باید دید⁷

Neşr: Şarkezi⁸ Miḥal didikleri⁹ bed-fi'âl ne maḥûle¹⁰ kelbdür ki anuñ ecliyçün bunca melâl¹¹ çekilir. İnşâ'allâhu'¹²-Allâm pâdişâh-ı İslâm devletinde mel'un-dan gereği gibi intikâm alalum. Eger dām-ı ḥîle ve kemend-i firible bend itdüği âdemilerimiz ḥâlâ kayd-ı şihḥat ile muḳayyed ise bundan ḥâlî degil ki yâ ḥ'âh¹³ nâ-ḥ'âh bâzû-yı zörla elinden alalum ve yâḥûd biz daḥi binâ-yı umûrımızı ḳavâ'id-i ḥîle üzerine bünyâd ve ḥâne-i kârımızı sûtûn-ı firib ü mekrle âbâd idüp

Mısrâ': کلوخ انداز را پاداش سنگست¹⁴

1 Ol maḥallde M N (39^{b/9}): Andan V (35^{a/11})

2 daḥi M N (39^{b/9}): - V (35^{a/11})

3 eyitdiler M N (39^{b/10}): didiler V (35^{a/12})

4 “O anda ölüm meleşine karşı ne yapabilirsin? / Emel defterini elinden alır gider”

5 ḥalka-be-güş ... ber-düşüz M N (39^{b/14-15}): ḥalka-be-güşüz V (35^{a/15})

6 niçe demdür ki M N (39^{b/16}): bunca zamândur V (35^{a/16})

7 “Ey gönül kavuşmanın tadına biraz vardın / Şimdi de ayrılık acısını göreceksin”

8 Şarkezi M N (40^{a/3}): Çarkezi V (35^{b/3})

9 - M N (40^{a/3}): bed-ḥüy ve V (35^{b/3})

10 maḥûle M N (40^{a/3}): - V (35^{b/3})

11 - M N (40^{a/4}): ü infi'âl V (35^{b/4})

12 - MN (40^{a/4}): Melikül'- V (35^{b/4})

13 ki yâ ḥ'âh M: ki yâ ḥ'âh u N (40^{a/7-8}) / yâ ḥ'âh u V (35^{b/7})

14 Nizâmî-i Gencevî'nindir. “Kerpiç attığın kişi taş atar sana” (Nizâmî, *Hüsrev ve Şirîn*, çev. Sabri Sevsevil, İstanbul 1955, s. 215-216).

maẓmūnını ve¹ 2 الحرب خدعة mefhūmını³ zuhūra getürüp kemend-i tedbîrle ħalâş idelüm.

[M42^b] **Beyt:** گوزن کوه اگر گردن فرازست
کمند چاره را بازو درازست⁴

Neşr: Ve eger lekellik ve nā-cüvānmerdlik ile⁵ dām-ı helāke düşürdiyse ﴿إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا﴾⁶ ma'nāsın ve⁷ ﴿وَجَزَّوْا سَيِّئَةً سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا﴾⁸ fehvāsın⁸ anuñ ħaqqında zuhūra getürelüm ve mir'at-ı seyyi'atında şüret-i mücâzâtın gösterelüm. Ve inşâ'allāhu te'ālā mel'ūnuñ⁹ cemī' yoldaşıyla¹⁰ leşin yā başın türāb-ı cenāb-ı [N40^b] vālā-nişāba getürelüm. Ba'dehū çarĥ-ı lu'bet-bāz ne şüret ibrāz ider görelüm. Aña göre der-i devlete¹¹ 'arz āsāndur."

Pes¹² bu tedbîr-i dil-peẓîr mîr-i rüşen-[V36^a] zamîrûn ħâtır-ı şerîflerinde cāy-gîr olup lisân-ı taḥşinle¹³ āferîn idüp bir şeb ol mel'ūnuñ¹⁴ varoşı nehb ü ġāret olunmağ muḳarrer olmış idi.

Şi'r: گنبد گردنده ز روی قیاس
هست به نیکی و بدی حق شناس
هر که نکویی کند آتش رسد
وربدئ میکند آتش سزد¹⁵

1 maẓmūnını ve M: **Neşr:** maẓmūnını ve N (40^{a/11}) / - V (35^{b/11})

2 "Harp hiledir." manasındaki hadîs-i şerîf (Buhârî, "Cihād ve Siyer", 156).

3 mefhūmını M N (40^{a/11}): fehvāsını V (35^{b/11})

4 Nizâmî-i Gencevî'nindir. "Eğer dağ ceylanı kendini yüksekte görüyorsa / Çare kemendinin kolu uzundur" (*Hüsrev ve Şîrin*, s. 122).

5 ile M N (40^{a/14}): yüzünden V (35^{b/14})

6 "Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür." (Şûrâ, 42/40)

7 "İyilik ederseniz kendinize iyilik itmiş olursunuz, kötülük yaparsanız yine kendinize yapmış olursunuz." (İsrâ, 17/7)

8 ma'nāsın ve ﴿إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا﴾ fehvāsın M N (40^{a/15-16}): fehvâ-yı şerîfin V (35^{b/15})

9 getürelüm ve mir'at-ı seyyi'atında şüret-i mücâzâtın gösterelüm. Ve inşâ'allāhu te'ālā mel'ūnuñ M N (40^{a/17-18}): getürüp V (35^{b/15})

10 yoldaşıyla M N (40^{a/19}): yoldaşın ve mel'ūnuñ V (35^{b/16})

11 der-i devlete M N (40^{b/2}): bâb-ı sa'âdete V (35^{b/18})

12 Pes M N (40^{b/3}): didiklerinde V (35^{b/19})

13 - M N (40^{b/4}): hezârân V (36^{a/2})

14 mel'ūnuñ M N (40^{b/5}): mel'ün-ı bed-ĥūnuñ V (36^{a/2})

15 Nizâmî-i Gencevî'nindir. "Dünyanın dönüşüne kıyas gözüyle bakarsan / İyilikte de kötülükte de haktan ayrılmadığını görürsün / İyilik eden iyilik görür / Kötülük eden de kötülük bulur" (*Mahzen-i Esrâr*, s. 77).

**Mîr-i şîr-ḥaşlet dilirân-ı Rüstem-ḥaşşiyet ile Çarkezi Mihal'ün üzerine
varup¹ varoşın ğâret itdükleridür.²**

[M43^a] Bir şeb ki emîr-i³ gerdün-serîr-i encüm, ğâret-i⁴ şeb-i zengî-seleb⁵ içün kemîn idüp kendin güm itmiş idi ve mübârizân-ı şevâbit ü seyyâr mey-dân-ı kâr-zâr-ı çarḥ-ı devvârda kırân-ı bisyâr idüp ğâret-i bî-şumâr ele getür-miş idi. Mîr-i ḥuceste-tedbîr daḥi cemî' ğâzileri ma'raz-ı ḥiṭâba getürüp eyit-diler⁶ ki:⁷ “Ma'lûmuñuz olsun ki bu şeb Şarkezi⁸ didükleri nâ-bekârûñ dâr-ı nuḥûset-medârın târek-i nâ-mübârekine dar ve varoşın nehb ü ğâretle târ-mâr⁹ eylemek maḥşûdumdur. Bu yolda siz daḥi 'inân-ı ḥüsn-i tedbîri elden koma-yasız. Ve ğayret-i İslâm'ı cidd ü ihtimâm ve iḳdâm-ı¹⁰ [N41^a] mâ-lâ-ke-lâm ile mer'î kı-lup ol mel'ün-ı bed-nâmdan aḥz-i intiḳâm eylesesiz.¹¹ Ve ğaraẓıñuz mücerred sūd-i māl ve sevdâ-yı menāl olmaya,¹² belki intizâm-ı aḥvâl-i İslâm-ı sa'âdet-me'al ola. Bi-'inâyeti'l-Meliki'l-'Allâm 'adû-yı dîn-i İslâm'ı bir vechile rüsvâ-yı ḥâşş u 'amm idelüm ki binâ-yı 'ırz-ı küffâr-ı ḥâksâr münhedim¹³ ü târ-mâr¹⁴ olmağla esâs-ı ḥamiyyet-i dîn ü milleti muḥkem [M43^b] ü üstüvâr idelüm.”

Beyt:

بنام نكو گر بميرم رواست
مرا نام بايد كه تن هر كراست¹⁵

- 1 Mîr-i şîr-ḥaşlet ... varup M: Mîr-i şîr-ḥaşlet dilirân-ı Rüstem-ḥaşşiyet ile Çarkezi Mihal'i başup N (40^{b/8-9}) / Mîr-i şîr-şecâ'at dilirân-ı celâdet-ḥaşşiyet ile ol mel'ün-ı bed-hünuñ üzerine şebihün idüp V (36^{a/6-7})
- 2 - M N (40^{b/9}): ki sevk-i ..... muḥteẓâ-yı ḥâl ve mübteğâ-yı berâ'at-i istihlâl üzre câri olmuşdur V (36^{a/7})'nin devamında derkenarda yazılıdır.
- 3 Bir şeb ki emîr-i M N (40^{b/10}): Meger bir gice ki mîr-i V (36^{a/8})
- 4 - M N (40^{b/10}): emîr V (36^{a/8})
- 5 zengî-seleb M N (40^{b/10}): jengî-seleb V (36^{a/9})
- 6 eyitdiler M N (40^{b/15}): şehsüvâr-ı nâṭıḳayı semend-i kuvvet-i 'âḳıleye süvâr idüp esrâr-ı derûnların bu minvâl üzre iş'âr buyurdılar V (36^{a/13-14})
- 7 - M N (40^{b/15}): Ma'lûm-ı şağîr ü kebir ola ki cemâl-i nev-'arûs-ı maḥâşid-ı zamîr âyine-i celiyye-i ḥüsn-i tedbîrden manzûrdur. Ve kitâbet-i sa'âdet-i ifâzat re'y-i şa'ib-i çâr-tâḳ-ı kaşr-ı tecâribden ğayrıda muḥarrer ü meşṭûr degildir. Ol kimesne ki pirâye-i tecârible gerden-i efkâr-i işâbet-âşârın müzeyyen ide, lâ-cerem bâzû-yı tevfiḳ [V36^b] u ictihâdî âhûvân-ı maḥşûd u murâdî şikâr itmeden

Mısrâ': Olmaya ḥiçbir nefes ḥâlî

Neşr: Pes V (36^{a/15} - 36^{b/2})

- 8 şeb Şarkezi M N (40^{b/15}): gice Çarkezi V (36^{b/2})
- 9 târ-mâr M: târ ü mâr N (40^{b/17}) / târ ü mâr ve gerden-i vücûd-ı bî-sûdın giriftâr-ı kemend-i bevâr V (36^{b/4-5})
- 10 ihtimâm ve iḳdâm-ı M N (40^{b/19}): ihtimâm-ı V (36^{b/7})
- 11 eylesesiz. M N (41^{a/2}): içün kemâ-yenbağî sa'y ü ihtimâm idesiz V (36^{b/8})
- 12 olmaya. M N (41^{a/3}): olmayup V (36^{b/10})
- 13 münhezim M: münhedim N (41^{a/7}) V (36^{b/13})
- 14 târ-mâr M N (41^{a/7}): târ ü mâr V (36^{b/13})
- 15 Firdevs'nindir. “İyi namla ölsem revadır / Bana nam yeter, ceset herkeste var”

Neşr: Ġâziler daħi¹ “Be-çeşm ü ser ve her ne ki buyurursız fermânberüz.”² deyüp mübârizân-ı kerrâr ve dilâverân-ı mümteni’u’l-fırâr her biri³ cebe vü cevşen ile⁴ küh-ı âhen olup güyâ⁵ birer bād-ı şarşar üzre qarâr itmişleridi ve ol mel’ün-ı dâlâlet-meşhûnuñ şebîhûnı qaşdına gitmişleridi. Emîr-i küh-temkîn hâzretleri daħi hîşâr-ı mezbûr kırbında kemîn idüp tırmışlaridi ve⁶ “Küf-fârûn aķına qarasına bakmañ!” deyü ġâzileri aķına irsâl buyurmuşlaridi. Ol zamân ki küffâr-ı siyeh-rüzgâr mânend-i behâyim-i hâyim ve ġanâyim-i bîniş-den dîde-i dânişleri nâyim⁷ olup⁸ başların giribân-ı ferâġate çekmişleridi ve çeşm-i⁹ başiretlerini süzen-i h’âb-ı [N41^b] ġaffectle dikmişleridi.

Beyt:

يا راقدا بالليل مسرورا باولها
ان الطوارق قد يطرqn اسحارا¹⁰

Neşr: Pes ol gice mel’ûnuñ varoşını¹¹ şebîhûn idüp içinde bulunan¹² cemî’ emvâl ü mevâşî bî-ta’allül ü teħâşî¹³ 14 ﴿مَغَانِمٌ كَثِيرَةٌ تَأْخُذُونَهَا﴾ fehvâsı üzre¹⁵ nehb ü ġâret olmuş idi [M44^a] ve ġuzât-ı sa’âdet-derecât ġanâyim-i bî-şumâr bulmuş¹⁶ idi. Ol kâfir-i ni’met-i bî-ħamiyyet h’âb-ı ġaffectde iken bu vâķı’a-i ġarîbeyi seyr¹⁷ idicek ġurâb-ı ‘aķl-ı zûlmet-hicâbı şâh-sâr-ı tedbirden uçup “Vâveylâ, bu muşîbet-i bu’l-‘aceb¹⁸ vâlî-i livâ-i Filek’den nâşîdür. Varsa ġabâyâ-yı ġafâda müstetir olan ġıyânetime vâķıf ve verâ-yı dîvâr-ı istitârda¹⁹ medfûn kılınan ġâletime²⁰ ‘arîf olup bu şarşar-ı kıyâmeti başıma kıopardı. Ne ‘aceb ġubâr-ı belâ

1 Ġâziler daħi M N (41^{a/10}): didükde ġâziler V (36^{b/15})

2 fermânberüz M N (41^{a/10}): biz aña fermânber V (36^{b/15})

3 mübârizân-ı kerrâr ... biri M N (41^{a/11-12}): emîr-i dilîr bir raşş-ı şarşar-nażîre süvâr olup dilâverân-ı nâm-dâr ve mübârizân-ı kerrâr-ı mümteni’u’l-fırâr her biri V (36^{b/16-18})

4 - M N (41^{a/12}): bir V (36^{b/18})

5 güyâ M N (41^{a/13}): - V (36^{b/19})

6 ve ol mel’ün-ı ... ve M N (41^{a/13-15}): ol hîşâr-ı haşîn [V37^a] kırbında mîr-i küh-temkîn kemîn idüp V (36^{b/19} - 37^{a/1})

7 تاييم M: ناييم N (41^{a/18}) / - V (37^{a/3})

8 siyeh-rüzgâr ... olup M N (41^{a/17-18}): hâk-sâr V (37^{a/3})

9 çeşm-i M N (41^{a/19}): dîde-i V (37^{a/4})

10 “Ey gecenin ilk saatlerinde sevinerek yataġa uzanan / Belki de seher vakti kapını çalıp seni rahatsız edecekler”

11 Pes ol gice mel’ûnuñ varoşını M N (41^{b/2}): Ol mel’ûnuñ üzerine V (37^{a/6})

12 içinde bulunan M N (41^{b/3}): ka’asınun eţrafında olan varoşınıñ içinde V (37^{a/6-7})

13 - M N (41^{b/4}): ber-fehvâ-yı zafer-nümâ-yı V (37^{a/8})

14 “Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimetler vaad etmiştir.” (Feth, 48/20)

15 fehvâsı üzre M N (41^{b/4-5}): - V (37^{a/9})

16 olmuş idi ve ġuzât-ı sa’âdet-derecât ġanâyim-i bî-şumâr bulmuş M N (41^{b/5-6}): olunup sâ’id-i müsâ’id-i dilâverân-ı kerrâr mu’âniķ-i ‘arûs-ı ġâret-i bî-şumâr olmuş V (37^{a/9-10})

17 seyr M N (41^{b/7}): müşâhede V (37^{a/11})

18 uçup “Vâveylâ, bu muşîbet-i bu’l-‘aceb M N (41^{b/9}): iġtirâb idüp “Eyvây bu muşîbet bî-şek V (37^{a/13})

19 استازن M: استارده N (41^{b/11}) V (37^{a/15})

20 kılınan ġıyânetime M: kılınan ġâletime N (41^{b/12}) / olan cinâyetime V (37^{a/16})

âşikâr itdim ve ne ğarîb fitne-i ĥufte bîdâr itdim. Ol ĥibâl-i¹ âl ki anlaruñ ĥaĥķında² ĥayâl itdim,³ boğazıma dâm olması muĥarrerredür. Ve ol dârü-yı [V37^b] ĥattâl ki anlaruñ içün⁴ terkîb eyledim,⁵ mürġ-i rûĥ-ı şaĥâvet-encâmı-ma ġidâ-yı şubĥ u şâm olmazsa ‘acebdür.”

Beyt:⁶ چنين گفت دانای آموزگار
مکن بد که بد بینی از روزگار⁷

[N42^a] **Beyt:** Ben itdim kendü ġül-zârum yerin ĥâr
Olursam vaĥtidür bülbül gibi zâr⁸

Neşr: Ol zamân ki, ġazâl-i şîr-mıĥleb-i nehâr ĥulle-i kuhsâr-i⁹ şebden şâĥ-ı sefîdin âşikâr eylemiş idi,¹⁰ ġâzîler ġânimîn ü sâlimîn mîr-i şâĥib-temkîne mülâķât itmişleridi ve¹¹ sayîr ġanâyimden [M44^b] mâ‘adâ üç dört¹² biñ mıĥdârı ĥuzulu ĥoyun sürüp yine mekân-ı ma‘hûd ve maĥarr-ı muĥarrerlerine gitmişleridi.¹³

Şî‘r:¹⁴ هر که بدکار یابد اندیش است
روی نیکی دگر کجا بیند
هر که شاخ مضرتی دارد
میوه منفعت کجا چیند¹⁵

Neşr: Pes¹⁶ bu aĥbâr-ı felâket-âşâr eṭrâf u eknâfda olan¹⁷ küffâr-ı füccârdan nâmdâr beglere vâşıl olduĥda cümlesi sebab-i vâķı‘aya vâķıf ve mücib-i ĥâ-

1 ĥiyâl-i M: ĥibâl-i N (41^{b/15}) V (37^{a/18})

2 ĥaĥķında M N (41^{b/15}): ĥün V (37^{a/18})

3 - M N (41^{b/15}): idi V (37^{a/19})

4 içün M N (41^{b/17}): ĥaĥķında V (37^{b/1})

5 - M N (41^{b/17}): idi V (37^{b/1})

6 **Beyt** M V (37^{b/2}): **Nâzm** N (41^{b/18})

7 “Böyle söyledi o bilgili öğretici / Kötülük yapma ki kötülük görürsün dünyadan”

8 V’de beyitlerin sırası deġişiktir.

9 kuhsâr-ı M N (42^{a/3}): - V (37^{b/5})

10 - M N (42^{a/4}): Ĥoros-ı şeb-nevâ kûs-i feth ü tuġrâ bir şıyt ü şadâ idüp mürġân-ı ĥoş-elĥân şubĥ-ı şâdmânî [ve] velvele-i nuşret ü kâmrânî ile miyân-ı ‘âleme ġulgûle bırakmışlar idi. Ve mîr-i pür-ķahr daĥi henüz şâlât-ı fecri edâ buyurmuşlar idi. V (37^{b/6-9})

11 mîr-i şâĥib-temkîne mülâķât itmişleridi ve M N (42^{a/5}): - V (37^{b/10})

12 dört M N (42^{a/6}): - V (37^{b/10})

13 yine mekân-ı ma‘hûd ve maĥarr-ı muĥarrerlerine gitmişleridi M N (42^{a/7}): mülâķât itdüklerinde yine mekân-ı sa‘âdet-âşîyanlarına revân olmuşlaridi V (37^{b/11-12})

14 **Şî‘r** M N (42^{a/7}): **Ĥıṭ‘a** V (37^{b/12})

15 “Her kimin ki düşüncesi kötülüktür / İyiliġin yüzünü artık nerede görsün? / Her kim ki mazarrat dalı diker / Faydalı meyveyi nereden toplasın?”

16 Pes M N (42^{a/10}): - V (37^{b/15})

17 olan M N (42^{a/10}): - V (37^{b/15})

dişe ne idüğine¹ 'arîf olup² *سلط الله الكلب على الخنزير* fehvâsı üzre ol meşşūma her taraftan hücum idüp didiler ki: “Ol kâfir-i ni‘met-i bî-hamiyyet bir âteş-i [V38^a] fitne peydâ eyledi ki niçe biñ yıl âb-ı tedbîrle itfâ kâbil olmağ müyesser midür? Ve bir seylâb-ı³ belâ âşikâr kıldı⁴ ki hezârân gürüh-ı küh-şüküh aña hâyil olmağ mutaşavver midür? Ne‘üzü billâh eger bi-‘aynihi bu vâkı‘a⁵ der-i devlet-i pâdişâh-ı [N42^b] İslâm’a i‘lâm oluna, min-ba’d niẓâm-ı vifâk mümte-ni‘ ve ser-rîşte-i ittifâk munka‘atı⁶ olup âb-ı zülâl-i şalâh bād-ı semûm-ı⁶ rimâha munkalib olması muğarrerdür.”

Beyt: [M45^a] *غالب آنست که دست دل خود ریش کند⁷*
هر که از روی جدل پنجه زند بر دیوار⁸

Neşr: Bu ma‘nâ sebeb-i⁹ seylâb-ı ğamm ve mücib-i bârân-ı¹⁰ şehâb-ı nedm idü-gine ‘ayne’l-yakîn ‘âlim ü câzim oldılar ve ol mel‘ûn-ı¹¹ bed-fi‘ale envâ‘-ı itâle idüp dîn-i bed-âyinleri üzre¹² türvîn¹³ eylediler ki: “Bir¹⁴ kimesne ki yine ken-dü dîn-dâstına irsâl olunan hedâyâyı mekr ü hîle ile nehb ü ğâret eylese anuñ nâyire-i vücûdın dâyre-i hayâtıdan pâk ve hançer-i âbdârla ten-i¹⁵ hâksârın çâk çâk itmek gerekdür.” deyü mel‘ûnı katl eylemek muğarrer olıcağ hıznîr-i zahm-nâk gibi şiddet-i cerâhat şofıradan zahmet virüp ne mağûle derd-i sere giriftâr olduğın¹⁶ bildikde ol la‘în-i bed-hâl hezârân¹⁷ hüzn ü melâl ile rîş-i pür-teşvîşin necâset-i nedâmetle rîde ve engüşt-i hayreti¹⁸ dendân-ı [V38^b] feẓâhatla güzîde idüp habs eyledüğü¹⁹ âdemlerden birisin ki pîrâye-i dânişle ârâste ve zîver-i bî-nişle pîrâste idi, ihzâr idüp cerâhat-i [M45^b] nedâmeti bu güne iş‘âr eyledi ki:

1 hâdişe ne idüğine M N (42^{a/12}): hâdişeye V (37^{b/17})

2 “Allah köpeği domuza musallat etti” manasındaki Arap deyişi.

3 seylâb-ı M N (42^{a/17}): seyl-i V (38^{a/2})

4 kıldı M N (42^{a/17}): eyledi V (38^{a/2})

5 bi-‘aynihi bu vâkı‘a M N (42^{a/19}): bu vâkı‘a bi-‘aynihi V (38^{a/4})

6 şalâh bād-ı semûm-ı M N (42^{b/2}): işlâh semûm-ı ribâh-ı V (38^{a/6})

7 ڪ M N (42^{b/3}): - V (38^{a/7})

8 “Galip odur ki elini gönlünü çeker / Ki herkes dünya yüzünden duvarı tırmalar”

9 - M N (42^{b/4}): inşibâb-ı V (38^{a/8})

10 bârân-ı M N (42^{b/5}): insikâb-ı V (38^{a/9})

11 oldılar ve ol mel‘ûn-ı M N (42^{b/6}): olup ol la‘în-i V (38^{a/10})

12 - M N (42^{b/7}): bu üslûb üzre V (38^{a/11-12})

13 törvin: (Macarca: törvény) müşavere.

14 Bir M N (42^{b/8}): Her V (38^{a/12})

15 âbdârla ten-i M N (42^{b/10}): bevârla cism-i V (38^{a/15})

16 zahmet virüp ne mağûle derd-i sere giriftâr olduğın M N (42^{b/13}): te‘şîr eyleyüp neye uğradıgın V (38^{a/17})

17 hezârân M N (42^{b/14}): hezâr V (38^{a/18})

18 hayreti M N (42^{b/15}): hud‘at-siriştin V (38^{a/19})

19 eyledüğü M N (42^{b/16}): olunan V (38^{b/1})

“Ol kân-ı mürüvvet [N43^a] ve ser-çeşme-i fütüvvet olan mîr-i pür-‘inâyete bu televvüs-i hıyânetle meşhûn ve zengâr-ı habâsetle diger-gün olan siyeh-rünüñ aḥvâlin¹ bu üslûb üzre i‘lâm idüñ ki ḥâlâ bîdâr itdüğim fitnenüñ dâmen-i tedârükinden dest-i tedbîr-i kıaşır ve terk-i fikr-i ‘avâkıb sebebiyle bârân-ı nedâmet târek-i nâ-mübârekime mütevâtirdür. Tâma‘-ı ḥâm ve fikr-i nâ-tamâ-mımdan kendüm için bir âteş-i fitne efrûhte kıldım ki henüz duḥân-ı şemâ-tet-nişânı yetişmedin tef-i endûh ve tâb-ı melâlden yandım yaşıldım.

Mısrâ‘: چون کنم خود کرده ام خود کرد را تدبیر چیست²

Neşr: Bir gerden ki hırş u şereh ile muḳayyed ola, ‘âkıbet giriftâr-ı kemend-i nedâmet olisardur. Ve bir kâse-i ser ki dürd-i sevdâ-yı ḥâmla mâl-â-mâl ola, neşve-i şahbâ-yı sürûr u şafâ aña emr-i muḥâl olsa gerekdür. İy besâ merd-i câhil ki pîrâye-i ḥurremden ‘âtıl ve efkâr-ı ‘avâkıb-ı kârdan ğâfil olmağla üm-mîd-i nüvîd-i devlet ve recâ-yı bekâ-yı câh u ḥaşmetle [M46^a] hâviye-i nekbete düşmüşdür ve büy-ı menfa‘atle mehleke-i mazarrata yetişmişdür,

Beyt: بگذر ز طمع کافت جانی و دلست
طامع همه جا وز همه کس منفعلست³

[V39^a] **Neşr:** ol kân-ı re‘fet ve menba‘-ı mürüvvetden⁴ ümmîd-i ‘inâyet [N43^b] mümteni‘ ve ser-rişte-i⁵ şefâ‘at munḳaṭı‘ degildür.

Beyt: روزم تو برفروز و شبم را تو نوربخش
کین کار تست کار مه و آفتاب نیست⁶

Neşr: Eger⁷ bende-i şermende-i tebeh-rûzgâruñ çirkâb-ı cerâyimin zülâl-i ‘afv-larıyla pâk iderlerse ve cümleten itdüğim ḳabâḥat ü hıyânetden geçerlerse⁸ ṭarîḳ-i cehâletde ğâret itdüğim hedâyâyı⁹ ve ğâziyân-ı şecâ‘at-ṭıbâ‘-ı¹⁰ nuşret-il-

1 zengâr-ı habâsetle diger-gün olan siyeh-rünüñ aḥvâlin M N (43^{a/2-3}): jengâr-ı cinâyette mütelevvin olan aḥvâl-i diger-günüm V (38^{b/5-6})

2 کرد M: کرده N (43^{a/10}) V (38^{b/12}).

“Ne yaptıysam kendim yaptım, kendi yaptığıma çare ne?”

3 “Tamahtan vazgeç ki can ve gönlün afetidir / Tamahkârdan her yerde herkes tarafından nefret edilir”

4 mürüvvetden M N (43^{a/19}): merḥameten V (39^{a/2})

5 ser-rişte-i M N (43^{b/1}): rişte-i ḳabûl-i V (39^{a/2})

6 “Günümü sen aydınlat, gecemi sen nurlandır / Bu senin işin ay ve güneşin değil”

7 - M N (43^{b/4}): bu V (39^{a/4})

8 zülâl-i ‘afv-larıyla ... geçerlerse M N (43^{b/5-6}): âb-ı şehâb-ı ‘afvla pâk idüp cemî‘ itdüğim günâhlardan geçerse V (39^{a/5-6})

9 - M N (43^{b/6}): ve ḳayd-ı âzârla giriftâr itdüğim şîrân-ı pişe-i vegâyı V (39^{a/7-8})

10 ṭıbâ‘-ı M N (43^{b/7}): ṭıbâ‘ ve V (39^{a/8})

timâ¹ kemend-i zôr ile bî-tehâşî ele getürdükleri mevâşînü'n bahâsın vireyin¹ ve bu cümleden şöîra² kâdir olduğum mıkḍâr pîşkeş-i bî-şumâr³ hâk-pâyla-
rına işâl⁴ ideyin. Tek hemân dâmen-i 'afvların sûtâre-i hıyânetim göreyin ve
sürâdık-ı şafḥların perde-i cinâyetim⁵ bulayın.

Beit: کینه ما از دل خود دور باید داشتن
گر گناهی کرده ام معذور باید داشتن⁶

Neşr: Tîr-i belâ benüm cânuma geçdi. Anlar daḥi geçenden geçüp geçen aḥvâl
üzre tavḥk-ı 'ubûdiyyeti gerden-i câna⁷ ḥalḳa ideyin [M46^b] ve min-ba'd ser-riş-
te-i şadâkati elden kıomayup tarîḳ-i rızâları üzre gideyin." deyüp ol kimesneyi⁸
cenâb-ı vâlâ-nişâblarına irsâl eylemiş idi.

Ol eşnâda ki mîr-i kerîmü'ş-şân [V39^b] bu aḥvâl-i pür-melâlden ğamm-
nâk ve perîşân olup [N44^a] nüdemâ-yı meclislerine⁹ "Âyâ bu derd-i sehm-nâ-
ke dârü'ş-şifâ-i tedbîrden ne maḳûle 'ilâc-ı şâfi kâbil ola? Ve cerâḥat-i ḥâtîr-ı
ġamm-nâke dârü-ḥâne-i taḳdîrden ne gûne merhem-i vâfi zuhûra gele?" dir-
ken maḥbûs olan âdemîlerinden birisi¹⁰ atıyla ve mükemmel silâhıyla gelüp
merâsim-i taḳbîl-i enâmîl-i deryâ-şemâyîllerin taḳdîm itdükden şöîra ḥuşûş-ı
aḥvâlî¹¹ minvâl-i meşrûḥ üzre fâtîḥasından ḥâtîmesine dek 'izz-i ḥuzûrlarına
i'lâm eyledi. Çünkü sevâniḥ-i beşâret-envâr ve levâyiḥ-i beşâset-âşâr ber-vech-i
aḥsen ve tarîḳ-i ebyen mübeyyen ü mu'ayyen oldu, fi'l-ḥâl¹² ġâziyân-ı kârdânla
maẓmûn-ı meymûn-ı¹³ ﴿وَسَاوِرُهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ muḳtezâsınca müşâvere buyurduk-
da mevâcib-i ḥidemât-ı zemîn-bûsı edâ idüp didiler ki:

Beit: زهی زروی شرف در نهایت تکریم
وجود تست بهر حال واجب التعظیم¹⁴

1 vireyin M N (43^{b/8}): - V (39^{a/10})

2 şöîra M N (43^{b/8}): mâ'adâ V (39^{a/10})

3 bî-şumâr M N (43^{b/9}): bî-şumârî V (39^{a/11})

4 işâl M N (43^{b/10}): nişâr V (39^{a/11})

5 خیایتم M: جنایتم N (43^{b/12}) V (39^{a/13})

6 "Kinimi gönlümden uzak tutmam gerek / Bir günah işlediysem de özür dilemem gerek"

7 câna M N (43^{b/15}): cân-ı la'net-nişânuma V (39^{a/17})

8 ve min-ba'd ... kimesneyi M N (43^{b/15-17}): deyüp V (39^{a/17})

9 meclislerine M N (44^{a/1}): nâdî-i sa'âdet-mebâdîlerine V (39^{b/2})

10 birisi M N (44^{a/5}): biri V (39^{b/5})

11 aḥvâlî M N (44^{a/6}): ḥâlî V (39^{b/7})

12 fi'l-ḥâl M N (44^{a/10}): derḥâl V (39^{b/11})

13 "İş konusunda onlarla müşâvere et." (Âl-i 'İmrân, 3/159)

14 "Şeref sebebiyle sonunda övülmek ne güzeldir / Senin varlığını övmek her zaman lazımdır"

[M47^a] **Neşr:** “Hemîşe şân-ı mekremet-nişânınuz merhâmet-i cibillî üzre mecbûl ve cürm-pûş ve ‘aṭâ-baḥşlık dâyimâ katıñuzda¹ emr-i maḳbûldür.

Beýt: لطف از تو و بو ز مشک و نور از خورشید
رسمیست قدیم و عادت معهود است²

Neşr:³ Çünkü ol [V40^a] mel‘ün-ı maḳhûr⁴ lisân-ı ‘acız ü kuşûr⁵la eyledügi⁵ [N44^b] kabâḥate mu‘terifdür⁶, münâsib olan oldur ki itdüğine ḳalmayup cümle günâhından geçesiz.”⁷ Emîr-i cürm-pûş daḥi: “Vâḳı‘a eyü söylersiz.”⁸ Ol bed-baḥtuñ eyledügi⁹ isâ‘et muḳâbelesinde iḥsân idüp lisân-ı i‘tizâr-la iḳrâr itdüğünün mücibiyle ‘amel ḳılalum ve mel‘ünüñ zarâfetle iḳrârın¹⁰ alalum.” deyüp ol la‘în-i bî-dîne mîr-i Ḥâtem-nigînün¹¹ rızâsı ḥaberi vâşıl olduḳda aḥz itdügi hedâyâyı¹² ve ḥabs eyledügi âdemleri ve ğuzât¹³ ele getürdikleri ğanâyimün bahâsın ve bu cümleden mâ‘adâ bî-nihâye hedâyâyı derḥâl ḥâk-pâyılarına¹⁴ irsâl eylemiş idi.

Mısrâ‘: Ḳulaḳdan çıḳdı kuýruḳ ister iken

Neşr: Çün¹⁵ ḥüsn-i tedbîrle mel‘ünüñ tamâm mertebe ḥaḳḳından gelindi, [M47^b] hemvâre¹⁶ yine bezm ü şafâda ḳânün-ı ‘adâleti nüvâz itmege âġâz idüp serîr-i ḥuzûr ve sarây-ı ḥubûrda mesrûru’l-ḥâl ve müreffehü’l-bâl ‘îş-i zindeġanı

1 - M N (44^{a/16}): bir V (39^{b/18})

2 “Lütuf senden, koku miskten, nur güneşten / Eski gelenek ve bilinen âdetlerdir”

3 **Neşr** M V (39^{b/19}): - N (44^{a/19})

4 mel‘ün-ı maḳhûr M N (44^{a/19}): küfrânü’n-ni‘me V (40^{a/1})

5 eyledügi M N (44^{a/19}): itdügi V (40^{a/1})

6 mu‘terifdür M N (44^{b/1}): mu‘terif ve eyâdi-i inkisâr ü i‘tizâr^{la} bu güne maḳâlün âb-ı zülâlinden muḡterikdür,

Ḳıṭ‘a:

أَسَأْتُ وَلَمْ أَحْسِنُ وَجِئْتُكَ هَارِبًا
وَأَيْتَنَ لِعَبْدٍ عَنْ مَوَالِيهِ مُهْرَبٌ
فِيَأْتِلَ غَفْرَانًا وَإِنْ خَابَ ظَنُّهُ
فَمَا أَخَذَ مِنْهُ عَلَى الْأَرْضِ أَحْيَبُ

(“Kötülük yaptım, hiç iyilik yapmadım, gene de sana sığındım / Hangi köle efendisinden kaçabilir? / Pek mümkün görmese de affedilmeyi, ümit eder / Yeryüzünde ondan daha ümitsiz bir kimse var mıdır?”) **Neşr** V (40^{a/2-5})

7 cümle günâhından geçesiz M N (44^{b/2}): günâhın dâmen-i ‘afvla pûşide buyurasız V (40^{a/6-7})

8 söylersiz M N (44^{b/3}): buyurusız V (40^{a/7})

9 eyledügi M N (44^{b/3}): itdügi V (40^{a/8})

10 zarâfetle iḳrârın M N (44^{b/5-6}): elinden zarâfetle mâ-melekin V (40^{a/10})

11 Ḥâtem-nigînün M N (44^{b/7}): Ḥâtem-zamîrün V (40^{a/11})

12 - M N (44^{b/8}): bî-kuşûr V (40^{a/12})

13 eyledügi âdemleri ve ğuzât M N (44^{b/8}): itdügi âdemileri ve kemend-i ġâretle V (40^{a/13})

14 hedâyâyı derḥâl ḥâk-pâyılarına M N (44^{b/9-10}): pîşkeşin derḥâl V (40^{a/14-15})

15 Çün M N (44^{b/11}): Pes V (40^{a/16})

16 gelindi, hemvâre M N (44^{b/12}): geldikten soñra V (40^{a/16-17})

tertîb [V40^b] ve esbâb-ı kâmrânî tekmiil idüp bağ-ı devletden meyve-i 'işret dermege¹ ibtidâ itmişleridi.²

1 dermege M N (44^{b/16}): ü şâdmânî ictinâsına V (40^{b/2})

2 - M N (44^{b/16}):

Mezbûr Çarkezi yine 'inân-ı 'inâdî elden kımayup edâ-i harâc-ı pâdişâh-ı pür-ibtihâcda makâm-ı mûsâmaḥada kılındukda havza-i taşarrufında olan Aynaşka nâm ḳal'a clinden alınıp andan merâsim-i küfr ü bid'at munḳatı' ve me'âlim-i şirk ü şen'at münḫalî' olduğudur.

Tâ ressam-ı kârḫâne-i kâder ve naḳḳâş-ı şuver-i ḫayr ü şer, naḳş u nigâr-ı şadâḳatî levḫ-i cebîn-i erbâb-ı yakîne taḫrîr ve reng-i nireng-i ḫıyânet ü cinâyeti ḫarîṭa-i nihâd-i ehl-i fesâda taşvîr eylemişdür. Anlar ki gûy-ı taḫşîl-i me'âribi meydân-ı bî-pâyân-ı tecâribde rubûde kılmışlardır, aḫvâl-i sarây-ı şeşderi bu üslûb üzre muḳarrer bulmuşlardır ki hergiz mârdan tiryâk ve tiryâkdan semm-i sehm-nâk ḫâşl olmak müyesser degildür ve gülden âzâr-ı ḫâr ve ḫârdan büyü ezhâr ḳâbil olmak mutaşavver degildür.

Şi'r:

زیدگوهر آن بد نباشد عجب
سیاهی بریدن نشاید زشب
گر از کوه پرسی بیایی جواب
که شاخ خطا بار ناید صواب

("Kötü söyleyen her an kötü konuşa tuhaf değildir / Gecedan karanlığı ayıramazsın / Dağa seslendiğinde cevabını alırsın / Hata ağacında doğru meyvası olmaz")

Neşr: Pes ol la'in-i bî-dîn mîr-i şecâ'at-âyinüñ zaḫm-ı ḫürde-şikârî ve şikâr-ı bî-i'tibârîyken fırḳa-i küffâr miyânında ve zümre-i füccâr mâbeyninde [V41^a] târek-i nâ-mübârekine nâzil olan bârân-ı fezâḫate zemîn-i ḫavşala-i ḡayretî taḫammül itmeyüp seylâb-ı meşâyib izdiyâda yüz tıttı ve mefâze-i sînesinde vezzân olan riyâḫ-ı rimâḫ-ı şenâ'ate giyâḫ-ı ḫamiyyetî ṭâḳat getürmeyüp şarşar-ı ḫamiyyet-i câhiliyyet iştîdâda meyl itdi. Âḳıbet küllâh-ı istikbârî ber-ser ve ḳabâ-yı temerrüd ü iḡtirârî der-ber idüp nihâd-ı pür-fesâdında meknûn olan 'adâveti ḫamiyyet-i câhiliyyetî ile izḫâr idüp zıkr olunan Aynaşka mîr-i Ḥâtem-himmetüñ berât-ı eyâletlerinde ḫâşş ḳayd olunmuş iken rûsûm-ı 'adî ve ḫuḳûḳ-ı mütemâdîlerin edâ itmekte tekâsül gösterdiginden mâ'adâ ifâ-i harâc-ı pâdişâh-ı pür-ibtihâcda teḡâfûl izḫâr eylemiş idi.

Ḳıṭ'a:

هر کرا عادت ذمیم بود
بی ارادت ازو شود ظاهر
نیش بر سنگ میزند عقرب
کر چه بر وی نمی شود قادر

("Kötü alışkanlığı olandan / İster istemez o zahir olur / Akrep iğnesini taş a vurur / Buna gücü yetmese de")

Neşr: Mîr-i ḫuceste-tedbîr daḫî zâmîr-i âyine-naẓîrlerinde şüret-i ḫâlî müşâḫede idicek "Ḥây, mel'ûnuñ henüz rûḫ-ı bî-fütûḫında ramaḳ-ı emelden nişân var gibi ve ḫarâret-i ḡarîzesinden ḫehre-i bî-behresinde daḫî araḳ-ı ecel nümâyân gibi.

بتایم بدان سانش این بار گوش
که از مستی نخوت آید بهوش

("Bu tantanandan yandım, bu defâ dinle / Ki sarhoşluktan akla kibir gelir")

Bend-i belâdan âzâd itdiğim yetmez, daḫî cânın sürer he mi? Ve üyümege ḳodım, düş görür [V41^b] eyle mi?" deyüp cûybâr-ı ḡayret âb-ı ḫamiyyetle taşdı ve seylâb-ı ḳahr u ḡaḳab başdan aşdı. Derḫâl merdân-ı meydân olan dilâverânî ki her biri şüc'ân-ı ma'reke-i «يَوْمَ التَّنْفِي الْجَنَعَانِ» ["... iki ordunun karşılaştığı gün ..."] (Âl-i 'İmrân 3/155; Enfâl, 8/41)] idi, mânend-i resûl-i âcâl ol müfşid-i bed-fi'âlûñ üzerine irsâl buyurmuşlaridi ve envâ'-ı naşîḫat ve eṣnâf-ı vaşîyyetî bedreḳa-ı râḫ ve pirâye-i tâc ü küllâḫ kılmışlar idi. Anlar daḫî "Be-ḫeşm ü ser ve cân ü dilden fermânberüz."

Şi'r:

چو کوشیم در جنگ مردانه وار
چه اندیشه از دشمن بی شمار
دل و زور و زهره بکار آوریم
جهان بر عدو تنگ و تار آوریم

(Abdullâh Hâtîfî'nindir. Meşhur mutasavvıf Abdurrahmân Câmî'nin kız kardeşinin oğlu, İranlı şair Mevlânâ Abdullâh Hâtîfî hakkında daha fazla bilgi için bk. Mürsel Öztürk, "Hâtîfî", *TDV İA*, c. XVI, İstanbul 1997, s. 468. "Öyle gayret edelim savaşta yiğitler gibi / Sayısız düşmandan kaygı duymadan / Yürek, güç ve ruhumuzu ortaya koyalım / Cihânı düşmana karanlık ve dar edelim".)

Nesr: deyüp 'adü-yı hezimet-nişâna revâne olmuşlarıdi. Henüz ol mel'un-ı kabâhat-meşhûn füsûn-ı h'âbla zebûn iken şadvet-i heybet-i merdân-ı şecâ'at-ı tıbâ' ve nuşret-iltimâ'dan ber-fehvâ-yı zafer-nümâ-yı ﴿تَرْهَبُونَ بِهِ عَدُوُّ اللَّهِ وَعَدُوُّكُمْ﴾ ["... Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı [ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları] korkutursunuz. ..."] (Enfâl, 8/60) başarı başıret-i küffâr havf ü hayretten hîre ve rûz-ı bî-firûz-ı füccâr duhân-ı sehm ü hîrâsdan tîre oldı. Çün şatvet-i merdân-ı manşûr manzûr-ı nazar-ı 'adü-yı mağhûr olıcağ her biri şüret-i 'acız ü i'tizâr ve tarîk-i tazarru' u inkisâr gösterüp mâl ü menâl ve ehl ü 'iyâllerin hîşâr-ı emân ve siper-i cân idüp ân-ı vâhîdde [V42*] bi-meşakkât ü mücâhede sâ'id-i müsâ'id-i gâziyân-ı kerrâr mu'âniğ-i nev-'arûs-ı ganâyim-i bî-şumâr olup ol ki hâzret-i Vâhibü'l-atâyâdan meş'ûl ü me'mûl idi, ber-vech-i ahsen ve tarîk-i ebyen mebzûl buyurulmuşdı.

Beýt: خیز تا بر کلک آن نقاش جان افشان کنیم
کین همه نقش عجب پر گردش پرگارداشت

[Hâfiz-ı Şirâzî'nindir. "Kalk, o nakkaşın kalemine canınızı feda edelim / Bütün bu şaşılacak nakışları, pergelile o meydana getirdi" (*Hâfiz Divânı*, s. 57).]

Nesr: Bi-şüddet-i te'yîd ü tevfiğ-i İllâhî ve şatvet-i 'inâyet-i bî-gâyet-i nâ-mütenâhî kal'a-i mezbûreden merâsim-i küfr ü bid'at munkağ'ı u münhasım ve me'âlim-i şîrk ü şen'at münkalî' u münhedim olup me'âbid-i eşnâm ü evşân mesâcid-i ehl-i İslâm ü imân oldı. Ve şe'âyir-i zulâm ü dâlâl, şerâyi'-i sa'âdet-me'âle mübeddel vel türvîn-i kefere-i dâlâlet-rehîn âyin-i millet-i Hânefiyye-i beyzâya muhavvel oldı.

Beýt: وقد علم الكفار مذ بصر الهوى
بان ليس للدين الحنيفى منسَخا

("Kâfirler sevgiyi ve güzelliği tattuktan sonra anladılar / İslâm dininden sonra başka din gelmeyecektir")

Nesr: Hemîşe ma'âbir ü marâşid-i ehl-i İslâm 'ubûr-ı müfsid ü mütemerridden maşûn ve me'tâlib ü me'ârib-i şâdir u vârid ve muvaḥḥid ü mu'âhid fevz ü necâta maḥrûn ola. Bî'n-Nebiyi ve Zî'n-nûn.

Nazm: شکر ایزد که باقبال کله گوشه گل
نکبت باد دی و شوکت خار آخر شد
[V42*] آن همه جور و تظلم که خزان می فرمود
عاقبت در قدم باد بهار آخر شد

[Hâfiz-ı Şirâzî'nindir. "Güz mevsiminin o nazlanışı, o zulmü / Bahar rüzgârının kudümüyla sona erdi / Şükürler olsun Allah'a gül, ikbâl külâhını gösterdi / Kış rüzgârının kibri, dikenin ululuğu bitti" (*Hâfiz Divânı*, s. 196).]

Nesr: Bî'l-âhire ol tebeh-rüzgârûn ser-encâm-ı kârı buña mü'eddâ oldı ki kazduğı kıuyuya yine kendi düşdi ve cüst ü cü-yı 'asel-i emel sevdâsıyla zûnbûr-ı belâ başına üşdi. Belî ḥum-ı ser-nigûn-ı gerdûn ve künbed-i zeberced-i bûkâlemûnda nik ü bed ne söylerse bir eḥâd sūrâḥ-ı şimâḥa ol vâşıl ve kışt-zâr-ı rüzgârda ne kâr eylesse yine anuñ neticesi ḥâşıl olur.

Beýt: دهقان سال خورده چه خوش گفت با پدر [پسر]
کای نور چشم من بجز از کشته ندروی

[Hâfiz-ı Şirâzî'nindir. "Koca köylü, çocuğa ne güzel de dedi: / Gözümün nuru, ektiğinden başka bir şey biçemzsin ki" (*Hâfiz Divânı*, s. 456).]

Nesr: Çün raḡî-i lebân-ı âmâl ki dâci'-i mehd-bâl-i ferḥat-me'alleri idi, âyet-i zafer-nümâ-yı ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا﴾ [“Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.” (Feth, 48/1)] tekellüm ve gönçe-i şadmânî ki şemere-i şecere-i baht-ı câvidânîleri idi, nesim-i 'inâyet-i bî-gâyet-i Sübhânî'yle ki vesile-i murâd-ı cenânî ve zarî'a-i su'âl-i lisânîdür, tebessüm idicek vuşûl-i mevâhib-i Yezdânî ve ḥuşûl-i me'ârib-i cenânîlerini cenâb-ı vâlâ-himem, noḡṭa-i dâyre-i niẓâm-ı âlem, düştür-ı mu'azzam, Vezîr-i a'zam Meḥemmed Paşa hâzretlerinin türâb-ı cenâb-ı dil-güşâlarına 'arz olunduğda 'andelib-i merâm şâḥ-sâr-ı ihtimâmlarından tağarrüd idüp işâr-ı cühd-i mâ-lâ-kelâm ve izzâr-ı [V43*] 'adü-yı dîn-i İslâm itmeleriyle mîrân-ı şecâ'at-nişân ve celâdet-unvân miyânında teferrüd itmelerinden tamâm mertebe mesrûr ve nihâyet derecede pür-ḥubûr

**Şahib-i 'izz ü ikbâl ve şahib-i cзыâl-i cāh u celâl, mîr-i Ferruḥ-fâl
ve ḥuceste-ḥişâlûn¹ keff-i kifâyetlerine zimâm-ı livâ-i Klis tevkîl
buyurulduğıdır [N45^a] ki silk-i tahrîrde muntazım ve şafḥa-i
kāfûr-gûn-ı beyâzda mülte'im olmuştur.²**

[V43^b] بشرى لقد أنجز الإقبال ما وعدا
ونجم ألسعد من افق العلى³ صعدا⁴

Neşr: Çünkü⁵ livâ-i mezbûrda mîr-i mevfûr-ı-l-ḥubûruñ enşâr-ı kifâyetiyle zuhûra gelen âşâr-ı 'adâlet ve aḥbâr-ı şecâ'atlerin⁶ beşâyir-şâdır-ı⁷ vârid vâhi-den ba'de vâhid mesâmi' u⁸ ekâbir ü eşâgire inhâ kıldı ve⁹ mânend-i meşel-i sâyir erkân-ı devlet miyânında dâyr oldu,¹⁰ vâkı'-i hâl olduğu minvâl üzre pâ-dişâh-ı encüm-sipâh ḥâzretlerine¹¹ 'arz olıcaḳ âb-ı muşaffâ-yı du'âyı ser-çeşme-i dehândan mecleb-i¹² lisâna icrâ itdiler ve zebân-ı âferinle taḥşîn [M48^a] idüp

olup cevâhir-i zevâhir-i du'âyı lisân-ı güher-feşânlarından nişâr idüp buyurdılar ki: "Ber-ḥûrdâr olsun, ol mel'ûn-ı maḡbûnuñ gereḡi gibi ḥaḳḳından gelmiş ve itdüḡi cinâyetüñ pâdâşın bulmuş.

درین گلشن که هر نخلی دهد خاصیت خود را
نهالی آنچنان منشان که بار آرد پشیمانی

("Bu bahçede her ağaç kendi meyvesini verir / Meyvesi pişmanlık olacak bir ağaç dikme")

Her kim ki başar-ı başiret ve 'ayn-ı 'ibretle aḥvâl-i rûzgâr-ı zûr-kâr ve gerdîş ü girdâr-ı sipihr-i kîne-güzârı mülâḥaza kıla ve bu 'âlem 'âlem-i mükâfât idüḡine 'âlim ola, lâ-cerem pây-ı murâdın kilim-i endâzeden taşra dirâz ve dest-i âmâlin vuşûli dâyre-i ḥuşûlde olmayan meyve-i ârzûya firâz kılmayup cânib-i şalâḥ u sedâda mâyil ve keşir ü kâil ve ḥ'âr u celil olana kâ'il ["olur" kelimesi fazladan yazılmıştır] olsa gerekdür ve dest ü zebânın âzâr u îzâ-yı ḥaḳḳdan muḥâfaza kılsa gerekdür.

Şi'r: نشاید نهادن درین سنگلاخ
                              بکام دل خویش گام فراخ
                              نشاید کشیدن درین تنگنای
                              باندازه آرزو دست و پای

[Ümmîdî-i Râzî'nin *Sâki-nâmê*'sindendir. "Belki bırakmazlar bu kayalıkta / Gönölünce rahat adımlar atasın / Belki uzatılmaz bu darlıkta / Gönölünce el ve ayak".] V (40^{b/3} - 43^{a/15})

- 1 ḥuceste-ḥişâlûn M N (44^{b/18}): ḥâzretlerinüñ V (43^{a/17})
- 2 tevkîl buyurulduğıdır ... olmuşdur M ("kılmışdır" şeklinde yazılmıştır.) N (44^{b/19} - 45^{a/1}): erzânî buyurulduğı ve anda vâkı' olan aḥvâl-i sa'âdet-me'alleridür ki silk-i tahrîre keşide ve şaḥife-i kāfûr-gûn-ı beyâza reside olmuşdur V (43^{a/17-19})
- 3 "Müjdeler olsun ki gelecek vaad ettiğini yerine getirdi / Ve mutluluk yıldızı semada yükseldi"
- 4 العلى M N (45^{a/2}): العلا V (43^{b/1})
- 5 **Neşr:** Çünkü M N (45^{a/3}): Çün V (43^{b/2})
- 6 şecâ'atlerin M N (45^{a/4}): şecâ'at ü celâdetlerin V (43^{b/3})
- 7 beşâyir-şâdır-ı M N (45^{a/5}): beşâyir-şâdır u V (43^{b/4})
- 8 mesâmi' u M N (45^{a/6}): serâyir-i zamâyir-i V (43^{b/4})
- 9 kıldı ve M N (45^{a/6}): idüp V (43^{b/5})
- 10 erkân-ı devlet miyânında dâyr oldu M N (45^{a/6-7}): beyne'n-nâs dâyr olduğda V (43^{b/5})
- 11 ḥâzretlerine M N (45^{a/8}): ḥâzretlerinüñ pây-e-i serîr-i gerdûn-naẓîrlerine V (43^{b/7})
- 12 مجلب M: مجرای N (45^{a/9}) V (43^{b/8})

eyitdiler:¹ “Belî serdârlık ol kimesneye lâyıķ ve şerbet-i emâret ü eyâlet ol şâhib-himmetün² mizâcına muvâfıķdur ki girîbân-ı naşfet ü ‘adâletden baş çıkara. Ve zu‘afâ-yı ra‘iyyet ol şâhib-sa‘âdetün³ eyyâm-ı ma‘deletinde âsûde vü râhat olurlar ki bâlîn-i istirâhata ser-i huzûr kıomayalar⁴ ve mencûķ-ı râyet ü sa‘âdetlerin⁵ tekâsül ü baķâletle ser-nigûn kılmayalar⁶ ve ten-âsanî vü⁷ istirâhatle mizâc-ı memleketi diger-gûn eylemeyeler.”^{8, 9}

Lâ-cerem¹⁰ bedreķa-i ‘âţifet-i pâdişâh-ı Cem-haşmet reh-nümün-ı kevkeb-i iķbâl-i sa‘âdet-[N45^b]me‘âlleri olup¹¹ livâ-i Klis erzânî buyurulmuş idi. Belî ol¹² kimesnenün ki sâha-i levha-i cibillet-i¹³ dîrînesi reng-i dîrûğ-ı bî-fürûğ-ı cevri ü sitemden hâlî ola ve âyîne-i sîne-i bî-kînesi mânend-i âfitâb-ı âlem-tâb pîrâye-i fîrûğ-ı bî-dîrûğ-ı ‘adl ü dâddan cilâ bula, her-âyîne¹⁴ mâh-ı şeb-efrûz gibi bir menzilde kıarâr ve bir derecede giriftâr olmayup hâtavât-ı terâķķiyâtla¹⁵ kıaķ-ı derecât idüp ġâyet-i [M48^b] irtifâ‘a vâşıl ve¹⁶ kıış-zâr-ı ümmîdinde şemere-i şecere-i devlet ü sa‘âdet hâşıl olsa gereķdür. Ve¹⁷ naķl ü hareket-i insân

- 1 itdiler ve zebân-ı âferînle tahsîn idüp eyitdiler M N (45^{a/10-11}): idüp lisân-ı âferînle buyurdılar ki V (43^{b/9})
- 2 şâhib-himmetün M N (45^{a/12}): şâhşun (“şâhib-himmetün” satırın altına ayrıca yazılmıştır.) V (43^{b/10})
- 3 - M: zamân-ı devlet ve (Bu ibare yazılı olduğı hâlde üzeri çizilmiştir.) N (45^{a/14}) V (43^{b/12})
- 4 ser-i huzûr kıomayalar M N (45^{a/16}): baş kıomaya V (43^{b/14})
- 5 sa‘âdetlerin M N (45^{a/16}): sa‘âdetin V (43^{b/14})
- 6 kılmayalar M N (45^{a/17}): kılmaya V (43^{b/15})
- 7 vü M N (45^{a/17}): - V (43^{b/15})
- 8 eylemeyeler M N (45^{a/18}): eylemeye V (43^{b/16})
- 9 - M N (45^{a/18}): Âyâ bî-taħammül-i renc vişâl-i genc müyesser midür? Ve ‘acabâ bî-âzâr-ı hâr temâşâ-yı gül-zâr mutaşavver midür?

Şi‘r: وصال دوست طلب میکنی جفاکش باش
که خار و گل همه با یکدگر تواند بود
کسی بگردن مقصود دست حلقه کند
که پیش تیر بلاها سپر تواند بود
بآرزو و هوس بر نیاید این معنی
باب دیده و خون جگر تواند بود

[V44^a] (“Dosta kavuşmayı istiyorsan, cefasına katlan / Ki gül ve diken yan yana olmaktadır / Kişi arzu boynuna eliyle sarılırsa / Bela oklarının önünde siper olacağını sanır / Arzu ve hevesle ele geçmez bu mana / Ancak gözyaşı ve kanlı bağlarla elde edilir”) Nesr V (43^{b/16} - 44^{a/1})

- 10 Lâ-cerem M N (45^{a/18}): Pes V (44^{a/1})
- 11 - M N (45^{b/1}): manşib-ı mezbûrdan ref olunup V (44^{a/3})
- 12 ol M N (45^{b/2}): her V (44^{a/4})
- 13 cibillet-i M N (45^{b/2}): âmâl-i V (44^{a/5})
- 14 dâddan cilâ bula, her-âyîne M N (45^{b/5}): ihsânla hâlî ola, mişâl-i V (44^{a/7-8})
- 15 terâķķiyâtla M N (45^{b/7}): şaķavât-ı i‘tişâm-ı Hayy-i lâ-yenâmla V (44^{a/7-8})
- 16 ve M N (45^{b/8}): olması V (44^{a/10})
- 17 şemere-i şecere-i devlet ü sa‘âdet hâşıl olsa gereķdür. Ve M N (45^{b/9-10}): hâşıl olısardur. Lâ-cerem (Ayrıca derkenarda “şemere-i şecere-i devlet hâşıl olsa gereķdür” yazılıdır.) V (44^{a/11})

daḥī¹ ‘ulūvv-i şān ve sümüvv-i mekāna minhāc ve irtifā‘-ı āfitāb-ı bī-zevāl-i iḳbāl ṭayy-ı menāzil ve ḳaṭ‘-ı derecāta muḥtācdur.

Ḳıṭ‘a:²   بجرم خاك و بكردون نگاه بايد كرد
كه آن كجاست ز آرام واين كجا ز سفر
درخت اگر متحرك بدی ز جای بجای
نه زحم اړه كشیدی و نه جفاى تبر³

Neşr: Çün berīd-i nesīm-i şubḥ-ı şādmānī ve beyk-i⁴ riyāḥ-ı rāḥat-efzā-yı kāmranī bu müjde-i ḥuceste-ḳademi mīr-i ferḥunde-deme iṣāl eyledi, ferḥat-ı bī-nihāyet-i rūḥānī ve behcet-i bī-ḡāyet-i şādmānī ḥāşıl⁵ idüp buyurdılar:

Beyt: شكر خدا كه هرچه طلب كردم از خدا
بر متتهای همت خود كامران شدم⁶

Neşr:⁷ [N46^a] Çünki⁸ ṭāyir-i ḥuceste-bāl ve ferḥunde-fāl-i iḳbāl pervāza āḡāz itdi,⁹ ol diyār-ı celilūl-i‘itibārūn ahālīsinden şaḡir ü kebīr ve bernā vü pīr emīr-i¹⁰ sa‘ādet-mesīrden āheng-i nevā-yı rihleti işitdiler, bī-iḥtiyār ceng-i girdār-ı cūş u ḥurūşa dem-sāz olup nāy-veş nāle vü efgāna āḡāz itdiler. Ve her biri bu beyt-i cān-güdāzuñ [M49^a] āvāzesin¹¹ heft-perde-i āsmāna degürüp eyitdiler:

Beyt: بيا بيا كه مرا نيست طاقت دورى
مرو مرو كه بجان آمدم ز مهجورى¹²

Neşr: Mīr-i dil-nüvāz ḥazretleri bunlaruñ bu gūne sūz ü güdāzların¹³ müşāhede itdiler ve¹⁴ teskīn-i āteş-i derūn ve tesliye-i ḥāṭır-ı maḥzūnlarına teveccūh idüp

1 daḥī M N (45^{b/10}): - V (44^{a/12})

2 **Ḳıṭ‘a** M: **Şi‘r** N (45^{b/12}) V (44^{a/13})

3 Evhadüddīn Enverī’nindir. “Topraḡın altına, dūnyanın dönüşüne bakmak gerek / Kim nerede yatıyor, kim nerede koşuyor / Ağaç eğē oradan oraya gezseydi / Ne hızarın acısını, ne de baltanın cezasını çekerdi”

4 beyk-i M (Derkenardadır.) N (45^{b/15}): peyk-i şimāl ve V (44^{a/16})

5 ḥāşıl M N (45^{b/17}): sā‘id-i şükr-i [V44^b] ni‘met-i Vāhibūl-‘aṭāyayı mu‘āniḳ-nihāl-i sidretül-müntehā V (44^{a/19} - 44^{b/1})

6 Hāfız-ı Şirāzī’nindir. “Allah’a şükür ki Hak’tan ne istediysem oldu / Himmetimin son haddine kadar muradıma eriştim” (*Hāfız Divānu*, s. 340).

7 **Neşr** M V (44^{b/3}): - N (46^{a/1})

8 Çünki M V (44^{b/3}): Çünkim N (46^{a/1})

9 itdi M N (46^{a/2}): idüp tehiyye-i esbāb-ı irtihāle iştiḡāl buyurduklarında V (44^{b/4-5})

10 emīr-i M N (46^{a/3}): mīr-i V (44^{b/6})

11 - M N (46^{a/7}): maḳām-ı V (44^{b/10})

12 “Bana gel, gel ki ayrılığa takatim yok / Gitme gitme canıma tak etti ayrılık”

13 güzārların M: güdāzların N (46^{a/9}) V (44^{b/12})

14 itdiler ve M N (46^{a/10}): idicek V (44^{b/13})

eyitdiler:¹ “Kâr-ı rûzgâr ve girdâr-ı sipihr-i ğaddâr bu kâ‘ide üzre ber-ķarâr-
dur ki neş[e]-i şarâb-ı vişâl mânend-i ‘işve-i serâb-ı bî-me‘âl ve âfitâb-ı ‘îş ü
‘işret-mişâl fî-i zevâl-i serî‘u’l-intikâldür.

Şi‘r:²   âh azin çرخ جفا پیشه بد مهر که او
                                    هر زمان یار دگر میکند از یار جدا

دوستان قیمت صحبت بشناسید که چرخ
دوستانرا زهم انداخته بسیار جدا³

Neşr:⁴ [V45^a] Zîr-i çarĥ-ı çenberide hemân⁵ kâ‘ide-i⁶ erbâb-ı ‘uķûl budur ki
dâyire-i ehl-i uşûlden çıķmayup çarĥ-ı [N46^b] lu‘bet-bâz her⁷ ne terâneye âġâz
eylerse aña dem-sâz olmadan ġayrı çäre ĥâtıra olmaķ lâyıķ degildir.”

Beýt: Devrân ne sâza başlasa uy ol terâneye
                                    Gördüñ zamâne uymadı uy sen⁸ zamâneye

Neşr: Pes bu menâzil ü merâĥilde vâķi‘ olan zu‘afâ-yı ra‘iyyet sitem-dide ol-
masunlar deyü [M49^b] cemî‘ ĥuddâmların⁹ ma‘raz-ı tenbîh ve maķâm-ı¹⁰ teh-
dide iĥzâr idüp eyitdiler¹¹ ki: “Bu sefer-i ĥümâyûnumda ki İzid-i bî-çûn -*celle*
‘aniş-şükûk ve’z-zunûn- ĥazretleri bu bende-i şermendesine erzânî kılmişdur,
ma‘lûm ola ki sizden birisi bu râĥda fuķarâ-yı¹² ra‘iyyetden nâġâĥ mânend-i
kehrübâ ġaşb-ı kâĥ ide, ġađab-ı kıyâmet-şükûhumdan¹³ kûĥ-ı endûĥa uğra-
masında şûbĥe çekmeye. Ve yâĥûd şâĥ-râĥ-ı¹⁴ müstaķimden çıķup bir faķirüñ
ĥaşılına nâzil ve bir dermândenüñ mezra‘asına dâĥil ola, ĥaşıl-ı ‘ömri dâs-ı

1   teveccüh idüp eyitdiler M N (46^{a/11}): âġâz idüp buyurdılar ki V (44^{b/14})

2   **Şi‘r** M N (46^{a/15}): **Nażm** V (44^{b/17})

3   Hilâli-i Çaġatâyî’nindir. “âĥ bu sevimsiz dñyanın işi cefadır ki o / Her zaman yeni yâr edinir yârdan başka
/ Dostlar soĥbetin kıymetini bilin ki dñya / Dostları birbirinden çok uzaklara atmıştır”

4   **Neşr** M N (46^{a/17}): - V (45^{a/1})

5   hemân M N (46^{a/18}): - V (45^{a/1})

6   - M N (46^{a/18}): pür-fâ‘ide-i V (45^{a/1})

7   her M N (46^{b/1}): - V (45^{a/3})

8   uy sen M V (45^{a/6}): sen uy N (46^{b/4})

9   Pes bu ... ĥuddâmların M (“bu” kelimesi yazılmamıştır.) N (46^{b/5}): Hemân her ġâĥ du‘â-i ĥayrı refîķ-i
râyet-i siĥr-ġâĥ itmeden

Mışrâ‘: Olmañuz ĥiçbir nefes ĥâlî

Neşr: deyüp raĥt-i iķâmeti maĥmil-i intikâl üzre iĥmâl ve ĥıyâm-ı rıĥleti kavâyim-i ‘azîmet üzre naşb
itmeġe iştiġâl buyurup cemî‘ ĥadem ü ĥaşem ve nüdemâ vü hem-demin V (45^{a/7-11})

10   ve maķâm-ı M N (46^{b/7}): ü V (45^{a/11})

11   eyitdiler M N (46^{b/7}): buyurdılar V (45^{a/12})

12   sizden birisi bu râĥda fuķarâ-yı M N (46^{b/10-11}): sizlerden biri ki menâzil ü merâĥilde zu‘afâ-yı V (45^{a/14-15})

13   kıyâmet-şükûhumdan M N (46^{b/12}): pür-şükûhumdan V (45^{a/16})

14   şâĥ-râĥ-ı M N (46^{b/13}): țariķ-i V (45^{a/17})

siyâsetle [V45^b] biçilmesin muḳarrer bile ve hırmen-i bünyâd-ı bed-nihâdî, şarşar-ı ḳahrî ber-bâd olmasın muḳaḳḳaḳ aḳlaya. Ve daḥî¹ bir kimesne ki bî-destûr hûşe-i engûri ser-i² tâkden dūr ide, mânend-i şarâb-ı erguvânî tîğ-i bürrânla³ ḳanı revân olmamak [N47^a] müyesser midür? Ve mişâl-i⁴ tâk-i engûr bürîde-pey ü maḳhûr ḳılınmamak mutaşavver midür?”⁵

Çünkü⁶ cevâhir-i evâmir ki menşûr-ı devlet ve ser-nâme-i sa’âdetdür, âhir oldu,⁷ muḳbilân-ı dergâh ve cüvân-merdân-ı şâhib-intibâh âvîze-i gûş-ı cân ve pîrâye-i gerden-i iz’ân [M50^a] idindiler. Bir vaḳt-i mübârekde⁸ cemî‘ ḥadem ü ḥaşem ve nüdemâ vü hem-demden pîş ü kem⁹ merâsim-i kerr ü ferr-i ihtîşâmı¹⁰ ve levâzım-ı ‘âzamet ü şevket-i mâ-lâ-keḷâmı bir mertebe itmâm eylemişler idi ki, iḳtidâr-ı ümerâdan bîrûn olmuş¹¹ idi. Ol resme ki yelân-ı âhen-dilânûḳ ḳolunda her nîze-i serv-ḳadd vâlâ-yı âlle bir cüvân-ı lâle-ḥadd ḳılınmış¹² idi ve her dilir-i şîr-gîr ser-â-pâ silâḥ-ı âhen-bünyâddan birer kūh-ı pûlâda dönmüş idi.

Şîr:

ز والای گلگون سنان بهر مند [V46^a]

شفق از زمین لاله واری بلند¹⁴

یلان غرق آهن ز سر تا بیای

چو صورتکه گیرد در آینه جای¹⁵

1 daḥî M N (46^{b/17}): - V (45^{b/2})

2 ser-i M N (46^{b/18}): - V (45^{b/3})

3 erguvânî tîğ-i bürrânla M N (46^{b/19}): erguvân V (45^{b/3})

4 mişâl-i M N (47^{a/1}): mânend-i V (45^{b/4})

5 - M N (47^{a/2}): *Fe-ne’üzü billâhi min zâlik* eger sizlerden biri bu maḳûle farîḳ-i pür-mehâlike sâlik ola, şikence-i siyâsetde bir mertebe pür-enîn ola ki tamâmet-i ehl-i zemîn andan ‘ibret-bîn ü sehm-gin olalar V (45^{b/5-8})

6 Çünkü M: Çünkü M N (47^{a/2}) / Çün bu V (45^{b/8})

7 cevâhir-i evâmir ki menşûr-ı devlet ve ser-nâme-i sa’âdetdür, âhir oldu M N (47^{a/2-3}): cevâhir-i zevâhir-i evâmiri V (45^{b/8-9})

8 mübârekde M N (47^{a/6}): hümâyün ve sâ’at-i meymûnda V (45^{b/11})

9 nüdemâ vü hem-demden pîş ü kem M N (47^{a/6-7}): zümre-i ḥuddâmdan biş ü kem âyin-i şîrân-ı bişe-i ḥarbi ve ḳânûn-ı pelengân-ı kūh-ḍarbi itmâm idüp V (45^{b/12-13})

10 ihtîşâmı M N (47^{a/7}): ihtîşâm V (45^{b/14})

11 mâ-lâ-keḷâmı ... olmuş M N (47^{a/8-9}): mâ-lâ-keḷâm bir mertebe encâm buldı ki verâ-yı ḳuvâ-yı mirân-ı ‘arşa-i imkân ve bîrûn-ı eḳâlim-i iḳtidâr-ı sükkân-ı ḥıṭṭa-i zamân V (45^{b/14-16})

12 ḳılınmış M N (47^{a/11}): olmuş V (45^{b/18})

13 “Gül renkli mızrakların yükseklüğinden faydalanıp / Yerden lâle gibi yükselen şafak / Yiğitler demire boğulmuş baştan ayağa / Sanki yüzün aynaya sığması gibi”

14 لاله واری M N (47^{a/14}): نيزه واری V (46^{a/1})

15 - M N (47^{a/15}):

نهان در زره مهوشان زمان

چو در حلقه دیدها مردمان

(“Zırha bürünmüş zamanın güzelleri / Öyle görünürler halk gözünde”) V (46^{a/3})

Neşr: Lâ-cerem¹ devlet ü sa'âdet reh-nümün olup livâ-i Klis'e yetmişleridi ve² mekân-ı ma'hûd ve maḡarr-ı meş'ûdlarında qarâr itmişleridi. Pes hemân-dem³ ḡakîmâne mizâc-ı memleketi yokladılar. Ve enâmil-i tedbîrle⁴ nabz-ı ra'ıyyeti tıtdılar. Gördiler ki dest-bürd-i ḡaḡt u [N47^b] teng-sâl ḡaḡ-ı 'âlemi bir mer-tebe bed-ḡâl⁵ eylemiş ki her küşede nân deyü cân virürler, kimesne ḡabbeye almaz. [M50^b] Ve bir⁶ nâna ḡân-mân ḡarc iderler, bir eḡad ḡarîdâr olmaz. Sîne-i ciger-suḡtegāndan zebâne-i âteş-i cû' felek-i eşîre yetmiş ve niçesi daḡi şiddet-i ḡalādan ḡalle ḡalebine şehr-i 'ademe sefer itmiş.

Beyt:⁷ مگر آدم از آن قحطی خبر داشت [V46^b]

که جنت را بهشت و دانه بر داشت⁸

Neşr: Ve daḡi nâyire-i 'işyân dâyre-i beyāndan ḡâric olup⁹ duḡân-ı tuḡyân farḡ-ı Ferḡadân'a yetmiş ve şarşar-ı fitne vü fesād ḡırmen-i ḡuḡûr-ı re'âyâyı ber-bād itmiş ve yaḡı-vâr her cānibden¹⁰ eşrâr-ı bî-şumâr baş ḡaldırıp māl ü menâl-i fuḡarâ-yı ehl-i 'iyālî¹¹ tālân itmekle her ḡarafdan¹² nâle vü eḡgân kürre-i âsmâna gitmiş. Mîr-i pür-intibâḡ bu aḡvâl-i pür-melâle nigâḡ idicek âteş-i¹³ ḡayret dil ü cānın yaḡdı ve şarşar-ı ḡamiyyet keştî-i şabr u ḡarârın¹⁴ gir-dâb-ı ıztırâba bıraḡdı. "Âyâ bu âteş-i ḡaḡt u ḡalānuñ irtifâ'ına 'illet¹⁵ ve 'acabâ mizâc-ı memleketüñ ḡaḡ bu deñlü iḡtilâline ḡikmet¹⁶ ne ola?" deyü ol diyârûñ a'yânın dîvânlarına¹⁷ [N48^a] cem' idüp ḡuşûş-ı ḡâlden su'al ve keyfiyyet-i kâr-

- 1 - M N (47^{a/15}): mürḡ-i râyet-i nuşret-âyet-i şâḡî pervâza âḡâz idüp ve gürûḡ-ı sa'âdet-şükûḡ nâ-mütenâḡi cünbiş ü ḡarekete dem-sâz olup menâzil ü merâḡîli mevâḡî-i de'âyim-i ḡıyâm ve mevâzî-i ḡavâyim-i şî'âr-ı İslâm eylediler. Ve sâḡa-i felek-mesâḡa-i şâḡ-râḡi nişân-ı kebkeb-i müze-i piyâdegân ve âşâr-ı ni'âl-i ḡavâfir-i 'asâkir-i nuşret-nişāndan ḡayret-i kevâḡib-i şâbit ü seyyâr reşk-i hilâl-i ḡarḡ-ı devvâr ḡıldılar V (46^{a/4-10})
- 2 reh-nümün olup livâ-i Klis'e yetmişleridi ve M N (47^{a/16}): kerr ü ferr-i ḡaşmetle livâ-i Klis'i ser-menzil eyleyüp V (46^{a/11-12})
- 3 itmişleridi. Pes hemân-dem M: itmişler. Pes hemân-dem N (47^{a/17}) / itdüklerinden soñra V (46^{a/13})
- 4 enâmil-i tedbîrle M N (47^{a/18}): - V (46^{a/13})
- 5 - M N (47^{b/1}): ve bî-mecâl V (46^{a/15})
- 6 - M N (47^{b/3}): pâre V (46^{a/16})
- 7 **Beyt** M N (47^{b/6}): - V (46^{b/1})
- 8 "Acaba Âdem bu kıtlıḡı biliyor muydu / Kî cennetten buḡday tanesi aldı"
- 9 'işyân dâyre-i beyāndan ḡâric olup M N (47^{b/8-9}): 'işyāndan V (46^{b/2})
- 10 cānibden M N (47^{b/11}): ḡarafdan V (46^{b/4})
- 11 fuḡarâ-yı ehl-i 'iyālî M N (47^{b/12}): zu'afâ-yı fuḡarâyı V (46^{b/5})
- 12 itmekle her ḡarafdan M N (47^{b/13}): itmiş ve her cānibden V (46^{b/6})
- 13 idicek âteş-i M N (47^{b/15}): idüp âteş-pâre-i V (46^{b/7-8})
- 14 şarşar-ı ḡamiyyet keştî-i şabr u ḡarârın M N (47^{b/16}): keştî-i şabr u ḡarârın şarşar-ı ḡamiyyet V (46^{b/8-9})
- 15 irtifâ'ına 'illet M N (47^{b/17}): işti'âline sebeb V (46^{b/10})
- 16 ḡikmet M N (47^{b/18}): bâ'ış ü sebeb V (46^{b/11})
- 17 dîvânlarına M N (47^{b/19}): dîvânına V (46^{b/11})

dan [M51^a] istifsâr buyurdukda her biri¹ levâzım-ı du‘â ve merâsim-i şenâya kıyâm gösterüp eyitdiler ki:

Nazm:² İy mîr-i Güstehem-şifat u Sâm-rûzgâr
Üstünde sâye-güster ola luṭf-i Kird-gâr
Ecrâm-ı râm u baht-bekâm u felek-gulâm
Devlet muṭî‘-i hükmün ola rûzgâr yâr³

Neşr: “Bundan aḳdem bu diyâra vâlî olan Ferhâd Beg tîşe-i bî-dâdı bî-sütün-ı bilâda⁴ bir mertebe der-kâr eyledi ki herkes çeşme-i cân-ı şîrinden el yudı. Ve vilâyet-i husrevânîyi şebdîz-i zulme⁵ [V47^a] ol deñlü çignetdi ki gülğün-ı eşk-i fuḳarâ-yı siyeh-rûzân tutup tutulmaz oldu. Hicâb-ı ta‘addîsi dîde-i başî-retin müşâhede-i rûy-ı şavâbdan men‘ itmiş idi ve dest-i tasalluṭı maḥrûmân-ı ğamm-dîde ve maḫlûmân-ı sitem-resîdeye hañçer-i âzâr çekmiş idi. Zûlm ü si-temi bir ğâyete vâşıl oldıydı⁶ ki ‘âmme-i ra‘ıyyet her ân ve her sâ‘at dest-i du‘âyı ref‘ idüp aña nefrîn ü la‘net eylerlerdi.⁷

Beyt: نماند ستمکار بد روزگار
نماند برو لعنت پایدار⁸

Neşr: Ve daḫi dâyimâ bu diyârıñ der-enbâr olan ğallesin [M51^b] küffâr-ı füc-câra⁹ virdügiyçün nev-‘arûs-ı memleket böyle [N48^b] kızlığa uğradı. Ve ḥarâmî vü eşirrâyı dâm-ı şikenceden ḥalâş idüp ḳânûn-ı siyâset ü ḳışâş mer‘î ḳılın-mayup her düzd-i bed-fi‘âlûñ mâl ü menâlin alup ḳayd-ı¹⁰ siyâsetden itlâḳ itdügiyçün zebâne-i âteş-i fitne-i cân-güdâz gerden-i vilâyete dest-i ta‘addiyi dîrâz eylemişdür.”

Çün mîr-i şâhib-tedbir¹¹ fuḳarâ-yı ra‘ıyyetden bu cevâbı işitdiler, her biri-nün ğöñlin ele alup eyitdiler:¹²

1 istifsâr buyurdukda her biri M N (48^{a/2}): istifsâr-ı mâ-fi‘l-bâl buyurıcaḳ V (46^{b/13})

2 **Beyt** M: **Nazm** N (48^{a/3}) / **Şîr** V (46^{b/14})

3 rûzgâr-bâr M: rûzgâr yâr N (48^{a/5}) V (46^{b/16})

4 bilâda M N (48^{a/7}): vilâyete V (46^{b/18})

5 zulme M N (48^{a/9}): zûlm ü i‘tisâfa V (47^{a/1})

6 vâşıl oldıydı M N (48^{a/14}): irişdiydı V (47^{a/6})

7 eylerlerdi M N (48^{a/16}): iderlerdi V (47^{a/7})

8 Sa‘dî-i Şîrâzî'nindir. “Devri kötü olan zalim, dünyada kalmaz / Ama üzerinde sonsuz lanetler kalır” (*Gülüstan*, s. 53).

9 fücâra M N (48^{a/19}): ḥâk-sâra V (47^{a/10})

10 - M N (48^{b/4}): şikenceden ḥalâş ve bend-i V (47^{a/14})

11 Çün mîr-i şâhib-tedbir M N (48^{b/6}): Mîr-i bülend-himmet V (47^{a/16})

12 cevâbı işitdiler, her birinin ğöñlin ele alup eyitdiler M N (48^{b/7}): ğüne cevâb istima‘ idicek buyurdılar ki V (47^{a/17})

Beyt: روز هجران و شب محنت یار آخر شد
زده ام فال و گذشت اختر و کار آخر شد¹

Neşr: [V47^b] “Niçe demdür² ki simât-ı қаһт u ğalâdan ğamm yerdüñüz ve³ tohm-ı taleb-i nân-pâreyi zemîn-i şabr u qarâra ekmek dilerdüñüz. Şimden soñra inşâ’allâhu te’âlâ cām-ı rehâdan şerbet-i⁴ hōş-meze ve h’ân-ı istirhâdan⁵ ni’met-i bî-endâze tenâvül itmeñüz muqarrerdür. Eger ecel emân virüp zamâne-i şüh-çeşmi şükr-i h’âb-ı zühülde bulam ve kevkeb-i ta’vîki ufq-ı üfûlde görem, her-âyine⁶ ra’iyyet-perverlik maķâmında şâfi-dem ve ma’delet-güsterlik rikâbında [M52^a] şâbit-ķadem olup⁷ ümmiddür ki min-ba’d bir âferidenüñ hâline âteş-i eşrâdan şerer irmeye ve bir sitem-didenüñ [N49^a] keff-i pâyı hâr-ı âzârdan zarar görmeye.”

Pes⁸ re’âyâ bu nevîd-i devlet-i câvîdden hayât-ı tâze ve râhat-ı bî-endâze buldılar⁹ ve fuķarâ bu müjde ile ravza-i ümmîdlerinde ğonçe-i murâdların şükfte gördiler.¹⁰

Beyt: از این نوید مبارک که ناگهان آمد
بشارتی بدل و مژده بجان آمد¹¹

Neşr: Pes hemân-dem¹² bārū-yı¹³ himmeti¹⁴ kavî idüp zencîr-i ‘adl ü dâdı Kisrâ-vâr tāk-ı¹⁵ âsmâna çekmege niyyet ve tuhm-ı naşfet ü ‘adâleti zemîn-i ma’delete¹⁶ ekmege himmet idüp¹⁷ evvelâ voyvodaların¹⁸ maķâm-ı tenbîh ü tehdide [V48^a] ihzâr itdiler ve her birinüñ ğüş-ı hüşını cevâhir-i tenbîhâtla pür idüp

1 Hâfız-ı Şirâzi’nindir. “Hicran gündüzüyle sevgilinin ayrılık gecesi sona erdi / Fala baktım, yıldız muvafık düştü, iş sona vardı” (*Hâfız Divânı*, s. 196).

2 Niçe demdür M N (48^{b/10}): Bunca zamândur V (47^{b/1})

3 yerdüñüz ve M N (48^{b/10}): yeyüp V (47^{b/1})

4 şerbet-i M N (48^{b/12}): şarâb-ı V (47^{b/3})

5 istirhâdan M N (48^{b/13}): istirâhatden V (47^{b/4})

6 her-âyine M N (48^{b/16}): inşâ’allâhu te’âlâ V (47^{b/7})

7 olup M N (48^{b/18}): - V (47^{b/9})

8 Pes M N (49^{a/1}): - V (47^{b/11})

9 buldılar M N (49^{a/3}): buldı V (47^{b/12})

10 gördiler M: buldılar N (49^{a/4}) / ğördi V (47^{b/14})

11 “Bu mübarek haber ki ansızın geldi / Kalbe müjde ve cana huzur geldi”

12 M: همانند M (49^{a/7}) / - V (47^{b/15})

13 M: باروی N (49^{a/7}) V (47^{b/15})

14 himmeti M N (49^{a/7}): himmet-i sa’âdet-nehmeti V (47^{b/15-16})

15 - M N (49^{a/8}): nüh-tıbak-ı V (47^{b/17})

16 ma’delet M N (49^{a/9}): ma’delet ve ra’iyyet-perverlige V (47^{b/18})

17 idüp M N (49^{a/10}): buyurup V (47^{b/19})

18 voyvodaların M N (49^{a/10}): voyvodalarını cemî’an V (47^{b/19})

eyitdiler:¹ “Bundan aḳdem bu diyâr-ı pür-inkisâra vâlî olanlar ‘inân-ı ihtiyârî² her düzd-i bî-müzdün³ ḳabza-i iḳtidârlarına tevkîl ve merâtib-i umûr-ı siyâseti menâzil-i müsâhele vü müsâmaḥaya⁴ tenzîl eyledikleriçün ḥâlâ re‘âyâ⁵ böyle [M52^b] maḡbûn ve aḥvâl-i fuḳarâ⁶ çaḳ bu deñlü diger-gün olmasına mü‘eddâ olmuştur. İmdi ma‘lûmuñuz olsun ki sizden biriñüz ki bir ḥarâmî-i bed-kâmuñ veyâ bir düzd-i bî-müzdün ‘inân-ı taşarruf u teşhîrine kendüde [N49^b] fi’l-cümle iḳtidâr bulup zerrece istimâleti revâ ve cüz’î i‘âneti sezâ göre, dâm-ı ḡaḍaba pâ-beste ve cümle-i umûrî tiḡ-i siyâsete⁷ vâbeste olması muḳarrerdür. Ve daḡi⁸ enbâr-ı diyârdan dâr-ı küffâr-ı ḥâk-sâra bir dâne ḥabbe iḥrâc olunduḡına vâḳıf olup bu cânibe⁹ i‘lâm eylemeye, bi’z-zât kendüm daḳıḳa fevt itmeyüp cev be-cev teftiş idüp¹⁰ şöyle ki ol ḥuşûşda vâḳi‘ olan aḥvâl¹¹ kimden ihtimâl olunursa dâne-i vücûd-ı bî-südü âsiyâb-ı ḳahrîla un ve tîr-i pür-te’sîr-i siyâsetden¹² sîne-i sekînesi mânend-i ḡırbâl sūrâḥhâ-yı firâvândan¹³ diger-gün olmak bi-ḥaḳḳ-ı Ḳâhir-i muṭlaḳ muḳarrer ü muḥaḳḳaḳdur. Ve bu minvâl üzre ki te’kîdât-ı [V48^b] sâbıḳa, tehdîdât-ı sâlifeyi müştemeldür.”

Eṭrâf-ı diyâr ve şehir ü bâzârda [M53^a] nidâ itdirüp bîm-i¹⁴ siyâsetle-
rinden eṭrâf u eknâfda olan ‘âşî vü ḥarâmî nihân ve şavlet-i şîr-hey-
betlerinden¹⁵ 16 ﴿كَانَهُمْ حُمْرٌ مُسْتَنْفَرَةٌ فُرْتُ مِنْ قَسْوَرَةٍ﴾ her biri bir yere âvâre vü gürizân
olup mânend-i eşkâl-i aḡvâl ḥâricde nümâyân olmaḡa mecâl bulmayup dîbâ-yı
zîbâ-yı vilâyet evsâḥ-ı cinâyetden pâk ve ḥâne-i dâr u diyâr zulâm-ı cevri ü ‘udvân
ve ḡamâm-ı [N50^a] ḡumûm u¹⁷ aḥzândan pertev-i âfitâb-ı ‘adâletleriyle tâb-nâk
olmuş idi. Ve ḥıyâz-ı¹⁸ eṭrâf ü eknâf çirkâb-ı zulm ü i’tisâfdan şâf olup bârân-ı

1 itdiler ve her ... eyitdiler M N (49^{a/11-12}): idüp buyurdılar ki V (48^{a/1})

2 ihtiyârî M N (49^{a/13}): ‘işyânî V (48^{a/2})

3 müzdün M N (49^{a/14}): emânuñ V (48^{a/2})

4 müsâhele vü müsâmaḥaya M N (49^{a/15}): müsâmaḥa vü müsâheleye V (48^{a/4})

5 ḥâlâ re‘âyâ M N (49^{a/16}): ḥâl-i ra‘iyyet V (48^{a/4})

6 fuḳarâ M N (49^{a/16}): vilâyet V (48^{a/5})

7 siyâsete M N (49^{b/3}): siyâsete ve çengâl-i ḥaşem-i bî-ḡâyete V (48^{a/10-11})

8 Ve daḡi M N (49^{b/3}): Ve yâḡûd V (48^{a/11})

9 bu cânibe M N (49^{b/5}): ‘izz-i ḥużûrûma V (48^{a/13})

10 idüp M: iderin N (49^{b/6}) V (48^{a/15})

11 aḥvâl M N (49^{b/7}): iḥmâl V (48^{a/16})

12 siyâsetden M N (49^{b/9}): ta’zîrden V (48^{a/17})

13 firâvândan M N (49^{b/10}): gün-â-gündan V (48^{a/18})

14 bîm-i M N (49^{b/13}): tîr-i ḳazâ-te’sîr-i V (48^{b/2})

15 heybetlerinden M N (49^{b/15}): ‘adâletlerinden V (48^{b/4})

16 كحمر M V (48^{b/4}): كحمره N (49^{b/15}). “Onlar sanki aslandan kaçan yaban eşekleridirler.” (Müddessir, 74/50-51)

17 ḡumûm u M N (50^{a/1}): ḡumûm-ı V (48^{b/8})

18 - M N (50^{a/2}): riyâz-ı V (48^{b/10})

in‘âm ü¹ ihsânlarından nâm-ı kaht ve nişân-ı galâ mânend-i simurg-ı ‘anķā emr-i ma‘dûm mertebesin bulmuş² idi.

El-kıssa: Eyyâm-ı devlet ve hengâm-ı³ ma‘deletlerinde aḥkâm-ı pür-iḥkâm-ı ‘adâletleri bir dâyireye vâşıl olmuş idi ki bere-i gûsfend-i müstmend şîr-i şîrden behre-mend olup⁴ ḥargûşla tâzı bâzîde ittiḥâd bulmuşlaridi⁵ ve tezerv bir ḥâne-de bâzla enbâz ve şâhîn bir âşiyânede ḳazla⁶ dem-sâz olmuşlar idi.

Kıta‘a: ز عدل او شد باز سفید جفت کلنگ [V49^a]

ز امن او شده شیر سیاه یار شغال [M53^b]

نه آن فراز برد در هوابدان منقار

نه این دراز کند در زمین بدین چنگال⁸

Erbâb-ı fesâddan ba‘zı müfsid-i bed-nihâd siyâset olunup ‘arşa-i memleket vücûd-ı pür-şakâvetlerinden pâk olduğudur.^{9, 10}

[N50^b] Ol dem ki emîr-i ‘adâlet-şemâyil ḥâzretleri henüz livâ-i mezbû-ra vâşıl olmuşlar idi,¹¹ zümre-i sipâhdan bir gümrahûn¹² vesâvis-i şeytânîyye ve hevâcis-i nefsanîyye dil-i pür-ğıllinde mekân ve gurâb-ı¹³ ‘işyân zâviye-i dimâğında âşiyân idüp Eflâḥ tâ‘ifesinden bir gürûh-ı bî-felâḥa¹⁴ ser-ḥayl ü ser-

1 bārân-ı in‘âm ü M N (50^{a/3}): ifâza-i bārân-ı bî-pâyân-ı V (48^{b/11})

2 emr-i ma‘dûm mertebesin bulmuş M N (50^{a/5}): vâşıl-ı verâ-yı ḳâf-ı ‘adem ve dâhil-i dâyire-i emr-i mübhem olmuş V (48^{b/12-13})

3 eyyâm-ı devlet ve hengâm-ı M N (50^{a/5-6}): zamân-ı devlet ve evân-ı ma‘deletlerinde V (48^{b/14})

4 olup M N (50^{a/8}): olmuş idi ve V (48^{b/16})

5 bâzîde ittiḥâd bulmuşlaridi M N (50^{a/8-9}): bâzı idüp ḳalem ü fâḳı şâḥ-ı ittifâka peyvend itmîşleridi V (48^{b/17-18})

6 ve tezerv bir ḥânede bâzla enbâz ve şâhîn bir âşiyânede ḳazla M N (50^{a/9-10}): tezerv bâzla bir ḥânede enbâz ve şâhîn ḳazla bir âşiyânede V (48^{b/18-19})

7 شد M: شده N (50^{a/11}) V (49^{a/1})

8 Abdülvâsi‘-i Cebelî‘ nindir. İranlı şair, Bediüzzamân Abdülvâsi‘ b. Abdülcâmî‘ Garcistânî el-Cebelî hakkında daha fazla bilgi için bk. Adnan Karaismailoğlu, “Abdülvâsi‘-i Cebelî”, *TDV İA*, c. I, İstanbul 1988, s. 283. “Adaletinden ak şahin turnaya eş oldu / Emniyetinden siyah aslan çakala yâr oldu / Ne o gagasında havaya uçuruyor / Ne bu pençesiyle yerlere seriyor”.

9 müfsid-i bed-nihâd ... olduğudur M: müfsid ü bed-nihâd siyâset olunup ‘arşa-i memleket vücûd-ı şakâvet-menḳabetlerinden pâk olduğudur N (50^{a/15-17}) / bî-dâd-ı bed-nihâd pây-ı cerâ‘et ü inbisâṭı dâyire-i edeb ü ihtiyâtdan birün itdüklerinde ‘arşa-i zemîni vücûd-ı şakâvet-rehinlerinden pâk itdükleridir ki ‘arûs-ı kelâm ḥulel ü ḥuliyi-i ibhâm ü ihâmla ârâste ve nebât-ı şîrîn-ḥarekât-ı aḳlâm vişâḥ-ı izâḥ-ı tammıla pîrâste kılınmıştır. V (49^{a/3-5} ve derkenar)

10 V’de metin, 49^{a/51}’den 49^{a/131}’e atlamaktadır. Atlanan bölüm M’de 54^{a/4-10} arasında yer almaktadır.

11 Ol dem ki ... olmuşlar idi, M N (50^{b/1-2}): ‘Âḳıbetü’l-emr her biri ölüm eri olup sille-i siyâseti gülle-i bi-devletlerinde muḳarrer bilicek nâgâḥ elçilerinden V (49^{a/13-15})

12 zümre-i sipâhdan bir gümrahûn M N (50^{b/2}): bir gümrah zümre-i sipâhdan iken V (49^{a/15-16})

13 - M N (50^{b/4}): zulmet-niḳâb-ı V (49^{a/17})

14 Eflâḥ tâ‘ifesinden bir gürûh-ı bî-felâḥa M N (50^{b/5}): ol gürûh-ı bî-şükûha V (49^{a/18})

dâr olup muḳaddemâ irsâl eyledikleri voyvodalardan Hıızr Voyvoda nâm voyvodalardan başup niçe kimesnesin tîr-i helâke âmâc ve cemî' mâl ü menâlin ğâret ü târâc itmişleridi ve her cânibden eşrâr-ı vilâyet ol bed-bahtlarıuñ girdâr-ı ma'şiyetlerine tâbî' olup Celâlî ṭabaḳasına yetmişleridi. Ve daḫi¹ Ravne nâm yaylakda panayır cem'iyetin başup niçe [M54^a] fitne-i ḫufte bîdâr ve hezâr güne ḳabâḫat izḫâr eylemişleridi.²

Vaḳtâki mîr-i gerdün-iḳtidâr ḫâzretleri devlet ü sa'âdet ile mekân-ı ma'hûd ve maḳarr-ı muḳarrerlerinde ḳarâr idüp³ 'arûs-ı aḫvâl-i⁴ ra'iyet ḫilye-i⁵ naşfet ve pîrâye-i 'adâletle⁶ aḫsen vech üzre cîlve itmiş idi⁷ ve mir'ât-ı vilâyet-den şayḳal-ı siyâsetle jengâr-ı âzâr gitmiş idi,⁸ muzâyâḳa-i teng-sâl ol ḫarâmî-i bed-kâmlara⁹ intîḳâl idüp ne râh-ı gürîze¹⁰ ṭâḳat ve ne tîğ-i sitîze muḳâvemetsi¹¹ olup¹² şaḫrâ-yı hezîmete yüz ṭutmuşlaridi ve itdükleri cesâret ecliyçün şûret-i [N51^a] ḫasârete meyl itmişleridi.¹³ Âḫîru'l-emr mîr-i vâlâ-ḳadr ḫâzretleri mezbûr ḫarâmîleri ele getürmek bâbında himmet-i vâlâ-nehmetlerin mebzûl buyurmuşlaridi ve cümlesin bî-kem ü kâst ṭutup ele getürmüşleridi. Lâ-cerem her birinüñ¹⁴ melce' ü me'vâların [V50^a] ve mu'in ü zahîr ve âşînâların¹⁵ teftîş

- 1 olup muḳaddemâ ... ṭabaḳasına yetmişler idi. Ve daḫi M N (50^{b/6-10}): olmuş idi. Ve ridâ-yı hüda-yı İslâm'ı ḳabâ-yı [V49^b] ḳalâlet-simâ-yı küfr ü zulâma tebdil ve âfitâb-ı cihân-tâb-ı dîn-i Seyyidül-enâmı burc-ı zulâma taḫvîl eylemiş idi. V (49^{a/19} - 49^{b/2})
- 2 başup niçe fitne-i ḫufte bîdâr ve hezâr güne ḳabâḫat izḫâr eylemişleridi M N (50^{b/11-12}): târâc ve niçe kimesneleri daḫi tîr-i helâke âmâc itmişler idi V (49^{b/3-4})
- 3 Vaḳtâki mîr-i ... idüp M N (50^{b/12-14}): Çün V (49^{a/6})
- 4 aḫvâl-i M N (50^{b/14}): ḫâl-i V (49^{a/6})
- 5 حيلة M: حيلة N (50^{b/14}) V (49^{a/6})
- 6 - M N (50^{b/15}): mînaşsa-i 'arşa-i memleketde V (49^{a/7})
- 7 itmiş idi M N (50^{b/15}): itdi V (49^{a/7})
- 8 gitmiş idi M N (50^{b/16}): gitdi V (49^{a/8})
- 9 ḫarâmî-i bed-kâmlara M N (50^{b/17}): ol vilâyetün ḫarâmî-i bed-kâmlarına V (49^{a/9})
- 10 كزيره M: كزيره N (50^{b/18}) V (49^{a/10})
- 11 muḳâvemetsi M N (50^{b/18}): ḳudret ü ḳuvvetleri V (49^{a/11})
- 12 - M N (50^{b/19}): cây-i iḳâmetleri V (49^{a/11})
- 13 ṭutmuşlaridi ve itdükleri ḫasâret ... itmişleridi ("cesâret" kelimesi "ḫasâret" şeklinde yazılmıştır.) M N (50^{b/19} - 51^{a/1}): ṭutdı. Ve keffe-i mîzân-ı ḫasâretleri cânib-i ḫasârete meyl itdi ("cesâret" kelimesi "ḫasâret" şeklinde yazılmıştır.) V (49^{a/12-13})
- 14 Âḫîru'l-emr mîr-i ... birinüñ M N (51^{a/1-4}): Ve anda vâḳi' olan zindânda maḫbûs olan ḫarâmîleri ḫalâşa mübâşeret idüp zindân üzerine hücum itdüklerinde mîr-i Rüstem-şalâbet âdemlerinden niçe nâm-dâr ḫuşûş-ı kârdan ḫâberdâr olcaḳ tîğ-i hücum-ı nuşret-mevsümü târek-i nâ-mübâreklerine ḫavâle ḳılıp bârân-ı siḫâm-ı dilâverân-ı zafer-peyâmdan şafḫa-i neḫâr ol melâ'in-i bed-girdârlarıuñ gözlerine şeb-i târ görinüp ba'zısınuñ ecsâd-ı pür-fesâdi âteş-i peyḳân-ı şîḫâb-nihâddan muḫarriḳ u mercüm ve cibâh-ı ḫabâşet-iştibâh-ı ḫayâtları dağ-ı memâtlâ mersüm olup ğîdâ-yı ḫûsâm-ı ḫûn-âşâm olmuşlardı. Ve baḳiyye-i şemşîr ve pesmânde-i tîr-i pür-te'şîr olanları ḫużûr-ı mîr-i Rüstem-naẓîre getürdüklerinde merâsim-i mevâcib-i şükr-i ni'âm-ı mâ-lâ-keḫlâma ḳıyâm gösterüp mübârizân-ı ma'reke-cüyân olan ḫuddâm-ı sidre-maḳâma iḫsân-ı tâze ve in'âm-ı bî-endâze ḳılduklarından soñra muḳayyed ü mağlûl olan maḫzûlleri meydân-ı siyâsete getürüp V (49^{b/4-19})
- 15 - M N (51^{a/6}): ve zamân-ı cû' ve hengâm-ı 'aṭaşda maḫall-i ilticâların V (50^{a/1-2})

ü tefahhûşa cell-i himmetlerin maşrûf ve¹ haķîķat-i hâle kemâl-i² vuķûf taḥşîl itdükden şöıra³ her birinün gerden-i iķrârların kayd-ı sicill ile [M54^b] muķayyed itdürmişleridi. ‘Āķıbet

Beyt:⁴ بی ادب تنها نه خود را کرد بد
بلکه آتش بر همه آفاق زد⁵

Neşr: mazmûnı zuhûra gelüp bu sevdâ-yı kâsîd a’yân-ı vilâyetden niçe kimesnelere müstenid olıcaķ her biri mîr-i ḥaṭâ-bahşâ döşenüp mezbûr mücrimleri ḥalâş içün mâl-i bî-nihâye ‘arz itdüklerinde zaḥârif-i emvâl-i nâ-pâkla dâmen-i ‘ismetlerin âlûde⁶ itmege aşlâ rızâ virmeyüp

Beyt:⁷ يك صحيفه ز نام نيك مرا
بهتر از صد خزانه گهرست⁸

Neşr:⁹ deyüp her birinün¹⁰ ḥehre-i şakâvet behre-i ḥayâtların ezfâr-ı helâkle hırâş ve raķabe-i pür-‘aķabelerin tiĝ-i hûn-pâş¹¹ ile ķalem-vâr tırâş itmişleridi ve¹² sâlîfû’z-zıkr [N51^b] olan sipâhînün¹³ daḥi meydân-ı¹⁴ siyâsetde elin ayaĝın şikest idüp fermân-ı siyâset yerin bulmaĝla ıtlâķ eylemişleridi. *Ke-ḥareketi’l-mezbûḥ*¹⁵ ĝaltân ĝaltân ve üftân ü ḥîzân nekbet-ḥânesine düşdükde [V50^b] ol rû-siyâhuñ yüzine nigâh itmege ķavm ü ķabileşi¹⁶ istikrâh idüp ḥ’âr u zelil ve mecrûḥ u ‘alil maṭrûd ü merdûd [M55^a] itmişleridi. Pes mücrim-i mezbûr bu ‘ukûbet-i¹⁷ pür-ta’ab ve bu siyâset-i¹⁸ bu’l-‘acebi müşâhede idicek levḥ-i sî-

1 ve M N (51^{a/6}): buyurup V (50^{a/3})

2 kemâl-i M N (51^{a/7}): kemâliyle V (50^{a/3})

3 taḥşîl itdükden şöıra M N (51^{a/7}): ḥaşıl itdükde V (50^{a/4})

4 **Beyt** M V (50^{a/5}): - N (51^{a/9})

5 Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nindir. “Terbiyesiz, yalnız kendine kötülük etmez / Belki bütün ufukları ateşe verir”

6 âlûde M N (51^{a/15}): âlûde-i ḥâr u ḥâşâķ V (50^{a/11})

7 **Beyt** M V (50^{a/11}): **Naẓm** N (51^{a/15})

8 Reşîdüddîn Vatrât’ındır. Fars şairi, münşi Reşîdüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdülcelîl el-Ömerî el-Farûķi hakkında daha fazla bilgi için bk. Derya Örs, “Vatrât, Reşîdüddîn”, *TDV İA*, c. XXXXII, İstanbul 2012, s. 573-574. “Güzel namdan bir sahife bana / İyidir yüz inci hazinesinden”

9 **Neşr** M V (50^{a/12}): - N (51^{a/17})

10 deyüp her birinün M N (51^{a/17}): deyü ķabûl itmeyüp mezbûr mücrimlerün V (50^{a/13})

11 hûn-pâş M N (51^{a/19}): hûn-pâş-ı demâr V (50^{a/15})

12 itmişleridi ve M N (51^{a/19}): idüp V (50^{a/15})

13 sipâhînün M N (51^{b/1}): sipâhîyi V (50^{a/16})

14 meydân-ı M V (50^{a/16}): - N (51^{b/1})

15 “*ke-ḥareketi’l-mezbûḥ*”: “Başı kesilen hayvanın hareketi gibi” manasına gelen Arapça ibare.

16 ķavm ü ķabileşi M N (51^{b/5}): ehl ü ‘ıyâli V (50^{b/1})

17 ‘ukûbet-i M N (51^{b/7}): siyâset-i V (50^{b/3})

18 siyâset-i M N (51^{b/8}): muşîbet-i V (50^{b/4})

ne-i bî-sekînesinden âb-ı inâbetle evsâh-ı cerâyimin¹ pāk idüp² çeşme-sâr-ı dî-desinden³ âbdest alup cebhe-i tazarru'ı secdegâh-ı niyâzda âlûde-i hâk itmiş idi.

Beyt:⁴ Ger kabûl olsun namâzım dir iseñ iy dil-şikest
Çeşme-sâr-ı dîdeden almak gereksin âbdest

Neşr:⁵ Ve ol tebeh-rûzgâr itdügi cerâyim-i bî-şumâr⁶ lisân-ı i'tizâr⁷ ve zebân-ı inkisârla istigfâr idüp dergâh-ı çäre-sâza hezârân⁸ 'arz-ı niyâza âgâz idüp dir idi:

Şi'r:⁹ Ne oldıysa baña bâ'ış ben oldum
Cezâ-yı kâr mıydı bu ki¹⁰ buldum
Hevâ gûlına uydum yoldan azdım¹¹
Vefâ ser-nâmesini egri yazdım

Neşr:¹² Pes bir müddet ke[n]düye müdâvâ ile¹³ [N52^a] müdâvemet idüp ol hâzret-i Hâkîm-i Raḥîm ki tabîb-i râḥat-efzâ-yı luṭf-i 'amîmi rūḥ-baḥş-ı 'azm-i ramîmdür, ol mecrûḥ-ı nâdim ve ol mücrim-i âşime dârûş-şifâ-yı bî-pâyânından şerbet-i şifâ ve dârû-ḥâne-i luṭf-i firâvânından merhem-i devâ erzânî buyurup [V51^a] şikeste olan [M55^b] 'ızâmı kemâ-kân dürüst olmuş idi. Ve¹⁴ leng-i lengân ve üftân ü ḥizân ol cenâb-ı Vâhibü'l-iḥsân¹⁵ türâbına cebhe-i i'tizârı sûde ve çârûb-ı müjgân-ı inkisârı hâk-âlûde kılup mîr-i ḥaṭâ-baḥşdan 'afv-ı cerâyim-i nâ-mülâyimin der-ḥ'âst eylemiş¹⁶ idi.

Beyt:¹⁷ Cürmine mu'terif olan miskîn
Yegdür andan ki ola ṭâ'at-bîn

1 levḥ-i sine-i bî-sekînesinden âb-ı inâbetle evsâh-ı cerâyimin M N (51^{b/8-9}): evsâh-ı cerâyimin âb-ı inâbetle levḥ-i sine-i pür-sekînesinden V (50^{b/4-5})

2 idüp M N (51^{b/10}): ve V (50^{b/6})

3 dîdesinden M N (51^{b/10}): dîde-i ḡamm-dîdesinden V (50^{b/6})

4 **Beyt** M V (50^{b/7}): **Naẓm** N (51^{b/11})

5 **Neşr** M V (50^{b/9}): - N (51^{b/14})

6 bî-şumâr M: bî-şumâra N (51^{b/14}) V (50^{b/10})

7 اعتداز M: اعتداز N (51^{b/15}) V (50^{b/10})

8 hezârân M N (51^{b/16}): hezâr V (50^{b/12})

9 **Şi'r** M: **Naẓm** N (51^{b/17}) / **Beyt** V (50^{b/12})

10 بوله M: بوله N (51^{b/18}) V (50^{b/14})

11 V (50^{b/13-14}) ve N (51^{b/18})'de 2. ve 3. mısra yer değiştirmişse de özel işaretlerle doğrusu belirtilmiştir.

12 **Neşr** M V (50^{b/14}): - N (51^{b/19})

13 müdâvâ ile M: müdâvâya N (51^{b/19}) V (50^{b/15})

14 olmuş idi. Ve M N (52^{a/6}): olup V (51^{a/1})

15 Vâhibü'l-iḥsân M N (52^{a/7}): Şâhibü'l-iḥsân V (51^{a/3})

16 eylemiş M N (52^{a/10}): itmiş V (51^{a/5})

17 **Beyt** M V (51^{a/6}): **Naẓm** N (52^{a/10})

Neşr:¹ Ve hemîn girye vü enîn ve² âvâz-ı hâzînle eydürdi³ ki: “İy mîr-i şâhib-kerem! Eger dest ü pâyım hezâr-bâr seng-i siyâsetle⁴ inkisâr bulursa da ve ser ü düşüm niçe kerre şemşîr-i ğağabla şikeste olursa da⁵ yine dest-resim ‘urve-i vüşkâ-yı dergâhuñdur. Ve eger biñ kerre çüb-ı hışm ve tîğ-i qahrla⁶ kapuñdan sürilsem, ‘âkıbet penâhım dergâh-ı felek-iştibâhuñdur.

Şi‘r:⁷

بده کام مرا چون میتوانی
چو دادی کام من دیگر تو دانی

درین جان کندم میسند چندین⁸
بدین بدبختیم میسند چندین⁹

Neşr:¹⁰ [N52^b] Hâlâ bend-i fakrla dest-i ma‘îşetim be-ğâyet teng ü seng, fâķa ile pây-ı irâdetim muhkem lengdür. Günâhım dileyü kapuña ilticâ itdüm ve recâ-yı nânla bâb-ı ‘atâña nidâ itdüm. Mîr-i Hâtem-zamîrden [M56^a] bende- sin qahrla sürmegi sezâ görmez ve sâ’ilin bir kapuya dağı muhtâc itmegi hâşâ revâ anlamazın.”

Beyt:¹¹ Bendesin şâh-ı kerem âc itmez
Bir kapuya dağı muhtâc itmez

Neşr:¹² Mîr-i merhâmet-sîret dađı¹³ ol¹⁴ şikeste-bâlûñ bu gûne hâlin ve bu minvâl üzre sevâlin göricek¹⁵ [V51^b] şefeķat-i aşı ve merhâmet-i cibillileri¹⁶ harekete gelüp taht-ı eyâletlerinde vâķı‘ olan kıla‘dan Lîn nâm qal’a¹⁷ dizdâr- lıĝın¹⁸ alıvermişleridi.

1 **Neşr** M V (51^{a/6}): - N (52^{a/11})

2 girye vü enîn ve M N (52^{a/11}): - V (51^{a/7})

3 eydürdi M N (52^{a/12}): dirdi V (51^{a/7})

4 dest ü pâyım hezâr-bâr seng-i siyâsetle M N (52^{a/12-13}): hezâr-bâr seng-i siyâsetle dest-i pâyım V (51^{a/8})

5 ve ser ü düşüm ... olursa da M N (52^{a/13-14}): - V (51^{a/9})

6 hışm ve tîğ-i qahrla M N (52^{a/16}): qahr ve tîğ-i ğağabla V (51^{a/10})

7 **Şi‘r** M: **Nazm** N (52^{a/17}) / - (Şiir derkenardadır.) V (51^{a/11})

8 کندم M N (52^{a/19}): خستیم (Şiir derkenardadır.) V (51^{a/11})

9 Göster hedefimi gücünün yettiĝi kadar / Gösterdin hedefimi artık diĝerleri senin olsun / Bu dünyada can atmamı çok beĝenme / Bu bedbahtlıĝıma da çok sevinme”

10 **Neşr** M: - N (52^{b/1}) (Şiir derkenardadır.) V (51^{a/11})

11 **Beyt** M V (51^{a/16}): - N (52^{b/5})

12 **Neşr** M V (51^{a/17}): - N (52^{b/7})

13 dağı M N (52^{b/7}): - V (51^{a/18})

14 - M N (52^{b/7}): mürĝ-i V (51^{a/18})

15 - M: bi-ihtiyâr N (52^{b/8}) V (51^{b/1})

16 şefeķat-i aşı ve merhâmet-i cibillileri M N (52^{b/8-9}): nevâbız-ı şefeķat ve ‘urûķ-ı merhâmet V (51^{b/1})

17 Lîn nâm qal’a M: birisinüñ N (52^{b/10}) V (51^{b/2})

18 - M N (52^{b/10}): ‘arz idüp V (51^{b/2-3})

Kıt'a:¹ رم بين که دشمن چو کرد التجایش²
مراد دلش سر بسر شد میسر
چه خلق عظیمست ما اعظم الله
چه لطف کریمست الله اکبر³

**Melce'-i 'abede-i eṣnām ve melāz-ı⁴ 'anede-i ehl-i İslām⁵ olan
Ḥuryan nām ḳal'a-i benāmuñ⁶ tıṣ⁷ ḥiṣārı fetholınup ğāret olunduğudur.⁸**

Ol dem ki⁹ zamān-ı ma'ḍelet-unvānlarında sīne-i benī nev'-i insān, mā-nend-i şavma'a-i dil-i 'arīfān nūr-ı şafāyla ṭolmuş idi¹⁰ ve ḥavāṭır-ı¹¹ ḥalāyık ki¹² vedī'a-i ḥazret-i¹³ Ḥālīk u Rāzık'dur, teṭāvül-i dest-i edānī vü erāzilden mişāl-i saṭḥ-ı felek [N53^a] müberrā vü münfekk¹⁴ olmuş idi. Lākin vilāyet-i Ḥırvat' uñ [M56^b] küffār-ı lī'āmından ba'zı ḥarāmī erbāb-ı¹⁵ İslām'a miḥleb-i ta'arruż ve minḳār-ı te'ezzīyi dırāz idüp dest-i teṭāvülleri eṭrāf ü eknāfa tenāvül itmiş idi. Ol nā-bekār-ı¹⁶ bed-girdārıların cāy-ı ḳarār ve melce'-i üstüvārıları Ḥuryan¹⁷ nām ḳal'a-i benām¹⁸ idi ki, kemāl-i metānetde burūc-ı āsmān gibi muḥkem ve nihāyet-i ḥaṣānetde kürre-i zemīn ile tev'em idi. Lā-cerem¹⁹ ol ḳal'a-i menī'a-

1 **Kıt'a** M: - N (52^{b/10}) / **Şi'r** V (51^{b/3})

2 التجایش M: التجایش N (52^{b/11}) V (51^{b/3})

3 "İkramı gör ki düşman etti iltica / Gönlümün muradı tamamen gerçekleşti / Ne güzel ahlaktır, ne büyük Allah / Ne lütf u keremdir, Allahu Ekber"

4 eṣnām ve melāz-ı M N (52^{b/13}): Vedd ü Süvā' [Nuh Aleyhisselām'ın kavminin taptıkları putlardan ikisi, (Nûh, 71/23)] ve me'vā-yı V (51^{b/5})

5 İslām M N (52^{b/13}): sünnet ü icmā' V (51^{b/6})

6 ḳal'a-i benāmuñ M N (52^{b/14}): ḳal'ayı V (51^{b/6})

7 tıṣ M: ṭaşra N (52^{b/14}) / - V (51^{b/6})

8 ḥiṣārı fetholınup ğāret olunduğudur M N (52^{b/15}): bāzū-yı tedbirle kemend-i teşhīre çekdükleridir ki silk-i beyāna gelmişdür V (51^{b/7})

9 Ol dem ki M N (52^{b/16}): Beytül'-kaşide-i kelām ve ḥāşilü'l'-ceride-i merām oldur ki V (51^{b/8})

10 nūr-ı şafāyla ṭolmuş idi M N (52^{b/17}): ḥāşāk-i melālden pāk ü muşaffā V (51^{b/10})

11 ḥavāṭır-ı M N (52^{b/18}): ḥāṭır-ı V (51^{b/11})

12 - M N (52^{b/18}): ḥāne-i bedende V (51^{b/11})

13 ḥazret-i M N (52^{b/18}): - V (51^{b/11})

14 felek müberrā vü münfekk M N (52^{b/19} - 53^{a/1}): eflāk ḥālī vü müberrā V (51^{b/12})

15 erbāb-ı M N (53^{a/2}): ehl-i V (51^{b/14})

16 nā-bekār-ı M: nā-bekār u N (53^{a/5}) V (51^{b/16})

17 Ḥuryan M V (51^{b/17}): Furyan N (53^{a/6})

18 ḳal'a-i benām M N (53^{a/6}): ḳal'a V (51^{b/17})

19 kemāl-i metānetde ... tev'em idi. Lā-cerem M: kemāl-i metānetde burūc-ı āsmān gibi muḥkem ve nihāyet-i ḥaṣānetde kürre-i zemīn ile tev'emdir. Lā-cerem N (53^{a/6-8}) / kuvvet-i idrāk-i nazar ve kemend-i şu'ā'-ı başaruñ şerefāt-ı burūcına 'urūcī 'ayn-ı ḥayāl ve şevk-i şevket-i divār-ı ğarīb-āşarından zirve-i [V52^a] ğurve-i divārına vuşıl dilirān-ı şir-şikāra maḥz-ı muḥāl idi. V (51^{b/17} - 52^{a/1})

nuñ teşhîri ve eṭrâfında olan nevâhînün nehb ü ğâreti¹ hâtır-ı şerîflerine hâlecân itdükde² taht-ı eyâletlerinde olan sipâh-ı nuşret-penâh ve dilâverân-ı kıyâmet-iştibâhı cem³ idüp bu güne hitâb buyurdılar ki: “Ma'lûm-ı ekâşî vü edânî⁴ ve mefhûm-ı muḥsin ü cânîdür⁵ ki zamân-ı ma'deletimde 'azrâ-yı zîbâ-yı memlekete çenâr-vâr ne cânı var ki kimesne el uzada ve nergis-girdâr kimün zehresi var ki gâh ü bî-gâh egri nigâh ide? Velâkin⁶ erbâb-ı tuğyân ve aşhâb-ı 'udvândan niçe mel'ûn-ı dâlâlet-nişân⁷ kal'a-i Huryan'ı⁸ mekân idinmişlerdür ki ğâlibâ⁹ henüz çengâl-i 'uḳûbet ve minḳâr-ı¹⁰ siyâsetimden güş-mâl bulmamışlardır [N53^b] ve şıyt ü şadâ-yı [M57^a] mehâbetimden daḫî¹¹ bîdâr olmamışlardır.

Beyt:¹² خرابی این ملک از ایشان بود
و زایشان جهانی پریشان بود¹³

Neşr:¹⁴ İmdi ol kal'a-i menî'âyı tîr-i teşhîre âmâc ve eṭrâfında olan nevâḫîyi târâc itmek hâtırası hâtıra hâlecân virmişdür. İnşâ'allâhu te'âlâ bu niyyet üzre şâfi-dem ve rikâb-ı 'azîmetde şâbit-ḳâdemim.”¹⁵

- 1 ve eṭrâfında olan nevâhînün nehb ü ğâreti M: ve eṭrâfında nevâhînün nehb ü ğâreti N (53^{a/8-9}) / - V (52^{a/2})
- 2 şerîflerine hâlecân itdükde M N (53^{a/9-10}): şerîflerinde cây-gîr olup V (52^{a/2-3})
- 3 nuşret-penâh ve dilâverân-ı kıyâmet-iştibâhı cem' M N (53^{a/10-11}): nuşret-penâha fermân olunmuş idi ki herkes sâye-i livâ-i gerdün-sâyi ârâmgâh idine. Mişâl-i ḳazâ-timşâle imtişâl olunup 'asâkir-i nuşret-me'âşir bî-direng bir dernek eylediler ki de'âyim-i hıyâm 'asâkir-i İslâm'a 'arşa-i 'âlem teng ü endek olmuş idi. Pes serân-ı dilâverân ve re'îsân-ı hizebrânı divân-ı sa'âdet-unvânlarına ihzâr V (52^{a/3-9})
- 4 ekâşî vü edânî M N (53^{a/12}): edânî vü ekâşî V (52^{a/10})
- 5 muḥsin ü cânîdür M N (53^{a/12-13}): muṭî' u 'âşîdür V (52^{a/10})
- 6 Velâkin M N (53^{a/16}): İllâ ol V (52^{a/13})
- 7 'udvândan niçe mel'ûn-ı dâlâlet-nişân M N (53^{a/16-17}): zulm ü 'udvân ki V (52^{a/14})
- 8 Huryan'ı M V (52^{a/14}): Furyan'ı N (53^{a/17})
- 9 ki ğâlibâ M N (53^{a/18}): - V (52^{a/15})
- 10 'uḳûbet ve minḳâr-ı M N (53^{a/18}): şîr-i V (52^{a/15})
- 11 şıyt ü şadâ-yı mehâbetimden daḫî M N (53^{b/1}): minḳâr-ı külüng-i ḳahr u ğaḫabımdan V (52^{a/15-16})
- 12 **Beyt** M: - N (53^{b/1}) (Beyit derkenardadır.) V (52^{a/16})
- 13 “Bu mülkün yıkılması onlar yüzünden olur / Ve onlar yüzünden dünya perişan olur”
- 14 **Neşr** M: - N (53^{b/3}) (Beyit derkenardadır.) V (52^{a/16})
- 15 İmdi ol ... şâbit-ḳâdemim M N (53^{b/3-6}): Murâd-ı ez'afü'l-'ibâd oldur ki ol kal'a-i menî'anuñ küngüre-i teşhîrin kemend-i tedbîre giriftâr, nîrû-yı ṭop-ı gerdün-küb-ı tevfiḳ-i hâzret-i Bârî'yle burûc-ı memtenî'u'l-'urûcin târ-mâr idem.

Şî'r: چو کوشیم در جنگ مردانه وار [V52^b]
بتوفیق یزدان و مردان کار
دل و زور و زهره بکار آوریم
جهان بر عدو تنگ و تار آوریم

(Hâtîfî'nindir. “Öyle gayret edelim savaşta yiğitler gibi / Allah'ın yardımıyla ve iş erleriyle / Yürek, güç ve ruhumuzu ortaya koyalım / Cihânı düşmana karanlık ve dar edelim”) **Neşr** V (52^{a/16} - 52^{b/2})

Müstemî'-i kelâm olanlar daği vezâyif-i ikrâma¹ kıyâm gösterüp eyitdiler ki: “El-ḥamdü lillâhi te'âlâ² her naḡd-i emel ki püte-i kân-ı imkânda mesbûk ve ḡarb-ḡâne-i kevn ü mekânda sikk-e-i umûr-ı müte'assiretü'z-zuhûrla mes-kûk ola, her-âyine³ tedbîr-i ḡazâ-te'şirîñüzle bî-tesvîf ü te'hîr ḡavza-i teshîl ve dâyre-i⁴ teysîrde zuhûr eylese gerekdür.”

Nazm:⁵ هر کرا بخت مساعد بود و محنت یار⁶
ابدالدهر مظفر بود اندر همه کار
تیر فکرت چو بر آرد بکمان تدبیر
در مجاری غرض غرق کند تا سوفار⁷

Neşr:⁸ Pes bir vaḡt-i sa'ıdde küffâr-ı 'anîd ḡaşdına 'asker-i zafer-rehber⁹ ḡekûp naḡd-i niyyeti şâh-râh-ı himmete maşrûf¹⁰ ve 'inân-ı 'azîmeti cânib-i ehl-i ḡalâlete ma'tûf¹¹ buyurmuşlaridi. [V53^a] ḡazâ-i İlâhî [M57^b] ol eşnâda 'asker-i sermâ şabr u ḡarâr-ı germâyı [N54^a] yaḡma idüp kişver-i zemîni ḡaplamış¹² idi ve câme-i siyeh-fâm-ı ḡamâm endâm-ı eyyâmı türe ve ḡehre-i rûzgârı bî-ḡı-redlerüñ başar-ı başîretinden ḡıre eylemiş idi. Âsib-i berf ü bârân ve şadmet-i tegerg ü tûfândan ḡabî'at-i nev'-i insân cüyâ-yı¹³ âteş-i nîrân ve şiddet-i şitâdan âb-ı revân¹⁴ ḡâne-i yaḡ ve kâşâne-i berfe gürîzân olmuş idi. Ve bir mertebe kış

1 Müstemî'-i kelâm olanlar daği vezâyif-i ikrâma M N (53^{b/6-7}): Her biri zânû-yı edeb üzre gelüp edâ-i vezâyif-i du'â ve merâsim-i şenâya V (52^{b/3-4})

2 El-ḥamdü lillâhi te'âlâ M N (53^{b/7}): El-ḥamdü lillâh V (52^{b/4})

3 her-âyine M N (53^{b/10}): - V (52^{b/7})

4 dâyre-i M N (53^{b/11}): ḡayṡa-i V (52^{b/8})

5 **Nazm** M V (52^{b/8}): - N (53^{b/12})

6 محنت M N (53^{b/12}): دولت V (52^{b/8})

7 محازی M: مجاری N (53^{b/15}) V (52^{b/9})

“Her kimin bahtı uygun ve dertli olsa / Sonsuza kadar muzaffer olur her işinde / Tefekkür okunu tedbir yayına koysa / Arzu hedefini tam iğne deliğinden vurur”

8 **Neşr** M: - N (53^{b/15-16}) / **Neşr:**

Şöyle ki semend-i tâb u tüvânı meydân-ı fûşhat-i zamâna süresiz. Güy-ı murâd şavlecân-ı sa'y ü icthâdîñuz imdâdıyla be-her-ḡal rubûde ve naḡş-ı merâm ṡas-ı fûlk-i minâ-fâm ve taḡte-i simîn-i eyyâmıda aḡsen vech üzre nümûde olması muḡarrerdür.

Beýt: میرسد در گوش هوش از راه نصرت صد نوید
هر کرا از نور دولت روی بخت آید سفید

“Erişir can kulaḡına nusret yoluyla yüz müjde / Her kime ki devlet nurundan talihin yüzü aḡarsa” **Neşr** V (52^{b/11-16})

9 zafer-rehber M N (53^{b/16-17}): cerrârı V (52^{b/17})

10 maşrûf M N (53^{b/17}): münşarif V (52^{b/18})

11 ehl-i ḡalâlete ma'tûf M N (53^{b/18}): cânib-i ḡal'a-i Ḥuryan'a dilîrâna mün'aṡıf V (52^{b/19})

12 ḡaplamış M N (54^{a/1}): istilâ kılılmış V (53^{a/2})

13 cüyâ-yı M N (54^{a/5}): cüyân-ı V (53^{a/6})

14 revân M N (54^{a/5}): muşaffâ V (53^{a/7})

kıyâmet olmuş idi ki mânend-i rûz-ı mahşer her şecer-i minâre-peyker güyâ kefen-i sefidle merkad-i zemînden ser-ber eylemiş idi.

Şi'r:¹ Eli düşmüşdi sermâdan çenâruñ
Ayağı toñmışidi cûybâruñ²
Olup berd-i şitâdan muncemid âb
Bu kôrqudan hevâ geymişdi sincâb³

Neşr:⁴ Çün şîrân-ı bîşe-i neberd hevânuñ bu gûne serdligin müşâhede idicek her biri hevâ-yı seferden sovudı ve hevânuñ şadâ-yı bârid ve gavgâ-yı zevâyî-dinden bînîleri toñdı. Ve her biri⁵ bu beyti vird-i zebân ve zıkr-i cenân idindi:⁶

Beyt:⁷ دزدی نکرده ایم و کسی را نکشته ایم
ایا چرا بروز زمستان سفر کنیم⁸

Neşr:⁹ 'Âķibetü'l-emr bir yere cem' olup [M58^a] bu minvâl üzere ittifâķ itdiler¹⁰ ki: "İzdihâm-ı sihâm-ı berf¹¹ ü bārân [N54^b] ve istilâ-i¹² leşker-i zemistândan eşer-i râh peydâ ve nişâne-i menzil hüveydâ degildür. Bu eşnâda naķl ü harekete ķudret müyesser midür? Ve irtihâl-i eşķâle miknet mutaşavver midür? Evlâ budur ki ¹³ ما زموں مرهونة باوقاتها maẓmûnıñ ẓuhûra getürüp mîr-i ĥuceste-tedbîri ĥuşûş-ı kârdan¹⁴ ĥabîr idevüz ve bu menzilden dönüp cânib-i kâşânemüze gidevüz." Bu ittifâķla¹⁵ ĥużûr-ı mîre ĥâzır olup¹⁶ eyitdiler ki: "Bi-ĥamdil-

1 **Şi'r** M V (53^{a/10}): - N (54^{a/9})

2 cûybâruñ M N (54^{a/10}): çeşme-sâruñ V (53^{a/11})

3 Tâcî-zâde Cafer Çelebi'nin *Heves-nâme*'sindendir. Osmanlı şairi, münşi ve devlet adamı Tâcî-zâde Cafer Çelebi hakkında daha fazla bilgi için bk. İsmail E. Erünsal, "Tâcîzâde Câfer Çelebi", *TDV İA*, c. XXXIX, İstanbul 2010, s. 353-356.

4 **Neşr** M V (53^{a/13}): - N (54^{a/11})

5 her biri M N (54^{a/14}): - V (53^{a/16})

6 idindi M N (54^{a/15}): idinmişler idi V (53^{a/17})

7 **Beyt** M V (53^{a/17}): - N (54^{a/15})

8 "Hırsızlık etmedik, kimseyi öldürmedik / Neden kış gününde sefere çıkalım?"

9 **Neşr** M V (53^{a/18}): - N (54^{a/18})

10 bu minvâl üzere ittifâķ itdiler M N (54^{a/18-19}): rişte-i kûsiste-i vifâķı enâmîl-i ittifâķla [V53^b] peyvend idüp eyitdiler V (53^{a/19} - 53^{b/1})

11 berf M: berķ N (54^{a/19}) V (53^{b/1})

12 استیلاء M: استیلاء N (54^{b/1}) V (53^{b/2})

13 Emîr Sultân'a atfedilen "Her işin gerçekleşceğî bir vakit vardır." manasındaki veciz söz. Bursalı meşhur sûfî, Yıldırım Bayezid'in damadı Seyyid Şemseddin Muhammed b. Ali Buhârî (ö. 833/1429?) hakkında daha fazla bilgi için bk. Hüseyin Algül - Nihat Azamat, "Emir Sultan", *TDV İA*, c. XI, İstanbul 1995, s. 146-148.

14 kârdan M N (54^{b/5}): kazıyyeden V (53^{b/6})

15 - M N (54^{b/7}): cemî'an V (53^{b/8})

16 - M N (54^{b/7}): cevâb-ı leng ve kelâm-ı sebûk-senge âheng idüp V (53^{b/9})

lâhi'l-Ḥabîr¹ zamîr-i münîr-i mîre² mahfî degildür ki eyyâm-ı zemistân ve hengâm-ı sermâda erbâb-ı fiṭnat kaçında ruḥşat-ı hareket muhtâr ve hâtıra-i sefer sezâ-vâr degildür. Zîrâ düzd-i şitâ yolları bağlamışdur ve 'asker-i sermâ cemî' vilâyeti kaplamışdur. Mübârizân-ı Rüstem-nişânuñ kabza-i³ kemâna eleri varmaz ve güft ü güy-ı ceng ü cidâle ağızları yakışmaz. İnşâ' allâhu te'âlâ ol zamân ki nevrüz-ı sulṭânî kerr ü ferr-i cihân-bânîyle leşker-i ezharî ma'reke-i⁴ gül-zâra çeke ve pâdişâh-ı encüm-sipâh-ı felek, kal'a-i âsmânda havâlî-i burc-ı hamele vâlî [V54^a] ve fermân-ı każâ- [M58^b] cereyânî eḳâlîm-i nâmiyyeye müstevlî ola, biz daḥî serv-âsâ livâ-i gerdün-sâyı nîrû-yı bâzû-yı tevfiḳ-i Yezdânî'yle [N55^a] dikelüm ve süsen-i girdâr-ı tîḡ-i cevherdârı düşmen-i tebeh-rûzgâra çekelüm. Ve rûzgâr el virürse çenâr-vâr⁵ pence-i 'adû-yı bed-rûyı buralum ve benefşe-mişâl küllüng-i nîl-reng-i kıtâlî düşmen-i bed-fi'âlün târek-i nâ-mübârekine⁶ uralum.”

Çün mîr-i vâlâ-cenâb bunlardan bu cevâbı işitdiler ve tebessüm-künân cevâhir-i ḥikmet-me'âşiri silk-i beyâna çeküp eyitdiler:⁷ “Belî, eyü dirsiz.⁸ Eyyâm-ı şitâda hevâ-yı sefer nâ-mülâyim ve hengâm-ı sermâda tarîḳ-i ḥâzar 'alâ-küllî ḥâl⁹ lâzımdur. Ammâ erbâb-ı ḡazel nev-'arûs-ı¹⁰ meşale bu gûne ḥulel geyürmişlerdür ve meydân-ı¹¹ nazmda bu üslûb üzre cilve virmişlerdür ki:

Şî'r:¹²   Tekâsül itseñ işe dest şınma
                  Dimişler gelme gelme dönme dönme
                  İletmek isteyen işini başa
                  Urır taş başına başı taş

1 Bi-ḥamdillâhi'l-Ḥabîr M: El-ḥamdü lillâhi'l-Ḥabîr N (54^{b/8}) / El-ḥamdü lillâh V (53^{b/10})

2 - M N (54^{b/8}): ki ḥafâya-yı serâyir-i taḳdirdür V (53^{b/10-11})

3 Mübârizân-ı Rüstem-nişânuñ kabza-i M N (54^{b/12-13}): 'Asker-i İslâm'ın kabza-i taşarruf-ı V (53^{b/15})

4 - M N (54^{b/16}): kâr-zâr-ı V (53^{b/18})

5 rûzgâr el virürse çenâr-vâr M N (55^{a/2-3}): çenâr-vâr rûzgâr el virürse V (54^{a/5})

6 kıtâlî düşmen-i bed-fi'âlün târek-i nâ-mübârekine M N (55^{a/4-5}): demârî târek-i nâ-mübârek-i küffâr-ı sitize-kâra V (54^{a/7})

7 işitdiler ve ... eyitdiler M N (55^{a/6-7}): ḡuş idicek buyurdılar ki V (54^{a/9})

8 dirsiz M N (55^{a/8}): buyurursız V (54^{a/9})

9 'alâ-küllî ḥâl M N (55^{a/9}): - V (54^{a/11})

10 nev-'arûs-ı M N (55^{a/10}): 'arûs-ı V (54^{a/11})

11 geyürmişlerdür ve meydân-ı M N (55^{a/10}): geydürmişler ve mınaşsa-i V (54^{a/12})

12 Şî'r M: Nazm V (54^{a/13}) / - N (55^{a/11})

Neşr:¹ Çünkü² bu yolda kemer-i 'azîmeti miyân-ı cāna bend ve tavk-ı niyyeti³ gerden-i iz'āna peyvend eyledük,

Beýt:^{4, 5} یا با مراد بر سر نهمت نهیم پای [M59^a]
یا مردوار در سر همت کنیم سر⁶

Neşr:⁷ be-her-hâl bu hareketden mürâca'at emr-i muhâldür. Şîrân-ı [V54^b] mestâna zemistândan haţar müyesser midür? Ve âteş-i ceng ü cidâli iştî'âl iden merdân-ı rûz-ı kıtâle⁸ [N55^b] şiddet-i şitâdan zarar mutaşavver midür? Eger şehriyâr-ı bahâr şedâid-i sermâdan âzâr-ı bî-şumâr görmeyeydi, fetḥ-i şehristân-ı gülistân aña cümle-i muhâlâtndan olaydı. Ve eger gül-zâr-ı dil-fürûz hâr-ı ciger-sûz-ı zemistândan gûş-mâl bulmayaydı, gonçe-i cüvân-baht dirahţ-ı gül taht-ı zümür-rûdin üzre vâlî olmak maḳûle-i mümteni'âtdan olaydı. Zîrâ⁹ 'âdet-i hâzret-i Bârî ber-herhâl¹⁰ bu minvâl üzre cârîdür ki mâye-i sermâye-i maḳâşid u meḳâlib bî-irtikâb şedâid ü metâ'ib hâşıl olmaz ve cevâhir-i zevâhir-i ğazv [ü]¹¹ cihâd bî-tişe-i sa'y ü¹² ictihâd kân-ı imkândan zuhûr itmek kâbil olmaz.

Beýt:¹³ خوش باش اگر نخست بتو غصه راه یافت
یوسف پس از مجاورت چاه چاه یافت¹⁴

Neşr:¹⁵ Pâdişâh-ı bâr-gâh-ı ezel -'azze şānuhū ve cell-¹⁶ cānibinden ümmîd-i vâşık ve recâ-yı şâdık oldur ki âteş-i¹⁷ kahr u ğaḍabla [M59^b] ḳal'a-i Hûryan'a¹⁸

1 **Neşr** M V (54^{a/15}): - N (55^{a/14})

2 Çünkü M: Çünkü N (55^{a/14}) V (54^{a/15})

3 niyyeti M N (55^{a/15}): rihleti V (54^{a/16})

4 **Beýt** M: Şî'r V (54^{a/17}) / - N (55^{a/15})

5 "Ya arzıyla yüce maksat üzerine ayak basalım / Ya mertçe himmet üstüne baş koyalım"

6 - M N (55^{a/17}):

دریا و کوه را بگذریم و بگذریم
سیمرغ وار زیر پر آریم بحر و بر

"Denizi ve dağı bırakıp gidelim / Simurg gibi denizi karayı kanat altına alalım" V (54^{a/18})

7 **Neşr** M V (54^{a/19}): - N (55^{a/17})

8 kıtâle M N (55^{a/19}): veġaya V (54^{b/2})

9 Zîrâ M N (55^{b/6}): - V (54^{b/8})

10 ber-herhâl M N (55^{b/7}): - V (54^{b/9})

11 ğazv-i M N (55^{b/9}): ğazv ü V (54^{b/11})

12 sa'y ü M N (55^{b/9}): sa'y-i V (54^{b/11})

13 **Beýt** M V (54^{b/12}): - N (55^{b/10})

14 "Sana önce tasa geldiyse sevin / Yusuf kuyudan sonra krallığa geldi"

15 **Neşr** M: - N (55^{b/13}) / **Neşr:** İnşâ'allâhu te'âlâ V (54^{b/14-15})

16 "azze şānuhū ve cell": "Onun şanı aziz ve yücedir."

17 âteş-i M N (55^{b/14}): nâyire-i V (54^{b/17})

18 Hûryan'a M V (54^{b/17}): Fûryan'a N (55^{b/15})

bir âteş uralum ki zebâne-i şerâre-feşânından ƣal'a-i ƣârem-i ƣehârümde hûr yana.”

Pes mübârizân-ı şecâ'at-nijâd¹ dağı “Her ƣi bād-âbâd gökden ne yağdı ki yer anı götürmedi, ditremege ƣurmuşızdur ve rûzgârûn niƣe bunuñ gibi şiddetin görmüşızdır.”

Beyt:² [N56^a] Belâ deryâsına fûlk-i dil-i nâ-şâdımız şaldıƣ
Muğalîf rûzgâr olursa olsun her ƣi bād-âbâd

Neşr:³ deyüp cânib-i mağşûda gitmişleridi.⁴ Çün ‘asker-i cerrârûn ƣudûmından a’dâ-yı küffâr-ı fuccâr haberdâr olıcağ ol cânibde vâkı’ olan ƣal’alardan işâret toplanı atılup eñrâfında olan küffâr râh-ı hezîmete yüz ƣutup firâr itmişleridi. Mîr-i şâhib-tedbîr dağı bu ahvâlden habîr olduğda eyitdiler ki: “Çünki küffâr-ı tebeh-rûzgâr bizim hücumumuzdan haberdâr olup üç gün üç gice ılğar idüp firâr eylemişlerdür, ol mağşûd fevt oldu. Bârî ƣal’a-i Huryan üzerine düşelüm ve her cânibden zünbûr-veş küffârûn başına üşelüm.” deyüp ƣal’a-i mezbûreye vuşul müyesser⁵ olmuş idi ve her cânibi ‘asâkir-i nuşret-me’âşirden⁶ ƣolmuş idi. Vağtâki [M60^a] emîr-i muğteşem⁷ esbâb-ı muğharebeye mübâşeretden muğaddem ƣal’a-i mezbûrenün⁸ irtifâ’ın her semtden muğanğara-i firâsete urdılar⁹ ve metânet ü haşâneti ne derecededür, üşurlâb-ı kiyâsetle vezn eyleyüp gördiler ki hişâr-ı mezbûruñ iç ƣal’asınûñ burûc-ı mümteni’ül-‘urûcına idrâk-i nazâr ve kemend-i şu’â’-ı başâr vâşıl olmağ ‘ayn-ı hayâl ve dîvâr-ı ģarîb-âşârına vuşul-i dîlîrân-ı [N56^b] şîr-şîkâr mağz-ı muğâldür. Lâkin bârû-yı bîrûnîsini

1 Pes mübârizân-ı şecâ'at-nijâd M N (55^{b/16-17}): deyüp silsile-i vifâkı muğkem ve ser-rîşte-i ittifâkı [V55^a] müstahkem itmişlerdi. Bi'l-âhire ģâziler V (54^{b/17} - 55^{a/1})

2 **Beyt** M: - N (55^{b/19}) / **li-münşî'ihî** V (55^{a/3})

3 **Neşr** M V (55^{a/6}): - N (56^{a/3})

4 cânib-i mağşûda gitmişleridi M N (56^{a/3}): ƣal'a-i mezbûre şavbına ‘inân-ı ‘azîmeti mün‘atıf ƣılmışlaridi V (55^{a/6-7})

5 ‘asker-i cerrârûn ... eñrâfında ... haberdâr olup üç gün üç gice ılğar idüp firâr ... Huryan ... müyesser M: ‘asker-i cerrârûn ƣudûmundan a’dâ-yı küffâr-ı fuccâr haberdâr olıcağ ol cânibde vâkı’ olan ƣal’alardan işâret toplanı atılup eñrâfında olan küffâr râh-ı hezîmete yüz ƣutup firâr itmişler idi. Mîr-i şâhib-tedbîr dağı bu ahvâlden habîr olduğda eyitdiler ki: “Çünki küffâr-ı tebeh-rûzgâr bizim hücumumuzdan haberdâr olup firâr eylemişlerdür, ol mağşûd fevt oldu. Bârî ƣal’a-i Furyan üzerine düşelüm ve her cânibden zünbûr-veş küffârûn başına üşelüm.” deyüp ƣal’a-i mezbûreye vuşul müyesser N (56^{a/3-12}) / menzil-i mağşûda vuşul müyesser olduğda hâle-vâr eñrâf-ı hişâr muğşâra V (55^{a/7-8})

6 ‘asâkir-i nuşret-me’âşirden M N (56^{a/12}): de‘âyim-i hıyâm ve kavâyim-i şî‘âr-ı ‘asker-i İslâm’la V (55^{a/9})

7 Vağtâki emîr-i muğteşem M N (56^{a/13}): Pes emîr-i mu‘azzam V (55^{a/10})

8 ƣal’a-i mezbûrenün M: ƣal’a-i mezbûre N (56^{a/14}) / ƣal’anuñ V (55^{a/11})

9 urdılar M N (56^{a/15}): urdı V (55^{a/12})

teşhîr, muhârebe vü kıtâlle müyesser ve şakb-ı tedbirle mutaşavverdür.^{1, 2} Pes mübarizân-ı meydân ve³ yelân-ı şecâ'at-nişânla hîşâr-ı mezbûra⁴ yürüyüş idüp meymen ü meysere-i hîşârdan resûl-i sihamı kelimât-ı demâr ve peygâm-ı cân-şikâr ile cânib-i 'anede-i İslâm'a irsâl ve kıvâs-ı kızağ-ı kemândan kıtarât-ı peykânı zemîn-i sine-i müfsidâna ol güne işâl eylemişler idi ki seylâbe-i⁵ hûn kefare-i dündan ruhsâre-i kûh u hâmûn gül-reng ve lâle-gün olmuş idi.

- 1 eyleyüp gördiler ki hîşâr-ı mezbûrûn iç kal'asınûn burûc-ı mümteni'ül-'urûcına idrâk-i nazar ve kemend-i şu'â'-ı bâşar vâsıl olmak 'ayn-ı hayâl ve divâr-ı ğarîb-âşârûna vuşûl-i dilîrân-ı şîr-şikâr mahz-ı muhâldür. Lâkin bârû-yı birünîsini teşhîr, muhârebe vü kıtâlle müyesser ve şakb-ı tedbirle mutaşavverdür M: eyleyüp gördiler ki hîşâr-ı mezbûrûn iç kal'asınûn burûc-ı mümteni'ül-'urûcına idrâk-i nazar ve kemend-i şu'â'-ı bâşar vâsıl olmak 'ayn-ı hayâl ve divâr-ı ğarîb-âşârûna vuşûl-i dilîrân-ı şîr-şikâr mahz-ı muhâldür. Bâri birünîsini teşhîr, muhârebe vü kıtâlle müyesser ve şakb-ı tedbirle mutaşavverdür N (56^{a/16} - 56^{b/2}): eyledi. Ma'lûm idindi ki teşhîr-i hîşâr, muhârebe vü muķâtele ile emr-i muhâldür. Velâkin şakb-ı tedbir ü ihtiyâl ve işâr-ı mâl ü menâlle kıabil-i ihtilâldür V (55^{a/13-15})
- 2 - M N (56^{b/2}):

Nazm:

هر انكس كه باشد سرخیل شاه
دلش باید و رای و گنج و سپاه
نشايد بزانو بر كس نشست
مگر انكه دارد كشاده دو دست

("Her kim ki padişahın kumandanlarındandır / Muhakkak ki askeri ve gönlü zengindir / Asla kimsenin önünde diz çökmeyiz / Meğer ki onlar iki elini açanlar olsun")

Neşr: Hemân-zamân serân-ı yelânı divânına ihzâr idüp buyurdılar ki: "Bu kal'a-i menî'a ki 'ulûvv-i külel ve istiḥkâm-ı maḥall [V55^b] vâsıtasıyla mu'âdil-i felek-i Zühâl ve aḥcâr-ı mancanîk-i ra'd-girdârı künen-de-i dendân-ı sipîhr ve şikenende-i kelle-i küngüre-i burc-ı Ḥamel'dür, mücerred zôr-ı bâzüyla şahid-i teşhîrin ârzû muḥâlif-i muḥtezâ-yı 'aḳl idüğünde iştibâh yokdur. Ve umûr-ı fetḫi nîrû-yı tedbîre ve zôr-ı bâzü-yı rây-ı münîre vâbestedir. Ve 'uḳde-i ser-beste-i lâ-yenḥall enâmil-i tedbîrle ḥall olunmaḳdan ğayrı çâre mutaşavver degildir. Zîrâ binâ-yı umûr vüfur-ı kuvvet-i zôra ve esâs-ı kâr keşret-i a'vân u enşâra mübtenî degildir. Belki re'y-i râst ve tedbîr-i dürüst bu cümleden muḳaddemdür.

Beṭ:

الرأي قبل شجاعة الشجعان
هو أول وهي المخل الثاني

(El-Mütenebbî'nindir. "Fikir, yiğitlerin cesaretinden önce gelir / O birinci, diğerinin yeri ise ikinciliktir".)

Neşr: Belî ol nesne ki re'y-i rezîn ve tedbîr-i güzînle müyesser olur, ğâlib budur ki zôr u kuvvet andan 'aciz kalur.

Beṭ:

کارها راست کند عاقل دانا بسخن
که بصد لشکر جرار میسر نشود

("İşleri düzeltir akıllı olan ve lafını bilen / Ki yüz savaşçı askerle müyesser olmaz")

Neşr: Pes 'arûs-ı kâra pîrâye-i efkârla bu minvâl üze ziynet buyurdılar ki sükkân-ı hîşâra "Bizim hîşârı muḥâşaradan ğarâzımız teşhîr-i hîşâr degildir. Belki eṭrâf-ı diyârdan niçe eṣrâr firâr idüp bunda karar eylemişlerdir. Şöyle ki ol kimesneler [V56^a] aḥsen vech üze gürġân-ı dilâverâna teslimde te'hîr ü tesvîf olunmağa. Niçe sühûr u sinin bu hîşâr-ı ḥaşinde mâl ü cânûfuza emîn olasız." deyü ihbâr itdüklerinde ol kilâb-ı ḳalâlet-niķâbuñ bu güne h'âb-ı hârgüşla hâṭırları hõş olup semend-i muḥâfaza-i hîşârı bî-licâm u meḥâr ḳomuşlar idi. V (55^{a/15} - 56^{a/6})

- 3 Pes mübarizân-ı meydân ve M N (56^{b/2-3}): Bir gün mîr-i pür-iḥtişâm küffâr-ı li'âmı câm-ı ğafletle bî-hûş ve cür'a-i ferâġatle medhûş bulıcaḳ furuşa ğanîmet bilüp ġaziyân-ı dilâverân V (56^{a/6-9})
- 4 hîşâr-ı mezbûra M N (56^{b/3}): - V (56^{a/10})
- 5 seylâbe-i M N (56^{b/8}): seylâb-ı V (56^{a/14})

Şi'r:¹

ز چوب خدنگ آتش افروختند
و زان عالمی را همی سوختند
ندیدی ز رفتار تیر از کمان
فرشته زمین آدمی آسمان²

Nesr:³ Ve⁴ şa'ika-i tūfeng⁵ ve bārika-i [M60^b] şemşīr-i qazā-rengden meydān-ı⁶ zemīn ü zamān tūfān-ı hūn-ı [V56^b] revāndan tōlmış idi ve lisān-ı 'abede-i evşān⁷ el-amān-gūyān olup vāqı'a-i⁸ ﴿وَفَارَ التُّورُ﴾ meşhūd-ı 'uyūn-ı küffār-ı maḵhūr olmuş idi. 'Āḳıbetü'l-emr 'ināyet-i bī-gāyet-i Sübhānī⁹ i'ānetiyle ḳal'a-i mezbūrenūn taşra ḥiṣārı alınıp maḵşūd u murādıları ḥāşıl olmuş idi¹⁰ ve¹¹ ceyb ü dāmen-i dilāverān ḡanāyim-i bī-pāyāndan tōlmış¹² idi.

1 Şi'r M V (56^{a/15}): - N (56^{b/9})

"Hadenk ağacından ateş yakmışlar / Ve o ateşle bir âlemi yakmışlar / Görmedin mi ok ve yay yüzünden / Yerdeki adam oldu gökteki melek"

2
ز چوب خدنگ آتش افروختند
و زان عالمی را همی سوختند
ندیدی ز رفتار تیر از کمان
فرشته زمین آدمی آسمان M N (56^{b/10-11}):
ترنگ کمان کرده جانها ستوه
فشافش کنان تیر بر هر گروه
چو تیری که بودی روان از کمان
به پهلوی آمد یک از کافران

(Nizâmî-i Gencevî'nin *Şeref-nâme* adlı eserindendir. "Yay kırışının sesi canları yakan / Islıklar çıkaran oklar her tarafa / Ne zaman bir ok yaydan ayrılrsa / Hemen kâfirlerden biri yan yatar") V (56^{a/16-17})

3 **Nesr** M:V (56^{a/17}): - N (56^{b/12})

4 Ve M N (56^{b/12}): - V (56^{a/18})

5 - M N (56^{b/12}): bārān-ı peykān V (56^{a/18})

6 qazā-rengden meydān-ı M N (56^{b/12-13}): dilāverān-ı meydāndan V (56^{a/19})

7 tōlmış idi ve lisān-ı 'abede-i evşān M N (56^{b/13-14}): - V (56^{b/1})

8 "Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca (sular coşup taşınca) ..." (Hûd, 11/40)

9 'Āḳıbetü'l-emr 'ināyet-i bī-gāyet-i Sübhānī M N (56^{b/16}): Pes tevfiḳ-i ḥazret-i Mucid-i küll V (56^{b/2-3})

10 ḳal'a-i mezbūrenūn ... idi M N (56^{b/17-18}): ki meş'ale-i luṭfunuḥ bir lem'ası münevvir-i mesālik-i sübüldür, rüz-ı ḳıtāl āḥir ve kār-ı cidāl tamām olup gülüstān-ı merām ve bostān-ı behişt-nişān-ı İslām bārān-ı ḡamām-ı fetḥ ü zafer ve ezhār-ı gün-ā-gün-ı nuşret-şemlerden reşk-i gülüstān-ı āsmān-ı mīnā-fām ḳılınımış idi.

Ḳıṭ'a:

توجه وفدانصر والفتح حیثم
توجه فی عون الاله لواؤه
فکل مکان مس حافرخیله
تخلص من ایدی الفناء فناؤه

("Muzaffer ordu fetih için nereye gitmişse / Allah'ın yardımıyla bayrağını nereye dikmişse / Atlarının ayaklarının bastığı her yer / Zulmün elinden kurtarılıp vatan oldu") V (56^{b/3-9})

11 ve M N (56^{b/18}): Mā-baḳıyye-i ḡidā-yı timsāḥ-rimālḥ ve pesmānde-i neheng-i ra'd-şiyāḥ olan küffār-ı li'ām giriftār-ı kemend-i ehl-i İslām olup V (56^{b/10-12})

12 tōlmış M N (56^{b/19}): bir meretebe me'lān olmuş idi ki taḳrīr-i dil-pezirinde zebān-ı tercemān-ı ḳalem lāl ü ebkem V (56^{b/13-14})

Şi'r:^{1, 2}[N57^a] هر انكو نشد كشته تیغ و تیر

ببردند غارت گرانس اسیر

زن و بچه و خانمان آنچه بود

گرفتند و تاراج کردند زود³

Eyyâm-ı nuşret-encâmlarında a'dâ-yı nâ-fercâmdan ba'zısınuñ dîk-i ahvâlî⁴ sevdâ-yı hâmdan hâlî olmayup vâlî oldukları vilâyetüñ havâlîsinde envâ'-ı şakâvet izhâr itdüklerinde haklarından gelindügidür.⁵

Çün gûlgüle-i feth u zafer ol vilâyete ser-tâ-ser⁶ güzêr⁷ itdi ve sâha-i sîne-i vilâyetden gerd-i fitne ve ğubâr-ı muhâlif gitdi. Ve devlet-i 'Osmânî'de mâ-nend-i mihr-i rahşân⁸ rûy-ı dost handân ve mişâl-i⁹ ğamâm çeşm-i a'dâ-yı İslâm¹⁰ [M61^a] giryân oldı ve meşâmm-ı erbâb-ı¹¹ İslâm fevâyıh-ı revâyıh-ı feth-i ferhunde-peyâmdan töldi. Lâkin Hırvat kal'alarından serhadd-i Freng'e karıb

1 Şi'r M: **Beyt-i Meşnevî** V (56^{b/14}) / - N (56^{b/19})

2 "Her kim ki kılıç ve okla öldürülmedi / Götürdü yıkıcılar esir aldılar / Kadın, çocuk, değerli eşya ne varsa / Aldılar talan ettiler hemen"

3 - M N (57^{a/3}): **Neşr:** Çün nev-'arûs-ı feth u zafer mınaşsa-i eyyâm-ı pâdişâh-ı dîn-perverde muktezâ-yı rızâ-yı Hakk ve müsted'â-yı kazâ-yı Hâkim-i muṭlaḳ üzre cilve-ger olup ahvâl-i [V57^a] a'dâ-yı dîn mâ-nend-i müy-i jengî perişân u pür-çin olıcak merdân-ı kârdân ve mübârizân-ı cihân-dideġân ile ber-muktezâ-yı kelâm-ı sa'âdet-kâdr-i ﴿وَشَاوَزُهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ ["İş konusunda onlarla müşavere et." (Âl-i 'İmrân, 3/159)] "Bu kal'anun ahvâlî niçe olmak gerekidür? Kemâ-kân âbâdân olup nefer tedârük olunmak mı ahsendür ve yâhûd mâ-nend-i bünyâd-ı i'tikâd-ı erbâb-ı fesâd nekbâ-yı nekbetle berbâd olmak mı müstaşsendür? Gerden ü gûş nev-'arûs-ı kâr-ı güzîni dürr-i şemîn re'y-i rezînle ne vechile tezyîn idersiz?" deyü istifsâr buyurduklarında cevâhir-i ittifâka silk-i vifâkda intizâm virüp eyitdiler ki: "Zamîr-i münîr-i hürşid-esâs u deġâyık-şinâs-ı hazret-i mire mahfî olmaya ki bu kal'anun mâdâm ki noḳṭa-i nişânı dâyire-i zuhûrda nümâyân ola, berherhâl medâr-ı erbâb-ı ũğyân ve melce-i aşhâb-ı 'udvân olmasında iştibâh olunmaya. Egerçi divâr-ı hîşâr-ı kal'a-i felek-vâr muhkem ü üstüvâr ise de şarşar-ı kahr-ı restehîz-eşerle târ-mâr olmasi evlâ vü sezâ-vârdur". Derhâl emr-i 'âlî bu minvâl üzere şudûr buldı ki cüyûş-ı pür-cûş-ı deryâ-hurûş divâr-ı hîşârı ﴿كَالْعَيْنِ الْمُنْفُوشِ﴾ ["Daġlar da atılmış renkli yünler gibi olacaktır." (Kâri'a, 101/5)] [V57^b] târ-mâr ideler. Hemân-dem asker-i nuşret-mevsüm ol kal'aya hücum idüp mâ-nend-i beḳâ-yı şabr-ı aşık-ı şeydâ ve mişâl-i miyân-ı meh-rüyân-ı ġarrâ ân-ı vâhidde mazhar-ı ﴿لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا﴾ (Kan) ["İnsan (henüz) anılır bir şey deġilken (yaratılmamışken) ..." (İnsân, 76/1)] eylemişler idi. V (56^{b/17} - 57^{b/4})

4 ahvâlî M: dimâġi N (57^{a/4}) V (57^{b/6})

5 haklarından gelindügidür M N (57^{a/6}): ahvâl-i dâlalet-me'alleri şemşîr-i kıtâle havâle kılındügidür V (57^{b/8})

6 ol vilâyete ser-tâ-ser M N (57^{a/7}): tamâmet-i bahr ü berre V (57^{b/9})

7 M V (57^{b/9}): Kdr N (57^{a/7})

8 ve sâha-i ... mihr-i rahşân M N (57^{a/8-9}): ve nevîd-i câvid-i devlet-i 'Osmânî'den V (57^{b/10})

9 mişâl-i M N (57^{a/10}): mâ-nend-i V (57^{b/11})

10 - M N (57^{a/10}): her rûz u şâm V (57^{b/11-12})

11 erbâb-ı M N (57^{a/11}): ehl-i V (57^{b/12})

Sin¹ nām ƙal'anuñ begi olan İsmulan nām mel'un-ı dālālet-encām² zıkr olan fütühāt u teğallübün istimā'ından be-ğāyet perişān³ olup evtār-ı vücūd-ı bī-sū-
dī nā-sāz edāya āğāz itdi. Ve mizāc-ı şaķāvet-ımtizācī ƙānūn-ı şifā-yı i'tidālden⁴
dūr olup iħtilāle [V58^a] yüz tıttı. 'Āķıbet şarşar-ı muşıbe dirāht-ı⁵ ħamiyyeti
taħammül itmeyüp gāh berrden ve gāh baħrden raṭb ü yābis ħarekete mübāşe-
ret [N57^b] eyledi. Ve livā-i Klis⁶ serħaddinde⁷ ħadden birūn cūr'et ü cesāret
gösterdi. Ḥattā a'vān ü enşār-ı şeyṭānet-şi'ārıyle ƙavl ü ƙarār itmişleridi ki livā-i
mezbūr tevābi'inden⁸ Nadin yāħūd Ƙarin⁹ nām ƙal'anuñ 'ale'l-ğafle varoşın
nehb ü ġāret ideler ve bu üslūb üzre bir niçe varoşı daħi tır-i tārāca āmāc idüp
tarıķ-i intikāma gideler. Pes emīr-i¹⁰ rüşen-zamīrūn sem'-i şerīflerine bu ħaber
vāşıl olıcaķ enāmīl-i tedbiri [M61^b] taħrīk idüp 'uķde-i ƙār-ı ser-besteyi ħall
ve şem'-i başireti rāh-ı fikrete rüşen-meş'al eyleyüp¹¹ cemi'-i ħayl ü ħaşem ve
sipāhiyāndan¹² biş ü kem her kim bulundiysa¹³ ħuşuş-ı ƙārdan ħaberdār idüp¹⁴
bir şeb ol mel'un-ı dālālet-meşħūnı¹⁵ şebīħūn itmege ħimmet buyurmuşlaridi.

Beyt:¹⁶

اری بین احشاءاللیالی عجیبة
حبالی اللیالی امهاةالعجایب¹⁷

- 1 سین M: م س ن (57^{a/13}) V (57^{b/14}) (Bütün bu nüshalarda belirsiz bir sin ve noktası konmamış bir harf ile muğlak şekilde yazılmıştır.)
- 2 dālālet-encām M N (57^{a/14}): bed-encām V (57^{b/15})
- 3 be-ğāyet perişān M N (57^{a/15}): ġāyetde müte'eşşir ü münfa'il V (57^{b/16-17})
- 4 mizāc-ı şaķāvet-ımtizācī ƙānūn-ı şifā-yı i'tidālden M N (57^{a/16-17}): ƙānūn-ı şifā-yı i'tidālden mizāc-ı ħabāset-izdivāc V (57^{b/18-19})
- 5 muşıbe dirāht-ı M N (57^{a/18}): ƙabāħate kiyāh-ı V (58^{a/1})
- 6 livā-i Klis M N (57^{b/1}): memālik-i 'Oşmāniyye V (58^{a/3})
- 7 serħaddinde M N (57^{b/1}): سرحدنده V (58^{a/3})
- 8 livā-i mezbūr tevābi'inden M N (57^{b/3}): Klis sancağına tābi' V (58^{a/6})
- 9 yāħūd Ƙarin M: - N (57^{b/4}) V (58^{a/6})
- 10 'ale'l-ğafle ... varoşın ... emīr-i M ("mīr-i" şeklinde yazılmıştır.) N (57^{b/4-6}): varoşın 'ale'l-ğafle nehb ü ġāret eyleyeler. Mīr-i V (58^{a/7-8})
- 11 başireti rāh-ı fikrete rüşen-meş'al eyleyüp M N (57^{b/9}): fikreti sūzān idüp rāh-ı başirete rüşen-meş'al eylemişler idi.

Beyt:

سر هر نقش که از چشم خرد پنهانست
جز در آینه تدبیر نکرد ظاهر

("Her nakşın sırrı gizlidir iyilerin gözünden / Tedbir aynasından başka yerde görülmez")

Neşr: Hemān-dem V (58^{a/10-12})

- 12 sipāhiyāndan M N (57^{b/10}): erbāb-ı sipāhdan V (58^{a/12-13})
- 13 bulundiysa M N (57^{b/11}): varsa V (58^{a/13})
- 14 idüp M V (58^{a/14}): - N (57^{b/11})
- 15 şeb ol mel'un-ı dālālet-meşħūnı M N (57^{b/11-12}): gice ol mel'unı V (58^{a/14})
- 16 **Beyt** M V (58^{a/15}): - N (57^{b/13})
- 17 "Gecelerin karanlıklarında tuhafıklar görüyorum / Geceler tuhafıklara gebe"

Neşr:¹ Bir gice² ol nâ-bekâr-ı bed-girdâr pister-i h^vâb-ı ğâfletde karar idüp³ bu vâkı'adan haberdâr degil iken mîr-i şâhib-nuşret rahş-ı himmeti ol mel'ûnuñ ser-vaqtine sürüp ol la'in-i âteş-ğarînüñ varoşında⁴ zümre-i küffâr [V58^b] ve fırka-i füccârdan hufte vü bîdâr her kim bulundıysa⁵ tu'me-i şü'bân-ı sinân ve loğma-i dırğâm-ı hüsâm-ı intikâm⁶ [N58^a] olup keşir ü qalil ve fakîr ü celilden bir cân kırtulmayup cümlesi⁷ kemend-i helâke⁸ giriftâr ve çengâl-i cân-sikâl-i âcâle şikâr olmuşlaridi ve mübârizân-ı pür-hüner ve dilîrân-ı târâcger nehb ü ğâretten mâl-i bisyâr ve ğanâyim-i bî-şumâr bulmuşlaridi.

Şi'r:⁹

ببرند بود آنچه کانیش نام
شکستند جنس سفالی تمام

[M62^a] زکجکول دریوزه تا جام زر
ببرند مردان تاراج گر¹⁰

Neşr: Çün zülâl-i tevfiğ-i hażret-i Bârî cedvel-i vefk-i merâm¹¹ üzre cārî ve kevkeb-i baht-ı bed-h^vâh ufq-ı nekbetde mütevarî oldı, ol tebeh-rüzgârı ehl ü 'iyâliyle elleri¹² bağı ğuzât-ı zafer-âyât mîr-i şâhib-derecâtüñ huzûr-ı şerîflerine getürdiklerinde şâhid-i¹³ âmâlî câme-i h^vâb-ı iğbâlde hufte ve gonçe-i şâdmânı¹⁴ bağçe-i emânîde şüküfte göricek mevâcib-i şükr-i Vâhibü'l-'aţâyâyı¹⁵ hezâr-bâr

1 **Neşr** M V (58^{a/16}): - N (57^{b/14})

2 gice M N (57^{b/14}): şeb V (58^{a/16})

3 idüp M V (58^{a/17}): - N (57^{b/15})

4 ol la'in-i âteş-ğarînüñ varoşında M N (57^{b/17}): - V (58^{a/19})

5 bulundıysa M N (57^{b/18}): varsa V (58^{b/1})

6 hüsâm-ı intikâm M N (57^{b/19}): hüsâm V (58^{b/2})

7 cümlesi M N (58^{a/2}): cemî'an V (58^{b/3})

8 helâke M N (58^{a/2}): bevâra V (58^{b/4})

9 Hâtîfî'nindir. "İşlerine gelen her şeyi aldılar / Kırılacak ne varsa hep kırdılar / Dilencinin çanağından, altın kadehe kadar / Götürdüler talancı adamlar"

10 Ve mübârizân-ı ... ببرند مردان تاراج کر M N (58^{a/3-6}):

حدث دندان رمح زهره جوشن شکست
صدمة آسیب گرز تارک مغفر شکست
شست به پیغام تیر خطبة جان فسخ کرد
دست بایمائی منبر پیکر شکست

(Evhadüddin Enverî'nindir. "Süngü dişinin hiddetinden zırhın mücevherleri döküldü / Gürz darbesinin şiddetinden miğferin tepesi kırıldı / Başparmak ok sözüyle can sesini iptal etti / El kılıç işaretiyle minber gövdesini kırdı") V (58^{b/5-7})

11 cedvel-i vefk-i merâm M N (58^{a/7}): cedâvil-i âmâl V (58^{b/8})

12 ve kevkeb-i ... elleri M N (58^{a/9-10}): olup ol tebeh-rüzgâr giriftâr olup kıızı ve oğlu elleri ve boyunları V (58^{b/8-10})

13 - M N (58^{a/11}): sîmîn-i sâ'id-i V (58^{b/12})

14 şâdmânı M: şâdmânîyi N (58^{a/11}) V (58^{b/13})

15 Vâhibü'l-'aţâyâyı M N (58^{a/13}): Vâhibü'l-'aţâ ve Şâhibü'l-hüdâyı V (58^{b/14})

ma'raz-ı edāya inhā itmişleridi¹ ve ol maḥallden yine rikāb-ı devlet-intişābı kerān idüp maḥarr-ı muḥarrerleri semtine mürāca'at buyurup gitmişleridi.²

Şi'r: هر کرا بخت مساعد بود و دولت یار
ابدالدهر مظفر بود اندر همه کار
تیر فکرت چو بر آرد بکمان تدبیر
در مجاری غرض غرق کند تا سوفار³

[N58^b] **Neşr:**⁴ [V59^a] Pādīşāh-ı bār-gāh-ı⁵ ezel, -*tenezzehe şānuhū 'anī'l-mekāni ve'l-maḥall*-⁶ ḥāzretlerinden hemīşe⁷ me's'ul ü me'm'ul olunur ki⁸ ol şāḥib-sa'ādet-i⁹ Ḥātem-ṭıynetūn ḳavayim-i serīr-i ḥaṣmeti mānend-i kürre-i arz şābit ü rāsīḥ ve ol kân-ı luṭf ve menba'-ı merḥametūn¹⁰ rāyet-i fetḥ-āyeti mişāl-i 'ālem-i āfītāb¹¹ [M62^b] 'ālī ve şāmiḥ ola.

Beyt: امید هست کز اثر این دعا و سوز
مأمول دل بچشم خلأقق شود چو روز¹²

Neşr: Vaḳtāki bu peyām-ı ferḥat-eşer¹³ ve peyḡām-ı fetḥ u zafer¹⁴ mānend-i meşel-i sāyir edānī vü ekāşī ve muṭī' u 'āşī miyānında¹⁵ ānen fe-ānen dāyir olup bi'z-zāt pādīşāh-ı encüm-sipāḥ ḥāzretlerinūn sem'-i şerīflerine müntehī olmış idi ve¹⁶ kemāl mertebe sūrūr ve nihāyet ṭabaḳada ḥubūr-ı mevḑūr zuhūr bulmuş¹⁷ idi. Derḥāl mīr-i deryā-nevāl ḥāzretlerine mişāl-i ḳazā-timşāl¹⁸ vārid

1 itmişleridi M N (58^{a/14}): buyurmuşlaridi V (58^{b/15})

2 ve ol ... gitmişleridi. M N (58^{a/14-16}): - V (58^{b/15})

3 "Her kimin bahtı uygun olsa ve devlete erse / Sonsuza kadar muzaffer olur her işinde / Tefekkür okunu tedbir yayına koysa / Arzu hedefini tam iğne deliğinden vurur"

4 **Neşr** M: - N (58^{b/1}) V (59^{a/1})

5 Pādīşāh-ı bār-gāh-ı M N (58^{b/1}): Bār-gāh-ı pādīşāh-ı V (59^{a/1})

6 "*tenezzehe şānuhū 'anī'l-mekāni ve'l-maḥall*": "Şānı mekân ve mahalden münezzeḥ"

7 hemīşe M N (58^{b/3}): - V (59^{a/2})

8 - M N (58^{b/3}): hemīşe V (59^{a/2})

9 şāḥib-sa'ādet-i M N (58^{b/4}): şāḥib-sa'ādet ve V (59^{a/3})

10 kân-ı luṭf ve menba'-ı merḥametūn M: kân-ı luṭf-i menba'-ı merḥametūn N (58^{b/5-6}) / mekremet-me'ābuñ V (59^{a/4})

11 'ālem-i āfītāb M N (58^{b/6}): 'ālem-i şubḥ ve mencûḳ-ı āfītāb V (59^{a/5})

12 - M: دل N (58^{b/8}) V (59^{a/7})

"Bu yakınma ve dua sebebiyle ümit var / Gönlün emeli halk gözüne gündüz gibi olur"

13 Vaḳtāki bu peyām-ı ferḥat-eşer M N (58^{b/8}): Bu peyām-ı şād-kāmı V (59^{a/7})

14 zafer M N (58^{b/9}): nuşret-i İslām'ı V (59^{a/8})

15 miyānında M N (58^{b/10}): mābeyninde V (59^{a/9})

16 olmuş idi ve M N (58^{b/12}): olduḳda V (59^{a/11})

17 bulmuş M N (58^{b/13}): itmiş V (59^{a/12})

18 Derḥāl mīr-i deryā-nevāl ḥāzretlerine mişāl-i ḳazā-timşāl M N (58^{b/13-14}): Ve ol zamān mīr-i şecā'at-unvān ḥāzretlerine fermān-ı ḳazā-cereyān V (59^{a/12-13})

olup maẓmûn-ı meymûnında “Eṭrâf-ı eyâletünde vâkı‘ olan kefereden, kefrede yarar ḥancer-vâr dilâver ve peykân-ı girdâr-ı ciger-der birkaç dil ele götürüp dergâh-ı gerdûn-penâhuma irsâl kılasın.¹ Ve bu bâbda cân u dilden kemâl mer-tebe bezl-i himmeti² mücib-i irtifâ‘-ı âfitâb-ı devlet [N59^a] ve sebeb-i ‘ulûvv-i mertebet bilesin.”³ deyü buyurulmağın ḥuddâm-ı pür-iḥtişâmlarından⁴ [V59^b] ‘Ali Voyvoda ve Sinân Voyvoda nâm şecî‘ ü benâm kimesneler⁵ ki her biri şîr-i neberd ü ğazâ⁶ ve sinân-ı cân-sitân-ı⁷ rûz-ı veġâ idiler, seksen mıkḍârı nâmdâr ve⁸ mümteni‘u’l- [M63^a] firâr ve râsiḥu’l-ķarâr mübârizânla Çetin nâm ḥar-bî-vaķâr ḥişârdan ki ġâyet çetin olduğundan⁹ her bî-vaķâr anda ķarâr itmişleri-di, dil ele götürmek ķaşdına irsâl buyurmışlaridi. Mezbûrlar daḥi bî-tevaķķuf u tereddüd¹⁰ mânend-i seylâb-ı tünd aķına revân olup ķal‘a-i mezbûreye ķarîb vardıklarında¹¹ ekşer dilâverân-ı ceng-âyîn ķal‘aya ķarîb maḥallde kemîn idüp kimin daḥi cânib-i ķal‘aya segirdime göndermişleridi. İttifâķ ol eṣnâda ķal‘a-i mezbûreye taşradan düġüne gelmiş iki yüz mıkḍârı kâfir cem‘ân ḥâzır olup¹² eyyâm-ı sūr ve hengâm-ı sūrürda her biri tünd-ḥû ve dest-ber-zânü maķâm-ı i’tilâ ve şadr-ı iġtirârda oturmuşlaridi ve kec-külâh-ı¹³ istikbârı ser-i ‘ucb u pin-dâra urmuşlaridi. Ve¹⁴ lâf-ı ġüzâf-ı^{15, 16} ليس فى الدار غيرنا ديار ve na‘ra-i nûş-â-nûş ve [N59^b] ġülbâng-ı cûş u ḥurûşı sipihr-i bî-ķarâra irġürmüşleridi.¹⁷ Ve bād-ı bürüdet¹⁸ ile her birinün bıyıġın balta kesmez ve Türk’ün yigirmisin [M63^b] otuzın kirpigine aşmaz iken la‘în-i âteş-ķarînden birisi taşradan¹⁹ üftân ü ḥizân

1 kılasın M N (58^{b/18}): idesin V (59^{a/17})

2 bezl-i himmeti M N (58^{b/19}): isti‘câli V (59^{a/18})

3 devlet ve sebeb-i ‘ulûvv-i mertebet bilesin M N (58^{b/19} - 59^{a/1}): iķbâl mülâḥaza kılasın V (59^{a/18-19})

4 ḥuddâm-ı pür-iḥtişâmlarından M N (59^{a/1-2}): voyvodalarından V (59^{a/19})

5 şecî‘ ü benâm kimesneler M N (59^{a/3}): ḥuddâm-ı pür-iḥtişâmların V (59^{b/1})

6 şîr-i neberd ü ġazâ M N (59^{a/3}): maẓhar-ı ‘acâyib-i لا سيف ولا فتا (“Zülfikâr’dan başka kılıç, Hz. Ali’den başka yiġit yoktur.” sözünün bir bölümü) V (59^{b/2})

7 - M N (59^{a/4}): ma‘reke-i V (59^{b/3})

8 nâmdâr ve M N (59^{a/5}): nâmdâr-ı V (59^{b/3})

9 ḥişârdan ki ġâyet çetin olduğundan M N (59^{a/6}): ḥişârda ki V (59^{b/5})

10 bî-tevaķķuf u tereddüd M V (59^{b/6-7}): bî-tereddüd ü tevaķķuf N (59^{a/9})

11 ķal‘a-i mezbûreye ķarîb vardıklarında M N (59^{a/10}): - V (59^{b/8})

12 olup M N (59^{a/15}): idi V (59^{b/11})

13 ve şadr-ı i’tizârda oturmuşlaridi ve kec-külâh-ı M: ve şadr-ı iġtirârda oturmuşlar idi ve kec-külâh-ı N (59^{a/16-17}) / vü iġtirârda oturup külâh-kec-i V (59^{b/13})

14 urmuşlaridi. Ve M N (59^{a/18}): urup V (59^{b/14})

15 “Evde (kâinatta) ev sahibinden (Allah’tan) başkası yoktur.” manasındaki tasavvufî söz.

16 - M N (59^{a/19}): daḥil-i şimâḥ-ı şıġâr u kibâr V (59^{b/15})

17 sipihr-i bî-ķarâra irġürmüşleridi M N (59^{b/1}): vâşıl-ı sipihr-i devvâr eylemişleridi V (59^{b/16-17})

18 bürüdet M: burût N (59^{b/2}) V (59^{b/17})

19 la‘în-i âteş-ķarînden birisi taşradan M N (59^{b/3-4}): taşradan birisi V (59^{b/19})

[V60^a] geldi. Ve¹ “Ne тұrursыз? Түрк таşрасын алды!”² deyü feryâd ü fiğân idicek kefrede yarar, düğüne varmalu üç yüz mıkıldarı küffâr-ı cehennem-medâr³ kıvâm-ı şebâb ve keyfiyyet-i şarâbla atlarına süvâr olup şitâb itdiler ve⁴ kal’a-ya qarîb varan gâzilerün üzerine yürüiş idüp gitdiler.⁵ Anlar daği ol kilâb-ı dâlâlet-nikâbla⁶ köpek şavaşın⁷ iderek zıkr olunan kemîne uğratdılar. Pusuda olan gâziler daği,⁸ her biri bî-hüşân-ı bâde-i ceng ü cidâl ve medhüşân-ı cür’a-i⁹ harb ü kıtâl idiler, kemândan tîr ve künâmdan şîr gibi şıçrayup bezm-i rezmi bir mertebe tertib ve bâzâr-ı kâr-zârı bir meşâbede tezyîn eylemişler idi ki dilâverân-ı pür-cüş cür’a-i hayâtı ferâmüş idüp sağâr-ı gülğün-ı miğferden hûn-ı a’dâ-yı İslâm’ı mânend-i şarâb-ı gül-fâm pey-â-pey nüş iderlerdi. Ve delâl-ı ecel çârsü-yı ceng ü cedelde dîbâc-ı hayâtı [N60^a] harâc idüp yok bahâsına bey’ eylerlerdi.¹⁰

Şi’r:¹¹

زده تیغ و نیزه یلان بی دریغ
شده نیزه گلگون و گلنار تیغ [M64^a]

- 1 geldi. Ve M N (59^{b/4}): gelüp V (60^{a/1})
- 2 Türk taşrasın aldı M N (59^{b/5}): taşrasın Türk gelüp tâlân eyledi V (60^{a/1-2})
- 3 üç yüz mıkıldarı küffâr-ı cehennem-medâr M N (59^{b/7}): birkaç yüz kâfir-i V (60^{a/3})
- 4 şitâb itdiler ve M N (59^{b/8}): - V (60^{a/4})
- 5 üzerine yürüiş idüp gitdiler M N (59^{b/9-10}): üzerlerine yürüiş itdiler V (60^{a/5})
- 6 dâlâlet-nikâbla M N (59^{b/10}): dâlâlet-hicâbla V (60^{a/6})
- 7 şavaşın M N (59^{b/10}): şavaşın V (60^{a/6})
- 8 daği M N (59^{b/12}): ki V (60^{a/7})
- 9 - M N (59^{b/13}): câm-ı V (60^{a/9})
- 10 bezm-i rezmi ... çârsü-yı ... eylerlerdi M N (59^{b/14} - 60^{a/1}): dâr u gire âğâz itdiler. Evvelâ tarafeynden mürğ-i nâvek-i cân-şikâr ve peykân-ı hûn-h’âr-ı dil-âzâr der-kâr oldu.

Beyt:

زباریدن تیر و پیکان تیز
زمین لاله خیز آسمان ژاله ریز

(“Okların peş peşe atılıp yağışından / Sanki yerlerde lâle biter, gökten dolu yağar”)

Neşr: Her sihâm-ı merg-peyâmûn şiddet ü cür’etinden zehre-i cevşen deride ve mâtem-i küşteğân-ı merdândan gîsü-yı ‘alem dem-â-dem büride olmuş idi. Âhîrûl-emr resûl-i sihâm ta’ab-ı mâ-lâ-kelâm-ı harekettenden kaldı ve bâr-ı bevâr-ı bî-şumârdan kemânûn tākātî tāk oldu. Bu hâli müşâhede idicek bî-ihtiyâr şemşîr-i şâ’ika-girdâr ef’â-vâr sūrâh-ı gûlâfdan [V60^b] taşra olup bâzû-yı gâzilerle el bir eyleyüp küffâr-ı hâk-sâra baş göz dimeyüp girişdi. Ve kaşşab-vâr bâzâr-ı kâr-zârda niçesin nîme nîme ser-nigün ve niçesin daği kanâre köpeği gibi âlûde-i hâk ü hûn itdi. Germiyyet-i bezm-i kıtâl bir mertebe kemâl buldı ki dilâverân-ı pür-cüş câm-ı encâm-ı hayâtı ferâmüş idüp sağâr-ı gülğün-küle-i hōddan hûn-ı a’dâ-yı İslâm’ı mânend-i şarâb-ı gül-fâm pey-â-pey nüş itmeden şîr-i garrân mest ü hayrân küffârla dest ü girîbân olup yumruk yumruka bî-kemân u tîr ve bî-nîze vü şemşîr bir dâr u gir oldu ki Behrâm-ı pür-intikâm manzara-i felek-i minâ-fâmdan bu hâle nîgerân olup kemâl-i hayretten engüş be-dendân olmuş idi. V (60^{a/10} - 60^{b/13})

- 11 Şi’r M N (60^{a/1}): **Meşnevi** V (60^{b/13})

Hâtîfî’nin *Timur-nâme*’sindendir. “Yiğitler hiç acımadan kılıç ve mızraklarla vurdular / Mızraklar kırmızı, kılıçlar nar çiçeği oldu / Birini mızrak diğerini kılıçla vurdular / Ne o ah dedi ne diğeri aman” Hâtîfî’nin *Timur-nâme*’sindendir. “Yiğitler hiç acımadan kılıç ve mızraklarla vurdular / Mızraklar kırmızı, kılıçlar nar çiçeği oldu / Birini mızrak diğerini kılıçla vurdular / Ne o ah dedi ne diğeri aman”

به نیزه یکی زد دگر يك به تیغ¹
نه این خورد افسوس ای آن دریغ²

Nesr: Âkîbet nîrû-yı bâzû-yı tevfiğ-i Rabbânî ve 'inâyet-i bî-gâyet-i Sübhânî'y-le dilâverân-ı deryâ-cüş-ı ra'd-hurûş şâhid-i³ zaferi câme-h'âb-ı⁴ nazarda hem-âğûş görmişleridi ve küffâr-ı tebeh-rûzgâruñ niçesin girdâb-ı bevâr ve mehleke-i helâke düşürüp⁵ kırk elli nefer dil ele getürmüşleridi⁶. Egerçi meydân-ı dâr u gîrde⁷ küffâr-ı bî-'âr dilâverân-ı kerrâra envâ'-ı dil-âzârlıklar itmişleridi,⁸ am-mâ⁹ mübârizân-ı¹⁰ nuşret-'unvân daği a'dâ-yı dâlâlet-nişânuñ kemend-i kemân ve füsûn-ı tiğ-i sihr-nişânla¹¹ dillerin tütmişleridi.

El-kıssa: Simât-ı bezm-i rezm devşürölüp Kıvarna nâm geçüde toğrı gitmişleridi. Ve¹² küffâr-ı hezîmet-şî'ârdan¹³ anlar ki bağıyye-i şemşîr-i hûn-bâr olup firâr itmişleridi, mezbûr geçüde qarîb olan Bihke ve Terşçe ve Kladoş ve daği bunlara mu'adil qal'a ahâlisine huşûş-ı vâkı'ayı¹⁴ ta'bir itdüklerinde her bir qal'adan altmışar ve¹⁵ yetmişer atlu Hırvat keferesi¹⁶ ve eṭrâfında [N60^b] olan qurâdan daği birkaç yüz¹⁷ tûfeng-endâz ve ḥarbe-bâz ḥarbî küffâr [M64^b] geçüd ḥavâlisinde qarâr itmişleridi. Ve¹⁸ "Türk'ün mürğ-i ruhı kuş olsa daği¹⁹

1 N (60^{a/2-3})'te 2. ve 3. mısra yer değiştirmişse de özel işaretlerle doğrusu belirtilmiştir.

2 به نیزه یکی زد دگر يك به تیغ
نه این خورد افسوس ای آن دریغ
فتاده در آن پهن دشت درشت
سر ناتراشیده چون خاریش

(Hâtifi'nin *Timur-nâme*sindendir. "O geniş düz ovaya düşmüşler / Tıraş olmamış kirpi gibi başlar") V (60^{b/15})

3 - M N (60^{a/6}): fetḥ u V (60^{b/18})

4 câme-h'âb-ı M N (60^{a/6}): pister-i V (60^{b/18})

5 rûzgâruñ niçesin girdâb-ı bevâr ve mehleke-i helâke düşürüp M N (60^{a/7-8}): rûzgârdan V (60^{b/19})

6 ele getürmüşleridi M N (60^{a/8}): şîkâr eyleyüp [V61^a] niçesin daği girdâb-ı bevâra düşürmüşleridi V (60^{b/19} - 61^{a/11})

7 dâr u gîrde M N (60^{a/9}): kâr-zârda V (61^{a/2})

8 itmişleridi M N (60^{a/10}): eylemişleridi V (61^{a/3})

9 ammâ M V (61^{a/3}): emân N (60^{a/11})

10 mübârizân-ı M N (60^{a/11}): dilîrân-ı V (61^{a/3})

11 sihr-nişânla M N (60^{a/12}): bürrânla V (61^{a/5})

12 gitmişleridi. Ve M N (60^{a/14}): mürâca'at itdüklerinde V (61^{a/6-7})

13 hezîmet-şî'ârdan M N (60^{a/14}): ḥâk-sârdan V (61^{a/7})

14 vâkı'ayı M N (60^{a/18}): vâkı'a V (61^{a/10})

15 ve M N (60^{a/19}): - V (61^{a/11})

16 keferesi M N (60^{a/19}): kâfirleri V (61^{a/11})

17 daği birkaç yüz M N (60^{b/1}): bir niçe V (61^{a/12})

18 ḥavâlisinde qarâr itmişleridi. Ve M N (60^{b/2}): cānibine türktâza âğâz idüp V (61^{a/13})

19 daği M N (60^{b/3}): da V (61^{a/14})

bu vâdide pervâz müyesser midür? Ve bu cây-ı teng ve memerr-i şa'bdan 'ubür¹ mutaşavver midür?" deyü zıkr olunan geçüdi tutmuşlaridi.² Çün mezbûr voyvodalar³ huşûş-ı kârdan haberdâr olup hem-âşiyânelerine hıfâb idüp eyitdiler ki: "Sipih-rî gaddâr-ı 'ucb-kâr âşikâr eyledi ki düşmen-i tîre-rûzgâr be-ğâyet bisyâr ve cây-ı 'ubür nihâyet mertebede düşvârdur. Bu mıkđâr küffâr-ı sitize-kârile bî-kâr sezâ-v[â]r degil ve tîrîk-i firâr ihtiyâr itmek dağı be-ğâyet müşkildür.

Şi'r: اگر حمله آریم سوی نبرد
ستیزه بدریای جوشان که کرد
و گر رو بتاییم ازین رستخیز
دگر چون توان برد نام ستیز⁴

Neşr: [V61^b] Ve eger⁵ vâkı'-i hâl bu minvâl üzere olursa ki müşâhede iderüz, min-ba'd bu geçüdden 'ubür müte'azzir ve bu menzilde⁶ niyyet-i ikâmet dağı be-ğâyet⁷ müte'assirdür.

Mısrâ': نه رای سفر کردن و نه روی اقامت⁸

Neşr: Mir'ât-ı rûzgâr-ı zûr-kâr⁹ bu şüreti âşikâr itdi ki râh-ı¹⁰ haţar-nâk-i 'âlem-i hâkda ki âb-ı fenâ üzere konmuş [M65^a] bir cisr-i [N61^a] harâbdur, geçüdimüz bu ola.

Mısrâ': هر که آمد بجهان اهل فنا خواهد شد¹¹

Neşr: Be-her-hâl 'inâyet-i Hâk'k'a tevekkül ve hidâyet-i Seyyidü'l-mürselîne tevessül idüp¹² bu güzergâh-ı düşvâra¹³ uğramağdan ğayrı çâre mutaşavver degildir.

1 Ve bu cây-ı teng ve memerr-i şa'bdan 'ubür M N (60^{b/4}): Ve yâhüd bu geçüdden geçmege cevâz V (61^{a/15})

2 zıkr olunan geçüdi tutmuşlaridi M N (60^{b/5}): emân virmeyüp mezbûr geçüdi almışlaridi V (61^{a/16})

3 Çün mezbûr voyvodalar M N (60^{b/5-6}): Müşârun-ileyh voyvodalar dağı V (61^{a/16-17})

4 "Eğer saldırırsak, savaşa girersek / Dalgalı denize kim kızar / Eğer bu onurdan yüz çevirirsek / Artık mertlikten nasıl söz ederiz?"

5 hem-âşiyânelerine ... bî-kâr sezâ-v[â]r degil ... Ve eger M ("Ve eger" ibaresi "Eger" olarak yazılmıştır.) N (60^{b/7-14}): ğâziler ile bir yere cem' oldılar ve hicâre-i müşâvere ile divâr-ı vifâkı üstüvâr ve esâs-ı ittifâkı ber-ķarâr idüp eyitdiler ki V (61^{a/17} - 61^{b/1})

6 - M N (60^{b/16}): dağı ki emn ü emândan hâlî ve çirkâb-ı âzâr-ı küffârdan mâlîdür V (61^{b/3-4})

7 dağı be-ğâyet MN (60^{b/16}): - V (61^{b/4})

8 "Ne sefere onay, ne de kalmaya karar"

9 zûr-kâr M N (60^{b/18}): - V (61^{b/5})

10 râh-ı M N (60^{b/18}): tîrîk-i V (61^{b/6})

11 Firdevs'ındir. "Dünyaya gelen herkes yokluk ehli olabilir"

12 'inâyet-i Hâk'k'a tevekkül ve hidâyet-i Seyyidü'l-mürselîne tevessül idüp M N (61^{a/2-3}): haţavât-ı ihtimâm ve şaţavât-ı i'tişâm-ı Hây-i ber-devâm ile V (61^{b/8-9})

13 düşvâra M N (61^{a/3}): nâ-pâyidâra V (61^{b/9})

Beyt li-münşî'ihî:

Ṭarîk-i zindegânî âb-ı miḥnet üzere bir püldür
Hemîşe zâdı ol râh-ı ḥaṭar-nâkuñ tevekküldür

Neşr: Şöyle ki yekrân-ı tâb u tüvânı meydân-ı¹ imtiḥâna sürevüz. Ḥâl ikiden ḥâlî degildür. Eger gûy-ı maḳşûdı² çevgân-ı sa'y ü ictihâdla uravuz ve naḳş-ı merâmı³ biñ zâr u zôrla ṭâs-ı fülk-i mînâ-fâm⁴ üzere görevüz, sikkkeyi mermerde ḳazdıḳ ve merdânelik nâmın şaḥîfe-i rûzgârda yazdıḳ. Ve eger aḥvâl-i rûzgâr-ı sitemkâr⁵ şüret-i idbâra [V62^a] yüz ṭuṭa, hele bârî⁶ dost u düşmen miyânında ma'zûr olup 'adem-i ḡayret ü ḥamiyyetle maṭ'ûn u meşhûr olmazuz."

Nazm:⁷

چو خصم قصد تو کرد از برای دفع ضرر
بجد و جهد بکوش ار بعقل مشهوری
اگر مراد بدست آیدت بکام رسی
و گر بهم نرسیده زمان تو معذوری⁸

Neşr: Pes⁹ hemân-dem alayların bağlayup¹⁰ bî-tevaḳḳuf u tereddüd mânend-i seylâb-ı tünd mezbûr¹¹ geçüde ṭoḡrı revân oldılar. Küffâr-ı bî-ḥamiyyet¹² [M65^b] bu minvâl [N61^b] üzere cür'et ve bu üslûb üzere bî-ḥavf ü ḥaşyet ḥareketlerin müşâhede idicek:

Mısrâ':

گنجشك را تحمل چنگال بار نیست¹³

Neşr: "Bu gürûh-ı enbûhı redd ve bu seylâb-ı pür-izṭırâbuñ râhını sedd emr-i müsteḃ'addür ve bunlar ile taşavvur-ı muḳâbele ve taḥayyül-i mücâdele vü muḳâtele ḥayâl-i ḥâm ve sevdâ-yı fâsiddür."¹⁴ deyüp¹⁵ ﴿كَانَهُمْ حُمْرٌ مُّسْتَفِرَّةٌ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ﴾

1 - M N (61^{a/7}): füşât-i V (61^{b/11})

2 gûy-ı maḳşûdı M N (61^{a/8}): ṭop-ı murâdı V (61^{b/14})

3 merâmı M N (61^{a/9}): murâdı V (61^{b/15})

4 - M N (61^{a/10}): ve nûkte-i sîmîn-eyyâmıda aḥsen vech V (61^{b/16-17})

5 rûzgâr-ı sitemkâr M N (61^{a/12}): iḳbâl-i mübârek-fâl V (61^{b/19})

6 hele bârî M N (61^{a/13}): ve irtifâ'-ı sitâre-i ṭâlî'u'l-ḥaşâşa meyl ide V (62^{a/1})

7 **Nazm** M: **Ḳıṭ'â** N (61^{a/15}) V (62^{a/3})

8 "Zararı def etmek için sana düşman oldu / Eğer aklınla meşhur isen ciddi ve candan gayret et / Eğer maksadı ele geçirirsen amacına ulaşırın / Ve eğer kavuşmazsa o zaman sen mazursun"

9 Pes M N (61^{a/17}): - V (62^{a/8})

10 bağlayup M N (61^{a/17}): müretteb idüp V (62^{a/8})

11 mezbûr M N (61^{a/18}): şarp V (62^{a/9})

12 bî-ḥamiyyet M N (61^{a/19}): ḥâk-sâr V (62^{a/10})

13 "Serçenin şahin pençesine tahammülü yoktur"

14 muḳâtele ḥayâl-i ḥâm ve sevdâ-yı fâsiddür" M N (61^{b/5}): muḳâbele

Mısrâ': زهی تصور باطل زهی خیال محال

("Ne tuhaf batıl tasavvur, ne tuhaf zor hayal") **Neşr** V (62^{a/15-16})

15 "Onlar sanki aslandan kaçan yaban eşekleridirler." (Müddessir, 74/50-51)

her biri bir yire perâkende vü âvâre oldılar. Pes gâziler ol hâlde geçüdi küffâr-ı dâlelet-şî'ardan¹ hâlî bulıcağ berķ-ı hâţıf-girdâr ol ma'berden güzâr itdiler ve dilirân-ı ceng-âzmâdan [V62^b] bir niçesi daħi² firâr iden hâzelenüñ ardına düşüp gittiler. A'dâ-yı tebeh-rûzgârdan³ ba'zısınun rûh-ı bî-fütûhı⁴ ﴿يَسُّ الْقَرَارُ﴾ a firâr ve ba'zısı daħi pence-i çengâl-mişâl-i⁵ dilirâna şikâr olmuşlaridi⁶ ve niçesi daħi hârâret-i âteş-i gâdab-ı gâziyândan şüreti şuya urmuşlaridi.⁷

El-kıssa: Gâziler⁸ ğānimin ü sālīmın ellerinde olan dilleri ve zör-ı bāzüyla girift eyledikleri ğānāyimi⁹ mīr-i deryā-nevāl¹⁰ hâzretlerine iṣāl eylediklerinde¹¹ [M66^a] kemāl mertebe sürūr-ı mevfur ve nihāyet derecede hūbūr-ı nā-maḥşūr zūhūr bulmuş idi ve der-i¹² hāzāyin-i [N62^a] luṭf ü kerem fetḥ olup 'aṭiyye-i¹³ bisyār ve baḥşāyiş-i bī-şumârdan şudūr-ı dilirân mesrūr u meşrūh¹⁴ olmuş idi.

Şi'r:¹⁵

در گنج زر خازنش باز کرد

ترازوی زر سنج را ساز کرد

بشیر زیان داد ران گوزن

پی مور پای ملخ کرد وزن¹⁶

Neşr:¹⁷ Derhâl kapu kedhūdaları olan Ḥasan Kedhūdā ile giriftâr olan dilleri der-i devlet-penâh¹⁸ semtine irsâl buyurup yoldaşlık eyleyen¹⁹ dilirândan tiğ-i küffârla zaḥm-nāk olana timar ve timarı olana merhem-i teraḳķi-i bī-şumâr ve dil ele getüreni gönüllü bölüğüne ve ḳal'a-i bedenin ḍarbe-i hârbe-i küffâra

1 Pes gâziler ol hâlde geçüdi küffâr-ı dâlelet-şî'ardan M N (61^{b/7-8}): Gâziler geçüdi V (62^{a/15-16})

2 daħi M N (61^{b/10}): - V (62^{b/1})

3 gittiler. A'dâ-yı tebeh-rûzgârdan M N (61^{b/11}): dâr-ı bevâra çekmek kaçad eyledüklerinde V (62^{b/2})

4 "... O ne kötü duraktır!" (İbrâhîm, 14/29; Sâd, 38/60)

5 pence-i çengâl-mişâl-i M N (61^{b/12-13}): çengâl-i rüyîn-mişâl-i 'uḳâb-timşâl-i V (62^{b/4})

6 olmuşlaridi M N (61^{b/13}): - V (62^{b/5})

7 şüreti şuya urmuşlaridi M N (61^{b/14-15}): şuya urup târ-mâr olmuşlaridi V (62^{b/5-6})

8 gâziler M N (61^{b/15}): gâziyân V (62^{b/6})

9 girift eyledikleri ğānāyimi M: girift itdükleri ğānāyimi N (61^{b/16-17}) / ḥavza-i ḳabza-i taşarrufa getirdükleri ğānāyim-i bī-şumârı V (62^{b/8})

10 deryā-nevāl M N (61^{b/17}): şāhib-nevāl V (62^{b/9})

11 eylediklerinde M: itdüklerinde N (61^{b/18}) V (62^{b/9})

12 zūhūr bulmuş idi ve der-i M N (61^{b/19}): zūhūra gelüp buyurdılar ki "Derhâ-yı V (62^{b/12})

13 fetḥ olup 'aṭiyye-i M N (62^{a/1}): münfetiḥ olup 'aṭāyâ-yı V (62^{b/13})

14 meşrūh M: münşeriḥ N (62^{a/2}) V (62^{b/13})

15 olmuş idi. **Şi'r** M N (62^{a/2-3}): oldu. V (62^{b/14})

16 "Hazine dar altın hazinesinin kapısını açtı / Altın tartan teraziyi ayarladı / Vahşi aslana ceylanın budu verildi / Karıncanın sırtı çekirge bacağına kaldırdı"

17 **Neşr** M N (62^{a/5}): - V (62^{b/14})

18 der-i devlet-penâh M N (62^{a/6}): bâb-ı sa'âdet-me'âb V (62^{b/16})

19 eyleyen M N (62^{a/7}): iden V (62^{b/17})

karşu [V63^a] tutana hişâr gedügi ‘arz olunup¹ pâdişâh-ı dîn-perver taraflarından cemî‘ me’ârib ü maķâsîd muķarrer ve cümle-i murâdât şuffe-i şudûr u zühûrda cilve-ger olup bezm-i kâmrânî ve meclis-i devlet-i ‘Osmânî’de sâķî-i sîmîn-sâķ-ı devlet elinden şahbâ-yı² sa’âdeti pey-â-pey nûş ve ğamm-ı rûzgâr-ı kîne-sâzı³ ve ķahr-ı dehr-i dūn-nevâzı ferâmûş [M66^b] idüp iklîl-i iķbâlî ber-ser ve şâhid-i câh u celâlî der-ber eylemişleridi.

Rubâ‘iyye: در پای قرا به غلغل می چه خوش است
و آن زاری زار و ناله نی چه خوش است
[N62^b] در بر بت دلفریب و در سر می ناب
فارغ ز غم زمانه هی هی چه خوش است⁴

**Zât-ı sa’âdet-ķarinlerine emârât-ı livâ-i Segedin taķlîd ü ta’yîn
olunduğıdur ki raķam-zede-i hâme-i müşġîn-külâh ve netîce-i
izdivâc-ı sefid ü siyâh⁵ olmuşdur.**

Ol zamân ki ĥudâvendigâr-ı kūh-vaķâr Sulţân Süleymân-ı kâm-kâr ĥaz-retlerinüñ ‘ahd-i meymûn ve eyyâm-ı ĥümâyûnlarında gülşen-i devlet-i ‘Osmânî’de gonçe-i ma’delet şüküfte ve şaĥn-ı sarây-ı emşâr u bilâddan gerd-i fitne vü fesâd⁶ refte idi. Lâkin ‘umûmen diyâr-ı Budin [V63^b] ve ĥuşûşan livâ-i Segedin fitne vü fesâd-ı seg-i bî-dîn ve zûlm ü ‘udvân-ı küffâr-ı đalâlet-âyinden tölmiş idi ve⁷ esâs-ı niżâm-ı memleket, şiddet-i nekbâ-yı nekbetden vîrân ve aĥvâl-i zu’afâ-yı ra’iyyet zebâne-i âteş-i beliiyetden muĥterik u süzân olmiş idi. Bir taraftan ĥâr-ı âzâr-ı ĥâkim mütezâyid ü müterâkim ve bir cânibden

1 olunup M N (62^{a/11}): olunduķda V (63^{a/1})

2 - M N (62^{a/15}): ğamm-zedâ-yı V (63^{a/5})

3 kîne-sâzı M N (62^{a/16}): kîne-sâz V (63^{a/6})

4 M N (62^{b/1}): خوشست V (63^{a/10})

“Testinin dibinde içki sesi ne hoştur / Ve o neyin yakaran sesi ne hoştur / Gönül ĥelen güzelin yanında, içki sofrasında / Zamanın tasanından uzak dolu kadeh ne hoştur”

5 Zât-ı sa’âdet-ķarinlerine emârât-ı livâ-i Segedin taķlîd ü ... müşġîn-külâh ... siyâh M: “emârât-ı” ibaresi “emâret-i” şeklinde yazılmıştır “livâ-i” ve “taķlîd ü” kelimeleri yazılmamıştır N (62^{b/2-4}) / Cenâb-ı vâlâ-nişâblarıyla livâ-i Segedin müşerref ve cevâhir-i zevâhir-i ‘adâlet ve ķurta-i eyâletlerinden dūş u ġuş-ı vilâyet müzeyyen ü müşennef olduğıdur ki raķam-zede-i hâme-i cevâd-ı fu’âd ve netîce-i izdivâc-ı Rûmî-nijâd-ı beyâz ve Hindî-nihâd-ı sevâd V (63^{a/11-14})

6 şaĥn-ı sarây-ı emşâr u bilâddan gerd-i fitne vü fesâd M N (62^{b/8}): sâĥa-i felek-mesâĥa-i ‘adl ü dâd gerd-i fitne vü fesâddan V (63^{a/18-19})

7 tölmiş idi ve M N (62^{b/11-12}): mâl-â-mâl olup V (63^{b/2})

emvâc-ı tārâc-ı küffâr-ı dâlâlet-minhâc¹ mütevâtir ü mütelâtim olup nâ'ire-i fitne vü fesâd [M67^a] bir dâyire-i iştîdâd bulmuş idi ki şığâr u kibâr-ı pür-kâr-vâr nokta-i qarârdan² kıyı çizmege âgâz itmiş³ ve tâyir-i hâtır, gâyib ü [N63^a] hâzır⁴ âşiyâne-i ikâmetden hevâ-yı rihlet ü müsâferete pervâz idüp⁵ berf ü bārân-ı 'işyân-ı düzdân⁶ yolları tıtmış idi ve tâb-ı temmûz-ı fitne-i 'âlem-sûz nehr-i Tuna'yı kurutmuş⁷ idi. Küffâr-ı sitîze-kâr tarafından olan aqından karada âşûb ve nehr-i⁸ Tuna'da mevc-i belâ hâdden aşup vâkı' olan şenâ'a-tûn bînde birin lisân-ı aqlâm-ı serî'u'l-beyânile i'lân mânend-i şerik-i⁹ Bârî serâ-perde-i imtinâ'da mütevârî olmuş¹⁰ idi. Hattâ livâ-i mezbûr muzâfâtından Qalaça nâm kazânun kâdîsın küffâr-ı Saqar-makarr ahz idüp bir kâdîyı [V64^a] dahi girdâb-ı helâke ilkâ eylemişleridi.¹¹

Çün sıyt ü şadâ-yı vâkı'-i hâli pâdişâh-ı 'adâlet-âmâl¹² hazretlerinin sem'-i şerîflerine şâdir u vârid vâhiden ba'de vâhid işâl eylediklerinde bir zamân ser-i tahayyûri zânû-yı tefekküre koyup ve vûzerâ-yı hüceste-râya şeref-i hitâb erzânî kılup¹³ buyurdılar ki: "Kisrâ-vâr zencîr-i [M67^b] 'adl-i bî-şumârum, nüh-revâk-ı 'aql-ı 'âşirden çâr-tâk-ı 'âlem-i 'anâsıra sıyt ü şadâ şalmış iken ve bâz-ı bülend-pervâz-ı¹⁴ siyâsetüm, kâf-tâ-kâf [N63^b] 'anķâ-mişâl tilâl ü cibâlî¹⁵ zîr-i bâline almış iken ve mi'mâr-ı lutf ü ihsânüm zamânında harâb-âbâd-ı 'âlemde gencîne-i dil-i 'uşşâkdan gayrı vîrân ve bezm-i kâşâne-i rûzgârda âh-ı 'âşîkâ-neden özge feryâd ü figân yogîken¹⁶ bûm-ı zulm ü 'udvân ve cuğd-ı teğal-

1 dâlâlet-minhâc M N (62^{b/16}): hâk-sâr V (63^{b/7})

2 şığâr u kibâr-ı pür-kâr-vâr nokta-i qarârdan M N (62^{b/18}): şığır u kebir nokta-i i'tidâlden pür-kâr-vâr V (63^{b/9})

3 - M N (62^{b/19}): idi V (63^{b/10})

4 gâyib ü hâzır M N (62^{b/19} - 63^{a/1}): bernâ vü pîr V (63^{b/10})

5 idüp M N (63^{a/2}): kılmış idi. V (63^{b/11})

6 düzdân M N (63^{a/2}): kuţtâ'-ı tarîk V (63^{b/12})

7 tâb-ı temmûz-ı fitne-i 'âlem-sûz nehr-i Tuna'yı kurutmuş M N (63^{a/3-4}): zencîr-i tuğyân-ı bî-pâyân nehr-i Tuna'yı bağlamış V (63^{b/13})

8 nehr-i M N (63^{a/6}): - V (63^{b/15})

9 - M N (63^{a/8}): hâzret-i V (63^{b/17})

10 olmuş M N (63^{a/9}): - V (63^{b/18})

11 Saqar-makarr ahz ... eylemişleridi M N (63^{a/11-12}): nâ-bekâra giriftâr ve bir kâdîyı dahi üftâd-ı girdâb-ı bevâr idüp Dergâh-ı Âli çavuşlarından birini hîdemât-ı pâdişâhide iken şîkâr itmişleridi V (63^{b/19} - 64^{a/2})

12 'adâlet-âmâl M N (63^{a/13}): 'adâlet-iştîğâl V (64^{a/4})

13 şeref-i hitâb erzânî kılup M N (63^{a/16}): - V (64^{a/7})

14 bülend-pervâz-ı M V (64^{a/9}): bülend-vâz-ı N (63^{a/19})

15 'anķâ-mişâl tilâl ü cibâlî M N (63^{b/1}): tilâl ü cibâlî anķâ-mişâl V (64^{a/10})

16 vîrân ve bezm-i ... yogîken M N (63^{b/3-5}): bir vîrân ve bir harâbeden nâm u nişân âşîkârâ vü 'ayân degil iken V (64^{a/12-13})

lûb-i¹ nâkisân tāvus-ı rāhat-me'nūs-ı vilâyetime miḥleb-i ta'arruz ve minḳâr-ı te'ezzîyi dırâz ide. İmdi² zamân-ı meymûn ve 'ahd-i hümayûnumda bu gûne aḥvâl-i 'acîbenüñ³ şudûrı ve bu maḳûle ef'âl-i ğarîbenüñ⁴ zuhûrı hemânâ sū'-i tedbîrîñüzze maḥmûl ve aḥvâl-i 'âleme 'adem-i itṭilâ' ve kemâl-i taḳşîrîñüzze mevşûldür." deyü [V64^b] 'itâb itdüklerinde⁵ çünkim⁶ vüzerâ-yı şâḥib-râ vü memleket-ârâ pâdişâh-ı 'adâlet-penâh ḥâzretlerinden⁷ bu gûne ḥiṭâbı⁸ ki kemâl-i bîm ü va'îdi müştēmildür, işitdiler ve bu muḳaddimât-ı tedbîri tertîb idüp eyitdiler:⁹ "Livâ-i mezbûra bir mîr-i Rüstem-naẓîr ve¹⁰ Nüşîrevân-tedbîr lâzımdur ki çengâl-i 'uḳâb-ı mehâbetinden ğurâb-ı [M68^a] a'dâ¹¹ pür-ıḳâb ola¹² ve bârân-ı bî-pâyân-ı 'adâletinden çemen-i emn ü emân naḳret ü ḥuḍret bula. İmdi ḥâlâ kemâl-i¹³ 'adâletle mevşûf ve nihâyet-i¹⁴ şecâ'atle [N64^a] ma'rûf küberâ-i ümerâdan bi'l-fi'l livâ-i Klis begi olan Muştâfâ Beg'dür.

Beýt: جلوه گاه طایر اقبال گردد هر کجا
سایه اندازد همای چتر گردون سای او¹⁵

Neşr:¹⁶ Şöyle ki livâ-i Segedin emîr-i müşârün-ileyhe¹⁷ taḳlîd ü ta'yîn oluna. İn-şâ'llâhu te'âlâ az zamânda ebvâb-ı¹⁸ bî-zevâl-i 'adl ü re'feti ve envâr-ı âşâr-ı şe-

1 ıḡlûb M: ıḡlûb N (63^{b/6}) V (64^{a/14})

2 İmdi M N (63^{b/7}): - V (64^{a/16})

3 aḥvâl-i 'acîbenüñ M N (63^{b/8}): ef'âl-i şenî'anuñ V (64^{a/16-17})

4 ef'âl-i ğarîbenüñ M N (63^{b/9}) aḥvâl-i beşî'anuñ V (64^{a/17-18})

5 Vezîr-i a'zam 'Ali Paşa bu gûne 'itâbı işitüp "Çare nedür? Benüm ḥâlim görürsüz, at arḳasında oturmağa mecâlim yoḳdur. Mebâdâ ki pâdişâh-ı 'âlem-penâh sefer emr ide, benüm ḥâlim nice ola?" deyü ğuşşa vü ğamma düşüp "Hemân tedbîr gerekdür ki bir yarar beg tedârük idelüm. Ola ki ol serḥaddı ḥıfz eyleye." deyü ittifâḳ Klis begini cemi' vüzerâ lâyıḳ görüp 'arz iderler. Târîḫ sene 969 (M'de derkenardaki not)

6 'itâb itdüklerinde çünkim M N (63^{b/11-12}): 'ḥiṭâb-ı 'itâb-âmez buyurduḳlarında V (64^{a/19} - 64^{b/1})

7 vü memleket-ârâ pâdişâh-ı 'adâlet-penâh ḥâzretlerinden M: vü memleket-ârâlar pâdişâh-ı 'adâlet-penâh ḥâzretlerinden N (63^{b/12-13}) / pâdişâh-ı 'âlem-ârâdan V (64^{b/1-2})

8 ḥiṭâbı M N (63^{b/13}): cevâbı V (64^{b/2})

9 işitdiler ve bu muḳaddimât-ı tedbîri tertîb idüp eyitdiler M: işitdiler ve muḳaddimât-ı tedbîri tertîb idüp eyitdiler N (63^{b/14-15}) / ğuş idicek V (64^{b/3})

10 - M N (63^{b/15}): bir ḥâkim-i V (64^{b/4})

11 a'dâ M N (63^{b/17}): rûḥ-ı küffâr V (64^{b/5})

12 ola M N (63^{b/17}): - V (64^{b/5})

13 emn ü emân naḳret ü ḥuḍret bula. İmdi ḥâlâ kemâl-i M N (63^{b/18-19}): emn-i vilâyet ser-sebz ü şadâb ola." deyü cümle-i zamîr-i ittifâḳı mercî-i vişâḳa ırcâ' idüp "Naşfet ü V (64^{b/6-8})

14 nihâyet-i M N (63^{b/19}): kemâl-i V (64^{b/9})

15 Hâfız-ı Şîrâzî'nindir. "Devlet kuşunun cilvegâhı yapar, nereye / Gölge salarsa feleğe benzeyen Anka çadırın" (*Hâfız Divânı*, s. 410).

16 **Beýt:** جلو گاه طایر اقبال گردد هر کجا

سایه اندازد همای چتر گردون سای او

Neşr ("جلوه گاه" kelimesi "جلو گاه" olarak yazılmıştır.) M N (64^{a/2-3}): - V (64^{b/10})

17 emîr-i müşârün-ileyhe M N (64^{a/4}): mîr-i mezbûra V (64^{b/11})

18 ebvâb-ı M: âfitâb-ı N (64^{a/5}) V (64^{b/12})

cā'at ü şalābeti mānend-i hūrşīd-i hevācir muķīm ü müsāfire zāhir u bāhir olsa gerekdür.”¹ deyü pāye-i serīr-i a'lā-yı pādīşāhiye² ‘arz olunduķda bī-tevaķķuf u temhīl zimām-ı³ livā-i Segedin mīr-i sa‘adet-ķarine tevķil⁴ buyurulmuş idi.⁵ [V65^a] Çünķi⁶ livā-i mezbūr ‘ināyet-i Yezdānī ve ri‘āyet-i sulţānī birle⁷ mīr-i vālā-himem ḥazretlerine erzānī buyuruldı,⁸ āyīne-i cemāl-i istilhāk-ı vezāret, cām-ı cihān-nümā-yı şuver-i ‘ātifet, mütemmim-i merātīb-i ma‘ķulāt-ı ‘aķl-ı ‘āşir, ḥulāşa-i te’şir ü te’şşür-i eflāk ü ‘anāşır⁹ Meḥemmed Paşa ḥazretleri¹⁰ bu sa‘adet-i sermede birāder-zādelerin¹¹ [M68^b] nāmzed göriceķ¹² derḥāl¹³ müşķ-i ezfer-i naşīḥati, şafḥa-i kāfūr-gün-ı¹⁴ mev‘izete derc idüp irsāl buyurmuşlardır.¹⁵

Beyt:¹⁶ مکتوب خط یار که دیباجه و فاست
هر نقطه یش مردمک دیدهای ماست¹⁷

1 - M N (64^{a/7}):

Beyt:

جلوه گاه طایر اقبال گردد هر کجا
سایه اندازد همای چتر گردون ساي او

[Hâfiz-ı Şirâzî'nindir. "Devlet kuşunun cilvegâhı yapar, nereye / Gölge salarsa feleğe benzeyen Anka çadırın" (*Hâfiz Divânı*, s. 410).] **Neşr** V (64^{b/14-16})

2 pāye-i serīr-i a'lā-yı pādīşāhiye M N (64^{a/7-8}): pādīşāh-ı ‘adālet-penāḥ ḥazretlerinin pāye-i serīr-i a'lālarına V (64^{b/16-17})

3 bī-tevaķķuf u temhīl zimām-ı M N (64^{a/8-9}): bī-tereddūd ü tevaķķuf livā-i mezbūr V (64^{b/17-18})

4 sa‘adet-ķarine tevķil M N (64^{a/9-10}): sāhib-temķine erzānī V (64^{b/18})

5 - M N (64^{a/10}):

Beyt:

شکفته شد گل فرحت به بوستان امید
نشسته باز مسرت بر آشیان امید

("Ferahlatan gül açılmış ümit bağında / Sevinç şahini konmuş ümit yuvasına") **Neşr** V (64^{b/18-19})

6 Çünķi M N (64^{a/10}): Ol dem ki V (65^{a/1})

7 ‘ināyet-i Yezdānī ve ri‘āyet-i sulţānī birle M N (64^{a/10-11}): - V (65^{a/1})

8 ḥazretlerine erzānī buyuruldı M N (64^{a/11-12}): ḥazretlerinin keff-i kifāyetine tevķil buyurulmuş idi V (65^{a/1-2})

9 - M N (64^{a/14}): vezīr-i a‘zam, müşīr-i eḥām V (65^{a/5})

10 ki vezīr-i şānī idi. Semiz ‘Alī Paşa vezīr-i a‘zam olup târiḥ sene 969 (M’de derkenardaki not)

11 Metindeki pek çok yerde Mustafa Paşa'nın Sokollu Mehmed Paşa'nın amcazadesi olduķu belirtildiğinden, burada sehven "birāderzāde" yazılmış olmalıdır.

12 - M N (64^{a/16}): mīr‘āt-ı ḥayālde şüret-i aḥvāl-i ḥayru’l-me‘ālī bu minvāl üze müşāhede buyurdılar ki fi’l-ḥaķika livā-i mezbūr mi’yār-ı guşş u semīn-i merātīb-i manāşīb ve meḥekk-i ḳalḅ ü şaḥīḥ-i tebriz-i me‘ārib ü merātībdir. V (65^{a/7-10})

13 derḥāl M N (64^{a/16}): fi’l-ḥāl V (65^{a/10})

14 kāfūr-gün-ı M N (64^{a/17}): kāfūr-ı V (65^{a/11})

15 buyurmuşlardır M: buyurmuşlarıdi N (64^{a/18}) V (65^{a/12})

16 "Yardan gelen mektup ki vefanın başlangıcıdır / Her bir noktası gözlerimizin bebeğidir"

17 - M N (64^{a/19}):

Şi‘r-i ‘Arabī:

کتاب حکى حال الکرام کلامه
ويقتاد اخلاق العظام زمامه
فکم فيه من درّ نفيس منظم
يخجل عقد الفانيات نظامه

("Öyle bir kitap ki büyüklerden bahseder / Dizgini büyüklerin ahlakına tabi olur / Onda ne kıymetli dizilmiş inciler vardır / Öyle ki insanların gerdanlıklarının dizilişi utanır") V (65^{a/13-15})

Neşr: Fevâyiḥ-ı revâyiḥ-ı naşâyiḥ [N64^b] mîr-i sa‘âdet-‘unvân ḥazretlerinin meşâmm-ı iz‘ânlarına bu minvâl üzre¹ i‘lân buyurulmuş idi ki: “Zamîr-i münîr-i ḥazret-i mîre² ki nümüdâr-ı ḥûşîd-i felek-i müstedîrdür, maḥfî olma-ya³ ki çün ḡâyet-i ri‘âyet-i üslûb-ı emâret ve nihâyet-i [V65^b] ta‘mîr-i mebanî-i devlet ü eyâlet oldur ki cevâhir-i zevâhir-i umûr-ı enâm silk-i mesâlik-i intizâmı maḥkâm itmesidür. Lâ-cerem zimmet-i himmetüne lâzımdur ki dürer-i rızâ-yı ḥâṭır-ı ahrâr u ebrârı, biḥâr-ı zehḥâr-ı rûzgârda şadef-i leyl ü nehârdan bîrûn idüp dürrüt-üt-tâc-ı nâmûs u iḳbâl ve gûşvâre-i nev-‘arûs-ı ḥuşûl-i âmâl eylesin.

Rubâ‘iyye:⁴

هزار گنج سعادت هزار خوان کرم
هزار طاعت شبها هزار بیداری
هزار روزه ماه و هزار خلوت سال
قبول باید اگر خاطری بیازاری⁵

Neşr: Ve daḥî⁶ zamân-ı ‘adaletünde binâ-yı intizâm-ı aḥvâl-i herkes mânend-i ṭâḳ-ı muḳavves ve mişâl-i [M69^a] revâḳ-ı muḳarnas ol mertebe muḥkem ü mü‘esses⁷ ola ki nekbâ-yı nekbet-i zulm ü ‘udvân ve şarşar-ı restehîz-eşer-i tuḡyân u ‘işyândan ihtimâl-i ihtilâl emr-i muḥâl ola. Ve ḥavâṭır-ı ḥalâyık ki vedâyi‘-i ḥazret-i Ḥâlîḳ’dur, kenef-i ḥimâyetünde bir mertebe maḥfûz ve ‘ayn-ı ‘âṭıfet ü re’fetünle bir meşâbede [N65^a] melḥûz ola ki dest-i tetâvül-i edânî vü erâzil aḥyânen vâşıl olmaḳ dâyire-i imtinâ‘da dâḥil ola.”⁸

Çün mîr-i şâḥib-ḳıyâs [V66^a] bu naşâyiḥ-i bedî‘u’l-esâsı ki her biri tuḡrâ-yı menâşîr-i devlet ve ‘unvân-ı şaḥâyif-i ‘izzet ü⁹ sa‘âdetdür, gûş-i ḥuşîle işḡa bu-

1 minvâl üzre M N (64^{b/2}): gûne V (65^{a/17})

2 mîr M N (64^{b/3}): mîre V (65^{a/18})

3 olmaya M N (64^{b/4}): buyurulmaya V (65^{a/18})

4 **Rubâ‘iyye** M: **Ḳıṭ‘a** N (64^{b/11}) V (65^{b/6})

5 “Bin saadet hazinesi bin kerem sofrası / Bin ibadet gecesi, bin uykusuzluk / Bin ay oruç, bin yıllık uzlet / Zor kabul olur bir kalp kırarsan”

6 daḥî M N (64^{b/13}): - V (65^{b/9})

7 mü‘esses M N (64^{b/15}): üstüvâr V (65^{b/11})

8 - M N (65^{a/2}): **Şî‘r:**
هر که درین خانه شبی داد کرد
خانه فردای خود آباد کرد
دادگری شرط جهاندارست
دولت باقی زکم آزارست

(“Kim ki evinde bir gece adaleti sağlasa / Yarınki evini abad eder / Adalet saltanatın şartıdır / Zulmü az olan devlet baki kalır”) **Neşr** V (65^{b/17-19})

9 tuḡrâ-yı menâşîr-i devlet ve ‘unvân-ı şaḥâyif-i ‘izzet ü M N (65^{a/4-5}): bânî-i ḳaşârâ-yı devlet ve mi‘mâr-ı zevâyâ-yı V (66^{a/1-2})

zîr ü bem-i diyâr zîr ü zeber olup perde-i¹ ihtilâlde karar itmiş ve âvâze-i fitne vü fesâd ve şavt ü şadâ-yı ehl-i² ‘inâd maḳâm-ı³ Hüseynî’ye çıkmış, her bî-nevâ başka başına mehter ve her kimesne rāh-ı rāstdan çıkmağa âheng idüp şoluna tabl çalar.

El-kışsa: Kār-ı vilâyet [V67^a] harâb ve girdâr-ı ra‘iyyet⁴ nâ-şavâb bulunıcaḳ misbâr-ı endişe ile ğavr-ı huşûşa⁵ ıttılâ‘ ḳaşd idüp ‘uḳalâ-yı vilâyet ve rû’esâ-yı memleketden⁶ vâḳi‘-i ḥâli⁷ su‘âl ve huşûş-ı kârı⁸ istifsâr buyurdıklarında her biri çehre-i hużû‘i zemîn-i huşû‘a sûde itdiler [M70^a] ve⁹ vezâyif-i ḥidemâ-ta ḳıyâm gösterüp eyitdiler: “İy mîr-i pür-tedbîr! Ma‘lûm olsun ki bu bıḳâ‘-ı keşîru‘l-intifâ‘u¹⁰ eṭrâfında Göle ve Egri ve Sigetvar¹¹ nâm ḥarbî ḳal‘alar vâḳi‘ olup dâyimâ hâyduḳlarına¹² bu diyârûn [N66^a] eṣrârı şadîḳ-ı şadûḳ geçinürler. Ve ḳaçana ve vitözlerine¹³ rûz be-rûz refîḳ u hempâ ve melce’ ü me‘vâ olurlar. Ol ecilden çehre-i vilâyetden¹⁴ gerd-i zulm ü ‘udvân¹⁵ nâ-rüfte ve her-bâr dî-de-i fitne¹⁶ bîdâr ve baḥt-ı bilâd¹⁷ ḥufte olmuştur ve daḥi¹⁸ dâyimâ ḥukkâm-ı ‘izâm a‘dâ-yı dîn-i İslâm’ı¹⁹ muṭlaḳu‘l-‘inân u zimâm ḳabz u başt ve ḥall ü rabṭı ḳabza-i iḳtidârlarında râygân itdükleriyçün ḥavşala-i vilâyet aḡdiye-i fâside-i şerbet²⁰ ü şaḳâvetden [V67^b] ṭolmuştur ve verd-i ḥandân-ı emn ü emân, tünd-bâd-ı ḥazân-ı aḥzândan şolmuştur.”

1 perde-i M N (65^{b/7}): maḳâm-ı V (66^{b/15})

2 ehl-i M N (65^{b/8}): ğavġâ-yı erbâb-ı V (66^{b/16-17})

3 maḳâm-ı M: - N (65^{b/8}) V (66^{b/17})

4 ra‘iyyet M N (65^{b/11}): memleket V (67^{a/1})

5 huşûşa M N (65^{b/12}): vuḳûfa V (67^{a/2})

6 memleketden M N (65^{b/13}): memleketi divân-ı ‘adâlet-‘unvânlarına cem‘ idüp V (67^{a/3-4})

7 ḥâli M N (65^{b/14}): ḥâlden V (67^{a/4})

8 kârı M N (65^{b/14}): kârdan V (67^{a/4})

9 - M N (65^{b/16}): mevâcib-i V (67^{a/6})

10 İy mîr-i ... keşîru‘l-intifâ‘u¹⁰ M N (65^{b/17-18}):

Beyt:

ای جان جهان بکار سازی

و آرامش دل بدلتوازی

(“Ey canım, cihan müdara iledir / Gönül rahatlığı gönül almaktadır”)

Neşr: Bu diyâr-ı pür-inkisârûn V (67^{a/7-9})

11 ve Sigetvar M: - N (65^{b/18}) V (67^{a/9})

12 hâyduḳlarına M V (67^{a/10}): hâyduṭlarına N (65^{b/19})

13 “ḳaçana” ile Macarca asker manasına gelen “katona”, “vitöz” ile şövalye manasına gelen “vitéz” kelimeleri kastedilmiş olabilir.

14 çehre-i vilâyetden M N (66^{a/3}): - V (67^{a/13})

15 - M N (66^{a/3}): çehre-i vilâyetden V (67^{a/14})

16 fitne M N (66^{a/4}): fitne vü fesâd V (67^{a/14-15})

17 bilâd M N (66^{a/4}): şâhid-i ‘adâlet V (67^{a/15})

18 daḥi M N (66^{a/5}): - V (67^{a/16})

19 ‘izâm a‘dâ-yı dîn-i İslâm’ı M N (66^{a/5-6}): bilâd a‘dâ-yı bed-nihâd ve erbâb-ı fitne vü fesâdı V (67^{a/16-17})

20 şerbet M N (66^{a/8}): şîrret V (67^{a/19})

Çün emîr-i şâhib-hüş¹ re'âyâdan bu güne aḥbârı güş idicek bir zamân ser-i tahayyûri zânû-yı tefekküre koyup buyurdılar ki: “Zîmmet-i himmet-i ḥukkâma ki sâye-nişinân-ı çetr-i ‘inâyet-i Ḥayy-i ber-devâmlardur, vâcib ü lâzımdur ki şemşîr-i kazâ-te’sîri her-bâr² mefârîk-ı küffâr-ı dâlâlet-şi’âra³ [M70^b] meslûl ve himmet-i vâlâ-nehmetlerin⁴ dem-â-dem ḳal’ u ḳam’-ı ‘uşât-ı şâhib-i bid’ate mebzûl buyuralar. Ve kemer-i⁵ cihâdı miyân-ı sa’y ü ictihâda muḥkem bend idüp ḥarf-i ḡamm, ḥavâtır-ı a’dâda⁶ müdḡam ve sebze-zâr-ı rāḥat-ı [N66^b] ra’iyyet, bârân-ı⁷ naşfet ü ‘adâletlerinden ser-sebz ü ḥurrem ola. Ḥuşûşâ ki⁸ eşbâḥ-ı a’dâ-yı dâlâlet-simâ mânend-i şihâb ve mişâl-i⁹ şeb-tâb câ be-câ peydâ vü hüveydâ olması hemânâ ḥukkâm-ı ‘âlî-maḳâmuñ zulâm-ı şâm-ı ‘adem-i tedbîrlerinden¹⁰ nâşîdür. Ammâ şöyle ki âfitâb-ı cihân-tâb-ı ‘adâlet¹¹ ve bâriḳa-i şemşîr-i gerdün-işrâḳ-ı siyâset¹² bi-‘inâyet-i ḥazret-i Ḥalîḳu’l-erzâḳ nüh-tâḳ-ı sipîhr ve¹³ revâḳ-ı âfâḳı münevver ide, mânend-i eşkâl-i aḡvâl vücûd-ı ḥâricileri [V68^a] emr-i muḥâldür.”

Beyt:

شهابی را چه خواهد بود پرتو
شراری را چه باشد روشنایی¹⁴

Nesr:¹⁵ Lâ-cerem¹⁶ ‘inân-ı esb-i¹⁷ himmeti niẓâm-ı umûr-ı memlekete¹⁸ mün’atîf buyurup cemî’an voyvodaların ve sâyir ḥuddâmların¹⁹ maḳâm-ı ten-

1 emîr-i şâhib-hüş M N (66^{a/10-11}): mîr-i pûr-hüş V (67^{b/2})

2 kazâ-te’sîri her-bâr M N (66^{a/15}): şâ’ika-i girdâr-ı dimârı her dem V (67^{b/6-7})

3 küffâr-ı dâlâlet-şi’âra M N (66^{a/15}): küffâr üzre V (67^{b/7})

4 himmet-i vâlâ-nehmetlerin M N (66^{a/16}): cümle-i nehmet ve heme-i himmetlerin V (67^{b/8})

5 kemer-i M N (66^{a/17}): necâd-ı ḡazv ü V (67^{b/9})

6 ḥavâtır-ı a’dâda M N (66^{a/19}): ḥâtır-ı re’âyâ vü berâyâdan V (67^{b/11})

7 bârân-ı M N (66^{b/1}): miyâh-ı V (67^{b/12})

8 ki M N (66^{b/2}): - V (67^{b/13})

9 - M N (66^{b/3}): şerâr u V (67^{b/14})

10 tedbîrlerinden M N (66^{b/4}): tedbîrinden V (67^{b/15})

11 cihân-tâb-ı ‘adâlet M N (66^{b/5}): ‘âlem-tâb-ı ‘adâletüm V (67^{b/16})

12 işrâḳ-ı siyâset M N (66^{b/6}): işrâḳ-ı siyâsetüm V (67^{b/17})

13 sipîhr ve M N (66^{b/7}): - V (67^{b/18})

14 “Aleve ıstık tutmak neye yarar? / Aydınlıkta ıstık yakmak neye yarar?”

15 - M N (66^{b/10}): Ve pence-i âhenin-şâhin-i kinimle daḡdaḡa-i muḳâbele ve ḥâtıra-i mücâdele ne ihtimâldür?

Beyt:

کسی که خشت در و یامش آبگینه بود
چه گونه سنگ زند قصر آهنین مرا

(“Evinin damı balçıktan olan kişi / Nasıl taş atar demir köşküme”) **Nesr** V (68^{a/2-4})

16 Lâ-cerem M N (66^{b/10}): Derḥâl V (68^{a/5})

17 esb-i M N (66^{b/10}): yekrân-ı V (68^{a/5})

18 umûr-ı memlekete M N (66^{b/11}): intizâm-ı vilâyet-i İslâm’a V (68^{a/5-6})

19 ḥuddâmların M N (66^{b/12}): ḥidem ü ḥaşemin V (68^{a/7})

berg-i ḥazān lertzān ü hirāsān olmuş¹ idi ve bih-rüz-ı zamān ve qarār-ı emn ü emān zamān-ı ‘adl-i ‘Ömer [N67^b] ve dād-ı Nüşirevān maḳāmın bulmuş idi.²

El-kıssa: Def-i mezālīm-i zālīmān ve ref-i fetret ü keşret-i müfsidān bābın-da cidd ü cehdleri ve sa’y ü qaşdları serḥadd-i mübālağaya yetişüp³ merāsım-i ‘adālet ü naşfet müheyyā ve levāzım-ı dād u re’fet mü’eddā kılınmış idi.

Beyt: در ریاض ملک و ملت غنچه شادی شکفت
بوستان مملکت را تازه شد از سر نهال⁴

[V69^a] **Huddām-ı bed-kāmdan ba’zısı ṭama’-ı ḥām ve sevdā-yı nā-tamāmları vāsıtasıyla aḳdām-ı iḳdāmı ṭarīḳ-i istiḳāmetden birün itdüklerinde fermān olunan siyāsetdür.**⁵

Ol bānī-i mebānī-i cūd ve mi’mār-ı ḥavālī-i qaşr-ı vüçüd ḥazretlerinin⁶ nefsi-i Segedin’de vāḳi’ olan sarāy-ı gerdün-isti’lālārı Tisa nām nehrün kenārın-da bir mürtefi’ maḥallde⁷ olmağın medd-i başarı serḥadd-i iḳlīm-i ḥāvere vāşıl ve ḥayṭa-i şu’ā’-ı nazara⁸ ancak kürre-i gerdün ḥāyıl olmuş idi. Bir gün sa’ādetle ol qaşr-ı [M72^a] bī-kuşūruñ āb-ı revāna nāzır olan küşesinde ḳalmışlaridi ve cereyān-ı āb-ı revān temāşāsında aḥvāl-i cihān-ı güzērānı yād idüp tefekkür baḥrine ṭalmışlaridi.

Beyt: بنشین بر لب جوی و گذر عمر بین
کاین اشارت ز جهان گذران ما را بس⁹

[N68^a] **Neşr:** Meger nehr-i mezbūruñ qaşr muḳābelesinde¹⁰ olan cānibine iki¹¹ çāşnīgirleri geçmişleridi ve¹² bostāncınuñ birisinden başka başlarına ikişer baş lahana alup ikişer penz virmişleridi. Bostāncı dahı, “Hāy çāşnīgirler! Ṭatlucaḳ

1 lertzān ü hirāsān olmuş M N (67^{a/18}): rīzān ü lertzān olmuşlar V (68^{b/14-15})

2 ve bih-rüz-ı ... bulmuş idi. M N (67^{a/19} - 67^{b/1}): - V (68^{b/15})

3 yetişüp M N (67^{b/4}): vāşıl olup V (68^{b/17})

4 “Vatan ve millet bahçesinde sevinç gülü açıldı / Memleket bağında fidanlar yeni canlandı”

5 itdüklerinde fermān olunan siyāsetdür M N (67^{b/9}): idüp aḥvāl-i umūr-ı ḥayātārı şemşir-i siyāsete ḥavāle ḳılındıdır V (69^{a/3})

6 - M N (67^{b/10}): ittifaḳ V (69^{a/5})

7 - M N (67^{b/12}): vāḳi’ V (69^{a/7})

8 nazara M V (69^{a/8}): başara N (67^{b/14})

9 Hāfız-ı Şirāzī’ nindir. “İrmak kenarına otur da ömrün akışına bak! / Çünkü bu fani dünyanın geçiciliğine şu işaret yeter” (*Hāfız Divānı*, s. 269).

10 nehr-i mezbūruñ qaşr muḳābelesinde M N (68^{a/2}): ol nehrün qaşr-ı mezbūr muḥāzīsinde V (69^{a/15})

11 - M: nefer N (68^{a/3}) V (69^{a/16})

12 geçmişleridi ve M N (68^{a/3}): geçüp V (69^{a/16})

oluñ. Bu diyârda hâlâ bir baş lahana üç penzedür. [V69^b] İkişer penze¹ kande baş tutar?”² deyü cevâb virüp çâşnîgîrler daği³ “Abeş söyleme! Biz bilmez miyüz bu diyârda biñ baş bir pula iken senüñ kaç başuñ var ki lahananuñ bir başın üç⁴ penze şatasın?” didiklerinde bostâncı daği eydür ki:⁵ “Siz bostâncı-ya kelek mi şatarsız? Mîr-i âdil zamânında üç penzden eksige lahana olmaz.⁶ Alursañuz hoş, almazsañuz yok yere başıñuz ağırtman.” Ammâ⁷ çâşnîgîrler kendü başlarına büyümüş kimesneler olmağın fuzüllük idüp bostâncınuñ [M72^b] sözüne mültefit olmayup ikişer penzden ğayrı virmezler.⁸ Bî-ihtiyâr bostâncı daği “Dün geldüñüz bugün bu güne zulme başladüñüz. Siz böyle idicek ğayrı kimesneler başımız almak muķarrerdür.” [N68^b] deyü zücret-âميز kelimât eyler.⁹

Bu üslûb üzre mu‘âmele ve bu minvâl üzre muḥâṭaba vü mükâlemeleri mîr-i rüşen-zamîr ḥazretlerinüñ¹⁰ sem‘-i şerîflerine vâşıl olduķda¹¹ fi‘l-hâl âdem gönderüp çâşnîgîrleri ma‘raz-ı ḥiṭâb ve maḥall-i ‘itâba ihzâr itdiler ve kemâl-i ğadab ve nihâyet-i şûr-ı şegâbdan eytdiler:¹² “Bre bed-baḥtlar! Şıyt ü¹³ şadâ-yı ‘adâletim eṭrâf-ı ‘âleme velvele ve gülbâng-ı hırâset ü¹⁴ ḥimâyetim miyân-ı âdemiyanâ¹⁵ ğulğule [V70^a] şalmış iken ve tîr-i kazâ-te‘şîr-i¹⁶ siyâsetim sehminden mürġ-i âfîṭâb tâbe-i ıztırâbda kalmış iken henüz vâdi-i müsâmaḥada püyânsız he mi? Ve şahrâ-yı¹⁷ müsâhelede ser-gerdânsız eyle mi?” deyüp¹⁸ mezbûr çâşnîgîrlerüñ mezâķ-ı cân-ı şîrinleri telḥ-bâr ve şarâb-ı ‘azâbdan çâşnîdâr olup ṭu‘me-i şemşîr-i¹⁹ siyâsetden sîr olmaları fermân olunmuş idi. Çün

1 - M N (68^{a/7}): virilecek V (69^{b/1})

2 tutar M N (68^{a/8}): dutar V (69^{b/1})

3 daği M N (68^{a/8}): - V (69^{b/2})

4 lahananuñ bir başın üç M N (68^{a/10-11}): lahanayı üçer V (69^{b/4})

5 eydür ki M N (68^{a/12}): - V (69^{b/5})

6 - M N (68^{a/13}): Üçer penze V (69^{b/7})

7 Ammâ M N (68^{a/14}): didikde V (69^{b/8})

8 olmayup ikişer penzden ğayrı vermezler M N (68^{a/16-17}): olmazlar ve ikişer penz virüp alurlar giderler V (69^{b/10-11})

9 eyler M N (68^{b/1}): ider V (69^{b/14})

10 rüşen-zamîr ḥazretlerinüñ M N (68^{b/2-3}): rüşenüñ V (69^{b/15})

11 olduķda M N (68^{b/3}): oldu V (69^{b/16})

12 itdiler ve ... eytdiler M N (68^{b/5-6}): idüp V (69^{b/18})

13 Şıyt ü M N (68^{b/7}): - V (69^{b/18})

14 gülbâng-ı hırâset ü M N (68^{b/7-8}): derâ-yı V (69^{b/18})

15 âdemiyanâ M N (68^{b/8}): benî Âdem’e V (69^{b/19})

16 kazâ-te‘şîr-i M N (68^{b/9}): şa‘îka-te‘şîr-i V (70^{a/1})

17 şahrâ-yı M N (68^{b/11}): bevâdi-i V (70^{a/3})

18 - M N (68^{b/12}): bî-tevaķķuf u tereddüd V (70^{a/4})

19 şemşîr-i M N (68^{b/14}): zehr-te‘şîr-i V (70^{a/6})

mezbûrlar cellâd eline sipâriş kılınup mahall-i siyâset ve meydân-ı 'uķûbete irsâl olundılar, nüdemâ-yı hîdmet ve muķarrebân-ı [M73^a] hâzret olan kimesneler nâyire-i ğađabuñ bu dâyireden¹ iştî'âlin müşâhede idicek kendülerde şefâ'ate aşlâ kudret ve isti'fâya ķat'â furşat [N69^a] bulmayup kûşe-i kûmûn ve zâviye-i ħumûlde müteĥayyir ķalmışlaridi.

Âĥiru'l-emr şehriñ a'yânı ve ķâđısı bu siyâset-i bî-sebeb ve bu 'uķûbet-i bu'l-'acebe vâķıf olup üftân ü ĥizân mânend-i âstin ü dâmân mîr-i şâĥib-iĥsânun² eline ve ayaġına düşüp eyitdiler ki:³ "İy mîr-i şâĥib-temķin! Âb-ı ĥilmle âteş-i ğağabı bir mıķdâr tesķin⁴ buyuruñ.

Ķıţ'a:⁵ امید خلق روا كن بمكرمت كه تو نیز [V70^b]

مقرر است كه با خود اميدها دارى

بده مراد فقيران بلطف تا بدهد

مرادها كه تو از حضرت خدا دارى⁶

Neşr: Egerçi ol derd-mendlerüñ cürmleri müteĥakkıķ, fe-emmâ⁷ bu mertebe cerâyimden bi-ĥasebi's-şer' çak bu deñlü siyâsete müstahıķķ olmazlar. Şân-ı merĥamet-nişânıñuza münâsib olan oldur ki defâten ser-rişte-i Şerî'at'î rehâ itmeyüp şer'an lâzım gelen 'uķûbeti icrâ buyurmaġla dünyâda zimâm-ı rahş-ı⁸ devletiñüz keff-i kifâyet-i sa'âdete mevkûl olup âĥiretde ol bî-günâĥlar ecliy-çün meş'ul olmayasız."

Şi'r:⁹ پاس دل تنگ اسیران بدار
[M73^b] و آرزوى جان فقيران برآر

خاطر محنت زدكان شاد كن

و ز شب محنت زدكى ياد كن¹⁰

1 dâyireden M: dâyirede N (68^{b/18}) V (70^{a/11})

2 şâĥib-iĥsânun M N (69^{a/5}): pür-iĥsânun V (70^{a/16})

3 eyitdiler ki M: - N (69^{a/5}) / eyitdiler V (70^{a/17})

4 Âb-ı ĥilmle âteş-i ğağabı bir mıķdâr tesķin M N (69^{a/6-7}): Bir mıķdâr âteş-i ğağabı âb-ı ĥilmle tesķin ve ġerd-i siyâseti bârân-ı merĥametle temķin V (70^{a/18-19})

5 **Ķıţ'a** M N (69^{a/7}): - V (70^{b/1})

6 "Halkın isteġini cömertçe yerine getir ki senin de / Belli içinde ümitlerin var / Lütfer ver fakirin dileġini, sana da versin / Ki Hz. Allah'tan senin de dileklerin var"

7 fe-emmâ M N (69^{a/11}): lîkin V (70^{b/5})

8 rahş-ı M N (69^{a/15}): beķâ-yı V (70^{b/10})

9 "Esirlerin kırık gönüllerini elde tut / Ve o fakirlerin canının istediklerini yerine getir / Dertlilerin gönlünü hoş et / Ve o sıkıntılı geceyi hatırla"

10 **Şi'r:** M N (69^{a/18-19}): پاس دل تنگ اسیران بیدار ... و ز شب محنت زدكى ياد كن

[N69^b] **Neşr:** Mîr-i vâlâ-cenâb daği¹ cânib-i kâdîya hîṭâb idüp² buyurdılar ki: “Belî eyü buyurursız. Buyurduğınuz ‘ayn-ı rızâ-yı Şerî‘at ve maḥẓ-ı muḳteẓâ-yı ḥaḳîḳatdır. Ammâ ma‘lûm-ı ḥazretdür ki egerçi ki³ emti‘a-i umûr-ı siyâset bî-tamgâ-yı Şerî‘at bî-revâcdur, ammâ ‘azrâ-yı zîbâ-yı Şerî‘at daği ḥilye-i ḥikmet ve pîrâye-i kânûn-ı siyâsete ihtiyâc-ı tâmm⁴ muḥtâcdur. Ve⁵ bu ma‘nâda aşḥâb-ı ‘uḳûl müteṭâbîḳ ve erbâb-ı nuḳûl mütevâfıḳlardır ki [V71^a] dâyimâ dîn ü devlet tev‘emân ve ḥimâ-yı Şerî‘at bî-ḥimâyet-i şemşîr-i siyâset bî-emn ü emândur. Çün ‘ulemâ-i mütebaḥḥîrîn ve fuḳahâ-yı müte‘aḥḥîrîn Şarî‘-i a‘zam-ı Şerî‘at‘den mâ‘adâ mesâlik-i kânûn-ı siyâseti meslûḳ ve dâru‘d-ḍarb-ı ḥûkûmetde dînâr-ı şaḥîḥu‘l-‘ayâr aḥkâmı ba‘zı zamânda sikke-i ihtiyâr-ı ḥukkâmla⁶ meskûḳ buyurduklarınınuñ ‘ilel ü esbâbında naẓar-ı daḳîḳ ve te‘emmül-i ḥaḳîḳ buyurulsa menşe‘-i ḥâlin bî-rayb ü meyn zâhir u bâhirdür. Zîrâ her zamânuñ bir gûne iḳtizâsı [M74^a] ve her iḳtizânuñ bir cins tekâzâsı olsa gerekdür. Lâ-cerem ḥukkâm-ı ḥalâyîḳ mânend-i ḥakîm-i ḥâzîḳ⁷ mizâc-ı ‘âlem ve imtizâc-ı eşnâf-ı benî Âdem‘uñ umûr-ı intizâmında ihtimâm-ı mâ-lâ-keḷâm [N70^a] buyurmak murâd idinicek beher-taḳdîr⁸ her derdün bir gûne ‘ilâcın ve her marazın bir dürlü devâya ihtiyâcın fehmi idüp iḳtizâ-yı edvâr ve müsted‘â-yı emâkin ü emşâr ḥasebiyle her cürme mülâyim devâ ve her zulme⁹ muvâfıḳ şîfâda cell-i himmetlerin maşrûf kılsalar¹⁰ gerekdür. Tâ ki nev-‘arûs-ı ıṣlâḥ-ı ‘âlem¹¹ ḥarem-i himemlerinde ber-vech-i kemâl ‘arz-ı cemâl eyleye. Ve illâ şöyle ki ıṣlâḥ-ı

آن عدل الهیست که بر یک نمط است
باقی همه جا گاه رضا و سخط است
انجا ستمی نیست گر اینجا ستمست
انجا ظلمی نیست گر اینجا سخط است

(“O İlâhî adalettir ki bir yol üstündesin / Hep dediğin oldu, bazen zorluk olur / Sitem etme yeri değildir, sitem görsen de / Zulmetme yeri değildir, zorluk olsa da”)

Beṭ: هم شرع ز ملک ارجمندی دارد
هم ملک ز شرع سربلندی دارد

(“Hem şeriatın saltanattan üstünlüğü vardır / Hem saltanatın başı şeriatla yukarıdadır”) V (70^{b/11-12})

- 1 vâlâ-cenâb daği M N (69^{b/1}): ‘âlî-cenâb V (70^{b/13})
- 2 hîṭâb idüp M N (69^{b/1}): iltifât idüp bu gûne cevâb ve bu minvâl üzere telvîn-i hîṭâb (satırda kalan “buyurup hîṭâb” kelimeleri fazladır.) V (70^{b/13})
- 3 ki M: - N (69^{b/4}) V (70^{b/16})
- 4 ihtiyâc-ı tâmm M N (69^{b/6-7}): - V (70^{b/18})
- 5 Ve M N (69^{b/7}): - V (70^{b/18})
- 6 ḥukkâmla M N (69^{b/13}): ḥukkâm-ı ‘âlî-maḳâmla V (71^{a/6})
- 7 ḥukkâm-ı ḥalâyîḳ mânend-i ḥakîm-i ḥâzîḳ M N (69^{b/17-18}): ḥakîm-i ḥâzîḳ ve ṭabîb-i şadîḳ ḥukkâm V (71^{a/10-11})
- 8 beher-taḳdîr M N (70^{a/1}): - V (71^{a/13})
- 9 iḳtizâ-yı edvâr ... zulme M N (70^{a/3-4}): herkesuñ derdine gör[e] devâ ve her marazuñ mizâcına V (71^{a/14-15})
- 10 - M N (70^{a/3}): ve ‘inân-ı ‘azîmetlerin ma‘ṭûf V (71^{a/16})
- 11 - M N (70^{a/6}): menâzır-ı V (71^{a/17})

mizâc-ı 'âleme t̤alib ve şîḥḥat-i imtizâc-ı intizâm-ı benî Âdem'e râḡıb olanlar [V71^b] m̤anend-i ḥakīm-i kâzib marâz-ı vâḥide raṭḭ ü yâbis 'ilâcda¹ mücâhede ide ve yâḥûd mevâdd-ı müteḥâlifetü'l-evzâ' ve emrâz-ı mütebâyinetü'l-evcâ'a 'akākîr-i mütteḥidetü't-ṭibâ'la² devâya âmâde ola, her-âyine mizâc-ı 'âlemi ḥadd-i i'tidâlden munḳalib ve pister-i iḥtilâlde muṣṭarib göriserdür.³ Pes imdi bu muḳaddimât-ı vâzîḥu'l-beyyinâtdan zâhir u bâhir olan oldur ki ḥâlâ bu rûzgâr-ı ḥavâdiş-dişâr ve⁴ veḳâyî'-âşârda ki [M74^b] fitne vü fesâd ber-pâ ve zarar-ı şerer-i âteş-i eşrâr bî-intihâdur, ḥuşûşan 'uşât-ı dâru'l-ḥarble memzûc ü maḥlûṭ olan diyârda mücerred dâmen-i me'men-i Şerî'at'e teşebbûsle ḳanâ'at ıslâḥ-ı vilâyete⁵ [N70^b] kifâyet itmez ve ancak Şer'-i şerîfün şerbet-i şifâsıyla mizâc-ı 'âlemden emrâz-ı fesâd ü fitne⁶ gitmez. Lâ-cerem ḥukkâm-ı rûzgâr ḳatında ḳânûn-ı [V72^b] siyâset muḥtâr ve ḥûn-ı eşrârdan şemşîr-i 'uḳûbet⁷ lâle-reng ve gül-nâr olmak be-her-ḥâl münâsib, belki vâcibdür. Ammâ şöyle ki merâtib-i siyâset menâzil-i müsâmaḥata tenzil oluna ve evâmir-i 'uḳûbet maḳâm-ı müsâheletde ta'tîl kılına, her ṭarafdan serv-âsâ bâḡiler baş ḳaldırıp⁸ ve her meclisden şem'-sân yağılar ayaḡ üzre gelüp ḥuzûr-ı re'âyâ berbâd ve nîzâm-ı berâyâ pür-fesâd olması muḥaḳḳaḳ u muḳarrerdür.⁹ Lâ-cerem cenâb-ı ḳâḏîdan¹⁰ mercûdur ki bu ḥuşûşda çûn ü çirâdan dem urmaya ve dâyire-i lem-i lemmâya ḳadem başmaya."

1 'ilâcda M N (70^{a/10}): 'ilâca V (71^{b/2})

2 mütteḥidetü't-ṭibâ'la M V (71^{b/3}): müteḥassidetü't-ṭibâ'la N (70^{a/11})

3 - M N (70^{a/13}): Âyâ itdügümüz da'vaya delil-i tamm ve ḥuccet-i mâ-lâ-kelâm yetmez mi ki ḥazret-i Âdem -ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem- ("Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.") dâyire-i vücûda ḳadem ḳoyaldan beri tibyan-ı a'sâr ve teḥâlûf-i rûzgâr ḥasebiyle her milletün bir şerî'ati ve her zamânun bir şâhib-risâleti olup gâhî şerî'at-i lâḥika aḥḳâm-ı millet-i şâbıkayı nâsiḥ ve gâhî ba'zısının ebedül-âbâd esâs-ı şerî'at-i merşûsu'l-bünyâdı şâbit ü râsiḥ olmuştur. Eger itmâm-ı meşâliḥ-i bilâd ve intizâm-ı nüfûs-ı 'ibâdda aḥḳâm-ı şerî'at-i vâḥide kâfi ve iḥtilâl-i mizâc-ı 'âleme ancak bir şâhib-şerî'atün dârû-yı devâsı şâfi vü vâfi olaydı, cümle-i 'âleme ve heme-i benî Âdem'e şerî'at-i vâḥide kifâyet ve cemî'-i müsted'â-yı nüfûs-ı nâsa ṭarîḳat-i vâḥidenün aḥḳâm-ı bedî'u'l-esâsı sirâyet ideydi. Ve daḥî Şerî'at-i Ahmedi ve millet-i dîn-i Muḥammedî'ye zib ü zînet viren [V72] e'imme-i Ḥanefiyye mâbeyninde vâkı' olan meşâ'ilün i'tikâdiyyâta mensûb olanında müftâbih olan ḳavl-i üstâd-ı mu'azzam ḥazret-i İmâm-ı A'zam olup mu'âmelâta müte'allik olanında râyic ü râciḥ ḳavl üstâd-ı Rabbânî İmâm-ı Muḥammed Şeybânî olmasına hemânâ 'illet ü bâ'is imâm-ı evvelün te'âmül-i nâsa 'adem-i iḥtilâṭı ve imâm-ı şâninün zamânesinde ḳâḏî olup mu'âmelât-ı nâsa iḥtilâṭ u istinâsıdur. Eger iḳtizâ-yı ṭabâyî'-i müteḥâlîfe ve istid'â-yı te'âmül-i mütebâyinenün daḥl-i tammı ve te'sîr-i mâ-lâ-kelâmı olmayaydı, imâmeyn-i mezbûreynün aḥvâlinde sebeb-i rüçḥân meḳûd ve ḳâ'ide-i buṭlân-ı terciḥ bilâ-müraccaḥ mevcûd olaydı. V (71^{b/5} - 72^{a/11})

4 - M N (70^{a/16}): ve V (72^{a/13})

5 teşebbûsle ḳanâ'at ıslâḥ-ı vilâyete M N (70^{a/19}): teşebbûş nîzâm-ı 'âleme V (72^{a/17})

6 fesâd ü fitne M N (70^{b/2}): fitne vü fesâd V (72^{a/18-19})

7 ḥûn-ı eşrârdan şemşîr-i 'uḳûbet M N (70^{b/4}): şemşîr-i 'uḳûbet ḥûn-ı eşrârdan V (72^{b/1})

8 ḳaldırıp M N (70^{b/8}): ḳaldıra V (72^{b/5})

9 gelüp ḥuzûr-ı ... muḳarrerdür M N (70^{b/9-11}): gele V (72^{b/6})

10 cenâb-ı ḳâḏîdan M N (70^{b/11}): ḳâḏî-i 'âdilden V (72^{b/6})

Çün kâdî-ı pür-hüş mîr-i rüşen-ṭaḳrîrden bu cevâbı gûş itdi, merâsim-i ḥidmete kıyâm gösterüp eyitdi:

Beýt: ای به تیغ تو شده کار جهان راست چو تیر
علم عدل تو چون صبح دوم عالم گیر¹

[M75^a] **Neşr:** “Cevāhir-i zevāhir-i kelimāt-ı ḥikmet-beyyināt ki ḥāzret-i mîr kilik-i zebānla silk-i taḳrîre² çekmişdür, andan münezzehdür ki³ [N71^a] şâyibe-i şübhe pîrâmenine vâşıl ve gerd-i ‘ayb u rayb gird-i dâmenine ḳonmak ḳâbil ola. Zîrâ ḥukemâ buyurmuşlardur ki bir ‘uzvı bir nefsün işlâḥıyçün fedâ ve bir nefsi bir ḳâbilennün intizâmıyçün itlâf ve bir ḳâbileyi bir vilâyetün niẓâmıyçün ihlâk⁴ murahḥaş u münâsib,⁵ belki emr-i lâzım ü vâcibdür. [V73^a] Fe-emmâ atalardan bu meşel be-ğâyet bî-bedel vâḳı‘ olmuşdur: ‘Mürüvvet şerī‘ati yeñer ve luṭf ü iḥsân⁶ âzâdeleri bende eyler.”

Beýt:⁷ بنده حلقه بگوش ار نوازی برود
لطف کن لطف که بیگانه شود حلقه بگوش⁸

Neşr:⁹ Mîr-i rüşen-zamîr daḥi yine kâdîya iltifât idüp telvîn-i ḥiṭâb ve bu üs-lûb üzre cevâb buyururlar¹⁰ ki: “El-ḥaḳḳ bu mıḳdâr cürm kendü âdemilerümüzden ğayrı kimesneden şudur itmiş olaydı ḥâṭır-ı şerîfîñüz için maḳâm-ı müsâmaḥa vü ihmâlde mücerred te’dîb ü tehdîdle gûş-mâl olunurdu. Ammâ bu bed-baḥtlar maḥzâ kendü âdemlerimizden¹¹ olmaları bu cezâyı iḳtiẓâ ve bu siyâseti istid‘â eylemişdür. Zîrâ bizim [M75^b] kendü âdemlerimizden¹² bu mıḳdâr cürmiñ müsâmaḥası revâ ola, sâyir eşḥâşuñ âteş-i ṭama‘ları be-her-ḥâl bir mertebe işti‘âl bula ki¹³ [N71^b] duḥân-ı maẓarratı zu‘afâ-yı ra‘ıyyeti¹⁴ iḥtilâ-le ilkâ eylese gerekdür.”

1 “Ey kılıcı ile cihanı ok gibi doğrultan / İlim ve adaletindir ikinci sabah gibi âlemi aydınlatan”

2 taḳrîre M N (70^{b/19}): beyâna V (72^{b/14})

3 - M N (70^{b/19}): şemme-i V (72^{b/15})

4 - M N (71^{a/5}): eylemek V (72^{b/19})

5 u münâsib, M N (71^{a/5}): - V (72^{b/19})

6 ü iḥsân M N (71^{a/7}): - V (73^{a/2})

7 **Beýt** M V (73^{a/2}): - N (71^{a/8})

8 Sa’dî-i Şîrâzî’nindir. “Kulağı halkalı bir köleyi hoş tutmazsan o bile kaçır / Sen lütüfkâr davran da bir yabancı dahi kulağı halkalı kölen olsun” (*Gülüstan*, s. 32).

9 **Neşr** M: - N (71^{a/9}) V (73^{a/5})

10 buyururlar M N (71^{a/11}): buyurdılar V (73^{a/5})

11 âdemlerimizden M: âdemilerimizden N (71^{a/15}) / âdemilerimden V (73^{a/9})

12 âdemlerimizden M N (71^{a/17}): âdemilerimizden V (73^{a/11})

13 eşḥâşuñ âteş-i ... bula ki M N (71^{a/18-19}): kimesnelerün âteş-i ṭama‘ı işti‘âl bulup V (73^{a/12-13})

14 - M N (71^{b/1}): mehleke-i V (73^{a/13})

Beyt:¹

اگر ز باغ رعیت ملک خورد سیی
بر آورند غلامان او درخت از بیخ²

Neşr:³ Tekrâr kâdî maḳâm-ı ibrâmda talṭif-i kelâm idüp eyitdiler⁴ ki: “Belî, buyurduğunuz ‘ayn-ı dâd-gerî ve maḥz-ı ma‘delet-güsteriden nâşîdür. Tütalum ki ḥâl bu minvâl üzre ola.⁵ Ammâ dâmen-i şefeḳat-ı aṣlî ve âstîn-i merḥamet-i cibil-lînüze teşebbüs [V73^b] idenler vâdî-i ḥirmânda ser-gerdân ve bevâdî-i ḥusrânda hâyim ü ḥayrân olmağı ḥâşâ mîr-i cürm-puş ḥâzretlerinden⁶ revâ görmezsin. Ol mücrim ü ‘âşîlerün cinâyetleri cemî‘ edânî vü eḳâşîye sirâyet daḥî itse iḥsân-ı bî-pâyân ve kerem-i firâvânîunuz ḳatında deryâdan ḳatre ve şaḥrâdan zerre degildür.

Şi‘r:⁷

ما تن چند که از بیخردی
کار ما نیست بجز شغل بدی
از گنه گر چه بدی شیوه ماست
ترك احسان ز تو هم عین خطاست⁸

Neşr:⁹ Ve ekâbir-i selef daḥî buyurmuşlardır ki; ‘Bir yigit kırk yılda ḥâşıl [M76^a] olur.’ Bî-te‘emmül ü iz‘ân cür‘a-i zindegânîsin ḥâke yeksân eylemek ba‘de-mâ şemere-i nedâmeti müşmir ve şecere-i te‘essüfi müntic olmaḳ iḥtimâli muḳarrerdür ki buyurmuşlardır:¹⁰

Nazm:¹¹

چو چشم افتد بر گناه کسی
[N72^a] تأمل کن اندر عقوبت بسی

1 **Beyt** M V (73^{a/14}): - N (71^{b/1})

2 **بید** M N (71^{b/2}): **بیخ** V (73^{a/15})

Sa‘dî-i Şîrâzî’nindir. “Halkın bahçesinden padişah bir elma yerse / Kulları ağacı kökünden sökerler” (*Gülîstan*, s. 53).

3 **Neşr** M V (73^{a/15}): - N (71^{b/3})

4 eyitdiler M N (71^{b/4}): buyurdılar V (73^{a/16})

5 üzre ola M N (71^{b/6}): üzredür V (73^{a/18})

6 cürm-puş ḥâzretlerinden M N (71^{b/9}): cürm-puşdan V (73^{b/2})

7 **Şi‘r** M: - N (71^{b/13}) / **Nazm** V (73^{b/5})

“Biz birkaç boş kişi ki / İsimiz kötülükten başka bir şey değil / Günahtan işimiz kötülük olmuş / Senin ihsanı terk etmen de aynı hatadır”

8 - M N (71^{b/15}):

چه ز ما رسم ستم ورزیدن

چه ز تو سر ز کرم پیچیدن

(“Ne bizim cefayla uğraşmak âdetimiz / Ne de senin iyilikten yüz çevirmen”) V (73^{b/8})

9 **Neşr** M V (73^{b/8}): - N (71^{b/15})

10 ki buyurmuşlardır M N (71^{b/19}): - V (73^{b/12})

11 **Nazm** M V (73^{b/12}): - N (71^{b/19})

که سهلست لعل بدخشان شکست
شکسته نشاید دگر باره بست¹

Neşr: Âhîru'l-emr² kâdînuñ kelâm-ı dil-pezirî mîr-i huceste-tedbîre³ te'sîr idüp mezbûrlaruñ kazâ-i siyâsetleri te'hîr olunup habs olunmaların muḳarrer itmîşleridi⁴ ve⁵ “İrteye ḳalan ḳazâdan ḳorḳmañ.” deyü mezbûrları mütesellî idüp kâdî sa'âdet-hâneleri cânibine gitmişleridi. Şubḥ-dem yine kâdî efendi [V74^a] mîr-i kâmrânuñ⁶ dîvânlarına ḥâzır olup üslûb-ı sâbık üzre mezbûrlaruñ 'afv olunmaların⁷ der-ḥ'âst idicek buyururlar⁸ ki: “Mes'ele ma'lûm efendi ḥâzretleri. 'Inâyet-i kâdîya kim râzî olmaz? Ki buyurmuşlardur:⁹

Mısrâ':¹⁰   که یک عنایت قاضی به از هزار گواه¹¹

Neşr:¹² Ammâ meccânen ıtlâḳ [olunmama]larıyçün¹³ yemînüm vardır. Ḥâṭır-ı şerîfiñüz içün siyâsetlerinden¹⁴ ferâḡat eyledim. Ammâ be-her-ḥâl¹⁵ te'dîb-i belîḡ lâzımdır.” deyü her birine [M76^b] beşer yüz çep ü râstıle yemînleri yirin bulup dergâh-ı felek-iştibâhlarından sürmüşleridi.

Çün eṭrâf ü eknâfda olan re'âyâ bu aḥvâl-i bu'l-'acebe vâḳıf ve¹⁶ siyâset-i bî-sebebe 'ârîf olup “Bir baş laḥanadan [N72^b] ötüri kendü âdemlerinüñ¹⁷ başın almak câ'iz ola, âḥar kimesneler ḥaḳḳında âteş-i ḳahr u ḡaḍab bâ-vücûd-ı cürm ü sebeb el-'iyâzü billâh ne mertebe iştîdâd bulsa gerekdür.” deyü ḥaḳḳ-ı cihân berg-i ḥazân gibi lertzân olmuş idi ve¹⁸ emn ü emân miyân-ı âdemiyânda

1 Sa'dî-i Şîrâzî'nindir. “Bir kimsenin günahı üzerine hiddetlenirsen / Onu cezalandırmadan önce iyice düşün taşın / Çünkü Bedaḥşan la'lini kırmak kolaydır / Lakin kırılan bir şeyi sonradan eklemek imkânsızdır” (Bostan, s. 27).

2 Âhîru'l-emr M N (72^{a/2}): Bi'l-âḥîre V (73^{b/15})

3 huceste-tedbîre M N (72^{a/3}): huceste-ḡamîre V (73^{b/15})

4 olunmaların muḳarrer itmîşleridi M N (72^{a/4-5}): olunmaları fermân olunmuş idi V (73^{b/17})

5 ve M N (72^{a/5}): - V (73^{b/17})

6 kâmrânuñ M N (72^{a/8}): kâmrân ḥâzretlerinüñ V (74^{a/1})

7 olunmaların M N (72^{a/9}): olunmasın V (74^{a/2})

8 buyururlar M N (72^{a/10}): buyurdılar V (74^{a/3})

9 Ki buyurmuşlardur M N (72^{a/11}): - V (74^{a/4})

10 **Mısrâ'** M V (74^{a/4}): - N (72^{a/12})

11 Dervîş-i Dihelî'nin *Dîvân*'ındandır. “Ki hâkimin bir lütfu iyidir bin şahitten”

12 **Neşr** M V (74^{a/5}): - N (72^{a/12})

13 ıtlâḳlarıyçün M N (72^{a/13}): ıtlâḳ olunmamalarıyçün V (74^{a/5})

14 siyâsetlerinden M N (72^{a/14}): ḳatıl olunmalarından V (74^{a/6})

15 Be-her-ḥâl M N (72^{a/14}): - V (74^{a/7})

16 - M: bu N (72^{a/18}) V (74^{a/11})

17 âdemlerinüñ M N (72^{b/1}): âdemilerinüñ V (74^{a/12})

18 olmuş idi ve M N (72^{b/4}): olup V (74^{a/16})

aḥsen vech üzre cereyân bulmuş idi. Ve hâr-ı pür-âzâr-ı¹ siyâsetden bostân-ı re'âyâya dîvârdan ğinâ² ve ğalle-i fuḡarâya anbârdan istiġnâ gelüp [V74^b] 'âmme-i ra'yyet³ mâl ü menâl ve esbâb u emlâklerin⁴ hıfz u hırâset dâyre-i sefâhete yetmiş⁵ idi ve erbâb-ı hırâset mezra'alarında⁶ şaban demürlerin⁷ bî-hıfz u hırâset terk itmiş idi. Zümre-i düzdân⁸ vâdî-i hayretde⁹ hayrân olup "Bunuñ zamânında ḡarâmîlik¹⁰ idüp demür çalmaq hemân yok yere¹¹ demür dögmekdür. Hiçbir nesneye [M77^a] bu zamânda dîş koyuramazız. Taş yok di-şimûze, toprak başımıza. Zemîn ü zamân¹² taş demür oldu." deyü muḡaddemâ aldıkları demürleri daḡi âteş-i ḡavfdan kızip¹³ ber-vefḡ-i Kelâm-ı Mecîd-i¹⁴ ﴿وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾¹⁵ ellerinden bıraġurlardı. Ve¹⁶ giceyle tarlasında bir demür koyup giden kimesneler¹⁷ [N73^a] şabâḡıla ikisin bulurlardı ve¹⁸ hiçbir vechile ihfâsına çâre bulmayup ḡuzûr-ı mîre getirürlerdi. Ba'dehû¹⁹ ne maḡû-le kimesnenüñ demürüdür ve ne zamânda seriḡa olunmuşdur kemâ-yenbaġi teftîş olunduḡda²⁰ ba'zısınıñ sâriḡi ma'lûm²¹ olup ser-i ḡalâlet-maḡarrı şem-şîr-i ḡazâ-te'şîr-i²² siyâsetile ten-i pelidinden²³ ba'îd kılınurdi ve ba'zısınıñ daḡi sâriḡi ma'lûm olmayup ba'de's-şübût [V75^a] şâḡibine teslim olunurdi.

- 1 aḥsen vech üzre cereyân bulmuş idi. Ve hâr-ı pür-âzâr-ı M N (72^{b/5-6}): bir mer-tebe cereyân bulmuş idi ki hâr-ı âzâr-ı (satırda kalan "buldıydı ki" kelimesi fazladır.) V (74^{a/17-18})
- 2 ğinâ M N (72^{b/7}): istiġnâ (altına "ġinâ" yazılmıştır.) V (74^{a/19})
- 3 'âmme-i ra'yyet M N (72^{b/7-8}): herkese V (74^{b/1})
- 4 emlâklerin M N (72^{b/8}): emlâkin V (74^{b/1})
- 5 yetmiş M N (72^{b/9}): vuşûl bulmuş V (74^{b/2})
- 6 mezra'alarında M N (72^{b/10}): - V (74^{b/3})
- 7 - M N (72^{b/10}): beyâbânda V (74^{b/3})
- 8 hırâset terk itmiş idi. Zümre-i düzdân M N (72^{b/11}): hırâset koyup gider olmuş idi. Düzdân-ı bî-merdân V (74^{b/3-4})
- 9 - M N (72^{b/11}): ḡayim ü V (74^{b/5})
- 10 ḡarâmîlik M N (72^{b/12}): ḡırsızlık V (74^{b/6})
- 11 - M N (72^{b/13}): şovuk V (74^{b/6})
- 12 Zemîn ü zamân M N (72^{b/15}): 'Âlem V (74^{b/8})
- 13 demürleri daḡi âteş-i ḡavfdan kızip M N (72^{b/16-17}): demürler daḡi nâyire-i ḡavfdan âteş-pâre olup V (74^{b/9-10})
- 14 Mecîd-i M N (72^{b/17}): Mecîd ve tıḡk-ı Ḳur'ân-ı Ḥamîd-i V (74^{b/10-11})
- 15 "... kendisinde müthiş bir güc bulunan demiri yarattık. ..." (Hadîd, 57/25)
- 16 Ve M N (72^{b/18}): - V (74^{b/12})
- 17 kimesneler M N (72^{b/19}): kimesne V (74^{b/13})
- 18 bulurlardı ve M N (73^{a/1}): bulup V (74^{b/13})
- 19 getirürlerdi. Ba'dehû M N (73^{a/2}): getürdükde V (74^{b/14})
- 20 kemâ-yenbaġi teftîş olunduḡda M N (73^{a/4}): muḡkem teftîş iderlerdi (üzerinde "olinurdi" yazılıdır.) V (74^{b/16})
- 21 معلوم M: معلوم N (73^{a/5}) V (74^{b/17})
- 22 ḡazâ-te'şîr-i M N (73^{a/6}): şâ'îḡa-te'şîr-i V (74^{b/17})
- 23 pelidinden M: belidinden N (73^{a/6})

El-kıssa: Zencîr-i 'adl ü dâdları bir mertebe iştidâd bulmuş idi ki nâm-ı Nûşîrevân zâviye-i nisyânda kalmış idi ve tîr-i şecâ'at ü şalâbetleri¹ bir meşâbe-de sedâd tahşîl eylemiş idi ki kemân-ı Rüstem'den nâm u nişân² gümân-ı hâne-i 'ademde nihân³ olmuş idi.⁴ Metâ'-ı dîbâc-ı Şer'-i şerîf-i pür-ibtihâc⁵ bâzâr-ı rûz-gârda bir mertebe revâc [M77^b] bulmuş idi ki niçe⁶ mercân cevâhir-i 'ummâna dest-dîrâzlık itdügiyçün maqṭû'u'l-yed ve serv [ü]⁷ çenâr nesîm-i nev-bahâr ve câriye-i cûybârla hevâdâr olduğıyçün zencîr-i âbla⁸ pâ-beste vü muḳayyed olmuş idi. Şahrâlarda rûz u şebân⁹ gûsfende gûrg şubân olup¹⁰ [N73^b] ve leyl ü nehâr kebg-i kûh-sâr bâz-ı bülend-pervâzı kâfasında hevâdâr¹¹ bulmuş idi.

Beyt:¹² Hiç yetîm olmadı devrinde meger dürr-i 'Aden¹³
Kalmadı 'ahdinde hûnîn-dil meger müşg-i Hûten

1 kalmış idi ve tîr-i şecâ'at ü şalâbetleri M N (73^{a/11}): münzevî ve tîr-i kâzâ-te'şîr-i şehâmet ü şecâ'atleri V (75^{a/3-4})

2 kemân-ı Rüstem'den nâm u nişân M N (73^{a/12}): nâm u nişân-ı kemân-ı Rüstem V (75^{a/5})

3 nihân M N (73^{a/13}): muḳtefi V (75^{a/5})

4 - M N (73^{a/13}):

زهی بدولت تو تازه جان و جهان
ز فیض عدل محکم بنای امن و امان

("Ne güzel devletine taze can ve mekân / Adalet feyziyle sağlam emniyet ve asayiş binası") **Nesr** V (75^{a/6-7})

5 pür-intihâc M N (73^{a/14}): pür-ibtihâc V (75^{a/8})

6 niçe M: نیچه N (73^{a/15}) V (75^{a/9})

7 serv-i M: serv ü N (73^{a/16}) V (75^{a/10-11})

8 âbla M N (73^{a/18}): enhârla V (75^{a/12})

9 Şahrâlarda rûz u şebân M N (73^{a/18-19}): Rûz u şebân şahrâlarda V (75^{a/13})

10 olup M N (73^{a/19}): olmuş idi V (75^{a/14})

11 kâfasında hevâdâr M N (73^{b/2}): pâsbân V (75^{a/15})

12 - M N (73^{b/2}):

بودی بقای عدل تو خیر جهانیان
در ظل دولت تو امان زمانیان

("Adaletinin devamı insanlara hayır idi / Devletinin gölgesinde herkes emniyet içinde idi")

Nesr: Ve bi'l-cümle 'ahd-i meymûn ve eyyâm-ı hümâyûnlarında emrâz-ı zulm ü 'itîsâf a'râz-ı 'adl ü inşâflarıyla mün'adim [V75^b] ve bünyâd-ı cevîr ü bidâd-ı erbâb-ı fesâd tünd-bâd-ı siyâset-i kıyâmet-nihâdlarıyla münhedim kılınmış idi. Tiğ-i bî-dirîğ-i kahr u gâdablarıyla ehl-i fesâduñ başı gidüp taşhîf-i vücûd-ı bî-sûdından âlem şâd olmuş idi ve şehd-i fâyiğ-i 'adaletlerinden şevk-i şevket-i zûnbûr-ı belâ muẓmaḥîl olup manḥale-i cihân dâdla ṭolmuş idi.

Beyt: لطفت بکرم چاره بیچاره کند
عدلت ستم از زمانه آواره کند

("Lütf u keremin dertlilere derman olur / Adaletinle bugün zulüm ortadan kalkar")

Nesr: Erâmil ü eytâm ve zu'afâ-yı nâ-kâma bir mertebe ihtîrâm ü iltiyâm üzere kılınmışlaridi ki

Mısrâ' V (75^{a/15} - 75^{b/9})

13 - M N (73^{b/3}): **Nesr:**

Ve ḥâṭır-ı re'âyâ vü berâyâya bir meşâbe-de çâre-sâz ve dil-nüvâzlıklar eylemişleridi ki

Mısrâ' V (75^{b/10-11})

Neşr:¹ Belî rahş-ı devlet ü ikbâl ve yekrân-ı² câh u celâl ol şâhib-sa'âdetün rân-ı himmetinde³ tiz-kâm ve zîr-i zeyn-i haşmetinde⁴ muṭî' u râm olur ki zimâm-ı tedâbîr külliyyât-ı umûr ve 'inân-ı⁵ kavânin-i temhîdât-ı cumhûr keff-i kifâyet-i rây-ı cihân-ârâsına mevkûl ve kefâlet-i tamâm-ı mehâm ve kifâyet-i meşâlih-i ekâbir ü eşâğir-i eyyâm hüsni-iltifât ve yümn-i ihtimâmlarıyla⁶ şeref-i huşûle mevşûl olmuş ola.⁷

**[V76^a] Zât-ı sûtûde-şifâtlarına livâ-i Hersek taklîd olunup
mi'mâr-ı 'adâletleriyle esâs-ı nîzâm-ı [M78^a] vilâyet mûmehhed ve
müseyyed kılındığıdır.^{8, 9}**

'Arîfân-ı zevâyâ-yı akṭâr ve vâkıfân-ı hafâyâ-yı esrâr katında *keş-şemsi fi'd-dahveti'l-kübri*¹⁰ zâhir u hüveydâdur ki muḫaddemât-ı 'adl ü dâd mevkû-fün-'aleyh netice-i meṭâlib-i ğâliyye, ḳal' u ḳam'-ı binâ-yı zulm ü bîdâd müs-telzim-i merâtib-i 'âliyyedür. Çün mîr-i huceste-tedbîr ki¹¹ âfitâb-ı âlem-tâb-ı 'adâletleri meṭâlî'-i himmet-i vâlâ-nehmetlerinden [N74^a] ṭâlî' ve zıll-ı zâlil-i şîyânet ü himâyetleri mefârîḳ-ı re'âyâ vü berâyâyâ vâḳi' olup vilâyet-i¹² Segedin sedd-i sedîd-i 'adâletleriyle Ye'cûc ve Me'cûc-i¹³ fitne vü fesâddan emîn olup

1 **Neşr** M V (75^{b/12}): - N (73^{b/3})

2 - M N (73^{b/4}): 'izzet-i V (75^{b/12})

3 himmetinde M N (73^{b/5}): 'azîmetinde V (75^{b/13})

4 haşmetinde M N (73^{b/5}): himmetinde V (75^{b/14})

5 'inân-ı M N (73^{b/7}): licâm V (75^{b/15})

6 ihtimâmlarıyla M N (73^{b/10}): ihtimâmıyla V (75^{b/18})

7 -M N (73^{b/10}):

Beyt:

توی که رونق ملک از عدالت تو بجاست
ز نونک خامه تو کارهای عالم راست

("Sensin ki vatan adaletinle yücelir / Kaleminin ucuyla âlemin işi düzelir") V (75^{b/19})

8 Zât-ı sûtûde-şifâtlarına ... kılındığıdır M N (73^{b/11-13}): Sâha-i levḫa-i livâ-i Hersek mânen-i mürğ-zâr-ı felek nücûm-ı kudûm-ı sa'âdet-rüsûmlarından müvaşşah u müzehher ve ağsân-ı pür-eşcân-ı emn ü emân-ı vilâyet tevâtür ü teḳâṭur-ı naşfet ü 'adâletlerinden müvaşşah u münevver olduğudur ki ḳaşab-ı yerâ' ma'sara-i ihtirâ'da şeker-eşân, âhû-yı midâd şahrâ-yı ibdâ' u icâdda müşk-rizân ḳılınmışdır V (76^{a/1-5})

9 Livâ-i Hersek maḥlûl düşüp vezîr-i a'zam yine 'Alî Paşa kendü akribâlarından Sirem begi Tır 'Alî Beg'e Hersek'i 'arz idüp Sulṭân Süleymân-ı zamân su'âl idüp "Tır 'Alî Beg kimdür?" deyü "Yarar beglerden bir ḳulîñuzdur." deyü cevâb virüp "Segedin begine virdüm ki nâmı Muştafa Beg'dür. Zîre 'adl ü dâdla ma'rûf ve hünêr-i şecâatle mevşûfdur." Vezîr-i a'zam hacil ü şerm-sâr olup "Emr pâdişahuñdur." deyü ammâ vezîr-i şânî Meḫmed Paşa hufyeten tedârük idüp Hersek sancağın kendü 'ammû-zâdesine şefâ'at idüp virildi. Târîḳ sene 970 (M'de derkenardaki not)

10 "*keş-şemsi fi'd-dahveti'l-kübri*": "Dahve (kuşluk) vaktindeki güneş gibi" manasına gelen Arapça ibare.

11 huceste-tedbîr ki M: huceste-tedbîrün V (76^{a/10}) / (sondaki "he" harfi müphem bırakılmıştır.) N (73^{b/18})

12 vilâyet-i M N (74^{a/2}): livâ-i V (76^{a/13})

13 ve Me'cûc-i M: - N (74^{a/3}) V (76^{a/13})

kulüb-ı ahrâr u 'ibād bend-i ğamm ve¹ kemend-i elemden âzād olmuş idi ve hemîşe muķīm ü müsâfir² livâ-i mezbûruñ menâkıb-ı 'aliyye ve maḥâsin-i seniyyesin mânend-i meşel-i sâyir³ ânen fe-ânen zâkir olup mesâmi'-i enâm şıyt ü şadâ-yı intizâmından ṭolmuş⁴ idi.

'Âkıbet bu ḥaber-i behcet-eşer pâdişâh-ı dîn-perver ve şehin-şâh-ı heft-kiş-ver ḥazretlerinüñ sem'-i şerîflerine güzêr idicek âb-ı zülâl-i [V76^b] du'â-yı icâbet-iştimâli, yenbû'-ı dil ü cândan mecrâ-yı lisâna icrâ idüp mîr-i şâḥib-nevâl [M78^b] ḥazretlerinüñ⁵ ṭāvus-ı 'inâyet-me'nûs-i i'zâz ü iclâlleri bî-dağdaġa-i zevâl ve 'arîza-i⁶ intikâl riyâz-ı irtikâ vü irtifâ'da cilveger olması maḥşud-ı şerîfleri olup⁷ livâ-i Hersek keff-i kifâyetlerine mevkûl buyurulmuş⁸ idi. Çün berîd-i nesîm-i şâdmânî bu müjde-i devlet-i câvidânî⁹ mîr-i rûşen-zamîr ḥazretlerine¹⁰ iḥbâr eyledi,¹¹ maşrık-ı ümmîdlerinden ḥûrşîd-i sa'âdet-nevîd-i iḥbâli gördiler ve¹² şeker-i şükr-i [N74^b] ḥazret-i Vâhibül-'aḫyâyı ma'sara-i dehânda mükerrer idüp buyurdılar ki:¹³

Beṭ:¹⁴ بدین مژده گر جان فشانم رواست
که این مژده آسایش جان ماست¹⁵

Nesr:¹⁶ Pes¹⁷ derḥâl bir sâ'at-i ferḥunde-fâlde raḥş-ı¹⁸ intikâl ü irtihâle süvâr olup esbâb-ı şevket ü ḥaşmet ve pîrâye-i kerr ü ferr-i¹⁹ 'azamet kemâl mertebe nihâyet bulmuş idi ve izdiḥâm-ı²⁰ iḥtişâm-ı ḥümâyûn ḥadd-i ḥisâb ve fezleke-i

1 ve M V (76^{a/15}): - N (74^{a/4})

2 - M N (74^{a/5}): mânend-i meşel-i sâyir- V (76^{a/16})

3 mânend-i meşel-i sâyir M N (74^{a/6}): - V (76^{a/17})

4 zâkir olup mesâmi'-i enâm şıyt ü şadâ-yı intizâmından ṭolmuş M ("ṭolmuş" kelimesi sehven iki defa yazılmıştır.) N (74^{a/7-8}): zâkirler V (76^{a/17})

5 mîr-i şâḥib-nevâl ḥazretlerinüñ M N (74^{a/12}): - V (76^{b/2})

6 'arîza-i M N (74^{a/14}): ḥâṭıra-i V (76^{b/3})

7 - M N (74^{a/15}): zimâm-ı V (76^{b/5})

8 بولمش M: بیورلمش N (74^{a/16}) V (76^{b/6})

9 câvidânî M N (74^{a/17}): câvidânîyi V (76^{b/7})

10 rûşen-zamîr ḥazretlerine M N (74^{a/18}): rûşen-zamîre V (76^{b/7})

11 - M N (74^{a/18}): ve V (76^{b/8})

12 sa'âdet-nevîd-i iḥbâli gördiler ve M N (74^{a/19}): şubḥ-nevîd bedîd oldu. V (76^{b/8})

13 ki M N (74^{b/2}): - V (76^{b/10})

14 **Beṭ** M V (76^{b/10}): - N (74^{b/2})

15 Firdevsî'nindir. "Bu müjdeye can atsam revadır / Ki bu müjde canımıza huzurdur"

16 **Nesr** M V (76^{b/11}): - N (74^{b/3})

17 Pes M N (74^{b/3}): - V (76^{b/11})

18 raḥş-ı M N (74^{b/4}): semend-i V (76^{b/12})

19 ferr-i M N (74^{b/5}): ferr ü V (76^{b/13})

20 kemâl mertebe nihâyet bulmuş idi ve izdiḥâm-ı M N (74^{b/6}): bir mertebe müretteb kılınmış idi ki dâyire-i iḫtidâr-ı ümerâ-i rûzgârdan birün ve izdiḥâm-ı esbâb-ı V (76^{b/13-15})

şumârdan bîrûn olmuş¹ idi. Ol resme ki² üç yüzden ziyâde gâziyân-ı şîr-merd ve dilîrân-ı rûz-ı neberd ile ki her birinûn sinân-ı cân-sitân-ı rumhı eyvân-ı Simâk-i Râmiḥ'e vâşıl ve dâmen-i şukḡa-i livâ-i [M79^a] gerdûn-isti'lâları bād-ı heybet-i [V77^a] mübârizân-ı³ rûzgârdan sûy-ı âsmâna mâyl olmuş idi.

Şi'r:^{4, 5} پلنگینه پوشان اهو سوار
به بستند تنگ کمر استوار
بدلهای سنگین در آهن همه
وزان آهن و سنگشان تن همه⁶

Neşr:⁷ Ve her birinûn ḡolunda kebg-reftâr ve şâhîn-şikâr birer cılasın ḡonup ve⁸ âyîne-i ḡatırları jeng-i ḡammdan cilâsın bulup küleh-küşe-i şâdmâniyi evc-i âsmâna yetiştirdilerdi⁹ ve bezm-i isti'lâdâ¹⁰ her biri ḡurrem ü ḡandân ve iḡlîm-i istiḡnâda başka¹¹ başına [N75^a] sulṡân olup neşât-ı tâmm¹² ve inbisât-ı mâ-lâ-kelâmla eydürlerdi.¹³

Beyt:¹⁴ Şâh-ı dehre n'ola baş egmezisem¹⁵ dünyâda
Şimdi dîvâne gönül 'âlem-i istiḡnâda

1 bîrûn olmuş M N (74^{b/7}): efvûn V (76^{b/16})

2 Ol resme ki M N (74^{b/8}): - V (76^{b/16})

3 mübârizân-ı M N (74^{b/11}): dilâverân-ı V (77^{a/1})

4 **Şi'r** M: - N (74^{b/12}) / **Ḳıṭ'a** V (77^{a/1})

5 "Kaplan postu giyinen, ceylan gibi süren / Dimdik ayakta, kemeri sımsıkı bağlı / Hep demir içinde taş yürekler / Ve demir ve taştan hep vücutları"

6 پلنگینه پوشان اهو سوار
به بستند تنگ کمر استوار

بدلهای سنگین در آهن همه
وزان آهن و سنگشان تن همه M N (74^{b/13-14}):

همه مبارز و تند و دلیر و خون آشام
همه دلاور و رزم آزما و کینه گذار

فکنده در بر خود درخ و جوشن از پروبال
کشیده نیزه و خنجر چو پنجه و منقار

("Herkes savaşçı, atik, cesur ve kan içici / Herkes yiğit, savaşkan ve kinci / Tüy ve kanattan zırları üzerlerinde / Pence ve gaga gibi mızrak ve hançerler çekilmiş") V (77^{a/2-5})

7 **Neşr** M V (77^{a/5}): - N (74^{b/15})

8 ve M N (74^{b/16}): - V (77^{a/7})

9 yetiştirdilerdi M N (74^{b/18}): yetiştirüp V (77^{a/8})

10 isti'lâdâ M N (74^{b/18}): kâmrânide (üstüne "isti'lâ" yazılmıştır.) V (77^{a/9})

11 başka M N (74^{b/19}): - V (77^{a/9})

12 tâmm M N (75^{a/1}): tamâm V (77^{a/10})

13 eydürlerdi M N (75^{a/2}): dirler idi V (77^{a/11})

14 **Beyt** M V (77^{a/11}): - N (75^{a/2})

15 egmezisem M: egmezisem N (75^{a/2}) / egmezseñ V (77^{a/11})

Neşr:¹ Üslûb-ı mezbûr ve şevket-i meşrûh üzre mâh-ı şeb-ârâ gibi her şeb bir menzile dâhil ve âfitâb-ı ‘âlem-tâb gibi her gün bir dereceye vâsıl olup livâ-i mezbûra yetmişleridi ve sa‘âdetle² maḳarr-ı muḳarrerlerinde ḳarâr itmişleridi.³ Ba‘dehû aḫvâl-i re‘âyâ nicedür ve eṭvâr-ı berâyâ ne gûnedür teccessüs⁴ buyurup görürler⁵ ki henüz silsile-i ‘adl ü dâdî taḫrîke âgâz itmedin ve nevâ-yı ḳânûn ḳal‘ u ḳam‘-ı bidâda⁶ [M79^b] dem-sâz olmadın, ṭaṭṭana-i ‘adâletleri ki ḡulḡule-endâz-ı ṭâşçe-i zemîn [ü]⁷ zamân ve debdebe-i kevkebe-i şöhretleri⁸ ki [V77^b] velvele-sâz-ı ḥum-ı nîlgün-gerdün idi, ‘amme-i re‘âyâ vü berâyânûn pây-ı ihtiyârların dâmen-i inḳiyâda çekmiş ve ṭuḥm-ı naşfet ü ‘adâleti zemîn ü zamâna⁹ ekmiş, hevâ-yı niẓâm-ı¹⁰ ‘âlem¹¹ mânend-i nesîm-i şubḥ-dem râḫat-efzâ ve âb-ı zülâl-i şalâḥ-ı benî Âdem¹² mişâl-i çeşme-i ḥayvân ḥayât-baḥş ve cân-fezâ olmuş.

Beṭ:¹³ هر کرا اقبال توأم آید از آغاز کار
بر در او خیل عدل و داد میگيرد قرار¹⁴

Neşr:¹⁵ [N75^b] **El-ḳıṣṣa:** Livâ-i mezbûrda egerçi beş hafta vâlî olmuşlaridi, am-mâ¹⁶ âvâze-i penc-nevbet-i ‘adâletleri heft-perde-i âsmâna şadâ-yı bî-endâze¹⁷ ve ṭaṭṭana-i şıyt ü şadâ-yı siyâsetleri mesâmi‘-i sükkân-ı rub‘-ı meskûna tâze tâze âvâze şalmış¹⁸ idi. Mir‘ât-ı memleketde netîce-i ihtimâm çihil¹⁹ sâle nümâyân ve zamân-ı endekde vilâyet-i Hersek’de²⁰ her seg-i bî-medâr²¹ âsîb-i

1 **Neşr** M V (77^{a/12}): - N (75^{a/3})

2 mâh-ı şeb-ârâ ... menzile dâhil ... dereceye vâsıl ... sa‘âdetle M (“vâsıl” kelimesi “vâfil” olarak yazılmıştır.) N (75^{a/4-6}): mânend-i mâh-ı kâmil ḳaṭ‘-ı menâzil ve ṭayy-ı merâḫil iderek livâ-i mezbûra vâsıl olup V (77^{a/13-14})

3 maḳarr-ı muḳarrerlerinde ḳarâr itmişleridi M: maḳarrlarında ḳarâr itmişleridi N (75^{a/6-7}) / maḳarr-ı muḳarrerlerinde ḳarâr eylemişler idi V (77^{a/14-15})

4 teccessüs M N (75^{a/8}): tefṭiṣ V (77^{a/16})

5 görürler M N (75^{a/8}): gördiler V (77^{a/16})

6 ḳal‘ u ḳam‘-ı bidâda M N (75^{a/10}): siyâsete V (77^{a/18})

7 zemîn-i M N (75^{a/11}): zemîn ü V (77^{a/19})

8 şöhretleri M N (75^{a/12}): siyâsetleri V (77^{a/19})

9 zemîn ü zamâna M: zemîn-i zamâna N (75^{a/15}) / zemîn-i aḫvâl-i ra‘iyyete V (77^{b/3})

10 niẓâm-ı M N (75^{a/15}): intizâm-ı V (77^{b/4})

11 - M N (75^{a/15}): ve rûzgâr-ı şalâḥ-ı benî Âdem V (77^{b/4})

12 şalâḥ-ı benî Âdem M N (75^{a/16}): aḫvâl-i fuḳarâ vü a‘yân V (77^{b/5})

13 **Beṭ** M: - N (75^{a/17}) / **Beṭ li-münşî’ihî** V (77^{b/6})

14 “Her kimin işin başında şansı da birlikte gelse / Onun kapısında adalet ve eşitlik sürüsü karar bulur”

15 **Neşr** M V (77^{b/7}): - N (75^{b/1})

16 ammâ M V (77^{b/9}): - N (75^{b/1})

17 bî-endâze M N (75^{b/3}): bîm ü be’s V (77^{b/10})

18 tâze tâze âvâze şalmış M N (75^{b/4}): ṭanîn-i ru‘b u hirâs virmiş V (77^{b/11})

19 çihil M N (75^{b/5}): çil V (77^{b/12})

20 - M N (75^{b/6}): eşkiyâdan V (77^{b/13})

21 bî-medâra M: bî-medâr N (75^{b/6}) V (77^{b/13})

siyâsetden bîm-dâr olmuş idi ve gülîstân-ı cenân-ı ra'îyyet mânend-i gül-zâr-ı cennet¹ hâr u hâşâk-i eziyyetden pâk olup gülhâ-yı şâdmânî [M80^a] ve ezhâr-ı kâmrâniden çolmuş idi.² [V78^a] Hâşıl-ı kelâm eyyâm-ı ma'delet-nizâmlarında³ nahcîr şîrle bir künâmda muşâhib ve gürg mişle emiş kırış olup bir maķâmda mülâ'ib olmuş idi. Tâzî bâzide hem-dem-i hargûş ve gürbe mûşla bir sūrâhda hem-âgûş kılınmış idi. Horos-ı pür-hurûş rûbâh-ı peşmîne-pûşdan el almış idi ve şâh-bâz-ı tayyâr naķş-ı nigâr-ı şâvûsa bî-eziyyet ü izrâr⁴ hayrân ķalmış idi.⁵

Belî hîl'at-i devlet ü⁶ sa'âdet ki añlarun⁷ ķâmet-i haşmetlerine râst ola ve nihâl-i iķbâlleri ki cüybâr-ı tevfiķ-i hażret-i Perverdigârla neşv ü nemâ bula, fâyide-i 'uзмâ ve 'âide-i kübrâ oldur ki [N76^a] şavâmi'-i ķulûb-ı ra'îyyet ve cevâmi'-i serâyir-i ahâlî-i vilâyet, âfitâb-ı âlem-tâb-ı âdâletlerinden münevver ve gül-zâr-ı ahvâl-i eķâşî vü edânî ve sebze-zâr-ı âmâl-i muhşin ü cânî tevâtür ü⁸ taķâţur-ı şehâb-ı 'adl-i bî-hisâblarından müzehher ola. Ammâ şöyle ki anlardan bu haşlet zühûr ve bu menfa'at şudûr itmeye, az zamânda âfitâb-ı cihân-tâb-ı devleti şeref-i zevâle ire⁹ ve zıll-i zâlil-i sa'âdeti mânend-i fey'-i zevâl serî'u'l-intiķâl göre.¹⁰

[M80^b] Dilerseñ saña râm ola raķş-ı devlet
Re'âyâya¹¹ ver dâyimâ istimâlet

1 mânend-i gül-zâr-ı cennet M N (75^{b/8}): - V (77^{b/14})

2 - M N (75^{b/10}): Ve her dem pîr-i felek mesâmi'-i ahâlî-i vilâyet-i Hersek'e bu beyti inhâ itmeden münfekk olmazidi:

Beyt li-münşî'ihî: مبارك ساحة كان عرصه را مير چنين باشد
همايون مير كان راي و تدبير چنين باشد

("Mübarek bir yer ki onun yöneticisi de öyle olur / Kutlu yönetici ki onun görüş ve tedbiri de öyle olur")
Nesr V (77^{b/16-19})

3 Hâşıl-ı kelâm eyyâm-ı ma'delet-nizâmlarında M N (75^{b/10}): Eyyâm-ı hümayûnlarında V (78^{a/1})

4 naķş-ı nigâr-ı şâvûsa bî-eziyyet ü izrâr M: naķş u nigâr-ı şâvûsa bî-eziyyet ü izrâr N (75^{b/16}) / bî-eziyyet ü izrâr naķş u nigâr-ı şâvûsa V (78^{a/5-6})

5 - M N (75^{b/17}):

Nazm:

ز عدل او بوقت خواب شبگیر
کند نطع از پلنگ خفته نخجیر
ز شبگیردی چو باید گرگ مالش
نهد از دنبه میشش کرده بالش

("Onun adaletinden gece uyku vaktinde / Kaplandan uyuyan ava yatak olur / Gece gezen kurt oynar bulur kendini / Koyunun kuyruğu ona yastık olur") **Nesr** V (78^{a/6-9})

6 devlet ü M V (78^{a/9}): devlet-i N (75^{b/17})

7 ki anlaruñ M N (75^{b/17}): anlaruñ ki V (78^{a/9})

8 tevâtür ü M N (76^{a/4}): tevâtür-i V (78^{a/14})

9 zevâle ire M N (76^{a/7}): zevâlde bula V (78^{a/17})

10 - M N (76^{a/8}): **Şî'r li-münşî'ihî** V (78^{a/18})

11 Re'âyâya M N (76^{a/9}): Re'âyâ V (78^{a/19})

[V78^b] Medâr-ı rusûm-ı sa'âdet cihânda
'Adâlet 'adâlet 'adâlet 'adâlet

**Me'mûl-i dîrine ve ârzû-yı dil-i pür-sekîneleri olan livâ-i Bosna zât-ı
hamîde-şifâtlarına taklîd ü tevcîh olunduğudur ki¹ çehre-i muhazzire-i
kelâm enâmil-i aklâmla güşâde² kılınmışdur.**

Ezelî kâr-ı 'âlem ve girdâr-ı benî Âdem bu minvâl üzere cârî ve bu üslûb üzere sâridür ki dem be-dem aḥvâl-i beşer ḥum-ı każâ vü kâderden³ elvân-ı gün-â-
günla mülevven ve eşkâl-i bûkâlemünla muşavverdür. Ve Nigârende-i nuḳûş-ı
cihân ve Âferînende-i zemîn ü zamânuñ ser-ḥâme-i [N76^b] każâ-'amâmesin-
den kâr-nâme-i 'âlemde nuḳûş-ı 'acîbe ve şuver-i ğarîbe

Mısrâ':⁴ Hâlî degildür bir nefes 'âtıl degildür bir zamân

Şi'r:⁵
درین نوبتگه صورت پرستی
زند هرکس بنوبت کوس هستی
حقیقت را بهر دوری ظهوریست
زاسمی در جهان افتاده نوریست⁶
اگر عالم بیک دستور ماندی
بسا انوار کان مستور ماندی⁷

Neşr:⁸ Ol zamân ki mîr-i rûşen-zamîr-i Nûşirevân-naẓîr ḥazretlerinüñ⁹ ted-
bîr-i każâ-te'şîrlerinden [M81^a] kâr-ı memleket revnaḳ-ı tamâm ve bâzâr-ı
mehâmm-ı ḥalâyîḳ revâc-ı mâ-lâ-kelâm bulmuş idi, ittifaḳ livâ-i Bosna maḥlûl
olup [V79^a] müstaḥıḳḳ u mülâzım ve ri'âyet olunmaları vâcib ü lâzım ümerâ-

1 Bosna zât-ı hamîde-şifâtlarına taklîd ü tevcîh olunduğudur ki M: Bosna zât-ı hamîde-şifâtlarına taklîd olunduğudur ki N (76^{a/12-13}) / Bosna'da icrâ-yı evâmîr-i İllâhî ve irsâ-yı kavâ'id-i nefy-i menâhî keff-i kifâyetlerine mufavvâz u mevkûl ve temhîd-i merâsim-i ḥayrât ve teşyîd-i mebnî-i meberrât iltifât-ı ḥâṭır-ı 'âtırlarıyla ḥavza-i ḥuşûle mevşûl olduğudur ki 'âlem-i yerâ' maşâff-i ibdâ' u ihtirâ'da âmâde ve V (78^{b/2-6})

2 کشاده M: کشاده N (76^{a/14}) V (78^{b/6})

3 kâderden M N (76^{a/17}): kâderde nigârende-i ḥayr ü şerr kıbelinden V (78^{b/9})

4 مصراع M V (78^{b/13}): - N (76^{b/2})

5 Şi'r M: - N (76^{b/2}) / Nazm V (78^{b/14})

6 افتاده M: افتاده N (76^{b/4}) V (78^{b/15})

7 Molla Câmi'nindir. "Bu surete tapılan nöbet yerinde (dünyada) / Herkes nöbeti gelince var olur (varlık davulunu çalar) / Her devirde bir hakikat zuhur eder / Bu esmâ-i İllâhiyye'den birinin cihan üzerine düşen nurudur / Eğer âlem bir düzende kalsa idi / Birçok nurlar gizli kalır, tecelli etmezdi" (Beşinci Tâht: Yûsuf ve Züleyhâ, s. 22-23).

8 Neşr M V (78^{b/16}): - N (76^{b/6})

9 rûşen-zamîr-i Nûşirevân-naẓîr ḥazretlerinüñ M N (76^{b/6}): Nûşirevân-naẓîr V (78^{b/17})

yı pür-ihtışâmdan¹ niçe kimesneler ʔarîḳ-i ʔalebd ehezârân taʔabla ser-men-zil-i ḥuṣûline² ʔâzim olduḳlarında vûzerâ-yı ḥuceste-râ, pâdişâh-ı ʔâlem-ârâ ḥazretlerinüñ pâye-i serîr-i aʔlâlarına ʔarz itdüklerinde bir zamân mütefekkir olup³ buyururlar ki: “Livâ-i mezbûruñ şâhid-i eyâletin her kimseye⁴ lâyiḳ görmez in ve şerbet-i pür-menfaʔat-i emâretin her mizâca muvâfiḳ anlamaz in. Ol diyâr-ı celilüʔl-iʔtibârâ⁵ bir mîr-i Rüstem-şiʔâr-ı Ḥâtem-işâr⁶ lâzımdur ki ʔamme-i⁷ reʔâyâ vü berâyâ zıll-i ʔalîl-i ʔadâletinde âsûde ve pister-i iḥsânında⁸ ğünûde ola. Vilâyet-i serḥadlerde ihtilâl-i [N77^a] ḥâl-i raʔiyyet ve izmiḥlâl-i niẓâm-ı milk ü millet⁹ ahyân en semʔ-i şerîfime vâsıl olmasına hemânâ sebeb ü ʔillet şâh-bâz-ı eyâlet her cuĝd-ı bî-başıretüñ keff-i bî-şerefine tevkîl olunmasıdır.¹⁰ Zirâ mirʔâtüʔz-zamân ve âyîne-i tevâriḥ-i cihân-ı ğüzerânda bu şüret müşâhedemdür ki bâ-iş-i intikâl-i devlet¹¹ mülûk-i mâzî merâtib-i manâşib [M81^b] her nâ-ehle münâsib görölmeĝe râzî olmaları olmuştur. İmdi livâ-i mezbûruñ zimâm-ı taşarrufin¹² biʔl-fiʔl Hersek sancaĝını mutaşarrıf olan bizim Muştafaʔnuñ¹³ keff-i kifâyetine tevkîl buyurdum.” deyü cevâb virüp sene iḥdâ ve sebʔin ve tisʔa-miʔe Şaferʔinüñ yedinci ğününde nevʔarûs-ı eyâlet ḥufte-i câme-ḥvâb-ı¹⁴ devletleri olmuştı idi.¹⁵

Beýt:¹⁶ از ازل هر كو بفيض دولت ارزانی بود
تا ابد جام مرادش لطف سلطانی بود¹⁷

- 1 riʔayet olunmaları vâcib ü lâzım ümerâ-yı pür-ihtışâmdan M N (76^{b/10}): ümerâ-yı zevîʔl-ihtışâmdan riʔayet olunmaları vâcib ü lâzım V (79^{a/1-2})
- 2 ḥuṣûline M N (76^{b/11}): ḥuṣûl-i maḳşûda V (79^{a/3})
- 3 mütefekkir olup M N (76^{b/14}): ser-i tedebbûri zânü-yı tefekküre ḳoyup V (79^{a/5-6})
- 4 kimseye M: kimesneye N (76^{b/15}) / kese V (79^{a/7})
- 5 diyâr-ı celilüʔl-iʔtibârâ M N (76^{b/16-17}): vilâyet V (79^{a/8})
- 6 Rüstem-şiʔâr-ı Ḥâtem-işâr M N (76^{b/17}): Rüstem-nijâd ve Ḥâtem-nihâd V (79^{a/8-9})
- 7 ʔamme-i M N (76^{b/18}): - V (79^{a/9})
- 8 iḥsânında M N (76^{b/19}): iḥsân-ı bî-pâyânında V (79^{a/10})
- 9 milk ü millet M N (77^{a/1}): memleket V (79^{a/12})
- 10 tevkîl olunmasıdır M N (77^{a/3}): sipâriş ḳılınmasıdır V (79^{a/14})
- 11 devlet M N (77^{a/5}): devlet ve sebeb-i irtiḥâl-i tirḥâl-i salṭanat-ı V (79^{a/16})
- 12 livâ-i mezbûruñ zimâm-ı taşarrufin M N (77^{a/7-8}): zimâm-ı livâ-i mezbûri V (79^{a/18})
- 13 - M N (77^{a/9}): ki [V79^b] şadâ-yı ʔadl ü dâdı ve nidâ-yı ḳalʔ u ḳamʔ-ı ḳulm-i bidâdı mirâren ğuş-i câna vâşil ve niçe defa şimâḥ-ı izʔâna dâḥil olmuştur V (79^{a/19} - 79^{b/3})
- 14 ḥufte-i câme-ḥvâb-ı M N (77^{a/11}): muʔaniḳ-i sâʔid-i pür-müsâʔid-i V (79^{b/5})
- 15 olmuştı idi M V (79^{b/6}): olmuştur N (77^{a/12})
- 16 **Beýt** M: - N (77^{a/12}) / **Beýt li-münşʔiḥi** V (79^{b/6})
- 17 Hâfiz-ı Şirâzîʔnindir. “Kime ezelden devlet feyzi nasip olmuştı / Ebade kadar murat kadehi, canına hemdem olur” (*Hâfiz Divânı*, s. 155).

Neşr:¹ Çün haber-i müjdegânî ki ‘illet-i ferhat-i rûhânîdür, vuşûl buldı,² mınâşsa-i lisân ve kaçır-ı zebânı cevâhir-i zevâhir-i hamd-i bî-hadd ve nevâdir-i ‘avâtır-ı şükr-i bî-‘add ile müzeyyen buyurdılar³ ve ağsân-ı erkân ü ebdânı şimâr ü ezhâr-ı sitâyîş-i semâ-ârâyîşle müşmir ü müzehher kıldılar.⁴ Çün ahâlî-i vilâyet mîr-i Hâtem-himmetden niyyet-i rihleti⁵ [N77^b] işitdiler ve âheng-i naql ü hareketi⁶ gûş itdiler, duhân-ı firâkla giryân ve âteş-i iftirâkla sûzân olup gâh eyyâm-ı bed-encâmdan şikâyet idüp dirlerdi:

Beýt: ما را غم ایام ز چشم تو جدا کرد [V80^a]
چشم بد ایام چه گویم چها کرد⁷

Neşr: Ve gâh tâlî-i bed-encâm ve baht-ı nâ-fercâmlarına hîtâb [M82^a] idüp gamm-ı hicrândan⁸ bu gûne hikâyet ve elem-i dil-i sûzândan bu üslûb üzre rivâyet iderlerdi:

Beýt: شب هجران رسید و محنت بسیار پیدا شد
بیا ای بخت کاری کن که ما را کار پیدا شد⁹

Neşr: Ve gâh ‘urûz-ı havâdiş-i rûzgâr ve hudûs-i ‘avârız-ı sipihr-i kîne-güzâr-dan çeng-sân feryâd ü figân idüp eydürlerdi: “Dirîğ u derd ki bu ‘iyd-i sa‘âdet-nevîdle¹⁰ şeb-i ümmîdimiz rûz-ı sefîd oldıydı, rûze-i ğafletde kâdrin bilmedik. Ve kâfile-i devlet ü sa‘âdet mihmân-sarây-ı vilâyete nüzûl itdiydi, hayfâ ki ikrâm¹¹ u ihtirâmın toyunca itmedik. Eger sâ‘id-i baht bize müsâ‘id olaydı, bu emîr-i¹² hûrşîd-tenvîrûn sâye-i himâyeti başımızdan gitmeyeydi ve zamân-ı kâlilde âheng-i rihlet ü ‘azîmet¹³ itmeyeydi.

1 **Neşr** M: - N (77^{a/13}) V (79^{b/8})

2 vuşûl buldı M N (77^{a/15}): meclis-i sâmi ve mahzar-ı kirâmilerine vâsıl oldukda V (79^{b/9-10})

3 buyurdılar M N (77^{a/17}): ü mu‘aṭṭar V (79^{b/12})

4 kıldılar M N (77^{a/18}): kılop buyurdılar:

آن لطف حق کسی که نه دیدست و نه شنید
شکرانه واجیست که در روزگار ماست

(“O Hakk’ın lütfu ki ne kimse görmüş ne de duymuş / Şükür vaciptir ki şimdi üzerimizdedir”) **Neşr** V (79^{b/13-15})

5 rihleti M N (77^{a/19}): hareketi V (79^{b/16})

6 naql ü hareketi M N (77^{b/1}): rihleti V (79^{b/17})

7 Selmân-ı Sâvecî’nin *Divân-ı Eş’âr*’ındandır. “Bizi günlerin gamı senin gözünden ayırdı / Ne diyelim ki günlerin kem gözü neler yaptı”

8 hicrândan M N (77^{b/6}): hicrânı V (80^{a/3})

9 “Ayrılık gecesi geldi, üzüntü tamamen ortaya çıktı / Gel ey baht, bir iş et ki işimiz arttı”

10 sa‘âdet-nevîdle M N (77^{b/13}): sa‘âdet-câvîdle V (80^{a/10})

11 ikrâm M N (77^{b/16}): in‘âm V (80^{a/13})

12 emîr-i M N (77^{b/17}): mîr-i V (80^{a/14})

13 ‘azîmet M N (77^{b/19}): ‘azîmet-i naql ü hareket V (80^{a/16})

Kıṭ'a:¹ای بی تو حرام زندگانی [N78^a]

خود بی تو کدام زندگانی

هر زندگی که بی تو باشد

مرگست بنام زندگانی²

Neṣr: Ḥālā bize ṭāḳat-i taṣavvur-ı vedā' mūmteni'dür, āyā taḥammül-i³ firāk [V80^b] ne keyfiyyetle mümkündür?"

Beyt:

هنوز سرو روآتم ز چشم باشد دور

دل از تصور دوری چو بید لرزانست⁴

Neṣr: Mîr-i pür-raḥmet daḥi⁵ bunlardan [M82^b] bu gûne ḥurḳat⁶ müşâhede itdiler ve⁷ dil-nüvâzlığa âğâz idüp eyitdiler:⁸ "Âyîn-i sipihr-i ğaddâr ve 'âdet-i çarḥ-ı cefākâr bu minvâl üzre ber-ḳarârdur ki her-âyîne keyfiyyet-i bâde-i vuṣlat⁹ dem be-dem ḥumâr-ı firḳatile zâyil ve ḥurşîd-nevîd-i şâdmânî ḥaṭṭ-ı isti-vâ-yı ḥaẓẓ-ı¹⁰ rûḥâniden zevâl-i ḥirmânile zâyil¹¹ olsa gerekdür.

Beyt:

فلک را نیست جزوی کار و باری

که یاریرا جدا سازد زیاری¹²

Neṣr: Hemân 'ale't-tevâtür ve't-tevâlî ḥayr du'âdan¹³ ḥâlî olmañ." deyü envâ'-ı tesliye buyurduklarında¹⁴ her biri şerâyiṭ-i mübârek-bâdı yerine getürdiler ve bu beytün âvâzesin firâz-ı kâḥ-ı Keyvân'a yetürdiler:

Beyt:

Eyledün 'azm-i sefer luṭf-i Ḥudâ yâruñ ola

Himmet-i ehl-i nazar ḳâfile-sâlâruñ ola

1 **Kıṭ'a** M: Rubâ'iyye N (77^{b/19}) V (80^{a/17})

2 Şems-i Tebrîzî'nin *Dîvân*'ındandır. "Ey sensiz haramdır yaşamak / Hem sensiz hangi yaşamak? / Her yaşamak ki sensizdir / Ölümdür yaşamak adına"

3 - M N (78^{a/3}): bâr-ı V (80^{a/19})

4 M: از N (78^{a/5}) V (80^{b/2})

"Ne kadar yürüyen selvim gözden uzak olsa da / Kalp uzaktan hayalinden söğüt yaprağı gibi titrer"

5 daḥi M N (78^{a/6}): - V (80^{b/2})

6 ḥurḳat M N (78^{a/6}): ḥurḳat-i firḳat V (80^{b/3})

7 itdiler ve M N (78^{a/7}): idicek V (80^{b/3})

8 eyitdiler M N (78^{a/7}): buyurdılar V (80^{b/4})

9 vuṣlat M N (78^{a/9}): muvâṣalat V (80^{b/6})

10 ḥẓ M: خط N (78^{a/11}) V (80^{b/7})

11 ḥirmânile zâyil M N (78^{a/11}): ḥirmâna mâyil V (80^{b/8})

12 "Dünyanın başka işi gücü yoktur / Ki işi yarı yârdan ayırmaktır"

13 'ale't-tevâtür ve't-tevâlî ḥayr du'âdan M N (78^{a/13-14}): 'ale't-tevâlî du'â-i ḥayrdan V (80^{b/9-10})

14 buyurduklarında M N (78^{a/15}): buyurdılar ve V (80^{b/10-11})

Neşr: Pes¹ hemân-dem² [V81^a] bir sâ'at-i ferhunde ve bir vaqt-i hucestede râyât-ı [N78^b] nuşret-âyâtı firâz ve tabl ü naqqâreyi demdeme-sâz idüp livâ-i Bosna'ya müteveccih olmuşlaridi. Çün³ ahâlî-i vilâyet bu haber-i pür-beşâret-den haberdâr oldılar,⁴ kemâl mertebe ferhat ve nihâyet şabağada behcet taşşıl idüp şağır u kebîr ve bernâ vü pîr zevk u şâdiden [M83^a] küleh-küşe-i sürûrî mâh-ı feleke irgürdiler ve cebîn-i kuvvet-i⁵ nâtiqayı zemîn-i şükr ü sipâs-ı hâzret-i⁶ Hâlîk'a sürdiler ve her birisi bu üslûb üzre tekellüm ve bu güne ebyâtla terennüm eylediler:

Şi'r:⁷ رفت انکه دل ز ظلمت غم تیره رنگ شد
و اندوه را بملک دل ما درنگ شد
آخر دهان چو گل بشکر خنده باز شد
انرا که همچو غنچه دل از غصه تنگ شد⁸

Neşr: Ol diyâr-ı celilü'l-i'tibârdan merd ü zen ve bîmâr u şaḥîḥu'l-beden hattâ eṭfâl-i mekteb envâ'-ı behcet ü ıtarabla mânend-i şâḥ-ı⁹ gül kelâm-ı qadîm-i Hâlîku'l-küllî başları üzre taḥammül idüp ol neyyir-i burc-iḳbâl ve âfitâb-ı câh u celâli envâ'-ı ta'zîm ü iclâlle istiḳbâl idüp hâlet-i mülâkâtı bu nazm-ı dil-peziirün [N79^a] âvâze-i bî-endâzesin [V81^b] heft-perde-i âsmân ve mesâmi'-i sükkân-ı evvân-ı Keyvân'a yetürmüşleridi:¹⁰

Şi'r li-münşî'ihî: Merhabâ iy rûşenâ-yı dide-i ğamm-didemiz
Merhabâ iy râḥat-efzâ-yı dil-i şûridemiz
Merhabâ iy rûḥ-baḥş-ı qalîb-ı fersûde-hâl
Merhabâ iy Yûsuf-ı Ya'qûb-ı cân-ı bî-mecâl

1 Pes M N (78^{a/18}): - V (80^{b/15})

2 - M N (78^{a/18}): cemi' ḥayl ü ḥaşem ve ḥuddâm-ı sidre-maḳâmdan biş ü kem dört yüz miqdârı nîze-keş ve âdû-küş merdân-ı rûz-ı kıtâl ve dilîrân-ı hengâm-ı ceng ü cidâl ki her biri

Beyt li-münşî'ihî: Qahramân-ı Zâl-heybet Zâl-i Rüstem-menḳabet
Erdeşîr-i Güsthem-ḥaslet Nerîmân-ḥaşşiyet

Neşr: dilâverlerle V (80^{b/15-19})

3 Çün M N (78^{b/3}): Tamâmet-i V (81^{a/3})

4 pür-beşâretten haberdâr oldılar M N (78^{b/3-4}): beşâret-eşerden V (81^{a/4})

5 kuvvet-i M N (78^{b/7}): - V (81^{a/7})

6 hâzret-i M N (78^{b/8}): - V (81^{a/8})

7 **Şi'r** M ("li-münşî'ihî" ibaresinin üzeri çizilmiştir.) N (78^{b/9}): **Nazm-ı Fârisi** V (81^{a/10})

8 "O gitti üzüntü zulmetinden kalpler karardı / Ve sıkıntı gönül yurdumuza yüklendi / Sonunda ağzı gül gibi şükür güllükleriyle açıldı / O ki üzüntüden kalbi gonca gibi büzülmüştü"

9 şâḥ-ı M N (78^{b/16}): nihâl-i V (81^{a/16})

10 buyurmuşlaridi M: yetürmüşleridi N (79^{a/2}) / yetürdiler V (81^{b/2})

Neşr: Mîr-i pür-ihtirâm¹ daği her birinüñ dehân-ı i'zâz u ikrâmla² ahvâlin isti'lâm buyurup devlet ü sa'âdetle³ maḳarr-ı muḳarrerlerinde ârâm itmişleridi. Bir zamân ahvâl-i [M83^b] ra'yyet ve istikmâl-i umûr-ı vilâyete⁴ mübâşeret buyurup çehre-i memleket ḫilye-i naşfet ü 'adâletden ḫâlî⁵ ve sâḫa-i ma'dilet-⁶mesâḫa-i memleket⁷ gerd-i fitne vü fesâddan ḫâlî kılınup⁸ rûy-ı zemîn gayret-i çarḫ-ı berîn olmuş idi.

Beýt:⁹ چنان جور گم شد بدورش که شاهین
دهد صعوه را آشیان بر مخالف¹⁰

Neşr:¹¹ Çün kâr-ı vilâyet kemâl-i 'adâletleriyle¹² muntazım ve esbâb-ı intizâm-ı ḫüsn-i ihtimâmlarıyla¹³ mülte'im oldı, hemîşe¹⁴ def-i ḫavâtır içün ferâğ-ı ḫâṭırla bezm-i 'işretde kâmrân¹⁵ olup ḫurrem ü ḫandân rûzgâr geçürürlerdi. Ve hemvâre [N79^b] meclis-i ma'ârif-bâr ve 'avârif-nişârlarında nüdemâ-yı şî'r-şî'âr ve fuzâlâ-yı fazîlet-iştihâr ḫâzır olurlardı ve maḫfil-i sa'âdet-ḳarînlerine¹⁶ pîrâye-i leṭâyif ve zîver-i ma'ârifile [V82^a] zîb¹⁷ ü zîver virürlerdi ve nâm-ı nâmîlerine her cânibden¹⁸ envâ'-ı ḫaşâyidle mürğ-i iḫsânlarını şâ'id ve celâyil-i ḫaşâyilleri¹⁹ ḫaḳḳında eṣnâf ü sâ'il resâyil ile şıla-i in'âmılarına vâsıl olurlardı. Hemîşe baht-ı tâze ve devlet-i cüvân gibi kâmrânlık ve âfîtab-ı cihân-tâb²⁰ gibi dirhem-feşânlık²¹ [M84^a] itmeden ḫâlî olmazlardı. Ḥulâṣa-i merâm ve bey-tü'l-ḫaṣîde-i kelâm, eyyâm-ı sa'âdet-encâmılarına 'adl-i kâmilleriyle fâl-i re'âyâ

1 pür-ihtirâm M N (79^{a/7}): rüşen-zamîr V (81^{b/6})

2 her birinüñ dehân-ı i'zâz u ikrâmla M N (79^{a/7}): dehân-ı luṭf ü ikrâmla her birinüñ V (81^{b/6})

3 devlet ü sa'âdetle M N (79^{a/8}): hezâr i'zâz ü ikrâmla V (81^{b/7})

4 ahvâl-i ra'yyet ve istikmâl-i umûr-ı vilâyete M: ahvâl-i ra'yyet ve istikmâl-i vilâyete N (79^{a/9-10}) / ḫimâyet-i vilâyet ve selâmet-i ra'yyete V (81^{b/8-9})

5 ḫâlî M: ḫâlî N (79^{a/11}) V (81^{b/10})

6 ma'dilet M N (79^{a/12}): felek V (81^{b/10})

7 memleket M N (79^{a/12}): eyâlet V (81^{b/11})

8 ḫâlî kılınup M N (79^{a/12-13}): bir ṭabaḳada ḫâlî kılınmış idi ki V (81^{b/11-12})

9 **Beýt** M V (81^{b/12}): **Şî'r** N (79^{a/14})

10 "Öyle çevre karardı ki şahin etrafta / Sanki kaptırmış yuvasını düşmana"

11 **Neşr** M N (79^{a/15}): - V (81^{b/13})

12 kemâl-i 'adâletleriyle M N (79^{a/16}): - V (81^{b/14})

13 ḫüsn-i ihtimâmlarıyla M N (79^{a/16-17}): - V (81^{b/14})

14 hemîşe M N (79^{a/17}): dâyimâ V (81^{b/15})

15 kâmrân M N (79^{a/18}): kâm-kâr V (81^{b/15})

16 maḫfil-i sa'âdet-ḳarînlerine M N (79^{b/3}): maḫzar-ı sa'âdet-maḳarrlarına V (81^{b/19})

17 zîb M N (79^{b/4}): zînet V (82^{a/1})

18 cânibden M N (79^{b/5}): ṭarafdan V (82^{a/1})

19 ḫaşâyilleri M N (79^{b/6}): ḫaşâyil-i ḫamîdeleri V (82^{a/2-3})

20 cihân-tâb M N (79^{b/9}): 'âlem-tâb V (82^{a/5})

21 dirhem-feşânlık M N (79^{b/9}): her rûz derâhim-feşânlık V (82^{a/5-6})

hümâyûn ve bezl-i şâmilleriyle hâl-i fuḳarâ reşk-i şervet-i Ḳārûn olmuş idi ve nehr-i sâ'il-i cûd-ı 'aṭâlarından ki nehr-i sâ'ilden münezzeh ü müberrâdur,¹ zen ü merd "Tevbe yoḥsulluḡa." deyüp ḳurı dünyâda genc bulmuş idi.²

Şi'r: خاصه زبهر کرم آید درم³
در گذر قافیه اینک کرم⁴

‘Âdet-i aḡyâr keremdür kerem⁵

Ḥaşlet-i ebrâr keremdür kerem

Ḳâfiledür mecd ü sa‘âdet hemîn

Ḳâfile-sâlâr keremdür kerem

**[N80^a] Livâ-i Bosna’da vâḳi’ olan ḡayrât ü meberrâtlarıdur ki
gülçehre-i tertîb-i muḳaddime-i nesîm ri‘âyet-i berâ’atle
mütenessim ḳılınmışdur.⁶**

Ol neyyir-i evc-i ihtirâm⁷ bir şâm-tâ-bâm eyyâm-ı sa‘âdet-fercâmların te’emmül ve rûzgâr-ı [V82^b] hidâyet-medârların tefekkür idüp buyurdılar ki: “Şükr-i bî-ḳıyâs⁸ ol Ḥâlîḳu’l-cinni ve’n-nâsa ki bu bende-i şermendesı ḡaḳḳın-da şudür u zuhûr bulan iḡsân-ı firâvân [M84^b] ve elṭâf-i bî-pâyân⁹ ḡâric-i ḡavşala-i¹⁰ yerâ’ ve dâḡil-i dâyıre-i¹¹ imtinâ’dur. Zîrâ evvelâ¹² berâziḡ-i insâ-

1 müberrâdur M N (79^{b/14}): müberrâ idi V (82^{a/10-11})

2 genc bulmuş idi M N (79^{b/5}): gence uğramışlarıdi V (82^{a/12})

3 آید M: آید N (79^{b/16}) / آمد V (82^{a/12})

4 “Tûl övgü ile ipeḡe döner / Kafıye yolunda budur kerem”

5 - M: **Şi’r li-münşî’ihî** N (79^{b/16}) / **li-münşî’ihî** V (82^{a/13})

6 - (M84^a’da 10, 11 ve 12. satırlar boş bırakılmıştır.) M: (Derkenarda yazılıdır. N79^b’de 19 ve N80^a’da 1 ve 2. satırlara bir önceki bölüm başlığı yazılmış ve daha sonra üzeri çizilmiştir.) N (80^{a/1-2}) / Livâ-i Bosna’da vâḳi’ olan ḡayrât ü meberrâtlarıdur ki gül-çehre-i tertîb-i muḳaddime-i nesîm ri‘âyet-i berâ’atle mütenessim ve cemâl-i bâ-kemâl-i temhid-i ‘ilel ve teşyîd-i esbâb-ı şifâh ve elbine-i ḡurûf u nuḡûṭla mütebessim olmuşdur. V (82^{a/16-18})

7 Ol neyyir-i evc-i ihtirâm M N (80^{a/3}): - V (82^{a/19})

8 bî-ḳıyâs M N (80^{a/5}): bî-ḳıyâs-ı bedî’u’l-esâs V (82^{b/2})

9 bî-pâyân M N (80^{a/8}): bî-pâyânı V (82^{b/4})

10 - M N (80^{a/8}): taḡrîr-i V (82^{b/4})

11 - M N (80^{a/8}): ḡadd-i V (82^{b/5})

12 - M N (80^{a/9}): ḡabâ-yı isti’dâd-ı heyûlânîmi tîrâz-ı şuver-i nev’iyye-i cismânîyle muṭarraz itdükde ḡaṭṭân-ı emâkin-i şâkin ü şâbit ve sükkân-i eḡâlim-i şavâmitden dest-i eyâdî-i sermedîsi imdâdıyla mu‘azzaz ü mümeyyez ḳılınup ḡavâfil-i erkân-ı cism-i nâ-tüvânî ser-menzil-i ‘âlem-i nâmiyyede iskân eyledi. Te‘âlallâḡ luṭf-i tâmm ü kâmilî ve iḡsân-ı mâ-lâ-keḡâm-ı şâmilî ol dâyırede dâḡi ferâmûş itmeyüp şehristân-ı tenûn ve ḡal’a-i çâr-divâr-ı bedenûn zimâm-ı taşarrufın şaḡne-i ruh-ı ḡayvânînin keff-i kifâyetine tevkil buyurdi.

niyyeden¹ tih-i dālâlet ve hâviye-i hayvâniyyetde kıomayup medâr-ı sa'âdet-i dü-cihânî ve cevher-i nefis-i kân-ı imkânî olan şeref-i İslâm'ı² bu faķır-i cânîye erzânî buyurdu. Ba'dehü³ kevâķib-i şâli' ufķ-ı iķbâlden şâli' ve Nesr-i Tâyir-i meřâlib⁴ burc-ı câh u celâlde vâķi' [V83^b] olup ser-i hayât-ı hidâyet-'âlâmetim

Meşnevî:

خداوندا ز هستی ساده بودیم
ز قید نیستی آزاده بودیم
نخست از نیست ما را هست لڑدی
بقید آب و گل پا بست لڑدی
ز ضعف و نا توانایی رھاندی
ز نادانی بدانایی رساندی

(Molla Câmî'nindir. "Allah'ım varlıktan sade idik / Yokluk kaydından azade idik / Önce yoktan bizi var ettin / Su ve toprak kaydına ayağımızı bağladın / Zayıflık ve yeteneksizlikten kurtardın / Cehaletten ilme kavuşturdun")

Nesr: Lâ-cerem memâlik-i şabâyi'-i erkân sultân-ı sa'âdet-nişân-ı beşerîyyet-'unvânsız şekl-i behâyimde hayrân ü hâyim olmağı nâ-mülâyim görüp serir-i dil ve şaşr-ı [V83^a] cenânı sultân-ı ruh-ı insânîniün ki emr-i Raḥmânî ve laṭife-i Rabbânîdür, pây-i taḥt-ı sa'âdet-âşiyânı idüp ümerâ vü muḥarrebân-ı havâss-ı bedî'u'l-kıyâs-ı nîrûyi ve ḥafıyyü'l-esâs-ı derûnı ile eṭrâf ü eknâfın tezyîn ü tekmil ve düş-ı sa'âdet-nuḳûşına bâr-ı emânet-i ezeliyi taḥmil eyledi.

Beyt:

آسمان بار امانت نتوانست کشید
قرعة کار بنام من دیوانه زدند

[Hâfız-ı Şîrâzî'nindir. "Gök bile emanet yükünü çekemedi de / Bu işi görmek için kura çektiler, bu divaneye isabet etti" (*Hâfız Divânı*, s. 130).]

Nesr: Ve tercemân-ı heftâd-lisân-ı dili ki şadr-nişân-ı çâr-řâķ-ı âb u gildür, müdebbir-i umûr-ı denîyi mu'allim-i 'ulûm-ı ledünnî kıldı.

Şî'r:

غیر نطق و غیر ایما و سجل
صد هزاران ترجمان خیزد ز دل
ز آنکه دل جوهر بود گفتن عرض
بس طفیل آمد عرض جوهر غرض

(Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sindendir. "Konuşmasız, imasız ve kayıtsız / Gönülünden yüz binlerce tercüman yükselir / Çünkü gönül cevherdir, söz söylemekse araz / Bu yüzden maksat cevherdir, araz ise ona bağlıdır") **Nesr:** ve V (82^{b/5} - 83^{a/12})

1 - M N (80^{a/9}): daḥi V (83^{a/12})

2 İslâm'ı M N (80^{a/12}): İslâm ve ittibâ'-ı Şerî'at-i Seyyid-i enâmı V (83^{a/14-15})

3 Ba'dehü M N (80^{a/12}):

Kış'a:

آدمی زاده طرفه معجونست
وز فرشته سرشته وز حیوان
گر بدین میل میکند کم ازین
ور بدان میل میکند به از آن

[Celâleddîn-i Devvânî'nindir. Eş'arî kelâm âlimi Ebû Abdullâh Celâleddîn Muhammed b. Es'ad b. Muhammed ed-Devvânî es-Siddîkî hakkında daha fazla bilgi için bk. Harun Anay, "Devvânî", *TDV İA*, c. IX, İstanbul 1994, s. 257-262. "Âdemoğlu bir parça macundur / Melek ve hayvan karışımıdır / Eğer buna meyletse bundan aşağı / Ve eğer ona meyletse ondan yukarı"]

Nesr: Bu cümleden şofıra V (83^{a/15-18})

4 - M N (80^{a/13}): ü me'ârib V (83^{a/19})

efser-i¹ bâ-kerâmet-i emâretle muḥallâ ve âyîne-i menâkıb-ı ‘aliyyemi mışkal-ı ‘adl ü dâdla mücellâ eyledi.

Mısrâ’:²

فحمدا ثم حمدا ثم حمدا³

Nazm ez-Subḥatü’l-Ebrâr:⁴ کی شود در نظر خرده شناس
منتهی سلسلهٔ شکر و سپاس

شکر فضلش چو عطای دگرست
باعث شکر ثنای دیگرست⁵

هر که جانیش بود در بدنی
گر شود هر بن مویش دهنی⁶ [N80^b]

توانند که آرند بجای
شکر موئی ز کرمهای خدای⁷

Neşr: Ve daḥi şarrāfân-ı dükkân-ı zamân ve cevheriyân-ı bâzâr-ı kevn ü mekân katında bu daḥi âfâtâb-ı ‘âlem-tâbdan rüşen ü ‘âyândur ki devlet-i dünyâya şifte olmak [M85^a] hilâf-ı ‘aql-ı şaḥîlḥ ve mâl ü menâle firîfte kılınmaḥ muḳteżâ-yı cehl-i şariḥdür. Zîrâ devlet-i rûzgâr-ı nâ-pâyidâr⁸ bir metâ’-ı müste‘ârdur ki her

1 ḥayât-ı hidâyet-‘alâmetim efser-i M N (80^{a/14-15}): sa‘âdet-maḳarr-ı vücûdumı tâc-ı V (83^{b/1})

2 “Hamd olsun, yine hamd olsun, yine hamd olsun”

3 - M N (80^{a/17}):

Rubâ‘iyye:

بی لطف تو من قرار نتوانم کرد
احسان ترا شمار نتوانم کرد

کر بر تن من زبان شود هر موئی
یک شکر تو از هزار نتوانم کرد

(Ebû Sa‘îd Ebû’l-Hayr’ındır. Okuduğu âşıkâne rubailerıyla tanınan Horasanlı mutasavvıf Ebû Sa‘îd Fazlullâh b. Ebû’l-Hayr Ahmed b. Muhammed el-Meyheni hakkında daha fazla bilgi için bk. Tahsin Yazıcı, “Ebû Sa‘îd-i Ebû’l-Hayr”, *TDV İA*, c. X, İstanbul 1994, s. 220-222. “Ben senin lütfun olmadan bir an karar kılamam / Senin ihsanlarını tek tek sayamam / Bedenimdeki her kıl gelse de dile / Şükürün binde birini yapamam bile”) V (83^{b/3-5})

4 **Nazm ez-Subḥatü’l-Ebrâr** M: Şi‘r N (80^{a/17}) / Şi‘r V (83^{b/6})

5 M: دگرست / M: دگرست N (80^{a/19}) V (83^{b/7})

6 - M N (80^{b/1}):

ابدالدهر سخن ساز کند
پرده از نوی و کهن باز کند

{Molla Câmi’nindir. “Sonsuza dek konuşup / Yeni ve eski üzerindeki perdeyi açsalar da” [*İyilerin Tesbihi* (*Subḥatü’l-Ebrâr*), s. 27].} V (83^{b/9})

7 M: موئی / M: موئی V (83^{b/10}) / M: موئی N (80^{b/2})

Molla Câmi’nindir. “İncelikleri bilen kimsenin gözünde / Şükür ve hamd zincirinin son bulmasına imkân var mı? / Onun fazlına şükür yeni bir ihsan olduğundan / Yeni bir şükür ve senaya sebeptir / Bir bedende bir can olur da / O beden her kılının ucu bir ağza dönüşürse / Allah’ın ihsan ettiği bir tüyün bile şükürünü / Yerine getiremezler” [*İyilerin Tesbihi* (*Subḥatü’l-Ebrâr*), s. 27].

8 devlet-i rûzgâr-ı nâ-pâyidâr M N (80^{b/6-7}): bu V (83^{b/14})

gün fersüde-i dest-i âhar ve bir pîre-zâl-i¹ ğaddârdur ki her şeb² hem-hâ^vbe-i şevher-i diğerdür.

Şi'r:³

دولت دنیا که تمنا کند
باکه وفا کرد که با ما کند

مغز وفا نیست درین استخوان
بوی آمان نیست درین خاکدان⁴

Neşr: Zîrâ bu dehr-i ğaddâr ve bu sipihr-i nâ-sâz-kâr câyizdür ki sehl müddetde [V84^a] tomar-ı ‘ahd-nâme-i kâm-kâriyi’⁵ ﴿كَطَيِّ السَّجَلِ لِلْكُتُبِ﴾ tayy idüp mezellet-i⁶ h^vâriye tebdil kıla⁷ ve şaḥîfe-i baḥtiyâriye nevmîdlik raḡamın çeküp âfîtab-ı devleti burc-ı nekbete taḥvîl eyleye.

Beyt:

مشو مغرور مال و جاه دنیا
که دنیا یاد دارد چون تو بسیار⁸

Neşr:⁹ Ehl-i tecrîbe vü hâl olanlar ‘Manşîb elde dest-mâldür.’ demişlerdür. ‘Âkıl u câzim olana be-her-hâl¹⁰ lâ-büdd ü lâzımdur ki [N81^a] ellerden örnek alup dest-mâl elde iken dîde-i¹¹ başîretten ğubâr-ı ğafleti sile ve ḡadr-i câh u ‘izzeti ve kıymet-i manşîb u devlet ü sa‘âdeti¹² bile.

Beyt li-münşî’ihî:

[M85^b] Ḳadrini bil Ḥaḡḡ saña virdiye câh u devleti
Her ḡar-ı nâdâna lâyıḡ görme cell-i himmeti

Neşr: Ve bu daḡı ma‘lûmdur¹³ ki ‘alâmet-i nüfûs-ı ‘âlî-i maḡall ve emâret-i hüş-nüdi-i Pâdişâh-ı bâr-ġâh-ı ezel oldur ki her devletüñ ‘âḡıbeti let ve her lezzet

1 pîre-zâl-i M N (80^{b/8}): pîr-zâl-i V (83^{b/16})

2 şeb M N (80^{b/9}): ġice V (83^{b/16})

3 Şi'r M: **Nazm** N (80^{b/9}) V (83^{b/16})

4 Nizâmî-i Gencevî'nindir. “Dünya devletini özleyen kimdir? / O kime vefa gösterdi ki bize de göstere / Bu kemiklerde vefa iliği yoktur / Bu toprak üstünde kurtuluş kokusu yoktur” (*Mabzen-i Esrâr*, s. 78, 116).

5 “Yazılı kâğıt tomarlarının düürülmesi gibi [göğü düreceğimiz günü düşün].” (*Enbiyâ*, 21/104)

6 mezellet-i M N (80^{b/15}): mezellet ü V (84^{a/2})

7 kıla M N (80^{b/15}): - V (84^{a/2})

8 dar M: دارد N (80^{b/17}) V (84^{a/5})

Feriddüdin-i Attâr'ın *Esrâr-nâme*'sindendir. İranlı meşhur şair ve mutasavvî Feriddüdin-i Attâr hakkında daha fazla bilgi için bk. M. Nazif Şahinoğlu, “Attâr, Feriddüdin”, *TDV İA*, c. IV, İstanbul 1991, s. 95-98. “Olma mağrur dünyanın mal ve makamına / Ki dünya senin gibisini çok gördü”

9 **Neşr** M V (84^{a/5}): - N (80^{b/18})

10 be-her-hâl M N (80^{b/19}): - V (84^{a/7})

11 debdebe-i M: dîde-i N (81^{a/1}) V (84^{a/8})

12 manşîb u devlet ü sa‘âdeti M N (81^{a/3}): manşîb-ı devleti V (84^{a/9})

13 ma‘lûmdur M N (81^{a/6}): ma‘lûm-ı eḡâşî vü edânî ve mefhûm-ı muḡsin ü cânîdür V (84^{a/12-13})

taḳallübât-ı eṭvârla zillet olıcağın zevk idüp rāh-ı ğafilete gitmemek gerekdür
ve¹ kâfile-i furşatı² evhâl-i baḫâletle 'avk itmemek gerekdür.

Şi'r: زان پیش که دست ساقی دهر
در شربت دولت افکند زهر
از سر بنه این کلاه و دستار
جهدی بکن ودلی بدست آر³

Nesr: [V84^b] Bi-ḫamdillâhi te'âlâ⁴ metâ'-ı dünyâdan ol mıḳdâra iḳtidârım vardır ki andan ziyâdeye iftikârım yokdur. Hâlâ bu emri lâıyık ve bu şerbeti mizâcıma muvâfık görürin ki eger bu bende-i şermendeye tevfiḳ-i ḫâzret-i Bârî yâr olursa baḳıyye-i 'ömr-i girân-mâyeyi tevfir-i ḫayrât ve tekşir-i ḫasenâta şarf idüp zıkr-i cemil ve ecr-i cezilimi şafḫa-i rûzgârda yâdigâr koyam [N81^b] ve fâ'ide-i in'âmımı ḫâşş u 'amma 'amm ve 'â'ide-i⁵ câhımdan nevâle-i feyzimi 'ale'd-devâm eyleyem, ki bu ma'nâda buyurmuşlardır:⁶

Kıṭ'a-i Hâfız:⁷ توانگرا دل درویش را بدست آور
که مخزن زر و گنج درم نخواهد ماند [M86^a]
برین رواق زیرجد نوشته‌اند بزر
که جز نکویی اهل کرم نخواهد ماند⁸

Nesr: Şubḫ-dem ki âfitâb-ı nûrânî mânend-i yâḳût-ı rummânî ufḳ-ı küngüre-i⁹ âsmâniden âşikâr olup âşâr-ı¹⁰ envârını eṭrâf-ı 'aleme nişâr itdi, mîr-i rûşen-zamîr dahî ḫâl-i ḫayâl-i şebâneyi miyâne getürüp derḫâl cidd-i vâfi ve sa'y-i kâfi ile cell-i himmetlerin te'sis-i mebânî-i¹¹ ḫayrâta maşrûf ve 'inân-ı yekrân-ı niyyetlerin¹² taḫşîl-i menâfi'-i meberrât semtine ma'tûf buyurmak maḳşûd-ı

1 idüp rāh-ı ğafilete gitmemek gerekdür ve M N (81^{a/9-10}): itdükden soñra V (84^{a/16})

2 - M N (81^{a/10}): ser-menzil-i vuşûl-i sa'âdetden V (84^{a/16-17})

3 M: دلی N (81^{a/13}) V (84^{a/19})

"İlk önce dünya sâkisinin eli / Devlet şerbetine zehir koyar / Ayır başından bu kavuğu ve sarığı / Gayret et ve gönül kazan"

4 Bi-ḫamdillâhi te'âlâ M N (81^{a/13}): Bi-ḫamdillâh ki V (84^{b/1})

5 - M N (81^{b/1}): mâ'ide-i V (84^{b/8})

6 ki bu ma'nâda buyurmuşlardır (معناد) olarak yazılmıştır.) M N (81^{b/2}): - V (84^{b/8})

7 **Kıṭ'a-i Hâfız** M: Kıṭ'a N (81^{b/3}) V (84^{b/9})

8 Hâfız-ı Şîrâzî'nindir. "Zengin kişi, yoksulun gönlünü ele al / Çünkü altın mahzeniyle gümüş hazinesi ebedi kalmaz / Bu zeberced kemere altınla yazdılar / Kerem ehlinin iyiliğinden başka her şey fani" (*Hâfız Divânı*, s. 120).

9 م N (81^{b/8}): م N (84^{b/14})

10 âşâr-ı M N (81^{b/8}): âyide-i V (84^{b/14})

11 م: م N (81^{b/11}) V (84^{b/17})

12 yekrân-ı niyyetlerin M N (81^{b/12}): âzîmetlerin V (84^{b/18})

şerîfleri olup¹ livâ-i mezbûr tevâbi‘inden Bosna [V85^a] Sarâyı demekle ma‘rûf şehri cennet-âbâdda ki mâ-şadağ-ı kelâm-ı Hâlıkü'l-'ibâd-ı ﴿لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ﴾² ve hâl-i çehre-i memâlik ve sarây-ı³ hıyâz u gıyâz-ı seb‘-erâ’ikdür, hevâyı rûh-bahşından dem-i ‘İsâ ber-nefes ve çeşme-i âb-ı hayât cüybâr-ı şîrîn-ğarekâtından⁴ muhtebedür.

[N82^a] Şi‘r: جو مرغ عیسی اگر پیکری کنند ز گل
زامتحان فکنندش بیاغ از دیوار⁵
ز لطف آب و هوایش عجب نباشد اگر⁶
یکی حیات با و بخشد و یکی رفتار⁷

Neşr: Dâymâ âb-ı revân-ı gülistânı cihân-ı güzêrânda⁸ âsib-i tâb-ı [M86^b] âfîtabdan gürişân olup saye-i eşcârında hoş geçer ve her zamân bih-ı dirahşân-ı sidre-mağâmı kenâr-ı cüybârda âb-ı revânından şerbet-i zülâl içir. Ve dem be-dem nesim-i eşâr ki tercemân-ı erkân-ı gül-zârdur, dirahş-ı bîdle cüybâr miyânında bu güne mükâleme vü müsâmereyi gûş-ı hûş-ı ulû’l-ebşâra îşâl eyler.⁹

Kıt‘a: Bîd âba didi ki feyzînden
Dâymâ şerbet-i zülâl içirüz
Âb da bîde didi biz de siziñ
Dem be-dem sâyeñüzde hoş geçerüz

Neşr: Nüzhet-i sebze-zârı reşkinden bağ-ı Havernağ vîrân ve lefâfet-i eşcâr-ı şükûfe-dârı hasretinden ezhar-ı şevâbit ü [V85^b] seyyâr ser-gerdândur. Dâye-i gâdiye benât-ı nebâtuñ¹⁰ hemşiresi ve meşâtta-i nâmiye ebkâr-ı ezharınuñ qadîmî câriyesidür. Ağşân-ı bânı mânend-i bâlâ-yı cüvânân kabâ-yı lâlê-gün geymişdür ve şanavber-i nevberi¹¹ ‘Alevîler gibi [N82^b] sebz-‘amâme şarınmış-

1 buyurmak mağşûd-ı şerîfleri olup M N (81^{b/13-14}): buyurup V (84^{b/19})

2 “Şehirler içinde benzeri kurulmamış [olan]” (Fecr, 89/8)

3 sarây-ı M N (81^{b/17}): sevâd-ı nüsha-i V (85^{a/3})

4 âb-ı hayât cüybâr-ı şîrîn-harekâtından M N (81^{b/19}): zulumât-ı âb-ı hayât muzâhâtından V (85^{a/5})

5 fkenndş M: fkenndş N (82^{a/2}) V (85^{a/6})

6 لطف آب و هوایش M N (82^{a/3}): لطف و آب و هوایش V (85^{a/7})

7 “İsa kuşu gibi olsa balçıktan heykel / İmtihanla düşürürler duvardan bağa / Hayret edilmez su ve hava lütfundan olsa / Biri onunla hayat verir diğeri huylar”

8 âb-ı revân-ı gülistânı cihân-ı güzêrânda M N (82^{a/5}): cihân-ı güzêrânda âb-ı revân-ı gülistânı V (85^{a/9})

9 eyler M N (82^{a/11}): ider V (85^{a/15})

10 nebâtuñ M: nebâtınuñ N (82^{a/16}) V (85^{b/1})

11 şanavber-i nevberi M N (82^{a/19}): ser-i sehîsi V (85^{b/4})

dur. Şaḥîfe-i¹ kitâb-ı âbî âyet-i kerâmet-meşhûn-ı² ﴿وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ﴾ ile muḥaşşâ ve levḥa-i³ zümür-rûdin sebze-zârı⁴ ﴿فَانْظُرْ إِلَىٰ أَثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ﴾ âyetiyle muḥallâ olmuşdur.⁵ Gâhî şâh-zâde-i berg-i gül [M87^a] temâşâ-yı eṭrâf içün ʔa-raf-ı gül-zâra açılşa

Mısrâ': باغ سازد برگ گل را مرکب از باد صبا⁶

Neşr: ve gâh nihâl-i serv-bâlâ 'âlem-i şibâda bād-ı şabâya baş ʔoşup hevâya yeltenmesün deyi

Mısrâ': باغبان بر پای سرو از آب گیرد سلسله⁷

Neşr: her nihâl-i miyânınuñ⁸ eşkâl-i ešmârdan kâmeti dâl ve her meyve-i şeker-âmizi ḥasretinden şehd-i bî-mişâl-i münkesirü'l-bâldür.⁹ Ešmâr-ı rebî'î vü ḥarîfî ve şitevî vü şayfî ile dükkân-ı gülşen¹⁰ ol gûne müzeyyendür ki sîb-i bî-âsîbi gâbgâb dilberler gibi bûy-ı ḥîle ve niçe rengle dil-i 'uşşâkı almada-dur. Ve her emrûd-ı şekker-âlûdı [V86^a] ʔatar-ı nebâtdan birer rûddur¹¹ ve yâḥûd âb-ı ḥayâtla memlû birer şurâḥî-i zer-endüddur. Ḥâşılı her meyvesi birer baş mükerrer¹² şekker ammâ ayva-yı âbdârı cümlesinden bihterdür. Ve daḥî¹³ ḥavâlîsinde vâḳi' olan her kûh-ı pür-şükûhı ʔımme-i himmeti ʔubbe-i¹⁴ âsmâna degürmiş ve tîg-i sebz-fâmı sipîhr-i mîhr ü mâha yetürmiş. Ğâyet-i [N83^a] 'ulûv ve nihâyet-i¹⁵ irtifâ'dan mülâşık-ı Süreyyâ ve mu'âniḳ-ı zürre' ve terâkim-i ešcâr ve tezâḥim-i şâḥ-sârından [M87^b] ʔımme-i kullelerine ittîşâl

1 Şaḥîfe-i M N (82^{b/1}): Şaḥḥa-i V (85^{b/5})

2 "... ve içlerinde pınarlar fışkırttık." (Yâsîn, 36/34)

3 levḥa-i M N (82^{b/2}): levḥ-i V (85^{b/6})

4 "Allah'ın rahmetinin eserlerine bak! ..." (Rûm, 30/50)

5 - M N (82^{b/3}):

Naẓm:

صد هزاران کلی شکفته درو

سبزه بیدار و آب خفته درو

هر کلی گونه گونه از رنگی

بوی هر گل رسیده فرسنگی

(Nizâmî-i Gencevî'nin *Heft Peyker* adlı mesnevisindendir. "Yüz binlerce gül onda açılmış / Otlar yeşil, su duru / Her gül çeşit çeşit renklerde / Her gülün kokusu bir fersah uzaklığa ulaşır") **Neşr** V (85^{b/7-9})

6 "Gül yaprağını başa çevirir esen sabâ rüzgârı"

7 "Bağı baş gözle düzenli sulasâ"

8 miyânınuñ M N (82^{b/8}): meyyâlinüñ V (85^{b/14})

9 - M N (82^{b/10}): Envâ'-ı V (85^{b/16})

10 gülşen M N (82^{b/12}): bostân (Üzerine "gülşen" yazılmıştır.) V (85^{b/17})

11 rûddur M N (82^{b/14}): rûd V (86^{a/1})

12 birer baş mükerrer M N (82^{b/16}): mükerrer birer baş V (86^{a/2})

13 daḥî M N (82^{b/17}): - V (86^{a/3})

14 himmeti ʔubbe-i M N (82^{b/18}): himmeti zirve-i V (86^{a/4})

15 nihâyet-i M N (83^{a/1}): - V (86^{a/6})

nazar-ı ‘aql u hayâlde mevsûf-ı şîfat-ı imtinâ’dur.¹ Câme vü ‘amâmeleri ebr² u
 kar, güyâ birer şeyh-i pür-vaqârdur³ ki ber-mücib-i ⁴﴿وَالْجِبَالُ أَوْتَادًا﴾ pây-ı şebâ-
 tı dâmen-i temkine çekmiş ve ‘uyûn-ı gün-â-günından⁵ seyl-i şirîşk-i lâle-günü
 ruhsâre-i deşt-i⁶ hâmuña dökmiş. Ve ol şehir-i cennet-âsanuñ⁷ leţâfet-i hevâ ve
 tarâvet-i âbî te’şîrinden kemâl-i ‘iffetle ârâste ve gâyet-i ‘aql u kiyâsetle pîrâste,
 mümtâz-ı zamân ve nâdire-i devrân ehl-i tab‘ âdemileri hüveydâ ve serv-ı kadd ve
 lâle-ı hadd⁸ cüvânları peydâ olur ki her biri bu ebyâta mâ-şadağ olmağa elyağdur:⁹

Şî’r:¹⁰ [V86^b]

Râhat-efzâ-yı cân u dil gâret-gerân-ı ‘aql u dîn

Dâm-ı gâzâlân-ı Çigil reşk-i nigâristân-ı Çîn

Îkâmetde şâh-ı müntehâ pehlûda sîm-i bî-bahâ

Ruhsârı mir’âtü’ş-şafâ reftâra gelse nâzenîn

Her bir cüvân-ı serv-ı kadd gonçe-dehân ü lâle-ı hadd

Rûyında konmuş bî-‘aded Hindû-yı hâl-i ‘anberîn

Neşr:¹¹ Hulâşa-i maķâl¹² ol şehir-i bî-mişâl-i¹³ cennet-timşâlûñ [N83^b] vaşf-ı
 menâķib ve zîkr-i ‘acâyib ü ġarâyibi bî-şekk ü irtiyâb¹⁴ hâric-i havşala-i kitâb-ı
 müşğîn-niķâbdur. Evlâ budur ki dîde-i meşşâta-i hâtır, cemâl-i nev-‘arûs-ı

1 - M N (83^{a/3}):

Şî’r:

عقابی که واقع شدی بر فرازش
 نبودیش جز نسر طایر مصاحب
 زحل را نهان بود در برف پیکر
 چو هندوی در کاھدان کشته هارب

(“Kartal Takımyıldızı yükseklerde görünse / Tâyir Yıldızı’na arkadaş yoktur / Zühal kar kütlesi içinde
 gizlenir / Bir bençeğin samanlıkta kaybolması gibi”) V (86^{a/8-10})

2 - M: ایر N (83^{a/4}) V (86^{a/11})

3 pür-vaqârdur M N (83^{a/4-5}): pür-vaķâr ve taķvâ-şî’ârdur V (86^{a/11-12})

4 “... dağları da birer kazık yapmadık mı?” (Nebe’, 78/7)

5 ‘uyûn-ı güyâ-günından M: ‘uyûn-ı gün-â-günından N (83^{a/6}) / çeşm-i giryânından V (86^{a/13})

6 deşt-i M N (83^{a/7}): - V (86^{a/14})

7 Ve ol şehir-i cennet-âsanuñ M N (83^{a/8}): Ol diyâr-ı celilü’l-i’tibârûñ V (86^{a/14-15})

8 - M N (83^{a/11}): biri birinden müstesnâ V (86^{a/18})

9 ebyâta mâ-şadağ olmağa elyağdur M N (83^{a/12-13}): ebyâtuñ mâ-şadaķıdur V (86^{a/19})

10 **Şî’r** M: **Şî’r li-münşî’ihî** N (83^{a/13}) / **Nazm li-münşî’ihî** V (86^{b/1})

11 - M N (83^{a/19}): Ve ba’zî dilin bilmeyüp dil-dâde ve dâm-ı zulf-i ‘anber-fâmına üftâde olduğum dil-
 rubâlarından sebeb-i ülfet ve bâ’iş-i muşâhabet olsun deyü vilâyetlerin şordukda vâķi’ olan hâl rişte-i
 maķâl bu üslûb üzere keşide kılınmışdur.

Beyt:

سئلنا جنس ذاك الاعجمی الغر ادبنا
 فاعرض وجهه عنا فقال مغاضبا بنا

(“Bizi edeplendiren o asil a’cemîye milletini sorduk / Bize kızarak yüzünü çevirdi ve dedi ki”) **Neşr** V (86^{b/7-12})

12 maķâl M N (83^{a/19}): me’âl V (86^{b/13})

13 bî-mişâl-i M N (83^{a/19}): bî-mişâl ve V (86^{b/13})

14 bî-şekk ü irtiyâb M N (83^{b/1}): bî-irtiyâb V (86^{b/14})

*mâ-hüve'l-mağşûda*¹ nâzır [M88^a] ola. Pes mîr-i rûşen-zamîrûn şehri-i mezbûra kemâl-i maḥabbetleri ve ḥalkıyla nihâyet derecede ülfetleri olmağın ba'zı hayrât-ı lâzime ve ḥasenât-ı mühimme ihdâs itmek ḥâtırası ḥâtır-ı hayr-endişlerine ḥalecân [V87^a] itdükde² eḥibbâlarından bir merd-i Hızır-simâ sebîl-i ḥasenâta râh-nümâ³ olup şehri-i mezbûruñ⁴ birkaç mevzi'de mâya mâye-i ihtiyâcın⁵ imâ ve ḥuzûr-ı şeriflerine⁶ mâ-hüve'l-mağşûdî çeşme-sâr-ı dehândan⁷ icrâ itdi ve cānib-i hayra ḥâtır-ı deryâ-mağâtırların şu gibi ağıttı. Pes⁸ hemân sâ'at himmet-i vâlâ-nehmetlerin *mâ-vaẓa'a lehûsına*⁹ şarf idüp şehriñ mâya zarûret-i tamâm ve ihtiyâc-ı mâ-lâ-kelâmı olan mevâzi'e¹⁰ cāy-ı ba'idden māl-i mevfûr bezl¹¹ idüp âb-ı hayâtile mâlî çeşmeler¹² binâ itmişler idi¹³ ki tâb-ı âfâtâbdan ḥarâret-i mâsı olup cüyân-ı âb olanlara her çeşme âb-ı hayâtıdan bir eşme olup¹⁴ kelâm-ı kerâmet-meşḥûn-ı¹⁵ ﴿عَيْنَا يُشْرَبُ بِهَا الْمُقْرُونُ﴾ mefhûmın 'ayân eylerdi. Ve zûlemâ-yı germâ ve yağmâ-yı 'ataşdan [N84^a] gürizân olanlara her ser-i mâ, şiddet-i sermâda¹⁶ vâye-i hayât-ı tâze ve sermâye-i [M88^b] zevk-i bi-endâze bağışlayup kelâm-ı bedi'ül-intizâm-ı¹⁷ ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ tefsîrin bi't-tamâm lûle-i dehândan revân eylerdi. Ve daḥi şehri-i mezbûr ḥalkınuñ tefhîm-i âdâb-ı dîn ve ta'lim-i Qur'ân-ı Mübîn¹⁸ için bir mu'allim-ḥâneye [V87^b] kemâl-i ihtiyâcların¹⁹ şehride olan ḥulefâ vü ḥ'âce mîr-i sa'âdet-minhâca i'lâm²⁰ itdüklerinde bir laṭîf maḥallinde²¹ bir mu'allim-ḥâne binâ itmişler idi ki bütün dünyâya mu'âdil, belki iki

1 mâ-hüve'l-mağşûda M N (83^{b/3}): mağşûda V (86^{b/16})

"mâ-hüve'l-mağşûd": "istenilen şey" manasına gelen Arapça ibare.

2 itdükde M N (83^{b/7}): itmiş idi V (87^{a/1})

3 râh-nümâ M N (83^{b/8}): reh-nümâ V (87^{a/2})

4 şehri-i mezbûruñ M N (83^{b/9}): şehriñ V (87^{a/2})

5 ihtiyâcın M N (83^{b/9}): ihtiyâcların V (87^{a/3})

6 ḥuzûr-ı şeriflerine M N (83^{b/10}): - V (87^{a/3})

7 - M N (83^{b/10}): ḥuzûr-ı şeriflerine V (87^{a/4})

8 Pes M N (83^{b/12}): - V (87^{a/5})

9 "mâ-vaẓa'a lehû": "kendisine tayin olunan" manasına gelen Arapça ibare.

10 mevâzi'e M N (83^{b/14}): mevâzi'den yedi sekiz maḥallde V (87^{a/8})

11 bezl M N (83^{b/15}): ḥarc V (87^{a/9})

12 çeşmeler M N (83^{b/15}): çeşme-sârlar V (87^{a/9})

13 itmişler idi M N (83^{b/16}): itdiler V (87^{a/10})

14 çeşme âb-ı hayâtıdan bir eşme olup M N (83^{b/17-18}): çeşmesi eşme-i âb-ı hayâtıdan nişân virüp V (87^{a/11-12})

15 "Bir pınar ki Allah'a yakın olanlar ondan içerler." (Mutaffifin, 83/28)

16 şiddet-i sermâda M N (84^{a/1}): şiddet-i sermâdan V (87^{a/14-15})

17 "... ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi ..." (Enbiyâ, 21/30)

18 Qur'ân-ı Mübîn M N (84^{a/5}): kelâm-ı Rabbü'l-âlemîn V (87^{a/19})

19 ihtiyâcların M N (84^{a/6}): ihtiyâcları var idüğün V (87^{b/1})

20 sa'âdet-minhâca i'lâm M N (84^{a/7}): sa'âdet-dibâcenün sem'-i şeriflerine ilkâ V (87^{b/2})

21 laṭîf maḥallinde M N (84^{a/7-8}): mürtefi' maḥallde ki mu'âniḳ-i eyvân-ı Keyvân ve mülâşık-ı küngüre-i bâm-ı Zühâl idi, V (87^{b/4})

‘āleme muḳābil olsa ḳābil idi. Ve mu‘allim-ḥānede atası ve anası olmayan yigirmi yetime ‘āḳıl ü bālīg olunca yılda bir çuḳa ve altı ayda birer çift ṭon gönlek ve ḳu-şak ve bābūç ve ‘araḳıyye virilmege şarṭ idüp¹ her gün niçe ḥūrşid-rūyān ḡurūb ve her şeb hezārān ḳamer-çehregān ṭulū‘ eylerdi.²

Beyt li-münşî’ihî: Mu‘allim-ḥāne şimdi bir ‘aceb ‘ālemdir iy ḥ‘āce
Seḫer-geh ṭolunur mihr-i dirahşānı ṭoḡar aḫşam

Nesr:³ Ve daḫi şehir-i mezbūr ḳazāsına tābi‘ Ḡorajde⁴ nām ḳaşabada⁵ Drin nām nehr-i benāmuñ iskelesi olup gelüp geçenler ve ḳonup göçenler ḳaşaba-i mez-büre ḫalḳının ḥānelerine⁶ vaḳtlü vaḳtsüz ḳazā-yı āsmānī ve belā-yı nāgehānī gibi nāzil ve dāyimā fuḳarā vü mesākīn için⁷ [M89^a] ısrār-ı ızrāra māyil olduḳ-larıyçün ve ahālī-i⁸ ḳaşaba kendü [N84^b] nefsleri ve ehl ü ‘ıyālleriçün iddiḫār itdükleri zaḫīrelerin tālān ḳıldıklarıyçün⁹ fuḳarā-yı muḫtācān¹⁰ [V88^a] dem be-dem giryān ü nālān olmuşlar idi. Ve ekşerinüñ ṭāyir-i ḫātırı āşiyāne-i iḳāmetden hevā-yı rihlete pervāz ve terk-i diyār ve celā-yı vaṭan itmege āḡāz idüp¹¹ ḳaşaba-i mezbüre ḫarāb ve āşiyāne-i būm u ḡurāb olmuş idi. Ve ebnā-yı sebil daḫi envā‘-ı zücret ve hezārān ta‘ab u meşakḳat çeküp fi’l-cümle rüzgār muḫālif¹² olsa mez-būr iskelenüñ¹³ gemileriyle ‘ubūr ḡayr-i meysūr olup haftalarca ol ḳaşabada ḳarār ve ḳillet-i zād ve ḳaḫṭ-ı¹⁴ kesād cānlarına kār idüp ḳonduḳları menzilde¹⁵ āc u muḫtāc ve arpa ve otluḡa hezār iḫtiyācla şemene şaman bulunmazdı Ve cevherle

1 Ve mu‘allim-ḥānede ... idüp M: - N (84^{a/10}) V (87^{b/5})

2 eylerdi M N (84^{a/11}): iderdi V (87^{b/7})

3 - M N (84^{a/13}): Tilāvet-i Kelām-ı Mecīd ve ḳırā‘et-i ḳavā‘id-i tecvīdden velvele-i ḳāriyān ve ḡulḡule-i şıbyān mesāmi‘-i Kerūbiyān’a ve şimāḫ-ı Simāk’e dāḫil olurdu.

Beyt:

معلم گویا امروز درس عشق می گوید
که در فریاد می بینم طفلانرا بمکتبها

(Hilālī-i Çaḡatāyī’nindir. “Sanki öğretmen bugün aşk dersi veriyor / Ki çocukların feryadını duyuyorum okullarda”) **Nesr** V (87^{b/8-12})

4 عورازده M: غوراژده N (84^{a/14}) / عورازده V (87^{b/13})

5 ḳaşabada M: ḳaşaba N (84^{a/15}) V (87^{b/13})

6 ḥānelerine M N (84^{a/17}): evlerine V (87^{b/15})

7 dāyimā fuḳarā vü mesākīn için M N (84^{a/18}): her dem V (87^{b/16})

8 olduḳlarıyçün ve ahālī-i M N (84^{a/19}): olup ehl-i V (87^{b/17})

9 ḳıldıklarıyçün M N (84^{b/2}): idüp V (87^{b/18})

10 muḫtācān M N (84^{b/2}): nās bu aḫvāl-i pūr-melālden pūr-mātem ü yas olup V (87^{b/19})

11 vaṭan itmege āḡāz idüp M N (84^{b/5}): vaṭana dem-sāz olmadın V (88^{a/3})

12 rüzgār muḫālif M N (84^{b/8}): muḫālif rüzgār V (88^{a/6})

13 iskelenüñ M N (84^{b/8}): nehrüñ V (88^{a/7})

14 ḳaḫṭ-ı M N (84^{b/10}): ḳaḫṭ u V (88^{a/8})

15 menzilde M N (84^{b/11}): maḫallde V (88^{a/9})

cev herkese naşib olmazdı. Bu huşûşdan niçe müsâfir¹ hâyim ü hâyir ol kaşaba havâlisinde dâyr olurlardı. Ne 'ubûra fırsat ve ne hużûra kudretleri olup² eb-nâ-yı sebil zebûn u zelîl kalurlardı. Ve gâhî rûzgâr el virüp 'ubûr müyesser oldu-
da cânib-i mîrîye 'â'id olan resm-i 'ubûr bî-kuşûr ve lâ-küsûr³ alındıktan sonra [M89^b] "Hızr-İlyâs akçası ve başuñ [N85^a] gözüñ şadaçası." deyü gemiciler bir yaña başlu başlarına re'is olup ve kürekçiler bir yañadan [V88^b] çekişdirüp derd-mend yolcular yolunup ve olanca⁴ harclıkları dañi⁵ alınup eydürlerdi:

Beyt: Bize bu⁶ deñlü cefâ eyledi dünyâ-yı denî
Hây bunun adın añup bir dañi bunda geleni

Neşr: Bu nâ-mübârek iskeleden geçdik deyüp mânend-i şırât geçen bir dañi geçmez ve bir gören bir dañi yöresine uğramaz⁷ ve eşegin yavı kılan varmaz olmuş idi. Çün şüret-i ahvâl mîr-i deryâ-nevâl⁸ hâzretlerinin âyine-i zamîrle-rinde⁹ cilve-ger olıcağ himmet-i şerîfleri zühûr bulup¹⁰ [V89^a] nehr-i mezbûr üzerine hasbeten lillâhi te'âlâ¹¹ bir cîsr-i 'âlî¹² binâ idüp müddet-i mütemâ-

1 - M N (84^{b/13}): niçe gün V (88^{a/11})

2 - M N (84^{b/15}):

Mısrâ': نه روی سفر کردن و نه جای اقامت

("Ne sefere onay, ne de kalmaya karar") **Neşr** V (88^{a/14})

3 ve lâ-küsûr (کتور yazılmıştır.) M (کتور yazılmıştır.) N (84^{b/18}): - V (88^{a/17})

4 - M N (85^{a/3}): yol V (88^{b/2})

5 - M N (85^{a/4}): ellerinden V (88^{b/2})

6 bu M: ol N (85^{a/4}) / şol V (88^{b/3})

7 - M N (85^{a/7}): olup V (88^{b/6})

8 deryâ-nevâl M N (85^{a/9}): şâhib-nevâl V (88^{b/7})

9 zamîrlerinde M N (85^{a/9}): zamîr-i münîrlerinde V (88^{b/8})

10 himmet-i şerîfleri zühûr bulup M N (85^{a/10}): bir zamân ser-i tedebbûri zânû-yı tefekkûre koyup buyurdılar ki: "Hâzret-i Vâhib-i bî-minnet -cellet ni'metuhû ve 'alet- ("nimetleri bol ve yüksek olan") bu bende-i şermendesinüñ mebanî-i manâşıb-ı 'aliyyesin mu'ânik-i eyvân-ı Keyvân ve kaşârâ-yı himmet-i vâlâ-nehmetin ma'mûr u âbâdân itdi ve gerden-i vücudumî hilye-i 'aliyye-i cüdla hâli idüp kendü vilâyetime vâli eyledi.

Beyt: شکر خدا کر هر چه طلب کردم از خدا
بر ممتنهای همت خود کامران شدم

[Hâfız-ı Şirâzî]'nindir. "Allah'a şükür ki Hak'tan ne istediysem oldu / Himmetimin son haddine kadar muradıma eriştim" (*Hâfız Divânı*, s. 340).]

Neşr: [H]âlâ ahâli-i vilâyet zamân-ı eyâletimde bârân-ı bî-pâyân-ı ihsânımdan mesrûr ve eṭrâf u eknâf-ı memleket mi'mâr-ı hayrât ü ḥaşenâtımdan ma'mûr olmamağ himmet-i bülend-mertebeme münâfidür."

Beyt: همت بلند دار به پیش خدا و خلق
باشد بقدر همت تو اعتبار تو

(İbn Yemîn)'indir. "Himmetini yüksek tut Allah ve millet önünde / Himmetin kadar olur senin itibarın".)

Pes V (88^{b/8} - 89^{a/1})

11 te'âlâ M N (85^{a/11}): - V (89^{a/1})

12 'âlî M N (85^{a/11}): - V (89^{a/1})

diden berü¹ cânib-i mîr için² alınan rüsûm-ı 'âdi def³ olunup âyende vü revende için bir kârbân-sarây daği⁴ binâ olunmağla mezbûr kaşaba kemâ-kân ma'mûr u âbâdân olıcagın pây-e-i serir-i pâdişâh-ı cihângire⁵ 'arz itdüklerinde murâd-ı şerîfleri üzre emr-i 'âlî-şân fermân olunmuş idi. Pes⁶ hemân sâ'at ol kâr-ı hañire mübâşeret buyurup [M90^a] huşûş-ı kâr ecliyçün⁷ etrâf-ı diyârdan niçe nâmdâr mi'mârlar ihzâr olunup⁸ [N85^b] nehr-i mezbûr her semtden üsturlâb-ı firâsete ururlardı⁹ ve 'arz u 'umkî ne derecededür ma'lûm¹⁰ idinüp¹¹ engüşt-i tefekkûri dendân-ı taḥayyüre koyup eydürlerdi:¹² "Bu nehr-i 'azîmün ki¹³ mânend-i zamân-ı kâmrânî ve mişâl-i eyyâm-ı şâdmânî şiddet-i cereyânına göz irmezdi¹⁴ ve ğavvâş-ı endîşe ğavr-ı ka'rına vuşûl bulmazdı, üzerinde¹⁵ ihdâş-ı temel 'aḳlen muḥtemel degildir." deyüp dâyre-i 'ac ü kuşûrdan taşra gitmezlerdi ve ol şuğl-i 'azîme ikdâm gösterüp mübâşeret itmezlerdi. 'Âḳıbet-i kâr¹⁶ hezâr sa'y ve cehd-i bisyârla¹⁷ bir mühendis-i nâmdâr ve bir mi'mâr-ı bedî'ül-âşâr bulundu ki endâze-i firâset ve hendese-i¹⁸ mesâḥatde bir derecede idi ki, eger Mi'mâr İḳlîdis¹⁹ ve Arşimidis²⁰ [V89^b] mühendis görelerdî, âşâr-ı 'acîb ve girdâr-ı ğarîbinden²¹ engüşt-i ḥayreti dendân-ı reşk ü ğayretle ışıralardı ve defter-i şînâ'at-i mesâḥati iḳrâr-ı 'ac ve ihzâr-ı²² kuşûrla dürelerdi. Ol şuğl-i 'azîm ve kâr-ı hañire şürû' idüp [M90^b] bir cîsr-i 'âlî binâ eylemiş idi ki kâḥ-ı keḥkeşân bir muḳavves ḥaceri²³ ve ṭâḳ-ı muḳarnas-ı çarḥ-ı çenberî bir

1 berü M N (85^{a/12}): beri V (89^{a/2})

2 mîr için M: mîrî için N (85^{a/12}) / mîriye V (89^{a/2})

3 def M: ref N (85^{a/13}) V (89^{a/3})

4 daği M N (85^{a/14}): - V (89^{a/4})

5 cihângire M N (85^{a/16}): 'âlemgîre V (89^{a/5})

6 Pes M N (85^{a/17}): - V (89^{a/7})

7 ol kâr-ı hañire mübâşeret buyurup huşûş-ı kâr ecliyçün M N (85^{a/18-19}): nevâbîz-ı himmet semt-i ḥarekete gelüp nehr-i mezbûrın üzerine bir cîsr-i 'âlî binâ eylemege mübâşeret buyurmuşlar idi. V (89^{a/7-9})

8 nâmdâr mi'mârlar ihzâr olunup M N (85^{a/19}): mi'mâr-ı nâmdârlar gelüp V (89^{a/9-10})

9 ururlardı M N (85^{b/1}): urdılar V (89^{a/11})

10 معلوم M: معلوم N (85^{b/2}) V (89^{a/11})

11 idinüp M N (85^{b/2}): idindiler. Âḥîr-ül-emr V (89^{a/12})

12 koyup eydürlerdi M N (85^{b/3}): urup eyitdiler ki V (89^{a/12-13})

13 nehr-i 'azîmün ki M N (85^{b/4}): bu maḳûle nehr üzerinde ki V (89^{a/13})

14 irmezdi M: irmezdür N (85^{b/5}) / irmez V (89^{a/14})

15 bulmazdı, üzerinde M: bulmazdur, üzerinde N (85^{b/6}) / bulmaz. V (89^{a/15})

16 deyüp dâyre-i ..... kâr M N (85^{b/7-9}): 'Âḳıbet-ül-emr V (89^{a/16})

17 cehd-i bisyârla M N (85^{b/10}): meşâḳḳatle V (89^{a/17})

18 endâze-i firâset ve hendese-i M N (85^{b/11}): kiyâset ü firâset ve hendese vü V (89^{a/18})

19 Öklit: (Yunanca: Eukleides) (ö. MÖ 275) İskenderiyeli matematikçi.

20 Arşimet: (Yunanca: Archimedes) (ö. MÖ 212) Sirakuzalı matematikçi ve mühendis.

21 ğaribetden M: ğaribinden N (85^{b/13}) V (89^{b/1})

22 iḳrâr-ı 'ac ve ihzâr-ı M N (85^{b/15}): hezâr 'ac ü V (89^{b/3})

23 muḳavves ḥaceri M N (85^{b/18}): gözi V (89^{b/5})

ednâ¹ kemeri idi. Cihân şuların sū be-sū gözden geçüren² [N86^a] seyyâhân-ı baħr ü berr hiçbir yerde³ nazîrin görmemişler idi. Bi-‘inâyet-i Halıķu’l-ķuvâ ve’l-ķader, ol ‘âlî eşer ki maķdûr-ı nev‘-i beşer degil idi, ol menba‘-ı cûd u⁴ ‘atâ ve ser-çeşme-i luţf ü⁵ sehâ hazretlerine müyesser olmuş idi. Huşûşâ⁶ bu ecr-i cezîlûn nev-‘arûs-ı⁷ tahşîlin niçe kimesneler taleb-ķâr olup pây-ı iķtidâr-ları seng-i kuşûrla⁸ leng ve semend-i himmetlerine meydân-ı vûs‘at ü kifâyet⁹ be-gâyet teng olmuş idi ve her biri hâyib ü hâsir¹⁰ vâdî-i hayretde¹¹ hâyir ve ser-gerdân u dâyr kalmış idi. Hattâ zamân-ı sâbıķda¹² Bosna begi olan Husrev Beg, Ferhâd-vâr naķd-i cân-ı şîrîni bu¹³ yolda işâr eylemiş idi¹⁴ ve ‘inân-ı şebdîz-i himmeti ol cânibe mün‘atıf kılmış idi.¹⁵ ‘Âķıbet ol ķâr-ı haţîr dâyre-i imtinâ‘da cây-gîr [V90^a] idüģine¹⁶ câzim olup pây-ı ‘azîmeti dâmen-i ferâģate çekmiş idi.¹⁷

Beyt: آن لطف حق کسی که نه دیدست و نه شنید [M91^a]

شکرانه واجبت که در روزگار ماست¹⁸

Nesr: Çün binâ-yı cîsr tamâm oldu ve âģâz-ı ķâr bi-tevfıķ-i hazret-i Perverdigâr hayrla encâm buldı,¹⁹ ol cîsrûn başında bir ‘âlî ķarbân-saray binâ eylemişler idi ki [N86^b] gâyet-i vûs‘atden²⁰ kâfile-i halk-ı cihân bir kûşesinde nihân²¹ olurdu. Çün ahâlî-i kaşaba²² bu ahvâl-i hayru’l-me‘âlî müşâhede itdiler ve hânelerine

1 ednâ M N (85^{b/18}): - V (89^{b/6})

2 - M N (85^{b/19}): sebbâhân-ı baħr-i sefer ve V (89^{b/7})

3 hiçbir yerde M N (86^{a/1}): - V (89^{b/8})

4 cûd u M N (86^{a/3}): - V (89^{b/10})

5 luţf-i M: luţf ü N (86^{a/4}) / cûd u V (89^{b/10})

6 Huşûşâ M N (86^{a/4}): - V (89^{b/11})

7 nev-‘arûs-ı M N (86^{a/5}): şâhid-i V (89^{b/11})

8 seng-i kuşûrla M N (86^{a/6}): - V (89^{b/12})

9 semend-i himmetlerine meydân-ı vûs‘at ü kifâyet M N (86^{a/7}): meydân-ı vûs‘at ü kifâyet semend-i himmetlerine V (89^{b/13})

10 her biri hâyib ü hâsir M N (86^{a/8}): hâyib ü hâsir her biri V (89^{b/14})

11 - M N (86^{a/9}): hâyim ü V (89^{b/15})

12 - M N (86^{a/10}): livâ-i V (89^{b/16})

13 bu M N (86^{a/11}): ol V (89^{b/17})

14 idi M N (86^{a/11}): - V (89^{b/18})

15 idi M N (86^{a/12}): - V (89^{b/19})

16 - M N (86^{a/13}): ‘âlim ü V (90^{a/1})

17 idi M N (86^{a/14}): - V (90^{a/2})

18 “O Hakk’ın lütfü ki ne kimse görmüş ne de duymuş / Şükür vaciptir ki şimdi üzerimizdedir”

19 ve M: - N (86^{a/18}) V (90^{a/5})

20 vûs‘atden M N (86^{b/1}): vûs‘atinden V (90^{a/7})

21 nihân M N (86^{b/1}): pinhân V (90^{a/8})

22 Çün ahâlî-i kaşaba M N (86^{b/2}): Ahâlî-i kaşaba çün V (90^{a/8})

vaçtli vaçtsiz müsâfirler konup ve zâd ü zevâdları¹ alınmaçdan emîn olup küşe-i huzûra yetdiler.² Mîr-i şâhib-ḥasenât³ ḥazretlerinin zıll-i ḥimâyet ve eyyâm-ı sa'âdetlerinde kemâl⁴ mertebe âsûde olup celâ-yı vaṭan ve terk-i mesken⁵ idenler daḥi girü 'avdet idüp kemâ-kân⁶ ma'mûr ve ahâlîsi nihâyet derecede mesrûr olmuşlaridi. Ve kârbân-sarâyıcı, zamânında 'alef ve şa'îrin bî-tesvîf ü te'hîr⁷ tedârük idüp ebnâ-i sebîl zâdlerin keşîr ü ḳalîl⁸ mânend-i ḥvân-ı Ḥalîl ḥâzır u müheyyâ bulurlardı ve her şâm u şabâḥ⁹ bî-dağdağ-i keşî vü mellâḥ ol cîsr-i bî-naẓîrden [M91^b] 'ubûr idüp ḥoş-ḥâl olurlardı.¹⁰ [V90^b] Ârî, 'inâyet-i ḥazret-i Bârî ol kimesnenün ki yârî olsa¹¹ 'amme-i fuḳarâ ve kâffe-i ğurabâ ḥvân-ı iḥsânında âsûde ve pîster-i ni'metinde¹² ğunûd[e] vü ḥvâb-âlûde olurlar.

Rubâ'îyye: عالم همه پر کار و کف خواجه نقط
پیوسته بگرد نقطه میگرد خط
محتاج باو همه مه و دون و سخط
دولت ندهد خدای کس را بغلط¹³

Neşr:¹⁴ [N87^a] Ve daḥi Budin ve Tîmîşvar ve Belğrad nâm bilâddan¹⁵ ve sâyir şehrlerden şehr-i Sarây'a ve diyâr-ı Bosna'ya¹⁶ sefer iden tüccâr ve sâyir tâ'î-feden bî-şumâr kimesneler menâzil ü merâḥilde maḥşûş kârbân-saraylar olmamağın fuḳarâ-yı vilâyet ve zu'afâ-yı ra'îyyetün ḥânelerine nüzûl eyleyüp fuḳarânun cehren ve ḳahren¹⁷ "Arpaların semendümüze ve buğdayların ken-

1 zevâdları M: zevâdeleri N (86^{b/4}) V (90^{a/10})

2 olup küşe-i huzûra yetdiler. M N (86^{b/4-5}): oldılar. Ol V (90^{a/10-11})

3 şâhib-ḥasenât M N (86^{b/5}): şâhib-ḥasenâtuñ V (90^{a/11})

4 ḥazretlerinin zıll-i ... kemâl M N (86^{b/5-6}): eyyâm-ı sa'âdet ve zıll-i ḥimâyetlerinde tamâm V (90^{a/11-12})

5 ve terk-i mesken M N (86^{b/7}): - V (90^{a/12})

6 kemâ-kân M N (86^{b/8}): kemâl mertebe V (90^{a/13})

7 'alef ve şa'îrin bî-tesvîf ü te'hîr M N (86^{b/10}): arpasın ve otluğın ve müsâfir-i mühim olıcaḳ me'âkil ü meşâribi bî-ḳuşûr V (90^{a/15-16})

8 keşîr ü ḳalîl M N (86^{b/11}): ḳalîl ü keşîr V (90^{a/17})

9 bulurlardı ve her şâm u şabâḥ M N (86^{b/12-13}): bulup V (90^{a/18})

10 ol cîsr-i bî-naẓîrden 'ubûr idüp ḥoş-ḥâl olurlardı M N (86^{b/13-14}): ve bî-ḥâṭıra-i ğarḳ u ḥavf-ı âb felâḥ bulup ol cîsrden 'ubûr iderlerdi V (90^{a/19})

11 olsa M: ola N (86^{b/15}) V (90^{b/2})

12 ni'metinde M N (86^{b/16}): ḥayrâtında bî-ḥavf ü ḥaşyet V (90^{b/3})

13 Âlem hep tecrübeli efendi avucu nokta / Hatlar birleşir noktanın etrafında / Hep ona muhtaçtır ay da ğün de zorlukta / Allah kimsenin başına yanlış efendi vermez"

14 **Neşr** M V (90^{b/6}): - N (87^{a/1})

15 bilâddan M N (87^{a/1}): bilâd-ı benâmdan V (90^{b/7})

16 ve diyâr-ı Bosna'ya M N (87^{a/2}): - V (90^{b/7})

17 ve ḳahren M V (90^{b/11}): - N (87^{a/6})

dümüze.” deyüp ta‘addî kıılurlardı.¹ Ve her bî-emânlar mâkiyânların² alup şâhibine dık gelürlerdi. Ve beyzanuñ ħod³ fuḡarāya ḡarasın göstermeyüp⁴ ve her meleme derd-mendüñ bere vü⁵ güsfindin yiyüp anasıyla bile ağlarlardı. Ve her⁶ bîve-i bî-mecâlün lebinin⁷ anaları südünden ħelâl bilürlerdi.⁸ Her miskînün [M92^a] nân-ı cevîni dendân-ı ṭama‘larına zıst ü ḡaşın gelüp “Beh-her-ħâl [V91^a] kendümüz için buğday boğaçası al.” deyü cefâ itmek isterlerdi.

El-kışsa: Bu gûne aḫvâl-i şenî‘a ol diyârûñ⁹ fuḡarâsına müstevlî olup ekşer ḡurânuñ ḡalkı¹⁰ perâkende vü âvâre ḡalup¹¹ niçe ḡarye ḡarâb ve me‘vâ-yı bûm u ḡurâb olmış idi. Çün ḡuşuş-ı kâr mîr-i şâhib-âşâr [N87^b] ḡazretlerinüñ ḡâtır-ı şerîflerine kâr eyleyüp şehr-i Sarây¹² ḡazâsına tâbî‘ memerr-i ‘âmmda vâkı‘ olan¹³ Moḡra nâm ḡaryed[e] iki kârbân-sarây-ı bedî‘u’l-bünyân binâ eylemişler idi ki kemâl-i vüs‘at ve nihâyet-i füşhatlerinden ḡâne-i şeşder-i felek sâhalarına nisbet teng ü endek olmış¹⁴ idi. Ve daḡı ol diyâr-ı keşîru’l-intifâ‘uñ¹⁵ lâzım olan menâzil ü merâhilinde niçe kârbân-sarâyılar binâ eylemişler idi ki kârbân-sarâyıcıları vaḡtinde mühimm ü münâsibi ve lâzım olacaḡ¹⁶ me‘âkil ü meşâribi ebnâ-yı sebîl için¹⁷ müstevfâ taḡşîl idüp âyende vü revende toḡr-ı ḡânlara giderlerdi ve¹⁸ fuḡarâ-yı ḡurâ daḡı mevcûd olan me‘külâtdan ne¹⁹ olursa [M92^b] müsâfırlara iḡzâr²⁰ idüp aḡḡalarile iştirâ²¹ iderlerdi. Ve herkes

- 1 deyüp ta‘addî kıılurlardı M N (87^{a/7-8}): deyü ḡadâb idüp çekerlerdi ve tuḡm-ı ‘anâyî zemîn-i cevî ü cefâya ekerlerdi V (90^{b/12-13})
- 2 her bî-emânlar mâkiyânların M N (87^{a/8}): mâkiyânların her bî-emân V (90^{b/14})
- 3 ħod M N (87^{a/9}): - V (90^{b/15})
- 4 göstermeyüp M N (87^{a/10}): göstermezlerdi V (90^{b/15})
- 5 bere vü M N (87^{a/11}): bere-i V (90^{b/16})
- 6 her M N (87^{a/12}): - V (90^{b/17})
- 7 - M N (87^{a/12}): alurlardı ve V (90^{b/17})
- 8 - M N (87^{a/13}): Ve V (90^{b/18})
- 9 - M N (87^{a/16}): ḡurâsınıñ V (91^{a/3})
- 10 - M N (87^{a/17}): ﴿كُلُّكُمْ لَنَا أَسْوَاقٌ خَيْرٌ مُّسْتَقَرٌّ أَوْ كَثْرٌ مِّنْ مُّسَوِّرَةٍ﴾ [“Onlar sanki aslandan kaçan yaban eşekleridirler.” (Müddessir, 74/50-51)] her biri bir diyâra V (91^{a/4})
- 11 ḡalup M N (87^{a/17}): olup V (91^{a/5})
- 12 şâhib-âşâr ... Sarây M N (87^{a/19} - 87^{b/1}): şâhib-âşârûñ sem‘-i şerîflerine işâl olunduḡda bî-tevaḡḡuf u ihmâl şehr-i mezbûr V (91^{a/6-8})
- 13 vâkı‘ olan M N (87^{b/2}): - V (91^{a/8})
- 14 olmış M N (87^{b/5}): - V (91^{a/11})
- 15 keşîru’l-intifâ‘uñ M N (87^{b/6}): ‘azîzü’l-i’tibârûñ V (91^{a/12})
- 16 eylemişler idi ki ... olacaḡ M (“ebnâ-yı sebîl için” ibaresinin üzeri çizilmiştir.) N (87^{b/7-9}): idüp ebnâ-yı sebîl için vaḡtinde kârbân-sarâyıcıları arpasın ve şamanın ve yolcılara lâzım ü mühim olacaḡ V (91^{a/13-15})
- 17 meşâribi ebnâ-yı sebîl için M N (87^{b/9}): meşâribin V (91^{a/15})
- 18 giderlerdi ve M N (87^{b/11}): nâzil olup V (91^{a/17})
- 19 - M (“mevcûd” kelimesinin üzeri çizilmiştir.) N (87^{b/12}): mevcûd V (91^{a/18})
- 20 iḡzâr M N (87^{b/12}): ḡâzır V (91^{a/18})
- 21 iştirâ M N (87^{b/13}): bey‘ u şîrâ V (91^{a/19})

pây-ı âzın [V91^b] kilim-i endâzeden dırâz itmeyüp fuķarâ-yı şâhib-‘iyâl daḥi bu mu‘âmele¹ ile ḥoş-ḥâl ve mübârek-fâl olmuşlar idi. Ve zamân-ı ümerâ-yı sâ-bıkda² gürîḥte vü âbık olan re‘âyâ bu gûne istimâleti müşâhede³ ve bu minvâl üzre ḥimâyet ü ‘adâleti mu‘âyene⁴ idicek, her biri:

Mısrâ‘: عسى الايام ان يرجعن قوما كالذى كانوا⁵

Neşr:⁶ [N87^b] mısdâkıncı yine yerlü yerine gelüp⁷ her ķarye bir ķaşabaya mu‘âdil ve her ķaşaba bir sevâd-ı a‘zama muķâbil olmuş idi ve zemîn ü zamân ve ḥâne-i ķâr-şuffe-i cihân⁸ emn ü emân ve ni‘met-i bî-kerândan⁹ ṭolmuş idi. Ve daḥi livâ-i Bosna tevâbî‘inden Banaluķa nâm ķaşabada^{10, 11} bir cāmî‘-i şerîf binâ eylemişler idi ki [V92^a] cāmî‘-i ḥüsn ü behcet ve menzil-i rahmet-i Rab-bü’l-‘izzet olmuş¹² idi. Ve sıbyân-ı Müslimîn için daḥi¹³ bir mu‘allim-ḥâne binâ eylemişler¹⁴ idi ki her bâm-tâ-şâm ta‘lîm-i kelâm-ı Ḥâlîķu’l-enâm¹⁵ ve tefhîm-i âdâb-ı dîn-i İslâm olunmağla ahâlî-i ķaşaba ehl-i Ķur’ânla [M93^a] memlû ve âyîne-i sineleri jeng-i cehâlet ve reng-i belâdetden meclüvv olmuş idi. Ve daḥi ķaşaba-i mezbûrenüñ¹⁶ ķârsüsü içinde¹⁷ binâ eyledikleri¹⁸ cāmî‘-i şerîf¹⁹ önünde merḥûm ‘Alî Paşa binâ itdüğü cısrüñ²⁰ vakf-ı mu‘ayyenî olmamağın şaded-i zevâl ve şeref-i zilzâlde olmuş idi. Ol zât-ı ‘amîmü’l-iḥsân ḥazretleri cısr-i mez-bûruñ²¹ aḥvâline nigerân olduklarında tekrâr ta‘mîr idüp mâ-şadaķ-ı kelâm-ı

1 - M N (87^{b/15}): vü mücâmele V (91^{b/2})

2 ve mübârek-fâl ... sâbıkda M N (87^{b/15-16}): olmuş idi ve her birinüñ sâ‘id-i sevdasını şâhid-i şerret ü ğınâyî mu‘ânik bulmuş idi. Ve ümerâ-yı sâbık zamânında V (91^{b/2-4})

3 müşâhede M N (87^{b/17}): - V (91^{b/5})

4 mu‘âyene M N (87^{b/18}): müşâhede V (91^{b/6})

5 كانوا M N (87^{b/19}): كانوا V (91^{b/7})

“Umulur ki o kavim üzerine eski günler geri gelir”

6 **Neşr** M V (91^{b/7}): - N (87^{b/19})

7 gelüp M N (88^{a/1}): gelmekle V (91^{b/8})

8 ve ḥâne-i ḥâr-şuffe-i cihân M: ve ḥâne-i ķâr-şuffe-i cihân N (88^{a/3}) / - V (91^{b/10})

9 bî-kerândan M N (88^{a/4}): bî-pâyândan V (91^{b/10})

10 Ve daḥi livâ-i Bosna tevâbî‘inden Banaluķa nâm ķaşabada M N (88^{a/4-5}): - V (91^{b/10})

11 V nüshasında metin, bu noktada V (91^{b/19})’a atlamaktadır.

12 olmuş M N (88^{a/7}): - V (92^{a/1})

13 daḥi M N (88^{a/8}): - V (92^{a/2})

14 eylemişler M N (88^{a/8}): itmîşler V (92^{a/2})

15 Ḥâlîķu’l-enâm M N (88^{a/9}): Rabbü’l-enâm V (92^{a/3})

16 ķaşaba-i mezbûrenüñ M N (88^{a/12}): mezbûr Banaluķa’nuñ V (92^{a/6})

17 - M N (88^{a/12-13}): pâdişâh-ı ‘âlem-penâh ḥazretlerinin V (92^{a/7})

18 binâ eyledikleri M N (88^{a/13}): - V (92^{a/7})

19 şerîf M N (88^{a/13}): şerîfleri V (92^{a/7})

20 itdüğü cısrüñ M N (88^{a/14}): eylediği köprinüñ V (92^{a/8})

21 ḥazretleri cısr-i mezbûruñ M N (88^{a/16}): mezbûr cısrüñ V (92^{a/10})

bedî'ü'n-nizâm-ı² ﴿كَانَهُمْ¹ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ﴾ olup niçe evkâfî anuñ ta'mir ü termîmine maḥşûş [N88^b] buyurmuşlaridi. Ve daḥi қашаба-ı mezbûrede binâ itdükleri³ câmi'-i şerîf⁴ kırbında bir ḥammâm-ı laṭîf⁵ binâ eylemişler idi ki câmi'-i behcet ü⁶ maḥâsin ve ma'uhû *gayri âsin*⁷ idi. Ve daḥi қашаба-ı mezbûrenüñ bir şerîf maḳâmında⁸ ki mecma'-ı aṭşân ve memerr-i teşnegân idi, bir laṭîf⁹ çeşme ihdâş eylemişler idi ki teşnegân-ı pür-zucret [V92^b] ve güm-geşteğân-ı tebeh-ḥarâret¹⁰ olanlara kelâm-ı İzid-i bî-çün-ı¹¹ 12 ﴿يُشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾ tefsîrin insicâm-ı tāmmla lûle-i dehândan taḳrîr eylerdi.^{13, 14}

Ve daḥi қашаба-ı mezbûre¹⁵ [M93^b] қазâsına tâbi' Tırn nâm iskeleden gemilerle geçülüp resm-i 'ubûr deyü alınan aḳçadan mâ'adâ aḥvâl-i nâ-hemvâr bî-ḥadd ü bî-şumâr idi. Anda daḥi¹⁶ bir laṭîf kârbân-sarây ve bir bî-mânend cisr-i bî-naẓîr¹⁷ binâ eylemişler idi ki dîde-i kıuvvet-i müteḥayyile taḥayyülünden âciz ve ḥîṭa-i mütevâhime pîrâmen-i zuḥûrını ḡayr-i ḥâ'iz idi. Resm-i 'ubûr ref olunmağla ve eṭrâf u eknâfdan re'âyâ қонмаğla el-ân¹⁸ bir 'azîm қашаба olup anda daḥi bir câmi'-i şerîf ve kırbında bir mekteb-i laṭîf binâ buyurmuşlaridi.^{19, 20}

Ve daḥi Brod қазâsına²¹ tâbi' Mağlay nâm қaryede bir 'âlî mescid ki rahmet-i Raḥmân'a mevrid olmuş idi, binâ eylemişleridi. [N89^a] Ve menba'-ı

1 ﴿كَانَهُمْ﴾ M N (88^{a/18}): - V (92^{a/12})

2 "... duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi ..." (Saff, 61/4)

3 mezbûrede binâ itdükleri M N (88^{b/1}): mezbûrenüñ bir câmi'-i şerîfe kemâl mertebe ihtiyâcın mi'mâr-ı luṭf-i bî-şumârlarına aḥâlî-i қашаба iş'âr itdüklerinde bî-te'ḥîr ü tesvîf bir V (92^{a/13-15})

4 - M N (88^{b/2}): ve anuñ V (92^{a/16})

5 laṭîf M N (88^{b/2}): naẓîf V (92^{a/16})

6 behcet ü M N (88^{b/3}): - V (92^{a/17})

7 "*gayri âsin*": Muhammed, 47/15'te geçen "bozulmayan (su)" manasındaki ifade.

8 daḥi қашаба-ı mezbûrenüñ bir şerîf maḳâmında M N (88^{b/4}): yine ol қашабанuñ bir münâsib maḥallinde V (92^{a/17-18})

9 laṭîf M N (88^{b/5}): - V (92^{a/19})

10 تبه حرارت M: تبه حرارت N (88^{b/7}) V (92^{b/1})

11 İzid-i bî-çün-ı M N (88^{b/7}): - V (92^{b/1})

12 "... Allah'a yakın olanlar ondan içerler." (Mutaffîfîn, 83/28)

﴿يُشْرَبُ مِنْهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾ (Sehven "بِهَا" yerine "مِنْهَا" yazılmıştır. P nüshasında doğrusu yazılıdır.) M N (88^{b/7-8}): ﴿لَذَّةٌ لِلشَّارِبِينَ﴾ {"... içenlere lezzet veren [kadehler dolaştırılır]." (Sâffât, 37/46)} V (92^{b/1})

13 taḳrîr eylerdi M N (88^{b/9}): icrâ iderdi V (92^{b/2})

14 V nüshasında metin, bu noktada 91^{b/10}'a atlamaktadır.

15 қашаба-ı mezbûre M N (88^{b/9}): Banaluḳa V (91^{b/11})

16 - M N (88^{b/12}): mîr-i mükerrrem, şâḥibü'l-eyâdi ve'n-ni'am V (91^{b/13-14})

17 bî-naẓîr M N (88^{b/13}): muḥkem V (91^{b/15})

18 - M N (88^{b/16}): dört beş yüz ḥânelü V (91^{b/18})

19 anda daḥi ... buyurmuşlaridi M N (88^{b/16-17}): - V (91^{b/19})

20 V nüshasında metin, bu noktada 92^{b/3}'e atlamaktadır.

21 Brod қазâsına M N (88^{b/18}): қазâ-ı mezbûra V (92^{b/3})

ğuzât-ı şâhib-derecât olan Kostoniça¹ nâm kal'a önünde bir cisir-i bî-nazîr binâ idüp cây-ı ba'idden getürdükleri şu içün binâ itdükleri ser-çeşme âb-ı hayât-dan² bir eşme idi. Ve daği Nüvasin³ kazâsına tâbi Kozarnençe⁴ nâm kırye kırbında bir kârbân-sarây binâ eylemişler idi ki gâyet-i ihtiyâcdan az kalup mezbûr⁵ kırye kıruya kalaydı. [M94^a] Ve ol hâzret-i şâhib-âsenâtuñ egerçi ki mi'mâr-ı meberrât ve bennâ-yı hayrâtlarından⁶ 'umûmen vilâyet ma'mûr olmuşıdi ve şıyt ü şadâ-yı âsenâtlarından zemîn ü zamân ve hânekah-ı devrân⁷ tölmiş idi. Ammâ hâşşaten kendülerün mevlüdi⁸ olan Şokol nâm kıryenün ahâlisi daği mâ'ide-i in'am-ı 'âmmlarından dūr ve kâ'ide-i⁹ ihsân-ı mâ-lâ-kelâmlarından mahrûm u mehcûr olmağı revâ görmeyüp anlar¹⁰ daği bârân-ı bî-kerân-ı¹¹ ihsânlarından behre-mend ve 'â'ide-i¹² 'izz ü câhlarından sūd-mend itmek maşşūd-ı şerîfleri olup¹³ kırye-i mezbûre mekân-ı aşlîsinden daği evsa' mahalle [V93^a] kâldırılıp haftada bir bâzâr¹⁴ olmağla¹⁵ dâyre-i vüs'ate¹⁶ vâşıl ve ahâlisi¹⁷ havza-i ğınâya dâhil olması [N89^b] ma'lûm-ı şerîfleri olduğda huşûş-ı kârı pây-e-i serîr-i şehriyâr-ı gerdûn-medâra 'arz buyurduklarında murâd-ı şerîfleri üzre emr-i şâh ve fermân-ı şehin-şâh¹⁸ müyesser olup nev-'arûs-ı maşşûdları vech-i meşrûh üzre şuffe-i zühürda¹⁹ cilve-ger kılınmış²⁰ idi. Fi'l-vâkı' mezbûr kırye mahall-i tengden mekân-ı evsa' [M94^b] ref olunup haftada bir bâzârı olmağla fukarâ-yı zârûñ fağrları²¹ ğınâya ve şiddetle-

1 قستانچه M V (92^{b/5}): قستانچه N (89^{a/1})

2 hayât-dan M N (89^{a/4}): hayvândan V (92^{b/7})

3 Ve daği Nüvasin M N (89^{a/4}): Ve Nüvasil V (92^{b/8})

4 قوزارنچه M: قوزارنچه N (89^{a/5}) / قوزارنچه V (92^{b/8})

5 mezbûr M N (89^{a/6}): - V (92^{b/10})

6 ki mi'mâr-ı ... hayrâtlarından M N (89^{a/8}): mi'mâr u hayrât u meberrâtlarından V (92^{b/11})

7 ve hânekah-ı devrân M N (89^{a/10}): - V (92^{b/13})

8 mevlüdi M N (89^{a/11}): mevlüdleri V (92^{b/14})

9 kâ'ide-i M: fâ'ide-i N (89^{a/13}) V (92^{b/15})

10 anlar M: anları N (89^{a/14}) V (92^{b/16})

11 bî-kerân-ı M N (89^{a/14}): bî-pâyân-ı V (92^{b/17})

12 'â'ide-i M N (89^{a/15}): mâye-i sa'âdet-vâye-i V (92^{b/17-18})

13 olup M N (89^{a/16}): olıcağ V (92^{b/19})

14 bâzâr M: bâzârı N (89^{a/18}) V (93^{a/1})

15 - M N (89^{a/18}): kırye-i mezbûre V (93^{a/1})

16 vüs'ate M N (89^{a/18}): tevsi'e V (93^{a/2})

17 - M N (89^{a/19}): kemâl mertebe V (93^{a/2})

18 murâd-ı şerîfleri ... şehin-şâh M N (89^{b/3}): murâd u maşşûdları V (93^{a/5})

19 olup nev-'arûs-ı ... zühürda M N (89^{b/4-5}): ve nev-'arûs-ı merâmları bi't-tamâm mınaşsa-i kabûlde V (93^{a/5-6})

20 kılınmış M N (89^{b/5}): olmuş V (93^{a/6})

21 fağrları M N (89^{b/7}): fağrı V (93^{a/8})

ri¹ rehâya mübeddel olmuş idi ve mükedderü'l-aḥvâl² olan ehl-i 'ıyâlün fâli hümâyün olup ḥâlî şervet-i Kārün ṭabaḳasın bulmuş idi. Ḥālâ dört beş yüz³ ḥâne konup ve ekşeri ehl-i İslâm olup izdiyâd-ı devlet-i sa'âdet-encâmlarına fi'ş-şubḥ ve ş-şâm iştiğâl-i mâ-lâ-keḷâm göstermişlerdür. Hemîşe ol zât-ı sûtü-de-şifât ḥazretlerinün⁴ zıll-i zâlil-i ḥimâyetlerinde fuḳarâ vü zu'afâ ḥoş-ḥâl ve ceyb ü dâmen-i zemîn ü zemen 'aṭiyye-i iḥsânlarından⁵ mâl-â-mâl olmadan

Beyt: Olmaya hîçbir nefis ḥâlî
Ve'n-Nebiyî⁶ ve âlihi'l-âli

Neşr: Ḥaşıl-ı keḷâm ol şâḥib-i in'âm-ı nîk-nâm ḥazretlerinün⁷ [V93^b] ekşer-i eyyâmı ve aḡleb-i şühür u a'vâmı ta'mîr-i mebanî-i ḥasenât [N90^a] ve te'sis-i ḳaşârâ-yı meberrâta maḳşûr olup ḥayrât u şadâḳâtına ḡâyet ve aḥsen-i meşû-bâtına nihâyet⁸ olmayup mülhim-i ḡayb ki meşûb-ı rayb-ı 'ayb degildür, ḡüş-ı cân ve şımâḥ-ı cenâna inhâ eyledi ki:

[M95^a] Mısrâ': إذا لم تستطع امرا فده⁹

Neşr: Lâ-cerem bu mıḳdârla ki deryâdan ḳaṭre ve şaḥrâdan zerre degildür,¹⁰ raḳam-zede-i kilik-i müşḡin-külâh ve netice-i izdivâc-ı sefid ü siyâh olmuşdur. Nedret-âyîn-i ḥâl¹¹ ve 'acebterîn-i aḥvâl budur ki nihâl-i berû-mend-i iḳbâl-leri âb-ı şehâb-ı câh u celâlle şadâb ve sebze-zâr-ı devlet ü sa'âdetleri cüybâr-ı iltifât-ı şehriyârla¹² sırâb iken yine her ân ve her sâ'at¹³ rişte-i cânları ṭâ'at-i Raḥmân'a beste ve mürḡ-i dil-i ârifleri dâm-ı zaḥârif ve ḳayd-ı ten-perestiden reste olmuşdur. Ve kenâr-ı deryâ-yı keff-i aṭâ-baḥşlarında dürr-i Necef mâ-nend-i pâre-i ḥazef bî-ḳadr ü¹⁴ bî-şerefdür ve âyîne-i ḳalb-i şafâ-âyînleri muḳâ-belesinde libâs-ı aṭlas u dibâ¹⁵ mişâl-i ḳabâ-yı¹⁶ 'abâ bî-i'tibâr u bî-bahâdur.

1 şiddetleri M N (89^{b/8}): şiddeti V (93^{a/9})

2 mükedderü'l-aḥvâl M N (89^{b/9}): aḥvâlî perâkende V (93^{a/9-10})

3 - M N (89^{b/11}): mıḳdârı V (93^{a/12})

4 sûtüde-şifât ḥazretlerinün M N (89^{b/14}): şâḥib-ḥasenâtın V (93^{a/15})

5 zemîn ü zemen 'aṭiyye-i iḥsânlarından M N (89^{b/16}): kûh u hâmun mânen-i evrâḳ-ı ḥazân ḡün-â-ḡün iḥsân-ı bî-pâyânlarından V (93^{a/16-17})

6 Ve'n-Nebiyî M N (89^{b/17}): Bî'n-Nebiyî V (93^{a/18})

7 in'âm-ı nîk-nâm ḥazretlerinün M N (89^{b/18}): in'âm u nîk-nâmın V (93^{a/19})

8 şadâḳâtına ḡâyet ... nihâyet M N (90^{a/2}): ḥasenâtına ḡâyet ve aḥsen-i meşûbâtına nihâyet V (93^{b/3})

9 "Bir işin üstesinden gelemiyorsan onu terk et". Ashâb-ı Kirâm'dan Amr b. Ma'dikerb'e aittir.

10 degildür M N (90^{a/6}): meşâbesindedür V (93^{b/7})

11 Nedret-âyîn-i ḥâl M N (90^{a/7-8}): - V (93^{b/8})

12 şehriyârla M N (90^{a/11}): ḥazret-i pâdişâh-ı Cem-ḥaşmetle V (93^{b/11})

13 her ân ve her sâ'at M N (90^{a/11}): dâyimâ V (93^{b/11})

14 bî-ḳadr ü M N (90^{a/15}): - V (93^{b/15})

15 aṭlas u dibâ M: aṭlas-ı zibâ N (90^{a/16}) V (93^{b/16})

16 - M N (90^{a/17}): nemed ü V (93^{b/16})

Beyt: بنده آصف عهدم که درین مرتبتش
صورت خواجگی و سیرت درویشانست¹

Neşr: [N90^b] El-ḥaḫḫ ‘ahd-i meymûn ve eyyâm-ı hümayûnlarında mi‘mâr-ı luṭf ü iḥsânları [V94^a] bir mertebe der-kârdur ki ḥarâb-âbâd-ı ‘âlemde bir ḥarâbeden ḥaber ve bir vîrânededen eşer [M95^b] mânend-i genc-i sîm ü zer nâ-yâb ve nâ-peydâdur.²

Ḳal‘a-i Ḳurpa‘nuñ metâ‘-ı fethini ḥırîdâr ve nev‘arûs-ı teshîrin taleb-kâr olduklarıdır³ ki ‘arâyis-i ma‘ânî sâhîretü’l-liḥâz ve şâḥ-ı îzâḥ-ı elfâzla müteḥallî olmuştur.⁴

الاً اى طوطى گویای اسرار
مبادا خالیت شکر زمنقار
سخن سر بسته گفتی با حریفان
خدایا زین معما پرده بردار⁵
نحیفی خامه را میکن شکرخا
بفتح قرپه گوهرها فروبار⁶

1 (90^{a/19}) N درویشانش: M V (93^{b/18}) درویشانست
Hâfız-ı Şirâzî'nindir. "Zamanın Âsaf'ının nazarına kulum / Sureti zengin ama sireti dervişlerin sireti"
(*Hâfız Divânı*, s. 26).

2 ve nâ-peydâdur M N (90^{b/4}): olmuştur.

ای زمعماری عدالت بجهان
نیست ویرانه نه پیدا نه نهان
خشت بر خشت جهان معمورست
از وی آثار خرابی دورست
جغد در کشور تو هست برنج
که خرابی شده نایاب چو گنج

("Ey adalet mimarisi, dünyada / Ne gizli ne de açık virane yoktur / Dünya tuğla tuğla mamurdur / Ondan yıkımın eserleri uzaktır / Memlekette baykuş varsa üzül / Ki harabe ona bulunmaz hazine gibidir") V (94^{a/2-5})

3 Ḳal‘a-i Ḳurpa‘nuñ ... olduklarıdır M N (90^{b/5-6}): Bi-‘inâyet-i bi-ğâyet-i ḥazret-i Mücid-i küll ve bi-yümni-ittibâ‘-ı sâlâr-ı ḥâdiyân-ı sübûl Ḳal‘a-i Ḳurpa feth olunup şart-ı ‘illet-i selâmet-i dîn ve şart-ı istikâmet-i millet-i metin ekmel-i tarîḫ ve ecmel-i tensîḫ üzre ḥâşıl olduğudur V (94^{a/6-9})

4 olmuştur M N (90^{b/7}): olup sürür-i müteḳâbile-i aşarda cilve virilmiştir V (94^{a/10})

5 بردار M V (94^{a/12}): N بردار (90^{b/9})

6 نحیفی خامه را میکن شکرخا
M N (90^{b/10}): بفتح قرپه گوهرها فروبار

گهی لب را نشاط خنده می آر
 گهی از دیده اشک غصه می بار
 ازو خندد لب اندوه مندان
 وزو گریان شود لبهای بسیار¹

Nesr: Ol zamân ki âyine-i cemâl-i² hilâfet, cām-ı cihân-nümâ-yı [V94^b] şuver-i saltanat, feyyâz-ı riyâz-ı³ اودّ او اعدا³, sāye-nişin-i çetr-i مَا لَمْ أَتَيْكُمْ قَلْبًا⁴ mütemmim-i mâhiyyet-i⁶ sulṭānī, muḳavvim-i merâtib-i Süley-mānī, merḥūm-ı⁷ mebrūr Sulṭān Süleymān -*eskenehullāhu te'ālā*⁸ bi-a'lā ğura-fi'l-cinān-⁹ ḥāzretlerinüñ tamāmet-i enām fermān-ı ḳazā-cereyānlarına¹⁰ rām olmuşlaridi. Ve havākīn-i nāmdār ve selāṭin-i zevi'l-iḳtidār¹¹ [N91^a] taht-ı ni-gīn-i hükmünde ārām itmışleridi. Ve sāḥa-i gerdün-misāḥa-i¹² [M96^a] mem-leketi gerd-i fitne vü fesāddan tehī ve ḥudūd-ı hıttā-i vilāyeti serḥadd-i iḳlīm-i 'ademe müntehī olmuş idi.

Beyt li-münş'i ihī: Cihānı tıtmış idi tığ-i fethi¹³ ser-tā-ser
 Hemān diyār-ı 'adem ḳalmışidi ḥālī yer

Nahîfî hâḳḳ budur aḥsente aḥsent
 Nedir bu ṭab'-ı gevher-bār-ı şehḥār
 Derūnında olan genc-i nihānı
 Dirîğ itme cihāna eyle işār
 Cihān enfās-ı müşğînüñle ṭolsun
 Mu'aṭṭar ḳıl cihānı hem-çü 'aṭṭār

چو طوطی طبع را میکن شکرخا
 زفتح قره گوهرها فروبار

"Papağan tabiatlıyı öyle tatlı söylet ki / İnci gibi verimli Kurpa'nın fethinden" V (94^{a/13-16})

- 1 M: لبهای N (90^{b/12}) V (94^{a/18})
 "Ey surları söyleyen papağan dikkat et / Sakın gagandan şeker eksik olmasın / Üstü kapalı konuştuğun rakiplerle / Allah'ım bu muammadan perdeyi kaldır / Nahîfî kalemi tatlı söylet / İnci gibi verimli Kurpa'nın fethi için / Bazen dudaklara sevinç gülüşü gelir / Bazen gözlerden üzüntü yaşı akar / Dertlilerin dudağı şundan güler / Ve ondan ağlar çoğu gönüller"
- 2 - M N (90^{b/13}): istihâl-i V (94^{a/19})
- 3 "Öyle kalpler var ki severim, öyleleri de var ki düşman olurum"
- 4 "... ve (diğer) toplumlardan hiçbirine vermediğini size vermişti." (Mâ'ide, 5/20)
- 5 - M N (90^{b/15}): imām-ı mescid-i akşâ-yı pâdişâhî, sebbâḳ-ı meydân-ı rihân-ı şehin-şâhî V (94^{b/2-3})
- 6 - M N (90^{b/15}): kemâl-i V (94^{b/4})
- 7 merḥūm-ı M N (90^{b/16}): merḥūm u V (94^{b/4})
- 8 te'ālā M N (90^{b/17}): - V (94^{b/5})
- 9 "*eskenehullāhu te'ālā bi-a'lā ğurafi'l-cinān*": "Allah onu yüksek cennet odalarında yaşatsın."
- 10 tamāmet-i enām fermān-ı ḳazā-cereyānlarına M N (90^{b/18}): ins ü cinn emrine V (94^{b/6})
- 11 zevi'l-iḳtidār M N (90^{b/19}): rüzgār V (94^{b/7})
- 12 gerdün-misāḥa-i M N (91^{a/1}): felek-mesāḥa-i V (94^{b/8})
- 13 fethi M N (91^{a/4}): ḳahrı V (94^{b/10})

Neşr: Dergâh-ı felek-iştibâhı rûy-ı niyâz-ı ekâsire ve izdiḥâm-ı cibâh-ı kıyâş-ı radan bir meşâbede idi ki fağfûr-ı Çîn kâse-lîsi ve debîrân-ı divânının Müş-terî ve 'Uṭârid re'îsi idi. Ḥavf-ı âteş-i¹ dem-â-deminden şâh-ı 'Acem'ün başın-da od yanardı, iğlât-ı ḥissiyyeden ünâs efser-i sürḥ kıyâs eylerdi. Ve ḳurûm-ı Freng'ün derûn-ı tengine urduğı âteşün tütünü depesinden çıkardı, evhâm-ı zûlmâniyyeden 'avâm bî-intibâh küllâh-ı siyâh zann iderdi.

Şi'r:²

زهر جا غباریکه دید ازستیز
نشایندش از آب شمشیر تیز
ز باران پیکان جوشن گذر
نماند از نشان مخالف اثر³

Neşr:⁴ Ve zebâne-i âteş-i ceng ü cidâlinün iştî'âlinden ḳral-ı bed-fi'âl daḥi [V95^a] âb-ı 'afv ve zülâl-i⁵ luṭfların penâh idünüp 'inân-ı inḳiyâdı dest-i taşar-rufılarına virmiş idi ve⁶ memâlik-i ḥusrevâniyyede olan ehl-i zimmet gibi sâl be-sâl⁷ bâc u ḥarâc [M96^b] irsâline [N91^b] rağbet göstermişti. Aña binâ'en bermuḳtezâ-yı ri'âyet-i pâdişâhî ve mübteğâ-yı 'inâyet-i şehin-şâhî, mezbûr ḳrala emân virüp ve 'ahd-nâmeler irsâl⁸ idüp buyurmuşlar idi ki: "Nâṭûr-ı nâḳûr-ı dîn-i 'İsâ ve kürsî-nişîn-i âyîn-i millet-i Mesîḥâ sen ki ḳralsın, ma'lûm ola ki ḳünkü tâb-ı âfitâb-ı saṭvet-i şavlet-i ḳazâ-ḥâşşiiyetimden sâye-i livâ-i luṭf ü merḥametüme ilticâ eyledün, senün ḥaḳḳuñda envâ'-ı âṭifetüm ki merâsim-i şâhânem ve levâzım-ı ḥusrevânemdür, zuhûra getürüp buyurdum ki, mādâm ki⁹ senün ṭarafından¹⁰ aḥvâl-i şenî'a ve evzâ'-ı beşî'a meclâ-yı şudûrda zuhûr itmeye, ehl-i¹¹ 'iyâl ve mâl ü menâlüne sâyir re'âyâñla emîn olup zıll-i zâlil-i ḥimâyetimde âsûde ve pister-i merḥametimde ḡünüde olasın.

1 - M N (91^{a/8}): ġaḍab-ı V (94^{b/14})

2 **Şi'r** M N (91^{a/13}): - V (94^{b/18})

3 نشان M N (91^{a/15}): غبار (Derkenardadır.) V (94^{b/18})

"Her yerden bir toz kalktığını görse / Keskin kılıcın suyundan olamaz / Zırh delici okların yağışından / Muhallif nişandan bir eser kalmaz"

4 **Neşr** M N (91^{a/15}): - V (94^{b/18})

5 zülâl-i M N (91^{a/17}): cüy-ı V (95^{a/1})

6 'inân-ı inḳiyâdı ... ve M N (91^{a/17-18}): hezâr iftikâr u ihtikârla emân-ḥ'âh olup sâl be-sâl V (95^{a/1-2})

7 sâl be-sâl M N (91^{a/19}): - V (95^{a/3})

8 irsâl M N (91^{b/3}): iḥsân V (95^{a/6})

9 - M N (91^{b/10}): bi'z-zât V (95^{a/11})

10 - M N (91^{b/10}): ve yâḥûd bi'l-vâsiṭa a'vân-ı pür-ḥusranuñdan (Derkenardadır.) V (95^{a/12})

11 ehl-i M N (91^{b/12}): ehl ü V (95^{a/13})

Kıt'a:

فلک بچشم عنایت بهر که داشت نظر
 چو مهر یافت ازین آستانه فتح الباب
 هرآنکه فیض سعادت ازین نظر یابد
 ازو فروغ برد آفتاب عالمتاب¹

Neşr:² Ve illâ şöyle ki bu 'ahd-nâme'ye muhâlif eṭvâr ve bu sevâd-ı 'anberîn-fâma mübâyîn âşâr bi'z-zât senden ve yâhûd bi'l-vâsiṭa a'vân-ı pür-hûsrânuñdan zâhir u âşikâr³ ola, [M97^a] inşâ'allâhu'l-Melikü'l-Kahhâr [N92^a] hücûm-ı nehengân-ı âdemî-reng ve âheng-i pelengân-ı pîşe-i cengden târek-i nâ-mübâreküñe⁴ fûşhat-sarây-ı cihân-ı fesîh be-çâr-bâliš-i ḥazret-i Mesîḥ⁵ [V95^b] mânend-i sūrâh-ı seng be-gâyet endek ü teng⁶ ola." Ve kıral-ı ḍalâlet-fi'âl⁷ tarafından daḥi bu minvâl üzre 'ubûdiyyet-nâme irsâl olunmuş idi ki "Ḥâmî-i ḥimâ-yı dîn-i Aḥmedî ve râfi'-i râyât-ı nuşret-âyât-ı Şerî'at-i Muḥammedî olan pâdişâh-ı bahr ü berr ve şehin-şâh-ı heft-kişversin. Mâdâm⁸ ki cenâb-ı vâlâ-nişâbuñdan iştî'âl-i âteş-i ceng ü cidâl ve ihtimâl-i işkâl-i ḥarb ü kıtâle mübâşeret ve taḥrib-i kılâ'-ı keşîru'l-intifâ'ima⁹ mübâderet şâdir u zâhir olmaya, bi-ḥaḳḳ-ı münzil-i İncîl-i mükerrerem ve bi-rûḥ-ı 'İsâ bin¹⁰ Meryem

Mısrâ':

ساعت بساعت دمبدم¹¹

Neşr: müzd-ver-i¹² kaşr-ı celâlûñ ve fermânber-i mişâl-i ḳazâ-timşâlûñ olmağı vâye-i 'âzamet ve ser-nâme-i 'ulüvv-i mertebet bilürin."

Mısrâ':

هرکه جای می‌رسد از راه خدمت می‌رسد¹³

1 "Dünya her kime inayet gözüyle baksa / Öyle sevgi buldu bu eşikte fetih kapısından / Her kim saadet feyzine bu görüşle kavuşur / Cihanı aydınlatan güneş ondan utanır"

2 **Kıt'a:** لک بچشم عنایت بهر که داشت نظر
 چو مهر یافت ازین آستانه فتح الباب
 هرآنکه فیض سعادت ازین نظر یابد
 ازو فروغ برد آفتاب عالمتاب

Neşr M N (91^{b/14-16}): - V (95^{a/15})

3 bi'z-zât senden ... âşikâr M N (91^{b/18-19}): âşikârâ vü nihân peydâ vü 'ayân V (95^{a/16-17})

4 târek-i nâ-mübâreküñe M N (92^{a/2}): bi-rûḥ-ı pāk-i Mesîḥ V (95^{a/19})

5 be-câr-bâliš-i ḥazret-i Mesîḥ M: be-câr-bâliš-i mesned-i ḥazret-i Mesîḥ N (92^{a/3}) / naẓar-ı şaḳāvet V (95^{a/19})

6 be-gâyet endek ü teng M N (92^{a/4}): teng ü endek V (95^{b/1})

7 ḍalâlet-fi'âl M N (92^{a/4}): bed-fi'âl V (95^{b/1})

8 Mâdâm M N (92^{a/9}): Şöyle V (95^{b/5})

9 taḥrib-i kılâ'-ı keşîru'l-intifâ'ima M N (92^{a/11}): ızrâr-ı milk ü milletime V (95^{b/7})

10 bin M N (92^{a/12}): ibn V (95^{b/9})

11 Nizâmî-i Gencevî'nindir. "Her saat, her zaman"

12 - M N (92^{a/13}): mi'mâr-ı V (95^{b/10})

13 "Her kim bir yere varırsa, hizmet yoluyla varır"

Neşr:¹ Pes tarafeynden bu güne rāsiḥu'l-bünyān ve şāmiḥu'l-erkān 'ahd-nāmelerüñ mefhūm-ı şadākat-merķūmı eṭrāf-ı diyārda² mānend-i meşel-i sāyır ānen fe-ānen dāyır olup herkes [N92^b] silsile-i 'adāveti taḥrīkden pūr-ḥāzer [M97^b] ve rişte-i 'ahdi infişālden biñ bezerdi.

Beyt: این آن اساس نیست که گردد خللیپذیر
لو بست العبال او انشقت السما³

Neşr: Ol ecilden serḥadd-i İslāmiyye'de⁴ olan ümerā-yı kirāma⁵ küffār-ı ḥāk-sār uvaḳlu şikār iken yine mezbūr 'ahd-nāmeler mūcibince 'amel idüp [V96^a] pāy-ı taḥammüli dāmen-i taşabbura çekmişleridi. Velākin livā-i Bosna serḥaddinde vāḳı⁶ küffār-ı tebeh-rüzgāruñ iskelesi olan Ḳurpa nām ḳal'anuñ⁷ şāḥibi olup ḳal'a-i Sigetvar'da ḳarār iden Zirinoḡlı⁸ nām mel'un-ı ḳalālet-encām⁹ ser-rişte-i 'ahdi infişāle mübāşeret ve āteş-i fitne vü fesādı iştī'āle mübāderet ḳılmış¹⁰ idi ve eşrār-ı küffārı ḳal'a-i Ḳurpa'da cem' idüp taḥrīb-i bilād ve ızrār-ı 'ibādı ehemmi-i mühimmātdan bilmiş idi.¹¹ Sebeb-i cūr'et ve bā'ış-i 'adem-i iṭā'at daḥi¹² bu idi ki, merḥūm-ı mebrūr pādīşāh-ı mezbūr ḥāzretlerinüñ¹³ āfītab-ı 'ömr-i şerīfleri¹⁴ ḥādd-i vasaṭ-ı i'tidālden cānib-i zevāle māyil olup muḳadde-me-i sipāh-ı za'f-ı kuvvet ve kuvvet-i za'f memleket-i nihādlarına el uzatmış idi ve tılaye-i leşker-i müy-ı sefid¹⁵ ḥıṭṭa-i vücūdların [M98^a] ihāṭa itmiş idi. Ve¹⁶ muḳarrer bilmişler idi ki [N93^a] 'an-ḳarīb kūs-i raḥīl urulsa gerek ve sermāye-i

1 **Mısrā':** هرکه جایی میرسد از راه خدمت میرسد **Neşr** M N (92^{a/15-16}): - V (95^{b/12})

2 'ahd-nāmelerüñ mefhūm-ı ... diyārda M N (92^{a/7-18}): 'ahd-nāmeler eṭrāf ı eknāfda V (95^{b/13})

3 M N (92^{b/3}): او و V (95^{b/17})

Selmān-ı Sāveci'nin *Divān-ı Eş'ār*'ındandır. "Zarar görecek temel değildir bu / Dağlar sarsıldığında veya gök yarıldığında"

4 Ol ecilden serḥadd-i İslāmiyye'de M N (92^{b/3}): Ve cemī' serḥadlerde V (95^{b/18})

5 kirāma M N (92^{b/4}): İslāmiyye'ye V (95^{b/18})

6 - M N (92^{b/7}): olup V (96^{a/2})

7 - M N (92^{b/8}): ki kıdem ü aşāletde ḳal'a-i zātü'l-burūc-ı āsmānla tev'em ve metānet ü ḥaşānetde mānend-i ḳulle-i Demāvend üstüvār u muḥkem idi, (Demāvend bugün İran'ın Tahran eyaletinde bir şehirdir. Firdavsi'nin *Şehnâme*'sinde çokça bahsedilen İran'ın en yüksek tepesi Demāvend dağı bu şehrin yakınındadır.) V (96^{a/3-5})

8 olup ḳal'a-i ... Zirinoḡlı M N (92^{b/8-9}): olan porḳolabı Baḳık (Matija Bakić) V (96^{a/5-6})

9 ḳalālet-encām M N (92^{b/10}): bed-encām V (96^{a/6})

10 ḳılmış M N (92^{b/11}): eylemiş V (96^{a/8})

11 ve eşrār-ı ... idi M N (92^{b/12-13}): - V (96^{a/8})

12 daḥi M N (92^{b/14}): - V (96^{a/9})

13 mezbūr ḥāzretlerinüñ M N (92^{b/15}): mezbūruñ V (96^{a/9})

14 'ömr-i şerīfleri M N (92^{b/15}): 'ömrleri V (96^{a/10})

15 - M N (92^{b/18}): ḥudūd-ı V (96^{a/13})

16 Ve M N (92^{b/19})

hayât ki hâne-i bedende mûda‘ bir metâ‘-ı müste‘ârdur, be-her-ḥâl istirdâd it-
se gerekdür.¹ Lâ-cerem rûy-ı teveccühlerin ṭaraf-ı salṭanat-ı mecâz-iştibâhdan
münḥarif idüp [V96^b] dergâh-ı Pâdişâh-ı ḥaḳîkî şavbına,² ki

Beyt: بر غیر او اضافت شاهی بود چنانکه
بریکدو چوب پاره شطرنج نام شاه³

Nesr⁴: dur, tevcih idüp muḥārebe-i a‘dâ-yı İslâm’ı mücādele-i nefis-i bed-encā-
ma taḥvîl ve temennâ-yı seyr-i şaḥrâyı temâşâ-yı mele’-i a‘lâya tebdîl eylemişle-
ridi. Mel’ûn-ı mezbûr⁵ bu aḥvâli istîlâ-yı emrâz ve isti‘lâ-yı a‘râz ḥasebiyle naḳl
ü harekete ‘adem-i istiṭâ‘atlerine ḥaml eyleyüp zu‘m-ı fâsîd ve efkâr-ı kâsîdince
mülâḥaza eyleyüp eydürdi ki: “Bir ḳavmûn serdârı⁶ vâdî-i ḥayretde bu minvâl
üzre, ki müşâhede idersin, ser-gerdân olmuş ola ve bir ṭâ’ifenüñ ser-çeşmesi
beyâbân-ı saḳâmetde bu üslûb üzre, ki temâşâ kılırsın, ḥâyim ü ḥayrân ḳalmış
ola, peydâdur ki ol ṭâ’ife-i ḥâ’ife⁷ şavlet-i ‘adû-yı dürişt-rûya [M98^b] ne ḳadar
pâyidâr olsa gerekdür? Ve⁸ nîrû-yı bâzû-yı zôr-âzmûya ne derecede muḳâbele
[N93^b] eylese gerekdür? Min-ba’d zâmîr-i nuşret bize ‘â’id ve sâ’id-i fursât bize
müsâ’iddür. Hemân fursâtı ğanîmet ve za’f-ı ‘adûyı devlet ü sa’âdet bilelüm.
Ve Türk’den gereği gibi⁹ intîḳâm alalum ve kemâ-yenbaġî ḥaḳâret¹⁰ ḳılalum.”
Muttaşıl dîġ-i dimâġi bu gûne ḥayâl-i ḥâmla [V97^a] ḳaynadırdı ve rûz u şeb
dîvâne-vâr bu gûne mâliḥûlyâya dōşenür yürürdi.

Şi‘r: نوبت پیری چو زند کوس درد
دل شود از خوش دلی وعیش فرد
موی سفید از اجل آرد پیام
پشت خم از مرگ رساند سلام

(Emîr Hüsrev-i Dihlevî’nin *Matla’u’l-Envâr* isimli mesnevisindendir. Hindistan’da yaşamış Türk asıllı şair,
tarihçi ve mutasavvîf Ebû’l-Hasan Emîr Hüsrev b. Emîr Seyfeddîn Mahmûd-ı Dihlevî hakkında daha fazla
bilgi için bk. Rıza Kurtuluş, “Emîr Hüsrev-i Dihlevî”, *TDV İA*, c. XI, İstanbul 1995, s. 135-137. “Yaşlılık
nöbetini hastalık kösü çalar / Gönül şenlikten, can rahattan ayrılır / Beyaz saç ecelden haber verir / Sırtın
bükülmesi ölümden getirir selâm”) **Nesr** V (96^{a/13-16})

1 gerekdür M V (96^{a/18}): gerek N (93^{a/3})

2 şavbına M N (93^{a/5}): semtine V (96^{b/1})

3 M N (93^{a/6}): هر دو V (96^{b/1})

Molla Câmi’nindir. “Ondan başkasına şahlık yakıştırmak şunun gibidir ki / Satrançta bir iki odun parçasına
da şah derler”

4 **Nesr** M N (93^{a/6}): - V (96^{b/2})

5 - M N (93^{a/9}): pâdişâh-ı mebrûrdan V (96^{b/5-6})

6 - M N (93^{a/13}): ki V (96^{b/9})

7 ṭâ’ife-i ḥâ’ife M: ṭâ’ife N (93^{a/17}) / ḳavm V (96^{b/13})

8 - M N (93^{a/19}): ol ṭâ’ife V (96^{b/14})

9 - M N (93^{b/4}): aḥz-i V (96^{b/18})

10 ḥaḳâret M N (93^{b/4}): ḥaḳâret-i mâ-lâ-keḷâm V (96^{b/18-19})

Mısrâ': زهی تصور باطل زهی خیال محال¹

Nesr: Âhiru'l-emr bu gûne tasavvurât-ı bâtıla ile ğurâb-ı² tuğyân zâviye-i dimâğında âşiyân idüp nağz-ı 'ahdi kendüye pîşe ve taḥrîb-i bilâd-ı İslâm'ı dem-â-dem endîşe idinmiş idi.³ Dest-i ta'addî vü tasalluṭı eṭrâfında olan re'âyâ-nuñ⁴ girîbân-ı ḥayâtın çāk itmiş idi ve ḳadem-i tuğyânı cādde-i 'ahd-nâmeden taşra gitmiş idi. Bâzû-yı 'işyânı re'âyâ-yı ğamm-dide ve zu'afâ-yı miḥnet-reside-ye ḥançer-i âzâr çekmiş idi ve ḳalem-tırâş-ı nağz-ı 'ahdile erkâm-ı 'ahd ü ḳarârı defter-i i'tibârdan ḥakk itmiş idi. Ğurûr-ı dimâğ-ı pür-şürûr bir dereceye vâşıl olmuş idi ki [M99^a] dâyimâ eyyâm-ı ğurûr ve hengâm-ı sürûrda tünd-ḥû ve dest-ber-zânû [N94^a] maḳâm-ı i'tilâ⁵ vü iğtirârda oturup ve külâh-ı istikbârı ser-i 'ucb-ı⁶ pindâra urup⁷ lâf u ğüzâf-ı⁸ لیس فی الدار غیرنا دیار⁸ dan ğünbed-i ğerdûn ṭolmuş⁹ idi ve bâd-ı burûtile bıyığın balta kesmez ve tamâ-met-i vilâyet-i¹⁰ İslâm'ı [V97^b] kirpigine aşmaz olmuş idi. Ammâ mel'un-ı ebter bu ma'nâdan bî-ḥaber idi¹¹ ki

Şi'r:¹² نه هر که چهره بر افروخت دلبری داند
نه هر که آینه سازد سکندری داند¹³
نه هر که طرف کله کج نهاد و تند نشست
کلاه داری آیین سروری داند¹⁴

Nesr: Lâ-cerem bu üslûb üzre fitne vü fesâddan ḥâlî olmayup yevmen fe-yev-men ol ḳalâlet-simânuñ âteş-i tuğyânı izdiyâda meyl itdi ve şarşar-ı 'adâveti iştîdâda yüz ṭutdı. Ve eṭrâfında vâḳi' olan ḳurânunñ ekşerini vîrân ve niçe va-roşı tâlân idüp ol diyârdan tüccâra ğüzâr ve zu'afâ-yı re'âyâya ḳarâr dâyire-i

1 "Ne tuhaf batıl tasavvur, ne tuhaf zor hayal"

2 ğurâb-ı M N (93^{b/8}): ḳalâlet-ḥicâb-ı V (97^{a/3-4})

3 - M N (93^{b/11}): Ve raḥş-ı rehvrâr-ı vifâḳdan piyâde ve ḳâmet-i sîreti ḥil'at-i ittifâḳdan sâde olup V (97^{a/6-7})

4 ریاغانك M: ریاغانك N (93^{b/12}) V (97^{a/8})

5 i'tilâ M V (97^{a/15}): i'tilâl N (94^{a/1})

6 'ucb-ı M: 'ucb u N (94^{a/2}) V (97^{a/16})

7 pindâra urup M N (94^{a/2}): pindârda kec idüp V (97^{a/17})

8 "Evde (kâinatta) ev sahibinden (Allah'tan) başkası yoktur." manasındaki tasavvufî söz.

9 dan ğünbed-i ğerdûn ṭolmuş M N (94^{a/3}): ı vâşıl-ı şimâḥ-ı şîĝâr u kibâr eylemiş V (97^{a/18})

10 - M N (94^{a/4}): ehl-i V (97^{a/19})

11 idi M N (94^{a/6}): - V (97^{b/2})

12 **Şi'r** M N (94^{a/6}): **Nazm** V (97^{b/2})

13 آینه M: آینه N (94^{a/7}) V (97^{b/3})

14 Hâfız-ı Şirâzî'nindir. "Yüzünü parlatan, kendisine çekidüzen veren herkes dilberlik nedir bilmez / Her ayna yapan İskenderlikten anlamaz / Külâhını yana yıkıp sert oturan herkesin / Padişahlıktan, ululuktan haberi yoktur" (*Hâfız Divânı*, s. 122-123).

imtinâ'da dâhil ve mekân-ı¹ imkândan dür be-merâhil olmuş idi. Pes mîr-i pür-ğadab ol mel'un-ı² bî-edebden bu güne ahvâl-i bu'l-‘acebe muṭṭali‘ oldılar ve bu kâr-ı düşvâr³ sâha-i müsâmahada qarâr idicek olursa ehl-i İslâm [M99^b] ve küffâr-ı li'âm miyânında bîdâr olan [N94^b] fitne vü fesâduñ indifâ'ı maḳ-dür-ı beşer olmayacağıñ dîde-i yakînle müşâhede buyurdılar. Derhâl ahâl-i vilâyetden maşlahat-dîde ve kâr-âzmüde niçe kimesneleri⁴ ihzâr idüp bu güne ḫiṭâb buyurdılar ki: “Ma'lûmuñuzdur ki henüz pâdişâh-ı dîn-perver ve şehin-şâh-ı heft-kışver [V98^a] ḫâzretlerinüñ bi-ḫamdillâhi'l-Ğaffâr noḳṭa-i vücûd-ı şerîfleri dâyre-i şîḫḫatde ber-qarâr ve erkân-ı râsiḫu'l-bünyânları kürre-i zemîn ve aḳṭâb-ı çarḫ-ı berîn gibi⁵ şâbit ü üstüvâr iken bûsitân-ı saṭvet ve gülîstân-ı salṭanatlarında⁶ nergis-vâr kimüñ cânı var ki nev-‘arûs-ı⁷ memleket egrî nigâh ide? Ve sünbül-girdâr kimüñ kaç başı var ki dâmen-i ra'ıyyete ḫâr-ı pür-âzâr⁸ gibi el uzada? İllâ meger ki⁹ serḫadd-i eyâletimde vâḳi‘ olan ḳal'a-i Ḳurpa'nuñ¹⁰ şâhibi olan mel'un dest-i tasalluṭı ‘amme-i vilâyete dirâz ve her gün bir¹¹ fitne ve her vâḳt bir dürlü fesâduñ icâdına âğâz itmîşdür. Bâ-ḫuşuş ki pâdişâh-ı deryâ-nevâl ḫâzretlerinüñ¹² ḳral-ı bed-fi'âlle mâbeynlerinde¹³ muḳtezâ-yı mu'âhede üzre silsile-i vidâd muḫkem ve ser-rîşte-i [M100^a] ittiḫâd mübrem iken ol mel'un-ı merdûd mezbûr ‘ahde aṣlâ vücûd vormeyüp¹⁴ [N95^a] levâzım-ı ‘ahd-i pâdişâhiyi ber-ṭaraf ve yevmen fe-yevmen cür'et ü cinâyeti iz'âf ü muzâ'af itmîşdür ve ol mel'un-ı ḳalâlet-nihâddan¹⁵ mirâren gûş-ı fu'âd-ı¹⁶ نحن فی واد و انت فی واد¹⁷ ḫiṭâbın işitmîşdür. İmdi, şöyle ki ol la'in-ı ḳalâlet-rehinüñ¹⁷ def'-i mazarratında şitâb ve şerer-i zararından ictinâb olunmaya, [V98^b] muḳarrerdür ki¹⁸ bu güne tuḡyânuñ ḳabâḫati eṭrâfında olan küffâr-ı sitize-kâra

1 mekân-ı M N (94^{a/15}): maḳâm-ı V (97^{b/10})

2 mel'un-ı M N (94^{a/16}): la'in-ı V (97^{b/11})

3 - M N (94^{a/17}): eger V (97^{b/13})

4 - M N (94^{b/3}): divân-ı hümayûnlarına V (97^{b/17})

5 kürre-i zemîn ve aḳṭâb-ı çarḫ-ı berîn gibi M N (94^{b/8}): mânend-i kürre-i arz V (98^{a/2-3})

6 salṭanatlarında M N (94^{b/9}): ḫilâfetlerinde V (98^{a/4})

7 nev-‘arûs-ı M N (94^{b/10}): ‘arûs-ı V (98^{a/5})

8 ḫâr-ı pür-âzâr M N (94^{b/12}): çenâr V (98^{a/6})

9 İllâ meger ki M N (94^{b/12}): Ammâ V (98^{a/7})

10 olan ḳal'a-i Ḳurpa'nuñ M N (94^{b/13}): Ḳurpa nâm ḳal'anuñ V (98^{a/7})

11 - M N (94^{b/14}): güne V (98^{a/9})

12 deryâ-nevâl ḫâzretlerinüñ M N (94^{b/16}): şâhib-nevâl V (98^{a/10-11})

13 bed-fi'âlle mâbeynlerinde M N (94^{b/17}): bed-fi'âlün mâbeyninde V (98^{a/11})

14 - M N (94^{b/19}): başka başına kelle geçinmek isteyüp V (98^{a/14})

15 ḳalâlet-nihâddan M N (95^{a/3}): bed-nihâddan V (98^{a/16})

16 “Biz hangi vadideyiz, sen hangi vadidesin?”

17 ḳalâlet-rehinüñ M N (95^{a/5}): bî-dînüñ V (98^{a/18})

18 muḳarrerdür ki M N (95^{a/6}): bî-şübhe V (98^{b/1})

daḥi sirāyet idüp bi'z-zāt kral-ı bed-fi'āle müntehī olduğda bī-şübhe¹ anuñ daḥi maḡāra-i dimāḡında dīv-i 'iṣyān mekân idüp taḥrīb-i bilāda mübāşeret ve naḡz-ı 'ahde mübāderet itse gerekdür.

Beyt: خصوص واقعه پیش از وقوع باید کرد
دریغ سود ندارد چو رفت کار از دست²

Neşr: 'Âkıl u cāzime beher-hāl lā-büdd ü lâzımdur ki³ düşmen-i za'îfi terāzū-yı ḥayâlde ḳavī taşavvur itmek gerekdür. Tâ ki mizân-ı⁴ imtiḥānda nâ-büd ve meydân-ı merdānda⁵ bī-[vü]cüd⁶ buluna.

Ḳıṭ'a:⁷ پشه چو پر شد بزند پیل را
با همه مردی و صلابت که اوست
مور چگان را چو بود اتفاق
شیر زیان را بدرانند پوست⁸

Neşr: Ve⁹ bir kâr-ı düşvâr ki¹⁰ [M100^b] henüz âşikâr olmadın misbâr-ı endişe ile ğavrına ire ve ğayrılar ḥâtimesinde ma'lûm [N95^b] idinmedüklerin ol dide-i 'aḳlla fâtîḥasında¹¹ göre ve evâḥir-i umûrı evâyilinde tedbîr idüp¹² mefhûmın zamîr-i vaḳḳâddına pîş-nihâd idine.”

Beyt: در جویبار عقل چو بخت شود بلند
از تندباد حادثه کی میرسد گزند¹³

1 bī-şübhe M N (95^{a/8}): muḳarrerdür ki V (98^{b/3})

2 Sa'dî-i Şirâzî'nindir. “Bir işin çaresini evvelden düşünmek gerek / İş işten geçtikten sonra hayıflanmak fayda etmez”

3 **Neşr:** 'Âkıl ... ki M N (95^{a/12-13}): - V (98^{b/8})

4 M: میزان N (95^{a/14}) V (98^{b/9})

5 M N (95^{a/15}): مرادان V (98^{b/9})

6 bī-cüd M: bī-vücüd N (95^{a/15}) V (98^{b/9-10})

7 **Ḳıṭ'a** M V (98^{b/10}): **Şi'r** N (95^{a/15})

8 M N (95^{a/17}): زیان V (98^{b/12})

Sa'dî-i Şirâzî'nindir. “Sivrisinekler çok olunca file saldırlar / Bunca şiddetlerine rağmen / Karıncalar da birleştiler mi / Kükremiş arslanın postunu yırtarlar” (*Gülüstan*, s. 160).

9 Ve M N (95^{a/18}): 'Âkıl u cāzım olana be-her-hāl vâcib ü lâzımdur ki V (98^{b/12-13})

10 ki M N (95^{a/18}): - V (98^{b/13})

11 ḥâtimesinde M N (95^{b/1}): fâtîḥasında V (98^{b/16})

12 “Önce düşünce, sonra amel”

13 M N (95^{b/4}): ضرر V (98^{b/19})

“Akıl ırmağında baht yükselirse / Sert esen poyraz ne zaman zarar verir”

Neşr:¹ Çün huzzâr-ı meclis bu kelimât-ı hikmet-âyâtı güş itdiler, merâsim-i du'âya kıyâm gösterüp eyitdiler:

Beýt: ای بهمت برتر از میران عالم آمده
وی بگوهر بر سر از اولاد آدم آمده²

Neşr: “Bir kâr-ı düşvâr ki pertev-i âfitâb-ı³ ‘âlem-ârâñuzla tölmiş ola ve bir ‘uğde-i ser-bestede ki enâmil-i efkâr-ı şâyibeñüz ‘uğde-güşâ olmuş ola, bu ben-delerün hâtır-ı fâtır ve zihn-i kâşır-ları kânde vâsıl olıcakdur? Ammâ bu mer-tebe ‘âlimüz ki bu ahvâl-i mazarrat-me’âl ber-herhâl pâye-i serîr-i pâdişâh-ı Süleymân-mişâl hâzretlerine⁴ ‘arz olunmağ lâzım ve bu âteş-i fitne âb-ı tedbîrle söyündürölmek ehemmi-i mühimdür. Ve illâ birkaç gün dañi cüz’i müsâmağa revâ ve ednâ müsâhele sezâ göröle, zannımız budur ki [M101^a] seylâb-ı fesâd⁵ bir mertebe izdiyâd⁶ bula ki dest-i tedbîr dâmen-i indifâ‘ından kâşır ve ‘aql-ı pîr ki hûlâşa-i te’şîr ve te’eşşür-i [V99^b] felek-i müstedîrdür, vâdi-i tedârükün-de mânend-i mürğ-i hâyim, hâyir ü dâyer ola.”

Mîr-i rûşen-zamîr dañi buyurdılar ki: “Belî eyü buyurursız. Benim dañi [N96^a] âyîne-i qalbmde bu şüret ‘ayân ve revzene-i hâtırımdan bu maşlahat nümâyândur. Huşûş-ı vâkı‘ay der-i devlete ‘arz itmedin bu kâr-ı düşvârün indifâ‘ına mübâşeret ve irtifâ‘ına mübâderet revîş-i erbâb-ı hâzma muğâyir ve dâniş-i aşhâb-ı binişe mübâyındur. Bu mağûle umûr-ı keşîrül-mahâtîr ve hâtîrül-‘avâkıbda dâmen-i te’ennî vü tedebbüre teşebbüş lâzım, belki vâcibdür.”

Şîr:⁷ بآهستگی کار عالم بر آر
که در کار گرمی نیاید بکار
چراغ ار بگرمی نیفروختی
نه خود را نه پروانه سوختی⁸

1 - M N (95^{b/4}): Egerçi dimişlerdür ki hengâm-ı [V99^a] nüzül-i belâda nihâl-i re’y ü tedebbür ol kadar bâr-ver olmaz ve zamân-ı emşâr-ı kazâda bezr-i tefekkür çendân şemer vermez. Ammâ bu cümle ile yine merd-i hîredmend menâfi‘-i dânişden dūr ve haşâyış-ı binişden mehcūr olmağı hiçbir vaqt revâ görmemek gerekdir. V (98^{b/19} - 99^{a/5})

2 “Ey himmette dünya krallarından üstün olarak gelen / Ve ey Âdemoğlunun üstün mücevheri olarak gelen”

3 - M N (95^{b/7}): rây-ı V (99^{a/9})

4 Süleymân-mişâl hâzretlerine M N (95^{b/12}): gerdün-mişâle V (99^{a/13-14})

5 fesâd M N (95^{b/15}): belâ V (99^{a/17})

6 - M N (95^{b/16}): ve şarşar-ı fitne vü fesâd bir derecede iştîdâd V (99^{a/17-18})

7 **Şîr** M N (96^{a/7}): **Naẓm ez-Gence[vî]** V (99^{b/9})

8 نه خود را نه پروانه سوختی M N (96^{a/9}): پروانه را V (99^{b/11})

شکيب آورد بندها را کليد
شکينده را کس پشيمان نديد¹

Nesr: Pes minvâl-i meşrûh² üzre vâkı‘-ı hâli pâdişâh-ı deryâ-nevâl hazretlerinin dergâh-ı ‘adâlet-penâhlarına³ ‘arz buyurmuşlaridi.⁴ ‘Ahd-i mezbûrda⁵ vezîr-i a‘zam, müşîr-i efham, merhûm-ı mebrûr [M101^b] ‘Alî Paşa idi -*nevverallâhu kabrehû bi-luţfihi’l-cesim ve eskenehû bi-a’lâ ğurafi’l-cinâni bi-ihsânihi’l-‘azîm*-.⁷ Merhûm-ı mezbûr ‘illet-i cesâmete bir mertebe mübtelâ idi ki zahmet-i dâ’ül-fîl topuğuna çıkmazdı ve cüsse-i pîl-i demân miyânına gelmezdi. Ve⁸ istiskâ-i tablî batnına nisbet maraz-ı hüzâl [V100^a] ve kûh-ı Demâvend süvâr olduğu ester ü semende göre bir mişkâl idi. Merhûm ğarîb ahlâka [N96^b] mâlik ve ‘acîb semte sâlik idi ki esb ü estere süvâr olmağa on kişi isterdi.⁹ Velâkin gönül alçaklığı idüp cüz’î bahâne ile yere¹⁰ inderdi ve yerden¹¹ beş kişinin iktidâmıyla tekellüfle kalkardı. Ammâ kemâl-i tevâzu‘undan ednâ işaretle,

Mısra‘: تواضع ز گردن فرازان نکوست¹²

Nesr: mefhûmına mazhar düşerdi. Pes vezîr-i mezbûr seyr-i sefer münâfî-i huzûr-ı hâzar olmak havfından¹³ المزمون الحركت آفة والخمول راحة¹⁴ meşrebine muvâfık ve mizâcına¹⁵ muţâbık bulup bu güne ‘arzları ki mücebi nakl ü hareketdür, pâdişâh-ı milk ü¹⁶ millet hazretlerinin pây-e-i serîr-i a‘lâlarına ‘arz eylemekden¹⁷ ibâ iderdi ve dâyimâ râh-ı¹⁸ muktezâsından çıkmayup [M102^a]

1 Nizâmî-i Gencevî'nin *Şeref-nâme* adlı eserindendir. “Dünya işini yumuşaklıkla yürüt / İş yaparken kızmaya gerek yok / Mum eğer ateşle yanmasaydı / Ne kendi ne de pervane yanardı / Her engelin anahtarı sabırdır, inan / Sabırlı kimseler olmaz hiç pişman”

2 Pes minvâl-i meşrûh M N (96^{a/10}): Bu ittifâk V (99^{b/13})

3 pâdişâh-ı deryâ-nevâl hazretlerinin dergâh-ı ‘adâlet-penâhlarına M N (96^{a/11-12}): dergâh-ı ‘âlîye V (99^{b/13})

4 - M N (96^{a/12}): Çün V (99^{b/14})

5 ki M N (96^{a/12}): - V (99^{b/14})

6 merhûm-ı mebrûr M N (96^{a/13}): merhûm V (99^{b/15})

7 “*nevverallâhu kabrehû bi-luţfihi’l-cesim ve eskenehû bi-a’lâ ğurafi’l-cinâni bi-ihsânihi’l-‘azîm*”: “Allah onun kabirini çok lütfederek nurlandırın ve bol bol ihsan ederek onu yüksek cennet odalarında iskân etsin”

8 Ve M N (96^{a/17}): - V (99^{b/19})

9 esb ü estere süvâr olmağa on kişi isterdi M N (96^{b/1-2}): esb-i rehvara on nefer kişi süvâr idemezdi V (100^{a/3-4})

10 yere M N (96^{b/3}): - V (100^{a/5})

11 yerden M N (96^{b/3}): yerinden V (100^{a/5})

12 گردان فرازان نکوست M N (96^{b/5}): تواضع ز گردن فرازان نکوست V (100^{a/7})

Sa‘dî-i Şîrâzî'nindir. “Zaten tevazu büyüklerden gelirse iyidir” (*Bostan*, s. 13).

13 “Hareket alettir, tembellik rahatlıktır.” manasına gelen Arapça ibare.

14 - M N (96^{b/8}): cân u dilden V (100^{a/10})

15 mizâcına M N (96^{b/8}): marazına V (100^{a/10})

16 milk ü M V (100^{a/12}): milk-i N (96^{b/9})

17 eylemekden M N (96^{b/10}): itmekden V (100^{a/13})

18 râh-ı M N (96^{b/11}): ٲariĳ-i V (100^{a/13})

giderdi. Ol¹ ecilden ki pâdişâh-ı ‘âlem-penâh aḥvâl-i memleketden zerrece âgâh olmazlardı. Kâr-ı vilâyet yap yap ḥarâb olmağa nâzır ve dest-i tedbîr te’sîs-i mebânîsinden kâşır olmuş idi. Çün mîr-i ḥuceste-tedbîr bu aḥvâl-i pür-melâle ‘ârif ve bu esrâr-ı ğarîbü’l-âşâra vâkıf oldılar,² [V100^b] ser-i³ tefekkûri zânû-yı⁴ taḥayyüre ḳodılar⁵ ve vezîr-i mezbûruñ şaḥîfe-i ḥâlınden kelâm-ı belâğat-meşḥûn-ı⁶ ﴿لَيْسَ مَا كَانُوا يَغْمَلُونَ﴾ mefḥûmın okudılar.⁷ ‘Âkıbetü’l-emr şarşar-ı ḥamiyyet iştîdâda [N97^a] meyl i[t]di ve seylâb-ı ğayret izdiyâda yüz tıttı. Ve kârd üstüh^vâna ve seylâb-ı ıztırâb⁸ dehâna yetişdi ve duḥân-ı âteş-i inḳılâb⁹ evc-i âsmâna irişdi.

Beyt:¹⁰ Ağardı berf-i ğammdan baş meyl itdi gözün yaşa
Sefer yarağını gör kişi çünkim düşdi iş başa

Neşr:¹¹ deyüp dîvânlarına¹² serân-ı yelân ve hizebrân-ı şîr-merdânı ihzâr idüp buyurdılar ki: “Bu muḳaddime-i müselleme ma’lûm-ı eḳâsî vü edânî ve mefḥûm-ı muṭî¹³ u cânîdür ki her kimûn ki raḥş-ı himmeti meydân-ı kâr-zârdan firâr idüp¹⁴ الخمول راحة âsâyişin taleb-kâr ola, âb-ı¹⁵ rûdan el yuyup dâyimâ [M102^b] muḳîm-i¹⁶ zâviye-i zillet ve mücâvir-i küşe-i denâ et olsa gerekdür.¹⁷ Ve ol kimesnenün ki mer’â-yı âmâli ve mesraḥ-ı himmeti ancak şu me vü ḳuvvetdür, kişt-zâr-ı ‘âlemde zümre-i behâyimden maḥsûb u ma’dûddur. Görmez misiz ki kelb-i câyi‘ bir pâre üstüh^vânla ḳânî‘ [V101^a] ve

- 1 Ol M N (96^{b/12}): Bu V (100^{a/14})
- 2 oldılar M N (96^{b/16}): oldu V (100^{a/19})
- 3 ser-i M N (96^{b/17}): engüşt-i V (100^{b/1})
- 4 zânû-yı M N (96^{b/17}): dendân-ı V (100^{b/1})
- 5 ḳodılar M N (96^{b/17}): ḳodı V (100^{b/1})
- 6 “... Yapmakta oldukları şey ne kötüdür.” (Mâide, 5/62)
- 7 okudılar M N (96^{b/19}): okudu V (100^{b/3})
- 8 ıztırâb M N (97^{a/2}): belâ V (100^{b/5})
- 9 âteş-i inḳılâb M N (97^{a/3}): kânûn-ı ğadaḅ V (100^{b/6})
- 10 - M N (97^{a/3}): **li-münşî’ihî** V (100^{b/6})
- 11 **Neşr** M V (100^{b/8}): - N (97^{a/5})
- 12 dîvânlarına M N (97^{a/6}): hemân-dem dîvânına V (100^{b/9})
- 13 muṭî‘ M N (97^{a/8}): muḥsin V (100^{b/11})
- 14 “Tembellik rahattır.”
- 15 âb-ı M V (100^{b/13}): âb u N (97^{a/10})
- 16 muḳîm-i M V (100^{b/14}): müstaḳîm-i N (97^{a/11})
- 17 - M N (97^{a/12}):

Beyt: فكل فتى فى الحرب فوق جبينه
من السيف سطر بالاسنة معجم

(El-Mütenebbî’nindir. “Harpte bütün kahramanlar alını üzeredir / Alınları kılıç uçlarıyla yazılmış bir satır gibidir”) **Neşr** V (100^{b/16})

gürbe-i ḥaṣis-nijād bir loğma nānla ḥurrem ü şāddur, ammā şīr-i ‘ālī-himmet ve şāh-bāz-ı bülend-ııynet āsāyiş-i ten ve istirāḥat-i beden ecliyçün mānend-i zāğ u zağan saḳaṭāt-ı arāziye rāzi olmayup¹ ğidā-yı şubḥ u şāmları āhū-yı müşk-büy ve² [N97^b] kebg-i ḥōş-ḥirāmdur.

Beyt: همت بلند دار به پیش خدا و خلق³
باشد بقدر همت تو اعتبار تو⁴

Neşr: Ve daḥi⁵ her kimesne ki himmet-i bülende teraḳḳī kıla, her çend mevsim gül gibi müddet-i beḳası ḳalil ola, ammā zıkr-i cemīli sebebiyle ‘uḳalā ḳatında aṣḥāb-ı ‘ömr-i ṭavīlden maḥşūbdur. Ve ol kimesne ki dūn-himmet ve denī-ṭa-bī‘at ola, egerçi mānend-i ḥār gül-zār-ı rüzgārda baḳı vü pāyidār ḳala, fuḳalā i‘tibārında defter-i emvātda merkūm u mektūbdur.

Beyt: سعدیا مرد نکو نام نمیرد هرگز
مرده آنست که نامش بنکویی نبرند⁶

Neşr: Pes imdi ḳal‘a-i Ḳurpa‘ya [M103^a] ‘azīmet dā‘iyyesi ile ‘inān-ı iḥtiyār⁷ ḳabza-i iḫtidārdan gitmişdür⁸ ve bu hevā-i dimāğda ve bu sevdā-i süveydāda muḥkem yer itmişdür.⁹ Bu günden soñra ḳal‘a-i mezbūrenüñ¹⁰ fethine mü-bāşeret-i cezm ü¹¹ niyyettime zamm idüp mānend-i farz-ı ‘ayn ve edā-i deyn ve zimmet-i himmetime lāzım, belki vācib bilem ve dāmen-i nāmūs u ‘ārı ‘inā-yet-i ḥazret-i Bārī ile elden ḳomayam.¹² Bi-ḥamdillāhi te‘ālā şemşīr-i āteş-fām-ı İslām ‘ināyet ü nuşret-i Ḥayy-i ber-devāmla āb-āşām iken bu mel‘ūn-ı bī-dīn izḥār-ı ‘adāvet ü kīn idüp çaḳ bu mertebe ḥaddinden ziyāde ḳılınmaḳ ve mel‘ū-

1 āsāyiş-i ten ... olmayup M N (97^{a/17-19}): cīfe-i nā-pāke rağbet itmeyüp V (101^{a/2-3})

2 müşk-büy ve M N (97^{a/19}): müşk-bū ve V (101^{a/4})

3 به M V (101^{a/3}): که N (97^{b/1})

4 İbn Yemīn’indir. “Allah ve kullarına himmetini yüksek tut / Senin itibarın himmetin kadar olur”

5 daḥi M N (97^{b/2}): - V (101^{a/6})

6 Sa’dī-i Şirāzī’nindir. “Ey Sa’dī, iyi ad bırakan insan asla ölmez / Ölü odur ki adı iyilikle anılmaz”

7 ile ‘inān-ı iḥtiyār M N (97^{b/9-10}): ‘inān-ı iḥtiyār V (101^{a/13})

8 gitmişdür M N (97^{b/10}): bīrūn ḳılmışdur V (101^{a/14})

9 bu hevā-i ... itmişdür. M N (97^{b/10-11}): dimāğma bu hevā ve süveydāya bu sevdā düşmişdür ki V (101^{a/14-15})

10 mezbūrenüñ M N (97^{b/12}): Ḳurpa’nuñ V (101^{a/15})

11 cezm ü M: cezm-i N (97^{b/12}) V (101^{a/16})

12 - M N (97^{b/15}):

Nazm li-münşī‘ihī:

من آنم که با غیرت نام و ننک

بشیران در آموزم آیین جنگ [V101^b]

کیست آنکه بر من دلیری کند

که روباه باشی و شیر ی کند

(“Ben oyum ki şöret ve namusumun gücüyle / Aslanlara harp sanatını öğretirim / Benim karşıma çıkmaya cesaret eden / Ki tilki iken arslanlık taslar”) **Neşr** V (101^{a/19} - 101^{b/2})

na bu mıkdâr istimâlet virmek gayret-i İslâmiyye'ye lâıyık ve ħamiyyet-i [N98^a] dîn-i Seyyidü'l-enâma muvâfık degildir.”

Beıt:

بنام نکو گر بمیرم رواست
مرا نام باید که تن هرکه راست¹

Neşr: Anlar daĥi zânû-yı edeb üzre gelüp merâsim-i du‘âyı taqđim itdükden şöıra eyitdiler:² “Cevâhir-i zevâhir-i kelâm ki mîr-i pür-ihtîşâm silk-i ifhâm ü i‘lâma³ çekmişdür, hemîşe rezânetle mevşûf ve peyveste-i işâbetle ma‘rûf-dur. Ammâ lâıyık olan oldur ki evvelâ mel‘ûnuñ mizâc-ı şaķâvet-[M103^b] im-tizâcına şerbet-i naşîĥatı işrâb ve cûybâr-ı⁴ tenbîhâtla sebze-zâr-ı âmâlin⁵ sirâb buyurasız.⁶ Eger ol tebeh-rûzgâr hezâr meskenet ü i‘tizârla⁷ itdüğü şenâ‘ate inâbet iderse *fe-bihâ ve ni‘me*.⁸ Ve illâ dâmen-i fesâd ve ‘inân-ı ‘inâdı kemâ-kân elden kıomayup [V102^a] aĥvâl-i muzırrasına muşırır olursa ‘asker-i cerrâr ve dilâverân-ı mümteni‘ü'l-fırârla ol nâ-bekârûñ başına çarĥ-ı devvârı dar ve göz-lerine rûz-ı firûz-ı ĥayâtı şeb-i târ eyleyelüm. Yâ budur⁹ ki tûde-i ĥâk vücûd-i endîşe-nâkden¹⁰ pâk ola ve yâĥûd dâmen-i firâra teşebbüs idüp raĥt-ı iķâmeti bir vâdiye daĥi döndürüp bâdiye-i¹¹ ĥayret ve zâviye-i mezelletde zâr u ser-gerdân kıala.” Mîr-i rûşen-zâmire bu tedbîr-i dil-pezir be-ĥâyet te‘şîr idüp muķad-demâ ol¹² mel‘ûna niçe tenbîhâtı [N98^b] müştemil¹³ ĥaber-i ru‘ûbet-eşer irsâl buyurmağı muķarrer eylemişleridi.¹⁴

1 - M N (98^{a/2}): ki تراست / V (101^{b/8}) که راست

Firdevsî'nindir. “İyi namla ölsem revadır / Bana nam yeter, ceset herkeste var”

2 - M N (98^{a/3}): ki

Beıt:

ای مرکب سعادت پیوسته باد رامت
مقصود دل میسر از جد و اهتمامت

(“Ey saadet bineĥî, saĥlam dur terbiyenle / Muradına erersin gayret ve ihtimamınla”) Neşr V (101^{b/10-11})

3 ifhâm ü i‘lâma M N (98^{a/4}): / beyân ü intizâma V (101^{b/12})

4 cûybâr-ı M N (98^{a/8}): âb-ı şehâb-ı V (101^{b/12})

5 sebze-zâr-ı âmâlin M N (98^{a/8}): mezârî-i aĥvâlin V (101^{b/16})

6 buyurasız M N (98^{a/8}): buyurula V (101^{b/16})

7 tebeh-rûzgâr hezâr meskenet ü i‘tizârla M N (98^{a/9}): tebeh-rûzgârûñ ‘inâyet-i Bârî yârı olup V (101^{b/17})

8 “*fe-bihâ ve ni‘me*”: “ne âlâ, ne güzel olur” manasına gelen Arapça ibare.

9 budur M N (98^{a/14}): bu V (102^{a/3})

10 endîşe-nâkden M: endîşe-nâkinden N (98^{a/15}) V (102^{a/4})

11 bâde-i M: bâdiye-i N (98^{a/17}) V (102^{a/6})

12 ol M N (98^{a/19}): - V (102^{a/8})

13 - M N (98^{b/1}): bir V (102^{a/9})

14 Neşr M: - N (98^{b/1}) V (102^{a/9})

**Zirinoğlu nām¹ mel'un-ı dālālet-encām² āb-ı şehāb-ı nuṣḥ u pendle³
sīrāb olundukda zemīn-i pūr-şūr-ı ğurūrundan hār u hāşāk-i
'ināddan ğayrı nesne zuhūr itmedüгідür.⁴**

[M104^a] Mücerrebân-ı rûzgâr ve dānendegân-ı eṭvâr-ı edvâr katında muḳar-rerdür ki mârdan tiryāk ve tiryākden semm-i sehm-nāk gelmez ve gülden āzâr-ı hār ve hārdan bûy-ı nefis-i gül-zār umulmaz.⁵ Mîr-i deryâ-nevāl hâzretleri⁶ ol mel'un-ı perîşân-aḥvâle bu güne haber irsâl buyurmuşlar idi ki: “Sen ki ḳal'a-i Ḳurpa şāhibi ve ḥişâr-ı Sigetvar ḥâfızı⁷ olan Zirinoğlu⁸ nām mel'un-ı bed-en-cāmsın. Ma'lûm ola ki pâdişâh-ı 'adālet-iştigāl⁹ hâzretlerinün ḳraluñuz ile mā-beynlerinde esās-ı 'ahd ü ḳarār merşûşu'l-bünyân ve üstüvâr¹⁰ iken nāşiye-i aḥvâl-i nedāmet-me'ālünî 'alāmet-i naḳz-ı 'ahdle [V102^b] mevsûm idüp bu deñlî fitne vü fesād ve bu mertebe¹¹ 'işyân ü 'inād ki senden bu zamāna gelince şudür itmişdür, āşiyâne-i dimāġuñdan bu hevâyı uçur ve süveydâ-yı ḳalbün-den bu sevdâyı göçür ki yanuña ḳalmaq ihtimāl ve ḥazm itmege mecāl ola.

Beyt:¹² Mühmelâtı cem' idüp yanuña itdiñ çok fiten
Yanuña ḳalur mı iy mel'un-ı bed seyr eyle sen

[N99^a] **Nesr:**¹³ Bu zamāna gelince irḥâ-yı 'inānı cenāb-ı vālâ-nişānumdan za'f u fütür ve kemāl-i ḳuşûra ḥaml eylemeyesin. Belki def-i şerer-i [M104^b] zarar-uñ bir niçe muḳaddimātuñ temhîdine muḥtâc idi. Ol daḥi bi-ḥamdillâhi'l-Ḳadîr¹⁴ meclâ-yı zuhûrda cāy-gîr olmuştur.¹⁵ İnşâ'allāhu'l-Melikü'l-Ḳahhâr senün emrûñ ber-ṭaraf idecek mîḳdâr cüyüş-ı deryâ-cüş ve şîrân-ı ra'd-ḥurüş ḥavza-i¹⁶ ḥuşûle mevşûldür.

1 Zirinoğlu nām M N (98^{b/2}): Ol V (102^{a/10})

2 dālālet-encām M N (98^{b/2}): dālālet-ḥicāb V (102^{a/10})

3 nuṣḥ u pendle M N (98^{b/3}): pend ü naşîḥatle V (102^{a/10})

4 - M N (98^{b/4}): ki sâz u ġnâ-i ma'nâ reşk-i naġme-i mürġân-ı ﴿أُولَىٰ أَجْنَبَةٍ مِّنِّي﴾ {“... [melekleri] ikişer, [üçer, dörder] kanatlı [elçiler] yapan ...” (Fâtır, 35/1)} olmuştur. V (102^{a/12-13})

5 Mücerrebân-ı rûzgâr ... tiryākden ... umulmaz. M N (98^{b/5-8}): - V (102^{a/14})

6 deryâ-nevāl hâzretleri M N (98^{b/8}): hümâyün-fâl V (102^{a/14})

7 şāhibi ve ḥişâr-ı Sigetvar ḥâfızı M: şāhibi ve ḥişâr-ı Sigetvar muḥâfızı N (98^{b/10}) / muḥâfızı V (102^{a/15})

8 Zirinoğlu M N (98^{b/10-11}): Bakıyk V (102^{a/16})

9 'adālet-iştigāl M N (98^{b/12}): şāhib-nevāl V (102^{a/17})

10 mābeynlerinde esās-ı ... üstüvâr M N (98^{b/13}): mābeyninde merāsım-i ittifāk mersûm V (102^{a/18})

11 mertebe M N (98^{b/15}): mertebede V (102^{b/1})

12 **Beyt** M: N (98^{b/19}): **Beyt li-münşî'ihî** V (102^{b/5})

13 Mühmelâtı cem' ... **Nesr** M V (102^{b/5-6}): **Nesr** (Beyit yazılıp sonra üzeri çizilmiştir.) N (98^{b/19} - 99^{a/1})

14 bi-ḥamdillâhi'l-Ḳadîr M N (99^{a/4-5}): bi-ḥamdillâhi te'ālâ V (102^{b/10})

15 cāy-gîr olmuştur M N (99^{a/5}): şudür eylemişdür V (102^{b/10-11})

16 ḥavza-i M: ḥavza-i N (99^{a/8}) V (102^{b/13})

Beyt:¹

نیت از هجوم من اندیشه
نگفتی که شیربست در بیشه²

Neşr:³ Ammâ eger min-ba'd zâviye-i dimâğuñdan ğurâb-ı zulm ü i'tisâf pervâz idüp mürğ-i isti'fâ vü inşâf âşiyân-sâz olursa bu zamâna gelince senden şudûr u zühûr bulan evsâh-ı 'işyân ve çirkâb-ı tuğyân zülâl-i⁴ ihsânımla be-ser-i pâ-dişâh-ı dîn-perver pâk olmağ muhakkağ u⁵ muğarrerdür.

Nazm:⁶

دو شعله ز یک شمع دارم بچنک
یکی نور صلح و یکی نار جنگ
بود نور صلح شبنستان فروز
ولی نار جنگم بود خانه سوز⁷

Neşr:⁸ Ammâ şöyle ki üslûb-ı sâbık üzere a'vân-ı [V103^a] dâlâlet-'unvânıñ şavlet-i kâzibe ve şecâ'at-i ğâyibelerine i'timâd ve lâf u güzâf-ı cemâ'at-i evbâş-lara ki 'Her câ [N99^b] aş ân-câ başlardur', i'tikâd idüp 'inân-ı 'inâdı elden kıomayasın, bi-tevfîk-i ĥazret-i Mûcid-i küll ve bi-yümn-i ittibâ'-ı [M105^a] sâlâr-ı hâdiyân-ı sübûl zaħm-ı đarb-ı mübârizân-ı kerrârla günbed-i çarh-ı devvârı târek-i nâ-mübâreküñe⁹ dar ve mürğ-i rûh-ı bî-fütûhuñı temettü'-i ĥayâtdan bîzâr iderin. Ve kemend-i nîrûmend-i kahr u ğağabımla mizâc-ı şakâvet-im-tizâcuña bir şerbet bağların ki neticesi kâlib-i mecrûhuñdan rûh-ı bî-fütûhuñı ishâl ü istifrâğ ola. Ve zehr-âb-ı¹⁰ şemşîr-i şâ'ika-te'sîrimle ĥayât-ı bî-şebâtuñıñ eline bir piyâle yandırırın ki âşâr-ı ĥumârı tâ-bezm-i şumâr bâkî vü pâyidâr kıala.¹¹ Ve i'timâd itdügün¹² ĥişâr-ı süst-esâsı daħi¹³ kâl'a-i menî'a kıyâs idüp

1 **Beyt** M N (99^{a/8}): - V (102^{b/13})

2 "Ben saldırırım diye endişe etme / Demedin ki bir arslan var bu ormanda"

3 **Neşr** M N (99^{a/9}): - V (102^{b/13})

4 zülâl-i M N (99^{a/13}): âb-ı revân-ı luğf ü V (102^{b/17-18})

5 muhakkağ u M N (99^{a/14}): - V (102^{b/19})

6 **Nazm** M: **Şi'r** N (99^{a/14}) / - (Şiir sonraki sayfada derkenardadır.) V (102^{b/19})

7 "Bir mumdan iki ışık var avucumda / Biri barış ışığı, diğeri savaş ateşi / Barış ışığım karanlık geceyi aydınlatır / Ama savaş ateşim evler yakar"

8 **Neşr** M N (99^{a/17}): - V (102^{b/19})

9 târek-i nâ-mübâreküñe M N (99^{b/4}): başuñ V (103^{a/5})

10 - M N (99^{b/8}): âteş-tâb-ı V (103^{a/10})

11 - M N (99^{b/10}):

تنبہم برانسانت این بارگوش
کہ از هستی نخوت آبی بھوش

("Bu tantanandan yandım, bu defa dinle / Ki sarhoşluktan akla kibir gelir") V (103^{a/12})

12 i'timâd itdügün M N (99^{b/10}): sâkin olduğün V (103^{a/12-13})

13 daħi M N (99^{b/11}): - V (103^{a/13})

sebeb-i necât ve bâ'îş-i ħalâş şanmayasın ve muħkem ü üstüvâr zann idüp¹ der ü dīvārına çendân çayanmayasın.

Şi'r:^{2,3} مشو غزه از خندق و شهر بند
که آن يك مغاکست و این يك بلند
تو را گر بود آب خندق مغاک
نهنگان ما را ز دریا چه باک⁴

Neşr:⁵ Bi-'ināyet-i Ġāfirū'z-zūnūb muşādeme-i dest-i ƣop-ı gerdūn-kūbla⁶ sī-ne-i merd-i⁷ derd-nāk ve girībān-ı 'aşıķ-ı ġamm-nāk gibi⁸ niçe yerden çāk çāk olmamak müyesser midür? Ve bārān-ı sihām ve tegerg-i tūfeng-i ħūn-āşāmdan⁹ burc u¹⁰ [N100^a] bārūsı mānend-i dīvār-ı tūrāb ħarāb u yebāb [V103^b] kılınmamaķ [M105^b] mutaşavver midür?

Beyt:¹¹ اگر چه بود کوه ثابت قدم
چو آمد قیامت بریزد هم¹²

Neşr:¹³ Ve sen daħi vüçūd-ı bī-süduñdan¹⁴ zu'm-ı fāsīd ve re'y-i kāsīdūñce¹⁵ bir şevket ü şalābet ve istiķlāl ü mehābet taşavvur itmeyesin. Sařvet-i zāt-ı celādet-simātıma¹⁶ nisbet bir ħişār dizdārı, belki neferāt-ı kemterinden¹⁷ kuvvet ü kudretten berī ħişār erlerinden birisin.¹⁸

1 sebeb-i necāt ... idüp M N (99^{b/12-13}): - V (103^{a/14})

2 **Şi'r** M: - N (99^{b/14}) V (103^{a/14})

3 "Hendeک ve surlarına mağrur olma / Ki biri çukurdur diğeri yüksek / Senin hendeğın eğer su dolu ise / Bizim timsahlarımız denizden neden korksun?"

4 مشو غزه از خندق و شهر بند
که آن يك مغاکست و این يك بلند
تو را گر بود آب خندق مغاک
نهنگان ما را ز دریا چه باک

M ("شهر بند" "و شهر بند") N (99^{b/14-15}): - V (103^{a/14})

5 **Neşr** M N (99^{b/16}): - V (103^{a/14})

6 - M ("mānend-i" kelimesi yazılmış, sonra üzeri çizilmiştir.) N (99^{b/17}): mānend-i V (103^{a/16})

7 merd-i M N (99^{b/17}): - V (103^{a/16})

8 gibi M N (99^{b/18}): - V (103^{a/17})

9 ħūn-āşāmdan M N (99^{b/19}): ħūn-āşāmla V (103^{a/18})

10 burc-ı M: burc u N (99^{b/19}) V (103^{a/18-19})

11 **Beyt** M N (100^{a/2}): - V (103^{b/1})

12 M: هم N (100^{a/3}) (Derkenardadır.) V (103^{b/1})

"Gerçi dağlar sabit durur / Ama kıyamet geldiğinde birbirine vurur"

13 **Neşr** M N (100^{a/3}): - V (103^{b/1})

14 vüçūd-ı bī-süduñdan M: vüçūd-ı bī-süduñda N (100^{a/3}) / vüçūdūñda V (103^{b/1})

15 fāsīd ve re'y-i kāsīdūñce M N (100^{a/4}): fāsīdūñce V (103^{b/1})

16 zāt-ı celādet-simātıma M N (100^{a/6}): şān-ı celālet-nişānıma V (103^{b/3})

17 kemterinden M N (100^{a/7}): kemteriden V (103^{b/4})

18 erenlerinden birisini M: erlerinden birisin N (100^{a/8}) V (103^{b/5})

Şi'r:¹

مکش بیش زاندازه خویش پای
که هر گوهر یرا بدیدست جای²
بتاراج خود ترك و تازی کنی
که گنجشك باشی و بازی کنی³

Nesr: Şormak 'ayb olmasın ne kadar kıdret ü kuvvetün⁴ ola ki çak bu deñlü cür'ete mübâşeret ve bu mertebe hâdden ziyâde harekete mübâderet eyleyesin? Şevket ü saṭvet-i ehl-i İslâm hod ne mertebededür bilürsin ve bîş ez-bîş⁵ sille-i âzmâyişleri kelle-i bî-devletünüzden hâlî olmadığına defa'atle⁶ vâkıf olup durursın. Pes ne vechile tehdid ve ne şüküh u şevketünle muḳâbele vü mücâdele muḳaddimâtın temhîd eylersin?

Beyt:

ای مگس عرصه سیمرخ نه جولان گه تست
عرض خود می بری و زحمت ما می داری⁷

Nesr: İmdi ser-i ḫalâlet-[N100^b]maḳarruñda zerre kadar dâniş ü bînişden [M106^a] eşer varsa pây-ı ârzüyı kilim-i endâzeden⁸ dırâz [V104^a] ve dest-i şaḳâvet-siriştüni vuşûli mümteni' olan meyve-i ḫayâl-i ḫâma firâz itmeyesin."

Şi'r:

نشاید نهادن درین سنگلاخ
بکام دل خویش گام فراخ
نشاید کشیدن درین تنگنای
باندازه آرزو دست و پای⁹

Nesr: Çün bu üslûb üzre tenbîhât¹⁰ ol mel'un-ı ḫalâlet-simâta¹¹ vâşıl olduḳ-da ser-i 'ucb u pindârda külâh-ı istikbârı¹² kec idüp cevâb virür ki: "Her-bâr

1 Şi'r M: Beyt N (100^{a/8}) / Nazm V (103^{b/5})

2 M N (100^{a/9}): جای

3 Nizâmî-i Gencevî'nin Şeref-nâme adlı eserindendir. "Ayağını haddinden fazla uzatma / Ki her cevherin gözde bir değeri vardır / Yağma için baskın yapsan / Serçe iken şahinlik etsen"

4 kıdret ü kuvvetün M N (100^{a/11}): kuvvet ü kıdretün V (103^{b/8})

5 bîş ez-bîş M N (100^{a/14}): mirâren V (103^{b/11})

6 defa'atle M N (100^{a/16}): ki şerḥ u vaşfıdan müstağnidür, V (103^{b/13})

7 Hâfiz-ı Şirâzî'nindir. "Ey sinek, Simurg'un arsası senin uçup dolaşacağın yer değil / Hem kendi namusunu berbad etmekte, hem de bize zahmet vermektesin" (Hâfiz Divânı, s. 442).

8 pây-ı ârzüyı kilim-i endâzeden M N (100^{b/2}): kilim-i endâzeden pây-ı ârzüyı V (103^{b/19})

9 Ümmîdî-i Râzî'nin Sâkı-nâme'sindendir. "Belki bırakmazlar bu kayalıkta / Gönölünce rahat adımlar atasın / Belki uzatılmaz bu darlıkta / Gönölünce el ve ayak"

10 bu üslûb üzre tenbîhât M N (100^{b/6-7}): ḫaber-i merḳûm V (104^{a/4})

11 ḫalâlet-simâta M N (100^{b/7}): ḫalâlet-mevsûma V (104^{a/5})

12 ser-i 'ucb u pindârda külâh-ı istikbârı M N (100^{b/8}): külâh-ı istikbârı ser-i 'ucb u pindârda V (104^{a/5-6})

pâdişâhla¹ kral mâbeyninde mu‘âhede vü muşâlaha vardır dir yürü[r]sin. Ben merâsim-i ittiḥād neden ‘ibâretdür bilmezsin ve levâzım-ı vidād ne nesne-
den kinâyetdür anlamazın. Serḥadd-i eyâletünde vâkı‘ olan ḳal‘a-i menī‘ama²
Ḳurpa dirler ki ‘ulüvv-i ḳulel ve istiḥkām-ı maḥall vâsiṭasıyla mu‘âdil-i felek-i
Zūḥal ve muḳâbil-i küngüre-i burc-ı Ḥamel’dür,³ eger fi‘l-meşel cüyüş-ı der-
yâ-cüşla mânend-i Baḥr-i Muḥiṭ idâre olunsa ve ilâ inḳırâzi’z-zamân telâṭum-ı
emvâc-ı efvâc-ı ‘asker-i bî-kerânüñ muşâdemesinden ḥâlî olmasa bî-pervâ ve
bî-bâk mânend-i kürre-i ḥâk şâbit ü üstüvâr olup [V104^b] irtı‘âş-ı zeminden
[M106^b] bir taş-ı yerinden gitmeye ve istiḥkām-ı [N101^a] esâsı ol mertebede⁴
ḳıyâs oluna ki şadme-i ṭop-ı şâ‘iḳa-âşâr çehre-i dîvâr-ı üstüvârına nisbet⁵ sille-i
nesim-i eşḥâr ḳadar gelmeye.

Beyt: این آن اساس نیست که کردد خللیذیر
لو بست الجبال و انشقت السما⁶

Neşr: Ve irtifâ‘-ı burûc-ı küh-şükûhı enbūhından eṭrâf-ı fesîḥu’l-eknâfı mesîr-i
ḳadem-i e‘âzım-ı selâṭîn ve memerr-i mevâkib-i kevâkib-i âyîn-i pâdişâh-ı⁷ dîn
olmamışdır. Ḥuşûşâ ki senden aḳdem erbâb-ı hevesden Ḥusrev Beg ve Ulama
Paşa nâm niçe kes bu ḥişâr-ı üstüvârıñ şâhid-i teshîrin taleb-kâr olup vâdî-i
ḥayrette serâsime oldılar⁸ ve rûz u şeb cüyüş-ı deryâ-cüş ve ṭophâ-yı ra‘d-hurüş
ile ceng ü cidâl itdiler ve hezârân meşâḳḳatle var ḳuvveti bâzûya getürdiler.
‘Âḳibetu’l-emr dişlerine taş⁹ olmayacağıñ ma‘lûm idinüp taş¹⁰ yerine niçe baş
ḳoyup gıtdiler. Sen daḥi bildügünden ḳalmayasın ve elüñden geleni dirig ey-
lemeyisin.”

1 pâdişâhla M N (100^{b/9}): pâdişâhımızla V (104^{a/7})

2 Serḥadd-i eyâletünde vâkı‘ olan ḳal‘a-i menī‘ama M N (100^{b/12-13}): Zîr-i destimde olan ḳal‘a-i menī‘aya V (104^{a/10})

3 - M N (100^{b/14}): Kemend-i şu‘â‘-ı başarla ḳuvvet-i idrâk-i nazarıñ ṭâḳ-ı burûcına ‘urûci ‘ayn-ı ḥayâl ve şevket ü heybet-i tiğ-i kuhsârından zirve-i ğurve-i dîvârına vuşûl-i dilîrân-ı şîr-dilân maḥz-ı muḥâldür. V (104^{a/12-15})

4 mertebede M N (101^{a/1}): meşâbede V (104^{b/2})

5 şadme-i ṭop-ı şâ‘iḳa-âşâr çehre-i dîvâr-ı üstüvârına nisbet M: şadme-i ṭop-ı şâ‘iḳa-âşâr çehre-i dîvâr-ı üstüvârına N (101^{a/1-2}) / çehre-i dîvâr-ı üstüvârına şadme-i ṭop-ı şâ‘iḳa-âşâr V (104^{b/2-3})

6 M: و M: و N (101^{a/4}) V (104^{b/4})

Selmân-ı Sâveci’nin *Dîvân-ı Eş‘âr*’ındandır. “Zarar görececek temel değildir bu / Dağlar sarsıldığında veya gök yarıldığında”

7 pâdişâh-ı M: pâdişâhân-ı N (101^{a/6}) V (104^{b/7})

8 - M N (101^{a/10}): ve bû-yı fethinden şemîme ṭuyamadılar V (104^{b/10-11})

9 - M N (101^{a/13}): ḥâşıl V (104^{b/14})

10 taş M N (101^{a/14}): taş-ı V (104^{b/14})

Beyt: کسی که خشت در و بامش آبگینه بود
چگونه سنگ زند قصر آهنین مرا¹

Nesr: Ol mel'ün-ı bed-hūnuñ bu mıkdâr² fitne vü fesâdı [M107^a] ber-ser iken [V105^a] bu minvâl üzre cür'eti ve bu üslûb üzre haber irsâl eylemege [N101^b] cesâreti ser-ber olup ma'lûm idindiler ki ol mel'ün-ı đalâlet-şemâ-yıl³ hâlâ dağı iktidâr-ı bî-mıkdârından ġâfil ve cām-ı is[t]ıkbâr ve cür'a-i pindârla mest ü⁴ lâ-ya'kıldür,⁵ bî-ihtiyâr dîk-i⁶ ġadab âb-ı şûr u şeğabdan ıaıdı ve seylâb-ı ġayret ü ġamiyyet başdan aşdı.⁷ Hemân-dem taht-ı eyâletlerinde olan sipâh-ı nuşret-penâha⁸ tenbih itdiler ve tamâm yat u yarağların yoğladup eyitdiler:

Beyt li-münşi'ihî: Miyânın cüst ü cûda iy gönül düş ġançer-i yâra
Sipâhisin yarağ üstine ol çünkim sefer düşdi⁹

Nesr: Ve kendü ġuddâm-ı pür-ihtirâmılarından dađı¹⁰ mübârizân-ı şaff-şiken ve dilîrân-ı düşmen-efkene¹¹ mükemmel cebe vü cevşen üleşdirdiler. Ve Kocyan inhizâmında alınıp Ėradışka nâm ġal'ada mahfûz olan beş¹² pâre ejder-ğıriv ve ra'd-âvâz ve âteş-nişâr¹³ ve şâ'ıkâ-sâz olan top-ı gerdün-kübları ve altı kıı'a şâhî đarb-zenleri ihtîzâr idüp kemer-i 'azîmeti [V105^b] miyân-ı câna bend ve ser-rişte-i niyyeti engüşt-i himmete peyvend idüp ol la'în-i bî-dîne

Beyt li-münşi'ihî: Görsün felekde nice olur aġz-i intikâm
[M107^b] Âyin-i ġarbi göstereyin düşmene tamâm

1 “Evinin damı balçıktan olan kişı / Nasıl taş atar demir köşküme”

2 mıkdâr M N (101^{a/18}): ġadar V (104^{b/19})

3 mel'ün-ı đalâlet-şemâyıl M N (101^{b/1-2}): bātıl V (105^{a/3})

4 mest ü M: mest-i N (101^{b/3}) V (105^{a/4})

5 - M N (101^{b/3}): başar-ı başireti sebel-i ġafletle beste ve mizâc-ı şaġâvet-imtizâcı emrâz-ı aġrâzla ġastedür. V (105^{a/4-6})

6 dîk-i M N (101^{b/4}): cûy-ı V (105^{a/6})

7 - M N (101^{b/5}): Duġân-ı âteş-i ġışm zirve-i âsmâna vâsıl ve zaġm-ı şemşir-i ġahr püşt-i ġâv-ı mâhiye nâzil olup V (105^{a/8-9})

8 nuşret-penâha M N (101^{b/6}): şâhib-intibâha V (105^{a/10-11})

9 Bu ikinci mısra Meşâmî'nindir. (Bu not, N nüshasında derkenarda “Mısrâ'-ı şânî Meşâmî merġûmuñdur.” şeklinde yazılıdır).

10 pür-ihtirâmılarından dağı M N (101^{b/10}): pür-ihtirâmından V (105^{a/10-11})

11 şaff-şiken ve dilîrân-ı düşmen-efkene M N (101^{b/10-11}): düşmen-efken ve şaff-şikene V (105^{a/14-15})

12 beş M N (101^{b/13}): pes V (105^{a/17})

13 âteş-nişâr M N (101^{b/14}): âteş-bâr V (105^{a/17})

Neşr: deyü [N102^a] haber irsâl eylemişleridi. Ve cümle¹ ‘asker bîş ü kem zîr-i² ‘âlem-i hidâyet-tev’eme cem’ olsunlar deyü muhkem tenbîh olunup³ bî-di-reng zamân-ı kâililde bir dernek eylemişler⁴ idi ki ‘arşa-i cihân dilâverân-ı şüc‘ân-ı⁵ ﴿يَوْمَ التَّقَىٰ الْجَمْعَانِ﴾’a teng ü endek olmuş idi.⁶

**Livâ-i Bosna’da alaybegi olan Memi Şâh Beg Vezîr-i a‘zam
‘Alî Paşa merhûma⁷ olan binâ-yı intisâb-ı süst-esâsa istînâsen mîr-i
huceste-tedbîrle vâkı‘ olan mu‘ârazasıdur.⁸**

‘Ahd-i mezbûrda livâ-i Bosna alaybegisi⁹ olan Memi Şâh Beg demekle ma‘rûf kimesne vezîr-i a‘zam merhûm¹⁰ ‘Alî Paşa’ya¹¹ mensûb ve zümre-i eķâribinden maḥsûb olup cām-ı¹² ğurûrla bî-hûş ve şarâb-ı [V106^a] intisâb-ı dūr-â-dürile mest [ü]¹³ medhûş olup cûybâr-ı tünd-reftâr ve seylâb-ı havâdiş-i rûzgâr gibi uğraduĝı yerleri ḥarâb ve ṭoķunduĝı maḥalleri ĝarķ-âb eylerdi.¹⁴

Şi‘r:¹⁵

بیخردی غزه زخود بیخبر
عیب پسندیده بر غم هنر
دود شود ار بدماغی رسد
باد شود گر بچراغی رسد¹⁶

1 eylemişler idi. Ve cümle M N (102^{a/1}): idüp cemî‘an V (105^{b/5})

2 - M N (102^{a/1}): sāye-i V (105^{b/6})

3 olunup M N (102^{a/2}): ve nihâyet derecede te‘kîd ü tehdid kılınmış idi. Ber-muķteżâ-yı fermân V (105^{b/7-8})

4 eylemişler M N (102^{a/3}): olmuş V (105^{b/8})

5 “İki topluluĝun karşılaştıĝı ĝün ...” (Âl-i ‘İmrân 3/155; Enfâl, 8/41)

6 - M N (102^{a/5}): ‘Ahd-i mezbûrda V (105^{b/11})

7 Paşa merhûma M N (102^{a/6}): Paşa’ya V (105^{b/12})

8 süst-esâsa ... mu‘ârazasıdur M N (102^{a/7-8}): süst-intisâba i‘timâden külâh-ı istikbârı ser-i ‘ucb u pindârda kec idüp kendü zu‘mı gibi bu efkâr-ı işâbet-vurûdı fâsîd ve bu bâzâr-ı pür-sûdı kâsîd zann itdügüdür ki şüret-i ḥaķîķar-i ḥâl âyine-i maķâlden ‘arż-ı cemâl eylemişdür V (105^{b/12-15})

9 ‘Ahd-i mezbûrda livâ-i Bosna alaybegisi M N (102^{a/9}): Ol zamânda livâ-i Bosna’da alaybegi V (105^{b/16})

10 merhûm M N (102^{a/10}): müşîr-i efḥam V (105^{b/17})

11 Paşa’ya M N (102^{a/10}): Paşa ḥazretlerine V (105^{b/18})

12 olup cām-ı M N (102^{a/11-12}): olmaĝla cür‘a-i V (105^{b/19})

13 mest-i M N (102^{a/13}): mest ü V (106^{a/1})

14 eylerdi M N (102^{a/15}): iderdi V (106^{a/4})

15 **Şi‘r** M V (106^{a/6}): **Naẓm** N (102^{a/15})

16 **Şi‘r** M: ار N (102^{a/17}) V (106^{a/6})

“Hayırsız mağrur kendini bilmez / Ayıbyı sevip üzmeyi hüner bilen / Dimaĝa gelse duman olur / Muma gelse yel olur”

Beyt li-münşi'ihî:¹ کام از آن لب مشکلت تاکی غم کامست و بس
کار ناکامان همین اندیشه خامست و بس²

Neşr: [V107^a] Korkum oldur ki 'ākıbet bu kār-ı düşvāruñ³ neticesi mūcib-i şemātet-i a'dā ve bā'ış-i şe'āmet-i eḥibbā ola. Zīrā bundan aqdem ümerā-yı vālā-himemlerden [M109^a] ba'zısı qal'a-i mezbūreyi mirāren 'asker-i bī-şumār-la muḥāşara idüp her kūşesinden top-ı ejder-ğıriv ü ra'd-dem ve şā'ika-te'sir ü ateş-fem çeküp rüz u şeb hezār miḥnet ü ta'abla dögmüşlerdür ve vāqı'a-i fethin düşlerinde daḥi görmemişlerdür.⁴ Āḥiru'l-emr⁵ [N103^b] netice-i kārları şemere-i ḥırmānı müşmir olup vādī-i ḥayretde ḥāyim ü ḥāyir ve ser-gerdān u dā'ir olmuşlardır.⁶ El-'iyāzü billāh eger bu kār-ı nā-şavāb⁷ pādīşāh-ı Süley-mān-cenāb⁸ ḥazretlerinin sem'-i şerīflerine vāşıl olursa muḥarrerdür ki evvelā seni manşib-ı emāretten nā-kām ve şāniyen bu ḥuşuşda saña tābi' olanlara temettü'-i zindegāniyi⁹ ḥarām eylese gerekdür. Eyle olsa bu ḥuşuşda benim cānibimden mürāfaqat tarīḫ-i şalāhdandır ve mütāba'at ü muvāfaqat dāyire-i ḥazm ü ihtiyātdan be-ğāyet mehcürdür."

Kıt'a: مرد را چو دو کار پیش آید¹⁰
گر نه دانی کدام باید کرد¹¹

[V107^b] آنکه دروی مظنة خطرست¹²

آنش بر خود حرام باید کرد

و آنکه بیخوف و بیخطر باشد
بهمانت قیام باید کرد¹³

1 **Beyt li-münşi'ihî** M N (103^{a/10}): **Beyt** V (106^{b/18})

2 "Zafer yakınında iken sıkıntıdan kurtulmayı ne kadar düşüneceksin, yeter / Arzusuna ulaşamayanların işi ham fikirdir, bu yeter"

3 düşvāruñ M N (103^{a/13}): nā-hencāruñ V (107^{a/1})

4 daḥi görmemişlerdür M N (103^{a/19}): bile seyr itmemişlerdür V (107^{a/8})

5 Āḥiru'l-emr M N (103^{a/19}): Bi'l-āḥire V (107^{a/8})

6 - M N (103^{b/2}):

Beyt:

ایمتد نحو النجم راحة قاصر
وَأَيْنَ الثَّيَا مِنْ يَدِ الْمُتَاوَلِ

("Elini yıldıza doğru kaldırıyor, ama boşuna / Süreyyâ nerede, uzanan el nerede") **Neşr** V (107^{a/10-11})

7 nā-şavāb M N (103^{b/3}): düşvār V (107^{a/12})

8 Süleymān-cenāb M N (103^{b/3-4}): Süleymān-vaḳār V (107^{a/12})

9 zindegāni M: zindegāniyi N (103^{b/6}) V (107^{a/15})

10 چو دو کار M N (103^{b/10}): چون دو کار V (107^{a/19})

11 داند M: دانی N (103^{b/10}) V (107^{a/19})

12 دروی M N (103^{b/11}): دردل V (107^{b/1})

13 Sa'di-i Şirāzî'nindir. "Adamın önüne iki iş gelse / Eğer bilemezse hangisini yapacağını / Birinde tehlike zannı varsa / Onu kendisine haram eylesin / Ve öbüründe korku ve tehlike yoksa / Bunun üzerinde kesin dursun"

Neşr: Çün mîr-i rüşen-zamîrûn sem‘-i şerîflerine¹ bu gûne kelimât-ı kibr-âmîz ve türrehât-ı ‘unf-engîz² vâşıl olıcak buyururlar ki: [M109^b] “Fîl-vâkı‘ senûn cevâbuñ kemâl-i bîm ve nihâyet-i ihtiyâtdan nâşîdür. Zirâ³ barışıklık zamânında harbî kal‘aya top çekmek tarîk-i ihtiyâtdan bîrûn ve dâyre-i ‘adem-i taharriye maķrûndur. Ammâ bu muķaddime ol zamânda müsellemedür ki huşûş-ı kâra mübâşeret muķaddemâ bizim cânibimizden nâşî [N104^a] olmuş olaydı bu huşûşuñ⁴ vaķâmet-i ‘âfiyetinden⁵ teķâşî olunsa olurdu. Ammâ ma‘lûm-ı şıķâr u kibârdur⁶ ki ol mel‘ûn-ı tebeh-rûzgâr eyyâm-ı mu‘âhede ve hengâm-ı⁷ muşâlahada ne mertebe fitne-i huft e bîdâr ve ne derecede ğubâr-ı âzâr âşikâr eylemişdür. Her-bâr ki bu cânibden ne ķadar ki tenbîhât ü te‘kidât şudür itdiyse ve istimâlet-i bî-nihâyet serħadd-i aķnâba yetdiyse ol deñlü ‘adâvet ü ihânetin ziyâde ķılmışdır. Çünkü pâdişâh-ı ‘âlem-penâh ĥazretlerinûn taraf-larından vâķî‘ olan ‘ahd-nâmenûn ĥulâşâ-i mazmûn-ı meymûnî [V108^a] a‘dâ-yı bed-liķâ⁸ tarafından naķz-ı ‘ahdi müş‘ir aĥvâl-i şenî‘anuñ ‘adem-i zuhûrıyla meşrûtdur, muķaddemâ naķz-ı ‘ahde mübâşeret⁹ ve silsile-i ‘adâveti tahrike mübâderet¹⁰ a‘dâ cânibinden vâķî‘ olıcak, inşâ‘allâhu te‘âlâ çün me‘mûl dâ-yire-i¹¹ huşûle mevşûl [M110^a] ola. Pâdişâh-ı encüm-sipâh tarafından mes‘ûl olmazın, belki âsitâne-i gerdûn-rifatlerinde derece-i âfitâb-ı devletim bir mer-tebe irtifâ‘ bula ki pây-ı mübâhâtı fark-ı Ferķadân’a ķoyam ve mâhçe-i râyât-ı ‘izz¹² ü sa‘âdeti ser-menzil-i¹³ Keyvân’a yetürem. Ve ammâ kal‘a-i mezbûrenûn tebliĝ-i metânet ve [N104^b] taĝrîb-i ĥaşânetiyle ‘inân-ı yekrân-ı himmetim cânib-i ‘azîmetimden mün‘atıf ķılmaķ ĥayâl-i ĥâm ve evhâm-ı mâ-lâ-ķelâmdan¹⁴ nâşîdür. Maķz-ı fûsûn u fesâne ile bu ķârı terk itmezin ve mücerred ķîl ü ķâlle bu ĥayâlden geçmezin.

1 sem‘-i şerîflerine M N (103^{b/13}): şaķş-ı mezbûrdan V (107^{b/3})

2 - M N (103^{b/14}): sem‘-i şerîflerine V (107^{b/4})

3 - M N (103^{b/16}): egerçi V (107^{b/6})

4 huşûşuñ M N (104^{a/1}): maşlahatuñ V (107^{b/11})

5 ‘âfiyetinden M N (104^{a/1}): âķîbetine ĥükm olunup V (107^{b/11})

6 şıķâr u kibârdur M N (104^{a/2}): şaĝîr ü kebîrdür V (107^{b/12})

7 mel‘ûn-ı tebeh-rûzgâr eyyâm-ı mu‘âhede ve hengâm-ı M N (104^{a/2-3}): mel‘ûn zamân-ı mu‘âhede ve evân-ı V (107^{b/13})

8 a‘dâ-yı bed-liķâ M N (104^{a/10}): a‘dâ V (108^{a/1})

9 mübâşeret M N (104^{a/12}): mübâderet V (108^{a/2})

10 mübâderet M N (104^{a/12}): mübâşeret V (108^{a/3})

11 dâyre-i M N (104^{a/14}): - V (108^{a/4})

12 ‘izz M: ‘izzet N (104^{a/18}) V (108^{a/8})

13 ser-menzil-i M N (104^{a/18}): menzil-i V (108^{a/9})

14 mâ-lâ-ķelâmdan M N (104^{b/2}): nâ-tamâmdan V (108^{a/12})

Mısrâ': هوس دیگر و عاشقی دیگرست¹

Neşr: Zîrâ Feyyâz-ı Vâhibü'n-Nevvâl hâzretlerinden² şâyibe-i buhl emr-i muhâldür. Benden muḳaddem olanlar şâhid-i teşhûrine ṭâlib ve nev-'arûs-ı fethini³ hâṭıb olup anlara müyesser olmadıysa ne var?⁴ الامور مرهونة باوقاتها⁴ maẓmûn-ı şerîfi⁵ üzre cā'iz ki bu fakîre muḳadder olmuş ola.

Nazm: ای بسا کارها که در عالم
[V108^b] رود و عالمی زند بر هم
در نظر آن بدو گران باشد
خیر کل همه در آن باشد⁶

Neşr: Egerçi ki bu kâr-ı düşvârda ta'ab-ı bî-pâyân ve meşakkat-ı bî-girân muḳarrerdür, ammâ râḥat-ı ten ve âsâyiş-i beden sevdâsıyla [M110^b] medâric-i 'âliyyeden menâzil-i dâniyyeyi a'lâ taşavvur itmek⁷ benim himmet-i bülend-mertebeme⁸ münâfidür.

Kıt'a: به پیشه کاری عقل شریف و رأی درست
توان کمند تصرف بر آسمان افکند
و گر نه دیده دل بر کشاید از همت
نظر بسوی معالی نمیتوان افکند⁹

Neşr: Zîrâ heves-i istirâḥat, muḳaddeme-i hıssat ü denâ'etdür ve irtikâb-ı muḥâṭara nişâne-i [N105^a] sehm-i¹⁰ devlet ü sa'âdetdür.

Kıt'a: آنکه آسوده گی و راحت جست
دل خود را زبخت شاد نکرد

1 M N (104^{b/5}): هوس دیگر و عاشقی دیگرست

2 "Biz bu zirveden rûsvaylığa gitmeyelim" V (108^{a/14})

3 hâzretlerinden M N (104^{b/6}): hâzretlerinde V (108^{a/15})

4 nev-'arûs-ı fethini M N (104^{b/7}): 'arûs-ı fethin V (108^{a/16-17})

4 Emîr Sultân'a atfedilen "Her işin gerçekleşeceği bir vakit vardır." manasındaki veciz söz.

5 maẓmûn-ı şerîfi M N (104^{b/9}): maẓmûnı V (108^{a/18})

6 "Bu âlemde nice nice işler vardır / Gider âlemi birbirine düşürür / Gözüne o çok fena görünür / Bütün hayırlar hep ondadır"

7 sevdâsıyla medâric-i ... dâniyyeyi a'lâ ... itmek M N (104^{b/14-15}): ârzûsıyla mânend-i zâğ u zağan saḳaṭât-ı arâziye râzi olmâk V (108^{b/4-5})

8 bülend-mertebeme M N (104^{b/15-16}): bülendime V (108^{b/5})

9 "Önderlikte iyi akıl ve doğru rey / Başarsa tasarruf kemendini göğe atar / Ve eğer himmetle kalp gözünü açsa / Baş kaldırıp göğe bakamaz"

10 sehm-i M N (105^{a/1}): - V (108^{b/11})

و آنکه ترسید از جفای خمار
قدح بادۀ مراد نخورد¹

Neşr: Merd-i bülend-himmet tüşe vü küşe ile kanâ'at kılmaz ve pây-e bülen-
de ırmeyince² mesned-i ferâğatde râhat olmaz. Gülistân-ı cihânda³ gül-i ıtarab
hâr-ı ta'aba müsned⁴ ve fetḥ-i der-i genc kilid-i rencle muḳayyeddür.⁵ Ammâ bu
ḥuşûşdan⁶ ben zimmetim [V109^a] berî eylerin.⁷ Pâdişâh-ı âlem-penâh cânibin-
den meş'ul olduḳda cevâb-ı nâ-şavâbım maḳbûl olmayup bî-şek mu'âteb olurın
didüğüñ ne kelâm-ı ḥâm ve ne makûle endîşe-i⁸ bî-encâmdur bilür misin?

Mısrâ': تو از کجا سخن سر مملکت ز کجا⁹

Neşr: Şormak 'ayb olmasun âyâ ne ḳadar ḳuvvet ü ḳudretünle kendün'de bir
vücûd taşavvur idersin? Ve 'acabâ ne vechile kendünî [M111^a] mümtâz ü
mu'ayyen ḳann idüp âdem yerinde tutarsın? Kendü ḥaddinden ta'addî ehl-i
ḥırede lâylık ve ṭavrından ziyâde kelimât erbâb-ı inşâfa muvâfık degildür. Her
rûbâh-ı bî-intibâhdan kâr-ı şîr ḥâşıl olmaz ve her âhen-pâreden girdâr-ı şemşîr
olmaz. Her kârûñ bir ehli ve her şan'atuñ bir şâḥibi vurdur.

Beýt: ناز پرورد تنعم نبرد راه بدوست
عاشقی شیوۀ رندان بلاکش باشد¹⁰ [N105^b]

Neşr: Aşâleten mîr-i livâ ṭururken alaybegi ne şaḥşdur ki andan aḥvâl-i memle-

1 "Rahat ve huzuru bulan kimse / Gönünü hoş edip bahtını güldüremez / Ve mahmurluk cefasından korkan
kişi / Murad içkisinin kadehini çekemez"

2 ırmeyince M N (105^{a/4}): ırışmeyince V (108^{b/15})

3 Gülistân-ı cihânda M N (105^{a/5}): - V (108^{b/15})

4 hâr-ı ta'aba müsned M N (105^{a/6}): bî-hâr-ı ta'ab müyesser midür? V (108^{b/16})

5 kilid-i rencle muḳayyeddür M N (105^{a/6}): bî-kilid-i renc mutaşavver midür?

Kıṭ'a:

تا غم نخورد مردینفزد قدردمرد

چون لعل خون نکرد جگر قیمتی نیافت

در نامهٔ سعادت خود مرد راه رو

بی داغ محنتی رقم دولتی نیافت

("Bir insan gam çekmediği sürece insanın kadri artmaz / Çünkü kanamayan ciğerin kıymeti yoktur / Saadet
çizginde yürü ey insan / Zahmetle yanmadan devlet rakamı yoktur") **Neşr** V (108^{b/16-19})

6 bu ḥuşûşdan M N (105^{a/7}): buradan V (108^{b/19})

7 berî eylerin M N (105^{a/7}): istibrâ iderin V (109^{a/1})

8 endîşe-i M N (105^{a/10}): evhâm-ı V (109^{a/4})

9 "Sen nerede, memleket sırrını söylemek nerede"

10 Hâfız-ı Şîrâzi'nindir. "Nazla, nîmetle yetişen sevgiliye yol bulamaz / Âşıklık, bela çeken rindlerin harcıdır"
(*Hâfız Divânı*, s. 207).

ket ve rumûz-ı vilâyet tefahhûş oluna:¹ İmdi zât-ı cebânet-simâtuñda merkûz² olan bîm-i hirâsuñı bu gûne türrehât ile setr idemezsin ve bu feşâratla 'inân-ı teveccühüm cânib-i maşşûddan döndüremezsın.

Mısrâ': ما از سر این کو بملامت نرویم³

Beyt: يرى الجبنان ان الجبن حزم⁴
وتلك خديعة الطبع اللئيم⁵ [V109^b]

Neşr: Hemânâ⁶ huşûş-ı kârda ta'allül ü teḥâşî maḥzâ⁷ cebânetüñden nâşîdür. Merd-i vehhâm 'alemde âlâmdan gayrı nesne görmek müyesser midür ve bed-dil-i tersendeden cerâ'et ü mürüvvet mutaşavver midür ki bu huşûşda daḥi senden mürâfaḳati revâ ve i'âneti sezâ görem? Bârî muhârebe-i keferede⁸ kefre-de yaramazsın, [M111^b] seyrçi daḥi mi olımazsın?⁹

Beyt: دائم که ترا قوت میخوردن نیست
باری بتماشاگری مستان آی¹⁰

Neşr:¹¹ Hâşıl-ı kelâm ol maḳâmda tevbiḫât-ı mâ-lâ-kelâm tamâm olup miyân-ı cihâda kemend-i ictihâdı urmuşlaridi ve¹² ḳal'a-i mezbûre şavbına 'inân-ı¹³ 'azî-meti mün'aṭıf¹⁴ buyurmuşlaridi.

1 - M N (105^{b/3}):

Beyt: رموز مصلحت ملك خسروان دانند
گدای گوشه نشینی تو حافظا مخروش

[Hâfız-ı Şirâzi'nindir. "Memleketi idare işini padişahlar bilir / Hafız, sen bir bucakta oturan yoksulun birisin, coşma, kendine gel..." (*Hâfız Divânı*, s. 288).] **Neşr** V (109^{a/15-16})

2 merkûz M N (105^{b/3}): - V (109^{a/17})

3 **Mısrâ':** ما از سر این کو بملامت نرویم M N (105^{b/6}): - V (109^{a/19})

"Biz bu zirveden rûsıvaylığa gitmeyelim"

4 M N (105^{b/7}): ترى الجبنان ان الجبن حزم V (109^{a/19})

5 El-Mütenebbî'nindir. "Korkaklar korkmayı bir marifet bilirler / Halbuki bu alçak tabiatın bir aldatmasıdır"

6 Hemânâ M N (105^{b/8}): Ve V (109^{b/1})

7 maḥzâ M N (105^{b/8}): hemânâ V (109^{b/2})

8 M: کفره ده N (105^{b/12}) V (109^{b/5})

9 mi olımazsın M N (105^{b/13}): mi olmazsın V (109^{b/6})

10 "Bilirim ki sende içki içme gücü yok / Bari sarhoşları seyretmeye gel"

11 **Neşr** M V (109^{b/8}): - N (105^{b/14})

12 Hâşıl-ı kelâm ... cihâda kemend-i ictihâdı urmuşlaridi ve M N (105^{b/15-16}): deyüp kemend-i ictihâdı miyân-ı cihâda muḥkem bend idüp V (109^{b/8})

13 'inân-ı M N (105^{b/17}): - V (109^{b/9})

14 mün'aṭıf M N (105^{b/17}): muḳarrar V (109^{b/9})

**Qal'a-i Qurpa'ya teveccühden evvel nehr-i Una üzerinde vâkı' olan cisri
harâb eylemege [N106^a] ba'zı kimesneler irsâl buyurduklarıdır.¹**

Bir şubh-dem² ki mîr-i encüm-sipâh-ı çarh-ı müdevver, taht-ı kâfûr-gün-ı³ şubh-gâhı maḳarr idüp pertev-i envâriyla⁴ zevâyâ-yı 'âlemi münevver eylemiş idi.

Beyt:

یافت صفا گنبد آینه رنگ
شد رخ آینه چینی ز رنگ⁵

Neşr: Mîr-i huceste-tedbir daḥi a'yân-ı vilâyetden bir niçe rûzgâr-dide ve kâr-âzmûde kimesneleri⁶ cem' idüp meydân-ı 'âkılede yekrân-ı nâṭıkaya [V110^a] bu üslûb⁷ üzre 'inân virmişler idi ki: "Ma'lûm-ı şaḡîr ü kebîrdür ki cemâl-i nev-'arûs-ı meḳâşîd-ı zâmîr âyîne-i celiyye-i ḥüsn-i tedbirden manẓûr ve maḳâle-i re'y-i şâ'ib risâle-i tecâribde [M112^a] muḥarrer ü meştûrdur. Ol kimesne ki gerden-i efkâr-ı işâbet-te'sîrin pîrâye-i ḥüsn-i tedbirle⁸ müzeyyen ve menşûr-ı re'y-i şâ'ibin tevķî'-i refî'-i tecârible müberhen eyleye, her-âyîne kemend-i bâzû-yı ictihâdı âhûvân-ı maḳşûd u murâdı

Mısrâ': Bir nefes olmaya ḥâlî şayddan

Neşr: Pes bu muḳaddimât-ı vâzîḥu'l-beyyinâtdan maḳşûd u murâd oldur ki bu cihâd-ı nuşret-bünnyâda ki⁹ tîr-i maḳşûdı râst ve Pâdişâh-ı bâr-gâh-ı ezel cānibinden şâhid-i teşhîrin der-h'âst itmişizdür, ber-feḥvâ-yı [N106^b] ḡamm-zedâ-yı¹⁰ ﴿لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نُصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ﴾¹¹ bî-meşâḳḳat¹² ü kürûb inşâ'allâhu te'âlâ ḥavza-i ḥuşûle mensûb olsa gerekdür. Siz daḥi¹² muḳaddeme-i

1 nehr-i Una ... buyurduklarıdır M N (105^{b/18} - 106^{a/1}): Una nâm nehr üzerinde vâkı' olan cisrûn iḥrâk olunması için dilâverândan ba'zısın irsâl idüp aḥvâl-i cisri ber-ṭaraf itdükleridir ki 'arâyis-i tertib-i ḥulel-i ḥurûf ve ḥuliyi-i terkîbde cilve-ger olmuştur V (109^{b/10-13})

2 şubh-dem M N (106^{a/2}): şubh V (109^{b/14})

3 kâfûr-gün-ı M N (106^{a/2}): zerrîn-i V (109^{b/14})

4 pertev-i envâriyla M N (106^{a/3}): rây-ı pür-envâriyla V (109^{b/15})

5 زنگ M V (109^{b/17}): رنگ N (106^{a/5})

"Ayna renkli kubbe safa buldu / Sevinçten yüzü sırlı ayna oldu"

6 - M N (106^{a/7}): divânına V (109^{b/19})

7 üslûb M N (106^{a/8}): minvâl V (110^{a/1})

8 gerden-i efkâr-ı işâbet-te'sîrin pîrâye-i ḥüsn-i tedbirle M N (106^{a/12}): pîrâye-i ḥüsn-i tedbirle gerden-i efkâr-ı işâbet-te'sîrin V (110^{a/4-5})

9 ki M V (110^{a/10}): - N (106^{a/17})

10 "... Bize orada bir yorgunluk dokunmaz. Bize orada usanç da gelmez." (Fâtûr, 35/35)

11 meşâḳḳat M N (106^{b/1}): miḥnet V (110^{a/14})

12 Siz daḥi M N (106^{b/3}): Ber-muḳteżâ-yı re'y-i şâyib ve mübteğâ-yı fikr-i şâķib ol nesne ki V (110^{a/15-16})

umûr-ı kıtāl ve mevķûfûn-‘aleyh-i ceng ü cidāl olan nesneleri¹ takrîr eyleñ görelüm. Şöyle ki meħekk-i i‘tibârda tamâm ‘ayâr ola, pûte-i ihtiyârda mesbûk [V110^b] ve sikke-i ķabûlle meskûk idelüm.”

Beyt:

بنای کار بر تدبیر باید
که بی تدبیر کاری بر نیاید²

Neşr: Anlar daħi zânû-yı edeb üzre gelüp³ eyitdiler ki:

Şi‘r:⁴

بهر چیز فرمان دهی آن کنیم
همه کار دشوار آسان کنیم

[M112^b] تو شمعى وما همچو پروانه جمع
که خود را بسوزیم در پای شمع⁵

Neşr:⁶ “İnşâ‘allâhu te‘âlâ küffâr-ı sitize-kâra kifâyet idicek mıkđâr ‘asker-i cer-râr dâyre-i ħuşûle mevşûldür. Ammâ rây-ı ‘âlem-ârâya püşide⁷ buyurulmaya ki ķal‘a-i mezbûre muħâşara olunduğundan Zirinoğlı didikleri nâ-bekâr ħaber-dâr ola. Be-her-ĥâl a‘vân ü enşâr-ı hezîmet-me‘âliyle ve daħi niçe Ĥırvat beg-leriyle ķal‘a-i mezbûrenün⁸ i‘ânetine mübâderet eyleseler gerekdür. Lâ-cerem⁹ anlaruñ [V111^a] memerr-i maħşûşları¹⁰ nehr-i Una üzerinde vâķi‘ olan cisrdür.

1 cidāl olan nesneleri M N (106^{b/4}): cidâldür, bî-tesvîf ü te‘hîr her ne ise ħuzûrumda V (110^{a/17-18})

2 “İşin başı tedbir üzere olmaktadır / Ki tedbirsiz hiçbir iş olmaz”. N’de derkenarda “Bu beyt terk olunsu olur.” yazılıdır.

3 - M N (106^{b/8}): merâsim-i şenâyı taķđim idüp V (110^{b/3-4})

4 Şi‘r M N (106^{b/8}):

Beyt:

ای مهر و مه نتیجه رای منیر تو
حل کرده عقدهای جهانرا ضمیر تو

(“Ey güneş ve ay, senin aydın görüşünün sonucu / Varlığın dünyanın düğümünü çözdü”) **Neşr** V (110^{b/4-5})

5 “Neyi emredersen biz onu yapalım / Bütün zorlukları kolaylaştıralım / Sen mumsun, biz pervane gibi topluca / Ki kendimizi yakarız ıñık uğruna”

6 **Neşr** M N (106^{b/11}): El-ĥamdü lillâh her naķd-i emel ki kân-ı imkânda mündemic ve nihân-ĥâne-i umûr-ı müte‘assiretû‘z-ẓuhûrda müstetir ü münderic ola, ârâ-i nuşret-ârâñuz mu‘âvenetiyle ħavza-i teysir ve ħayta-i teshilde müyesser ü müsehheldür. Şöyle ki yekrân-ı tâb u tüvânı meydân-ı füşat-i zamâna süresiz, güy-ı merâm çevġân-ı sa‘y ü ihtimâmıñuz ile rubûde ve naķş-ı murâd tās-ı fülk-i ‘âlî-nihâdda aĥsen vech üzre nümûde olsa gerekdür.

Beyt:

تا بمیدان شجاعت علم افروخته
توسن قدر بمضمار شرف باخته

(“Şecaat meydanına ilim yayılana kadar / Kadr atı şeref dersinde yenildi”) **Neşr** V (110^{b/5-13})

7 püşide M N (106^{b/13}): maħfî V (110^{b/15})

8 Zirinoğlı didikleri ... mezbûrenün M (“mezbûrenün” kelimesi yerine “maħşûrenün” yazılmıştır.) N (106^{b/14-16}): Ĥırvat begleri ki ħaberdâr olalar, muķarrerdür cemî‘isi kemer-i vifâķı miyân-ı itifâķâ muħkem bend idüp ol đalâlet-pişe ve şaķâvet-endişenün V (110^{b/16-18})

9 Lâ-cerem M N (106^{b/17}): Be-her-ĥâl V (110^{b/19})

10 maħşûşları M N (106^{b/17}): maħşûşı V (111^{a/1})

Eyle olsa bu kâr-ı haṭîre mübâşeretden muḳaddem¹ mezbûr cisri² vîrân ve eşer-i binâsın bî-nâm ü [N107^a] nişân eylemek gerekdür. Tâ ki ‘asker-i³ nuş-ret-âyet bî-havf ü haşyet teshîr-i ḳal‘aya rağbet göstereler.”

Beyt:

الرَّأْيُ قَبْلَ شَجَاعَةِ الشَّجْعَانِ
هُوَ أَوَّلُ وَهْيِ الْمَحَلِّ الثَّانِي⁴

Neşr:⁵ Pes bu re‘y-i rezîn mîr-i rûşen-zamîrûn mîzân-ı i‘tibârlarında be-ğâyet sencide bulunup⁶ derhâl huddâm-ı sidre-maḳâmdan Süleymân nâm kedhûdâ-larının⁷ ve ‘Alî Voyvoda ve diğ. Arnavud ‘Alî Voyvoda nâm bendelerinin⁸ keff-i kifâyetlerine huşûş-ı mezbûrun zimâm-ı taḥşîlini⁹ tevki [M113^a] buyurmuşlar idi. Ve¹⁰ huddâm-ı lâzımı‘l-ihtirâmdan Behrâm-intikâm ve Keyvân-ihtîşâm niçe dilâverleri¹¹ ve gönüllü ṭa‘ifesinden pür-dil ve şîr-şemâyil dört beş yüz mîḳdâr dilîrân-ı kerrâr ve hizebrân-ı mümteni‘u‘l-fîrârî¹² Venvi ve Kostence nâm ḳal‘aların ḥarbe-bâz ve tûfeng-endâz ferzâne piyâdelerini refîḳ idüp göndermişler idi. Anlar¹³ daḥî tevfiḳ-i İlâhî‘yi refîḳ-i râh idinüp¹⁴ bir şeb-i tîrede ki bî-hîredlerûn başa-ı başiretlerinden¹⁵ hîre idi, kâr-ı mezbûr niyyetine ‘azîmet itmişler idi.¹⁶ Ol zamân ki mâh-ı şeb-ârâ ḥâdd-i vasaṭ-ı haṭṭ-ı istivâya vâsıl ve menzil-i dâyire-i nişfü‘l-leyle dâhil olmuş idi, cîsr-i mezbûra ḳarîb maḥalle vâsıl olduklarında şem‘-i fikreti süzân ve meş‘-ale-i [N107^b] firâseti fûrûzân idüp eyitdiler ki: “Bu cîsrûn¹⁷ orta yerinde vâḳi‘ olan ḳaravul-hânesinde¹⁸ niçe küf-

1 muḳaddem M N (106^{b/19}): evvel V (111^{a/2})

2 - M N (106^{b/19}): ‘ale‘l-ğafle V (111^{a/3})

3 ‘asker-i M N (107^{a/1}): ‘asâkir-i V (111^{a/4})

4 El-Mütenebbî’nindir. “Fikir, yiğitlerin cesaretinden önce gelir / O birinci, diğ.erin yeri ise ikinciliktir”

5 Neşr M V (111^{a/6}): - N (107^{a/3})

6 Pes bu re‘y-i ... bulunup M N (107^{a/4-5}): Bu re‘y-i dil-pezi- mîr-i rûşen-zamîre be-ğâyet te‘şîr idüp V (111^{a/6-7})

7 - M N (107^{a/6}): ki şîr-i ma‘ârik-i şüc‘ân ve dilîr-i meydân-ı ﴿يَوْمَ النَّفْيِ الْجَنَّةِ﴾ idi, [“İki topluluğun karşılaştığı gün, ...” (Âl-i ‘İmrân, 3/155; Enfâl, 8/41)] V (111^{a/8-9})

8 ve ‘Alî ... bendelerinin M: ve ‘Alî Voyvoda nâm bendelerinin N (107^{a/6}) / - V (111^{a/9})

9 taḥşîlini M N (107^{a/7}): taḥşîlin V (111^{a/10})

10 buyurmuşlar idi. Ve M N (107^{a/8}): buyurup V (111^{a/11})

11 niçe dilâverleri M N (107^{a/9}): dilâverleriyle V (111^{a/12})

12 mümteni‘u‘l-fîrârî M N (107^{a/11}): mümteni‘u‘l-fîrârî V (111^{a/14})

13 piyâdelerini refîḳ idüp göndermişler idi. Anlar M N (107^{a/13-14}): piyâdeleriyle irsâl eylemişler idi. Mezbûr Süleymân Kethudâ V (111a/16)

14 idinüp M: idüp N (107^{a/14}) V (111^{a/17})

15 bî-hîredlerûn başa-ı başiretlerinden M N (107^{a/15}): bî-hîredler başa-ı başiretinden V (111^{a/18})

16 kâr-ı mezbûr niyyetine ‘azîmet itmişler idi M N (107^{a/15-16}): zîkr olunan dilâverân-ı şec‘ât-tîbâ‘ ve nuşret-iltimâ‘la [V111^b] aḥvâl-i cisri ber-ṭaraf itmek niyyetine ‘inân-ı ‘azîmeti ma‘tûf ḳılmışlar idi V (111^{a/18} - 111^{b/2})

17 cîsrûn M N (107^{b/1}): köbrinûn V (111^{b/6})

18 - M N (107^{b/2}): ki V (111^{b/7})

fâr-ı li'âm her şâm-tâ-bâm çeşm-i şevâbit ü seyyâr ve dîde-i 'âşık-ı bî-ķarâr gibi nâ-huŧte vü bidârdur. Şöyle ki cîsr-i mezbûrî tahrîb ve sûtûnların minşâr ile takṭî'a mübâşeret idevüz,¹ bâriķa-i şemşîr ve şâ'îķa-i kemân ü tîr sehminden² bî-şübhe³ cânib-i âhara yüz tûtup ve⁴ dâmen-i [M113^b] fîrâra el urup selâmet yaķasında ķarâr itseler gerekdür. Pes imdi re'y-i rezîn ve fîkr-i gûzîn oldur ki nehr-i mezbûruñ ötesinden berü⁵ gelüp yoldaşlardan birkaç nefer bu nehri gûzer idüp iki başdan bir cân ķurtarmayup bildigimiz üzre cîsrüñ 'amûdların kesevüz ve hünerverlik ķılıcın ķarķı-ı berîne aşavuz."⁶

Bu re'y-i işâbet-âşâr [V112^a] her birinüñ mehekk-i i'tibârında şahîḥu'l-'ayâr gelüp nehr-i mezbûrdan bu ıarîķle 'ubûr eylemişler idi ki günden bir niķe keş-tîler peydâ idüp⁷ kırık elli nefer kimesne nehrüñ cânib-i âharına geķmişleridi ve ķaravul-hânesini başup cîsr-i mezbûrî iki başdan minşârlar ile biķmişleridi. Ķaravul-hânede bulunan⁸ [N108^a] küffâr-ı siyeh-rûzgârdan bir dil çıķmayup ba'zısı şemşîr-i âbdâra buluşmış idi⁹ ve ba'zısı daḥî¹⁰ ḥarâret-i âteş-i ceng ü ci-dâle şakat getürmeyüp¹¹ 12 ﴿فَاعْرِفْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ﴾ mażmûn-ı şerîfine mażhar düşmüş idi.¹³ Ķünkü yüz aķlıgıyla ķaravul-hâne aḥvâlin beyâza çıķardılar ve mezbûr cîsri a'mâr-ı küffâr-ı sitize-kâr gibi ķaṭ' idüp âteşe urdılar.¹⁴ Ķal'ada olan a'dâ [M114^a] bu aḥvâl-i bu'l-'acebi temâşâ itdüklerinde girîbân-ı ģayreti pence-i ḥayretle ķâķ itdiler ve ģurâb-ı 'aķlları âşîyâne-i taşarrufdan pervâz idüp eyit-

1 cîsr-i mezbûrî ... idevüz M N (107^{b/4-6}): cîsrüñ berü cânibine vâşıl olavuz V (111^{b/9-10})

2 tîr sehminden M N (107^{b/6}): tîrden ḥaberdâr olduklarında

Beýt:

شهای را چه خواهد بود پرتو
شراریرا چه باشد روشنائی

("Aleve ışık tutmak neye yarar / Kıvılcıma aydınlık olsa neye yarar") Neşr V (111^{b/10-12})

3 - M N (107^{b/7}): muķâbeleyi emr-i muḥâl bilüp V (111^{b/12-13})

4 âhara yüz tûtup ve M N (107^{b/7}): âḥardan V (111^{b/13})

5 berü M N (107^{b/10}): beri V (111^{b/16})

6 bir cân ... aşavuz M N (107^{b/12-13}): mel'ûnuñ ķaravul-hânesin başup köbriden bir dil çıķarmayup cümlesin ķılıcdan geķürmek gerekdür V (111^{b/17-19})

7 - M N (107^{b/16}): miyâh-ı maķşûd cedâvâl-i 'inâyet-i Ḥâlîķ-ı ma'bûd üzre cârî ve sefâyîn-i murâd u kâṁ riyâh-ı rızâ-yı Ḥayy-i ber-devâm ile sârî olup V (112^{a/3-5})

8 ve ķaravul-hânesini ... bulunan M N (107^{b/18-19}): Pes köprinüñ iki cânibinden ķaravul-hâneyi başup ķaravulda olan V (112^{a/6-8})

9 buluşmış idi M N (108^{a/2}): buluşdı V (112^{a/9})

10 - M N (108^{a/2}): ģördi ki, V (112^{a/9})

11 getürmeyüp M N (108^{a/3}): maķûle-i mümteni'ârdandur, şuya urup âb-ı bâ-ķerâmet-i V (112^{a/10-11})

12 "... kendilerini denizde boģduk." (A'râf, 7/136)

13 düşmüş idi M N (108^{a/4}): düşdi V (112^{a/12})

14 ve mezbûr ... urdılar M N (108^{a/5-6}): hemân sâ'at mezbûr cîsre iki başdan bir âteş urdılar ki ģurâb-ı şeb-târ mânend-i tâvus-ı nişfü'n-nehâr zerrîn-bâl ü simîn-minķâr olmuş idi V (112^{a/13-16})

diler:¹ “Nâr u nûr bizim derûnımızı² ne ‘aceb yakdı³ ve⁴ ahvâl-i diger-gûnımıza ne ğarîb⁵ âteş bıraktı. Bize hüd temettü‘-i hayât bu cisrûn beķâsına [V112^b] beste ve rûz u şeb geçinmemiz bu geçidüñ binâsına vâbeste⁶ idi. Şimden şoñra bize ihtimâl-i hayât maķûle-i mümteni‘âtdandur.” deyü baħr-i ħayrete talmışlaridi⁷ ve girdâb-ı miħnetde ser-gerdân kalmışlaridi.

Ba‘dehû âhen-ġidâ ve âteş-bâr topoların her cânibden mefârık-ı ehl-i İslâm’a nişâr idüp ġurâb-ı şebi tãvûs-düm ve sâha-i şâmdan gerd-i zulmeti güm itdüklerinde cünûd-ı İslâm’a kemâl mertebe ħavf ve nihâyet derecede ħaşyet müstevlî olup [N108^b] inhizâm vâķi‘ olıcaķ demde yine dâmen-i ġayrete el urup top altına girmişleridi. Çün kal’a-i mezbûrede Baķık olan mel’ûn-ı bed-liķâ dilâverân-ı kerrâr ne mıķdâr idüġin temâşâ itdükde⁸ bi’z-zât mîr-i sa‘âdet-derecât⁹ ħazretlerin zann idüp ġâyet-i ġurûr ve nihâyet-i sürûrından a‘vân-ı dâlâlet-‘unvânına [M114^b] ahvâl-i derûnın bu minvâl üzre i‘lân eyleyüp eyitdi¹⁰ ki: “Türk’üñ nâdanlıġın hîç temâşâ ider misiz ki¹¹ bu mıķdâr ‘askerle bu ħişâr-ı üstüvârûñ¹² ki sîmurġ-ı ‘aķl-ı kavî bâl-i şeh-per-i¹³ fıkır ü ħayâlde zirve-i divârına¹⁴ pervâz emr-i muħâldür, şarâb-ı teşhîrin nûş ve¹⁵ nev-‘arûs-ı fethin der-âġûş¹⁶ itmek ister.

Mısrâ‘:¹⁷

¹⁸ زهی فکر فاسد زهی رای باطل

1 itdüklerinde ... eyitdiler M N (108^{a/7-9}): itdükde V (112^{a/17})

2 derûnımızı M N (108^{a/10}): derûnımız V (112^{a/17})

3 yakdı M N (108^{a/10}): od urdı V (112^{a/18})

4 - M N (108^{a/10}): ħâne-i V (112^{a/18})

5 ‘aceb M: ġarîb N (108^{a/11}) V (112^{a/18})

6 - M N (108^{a/13}): dir (Fazladan yazılmıştır.) V (112^{b/1})

7 talmışlaridi M N (108^{a/14}): talmışlar V (112^{b/3})

8 Ba‘dehû âhen-ġidâ ... kal’a-i mezbûrede Baķık olan ... idüġin temâşâ itdükde M (“idüġin” kelimesi “idüġini” olarak yazılmıştır.) N (108^{a/15} - 108^{b/4}): Çün ‘ayn-ı ‘inâyet-i Sübhâni ve yümn-i hidâyet-i Yezdâni birle mezbûr cisri iħrâķ itdükden şoñra kal’a-i Ķurpa’yı muħâşara eylemişler idi. Mezbûr Baķık bu mıķdâr âdemle ħişâr muħâşara olunduġın müşâhede idicek V (112^{b/4-7})

9 sa‘âdet-derecât M N (108^{b/4}): sa‘âdet-serir V (112^{b/8})

10 eyitdi M N (108^{b/7}): diridi V (112^{b/11})

11 ki M N (108^{b/8}): - V (112^{b/11})

12 üstüvârûñ M N (108^{b/9}): üstüvârı V (112^{b/12})

13 şeh-per-i M N (108^{b/10}): kavâdim ü ħavâfi-yi V (112^{b/13})

14 divârına M N (108^{b/10}): teşhîrine V (112^{b/13})

15 muħâldür, şarâb-ı teşhîrin nûş ve M N (108^{b/10-11}): muħâl iken muħâşara idüp V (112^{b/14})

16 der-âġûş M N (108^{b/11}): kenâr V (112^{b/14})

17 “Ne tuhaf fasid düşünce, ne tuhaf batıl görüş”

18 زهی تصور باطل زهی خیال محال (“Ne tuhaf batıl tasavvur, ne tuhaf zor hayal”) V (112^{b/15})

Neşr: Bî-şübhe cānib-i a'dādan bu gūne hāreket ma'nen bize luṭf ü mürüvvet-dür¹ ki cemī' mā-meleklerin ḥāk-pāyımıza² nişār ve mürğ-i rūḥları şāh-bāz-ı devletimize şikār olsa gerekdür ve³ hemîşe şāḥife-i eyyāmda rūsūm-ı devletimiz⁴ bākī ve 'iḳāb-ı nuşret-intisābımız⁵ [V113^a] cibāl-i iḳbāle rākī olup kemālin bulsa gerekdür."⁶

Şi'r li-münşi'ihî: بکوشیم در جنگ با کز و فر
چه اندیشه از دشمن بی ضرر
همه روز و شب کله و مغز شان
بکوییم با توب آتش فشان⁷

[N109^a] **Mir-i şāḥib-hūş ḥazretleri cüyüş-ı pür-hurūş-ı deryā-cūşla ḳāl'a-i Ḳurpa'yı muḥāşara buyurduklarıdır.**⁸

Bir şubḥ-dem ki hümā-yı zerrīn-beyza-i şabāḥ ve şāh-bāz-ı mülemma'-bāl-i [M115^a] muraşşa'-cenāḥ⁹ āşiyāne-i ḳāl'a-i düvāzdeh-burc-ı āsmāna pervāza āğāz itmiş idi. Mir-i Rüstem-naẓīr daḥi merāsīm-i kerr ü ferr-i ihtişām ve levāzım-ı 'aẓamet ü şevket-i mā-lā-kelāmı bir mertebe itmām buyurmışlar idi ki verā-yı ḳuvā-yı mīrān-ı 'Osmānī ve birūn-ı iḳtidār-ı sükkān-ı ḥıṭṭa-i imkānī idi. Ol resme ki ḥuddām-ı pür-ihtişāmdan

Beṭ:¹⁰ Rüstem-i Dārā-mehābet Zāl-i Rüstem-menḳābet
Erdeşir-i Sām-himmet Sām-ı Behmen-hāşşiyet

Neşr: olan şīrān-ı pīşe-ḳahr ve pelengān-ı ādemī-çehrle ki serāpā miğfer-i mücellā ve cevşen-i muṭallā ile ārāste ve kemer-bend-i zerrīn ve şemşir-i¹¹ mülemma' ve zeyn-i zer-endūd ve ḥançer-i¹² muraşşa'la pīrāste olmuşlarıdi.

1 mürüvvetdür M N (108^{b/14}): iḥsāndür V (112^{b/16})

2 mā-meleklerin ḥāk-pāyımıza M: mā-melekleri ḥāk-pāyımıza N (108^{b/14} / mālīkleri ḥāk-pāyım V (112^{b/17})

3 devletimize şikār olsa gerekdür ve M N (108^{b/15}): devlete şikār olmamaḳ ne ihtimāldür? V (112^{b/18})

4 devletimiz M N (108^{b/16}): devletim V (112^{b/19})

5 nuşret-intisābımız M N (108^{b/16-17}): nuşret-intisāb-ı cenābım V (112^{b/19})

6 olup kemālin bulsa gerekdür M N (108^{b/17}): olmasına rüşen-delīdür V (113^{a/1})

7 "Tekrar tekrar saldırıp savaşıta gayret edelim / Zararsız düşmandan ne kaygı bize / Hep gece gündüz baş ve beyinlerine / Vuralım ateş saçan topraklar ile"

8 cüyüş-ı pür-hurūş-ı deryā-cūşla ḳāl'a-i Ḳurpa'yı muḥāşara buyurduklarıdır M (Derkenardadır.) N (109^{a/1-3}): 'asākīr-i nuşret-hurūş-ı deryā-cūşla ḳāl'a-i Ḳurpa'yı muḥāşara itdükleridir ki çehre-i maḳşūddan niḳāb-ı irtiyāb, eyādī-i suṭūr-ı ḥıṭāb ve enāmīl-i ḥurūf-ı kitābla meḳkūd ḳılınmışdır V (113^{a/4-6})

9 muraşşa'-cenāḥ M N (109^{a/5}): revāḥ V (113^{a/8})

10 - M: **li-münşi'ihî** N (109^{a/10}) V (113^{a/13})

11 şemşir-i M N (109^{a/14}): ḥançer-i V (113^{a/16})

12 ḥançer-i M N (109^{a/14}): şemşir-i V (113^{a/17})

Şi'r:¹

یکی کوه آهن از آن هر هزبر
 او تاقه سر کوه را لخت ابر
 کشیدند بردوش مردان کار
 زرهای داودی ز رنگار
 بزیر رهها یلان فوج فوج
 نهنگان بجولانگری زیر موج²

Nesr: Ve sancāğī sipāhilerinden dağī ġāziyān-ı şecā'at-ı tıbā' [V113^b] ve dilirān-ı nuşret-iltimā'la [N109^b] ki yelān-ı āhen-dilānuñ elinde³ her nīze-i serv-ḳadd al bayraqlarla⁴ birer cūvān-ı lāle-ḥadd olmuş idi ve her dilir-i şir-ğir serāpā silāḥ-ı āhen-[M115^b]bünyāddan birer kūh-ı pūlāda dönmüşleridi.

یلان بر ستوران گردون شکوه^{5,6} **Şi'r ez-Zafer-nāme:**^{5,6}
 پلنگان بجولان ز بالای کوه
 بجلوه بهر سو قبا آهنان
 قبا آهنان نی که رویین تنان⁷

1 "Bir demir dağ ki ondan her aslan / Dağın tepesinde kara bulutlar / Yiğitlere görev verilmiş / Dâvûdî zırhları yaldızlı / Yollarda yiğitler gürüh gürüh / Dalganın altında timsahlar oynar"

2 **Şi'r:** ...
 زرهای داودی ز رنگار
 بزیر رههای یلان فوج فوج
 نهنگان بجولانگری زیر موج

("داودی" kelimesi "اودی" şeklinde yazılmıştır.) M ("بزیر رههای" ibaresi "بزیر زرهای" şeklinde yazılmıştır.) N (109^{a/15-18}):

Beyt li-münş'ihi: بعنف و بجوش اندرآمد بجنبش
 ززر کوه البرز و دریای آهن

("Üzüm ve suyu kaynayınca geldi hareket / Elburz Dağı ve demir denizinin altınından") V (113^{a/13})

3 elinde M N (109^{b/1}): ḳolunda V (113^{b/1})

4 al bayraqlarla M N (109^{b/1}): vālā-yı alla V (113^{b/2})

5 **Şi'r ez-Zafer-nāme** M: **Şi'r** N (109^{b/4}) / **Naẓm** V (113^{b/4})

6 "Yiğitler şan ve şerefle bineklerinde / Kaplanlar hızla dağdan indiler / Cilve ile her tarafa kaftan demirler / Kaftan demirler değil ki nazik tenler"

7 M N (109^{b/4-5}): یلان بر ستوران گردون شکوه

ز والای گلگون سنان بهرمند
 شفق از زمین نیزه واری بلند
 یلان غرق آهن زسر تاب بیای
 چو صورتکه گیرد در آینه جای

("Gül renkli mızrakların yüksekliğinden faydalanıp / Yerden mızrak gibi yükselen şafak / Yiğitler demire boğulmuş baştan ayağa / Sanki yüzün aynaya sığması gibi") V (113^{b/4-6})

Neşr: Emîr-i¹ hidâyet-rehber dahî miğfer-i² mücevherlerini mânend-i gönçe-i³ gül ber-ser ve zirih-i pür-girihlerini mişâl-i kabâ-yı çeşm-i bülbül der-ber idüp temîme-i 'avn-i İlahî'yi pirâye-i gerden ü düş ve yetîme-i⁴ luğf-i nâ-mütenâhî-yi âvîze-i gûş-ı hûş kılmışlaridi ve⁵ bād-hareket ve berķ-sür'at bir semend-i nîrû-mende⁶ 'inân-ı 'azîmeti ber-ser ve zeyn-i himmeti zîver idüp süvâr olmuşlaridi.

Kıt'a:⁷ تو باخود و جوشن ز بالای توسن⁸
چو بر خیل دشمن شوی حمله آور
خرد گیرد انگشت حیرت بدندان
که چون کوه آهن کشد باد صرصر⁹

Neşr: Lâ-cerem mürğ-i rāyet-i nuşret-āyet-i şāhî ki muḳaddeme-i leşker-i za-fer-peyker-i mevhîbet-i İlahî'dür, [V114^a] pervāza āgāz itdi ve gürûh-ı sa'adet-şûkûh-ı nâ-mütenâhî ki ṭalî'a-i 'asâkir-i nuşret-me'âşir-i 'atîyye-i şehin-şāhî-dür, cünbiş ü harekete dem-sāz oldı, tûğ-ı 'alemi mânend-i kākûl-i mehveşân perîşân [N110^a] ve dâmen-i şuḳḳa-i livâ-i gerdûn-isti'lâyî âstîn-feşân idüp [M116^a] şadâ-yı şûrnây ve âvâ-yı kerrenây zemîn ü zamâna velvele ve ğurîv-i kûs mânend-i¹⁰ nefîr-i nâḳûs dîr-i dîrîne-i¹¹ âsmâna ğulgûle salmış idi.

1 Emîr-i M N (109^{b/6}): Mîr-i V (113^{b/6})

2 - M V (113^{b/7}): جو N (109^{b/6})

3 - M N (109^{b/7}): pür-jâle-i V (113^{b/7})

4 tetîme-i M: yetîme-i N (109^{b/9}) V (113^{b/9})

5 kılmışlaridi ve M N (109^{b/10}): kıilup V (113^{b/10})

6 - M N (109^{b/11}): ki

Şi'r: کرش میدان شدی از غرب تا شرق
بیك جنبش پریدی گرم پؤل برق
بزخم سم چو سنگ خاره جستی
زهر ماه نوش سیاره جستی
اگر نعلش پریدی در تک و دو
چرخ اندر نشستنی چون مه نو

("Eğer ona meydan olsun batıdan doğuya / Bir harekette gidersin meğer şimşek gibi / Zehir yarasına granit taşı ararsan / Her yeni ayından gezegen ararsan / Eğer nalinından düşse tek ve çift / Dön yerinde yeni ay gibi") **Neşr** V (113^{b/11-14})

7 **Kıt'a** M N (109^{b/12}): **Şi'r** V (113^{b/16})

8 M **Şi'r** V (113^{b/16}): جوشن N (109^{b/13})

9 "Sen kendin ve zırhınla atından aşağı / Düşman sürüsüne saldırır gibi insan / İyiler hayretle parmak ısırır / Çünkü demir dağ çeker kasırgayı"

10 mânend-i M N (110^{a/3}): çün V (114^{a/7})

11 dîr-i dîrîne-i M N (110^{a/4}): ḥum-ı nîlgûn (Bu ibarenin etrafı işaretlenmiş, derkenara "dîr-i dîrîne-i" ibaresi yazılmıştır.) V (114^{a/7})

Şî'r:¹

دم کرّه نا رفته تا آسمان
بلرزید بر خود زمین و زمان

زفرّ نغیر ثریا گذر
همه گوش کز ویان کشته کر²

Neşr: Üslûb-ı mersûm üzre sipâh-ı kıyâmet-hücûm³ seyl-i tünd-rû gibi devân ve şîr-i 'unf-reftâr gibi revân⁴ olup⁵ kal'a-i Qurpa'ya vâsıl olmuşlaridi ve⁶ hâ-le-vâr idâre⁷ ve kehkeşân-girdâr muhâşara idüp etrâf-ı hîşârı mevâki'-i de'âyim-i hıyâm ve mevâzi'-i şî'ar-ı İslâm eylemişler idi. Pes⁸ ser-hayl-i kilâb-ı dâlâlet-hicâb⁹ mûmâ-ileyh Porqolab, sipâh-ı¹⁰ nuşret-rikâb her tarafdan¹¹ kal'ayı istî'âb itdüklerin müşâhede itdi, hemân-dem gurâb-ı ta'aqqul¹² şâh-sâr-ı tedebbürden uçdı ve kâfile-i taşarruf ser-menzil-i¹³ tefekkürden göçdi. Ma'lûm idindi ki ne maqûle derd-i sere giriftâr [V114^b] olmuşdur ve ne mertebe gubâr-ı belâ aşîkâr eylemişdür. Cür'a-i câm-ı gurûruñ hûmârı ne keyfiyyetdedür fehmi itdi [N110^b] ve i'lâ-i livâ-i istikbâr [M116^b] ne mertebe alçağ idüğün cezm itdi. Ammâ yine a'vân-ı şakâvet-'unvânına eşer-i infî'âlini peydâ ve râ-yiha-i ıztırâbını hüveydâ itmeden ibâ¹⁴ idüp ve¹⁵ mehâr-ı gayret-i câhiliyyeyi elden kırmayıp bu minvâl üzre igvâ eylerdi ki "Olmasun ki fezâ-yı hâtırınuzda mürğ-i haşyet tâyir ve tâyir-i zâmâyirünüz¹⁶ bâdiye-i hayretde hâyim ü hâyir ola.¹⁷ Korkmañ, nuşret bizimdür ve fırsat bizim cânibimizdedür. Sakin ol-

1 Şî'r M N (110^{a/4}): - V (114^{a/8})

2 "Kerrenâyın nefesi ta göğe ulaştı / Titredi yer ve gök kendiliğinden / Süreyyâ'ya varan borunun gücünden / Kerûbiyân meleklerinin kulakları hep sağır oldu"

3 dem کرّه نا رفته تا آسمان ... kıyâmet-hücûm M N (110^{a/5-7}): Bu güne şevket ü haşmetle cüyüş-ı deryâ-cüş V (114^{a/8})

4 revân M N (110^{a/8}): hırâmân V (114^{a/9})

5 - M N (110^{a/9}):

Beyt:

اسب دولت زیر ران چتر ظفر بالای سر
فتح و نصرت پیش و پس عون الهی راهبر

("Devlet atı, başının üstündeki zafer çadırının direği altında / Fetih ve yardımı önünde, ardında avn-i İlahî rehber") **Neşr** V (114^{a/10-11})

6 olmuşlaridi ve M N (110^{a/9-10}): olduklarında V (114^{a/12})

7 idâre M N (110^{a/10}): ihâta V (114^{a/12})

8 Pes M N (110^{a/12}): - V (114^{a/15})

9 dâlâlet-hicâb M N (110^{a/13}): dâlâlet-nikâb V (114^{a/15})

10 sipâh-ı M N (110^{a/13}): çünkü süvârân-ı V (114^{a/15-16})

11 tarafdan M: cânibden N (110^{a/14}) V (114^{a/16})

12 ta'affûl M: ta'aqqul N (110^{a/15}) V (114^{a/17})

13 ser-menzil-i M N (110^{a/16}): menzile-i V (114^{a/18})

14 ibâ M N (110^{b/3}): ibâ V (114^{b/5})

15 ve M N (110^{b/3}): - V (114^{b/5})

16 ve tâyir-i zâmâyirünüz M N (110^{b/6}): olup V (114^{b/8})

17 ola M N (110^{b/7}): olası V (114^{b/9})

duğumuz ƙal'aya Ƙurpa derler. Bî-ƙop u tüfenk¹ bir niçe yıla dek ƙapanırsaƙ da Türk bizim ƙaramız göremez ve bu sevdānuñ sevd-ı me'ālin beyāza ƙıƙaramaz. Ammā hele bārī biz de tehī-dest ƙurmayaalum ve var ƙuvveti bāzūya getürelüm ve āzmāyiş-i zōr-ı bāzū nicedür a'dāya gösterelüm.” deyüp her ƙarafađan ejdehā-fem² ve şā'ıƙa-dem ƙopların der-ƙār ve benādıƙ-ı tüfeklerin mefārıƙ-ı 'asākir-i³ İslām'a nişār itmege mübāşeret itmişleridi. 'Asker-i İslām⁴ daħi küf-fār-ı li'āmuñ bu gūne ihtimāmların müşāhede itdüklerinde her biri [V115^a] siper gibi göğsün gerüp ve merdāne meydāna girüp ve 'alem gibi baş açup a'dā-yı dīne ƙoğrı yürürlerdi [M117^a] ve bu beytüñ āvāzesin [N111^a] günbed-i gerdūna degürürlerdi:

Şi'r:⁵ شمشیر حرب تیز ز سنگ مزار ماست
بیرون شدن ز معركة بیزخم عار ماست⁶

Neşr: Mîr-i ĥuceste-tedbîr daħi ĥişār-ı mezbûruñ⁷ cemî' cevānibin gördiler ve her semtden üşürlāb-ı 'aƙla ve endāze-i fikre urdılar. Ve ĥaşānet ü istiĥkāmı ne dāyirededür ve merānet ü iltiyāmı ne derecededür bilüp⁸ ve i'ƙıād itdükleri dāyirenüñ rub'ı değıl idügin tamām mertebe fehmi itdükden soñra nîrū-yı bāzū-yı nuşret ne ƙarafađan el virmek mümkindür ve cemāl-i nev-'arūs-ı⁹ feth u zafer ne cānibden yüz göstermek ƙābildür ol maĥallere¹⁰ meterisler sürilüp ve¹¹ beş yerden beçaluşƙalar ve altı yerden şāhî ƙarb-zenler ƙurılıp her gün ikişer yüz mıƙdārı pülād-mişāl ve āhen-timşāl ƙop urılırdı ve¹² ƙanîn-i ƙop u tüfenk¹³ ve enîn-i kemān-ı zenberek ğulğüle-sāz-ı ĥum-ı āsmān ve velvele-endāz-ı zemîn ü zamān olurdu. Ve deĥān-ı ƙop-ı ejdehā-heykel¹⁴ ğüyā ki manĥale-i zünbūr-ı ecel idi. Her seng-i āteş-reng ki derün-ı küffāra düşerdi, şevk-i [V115^b] şevketinden başlarına yüz yerden [M117^b] zünbūr-ı belā üşerdi. Ve her tüfeng-i berƙ-āheng

1 tüfenk M: tüfek N (110^{b/9}) / tüfenk ve muĥārebe vü ceng V (114^{b/11})

2 ezdehā-fem M: ejdehā-fem N (110^{b/14}) V (114^{b/16})

3 'asākir-i M N (110^{b/15}): ehl-i V (114^{b/17})

4 'Asker-i İslām M N (110^{b/16}): 'Asākir-i nuşret-peyām V (114^{b/18})

5 Şi'r M: **Beyt** N (111^{a/1}) V (115^{a/3})

6 Seyyid İsmāil Belhî'nindir. "Savaş ƙılıcı mezar taşından keskindir bize / Savaş meydanından yarasız ayrılmak utançtır bize"

7 ĥişār-ı mezbûruñ M N (111^{a/2-3}): mezbûr ĥişāruñ V (115^{a/5})

8 bilüp M N (111^{a/6}): - V (115^{a/8})

9 nev-'arūs-ı M N (111^{a/9}): bā-kemāl 'arūs-ı V (115^{a/11})

10 maĥallere M N (111^{a/10}) maĥallerden V (115^{a/12})

11 sürilüp ve M N (111^{a/10}): ƙurılıp V (115^{a/12})

12 urılırdı ve M N (111^{a/13}): ƙaşları perrān olup V (115^{a/15})

13 tüfenk M V (115^{a/15}): tüfek N (111^{a/14})

14 ezdehā-heykel M N (111^{a/16}): ejdehā-heykel V (115^{a/18})

[N111^b] pey-â-pey bir niçe habblar atışdırup üti kıvâmında ol kadar lâf u güzâf çatladırkı ki¹ küffâr-ı hezîmet-nişân deng ü hayrân qalurdı. Ve her top-ı sengin küffâr-ı dâlâlet-rehîn² kaşdına güllesin meydâna koyup ve başı taşa taşı başa urup ‘asker-i İslâm uğrına qal’a-i küffâra atulurdı ve bâzâr-ı kâr-zârda her darb-zen birer ser-hâne kazgânına dönüp şubh u şâm niçe kelleler şatılurdı. Ve rûz-ı rezmûn³ her şebi sipâh-ı⁴ manşûre⁵ şeb-i sūr ve hengâm-ı⁶ sürür olmış⁷ idi. Ol resme ki meydân-ı mübârizân ‘arşa-i âteş-bâzân olup kût-â-kût⁸ hışâr döğüşü olurdı. Ve dem-â-dem top-ı hevâyî du’â-yı müstecâb gibi çaķup mânend-i belâ-yı âsmânî evbâş-ı edâniye⁹ nâzil olup başlarına niçe yerden¹⁰ tarrâķalar¹¹ kıparırdı. Ve kıoc yigitlerûn şerâre-i muşâdemelerinden¹² a’dâ-yı siyeh-rûzuñ¹³ yıldızı düşüp ve niçe yerden papasları tutuşup hâviye-i hevân-ı¹⁴ ﴿يُسْ الْقَرَارُ﴾’a firâr iderlerdi. Ve cā be-cā¹⁵ meş’aleler sūzân ve kūşe kūşe yel mûmları¹⁶ fûrûzân olup zaķm-ı tûfeng-i şā’iķa-rengle¹⁷ [V116^a] gâzilerûn her şebi fındıķ gicesine [M118^a] [N112^a] dönmüş idi.

Pes bu minvâl üzre mezbûr hışârda¹⁸ dört gün dört gice ceng oldu.¹⁹ ‘Âķibet ‘adû-yı dînûñ²⁰ qalb-i senginleri âteş-i havfdan nerm olup âteş-i kıtâl²¹ ve sihâm-ı ceng ü cidâlden hedef-i rûh-ı bî-fütûhları tıldı.²² “‘Acabâ âyine-i rûz-gâr ne şûret göstere ve âfitâb-ı devlet ne yüzden tılû’ ide?²³ Bu girdâb-ı ıztırâb-

1 چلتلدرديکه M: چلتلدرديکه N (111^{b/2}) V (115^{b/3})

2 dâlâlet-rehîn M N (111^{b/3}): bî-dîn V (115^{b/5})

3 rezmûn M N (111^{b/8}): kıtâlûñ V (115^{b/9})

4 sipâh-ı M N (111^{b/8}): ‘asker-i V (115^{b/10})

5 - M N (111^{b/8}): gūyâ ki V (115^{b/10})

6 hengâm-ı M N (111^{b/9}): eyyâm-ı V (115^{b/10})

7 olmış M N (111^{b/9}): - V (115^{b/10})

8 kût-â-kût M N (111^{b/10}): gün-â-gün V (115^{b/12})

9 edâniye M N (111^{b/13}): küffâra V (115^{b/14})

10 yerden M N (111^{b/13}): - V (115^{b/15})

11 طراقه M N (111^{b/13}): طراقه V (115^{b/15})

12 muşâdemelerinden M N (111^{b/14}): nâre-i kıtâlinden V (115^{b/16})

13 a’dâ-yı siyeh-rûzuñ M N (111^{b/15}): a’dânûñ V (115^{b/16})

14 “... O ne kötü duraktır!” (İbrâhîm, 14/29; Sâd, 38/60)

15 cā be-cā M N (111^{b/17}): yer yer V (115^{b/18})

16 mûmları M N (111^{b/18}): mûfları V (115^{b/19})

17 tûfeng-i şā’iķa-rengle M N (111^{b/18-19}): tûfengle V (115^{b/19})

18 hışârda M N (112^{a/1}): hışâr V (116^{a/2})

19 ceng oldu M N (112^{a/2}): döğülüp V (116^{a/3})

20 ‘adû-yı dînûñ M N (112^{a/3}): küffâr-ı bî-dînûñ V (116^{a/3})

21 âteş-i kıtâl M N (112^{a/4}): nâyire-i kıtâl cânlarına te’sîr V (116^{a/5})

22 cidâlden hedef-i rûh-ı bî-fütûhları tıldı M N (112^{a/5}): cidâl hedef-i hâtırlarında yir itdi V (116^{a/6})

23 tılû’ ide M N (112^{a/7}): tığa V (116^{a/8})

dan hālāş müyesser midür? Ve¹ ğark-âb-ı belâdan necât mutaşavver midür?" deyü² güft ü gûda iken Hırvat vilâyetinün yarar beglerinden ve iti seglerinden Erdelek Ban³ nâm mel'ün-ı dâlâlet-encâm⁴ mâlik olduğı 'asker ile ve Lesenc⁵ oğlu ve Uslun begi oğlu ve Ferkaş nâm melâ'in-i dâlâlet-rehinler⁶ cemî' askerleriyle ki piyâde ve süvâr yigirmi iki⁷ biñ mıkdar küffâr-ı hezîmet-şî'âr kâl'a-i maḥşûrenün i'âneti⁸ niyyetine 'azîmet idüp gelmişleridi ve nehr-i Una'nuñ cānib-i âharında 'asker-i İslâm'a karşı konmuşlaridi. Çünkü mel'ünler şu üzerinde olan⁹ cîsr-i her-sûdın âteş-i belâyile¹⁰ bād-ı fenâyâ varduğın müşâhede itdüklerinde¹¹ târek-i nâ-mübâreklerine hâk-i siyâh [N112^b] [V116^b] saçup ve kâl'a-i Qırpa her cānibden muḥâşara [M118^b] olunup 'asker-i İslâm elinde zebûn olduğın temâşâ itdüklerinde kemâl-i infî'allerinden¹² mânend-i maḳâl-i yâve-güyan cümlesinün aḥvâlî perîşân olup engüşt-i ḥayretleri¹³ dendân-ı tefekkürde¹⁴ ve ser-i 'ucb u pindârları¹⁵ zânû-yı taḥayyürde kalmış idi ve¹⁶ şedâid-i âlâm-ı rûz-ı kıyâm mecârî-i aḥvâl-i bed-encâmlarında cārî ve lisân-ı şenâ'at-eşerleri¹⁷ ﴿الْفَرْغُ الْكَبِيرُ﴾ هذا يوم mefhûmını kârî olmuş idi. Ammâ yine¹⁸ zâhîren aḥvâl-i felâket-me'âllerin¹⁹ ifşâ ve keyfiyyet-i²⁰ infî'allerin hüveydâ itmeyüp gönüllü gönülsüz aşırıdan lâflar ve ḥadden ziyâde güzâflar idüp ol maḥallde raḥt-ı nüzûlî inzâle ve âlât-ı cengi²¹ isti'mâle mübâşeret itmişler idi.

Mısrâ':

الرَّأْيُ قَبْلَ شَجَاعَةِ الشَّجْعَانِ

- 1 - M: bu N (112^{a/8}) V (116^{a/9})
- 2 - M N (112^{a/9}): birbiriyle V (116^{a/9})
- 3 ban M N (112^{a/11}): - V (116^{a/11})
- 4 dâlâlet-encâm M N (112^{a/11}): dâlâlet-rehber V (116^{a/11})
- 5 Lesenc M: Lesâh N (112^{a/12}) V (116^{a/12})
- 6 dâlâlet-rehinler M N (112^{a/13}): şakâvet-rehinler V (116^{a/13})
- 7 iki M: - N (112^{a/14}) V (116^{a/14})
- 8 küffâr-ı hezîmet-şî'âr kâl'a-i maḥşûrenün i'âneti M N (112^{a/14-15}): kilâb mezbûr Porḳolab'a i'ânet V (116^{a/15})
- 9 üzerinde olan M N (112^{a/17-18}): üzerindeki V (117^{a/17})
- 10 belâyile M N (112^{a/18}): ğaḍabla V (117^{a/18})
- 11 itdüklerinde M N (112^{a/19}): eyledüklerinde V (117^{a/19})
- 12 infî'allerinden M N (112^{b/3}): infî'âlden V (116^{b/3})
- 13 ḥayretleri M N (112^{b/5}): ḥayreti V (116^{b/4})
- 14 tefekkürde M N (112^{b/5}): tefekküre V (116^{b/4})
- 15 pindârları M N (112^{b/5}): pindârı V (116^{b/5})
- 16 taḥayyürde kalmış idi ve M N (112^{b/6}): taḥayyüre koyup V (116^{b/5})
- 17 "Bu en büyük korku günüdür." ("feze'u'l-ekber": "en büyük korku" ifadesi, "En büyük korku bile onları tasalandırmaz ..." Enbiyâ, 21/103'te geçer.)
- 18 Ammâ yine M N (112^{b/9}): Egerçi V (116^{b/8})
- 19 felâket-me'âllerin M N (112^{b/9}): zücret-me'âllerin V (116^{b/9})
- 20 keyfiyyet-i M N (112^{b/10}): eşer-i V (116^{b/9})
- 21 cengi M N (112^{b/12}): ḥuşûmeti V (116^{b/12})
- 22 El-Mütenebbî'nindir. "Fikir, yiğitlerin cesaretinden önce gelir"

Neşr: mazmûnı üzre mîr-i Rüstem-şebîh hâzretleri¹ daği zâvâhir-i umûrla ‘amelde isti‘câl itmeyüp² ‘asker-i İslâm’a bu minvâl üzre tenbîh buyurmuşlar idi ki: “Ol ğurâb-ı dâlelet-hicâb cemî‘an kınmayınca³ ve yerlû yerine çadır-ların kınmayınca ol kimesne ki bî-düstûr tîr ü kemâna el ura,⁴ bâr-ı siyâsetle kâddin kemân ve tîr-i pür-te‘şîr-i ‘azâba⁵ hedef-i vücûdını [N113^a] nişân ide-rin. [M119^a] Ve ol kimesne ki geh ü bî-gâh⁶ sipâh-ı küffâra⁷ egri nigâh ide ve ötine uyup⁸ [V117^a] tûfeng ata, boğazına kûşun döküp kâlîbîn rûhından tehî ve iklîm-i vücûdın serhadd-i ‘ademe müntehî eylerin.”⁹

Pes bu tenbîhât serhadd-i ğâyete vâsıl olduĝda¹⁰ keşret-i küffâr-ı tebeh-rüz-gârdan kûlûb-ı mübârizân-ı kerrâr bî-mıkdâr¹¹ olmasun ve zeyl-i şalâbet ve dâmen-i celâdetlerine gerd-i ĥavf¹² kınmasun deyü taķviyet-i kûlûb için¹³ bu ğüne ta‘bîr buyurmuşlar idi ki cem‘iyyet-i ĥaşmâ ve keşret-i ğürûh-ı¹⁴ a‘dâdan dilîrân-ı şîr-dilâna râyiĥa-i bîm ve ihtimâl-i ĥavf târî olmasun. Belki keşret-i ‘adû-yı dürişt-rûy nîrû-yı bâzû-yı dilîrâna bâ‘iş ve işti‘âl-i âteş-i ceng ü cidâl hücum-ı ‘adû-yı dâlelet-mevsûmdan¹⁵ ĥâdiş olur. Zirâ mübârizân-ı meydân-ı şecâ‘at ki¹⁶ ĥaşmların keffe-i¹⁷ kifâyetde tamâm ‘ayâr bulmayalar, vezne almaz-lar ve ‘adû-yı bî-mıkdâra kûvvet ü şevket izhâr eylemezler.

Mısrâ‘: باز از پی صعوہ کی نماید آہنگ¹⁸

Neşr: Bâd-ı şarşar egerçi ğiyâh-ı za‘îfe zarar itmez, ammâ binâ-yı râsih ve di-raht-ı şâmihi zîr ü zeber eyler.¹⁹

1 hâzretleri M N (112^{b/14}): - V (116^{b/14})

2 zâvâhir-i umûrla ‘amelde isti‘câl itmeyüp M N (112^{b/14-15}): - V (116^{b/14})

3 kınmayınca M N (112^{b/17}): kınmayınca V (116^{b/15})

4 اورہ M N (112^{b/18}): اوزرہ V (116^{b/17})

5 ‘azâba M N (112^{b/19}): ğaçaba V (116^{b/17})

6 - M N (113^{a/1}): ötine uyup V (116^{b/19})

7 küffâra M N (113^{a/2}): küffâr-ı ğümrâha V (116^{b/19})

8 ide ve ötine uyup M N (113^{a/2}): idüp V (116^{b/19})

9 eylerin M N (113^{a/4}): iderin V (117^{a/2})

10 olduĝda M N (113^{a/5}): olup V (117^{a/3})

11 bî-mıkdâr M: bîm-dâr N (113^{a/7}) V (117^{a/4})

12 ĥavf M N (113^{a/8}): ĥaşyet V (117^{a/6})

13 taķviyet-i kûlûb için M N (113^{a/8}): enâmil-i tedbîri taķrîk idüp kûlûb-ı şüc‘ân-ı kâzâ-te‘şîre taķviyet eclişün V (118^{a/6-7})

14 ğürûh-ı M N (113^{a/10}): cüyüş-ı V (117^{a/8})

15 ضاللت موسومدن M: صلايت موسومدن N (113^{a/13}) / صلا موسومدن V (117^{a/12})

16 ki M N (113^{a/14}): - V (117^{a/13})

17 keffe-i M N (113^{a/15}): tâ ki keff-i V (117^{a/13})

18 کی M V (117^{a/15}): لی N (113^{a/17})

“Kuyruksallayan kûşunun arkasından şahin ne zaman ğörünür”

19 - M N (113^{a/19}):

Çün dilirân-ı deryâ-cüş¹ mîr-i şâhib-[N113^b]hüşdan [M119^b] bu ten-bîhât-ı hikmet-âyâtı iştildiler² ve her biri pây-ı taḥammüli dâmen-i taṣabbura³ çeküp “Görelüm verâ-yı taḳdîrden ne zühûr ider.” deyü küşe-i ḥumûlde karar itdiler.⁴ Küffâr-ı hezîmet-şî‘âr⁵ ‘asker-i İslâm’uñ bu güne süstlüklerin müşâhe-de idicek her biri şarâb-ı ğurûrla mest olup⁶ eydürlerdi ki: “Türk’üñ ‘askerin seyr ider misiz, iki biñ ancak vardır.⁷ Bir zamân şehd ü şekker-i vilâyeti bî-gavġâ-yı meges ve bezm-i şafâ-güster-i memleketi bî-endîşe-i ‘ases görmişleridi ve meydânı hâlî bulup birkaç gün kâhķaha-i ğurûrdan⁸ bu vâdiyi [V118^a] töldürmüşleridi.⁹ Çünkü¹⁰ terâzû-yı zörîmîzuñ¹¹ keffe-i kemâline göre kend[ü]¹² kollarında vücûd ve dillerinde sevdâ-yı mücâdeleden¹³ sûd bulmadılar, lâ-ce-rem her biri ğirîbân-ı ḥumûlden baş çı[k]armaz ve meteris ḥufrasında yüz

Nazm-ı Hâtîfî râst: بکوشیم در جنگ مردانه وار
چه اندیشه از دشمن بی شمار
دل و زور و زهره بکار آوریم
جهان بر عدو تنگ و تار آوریم

(Hâtîfî'nindir. “Gelin gayret edelim savaşta yiğitler gibi / Sayısız düşmandan kaygı duymadan / Yürek, güç ve ruhumuzu ortaya koyalım / Cihanı düşmana karanlık ve dar edelim”)

Nesr: [V117^b] Bâ-ḥuşûş ki dilâverân-ı şecâ‘at-ı tıbbâ‘ ve nuşret-iltimâ‘ mânend-i kulle-i kuhsâr şâbit ü üstüvâr olmak gerek. Tâ ki esâs-ı fu‘âd-ı âhen-bünyâdları her bādla mütezzelil olmaya ve her bârân-ı bî-sâmândan inhidâm bulmaya.

Kıta‘a: مرد ثابت قدم آنست که از جا نرود
گرچه سرگشته بود گرد زمین همچو فلک
همچو سمرغ که طوفان نبرد از جایش
نه چو گنجشک که افتد بدم و باد تفلک

(İbn Yemîn'indir. “Sözünde duran yiğit odur ki yerinden ayrılmaz / Toprağın tozunun gökler gibi başı da dönse / Simurg gibi ki tufan yerinden oynatamaz / Serçe gibi değil ki düşsün yel ve tüfek önüne”) **Nesr** V (117^{a/17} - 117^{b/8})

- 1 deryâ-cüş M N (113^{a/19}); pür-cüş V (117^{b/9})
- 2 iştildiler M N (113^{b/1}); ġüş itdiler V (117^{b/10})
- 3 taṣabbura M N (113^{b/2}); tedebbüre V (117^{b/11})
- 4 - M (“Çün” kelimesi önce yazılmış, daha sonra üzeri çizilmiştir.) N (113^{b/3}); Çün V (117^{b/12})
- 5 hezîmet-şî‘âr M N (113^{b/4}); hezîmet-encâm V (117^{b/13})
- 6 şarâb-ı ğurûrla mest olup M N (113^{b/5}); külâh-ı ‘ucb u pindârı ser-i istikbârda kec idüp kemâl mertebe ğurûrlarından V (117^{b/14-15})
- 7 iki biñ ancak vardır. M: - N (113^{b/6}) V (117^{b/16})
- 8 kâhķaha-i ğurûrdan M N (113^{b/9}); kâhķaha-i ğurûr ve âvâze-i sürûr u ḥubûrla V (117^{b/19})
- 9 - M N (113^{b/10}):

Beýt: دید آن قهقهه کبک خرامان حافظ
که زهر پنجه شاهین قضا غافل بود

[Hâfız-ı Şirâzî'nindir. “Hâfız, o salınan keklğin kahkahasını duymuştun ya... / Kaza ve kader şahininin pençesinden nasıl da gafildi!” (*Hâfız Divânı*, s. 143).] **Nesr** V (118^{a/1-2})

- 10 Çünkü M N (113^{b/10}); Çün V (118^{a/2})
- 11 zörîmîzuñ M: zôr-ı bâzûmîzuñ N (113^{b/10}) V (118^{a/2})
- 12 کند M N (113^{b/11}); کندو V (118^{a/3})
- 13 mücâdeleden M N (113^{b/12}); muķabeleden V (118^{a/4})

göstermez oldılar.”¹ Fi’l-haķika ‘asker-i zafer-rehberde tamâm mertebe fütür ve nihâyet derecede kuşûr fehmi idüp bu güne lâf ü güzâfla² i’lâm-ı şevket ve ‘arz-ı mehâbet³ içün ‘asker-i İslâm’a karşı bir ‘âlî cem’iyyet idüp huşûş-ı kâruñ müşâveresine mübâşeret⁴ itmişleridi.

Çün mîr-i hüceste-tedbîr a’dâ-yı⁵ dâlâlet-mesîrden bu ahvâlî [M120^a] [N114^a] gördiler ve⁶ peyâm-ı fırsat ve peygâm-ı nuşreti⁷ i’lâm idüp buyurdılar ki: “Bîñ yılûñ bir başıdır ve fırsat u⁸ ğanîmetdür. Netîce-i kâr zamânı ve semere-i şecere-i efkâr-ı işâbet-âşâr avânıdır.” deyüp⁹ ‘ale’l-ğafle altı pâre şâhî dârb-zenlere bir yerden¹⁰ ot virdiler. Mürâfaķat ü¹¹ muvâfaķat-ı hâzret-i Rab-bü’l-‘izzetle küffâr-ı pür-nifâķ top-ı âhenînden¹² soķaķ soķaķ olup niçe bîñ küffâr-ı hâķ-sâruñ ervâh-ı le’imesine [V118^b] dâru’l-‘azâb-ı caħîme gûyâ altı yerden yol oldu ve nuķûd-ı ervâh-ı habîşe-i küffâr dâru’d-đarb-ı¹³ ﴿بَنَسَ الْقَرَارُ﴾’a vuşul buldı.¹⁴ Dâm-ı helâkden hâlâş olan¹⁵ melâ’în tıracaķ tıracaķ ve oturacaķ bucaķ bulmayup¹⁶ serâsîme ve âvâre¹⁷ ﴿كَانَهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ﴾ her biri bir yere karar¹⁸ idüp¹⁹ 20 ﴿وَأَنَّ الْفُجَارَ لَنِي جَحِيمٍ﴾ mışdâķınca bir maħall-i vahimde karar itmişleridi ve bu ahvâl-i kıyâmet-‘âlâmetden pîr ü bernâ ve dârir

1 - M N (113^{b/14}): Bu güne lâf ü güzâfla V (118^{a/6})

2 bu güne lâf ü güzâfla M N (113^{b/16}): - V (118^{a/8})

3 mehâbet M N (113^{b/16}): şehâmet V (118^{a/9})

4 huşûş-ı kâruñ müşâveresine mübâşeret M N (113^{b/18}): ‘avâķıb-ı umûr ve netâyic-i şûrûr endişesine şûrû’ V (118^{a/10-11})

5 a’dâ-yı M N (113^{b/19}): küffâr-ı V (118^{a/11})

6 gördiler ve M N (114^{a/1}): müşâhede buyurduklarında V (118^{a/12})

7 - M N (114^{a/1}): ‘asâķir-i İslâm’a V (118^{a/13})

8 fırsat-ı M N (114^{a/3}): fırsat u V (118^{a/14})

9 evânıdır.” deyüp M N (114^{a/4}): âvânıdır.” deyü V (118^{a/16})

10 yerden M N (114^{a/5}): uğurdan V (118^{a/17})

11 Mürâfaķat ü M N (114^{a/6}): Mürâfaķat-i V (118^{a/17})

12 top-ı âhenînden M N (114^{a/7}): - V (118^{a/18})

13 “... O ne kötü duraktır!” (İbrâhîm, 14/29; Sâd, 38/60)

14 nuķûd-ı ervâh-ı ... buldı M N (114^{a/9-10}): bu tırâķle nüfûs-ı dâlâlet-şâmîleleri ser-menzil-i Sa’ir’e vuşul buldı.

Şî’r:

هر كرا بخت مساعد بود و دولت يار
ابدالدهر مظفر بود اندر همه كار
تير فكرت چو بر آرد بكمان تأثير
در مجارى غرض غرق كند تا سوافار

(“Her kimin bahtı uygun olur ve devlete ererse / Sonsuza kadar muzaffer olur her işinde / Tefekkür okunu tesir yayına koyarsa / Arzu hedefini tam iğne deliğinden vurur”) Neşr: Ve V (118^{b/2-5})

15 olan M N (114^{a/11}): bulan V (118^{b/6})

16 bulmayup M N (114^{a/12}): bulamayup V (118^{b/7})

17 “Onlar sanki aslandan kaçan yaban eşekleridirler.” (Müddessir, 74/50-51)

18 karar M N (114^{a/13}): firâr V (118^{b/8})

19 - M N (114^{a/13}): ser-geşte vü hayrân ve bî-ser ü sâ mân V (118^{b/8-9})

20 “Şüphesiz, günahkârlar da cehennemdedirler.” (İnfîtâr, 82/14)

ü bînā küffār-ı dālâlet-sîmâdan^{1 2} ﴿يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا﴾ nidâsın³ işitmişleridi. Ammâ yine ol melâ'in-i hezîmet-fütûh⁴ ke-hareketi'l-mezbûh cânların dışlerine alup iki yerden üçer darb-zenler kırmışlaridi [M120^b] [N114^b] ve rûz u şeb ceng ü cîdâl ve hârb ü kıtâle tırılmışlaridi. Mîr-i şîr-dil daği erbâb-ı dālâletün⁵ bu⁶ güne cür'etlerin görüp

Mısrâ': كلوخ انداز را پاداش سنگست⁷

Neşr: mefhûmın zühûra getirüp a'dânuñ⁸ darb-zenlerine muķâbil iki yerden üçer darb-zenler ile küffâr ve beş pâre [V119^a] top-ı pür-âşûb ile hîşâr dögilürdi. Rûz u şeb 'ale't-tevâlî bir ân cengden hâlî olunmayup⁹ bâriķa-i tûfeng ve şâ'îķa-i top-ı ra'd-âhengden zelzele-i bî-pâyân ve tûfân-ı hûn-revândan zemîn ü zamân el-amân gûyân olup vâķı'a-i¹⁰ ﴿يَا أَرْضُ ابْلَعِي﴾ ve mazanne-i ﴿يَا أَفْلَحِي﴾¹¹ meşhûd-i 'uyûn-ı¹² ﴿أُولَى الْأَبْصَارِ﴾ ve manzûr-ı naẓar-ı şîğâr u kibâr¹³ olmuş idi. Ve şafha-i sîm-i hâam-nehâr küffâr-ı bed-girdârlaruñ gözlerine¹⁴ mânend-i harîṭa-i şeb-i târ ve¹⁵ sevâd-ı Zeng-bâr¹⁶ görünürdi. Ve ekşerinûñ ecsâd-ı pür-fesâdı âteş-i şerâre-feşân-ı tûfengden muḥterik ve niķesi daği muşâdeme-i top-ı ejdehâ-sîmâdan bî-ser ü pâ olup lisân-ı inkisârile¹⁷ ﴿مَسْنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ﴾¹⁸ (و) mefhûm-ı şerîfin nâṭıķ olmuş idi.

Beyt: Zümrüde fütâde hezâr encümen
Ne tâbût u nî nevḥa ger nî kefen¹⁹

- 1 küffâr-ı dālâlet-sîmâdan M N (114^{a/16}): nidâ-yı V (118^{b/11})
- 2 "...Vay başımıza gelen! Kim bizi diriltip mezarımızdan çıkardı?..." (Yâsîn 36/52)
- 3 nidâsın M N (114^{a/17}): yı V (118^{b/12})
- 4 hezîmet-fütûh M N (114^{a/18}): bî-fütûh V (118^{b/13})
- 5 erbâb-ı dālâletün M N (114^{b/2}): ol kilâb-ı pür-dālâletün V (118^{b/16})
- 6 bir M: bu N (114^{b/2}) V (118^{b/16})
- 7 Nizâmî-i Gencevî'nindir. "Kerpiç attığın kişi taş atar sana" (*Hüsrev ve Şîrin*, s. 215-216).
- 8 a'dânuñ M N (114^{b/4}): anlaruñ V (118^{b/18})
- 9 olunmayup M N (114^{b/7}): olunmayup altı pâre şaff-şiken darb-zenleruñ merdâneliginden küffâr-ı pür-miḥen darb-zenler olmuşlaridi ve V (119^{a/2-4})
- 10 "Ey yeryüzü! Yut ..." (Hûd, 11/44)
- 11 "Ey gök! Tüt ..." (Hûd, 11/44)
- 12 "... başiret sahibi olanlar ..." (Nûr, 24/44)
- 13 ve manzûr-ı naẓar-ı şîğâr u kibâr M N (114^{b/11}): - V (119^{a/8})
- 14 bed-girdârlaruñ gözlerine M N (114^{b/12-13}): bed-girdâruñ gözine V (119^{a/9})
- 15 ve M: - N (114^{b/13}) V (119^{a/10})
- 16 Zeng-bâr M N (114^{b/13}): jeng-bâr V (119^{a/10})
- 17 inkisârile M N (114^{b/17}): pür-inkisârila V (119^{a/13})
- 18 "... bize [ve ailemize] darlık ve sıkıntı dokundu. ..." ﴿... مَسْنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ...﴾ (Yûsuf, 12/88)
- 19 Zümrüde fütâde hezâr encümen
Ne tâbût u nî nevḥa ger nî kefen M N (114^{b/8}):

Neşr: Ve ‘asker-i hidâyet-rehberden [M121^a] daği niçesinüñ girîbân-ı [N115^a] hayâtı dest-i şevk ile çâk ve sîne-i ferah-nâki hevâ-yı şehâdetle hâk olup dibâ-yı zîbâ-yı şehâdet kâmet-i sa‘âdet-menkabetlerine râst gelüp [V119^b] zümre-i¹ şühedâya vâsıl ve rûh-ı pür-fütûhları² maķâm-ı³ aşhâb-ı Uḥud’a⁴ dâhil olmış idi.

**Bir şeb-i tîrede ķal’a-i Ƙurpa’ya küffâr müstevfâ zahîre ve
kifâyet mıkđarı cenkci idḥâl eyledikleridir.⁵**

Bir şeb ki mellâh-ı felek-i nîlgün keştî-i hilâli deryâ-yı Ƙîrgün’a sürmüş idi ve emîr-i⁶ gerdün-bûķalemün zıll-i mahrûṭiden ḥayme-i vâzgün ķurmuş idi. Cüyüş-ı deryâ-cüş câm-ı kıtâlle bihüş ve cür’a-i ceng ü cidâlle mest ü⁷ medhüş iken ol fırķa-i dâlâlet-pîşe ve şakâvet-endîşe eṭrâf-ı diyârdan⁸ ‘arabalarla çırnıķ-lar ve naşâdlar^{9, 10} getürüp hengâm-ı şâm-ı tîrede ķal’a içine müstevfâ zahîre ve kifâyet mıkđarı cenkci idḥâl eylemişleridi. Şubḥ-dem ki âfîtab-ı nûrânî¹¹ ufķ-ı âsmâniden zâhir olup perde-i hicâb-ı zulmânîyi cemâl-i nev-‘arûs-ı rûzgâr-dan ref itdi, ķal’a içinde mahşûr olan ‘anede-i İslâm¹² ‘asker-i nuşret-peyâma [N115^b] nidâ idüp eyitdiler¹³ ki: “İy nâdânlar [M121^b] ve iy hâviye-i hîrmân-da ser-gerdânlar! Yok yere başıñuz ağrıdırsız [V120^a] ve şimden şofıra şovuk demür dögersiz. Bu ķal’a-i menî’a ṭop u tûfengle ḥalel-pezîr olmak dâyre-i im-tinâ’da cây-gîrdür. Şimdiye dek kıllet-i zahîreden rûz u şebimiz¹⁴ tîre ve çeşm-i

فتاده درین پهن دشت درشت
سر نا تراشیده چون خار پشت

(Hâtîfî’nin *Timur-nâme*’sindendir. “O geniş düz ovaya düşmüşler / Tıraş olmamış kirpi gibi başlar”) V (119^{a/15})

- 1 zümre-i M N (115^{a/4}): fırķa-i V (119^{b/1})
- 2 bî-fütûhları M: pür-fütûhları N (115^{a/4}) V (119^{b/1})
- 3 - M N (115^{a/4}): ervâh-ı zümre-i V (119^{b/2})
- 4 اعداء M: اعداء N (115^{a/5}) V (119^{b/2})
- 5 ķal’a-i Ƙurpa’ya ... eyledikleridir M: ķal’a-i Ƙurpa’ya küffâr müstevfâ zahîre ve kifâyet mıkđarı cenkci idḥâl itdükleridir N (115^{a/6-7}) / ki başâr-ı başîret-i erbâb-ı dâlâlet gibi ḥîre idi, keştilerle ķal’aya müstevfâ zahîre idḥâl itdükleridir ki ikdâm-ı aķlâm bisât-ı baş u rabṭ-ı kelâma münbasıt kılinmışdır V (119^{b/3-5})
- 6 emîr-i M N (115^{a/9}): mîr-i V (119^{b/7})
- 7 mest ü M N (115^{a/12}): - V (119^{b/9})
- 8 eṭrâf-ı diyârdan M N (115^{a/13}): eṭrâfdan V (119^{b/11})
- 9 naşâdlar M: naşâtlar N (115^{a/14}) V (119^{b/11})
- 10 nasad veya nasat: (Macarca: naszad) küçük gemi.
- 11 -M N (115^{a/16}): mânend-i yâķût-ı rummânî kenâre-i V (119^{b/14-15})
- 12 ‘anede-i İslâm M N (115^{a/19}): ‘abede-i eṣnâm V (119^{b/17})
- 13 eyitdiler M N (115^{b/1}): eydürlerdi V (119^{b/18})
- 14 rûz u şebimiz M: rûz-ı rûşenimiz N (115^{b/5}) V (120^{a/3-4})

dānişimiz hîre idi. Ammā bu gice ƙal'a içine¹ naşādlar ve çırnıklarla² bî-nihāye zāhîre ve müstevfā 'asker ƙoyduk. Şimden şoñra şavlet-i bî-mazarratıñuz ve hareket-i bî-bereketüñüz³ hemānā⁴ fi'l-meşel manhale-i bî-aselden şehd-i fayîk ümmîd eylemekdür⁵ ve zemîn-i şüreden nahl-i bâsîk recâ eylemekdür."⁶ Kezâlik ƙaşrada olan melâ'in-i cehennem-ƙarîn⁷ ƙal'ada maḥşûr olan 'anede-i ḥāsîrî-ne taḳvîyet-i ƙalb için şadâ-yı bülendle eydürlerdi ki: "Ġâfil olmañ, nādānlık idüp ƙal'a[y]ı Türk'e virmeñ!⁸ Ve dâmen-i vehmi gerd-i bîm-i⁹ sehmden pāk ve ƙabâ-yı teng-iztîrâbı dest-i şafâ-yı ḥâtîrla çāk eyleyüp ğamm u ğuşşadan dūr ve daĝdaĝa-i iztîrâbdan mehcūr oluñ. Bunca begler müstevfâ 'asker ile mevcûd olduğından¹⁰ mâ'adâ Sigetvar'dan¹¹ Zirinoĝlı daḥî¹² yigirmi biñ mîqdâr 'askerle¹³ üç güne ƙalmaz gelür. Cümleten¹⁴ kırk elli biñ [N116^a] [V120^b] 'asker [M122^a] cem' olmaḳ muƙarrerdür. Bâ-ḥuşûş ki Türk'üñ yararları¹⁵ ve merd-i pūr-hünerleri¹⁶ düşmüşdür.¹⁷ Ve Bosna alaybegisi ḥod bizüm zôr-ı bāzûmıza ve keff-i kifâyet-i terâzûmıza göre kendülerde vücûd ihtimâli emr-i muḥâl idüğine câzim olup tuḥm-ı ḥavf ü hirâsı zemîn-i ƙalb-i sehm-kîne ekmişdür ve sipâhîleriyle tenhâ ƙonup¹⁸ ceng ü cidâlden el çekmişdür." Hemîşe¹⁹ zu'm-ı fâsidlerince²⁰ bu güne lâflar ve bu minvâl üzre güzâflar iderlerdi ve niçe mühmelât ü türrehâtı bî-bâk ve bî-pervâ söylerlerdi. Ve âyîn-i bâtılları üzre 'asker-i

- 1 gice ƙal'a içine M N (115^{b/6}): şeb ƙal'aya V (120^{a/4-5})
- 2 naşādlar ve çırnıklar M: çırnıklar ve naşātılar ile N (115^{b/6-7}) V (120^{a/5})
- 3 برکتوز M V (120^{a/7}): برکتوز N (115^{b/8})
- 4 همانا M N (115^{b/9}): هما V (120^{a/7})
- 5 ümmîd eylemekdür M N (115^{b/9}): - V (120^{a/8})
- 6 recâ eylemekdür M N (115^{b/10}): ümmîd itmekdür
- Mısrâ':** زهی رأى باطل زهی فکر فاسد
- ("Ne tuhaf batıl görüş, ne tuhaf fasit düşünce") Neşr V (120^{a/9})
- 7 cehennem-ƙarîn M N (115^{b/11}): - V (120^{a/10})
- 8 virmeñ! M N (115^{b/14}): teslim eylemeñ! V (120^{a/13})
- 9 gerd-i bîm-i M N (115^{b/14}): gerd-i bîm ü V (120^{a/13})
- 10 olduğundan M N (115^{b/18}): olduğumuzdan V (120^{a/17})
- 11 Sigetvar'dan M N (115^{b/18}): ƙal'a-i Sigetvar begi olan V (120^{a/17-18})
- 12 daḥî M N (115^{b/18}): nām nāmdâr V (120^{a/18})
- 13 'askerle M N (115^{b/19}): 'asker-i cerrârı V (120^{a/19})
- 14 Cümleten M N (115^{b/19}): Cem'ân V (120^{a/19})
- 15 yararları M N (116^{a/1}): yarar dilâverleri V (120^{b/1-2})
- 16 پرهنرلى M V (120^{b/2}): پرهنرلى N (116^{a/2})
- 17 - M N (116^{a/2}): ve her ƙarfañdan başlarına zünbûr-ı belâ üşmüşdür. V (120^{b/3-4})
- 18 - M N (116^{a/6}): dâmen-i V (120^{b/8})
- 19 Hemîşe M N (116^{a/7}): Dem be-dem V (120^{b/8})
- 20 fâsidlerince M N (116^{a/7}): fâsid ve re'y-i kâsidleri üzre V (120^{b/8-9})

İslâm'a karşı tanca¹ oynayup² “Elbette Türk’e mıkdarların bildürürüz ve ayağı-mıza gelmiş hâzır şikârimızdur, cemî’an öldürürüz.” deyü külâh-ı ğurûrî âs-mân-ı sürûra atarlardı ve nehr-i mezbûruñ üzerine köprüler³ peydâ itmek sev-dâsıyla kazıklar kaçarlardı. Ve bir niçe keştî peydâ⁴ idüp nehri nısfına gelince döşemişlerdi.⁵ Mezbûr alaybegi küffâr-ı hâk-sâruñ bu güne temvîhât-ı denî ve türrehât-ı bî-ma’nilerin gûş idicek pây-ı şebâtı cây-ı qarârdan dūr [V121^a] ve mürğ-i ‘aqlı âşiyâne-i aşlisinden⁶ mehcûr olup evvelde bahâne isterdi. [N116^b] “Gücile gelen [M122^b] seg süriye hayr itmez” laţîfesi ve “Muħanneşden erlik gelmez” kışşası hemân-dem⁷ merd-i sũg-nâk gibi⁸ yakasın dâmenine dek çâk idüp âh-ı vâveylâ “Giceler şabâha dek seyr itdüğüm kara düşlere düş oldum ve gündüz aħşama deġin⁹ hayâl itdüğüm evhâmı bir bir buldum. Ben dimez miydım ki bu maķûle kal’a-i menî’anuñ fetħin murâd idinmek tedbîr-i kârda ‘adem-i iftikârdan nâşîdür ve tefekkûr-i ‘avâķıb-ı umûrda ġâflet-i mâ-lâ-kelâma râcî’dür. Ol ķadar naşîhat itdim, sözüm dinlenmedi ve ġadden ziyâde ‘arż-ı merâm ķıldım,¹⁰ murâdım anlanmadı.

Beyt:

و فریاد رسی نیست فریاد بسی کردم
گویا که درین گنبد فیروزه کسی نیست¹¹

Neşr: Hiç bu mıkdar küffârla kâr-zâr müyesser midür? Ve yâhûd bu ħişâr-ı üstüvârûñ şâhid-i teşhîrin kenâr¹² mutaşavver midür? El-‘iyâzû billâh eger küffâr-ı tebeh-rûzgâr¹³ berü cânibe ġüzâr iderse bizim ħâlimiz mükedder ve toplar ve¹⁴ darb-zenler alınup cümlemiz ‘alef-i şemşîr olmamız muķarrerdür. Biz ħod ol-duk olıcaķ, [V121^b] ammâ kendü elümüz ile oġlancıklarımız¹⁵ öksüz ķoduķ. Hiç ‘âķıl bu kâr-ı düşvâra rızâ gösterir miydi? Ve nev‘-i âferîdeden bir ferd

1 - M: تانجه N (116^{a/10}) / V (120^{b/12})

tanca, tantsa: (Macarca: tánca) dans.

2 oynayup M N (116^{a/10}): oynarlardı ve V (120^{b/12})

3 köprüler M N (116^{a/13}): köpri V (120^{b/15})

4 bir niçe keştî peydâ M N (116^{a/14}): niçe keştiler cem‘ V (120^{b/16})

5 - M: Çün N (116^{a/15}) V (120^{b/17})

6 - M N (116^{a/19}): bi’l-küllîyye V (121^{a/1})

7 - M N (116^{b/2}): mânend-i V (121^{a/4})

8 gibi M N (116^{b/2}): - V (121^{a/4})

9 deġin M N (116^{b/5}): dek V (121^{a/7})

10 ķıldım M N (116^{b/9}): eyledim V (121^{a/12})

11 “O kadar feryat ettim, imdadıma koşan yok / Sanki bu gök kubbede hiç kimse yok”

12 kenâr M N (116^{b/12}): kenâre V (121^{a/16})

13 tebeh-rûzgâr M N (116^{b/13}): hâk-sâr V (121^{a/17})

14 - M N (116^{b/14}): ve V (121^{a/18})

15 kendü elümüz ile oġlancıklarımız M N (116^{b/16}): oġlancıklarımız kendü ihtiyârımızla V (121^{b/1})

bu girdâr-ı [M123^a] nâ-hencârı¹ revâ görür miydi?” deyüp kemâl-i vehm ve nihâyet mertebe [N117^a] sehminden hâlî-ı kelâm idüp 2 اذ يش الانسان طال لسانه² mefhûmı üzre³ itâle-i lisân ve türrehât-ı bî-pâyâna başlamış idi. Mîr-i şâhib-hazm şahş-ı pür-vehmden bu güne kelimât-ı cebânet-simâtı güş idicek nâyire-i kahr u gâdab dâyre-i hadd ü hisâbdan tecâvüz idüp buyurdılar ki: “Behey mel’un! Niçe bir herzeñ yersün. Kendü zât-ı cebânet-simâtuñı kâzûrât-ı haţarâ-ta ilkâ itdügünden mâ’adâ dem be-dem ‘asâkir-i İslâm’a za’f-ı kalb virmekden⁴ hâlî degilsün. Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin ‘azîz başıyçün evvel gâzâm oldur ki⁵ kelle-i nâ-mübârekün sille-i tîgle tırâş ve çehre-i hayât-ı zemîme-sıfâ-tuñ nâhun-ı helâkle hırâş idem.⁶ Ba’dehü ahz-i intikâm-ı ‘adû-yı İslâm semtine gidem.⁷ Merd-i şâhib-ferheng olanlar her-bâr ki pây-ı ‘azîmeti meydân-ı cenge koyalar, mütevekkilen ‘alallâhi’l-Müte’âl hizâne-i bâl ve nihân-hâne-i hayâllerin vesvese-i ta’alluk-ı hayât [V122^a] ve⁸ taḥayyül-i taṣavvurât-ı lezzât ü müş[t]eheyâtıdan⁹ tehî ve ḥudûd-ı gayret ü ḥamiyyeti serḥadd-i nâmûs u nâma mün-tehî idüp çehre-i hâlleri hâl-i cebânetle [M123^b] siyâh ve umûr-ı cumhûr-ı hayâlleri tefriķa-i ḥıyânetle tebâh olmaya.¹⁰ Bâ-ḥuşûş ki ‘âkıbet-i kâr [N117^b] ve nihâyet-i girdâra Ḥudâ-yı Kird-gâr’dan gayrı kimesne vâkıf olmaḵ müyesser midür?¹¹ Ve bu nakş-ı ‘acib ve nigâr-ı garîb ki şâḥîfe-i şudûrda tarḥ eylemişizdür, kâr-gâh-ı bâr-gâh-ı taḳdîrde ne şûret vireceğine Âferînende-i cihân ve Ni-

1 nâ-hencârı M N (116^{b/18}): nâ-be-hencârı V (121^{b/3})

2 “İnsan üzgün olduğu zaman uzun dilli olur.” manasına gelen Arapça cümle.

3 mefhûmı üzre M N (117^{a/2}): mefhûmınca V (121^{b/6})

4 virmekden M N (117^{a/8}): virmeden V (121^{b/13})

5 oldur ki M N (117^{a/10}): - V (121^{b/14})

6 idem M N (117^{a/12}): itmekdür V (121^{b/16})

7 gidem M N (117^{a/12}): gitmekdür V (121^{b/17})

8 ta’alluk-ı hayât ve M N (117^{a/15-16}): ta’alluk u V (121^{b/19} - 122^{a/1})

9 müşehhiyyâtıdan M: müşteheyâtıdan N (117^{a/16}) V (122^{a/1})

10 olmaya M N (117^{a/19}): olmaya. Şîrân-ı pişe-i veğâ ve dilîrân-ı meydân-ı gâzâ olanlar nâm u neng sevdâsıyla ḥufre-i kâbrde tekâ’üdi manşib u câh hevâsıyla derece-i ‘ulyâya teşâ’üdden ‘âlî fehmi eylerler. Şerḥa-i şemşîr-i ḥûn-bârî mânend-i kâmet-i dildâr sîne-i bî-kîneye çekmeği bûs-ı nev’arûs-ı ‘âlî-mîhr ve mu’ânaķa-i ḥûşîd-çîhrden ‘âlî taṣavvur eylerler.

Kıta:

و نحن اناس لا توسط بيننا
لنا الصدور دون العالمين او القبر
يهون علينا في المعالي نفوسنا
ومن خطب الحسناء لم يغلبها المهر

(Ebû Firâs el-Hamdânî’nindir. Hamdânî hanedanına mensup Arap şairi ve kumandanı Ebû Firâs el-Hârîs b. Sa’îd b. Hamdân et-Tağlîbî el-Hamdânî hakkında daha fazla bilgi için bk. Mustafa Kılıçlı, “Ebû Firâs el-Hamdânî”, *TDV İA*, c. X, İstanbul 1994, s. 125-126. “Biz öyle insanlarız ki bizim için ortası yoktur / Liderlik, köşe başı bizimdir ve ölüm / Bize daha kolaydır, nefislerimiz yüksektedir / Güzele talip olana onun mehri ağır gelmez”) *Neşr* V (122^{a/4-13})

11 olmaḵ müyesser midür M N (117^{b/2}): - V (122^{a/15})

gârende-i zemîn ü zamândan özge kes ‘arif olmak mutaşavver midür?¹ Ve daḥi yaḳinen bilmek gerekdür ki bî-mu‘âvenet-i [V122^b] luṭf-i ezel ve muḫâheret-i feyz-i Lem-yezel sehm-i sa‘âdet hedef-i murâda vuşûl bulmaz² ve bî-âbyârî-i ḳazâ vü ḳader nihâl-i küşîş ü hünlerden hiçbir şemer ḥâşıl olmaz.

Beyt: دولت نه باکتساب فضل و هنرست
وابسته باحکام قضا و قدرست³

Neşr: Gâh olur ki ḫaṭâ taşavvur olunan meşâliḫuñ ‘âkıbeti şalâḫa râci‘ ve gâhî şavâb ḳıyâs olunan umûruñ neticesi⁴ ḫaṭâ vâḳi‘ olur.”⁵

ای بسا کارها که در عالم
رود و عالمی زند بر هم
در نظر آن بدو گران باشد
خیر کل همه در آن باشد⁶

**Mîr-i pür-ḫired mübârizân-ı rûz-ı neberde dürr-i şâhvâr gibi fâ’ik
ve âvîze-i gûş-ı hûş olmağa lâyıḳ birkaç naşıḫat-i ḫikmet-menḳabet
buyurduklarıdır.**⁷

[M124^a] Bir şeb ki mîr-i encüm-sipâh-ı mâh-ı tâbân, meydân-ı âsmânda mübârizân-ı şevâbit ü seyyarla dîvân idüp [N118^a] rây-ı pür-envârıyla zevâyâ-yı felek münevver ve tedbîr-i rûşen-te’şîriyle⁸ ḫişâr-ı şeb-i târ müsahḫar olmuş idi. Mîr-i rûşen-zamîr daḥi ḳal’a-i maḫşûrenüñ⁹ teşhîri ḫuşûşıyçün yelân-ı şâhib-râ ve dilîrân-ı ma’reke-ârâyla dîvân idüp cevâhir-i [V123^a] zevâhir-i kelîmât-ı ḫikmet-âyâta silk-i i’lâmda bu üslûb üzre intizâm virmişler idi ki: “Ḳuṭṭân-ı çâr-ṭâḳ-ı kevn ü mekân ve sükkân-ı ḫâne-i şeş-revzene-i zemîn ü zamân olan erbâb-ı ‘irfân ve aşḫâb-ı iz’âna *keş-şemsi fi evḳâti’l-hevâcir*¹⁰ zâhir u bâhirdür

1 olmak mutaşavver midür M N (117^{b/5}): degildür. V (122^{a/19})

2 vuşûl bulmaz M N (117^{b/7}): vâşıl V (122^{b/2})

3 “Devlet, fazilet ve sanatın kazanılmasıyla değil / Kaza ve kaderin hükümleriyledir”

4 umûruñ neticesi M N (117^{b/12}): umûr V (122^{b/6})

5 - M V (122^{b/6}): Şîr N (117^{b/12})

6 “Bu âlemde nice nice işler vardır / Gider âlemi birbirine düşürür / Gözüne o çok fena görünür / Bütün hayırlar hep ondadır”

7 neberde dürr-i ... buyurduklarıdır M N (117^{b/15-17}): neberdi maḳâm-ı vaşıyyete ihzâr idüp bir niçe naşıḫat ki her biri dürr-i şâhvâr gibi fâyiḳ ve âvîze-i gûş-ı hûş olmağa lâyıḳ idi, gûş-ı iz’ânlarına inhâ ve şâḫife-i ḫâṭırlarına imlâ buyurduklarıdır ki kemend-i berâ’at küngüre-i kâḫ-ı fesâḫate endâḫte ve nihâl-i kelâm bostân-ı muḳtezâ-yı maḳâma kâşte ḳılınmışdır V (122^{b/9-13})

8 rûşen-te’şîriyle M N (118^{a/1-2}): işâbet-te’şîriyle V (122^{b/16})

9 maḫşûrenüñ M N (118^{a/3}): mezbûrenüñ V (122^{b/18})

10 “*keş-şemsi fi evḳâti’l-hevâcir*”: “Tam öğle vaktindeki güneş gibi” manasına gelen Arapça ibare.

ki 'âdet-i hâzret-i Bârî bu minvâl üzre cârîdür ki çehre-i cemâl-i maķāşîd u me'ârib bî-irtikâb-ı şedâyîd ü metâ'ib hâşıl olmaz ve cevâhir-i zevâhir-i cihâd¹ bî-tîşe-i sa'y ü ictihâd kân-ı imkândan zühûr bulmaz.² Mübârizân-ı şevâbit ü seyyâr meydân-ı kâr-zâr-ı çarh-ı devvârda³ niçe rûzgâr qarâr⁴ itmek gerekdür. Tâ ki te'sîr-i âbâ-i 'ulvî ve te'eşşür-i ümmehât-ı süflî vâsıtasıyla erhâm-ı şabâ-yı'dan bir merd-i şâhib-kırân 'ayân olup rağî'-i lebân-ı pâdişâhî ve perverde-i mehd-i mesned-i şehin-şâhî ola. [M124^b] Gül-i aķmer nûkhet-i cân-perver-i tengnâ-yı gônçede taķşîl kılmuşdur⁵ [N118^b] ve müşk-i ezfer şemmâme-i 'ıtr-güsteri maķbes-i nâfede dem-bestelikden tekmiî eylemişdür.

Beyt:^{6,7}

دیرین دیر کهن رسمیت دیرین
که بی تلخی نباشد عیش شیرین⁸

Neşr:⁹ Bu muķaddimât-ı vâzıhu'l-beyyinâtdan maķşûd u murâd¹⁰ oldur ki [V123^b] bu cihâd-ı lâzımu'l-ictihâdda ki kemer-i himmeti miyâne-i cânâ¹¹ muķkem bend itmişdür.

Beyt:

یا با مراد برسر نهمت نیم پای
یا مردوار در سر همت کنیم سر¹²

Neşr:¹³ Bu şeb ġâziyân-ı rûz-ı vegâ ve dilîrân-ı meydân-ı ġazâya tenbîhdür ki şubh-dem ki âfitâb-ı ġitî-sitân çal'a-i düvâzdeh-burc-ı âsmâna yûriyiş idüp tîġ-i şu'a-ı¹⁴ âteş-iltimâ'ıyla yek-ser zevâyâ-yı 'âlemi feth eyleye, biz daķi kemer-i himmeti miyân-ı niyyete¹⁵ bend idüp bu çal'a-i menî'aya yûriyiş idelûm ve bu

1 cihâd M N (118^{a/12}); murâd V (123^{a/8})

2 bulmaz M N (118^{a/13}); itmek ķâbil olmaz V (123^{a/9})

3 çarh-ı devvârda M N (118^{a/14}); âsmânda V (123^{a/10})

4 qarâr M: kırân N (118^{a/15}) V (123^{a/10})

5 kılmuşdur M N (118^{a/19}); - V (123^{a/15})

6 **Beyt** M: **Naẓm** N (118^{b/2}) / **Meşnevi** V (123^{a/16})

7 Molla Câmî'nindir. "Bu eski mabette (dünyada) öteden beri usul budur / Acı tatmadan insan, tatlı bir hayata nail olamaz" (*Beşinci Tahri: Yûsuf ve Züleyhâ*, s. 127).

8 - M:

بساختی که ببند لعل در سنگ
که خورشید درخشانش دهد رنگ

("Lâl taşı bile çakıllar arasında çok zorluk çeker / Ki parlak güneşi ona renk verir") N (118^{b/3-4}) V (123^{a/18})

9 **Neşr** M N (118^{b/4}); - V (123^{a/19})

10 murâd M N (118^{b/5}); merâm V (123^{a/19})

11 miyâne-i cânâ M: miyân-ı cânâ N (118^{b/6}) / miyân-ı 'azîmete V (123^{b/1})

12 "Ya arzıyla yüce maksat üzerine ayak basalım / Ya mertçe himmet üstüne baş koyalım"

13 **Neşr** M V (123^{b/3}); - N (118^{b/6})

14 şî'âr-ı M: şu'â'-ı N (118^{b/11}) V (123^{b/6})

15 miyân-ı niyyete M N (118^{b/12}); merdâne miyân-ı cânâ V (123^{b/7})

yolda şâhid-i şehâdet ârzûsıyla kırbân olmağa cânlar virelüm. Her kimün ki derûnında eşer-i şecâ'atden zerre deñlü¹ 'alâmet ve dimâğında râyiha-i ğayret ü ħamiyyetden bir şemme lezzet ola, her-âyine pîşe-i merdân-ı merd ve endîşe-i şîrân-ı mîşe-i neberdi zâmîr-i celâdet-nijâdına pîş-nihâd idinüp zahm-ı tîr ve şerha-i şemşîri i'râb-ı suţûr-ı şecâ'at [N119^a] ve i'câm-ı ħuţûţ-ı celâdet idinür [M125^a] ve sîne-i 'uryânında zahm-ı sinân-ı cân-sitân sũ-yı ravza-i rıdvâna revzene-i rûşen görünür.

Beyt:

فكل فتى فى الحرب فوق جبينه
من السيف سطر با لأسنة معجم²

Neşr: Ol kimse ki rûz-ı firûz-ı³ cengde şadme-i tûfeng-i şâ'ika-rengi dest-i sâķî-i 'âlem-i bâķîden [V124^a] merħabâ bilmeye, cür'a-i câm-ı rahmet ve şah-bâ-yı⁴ şehâdet aña ħarâm ola ve anuñ ki çâr-erkân-ı ħâne-i cism-i nâ-tüvânı âteş-i ħop-ı pür-âşûbdan muħterik u süzân ola, bî-şübhe 'azâb-ı elîm-i nâr-ı caħîmden necât ve kaşr-ı bî-ķuşûr-ı bağ-ı na'îmde derecât-ı 'aliyât bula. Ve ka-bâ-yı şehâdetden 'arî olanlardan anuñ ki sîne-i şad-pâresi şemşîr ü tîr-ı⁵ küffâr-ı sitîze-kârdan pür-yâre ola, ħâline göre dirlikle derdine timâr olmaķ muķarrerdür ve erbâb-ı timardan dilâverân-ı kerrâr-ı mümteni'ü'l-fîrâr ki⁶ zahm-ı sehm-i 'adûdan derhem ola, yâre-i ħâţır-ı âvâresine teraķķiyle merhem müyes-serdür. Ve nîreng-i tûfeng-i każâ-rengle dil-teng olanlara yeñiçerilik ve ħal'a-i bedenin ħop-ı pür-âşûba ķarşu ħutanlara ħişâr erilik, be-ser-i pâdişâh-ı dîn-per-ver, muħaķķaķ u muķarrerdür. Ve 'adû-yı dürüş-t-rûdan [N119^b] dil [M125^b] getürene gönüllü bölügi ve yürüyiş gününde burc [u]⁷ bârû-yı ħal'a-i 'adûya bayraķ dikene sancaķ 'arz olunmaķ, bi-ħaķķ-ı Vâhibü'l-muţlaķ, muķarrer ü muħaķķaķdur." Çün 'asker-i İslâm mîr-i pür-iĥtişâmdan bu güne peyâm u peygâmî istimâ' idicek her biri⁸ ħurrem ü [V124^b] ħandân mekân ü me'vâları-na revân olup esbâb-ı ķitâl ve muķaddemât-ı ceng ü cidâle mübâşeret idüp ol gice şabâħa dek kimi şemşîr ü peykânını tîz ve kimi sinân-ı cân-sitânını ser-tîz

1 zerre deñlü M N (118^{b/15}); zerrece V (123^{b/10})

2 من لأسنة M: با لأسنة N (119^{a/4}) V (123^{b/18})

El-Mütenebbî'nindir. "Harpte bütün kahramanlar alını üzeredir / Alınları kılıç uçlarıyla yazılmış bir satır gibidir"

3 firûz-ı M N (119^{a/4}); - V (123^{b/18})

4 - M: bezm-i N (119^{a/7}) V (124^{a/1})

5 تیر M V (124^{a/7}); تیر N (119^{a/12})

6 - M N (119^{a/14}); cefâ-yı V (124^{a/9})

7 burc-ı M: burc u N (119^{b/1}) V (124^{a/16})

8 - M N (119^{b/5}); şafâ-yı [ĥâ]tırla V (124^{a/19})

eylemege âgâz eylemiş idi. Ve kimisi daḥi bî-ḥavf ü ḥaṣyet ıslâḥ-ı esliḥaya ve ba'zı âḥar¹ feryād ü nevhaya dem-sāz olmuş idi ve kimisi daḥi ḥayrân ü ḥāyım bir cānibe cāzım olmayup “Āyā ‘ākıbet-i kār ne maḳāmda ḳarār ide ve ‘acabā netıce-i ser-encām neyle encām bula?” deyü ḥayrân ü deng,² vālih ü dil-teng ḳalmış idi.

Meşnevî li-münşî'ihî:³ O şeb itdi her biri tā şubḥ-dem
Mükemmel silāḥını hep biş ü kem

Kimi tiğ-i ‘uryânın eylerdi tiz
Ki ola kelle bürrende rüz-ı sitiz

Kimisi dil-tengin eylerdi şād
İdüp zör-ı bāzūsına i'timād

Diridi ki āyın-i ceng ü cidāl
Nice olur göre ḥaşm rüz-ı ḳitāl

[M126^a] İde tiğ-i tizim önünde hemîn
‘Adū-yı dürüş-t-rüy ser ber-zemîn

[N120^a] Kimi derdi benden dem-i kār-zār
Zuhūr ide girdār-ı İsfendiyār

Ḥadīs-i ḳitālimle olsun tamām
Ferāmüş efsāne-i Zāl ü Sām

سراسر اگر خصم جوشن بود
چه جوشن اگر کوه آهن بود

به نیروی شمشیر تارک شکاف
زتارک شکاف آوریمش بناف⁴

1 - M N (119^{b/10}): hicrân-ı yârân ve iftirāk-ı ḥ'îşânı yād idüp V (124^{b/6-7})

2 - M N (119^{b/14}): ve V (124^{b/11})

3 **Meşnevî li-münşî'ihî** M V (124^{b/11}): **Şî'r li-münşî'ihî** N (119^{b/14})

4 V'de bu Farsça dörtlük derkenarda yazılıdır. “Düşman baştan aşağıya zırhlı olsa / Bu zırh demirden dağ da olsa / Tepe delen kılıcımızın gücüyle / Tepesinden delik açarız ta göbeğine”

[V125^a]

Kimi derdi nîrû-yı bâzû-yı ceng
Niceymiş göre ھاşm-ı bî-nâm u neng

Derûnına şemşîr-i âteş-dimâğ
Şu resme ura nâr-ı miḥnetle dâğ

Ki kalmaya min-ba'd mâ-lâ-kelâm
‘Adûnuñ dimâğında sevdâ-yı ḥâm

Kimi derdi idüp hezâr âh u zâr
Ne toz kıparur¹ bilmezem rûzgâr

Şehâdet² şarâbını kim nûş ide
Ġamm-ı rûzgârı ferâmûş ide

Sitâremde cây-ı³ ten-i derd-nâk
Yâ⁴ rûy-ı zemîn ola yâ zîr-i ḥâk

Kimi yâd idüp yâr u ḥ^vîş ü tebâr
Bütün gice olmışidi bî-karâr

Neşr: Herkes yârânıyla helâllaşmağa mübâşeret ve evlâd ü ensâbına esbâb-ı vaşıyyete mübâderet idüp “Libâs-ı şehâdet kimlere naşib ola ve tâc-ı şîḥḥat ü selâmet kimüñ başına râst gele?” deyü ‘asker-i İslâm tâ-hengâm-ı bâm⁵ şahî-fe-i sevâd-ı şâmı bu kâr ile tamâm ve bu üslûb üzre itmâm eyleyüp [M126^b] beyâz-ı şubḥa çıkarmışlardı.

Beyt:^{6,7}

یا راقدا با لیل مسرورا باؤلها
انّ الطّوّارق قد یطرّقن اسحارا^{8,9}

1 kıparur M: kıpar N (120^{a/8}) / kıpara V (125^{a/3})

2 شهادت M V (125^{a/3}): سعادت N (120^{a/9})

3 cây-ı M V (125^{a/5}): - N (120^{a/10})

4 یا M: یه N (120^{a/10}) V (125^{a/5})

5 bâm M V (125^{a/11}): - N (120^{a/16})

6 **Beyt** M V (125^{a/12}): **Beyt-i ‘Arabî** N (120^{a/18})

7 “Ey gecenin ilk saatlerinde sevinerek yatağa uzanan / Belki de seher vakti kapını çalıp seni rahatsız edecekler”

8 - M V (125^{a/14}): **Neşr** N (120^{a/19})

9 الطّوّارق M: الطّوّارق N (120^{a/19}) V (125^{a/13})

**[N120^b] İkdām-ı dilirân-ı İslām ve ihtimām-ı mübârizân-ı
nuşret-peyâmla ebvâb-ı feth miftâh-ı rimâhla meftûh ve müşkilât-ı
merdân-ı meydân lisân-ı sinân-ı cân-sitân ile meşrûh olduğudur.¹**

Şubh-dem ki mîr-i kevâkib-i mevâkib-i âfitâb burûc-ı ʔal'a-i âsmân-ı nüh-ķıbâba şitâb idüp yürümiş itmiş idi. [V125^b] Emîr-i Şüreyyâ-hazm ve Ƙamer-‘azm ve Nâhîd-bezm² ve Behrâm-rezm dağı dilirân-ı³ ‘asker-i İslâm’a nidâ itdirüp buyurmuşlar idi ki: “Dem bu demdür ve gün bu günki gündür. Dîn-i İslâm uğruna püyân olıcağ ân ve ‘adûyla dest ü giribân olıcağ zamândur. Meydân-ı kâr-zârda cân u baş oynayacak dem ve bezm-i rezmd e hûn-ı a‘dâdan câm-ı dem-â-dem çekecek âlemdür. Âyâ bugün şavlecân-ı şemşirden⁴ kimün kellesi ʔop ve ‘acabâ meydân-ı merdânda kimün müjgân-ı hûn-pâlâsı hâķ-rûb ola? Ve gürûh-ı enbûh-ı a‘dâ kimün şavlet-i ʔarbetinden gürizân ve binâ-yı süst-bünyâd-ı ehl-i fesâd kimün şarşar-ı ķahrından vîrân ola?

Şî‘r li-münşî’ihî: [M127^a] Bezm-i rezmd e kim çeke câm-ı şehâdeti
Yâ kim kenâra çeke ‘arûs-ı selâmeti
Kim ola tiğ-i ķahrı çeküp kâr-zârda⁵
Hâķe berâber eyleye ehl-i ʔalâleti

Neşr:⁶ Merd-i şâhîb-ferheng-i Ƙahramân-reng oldur ki [N121^a] bugün meydân-ı cengde şafha-i levha-i hayâlin vesvese-i evlâd ü ensâb ve ta‘alluķ-ı aķribâ vü eķibbâdan⁷ âyine-âsâ muşaffâ vü mücellâ eyleyüp şahîfe-i şemşîr-i pür-te‘şîrinde⁸ âyet-i Kelâm-ı Mecîd-i⁹ [V126^a] ¹⁰﴿وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾ naķşını taķrîr ve şafha-i sine-i âyine-i âyîninde mefhûm-ı beşâret-inşâ-i ¹¹﴿اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ﴾ bu

1 İkdām-ı dilirân-ı ... olduğudur M N (120^{b/1-3}): Nevbet-i ûlâda şîrân-ı rûz-ı veğâ ve pelengân-ı küh-ğazâ ʔal'a-i Ƙurpa'ya yürümiş itdüklerinde ‘arûs-ı feth-i ferruķ-fâl ‘arz-ı cemâl itmedüğüdür ki şecere-i maķâl cüybâr-ı berâ‘at-i istihlâle bâr-ver ve çemen-i kelâm nesîm-i mukteżâ-yı maķâmla maķzar ķılınışıdır V (120^{a/14-17})

2 ناهيد بزم M V (120^{b/1}): نايد بزم N (120^{b/6})

3 - M N (120^{b/7}): şîr-dilân-ı V (120^{b/2})

4 şemşirden M N (120^{b/12}): şemşîr-i bürrândan V (120^{b/8})

5 kâr-zârda M N (120^{b/18}): dâr u girde V (120^{b/14})

6 Neşr M V (120^{b/15}): - N (120^{b/19})

7 eķibbâdan M: aķbâbdan N (121^{a/2}) V (120^{b/18})

8 pür-te‘şîrinde M N (121^{a/4}): ķazâ-te‘şîrinde V (120^{b/19})

9 - M N (121^{a/4}): ve Furķân-ı Hâmîd-i V (126^{a/1})

10 “... kendisinde muthiş bir güç bulunan demiri yarattık. ...” (Hadîd, 57/25)

11 “... Allah’tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz yeryüzü Allah’ındır. Ona dilediğini mirasçı kılar. ...” (A‘râf, 7/128)

nidâyı istimâ' itdüklerinde merd-i maḥrûr âb-ı zülâle ve 'âşık-ı mehcûr rûz-ı vişâle şitâb eyler gibi sūr'atle¹ ğulğule-i tekbir-i Muḥammedî² ve velvele-i gül-bāng-ı âyîn-i dîn-i Ahmedî ile³ şimâḥ-ı Keyvân ve eyvân-ı⁴ heft-perde-i⁵ âsmân ṭolmış idi ve⁶ ḳal'a-i mezbûrenüñ her cānibinden bârân-ı siḥâm⁷ mânend-i resûl-i ecel⁸ der-'amel olmuş idi. Ve⁹ der ü dīvâr-ı ḥişâr-ı üstüvâr tekâşür-i seylâb-ı bükâ ve taḳâṭur-ı ḥûn-ı¹⁰ zümre-i ḳalâlet-ittikâdan mevşûf-ı şıfat-ı¹¹ ﴿دَکَا دَکَا﴾ olup birkaç yerden 'âlî rahnele âmâde [M127^b] ve der-i nuşret-rüy¹² 'asker-i zafer-menḳabete¹³ küşâde olıcaḳ mîr-i sa'âdet-mesîr¹⁴ [N121^b] daḥi mübârizân-ı rûz-ı veğâya rehnümâ olup bi'z-zât¹⁵ bile yüridükde maşlahat-dî-de¹⁶ niçe kimesneler mîr-i ḳazâ-ḳadrdan bu aḥvâl-i münkeri¹⁷ görüp "Serdâr-ı 'asker¹⁸ [V126^b] olanlar cüyüş-ı deryâ-cüşla yürümiş gününde mânend-i seyl-i revân rahş-ı 'azimete 'inân virmek ḥâtırası be-ğâyet¹⁹ muḥâtaradur. Belki anlara kemâl-i şecâ'at ve nihâyet mertebe himmet²⁰ saye-i hüma-pâye-i 'alemde muḥkem ve noḳta-vâr dâyire-i ḳarârda şâbit-ḳadem olmaḳdur." deyü envâ-ı pend ü naşîhat itdüklerinde kâr-ger olmayup

Mısrâ': Her ḳuluñ başına yazılan gelür devrândur

Nesr: deyü cümleden evvel rahne-i²¹ ḳal'aya vâşıl ve ḳâmet-i 'alem gibi hevâ-yı veğâya mâyl olmuşlar idi. Ḥattâ bir def'a zîr-i ḳal'aya vardıklarında²² a'dâ-yı hezîmet-nişân bir seng-i girânı perrân idüp ḳazâ-yı âsmânî ve belâ-yı nâgehânî

- 1 sūr'atle M N (121^{a/11}): - V (126^{a/6})
- 2 Muḥammedî M N (121^{a/11}): Muḥammedî'yi V (126^{a/7})
- 3 Ahmedî ile M N (121^{a/12}): Ahmedî'yi dâḥil-i V (126^{a/8})
- 4 eyvân-ı M N (121^{a/12}): vâşıl-ı V (126^{a/8})
- 5 - M N (121^{a/13}): kâḥ-ı V (126^{a/9})
- 6 ṭolmış idi ve M N (121^{a/13}): eyleyüp V (126^{a/9})
- 7 - M N (121^{a/14}): ve tegerg-i ṭop u tûfeng-i şâ'ika-fâm fi'l-meşel V (126^{a/10-11})
- 8 - M N (121^{a/14}): bir mertebe V (126^{a/11})
- 9 Ve M N (121^{a/15}): ki V (126^{a/12})
- 10 bükâ ve taḳâṭur-ı ḥûn-ı M N (121^{a/16}): bükâ-i V (126^{a/13})
- 11 "... parça parça ..." (Fecr, 89/21)
- 12 nuşret-rüy M N (121^{a/18-19}): nuşret-rû V (126^{a/15})
- 13 ضفر منقبته M: ظفر منقبته N (121^{a/19}) V (126^{a/15})
- 14 sa'âdet-mesîr M N (121^{a/19}): sa'âdet-serîr V (126^{a/16})
- 15 bi'z-zât M N (121^{b/1}): bi-nefsihî yürümiş V (126^{a/17})
- 16 - M N (121^{b/2}): ve kâr-âzmûde V (126^{a/18})
- 17 aḥvâl-i münkeri M N (121^{b/3}): aḥvâlî emr-i münker V (126^{a/19})
- 18 'asker M N (121^{b/3}): 'asker-i pür-ḥurûş V (126^{a/19})
- 19 ḥâtırası be-ğâyet M N (121^{b/6}): ḡâyetde V (126^{b/3})
- 20 nihâyet mertebe himmet M N (121^{b/6-7}): nihâyet-i celâdet V (126^{b/3-4})
- 21 rahne-i M N (121^{b/10}): - V (126^{b/8})
- 22 vardıklarında M N (121^{b/12}): vardıkları eşnâda V (126^{b/9-10})

gibi cism-i şeriflerine vâsıl olup şiddet-i çarbetinden¹ bî-mecâl olup ve taşavvur-ı hayâtdan ber-hayâl çalup serâsime ve za'ifü'l-hâl olmuşlarıdi. Ammâ yine hablû'l-metîn-i gayret-i dîn-i mübîne i'tişâm idüp 'asker-i İslâm'a [M128^a] ihtilâl ihtimâli olmasun deyü elem-i derûnilerin izhâr ve veca'-ı cismânilerin aşikâr itmeyüp [N122^a] "Nesnem yokdur, benimle muqayyed olmañ. Hemân a'dâ-yı dîn ahvâlin görelüm ve küffâ[r]-ı hâk-sâra² yürüyelüm!" deyü 'asker-i İslâm'a takvîyet virürleridi.³

[V127^a] Şi'r:⁴

کرم خلق خانمان باشد

کرم او نثار جان باشد

گاه در بزم سیم و زر بخشد

گاه هنگام رزم سر بخشد⁵

Neşr: Bu minvâl üzre hişâr-ı mezbûra yedi sekiz kerre yürüyiş olup taçdır-i İllâhî ile hiçbir yürüyişde⁶ nev-'arûs-ı feth yüz göstermeyüp kınâ'-ı imtinâ'da mestûru'l-hâl ve hicâb-ı ıztırâbda⁷ mahfiyyü'l-cemâl olmuş idi. Ammâ zamân-ı feth u nuşret birkaç gün mümted olmasında Hudâ-yı Vâhidü'l-Ehad hazretlerinin ba'zı hikmet-i gâmiza ve 'inâyet-i hafîyyeleri zühûr eylemişdür. İnşâ'llâhu te'âlâ tetimme-i⁸ feth-i sa'âdet-'unvânda silk-i beyâna keşide ve ceride-i tibyâna reside olsa gerekdür. Hazret-i Rabbü'l-enâmdan murâd u merâm-ı hâtır-ı fâtır-ı eķall-i huddâm oldur ki hayrla encâm ve şihhat ü 'âfiyetle ser-encâm bula.⁹

1 çarbetinden M N (121^{b/15}): çarbindan bî-tâķat ü V (126^{b/12-13})

2 hâk-sâra M N (122^{a/2}): hezîmet-âşâra V (126^{b/19})

3 deyü 'asker-i İslâm'a takvîyet virürleridi M N (122^{a/3}): dirlerdi V (126^{b/19})

4 - M N (122^{a/2}): li-münşî'ihî V (127^{a/1})

5 ser M V (127^{a/2}): زر N (122^{a/5})

"Halkın cömertliği ev ve eşya ile olur / Onun cömertliği canını feda ile olur / Bazen rahatta altın ve gümüş verir / Bazen savaş meydanında baş verir"

6 hiçbir yürüyişde M N (122^{a/7}): hiçbirinde V (127^{a/4})

7 hicâb-ı ıztırâbda M N (122^{a/9}): - V (127^{a/5})

8 - M N (122^{a/13}): temîme-i V (127^{a/9})

9 - M N (122^{a/16}):

Beyt:

یا رب این آرزوی من چه خوش است

توبدین آرزو مرا برسان

("Ya Rabbî bu benim arzum ne güzeldir / Sen beni bu arzuma kavuştur")

Bi-'inâyet-i İllâhî ve ferr-i devlet-i pâdişâhî ikdâm-ı dilirân-ı İslâm ve ihtimâm-ı mübârizân-ı nuşret-peyâmıla ebvâb-ı feth miftâh-ı rimâhla meftûh ve müşkilât-ı nuşret lisân-ı sinân-ı cân-sitân ile meşrûh olduğudur ki siyeh küme-yi aķlâm meydân-ı kelâmda tiz-kâm kılınmışdur. V (127^{a/13-18})

Bir şubh-dem ki yine Qahramân-ı meydân-ı âsmân şemşîr-i şu'â'-ı¹ [V127^b] firûz-iltimâ'ıyla² qal'a-i refî'a-i zâtü'l-burûc-ı âsmânı feth itmiş idi, mîr-i pür-ihtîşâm-ı [M128^b] Behrâm-intikâm [N122^b] dahî şalât-ı şubhı edâ idüp dest-i niyâzı dergâh-ı bî-niyâz-ı çâre-sâza merfû' ve ser-i tazarru'³ u ibtihâ-li hâk-i⁴ tezellül ü su'âle mevzû' idüp cân-ı⁵ âgâh ve dil-i pür-intibâhdan hezâr âh-ı vâhla qal'a-i mezbûrenün nev-'arûs-ı⁶ fethin hâ'hân olmuşlaridi.

Rubâ'î:⁷

این قصه حکایتست در افواه
کآینه سیاه گردد از آه
وین طرفه که آه صبحگاهی
ز آینه دل برد سیاهی⁸

Neşr:⁹ Hemân sâ'at küffâr-ı pür-dalâlet niyyetine mübârizân-ı şâhib-kâdr ve şîrân-ı ademî-çehrle qal'a-i mezbûreye yürümiş idüp her cânibden çarb-ı tûfeng-i şâ'ika-reng ve şadme-i top-ı ra'd-âhengden der ü¹⁰ divâr-ı hîşâr-ı kâr-gîr mânend-i keffe-i kefgîr sūrâhhâ-yı bî-pâyândan tölmiş idi ve bārân-ı sihâm-ı 'asâkir-i İslâm ve seylâb-ı hûn-ı küffâr-ı li'âmdan bünyâd-ı âsmân-nihâd-ı hîşâr¹¹ ber-fehvâ-yı kelâm-ı belâgat-şî'âr-ı¹² 13 ﴿فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِهًا﴾ hāmūn-ı hâkle yeksân olmuş idi. Ve mübârizân-ı meydân mânend-i reng-i rezzân rûy-ı zemîni¹⁴ hûn-ı a'dâdan¹⁵ aḥ-mer-i [V128^a] fâniye¹⁶ boyamışlaridi ve libâs-ı sipîhr-i berîni [M129^a] duhân-ı top u tûfeng-i ra'd-âhengden¹⁷ [N123^a] âsmâniye çekmişleridi.

1 şücâ'-ı M: şu'â'-ı N (122^{a/17}) V (127^{a/19})

2 iltimâ'ıyla M N (122^{a/18}); iltimâ'la yek-sere V (127^{b/1})

3 تضرع M: تضرع N (122^{b/2}) V (127^{b/4})

4 hâk-i M N (122^{b/3}); âsitâne-i V (127^{b/5})

5 cāh-ı M: cân-ı N (122^{b/3}) V (127^{b/5})

6 nev-'arûs-ı M N (122^{b/5}); - V (127^{b/7})

7 **Rubâ'î** M: **Rubâ'iyye** N (122^{b/5}) / **Nazm** V (127^{b/7})

8 "Bu kissa ağızlarda bir hikâyedir / Ki ayna kararır âhtan / Ve bu an ki seherin âhı / Gönül aynasından siler siyahı"

9 **Neşr** M N (122^{b/8}); - V (127^{b/10})

10 der ü M N (122^{b/11}); - V (127^{b/13})

11 bünyâd-ı âsmân-nihâd-ı hîşâr M N (122^{b/14-15}); der ü divâr-ı hîşâr-ı âsmân-âşâr V (127^{b/16})

12 belâgat-şî'âr-ı M N (122^{b/15}); 'azîmü's-şân-ı V (127^{b/17})

13 "Hemen onların altını üstüne getirdik. ..." (Hicr, 15/74)

14 rûy-ı zemîni M N (122^{b/17}); - V (127^{b/19})

15 - M N (122^{b/18}); rûy-ı cihânı V (127^{b/19})

16 fâniye M: kâniye N (122^{b/18}) V (128^{a/1})

17 ra'd-âhengden M N (122^{b/19}); ra'd-âheng ve şâ'ika-rengden V (128^{a/2})

Nazm:^{1, 2}

ز مردم کشان جوش زد ناخوشی
 سراسیمه درکار مردم کشی
 سراسیمگی اجل بیشتر
 که سویی کداین رود پیشر
 مدارا برون بر درخت از جهان
 مواسا بسان پری شد نهان
 چو پولاد سخت شد دلهای نرم
 گریزان شد از دیده خلق شرم³

Nesr: Şāh-bāzān-ı⁴ tır ü tūfeng mānend-i ġamzhā-yı hūbān-ı şeng⁵ āşiyān-ı kemān ve nişīmen-i āhenden pervāza āġāz idüp küffār-ı nā-pākuñ ġurāb-ı cān-ı sehm-nāklerin giriftār-ı çengāl-i helāk kılmışlarıdı ve deryā-yı veġā-yı zafer-iḥ-titāmda timsāḥ-rimāḥ ve şamşām-ı Behrām-intikām ḥayyāt-ı ḥayāt-ı ‘anede-i İslām’ı tu‘me-i şubḥ u şām itmışleridi.⁶ Hāşıl-ı maḳāl bir mertebe ceng ü cidāl ve ḥarb ü⁷ kıtāl olmış idi ki derūn-ı ḳal’ada kelle-i küffār-ı ḥāk-sār seng-i şahrā⁸ gibi bī-şumār ve Ebū Cehl ḥarbuzzesi gibi bī-i’tibār olup fūşḥat-i sāḥat-i ḥişār küffār-ı

1 **Nazm** M: **Şi’r** N (123^{a/1}) V (128^{a/3})

2 “Katillerden fişkırđı dert sıkıntı verme işi / Korkudan katillige başlarlar / Ölüm korkusu ağır basar / Ki hangisine yaklaşınsınlar / Müdara cihandan kaçıp ağaca çıkmış / Kıl gibi melekler gizlenmiş / Çelik gibi katmış yumuşak yürekler / Utañ halkın gözünden kaçmış”

3 **Nazm** M N (123^{a/1-5}):

ترنگ کمان کرده جانها ستوه
 فشافش کنان تیر بر هر گروه
 خدنگی که بودی روان از کمان
 به پهلوی در آمد یک از کافران

(Nizāmî-i Gencevî'nin *Şeref-nâme* adlı eserindendir. “Yay kırışinin sesi canları yakan / Islıklar çıkaran oklar her tarafa / Ne zaman bir ok yaydan ayrılrsa / Hemen kâfirlerden biri yan yatar”) V (128^{a/3-5})

4 Şāh-bāzān-ı M N (123^{a/5}): Ve şāh-bāz-ı V (128^{a/5})

5 mānend-i ġamzhā-yı hūbān-ı şeng M N (123^{a/6}): - V (128^{a/6})

6 - M N (123^{a/11}):

Şi’r:
 کمان خم چو ابروی جانان شده
 زهر کوشه غارتگر جان شده
 زده تیغ و نیزه یلان بی دریغ
 شده نیزه گلگون و گلنار تیغ
 به بیداد خو کرده سیف و سنان
 چو مؤگان خونریز سیمین دلان

(Hâtîfî'nin *Timur-nâme*'sindendir. “Bükülmüş yay sevgilinin kaşı gibi oldu / Her taraftan canımıza yağmacı oldu / Yiğitler hiç acımadan kılıç ve mızraklarla vurdular / Mızraklar kırmızı, kılıçlar nar çiçeği oldu / Zulmü âdet edinmiş kılıç ve mızraklar / Gümüş kalplilerin kan dökücü kirpiği gibi”) V (128^{a/11-13})

7 ceng ü cidāl ve ḥarb ü M N (123^{a/11-12}): - V (128^{a/14})

8 ḥāk-sār seng-i şahrā M N (123^{a/13}): füccār seng-i beyābān V (128^{a/15})

nâ-bekâruñ gözlerine beyâz-ı mîmden teng ve sîne-i le'imden endek görünmekle günbed-i çarh-ı devvâr târek-i nâ-mübâreklerine dar olup [V128^b] feryâd-künân maḥbes-i ḥişârdan gürizân olup¹ [M129^b] niçesi kendülerin dîvâr-ı ḥişâr-dan perrân itmiş idi ve niçesinüñ daḥi mürğ-i 'aqlı âşiyâne-i aṣlisinden [N123^b] gitmiş idi.² Bu aḥvâl-i ferḥat-me'âli ġâziyân-ı nuşret-âmâl müşâhede idicek her biri mânend-i şîr-i ġarîn pür-kîn ü ḥışm-gîn olup³ ﴿رَبَّنَا أَفْرِغْ﴾⁴ āyetin temîme-i gerden-i cân ve [y]etîme-i gûş-ı iz'ân idinüp şavlet-i dilîrân-ı rûz-ı kıtâl ve ḥamle-i şîrân-ı ceng ü cidâlden ve ḍarbe-i teber-zîn ü ḥarbe ve şadme-i ṭop-ı ḥûşîd-ḳubbeden cebîn-i ekşer-i melâ'in dağ-ı helak[l]e mevsûm⁵ ve eşbâh-ı şeyâtîn-i iştibâh-ı küffâr âteş-i tûfeng-i şihâb-girdârdan muḥterik u mercûm olmuş idi. Ve ol ḳal'a-i menî'a-nuñ burûc-ı mümteni'u'l-'urûcundan ki vuşûl-i dilîrân⁶ vehm ü ḥayâl maḥz-ı muḥâl idi, mübârizân-ı⁷ şîr-şîkâr ve hizebrân-ı âdemî-şî'âr ḳoyulup mesâmi'-i küffâr-ı tebeh-rûzgâra âyet-i zafer-kerâmet-i ﴿أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَدْرِكَكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ﴾⁸ mefhûmın inbâ ve ḳulûb-ı pür-kürûb-ı a'dâ-yı İslâm'a, kelâm-ı belâgat-meşḥûn-ı⁹ ﴿فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ﴾¹⁰ maẓmûnın inhâ eylemişleridi. [M130^a] Bî-hûşân-ı bâde-i ceng [V129^a] ve medhûşân-ı cür'a-i nâm ü neng olan dilîrân, dâr u ġire bir mertebe ḳoyulmuşlar idi¹¹ ki her siḥâm-ı [N124^a] merg-peyâm ve tûfeng-i şâ'ika-fâmuñ¹² şavlet ü cür'etinden zehre-i cevşen derîde ve mâtem-i küşteġân-ı merdân-ı meydândan¹³ ġisû-yı 'alem bürîde olmuş idi.¹⁴

1 maḥbes-i ḥişârdan gürizân olup M N (123^{a/16-17}): ve ġiryân ü nâlân V (128^{b/1})

2 ve niçesinüñ ... idi. M N (123^{a/19} - 123^{b/1}): - V (128^{b/2})

3 ġarîn pür-kîn ü ḥışm-gîn olup M N (123^{b/2-3}): ġarrân cûşân u ḥurûşân V (128^{b/4})

4 "... Ey Rabbimiz! (Üzerimize sabır yağdır,) ayaklarımızı sağlam bastır ve şu kâfir kavme karşı bize yardım et." (Bakara, 2/250)

5 helâke mevsûm M: helâkle mevsûm N (123^{b/8}) / helâkle mersûm V (128^{b/9})

6 dilîrân M N (123^{b/11}): ṭâyirân V (128^{b/13})

7 mübârizân-ı M N (123^{b/12}): niçe yerden dilîrân-ı V (128^{b/13-14})

8 "... Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır." (Nisâ, 4/78)

9 belâgat-meşḥûn-ı M N (123^{b/16}): nuşret-peyâm-ı (üzerinde "meşḥûn" kelimesi yazılıdır.) V (128^{b/18})

10 "... Artık kazanmış olduğunuz şeylere karşılık, azabı tadın derler." (A'râf, 7/39)

11 ḳoyulmuşlar idi M N (123^{b/19}): âġâz itmişleridi V (129^{a/2})

12 şâ'ika-fâmuñ M N (124^{a/1}): ra'd-fâmuñ V (129^{a/3})

13 merdân-ı meydândan M N (124^{a/2-3}): merdândan V (129^{a/4})

14 - M N (124^{a/3}):

Şî'r li-münşî'ihî:

گذر کرده تیر از زرهما چنان

که باد از خسم زلف سیمین بران

شده پرچم طوغها تار و مار

که چون کیسوی سوگواران زار

("Öyle geçmiş ki oklar zırhlardan / Ki rûzgâr düşmandan gümüş zülûfû alır / Tuġların pûskülleri tarumar olmuş / Acılı kadının saçları gibi") Neşr V (129^{a/5-8})

Âhiru'l-emr resûl-i sihâm hareketden kaldı ve bâr-ı bevârdan¹ kemânuñ tākati tāk oldu. Bu hâli müşâhede idicek bî-ihtiyâr şemşîr-i şâ'ika-girdâr ef'â-vâr sūrâh-ı gılâfdan fîrâr idüp bâzû-yı gâzîler ile el bir eyledi ve baş göz dimeyüp küffâr[r]-ı hâk-sâra koyuldu ve² bâzâr-ı kâr-zârda niçe küffâr³ pâre pâre ve niçesi⁴ dañi seg-i kanâre gibi ser-nigün u âvâre oldu.⁵ Germiyyet-i bezm-i rezm bir mertebe kemâlin bulmuş⁶ idi ki dilâverân-ı pür-cüş⁷ encâm-ı hayâtı ferâmûş idüp câm-ı gül-gün-ı küleh-i hüddan hün-ı a'dâ-yı İslâm'ı mânend-i şarâb-ı gül-fâm pey-â-pey nûş idüp kan-mest ve küffâr-ı hâk-sârla girîbân u dest [V129^b] olup bir ceng olmuş idi ki Behrâm-ı hün-âşâm manzara-i felek-i minâ-fâmdan bu hâle nigerân olup kemâl-i hayretten ⁸﴿الْفَرْغُ الْأَكْبَرُ﴾ هذا يوم kelâmın vird-i zebân [M130^b] ve zîkr-i dehân eylemiş⁹ idi.

Şî'r ez-Zafer-nâme:^{10, 11}

بر آمد خروش بکیر آبگیر
[N124^b] یکی خورد نیزه یکی خورد تیر

به نیزه یکی زد دگر يك به تیغ
نه این خورد افسوس و نی آن دریغ

یکی جامه افکند تا جان برد
کلاه آن دگر تا سر آسان برد¹²

1 bevârdan M N (124^{a/4}): bevâr-ı bî-şumârdan V (129^{a/8-9})

2 ve M N (124^{a/9}): - V (129^{a/13})

3 niçe küffâr M N (124^{a/9}): niçesin V (129^{a/13})

4 niçesi M N (124^{a/9}): niçesin (satırda kalan "dañi" kelimesi fazladır.) V (129^{a/14})

5 ser-nigün u âvâre oldu M N (124^{a/10}): âvâre eylemiş idi V (129^{a/14})

6 kemâlin bulmuş M N (124^{a/11}): germ olmuş V (129^{a/15})

7 pür-cüş M N (124^{a/12}): pür-cüş-ı ra'd-ıhurûş V (129^{a/16})

8 "Bu en büyük korku günüdür." ("feze'u'l-ekber": "en büyük korku" ifadesi, "En büyük korku bile onları tasalandırılmaz ..." Enbiyâ, 21/103'te geçer.)

9 vird-i zebân ve zîkr-i dehân eylemiş M ("دهان" kelimesi "هران" olarak yazılmıştır.) N (124^{a/18-19}): ezber itmiş V (129^{b/3})

10 Şî'r ez-Zafer-nâme M; Şî'r N (124^{a/19}) V (129^{b/4})

11 "Yükseldi tut ha tut sesleri / Biri ok yedi diğeri mızak / Biri mızrakla vurur diğeri kılıç / Ne o hayıflanır ne de bu acır / Biri can almaya soyunur / Diğeri baş almak için miğfer giyer"

12 M N (124^{a/19} - 124^{b/3}): کلاه آن دگر تا سر آسان برد ... بر آمد خروش بکیر آبگیر

بنیزه فراوان برآویختند
همی زهر با خون برآمیختند
کمان برگرفتند و تیر و خدنگ
بیکدیگران گشته همچون پلنگ
چو شیران جنگی برآشوفتند
همی برسر یکدگر کوفتند
پیاده شدند و برآویختند
همی کرد کینه برانگیختند

Neşr: Ol zamân ki râyet-i âfitâb-ı¹ gerdün-menzilet firâz-ı ƙal'a-i âsmâna di-kildi ve hâdd-i vasaṭ-ı nişfu'n-nehârdan cânib-i diyâr-ı şâma çekildi, şarşar-ı ƙahr-ı asker-i İslâm'dan râyet-i² küfr ü zulâm derk-i esfele nâzil ve bi-'inâyet-i bî-gâyet-i hâzret-i Mûcid-i küll ve bi-yümn-i ittibâ'-ı sâlâr-ı hâdiyân-ı sübül şarṭ-ı 'illet-i selâmet-i dîn ve şarṭ-ı istikâmet-i³ millet-i metîn ekmel-i ẗarîk ve ecmel-i tensik üzre hâşıl olup 'asker-i zafer-rehber-i İslâm ƙal'a-i küffâr-ı hezîmet-encâmuñ her ẗarafdan bâm-ı gerdün-maƙâmına bayraƙlar dikmişleridi ve "نوبت از آن ماست"⁴ deyüp yer yer ezânlar okumışlaridi.

Beýt:⁵ دور معنون گذشت و نوبت ماست [V130^a]

هر کسی پنج روز نوبت اوست

Neşr:⁶ Çün ber-muƙteẗâ-yı Kelâm-ı Mecîd ve mübteğâ-yı⁷ Furƙân-ı hamîd-i⁸ ﴿وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾ bu feth-i cedîd huşûl buldı, ber-fehvâ-yı⁹ âyet-i zafer-ihtivâ-yı^{10 11} ﴿وَجَادِلْهُمْ بَالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ ber-vech-i ebyen [M131^a] her naƙş-ı murâd ki naƙş-bend-i hayâl-i şaḥîfe-i bâle¹² taḥrîr ve şüret-i her emr ki dest-i endîşe ve kil-k-i fîkr şafḥa-i levḥa-i şadra taşvîr [N125^a] eylemiş idi, bi-'inâyet-i İlâhî ve bi-yümn-i devlet ü sa'âdet-i¹³ şehin-şâhî dâyre-i huşûle mevşûl oldu.¹⁴ Belî ol kimesnenün ki âfitâb-ı cihân-tâb-ı ẗâlî'i 'inâyet-i bî-gâyet-i Rabbânîyle

(Firdavsi'nin *Şâb-nâme*'sindendir. "Çoğunu mızrağa dizdiler / Hem de kanlarına zehir kattılar / Yay ok alıp zırhları giydiler / Birbirlerine karşı kaplan gibi oldular / Savaşan aslanlar gibi kükkrediler / Hem de birbirlerinin kafalarına vurdular / Yaya olup birbirine girdiler / Bunu yapmakla kini yaydılar".) V (129^{b/4-7})

1 râyet-i âfitâb-ı M N (124^{b/3}): mencûk-ı âfitâb-ı V (129^{b/8})

2 râyet-i M N (124^{b/6}): râyât-ı V (129^{b/11})

3 - M N (124^{b/9}): ƙâmet-i V (129^{b/14})

4 "Devir bizim devrimizdir." manasındaki Farsça deyim.

5 Hâfız-ı Şirâzi'nindir. "Mecnun'un devri geçti, şimdi nöbet bizim / Bu âlemde herkesin beş günceğiz bir nöbeti var!" (*Hâfız Divânı*, s. 18).

6 **Neşr** M N (124^{b/14}): - V (130^{a/1})

7 mübteğâ-yı M N (124^{b/13}): - V (130^{a/2})

8 "... kendisinde müthiş bir güç bulunan demiri yarattık. ..." (Hadîd, 57/25)

9 ber-fehvâ-yı M N (124^{b/16}): ve ber-mübteğâ-yı V (130^{a/4})

10 ihtivâ-yı M N (124^{b/16}): nümâ-yı V (130^{a/4})

11 "... ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. ..." (Nahl, 16/125)

12 bâle M N (124^{b/18}): fu'âda V (130^{a/6})

13 bi-yümn-i devlet ü sa'âdet-i M N (125^{a/1-2}): ferr-i devlet-i V (130^{a/8})

14 - M N (125^{a/2}):

Beýt:

خیز تا بر کلک آن نقاش جان افشان کنیم
کین همه نقش عجب پر گردش پرگارداشت

[Hâfız-ı Şirâzi'nindir. "Kalk, o nakkaşın kalemine canınızı feda edelim / Bütün bu şaşılacak nakışları, pergelîyle o meydana getirdi" (*Hâfız Divânı*, s. 57).]

Neşr: Lâ-cerem bu feth-i nuşret-peyâmdan bostân-ı behîşt-nişân-ı İslâm ve çemen-i zemen-i Seyyidü'l-enâm bârân-ı ğamâm-ı şâdmânî ve ezhâr-ı gün-â-gün-ı kâmrâniden reşk-i gülşen-i âsmân-ı minâ-fâm ve gayret-i riyâz-ı ğıyâz-ı Dârü's-selâm olmuş idi.

ufk-ı 'izzet ü sa'adetden [V130^b] lâmi' ola,¹ nîrû-yı 'adû-yı dürüş-t-rûyla zevâl bulmak muhâldür ve bünyân-ı 'âlî-şân-ı Heremân-nişân-ı bahtı ki ber-âverde-i dest-i lutf-bağşende-i tâc ü taht ola, tîşe-i haşm-ı bed-endişden² hâlel-pezîr olmak ne ihtimâldür.

Şi'r:³ کسی را که او کرد فیروز بخت
بماند بدو کشور و تاج و تخت
گرش خوار گیرد بماند نژند
نابند برو آفتاب بلند⁴

Nesr: Bakıyye-i timsâh-rimâh ve pesmânde-i top u tûfeng-i ra'd-şiyâh olan küffârdan şağır u kebîr ve bernâ vü pîr bend-i kemende esîr olmuşlaridi.⁵ Bu hâlet eşnâsında⁶ serdâr-ı hayl-kilâb mûmâ-ileyh Porçolab zağm-ı tûfengle bî-tâb olup kuvvet [ü]⁷ şatvet-i cüyüş-ı deryâ-cüş ne meşâbededür müşâhede it-di ve mürğ-i şabr u kararî âşiyâne-i tağammûlden⁸ gitdi. Ve⁹ harâret-i nâr-ı intikâm-ı asker-i İslâm'a tākāt [M131^b] getürmeyüp şûreti şuya urdı. Ve bir iki gavta ile ¹⁰ ﴿فَاَعْرِفْتَاهُمْ فِي النَّيْمِ﴾ [V131^a] mazmûn-ı şerîfine¹¹ [N125^b] düşdi

Beýt: میرسد در گوش هوش از راه نصرت صد نوید

هر کرا از نور دولت روی بخت آید سفید

"Erişir can kulağına nusret yoluyla yüz müjde / Her kime ki devlet nurundan talihin yüzü ağarsa" **Nesr** V (130^{a/9-17})

1 ola M N (125^{a/4}): ola, mücerred V (130^{b/1})

2 bed-endişden M N (125^{a/7}): bed-endişeden V (130^{b/4})

3 Şi'r M: **Meşnevî** N (125^{a/8}) / **Nazm** V (130^{b/4})

4 M: بر N (125^{a/10}) / V: پراو (130^{b/6})

Firdevsî'nin *Şâh-nâme*'sindendir. "Her kime ki o iyi baht verse / Elbet ona kalır ülke, taç ve taht / Eğer onu horlasa kalır yırtık elbise ile / Parlamaz ona tepedeki güneş"

5 olmuşlaridi M N (125^{a/13}): olup sâ'id-i müsâ'id-i gâziyân bir mertebe mu'âniğ-i nev-'arûs-ı ganâyim-i bî-pâyân olmuşlar idi ki taqrîr-i dil-pezîri hâric-i dikkât-i tıbbâ' ve dâhil-i dâyre-i imtinâ' idi.

Şi'r: هر انكو نشد كشته تیغ و تیر

ببردند غارت گرانش اسیر

زن و بچه و خانمان آنچه بود

گرفتند و تاراج کردند زود

("Her kim ki kılıç ve okla öldürülmedi / Götürdü yağmacılar esir aldılar / Kadın, çocuk, değerli eşya ne varsa / Aldılar talan ettiler hemen") **Nesr** V (130^{b/9-14})

6 - M N (125^{a/13}): ol V (130^{b/14})

7 kuvvet-i M V (130^{b/15}): kuvvet ü N (125^{a/15})

8 şabr u kararî âşiyâne-i tağammûlden M N (125^{a/16-17}): şabrı âşiyâne-i qarârdan V (130^{b/17})

9 - M N (125^{a/17}): zîrâm-ı V (130^{b/18})

10 "... kendilerini denizde boğduk." (A'râf, 7/136)

11 - M N (125^{a/19}): mazhar V (131^{a/1})

ve rûh-ı dâlelet-şi'ârı siyeh kümeýt-i zülâma süvâr olup dâru'l-bevâr-ı¹
 2 ﴿يُنْسُ الْقَرَارُ﴾'a yetişdi.³

Mısrâ': Billâhi mâni' olma ço gitsün cehenneme⁴

Neşr: İbtidâ-yı tømâr-ı beyâz-ı nehârdan tâ intihâ-yı sevâd-ı menâşîr-i şeb-i târ dergâh-ı Kâdir-i Perverdigâr'dan mes'ûl-i dil-zâr⁵ oldur ki hemîşe ol güzîde-i cerîde-i vücûd ve vâlî-i havâlî-i kerem ü cûd hâzretlerinin kavâyim-i hıyâm-ı haşmeti mânend-i şâh-ı sidre sâbit ü râsih ve râyet-i feth-âyetleri mişâl-i 'âlem-i şubh ve mencûk-ı âfitâb 'âlî vü şâmih ola.⁶

وهذا دعاء مستجاب لأئنه
 اذا دعونا امتته الملائك⁷

- 1 dâru'l-bevâr-ı M N (125^{b/2}): - V (131^{a/2})
 2 "... O ne kötü duraktır!" (İbrâhîm, 14/29; Sâd, 38/60)
 3 yetişdi M N (125^{b/2}): firâr itdi V (131^{a/3})
 4 - M N (125^{b/3}):

Beyt: غالب آنست که دست دل خود ریش کند
 هر که از روی جدل پنجه زند بر آهن

("Galip odur ki kendi gönül elini çeker / Ki herkes dünya yüzünden demiri tırmalar")

Neşr: Bu nuşret-i ferhat-eşer mîr-i zafer-rehber hâzretlerine müyesser olıcağ mülhimân-ı 'âlem-i ğayb ki meşûb-ı rayb-ı 'ayb degildir, mesâmi'-i sükkân-ı hıttâ-i hâk ve bâlâ-nişînân-ı 'âlem-i eflâke bu nazm-ı dil-pezirün şadâsın ânen fe-ânen işâl ü inhâ eylerlerdi:

Kıt'a: عبیری بیا میخت مشاطه فتح
 عروس ظفر راز کرد سیاهت
 بهر سو که روی آوری چشم دولت
 بمژگان برو بد همه خاک پایت

("Yolcunun biri gelip fetih süsleyicisini ödedi / Zafer gelinini fısıldadı askere / Bir yöne devletin gözü yüz gösterirse / Kırpikle süpürürler ayağının tozunu") V (131^{a/3-11})

- 5 dergâh-ı Kâdir-i Perverdigâr'dan mes'ûl-i dil-zâr M N (125^{b/5}): mes'ûl-i dil-zâr-ı dergâh-ı Kâdir-i Perverdigâr'dan V (131^{a/13})
 6 vü şâmih ola M: vü ola. **Beyt** N (125^{b/9-10}) / vü şâmih olmadın.

Beyt: Olmaya hiçbir nefes hâlî
 Bi'n-nebiyyi ve âlihi'l-'âlî

Beyt V (131^{a/17-18})

- 7 - M N (125^{b/10}): [V131^b]

Beyt: امید هست کز اثر این دعا و سوز
 مأمول دل بجشم خلاق شود چو روز

("Bu yakınma ve dua sebebiyle ümit var / Gönlün emeli halk gözüne gündüz gibi olur") V (131^{b/1})

"Bu müstecap bir duadır çünkü / Bu duayı ettiğimizde melekler ona âmin derler."

**Nev-'arūs-ı feth u zafer mücellā-yı zuhūrda cilveger olduğdan sonra
küffār-ı füccārdan ba'zı nā-bekār siyāset olunduğıdır ki mürğ-i yerā'
hevā-yı ihtirā'da ṭāyir olmuştur.¹**

Çün sefāyin-i āmāl-i ferḥat-me'al rūzgār-i² 'ināyet-i Kādir-i ber-kemālle sārī ve iltimā'-ı sinān-ı ġazv [ü]³ cihād ve şu'a'-ı ḥüsām-ı sa'y ü ictihād⁴ imdādıyla zulām-ı küfr ü 'inād mağrib-i 'ademde mütevārī oldu. Ve gūş-ı hūş-ı cüyüş-ı deryā-cūşa melā'ik-i erā'ik-i felekden [M132^a] nevid-i cāvid-i⁵ ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ﴾ resī-de ve ḥ'ān-ı⁶ eşāğir u [N126^a] ekābire bi-'ināyet-i İzid-i bī-çün ni'met-i ﴿لِلَّهِ الْأَمْرُ﴾⁷ keşide kılındı. Hemān-dem mīr-i ferḥun-de-ḳadem ḥazretlerinden fermān-ı ḳazā-tev'em bu minvāl üzre şudūr bulmuş idi ki küffār-ı ḥāk-sārdan baş baş beş altı⁸ serdārı, Hırvat beglerinün ḳarşusunda tīz ölmeyecek yerlerinden ḳazuḳa urdılar. Ve mel'unları rūsvāy eylemek ve cerāḥat-i derūnların tāzelemek için ḳazuḳ üzerinde⁹ söyledüp [V132^a] su¹⁰ aşurusından bāng-ı bülend ile çağırdurlardı. Ve anlar daḥi telḥ-i cāndan eydürlerdi:¹¹ “İy Hırvat begleri geçinen segler ve bizim için mu'āvenet hevāsında yelen mel'unlar! Her biriñüz ḳaradan ālet oñarmaḳda pehlüvānlar ve su aşurusından¹² ḳurı yayḳarada dilir-i cihānlar idüñüz. Ve irāḳdan Türk'e şetm idüp¹³ körlük için tanca¹⁴ oynardunuz. Gelün görün¹⁵ körlük nice olur ve temāşā idün ki oyun oynamak ne güne olur! Türk'ün oyunu hezār la'bla düşmeni¹⁶ ḳazuḳdan söyletmekdür¹⁷ ve çiraḳmaya çıkmış maymūn gibi ḳazuḳ [N126^b] üzerinde oynatmaḳdır.¹⁸ Sizün

1 küffār-ı füccārdan ... olmuştur M N (125^{b/12-13}): küffārdan ba'zı nām-dār-ı nā-bekār siyāset olunduğıdır ki mürğ-i yerā' fezā-yı ihtirā'da ṭāyir ve şeḥsüvār-ı ..... meydān-ı beyān ve 'arşa-i tibyānda sāyir olmuştur V (131^{b/2-5})

2 rūzgār-ı M N (125^{b/14}): riyāḥ-ı V (131^{b/6})

3 'izz ü M: ġazv-i N (125^{b/15}) / ġazv ü V (131^{b/7})

4 sa'y ü ictihād M N (125^{b/16}): ḥüs-n-i niyyet-i fu'ād V (131^{b/8})

5 “Şüphesiz biz sana [apaçık bir fetih] verdik.” (Feth, 48/1)

6 - M N (125^{b/19}): zāmāyir-i V (131^{b/11})

7 “... Önce de sonra da emir Allah'ındır. O gün [Allah'ın zafer vermesiyle] mü'minler sevinecektir.” (Rûm, 30/4)

8 - M: re's-i N (126^{a/5}) V (131^{b/16})

9 üzerinde M N (126^{a/9}): üzerinden V (131^{b/19})

10 سو M V (132^{a/1}): صو N (126^{a/9})

11 Ve anlar daḥi telḥ-i cāndan eydürlerdi M N (126^{a/10-11}): ki V (132^{a/1})

12 سو آشوروسندن M: صو آشوروسندن N (126^{a/13-14}) / سو آشوروسندن V (132^{a/4})

13 şetm idüp M N (126^{a/15}): söğüp V (132^{a/5})

14 تانجه M: تا نانجه N (126^{a/15}) / تانسه V (132^{a/6})

15 - M N (126^{a/16}): ki V (132^{a/6})

16 düşmeni M V (132^{a/8}): düşmenini N (126^{a/18})

17 söyletmekdür M N (126^{a/19}): söyletmedür V (132^{a/9})

18 oynatmaḳdır M N (126^{b/1}): oynatmadur V (132^{a/10})

Türk'ile [M132^b] söyleşürüz deyü laflarınız ve mıkdarların Türk'e bildirürüz¹ deyü² güzâflarınız fı'l-meşel peşşe-i muhâl-endişe pîl-i demânla muķâbeleyi pişe³ ve müş-ı bî-hüş şîr-i jiyânla mücâdelede cüş u huruş itmekdür.⁴

Beyt: حديث مدّ عيان و خيال ميخوران⁵
همان حکایت زردوز و بوریا بافست⁶

Neşr: Behey muhannes lekeler ve her zamân biribirin lekeler! Gözünüz karşı-sında döge döge hışarınız aldılar ve niçe kavm ü kabîlenüz kılıçdan geçürdiler. Neye kâdir olduñuz? Her birinüz kendü hevâñuzda uçarsız ve beyhüde da'vâ-da şâh-bâz [V132^b] geçersiz.⁷ Ne kuş tutduñuz? Birer bölük neketi evbaşlarsız⁸ ki her câ aş ân-câ başlarsız. Ve rûz-ı rezmd e Türk cân u baş oynarlar,⁹ siz¹⁰ edebde tanca¹¹ oynamağa başlarsız. Korsañuz hayâl-i hâmla aḥz-i intikâm sev-dâsın itdünüz ammâ Hırvat beglerinün nâmûs-ı hezâr-sâlesin pây-mâl idüp girdünüz. Zôr-ı bâzû-yı 'adû nice olur görûn ve düşmenden aḥz-i intikâm bu üslûb üzre olur öğrenün ki her birimüz âvîze-i fitrâk-i helâk itdiler ve şûret-i [N127^a] bed-sîretimiz gibi vücûd-ı bî-sûdımız ḥâk-i siyâha¹² katdılar.¹³ Ehl-i İslâm'a [M133^a] atduğumuz sihâm-ı kîne âḥiru'l-emr arķamızdan çıkıdı ve top-ı pür-âşûbları çañnumuza otlar¹⁴ tıķdı." Ve'l-hâşıl¹⁵ cânları acısından niçe bunun gibi teşnîât u tevbiḥâtı mücib kelimât eylerlerdi.¹⁶ Serdâr olan melâ'in¹⁷ bu muşîbet-i bu'l-'acebi temâşâ itdüklerinde kemâl-i ıztırâblarından ihticâb idüp her birinün nâşîye-i aḥvâl-i kerîhlerinde mazmûn-ı ¹⁸ ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ﴾

1 بلدورز M: بلدورز N (126^{b/2}) / بلدورز V (132^{a/11})

2 - M N (126^{b/2}): beyhüde V (132^{a/11})

3 muķâbeleyi pişe M N (126^{b/3}): muķâbele V (132^{a/12})

4 jiyânla mücâdelede hüş u huruş itmekdür M: jiyânla mücâdelede cüş u huruş itmekdür N (126^{b/4-5}) / ğarrânla mücâdele da'vâsına dönmişdür V (132^{a/13})

5 ميخوران M V (132^{a/14}): ميخوران N (126^{b/5})

6 Hâfız-ı Şîrâzi'nindir. "Şairlik taslayanların laflarıyla bizimle aynı derecede olan şairlerin şiirleri / Hasır örenlerle altın sırmalı kumaş dokuyanların hikâyesinin aynıdır" (*Hâfız Divânı*, s. 28).

7 uçarsız ve beyhüde da'vâda şâh-bâz geçersiz M N (126^{b/10-11}): şâh-bâz-ı bülend-pervâz geçinürsüz V (132^{a/19} - 132^{b/1})

8 evbaşlarsız M N (126^{b/12}): evbaşlar V (132^{b/1})

9 rûz-ı rezmd e Türk cân u baş oynarlar M N (126^{b/13}): Türk rûz-ı kıtâl ve hengâm-ı cidâlde cân u baş oynayalar V (132^{b/2-3})

10 - M N (126^{b/13}): şu aşurısından V (132^{b/3})

11 تانجه M: تانجه N (126^{b/14}) / تانسه V (132^{b/4})

12 ḥâk-i siyâha M N (127^{a/1}): ḥâke V (132^{b/10})

13 - M N (127^{a/1}): Ve V (132^{b/10})

14 otlar M: otlar N (127^{a/3}) V (132^{b/12})

15 Ve'l-hâşıl M N (127^{a/4}): Hâşıl-ı kelâm V (132^{b/12})

16 eylerlerdi M N (127^{a/5}): iderlerdi V (132^{b/15})

17 melâ'in M N (127^{a/6}): mel'unlar daḥi V (132^{b/15})

18 "Kişinin kardeşinden, [annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından] kaçacağı gün ..." ('Abese, 80/34)

merkûm ve ʔomâr-ı idbârlarında ma'nâ-yı ¹ ﴿إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضَعُّوْنِي وَكَادُوا يَقْتُلُونِي﴾ mersûm olup cesâretleri taşhîf-i nekbetle [V133^a] hasârete mübeddel ve cür'etleri âteş-i ʔasâvetden ʔarârete muhavvel olmuş idi.² Dest-i taşarrufları bâr u ben-gâhdan³ kûtâh olup sefid ü siyâh her⁴ neye mâlikler ise siper-i cân ve sebeb-i emân mülâhaza idüp terk itmişleridi ve ʔusquna⁵ ʔuvvet ve kümündürüne bereket deyüp⁶ gitmişleridi. Ve⁷ kemâl-i ʔavflarından gittükleri şâhrâlar da her giyâh-ı nâ-tüvân bir sinân-ı cân-sitân görünürdi ve her zıll-i şebâh bir merd-i müsellaḥ gelürdi.⁸ Sevâd-ı küfr ü zulâmı şirk gibi⁹ [N127^b] süveydâ-yı ʔalblerinde mestür¹⁰ olan sevdâ-yı hâmi beyâza çıkarup yüz ağartmak naşib olmayıcaḥ ḥâyib ü ḥâsir [M133^b] “Vây işümüze toprak başumuza!” deyü ʔabanı ʔarada ve cemi' mā-meleklerin ol arada ʔoyup firâr itmişleridi.¹¹

Beyt li-münş'i ihî: Görüp şikence-i ʔahruñ tutup reh-i şahrâ
Eger firâr iderse 'adû cehennem-râ

**ʔal'a-i ʔurpa'nuñ feth-i sa'âdet-âsarı şehriyâr-ı 'âlî-tebâr ḥazretlerinin
pâye-i serir-i a'lâlarına 'arz olunduḡda vuḡû' bulan aḥvâldür.¹²**

Çünkü nesim-i¹³ 'inâyet-i Pâdişâh-ı bâr-gâh-ı ezel ve şimâl-i nuşret-iş-timâl-i hidâyet-i¹⁴ Sulṭân-ı eḡâlîm-i¹⁵ [V133^b] lem-yezel ile 'asker-i İslâm gûlistân-ı merâmlarında ḡonçe-i ümmidlerin şükûfte gördiler ve sâḡa-i sine-i bî-kînelerin¹⁶ gerd-i ḡuşşa ve ḡâşâk-i ḡammdan¹⁷ rûfte buldılar, lâ-cerem velve-

1 “... Kavim beni güçsüz buldu. Az kalsın beni öldürüyorlardı. ...” (A'râf, 7/150)

2 - M: Ve N (127^{a/13}) V (133^{a/2})

3 ben-gâhdan M N (127^{a/13}); ben-gâhlarından V (133^{a/2})

4 her M N (127^{a/14}); - V (133^{a/3})

5 ʔusquna M N (127^{a/15}); فصقونه V (133^{a/5})

6 deyüp M N (127^{a/16}); deyürek V (133^{a/5})

7 Ve M N (127^{a/16}); - V (133^{a/6})

8 - M N (127^{a/19}); Mânend-i V (133^{a/8})

9 zulâmı şirk gibi M N (127^{a/19}); zulâm V (133^{a/8})

10 mestür M N (127^{b/1}); merküz V (133^{a/9})

11 ʔoyup firâr itmişleridi M N (127^{b/4}); ʔomışlaridi V (133^{a/12})

12 ʔal'a-i ʔurpa'nuñ ... aḥvâldür M: ʔal'a-i ʔurpa feth olunduḡ şehriyâr-ı 'âlî-tebâr ḥazretlerinin pâye-i serir-i a'lâlarına 'arz olunduḡda vuḡû' bulan aḥvâldür N (127^{b/6-8}) / Aḥvâl-i teşhîr-i ḡişâr şehriyâr-ı 'âlî-tebâr ḥazretlerinin dergâh-ı felek-medârlarına 'arz olunup ol eḡnâda Süheyl-i şâdmânî mânend-i kevkeb-i Yemânî maṡla'-ı kâmrâniden ṡulû' itdüḡdür ki kümeyt-i aḡlâm mizmâr-ı kelâmda münḡalî'u'l-licâm kılınıḡdur V (133^{a/14-17})

13 - M N (127^{b/9}); bî-gâyet-i V (133^{a/18})

14 - M N (127^{b/10}); bî-nihâyet-i V (133^{a/19})

15 eḡâlîm-i M N (127^{b/10}); - V (133^{b/1})

16 sine-i bî-kînelerin M N (127^{b/12}); sinelerin V (133^{b/2})

17 ḡuşşa ve ḡâşâk-i ḡammdan M N (127^{b/12-13}); ḡuşşadan V (133^{b/2})

le-i ħubûr-ı mevfûr-ı kâmrânî ve ğulğule-i behcet ü sürûr u şâdmânî ile rûy-ı zemîn enînden ve günbed-i çarĥ-ı berîn ÷anînden ÷olmuş idi ve¹ her birinün lisân-ı ĥâlî bu nazm-ı ferĥat-me'âli ğüyâ olmuş idi:

Şi'r:²

فحمدا له ثم حمدا له
على ما هدانا طريق النعم
وشكرا له ثم شكرا له
على ما كسانا رداء الكرم³

Neşr: Ĥazret-i mîr-i 'âlî-şân daĥî [N128^a] ĥurrem ü ĥandân [M134^a] 'asker-i hidâyet-burĥânla ħal'a-i mezbûre ĥavâlîsinde vâĥî' bir şaĥrâda⁴ ħonmıřlaridi ki sâĥa-i felek-mesâĥası mânend-i meydân-ı emel-i bî-pâyân ve mişâl-i zamân-ı ezel-i bî-ĥadd ü bî-kerân ve leĥâfet-i âb u hevâda nümûdâr-ı mürġ-zâr-ı cinân ve nüzhet-i eşcâr-ı behcet-ezhârda hevâdâr-ı ravza-i rıdŧvân idi. Mürġân-ı ĥoř-elĥânî âşiyâne-i 'aġşânında tîr ü kemân-ı ĥadeşândan fâriġu'l-bâl ve âĥû-yı müşk-bûyî merâti'-i sebze-zârında küşâd-ı ĥadeng-i nîreng-i zamândan em-nül'-ĥâl idi. Dîde-i nergisi çeşm-i dildâr gibi ĥ'âb-dîde ve ġisû-yı müşk-bûy-ı sünbûlî zülf-i nigâr gibi tâb-resîde olmuş,⁵ reyĥân-ı nemmâmı esrâr-ı revâyıĥ-ı ġül-zârî bâzâr-ı 'âleme fâş itmiş [V134^a] ve ġülbâng-ı bülbül-i nâlânı mesâmi'-i sükkân-ı⁶ ġülistân-ı âsmâna yetmiş, şafĥa-i rûy-ı âb-ı revânı çaġlı ġüzeller 'izârı gibi muşaffâ ve encümen-i çemen-zârında⁷ berg-i ġiyâ otı yetişmiş yârân-ı şafâ gibi ġüyâ olmuş, bostân-ı âsmânuŧ her aĥter-i sa'dî ġülistân-ı cennet-nişânı-nuŧ ezhâr-ı pür-envârı ĥatında bî-nûr ve bezm-i bahâristânında sürilen câmı şafâsından ke's-i mâ-i ma'în-i [N128^b] ĥuld-i berîn [M134^b] perde-i ĥayâda mestûr ħalmış.⁸ Çün 'asker-i nuşret-şümûl ol fezâ-yı dil-ġüşâda⁹ nüzûl idüp ġamm-ı rüzġârdan ĥâlî ve vilâyet-i¹⁰ şâdmânîye vâlî oldılar,¹¹ yer yer câm-ı

1 rûy-ı zemîn ... ve M N (127^{b/14-16}): zemîn ü zamânı pür-enîn, ĥum-ı nilġün-âsmânı pür-÷anîn eyleyüp V (133^{b/4-5})

2 Şi'r M N (127^{b/17}): **Nazm** V (133^{b/7})

3 "Ona hamd olsun ve yine ona hamd olsun / Nîmet yolları üzerine bizi hidayete erdirdiġi için / Ona şükûr olsun ve yine ona şükûr olsun / Bize kerem elbisesini ġiydirdiġi için"

4 vâĥî' bir şaĥrâda M N (128^{a/2}): bir şaĥrâya V (133^{b/10})

5 olmuş M N (128^{a/11}): - V (133^{b/18})

6 sükkân-ı M N (128^{a/13}): - V (134^{a/1})

7 - M N (128^{a/15}): zebân-ı V (134^{a/3})

8 - M N (128^{b/1}): idi. V (134^{a/7})

9 'asker-i nuşret-şümûl ol fezâ-yı dil-ġüşâda M N (128^{b/1-2}): 'asâkir-i nuşret-me'âşir ol fezâ-yı cennet-mezâĥirde V (134^{a/8})

10 - M N (128^{b/3}): behcet ü V (134^{a/10})

11 oldılar M N (128^{b/4}): olup V (134^{a/10})

şafâ-encâmlar sürilürdi ve meclis be-meclis şahbâ-yı ğamm-zedâ-yı kâmrâniler¹ görilürdi.

Şi'r li-münşi'ihî: Dilâ 'işret-âbâd bezm-i² cihânda
Muhaşşıl budur hâşıl-ı dehr-i fânî
Nevîd-i feraḥ-baḥş-ı eyyâm-ı şādî³
Zamân-ı dil-fürûz rûz-ı cüvânî
Dem-i vuşlat-ı nev-'arûs-ı emânî
Şadâ-yı ğavânî mey-i erguvânî
Müyesser olursa dilâ elf ni'me
Zihî kâmrânî zihî şadmânî

Neşr: Beli cihân-ı güzerân-ı bûkalemûnda ki maḥall-i ḥavâdiş-i gün-â-gün ve menba'-ı vekâyi'-i diger-gündur, bu demden ferḥunde ân ve bu vaḳtten ḥur-rem zamân olur mı ki herkes meydân-ı fırsat u nuşretde ḥırâmân⁴ [V134^b] ve kelle-i bed-sigālân ḥâk ve ḥûn-ı mezelletde ğaltân ola.

Beyt: صبح ظفر از مشرق امید بر آید
اصحاب غرض را سر سودا بسر آید⁵

Neşr: Pes ol zamân-ı ferḥunde-demde mîr-i sa'âdet-tev'em ḥazretleri bu fetḥ-i hümayûnı ki rûz-nâme-i devlet anuñla müzeyyen ü müraşşah ve bu za-fer-i mübârek ü meymûnı ki kâr-nâme-i sa'âdet anuñla muṭarraz u müvaşşah olmuş idi ve şafaḥât-ı eyyâm-ı [N129^a] sa'âdet-fercâmları bu dîbâce-i ma'âlî [M135^a] ve bu ser-nâme-i 'âlî ile ṭolmuş idi, derḥâl pâdişâh-ı deryâ-nevâl⁶ ḥazretlerinüñ dergâh-ı felek-iştibâhları türâbına mübârizân-ı meydânüñ istiḥkâklarına göre murâdların⁷ 'arz idüp küffâr-ı tebeh-rûzgârdan bir niçe yarar dilleri⁸ ile ḥuddâm-ı pür-iḥtirâmdan birkaç kimesne bu ḥidmet içün

1 kâmrâniler M N (128^{b/5}); kâmrânî V (134^{a/12})

2 bezm-i M N (128^{b/6}); şahn-ı V (134^{a/12})

3 eyyâm-ı şādî M N (128^{b/7}); fetḥ-i mübârek V (134^{a/13})

4 - M N (128^{b/13}); olup V (134^{b/1})

5 آمد M: آید N (128^{b/15}) V (134^{b/2})

Selmân-ı Sâvecî'nin *Dîvân-ı Eş'âr*'ındandır. "Zafer güneşi ümit doğusundan çıkar / Aşk ateşi savaş arkadaşlarının başına çıkar"

6 deryâ-nevâl M: şāhib-nevāl N (129^{a/2-3}) V (134^{b/8-9})

7 mübârizân-ı meydânüñ istiḥkâklarına göre murâdların M (Sonradan derkenara yazılmıştır.) N (129^{a/3}); - V (134^{b/9})

8 dilleri M N (129^{a/5}); diller V (134^{b/11})

bâb-ı sa'adet-me'âb şavbına gitmişleridi. Ve mîr-i rûşen-zamîr¹ daği “Acabâ² serâ-perde-i taqâdirden şuffe-i³ şudûra ne gûne şûret⁴ gele ve âyâ çarh-ı şu'bede-bâz hayme-i râzdan ne maķûle lu'bet⁵ ibrâz ide?” deyü şâh-râh-ı intizârda çeşm-i teraķķub u taraşşudı çâr itmişleridi ve 'inân-ı ihtiyârı dest-i kaçâ ve bârû-yı rızâya tefvîz idüp eyitmişleridi:⁶

Beyt: در دست ما چو نیست عنان ارادتى
بگذاشتیم تا کرم او چه مى کند⁷

Neşr: Ammâ⁸ ezeli kâr-ı rûzgâr-ı havâdiş-dişâr⁹ bu minvâl üzre ber-ķarâr¹⁰ ve girdâr-ı sipîhr-i şu'bede-bâz bu üslûb üzre üstüvârdur¹¹ ki her gün hum-ı nîlgün-gerdündan [V135^a] bir gûne reng âşikâr ve çetr-i maķrûfı şâm-ı siyeh-fâmdan her şeb bir dürlü şûret be-dîdâr olur.

Beyt: اري بين احشاء الليالي عجيبة
حبالى الليالى امهات العجايب¹²

Neşr: Ol zamân ki 'arzlar ile [M135^b] irsâl olunan [N129^b] kimesneler şîhhat ü selâmet ile İstanbul'a ķarîb varmışlaridi, merhûm-ı mebrûr¹³ vezîr-i a'zam, müşîr-i efham 'Alî Paşa -*eskenehullâhu fî ķuşûri'l-cinâni hayşü yeşâ*¹⁴ hâzretlerinin eşķâl-i âlem-i cismânîye merkeb-i hayâtları taķammül ve a'bâ-i müşkile-i vezâreti düş-i ķudretleri taķabbül itmeyüp âfitâb-ı ömrleri mağrib-i zevâlde müstetir olmuş idi ve 15 ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ﴾ bâdesiyle¹⁶ peymâne-i zindegânîleri ķolmış idi.

1 - M N (129^{a/7}): hâzretleri V (134^{b/12})

2 'Acabâ M N (129^{a/7}): - V (134^{b/12})

3 şuffe-i M N (129^{a/7}): şafha-ı V (134^{b/13})

4 ne gûne şûret M N (129^{a/8}): 'acabâ ne naķş-ı 'acib V (134^{b/13-14})

5 şu'bede-bâz ... lu'bet M N (129^{a/8-9}): lu'bet-bâz ne şûret V (134^{b/14})

6 ve 'inân-ı ... eyitmişleridi M N (129^{a/11-12}): - V (134^{b/16})

7 Evhadüddîn-i Merâğ'nindir. “Elimizde irade dizgini yoktur / Bıraktık onu ki keremi bize ne yapar”.

8 Ammâ M N (129^{a/13}): - V (134^{b/17})

9 rûzgâr-ı havâdiş-dişâr M N (129^{a/13-14}): âlem-i fitne-sâz V (134^{b/17})

10 ber-ķarâr M N (129^{a/14}): cârî V (134^{b/18})

11 üstüvârdur M N (129^{a/15}): sârîdür V (134^{b/19})

12 “Gecelerin karanlıklarında tuhafıklar görüyorum / Geceler tuhafıklara gebe”

13 mebrûr M N (129^{b/2}): mağfûr V (135^{a/6})

14 “*eskenehullâhu fî ķuşûri'l-cinâni hayşü yeşâ*”: “Allah onu Cennet köşkerinde dilediği şekilde iskân etsin”

15 “Her canlı ölümü tadacaktır. ...” (Âl-i 'İmrân, 3/185; 'Ankebût, 29/57)

16 bâdesiyle M N (129^{b/7}): bâdesinden V (135^{a/11})

Nazm:¹

چنین است کار جهان فریب
 پس هر فرازی نهاده نشیب
 شنیدستم این داستان از مهان
 که هر چند باشی بجرم جهان
 سرانجام مرگست از و چاره نیست
 بمن بر بدین راه پیغاره نیست²

Neşr: Merhūm-ı mezbūrdan şoñra³ bi-‘ināyet-i ḥazret-i Vāhibül-‘aṭāyā mertebe-i vezāret-i ‘uzmā ve menzilet-i vekālet-i kübrā cenāb-ı şāhib-i şāhibu’l-eyādī,⁴ delīl-i sebil’us-saāde ve’l-hādī, āyīne-i cemāl-i ⁵﴿وَأَجْعَلْ لِّي وَزِيرًا﴾ maẓhar-ı kemāl-i ⁶﴿فَالْمُدْرَاتِ أَمْرًا﴾, merkez-i dāyire-i ⁷﴿أَوْتَيْتَ سَوْلَكَ﴾, āfitāb-ı āsmān-ı ⁸﴿وَرَفَعْنَا لَكَ [V135^b] ذِكْرَكَ﴾, semiyy-i Ḥabīb-i Veliyyü’l-ibdā’ ve’l-inşā⁹ ḥazret-i Meḥammed Paşa’nuñ zāt-ı¹⁰ şerīfleriyle müşerref olup ḥātem-i mühimmāt-ı dīn ü devlet ḥınşır-ı şerīflerine teslim ve zimām-ı niẓām-ı umūr-ı milk ü [N130^a] millet [M136^a] keff-i kifāyetlerine tevķil buyurulmuş idi.¹¹

1 Firdevsî’nin *Şāb-nāme*’sindendir. “Şöyledir yalan dünyanın işi / Her yokuşun vardır inişi / Duymuşum bu masalı büyüklerden / Ne olursan ol buna mahkûmsun sen / Sonu ölümdür, çaresi yoktur / Bana da bu yoldan başka iftira yoktur”

2 بیغان M: بیغاره N (129^{b/10}) V (135^{a/14})

3 Merhūm-ı mezbūrdan şoñra M N (129^{b/11}): - V (135^{a/15})

4 Şāhib-i evelden murād vezirüñ lakabı olan “Şāhib”dür. Lakab kullandığınıñ sebebi dañı oldur ki Âl-i Büveyh’den Mü’eyyedü’d-devle’nüñ veziri olan İsmā’il bin el-Ḥasen el-‘Abbād bin el-‘Abbās bin ‘Abbād bin Aḥmed bin İdrīs eṭ-Ṭālekanī feẓāyil ü mekārimde nādire-i dem ve u’cūbe-i ‘aşr idi. Ebū’l-Faẓl İbn el-‘Amid’le keşret-i şoñbet ve vefret-i mücāleseti olduğıyçün mezbūra Şāhib İbn el-‘Amid dīrler idi. Ba’dehū mezbūr Mü’eyyedü’d-devle’ye vezir olıcak “Şāhib” deyü lakab itdiler. Şoñradan her vezir olana bu lakab ğalebesi ḥasebiyle itlāk olunur oldı. [V (135^a)’da derkenardaki açıklamadır.] [Es-Sāhib Ebū’l-Kāsim İsmā’il b. Abbād b. el-Abbās b. Aḥmed b. İdrīs el-Ṭālekanī (ö. 385/995), Büveyhiler’in veziri İbn Amid’e kâtiplik yapmış, o vefat ettikten sonra da vezirliğe tayin edilmiştir. “Sāhib” lakabı ona İbn Amid ile olan yakın dostluğundan dolayı verilmiştir.]

5 “Bana [ailemden] birini yardımcı yap.” (Tā-Hā, 20/29)

6 “Nihayet işi çekip çevirenlere (ki, mutlaka tekrar diriltileceksiniz.)” (Nāzi’āt, 79/5)

7 “... istediğın sana verildi. ...” (Tā-Hā, 20/36)

8 “Senin şanını yükseltmedik mi?” (İnşirāh, 94/4)

9 “veliyyü’l-ibdā’ ve’l-inşā”: “Yoktan yaratma ve inşa etmenin sahibi”

10 zāt-ı M N (129^{b/17}): vücūd-ı V (135^{b/2})

11 - M N (130^{a/1}):

Beyt:

چنین است رسم سپنجی سرای
 یکی چون رود دیگر آید بجای

(Firdevsî’nindir. “Bu fani sarayın âdeti budur / Biri gider, diğeri onun yerine gelir”) V (135^{b/5-6})

Şi'r:^{1,2}

فلک کو دیرمهر و زود کین است
 درین محنت سراکاروی اینست
 یکی را برکشد چون خور بر افلاک
 یکی را افکند چون سایه بر خاک³

Nesr: Çün feth-i meymûn ve ğazâ-yı ğarrâ-yı hümâyûn hâkķında vâķi' olan 'arzlar Mehemmed Paşa hâzretlerine teslim olunduķda⁴ hâtime-i feth u zafer

1 Şi'r M: **Nazm** N (130^{a/1}) V (135^{b/6})

2 Molla Câmî'nindir. "Felek ki sevgisini çok geç, kinini de çok çabuk gösterir / Ve bu mahrumiyet yeri olan dünyada işi gücü budur / Birini güneş gibi göklere çıkarır / Birini gölge gibi yere vurur" (*Beşinci Tabt: Yüsuf ve Züleyhâ*, s. 129).

3 - M N (130^{a/3}):

خوش آن دانا بهر کاری وباری
 که از کارش نگیرد اعتباری
 نه از اقبال او گردن فرازد
 نه از ادبار او جانش کدازد

("Ne mutlu o işini ve yerini bilene / Ki işindeki itibarıyla böbürlenmez / Ne ikbali sebebiyle başını göğse tutar / Ne talihsizliğinden dolayı canını yakar") V (135^{b/8-10})

4 feth-i meymûn ... olunduķda M N (130^{a/4-5}): müşârün-ileyh vezîr-i a'zam devâyir-i felek-i emâniyi kuṭb-ı murâd üzere dâyr ve felek-i şâdmânî vü kâmrânîyi 'ummân-ı iḥsân-ı Sübhânî üzere sâri göricek hemân-dem bu müjde-i ferhunde-demi hâzret-i mîr-i sa'âdet-tev'em cânibine işâl buyurmuşlar idi. Bu haber-i meserret-eşer ve sa'âdet-şemer bir vaķt-i ferhunde ve bir sâ'at-i hucestede ufķ-ı teraķķub u intizârdan ṭâlî' ve Nesr-i Ṭâyir-i havâṭır-âşiyâne-i te'emmül ü tevaķķu'da vâķi' olduķda küleh-küşe-i behcet ü şâdmânî evc-i âsmâna reside ve erķâm-ı sürür u ḥubûr-ı mevfur ceride-i zemîn ü zamâna [V136^a] keşide olup nihâl-i şükr-i hâzret-i Vâhibü'l-'aṭâyâyı mu'âniķ-i şâḥ-ı ṭûbâ ve binâ-yı sipâs-ı bedî'u'l-esâs-ı Hâlıkü'l-cinni ve'n-nâsı mûmâşil-i nüh-revâķ-i felek-i a'lâ idüp buyururlardı:

Bevt:

بدین مژده گر فشانم رواست
 که این مژده آسایش جان ماست

(Firdavsi'nindir. "Bu müjdeye can atsam revadır / Ki bu müjde canımıza huzurdur")

Nesr: Ol bâm tâ-hengâm-i şâm şevķ u sürürdan âfitâb-ı raḥşân gibi zer-eṣşânlık ve baḥt-ı tâze ve iķbâl-i bi-endâze gibi kâmrânlık idüp niçe nâ-murâdları ber-murâd ve hezârân dil-i ğamm-gîn ve hâṭır-ı endûh-gîni şâd idüp kesilen kurbân ve i'tâ olunan şadaķa-i bi-pâyân ḥadd-i ḥisâbdan birûn ve fezleke-i bi-şumârdan efzûn olmuş idi ve bu Şi'r-i dil-ġuşânuñ âvâze-i bi-endâzesinden erbâ'-ı rûy-i zemîn ve aşķâ'-ı çarḥ-ı berîn ṭolmuş idi:

Şi'r:

نوری از روزن اقبال در افتاد مرا
 که از و خانه دل شد طرب آباد مرا
 ظلمت آباد دلم گشت چنان نورانی
 کآفتاب فلکی خود بشد از یاد مرا

("İkbal penceresinden bana bir ışık düştü / Ki ondan gönül evim bahar gibi abad oldu / Gölümün karanlık evi öyle nurlandı ki / Sanki bana gökteki güneşi unutturdu")

Nesr: El-ġarâz vâķi' olan esbâb-ı sürür ve küşâde olan ebvâb-ı behcet ü ḥubûrûn taķrîr-i dil-peṣîr [V136^a] ve taḥrîr-i bi-nażirinden lisân-ı tercemân-ı kâlem lâl ü ebkem olmuş idi.

Şi'r li-münş'i'ihî:

خوش آن حالتی فرخنده ساعت
 کسی بر چینه از نخل سعادت
 بر افروز چراغ شادمانی
 رهایی یابد از داغ نهانی

("Ne mutlu o neşeli ana / Saadet meyvesini kim toplarsa / Sevinç meşalesini yakar / Yalnızlık derdinden kurtulur") V (135^{b/10} - 136^{b/6})

ve tetimme-i nuşret-i hidâyet-rehber bu devlet ü sa'adet ber-ser¹ olmuş idi ki kal'a-i mezbürenün nev-'arūs-ı fethi beş on gün tutuk-ı te'hîrde muhtefî² olmasında İzid-i bî-çün³ hâzretlerinin meclâ-yı zuhûrda şudûr iden elţâf-ı behiyye ve esrâr-ı hafıyyelerinde iktizâ-yı rızâ ve istid'â-yı kızâları bu olmuş idi ki müşârün-ileyh⁴ vezîr-i a'zam⁵ hâzretlerinin pâye-i serîr-i şehin-şâh-ı 'âlem-gîre⁶ umûr-ı mu'zamât-ı kâynâtdan muḳaddem 'arz itdükleri pâdişâh-ı İslâm hâzretlerinin⁷ eyyâm-ı sa'adet-encâmlarında kal'a-i Ḳurpa'nuñ feth olunduğı ve eyyâm-ı muşâlahada⁸ kal'a-i mezbürenün [V137^a] feth olunmasına 'illet barışıklık bahânesiyle küffâr-ı dâlalet-nişânun⁹ tuğyân-ı bî-pâyânları serḥadd-i mübâlagaya vâşıl¹⁰ olduğı olmuş idi.¹¹ Çün haber-i¹² feth-i [M136^b] mübârek ü meymûn [N130^b] ve dahî¹³ serḥadd-i diyârda küffâr-ı sitîze-kâr,¹⁴ dest-i tassalluḡ u tağallûbi serḥadd-i muşâlahadan efzûn itdükleri pâdişâh-ı 'âlem-penâh hâzretlerinin sem'-i şerîflerine vâşıl olıcaḡ mîr-i Rüstem-naẓîr-i Âşaf-tedbîrûn¹⁵ bu kifâyetin ve âşâr-ı şehâmet ve aḥbâr-ı ğayret ü ḥamiyyetin ma'lûm idindiklerinde bir zamân ser-i tedebbûri zânû-yı tefekküre ḳoyup buyurdılar ki: "Belî taḳlîd-i umûr-ı manâşib ve teslîm-i zimâm-ı raḡş-ı me'ârib ü¹⁶ merâtib ol kimesneye münâsibdür ki hemîşe¹⁷ himmet-i bülend ve niyyet-i ercmendle

Neşr: Hâzret-i vezîr-i a'zam cemî' mühimât-ı umûr-ı cumhûrdan muḳaddem pâye-i serîr-i şehriyâr-ı Cem-ḥaşeme kal'a-i Ḳurpa'nuñ feth olunduğın 'arz itdükleridir ki sefine-i yerâ' baḡr-i ibdâ'u ihtirâ'da câri olmuştur.

- 1 ber-ser M N (130^{a/7}): ser-ber V (136^{b/8})
- 2 - M N (130^{a/9}): ve serâ-perde-i ta'vîḡde münzevî V (136^{b/10})
- 3 - M N (130^{a/9}): -celle 'anî-ş-şükkü ve'ş-ḡunûn- V (136^{b/11})
- 4 müşârün-ileyh M N (130^{a/12}): - V (136^{b/14})
- 5 - M N (130^{a/12}): şâhibü'l-eyâdi ve'n-ni'am V (136^{b/15})
- 6 şehin-şâh-ı 'âlem-gîre M N (130^{a/13}): şehriyâr-ı Süleymân-naẓîre V (136^{b/16})
- 7 İslâm hâzretlerinin M N (130^{a/14}): İslâm'ın V (136^{b/17})
- 8 muşâlahada M N (130^{a/16}): muşâlaḡa ve hengâm-ı muşâfahada V (136^{b/19})
- 9 dâlalet-nişânun M N (130^{a/17-18}): ḡâk-sâruñ V (137^{a/2})
- 10 - M N (130^{a/18}): ve her cânibden a'dâ-yı İslâm'ın ṡama'-ı ḡamları vâstasıyla zuhûra gelen cesâret-i pür-ḡasâretleri dâyre-i ğâyete dâḡil V (137^{a/3-5})
- 11 - M N (130^{a/19}):
Beyt: هر كرا اقبال توام آيد از آغازكار
 ميشود با ساعدش هردم مساعد روزگار
 ("Her kimin ki işin başında şansı yaver gitse / Koluyla her an işi kolay olur") V (137^{a/5-7})
- 12 haber-i M N (130^{a/19}): bu V (137^{a/8})
- 13 dahî M N (130^{b/1}): - V (137^{a/8})
- 14 - M N (130^{b/1}): pâ-yı cür'et ü inbisâtı dâyre-i edeb ü ihtiyâtdan bîrûn ve V (137^{a/9-10})
- 15 Rüstem-naẓîr-i Âşaf-tedbîrûn M N (130^{b/4}): Rüstem-naẓîrûn V (137^{a/13})
- 16 raḡş-ı me'ârib ü M N (130^{b/8}): - V (137^{a/17})
- 17 hemîşe M N (130^{b/9}): - V (137^{a/18})

bu mıkḍâr külfet ü zaḥmete taḥammül idüp¹ âsâyiş-i sitem-dîde-gân-ı ra'ıyyet [V137^b] ve ârâmiş-i miḥnet-resîde-gân-ı vilâyet ecliyçün² bu mertebe eşnâf-ı meşakkât ü belıyyeti teḳabbül eylemiş ola.

Şi'r:³

ای خوشت آیین جهان داشتن

ملک بدین گونه توان داشتن

بیخ نهالی تو که آبش دهی

میوه شاخش نبود جز بهی⁴

Neşr: *El-ḥamdü lillâhi te'âlâ 'amme nevâluhü ve tevâlâ*⁵ ḡayret-i milk⁶ sevdâsın eyler ve şıyânet-i 'arz-ı salṭanat hevâsında yeler bizim de bir emîr-i şâhib-ted-bîrimiz var imiş. Hemîşe nihâl-i iḳbâl-i sa'âdet-me'âli bâğ-ı devletde berḥûrdâr [M137^a] ve nokṭa-i zât-ı sûtüde-şıfâtı⁷ dâyire-i beḳâ ve maḳâm-ı [N131^a] irtikâda⁸ şâbit ü üstüvâr olsun." deyü ḥayr du'âlar idüp 'inâyet-i bî-ḡâyet-i pâdişâhî ve ri'âyet-i bî-nihâyet-i şehin-şâhî zuhûra gelüp emr-i şerîf-i 'âlî bu minvâl üzre şudûr bulmuş idi ki: "Mîr-i pür-iḥtişâma elli biñ aḳçe teraḳḳî ola. Ve ḳal'a-i mezbûrenüñ muşâdeme-i ṭop-ı pür-âşûbdan yaḳılan yerleri ta'mîr olunup muḥâfazası için beş yüz nefer yazıla. Ve dizdârına yevmî otuz aḳçe 'ulûfe ta'yîn ola.⁹ Ve daḥi eṭrâf-ı eyâletünde vâḳî' olan küffâr-ı siyeh-rûzgâr-ı nehb ü ḡâreti ve fetḥ-i nuşret-[V138^a]menḳabeti¹⁰ dâyire-i imkânda olan ḳılâ'ıñ taḥrîb ü teşhîri ḥuşûşında müstaḳill olup tekrâr emr-i şerîfime muḥtâc olmayasın." deyü fermân olunup cenâb-ı vâlâ-nişâblarından¹¹ 'arz getüren ki-mesneler ile irsâl buyurulmuş idi.

1 idüp M N (130^{b/10}): ve V (137^{a/19})

2 ecliyçün M N (130^{b/11}): için V (137^{b/1})

3 Şi'r M N (130^{b/12}): **Nazm** V (137^{b/2})

4 "Ey hoşluktur mülkü idare etmek / Mülk böyle tutulur elde ancak / Fidanın köküne suyunu verirsen / Dalının meyvesi güzel yaprak olmaz"

5 "*El-ḥamdü lillâhi te'âlâ 'amme nevâluhü ve tevâlâ*": "Hamd, nimetleri herkesi ve her şeyi kaplayan ve devamlı olan yüce Allah'a mahsustur."

6 - M N (130^{b/15}): ü millet V (137^{b/6})

7 zât-ı sûtüde-şıfâtı M N (130^{b/19}): vücûd-ı hümayûn-ı mev'ûdı V (137^{b/9})

8 irtifâda M: irtikâda N (131^{a/1}) V (137^{b/10})

9 ola M N (131^{a/8}): oluna V (137^{b/18})

10 nuşret-menḳabeti M N (131^{a/10}): sa'âdet-menḳabeti V (137^{b/19} - 138^{a/1})

11 fermân olunup cenâb-ı vâlâ-nişâblarından M N (131^{a/13}): emr-i şerîf virilüp cenâb-ı sa'âdet-me'âblarına V (138^{a/3-4})

Beyt:¹ در ازل هر کو بفیض دولت ارزانی بود
تا ابد جام مرادش لطف سلطانی بود²

Nesr: Ol dem ki mîr-i hüceste-tedbîr, zamân-ı muşâlahada emr-i pâdişâhî ve fermân-ı şehin-şâhî yoğiken harbî kal'a alınması huşûşında "Âyâ erkân-ı devletden ne hâdişe zühûr ide [N131^b] ve 'acabâ revzene-i havâdiş- [M137^b] dişâr-ı rûzgârdan ne maķûle aķvâl şudûr ide? Mizâc-ı sa'âdet-izdivâc-ı pâdişâha³ pe-sendide gele mi? Ve yâhûd cerîde-i âmâle haţţ-ı haţâ ve kalem-i redd keşide ola mı?" deyü dide-i teraķķub⁴ şâh-râh-ı intizârda nâzır ve dide-bân-ı taraşşud u tevaķķu' ser-kûy-ı bîm ü ümmîdde hâzır iken mânend-i peyk-i şimâl 'arżlar ile irsâl olunan kimesneler gelüp şeref-i taķbîl-i enâmil-i deryâ-şemâyilleriyle müşerref olduklarında eyitdiler ki:

Beyt: Re'yiñüñ her şemmesi⁵ pîrâye-i mihr-i münîr
Fikriñüñ her nüktesi⁶ sermâye-i çarķı-ı eşir

Nesr: [V138^b] "Şükr-i İzid-i bî-çün ki⁷ sâha-i levha-i bürüz u kümün mânend-i şahîfe-i gerdün cevâhir-i mevâhib-i sultânîyle müvaşşah ve ğuşun-ı eyyâm-ı sa'âdet-fercâm tevâtür ü taķâţur-ı 'inâyet-i hâķânîyle mûraşşah olup tedbîr-i işâbet-pezirîñüz⁸ meclâ-yı ķabûlde cilve-ger ve cemî'an 'arż olunan aķvâl 'alâ-vechi'l-kemâl⁹ müyesser ü muķadder¹⁰ oldı." deyü ihbâr itdüklerinde¹¹ mencûķ-ı râyet-i meserret evc-i 'ayyûķa reside ve tayıir-i ğamm u nedem âşiyâne-i dilden ketm-i 'ademe perîde olup pây-ı mübâhâtı¹² [N132^a] farķ-ı Ferķadân'a lâhıķ ve¹³ esâs-ı hâmd ü sipâsı¹⁴ saţķ-ı âsmâna¹⁵ mülâşıķ itmişleridi. [M138^a] Ba'dehû kal'a-i mezbûrenüñ, ber-mücib-i fermân-ı ķazâ-te'sîr, harâb olunan yerlerin ta'mîr idüp zıkr-i sâbıķ üzre beş yüz 'aded hişâr eri taķrîr ve

1 **Beyt** M V (138^{a/5}): **Beyt li-münşî'ihî** N (131^{a/14})

2 Hâfız-ı Şîrâzî'nindir. "Kime ezelden devlet feyzi nasip olmuşsa / Ebede kadar murad kadehi, canına hemdem olur" (*Hâfız Divânı*, s. 155).

3 pâdişâha M N (131^{b/2}): şehriyâra V (138^{a/12})

4 - M N (131^{b/4}): u tevaķķuf V (138^{a/14})

5 şemmesi M N (131^{b/9}): nüktesi V (138^{a/19})

6 nüktesi M N (131^{b/10}): şemmesi V (138^{a/19})

7 Şükr-i İzid-i bî-çün ki M N (131^{b/11}): Bi-hâmdillâhi te'âlâ V (138^{b/1})

8 işâbet-pezirîñüz M: işâbet-tedbîrîñüz N (131^{b/15}) / işâbet-te'sîr-i hâzret-i mîr V (138^{b/4-5})

9 "alâ-vechi'l-kemâl": "tam olarak, en üst seviyede" manasına gelen Arapça ibare.

10 muķadder M: muķarrer N (131^{b/16}) V (138^{b/6})

11 - M N (131^{b/17}): tekrâr V (138^{b/7})

12 pây-ı mübâhâtı M N (131^{b/19}): mâhçe-i 'alem-i şükr-i Hâlîķ'ı V (138^{b/10})

13 - M N (132^{a/1}): zirve-i V (138^{b/11})

14 sipâsı M N (132^{a/1}): sipâs-ı hâzret-i Râzık'ı V (138^{b/11})

15 âsmâna M N (132^{a/2}): semâya V (138^{b/12})

dizdârına yevmî otuz aqçe¹ tedbîr olunup merâsim-i küfr ü bid'at munkaatı' u münhasım ve me'âlim-i şirk-i şenî'at münhalı' u münhedim olup kenâyis ü ma'âbid-i eşnâm u evşân medâris-i 'ulemâ-i 'âlî-şân² ve mesâcid-i cibâh-ı ehl-i imân [V139*] olmuş idi. Ve şe'âyir-i zülâm-ı³ dâlâl şerâyi'-i Hâbib-i Zül'-celâl'e mübeddel ve türvîn-i dâlâlet-rehîn-i melâ'in-âyîn, dîn-i Seyyidü'l-mürselîne muhavvel kılınmış idi.⁴ Ve etrâf u eknâfı ki zühür-ı a'lâm-ı İslâm'dan ilâ hâzi-hi'l-eyyâm havâfir-i huyûl-i selâtinle müzeyyen ve leme'ât-ı süyûf-ı havâķin-le rüşen olmamış idi, bi-ķudret-i te'yîd ü tevfiķ-i⁵ İlâhî ve satvet-i 'inâyet-i bî-ğâyet-i nâ-mütenâhî mesken ü maķall-i ehl-i imân ve maķarr [u]⁶ mavtın-ı fużalâ-yı zamân oldu.

Şi'r:⁷ آندل که چو غنچه بود چون گل بشکفت
لیک زبان بلبل جان این میگفت
کآخر دلم بآرزوی خویشتن رسید
و آنچه از خدای خواسته بودم بمن رسید⁸

[N132^b] Ğuzât-ı şâhib-derecâtla ba'zı nevâhî nehb ü ğâret [M138^b]
olunduğudur ki sefâyin-i âmâl sevâhîl-i vâķi'-i hâle vâşıl olmuşdur.⁹

Çünkü 'asâkir-i nuşret-me'âşir miyânında gonçe-i şâdmânî şükûfte ve dîde-i baķt-ı ehl-i İslâm bîdâr ve tâlî-i küffâr-ı li'âm ħufte oldu, cemî'an ğuzât mîr-i şâhib-derecât ħâzretlerinüñ ħuzûr-ı şerîflerine¹⁰ cem' olup merâsim-i ħidemâ-

1 - M N (132^{a/6}): 'ulûfe V (138^{b/16})

2 'âlî-şân M N (132^{a/9}): kirâm V (138^{b/19})

3 zülâm-ı M: zülâm u N (132^{a/10}) V (139^{a/1})

4 kılınmış idi M N (132^{a/12}): kılındı.

Beýt: وقد علم الكفار مذ بصرالهدى

بان ليس للدين الحنيفى منسحا

("Kâfirler hidayeti gördükten sonra bildiler ki / Hanif dini için neshedilmek yoktur") V (139^{a/3-4})

5 tevfiķ-i M N (132^{a/16}): te'bîd-i (Üzerine "tevfiķ-i" yazılmıştır.) V (139^{a/8})

6 maķarr-ı M N (132^{a/17}): maķarr u V (139^{a/9})

7 Şi'r M N (132^{a/18}): **Nâzm** V (139^{a/10})

8 از خواسته M (Derkenardadır.) N (132^{a/19}): از خدای خواسته V (139^{a/12}) (M180^b'de aynı manzumedeki bu mısra V'deki gibidir.)

"Gonca olan o gönülüm gül gibi açıldı / Emret diyen bülbül dilim şunu dedi / Ki sonunda gönül arzusuna kavuştu / Allah'tan ne dilediysem bana ulaştı"

9 Ğuzât-ı şâhib-derecâtla ... olmuşdur M N (132^{b/1-2}): Bu sürûr u ħubûr-ı bî-ğâyât e[ş]nâsında iltimâs-ı ğuzâtla ba'zı nevâhîyi nehb ü ğâret itdükleridür ki sefâyin-i âmâl sevâhîl-i muķtezâ-yı hâle vâşıl olmuşdur V (139^{a/13-15})

10 ħuzûr-ı şerîflerine M N (132^{b/6}): maķzarlarına V (139^{a/19})

ta [V139^b] kıyâm gösterüp eyitdiler ki “Bi-ḥamdillāhi te‘ālā pādīşāh-ı milk ü millet ḥazretlerinin eyyām-ı sa‘adetlerinde terbiyet-i âfitâb-ı kifâyetiñüzle bâğ-ı kâmda bir meyve ḥâm olmamışdır ve mezârî‘-i merâmda bir ser-i ḥuşe nâ-tamâm ḳalmamışdır.

Beyt: باغ جانکه بهارش ز آب لطف تو بود
ز تاب مهر رخت هیچ میوه خام نماند¹

Neşr:² Ve gâziyân-ı şîr-dilānuñ daḥi henüz semend-i nîrû-mend-i himmetleri meydân-ı kâr-zârda zebûn u leng ve yekrân-ı şavletlerine meydân-ı merdân mânend-i sîne-i merd-i cebân endek ü teng olmamışdır ve tîr ü kemân-ı ḳazâ-nişânları ‘adû-yı bed-kîşle keş-â-keşde olmaḳ hevâsında menzilin bulmamışdır. Ve deşne-i dilîrân ḥûn-ı a‘dâya teşne olup tîğ-i bürehnelerinin dimâğından ‘adû-yı dürüş-t-rûyla sîne be-sîne olmaḳ [N133^a] ârzûsı gitmemişdür.

Beyt: Teşnedür ḥûn-ı ‘adûya tîğ-i ḥûn-âşāmımız
Dahre bârân-ı belâdur tîr-i bî-ārāmımız

[M139^a] **Neşr:** Pes imdi ḥazret-i mîr-i Rüstem-nihâddan maḳşûd u merâm³ oldur ki meydân-ı ‘azîmetde dirahş-ı⁴ himmete ‘inân virevüz ve⁵ vilâyet-i erbâb-ı ḳalâleti⁶ tâlân idüp⁷ esâs-ı ḥayâtların tünd-bâd-ı ḳahrıla [V140^a] ḥâke yeksân görevüz.⁸ Bâ-ḥuşuş ki pādīşāh-ı deryâ-nevâl⁹ ḥazretlerinin ṭaraflarından¹⁰ bu maḳûle aḥvâlde istiklâlinüzde¹¹ fermân-ı ḳazâ-cereyân daḥi vâḳi‘ olmış ola. Ne maḳâm-ı tereddüd ve ne maḥall-i tevaḳḳufdur.” Pes bu maḳûle¹² kelimât-ı ḥikmet-simâtle mîr-i şāḥib-himmetün¹³ silsile-i ḡayretlerin taḥrîk itdüklerinde ḥuşuş-ı kâra¹⁴ mübâşeretde nihâyet mertebe¹⁵ kifâyet izhâr buyurup livâ-i

1 “Can bağına ki baharı senin lütuf suyundandır / Levazım güneşinin ışıyla hiçbir meyve ham kalmaz”

2 **Neşr** M N (132^{b/12}): - V (139^{b/6})

3 Rüstem-nihâddan maḳşûd u merâm M N (133^{a/3}): Rüstem-nijâddan murâdımız V (139^{b/17})

4 dirahş-ı M: rahş-ı N (133^{a/4}) V (139^{b/18})

5 virevüz ve M N (133^{a/4-5}): virüp V (139^{b/18})

6 erbâb-ı ḳalâleti M N (133^{a/5}): küffârı V (139^{b/19})

7 idüp M N (133^{a/5}): - V (139^{b/19})

8 görevüz M N (133^{a/6}): eyleyüp V (140^{a/1})

9 deryâ-nevâl M N (133^{a/7}): âlem-penâh V (140^{a/1})

10 ṭaraflarından M N (133^{a/7}): ṭarafından V (140^{a/2})

11 istiklâlinüzde M N (133^{a/8}): istiklâlinüze V (140^{a/2})

12 Pes bu maḳûle M N (133^{a/10}): Bu güne V (140^{a/4})

13 şāḥib-himmetün M N (133^{a/10}): şāḥib-ḥamiyyetün V (140^{a/5})

14 کان M: کار N (133^{a/11}) V (140^{a/6})

15 - M N (133^{a/12}): kemâl-i V (140^{a/6})

Pojega begi olan Naşûh Beg¹ ve Zacesne sancağı begi olan Ferhâd Beg² daği da'vet olunup³ ser-rişte-i muzâhereti muhkem ve silsile-i mürâfakati mübrem itmişleridi ve⁴ Uslun nâhiyesin nehb ü gâret itmek niyyetine 'azîmet idüp gitmişleridi.⁵ Devlet ü sa'âdet ve kerr ü ferr-i⁶ haşmetle Baqarça⁷ nâm nehr-i benâmuñ⁸ havâlisinde vâkı' olan bişe-zâra ki terâküm ü teşâdüm-i [N133^b] eşcârdan kevkebe-i dahve-i nehâr ol bişe-zâr-ı⁹ ğarîb-âşârda ğayâhib-i şeb-i târ derecesin bulmuş idi ve mazâyık-ı tûruk-ı maţmûsından mürġân-ı evhâm [M139^b] ü hayâl duhûlünden¹⁰ mahrûm u me'yûs olmuş idi, vâşıl olmaqsızın¹¹ on biñ mıkđâr kâfir¹² Zacesne sancağın nehb ü gâret itmege niyyet¹³ itmişleridi. Ve 'asker-i İslâm'ın uğurlarında vâkı' olan ṯarıkı kıat' idüp gitmişleridi ve ol¹⁴ eşnâda 'asker-i İslâm'ın kudûmından¹⁵ haberdâr olıcağ "Türk bizim tedârükümüze vâkıf¹⁶ olup bizim niyyetimize gelmişlerdür." deyü ol¹⁷ bişe-zârda pinhân olmuşlaridi. 'Asâkir-i¹⁸ nuşret-me'âşir daği ol maħalle vâşıl olduklarında¹⁹ âşâr-ı ni'âl-i havâfirle²⁰ küffâr-ı hezîmet-âşârdan haberdâr olmuşlaridi. Velâkin zıkr olunan mıkđâr küffâr kıyâs olunmayup beş on nefer hâyduğ zann olunup ṯarık-i müsâmaħa ile ol mişe-zâr-ı ğarîb-âşâra duhûl itdüklerinde mîr-i işâbet-pîşe²¹ misbâr-ı endîşe ile mezbûr mişede²² pinhân olan küffâr-ı rezîlün kemâl-i keşretlerine vuķûf tahşil idüp mezbûr beglere hitâb idüp buyurdılar ki: "Bu maħallde²³ haberdâr [N134^a] olduğumuz küffâr-ı dâlâlet-esâs birkaç at-

1 Beg M N (133^{a/13}): Beg'i V (140^{a/7})

2 Beg M N (133^{a/14}): Beg'i V (140^{a/8})

3 olunup M N (133^{a/14}): idüp V (140^{a/9})

4 itmişleridi ve M N (133^{a/16}): buyurup V (140^{a/10})

5 itmek niyyetine 'azîmet idüp gitmişleridi M N (133^{a/17}): itmege 'azîmet buyurmuşlaridi V (140^{a/11})

6 ferr-i M N (133^{a/18}): ferr ü V (140^{a/12})

7 Baqarça M: Baqra N (133^{a/18}) V (140^{a/12})

8 nehr-i benâmuñ M N (133^{a/18}): nehrün V (140^{a/12})

9 bişe-zâr-ı M N (133^{b/1}): bişe-i V (140^{a/14})

10 duhûlünden M N (133^{b/4}): duhûlden V (140^{a/16})

11 olmaqsızın M N (133^{b/5}): oldukları eşnâda V (140^{a/17-18})

12 mıkđâr kâfir M N (133^{b/5}): mıkđârı kâfir ki V (140^{a/18})

13 itmege niyyet M N (133^{b/6}): itmek niyyetine 'azîmet V (140^{a/19})

14 Ve 'asker-i İslâm'ın uğurlarında vâkı' olan ṯarıkı kıat' idüp gitmişleridi ve ol M N (133^{b/7-8}): Maħall-i mezbûra geldikleri V (140^{b/1})

15 İslâm'ın kudûmından M N (133^{b/8-9}): İslâm'dan V (140^{b/1})

16 -M N (133^{b/9}): ve ğâyet-i 'azîmetimize 'arîf V (140^{b/2-3})

17 ol M N (133^{b/10}): Baqarsa nâm hîşâra ħarîb V (140^{b/3-4})

18 'Asâkir-i M N (133^{b/11}): 'Asker-i V (140^{b/5})

19 ol maħalle vâşıl olduklarında M N (133^{b/11-12}): - V (140^{b/5})

20 havâfirle M N (133^{b/12}): havâfirden V (140^{b/5})

21 işâbet-pîşe M N (133^{b/16}): celâdet-bîşe V (140^{b/9-10})

22 mişede M N (133^{b/17}): bişede V (140^{b/10})

23 maħallde M N (133^{b/19}): mişe-zârda V (140^{b/13})

lu¹ kıyās olunup ʔarīk-i müsāmaḥaya gitmeyelüm ve dāmen-i ḡaflete teşebbüs itmeyelüm. Ve bu fikr-i nā-tamām ve ḥayāl-i ḥām ḥavālisinde ḡalmayalum. Zannım budur ki ḥayl-i melāʾin [M140^a] bu maḥallde kemīn idüp bizden muḥtefī olmışlardır. Furṣatı ḡanīmet bilmek gerek ve dīde-i baṣīretten ḡubār-ı ḡafleti silmek gerek.”² Anlar daḡi [V141^a] eyitdiler ki: “Hāy beg ḡazretleri! Korkmañ, kāfir azdur. Olur olmaz evḥāmı ihām eyler sevdādan ferāḡat eyleñ³ ve aḡḡās-ı aḡlām-miṣāl vesāvis-i ḥayāl ve hevācis-i ihtimāle vüçüd virmeñ.” deyüp kelām-ı ṣavāb-encāmuñ iṣḡāsından ʔarīk-i müsāmaḥayı revā görmüşleridi ve ol maḥallden raḡṣ-ı ‘azīmeti derūn-ı bīṣe-zāra⁴ sürmüşleridi. Pes mīr-i rūṣen-zamīr mezbūr beglerūñ āyīne-i ḡāllerinde⁵ اذا تكاثرت الاقوال تخالفت الاطوار⁶ mefhūmın⁶ müṣāhede idüp ḡilāf-ı rızā ve naḡiz-ı muḡtezālari üzre ḡvāḥ⁷ nā-ḡvāḥ dāmen-i muḡālefetden dest-i irādeti⁸ kūtāḥ itmişleridi.⁹ Çün ḡürūḡ-ı küffār ‘asker-i cerrārūñ ḡüzer itdüklerinden¹⁰ ḡaberdār olıcaḡ pusudan çıkup pesmānde-i [N134^b] ‘asker olan dermāndelere ḡoyulup baʾzı esbābı ḡāret ve bir mıḡdār cenge mübāṣeret itmişleridi,¹¹ muḡkaddim-i ‘asker bu aḡvālden bī-ḡaber iken ʔarīk-i firārı tıutup gitmişleridi.^{12, 13} Belī ḡaḡāyık-ṣināsān-ı rūzgār ve deḡāyık-āmūzān-ı sipihr-i ḡaddār olan merdān-ı kārardan [M140^b] bu nükte-i ḡikmet-ṣīʾar yādigār [V141^b] ve āvīze-i ḡūṣ-ı ṣıḡār u kibārdur ki tefriḡa-i rūʾesā-yı ‘asākīr-i cemʾiyyet,¹⁴ esbāb-ı āsāyış-i aʾdāy¹⁵ müstelzim ve serān-ı yelān miyānında vāḡi‘ olan perīṣānlık, intizām-ı mehāmm-ı düşmen-i nā-fercāmı mücibdür. Ve bu maʾnāda buyurmuşlardır:

1 atlu M N (134^{a/1}): ḡāydükler V (140^{b/14})

2 ve dīde-i baṣīretten ḡubār-ı ḡafleti silmek gerek M N (134^{a/6}): ve ḡubār-ı ḡafleti dīde-i baṣīretten silmek gerek V (140^{b/19})

3 eyler sevdādan ferāḡat eyleñ M: eyler sevdā-yı ḡāmdan ferāḡat eyleñ N (134^{a/8-9}) / ider sevdā-yı ḡāmdan vazḡelūñ V (141^{a/2-3})

4 bīṣe-zāra M N (134^{a/13}): miṣe-zāra V (141^{a/7})

5 “Söz çoḡalınca hareketlerdeki yanlıṣlıklar da artar.” manasına gelen Arapça deyim.

6 mefhūmın M N (134^{a/15}): maḡmūnın V (141^{a/9})

7 - M: u N (134^{a/16}) V (141^{a/10})

8 dāmen-i muḡālefetden dest-i irādeti M N (134^{a/17}): dest-i irādeti dāmen-i muḡālefetden V (141^{a/11})

9 itmişleridi M N (134^{a/17}): buyurmuşlaridi V (141^{a/12})

10 ḡüzer itdüklerinden M: ḡüzār itdüklerinden N (134^{a/18}) / ḡeçdüklerinden V (141^{a/13})

11 baʾzı esbābı ḡāret ve bir mıḡdār cenge mübāṣeret itmişleridi M: baʾzı esbāb ḡāret ve bir mıḡdār cenge mübāṣeret itmişleridi N (134^{b/1-2}) / bir mıḡdār kıtāl olunduḡda V (141^{a/15})

12 gitmişleridi M N (134^{b/4}): küṣe-i selāmetde ḡarār eylemişleridi V (141^{a/16-17})

13 - M N (134^{b/4}): Tenbīḡ (Satırın üzerinde yazılıdır.) V (141^{a/17})

14 rūʾesā-yı ‘asākīr-i cemʾiyyet M N (134^{b/7-8}): ḡavāṡır-ı rūʾesā-yı ‘asākīr V (141^{b/1-2})

15 aʾdāy M N (134^{b/8}): aʾdā cemʾiyyetini V (141^{b/2})

Kıta:

برو با دوستان آسوده بنشین¹
 جو بینی بر میان دشمنان جنگ
 و گر بینی که باهم یک زبانند
 کمانرا زه کن و بر باره بر سنگ²

Neşr: Lâ-cerem hâzret-i mîr-i mükerrem mezbûr beglerûn şahîfe-i sîmâla-
 rında³ imâ-yı burhân-ı ‘azîmü’ş-şân-ı⁴ ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا﴾’yı kârî ve sefâyin-i efkâr-ı
 işâbet-âşârları muḳteżâ-yı riyâḥ-ı yektâyî üzre sârî olup beglerden bi’z-zarû-
 re⁵ cüdâlık ihtiyâr itmişleridi ve tenhâ ‘askerleriyle Çetin nâm ḳal’anuñ Lukaç
 nâm nâhiyesin nehb ü ğâret itmek niyyetine⁶ gitmişleridi. [N135^a] Bi-tevfîḳ-i
 hâzret-i Bârî⁷ şahid-i ṭâlî‘ yârî⁸ ve sâ’id-i baḥt sâz-kârî⁹ olup nâhiye-i mezbû-
 reyi dilâverân-ı şîr-ḥaşlet ve dilîrân-ı pür-şecâ’atle bir mertebe ğâret itmişler
 idi ki her gedâ-yı bî-nevâya düşen payla¹⁰ servet-i Ḳârûn el virmiş idi¹¹ ve her-
 kes bâğ-ı ârzûdan hezâr¹² gönçe-i murâd dermiş [V142^a] idi.¹³ Ol maḥallden
 yine [M141^a] devlet ü sa’âdet ve kerr ü ferr-i ḥaşmetle¹⁴ maḳzıyyü’l-vaṭar
 ve marzıyyü’l-eşer olup ve sāğar-ı bâl-i ferḥat-me’âlleri¹⁵ ḥumeyyâ-yı
 16 ﴿وَيُثْقَلُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا﴾ ve 17 ﴿نَضْرَةً وَسُرُورًا﴾ ile 16 ḳolup maḳarr-ı

1 M N (134^{b/11}): آزاده V (141^{b/5})

2 İbn Yemîn’in *Divân*’ındandır. “Git dostlarınla rahatça otur / Düşmanlar arasında cenk gördüğünde / Ama eğer dillerinin bir olduğunu görürsen / Yayını ıslat, torbanı taş doldur”

3 sîmâlarında M N (134^{b/14}): sîmâlarından V (141^{b/8})

4 “Eğer yerde ve gökte [Allah’tan başka ilahlar] olsaydı ...” (Enbiyâ, 21/22)

5 bi’z-zarûre M: بالضرورة N (134^{b/17}) V (141^{b/11})

6 niyyetine M N (134^{b/19}): niyyetiyle V (141^{b/13})

7 Bi-tevfîḳ-i hâzret-i Bârî M N (135^{a/1}): Tefvîḳ-i hâzret-i Bârî’yle V (141^{b/14})

8 yârî M N (135^{a/1}): yârları V (141^{b/14})

9 baḥt sâz-kârî M N (135^{a/2}): pür-müsâ’id-i baḥt sâz-kârları V (141^{b/15})

10 düşen payla M N (135^{a/5}): tenhâ payı ile V (141^{b/18})

11 idi M N (135^{a/5}): - V (141^{b/18})

12 hezâr M N (135^{a/6}): hezârân V (141^{b/19})

13 - M N (135^{a/6}):

Kıta:

توجه وفدا النصر والفتح حیثما
 توجه فی عون الاله لواؤه
 فكل مكان مس حافر خيله
 تخلص من ایدی الفناء فناؤه

(“Muzaffer ordu fetih için nereye gitmişse / Allah’ın yardımıyla bayrağını nereye dikmişse / Atlarının ayaklarının bastığı her yer / Zulmün elinden kurtarılıp vatan oldu”) **Neşr** V (142^{a/1-3})

14 -M N (135^{a/7}): maḳarr-ı ma’ḥûd ve mesken-i mes’ûdlarına V (142^{a/4-5})

15 olup ve sāğar-ı bâl-i ferḥat-me’âlleri M N (135^{a/8-9}): ve cām-ı cihân-nümâ-yı bâlleri (“olup” kelimesinin üzeri çizilmiştir.) V (142^{a/6})

16 “Sevinçli olarak ailesine dönecektir.” (İnşikâk, 84/9)

17 “O seferinde, güler yüz ve sevinçle karşılaştı.” [“... güler yüz ve sevinç ...” (İnsân, 76/11)]

ma'hūd ve mesken-i mes'ūdlarına¹ müteveccih olmuşlar idi ve hār-ı āzār-ı a'dādan fāriḡu'l-bāl ve endīşe-i² zulm [ü]³ 'udvāndan emnū'l-hāl olup tekrār sāz-ı k̄anūn-ı 'adālete el urmuşlar idi. Ve bezm-i devletde şādān ve bāḡ-ı sa'adetde hurrem ü hāndān olup pister-i rāhatda ārāmiş ve bālīn-i ferāḡati girde-bāliş eylemişler idi.⁴

Kıt'a:

دمی حیات پس از مردن چنان دشمن
گمان مبر که ز صد ساله زندگانی به
بمرگ خصم شمات نمیتوان کردن
دمی فراغ ز دشمن زهرچه خواهی به⁵

[N135^b] Merhūm u maḡfūr Sulṭān Süleymān ḥazretlerinūn Sigetvar Seferlerine k̄al'a-i Ḳurpa'nuñ fethi bā'is olup teveccūh-i hūmāyūn buyurduklarıdır ki nev-'arūs-ı kelām ḥulel-i ihām ü ibhāmla ārāste kılınmışdur.⁶

[V142^b] Ol zamān ki pādīşāh-ı encūm-sipāh-ı çār-bāliş, mesned-i nokṭa-i i'tidālde ārāmiş idüp ḥavālī-i Ḥamel'e vālī ve fermān-ı k̄azā-cereyānı eḡālīm-i nāmīyeye müstevlī olmuş idi ve nevrūz-ı sulṭāniye daḡi eyālet-i 'adālet-i zamānı erzānī buyurulup [M141^b] ma'reke-i gül-zār 'asākir-i ezhār-ı bī-şumārdan ṭolmuş idi. Pādīşāh-ı Cem-vaḡār ve şehin-şāh-ı Süleymān-iḡtidār ḥazretlerinūn daḡi gül-zār-ı ruḡsār-ı zibāsın şükūfe-i mūy-ı maḡāsin ṭutmuş idi ve maşrıḡ-ı cemāl-i pūr-şabāhatlerinden şubḡ-ı şādık-ı sa'adet ṭulū' itmiş idi.⁷ Her mūy-ı sefid kıl k̄alemlerle şaḡīfe-i⁸ levḡa-i ruḡsārların ﴿از جعی﴾⁹ mefhūmiyla muḡallā ve āyīne-i cemāl-i bā-kemāllerin mişḡal-i

1 ṭolup maḡarr-ı ma'hūd ve mesken-i mes'ūdlarına M N (135^{a/10-11}): māl-ā-māl olup ("ṭolup" kelimesinin üzeri çizilmiştir.) V (142^{a/7})

2 - M N (135^{a/12}): tīşe-i V (142^{a/9})

3 zulm-i M: zulm ü N (135^{a/12}) V (142^{a/9})

4 eylemişler idi M N (135^{a/16}): itmişler idi V (142^{a/13})

5 "Ölümünden sonra az bir hayat nasıl bir felakettir / Yüz yaş ömrü çok iyi zannetme / Düşmanın ölümü bile alaya alınmaz / Düşmandan az bir ayrılık her şeyden güzeldir"

6 Merhūm u maḡfūr ... kılınmışdur. M N (135^{b/1-3}): Merhūm-ı maḡfūr Sulṭān Süleymān -'aleyhi'r-rahmetü ve'r-ruḡvān- ḥazretleri k̄al'a-i Ḳurpa'nuñ fethi bā'is olup Sigetvar Seferi'ne müteveccih olduklarıdır ki 'arūs-ı kelām ḥulel ü ḥuliy-i ihām ü istiḡdāmıla ārāste ve nebāt-ı şirīn-ḡarekāt-ı aḡlām vişāḡ-ı efşāḡ-ı tāmmla pīrāste kılınmışdur. V (142^{a/16-19})

7 - M N (135^{b/13}): Ve V (142^{b/10})

8 şaḡīfe-i M N (135^{b/14}): şafḡa-i (Derkenarda ayrıca yazılıdır.) V (142^{b/11})

9 "... Rabbine dön." (Fecr, 89/28)

﴿وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْئًا﴾¹ ile mücellâ eylemiş idi.² Sefîne-i hayât-ı sa'âdet-simâtları aķ bādbānlar açmış idi³ ve deryâ-yı 'ömr-i nâzeninlerinin qaraları yaklaşmış idi.⁴ Nihāl-i kâmet-i pür-i'tidâlleri şâh-ı meyve-miṣāl [N136^a] inhinâ bulmuş idi ve hedef-i cism-i şerîfleri sihâm-ı eskâma nişân olup burhân-ı 'azîmüṣ-şân-ı⁵ ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾⁶ a dâll olmuş idi.

Şi'r:

نوبت پیری چو زند کوس درد
دل شود از خوش دلی وعیش فرد
موی سفید از اجل آرد پیام
پشت خم از مرگ رساند سلام⁶

Nesr: Ol eşnâda ki⁷ kal'a-i Qurpa'nun feth olunduğı pây-e-i serîr-i a'lâlarına 'arz olunmuş idi, ol feth-i sa'âdet-[M142^a]menkâbete⁸ bâ'ış ü 'illet ne idüğü ma'lûm-ı şerîfleri olduķda serḥadd-i vilâyetde [V143^a] olan a'dâ-yı dînün ḥadden ziyâde ta'addî vü te'ezzîleri ḥâtır-ı şerîflerine kemâl mertebe te'sîr eylemenin şân-ı şecâ'at-nişânlarında pinhân olan ğayret-i sulṭânî ve ḥamiyyet-i cihân-bânî zuhûra gelüp bir gün divân-ı hümayûnlarında râfi'î râyât-ı keyfiyyât-ı sulṭânî ve bânî-i mebânî-i ḳavânîn-i 'Osmânî vezîr-i a'zam müşîr-i eflham Meḥemmed Paşa⁹ ḥazretlerini şeref-i ḥiṭâbla müşerref idüp buyurdılar ki: "Ma'lûm-ı ḳarîb ü ba'id ve mefhûm-ı muṭî' u 'aniddür ki nev-bahâr-ı rûzgârım eyyâmında sâha-i zemîn ü zamân mânend-i gül-zâr-ı cinân nesîm-i râḥat-efzâ-yı şevket ü şehâmetle ṭolmuş iken ve nevâ-yı sâz-ı 'adâletim ve şadâ-yı ḳânûn-ı [N136^b] siyâsetim dâyire-i nihâyet ve derece-i¹⁰ ğâyetde ḳarârın bulmuş iken ne ḥâletdür ki¹¹ a'dâ-yı devletimden niçe eşḡâş-ı kem-furşat bād-ı şitâ gibi bârid hevâya yelteneler ve zâhirâ ḳânûn-ı şulḥ u şalâḥı medâr-ı dâyire-i¹² felâḥ mülâḥaza idüp pes-perdeden nâ-sâz edâya âġâz ideler. [M142^b] İm-

1 " ... Saçım sakalım ağardı. ..." (Meryem, 19/4)

2 - M N (135^{b/16}): Ve V (142^{b/13})

3 idi M N (135^{b/18}): - V (142^{b/14})

4 - M N (135^{b/19}): Ve (Derkenardadır.) V (142^{b/15})

5 "Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır." (Rahmân, 55/26)

6 Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin *Matla'u'l-Envâr* isimli mesnevisindendir. "Yaşlılık nöbetini hastalık kösü çalar / Gönül şenlikten, can rahattan ayrılır / Beyaz saç ecelden haber verir / Sırtın bükülmesi ölümden selam getirir"

7 Ol eşnâda ki M N (136^{a/5}): Pes V (142^{b/18})

8 olunduğı pây-e-i ... sa'âdet-menkâbete M N (136^{a/6-7}): olunmasına V (142^{b/18})

9 Meḥemmed Paşa M: - N (136^{a/14}) V (143^{a/7})

10 derece-i M N (136^{b/1}): maḳâm-ı V (143^{a/13})

11 ne ḥâletdür ki M N (136^{b/2}): - V (143^{a/13})

12 - M N (136^{b/4}): necât ü V (143^{a/16})

di¹ âyin-i hidâyet-rehîn-i himâyetim bu meşâbede zann olunmasun ki kâlâ-yı girân-bahâ-yı vilâyetim mânend-i metâ‘-ı müste‘âr [V143^b] fersûde-i dest-i âhar ola ve kânûn-ı celâlet-meşhûn-ı hamîyyetim ol dâyirede taşavvur kılinmasun ki ‘arûs-ı râhat-me’nûs-ı memleketim hem-h^vâbe-i şevher-i diğer ola.

Şi‘r:² من آنم که در شیوه طعن و ضرب³
بشیران در آموزم آیین حرب
کرا بر من انچون دلیری کند
که سر پنجه بر صید من افکند⁴

Neşr: Egerçi ki muḳaddeme-i leşker-i ecel memleket-i nihâdîma el uzatmağa âmade ve ebvâb-ı za‘f-ı kuvvet ve kuvvet-i⁵ za‘f rûy-ı hayâtîma her cânibden⁶ küşâdedür,

Beyt:⁷ تنگ شد قافیۀ عمر شریف
دمبدم میشودش مرگ ردیف⁸

Neşr:⁹ ammâ henüz çerâğ-ı şevḳ mürde ve âteş-i hevâ vü heves efsürde degildir. İnşâ‘allâhu te‘âlâ pîrâne-ser-i ‘adû-yı hezîmet-rehber-e ‘asker çeküp ber-mücib-i fermân-ı ‘azîmü’ş-şân-ı¹⁰ ﴿وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ﴾ tâc-ı vehhâc-ı cihâdî [N137^a] hâme-i himmet ü icthâda mevzû‘ ve mencûḳ-ı ‘âlem-i nuşret-tev‘emi evc-i ‘ayyûḳa merfû‘¹¹ buyurup sâḳî-i nâr-ı¹² ḳahr u ḡaḍabım elinden ḳral-ı bed-fi‘âle bir piyâle yandırayın ki tâ rûz-ı nüşûr [M143^a] ḥumârınıuñ fütûrını def itmeye ve kemend-i nîrû-mend-i himmet-i vâlâ-nehmetim ile mizâc-ı şaḳâvet-imtizâc ve ḍalâlet-izdivâcına bir şerbet bağlayayın ki tâ-hengâm-ı ḳıyâm [V144^a] çâşnî-i zehr-fâmı mezâḳ-ı cân-ı ḥabâşet-nişânından¹³ gitmeye.

1 İmdi M N (136^{b/5}): - V (143^{a/17})

2 Şi‘r M N (136^{b/10}): **Nazm** V (143^{b/3})

3 طعن M V (143^{b/4}): طن N (136^{b/10})

4 “Ben öyleyim ki savaş ve dövüş usullerinde / Aslanlara harp sanatını öğretirim / Benim karşıma çıkmaya cesaret eden / Kendi ayağıyla tuzağıma düşer”

5 - M: kuvvet-i N (136^{b/14}) V (143^{b/9})

6 rûy-ı hayâtîma her cânibden M N (136^{b/14}): her cânibden rûy-ı hayâtîma V (143^{b/10})

7 **Beyt** M N (136^{b/14}): - V (143^{b/10})

8 Molla Câmi’nindir. “Şereflî ömrün kafiyesi kıt hâle geldi / Anbean ölüm ona redif olmaktadır” [*İyilerin Tesbihi (Subhatu’l-Ebrâr)*, s. 279].

9 **Neşr** M N (136^{b/16}): - V (143^{b/10})

10 “Allah uğrunda hakkıyla cihad edin. ...” (Hacc, 22/78)

11 ve mencûḳ-ı ‘âlem-i nuşret-tev‘emi evc-i ‘ayyûḳa merfû‘ M N (137^{a/1-2}): - V (143^{b/15})

12 nâr-ı M N (137^{a/2}): - V (143^{b/15})

13 ḥabâşet-nişânından M N (137^{a/7}): şaḳâvet-nişânından V (144^{a/1})

Şi'r:¹

چو کوشیم در جنگ مردانه وار
چه اندیشه از دشمن بی شمار
دل و زور و زهره بکار آوریم
جهان بر عدو تنگ و تار آوریم²

Neşr: Bâ-ḥuşûş ki esâs-ı ‘ömr-i bî-bünyâda ol deñlü i’timâdım ve beğâsına çen-
dân i’tikâdım yokdur. Zîrâ egerçi mânend-i ‘İsâ niçe şühûr u sinîn ârâm-gâhuñ
çarḥ-ı berîn ve mesned-i çârumîn olursa da ‘âkıbet menzîl ü me’vâ zîr-i zemîn ol-
mamaḵ müyesser midür? Ve eger ḥayât-ı pür-fütûḥ mişâl-i ‘ömr-i Nûḥ hezâr-sâl
olsa daḥi yine merci’ ü me’âl cenâb-ı Zül’-celâl³ kılinmamaḵ mutaşavver midür?

Nazm:⁴

زمادر نژاد آنکه آخر نمرد
بخود هیچ ناورده چیزی نبرد
اگر مدت نوح پیش آیدت
بآخر همین حال پیش آیدت
هرآن پاره خشتی که بر منظریست⁵
سر کیقبادی و اسکندریست⁶

[N137^b] بجز خون شاهان درین طشت نیستبجز خاک خوبان درین دشت نیست⁷

[M143^b] **Neşr:** Çün me’âl-i ḥâl bu minvâl üzre olıcak baḳıyye-i ‘ömr-i
girân-mâyeyi⁸ i’lâ-yı livâ-i dîn ve iksâr-ı⁹ ümmet-i [V144^b] ḥâzret-i Seyyi-

1 **Şi'r** M: **Nazm** N (137^{a/8}) V (144^{a/2})

2 Hâtifi'nindir. "Öyle gayret edelim savaşta yiğitler gibi / Sayısız düşmandan kaygı duymadan / Yürek, güç ve ruhumuzu ortaya koyalım / Cihanı düşmana karanlık ve dar edelim"

3 Zül'celâl M N (137^{a/16}): Rabbül-'âlemîn V (144^{a/10-11})

4 **Nazm** M: **Şi'r** N (137^{a/16}) / **Meşnevi** V (144^{a/11})

5 M V (144^{a/14}): N (137^{a/19})

6 - M N (137^{a/19}):

هر آن شاخ عرعر که بر گلشن ایست
نمودار از قد سیمین بریست
هر آن گل که در گلستانی بود
سمن عارض دلستانی بود

("Her ardıc dalı ki gül bahçesinin üzerinde / Gümüş gibi endamın göstergesidir / Her gül ki gülistandadır / Gönül yarasının ilacıdır") (V (144^{a/15-16}))

7 "Daha sonra ölmeyecek hiç kimse anadan doğmaz / Hiçbir şeyi kendisi beraberinde getirmemiştir / Eğer sana Nûḥ peygamberin ömrü dahi verilse / Sonunda bu hâlde hâllenirsin / Her kerpiç parçası ki o anıtlardadır / Keykubad ve İskender'in sırrıdır / Bu tasta şahların kanından başka bir şey yoktur / Bu çölde de iyilerin toprağından başka bir şey yoktur"

8 girân-mâyeyi M N (137^{b/3}): girân-mâyemi V (144^{a/19})

9 iksâr-ı M V (144^{a/19}): iksâr-ı N (137^{b/3})

dü'l-mürselin¹ için şarf itmegi sermâye-i devlet-i âhîret ve ser-nâme-i men-şûr-ı sa'âdet-i âkıbet bilürin.

Beyt: در بحر محیط غوطه خواهم خوردن
یا غرق شدن یا گهری آوردن²

Neşr: İnşâ'allâhu'l-Melikü'l-Müte'al³ bu günden sonra kral-ı bed-fi'âlün üzeri-ne 'asker-i deryâ-mişâl çeküp keşti-i vücûdın garķ-âb-ı seylâb-ı helâk ve ser-i dâlâlet-maķarrını âvize-i bend-i fitrâk idüp tûde-i hâki vücûd-ı endîşe-nâ-kindin⁴ pâk eylemege kemer-i 'azîmeti miyân-ı câna bend ve tavķ-ı himmeti gerden-i iz'âna muhkem peyvend itmişindür. Bu hûşûşda tedâbir-i külliyyât-ı umûr ve kavânîn-i temhîdât-ı cumhûrî, re'y-i cihân-ârâña ve tedbîr-i meymenet-te'sîrüne tefvîz eyledim. Sen daħi bu bâbda geregi gibi daķıķa fevt itmeyüp levâzım-ı sefer-i hümâyûnuma mübâdereti⁵ ve merâsim-i 'azm ü rezm-i⁶ meymûnuma mübâşereti⁷ mânend-i⁸ edâ-i farz zimmet-i himmetüne vâcib bilesin." deyû fermân eylemişler idi. Vezîr-i [N138^a] huceste-tedbîr daħi pây-ı edeb üzre kıyâm idüp [M144^a] şart-ı ta'zîm ü tekrîm ve farķ-ı tevķîr ü tefhîmî edâ idüp buyururlar⁹ ki:

Beyt: ای قباى پادشاهى راست بر بالای تو [V145^a]
تاج دولت را فروغ از گوهر والای تو¹⁰

Neşr: "Niçe zamân idi ki gönûlde bu hevâ yir ve süveydâya bu sevdâ te'sîr eylemiş idi. Ammâ pâye-i serîr-i gerdün-naẓîre¹¹ 'arz eylemekde 'inân-ı iķtidâr elde olmamağın zamâne-i şûh-çeşmi mâni' bulurdum ve sâ'îķ-i taķdîr-i Hâlık'ı

1 Seyyidü'l-mürselin M N (137^{b/4}): Hâbib-i Rabbü'l-'âlemîn V (144^{b/1})

2 Mecdüddîn el-Bağdâdî'nindir. Kübreviyye tarikâtı şeyhi Ebû Saïd Mecdüddîn Şeref b. Müeyyed b. Ebül-Feth el-Bağdâdî hakkında daha geniş bilgi için bk. Reşat Öngören, "Mecdüddîn el-Bağdâdî", *TDV İA*, c. XXVIII, Ankara 2003, s. 230-231. "Büyük Okyanus'a dalmak isterim / Ya boğulurum ya da bir cevahir getiririm"

3 İnşâ'allâhu'l-Melikü'l-Müte'al M N (137^{b/7-8}): İnşâ'allâhu te'âlâ V (144^{b/4})

4 endîşe-nâkinden M N (137^{b/11}): cîfe-nâkinden V (144^{b/8})

5 mübâdereti M N (137^{b/17}): mübâşereti V (144^{b/14})

6 'azm ü rezm-i M N (137^{b/17-18}): 'azm-i V (144^{b/14})

7 mübâşereti M N (137^{b/18}): mübâdereti V (144^{b/15})

8 - M N (137^{b/18}): ifâ-i ķarz ve V (144^{b/15})

9 buyururlar M N (138^{a/3}): buyurdılar V (144^{b/15})

10 Hâfız-ı Şîrâzî'nindir. "Padişahım, padişahlık tam senin hakkın, sultanlık elbisesi boyuna posuna göre biçilmiş / Padişahlık tacı senin eşsiz bir mücevhere benzeyen zatından ziyalanmakta" (*Hâfız Divânı*, s. 409-410).

11 gerdün-naẓîre M N (138^{a/6}): a'lâya V (145^{a/4})

dem be-dem 'a'ik görürdüm.¹ Bi-ḥamdillâhi'l-Kerîm² hâlâ bu emr-i 'azîm, pâdişâh-ı heft-ıklîm ḥazretlerinin bî-ta'allül ü teḥâşî fermân-ı kazâ-cereyânlarından nâşî olmuştur.

Fi'l-ḥaḳîka bu şuğl-i³ mühimme mübâşeret ve bu kâr-ı ḥaṭîre⁴ şarf-ı himmet münâsib, belki vâcib olmuştur. Zîrâ şöyle ki bir iki gün daḥî bu kâr-ı düşvârda ednâ müsâmaḥa revâ görile, muḳarrerdür ki işti'âl bulan fitne vü fesâd dâyre-i ḥisâb ve fezleke-i ta'dâddan⁵ bîrûn olup def'inde âb-ı şehâb-ı tedbîr-i zevi'l-elbâb vücûd bulmasa gerekdür ve pây-ı deḳâyîk-ı idrâk⁶ meydân-ı ḥaḳâyîk-ı infikâkinde⁷ pâyidâr olmasa [N138^b] gerekdür.

Beyt: آنکس که پند عقل بگوش رضا شنید [V145^b]

پل پیش از آن بیست که سیلاب در رسد⁸

Nesr: Bâ-ḥuşûş ki küffâr-ı sitîze-kârûn [M144^b] çaḳ bu deñlü ḥareketlerine 'illet ve bu mertebe⁹ cür'etlerine ḥikmet, mizâc-ı sa'âdet-izdivâc-ı pâdişâhîde râyiḥa-i fûtûr ve şâyibe-i ḳuşûr ihtimâli olmuştur. El-ḥamdü lillâhi te'âlâ vücûd-ı şerîf-i sulṭânî dâyre-i şîḫḫat ü kâmrânîde mânend-i aḳṭâb-ı çarḥ-ı devvâr sābit ü üstüvâr iken ne cây-ı tereddüd ve ne maḥall-i tevaḳḳufdur. Ve¹⁰ egerçi bu 'azm-i meymûn ve bu sefer-i ḥümâyûnda irtikâb-ı şedâyid ve izdiyâd-ı maşâ'ib ü nevâyib daḥî muḳarrerdür, ammâ zamîr-i münîr-i ḥurşid-tenvîr-i şehin-şâhiye ki nüş'a-i¹¹ esrâr-ı ḡayb ve nümûdâr-ı envâr-ı¹² ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ¹² dūr, maḥfi vü pûşide degildür ki tâ ki dâmen-i 'işret-i selâṭîn giriftâr-ı ḥâr-ı eziyyet olmaya, zu'afâ-yı ra'ıyyet için gülistân-ı ferâḡatde gül-i refâhiyyet şükûfte olmaz ve pây-ı himmet-i ḥavâḳîn-i¹³ 'adl-âyin bâdiye-peymâ-yı belıyyet olmaya, dervîş-i dil-rîş-lerûn ser-i pür-teşvîşleri bālîn-i râḫat ü âşâyîş bulmaz."

1 - M N (138^{a/9}):

Beyt:

من جهد همی کنم قضا میگوید
بیرون ز کفایت تو کار دگرست

[Hâfız-ı Şîrâzî'nindir. "Gözümünden bu dikenî çıkarmaya çalışıp çabalamaktayım ama kaza ve kader demekle / Bu senin başaramayacağın bir iş" (*Hâfız Divânı*, s. 541).] **Nesr** V (145^{a/7-8})

2 Bi-ḥamdillâhi'l-Kerîm M N (138^{a/9}): Bi-ḥamdillâhi te'âlâ V (145^{a/8})

3 şuğl-i M N (138^{a/12}): emr-i V (145^{a/11})

4 - M N (138^{a/13}): bî-tesvîf ü te'ḥîr V (145^{a/12})

5 ta'dâddan M N (138^{a/16}): idâddan V (145^{a/16})

6 idrâk M N (138^{a/19}): efkâr-ı şâyibe V (145^{a/18})

7 infikâkinde M N (138^{a/19}): enzâr-ı şâbıkada V (145^{a/19})

8 "O kimse ki öğüde akılla kulak asar / Sel gelmeden köprüyü sağlam yapar"

9 mertebe M N (138^{b/4}): mıkḍâr V (145^{b/4})

10 üstüvâr iken ... tevaḳḳufdur. Ve M N (138^{b/8-9}): üstüvârdur. V (145^{b/8})

11 - M N (138^{b/12}): kitâb-ı V (145^{b/11})

12 "Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. ..." (Bakara, 2/2)

13 ḥavâḳîn-i M N (138^{b/16}): mülûk-i V (145^{b/15})

Beýt:

نیا ساید اندر دیار تو کس
که آسایش خویش خواهی و بس¹

Neşr:² [N139^a] Pādīşāh-ı ‘ālem-penāh ve şehin-şāh-ı [V146^a] Cem-sipāh haż-retleri daħi vezīr-i huceste-tedbīrden bu kelimāt-ı hıket-simātı gūş idicek āb-ı zūlāl-i du‘āy ser-çeşme-i [M145^a] dehāndan icrā idüp buyurdılar ki:³ “İmdi bī-tesvīf ü te’hīr bu kār-ı haṭire⁴ mübāşereti⁵ lāzım, belki vācib bilüp serḥadd-i vilāyet-i cenūbī vü şarkīde olan mīr-i mīrānlarım h‘āb-ı ḡafletden bīdār ve şarāb-ı müsāmaḥatdan hüşyār olup taḥt-ı eyāletlerinde vāḳi‘ olan vilāyetlerüñ⁶ ḥimāyetinde, kemāl mertebe başīret üzre olmaları ḥuşūşında ihtimām-ı mā-lā-keḷām idüp her birine müstaḳill mişāl-i vācibü’l-imtişālüm irsāl olunsun.” deyü fermān olunmuş idi.

Evvelā ḥāfız-ı Ka‘be-i ‘ulyā ve ḥāmī-i vilāyet-i Yesrib ü Baḥḥā olan Şerīf Ḥasan’a tenbihāt-ı maḳāşid bu minvāl üzre vārid olmuş idi ki: “Riyāz-ı zāhire-i siyādet ve ḥadāyık-ı bāhire-i vilāyet, netice-i Sultān-ı tāt-ı vehhāc-ı ⁷ ﴿إِذْ رَمَيْتَ﴾ ve maṭ-la‘-ı āfitāb-ı⁸ ⁹ ﴿لِيَذْهَبَ عَنْكُمُ الرِّجْسُ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾,¹⁰ umde-i istiḳrār-ı zemīn ü zemen, ḥāmī-i vilāyet-i Ḥicāz olan Şerīf Ḥasan [N139^b] yarlıḡ-ı belīḡ-i meymūnum ve tevḳī‘-i refī‘-i ḥümāyūnum vuşūl bulduḡda ma‘lūm ola ki memālik-i ḥusrevāniyeden serḥadd-i şimālīde ba‘zı a‘dā-yı bed-fi‘āl¹¹ fitne vü fesāddan ḥālī olmayup zu‘afā-yı ra‘iyyeti rencīde [M145^b] ve fuḡarā-yı vilāyeti remīde itdükleri sem‘-i şerīfime vāşıl olduḡda ol ki muḳteżā-yı şāḥānem ve müsted‘ā-yı ḥusrevānemdür ki ber-mışdāk-ı ḥadīs-i Nebī-i ra‘ūf-ı^{12, 13} ﴿الْجَنَّةُ تَحْتَ ظِلَالِ السَّيْفِ﴾ şemşīr-i ḳazā-te‘şīr-i ḡazv-i cihādı mefārık-ı erbāb-ı ḡalālete meslūl ve himmet-i vālā-nehmetim ḳal‘ u

1 “Senin diyarında kimse rahat etmez / Ki sen kendi rahatınla yetinensin”

2 **Neşr** M V (145^{b/19}): - N (138^{b/19})

3 - M N (139^{a/4}): Pes V (146^{a/4})

4 bī-tesvīf ü te’hīr bu kār-ı haṭire M N (139^{a/5}): bu kār-ı haṭire bī-tesvīf ü te’hīr ve bī-özr ü taḳşīr bu günden şofīra V (146^{a/4-5})

5 - M N (139^{a/5}): zimmet-i himmet-i vālā-menḳabetüñe V (146^{a/5-6})

6 vilāyetlerüñ M N (139^{a/9}): vilāyetüñ V (146^{a/10})

7 “... Attığın zaman da ...” (Enfāl, 8/17)

8 āfitāb-ı M N (139^{a/17}): Mihr ü Bercīs-sipīhr-i V (146^{a/18})

9 “... Ey Peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” (Ahzāb, 33/33)

10 - M N (139^{a/18}): mevşūf-ı şfāt-ı ‘aliyye-i ﴿أَضَلُّهَا ثَابِتٌ وَفَرَعَهَا فِي السَّمَاءِ﴾ (“... kökü sağlam, dalları göğe yükselen [bir ağaç gibidir.]” (İbrāhīm, 14/24) ve men‘ūt-ı simāt-ı behiyye-i ﴿نُؤْيِي أَكْثَلَهَا كُلَّ حِينٍ﴾ “[Bu ağaç Rabbinin izniyle] her zaman meyvesini verir.” (İbrāhīm, 14/25) V (146^{a/19} - 146^{b/1})

11 a‘dā-yı bed-fi‘āl M N (139^{b/3}): küffār-ı tebeh-rüzgār V (146^{b/5-6})

12 ber-mışdāk-ı ḥadīs-i Nebī-i ra‘ūf-ı “الْجَنَّةُ تَحْتَ ظِلَالِ السَّيْفِ” M N (139^{b/7-8}): - V (146^{b/9})

13 “Cennet kılıçların gölgeleri altındadır.” manasındaki ḥadīs-i şerīf (Buhārī, “Cihād ve Siyer”, 22).

ķam'-ı¹ âşâr-ı küfr ü bid'ate mebzûl buyuram. Lâ-cerem ber-mukteżâ-yı ri'âyet-i dîn ve mürtezâ-yı 'illet-i² millet-i metîn pâ-yı inbisâtı dâ-yire-i ihtiyâtdan birün iden küffâr-ı dâlâlet-şî'âr semtine 'inân-ı 'azîmetim ma'ţûf ve nuķûd-ı himmetim maşrûf buyurulmağı ehemmi-i mühimmâtdan³ gördüm. Sen daħî⁴ mücâvirân-ı Beytullâh ve mu'tekifân-ı pür-intibâhla Harem-i muhteremde ihrâm-ı lâzımı'l-ihtirâm-ı hâcâta bel bağlayup nuşret-i [V147^a] 'asâkir-i⁵ İslâm içün şubḥ u şâm du'â-yı icâbet-encâma meşğûl olup ḥaţim-i vâcibü't-ta'zîm münâcât-da [N140^a] mütelebbiş ve dâmen-i pâk-i Ka'betullâh'a dest-i inâbetle müteşebbiş olasın. Ve işlâḥ-ı ra'yyet ve intizâm-ı vilâyete şafâ-yı ḥaţırla bir mertebe sa'y idesin ki terviye-i âb-ı şehâb-ı 'adâletüñde⁶ tâyife-i 'Arab bî-meşakḳat ü ta'ab ḥubûr-ı mevfûr bula⁷ ve remy-i ḥicâre-i siyâsetüñden [M146^a] eşbâḥ-ı şeyâtin-iştibâḥ-ı kuţṭâ'-ı râh mercûm u maḳhûr ola. Ve daħî Harem-i muhteremde bi-ğayri ḥaḳḳın irâķa-i demden ḥazer idüp tarîķ-i ḥuccâc-ı zevi'l-ibtihâcda ḥacerü'l-esved olan ḥarâmilerün kemâ-yenbağı ḥaḳḳlarından gelesin. Tâ ki Beyt-i Rabbü'l-'âlemî-ne dâḫilîn olan mü'minîn envâ'-ı eziyyet ve eşnâf-ı beliiyyetden sâlimîn ü âminîn olalar. Ve 'urve-i vüşkâ-yı rızâ-yı Hudâ'yı elden ḳomayup Beytül-Harâm'ı ihtirâmında bir mertebe cidde sa'y idesin ki Harem-i muhteremi mânend-i âb-ı zem-zem pâk tutup Ka'betullâh'ın üzerinden kuş uçurmayasın."

Şî'r li-münşî'ihî:⁸ Ka'betullâh'a ihtirâm idesin
İhtirâmında ihtimâm idesin
Fuķarâsına luţf idüp her-bâr
Zulm ü cevri saña ḥarâm idesin⁹

Neşr:¹⁰ Ve daħî Mışr paşasına irsâl olunan ceride silk-i [N140^b] taḥrîre bu üslûb üzre [V147^b] keşide olmuş idi ki: "Sen ki vâlî-i vilâyet-i zâhire ve ḥamî-i memleket-i Kâhire paşa-yı pür-ihtişâm maḥmiyye-i¹¹ Mışr ḥâfızısın, fermân-ı ḳazâ-cereyânım ve mişâl-i vâcibü'l-imtişâl-i 'âlî-şânım vuşûl bulduķda

1 kal' u ķam'-ı M N (139^{b/10}); ķal'-ı V (146^{b/11})

2 'illet-i M N (139^{b/12}); - V (146^{b/12})

3 ehemmi-i mühimmâtdan M N (139^{b/15}); lâzım ü vâcib V (146^{b/15-16})

4 - M N (139^{b/15}); cüz'i vü külli umûrda bidâr-dil ve âgâḥ-żamîr olup V (146^{b/16-17})

5 'asâkir-i M N (139^{b/18}); 'asker-i V (147^{a/1})

6 'adâletüñde M: 'adâletüñden N (140^{a/4}) V (147^{a/6})

7 ḥubûr-ı mevfûr bula M N (140^{a/5}); ḥandân u mesrûr V (147^{a/7})

8 **Şî'r li-münşî'ihî** M: **Şî'r** N (140^{a/16}) / - V (147^{a/18})

9 Ka'betullâh'a ihtirâm idesin ... Zulm ü cevri saña ḥarâm idesin M N (140^{a/17-18}); - V (147^{a/18})

10 **Neşr** M: - N (140^{a/18}) V (147^{a/18})

11 maḥmiyye-i M N (140^{b/3}); diyâr-ı V (147^{b/2})

ma'lûm ola ki merzübûm-ı vilâyet-i Rûm'da 'anede-i İslâm ve 'abede-i eşnâm olan [M146^b] küffâr-ı cehennem-makâmından ba'zı li'âmuñ¹ bir iki gün kelle-i pür-gurûrlarından² sille-i şemşîr-i³ kahr u gâdabım dür olmağla bî-edebâne⁴ ahvâl-i şenî'a ve efâl-i beşî'a serhadd-i gâyete vâsıl olmağın⁵ 'inân-ı yekrân-ı 'azîmetim ol cânibe ma'tûf ve himmet-i vâlâ-nehmetim ol semte maşrûf buyurmuşundur. Gerekdür ki sen dañi şarâb-ı gâfletden zamîr-i pür-tedbîrünü hüşyâr ve şâh-râh-ı 'adâletde dîde-i başîreti çâr idüp⁶ tedâbîr-i umûr-ı külliyyede misbâr-ı endîşe ile her nesnenün gâvrı ma'lûmuñ ola ve sâz-ı kânûn-ı 'adâlet tamâm mertebe qarârın bula. Ve dañi⁷ eşref sâ'atde şalâhu'd-dîn olan meşâyıñ-ı 'izâm ve şulehâ-yı kirâmla câmi'-i ezher-i hâcâtta kâyim ve kûrâfe-i münâcâtta rûz u şeb [N141^a] dâyim olup rûy-ı 'asker-i zafer-rehber e bâbu'n-naşr meftûh olmak bâbında tilâvet-i En'âm ve kırâ'et-i kelâm-ı Rabbü'l-enâma iştiğâlde kemâl mertebe ihtimâm gösterüp dergâh-ı hâzret-i Rabbü'l-'izzete⁸ ser-i hużû' [V148^a] u huşû'ı mevzû' ve sûy-ı âsmân-ı icâbete dest-i inâbeti merfû' kılasın. Ve binâ-yı kavâ'id-i 'adâlet ve esâs-ı kânûn-ı Şerî'at'ı⁹ mânend-i bâb-ı âhen [M147^a] muhkem ü müstahsen idüp siyer-i selâtin-i 'adl-âyîni kâbâ-yı kârûña mikyâs ve ahlâk-ı şulehâ-yı şâhib-felâhı endâze-i girdârûña¹⁰ ümmü'l-kıyâs idinesin. Tâ ki neyl-i Nîl-âmâl hâlic-i rızâ-yı Melik-i Mûte'âl üzre cârî olmak müyesser ve şekker-i şükr-i hâlâyık ma'sara-i muhteżâ-yı Hâlık u¹¹ Râzık'da mükerrer olup Mısr vilâyetinde¹² 'azîz ve nazar-ı 'atîfetimde maḥmûd¹³ olasın."

1 cehennem-makâmından ba'zı li'âmuñ M N (140^{b/7}): li'âmdan ba'zısinuñ V (147^{b/6})

2 kelle-i pür-gurûrlarından M N (140^{b/8}): ser-i dâlâlet-makarlarından V (147^{b/6})

3 - M N (140^{b/8}): kâzâ-te'sîr V (147^{b/7})

4 - M N (140^{b/9}): ba'zı V (147^{b/8})

5 serhadd-i gâyete vâsıl olmağın M N (140^{b/10}): zuhûr eylemegin V (147^{b/8-9})

6 şarâb-ı gâfletden ... idüp M N (140^{b/13-14}): âgâh-zamîr ve bidâr-dil olup V (147^{b/11})

7 ola ve sâz-ı ... dañi M N (140^{b/16-17}): olup V (147^{b/13})

8 Rabbü'l-'izzete M N (141^{a/4}): el-'izzete V (147^{b/19})

9 Şerî'at'ı M N (141^{a/7}): siyâseti V (148^{a/3})

10 girdâr-ı M: girdârûña N (141^{a/10}) V (148^{a/6})

11 Hâlık u M N (141^{a/13}): Hâlık-ı V (148^{a/9})

12 vilâyetinde M N (141^{a/13}): vilâyetde V (148^{a/9})

13 'Ahd-i mezbûrda maḥmiyye-i Mısr'da paşa Maḥmûd Paşa idi ki ba'dehû katl olundu. (M'de derkenardaki not)

Beyt:¹

جهد بكن روى عدالت نماي
مصر سعادت بتو ماند بجای²

Nesr: Ve daḥi melikü'l-ümerâ-i³ Şâm'a irsâl olunan nâme⁴ bu üslûb üzre en-câma vâsıl olmuş idi ki: “Sen ki vâlî-i havâlî-i Şâm ve nâzır-ı arâzî-i muḳad-dese-i lâzımü'l-ihtirâmsın, menşûr-ı kazâ-cereyân⁵ ve fermân-ı [N141^b] vâci-bü'l-iz‘ânım vuşûl buldukda ma‘lûm ola ki serḥadd-i vilâyet-i Engürüs‘de ba‘zı küffâr-ı menḥûs ve a‘dâ-yı dâlâlet-me’nûs [V148^b] ṭāvus-ı⁶ vilâyetime mıḥ-leb-i te‘ezzî ve minḳâr-ı tasalluṭı dırâz itdüklerini sem‘-i şerîfime şâdır u vârid vâhiden ba‘de vâhid inhâ itdüklerinde ol ki muḳtezâ-yı ğayret-i şâhânem ve müsted‘â-yı ḥamiyyet-i ḥusrevânemdür, zuhûra getürüp ol semte raḥş-ı ‘azî-metime⁷ [M147^b] ‘inân virmişindür. Sen daḥi ber-muḳtezâ-yı ğayret-i dîn ve mürtezâ-yı ri‘âyet-i millet-i metîn meşâyıḥ-ı ‘izâm ve şuleḥâ-yı kirâmla şubḥ u şâm emâkin-i müteberrike-i Şâm ve cevâmi‘-i müteyemmîne-i pür-ihtirâmda nuşret-i ‘asâkir-i İslâm ve isti‘lâ-yı⁸ livâ-yı dîn-i⁹ Seyyidü'l-enâm içün tilâvet-i En‘âm’a bir vechile¹⁰ ihtimâm idesin ki envâr-ı âşâr-ı icâbet-şi‘ârı muḳîm ü müsâfir¹¹ katında mânend-i ḥurşid-i hevâcir zâhir u bâhir ola. Ve hemîşe him-met-i vâlâ-nehmetûn ri‘âyet-i ra‘iyyete¹² mebzûl ve şemşir-i pür-te’şir-i siyaseti, mânend-i tiğ-i Dimaşķı târek-i ‘adû-yı şakîye meslûl kılasın. Tâ ki kuneyṭi-

1 “Gayret et, adaletini yüzünü göster / Yer olarak saadet ülkesi sana yeter”

2 **Beyt:** جهد بكن روى عدالت نماي
مصر سعادت بتو ماند بجای M N (141^{a/14-15}):

Naẓm: ملك شد آينه اسكندري
تا تو رخ خویش درو بنگری
روی تو زیبا ننماید مگر
ژنگ تعدی بری ازوی بدر
ملك فروزی ز سحر پیشه کن
و ز نفس صبحدم اندیشه کن

(“Mülk İskender’in aynası oldu / Ki sen onda yüzünü güzel göstermez / Küstahlık pasını ondan sil / Mülkü genişletmeyi erkenden düşün / Sabahki nefesinden endişe et”) V (148^{a/10-13})

3 melikü'l-ümerâ-i M N (141^{a/16}): mîr-i mîrân-ı V (148^{a/14})

4 nâme M N (141^{a/16}): nâme-i müşğîn-‘amâme V (148^{a/14-15})

5 kazâ-cereyân M N (141^{a/19}): kazâ-cereyânım V (148^{a/17})

6 menḥûs ve a‘dâ-yı dâlâlet-me’nûs ṭāvus-ı (M “اعدای” kelimesi “اعدالت” şeklinde yazılmıştır.) M N (141^{b/2-3}): bî-nâmûs ṭāvus-ı rāḥat-me’nûs V (148^{a/17} - 148^{b/1})

7 raḥş-ı ‘azîmetime M: raḥş-ı ‘azîmete N (141^{b/7}) / yekrân-ı ‘azîmete V (148^{b/5})

8 isti‘lâ-yı M N (141^{b/11}): istilâ-yı V (148^{b/10})

9 - M N (141^{b/11}): ḥazret-i V (148^{b/10})

10 وجهل M: وجهه N (141^{b/12}) V (148^{b/11})

11 muḳîm ü müsâfir M (“dānendegân-ı havâtır ve binendegân-ı zamâyir” ibaresi üzeri çizilerek iptal edilmiştir.) N (141^{b/14}): dānendegân-ı havâtır ve binendegân-ı zamâyir V (148^{b/12-13})

12 ra‘iyyete M N (141^{b/16}): ‘adâlete V (148^{b/15})

ra-i dünyādan ‘ālem-i ḳuds-i şerīf-i ‘uḳbāya¹ rıḥlet itdükde biḳā‘-ı ravza-i [N142^a] rıḍvān ve ḳuşūr-ı bī-ḳuşūr-ı bāğ-ı² cinān, ‘ināyet-i³ raḥmet-i Yez-dān’la ārām-gāhuñ ola.”

Şi‘r:⁴

منصب حاکمیت داده خدای [V149^a]

کاوری قاعدهٔ عدل بجای

عرش را قایمه این قاعده است

شرع را فائده زین مایده است

نامه جاه فنا انجاست

آنکه جاوید بماند نامست⁵

Neşr: Ve Bağdād paşasına daḥi irsāl olunan mişāl-i gülbün-mişālde ‘andelīb-i ḳalem-i ‘Abbāsī-‘ālem bu nevāyla pür-nağam olmış idi ki: “Bāğbān-ı bāğ-ı⁶ dād ve dīde-bān-ı [M147A^a]⁷ aḥvāl-i ‘ibād sen ki mīr-i mīrān-ı Bağdād’sın, emr-i şerīf-i vācibū’t-teşrīfim vuşūl bulduḳda ma‘lūm ola ki bī-şübhe a‘zam-ı dā-ru’l-ḥarb-i küffār ve ekber-i vilāyet-i fesede-i nā-bekār diyār-ı Macar’dur,⁸ şöyle ki siḥām-ı ‘asākīr-i İslām gözlerine diken ve şerāre-i ni‘āl-i ḥavāfir ve nāyire-i cidāl-i cüyüş-ı mütekāşir⁹ ḥān-mānlarına āteş-efken olmaya, fitne vü fesāddan infişalleri emr-i muḥāldür. Lā-cerem ‘amāme-i¹⁰ cihādı hāme-i himmet-i fu‘ā-da melfūf ve ‘inān-ı yekrān-ı ihtimāmı teşhīr-i ḳılā‘-ı ‘anede-i İslām’a ma‘tūf buyurup ol cānibe sefer-i hümayūnum muḳarrer olmuşdur. Sen daḥi ḥavāb-ı ḡafletden bīdār ve şarāb-ı ferāğatden¹¹ hüşyār olup meşāyih-ı kibār ve ‘ulemā-yı celilūl-i‘tibārla meşhed-i İmām-ı A‘zam [N142^b] ve emākin-i muḥteremde [V149^b] her sâ‘at ve her dem nuşret-i ‘asākīr-i zafer-tev‘em içün ezḳār-ı ed‘iye-i

1 Ḳuneytırı Ḳuds-i mübārekde bir mevzi’ün ismidür ki bu maḥallde “ḳunṭıra”nuñ taşḡiri murād olunmuşdur. (M’de derkenardaki not)

2 bāğ-ı M N (142^{a/1}): - V (148^{b/18})

3 ‘ināyet-i M N (142^{a/1}): i‘ānet-i V (148^{b/19})

4 Şi‘r M N (142^{a/2}): **Nazm** V (148^{b/19})

5 Molla Cāmī’nindir. “Allah hâkimiyyet makamını vermiş / Ki adalet kaidesini yerine getir / Arşın duruşu bu kaidedendir / Şeriat bu sofranın faidesindendir / Makam peşinde koşanın sonu fenadır / Sonsuz kalacak olan iyi namdır”

6 bāğ u M N (142^{a/7}): bāğ-ı V (149^{a/6})

7 M’de sonradan Latin rakamları ile yapılan varak numaralaması dört adet varakta atlandığı için metinde orijinal numaralama kullanılmıştır. Bu numaralamada da 148 olarak numara alması gereken varak tekrar 147 olarak numaralanmıştır. Karışıklığa sebep olmaması için ikinci defa 147 olarak numaralanan varak, metinde 147A olarak gösterilmiştir.

8 ki M N (142^{a/11}): - V (149^{a/10})

9 nāyire-i cidāl-i cüyüş-ı mütekāşir M N (142^{a/12-13}): çehende-i ni‘āl-i ḥuyūl-i mütevāfir V (149^{a/11-12})

10 - M N (142^{a/14}): ḡazv ü V (149^{a/13-14})

11 ferāğatden M N (142^{a/18}): müsāmaḥatden V (149^{a/18})

icâbet-me'âle bi'l-ğudüvvi ve'l-âşâl¹ bir mertebe iştiğâl gösteresin ki sem'-i cân ve şimâh-ı bâl,² mesâ't-i bî-pâyânunla māl-â-māl ola ve bâğ-ı³ dād-ı 'adâlet reşha-i fûrât-ı⁴ kifâyetünle dâru's-selâm olup aḥvâl-i enâm şaṭṭ-ı⁵ ḥimâyetünle intizâm-ı tâmm ve revnağ-ı⁶ mālâ-keḷâm bula."

Şi'r: هر که درین خانه شبی داد کرد [M147A^b]

خانه فردای خود آباد کرد

دادگری شرط جهاندارست

دولت باقی ز کم آزارست⁷

Neşr: Ve daḥi pâdişâh-ı gerdün-cenâb ḥâzretleri 'asâkir-i nuşret-intisâbla ḥıṭṭa-i Rûm-ı sa'âdet-mersûmı⁸ isti'âb itmeleri muḥarrer olıcak rûy-ı deryâ daḥi ḥâlî kalmayup tamâmet-i baḥr ü berr mesîr-i 'asker-i hidâyet-rehber olmağ ḥâtırası ḥâtır-ı deryâ-maḳâtırlarına ḥalecân itdükde şadr-nişîn-i kâmrânî ve meclis-ârâ-yı bezm-i devlet-i cavidânî bi'l-fi'l vezîr-i şânî olan Piyâle Paşa ḥâzretlerini ki⁹ 'ahd-i mezbûrda ḳapudanlık manşıbı zât-ı sûtûde-şifâtlarıyla müşerref idi,¹⁰ maḳâm-ı naşîhate ihzâr idüp birkaç vaşıyyet ki tırâz-ı libâs-ı salṭanat ve esâs-ı ḳavâ'id-i ma'delet idi, gûş-ı hûşına ilḳâ ve şaḥîfe-i [V150^a] zamîrine imlâ eyleyüp [N143^a] buyurdılar ki:¹¹ "Merzûbûm-ı Rûm'a sipâh-ı ḳıyâmet-hücûmla sefer-i hidâyet-mevsûmum muḥarrer olmuştur. Rûy-ı deryâda şûr-ı fitne ve mevc-i belâ girdâb-ı¹² ihticâbda nâ-peydâ olmağ ehemmi mühimmâtdan olmağın ḥâlâ üç yüz pâre kûh-şevket ve şarşar-ḥareket¹³ ḳatırğa ve elli¹⁴ biñ miḳdârı cüyûş-ı deryâ-cûş-ı rûz-ı veğâ¹⁵ keff-i kifâyetüne [M148^a]

1 bi'l-ğudüvvi ve'l-âşâl (Nûr, 24/36'da geçen "sabah akşam" manasındaki ifade) M N (142^{b/2-3}); - V (149^{b/2})

2 sem'-i cân ve şimâh-ı bâl M N (142^{b/3-4}); şimâh-ı cân şadâ-yı V (149^{b/3})

3 bâğ u M N (142^{b/4}); bâğ-ı V (149^{b/4})

4 reşha-i fûrât-ı M N (142^{b/5}); şaṭṭ-ı V (149^{b/4})

5 şaṭṭ-ı M N (142^{b/6}); fûrât-ı V (149^{b/5})

6 tâmm ve revnağ-ı M N (142^{b/6}); - V (149^{b/5})

7 "Kim ki evinde bir gece adaleti sağlasa / Yarınki evini abad eder / Adalet saltanatın şartıdır / Zulmü az olan devlet baki kalır"

8 Rûm-ı sa'âdet-mersûmı M N (142^{b/10}); Rûm'ı V (149^{b/9})

9 şadr-ı nişîn-i ... ḥâzretlerini ki M N (142^{b/113-15}); - V (149^{b/13})

10 idi M N (142^{b/17}); olan menzîl-i riḥâl-i kâmrânî ve mevrîd-i vurûd-ı su'ûd-ı cavidânî, bi'l-fi'l vezîr-i şânî olan Piyâle Paşa -*şânebullâhu 'anî'l-münkeri ve'l-faḥşâ*- ("Allah onu yasaklardan ve haramlardan korusun.") ḥâzretlerini V (149^{b/14-17})

11 ki M N (143^{a/1}); - V (150^{a/1})

12 - M N (143^{a/3}); ıztırâbda ser-gerdân ve ğarḳ-âb-ı V (150^{a/3-4})

13 şarşar-ḥareket M N (143^{a/5}); bād-ḥareket V (150^{a/5})

14 elli M N (143^{a/3}); yigirmi V (150^{a/6})

15 veğâ M N (143^{a/6}); veğâyla aḥvâl-i deryâyı V (150^{a/6-7})

sipâriş kılınmıştır.¹ Senüñ daḥi zimmet-i himmetüñe lâzım, belki vâcibdür ki her hâlde bîdâr-dil ü hüş-mend ve âgâh-zamîr ü hîred-mend olup ka'r-ı² mühimmâta ğavvâş-ı endîşe ile vuşûl ve lücce-i külliyyât ü cüz'ıyyâta kuvvet-i zihñ ve vüfur-ı derkle ihâta vü şümûl kaşd eyleyüp kâr-ı cihânı rûzgârına göre kullanasın. Şöyle ki muḳteżâ-yı maḳâm ḳahr u ğaḍab-ı tâmm³ ve şûr u şeġab-ı mâ-lâ-kelâm ola, bî-tevaḳḳuf u tereddüd deryâlar gibi cüş idesin. Ve eger sevâhil-i huşûle keşti-i emânî bâdbân-ı tedebbür ü te'ennî birle vuşûl bula, deryâ-dil olup şahrâlar gibi hâmüş olasın.

Beýt: Rûzgârına göre kullan cihânı hâveri
Gâh hâmüş ol gehî pür-cüş deryâlar gibi

Neşr: [V150^b] Ve daḥi⁴ sevâhil-i deryâda vâḳi' olan re'âyâ-yı şâhib-[N143^b] 'ıyâlün mâl ü menâlin⁵ bir yañadan gemiciler başlu başına re'is olup aḥz itme-yeler ve bir cānibden⁶ kürekçiler daḥi rencide idüp çekişdirmeyeler. Ve rûz-ı veġâda mânend-i mevc-i deryâ kıyı çizen kimesneleri numüne-i 'ibret olmak maşlahatıyçün deryâ-yı bevâra finṭa^{7,8} idesin. Ve göreyin seni bir ṭarîkle Freng-i dâlâlet-rengün Şaḳız'ın çeküp küffâr-ı siyeh-rûzgâra Aḳdeñiz'ün [M148^b] ḳarasın göstermeyesin."⁹

Ve daḥi mecma'-ı 'ulemâ-yı dîn ve menba'-ı fużalâ-yı Şerî'at-âyin olan dâru's-salṭanatî's-seniyye maḥmiyye-i Ḳoşantîniyye'yi ki ḥasretül-mülûk-i rûzgâr ve ġayret-i heşt-revzene-i dâru'l-ḳarârdur, merḥûm İskender Paşa'ya sipâriş buyurup maḳâm-ı naşîhat ve maḥall-i vaşıyyetde birkaç kelimât-ı ḥikmet-âyâtı ki dürretü't-tâc-ı iklîl-i sa'âdet ve pîrâye-i 'arûs-ı nâmûs-ı salṭanat idi, rişte-i beyâna bu üslûb üzre keşide buyurmışlar idi ki: "Ḥâlâ bu sevâd-ı a'zamı ki ḥâl-i ruh-ı rub'-ı meskûn ve merdümek-dîde-i cihân-ı bûḳalemündür, keff-i kifâyetüñe teslim buyurdum. Senüñ daḥi [V151^a] zimmet-i himmetüñe lâzımdur ki dâmen-i emn ü emânın evsâḥ-ı aḥzândan pâk ve sâḥa-i felek-mesâḥasın mânend-i âyine-i [N144^a] İskenderî jeng-i ta'addiden berî idüp reşk-i ḳuşârâ-yı

1 sipâriş kılınmıştır M N (143^{a/6}): tevkîl buyurdum V (150^{a/7})

2 ka'r-ı M N (143^{a/9}): ġavr-ı (Altında "ka'r" yazılıdır.) V (150^{a/10})

3 ġaḍab-ı tâmm M N (143^{a/12}): ġaḍab V (150^{a/14})

4 daḥi M N (143^{a/19}): - V (150^{b/1})

5 menâlin M N (143^{b/1}): menâllerin V (150^{b/2})

6 cānibden M N (143^{b/2}): yañadan V (150^{b/2})

7 فنطه M V (150^{b/7}): فنط N (143^{b/5})

8 finṭa veya fonta: Gemiler için demir atma komutu manasına gelen İtalyanca "fonda" kelimesi olabilir.

9 "Ahd-i mezbûrda ḳal'a-i Şaḳız alınmıştır." (M'de derkenardaki not)

hâk ve ğayret-i¹ sîne-i² eflâk eyleyesin. Ve derûn-ı şehri қаһт u ğalâdan қоридup âteş-i âh-ı ciger-sûht[e]gânuñ³ zarar-ı şererinden muhkem hıfз u hırâset üzre olasın. Ve cenâhayn olan deryâlarda tuġyân iden erbâb-ı ‘udvâna aқdan қарадан vücud virmeyesin. Ve tişe-i bidâdla boğaz kesen olan [M149^a] ehl-i fesâda yol virmeyüp⁴ bu şehir-i cennet-âsâ mânend-i mülk-i Қайтаfâ⁵ ğark-âb-ı baһr-i belâ olmaқdan һazer idesin. Ve maқarr-ı muқarrerüñde⁶ sedd-i İskender olup oturasın ve⁷ her taraфdan Ye’cüc-i fitneyi⁸ redd ve râh-ı erbâb-ı dâlâleti tiġ-i bî-dirîġ-i⁹ siyâsetüñle muhkem sedd eyleyüp turasın.”¹⁰

Şi’r:

ملك شد آيينه اسكندرى
تا تو رخ خویش درو بنگرى
روى تو زيبا ننمايد مگر
ژنگ تعدى برى از وى بدر¹¹

Nesr: Ve daһi memâlik-i husrevâniyyeden sayir diyârlarda olan mîr-i mîrân ve ümerâ-yı ‘âlî-şānlara “Taht-ı eyâletleriñüzde¹² vâkı’ olan cüyüş-ı deryâ-cüş-ı seyl-hurüşla [V151^b] sa’y-i tâmm ve cidd-i mâ-lâ-kelâm gösterüp zîr-i livâ-i gerdün-isti’lâma cem’ olasız.” deyü [N144^b] berķ-sür’at ve bād-hareket çavuşân-ı sürüş-veşân¹³ ile eṭṭrâf-ı fesihūl’eknâf-ı rub’-ı meskûna emrler irsâl olunmuş idi.

El-kıssa: Her diyârdan ‘asâkir-i nuşret-şükûh fevç fevc ve ğürûh ğürûh cem’ olup ‘arşa-i cihân ve sāha-i zemîn ü zamân ‘asker-i bî-pâyândan ṭolmuş idi ve mânend-i rûz-ı maḥşer ğüyâ ebnâ-yı nev’-i beşer bir yere cem’ olup vâkı’a-i [M149^b] ﴿كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا﴾¹⁴ ve maḥanne-i ﴿يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا﴾¹⁵

1 kuşârâ-yı hâk ve ğayret-i M N (144^{a/2}): - V (151^{a/4})

2 - M N (144^{a/2}): dirîne-i V (151^{a/4})

3 ciger-sûhtegânuñ M N (144^{a/4}): ciger-sûhtegânuñ V (151^{a/5-6})

4 virmeyüp M N (144^{a/8}): virüp V (151^{a/10})

5 Kaydafa: İskender-i Zülkarneyn’in denizi kazdırıp ülkesini sular altında bıraktığı, Makedonya ve İzmir’e hükmeden kadın hükümdar.

6 muқarrerüñde M N (144^{a/10}): ma’hûduñda V (151^{a/12})

7 oturasın ve M N (144^{a/10-11}): - V (151^{a/13})

8 fitneyi M N (144^{a/11}): fitne-i V (151^{a/14})

9 bî-dirîġ-i M N (144^{a/12}): - V (151^{a/15})

10 eyleyüp turasın M N (144^{a/12-13}): eyleyesin V (151^{a/15})

11 “Mülk İskender’in aynası oldu / Ki sen onda yüzünü görürsün / Gerçi o yüzünü güzel göstermez / Küstahlık pasını ondan sil”

12 eyâletleriñüzde M N (144^{a/17}): eyâletifiñüzde V (151^{a/18})

13 çavuşân-ı sürüş-veşân M N (144^{b/1}): - V (151^{b/3})

14 “Bu, sūra üfürüleceği gün gerçekleşir ve siz bölük bölük gelirsiniz.” (Nebe’, 78/18)

15 “Hayır, yeryüzü (kıyamet sarımsıyla) parça parça olup dağıldığı zaman” (Fecr, 89/21)

me-i devābb-ı kıyāmet-hurūşdan¹ menāzil ü merāhilde zād ü zahîre endek ve mevāzî'-i hıyām mānend-i havşala-i li'ām be-ğāyet teng olup zarūret gāyetde ve muzāyağa nihāyetde² olmağın herkes gürūh-ı enbūh-ı bî-şumārdan cūdālîk ihtiyār idüp bi'z-zarūre³ tenhālîk lāzım ve⁴ cümleden muḳaddem ser-men-zil-i maḳşūda 'āzım olmuş idi. Ol ecilden livā-i Tırhala begi olan Meḥemmed Beg⁵ rikāb-ı pādīşāh-ı gerdūn-cenābdan⁶ dūr olup ba'zı nühūrdan tenhā 'ubūr itmegi istiṣvāb itmiş idi ve⁷ zōr-ı bāzūsına i'timād⁸ ve şevket ü şehāme-tine i'tikād idüp rāh-ı maḳşūdî tūtop gitmiş⁹ idi. Çün ber-muḳteẓā-yı rızā-yı Ḥākīm-i ezel ḥafāyā-yı aḥkām-ı aḥvāl-i beşer [N146^a] dāru'l-kaẓā-i kaẓā vü kaderde müseccel olmuş ola ve raḳam-ı ceffe'l-ḳālem¹⁰ defter-i ser-nüvişt-i benî¹¹ Âdem'de¹² [V153^a] şudūr u zuḥūr bulmuş ola, her-āyîne 'aḳıbet-i kār ve ser-encām-ı¹³ girdār anuñla encām bulsa gerekdür.

Beṭt:

قضا ز آسمان چون فرو کرد سر
همه زیرکان کور گشتند و کر¹⁴

Neşr: Pes mîr-i mezbûr nehr-i Drava'da Otu İskelesi nām ma'berden¹⁵ 'ubūr idüp cemî'an ḥadem ü ḥaşemleriyle¹⁶ [M151^a] Şikloş nām ḳal'a ḳurbında ḳon-mışlar idi. Ol dem ki gürūh-ı enbūh-ı nücūm, emîr-i rûza hücūm idüp mey-dân-ı kār-zār-ı âsmānda muḥkem¹⁷ ḳırān olmuş idi ve¹⁸ dāmen-i gerdūn-ı nîl-gün şafaḳ-ı¹⁹ lāle-gündan ṭolmuş idi,²⁰ 'asker-i mîrden herkes başını²¹ giribān-ı

- 1 teveccüh-i hümāyūn ... kıyāmet-hurūşdan M N (145^{b/13-15}): 'azm-i rāh ihtiyār itdüklerinde izdiḥām-ı 'asākîr-i İslām ve ictimā'-ı ḳabāyil-i enāmdan V (152^{b/4-5})
- 2 olup zarūret gāyetde ve muzāyağa nihāyetde M N (145^{b/9-10}): - V (152^{b/7})
- 3 bi'z-zarūre M: bi'z-zarūri N (145^{b/11}) V (152^{b/9})
- 4 ve M ("olduğuyçün" kelimesi üzeri çizilerek iptal edilmiştir.) N (145^{b/12}): olduğuyçün V (152^{b/9})
- 5 - M N (145^{b/14}): zu'm-ı fāsîd ve re'y-i kāsîdince V (152^{b/11-12})
- 6 pādīşāh-ı gerdūn-cenābdan M N (145^{b/14-15}): pādīşāhiden V (152^{b/12})
- 7 idi ve M N (145^{b/16}): idüp (Altı satırda "itmiş idi" ibaresinin üzeri çizilmiştir.) V (152^{b/13})
- 8 i'timād M N (145^{b/17}): i'timāden V (152^{b/14})
- 9 i'tikād idüp rāh-ı maḳşūdî tūtop gitmiş M N (145^{b/17-18}): i'tikāden hareket-i bî-bereketine mübāşeret idüp yekrān-ı 'azimete 'inān virmiş V (152^{b/15-16})
- 10 raḳam-ı ceffe'l-ḳālem M N (146^{a/1-2}): - V (152^{b/19})
- 11 - M N (146^{a/2}): benî V (152^{b/19})
- 12 - M N (146^{a/2}): raḳam-ı ceffe'l-ḳālem V (153^{a/1})
- 13 سرانجام M V (153^{a/2}): سرانجام N (146^{a/3})
- 14 "Kaza gökten başını aşağı saldıgı gibi / Bütün uyanıklar kör ve sağır oldu"
- 15 İskelesi nām ma'berden M N (146^{a/6}): iskelesinden V (153^{a/3})
- 16 ḥaşemleriyle M N (146^{a/7}): ḥaşem ve sipāhilerinden biş ü kem V (153^{a/6-7})
- 17 muḥkem M N (146^{a/9}): bir mertebe V (153^{a/10})
- 18 ve M N (146^{a/10}): ki V (153^{a/10})
- 19 gerdūn-ı nîlgün şafaḳ-ı M N (146^{a/10-11}): gerdūn ḥūn-ı şafaḳdan V (153^{a/11})
- 20 - M N (146^{a/11}): Ve V (153^{a/11})
- 21 herkes başını M N (146^{a/11-12}): daḥi her biri başların V (153^{a/11-12})

h^vâba çekmiş idi ve düzd-i¹ ecel dîde-i başiretlerine ğubâr-ı ğaflet ve hâkister-i ferâġat ekmiş² idi. Ol havâlîde olan³ küffâr-ı siyeh-rûzgâr⁴ mîr-i mezbûruñ zıkr olunan maħallde nüzûlünden haberdâr olıcaġ fırsat bulup ve fırsatı ġanîmet bilüp iki üç yüz⁵ mel'ûn-ı dalâlet-meşhûn ol gice mîr-i mezbûrî [V153^b] şebîhûn idüp mîrî zaħm-nâk ve 'askerinûñ niçesin⁶ helâk eylemişleridi.⁷ Çün huşûş-ı kâr şehriyâr-ı 'âlî-tebâr [N146^b] hâzretlerinûñ sem'-i şerîflerine vâşıl olduġda kemâl mertebe⁸ ıztırâb ve nihâyet derecede⁹ infi'allerinden bir zamân ser-i taħayyürî zânû-yı tefekküre ġoyup buyurdılar ki: "Velvele-i¹⁰ kûs-i rihletim tāsce-i âsmâna şadâ-yı bîm ü be's ve tañtana-i şükûh-ı şevket ü¹¹ hareketim meşâmî'-i kerr ü beyâna¹² tañîn-i ru'b u hirâs virmiş iken henüz a'dâ-yı bed-encâm¹³ ġâ'ile-i intiġâmımdan ġâfillerdür he mi? İnşâ'allâhu'l-Mennân [M151^b] eger¹⁴ ecel emân ve zamâne rahş-ı himmetime meydân¹⁵ virürse melâ'inûñ bir vechile hâġlarından geline ki 'ibret-nümâ-yı¹⁶ âlem ve ġarb-ı meşel-i¹⁷ benî

1 düzd-i M N (146^{a/12}): şayyâd-ı V (153^{a/12})

2 başiretlerine ğubâr-ı ... ekmiş M N (146^{a/13}): başiretlerin süzen-i ġafletle dikmiş V (153^{a/13})

3 Ol havâlîde olan M N (146^{a/14}):

Beýt:

یا راقدا باللیل مسرورا باولها
انالطوارق قد یطرقن اسحارا

("Ey gecenin ilk saatlerinde sevinerek yataġa uzanan / Belki de seher vakti kapını çalıp seni rahatsız edecekler") **Neşr** V (153^{a/14-15})

4 - M N (146^{a/14}): daġı V (153^{a/16})

5 yüz M N (146^{a/16}): biñ V (153^{a/19})

6 - M N (146^{a/18}): esîr ve niçesin daġı şemşîr-i kinle V (153^{b/2})

7 - M N (146^{a/19}):

Şi'r:

خردمند دانا کسی را شناس
که محکم نه‌د کار خود را (ا) ساس
شکیب آورد بندها را کلید
شکینده را کسی پشیمان ندید
کسی را که خرمش نباشد درست
بنای مه‌مش بود سخت سست

(Nizâmî-i Gencevî'nin *Şeref-nâme* adlı eserindendir. "Akıllı ve bilgili o kişiyi bil / Ki işini sağlam yapar / Her engelin anahtarı sabırdır, inan / Sabırlı kimseler olmaz hiç pişman / Temelini sağlam yapmayan kişinin / Mühim binası çok gevşek olur") **Neşr** V (153^{b/3-6})

8 kemâl mertebe M N (146^{b/1}): kemâl-i V (153^{b/8})

9 nihâyet derecede M N (146^{b/2}): nihâyet-i V (153^{b/8})

10 Velvele-i M: Debdebe-i N (146^{b/4}) V (153^{b/10})

11 şevket ü M N (146^{b/5}): şevket-i V (153^{b/11})

12 kerr ü beyâna M N (146^{b/5}): cihâniyâna V (153^{b/12})

13 bed-encâm M N (146^{b/6}): bî-encâm V (153^{b/13})

14 İnşâ'allâhu'l-Mennân eger M N (146^{b/7-8}): İnşâ'allâhu te'âlâ V (153^{b/14})

15 meydân M N (146^{b/8}): 'inân V (153^{b/15})

16 'ibret-nümâ-yı M N (146^{b/9}): nümüne-i 'ibret-i V (153^{b/16})

17 ġarb-ı meşel-i M N (146^{b/10}): ünümüzec-i hayret-i V (153^{b/16})

Âdem ola.” Pes hemân sâ‘at hâzret-i mîr-i şecâ‘at-menkâbete¹ hîṭâben fermân-ı kazâ-cereyân vârid olup hûlâşa-i mazmûn-ı meymûnı cevâhir-i evâmirle bu üslûb üzre meşhûn olmuş² idi ki: “Sen ki livâ-i Bosna [V154^a] begisin, ma‘lûm ola ki Şikloş nâm kâl‘a kurbında Tırhala begini³ ba‘zı hâyduklar şebihûn idüp envâ‘-ı fitne zühûr eylemişdür. Mişâl-i vâcibü’l-imtişâlîm vuşûl buldukda bir ân⁴ te’hîr itmeyüp mevzi‘-i⁵ mezbûra yetişesin.”⁶ Ol zamân ki mîr-i pür-ḥaşmet maḳarr-ı muḳarrerlerinden nakl ü hareket idüp nehr-i Drava [N147^a] kenârında Valpova nâm iskelede ḳonmuşlaridi, emr-i sulṭânî şeref-vuşûl-i erzânî eyleyüp münderic olan evâmir-i sa‘âdet-nuḳûş âvîze-i gûş-ı hûşları olduḳda nehr-i mezbûrdan ‘ubûr ḳaşd olunmuş idi. Ammâ ol nehr-i deryâ-mişâlün bir mer-tebe ṭuḡyânı zamânı idi⁷ ki ḡavvâş-ı endîşe ‘umḳuna vuşûlden dūr ve sebbâh-ı efkâr-ı deḳâyık-pîşe kenârına ittişâlden [M152^a] mehcûr olmuş⁸ idi. Hemîşe divâne-sân kef-zenân ve cûşân u hûrûşân revân⁹ olup cihân şuları topuḡına çıkmazdı ve¹⁰ mânend-i eyyâm-ı cüvânî ve mişâl-i hengâm-ı¹¹ şâdmânî şiddet-i

1 mîr-i şecâ‘at-menkâbete M N (146^{b/11}): veliyy-i ni‘mete V (153^{b/17})

2 olmuş M N (146^{b/13}): - V (153^{b/19})

3 begini M N (146^{b/15}): begi olan Meḥammed Beg’i V (154^{a/2})

4 - M N (146^{b/17}): ve bir sâ‘at V (154^{a/4})

5 mevzi‘-i M N (146^{b/18}): mîr-i V (154^{a/5})

6 - M N (146^{b/18}): Ve bu huşuşda şudûr u zühûr bulan cidd-i tâmm ve sa‘y-i mâ-lâ-kelâmuñı ol meşâbede sebeb-i devlet ve bâ‘iş-i rifat mülâhaza eylesesin ki âsitâne-i gerdûn-rifâtimde âfitâb-ı devletiñ bir derecede irtifâ‘ bula ki pây-ı mübâhâtı fark-ı Ferḳadân’a ḳoyasın.” Çün mişâl-i vâcibü’l-imtişâl mîr-i ḥuceste-fâl hâzretlerine vuşûl bulup nümâyîş-i âfitâb-ı maṭla‘dan ârâmiş-i ḥâme-i maḳṭa‘ına dek münderic olan evâmir-i mev‘idet-nuḳûş âvîze-i gûş-ı hûşları olduḳda cemî‘ eşrâf u e‘âliyi divânlarına cem’ idüp buyurdılar ki: “Fermân-ı kazâ-cereyân-ı sulṭânî ki bu bende-i cânîye şeref-vuşûl-i erzânî ḳılmışdur, hûlâşa-i mazmûn-ı sa‘âdet-maḳrûnı bu minvâl üzredür ki dūş-ı iḥtiyârı libâs-ı baṭâlet [V154^b] ve keşâletden ‘ârî ve ḥ‘âb-ı ḡaflet ü müsâmaḫati dîde-i iḳtidârdan mütevârî idüp semend-i ‘azimete sūvâr olavuz ve mânend-i berḳ-ı Yemânî bî-teḳâsül ü tüvânî vuşûlî fermân olunan maḥallde ḥâzır bulunavuz.

دریا و کوه را بگذاریم و بگذریم
عنا مثال زیر پر آرم بحر و بر

(“Denizi ve daḡı bırakıp gidelim / Anka gibi denizi, karayı kanat altına alalım”)

Pes hemân-dem cemî‘ ḡayl ü ḥaşem ve sipâhilerinden biş ü kem esbâb-ı rihlete mübâşeret ve muḳaddemât-ı ‘azimete mübâderet idüp levâzım-ı şevket ü şehâmet ve merâsim-i ‘ulûvv-i mertebet bir mertebe nihâyet bulmuş idi ki verâ-yı kuvâ-yı ümerâ-yı ‘izâm, bel birûn-ı eḳâlîm-i iḳtidâr-ı vüzerâ-yı fihâm idi, devlet ü sa‘âdet ve kerr ü ferr-i ‘azametle rikâb-ı sa‘âdet-intisâbı kerân idüp ḳal‘a-i mezbûre şavbına yekrân-ı ‘azimete ‘inân virmişleridi. V (154^{a/5} - 154^{b/12})

7 Ol zamân ki ... âvîze-i gûş-ı hûşları ... zamânı idi M N (146^{b/18} - 147^{a/5}): Ve niçe menâzil ü merâhil ḳaṭ‘ idüp Drava nâm nehr-i benâmda vâḳi‘ olan Otu iskelesine vâşıl olduklarında (Üzerinde “olmuşlaridi” yazılıdır.) nehr-i mezbûrûñ bir mertebe ṭuḡyânın müşâhede eylediler V (154^{b/12-15})

8 olmuş M N (147^{a/8}): - V (154^{b/17})

9 revân M N (147^{a/9}): - V (154^{b/18})

10 cihân şuları topuḡına çıkmazdı ve M N (147^{a/9-10}): şiddet-i cereyânı V (154^{b/18})

11 eyyâm-ı cüvânî ve mişâl-i hengâm-ı M N (147^{a/10-11}): zamân-ı V (154^{b/19})

cereyânına¹ göz [V155^a] irmezdi. Her rûdî seylâb-ı belâ ve her küşesi deryâ-yı ‘anâ olmuşdı. Esrâr-ı güzêrânında pîr-i ‘aql hayrân ve rüyında² nümâyân olan girdâbında fûlk-i felek ser-gerdân kalmışdı.³ Hâşıl-ı kelâm⁴ nehr-i mezbûruñ bu mertebe tuğyânın seyrân itdüklerinde herkes güzêr itmek hevâsından geçüp “Eger hâl bu minvâl üzre mürûr iderse⁵ bu nehrden ‘ubûr niçe eyyâm u şühûr ihtimâl-i ‘aqliden dür olsa gerekdür.” deyü ser-i tahayyüri zânû-yı tefekküre [N147^b] kômiş idi.

Bu vâkı‘a-i ğâ‘ileden⁶ mâ‘adâ Rûm-ili beglerbegisi Aḥmed Paşa⁷ ve Karaman beglerbegisi Süleymân Paşa⁸ ‘askerleriyle maḥall-i mezbûrda⁹ cem‘ olup herkes gemiye girmekde müsâbaḳat ve muḳaddem geçmekde kemâl-i müsâra‘at izhâr idüp vâkı‘ olan fitne vü fesâd ḥadd-i a‘dâddan efzûn [M152^b] ve dâyre-i ḥisâbdan bîrûn olmuş idi. Çün mîr-i vâlâ-nişân bu aḥvâl-i bu‘l-‘acebe nigerân olduḳda mezbûr¹⁰ paşalara ḥiṭâb idüp buyurdılar ki: “Eger¹¹ bu kâr-ı düşvârda¹² ‘asâkir-i İslâm münḥalı‘u‘l-licâm olup herkes ‘ubûra iḳdâm iderse¹³ evvelâ niçe nüfûsuñ izâ‘asına bâ‘iş oluruz. Ve şâniyen¹⁴ bu ma‘berden [V155^b] güzêr zamân-ı ḳalilde¹⁵ müyesser olmayup bî-şübhe pâdişâh-ı heft-kışver¹⁶ ḥazretleri tarafından mu‘âteb olmamız muḥaḳḳaḳ u¹⁷ muḳarrerdür. Pes imdi re‘y-i rezîn ve fîkr-i güzîn oldur ki muḳaddemâ birimiz tenhâ ‘askerleriyle¹⁸ ‘ubûrî ta‘ahhüd eyleye. Ba‘dehü şümme ve şümme herkes¹⁹ ‘askeriyle ‘ubûrda mebzûlü‘l-himme²⁰ ola. Şöyle ki hâl bu minvâl üzre ola, bî-ḥavf ü ḥaṭar bu

1 şiddet-i cereyânına M N (147^{a/11}): bir meşâbede idi ki sür‘at-i hareketine V (154^{b/19})

2 irmezdi. Her rûdî ... rüyında M (136^{a/11-13}) (“دوری” kelimesi “رودی” olarak yazılmıştır.) N (147^{a/11-14}): irmek vehm ü ḥayâl ve rüy-ı âbda V (155^{a/1})

3 girdâbında fûlk-i felek ser-gerdân kalmışdı M N (147^{a/14-15}): girdâblardan mürğ-i ‘aql-ı tîz-bâl cân ḳurtarmak emr-i muḥâl olmuş idi V (155^{a/2-3})

4 - M N (147^{a/15}): ‘asker-i İslâm V (155^{a/3})

5 mürûr iderse M N (147^{a/17}): olursa V (155^{a/6})

6 Bu vâkı‘a-i ğâ‘ileden M N (147^{b/1}): Bundan V (155^{a/8})

7 Aḥmed Paşa M: - N (147^{b/2}) V (155^{a/9})

8 Süleymân Paşa M: cemî‘ N (147^{b/2}) V (155^{a/9})

9 mezbûrda M N (147^{b/2}): mezbûra V (155^{a/10})

10 mezbûr M N (147^{b/7}): zikr olunan V (155^{a/15})

11 Eger M N (147^{b/8}): Ḥay şâḥib-i sa‘âdetler! V (155^{a/16})

12 - M N (147^{b/8}): eger V (155^{a/16})

13 iḳdâm iderse M N (147^{b/10}): hücum idicek olursa V (155^{a/17-18})

14 - M N (147^{b/11}): rûzgâr-ı ḳalilde V (155^{a/19})

15 zamân-ı ḳalilde M N (147^{b/11}): - V (155^{b/1})

16 heft-kışver M N (147^{b/12}): âlem-penâh V (155^{b/1})

17 muḥaḳḳaḳ u M N (147^{b/13}): - V (155^{b/2})

18 ‘askeriyle M: ‘askerleriyle N (147^{b/15}) V (155^{b/4})

19 herkes M N (147^{b/15}): her kimse V (155^{b/5})

20 همه مبدول M: مبدول اللهه N (147^{b/16}) V (155^{b/5})

girdâb-ı pür-iztîrâbdan¹ güzër az zamânda² müyesser olmasında şübhe çekilmeye.” Pes³ bu tedbîr-i dil-peżîr her birinün gönîlünde⁴ yir idüp [N148^a] buyurdılar ki: “Bu tedbîr-i⁵ şa’ib be-ğâyet ma’kul ü münâsibdür. Lâkin⁶ neh-rün cânib-i âharı küffâr-ı hâk-sâruñ havfından hâlî degildür. Pes muḳaddemâ ihtimâl-i ‘ubûr⁷ bizim tarafımızdan meysûr⁸ degildür.” Çün mîr-i pür-huş mezbûrlardan bu güne cevâb-ı sebûk-sengi ve bu minvâl üzre [M153^a] ‘özü-i lengi işitdiler ve maḳâm-ı i’tizârda⁹ şeref-i icâzet taleb eyleyüp eyitdiler: “Eger icâzet-i şerîf¹⁰ erzânî buyurılırsa muḳaddemâ ben geçeyin.” Anlar daḫi mîr-i şâhib-temkînün himmet-i vâlâ-menḳabetine âferîn idüp şeref-i icâzeti revâ buyurup¹¹ ‘ubûra şürû’ olunduḳda¹² ol nehr-i deryâ-mişâlden güzër yigirmi gün-de ancaḳ müyesser olup [V156^a] bî-tesvîf ü te’ḫîr Şikloş ḳurbına vuşûl bulup¹³ küffâr-ı tebeh-rûzgâra ḳarşu bî-ḫavf ü ḫaṭar mânend-i siper göḡüs gerüp nüzûl buyurmışlaridi.

Ḳıṭ‘a:^{14, 15}

کسی بگردن مقصود دست حلقه کند

که پیش تیر بلاها سپر تواند بود

بآرزو و هوس بر نیاید این معنی

بقلب آهن و با ترک سر تواند بود¹⁶

- 1 girdâb-ı pür-iztîrâbdan M N (147^{b/17}): varṭadan V (155^{b/6-7})
- 2 - M N (147^{b/18}): sühûletle V (155^{b/7})
- 3 Pes M N (147^{b/18}): - V (155^{b/8})
- 4 gönîlünde M N (147^{b/19}): nihân-hâne-i ḳabûllerinde V (155^{b/8-9})
- 5 tedbîr-i M N (148^{a/12}): fîkr-i V (155^{b/9})
- 6 Lâkin M N (148^{a/2}): Velîkin V (155^{b/10})
- 7 ‘ubûr M N (148^{a/3}): güzër V (155^{b/12})
- 8 meysûr M N (148^{a/4}): müyesser V (155^{b/12})
- 9 işitdiler ve maḳâm-ı i’tizârda M N (148^{a/6}): gûş itdükde V (155^{b/14-15})
- 10 taleb eyleyüp eyitdiler: “Eger icâzet-i şerîf M N (148^{a/7}): - V (155^{b/15})
- 11 Anlar daḫi ... buyurup M N (148^{a/8-9}): Hemân naẓar-ı himmeti rehber eyleñ.

Beyt:

دانم که ترا قوت میخوردن نیست
باری بتماشاگرى مستان آى

(“Bilirim ki sende içki içme gücü yok / Bari sarhoşları seyretmeye gel”)

Neşr: deyp V (155^{b/16-18})

- 12 olunduḳda M N (148^{a/10}): buyurduḳlarında V (155^{b/18})
- 13 Şikloş ḳurbına vuşûl bulup M N (148^{a/12}): vuşûli fermân olunan mekâna vâşıl olup V (156^{a/1-2})
- 14 **Ḳıṭ‘a** M N (148^{a/14}): - V (156^{a/3})
- 15 “Kişi arzu boynuna eliyle sarılırsa / Bela oklarının önünde siper olacağını sanır / Arzu ve hevesle ele geçmez bu mana /Ancak demirden bir yürekle ve başından vazgeçmekle elde edilir”
- 16 بود M N (148^{a/16}): باب دیده و خون جگر تواند بود: “Ancak gözyaşı ve kanlı bağlarla elde edilir”) (Derkenarda “bu mışrâ’ maḫalle münâsibdür” yazılıdır.) V (156^{a/5})

Merhûm Arslan Paşa tedbîrinde haţâ idüp bî-fermân-ı pâdişâhî Polata nâm kal'ayı muhâşara idüp ba'dehû küffâr-ı hezîmet-âşârdan firâr itmekle bir niçe [N148^b] kal'a aldurduğıdur ki rişte-i beyâna çekilmişdür.¹

'Ahd-i mezbûrda² Budin melikü'l-ümerâsı³ olan merhûm Arslan Paşa ki şecâ'at-i ğâyibesine mu'tekid ve celâdet-i pür-şâyibesine be-ġâyet müstenid olmağla şarâb-ı ğurûrdan [M153^b] lâ-ya'kıl ve evzâ'-ı ğaribesinden ğâfil olup başarı başireti perde-i⁴ ğafletle beste ve mizâc-ı saġâmet-ımtizâcî emrâz-ı aġrâzla ġasta idi. Dâmen-i aġvâli levş-i hevâyla bir mertebe âlûde ve kâlâ-yı ef'âli dest-i ġabţ u ġaţâyla bir meşâbede fersûde idi ki ġâġ mücrimân-ı lâzîmü'l-'uġûbete ihlâş-ı muġlişîne lâyıġ cezâyı sezâ görürdü⁵ ve ġâġ hüner-men-dân-ı vâcibü'r-ri'âyete erbâb-ı ġıyânetü'n [V156^b] ġıyânetine⁶ münâsib ezâyı⁷ revâ buyururdu.⁸ 'Ayn-ı i'tibârî cânib-i istihkâġ müşâhedesinden dūr olup⁹ hemvâre iştiġâl-i lehv ü ıarabı taġşîl-i kemâl-i edebden¹⁰ evlâ ve intisâb-ı nese-bi iktisâb-ı ġasebden a'lâ görürdü¹¹ ve dâyimâ¹² "Ben fülân ibn¹³ fülânın." deyü efsâr-ı istikhbârı ser-i 'ucb u pindâra urur yürürdü.¹⁴

Şi'r:¹⁵

از هنر خویش گشا سینه را

مایه ممکن نسبت دیرینه را

زنده بمرده مشو ای ناتمام

زنده ممکن مرده خود را بنام [N149^a]

از پدر مرده ملاف ای جوان

گر نه سگی چون خوشی از استخوان¹⁶

1 idüp ba'dehû ... çekilmişdür M N (148^{a/18} - 148^{b/1}): itdükden şofra küffâr-ı hezîmet-âşârdan firâr itdügüdur ki kemend-i beyân küngüre-i tibâyâ endâġte ġılınışıdur V (156^{a/6-93})

2 - M N (148^{b/2}): diyâr-ı V (156^{a/10})

3 melikü'l-ümerâsı M N (148^{b/2}): beglerbegisi V (156^{a/10})

4 perde-i M N (148^{b/6}): sebel-i V (156^{a/14})

5 görürdü M N (148^{b/11}): - V (156^{a/18})

6 ġıyânetine M: cinâyetine N (148^{b/12}) V (156^{b/1})

7 ezâyı M N (148^{b/13}): 'azâbı V (156^{b/1})

8 buyururdu M N (148^{b/13}): görüp V (156^{b/1})

9 olup M N (148^{b/14}): ve âdâb-ı ri'âyet mülâġzasından mestür idi V (156^{b/2-3})

10 âbdn M: âbdn N (148^{b/15}) / و âbdn (Derkenardadır.) V (156^{b/3})

11 görürdü M N (148^{b/16}): görüp (Öncesindeki "mezheb-i nesebi meşreb-i ġasebden terciġ idüp" ibaresinin üzeri işaretlenmiş ve yerine derkenardaki yeni ibare konulmuştur.) V (156^{b/3})

12 ve dâyimâ M N (148^{b/16}): âbâ vü ecdâd-ı mâziyyeye tevessülü ziver-i ġâlî ve pîrâye-i maġâlî idünüp V (156^{b/4-5})

13 ibn M N (148^{b/17}): bin V (156^{b/6})

14 ser-i 'ucb u pindâra urur yürürdü M N (148^{b/17-18}): başından çıkarmazdı V (156^{b/6-7})

15 **Şi'r** M N (148^{b/18}): **Nazm** V (156^{b/7})

16 Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nindir. "Kendi başarınla aç göğsünü / Eski yakınlıklarını esas alma / Ölenlerle yaşama ey aciz / Geçmişlerinin adını diriltme / Ey civan, ölen babanla öğrenme / Kemiğe sevinen bir köpek değilsen"

Neşr: Bâ-in cümle-i erbâb-ı dil ve aşhâb-ı ma'rifetden olmak da'vâsın eylerdi ve meydân-ı suhan-rânlıkda şehsüvârlık hevâsında yelerdi. [M154^a] Ammâ mezâk-ı iz'ânına keyfiyyet-i müdâm-ı kelâm-ı sihr-peyâm¹ ve neşât-ı câm-ı eş'âr-ı mu'ciz-nizâm² hayâlât-ı rekik ve endîşe-i hâm gelürdi. Ol ecilden meclisine erbâb-ı ma'ârif ve aşhâb-ı le'âyifden kimesne uğramayup "Tok yokdan ise torluk yeg." deyü bezm-i hâşşî dostân-ı piyâle ve harîfân-ı nevâle olan mefred abdâllardan tölmiş idi ve³ nesc-i kelâmı mizâcına muvâfık ve hevâsına mu'tâbık [V157^a] tarz üzere tarh idüp "Güzel şahım zâhir u bâtın kulu'nuz." Deyü kulluk çeken ışıklara sık sık eyvallahcı olmuş idi.⁴ Bezm-i hâşş ve cem'iyet-i havâşş-da şetm-i gâliz idüp bî-edebâne evzâ' iden eşhâş şıla-i bî-pâyân ve 'a'îyye-i firâvânla⁵ ihtîşâş bulurdu. Ammâ şehsüvârân-ı ma'reke-i 'irfân ve şüc'ân-ı⁶ ﴿يَوْمَ التَّمْيِ الْجَمْعَانِ﴾ haqqında hengâm-ı 'âtîfet ü neyl ve eyyâm-ı iltimâs-ı⁷ ﴿كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ﴾ de vücûh-ı 'âbise ve eyâdi-i yâbise ile [N149^b] ﴿كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ﴾⁸ mefhûmı zuhûr bulurdu.⁹

Ol dem ki pâdişâh-ı rub'-ı meskûn a'dâ-yı dîn üzerine teveccüh-i hümayûn buyurmuşlaridi, paşa-yı mezbûr daği¹⁰ i'tikâd-ı fâsidi gibi re'y-i kâsidine [M154^b] tâbî' olup¹¹ ويستعد الاستعداد mefhûmın¹² zuhûra getürüp kendüsini¹³ kâzûrât-ı haţarâta atmış idi ve bî-emr-i pâdişâhî Polata nâm harbî kal'a üzerine top çeküp gitmiş idi.¹⁴

Beyt:¹⁵

بسلطان بهر جا بلای رسد

ز نادان¹⁶ پیشوایی رسد¹⁷

1 sihr-peyâm M N (149^{a/5}): sihr-beyân ("beyân"ın üzerine "peyâm" yazılmıştır.) V (156^{b/13})

2 mu'ciz-nizâm M N (149^{a/6}): mu'ciz-nişân ("nişân"ın altına "nizâm" yazılmıştır.) V (156^{b/14})

3 - M N (149^{a/11}): hemvâre V (156^{b/19})

4 - M N (149^{a/14}): Ve (Derkenardadır.) V (157^{a/2})

5 firâvânla M N (149^{a/16}): girânla (Derkenardadır.) V (157^{a/2})

6 "İki topluluğun karşılaştığı gün, ..." (Âl-i 'İmrân, 3/155; Enfâl, 8/41)

7 "... Zahiremizi tam ölç, ..." (Yûsuf, 12/88)

8 "... Sanki yüzleri, karanlık geceden parçalarla örtülmüştür. ..." (Yûnus, 10/27)

9 zuhûr bulurdu M N (149^{b/1}): zuhûra gelürdi (Derkenardadır.) V (157^{a/2})

10 a'dâ-yı dîn ... daği M N (149^{b/2-3}): hâzretlerinin diyâr-ı a'dâ-yı dîna teveccüh-i hümayûnların gûş itdükde V (157^{a/3-4})

11 "En kötü alışkanlık istibdatdır." manasında Arapça bir ibare.

12 mefhûmın M N (149^{b/5}): maẓmûnı V (157^{a/6})

13 getürüp kendüsini M N (149^{b/5-6}): gelüp kendü nefsin V (157^{a/7})

14 idi M N (149^{b/8}): - V (157^{a/9})

15 **Beyt** M N (149^{b/8}): **Şîr** V (157^{a/9})

16 نادان M: نادانی N (149^{b/9}) V (157^{a/10})

17 - M N (149^{b/9}):

"Sultanın başına her nerede bir bela gelse / Cahilden kılavuzluk teklifi gelir"

Neşr: Hâşıl-ı kelâm¹ hadd-i hisâbdan bîrûn² hazîne-i pâdişâhiyi ma'raz-ı itlâfa ilkâ³ idüp kal'a-i mezbûreyi muhâşara itdükde şahid-i feth âyine-i zaferden yüz gösterecek mahallde "Küffâr-ı hâk-sâr asker-i⁴ bî-şumârla yetişdi ve kılâ'-ı İslâmiyye'den Tata nâm kal'a üzerine düşdi."⁵ deyü haber vâşıl olıcağ⁶ mürğ-i 'aqlı şâh-sâr-ı taşarrufdan uçdı ve asker-i⁷ idrâki ser-menzil-i tedârükden⁸ göçdi. Serâsime-vâr hayrân ü zâr olup bî-ihtiyâr râh-ı firârı tıtmış idi ve⁹ ol maqâmda âramı [V157^b] kendüye harâm idüp gitmiş idi.¹⁰ Yelân-ı asker ve merdân-ı pür-hüner olan dilirân-ı şîr-dilân mûmâ-ileyh [N150^a] paşadan bu maqûle harekât-ı cebânet-simâtı müşâhede itdüklerinde¹¹ eyitdiler ki: "Hây paşa hazretleri! Korkmañ, kâfir azdur. Bu itdügünüz¹² tedârük ne maqûle fikr-i bed [M155^a] ve ne güne endişe-i müsteb'addur bilür misiz? Bu kâr-ı düşvârûñ vahâmet-i âkıbetinden ihtirâz münâsib,¹³ belki emr-i¹⁴ vâcibdür. Zirâ şüc'ân-ı pür-hüner 'umûmen ve serân-ı asker huşuşan mânend-i küh-ı şâmiñ sâbit ü râsiñ olmağ gerekdür. Tâ ki erkân-ı dil ve evyân-ı hâtırları her bād-ı bî-bün-yâdlâ mütezil olmaya.

Kıt'a: مرد ثابت قدم آنست که از جا نرود
                                     گرچه سرگشته بود گرد زمین همچو فلک
                                     همچو سیمرخ که طوفان نبرد از جایش
                                     نه چو گنجشک که افتد بدم و باد تفک¹⁵

کسی یا رب اندر جهان
 بنادان بد عاقبت همعنان

("Olmasın kimse dünyada yâ Rab / Sonu kötü olan cahile arkadaş") V (157^{a/10})

- 1 Hâşıl-ı kelâm M N (149^{b/9}): Ve'l-hâşıl V (157^{a/11})
- 2 - M N (149^{b/10}): ve fezleke-i şumârdan efzûn V (157^{a/11-12})
- 3 ma'raz-ı itlâfa ilkâ M: ma'raz-ı itlâfa N (149^{b/10}) / telef V (157^{a/12})
- 4 - M N (149^{b/12}): hezîmet-şî'arla Tata nâm kal'ayı muhâşara itdüğü haberi istimâ' itdükde (Nereye gireceği belirtilmeden derkenarda yazılıdır.) V (157^{a/14})
- 5 yetişdi ve ... düşdi M N (149^{b/13-14}): geldi V (157^{a/15})
- 6 haber vâşıl olıcağ M N (149^{b/14}): şıyt ü şadâ-yı bî-me'âl'e gûş-ı iz'ânı mâl-â-mâl olduğda V (157^{a/15-16})
- 7 uçdı ve asker-i M N (149^{b/15}): uçdı ve kâfile-i V (157^{a/17})
- 8 tedârükden M N (149^{b/16}): taşarrufdan V (157^{a/18})
- 9 tıtmış idi ve M N (149^{b/17}): tıutup V (157^{a/19})
- 10 idüp gitmiş idi M N (149^{b/18}): eyleyicek V (157^{b/1})
- 11 - M N (150^{a/1}): cem' olup V (157^{b/4})
- 12 itdügünüz M: itdügüz N (150^{a/3}) V (157^{b/5})
- 13 münâsib M N (150^{a/5}): lâzım V (157^{b/7})
- 14 emr-i M N (150^{a/5}): - V (157^{b/8})
- 15 İbn Yemin'indir. "Sözünde duran yiğit odur ki yerinden ayrılmaz / Toprağın tozunun gökler gibi başı da dönse / Simurg gibi ki tufan yerinden oynatamaz / Serçe gibi değil ki tüfek yelinden kuyruğu üstüne düşsün"

Neşr: Bâ-huşûş ki¹ bu mertebe zahmetden sonra bu kal'ayı bırağup girdüğü-müzden ki² küffâr-ı tebeh-rüzgâr haberdâr ola,³ el-'iyâzü billâh bu aḥvâl-i hezîmet-nişânı⁴ 'asker-i İslâm'ın kuşûr-ı şânından⁵ fehm idüp şerer-i şu'le-i ihtilâl bir mertebe irtifâ' u işti'âl bula ki hezâr-sâl âb-ı tedbîrle sükût bulmak [V158^a] emr-i muḥâl olsa gerektür. Çünkü bu emr-i ḥaṭîre mübâşeret kılınmamak gerek idi. Bâri şürû' olundu, bu dâyireye vâsıl [N150^b] olıcaḡ ḥ'âr u zâr meydân-ı kâr-zârda ḥâk-sâr olmak ḡayât-ı hezâr-sâleden yegdür ve dost u düşmen miyânında gülğüne-i ḡicâbla kızarmaḡdan meydân-ı 'adû-yı dürüş-t-rûda⁶ ḡün-ı [M155^b] şehâdetle sürḡ-rû olmak yüz aḡlıḡıdır.

Şi'r: چو بازوی شمشیر داری قوی
چرا می گریزی کجا میروی
چه اندیشه داری ز شمشیر و تیر
دو سه پاره نانی دگر خورده گیر
ز ناموس نامت اگر سر به است
سر ترا ز دستار معجر به است⁷

Neşr: Ve daḡi demişlerdür ki:⁸

Şi'r: Tekâsül itseñ işe dest şunma
Demişler gelme gelme dönme dönme
İletmek isteyen işini başa
Urır taş başına⁹ başı taş

1 Bâ-huşûş ki M N (150^{a/13}): Ḥuşûşan V (157^{b/14})

2 ki M N (150^{a/14}): - V (157^{b/15})

3 ola M N (150^{a/14}): olıcaḡ V (157^{b/16})

4 hezîmet-nişânı M N (150^{a/15}): perişânı V (157^{b/16})

5 kuşûr-ı şânından M N (150^{a/13}): kemâl-i fütûr ve nihâyet-i kuşûrundan V (157^{b/17})

6 dürüş-t-rûda M N (150^{b/4}): bed-ḡûda V (158^{a/6})

7 سر ترا ز دستار M (V'de bu şiir yoktur.): N (150^{b/8})

"Kılıç gibi güçlü pazuların var / Neden kaçırıyorsun, nereye gidiyorsun / Ne endişen var kılıçtan ve oktan / İki üç parça başkasının ekmeğini yiyeni tut / Eğer baş isminin şerefinden iyi ise / Başına örtü sarıktan iyidir"

8 **Şi'r:** سر ترا ز دستار معجر به است ... چو بازوی شمشیر داری قوی

Neşr: Ve daḡi demişlerdür ki M N (150^{b/5-8}):

Kıf'a: ونحن اناس لا توسط بيننا
لنا الصدور دون العالمين او القبر
يهون علينا في المعالي نفوسنا
ومن خطب الحسناء لم يغلبها المهر

[Ebû Firâs el-Hamdânî'nindir. "Biz öyle insanlarız ki bizim için ortası yoktur / Liderlik, köşe başı bizimdir ve ölüm / Bize daha kolaydır, nefislerimiz yüksektedir / Güzele talip olana onun mehri ağır gelmez"] V (158^{a/7-9})

9 taş başına M V (158^{a/11}): taş başını N (150^{b/10})

Neşr: Ve eger muhâşara itdügümüz hişârdan ferâğat be-her-ğâl lâzım olursa¹ bâri küffâr-ı füccâr muhâşara itdüğü hişâr üzerine düşelüm ve her cânibden zünbür-veş a'dâ-yı dînün² başına üşelüm. Ola ki hişâr-ı mezbûrı 'asker-i manşûrla küffâruñ elinden ħalâş müyesser ola,³ ba'dehû re'y-i 'âlî⁴ ne cânibe teveccühi evlâ görürse şudûr u zühûr bula. Zîrâ⁵ hişâr-ı İslâmiyye'ye kapanup zebûn olan⁶ ehl-i İslâm'a⁷ 'adem-i i'ânet bî-şübhe ħıyânet ve 'adem-i⁸ diyânetden nâşîdür."

Şi'r:⁹

هر که در و طرح خیانت گریست

[N151^a] دین وی از عهد امانت بریست

سکهٔ مردم ز دیانت بود¹⁰

قلبی مردم ز خیانت بود¹¹

[M156^a] **Neşr:**¹² Ammâ paşa-yı mezbûruñ tabî'atine dârû-yı ħavf ü ħaţar nihâyet mertebede eşer itmiş idi ve¹³ aşlâ bir eĥadûñ re'y-i işâbet-nişânına nigerân olmayup tarîķ-i firârî ihtiyâr idüp gitmiş idi.

Beyt li-münşî'ihî: ¹⁴ کسی که ورزش عشقش همیشه در هوس است

نصیحت همه عالم چو باد در قفس است

Neşr: Âĥîru'l-emr muhâşara itdüğü¹⁵ hişârı ve 'asker-i cerrârı bırağup İstolni Belğrad'a geldikde¹⁶ anda maĥz-ı taķlîd ile tecdîd eyledüğü¹⁷ mescidi, "Be-her-

1 Ve eger ... olursa M N (150^{b/11-12}): - V (158^{a/11})

2 zünbür-veş a'dâ-yı dînün M N (150^{b/13-14}): a'dâ-yı dînün zünbür-veş (Derkenardadır.) V (158^{a/11})

3 küffâruñ elinden ħalâş müyesser ola M N (150^{b/15}): küffâr-ı maĥhûruñ zôr-i bâzûsından ħalâş idevüz (Derkenardadır.) V (158^{a/11})

4 re'y-i 'âlî M N (150^{b/16}): ..... râh-ı maĥşûd (Derkenardadır.) V (158^{a/11})

5 ne cânibe teveccühi evlâ görürse şudûr u zühûr bula. Zîrâ M N (150^{b/16-17}): her ne cânibe ise gidevüz (Derkenardadır.) V (158^{a/11})

6 zebûn olan M N (150^{b/17}): ħalan (Derkenardadır.) V (158^{a/11})

7 - M N (150^{b/18}): göz göre (Derkenardadır.) V (158^{a/11})

8 'adem-i M N (150^{b/18}): bî- (Derkenardadır.) V (158^{a/11})

9 **Şi'r** M N (150^{b/19}): - (Derkenardadır.) V (158^{a/11})

10 مردم M N (151^{a/1}): مردی (Derkenardadır.) V (158^{a/11})

11 "Her kimin ki fikri ħıyanetlîktir / Onun dini emanet ahdinden uzaktır / İnsanın altını diyanetten oldu / İnsanın sahtesi ħıyanetten oldu"

12 **Neşr** M N (151^{a/2}): - (Derkenardadır.) V (158^{a/11})

13 nihâyet mertebede eşer itmiş idi ve M N (151^{a/3-4}): bir mer-tebe kâr-ger olmuş idi ki V (158^{a/12-13})

14 عشق M: عشقش N (151^{a/6}) V (158^{a/15})

İkinci mısra Sa'dî-i Şîrâzî'nindir. "Kimin ki gayreti, aşkı hep hevestedir / Bütün âlemin nasihati kafesteki yel gibidir"

15 itdüğü M N (151^{a/8}): olunan V (158^{a/17})

16 İstolni Belğrad'a geldikde M: Üstürğon'a (استرغون) N (151^{a/9}) / Esterğon (استرغون) nâm ħişâra firâr itmiş idi.

گرت دولت از سر رود ناگهی

اگر شیر باشی شوی روبهی

("Devletin ansızın başından giderse / Aslansan tilki olursun") V (158^{a/18})

17 anda maĥz-ı taķlîd ile tecdîd eyledüğü M N (151^{a/9}): ve anda binâ itdüğü V (158^{a/18-19})

hâl kral-ı bed-fi'âl¹ bu ƙal'ayı dağı almamak [V158^b] ne ihtimâldür. Bârî ken-
d[ü] elimle ƙarâb ideyin.” deyüp i'tikâd-ı bî-bünyâdı gibi binâ-yı süst-esâsın
berbâd eylemiş idi. Ve ol maħallden yıkılıp ƙal'a-i Budin'e geldikte “Şimden
şonra Budin'e ĥalel geldi.” deyü 'alâ-mele'i'n-nâs² ehl-i İslâm'a kemâl-i bîm ü
hîrâs virüp “Hemân tedârükünüz görûn. Küffâr-ı đalâlet-rehber bu diyârı al-
mak muƙarrerdir.” deyü dîvâne-vâr bu gûne güftârdan ĥâlî olmazdı.

Beýt:³

گرت دولت از سر رود ناگهی
اگر شیر باشی شوی روبهی⁴

Neşr: Belî ol kimesnenün ki pehlû-yı cibilleti⁵ dîbâ-yı zîbâ-yı [N151^b] devlet-
den 'ârî ve âfitâb-ı iƙbâli mağrib-i⁶ zevâlde mütevârî ola, [M156^b] her-âyine
dest-i tedbîri dâmen-i tedârükden ƙaşır ve bârân-ı nekbet şehâb-ı felâketden⁷
mütevâtir⁸ ü mütekâtır olsa gerekdür.

Şi'r:⁹

کسی را که او کرد فیروز بخت
بماند بدو کشور و تاج و تخت
گرش خوار گیرد بماند نژد
نتاید برو آفتاب بلند¹⁰

Neşr: Vaktâki küffâr-ı cehennem-medâr¹¹ paşa-yı mezbûruñ firârından ĥa-
berdâr oldılar¹² her biri mûriken mâr ve mârîken ejder-i¹³ âteş-bâr olup kü-
leh-kûşe-i ĥurûrî [V159^a] evc-i âsmâna vâşıl ve şadâ-yı¹⁵ دیار¹⁴ لیس فی الدار غیرنا¹⁴

1 ƙral-ı bed-fi'âl M N (151^{a/10}); 'asker-i ƙral V (158^{a/19})

2 “'alâ-mele'i'n-nâs”: “herkesin önünde, herkesin huzurunda”

3 “Devletin ansızın başından giderse / Aslansan tilki olursun”

4 گرت دولت از سرود ناگهی
اگر شیر باشی شوی روبهی M N (151^{a/18}):

با چنین همت نیاید راست کار سروری
وین چنین کس در جهان هر کز نیاید برتری

(“Böyle himmetle yürütmez ağalık işi / Ve böyle bir kişi dünyada asla üstünlük bulamaz”) V (158^{b/8-9})
5 cibilleti M N (151^{a/19}); devleti V (158^{b/10})

6 - M N (151^{b/1}); nekbet ü V (158^{b/11})

7 şehâb-ı felâketden M N (151^{b/3}); ü nevâ-yib maşabb-ı maşâyibden V (158^{b/13-14})

8 متواطر M: متواتر N (151^{b/3}) V (158^{b/14})

9 Şi'r M: Nazm N (151^{b/4}) / Meşnevî V (158^{b/14})

10 Firdevsî'nin Şâh-nâme'sindendir. “Eğer o birine iyi baht verirse / Elbet ona kalır ülke, taç ve taht / Eğer onu
horlarsa yırtık elbise ile kalır / Tepedeki güneş ona parlamaz”

11 Vaktâki küffâr-ı cehennem-medâr M N (151^{b/6}); Çünkü küffâr-ı hezîmet-âşâr V (158^{b/17})

12 oldılar M N (151^{b/7}); olıcağ V (158^{b/18})

13 ejder-i M N (151^{b/8}); ejderhâ-yı V (158^{b/19})

14 غیر M: غیرنا N (151^{b/10}) V (159^{a/1})

15 “Evde (kâinata) ev sahibinden (Allah'tan) başkası yoktur.” manasındaki tasavvufî söz.

şimâh-ı Keyvân'a¹ dâhil eylemişleridi ve² şîri bîşeden nihân ve şübbân-ı vilâ-yeti reme-i ra'ıyyetden gürîzân görüp kılâ'-ı İslâmiyye'den Pespirim ve Tata ve Kestoş ve Viğan nâm kal'aları³ alup zen ü merdden bir ferd kımayup esîr-i bend ve giriftâr-ı kıyd-ı kemend kılmışlaridi.⁴

Beyt:⁵ کل امرء سوف یجزی قرضه حسنا
او سیئا و مدانا مثل ما دانا⁶

**Merhûm Arslan Paşa'nun şişe-i⁷ vücûdîsinün siyâsetle şikest⁸
olup bezm-i fenâda cür'a-i câm-ı⁹ ecel ile bî-hûş ve şarâb-ı¹⁰
ğadab-ı pâdişâhîden mest ü medhûş olduğudur.¹¹**

[N152^a] Ol dem ki şehriyâr-ı deryâ-şemâyil¹² hâzretleri mânend-i mâh-ı kâ-mil [M157^a] kaţ'-ı derecât ve tayy-ı¹³ menâzil iderek Ösek nâm kal'aya vâşıl olduklarında hemvâre çeşm-i intizârları şâh-râh-ı terakķubda çâr ve “Budın serhaddinden yarar diller gele.” deyü mutaraşsıd-ı ahbâr iken nâgâh paşa-yı mezbûruñ hayâl-i hâm ve endîşe-i nâ-tamâmı vâsıtasıyla şudûr u [V159^b] zühûr bulan kâr-ı fâhiş ve haber-i mühiş sem'-i şerîflerine vâşıl olduğda 'ulüvv-i âteş-i kahr u ğadab kânûn-ı âsmâna vâşıl ve dūd-ı kebūd-ı hayret ü zücret çeşm-i Şüreyyâ'ya dâhil olup buyurdılar ki: “Âsâyiş-i sitem-dîde-gân-ı ra'ıyyet için 'âlem-i pîrîde bu deñlü külfet ü zahmete tahammül ve ârâmiş-i

1 Keyvân'a M N (151^{b/10}): şığâr u kibâra V (159^{a/2})

2 eylemişleridi ve M N (151^{b/10-11}): idüp V (159^{a/2})

3 ve Kestoş ve Viğan nâm kal'aları M N (151^{b/13}): nâm kal'a-i benâmları V (159^{a/5})

4 kıyd-ı kemend kılmışlaridi M N (151^{b/15}): kemend eylemişleridi

Kıta:

اگر بد کنی هم تو کینر کشی
نه چشم زمانه بخواب اندرست

بر ایوانها نقش بیژن هنوز

بزدان افراسیاب اندرست

(Firdevsî'nindir. “Kötülük edersen karşılığını sen çekersin / Ne dünyanın gözü uykudadır / Köşklerde Bîjen'in nakışı hâlâ durur / Efrâsiyâb'ın zindanındadır”) V (159^{a/6-8})

5 **Beyt** M V (159^{a/9}): - N (151^{b/15})

6 Cahiliye devri Arap şairlerinden Ümeyye ibn Ebî's-Salt es-Sakaffî'nindir. “Her insan yaptığı güzel işlerin karşılığını alacaktır / Ve kötü işlerinde de, nitekim birini kötülediğinde kendi de kötülenir”

7 şişe-i M N (151^{b/17}): âbgîne-i V (159^{a/10})

8 şikest M N (151^{b/18}): şikeste V (159^{a/11})

9 câm-ı M N (151^{b/18}): - V (159^{a/11})

10 şarâb-ı M N (151^{b/19}): câm-ı V (159^{a/11})

11 - M N (151^{b/19}): ki sağâr-ı kelâm müdâm-ı ihâm u ibhâmla hem-ber kılmışdır (“müdâm-ı ihâm u ibhâm” ibaresinin üzeri çizilmiştir.) V (159^{a/12-13})

12 şehriyâr-ı deryâ-şemâyil M N (152^{a/1}): sulţân-ı gîti-sitân V (159^{a/14})

13 tayy-ı M N (152^{a/2}): seyr-i V (159^{a/15})

miḥnet-resīde-gān-ı memleket ecliyçün bu meşābede meşakḳat ü beliiyeti teḳabbül itmekden mücerred ğarāz, efrād-ı ra'iiyetden bir ferdüñ pāy-ı ḳarārı ḫār-ı āzār-ı sitem-kārlardan rencīde olmamaḳ idi. Bu ḳande ḳaldı ki ol Arslan didikleri tersān eyyām-ı hümāyün ve zamān-ı meymūnumda ḥadd ü ḫisābdan bīrūn ḫazīneyi ma'raḫ-ı itlāfa ilkā itdüğinden mā'adā ḫumā-yı ḫimāyet ve ḫavza-i şiyānetimde dāḫil olan [N152^b] ḳılā'-ı keşīru'l-intifā'ım¹ alınmasına sebeb² [M157^b] ve zu'afā-yı ra'iiyet pāy-māl-i erbāb-ı ḫalālet³ olmasına bā'ış ola. İnşā'allāhu'l-'Azīz ol bī-ḫamiyyet ü ğayrete⁴ sākī-i siyāsetim eliyle bir cām-ı muşībet-encām⁵ yandırayın ki tā rüz-ı⁶ nüşūr ḫumār-ı pūr-fütūrī rūḫ-ı bī-fütūḫından dūr olmayup bu deyr-i mükāfātda itdüğü şenā'atüñ şūret-i mükāfātın bula ve 'ālem-i⁷ 'ālemiyāna numūne-i 'ibret ve enmūzec-i⁸ ḫayret ola."⁹

[V160^a] Beyt: هر سر سبک که او ننشیند بجای خویش
از دست روزگار ببیند سزای خویش¹⁰

Neşr: Ol ḫinde emīr-i sa'adet-mesīr ḫaḳḳında ri'āyet-i pādīşāḫī ve 'ināyet-i nā-mütenāḫī zuhūra gelüp¹¹ ber-muḳtezā-yı re'y-i 'ālem-ārā¹² fermān-ı ḳazā-imzā bu üslūb üzre şudūr¹³ itmiş idi ki: "Cenāb-ı şecā'at-nişāb ve besālet-intisāb çāpūk-süvār-ı¹⁴ mizmār-ı veġā ve ḫayret-fezā-yı¹⁵ şufūf-ı şunūf-ı¹⁶ a'dā, sen ki livā-i Bosna begi olan faḫru'l-ümerāsın,¹⁷ ma'lūm ola ki senüñ ḫaḳḳuñda ri'āyet-i bī-ġāyet-i şāḫānem ve 'ināyet-i bī-nihāyet-i ḫusrevānem zuhūra ge-

1 ḳılā'-ı keşīru'l-intifā'ım M N (152^{b/1}): ḳal'a-i menī'alarım V (159^{b/13})

2 sebeb M N (152^{b/1}): - V (159^{b/13})

3 erbāb-ı ḫalālet M N (152^{b/2}): a'dā ve giriftār-ı kemend-i belā V (159^{b/13-14})

4 bī-ḫamiyyet ü ğayrete M N (152^{b/3}): bed-baḫt u bī-ġayrete V (159^{b/15})

5 cām-ı muşībet-encām M N (152^{b/4}): piyāle V (159^{b/15})

6 rüz-ı M N (152^{b/4}): rüz u V (159^{b/16})

7 'ālem-i M N (152^{b/7}): 'ālem ü V (159^{b/18})

8 enmūzec-i M V (159^{b/19}): enmūzec-i N (152^{b/7})

9 - M N (152^{b/7}):

Beyt: اضحی مسد فم الافعی با صبعه
یکفیه ما قد تلاقی منه اصبعه

("Yılanın deliğine parmağını sokana / Parmağın çektiği acı ona yeter") V (160^{a/1})

10 "Her uçarı olan ki yerinde durmaz / Kendi liyakatini dünyadan bilir"

11 Ol ḫinde ... gelüp M N (152^{b/10-11}): Pes hemān-dem V (160^{a/4})

12 - M N (152^{b/12}): emr-i 'ālī şeref-şudūr bulup V (160^{a/4-5})

13 şudūr M N (152^{b/12}): iḳtizā V (160^{a/6})

14 çāpūk-süvār-ı M N (152^{b/14}): muḳaddim-fersān-ı V (160^{a/7})

15 ḫayret-fezā-yı M N (152^{b/14}): müferriḳ-i V (160^{a/8})

16 şunūf-ı M N (152^{b/14}): - (Altta "hücum" kelimesi yazılıdır.) V (160^{a/8})

17 faḫru'l-ümerāsın M N (152^{b/15}): faḫru'l-ümerā Muşṭafā'sın V (160^{a/9})

lûp livâ-i Budin beglerbegiliginün zimâm-ı taqlîdin keff-i kifâyetüne tevkiyleydim. Ve buyurdum ki ‘asker-i cerrâr ve hizebrân-ı şîr-şikârûnla [N153^a] ılgâr idüp nâmûs-ı hezâr-[M158^a]sâle-i İslâmiyye’yi i’tikâd-ı bî-bünyâdı gibi berbâd eyleyen Arslan nâm rûbeh-i cebânet-fercâmı da‘vet idesin ve ser-i şaķâvet-maķarrını beden-i belâdet-perverinden dūr idüp mir’ât-ı kâyinâtda itdügi fesâdâtun şûret-i cezâsın gösteresin.” deyü [V160^b] emr-i ‘âlî-şân ve berât-ı sa‘âdet-nişân erzânı buyurulmuş idi.¹

Beyt li-münşi’ihî:

هر کرا اقبال توام آید از آغاز کار
بخت یار اقبال خدمتکار گردون سازکار²

Neşr: Ol dem ki mîr-i huceste-peyâm pâdişâh-ı İslâm hâzretlerinin gubâr-ı mevâkıb-i kevâkıb-şumârlarıyla dîde-i cânı rûşen idüp selâmlık recâsına üç³ yüzden ziyâde pelengîne-pûş ve⁴ âhû-süvâr ve gürgîne-külâh ve⁵ düşmen-şikâr huddâm-ı pür-ihtirâmla ve sâyir taht-ı livâlarında vâķi‘ olan sipâh-ı nuşret-intibâhla cem‘an biñ beş yüzden ziyâde şarıklı ile⁶ kerr ü ferr-i ihtîşâmı serhadd-i mübâlağaya yetişdirüp muntazır-ı kudûm-ı pâdişâhî iken Bâb-ı ‘Âlî çavuşlarından iki nefer çavuş zıkr olunan berât-ı sa‘âdet-âyâtlâ emr-i pâdişâhiyi îşâl idüp münderic⁷ olan [N153^b] müjde-i sa‘âdet-me‘âşir⁸ ve cevâhir-i zevâhir-i evâmir⁹ ma‘lûm-ı şerîfleri olmuş idi.¹⁰ Ba‘dehû ol esrârî iş‘âr ve ol güftârı [M158^b] bir ferde ihbâr itmeyüp¹¹ 12 صدورالاحرار قبورالاسرار mazmûnı zühûr bulmuş idi.¹³ Ve peyk-i vehmi ki maħrem-i esrâr-ı hayâl ve gencûr-ı hâzâyin-i ķıl ü ķâldür, bu râzdan bî-haber ve bu ķişver-i esrârdan dürr-ter itmîşleridi ve

1 “Ve mîr-i mükerrime irsâl olunan emr-i şerîfde ‘Elbette elbette Arslan Paşa’nuñ başın kesüp bâb-ı sa‘âdet-me‘âba irsâl idesin.’ deyü mîr-i şâhib-tedbir bu işe girmeye aslâ rızâ vermeyüp ‘İbtidâ ğazâmız Müslimâna olmak lâyiķ degildir.’ deyü der-i devlete ‘arz idüp ve Meħemmed Paşa hâzretlerine başķa ‘arz-ı hâl idüp ‘âķibet çâr-nâ-çâr iki nefer çavuşlar ķoşup sebep-i ķatlı olalar deyü râz âşikâr olduķda fırârı ķarârâ tebdil idüp âsitâne-i sa‘âdete yüz dutup gitdi.’ (M’de derkenardaki not)

2 “Her kimin ki şans dâ tutsa işin başında / Bahtı yâr, ikbalî hizmetkâr, dünya uğurlu olur”

3 üç M N (153^{a/12}): beş V (160^{b/6})

4 pelengîne-pûş ve M N (153^{a/13}): pelengîne-pûş-ı V (160^{b/7})

5 ve M N (153^{a/13}): - V (160^{b/7})

6 ve sâyir taht-ı ... biñ beş yüzden ziyâde şarıklı ile M (“biñ” kelimesi yazılmamıştır, “beş yüz” kelimeleri karışık yazılmıştır.) N (153^{a/14-16}): - V (160^{b/8})

7 çavuş zıkr ... münderic M N (153^{a/18-19}): çavuşla berât-ı şâhî ve emr-i pâdişâhî vâşıl olup vâķi‘ V (160^{b/10-11})

8 sa‘âdet-me‘âşir M N (153^{b/1}): sa‘âdet-me‘âşiri V (160^{b/12})

9 evâmir M N (153^{b/1}): evâmiri V (160^{b/12})

10 ma‘lûm-ı şerîfleri olmuş idi M N (153^{b/1-2}): ma‘lûm ..... (Derkenarda devamı okunmamaktadır. “idinmişler idi” olabilir.) V (160^{b/12})

11 Ba‘dehû ol ... bir ferde ihbâr itmeyüp M N (153^{b/2-3}): Maħzûn-ı hâzîne-i sîne ve medfûn-ı dil-i pür-seķine idüp V (160^{b/13-14})

12 “Hürlerin göğüsleri, sırların mezarlarıdır.” manasına gelen Arapça deyiş.

13 mazmûnı zühûr bulmuş idi M N (153^{b/4}): mazmûnını mer‘î tutmuşlarıdi (Derkenardadır.) V (160^{b/14})

ol maḥallde bir dem qarār itmeyüp bir şeb-i zengî-selebde ki zevâyib-i kevâ'ibden tîre ve erbâb-ı ğaffetüñ başār-ı başîretlerinden hîre¹ idi, cemî'² enşâr u a'vânlarıyla³ rikâb-ı devlet-me'âbı⁴ kerân idüp İstolni Belğrad [V161^a] cânibin tûtup gitmişleridi. Henüz kulle-i kuhsâr-ı rûzgârdan râyet-i şubḥ âşikâr olmamış idi. Qal'a-i mezbûreye vâsıl olduklarında ahâlî-i qal'a mevâkib-i kevâkib-şumârûñ mânend-i şihâb-ı şâķib havâlî-i hîşâra nâzil olduklarından ḥaberdâr olıcak⁵ kral-ı bed-fi'âl ḥayâl idüp baḥr-i ḥayrete talmışlar ve çeşme-i cân-ı şîrinden el yumışlaridi.⁶ Çün nesîm-i eşâr çehre-i rûzgârdan perde-i şeb-i târî dūr ve çeşme-i âfitâb dâmen-i âsmândan evsâḥ-ı zulmeti mehcûr itdi, emîr-i hîşâr paşa-yı sa'âdet-rûsûmuñ⁷ kudûmundan ḥaberdâr [N154^a] olup levâzım-ı ḥidemâta kıyâm ve vezâyif-i mühimmâta ihtimâm gösterüp⁸ [M159^a] havâlî-i qal'ayı mevâzî'-i ḥıyâm ve mevâķî'-i şî'âr-ı İslâm idüp nüzûl buyurmuşlaridi.

Ba'dehû pâdişâh-ı deryâ-nevâl ḥazretlerinüñ Arslan Paşa ḥaķķında vârid olan fermân-ı qazâ-cereyânların icrâ eylemek⁹ ḥuşûşında enâmîl-i efkârî der-kâr idüp bu minvâl üzre mektûb irsâl eylemişleridi¹⁰ ki: "Ḥâlâ bu faķîre ḥiṭâben fermân-ı 'âlî-şân-ı¹¹ sultânî şeref-vuşûl-i erzânî kılup ḥulâsa-i maзмün-ı meymûnı¹² 'Budin beglerbegisi olan Arslan Paşa cenâb-ı [V161^b] vâlâ-nişâbımdan emr-i şerîf vârid olmaķsızın Polata nâm ḥarbî qal'a üzerine tûp çeküp ḥadden bîrûn mâl-i mîrîyi itlâfdan istinkâf itmedüğü mesmû'-ı şerîfim olmuştur. Gerekdür ki mezbûr Arslan Paşa'yı¹³ da'vet idüp ba'det-teftîş üzerinde şâbit ü zâhir olan mâlî tazmîn itdüresin.' deyü buyurulmuştur. İmdi derḥâl bu ḥuşûşda ihmâl itmeyüp¹⁴ bu cânibi teşrîf idesiz."¹⁵ Ve daḥi¹⁶ Budin yeñiçerileri

1 zevâyib-i kevâ'ibden ... hîre M N (153^{b/8-9}): erbâb-ı ğaffetüñ başār-ı başîretlerinden hîre ve zevâyib-i kevâ'ibden tîre V (160^{b/17-18})

2 cemî' M N (153^{b/9}): cemî'an V (160^{b/18})

3 a'vânlarıyla M N (153^{b/9}): a'vânla V (160^{b/18})

4 devlet-me'âbı M N (153^{b/10}): hümayûnı V (160^{b/19})

5 olıcak M N (153^{b/15}): olduklarında 'asker-i V (161^{a/5})

6 baḥr-i ḥayrete ... yumışlaridi M N (153^{b/15-16}): bâb-ı qal'ayı açmaķdan ictinâb eylemişleridi V (161^{a/6-7})

7 sa'âdet-rûsûmuñ M N (153^{b/19}): sa'âdet-mevsûmuñ V (161^{a/10})

8 gösterüp M N (154^{a/2}): gösterdükde V (161^{a/12})

9 Ba'dehû pâdişâh-ı ... eylemek M N (154^{a/4-6}): Derḥâl fermân-ı pâdişâh-ı şâķib-nevâl ḥazretlerin yerine getürmek ecliğün Arslan Paşa'yı da'vet V (161^{a/14-15})

10 der-kâr idüp ... eylemişleridi M N (154^{a/6-7}): bu üslûb üzre der-kâr itmişleridi V (161^{a/16-17})

11 'âlî-şân-ı M N (154^{a/8}): qazâ-cereyân-ı V (161^{a/18})

12 şeref-vuşûl-i erzânî ... meymûnı M N (154^{a/8-9}): vârid olup maзмün-ı meymûnında V (161^{a/18})

13 Gerekdür ki mezbûr Arslan Paşa'yı M N (154^{a/14}): - V (161^{b/4})

14 itmeyüp M N (154^{a/17}): revâ buyurulmayup V (161^{b/7})

15 - M N (154^{a/18}): deyü mektûb-ı mergûbü'l-üslûb tesvîd olunmuş idi V (161^{b/8-9})

16 daḥi M N (154^{a/18}): - V (161^{b/9})

ağasına¹ “Çehre-i râzdan niķâb-ı ihtirâzı ref idüp [N154^b] ğâfil olmayasın. Paşa-yı ħile-sâz perde-i râza dem-sâz olup naĥcîr-i zamîri türktâza âġâz ider-se neferât-ı şîr-şikârla [M159^b] ĥaşerât-ı nâ-pâyidârına vücûd vormeyüp ĥâr-ı ılġarla râhını sedd ve ĥ^vâh² nâ-h^vâh girü mekânına redd eylesesin.” deyü bir cerîde³ silk-i taĥrîre keşîde kılmış idi. Ve ĥuşûş-ı mezbûruñ mübâşeretiy-çün⁴ me’mûr olan⁵ çavuşların ellerine teslim idüp maķâm-ı tenbîhde⁶ bu güne naşîhat⁷ buyurmuşlar idi ki: “Sâyir ĥavâşşuñ bu râza maĥremiyyetle ihtîşâsı olmaduġı [V162^a] ecilden ĥâlâ bu kâr-ı ĥaĥîrûñ zimâm-ı ĥuşûlini keff-i kifâyetiñüze⁸ mevkûl itmegi⁹ ma’ķûl gördüm. Gerekdür ki¹⁰ siz daġı kemâl-i ihtiyâtı serĥadd-i mübâlaġaya ol vechile yetişdiresiz ki gûş-ı nesîm-i eşĥâr ki maĥrem-i esrâr-ı ezhârdur, bu gülşen-i râzdan bir şemme reng ü bû işitmeye ve dil ki gencûr-ı ĥazâyin-i cevâhir-i esrârdur, bu râzuñ serĥadd-i izĥârına ġadem dırâz itmeye.” deyü irsâl buyurmuşlar idi.¹¹ Anlar daġı “Her ne fermân olunursa her-âyine şalâĥ-ı ĥâl-i¹² bendegânı mutażammın ve intizâm-ı aĥvâl-i çâkerânı mütekeffildür.” deyüp ol mühimmi zimmet-i himmetlerine ĥavâle itmişleridi ve rahş-ı ‘azîmete ‘inân virüp [N155^a] râh-ı maķşûdı tutup gitmişleridi. Am-mâ kâr-ı ‘âlem bu üslûb üzre sârî ve girdâr-ı benî Âdem bu minvâl üzre câridür ki miyân-ı âdemiyânda kitmân-ı esrâr ve iĥfâ-yı [M160^a] râz binâ-yı vefâ-yı ĥübân-ı tannâz gibi ĥarâb ve iksîr-i ekber ve kibrît-i aĥmer gibi nâ-yâbdur. Ve’l-ĥâşıl mezbûr çavuşlar paşa-yı mürselün-ileyhe vâşıl olduklarında şaĥîfe-i şîfatların ĥiyânet ruķûmıyla merķûm ve cerîde-i aĥvâllerin ġaddârlık rûsûmıy-

1 - M N (154^{a/18}): daġı V (161^{b/9})

2 - M: u N (154^{b/4}) V (161^{b/14})

3 - M N (154^{b/5}): daġı V (161^{b/15})

4 mübâşeretiyçün M N (154^{b/6}): mübâşeretine V (161^{b/16})

5 - M N (154^{b/7}): ġapu V (161^{b/17})

6 tenbîhde M N (154^{b/8}): naşîhatde V (161^{b/18})

7 naşîhat M N (154^{b/8}): tenbîh V (161^{b/18})

8 keff-i kifâyetiñüze M N (154^{b/10}): sizden ġayrı kimesnenüñ keff-i kifâyetine V (162^{a/1-2})

9 اتمكى M V (162^{a/2}): اتمدىكى N (154^{b/11})

10 gördüm. Gerekdür ki M N (154^{b/11}): görmedim. V (162^{a/2})

11 - M N (154^{b/16}):

Meşnevî:

چنان باید آیین کردار تو
که هیچ کس نباید با سرار تو

سکندر که با شرفیان حرب داشت
در خیمه گویند با غرب داشت

[İkinci beyit Sa’dî-i Şîrâzî’nin *Bostân*’ındandır. “Şöyle olur düşüncen ve amelin senin / Ki hiç kimse bilmez esrarın senin / Derler ki İskender doğulularla harp edecekken / Çadırının kapısını batıya doğru açtırmıştı” (*Bostan*, s. 96).] **Nesr** V (162^{a/7-10})

12 حالî M: حال N (154^{b/17}) (Satırda “fermân-berdârız deyü” ibaresinin üzeri çizilmiştir. Derkenarda, “حال” kelimesinin yarısı okunmaktadır.) V (162^{a/10})

la [V162^b] mersûm idüp cemâl-i râzdan perde-i hicâbı ref¹ itdiler ve mâcerâyı kemâ-cerâ inbâ idüp ṯarîḳ-i küfrân u¹ ğadre² gitdiler. Ve bu nice ‘uhûd u ḥuḳûḳı ser-menzil-i ‘uḳûḳa yetürdiler ve³ 4 سر جاوزالاثین شاع⁴ mefhûmın zuhûra getürdiler.

Şi‘r:⁵ شنیدستی که هر سر از دو بگذشت
باندک وقت هر زبان گشت
حکیمی گفت کان دو جز دو لب نیست
کزان سر بگذرانیدن ادب نیست⁶

Nesr: Çün bu ḥaber-i hevl-nâk ki muḳaddeme-i sipâh-ı merg ve ṯilâye-i leşker-i helâkdür, bî-çârenüñ kişver-i ḥayâlin idâre ve ceys-i şabr u ḳarârın perâkende vü âvâre idicek bir zamân tünd-bâd-ı ğumûm⁷ bünyâd-ı nihâdına hücûm itdi ve zebân-ı ḥasret ü ḥayretle eyitdi:

Beyt: دیدی چه کرد چرخ ستمکار و اخترش
[N155^b] نامش مبر چه چرخ و چه اختر چه چنبرش⁸

Nesr: Vaḳtâki⁹ bâde-i ḥayretten ifâḳat buldı,¹⁰ bu raḥne-i [M160^b] sehm-gîni sedd ve bu ḳazâ-i mübremüñ¹¹ indifâ‘ına meded talebinde efkâr-ı perişân-eṭvâr-ı der-kâr idüp eyitdi ki: “Âyâ ne cānibe gidem? Ve ‘acabâ derd-i derûn ve ḥâl-i diger-günüm [V163^a] kime taḳrîr idem?”

1 küfrân u M N (155^{a/10}): küfrân-ı V (162^{b/2})

2 عذره M: غدره N (155^{a/10}) V (162^{b/3})

3 - M N (155^{a/11}): kelâm-ı belâġat-encâm-ı V (162^{b/4})

4 Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*sindendir. “İkiye ulaşan bütün sırlar yok olur”

5 Şi‘r M V (162^{b/5}): **Nazm** N (155^{a/12})

6 - M N (155^{a/14}):

چو وحشی مرغ از بند قفس جست
دگر توان بدستان پای او بست

(“Kafesinden sıçrayan vahşi kuş gibi / Artık ellerini ve ayağını bağlamak zor gibi”) V (162^{b/8})

Molla Câmi'nindir. “Elbette iştmişindir, bir ikiye aştı mı / Az zamanda herkesin diline düşer / Bir hakîm “Bu iki, iki dudaktan başka bir şey değildir” dedi / Onun için sırrı fâş etmek edebe aykırıdır” (*Beşinci Tabt: Yûsuf ve Züleyhâ*, s. 57).

7 - M N (155^{a/18}): u hümmûm V (162^{b/12})

8 Selmân-ı Sâvecî'nin *Divân-ı Eş'âr*'ındandır. “Gördün mü ne yaptı zalim gök ve yıldızları / Adını bile anma, ne gök, ne yıldız, ne çenberini”

9 Vaḳtâki M N (155^{b/1}): Çün V (162^{b/16})

10 buldı M N (155^{b/2}): bulup V (162^{b/16})

11 مبرك M: مبرمك N (155^{b/3}) V (162^{b/17})

Beyt: بدرد دل گرفتارم دواى دل نمیدانم
دواى درد دل کاريست بس مشکل نمیدانم¹

Neşr: Âhiru'l-emr bu rāza yine kendüden ğayrı hem-rāz bulmayup gâh eyitdi ki: “Çünkü² âfitâb-ı iķbāl derece-i zevāle yetdi ve sipihr-i ğaddâr ve rûzgār-ı sitemkâr şîve-i ğadr ü intiķâmın âşikâr itdi, şavâb budur ki dâmen-i ķanâ'at ü ferâgate³ teşebbüş kılam ve tâc-ı câh u celâlî⁴ terk idüp ihtiyâr-ı ‘uzlete ṯalib ve inzivâ-yı ẖalvete rāğıb olam.”

Şi'r:⁵   از فتنه این زمانه شورانگیز
بر خیز بهر جا که توانی بگریز
ور پای گریختن نداری باری
دستی زن و در دامن خلوت آمیز⁶

Neşr:⁷ Ve gâh eyitdi ki: “Gedâlık kūşesini ki ẖaķıķatde salţanat-ı bî-zevâldür, ele getirüp bî-nâm ü nişân⁸ pā-bürehne vü ‘uryân ķalam ve rāh-ı seyāẖati ṯutup⁹ ricāl-i ğayb-mişāl dīde-i a'yāndan nihān olam.”

Şi'r:¹⁰   جمله دینار کهن تا بنو
چون گذرانست نیر زد بجو [N156^a]
مملکتی بهتر ازین ساز کن
خوشر ازین حجره درى باز کن¹¹

[M161^a] **Neşr:** Ve gâh mürġ-i efkâr-ı perişân-rûzgārı bu hevâda pervâz ve bu nevâyâ dem-sâz olup eyitdi ki: “H̱âlâ emîr-i¹² âhûr olan Ferhâd Aġa'yla ki şe-

- 1   M: درد دل کاريست بس / N (155^{b/7}) / V (163^{a/2}) دزد دل کاريست بس / Selmân-ı Sâveci'nin *Divân-ı Eş'âr*'ındandır. “Gönül derdine tutulmuşum, dermanını bilmiyorum / Gönül hastalığının ilacı iştir, çok da zor görmüyorum”
- 2   Çünkü M N (155^{b/9}): Çün V (163^{a/4})
- 3   ferâgate M N (155^{b/12}): tevekküle V (163^{a/7})
- 4   tâc-ı câh u celâlî M N (155^{b/12}): manşib u cāhı (Derkenardadır.) V (163^{a/7})
- 5   Şi'r M N (155^{b/13}): - (Derkenardadır.) V (163^{a/7})
- 6   “Kötülük yayan zamane fitnesinden / Kalk kaç nereye gidebilirsen / Ve eğer kaçacak ayağın yoksa bari / El çırp ve halvete çekil”
- 7   Neşr M N (155^{b/16}): - (Derkenardadır.) V (163^{a/7})
- 8   - M N (155^{b/17}): ve enşâr u a'vân V (163^{a/9})
- 9   ķalam ve rāh-ı siyāẖati ṯutup M: ķalam ve rāh-ı seyāẖati ṯutup N (155^{b/18}) / olup rāh-ı siyāẖete revân V (163^{a/10})
- 10   Şi'r M N (155^{b/19}): **Nazm** V (163^{a/11})
- 11   Nizâmî-i Gencevî'nindir. “Bütün dünya varlıkları en eskisinden en yenisine kadar / Bir arpaya değmez / Kendine bundan daha güzel bir ülke hazırla / Bu hücreden daha hoş bir kapı ara” (*Mahzen-i Esnâr*, s. 78, 115, 120).
- 12   emîr-i M N (156^{a/4}): mîr-i V (163^{a/16})

ref-i teḡarrüb-i pâdişâhîyle müşerrefdür, niçe demdür ki şıdk u dâd ve da'vâ-yı ittiḥâddan dem ururın. Evlâ budur ki anlaruñ şavbına şebdiz-i 'azîmete 'inân virem. Ve ümmiddür ki [V163^b] bu demde Ferhâdlık idüp cân-ı şîrini çengâl-i ḡaḡab-ı ḡusrevâniden anlaruñ şefâ'atiyle ḡurtaram.” deyü. Pes bu tedârük cümleden sezâ-vâr ve¹ meḡekk-i i'tibârında² kâmilü'l-'ayâr³ bulunup bir şeb-i târda firâr itmek üzre ḡarâr eylemiş idi.

Şi'r: درمانده بحکم قضا از قضا گریخت
زد طعنه جاهلی که فلان از قضا گریخت
چون از قضا گریز تواند کسی که بود
دست قضا عنان کش او هر کجا گریخت⁴

Nesr: Ammâ ḡâḡır-ı miḡnet-maḡâḡırına ḡuḡûr eyledi ki “Esrâr-ı firârimdan⁵ yeñiçeri ağası yâḡûd göñüllü ağası⁶ ḡaberdâr olursa neferât-ı şîr-şikârla beni giriftâr itmek muḡarrer ve mürḡ-i cân-fikârı çengâl-i âzârlarından ḡalâş ḡayr-i müyesserdür.” deyüp⁷ ol gice nefis-i Budin'den⁸ Martolos Maḡallesi nâm maḡalleye bir ḡarîḡle âteş bıraḡmış idi. Ve⁹ yeñiçeri ḡâyifesi [N156^b] ağayla¹⁰ [M161^b] ol vâḡı'a-i ḡâyilenüñ def'ine meşḡûl iken ḡuddâmından birḡaç neferi rehber idinüp 'azm-i râḡ itmişti ve tiḡ u kefen-ber-düş pâdişâh-ı Süleymân-cü-yüş semtin ḡutup gitmişti. Vaḡtâki¹¹ Ferḡâd Ağâ'nuñ şeref-i [V164^a] mülâḡât-larıyla¹² müşerref oldu, ḡuzûrlarında¹³ ḡâl-i râz-ı¹⁴ derd-i bî-şumârını bir vechi-le şerḡ eyledi ki eger seng-i ḡâre bir zerresin işitse te'şîrinden pâre pâre olaydı.

-
- 1 deyü. Pes bu tedârük cümleden sezâ-vâr ve M: bu tedârük cümleden sezâ-vâr ve N (156^{a/10}) / Pes bu tedbir V (163^{b/2})
  - 2 i'tibârında M N (156^{a/10}): zamirinde V (163^{b/3})
  - 3 - M N (156^{a/11}): ve mîzân-ı i'tibârında 'âlî-mıḡdâr V (163^{b/3})
  - 4 “Kazanın ḡükmüne ḡarşı çaresiz biri kazadan kaçtı / Ki bir cahil dedi kinaye ile 'falanca kazadan kaçtı' / Kazadan kaçabilecek kim var ki / Nereye kaçarsa kaçsın kaza eli başındadır”
  - 5 firârimdan M N (156^{a/15}): firârdan V (163^{b/9})
  - 6 yâḡûd göñüllü ağası M: - N (156^{a/15}) V (163^{b/10})
  - 7 - M N (156^{a/18}): bu 'uḡde-i ser-bestenüñ ḡallinde enâmil-i efkârı der-kâr idüp V (163^{b/12-13})
  - 8 Budin'den M N (156^{a/18}): Budin'de V (163^{b/14})
  - 9 bıraḡmış idi. Ve M N (156^{a/19}): bıraḡup V (163^{b/15})
  - 10 ağayla M N (156^{b/1}): ağayla üşüp V (163^{b/15})
  - 11 Vaḡtâki M N (156^{b/4}): Çün mezbûr V (163^{b/19})
  - 12 mülâḡât-larıyla M N (156^{b/5}): ḡidmetleriyle V (164^{a/1})
  - 13 oldu, ḡuzûrlarında M N (156^{b/5}): olduḡda ḡuzûr-ı şeriflerinde V (164^{a/1})
  - 14 râz-ı M: zâr-ı N (156^{b/5}) V (164^{a/2})

Beyt: با هر کسی که شرح دهم داستان خویش
صد داغ تازه بر دل آن ناتوان نهم¹

Nesr: Çün müşārün-ileyh ağa bu ahvâl-i pür-melâli işğâ itdi ve kânün-ı derûnı sūz-ı rıkkatle pür-harâret olup eyitdi: “İy bî-çâre! Bu seylâb-ı ızırâbuñ râhını sedd ve bu derd-i dil-sūzuñ şifâsına meded olursa vezîr-i a‘zam Mehemmed Paşa² hâzretlerinüñ cenâb-ı vâlâ-nişâblarından hâşıl olur. Ve illâ gayrı kapuda halka-küb olmak hemânâ şovuk demür dögmekdür. Pes imdi re‘y-i rezîn ve fîkr-i³ güzîn oldur ki dergâh-ı felek-iştibâhlarında çehre-i tazarru‘ı hâk-âlūd ve bâb-ı sa‘âdet-me‘âbları türâbını maḥall-i sūcūd idünüp emân-h‘âh olasin, bâşed ki ḥablü‘l-metîn-i tedbîrleriyle⁴ bu girdâb-ı [N157^a] ızırâbdan necât bulasin.”

Beyt: چو در طاس رخشنده افتاد مور
رهاننده را چاره باید نه زور⁵

Nesr: Çün hezâr ihtikâr⁶ u i‘tizârla vezîr-i a‘zam hâzretlerinüñ ḥuzûr-ı şerîfflerine vâşıl oldılar, anlar daḥi⁷ tebessüm-künân zülâl-i ḥiṭâbı zehr-ḥand-ı ‘itâbla âlûde eyleyüp buyurdılar⁸ ki: “Paşa hâzretleri, âyâ ne vechile vilâyeti hâlî koyup bu cânibe teveccüh itdünüz ve ‘acabâ bî-fermân-ı sulṭânî harbî ḳal‘aya top çeküp zât-ı cebânet-şifâtuñuñ muḳtezâsınca dâmen-i firârı yaḳalamağıla birkaç ḳal‘a-i İslâmiyye‘yi küffâ[r]-ı hâk-sâra aldırmaḳda ne ḥâtıraya ḥidmet buyurduñuz ki vahâmet-i âḳıbetin müşâhede ve şe‘âmet-i neticesin mu‘âyene idersin ve bu vâkı‘adan⁹ soñra râh-ı i‘tizâra daḥi gidersin? Henüz dil-i pür-ğıl-lünde dâ‘iyye-i necât vardır he mi? Ve ümmîdvârsun ki evḳâtuñ selâmetle geçe eyle mi?

1 “Her kime ki hayat hikâyemi açıklasam / Yüz yeni yara açarım o zavallının kalbinde”

2 Mehemmed Paşa M: - N (156^{b/13}) V (164^{a/9})

3 fîkr-i M N (156^{b/16}): tedbîr-i V (164^{a/12})

4 tedbîrleriyle M N (156^{b/19}): ser-rişte-i tedbîr-i ḳazâ-te‘şîrleriyle V (164^{a/15})

5 Nizâmî-i Gencevî’nin *Şeref-nâme* adlı eserindendir. “Yanan tasa düşen karınca / Kurtarana can borçludur”

6 ihtikâr M N (157^{a/2}): iftikâr V (164^{a/17})

7 oldılar, anlar daḥi M N (157^{a/4}): olduḳda V (164^{a/19})

8 âlûde eyleyüp buyurdılar M N (157^{a/5}): [V164^b] bir vechile âlûde itdiler ki

Beyt: فلک گریه میکرد از آن زهر خند

که پر زهر میدید جلاب قند

(“Felek ağlıyordu bu acı gülüşten / Ki bakıyordu zehir dolu gül şerbetine”)

Nesr: ve şeref-i iltifât erzânî buyurup eyitdiler V (164^{b/1-3})

9 vâkı‘adan M N (157^{a/12}): vâkı‘a-i gâ‘ileden V (164^{b/9})

Mısrâ': Sevdâ-yı hâmbı bahte fikr-i muhâli¹ girde

Nesr: İmdi ma'lûm olsun ki pâdişâh-ı dâd-güster hazretlerinin seniñ haqqında fermân-ı kazâ-cereyân-ı siyâseti bir vechile taqarrür bulmuşdur ki ihtimâl-i necât² dâyire-i imkândan³ dūr ve hâtıra-i şefâ'at⁴ serhadd-i iktidârımdan⁵ mehcûr-dur." [N157^b] Paşa-yı perişân-eṭvâr dahî sebeb-i inhîrâf-ı rûzgâr ve bâ'is-i cür'et-i küffâr [M162^b] huşûşında ba'zı muḥaddimât-ı fâside ecliyçün cevâb-ı leng ve kelimât-ı sebûk-senge âheng itdükde meḥekk-i [V165^a] ḳabûllerinde kem-'ayâr ve mîzân-ı i'tibârlarında bî-mıḳdâr bulunup buyurdılar ki, ol maḥallde⁶ peymâne-i hayâtı bâde-i siyâsetle ṭoldı ve şavlecân-ı şemşir-i bürrânla ṭop-ı seri derḥâl ḥâk-i siyâha ḡaltân oldı.

Beyt: سری کو نیامد بقیصر فرود
زخواری بخاک ره افتاده بود⁷

Nesr: Âḳıbet ser-pence-i şîr-i ecel cism-i heves-nâküni çâk itdi ve niçe ârzü-yı hâtır-ı gamm-nâki zîr-i ḥâke defn idüp gitdi.

Şi'r:⁸ چنین است آیین این کهنه کاخ
که گه بر تو تنگست گاهی فراخ⁹
بسی آرزوها که در دل بماند
بسی پای امید در گل بماند
تهی شد ز سودا دماغ بسی
بماند آتشی در چراغ کسی¹⁰
مخندید در طرف گلشن گلی¹¹
که نکرست در ماتمش بلبلی
نماند جهان جاودانی بکس
خدای جهان جاودانست بس¹²

1 muḥâl M; muḥâli N (157^{a/15}) V (164^{b/12})

2 necât M N (157^{a/18}): 'afv V (164^{b/15})

3 imkândan M N (157^{a/18}): iktidârımdan V (164^{b/15})

4 hâtıra-i şefâ'at M N (157^{a/19}): - V (164^{b/16})

5 iktidârımdan M N (157^{a/19}): imkândan be-ḡâyet V (164^{b/16})

6 maḥallde M N (157^{b/5}): meclisde V (165^{a/2})

7 "Dağ başı Kayser'e aşığı inmedi / Hakirlikten toprağa yolu düşmüştü"

8 Şi'r M N (157^{b/10}): **Nazm** V (165^{a/7})

9 M N (157^{b/11}): و گاهی V (165^{a/8})

10 M: بماند N (157^{b/13}) V (165^{a/10})

11 M: مخندید N (157^{b/14}) V (165^{a/11})

12 "Şöyledir âdeti bu eski sarayın / Bazen sana dar olur bazen ferah / Çok arzular vardır ki gönülde kalır / Çok

Vilâyet-i Budin melikü'l-ümerâlığı peygâmını¹ i'lâm ve Gölbaşı² nâm mevzî'de dernek itdükleri makâmıdır ki hıyâm-ı ibhâm³ de'âyim-i kelâm üzre vaz' olunmuşdur.

Bezm-i rûzgâr-ı zür-kâr ve hum-hâne-i sipihr-i bî-ķarârda⁴ [N158^a] dehr-i ğaddârûn [M163^a] kârı bu üslûb üzre cârîdür ki sāġar-ķeşân-ı bezm-i devlet ve cür'a-ķeşân-ı cām-ı sa'âdet olanlardan birisin her-bâr ki⁵ [V165^b] derd-i neketle ĥarâb ve mest-i medhûş-ı şarâb-ı inķılâb eyleye, derĥâl bezm-nişin-i iķbâl ve 'işret-güzin-i câh u celâl olanlardan birisin daĥi sāġar-ı şâdmânî ve şahbâ-yı kâmrâniden bir vechile ĥôş-ĥâl eyler ki na'ra-i nûş-â-nûşî ve gül-bâġ-ı cûş u ĥurûşî zemîn ü zamâna velvele ve hum-ı nîlgün-âsmâna ġulġule salsa⁶ gerekdür.

Beyt:

چنین است رسم سنجی سرای
یکی چون رود دیگر آید بجای⁷

Neşr: Ve daĥi⁸ cām-ı pür-şafâ ve müdâm-ı⁹ muşaffâsı reşk-i ĥürşid-i âsmân ve ġayret-i şerbet-i cinân olan bir encümeni ki şoĥbet şonî gibi perîşân eyleye, her-âyîne bir bezm-i şâhâne ve bir meclis-i ĥusrevâne daĥi peydâ eyler ki şadâ-yı sâz ve ġavġâ-yı mestânından Zühre-i zehrâ müteĥayyir ve pîr-i rû-şen-zamîr-i felek mütefekkir olsa gerekdür.

Beyt:¹⁰

چنین است گیتی فراز و نشیب
یکی شادمانی دیگر با نهیب¹¹

Neşr: Ol dem ki paşa-yı kâm-kâr merĥûm Arslan Paşa'nun ħengâl-i şîr-i siyâ-sete şikâr [M163^b] [N158^b] olduğundan ĥaberdâr oldılar¹² ve ħehre-i râzdan

ümit ayaġı vardır ki çamurda kalır / Aşaġı düşe sevdadan çok yüksek dimaġlar / Çoġunun çırasının ateşi yanık kalır / Gülmeyin gül bahçesinde kurumuş güle / Ki mateminde aġlamayan bülbüle / Cihan kimseye sonsuz kalmaz / Cihanın sahibi bakidir ki bu da yeter"

1 melikü'l-ümerâlığı peygâmını M N (157^{b/16}): beglerbegliği erzânî buyurulduġı peygâmı V (165^{a/13-14})

2 "İstolni Belġrad ķurbında şâyî" olup ba'dehû Göl nâm mevzî'e ķonuldu sene 974" (M'de derkenardaki not)

3 اِبْهَام M N (157^{b/18}): اِبْهَام V (165^{a/15})

4 - M N (157^{b/19}): sâķi-i V (165^{a/17})

5 birisin her-bâr ki M N (158^{a/3}): her-bâr ki birisin V (165^{a/19})

6 şalsa M N (158^{a/9}): biraķsa V (165^{b/7})

7 Firdevsî'nindir. "Bu fânî sarayın âdeti budur / Biri gider, diġeri onun yerine gelir"

8 daĥi M N (158^{a/11}): - V (165^{b/8})

9 müdâm-ı M N (158^{a/11}): şarâb-ı V (165^{b/8})

10 **Beyt** M V (165^{b/14}): **Naẓm** N (158^{a/17})

11 شادمانی دیگر M: شادمان دیگر V (158^{a/18}) / شادمان و دگر V (165^{b/14})

"Şöyledir dünya çıkışlı, inişli / Biri sevinçli, diġeri dertli"

12 olduğundan ĥaberdâr oldılar M N (158^{b/11}): olduğunı ġüş itdiler V (165^{b/16})

perde-i¹ mevânî'i dūr² ve dāmen-i maḳṣūddan ḥār-ı 'avâyıkı mehcūr buldılar, diyār-ı Budin paşalığınıñ haber-i meserret-eşerini³ ki mānend-i mürğ-i lā-mekān āşiyāne-i sīnelerinde [V166^a] pinhān⁴ eylemişleridi, derḥāl cemī' e'ālīyi dīvān-ı 'ālilerine ihzār idüp ol genc-i nihānī ḥuṣūşında erzānī buyuru-lan berāt-ı sulṭānī mānend-i şubḥ-ı şādık ufḳ-ı girībānlarından şārık olmuş idi ve ğurre-i ğarrā-yı tuğrāsından zevāyā-yı eflāk ve ḥabāyā-yı⁵ kürre-i ḥāk nūr-ı sürürla ṭolmuş idi.

Şi'r:

نامه آمد ز دیوان خدیو جم سیر
مژده اقبال می بینم درونش سر بسر
فرق جان زین مژده بر فرق رسید و و انگهی
لشکر غمرا بصحرای عدم آمد مقر⁶

Neşr: Çün bu peygām-ı sa'adet-encām mānend-i meşel-i sāyır ğāyib ü ḥāzır ve⁷ muḳīm ü müsāfir miyānında dāyir oldu, cemī' aḥbāb bāb-ı sa'adet-me'ābları-na ḥāzır ve cümle-i ümerā-yı pür-şükūh gürūh gürūh ma'raz-ı tehniyete cem' olup çehre-i 'ubūdiyyeti⁸ süde ve cebhe-i itā'ati ḥāk-i ḥuṣū'la [N159^a] ālūde itdiler ve ḥidemāt-ı tehniyeti edā idüp eyitdiler: "Her naḳd-i āmāl ki pūte-i ṭalebde ḳāl olmuş idi, şükr-i Perverdigār ki [M164^a] dāru'l-'ayār-ı rüzgārda mesbūk ve nām-ı nāmī ve ism-i sāmīnüzle çarb-ḥāne-i zuhūrda [V166^b] meskūk ḳılınmışdur.⁹ Rüzgār idi ki ābā-i 'ulvī ve ümmehāt-ı süflinüñ izdivācından bu güne nitāc-ı sa'adet-minhāc me'mül idi. ¹⁰Hālā bi-ḥamdillāhi te'ālā meşih-i re-

1 perde-i M N (158^{b/2}); gerd-i V (165^{b/17})

2 - M N (158^{b/2}); gördiler V (165^{b/17})

3 haber-i meserret-eşerini M N (158^{b/4}); müjdegānesini V (165^{b/19})

4 pinhān M N (158^{b/5}); nihān V (166^{a/1})

5 جبايای M: خبايای N (158^{b/10}) V (166^{a/5})

6 "Cem tabiatlı valinin divanından mektup geldi / Şans müjdesi görüyorum onda üst üste / O anda sevinçten can başım fırkate ulaştı / Gam leşkerim yokluk sahrasına yerleşti"

7 ğāyib ü ḥāzır ve M N (158^{b/16}); - V (166^{a/11})

8 - M N (158^{b/19}); zemīn-i ḥuṣū'a V (166^{a/15})

9 - M N (159^{a/5});

Şi'r:

امروز بخت نیک بشارت رسان ماست
اقبال را بپرده امید صد نواست
روزیست اینکه دل بهزاران دعاش جست
عهدیست اینکه جان بهزار آرزوش خواست

(Hüseyn Vâiz-i Kāşifî'nin *Ravzatü'ş-Şühedâ*'sındandır. "Bugün güzel bahtım müjde verdi / Geleceğime yüz ümit perdesi açıldı / Gün o gün ki gönül binlerce duasına kavuştu / Devir o devir ki can bin arzusuna erişti") **Neşr** V (166^{b/1-4})

10 idi M N (159^{a/7}); olunurdu V (166^{b/6})

câ mehd-i ilticâda ¹ ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ﴾ kelimâtıyla mütekellim ve bülbul-i cân ki nağme-sarây-ı gülistân-ı cihân-ı güzêrândur,

Mısrâ': اعطي القوس كف باريها ²

Neşr: nağamâtıyla müterennimdir.

Şi'r: ³ تویی از نتاج فلک یادگار ⁴
همه عالمند از تو امیدوار ⁵

شود خیل این بوم زیر و زبر
اگر تو نباشی بدین قوم سر ⁶

Neşr: Çünkim şâhid-i iğbâl mir'ât-ı rûzgârdan yüz gösterdi ve sâķi-i meserret ü şâdmânî bezm-i ferhat ü kâmrânide murâd üzre el virdi, tâ ki mürğ-i cân gül-zâr-ı ten ve şâhsâr-ı bedende âşiyân-sâz ola ve şâh-bâz-ı revân każâ-yı lâ-mekâna pervâz kıla. Mânend-i tâ'at-i hâzret-i Vâhibü'l-mevâhib zimmet-i himmetimize lâzım, belki vâcibdür ki [N159^b] [V167^a] maķâm-ı 'ubûdiyyet-de dâyim ve âsitâne-i itâ'atde kâyim olavuz."

Şi'r: ⁷ ترا بنده گانیم از جان و دل ⁸
ولی بنده گانی ز خدمت خجل ⁹
دو جادست بندیم بهر نیاز ¹⁰
یکی پیش تو دیگری در نماز

1 "..." [Onlar,] 'Hamd, bizi [mü'min] kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a mahsustur.' dediler." (Neml, 27/15)

2 "Yayı yok et, okçudan kurtul"

3 **Şi'r** M N (159^{a/11}): **Nazm** V (166^{b/10})

4 تویی M: نوی N (159^{a/11}) V (166^{b/11})

5 - M N (159^{a/12}):

توی آنکه خاقان و افراسیاب
یکی بوسدت پا دگر یک رکاب

("Sen şu hakan ve Efrâsiyâb'sın / Biri öper ayağını, diğeri üzengini") V (166^{b/12})

6 "Sensin felekten doğan yadigâr / Bütün âlem senden ümitvar / Alt üst olur bu ülkedeki toplum / Eğer bu kavmin başında olmasan"

7 **Şi'r** M: **Nazm** N (159^{b/2}) V (167^{a/2})

8 بنده گانیم M: بندگانیم N (159^{b/2}) V (167^{a/2})

9 بنده گانی M: بندگانمی N (159^{b/3}) V (167^{a/2})

10 بهر M V (167^{a/3}): - N (159^{b/3})

بود واجب و فرض بر ما دو کار
زمین بوس تو سجده کردگار¹

‘asâkir-i nuşret-me’âşirle bir münâsib maḥallde¹ dernek idesiz. Tâ ki ‘adû-yı ḥîle-sâz pây-ı tama’ların dâmen-i edebden² dırâz idüp eṭrâf-ı vilâyete türk-tâz eylemeyeler.” deyü fermân olunmuş³ idi. Ber-mukṭezâ-yı fermân-ı ‘âlî-şân mûmâ-ileyh Süleymân Paşa şâhib-i sa’âdet ḥazretleriyle İstolni Belğrad kırbında Göl nâm mevzi’de karar eylemişler idi.⁴ Ol eşnâda ber-mukṭezâ-yı tekâzâ-yı każâ⁵ mezbûr Süleymân Paşa’nuñ şahrâ-yı vücûdı sipâh-ı ecele tar ve tâb u teb-i⁶ ḥarâret-i ta’abdan kânûn-ı derûnı âteş-bâr olup mürğ-i rûḥı fezâ-yı [V168^a] lâ-mekâna ṭâyir ve âşiyâne-i ⁷﴿عِنْدَ مَلِكٍ مُتَدَرٍ﴾’de mücâvir olmuş idi.⁸

Şi’r:⁹

چنین است دستور این زال پیر¹⁰
که زهرت دهد چون چشائید شیر

جبینی نبوسید آن بی وفا
که آخر نه زد سیله بر قفا¹¹

Neşr:¹² Çün ḥazret-i paşa bu vâkı’a-i ḥayret-nümâyı¹³ dide-i ‘ibret birle temâşâ idicek bir zamân ser-i tefekkürî¹⁴ zânû-yı taḥayyüre¹⁵ ḳodılar ve ümerâ-yı ze-vî’l-iktidârlardan her birini¹⁶ divânlarına okudılar. Enâmil-i endîşe ile [N160^b] her birinüñ nabz-ı ḳâbiliyyetlerin tutup müteveffâ-yı mezbûruñ yerine ne maḳûle kimesne lâyıḳ ve şerbet-i devlet [M165^b] ne aşl şâhib-himmetüñ mizâcına muvâfıḳdur, tefekkür-i tâmm ve endîşe-i mâ-lâ-kelâm itdükden şoñra livâ-i Teke-ili¹⁷ begi olan¹⁸ Ḳara Murâd dimekle ma’rûf emîr-i sa’âdet-maḥfûfuñ

1 münâsib maḥallde M N (160^{a/3}): maḥall-i münâsibde V (167^{b/10})

2 edebden M N (160^{a/4}): cür’etden V (167^{b/12})

3 fermân olunmuş M N (160^{a/6}): fermân-ı każâ-cereyân-ı sultânî vârid olmuş V (167^{b/13-14})

4 Belğrad kırbında ... eylemişler idi M: Belğrad’da cem’ olmuşlar idi N (160^{a/8}) V (167^{b/16})

5 tekâzâ-yı każâ M N (160^{a/9}): każâ-yı verâ-yı Pâdişâh-ı ḥayşü yeşâ’ (Derkenardadır.) V (167^{b/16})

6 tâb u teb-i M N (160^{a/10}): tâb-ı teb ve V (167^{b/18})

7 “Muktedir bir hükümdarın katında, [doğruluk meclisindedirler.]” (Kamer, 54/55)

8 “Vefât-ı merḥûm Süleymân Paşa sene 974” (M’de derkenardaki not)

9 Şi’r M N (160^{a/13}): **Nazm** V (168^{a/2})

10 پیر M N (160^{a/14}): پیر V (168^{a/2})

11 نه زد M N (160^{a/15}): نزد V (168^{a/4})

“Şöyledir kanunu şu ak sakallı ihtiyarın / Ki süt içen gibi zehir içirir / Bir alın öpmeyi o vefasız / Ki sonunda kafaya tokatsız”

12 **Neşr** M V (168^{a/4}): - N (160^{a/15})

13 ḥayret-nümâyı M N (160^{a/16}): - V (168^{a/5})

14 tefekkürî M N (160^{a/17}): tedebbürî V (168^{a/6})

15 taḥayyüre M N (160^{a/18}): tefekküre V (168^{a/6})

16 birini M N (160^{a/19}): birisin V (168^{a/7})

17 Teke-ili M: Anṭaliyye N (160^{b/4}) V (168^{a/12})

18 olan M N (160^{b/4}): olup V (168^{a/12})

rûz-ı bahşını¹ sefid ve kevkeb-i tâli'ini² sa'id bulup merhûm-ı mezbûruñ yeri mîr-i müşârûn-ileyhe tevcih olunmak recâsına³ der-i devlet şavbına 'arz buyurmuşlaridi. Çün mefhûm-ı 'arîza şehriyâr-ı 'âlî-tebâr hâzretlerinüñ pây-e serîr-i gerdûn-naẓîrlerine 'arz olunduğda bî-tesvîf⁴ ü te'hîr hayyiz-i qabûlde cây-gîr olup [V168^b] vilâyet-i Karaman paşaluğının zimâm-ı taqlidini mîr-i mezbûruñ keff-i kifâyetine tevkiil buyurmuşlaridi. Paşa-yı kâm-kâr hâzretleri daħi "Âyâ mefhûm-ı 'arz i'lâm olunduğı tarz üzre mehekk-i qabûlde tamâm 'ayâr mı gele ve yâhûd âyine-i rûzgâr bir ğayrı şûret mi âşikâr ide?" deyü tûl⁵ ü dîrâz-ı efkârda iken berîd-i sa'âdet-nevîd-i şâdümânî ve beşîr-i ferhat-mesîr-i kâmrânî şâh-râh-ı ikbâlden yüz gösterüp bu müjde-i hümayûn-fâli [N161^a] hâk-pâyılarına işâl eylemiş idi. Der-i devletden bu me'mûlûñ maqbul olmasından tamâm mertebe mesrûr olup vezâyif-i şükri ma'raz-ı edâya inhâ⁶ idüp eyitdiler:

Beyt: شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا
بر منتهای همت خود کامران شدم⁷ [M166^a]

Neşr: Mezbûr Murâd Paşa daħi hâzret-i şâhib-sa'âdetün imdâdıyla âsmân-ı âmâli kûtb-ı murâd üzre dâyir ve şâh-bâz-ı câh u celâli bâl-i ikbâlle tâyir görüp derhâl pây-ı isti'calle gelüp şâhib-i sa'âdet hâzretlerinüñ enâmîl-i deryâ-şemâ-yillerin leb-i tebcille taqbil itdiler ve hezâr i'tizâr izhâr idüp⁸ eyitdiler:

Şi'r:⁹ بی لطف تو من قرار نتوانم کرد [V169^a]
احسان ترا شمار نتوانم کرد
گر بر تن من زبان شود هر مویی
یک شکر تو از هزار نتوانم کرد¹⁰

1 bahşını M: bahtını N (160^{b/6}) / bahtın V (168^{a/13})

2 tâli'ini M N (160^{b/6}): tâli'in V (168^{a/14})

3 olunmak recâsına M N (160^{b/7}): olunması için V (168^{a/15-16})

4 bî-tesvîf M N (160^{b/11}): bî-tevaqquf V (168^{a/19})

5 طول M V (168^{b/6}): دور N (160^{b/17})

6 vezâyif-i şükri ma'raz-ı edâya inhâ M N (161^{a/3}): nihâl-i şükri-i hâzret-i Vâhibül-'a'âyâyı mu'âniğ-i şâh-ı tûbâ V (168^{b/10-11})

7 Hâfız-ı Şîrâzî'nindir. "Allah'a şükür ki Hak'tan ne istediysen oldu / Himmetimin son haddine kadar muradıma eriştim" (*Hâfız Divânı*, s. 340).

8 - M N (161^{a/11}): zebân-ı huzû' ve dehân-ı huşû'la V (168^{b/19})

9 Şi'r M N (161^{a/11}): - V (169^{a/1})

10 Ebû Sa'id Ebû'l-Hayr'ındır. "Ben senin lütfun olmadan bir an karar kılamam / Senin ihsanlarını tek tek sayamam / Bedenimdeki her kıl gelse de dile / Şükürün binde birini yapamam bile"

Neşr: “Minnet Allâh’a ki mu‘âvenet-i himmet-i bî-nihâyetiñüz ve muẓâheret-i ‘inâyet-i bî-gâyetiñüzle sehm-i murâd hedef-i huşûle vâsıl ve âb-yârî-i cüd-ı şehâb-idrârîñüzla nihâl-i iķbâl meyve-i maķşûda mütevâşıldur.”

Beyt: Ben ne hâkem ki kemâl-i kereme lâyıķ olam
Kendü hâk-i ķademüñ kendü kemâl-i keremüñ

Neşr: Çünkim nev-‘arūs-ı nāmūs mınaşsa-i zuhūrda ahsen vech üzre¹ cülüs itdi, [N161^b] fi’l-hâl intizâm-ı külliyyât-ı umūr ve mu‘zamât-ı mühimmât-ı cumhūra şürü’ itdiler ve fermân-ı ‘âlî-şân-ı sulţânî muķtezâsınca dernek huşûşıyçün müşâverete mübâşeret buyurup eyitdiler: “Âyâ mevâķib-i nuş-ret-menâķıbla ne maķallde dernek itmek münâsibdür? [M166^b] Tâ ki kilâb-ı dâlâlet-niķâb mânend-i seylâb her-bâr ki² aķın itmege şitâb eyleyeler,³ ‘asker-i enbüh ve gürüh-ı küh-şükühla râhlarını sedd ve her cânibden ğubâr-ı fitneyi redd kâbil ola.” Cumhür-ı ümerâ-yı şâķib-rây⁴ merâsim-i ĥidemâta kıyâm gösterüp eyitdiler ki:⁵ “Ĥâlâ ķral-ı bed-fi‘âl [V169^b] seksen biñ mıķdâr⁶ ‘asker-i hezîmet-me‘âlle⁷ Yanıķ nâm ķal‘a ķurbında tabur ķurmışdur ve vezîri olan Ğuruf dimekle ma‘rûf mel‘ün-ı şaķâvet-maķfûf daķi altmış biñ mıķdâr küffâr-ı cehennem-medârla⁸ Ķomaran nâm ķal‘a ķurbında⁹ oturmuşdur. Pes ‘adü-yı hezîmet-sîret bu mıķdâr ‘askerle¹⁰ bi’z-zât pâdişâh-ı milk ü millet ĥazretleriyle muķârebeye niyyet itmiş ola,¹¹ şalâķ-ı ķâr ve menâfi‘-i bisyâr andadur¹² ki dernek olmaķa maķall ü münâsib ķal‘a-i¹³ Budin olmaķ lâzım, belki vâcibdür.”

-
- 1 mınaşsa-i zuhūrda ahsen vech üzre M N (161^{a/19}): ahsen vech üzre mınaşsa-i zuhūrda V (169^{a/8-9})
  - 2 dâlâlet-niķâb mânend-i seylâb her-bâr ki M N (161^{b/5-6}): dâlâlet-nişâb her-bâr ki mânend-i seylâb bir ħarafa V (169^{a/14-15})
  - 3 eyleyeler M N (161^{b/6}): eyleye V (169^{a/16})
  - 4 şâķib-rây M N (161^{b/8}): şâķib-râ V (169^{a/18})
  - 5 merâsim-i ĥidemâta kıyâm gösterüp eyitdiler ki M N (161^{b/9}): nevâbız-ı tedebbürî semt-i tefekküre getirüp eyitdiler V (169^{a/18-19})
  - 6 mıķdâr M N (161^{b/10}): mıķdârı V (169^{b/1})
  - 7 hezîmet-me‘âlle M N (161^{b/10}): pür-dâlâl V (169^{b/1})
  - 8 mıķdâr küffâr-ı cehennem-medârla M N (161^{b/13}): mıķdârı ‘asker-i hezîmet-rehberile V (169^{b/4-5})
  - 9 ķal‘a ķurbında M N (161^{b/13}): mevzi’de V (169^{b/5})
  - 10 ‘adü-yı hezîmet-sîret bu mıķdâr ‘askerle M (“bu mıķdâr ‘askerle” ibaresi derkenardadır.) N (161^{b/14}): bu mıķdâr ‘asker ile ‘adü-yı bed-sîret V (169^{b/6})
  - 11 ola M N (161^{b/16}): iken V (169^{b/8})
  - 12 menâfi‘-i bisyâr andadur M N (161^{b/16}): tedbîr-i işâbet-âķâr oldur V (169^{b/8})
  - 13 ķal‘a-i M N (161^{b/17}): maķmiyye-i V (169^{b/9})

Ammâ¹ şâhib-i sa'âdet hazretlerine bu tedbîr be-ğâyet bed ve râh-ı şavâb-dan hezâr merhale müsteb'ad [N162^a] görünüp ve² mehekk-i i'tibârlarında³ kem-'ayâr⁴ bulunup eyitdiler ki: "Hâlâ düşmen-i dil-hırâş zıkr olunan mık'dâr 'askerle hâzır baş olmak⁵ hışâr-ı üstüvâra ilticâmızı icâb eylemez. [M167^a] Belki nokta-vâr dâyre-i kâr-zârda muhkem ve çenâr-girdâr şâh-râh-ı intizârda şâbit-kadem olmamız⁶ iktizâ eyler.

Beyt:⁷

اگر رو بتاییم ازین رستخیز
دگر چون توان برد نام ستیز⁸

Neşr: [V170^a] Zîrâ eger⁹ düşmen-i bed-h'âh qal'a-i menî'ayı penâh itdügü-müzden âgâh ola, muqarrerdür ki 'asker-i İslâm'da kuşûr ve nihâyet mertebede fütür fehmi idüp her-âyine dîk-i tama'ı galeyân ve eṭrâf-ı vilâyeti talân itse gerekdür.¹⁰ Merdân-ı merd olanlara münâsib¹¹ ve şîrân-ı bîşe-i neberd kılınanlara vâcibdür ki¹² ma'reke-i kâr-zârı şehir ü bazar bilmek gerek ve qalb-i âhen-mişâl ve rüyîn-timşâli¹³ dîvâr-ı hışâr-ı üstüvâr hayâl eylemek gerek. Tâ ki nâyire-i şevket ü şalâbetleri her bârân-ı bî-sâmândan muzmaḥill ve erkân-ı dil ve eyvân-ı hâṭırları her bād-ı bî-bünyâddan mütezil olmaya.

Şî'r:¹⁴

حصار یلان مغفر و جوشن است
نه دیوار سخت و نه در آهن است¹⁵

1 Ammâ M N (161^{b/18}): - V (169^{b/10})

2 ve M N (162^{a/1}): - V (169^{b/12})

3 i'tibârlarında M N (162^{a/1}): kabûllerinde V (169^{b/12})

4 - M N (162^{a/1}): ve mîzân-ı i'tibârlarında bî-mık'dâr V (169^{b/12-13})

5 - M N (162^{a/3}): bizim V (169^{b/14})

6 olmamız M N (162^{a/5}): olmamızı V (169^{b/17})

7 "Eğer bu onurdan yüz çevirirsek / Artık mertlikten nasıl söz ederiz?"

8 اگر رو بتاییم ازین رستخیز
دگر چون توان برد نام ستیز M N (162^{a/7}):

مرد ثابت قدم آنست که از جا نرود
تا که اعدی ستیزنده بیفتد ز کمر

(İbn Yemîn'indir. "Yerinde kalan yiğit odur ki yerinden gitmez / Ta ki kırıncı düşman belden düşene dek.") V (169^{b/18-19})

9 eger M N (162^{a/7}): el-'iyâzü billâh şöyle ki V (170^{a/1})

10 - M N (162^{a/11}): Pes V (170^{a/5})

11 olanlara münâsib M N (162^{a/11}): - V (170^{a/5})

12 kılınanlara vâcibdür M: kılınanlara vâcibdür ki N (162^{a/12}) / olanlar V (170^{a/6})

13 âhen-mişâl ve rüyîn-timşâli M N (162^{a/13-14}): âhen-mişâli V (170^{a/7})

14 "Yiğidin hisarı miğfer ve zırhtır / Ne katı duvar ne demir kapıdır / Bir yere girmemelidir / Ki oradan çıkamayacaksan"

15 نه و M: N (162^{a/18}) V (170^{a/11})

بجایی نباید درون آمدن¹
که نتوان از آنجا برون آمدن²

Neşr: Bâ-huşûş ki pâdişâh-ı [N162^b] cihâd-mu'tâd³ hâzretleri⁴ Sigetvar'ı 'asâ-kir-i encüm-ta'dâdla⁵ muhâşara idüp kemer-i cihâdî miyân-ı ictihâda muhkem bend itmiş iken lâyıkh mîdur ki mânend-i zâğ u zağan [M167^b] râhat-ı ten ve âsâyiş-i⁶ beden ecliyçün derûn-ı şehîr-bende tâlib ve sarây-ı kâşr-bülende râğıb olavuz?⁷ Hâşıl-ı kelâm maqşûd u merâm oldur ki kral-ı dâlâlet-me'âle⁸ qarîb maḥallî de'âyim-i hıyâmla ârâste ve kavâyim-i şî'âr-ı İslâmîle pîrâste idüp muhârebe⁹ vü muḳâbele¹⁰ niyyetine oturalum ve mânend-i siper ol mel'un-ı dâlâlet-rehberî qarşu göğüs gerüp turalum. Şöyle ki ol ḥanâzîr-i şakâvet-pezîr¹¹ bâlâ vü zîrden türktâza âğâz ideler, inşâ'allâhu te'âlâ¹² sipâh-ı nuşret-penâh ve dilîrân-ı şarşar-iştibâhla baht-ı bed-kârları gibi rûz-ı ḥayâtların¹³ ḡubâr-ı meydân-ı¹⁴ kâr-zârdan siyâh ve gürûh-ı bî-şükûhların 'âql-ı perîşân ve şabr-ı bî-sâmânları gibi tebâh idelüm."¹⁵

1 نباید M N (162^{a/18}): نیاید V (170^{a/12})

2 - M N (162^{a/19}):

هزبریکه در قید زنجیر ماند
ز صیادی گور و نخجیر ماند

("Bir dilaver ki zincire bağı kalır / Avcılıktan geriye çukur ve av kalır") V (170^{a/13})

3 cihâd-mu'tâd M N (162^{b/1}): heft-millet V (170^{a/14})

4 - M N (162^{b/1}): devlet ü sa'âdet ve kerr ü ferr-i 'âzametle ḳal'a-i V (170^{a/14-15})

5 encüm-ta'dâdla M N (162^{b/1}): encüm-şumârla V (170^{a/15})

6 râhat-ı ten ve âsâyiş-i M N (162^{b/3-4}): âsâyiş-i ten ve râhat-ı V (170^{a/17-18})

7 - M N (162^{b/5}):

Beýt: بدن‌دان خونریز و چنگال کین [V170^b]

به از شیر شهرست شیر غرین

("Kan döken diş ve kin pençeleri / İyidir şehir aslanından çöl aslanı") **Neşr** V (170^{a/19} - 170^{b/2})

8 dâlâlet-me'âle M N (162^{b/6}): bed-fi'âle V (170^{b/2})

9 محاربه M V (170^{b/4}): محازبه N (162^{b/8})

10 muḳâbele M N (162^{b/8}): muḳâtele V (170^{b/4})

11 şakâvet-pezîr M N (162^{b/11}): dâlâlet-pezîre V (170^{b/7})

12 inşâ'allâhu te'âlâ M N (162^{b/12}): İnşâ'allâh V (170^{b/8})

13 baht-ı bed-kârları gibi rûz-ı ḥayâtların M N (162^{b/13-14}): rûz-ı ḥayâtların baht-ı bed-kârları gibi V (170^{b/9})

14 meydân-ı M N (162^{b/14}): - V (170^{b/9})

15 - M N (162^{b/15}):

Şî'r:
بکوشیم در جنگ مردانه وار
چه اندیشه از دشمن بی شمار
دل و زور و زهره بکار آوریم
جهان بر عدو تنگ و تار آوریم

(Hâtîfî'nindir. "Öyle gayret edelim savaşa yiğitler gibi / Sayısız düşmandan kaygı duymadan / Yürek, güç ve ruhumuzu ortaya koyalım / Cihanı düşmana karanlık ve dar edelim") **Neşr** V (170^{b/11-13})

Çün¹ paşa-yı² neberd-endişeden şîrân-ı hem-bişe bu tedbîr-i dil-pezir³ işitdiler⁴ ve leb-i itâ'atle zemîn-i hîdmeti bûs idüp eyitdiler:

Beýt:

ای مهر و مه نتیجه رای منیر تو
حل کرده عقدهای جهانرا ضمیر تو⁵

Nesr: “Fi'l-vâkı‘ cevâhîr-i⁶ hikmet-me’âşîr ki [N163^a] silk-i beyâna keşîde buyurulmuşdur, ezyâl-i kemâlınden ihtimâl-i rayb ve ğubâr-ı ‘ayb perde-[V171^a] nişîn-i hücre-i⁷ ğaybdur. Her fermân-ı lâzımü'l-iz’ân⁸ ki ser-çeşme-i dehândan mecrâ-yı beyâna revân buyurulmuşdur,⁹ derûn-ı dilden [M168^a] çâker ve cân u ğönûlden fermân-beriz.”¹⁰ Pes hemân-dem zîr-i livâ-i gerdûn-isti‘lâlarında olan sipâh-ı kûlzüm-iştibâha ve vilâyet-i Karaman ve livâ-i Bosna ‘askerine tenbîh ü te’kid buyurdılar ki:¹¹ “İstolni Belġrad kurbında¹² Gölbaşı dimekle ma‘rûf şahrâda ki meydân-ı emel gibi bî-kerân ve şahrâ-yı¹³ ezel gibi bî-pâyândur, dernek ideler.” Ber-muktezâ-yı fermân ‘asker-i deryâ-nişân¹⁴ ol maħallde cem‘ olup pelengân-ı kûh-ceng ve nehengân-ı âdemî-rengle bir dernek eylemişler idi ki ġâziyân-ı dilîrân ve dilîrân-ı şîr-dilâna kûh u deşt-i vilâyet mânend-i ħalvet-i ehl-i¹⁵ ‘uzlet be-ġâyet teng ve nihâyet mertebede endek olmuş idi. Ve rûy-ı zemîn sâye-bân-ı bî-pâyândan şad-hezâr âsmânla [V171^b] pür olup ve ol

1 Çün M N (162^{b/16}): Çünki V (170^{b/13})

2 - M N (162^{b/16}): şecâ‘at-pîşe ve V (170^{b/13-14})

3 3 delîl M N (162^{b/17}): دلپذیری V (170^{b/15})

4 işitdiler M N (162^{b/17}): ġûş itdiler V (170^{b/15})

5 5 عقدهای M V (170^{b/17}): عقده های N (162^{b/19})

“Ey güneş ve ay, senin aydın görüşünün sonucu / Varlığın dünyanın düğümünü çözdü”

6 - M N (162^{b/19}): zevâhîr-i V (170^{b/17})

7 hücre-i M N (163^{a/2}): ħacle-i V (171^{a/1})

8 lâzımü'l-iz’ân M N (163^{a/3}): vâcibü'l-iz’ân V (171^{a/1})

9 buyurulmuşdur M N (163^{a/4}): ola V (171^{a/2})

10 - M N (163^{a/5}):

Naẓm:

تو شمعى وما همچو پروانه جمع
كه خود را بسوزيم در پاى شمع
درين انجمن چه جوان و چه پسر
همه چاكرانند و فرمان پذير
بهر چيز فرمان دهى بنده ايم
وزين بندكى نيز شرمنده ايم

(“Sen mumsun, biz pervane gibi topluca / Ki kendimizi yakarız ışık uğruna / Bu toplumda ne genci ne çocuğu / Hep köledirler ve emir kulu / Neyi emredersen kulunuz / Ve bu kulluğumuzdan da mahcubuz”)

Nesr V (171^{a/3-7})

11 - M N (163^{a/8}): Maħrûse-i Budin ile V (171^{a/9-10})

12 kurbında M N (163^{a/8}): mâbeyninde V (171^{a/10})

13 şahrâ-yı M N (163^{a/10}): beydâ-yı V (171^{a/12})

14 deryâ-nişân M N (163^{a/11}): bî-pâyân V (171^{a/13})

15 ehl-i M N (163^{a/14}): erbâb-ı V (171^{a/17})

şahrâdan karîb ü ba'îd har-gâh-ı sefid ve esliha-i hadiddin deryâ-yı mevc-hîz ve 'ummân-ı kef-âmîze dönüp nehengân-ı rûz-ı kıtâl ve şinâverân-ı [N163^b] ceng ü cidâlden tölmiş idi.¹ Çün dernek umûrını itmâm ve cem'iyet ahvâlinde ihtimâm-ı mâ-lâ-kelâm buyurdılar, hemvâre gâziyân-ı kerrâr ve mübârizân-ı mümteni'ü'l-firâra hezârân² nevâzişler ve ser-çeşme-i cûd u 'aţâlarından envâ'-ı bahşîşler³ idüp küffâr-ı füccârdan baş getürene iki bir olmaz beşli gedügi ihsân kılınurdu. Ve dil getürenün [M168^b] niçe dil-nüvâzlıklar ile gönölün ele alup gönüllü bölüğünde kayd olunurlardı.⁴ Ve ta'n-ı sinân ve darb-ı tîg-i bürrândan mecrûh olana bahâ-yı merhem şad-hezâr dinâr u dirhem ta'yîn olunmuş idi. Ve potera⁵ kovup düşmen bozan guzâtuñ timarla ahvâlleri düzülp⁶ serdârlarına pâdişâh-ı Süleymân-haşem⁷ cânibinden tabl u 'alem alınmış idi. El-hâşıl merdân-ı merd ve şîrân-ı [V172^a] bîşe-i neberd haqqında 'inâyet-i bî-nihâyetleri bir gâyete vâsıl olmuş idi ki gâziler cân u dilden yolunda ölmege cânlar virüp ve uğrunda cân u baş oynayup gün başına 'adû-yı merg-ma'âşdan⁸ niçe yüz baş tırâş ve gönüllerinden geçen yarar diller taraş olup [N164^a] pâdişâh-ı 'âlempenâh hazretlerinin hâk-pâyılarına irsâl olunan baş dâne-i haşhâşdan evfer ve gönderdikleri dillerün küştelerinden püşteler felek-i ahzara hem-ser olmuş idi.⁹ Küffâr-ı hâk-sâr kesilen baş ve alınan dilden cân u gönülden rencide ve mâ-

1 -M N (163^{b/1}):

Şi'r:

بسی سایان بریشم طناب
که بودی نقاب رخ آفتاب
بزرگان آن محشر آیین سپاه
کشیدند تا زروء مهر و ماه
همانا یکی قلم آمد بموج
نهنگان درو جلوگر فوج

("İbrişim halatlı ne kadar da çok çadır / Ki oldu güneşin yanağına perde / O mahşer askerinin komutanları / Çektiler güneş ve ayın zirvesine / Sanki biri dalgadan deniz oldu / İçindeki timsahlar guruh guruh cilveye başladı") Nesr V (171^{b/4-8})

2 hezârân M N (163^{b/4}): hezâr V (171^{b/10})

3 bahşîşler M N (163^{b/5}): bahşâyîşler V (171^{b/11})

4 olunurlardı M: olunurdu N (163^{b/8}) V (171^{b/14})

5 potera: (Hrvatça: potjera) takip, akın.

6 ahvâlleri düzülp M N (163^{b/12}): ahvâllerin düzüp V (171^{b/18})

7 Süleymân-haşem M N (163^{b/13}): Cem-haşem V (171^{b/19})

8 merg-ma'âşdan M N (163^{b/18}): dil-hırâşdan V (172^{a/4})

9 - M N (164^{a/4}):

Şi'r:

ز سرها که افتاده بر خاک راه
سر از خاک بر کرده یک حشر کاه
ز کشته فتاده هزار انجمن
نه تابوت نی نوحه گر نی کفن

("Başların yolu ki toprağa düşse / Topraktan bir saman böceği baş kaldırır / Öleden düşmüş bin encümen / Ne tabut, ne ağıtçı, ne kefen") Nesr V (172^{a/9-12})

nend-i kevr ü naḥcîr meydân-ı şîr-girlerden remîde olup biñde birinüñ şürete gelecek yüzleri ḳalmayup ḡāziyân-ı rûz-ı veḡānuñ ‘arbedesinden her biri bir küşede mâtem-zede ve ber-feḥvâ-yı maḡzâ-yı [M169^a] ﴿كَانَهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ فَرَّتْ﴾¹ perākende vü âvâre² olmuşlaridi. Ḥattâ birkaç def’a ḳral-ı bed-fi‘âle: “Eger zât-ı cebānet-simātuñda bir mıkḍâr şân ve ḡayret ü ḡamiyyetden zerre deñlü nişân var ise gelesin ve meydân-ı kâr-zârda ta’n u ḍarb ve âyîn-i ḡarb nice olur göresin. Ve eger efsâr-ı istikbârı ser-i pindâra urup benim ayaḡıma gelmekden ‘âr iderseñ, ol ḳadar göñül alçaḳlığı idüp hizebrân-ı düşmen-şikârla senüñ ayaḡuñıa varmaḳ muḳarrerdür. Eriseñ ṭaburuñdan çıkup merdâne meydâna gelesin [N164^b] ve illâ şimden şoñra ḥaddüñden ziyâde ḡareket idüp çizgiden ṭaşra çıkmayasın.” deyü ḡaber irsâl eylemişleridi.³ Egerçi küffâr-ı ḍalâlet-simâ birkaç gün meydânı tenhâ ve ma’reke-i merdânı⁴ bî-ḡavḡâ bulup vilâyet-i pâdişâhı [V172^b] her rûbâh-ı bî-intibâhuñ şayd-ḡâhı zann idüp geh ü bî-ḡâh mânend-i zâḡ u zaḡan⁵ hevâ-yı fâsidlerinde⁶ pervâz ve mürḡ-i ḡareme mihleb-i ta’arruz ve minḳâr-ı te’ezzîyi dırâz itmişleridi, ammâ çengâl-i ḡaḍab-ı şâhîn ve dendân-ı kîn-i dilîrân-ı şîr-âyînden ḡaberdâr olıcaḳ ber-muḳtezâ-yı feḥvâ-yı ﴿جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ﴾⁷ [M169^b] çâh-ı ḡumûle dâḡil ve tîh-i inzi-vâya nâzil olmuşlaridi.

Nazm:⁸

نخورده غزالی که سیلی شیر
کند جلو در صیدگاهش دلیر
نه دیده غرابی که چنگال باز
خرامد سوی آشیانش بناز
کسی کو نکرده ز دریا گذر
ندارد ز طوفان دریا خبر⁹

1 “Onlar sanki aslandan kaçan yaban eşekleridirler.” (Müddessir, 74/50-51)

2 perākende vü âvâre M N (164^{a/10}): âvâre vü perākende V (172^{a/17})

3 Ḥattâ birkaç ... eylemişleridi M N (164^{a/11} - 164^{b/2}): - V (172^{a/18})

4 ma’reke-i merdânı M N (164^{b/3}): ma’rekeyi V (172^{a/19})

5 geh ü bî-ḡâh mânend-i zâḡ u zaḡan M N (164^{b/5-6}): ḡâhî zaḡan-vâr V (172^{b/2})

6 fâsidlerinde M N (164^{b/6}): fâsid ve feẓâ-yı re’y-i kâsidlerinde V (172^{b/2-3})

7 “[De ki:] Hak geldi, batıl yok oldu. ...” (İsrâ, 17/81) (Âyet-i kerime “إِذَا” ile deḡil “وَقُلْ” ile başlamaktadır.)

8 Nazm M V (172^{b/7}): Şîr N (164^{b/11})

9 “Aslan pençesi yemeyen geyik / Cesurca cilve yapar avlaḡında / Şahin pençesi görmeyen karga / Süzülür yuvasına doḡru nazla / Kişi ki geçmemişse deryadan / Haberi olmaz denizin fırtinasından”

**Merhûm-ı mağfûr Sulţân Süleymân hazretlerinin mürğ-i rûh-ı
pür-fütûhları¹ Sigetvar Muḥâşarası'nda 'âlem-i bālāya pervâz idüp²
Sulţân Selim Hân taht-ı Süleymânî'de³ cülûs itdükden sonra hazret-i
paşa-yı kâm-kâr mahmiyye-i Budin'de karar itdükleridir.⁴**

Bu rûzgâr-ı zûr-kâr ve ḥum-ḥâne-i sipihr-i gaddârda [N165^a] bir merdûn sāğar-ı ḥālî⁵ bâde-i câh u celâlle mâlî olmaz ki 'âkıbet şarâb-ı zevâl ve bâde-i intikâlle mest olup peymâne-i ḥayâtı cür'a-i taḳallübâtla ṭolmaya⁶ ve bir ferdûn gülîstân-ı âmâlî nesîm-i kemâl ve şebnem-i iḳbâlle ser-sebz ü ḥurrem olup kemâlin bulmaz ki âḫîru'l-emr tünd-bâd-ı ḥazân-ı aḫzânla pejmürde ve şarşar-ı ḳahr-ı rûzgâr-ı bî-emânla efsürde olmaya.

Şi'r:

چنین است دستور چرخ کهن
که چون سر بر آری بر آرد زین
درین لاجوردی سرای دودر
ز دنبال مطرب رسد نوحه گر⁷

[M170^a] **Neşr:** Ol dem ki merhûm-ı mağfûr⁸ Sulţân Süleymân-ı gîtî-sitân hazretleri 'asker-i encüm-şumârla hâle-vâr ḳal'a-i Sigetvar'ı idâre⁹ itmiş idi, meşîyyet-i Sübhânî ve irâdet-i Raḥmânî ol dirâht-ı bâğ-ı salţanatuñ berg-i ḥayâtları bâd-ı ḥazân-ı fenâyla rîzân ve ṭâyir-i rûḥ-ı pür-fütûhları âşîyân-ı fenâ-nişân-ı dünyâdan nişîmen-i encümen-i 'uḳbâya gürîzân olmağa müte'alîlik olup teşhîr-i memâlik-i rûy-ı zemînden ferâğat eyleyüp şâh-bâz-ı himmet-i ḥümâyûnları şîkâr-ı raḥmet-i Rabbü'l-'âlemîn içün şavb-ı fezâ-yı Firdevs-i berîne gitmiş idi ve¹⁰ sermâye-i rûḥ¹¹ ki [N165^b] bî-rayb ü meyn hazret-i

1 hazretlerinin mürğ-i rûh-ı pür-fütûhları M N (164^{b/15}): -'aleyhi'r-raḥmetü ve'r-rıdvân- hazretleri ḳal'a-i V (172^{b/11-12})

2 'âlem-i bālāya pervâz idüp M N (164^{b/16}): vefât idüp merhûm V (172^{b/12})

3 Süleymânî'de M N (164^{b/17}): 'Oşmâniyân'da V (172^{b/13})

4 - M N (164^{b/18}): ki nebât-ı şîrîn-ḥarekât-ı aḳlâm vişâḥ-ı izâḥla ziver-i tâmm bulmuşdur V (172^{b/14-15})

5 - M N (165^{a/1}): ve peymâne-i me'âlî V (172^{b/17})

6 peymâne-i ḥayâtı ... ṭolmaya M N (165^{a/3}): cür'a-mişâl râh-ı üftâd pây-mâl olmaya V (172^{b/19} - 173^{a/1})

7 "Şöyledir kanunu bu eski çarkın / Ki başını kaldırsan çıkarır bundan / Bu iki kapılı mavi saray / Şarkıcının peşinden ağıtçı gelir"

8 merhûm-ı mağfûr M N (165^{a/10}): merhûm V (173^{a/7})

9 idâre M N (165^{a/12}): ihâṭa V (173^{a/9})

10 meşîyyet-i Sübhânî ... idi ve M N (165^{a/12-19}): ve şadâ-yı ṭop-ı gerdün-küb ve ḡavḡâ-yı ḥurûş-ı cüyûş-ı pür-âşûbdan ser-i bed-ḥ'âhdan mürğ-i dâniş ü intibâḥ gitmiş idi. 'Âkıbet tünd-bâd-ı şeyḫüḥet-i gülîstân-ı 'îş ü 'işretlerin bî-berg ü nevâ ve jengâr-ı âzâr-ı rûzgâr âyine-i ḥayâtların bî-şafâ idüp V (173^{a/9-14})

11 rûḥ M N (165^{a/19}): rûḥ-ı pür-fütûḥ V (173^{a/14})

Hayy-i ber-devāma deyndür, zamân-ı edâ ve ecel-i mu'ayyene yetmiş idi.¹ Şehr-bend-i vücūd-ı şeriflerin² sipâh-ı emrâz³ idâre ve hışâr-ı üstüvâr-ı hayât-ların leşker-i merg muhâşara idüp [V173^b] kal'a-i bedenleri⁴ alınmış idi ve mânend-i mühr-i Süleymân, Ehrimen-i zamân-ı bî-emân elinde güm kılinmış idi.⁵ Bu esrâr-ı nihân⁶ ve bu mâtem-i kıyâmet-nişâni, vezîr-i Âşaf-rây-ı Siken-der-ârâ⁷ Mehemmed Paşa hâzretleri ki devâ-yı rây-ı 'âlem-ârâsı ıslâh-ı mizâc-ı 'âleme dârû-yı nâfi' ve esâs-ı bedî'u'l-kıyâs-ı tedbîr-i kazâ-te'sîri Ye'cûc-i fitne vü fesâda sedd-i sedid vâkı' olmuşdur,⁸ [M170^b] hûsn-i tedbîr ve re'y-i dil-pezi-rile serâ-perde-i ihfâda mestûr idüp pâdişâh-ı Ferîdûn-meniş-i Sikender-dâniş⁹ ve şehin-şâh-ı Nûşîrevân-şân-ı Kayşar-bîniş, vâriş-i taht ü tâc, hûlâşa-i nitâc,

1 - M N (165^{b/2}):

Beyt:

جوانی و پیری بهارست ودی
نه آن دی که باشد بهارش ز پی

(Selmân-ı Sâvecî'nin *Firâk-nâmê*'sindendir.)

Nesr: Ve V (173^{a/16-18})

2 vücūd-ı şeriflerin M N (165^{b/2-3}): vücûdların V (173^{a/18})

3 emrâz M N (165^{b/3}): ecel V (173^{a/18})

4 bedenleri M N (165^{b/4}): bedeni V (173^{b/1})

5 - M N (165^{b/6}):

Nazm:

شبیبه قهرمان سان رستم خصال
به بین ای برادر چه بودش مال
چو زین دارششدر برون برد رخت
نبودش بجز دار تابود تخت
ز من بشنو این پند آموزگار
مکن تکیه بر گردش روزگار
که این منزل درد و جای غمست
در این دامگه شادمانی کم است
هران پاره خشتی که بر منظرست
سر کیقبادی و اسکندرست

بجز خون شاهان درین طشت نیست

بجز خاک خوبان درین دشت [نیست]

("Kahraman'a benzeyen, Rüstem tabiatlı / Bak ey kardeşim nedir meali / Çünkü bu altı kapılı dünyadan çıkarsa yatağın / Tabuttan başka ona yatak olmaz / Benden duy bu eğitici öğüdü / Güvenme bu dünyanın dönüşüne / Ki bu dert evi ve gamın yeridir / Bu tuzaklıkta mutluluk azdır / Her kerpiç parçası ki o anıtlardadır / Keykubad ve İskender'in sırrıdır / Bu tasta şahların kanından başka bir şey yoktur / Bu çölde de iyilerin toprağından başka bir şey yoktur")

Pes V (173^{b/2-9})

6 nihân M N (165^{b/6}): mübhemi V (173^{b/9})

7 kıyâmet-nişâni, vezîr-i Âşaf-rây-ı Sikender-ârâ M: kıyâmet-nişâni, vezîr-i Âşaf-râ vü Sikender-ârâ N (165^{b/7-8}) / kıyâmet-tev'emi mihr-i sipihr-i mahâmid ü mekârim, şadr-ı şudûr-ı لَمْ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ("... hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. ..." Mâide 5/54) temîme-i vişâh-ı umûr-ı cumhûr-ı ümem, yetîme-i kılâde-i icrâ-yı ahkâm-ı Şer'-i mükerrem, müşîr-i eflham, vezîr-i a'zam V (173^{b/9-12})

8 ki devâ-yı rây-ı ... olmuşdur M N (165^{b/8-11}): - V (173^{b/13})

9 Sikender-dâniş M N (165^{b/13}): İskender-dâniş V (173^{b/15})

selâtin-i melâ'ik-minhâc¹ merhûm Sultân Selim Hân² hazretleri mesâfe-i çihil rûzeden mu'asker-i hümayûn ve ordu-yı sa'âdet-[V174^a]mağrûna vâsıl olunca kemâ-kân dâd ü dehş ve re'y-i bînişle kal'a-i Sigetvar'ı ki kıdem ü aşâlet ve istihkâm-ı metânetde kürre-i zemîn gibi muhkem ve burûc-ı âsmânla [N166^a]tev'emdür, kayd-ı teshîre çeküp bir mertebe şehâmet³ ü mehâbet ve pîş ü pesde olan 'asâkiri hıfz u hırâsetde bir meşâbede kifâyet izhâr eylemişler idi ki 'aql-ı pîr ki hulâşa-i te'sîr ve te'sîr-i⁴ felek-i müstedîrdür, bu tedbir-i dil-pezîrden vâlih⁵ ü hayrân, vâdî-i hacletde ser-gerdân olmuştur.⁶

Şi'r:⁷

شهان جهانرا نباشد كزير⁸

زجمع دليران و دانا وزير

دليران بشمشير كيرند جاي

نگه داردش مرد دانا براي⁹

چو نادان شود نايب پادشاه¹⁰

شود ملك ويران و لشكر تبا¹¹

Neşr: Çün Sultân Selim Hân-ı kâm-kâr taht-ı Süleymânî'de karar itmişleridi ve erkân-ı devlet ve 'asâkir-i şâhib-nuşretle [M171^a] mağarr-ı muğarrer-i sultânî ve pây-ı taht-ı Âl-i 'Osmânî olan mahmiyye-i Kostonîniyye'ye gitmiş-

1 melâ'ik-minhâc M N (165^{b/15}): felek-rifat ve melek-minhâc V (173^{b/17})

2 - M N (165^{b/15}): -*aleyhi rahmetü'l-ğufrân*- ("Allah'ın rahmeti ve mağfîreti ona olsun.") V (173^{b/18})

3 şehâmet M N (166^{a/1}): celâdet V (174^{a/5})

4 te'sîr-i M N (166^{a/4}): te'eşşür-i V (174^{a/7})

5 vâlih M N (166^{a/5}): hâyim V (174^{a/8})

6 "Kırk gün mevt-i sultânîyye hıfz olunup aślâ bir ferd fevtine muṭṭalı' olmayup girü kemâ-kân divân idüp 'Bugün pâdişâh eyü olmuştur. İnşâ'allâh yarın ..... çıkmak vâriddür.' deyü ba'zı kimesnelere ..... ve ba'zısına sancaqlar virüp ..... ta'mir idüp ve ta'cil-i câmi' ..... binâ itdürüp 'Devletlü pâdişâh ..... Süleymân bunda Cum'a kılmayınca .....' deyü dürlü dürlü tedârukler idüp tâ ki Sultân Selim Hân Belgrad'a gelince. 'Âkıbet şiddet-i şitâ karib olmağın 'Sefer zamânı tamâm oldı.' deyü 'askere nidâ idüp kemâ-kân yüz suyla her kişi muṭṭı' u munḳâd olup Ösek nâm hîşâra vardiḳda izhâr-ı mevt idüp cümle 'asker haberdâr olup siyâh-püş ve fiğân idüp 'Âh vâh!' deyü cümle 'asker mâteme girüp Belgrad'a varınca anda Sultân Selim Hân'ı bulup 'Taht mübârek!' deyüp dest-büs idüp 'âdet-i kânûn üzre cümle 'askere bahşîşler idüp İslâmbol yolın dutup revân oldılar. Şâhib-i şadâret paşa hazretleri Künâr serḫaddinde yalnız kalup bir yaña şitâ şiddeti bir yaña kâfir havfı bir ay mîḳdârı ol maḳâmda muḳim olup 'âkıbet küffâr-ı hezimet-şî'âr bu gayreti görüp fırârî qarâra tebdil idüp 'askerin ḳaldurup geldügi yerden gidüp şâhib-i şadâret hazretleri 'El-ḫamdü lillâh!' deyü Budun şehrine 'azîmet idüp kış daḫi irişi." (M'de derkenardaki not)

7 Şi'r M N (166^{a/6}): **Nazm** V (174^{a/9})

8 كزير M: كزير N (166^{a/6}) V (174^{a/10})

9 داردش M: داردش N (166^{a/8}) V (174^{a/11})

10 پادشاه M: شهریار N (166^{a/8}) V (174^{a/12})

11 "Dünya şahlarına nasip olmaz / Yiğitler ve bilge vezirin bir araya gelmesi / Yiğitler kılıçla kazanırlar / Bilge adam akılla bunları tutar / Eğer padişahın yardımcısı cahil olursa / Ülke viran olur, asker de perişan"

leridi,¹ hâzret-i şâhib-sa'âdet Muştâfâ² Paşa-yı Hâtem-ıynet [V174^b] ve Bermekî-şâşlet taht-ı eyâletlerinde vâkı' olan 'asâkir-i nuşret-menķabetle küffâr-ı hezîmet-şî'âr aldugı Kestoş ve Viğan nâm ķal'alar üzerine hücum idüp şaŗvet-i heybet-i merdân-ı şecâ'at-ıtibâ'-ı nuşret-iltimâ'dan ber-fehvâ-yı zafer-nümâ-yı³ ۞تَرْهَبُونَ بِهِ عَدُوُّ اللَّهِ وَعَدُوُّكُمْ۞ başâr-ı başîret-i küffâr hıavf ü hayretten hîre ve rûz-ı bî-fîrûz-ı füccâr [N166^b] duhân-ı sehm ü hirâsdan tîre olup bî-meşakķat ü mücâhede ân-ı vâhîde varmadın meşîyyet-i hâzret-i Hâlîķ hîşâreyn-i mezbûreynüñ teshîrine müte'allîķ olup mezbûr Kestoş'a kemâ-kân neferât tedârûk olunup ğâyet maķall ü münâsib yerde vâkı' olmağın ibķâ eylemişleridi. Ammâ merķûm Viğan küffâr-ı hâķ-sâra ķarîb olup şıyânetde kemâl-i 'usret ve ibķâsı daħi bî-menfa'at olmağın cüyüş-ı şarşar-cüş ve deryâ-hurûşla der ü dîvârı⁴ ۞كَالْعَيْنِ الْمُنْفُوشِ۞ târ-mâr olmuş idi ve şabr u ķarâr-ı 'aşîķ-ı şeydâ ve dehân-ı meh-rûyan-ı ğarrâ gibi ân-ı vâhîdde⁵ ۞لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا۞ (كان) de-recesin bulmuş idi. Ol maķallden⁶ rikâb-ı devlet-[M171^b]intisâbı⁷ kerân idüp maķmiyye-i Budin'e revân olup⁸ şeh-per-i luţf⁹ ü 'âţîfetle mefârîķ-ı hâlâyîķa sâye şalup âşîyâne-i sa'âdet-nişânlarında¹⁰ ķonmuşlaridi. Henüz mânend-i bedr-i münîr cebînleri ğerd-i râhdan yunmadın ve ser-i huzûrları ğirde-bâliš-i âsâyişe ķonmadın¹¹ aķvâl-i nizâm ve umûr-ı intizâmda ihtimâm-ı mâ-lâ-kelâm izhâr idüp hâķimâne aķvâl-i memleketi yokladılar [N167^a] ve eşâbî'-i endîşe birle¹²

1 - M N (166^{a/12}):

Naẓm:

چو مرگ افکند افسری از سری
نهد آسمان بر سر دیگری
همانست این زال زیا نقاب
که در قید جسم بود و افراسیاب

("Eğer ölüm düşürürse tacı bir baştan / Koyar gökler bir başkasının başına / Şudur o güzel peçeli ihtiyar / Ki Efrasiyab'ın cisim kaydında var") **Neşr** V (174^{a/16-19})

2 Muştâfâ M N (166^{a/13}): - V (174^{a/19})

3 "... Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı [ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları] korkutursunuz. ..." ۞تَرْهَبُونَ۞ yerine تَرْهَبُونَ yazılmıştır.) (Enfâl, 8/60)

4 "[Dağlar da] atılmış renkli yünler gibi olacaktır." (Kârî'a, 101/5)

5 "İnsan (henüz) anılır bir şey değîlken (yaratılmamışken) ..." (İnsân, 76/1)

6 taht-ı eyâletlerinde vâkı' olan 'asâkir-i ... şaŗvet-i heybet-i ... mezbûr Kestoş'a ... şıyânetde kemâl-i ... maķallden ("صطوت" kelimesi "صدوت" şeklinde yazılmıştır.) M ("صطوت", "کستوشی" ve "صیانتده" kelimeleri "صدوت", "کستوشه" ve "صیانتده" şeklinde yazılmıştır.) N (166^{a/14} - 166^{b/12}): daħi şâd ü hurrem cemî' hayl ü haşemle V (174^{b/1})

7 devlet-intisâbı M N (166^{b/12}): sa'âdet-intisâbı V (174^{b/2})

8 olup M N (166^{b/13}): olmuşlar idi ve V (174^{b/3})

9 luţf M N (166^{b/14}): re'fet V (174^{b/3})

10 sa'âdet-nişânlarında M N (166^{b/15}): devlet-nişânlarında V (174^{b/4-5})

11 ve ser-i huzûrları ğirde-bâliš-i âsâyişe ķonmadın M N (166^{b/17}): ve mürġ-i hâţırları âşîyâne-i âsâyişe ķonmadın (Bu ibarenin üzeri işaretlenmiş ve M'deki ibare derkenara yazılmıştır.) V (174^{b/6-7})

12 birle M N (167^{a/1}): ve enâmîl-i hikmet-pîşe ile V (174^{b/9-10})

nabz-ı vilâyeti tıttılar. Gördiler ki mizâc-ı ra'yyet a'râz-ı hâdiseden muhtell ve tabî'at-i ehl-i vilâyet emrâz-ı 'aķâyid-i fasid[e] ile¹ mu'tell olmuş ve dâr u diyâr ışıklar tekyesi gibi ehl-i bid'at ve erbâb-ı dâlâletden tölmiş, miyân-ı a'yânda ser-rişte-i icmâ'-ı ümmet ve ħablü'l-metîn-i millet-i ħâzret-i Şâĥib-i Şerî'at inķitâ'a yüz tıtmış. Ve her diyârdan kaçuķ düşmeni ışıqlaruñ kudûmundan ve eķrâf u eknâfdan kevr-i bengî ehl-i dâlâl abdâllaruñ hücûmından büzürg ü küçek tarîķ-i istiķâmetden münfekk olup sebîl-i saķâmete meyl itmiş.

Şi'r [V175^a] li-münşî'ihî:²

Kimi âlûde mest ve kimi 'uryân
Kimi esrârile ħelvâda ħayrân
Fücûr âlâyışile hep mülevves
Ķamu murdâr u nâ-pâk ü muĥannes
Velâyetden dem urır her birisi
Velî murdâr³ ölisi dirisi

[M172^a]

Neşr: Çün ħâzret-i paşa bu aĥvâl-i ġarîbeyi temâşâ itdiler ve a'yân-ı vilâyetden bu aĥvâl-i bu'l-'acebûñ sebebinden su'al idüp eyitdiler: “Acabâ bu tâyife-i zemîme-şifâta bu mertebe i'tibâr ü iltifât neden nâşî olmuşdur? Ve âyâ 'aķâyid-i fâside ve âyîn-i [N167^b] kâside miyân-ı ħalâyıkda râyic ü fâyiķ olmaġla nâsuñ umûr-ı ma'âşî kaç bu deñlü⁴ telâşî bulmuşdur?”

Beyt:⁵ Perîşândur niçün aĥvâl-i merdüm
Ķamusınuñ neden ser-riştesi ġüm

Neşr: Müstemi'-i kelâm olanlar daĥi veżâyif-i du'âya kıyâm gösterüp eyitdiler ki: “İy paşa-yı mükerrem! Aĥd-i meymûnuñuzdan muķaddem mişe-zâr-ı vilâyete vâlî olan merĥûm Arslan Paşa fe-ĥâşâ⁶ şümme ĥâşâ denes-i ĥabţ u ĥaţâ ve levş-i münker ü faĥşâyla dâmen-i aĥvâlin bir mertebe âlûde itmiş idi ki hemvâre nihâd-ı bid'at-mu'tadı fışķ u fesâd üzre meftûr ve jengâr-ı⁷ 'aķâyid-i fâsidenüñ istilâsından mir'ât-ı⁸ zamîrinden şüret-i ĥaķķ ve cemâl-i rızâ-yı

1 fâsidle M N (167^{a/3}): fâside ile V (174^{b/12})

2 Şi'r li-münşî'ihî M: Şi'r N (167^{a/11}) / li-münşî'ihî V (175^{a/1})

3 murdâr M V (175^{a/3}): muĥtâc N (167^{a/14})

4 bu deñlü M N (167^{b/2}): böyle V (175^{a/9})

5 Beyt M N (167^{b/2}): li-münşî'ihî V (175^{a/10})

6 fe-ĥâşâ M N (167^{b/7}): ĥâşâ V (175^{a/14})

7 zengâr-ı M N (167^{b/10}): jengâr-ı V (175^{a/18})

8 mir'ât-ı M N (167^{b/11}): âyine-i V (175^{a/18})

Hâlîk-ı¹ muṭlaḳ [V175^b] dūr u mehcūr olmuş idi. Ve hemîşe² eşribe-i meşrebe meşgûl olduğıyçün 'arız-ı hâli 'arıza-i ğarazla gülğün ve mizâc-ı bid'at-ımtizâc-ı mefâsid-i 'aḳâyidle diger-gün kılınmış idi. [M172^b] Meclis-i ḥâşşî her ân³ pöst-püşân-ı bid'at-pîşe ve gedâyân-ı dâlâlet-endîşeden Seyyid Ġâzî Tekyesi'ne dönmüş idi. Ve rûz u şeb 'Güzel şâhım zâhîr u bâtın Pîr Mu'nî vü Şâh Kâender'sin.' deyü [N168^a] kulluk çeken⁴ mefred abdâl ve⁵ baba ışıklar ve nev-niyâz küçeklerden rûz-ı 'Âşürâ gibi dîvânı pür olmuş⁶ idi. Lâ-cerem⁷ الناس علي دين ملوكهم maẓmûnı zuhûra gelüp bu âyîn-i fâsid herkesüñ ṭabî'a-tinde sâbit ve nihâl-i bid'at ü dâlâl mezra'a-i bâllerinde⁸ nâbit olmuşdur." Çün erbâb-ı rafz u ilhâd bu mertebe izdiyâd bulmasına bâ'îş nedür ve gülzâ[r]-ı⁹ vilâyetde ḥâr-ı bid'at neden ḥâdiş olmuşdur, ma'lûm-ı şerîfleri olduğda ol ecil-den ki meşreb-i 'aḳîde-i pâkleri ḥâşâk-ârâ-i bâtıladan mu'arrâ ve meşra'-ı ṭab'-ı tâb-nâkleri şevâyib-i zûnûn-ı dâhiyyeden [V176^a] müberrâdur, seylâb-ı ğayret başdan aşdı ve dūd-ı âteş-i ḥamiyyet zirve-i eflâke yetişdi. Hemân-dem cell-i himmetlerin şırâṭ-ı müstaḳîm-i dîn-i metîne mebzûl ve şemşîr-i kazâ-te'sîr-i Şer'-i mübîni mefârîk-ı erbâb-ı ilhâd-ı¹⁰ dâlâlet-rehîne meslûl buyurup¹¹ çâr-ḍarb çeken ṭâ'ifeden ba'zısın şad-hezâr ḍarb-ı sengle ḥurd u ḥâş ve ba'zısın daḥî tîğ-i bürrânla tırâş [M173^a] idüp şafḥa-i levḥa-i rûzgârdan her birinüñ mişâli ḥurûfî ḥakk ve ḥablû'l-metîn-i dîn-i [N168^b] Ḥabîb-i mürselden¹² erbâb-ı rafz u ilhâduñ dest-i ta'addîleri münfekk olmuş idi. Ve sâḥa-i sîne-i zemîn pertev-i dîn ve nûr-ı yakînle ṭolmuşdur.¹³

Rubâ'iyye li-münşî'ihî: Envâr-ı yakînle¹⁴ bir oldı el-ḥaḳḳ
Sünnîyle¹⁵ Râfîzîlerüñ mâbeynî

1 - M N (167^{b/12}): Hâlîk-ı V (175^{a/19})

2 - M N (167^{b/13}): meşrebe-i mezhebi seng-i ṭarabla şikeste idüp V (175^{b/1-2})

3 her ân M N (167^{b/16}): dem be-dem ("dem be-dem"ın üzerine "her ân" yazılmıştır.) V (175^{b/5})

4 deyü kulluk çeken M N (167^{b/19}): diyen V (175^{b/9})

5 ve M V (175^{b/9}): - N (168^{a/1})

6 olmuş M N (168^{a/2}): olup çerâğ-ı 'arız-ı pâdişâhi söyünmüş V (175^{b/10-11})

7 "İnsanlar idarecilerinin dini üzeredir." manasındaki ḥadis-i şerîf veya kelâm-ı kibâr.

8 bâllerinde M N (168^{a/5}): ef'âllerinde V (175^{b/14})

9 Kırâ M V (175^{b/16}): كلزار N (168^{a/7})

10 ilhâd-ı M N (168^{a/15}): ilhâd u V (176^{a/4})

11 buyurup M N (168^{a/15}): idüp V (176^{a/5})

12 "Ahd-i mezbûrda Mişâli nâm Ḥurûfî katl olunmuşdur ve Mürsel nâm ışık siyâset kılınmışdur." (M'de derkenardaki not)

13 ṭolmuşdur M N (168^{b/3}): ṭolmuş idi V (176^{a/11})

14 yakînle M N (168^{b/4}): yakîniyle V (176^{a/12})

15 سنئ يله M N N (168^{b/4}): سنئ ايله V (176^{a/12})

Her biri muvâfaqat idüp 'ahdinde
Hâkîkdur didiler hilâfet-i Şeyhayn'ı

Neşr: Ve'l-hâşıl¹ şadr-ı sîne-i vilâyetden gerd-i bid'at rûfte ve gülşen-i kulüb-ı eşâğir ü ekâbirde gönçe-i dîn-i münîf ve şükûfe-i Şer'-i şerîf şükûfte olup zamân-ı meymûn ve eyyâm-ı hümayûnlarında mezheb-i üstâz-ı² mu'azzam hazret-i İmâm-ı A'zam bir mertebe muhkem olmuştur³ ve icrâ-yı ahkâm-ı Şer'at-i sa'âdet-encâm bir meşâbede istiḥkâm [V176^b] bulmuştur⁴ ki gül-i tâze 'andelib-i hazîn-âvâza zulm ü sitem-i bî-endâze itdügiyçün hançer-i hârla sîne-si pâre pâre ve bîm-i ḥamîm-i siyâsetden dehânı pür-şu'le ve derûnı pür-şerâre olmuştur ve şâhid-i gönçe-i ra'nâ nesîm-i luṭf ve şebnem-i hayâlarından külâh-ı şermi ber-ser ve câme-i⁵ âzermi der-ber kılduğıyçün gülistân-ı⁶ neşâtda nesîm-i inbisâtla münbasıt olup ceyb ü dâmeni zer ü gevherle ṭolmuştur. Nergis-i zer-rîn-külâh [M173^b] [N169^a] 'arûsân-ı gülistâna egri nigâh itdügiyçün gözlerine mîl çekdiler ve nihâl-i gül ḥarîf-i bülbül ve nedîm-i sâğa[r]-ı⁷ mül olduğıyçün bâzâr-ı gül-zârda teşhîr idüp endâmına gül ekdiler.⁸ Havâlî-i vilâyeti ḥimâyetleri ve ahâlî-i memlekete ri'âyetleri bir ḡâyete vâşıl olmuştur ki maḥmiyye-i Budim nesîm-i râḥat-efzâ-yı ma'deletlerinden zebân-ı ḥâlle "Ḥōş-ḥâl bûdim." deyüp ser-i meserrâtı pây-ı 'arşdan sâbık [V177^a] ve pây-ı mübâhâtı fark-ı Ferḳadân'a⁹ lâḥik itmişdür. Ve nehr-i Tuna her gün¹⁰ âb-ı şehâb-ı keff-i der-yâ-me'âbları feyzinden taşup dökülmez ve artup eksilmez ve şiddet-i şitâ-yı rûzgârdan efsürde olmağı bahâne idüp yıl yokdur ki dergâh-ı melek-meṭâflarında¹¹ birkaç ay iḳâmet kılmaz.¹² Gerden-i 'arûs-ı memleket ḥilye-i Şer'at-i

1 Ve'l-hâşıl M N (168^{b/6}): Peş V (176^{a/14})

2 üstâz-ı M: üstâd-ı N (168^{b/10}) V (176^{a/17})

3 olmuştur M N (168^{b/10}): olmuş idi V (176^{a/18})

4 bulmuştur M N (168^{b/12}): bulmuş idi V (176^{b/1})

5 ḥâme-i M: câme-i N (168^{b/17}) V (176^{b/6})

6 gülistân-ı M N (168^{b/17}): gül-zâr-ı V (176^{b/6})

7 ساغل M: ساغر M (169^{a/3}) V (176^{b/10})

8 - M N (169^{a/4}):

Şî'r: فلک بجاه تو افراشت پست بر مند
ستم ز عدل تو اورد روی دیوار
زمانه دست ترا دید ضامن ارزاق
ستاره تیغ ترا یافت قاطع اعمار

("Dünya makamına kem gözle bakarlar / Zulüm adaletinden duvara toslar / Millet senin elini rızıklara kefil gördü / Yıldızlar bıçağını ömürleri kesici buldu") **Neşr:** Ve V (176^{b/11-16})

9 فرقدانه M N (169^{a/9}): قدانه V (177^{a/1})

10 gün M: güne N (169^{a/10}) V (177^{a/2})

11 melek-meṭâflarında M V (177^{a/5}): felek-meṭâflarında N (169^{a/13})

12 - M N (169^{a/14}): Ve V (177^{a/5})

zâhire ile¹ ârâste ve çehre-i muhazzire-i vilâyet ma'delet-i bâhireleriyle pîrâste olup şafha-i bilâd mışkale-i 'adl ü dâdlarıyla jengâr-ı² zulm ü bîdâddan züdüde ve 'amme-i ra'ıyyet zıll-i zalîl-i himâyetlerinde âsûde olmuştur.

Beyt: دست رعایت ز رعیت مدار [N169^b]
کار رعیت بر رعایت سپار³

Neşr:⁴ Men'-i şarf-ı rûzgârda 'adl-i 'Ömer'den ber-ter ve Nüşirevân-ı [M174^a] 'âdil zencîr-i 'adl-i şâmilleriyle izhâ[r]-ı 'adâletden dem urırsa şovuk demür döger. Hemîn ma'mûre-i 'âlemde zulm ü sitemden bûm-ı hârâbe-nişîn gâmm-gîn ve mâtem-sarây-ı cihân-ı güzêrânda hâzân-ı ahzândan hemân çeşm-i nergis nemekindür.⁵ Gürg-i câyî tek ü pûdan⁶ h'vâb-ı şeb-gîre râcî' olduğda sîne-i gûsfendi [V177^b] cây-ı mâliş ve dünbe-i mişi girde-bâliş idinmiştür ve mürğ-i tîz-pervâz çengâl-i rûyîn-mişâl-i bâzı cezb-i hâtır ve celb-i zamâyir içün zülf-i dilber-şîfat kullâb-ı mahabbet bilmiştür.⁷ Me'âşir-i şecâ'at ve mefâhîr-i şehâmetleri⁸ bir mertebe nihâyet bulmuştur ki tîğ-i Dâhğâk şemşîr-i [t]âb-nâkle-riyle bürrânlık da'vâsın eylerse hiddet-i bî-ma'nâ itmiş olur ve bâzû-yı Rüstem kemân-ı suht ü muhkemleriyle şalâbet çekişdirse⁹ da'vâ-yı zûra gitmiş olur. Nedret-âyîn-i hâl ve 'aceb-terîn-i ahvâl budur ki şâhid-i müsteşnâ-yı luţf-i

1 zâhire ile M: zâhireleriyle N (169^{a/15}) V (177^{a/6})

2 zengâr-ı M N (169^{a/17}): jengâr-ı V (177^{a/8})

3 **Beyt:** دست رعایت ز رعیت مدار
کار رعیت بر رعایت سپار

M N (169^{a/19} - 169^{b/1}): - V (177^{a/10})

"Riayet elini raiyetten ayırma / Raiyetin işini riayete bırak"

4 **Neşr** M N (169^{b/2}): - V (177^{a/10})

5 غمکیندر M N (169^{b/7}): نمکیندر

Şî'r: سربر مملکت معمورست
از وی آثار خرابی دورست
جغد در کشور تو هست برنج
که خرابی شده نایاب چو گنج

("Memleket baştan başa mamurdur / Ondan yıkımın eserleri uzaktır / Memlekette baykuş varsa üzül / Ki harabe ona bulunmaz hazine gibidir") **Neşr** V (177^{a/16-18})

6 pûdan M N (169^{b/8}): pûydan V (177^{a/18})

7 - M N (169^{b/12}):

Kıt'a: ز عدل او شد باز سفید جفت کلنگ
ز امن او شده شیر سیاه یار شغال
نه آن فراز برد در هوابدان منقار
نه این دراز کند در زمین بدین چنگال

(Abdülvâsi'-i Cebelî'nindir. "Adaletinden ak şahin turnaya eş oldu / Emniyetinden siyah aslan çakala yâr oldu / Ne o gagasında havaya uçuruyor / Ne bu pençesiyle yerlere seriyor") **Neşr:** Ve V (177^{b/4-8})

8 şehâmetleri M N (169^{b/12}): şalâbetleri V (177^{b/8})

9 çekişdirse M: çekişdirürse N (169^{b/16}) V (177^{b/12})

hâşâyîlleri ve nev-'arûs-ı fıtrat-me'nûs-i hüsni-şemâyîlleri zîb ü zîver-i şehâ ve huliyy [N170^a] ü hulel-i cûd u 'aţâyla bir mertebe müzeyyendür ki eger Hâtem-i Tay zamânlarında hayy olaydı, defter-i cûd u 'aţâyı tayy eylerdi [M174^b] ve eşhiyâ-yı âl-i Bermek 'ahd-i meymûnlarına irmek naşib olaydı, sofra-i cûd u 'aţâlarından iğtinâm itmek dilerdi. Cûd-ı bî-nihâyetleri [V178^a] cümle-i mev-cûdâta vâşıl ve kerem-i bî-hadd ü ğâyetleri heme-i maḥlûkâta şâmildür.

Kıta:

ز اولاد آدم دو کس ماند و بس
کز انعام او گوهر زر نیافت¹
یکی آنکه مادر نژادش هنوز
دوم آنکه عهد ورا در نیافت²

Nesr:³ Żu'afâ-yı ra'yyet ri'âyet⁴ ve 'aţıyye-i bî-nihâyetlerinden⁵ özge nesnesin görmezler ve fuḳarâ-yı vilâyetden himmetden ğayrı bir ḥabbe recâ ve du'adan mâ'adâ bir şey['] istid'â itmezler.⁶ Hemvâre⁷ hâşş u 'âmmı in'âm-ı 'âmmıla ğanî ve muḥtâc u faḳîri 'aţâ-yı 'amîmile ebnâ-yı cinsinden müstağnî idüp nişâb-ı mevâhiblerinden şadaḳa-h'ârân-ı vilâyete zekât vâcib ve mâl ü mâyeden dūr ve menâl ü pâyeden mehcūr olanların aḥvâlleri şervet-i Qārûn ve devlet-i Me'mûn'a ğâlib olmuştur. Her gün âfitâb-ı dirahşân⁸ gibi zer-efşânlık ve baḥt-ı tâze ve devlet-i [N170^b] cüvân gibi kâmrânlık idüp bernâ vü nâ-tüvân ve pîr ü cüvân ḳurı dünyâda genc bulmuştur ve 'aţıyye-i bisyârları ḥidmetinden ancak ḥâzin-i genc pür-renc olmuştur. [M175^a] Vaḳt-i şehâ ve hengâm-ı 'aţâda her gedâ-yı [V178^b] bî-nevâya itdükleri iḥsân endâze-i ḥırşdan efzûn ve ḥavşala-i ṭama'dan biründür.

1 M: زر و N (170^{a/8}) V (178^{a/3})

2 M N (170^{a/9}): دوم V (178^{a/4})

"Âdemoğlundan sadece iki kişi / Onun ihsanından mücevher ve altın bulamadı / Biri henüz anasından doğmadı / İkincisinin devri ise hiç gelmedi"

3 Nesr M N (170^{a/9}): Nesr: Ve V (178^{a/4})

4 ri'âyet M N (170^{a/9}): ri'âyetden V (178^{a/4})

5 bî-nihâyetlerinden M N (170^{a/10}): bî-nihâyetden V (178^{a/5})

6 - M N (170^{a/12}):

Beyt:

دست رعایت ز رعیت مدار

کار رعیت بر رعایت سپار

("Riayet elini raiyetten ayırma / Raiyetin işini riayete bırak") Nesr V (178^{a/7-9})

7 Hemvâre M N (170^{a/12}): Ve V (178^{a/9})

8 dirahşân M N (170^{a/19}): tâbân V (178^{a/15})

Kıṭ'a:¹

در گنج بخشش چنان کرد باز
 که خازین شد از بستنش بی نیاز
 بخواهنده داد از طلب پیشتر
 زمقصود حرص و طمع بیشتر
 به بخشند کی داد چندان نفس²
 که انعام گیرانش گفتند بس³

**Vilāyet-i Budin'de vākī' olan ḥayrāt-ı mütevāfire ve ḥasenāt-ı
 mütekāşireleridür ki silk-i beyāna keşide kılinmışdur.**⁴

Vākıfân-ı künûz-ı esrâr ve 'arîfân-ı rumûz-ı rûzgâr kıatında rûşen ü âşikâr-
 dur ki şaḥn-ı sarây-ı 'âlem-i esbâbda e'âlî vü esâfil ba'zısı ba'zısına vesâ'ildür.
 Mürekkebât-ı umûr ihtiyâc-ı vesâyiṭle mevşûf ve mürettebât-ı eşyâ muḳad-
 demât-ı eczâya mevḳûfdur. Be-her-ḥâl ıztırâm-ı nâra vücûd-ı ḥaṭab lâzım ve
 ihtirâk-ı ḥaṭaba şudûr-ı leheb müdâvim ü mülâzımdur. Lâkin her muḥbir ü
 sa'il kıatında eşref-i vesâ'il [N171^a] oldur ki güm-geşteğân-ı beyâbân-ṭabî'at
 olanları ṭarîk-i reşad-ı 'âkıbete hâdî ve devlet-i fâḫire-i âḫirete bâ'ış ü bâdî ola.

Pes⁵ şâhibü'r-rüşd ve't-tedbîr vezîr-i rûşen-zamîr ḥazretlerinüñ [M175^b] hi-
 dâyet-i Ḥayy-i Qâdir bedreḳa-i zamîr-i ilhâm-pezirleri⁶ vākī' olup zıkr olunan
 muḳaddimât-ı ḥikmet-me'âşire dîde-i 'ibret-bînle nâzır olup ma'lûm idindiler
 ki bu dünyâ-yı bî-beḳâ bir 'acûze-i şemṭâ⁷ ve bir pîre-zâl-ı bî-vefâdur ki her rûz
 fersûde-i dest-i âḫar ve her şeb hem-ḥ'âbe-i şevher-i diğerdür. Andan ümmîd-i
 vefâ erbâb-ı ḥürede lâyıḳ ve ârzü-yı şerbet-i şifâ mizâc-ı ḥikmet-izdivâc-ı ehl-i
 felâḫa muvâfiḳ degildür. Lâ-cerem cell-i himmetlerin temhîd-i merâsim-i ḥay-
 rât ve teşyîd-i mebânî-i meberrâta şarf itmegi bu kāyinât-ı pür-âfâtta ehemmi-
 mühimmâtdan bilüp irâdet-i şerîfleri 'ahd-i meymûnlarında sâḫa-i zemîn ü
 zamân ma'mûr ve himmet-i vâlâ-nehmetleri ta'mîr-i ḳuşûr-ı ḥayrâta maḳşûr
 olmağa müte'alliḳ olup maḫmiyye-i Budin'de binâ itdükleri sa'âdet-ḫâneleri

1 **Kıṭ'a** M: **Şi'r** N (170^{b/6}) / **Nazm** V (178^{b/2})

2 "Onun ihsan hazinesinin kapısı öyle açık ki / Hazinedar kapatmaya muhtaç değil / Dileyene daha fazlasını
 verdi / Arzu, hırs ve ümidinden fazlasını / Cömertliğinden verdi bu kadar nefse / Öyle ki ihsana kavuşanlar
 yeter dediler"

3 M (175^{a/6} - 179^{b/13}) arasındaki bu bölüm V'de mevcut değildir.
 5 ola. Pes M: ola N (171^{a/3})
 6 ilhâm-pezirleri M: münîrleri N (171^{a/4})
 7 سمشط M: شمشط N (171^{a/7})

ķurbında Ĥabîb-i Ĥudâ, Şefî'-i rûz-ı cezâ Muĥammed Muştâfâ ĥazretlerinin rûĥ-ı şerîfleriyķün [N171^b] bir câmi'-i şerîf ve ma'bed-i laţîf binâ eylemişlerdür ki şavâmi'-i eflâk gibi vâsi' ve maĥâsin-i 'aliyye ve leţâ'if-i celiyyeyi câmi' vâķi' olmuştur. Ve daĥi ol diyâr-ı celilü'l-i'tibâruñ umûr-ı mu'ażzamât-ı dîniyyede bir müftî-i Şerî'at-âyine kemâl-i ihtiyâcları olup zarûret ġâyete ve muzâyaķa nihâyete [M176^a] vâsıl olmaġın câmi'-i şerîf ķurbında bir laţîf medrese binâ eylemişlerdür ki ĥâne-i şeş-ĥücre-i zamâne aña nisbet bir ġür-ĥânedür. Müderrisine fetvâ şartıyla yevmi elli 'Oġmânî ta'yîn buyurup 'inâyet-i sulţânî ve ri'âyet-i ĥâķânî zât-ı sûtûde-şifâtlarına erzânî buyurulup mu'îdi mülâzım alınmak teşrif buyurulmuştur. Ve daĥi maĥmiyye-i mezbûre maĥallâtından Debbâġlar Maĥallesi'nde merĥûm İbrâĥim Çavuş binâ eyledüġi câmi'-i şerîfüñ vaķf-ı râyi' olmamaġla zâyî' olup ĥarâb ve âşiyâne-i bûm u ġurâb olmuştıken anı daĥi ber-mücib-i Şerî'at-i zehrâ şâĥibinden iştirâ idüp ber-feĥvâ-yı âyet-i sa'âdet-me'âşir-i ¹﴿إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مِنْ أَمْنٍ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ bünyân-ı behcet-'unvânın [N172^a] ma'mûr u merşûş ve niçe evķâfı ol câmi'-i şerîfe maĥşûş ķılmışlardır. Ve daĥi maĥalle-i mezbûre 'ahd-i sâbıkda vîrân ve ahâlîsi bî-nâm u nişân olup ĥazret-i şâĥib-şadâretüñ zamân-ı sa'âdet-'unvânlarında fuķarâ-yı Müslimînle ma'mûr u âbâdân olmaġla ta'lîm-i Kelâm-ı Rabbü'l-enâm içün bir mu'allim-ĥâneye zarûret-i mâ-lâ-ķelâmları olduġına binâ'en câmi'-i mezbûr ķurbında [M176^b] bir mekteb-i laţîf müretteb eylemişlerdür. Ve daĥi maĥalle-i mezbûre ķurbında Hindî Baba Zâviyesi'ne ķarîb, şâĥibü't-tevfîķ, el-imâmüt-taĥķîķ, Emîru'l-Mü'minîn Ebû Bekri's-Şiddîķ ĥazretlerinin rûĥ-ı şerîfleriyķün bir laţîf mescid binâ eylemişlerdür ki raĥmet-i Raĥmân'a mevrîd olup eşnâf-ı evķâfla mü'eyyed ü mü'ekked buyurmuşlardır. Ve mescid-i mezbûr muķâbelesinde bir ķarbân-sarây-ı bedî'u'l-bünyân binâ eylemişlerdür ki zevâyâ-yı felek ĥucurâtına nisbet be-ġâyet teng ve nihâyetde endekdür. Ve anuñ muķâbelesinde bir bî-mişl ılıca binâ buyurmuşlardır ki çeşme-i âfitâb anuñ ĥarâretinden muĥtecib ve 'ayn-ı mâ'u'l-ĥayât anuñ reşkinden ġâyibdür. Mişl ü mânendi kibrit-i aĥmer gibi nâ-peydâ ve çeşm-i zamâne [N172^b] nazîrin görmeklikde nâ-bînâdur.

1 "Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, [namazı dosdoġru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan] kimseler imar eder. ..." (Tevbe, 9/18)

Şi'r¹ li-münşi'ihî: Nazîrin görmeye çeşm-i zamâne
 Ararsa 'âlemi hâne be-hâne
 Derûn-ı havz-ı hâlet-bahşî güyâ
 Dil-i 'ârif gibi pâk ü mücellâ
 Perî-rûlarla pür olmuş derûnı
 Açar her yaña eşk-i nilgünü
 İlî yerdür disem aña yeridür
 Anuñ her cânibi cây-ı peridür

Nesr: Ve daği maḥmiyye-i mezbûre hâricinde bârût-hâne kırbında, fâriķ-ı beyne'l-bâtıl ve's-şavâb, Emîru'l-Mü'minîn 'Ömer ibnül-Haṭṭâb [M177^a] ḥazretlerinüñ rûḥ-ı pür-fütûḥlarıyçün bir mescid-i müsteṭâb binâ idüp şu-leḥâ-i mürtezika ile te'yîd ve niçe evķâfla teşyîd eylemişlerdür. Ve daği mezbûr bârût-hâne kırbında bir laṭîf ılıca peydâ eylemişlerdür ki kıbbe-i sîm-âb-günü ṭâķ-ı gerdündan a'lâ ve tamâm-ı germiyyetinden ḥammâm-ı nüḥ-kıybâb-ı âs-mâna ṭa'n eyleser revâdur. Havz-ı râḥat-efzâsı kıanı ılıcaķ dilberler gibi mülâ-yemetle herkesi sîneye çeker ve her bir lûlesi perî-rûları dâyre-i teşḥîre çekmek içün ılıcaķ diller doker.

Şi'r² li-münşi'ihî: Hevâsında ne hâlet var ki ekşer
 Mülâyim olur elbette güzeller
 Dehân-ı lûle-i âb-ı revânı
 Çeñeyle yumşadır serkeş olanı

Nesr: Ve daği maḥmiyye-i mezbûre maḥallâtından [N173^a] Kıbatıyan Maḥallesi'nde Mişâlî nâm zındıķ-ı ḍalâlet-encâm binâ itdügi evleri, şaḥş-ı mezbûr muķtezâ-yı ḥamiyyet-i dîn ve müsted'â-yı millet-i metîn üzre kıatlı olunduķdan soñra cânib-i mîriden iştirâ idüp ḥâvî-i sa'âdet-i dâreyn ve ḥâmî-i ḥımâ-yı dîn-i Seyyidü's-şekaleyn, Emîru'l-Mü'minîn 'Osmân-ı Zî'n-nüreyn ḥazretlerinüñ rûḥ-ı cennet-fütûḥlarıyçün mescid idüp evķâf-ı mevfûre ile [M177^b] ma'mûr buyurmuşlardur. Ve daği derûn-ı şehrde bedî' u muşanna' bir ılıca binâ buyurmuşlardur ki 'âşıķ-ı şadıķ-veş kıalb-i âyîne-âyini bî-ġiş ve perî-rûlar ḥarâretinden derûnı pür-âteş olup dîde-i 'âşıķ-ı dîdâr gibi lûleleri giryân ve ḥarâret-i maḥabbetden dil ü cânı süzândur.

1 Şi'r M: Nazm N (172^{b/1})

2 Şi'r M: Nazm N (172^{b/17})

Şi'r¹ li-münşî'ihî:

Bunı ister anuñ âb u hevâsı
K'ola her bir perinüñ mübtelâsı

Derünü âteşi gelmez beyâne
Döker gözyaşlarını yâne yâne

Şunuñ kim hem-nişini bir peridür
Dün ü gün yansa yakılsa yeridür

Neşr: Ve daği maḥmiyye-i Budin ile maḥrûse-i Peşte mâbeyninde cārî olan nehr-i Tuna'dan qadimü'l-eyyâmdan keştilerile 'ubûr olunup şudûr bulan [N173^b] fı[tn]e vü şûr dâyre-i hisâbdan dūr olmış idi. Ol vechile ki ekser zamânda² ğâyet sür'atile 'ubûr olunsa nişf sâ'atde güzër ancak müyesser olurdu. *Fe-keyfe*³ ki erbâb-ı ğudâdan niçe nâ-murâd qadem eri olup muḥaddem gemiye girüp halk cem' olunca ve gemi yerinden şalınınca meşâlih-i mühimmesi fevt olduğundan mâ'adâ kendü geçmedin öti geçerdı ve dâyimâ gözlerin yumup ağzın açardı ve bir daği bu varṭaya uğramayım deyü [M178^a] andlar içerdı. Ve eger rûzgâr muḥâlif olup nehr-i mezbûr temevvüc eyleyse ol mâbeynden güzër bir sâ'atde ancak müyesser olup niçe kimesnenün meşâlih-i fevt olup beyhûde rûzgâr ve yok yere gün geçürürlerdi. Ve gelen 'arabalardan ve cem' olan koçilerden^{4, 5} at aşmayup fuḳarâya 'ubûr ğayr-i müyesser olup ser-gerdân ü ḥayrân bütün gün ğamm yemekden gönli yemek almazdı ve cîsr-i dünyâdan geçmek ekmek yemekçe gelmezdi. Pes bu aḥvâl-i felâket-me'al vezîr-i deryâ-nevâl ḥazretlerinin ḥâtır-ı şerîflerine be-ġâyet infî'âl virüp maḥall-i 'ubûr olıcaḳ mevzi'de ki [N174^a] şiddet-i cereyânına göz irmez ve ğâyet-i 'umḳına ğavvâş-ı endîşe vuşûl bulmazdur, hezâr şan'at-ı bedî'le qazuḳlar qakup ve kûh-heykel altmış pâre keştiler 'amel olunup bir cîsr-i ğarîb peydâ eylemişlerdür ki niçe mi'mâr-ı bedî'u'l-âşâr ol şan'at-ı i'câz-mertebeti temâşâ itdüklerinde ser-i taḥayyürî zânû-yı tefekküre urmuşlar ve dest-i 'acz ü ḳuşûrla defter-i şinâ'a-ti dürmüşlerdür. Lillâhi'l-ḥamd ve'l-minne mânend-i Şâri'-i a'zam bir cîsr-i metîn ü muḥkem vâḳi' olup piyâde vü süvâr mânend-i berḳ-ı ḥâṭif güzâr idüp fi'l-meşel [M178^b] ḳâfile-i halk-ı cihân ol cîsr-i bedî'u'l-bünyândan geçmek murâd idinselerdi bî-sa'y ü mücâhede ân-ı vâḥidde güzër idüp bir kes bir kese

1 Şi'r M: Nazm N (173^{a/13})

2 zamânda M: ezmânda N (173^{b/2})

3 "fe-keyfe": "nasıl" manasına gelen Arapça bir tabir.

4 فوجبردن M: فوجبردن N (173^{b/14})

5 koçi: (Macarca: kocsi) İki tekerlekli araba.

muşādeme ve bir eḥad bir eḥade müzāḥame itmeyeydi. Ve maḥrûse-i Peşte'de daḥi bir cāmi'-i vāsi' binā eylemişlerdür ki ṭāḳ-ı nüh-revāk gibi ezher ve taşavvur-ı havāss ve taḥayyül-i ḥayâlden ber-terdür. Ve cāmi'-i şerîf ḳurbında bir çifte ḥammām-ı nezāfet-encām binā eylemişlerdür ki derûnı mānend-i dil-i 'ārifān çirkāb-ı ḥadeşāndan sâde ve her küşesi ḥalvet-i erbāb-ı [N174^b] 'uzlet gibi ḥāşāk-i aḡyārdan āzādedür. Ve ḥammām muḳābelesinde bir kār-bān-sarāy binā eylemişlerdür ki ḡayet-i vüs'atde ¹ لا عين راءت ولا اذن سمعت¹dur.

Ve daḥi Ḳovin² nām varoşda bir ḥammām-ı leṭāfet-intizām binā eylemişlerdür ki cāmi'-i cemī'-i maḥāsin ve ma'uhū *ḡayri āsin*dür.³ Ve daḥi Cānḳurtaran nām iskele Tata ve Pespirim harbî ḳal'alara⁴ ḳarīb olup ba'zı zamānda erbāb-ı sebîl gemiye girmege meşḡul iken küffār-ı hezîmet-şi'ār 'ale'l-ḡaḡle başup nehb ü ḡāret itmekden ḥālî olmazlardı. Anda daḥi bir palanḳa ihdās idüp piyāde vü⁵ süvār niçe nefer ihzār buyurup bir ḥān-ı şāmiḥu'l-erkān [M179^a] binā buyurmuşlar idi.⁶ Ve daḥi Födvar nām palanḳa önünde, şîr-i Ḥudā, ḥaten-i Eşrefü'l-verā, şüca'-ı ḡalib, Emîru'l-Mü'minîn Ebu'l-Ḥasen 'Alî ibn⁷ Ebi Tālib ḥazretlerinin rūḥ-ı muṭaḥharlarıyçün bir mescid-i laṭîf binā idüp ḳurbında bir kār-bān-sarāy-ı bî-mānend binā eylemişlerdür. Ve daḥi Paḳşa⁸ nām varoşı ge-lüp geçen ve ḳonup göçen kimesneler rencide eylemegin bir 'ālî kār-bān-sarāy-ı rāsiḥu'l-bünyān binā eyleyüp ahālî-i varoş ḡammdan āsûde [N175^a] ve pis-ter-i rāḥatda ḡunûde olmuşlardur. Ve daḥi ḳal'a-i Esterḡon'da bir germābe binā eylemişlerdür ki her cāmı çeşm-i bîdār-ı devlet ve her küşesi ḥalvet-i rāḥat olmuşdur. Ve daḥi İstolni Belḡrad'da bir cāmi'-i şerîf ve bir ḥammām-ı laṭîf⁹ binā eyleyüp niçe evḳāfî ta'yîn buyurmuşlardur. Ve daḥi Ḳopan nām ḳal'ada bir ḥammām-ı behcet-encām binā eylemişlerdür. Ve daḥi Şimonṭorna nām ḳal'ada bir bî-mānend ḥammām binā eylemişlerdür. Ve Tolna nām varoşda daḥi bir ḥammām-ı nezāfet-fercām binā eylemişlerdür. Ve ḥammām ḳurbında bir kār-bān-sarāy binā eylemişlerdür. Ve Mohac nām varoşda daḥi bir kār-bān-sarāy-ı laṭîf ve ḳurbında bir ḥammām-ı nazîf binā buyurmuşlardur. Ve daḥi ḳal'a-i

1 "... gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ..." manasına gelen ve bir hadis-i şerîfin bir bölümü olan ibare (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 8).

2 قوين M: قوين N (174^{b/3})

3 "*ḡayri āsin*": Muhammed, 47/15'te geçen "bozulmayan (su)" manasındaki ifade.

4 ḳal'alara M: ḳal'alar N (174^{b/7})

5 vü M: - N (174^{b/11})

6 buyurmuşlar idi M: buyurmuşlardur N (174^{b/12})

7 'Alî ibn M: 'Alî bin N (174^{b/14})

8 پا قشه M: بخشه N (174^{b/17})

9 ve bir ḥammām-ı laṭîf M: - N (175^{a/4})

Sigetvar'da bir hâmmâm-ı leâfât-peyâm [M179^b] ve bir kârbân-sarây itmâm buyurmuşlardır.¹ Ve kal'a-i Ösek'de daği bir câmi'-i şerîf ve² bir kârbân-sarây³ binâ eylemişlerdür ki be-gâyet bî-bedel vâkı' olmuşdur. Ve Vulkovar nâm kal'a önünde memerr-i nâs olmağın bir kârbân-sarây-ı bedi'ü'l-esâs binâ eylemişlerdür. Ve livâ-i Sirem tevâbi'inden Nemçe nâm kaşabada bir laţîf hâmmâm binâ eylemişlerdür. Ve nefsi Segedin'de daği bir hâmmâm-ı güzîn binâ eylemişlerdür. [N175^b] Ve Haţvan nâm kal'a-i benâmda bir laţîf hâmmâm binâ buyurmuşlardır. Ve kal'a-i Filek'de daği bir mescid-i zâhir binâ eylemişlerdür ki felekde mişli nâdir bulunur. Ve Seçen nâm kal'ada daği bir hâmmâm-ı laţîf binâ eylemişlerdür. Ve daği kal'a-i Noviğrad'da bir câmi'-i şerîf ve bir hâmmâm-ı laţîf⁴ binâ eylemişlerdür. Ve daği ol diyâr-ı celîlül-'itibârûn menâzil ü merâhilinde binâ itdükleri kârbân-saraylara hadd ü gâyet yokdur. Bu mıkâdârla ki deryâdan kaçre ve şahrâdan zerre degildür, silk-i beyâna çekilmişdür.⁵

Engüş-i sa'âdet-sirişt-i eyâletleri hâtem-i vezâretle müşerref ve güş-ı rûtbet-i 'âlî-menkâbetleri mengüş-i şadâretle müşennef olduğudur.⁶

Cevheriyan-ı bâzâr-ı temyîz ü imtiyâz ve şarrâfân-ı nağd-i istiḥkāk [M180^a] u i'zâz katında *keş-şemsi fi vasaî's-semâ*⁷ rûşen ü hüveydâdur ki şemere-i şecere-i eyâlet fâkihe-i lezîze-i naşfet ü 'adâletdür ki fi'l-ḥaḳîka sermâye-i devlet-i dü-cihânî ve ser-nâme-i menşûr-ı sa'âdet-i câvidânîdür. Bu cevher-i nefis an-larûn ki niṭâk-ı⁸ istiḥkâklarında âmâde ve bu tâc-ı vehhâc⁹ hâme-i himmetlerinde nihâde ola, [N176^a] bî-şübhe müstaḥıḳḳ-ı şunûf-ı tebcil ü ikrâm ve müste'hill-i ḍurûb-ı iclâl ü ihtirâm olsa gerekdür. Binâ'en 'alâ-hâzâ çün paşa-yı Hâtem-ḥaşânûn vilâyet-i serḥadde şıyt ü şadâ-yı 'adâletleri¹⁰ [V179^a] zemîn ü zamâna velvele ve âvâze-i¹¹ zencîr-i 'adl ü dâdları ṭâk-ı nüh-revâḳ-ı âsmâna gûlgûle şaldı, lâ-cerem âfitâb-ı mihr ü maḥabbet-i pâdişâhî ufḳ-ı istiḥkâklarından ṭâlî' ve Nesr-i Ṭâyir-i ṭâlî-i ferḥunde-fâlleri burc-ı şerefde sene işnâ

1 ve bir kârbân-sarây itmâm buyurmuşlardır M: itmâm buyurmuşlardır N (175^{a/13})

2 bir câmi'-i şerîf ve M: - N (175^{a/14})

3 kârbân-sarây M: kârbân-sarây-ı vâsi' N (175^{a/14})

4 câmi'-i şerîf ve bir hâmmâm-ı laţîf M: hâmmâm N (175^{b/5})

5 V'de mevcut olmayan M (175^{a/6} - 179^{b/13}) arasındaki bu bölüm, burada bitmektedir.

6 -M N (175^{b/12}): ki zülâl-i merâm mecârî-i kelâmda muktezâ-yı maḳâm üzre câri olmuşdur V (178^{b/8})

7 "*keş-şemsi fi vasaî's-semâ*": "Gökyüzünün ortasındaki güneş gibi" manasına gelen Arapça ibare.

8 niṭâk-ı M N (175^{b/18}): ṭabaḳ-ı V (178^{b/14})

9 vehhâc M N (175^{b/19}): vehhâc-ı sa'âdet V (178^{b/15})

10 'adâletleri M N (176^{a/4}): cüd ü 'aḳâları V (178^{b/19})

11 âvâze-i M N (176^{a/5}): nidâ-yı V (179^{a/1})

ve şemânîn ve tis'a-mi'e târîhinde vâki' olup¹ manşib-ı vezâret ki vekâlet-i² kübrâdan sonra ecell-i manâşib ve ekmel-i meṭâlib ü merâtıbdür, erzânî buyurulmuş idi.³ Çün nev-'arûs-ı me'mûli⁴ câme-ḥ'âb-ı ḥuşûlde⁵ ḥufte ve gönçe-i câh u celâlî gülistân-ı ikbâlde⁶ şükûfte gördiler, hezâr⁷ şükr ü sipâs-ı Ḥazret-i [M180^b] Vâhibü'l-âmâlî⁸ ma'raz-ı edâya işâl idüp buyurdılar:

Şi'r: آندلکه چو غنچه بود چون گل بشکفت
لیک زبان بلبل جان این میگفت
کآخر دلم بآرزوی خویشن رسید⁹
و آنچه از خدای خواسته بودم بمن رسید¹⁰

Neşr: Çün vezîr-i a'zam, şâhibü'l-eyâdî ve'n-ni'am ḥazretleri ki atabek-i ḳadîm ve veliyy-i ni'met-i müstedîmleridür, [N176^b] şâhib-i sa'âdet ḥazretlerini¹¹ dirâht-t devletden ber-murâd buldılar ve manşib-ı vezârete nâmzâd gördiler, lâ-cerem nevâbız-ı mihr ü maḥabbet [V179^b] semt-i ḥarekete gelüp levâzım-ı umûr-ı vezâret ve şerâyiṭ-i erkân-ı şadâretten birkaç naşihat-i ḥikmet-menḳabeti gûş-ı ḥuşlarına bu minvâl üzere ilkâ ve şâḥife-i zâmirlerine bu üslûb üzere imlâ buyurmuşlar idi ki:¹² “Ṭırâz-ı libâs-ı mihterî ve esâs-ı kavâ'id-i ma'delet-güsterî birkaç muḳaddemâta mübtenîdür¹³ ki mazmûn-ı sa'âdet-maḳrûnına im[tiş]âl, sebeb-i ḳabûl-i¹⁴ erbâb-ı¹⁵ ḥükm ve bâ'is-i infâz-ı seyf ve icrâ-yı ḳalemdür ve mefhûm-ı ma'delet-lüzûmından infişâl, mücib-i zübûl-i nihâl-i âmâl ve müstelzim-i ihtilâl-i mebânî-i câh u celâldür.¹⁶

1 sene isnâ ... olup M: vâki' olup sene isnâ ve şemânîn ve tis'a-mi'e târîhinde (“vâki' olup” ibaresinden sonrası derkenardadır.) N (176^{a/8}) / vâki' olmuş idi. Ve V (179^{a/5})

2 vekâlet-i M N (176^{a/9}): ḥilâfet-i V (179^{a/6})

3 Sulṭân Selim Ḥân ḥazretlerinin fermân-ı şerifleriyle olmuşdur. Dâymâ du'âlar idüp “Zamânımızda böyle nâmdâr bahâdur şâdir olmuş el-ḥamdü lillâh.” deyü tefahḥur idüp ..... (M'de derkenardaki not)

4 me'mûli M N (176^{a/12}): şadâreti V (179^{a/8})

5 ḥuşûlde M N (176^{a/12}): âmâllerinde V (179^{a/8})

6 ikbâlde N (176^{a/13}): ikbâllerinde V (179^{a/9})

7 hezâr M N (176^{a/14}): hezâr-bâr V (179^{a/10})

8 Vâhibü'l-âmâlî M: Müyessirü'l-âmâlî N (176^{a/14}) V (179^{a/11})

9 رسد M: رسید N (176^{a/17}) V (179^{a/14})

10 “Gonca olan o gönülm gül gibi açıldı / Emret diyen bülbül dilim şunu dedi / Ki sonunda gönül arzusuna kavuştu / Allah'tan ne dilediysem bana ulaştı”

11 ki atabek-i ... ḥazretlerini M N (176^{a/19} - 176^{b/1}): ḥazret-i şâhib-sa'âdeti V (179^{a/17})

12 naşihat-i ḥikmet-menḳabeti ... buyurmuşlar idi ki M N (176^{b/4-7}): naşihat ki ḥaḳîḳatde V (179^{b/2-3})

13 birkaç muḳaddemâta mübtenîdür (“مبتنیدر” kelimesi “منتنیدر” olarak yazılmıştır.) M N (176^{b/8}): idi V (179^{b/4})

14 - M N (176^{b/9}): ḥâṭır-ı V (179^{b/5})

15 - M N (176^{b/10}): feẓâyil ü V (179^{b/5})

16 - M N (176^{b/13}): Ḥâme-i vâsıṭı laḳab (Üzerine “neseb” yazılmıştır.) ve nâme-i ḥisânı ḥaseble gûş-ı ḥuşlarına bu tarz üzere ilkâ ve şâḥife-i zâmirlerine bu üslûb üzere imlâ buyurmuşlar idi ki V (179^{b/9-11})

Evvelâ ma'lûm ola ki isticmâ'-ı maḥâsin-i ḥaşâyil ve istirfâ'-ı râyet-i mekârim ü şemâyilde [M181^a] kemâl mertebe dikkât ve nihâyet derecede bezl-i himmet¹ idesin ve kemer-i şîfât-ı ḥamîde ve niṭâk-ı² ahlâk-ı pesendideyi miyân-ı câna bend itmekde bir meşâbede³ içdâm gösteresin⁴ ki tamâm efrâd-ı ümem neşr-i maḥâmid-i şiyem ḥuşûşında mebzûlü'l-himme ve müttefaḫu'l-kelime⁵ olalar.

[N177^a] **Beyt:**⁶ امید خلق روا کن بمکرم که تو نیز
مقررست که با خود امیدها داری
بده مراد فقیران بلطف تا بدهد⁷
مرادها که تو از حضرت خدا داری⁸

Neşr: Ve daḥi mebdî-i bevâdî-i me'aribde mülâḥaza-i keyfiyyât-ı 'avâkıbdan ġâfil ü zâhil olmayup kesb-i mevâdd-ı murâd ve taḥşîl-i mübteğâ-yı fu'âdda tarîk-i erbâb-ı reşâd üzre gidesin ve cümel ü tefâşîl-i veḳâyî'-i istikbâli şafḥa-i ceride-i ḥâlden müşâhede idesin. Tâ ki şâhid-i maḳşûd revzene-i tedbirden nâzır ve lisân-ı bâdî vü ḥâzır⁹ mecâlis ü maḥâzırda maḥmîdet-i şenânla zâkir ola.

Beyt: سر هر نقش که از چشم خرد پنهانست
جز در آینه تدبیر نگردهد ظاهر¹⁰

Neşr: Ve daḥi ber-muḳtezâ-yı feḥvâ-yı¹¹ ümerâ-yı kibâr u şîğâr ve şaff-derân-ı maşâff-ı kâr-zârlardan her birisini 'alâ-küllî ḥâl mu'azzez ü müstemâl kılasın ve âyîne-i [M181^b] bâllerinden jeng-i melâli mışşâl-i i'zâz ü iclâlle izâleyi sebeb-i izdiyâd-ı devlet ve bâ'ış-i irtifâ'-ı mertebet bilesin.

1 mertebe dikkât ... himmet M N (176^{b/15}): mertebede ihtimâm V (179^{b/13})

2 niṭâk-ı M N (176^{b/16}): - V (179^{b/14})

3 bir meşâbede M N (176^{b/17}): nihâyet derecede V (179^{b/15})

4 - M N (176^{b/18}): tâ V (179^{b/16})

5 mebzûlü'l-himme ve müttefaḫu'l-kelime M N (176^{b/19}): müttefaḫu'l-himem V (179^{b/16-17})

6 **Beyt M:** Kıt'a N (177^{a/1}) V (179^{b/17})

7 Viyana nüshası buradan itibaren eksiktir V (179^{b/19}).

8 "Halkın isteğini cömertçe yerine getir ki senin de / Belli içinde ümitlerin var / Lütfe ver fakirin dileğini, sana da versin / Ki Hazret-i Allah'tan senin de dileklerin var"

9 حاضر M: حاضِر N (177^{a/11})

10 "Her nakşın sırrı gizlidir iyilerin gözünden / Tedbir aynasından başka yerde görülmez"

11 "İnsanlara layık oldukları değeri veriniz." manasındaki hadîs-i şerîf (Ebû Dâvûd, "Edeb", 23).

Şi'r:¹

نبودی بنزد يك فرزانه مرد
 گرانمایه جنسی چو مردانه مرد
 [N177^b] بتو روز رزم آنکه یکدم بود
 بدو گر جهانی دهی کم بود
 کسی کو ندارد ز تو سر دریغ
 تو باید نداری ازو زر دریغ²

Neşr: Ve daḥi şüret-i 'afv u siyâseti kalem-i müy-ı firâset ü kiyâsetle mevâzi' u merâtibde vech-i vâcib ve ʔarîk-i münâsib üzre ʔarḥ idesin. Tâ ki mücrimân-ı lâzımü'l-'uḳûbete aşḫâb-ı ḥulûşa lâyıḳ cezâyı sezâ ve hüner-mendân-ı vâcibü'r-rî'âyetle erbâb-ı ḥıyânete münâsib 'azâbı revâ görüp 'ayn-ı i'tibârûn 'adem-i temyîze mensüb ve ruḥsâre-i şâhid-i ḥâlûn ezfâr-ı ihtilâlle ma'yüb olmaya.

Kıt'a:

إذا أنت أكرمت الكريم ملكته
 وإن أنت أكرمت اللئيم تمردا
 فوضع الندي في موضع السيف بالعلي
 مضركوضع السيف في موضع الندي³

Neşr: Ve daḥi ol kimesneler ki bedâyi'-i dirâyât ve şanâyî'-i kifâyâtla müteḥallî ve nûr-ı vüfûr-ı dâniş ü binişlerinden dîde-i merdüm-i büzürg-meniş mümtelî ola, her-âyîne şunûf-ı mevâhib ve đurûb-ı teraḳḳıyyât-ı⁴ merâtible maḥzûz ve vücuḥ-ı me'ârib ü meṭâliblerin 'ayn-ı ḳabûl [M182^a] ve naẓar-ı ḥuşülle melḥûz ḳılasın. Eger seḫâb-ı maṭîr-i merḥamet-me'âbuñ bu maḳûle kimesnelerün nihâl-i vücûdların reşehât-ı terbiyetle ser-sebz ü [N178^a] şâdâb eylemeye, ke-rem-gâh-ı eşrâf ve maşâff-ı ḥüsn-i evşâfda be-her-ḥâl cemâl-i kemâl ve ruḥsâr-ı şî'âr u dişâruña 'ayn-ı 'âr ve maḥz-ı şeyn ü şennâr olsa gerekdür.

Kıt'a:

هنرمند مانند بازی بود
 که او را بدام آوری از هوا
 بتعلیم صیدش مشو رنجه هیچ
 که نیک آرد آن صنعت خود بجا

1 Şi'r M: Beyt N (177^{a/18})

2 "Yakında bilgili bir kimse yoktu / Çok değerli cinsten mertten mert / Sana savaş günü ki o bir andır / Ona eğer cihanı versen azdır / Başını senden esirgemeyen kişiden / Sen de esirgeme altını ondan"

3 "Yüksek tabiatlı olana yaptığın ikram onu sana borçlu kılar / Mayası bozuk olana yapacağın ikram ise onun küstahlığını artırır / Çiğ damlasını kılıcın yüksek makamına koymak / Aynen kılıcı çiğ damlasının yerine koymak gibi onun faydasını yok eder"

4 teraḳḳıyyât-ı M: teraḳḳıyyâtla N (177^{b/16})

همان به که آن صید بیگانه را
کني با خود از راه لطف آشنا
چو وحشت بکلی ز طبعش رود
دهد زان پست از هنر بهرحا¹

Neşr: Ve daği anlaruñ ki dūş-ı hūşları kesb-i fezâyıl ve ridâ-yı hūsn-i şemâ-yilden ‘ārî ve kevākib-i aḥsen-i menâkıb ufq-ı merâtiblerinden mütevârîdür, şahîfe-i şoḥbet ve levḥa-i mu‘āşeretüñ ol maḳûle eşḥâşuñ ruḳûm-ı ḳurbetle-riyle merḳûm ve rûsûm-ı müśâ‘adet ü mu‘âvenetleriyle mersûm olmaya, tâ ki ‘arîz-ı ḥâl ve ‘izâr-ı me‘âlûñ ‘arîza-i ta‘n-ı sinân-lisân-ı ekâbir-i zamânla² cerâḥat bulmaya.

Ḳıṭ‘a: مشو با کم از خود مصاحب که عاقل
همه صحبتی بهتر از خود گیرند
گرانی ممکن با به از خود که او هم
نخواهد که با کمتر از خود نشیند³

[M182^b] **Neşr:** Ve daği eyyâm-ı eyâlet ve hengâm-ı devletüñde riyâz-ı nâdır-ı⁴ milk ü millet şarşar-ı zulm-i ehl-i fesâd ve teṭâvül-i merdüm-i şerâ-ret-nihâddan [N178^b] maşûn ola ve ḥâne-i havâṭır-ı ḥalâyık ki vedâyi‘-i ḥazret-i Ḥâlîḳ’dur, nûr-ı mevfûr-ı ma‘delet ve pertev-i ‘âtîfet ü re‘fetüñle ṭola. Zîrâ keff-i pây-ı enâmdan ḥâr-ı pür-âzâr-ı semmi⁵ ref’ itmek zimem-i himem-i ḥukkâm üzre ‘ayn-ı farz ve dest-i teḡallüb-i zaleme-i ‘asâkiri ceyb ü dâmen-i ‘ırz u mâl-i eşâḡir ü ekâbirden def’ itmek mücib-i fevz-i necât-ı yevmü’l-‘arzdur.

1 M: بهرحا N (178^{a/7})

“İşin ustası şahine benzer / Ki onu tuzakta fark etti havadan / Av taliminde hiçbir zahmet görme / Ki bu iyi sanat gelir yerine / Şu iyidir ki yabanı avlamaktan / Onu lütüfla arkadaş edinirsen / Korku tamamen tabiatından giderse / Ondan sonra ustalık fayda verir”

2 zebânla M: zamânla N (178^{a/15})

3 “Kendinden aşâḡı olanla sohbet etme ki akıllı / Hep kendinden üstünle sohbet eder / Üstünlük taslama kendinden üstüne ki o da / Kendinden aşâḡı olanla oturmak istemez”

4 M: ناظر N (178^{a/18})

5 M: سمي N (178^{b/4})

Beyt: فعَدَل تكن من صروف الدهر ممتنعا
فالصرف ممتنع للعدل في عمر¹

Nesr: Ve daḥi mevācib-i rū'esā vü ḥaṣem ve erzāk-ı tevābi' u ḥademi ber-vech-i etemm bī-temāṭul u imhāl ve tekāsül ü ihmāl iṣāl kılasın. Ve 'alā-küllü ḥāl bu ma'nā-yı menfa'at-me'ālī mühimm-i tām̄m ve zārūrī-i mā-lā-kelām bilesin. Tā ki ümerā-yı leşker ve neferāt-ı şīr-peyker keşret-i meşākḳ ve teklīf-i mā-lā-[y]uṭākdan² muṣṭarr u muḡberr olmayalar.

Mısrā': شکسته شود کمان چو ار نکشی³

Şi'r: کنیزیکه خاشاک بر سر کشد
نخواهد که بیداد قیصر کشد
غلامی که از خواجه بیند عتاب
بد شنام آهسته گوید جواب⁴

[M183^a] **Nesr:** Ve daḥi vüfūr-ı re'y ü ferhengle ma'reke-i ḥarb ve meydān-ı cenge ḳadem ḳoyasın. Mütevekkilen 'ale'l-Meliki'l-Müte'āl ḥizāne-i ḥayālī ves-vese-i [N179^a] ta'alluḳ-ı ḥayāt ve taḥayyül-i taşavvur-ı lezzāt ü müşteheyātdan ḥālī idesin. Ve sāḥa-i sīne ve levḥa-i dili naḳş u nigār-ı sa'y-i tām̄m ve rüsüm-ı ṭaleb-i nāmūs u nām̄la ḡayret-i çarḥ-ı berīn ve reşk-i şüret-ḥāne-i çīn kılasın. Ve 'amāme-i celādet ü cerā'eti hāme-i himmet-i sa'ādet-nehmetüñde maḥz-ı devlet ve 'ayn-ı kerāmet bilesin. Ve tiḡ u tīr-i şā'ika-te'sīri nuḳl-i bezm-i meydān ve 'iṣ ü 'iṣret-i dār u gīri bāde-i ḥün-ı düşmenān göresin. Ve maḳām-ı ḳarār u şebāt̄da merdüm-i za'if-niyyāt ve cebānet-simāta *vechen mine'l-vücūb*⁵ iltifāt göstermeyesin. Zīrā çehre-i şāhid-i zāt ḥaṭṭ u ḥāl-i memātla pūr-ḥālet olmak ruḥsāre-i nev-'arūs-ı ḥayāt-ı bī-dillüñ gülgünesiyle melāḥat bulmaḳdan evlā ve cerāḥat-i ḥüsām u sinānla hażiz-i ḳabre nüzül iḳtirān-ı ṭa'n-ı sinān-ı lisān-ı aḳrānla ḳaşr-ı ḥayāta 'urūcdan a'lādur."

1 "Adil ol, zamanın kötülüklerinden korunmuş olursun / İnsanın ömründe adalet kötülüğün önündeki engeldir"

2 "mā-lā-yuṭāk": "takat getirilmez, dayanılmaz" manasına gelen Arapça ibare.

3 "شکسته شود کمان چو از حد نکشی M: شکسته شود کمان چو از حد نکشی N (178^{b/14})
"Yay kırılır haddinden fazla çekersen"

4 "Hizmetçi ki talaşı başına döker / Efendisinin kahrını çekmek istemez / Köle ki efendisinden azar iletir / İçinden cevaben yavaşça söğür"

5 "*vechen mine'l-vücūb*": "hiçbir şekilde" manasına gelen Arapça ibare.

Şi'r:

اگر جان بشمشیر خونی دهی
از آن به که تن در زبونی دهی
بود مرگ به از زبون زیستن
به از دزد خند ست بگریستن¹

[M183^b] Hâtîme²

[N179^b] Çünkim sipîhr-i taşnîf ve âsmân-ı te'lîfde bu mâh-ı nâ-kâste ğur-re-i iftitâh ve sellî-i ihtitâmla ârâste oldu, ümmîddür ki mânend-i mâh-ı 'iyd engüşt-nümâ-yı karîb ü ba'îd ola. Ve 'azrâ-yı zîbâ-yı kelâm zîver-i [h]uliyy ve hulel-i ihâm ve istihdâmla zîb ü zînet buldı, me'mûldür ki mınaşsa-i kıbûl-i erbâb-ı 'irfânda hüsn-i tâmm ve cemâl-i mâ-lâ-kelâm bula.

Şi'r:³

یا رب این غیرت حورالعین را
شاهد روضهٔ علین را
از دل و دیدهٔ هر دیده وری
بخش توفیق قبول نظری⁴

Neşr:⁵ Niçe demdür ki siyeh kümeýt-i yerâ' meydân-ı ibdâ' ve mîzmâr-ı ihtirâ'da püyândur, dem irdi ki miķleme-i ferâġatde müreffehü'l-bâl ola. Ve top-ı belâġat şavlecân-ı berâ'atle ġaltândur, vaķt oldu ki kûşe-iistirâhatde hûş-hâl ola. Ve müddet-i medîddür ki bâde-peymâ-yı ķalem müdâm-ı midâda mâ'il ve şahbâ-yı inşâyla şahâyif-i evrâķda mütebaķtır u mütemâyil idi, zamân geldi ki kendüsin keyfiyyet-i ferâġatle bî-hûş ve cür'a-i itmâm ü ihtitâmla⁶ mest ü medhûş eyleye. [M184^a]⁷

1 "Eğer kanlı kılıca canını verirsen / Hakirliğe teslim olman ondan iyidir / Ölmek iyidir hakir yaşamaktan / İyidir kaçmak eli kanlı hırsızdan"

2 Hâtîme M: - N (179^{b/1})

3 Şi'r M: - N (179^{b/7})

4 Molla Câmi'nindir. "Rabbim, kara gözlü hurileri kıskandıran bu güzele / Yücelikler bahçesinin bu dilberine / Her görüş sahibinin gönlünden ve gözünden / Kabul bakışına mazhar olma başarısı ver" [*İyilerin Tesbihi* (*Subhatu'l-Ebrâr*), s. 294-295].

5 Neşr M: - N (179^{b/9})

6 ihtirâ'la M: ihtitâmla N (179^{b/16})

7 N nüshası burada bitmektedir. V nüshası ise zaten sondan birkaç varak eksiktir.

الحمد لله أولاً وآخراً وظاهراً وباطناً ومبداءً ومعاداً مذكوراً ومراداً وسحب الضلالة والسلام لا
زالت ساكنة علي¹ مرقد خير الانام محمد وآله وصحبه البررة الكرام الي قيام قوايم خيام القيام²

1 “Hamd, öncesinde ve sonrasında, açık ve gizli, başlangıçta ve bitişte, söyleyerek ve kalpten geçirerek Allah’a mahsustur. Salât ve selam, yaratılmışların en hayırlısı Hz. Muhammed ve iyilik timsali olan âli ve ashâbının kabrinin üzerine kıyamet günü çadırının direkleri dikilene kadar devamlı okunarak dökülsün.”

2 M nüshasının son sayfasındaki vakıf mühründe, “Allāhu te’ālā hâzretlerinin rızasıyçün vakf eyledim. Diyâr-bekrlî ‘Alî Emîrî” yazılıdır. Ayrıca bu sayfanın altına sonradan yazılmış not ve Mustafa Paşa’nın vefatına ebcedle düşürülmüş tarih şu şekildedir:

“Şokollu Mehemmed Paşa’nun ‘amuca-zâdesi ve Budin vâlisi merhûm u mağfûr Muştafâ Paşa ki haqqında *Cevâbirü’l-Menâkıb* te’lif olunmuşdur, katl idildiginün târihidür: کندی ای وای مصطفی پاشا (Gitdi ey vâi Muştafâ Paşa)

Sene 986

434

28

220

304

986”

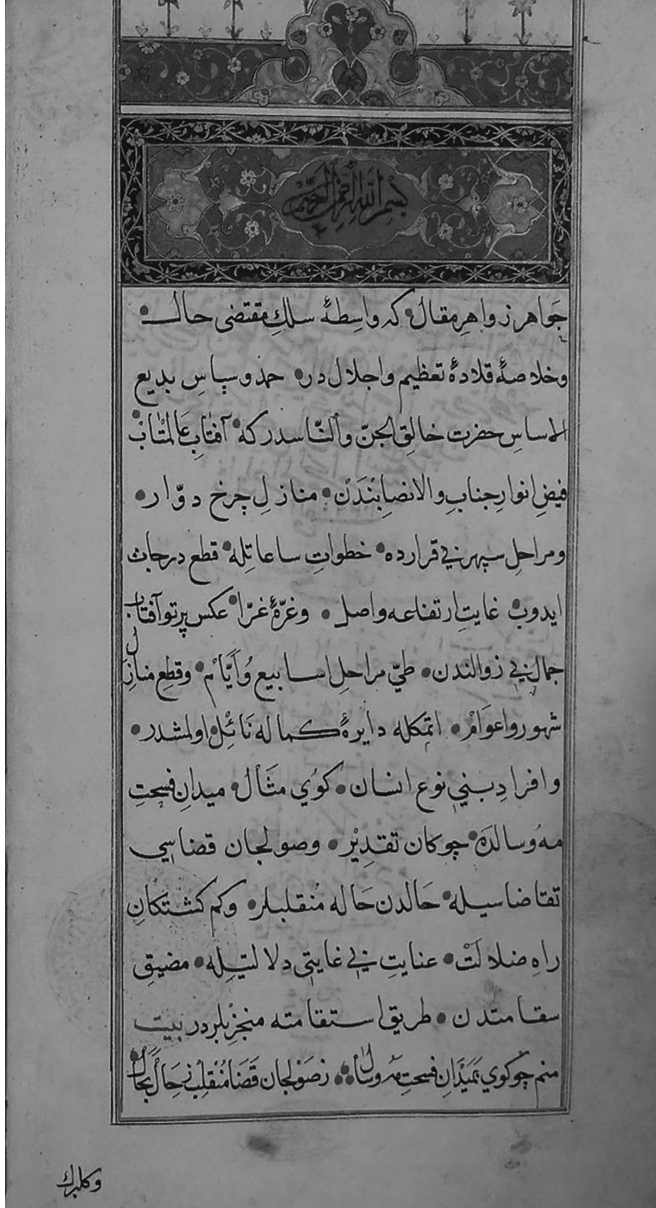
N nüshasının son sayfasındaki benzer not:

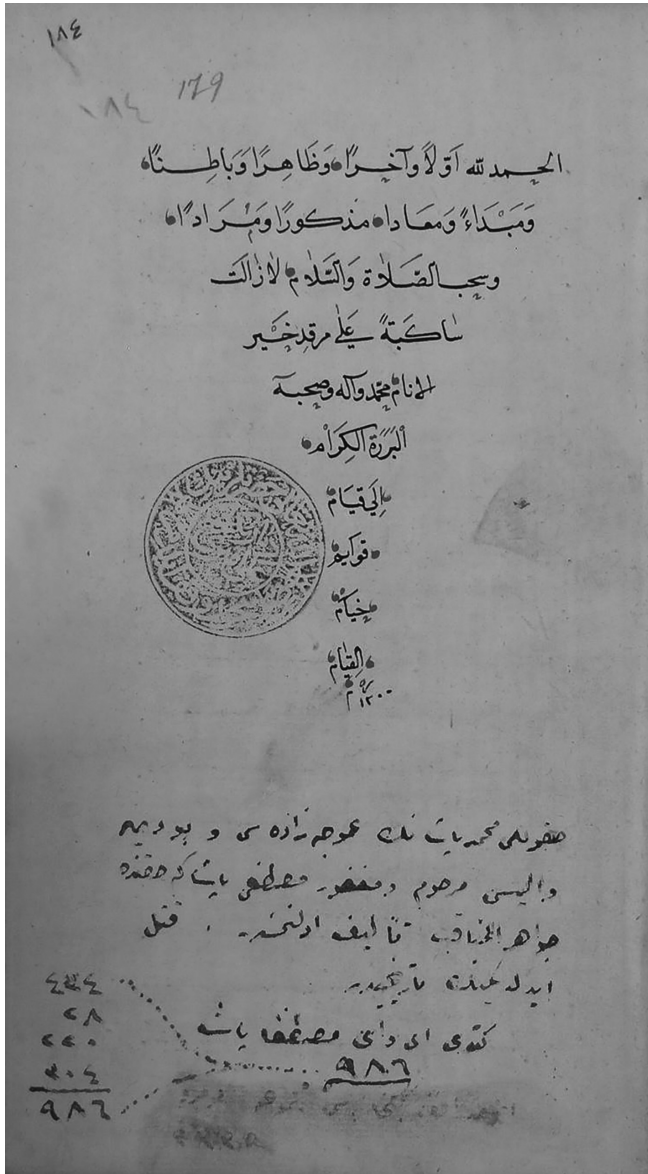
“Merhûm ve mağfûrun-leh Muştafâ Paşa’nun katlî târihidür: کندی ای وای مصطفی پاشا

Sene 986”

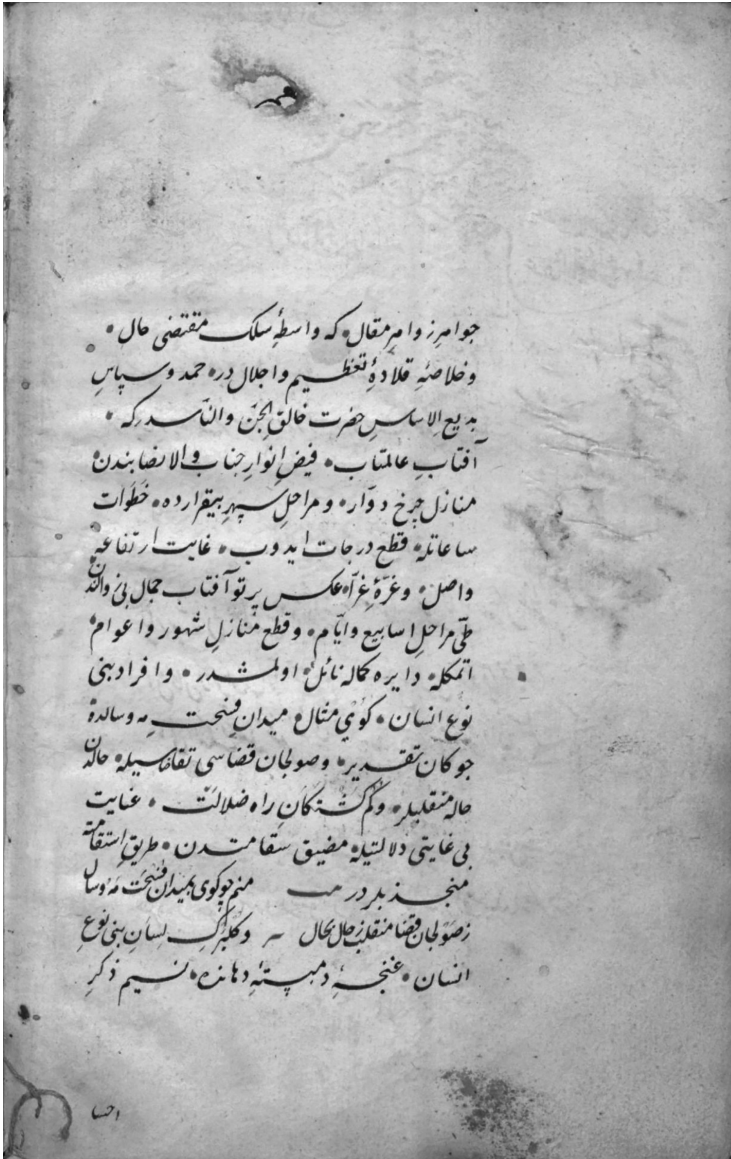
EKLER

Ek-1

Millet (Ali Emîrî Efendi) Kütüphanesi nüshasının son sayfası (184^a).

Ek-2

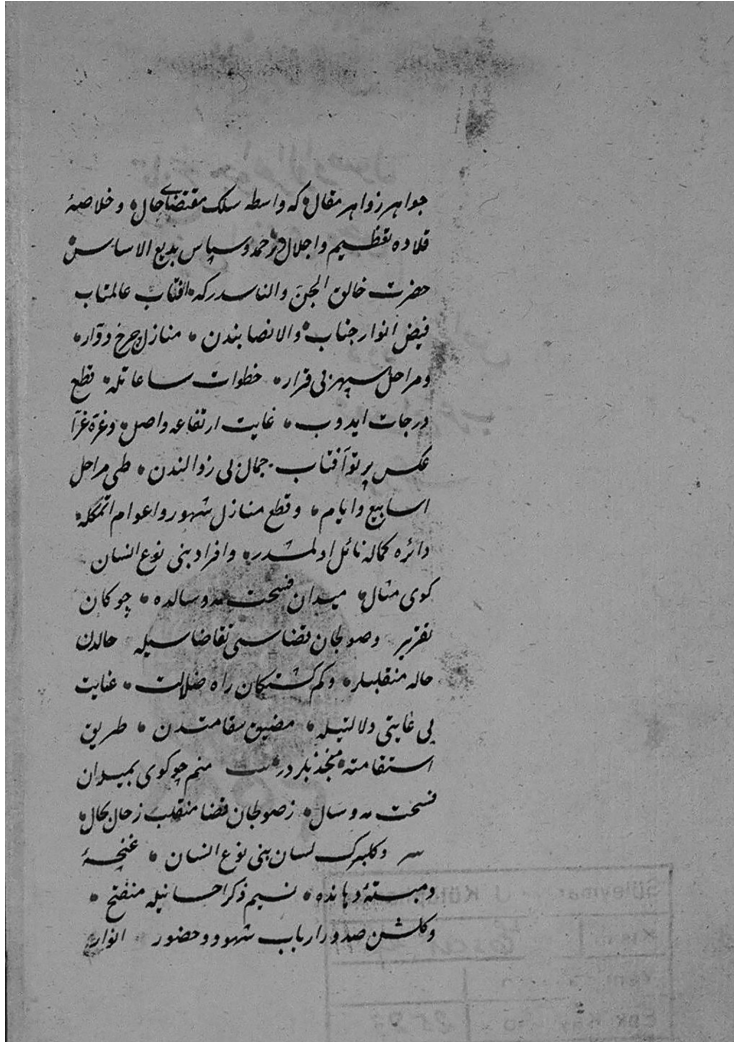
İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi nüshasının ilk sayfası (2^b).

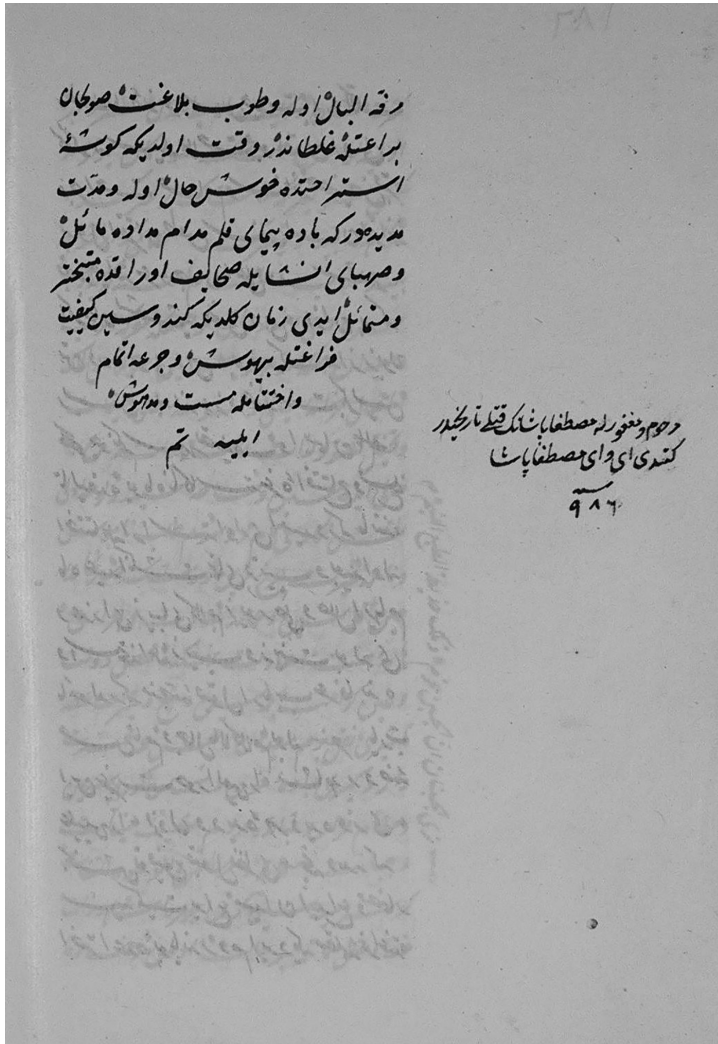
چونکم برقصیف و آسمان تالیفده بوماه ناکاسته
 غزه افتتاح و نعل اختتامه آراسته اولد
 امید در که مانده ماه عید انکشت غای قریب و
 بعید اولد و عذر ای زیبا ی کلام زبور طی و
 حلل ایهام و استخدا لر زیت و زینت بولدی
 مأمولدر که منقده قبول ارباب عرفان حسن
 و جمال مالا کلام تولد یار بیان غایت حواله
 شایسته در و فقه علین را از دل و دین هر دیده
 بخش توفیق قبول نظری پنج و در که سبکیت
 یراع میدان ابداع و مضامین خرا عده یو یا ندر
 دم اردیکه مقلد فراغت مرقه البال اولد و لوب
 بلاغت صولجان بر اشته غلط اندر وقت اولدیکه
 کوشه استراحتده خوش حال اولد و مدت مدیدیکه
 با ده پیا ی قلم مدام مداده نایل و صهبای انشاییه
 منبخر و متمایل ابدی زمان کلدیکه کند و سیر
 کیفیت فراغت بهوش و جرعه انعام و اضواء
 ممت و مد بهوش ایلید
 مرحوم و فقور له مصطفی پاشا که قتل یار کدر بر مصطفی پاشا بر بولک اوم
 حاجی کندی ای وای مصطفی پاشا
 مصطفی پاشا را حاجی کندی ای وای
 ۲۹۸۶

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi nüshasının son sayfası (179^b).

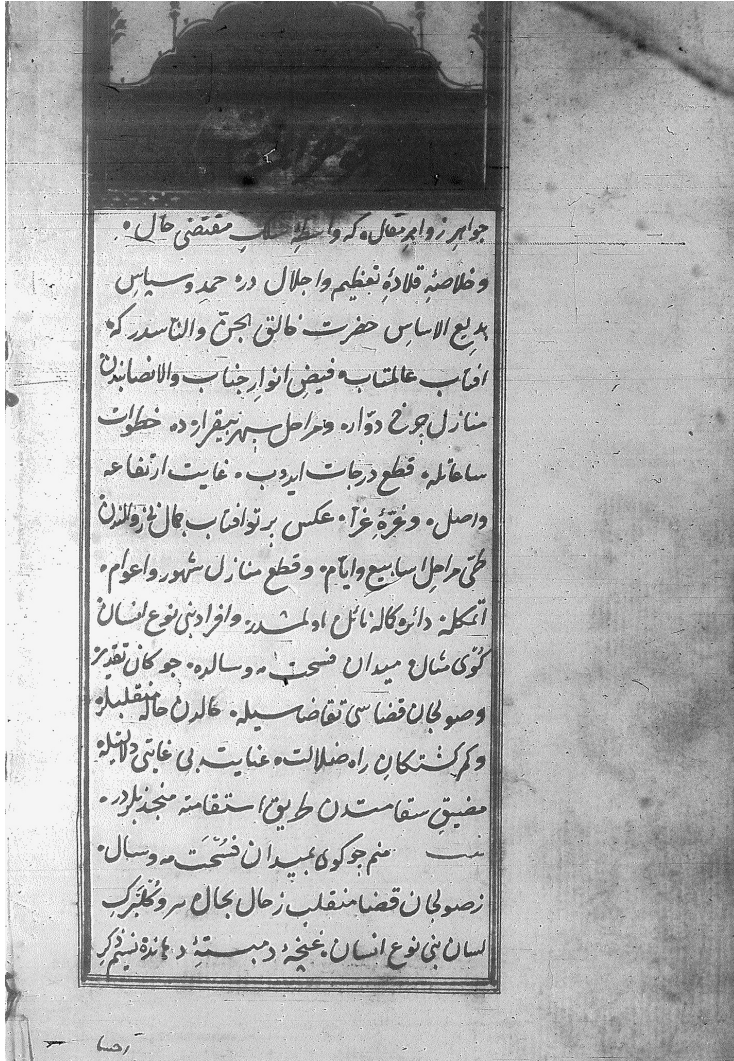
Ek-3

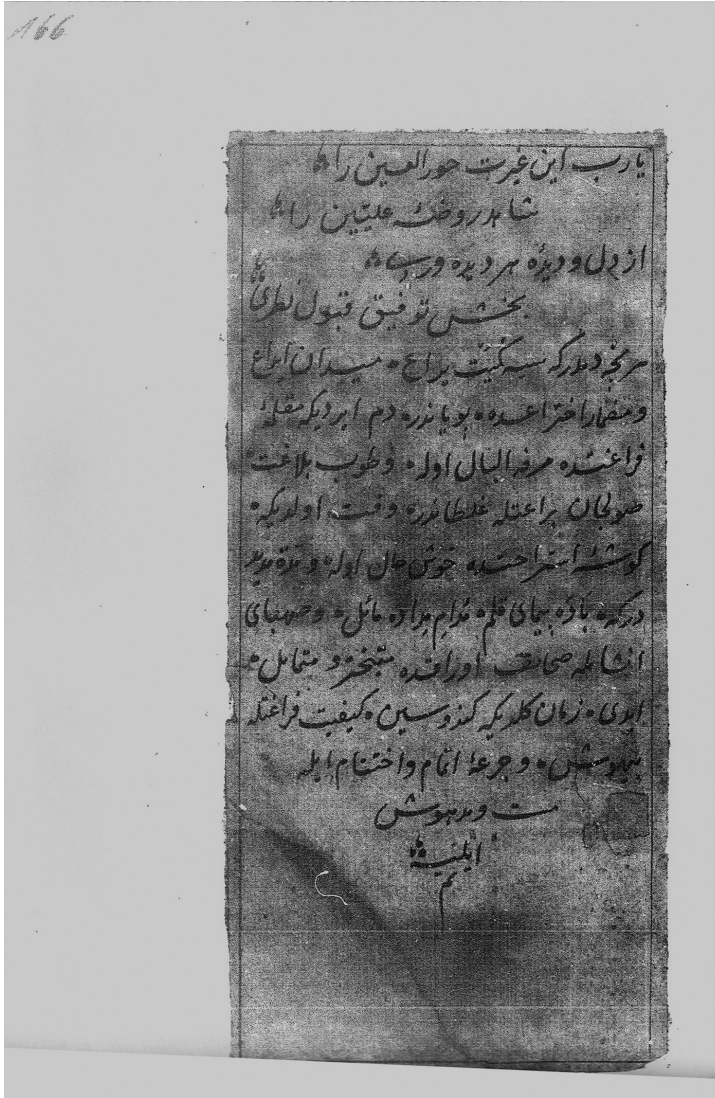
Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi nüshasının ilk sayfası (3^b).

Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi nüshasının son sayfası (186^b).

Ek-4

Berlin Devlet Kütüphanesi nüshasının ilk sayfası (1^b).

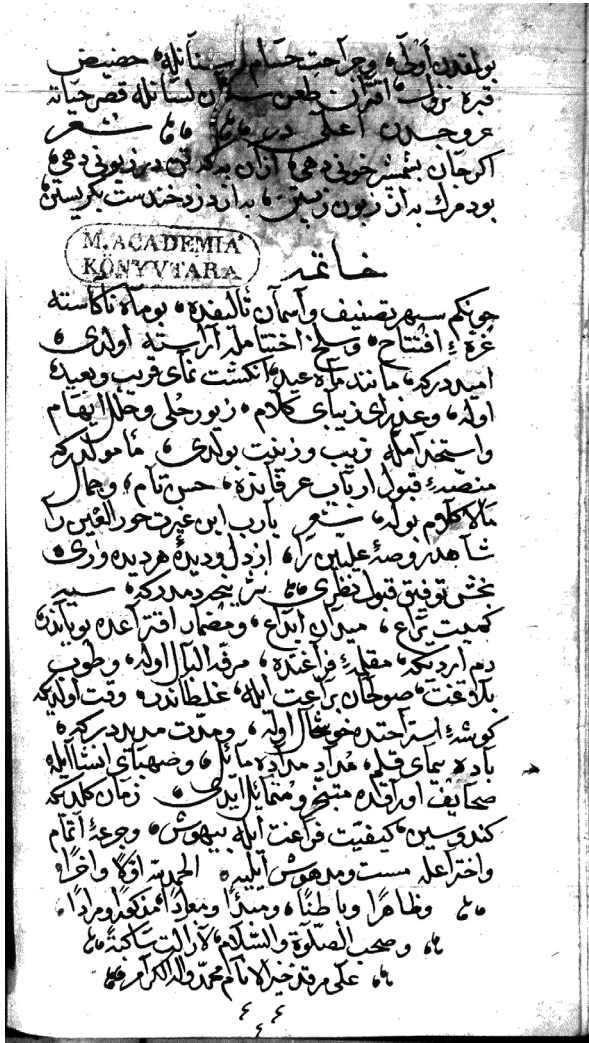

Berlin Devlet Kütüphanesi nüshasının son sayfası (166^a).

Ek-5

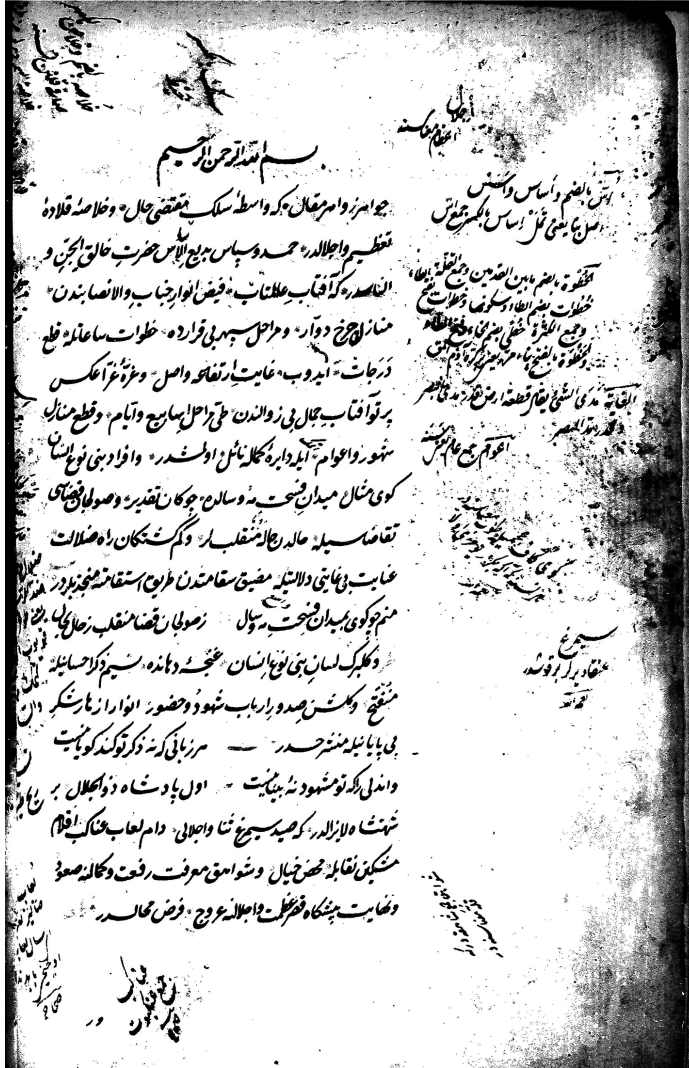
جواهر زوهر مقال که واسطه سلک مقتضی حال و خلاصه
 قله عظیم و احلا لید و حموی سیان بر بیع الاسان حضرت
 خالق الجن و الناسید و آفتاب عالم تاب فیض انوار جناب
 و الانصاف من و منار الخرج دواره و مراحل سپهر بی قرار ده
 خطرات شاعانه قطع درجات اید و غایت ارتفاع واصل
 و غیره غره عکس بر تو آفتاب جمال جزو اندن طی مراحل اسایع
 و ایام و قطع منازل شهر و اعوام و امکنه دایره کماله نایب انوار
 و افراد بنی نوع انسان کوی مثال میدان فصیح و مسائل
 چونان قتل کبر و وصولان قضای حقان سیه حالان
 منقلب و حکم کشتگان راه ضلالت و عنایت بی غایتی
 دلائله مضیق سقامتدن و طریق استقامتده مغز بلرد و بیت
 منم جو کوی میدان فصیح و مسائل و زحمتان قضای منقلب ز حال بحال
 و کجک لسان بنی نوع انسان و غنچه دمنبسته دهانده نسیم ذکر احسان
 منفتح و کلشن صدور ارباب شهود و حضور و انوار ازهار شکر
 بی پایا نیله منشور و بیت هر زبانی که بدو کنو کند گویا نیست
 و آن دلی که تو مشهور نه بینا نیست و نثر اولیا دشاه دوله اول
 بر شه نشاه لایزال در صدیم غنا ز جلاله و ام اولم عا کیشکان

Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi (Budapeşte) nüshasının
ilk sayfası (1^b).

Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi (Budapeşte) nüshasının son sayfası (106^b).

Ek-6

Avusturya Millî Kütüphanesi (Viyana) nüshasının ilk sayfası (1^b).

سمت و کتب مطبوعه - لوازم امور وزارت
 و شرایط ارکان صدارت در برقع نصیحت که
 حقیقتاً طراز لباس هنری و انیس قوام
 معدلت گستره ایدیکه معنوی سعادت مقرر و نه
 امتنان سبب قبول خاطر از باب فغایب و حکم
 و باعث انفاذ سیف و اجرای قلم در و مفهوم
 معدلت لزومند انفعال موجب قبول نهال
 امان و مستند اختلال میانی جاده و جلال در
 خانه واسطی لغت و نامه حسنی حبله کوش
 سوشدینه جوطرز اوزره القاء و معیشت جملرینه
 بوا سلوب اوزره اعلا بهیوشدیریکه اولاهل
 اولکه استجماع محاسن ضایل و استرفاع رایت
 مکارم و شمایله کمال مرجه ده ایتتام ایده سین
 و کمصفت حمیده و اخلاق پسندیده میانی
 بندانگن نهایت درجده اقدام کوشته سین
 نکه تمام افراد اعم نشر حمایه شیم محصوله مستحق
 التهم اولالرقعه ابدعین روان بکرمست که توینز
 مقررست که با خود ایدیه دارین
 بده مراد فقیران ملحق تا بهر

Ek-7

Број 3.

— Г А Ј П Б Т —

Страна 45.

Pejton

MUSTAJ PAŠA SOKOLOVIĆ

Preda mnom je jedan rukopis novijega datuma, koji je kao prepis nekakova starijega dospio u biblioteku zemaljskog muzeja u Sarajevu, a na koricama mu piše: »Dževahir el menakib« (Dragulji biografija) (Muz. bibl. XVI/3. — 55). Ko ga je prepisao i gdje se nalazi original, nije mi poznato, samo sam našao u katalogu da ga je rahmetli Kemura s nekoliko drugih rukopisa prodao spomenutoj biblioteci. Kemura je umro, a s njime i historijat, kako je njemu prošao u ruke.

Taj je rukopis monografija o životu i djelima vezira Mustaj paše Sokolovića, koja ga prikazuje kao uzor dobrotvora, državnika, vojskovođu i junaka. Velika je šteta što rukopis nije potpun nego prekinut s osvojenjem Bos. Krupe; dakle dvanaest godina njegova vezirovanja u Budimu prepisivač je ispustio, jer ga nije to valjda interesiralo nego samo begovanje na Bosni i Hercegovini. S početka sam veoma žalio, dok nisam našao u Flügelovu katalogu: »Die orientalischen Handschriften der Hofbibliothek in Wien II. Bd. 1220. po svoj prilici isto djelo» pod naslovom: »Geŋdžine-i-achlak« (Blagajna vrlina).*

Ova biografija Mustafa pašina, kako se vidi iz uvoda, pisana je za carevanja sultan Murata III. (982.—1003.) (1574.—1594.) i za vladu velikog vezira Mehmed paše Sokolovića Višokoga. Da je pisac djela čedo svoga vremena, vidi se po stilu, koji je vještački izobličen arapskim i perzijskim frazama. To je pravi marinitki stil, koji je onda bio u modi kod Turaka. Uvod u spomenuto djelo otkriva nam do sada neosvijetljenu notaju Sokolovića u historiji turske carevine. Pisalo se o tome mnogo, ali sve to na gađanji mletačkih pisaca, austrijskih poslanika i po narodnoj tradiciji, koja graniči s legendom.

Pisac monografije savremenik je glasovitih Sokolovića. On je budnim okom pratio njihov politički i kulturni rad. Može biti, da je i družio s njima, jer im meće u usta čitjele govore i odgovore, koje je mogao čuti samo od njih ili njihove bližnje okoline.

O tome djelu Flügel veli: »Das ist die Biographie des im Oktober 1578 hingerichteten Statthalters von Ofen Mustafa-pascha Sokolli des Neffen des Grosswesira Muhamed Sokolli von unbekanntem Verfasser, der diese Biographie für den Richter Ahmed von Ofen schrieb.... Nach einem einleitenden Vorwort voll rhetorischer Ergießung beginnt die weitläufige Erzählung, deren Verlauf die Überschriften genau angeben, doch bricht sie Bl. 179. mit dem Capitel ab, in welchem der Antritt der Statthalterschaft von Sokolli der Tod Suleimans und der Tod Selims II. kurz berichtet wird«. Dakle i taj rukopis nije potpun, ali sigurno sadržaje nešto više nego ovaj muzejaki, jer obuhvata 179 lista otklone, dok muzejaki ima samo 42 lista.

Poznato nam je iz janjičarskog zakonika, da je sultan Mahmed II. El-Fatih dao Bošnjacima pod Jajcem 1463. povelju, koja je uzakonjena, da će im djecu uzimati u adžami oglane bez joklame (pregledanja) bili obrezani ili neobrezani, t. j. bili muslimani ili ne bili.

To nije bila davšina (danak u krvi), koji su ranije uveli sultani, a sabirali ih turnadžije (telesnici, kako ih zovu stari Dubrovčani) iz kojih su se rekrutirali janjičari nego su to bila djeca iz plemenitih porodica muslimanskih, bogumilskih i kršćanskih.

Od zgrade do zgrade po nalogu sultana dolazili su u Bosnu dvorski dostojanstvenici i uzimali djecu iz odličnih porodica. Ta su djeca predvođena sultanu i na njegovu zapovijed uvrštena u internate i tamo učili propisani broj godina, kako ćemo kasnije čuti.

Tako je negdje u početku svoga carevanja sultan Sulejman Zakonodavac spremio u Bosnu pouzdana čovjeka (kurbeti šehinšahide šerafi ihtisas bulmiš) no imenu Jesildže Mehmed bega, da mu izabere 40 dječaka za dvor iz čistih i plemenitih porodica (tavaifi guzide ve kabaili pe sendiden).

Iz Carigrada vodio je put preko Sandžaka u Bosnu. Zemlja Pavlovića i istočna Hercegovina bile su uvijek prve na udarcu. Tuda je prešao i Jesildže Mehmed beg i u Sokolovićima nokraj Rudoga zabilježio jednog dječaka zdrava i darovita koji je i s materinu i s očinu stranu bio plemenita roda i saopćio roditeljima da će ga uzeti u carski dvor. Naravno ta je vijest roditelje iznenadila i uprepastila. Najprije su ga sakrili, ali bojeći se posljedica počeli su razmišljati i tražiti savjeta: ne bi li ga mogli spasiti na kakav drugi savjet: ne bi li ga mogli spasiti na kakav drugi način. Majka mu je imala brata svećenika, koji je slovio kao učen i bogat čovjek (ferzendi mezburun dajisi keşiş olup malumatte jedi dolasi ve malu menalde nihayet mertebe anası). Zato se obrate na njega, da im savjetom i po potrebi s novcem priteže u pomoć.

Kad je Jesildže beg na povratku svratio se u Sokolovića, da uzme obilježnog dječaka i povede ga sa drugima ni molbe ni ponude u novcu nijesu ništa pomogle. On je najprije kušao, da ih savjetom sklone dokazujući: kako im sina čeka sjajna budućnost u dvoru i da će doći vrijeme kad će se s njima ponositi i od njega vidjeti dosta dobra (ez başunden deolet irak degil). Nu to sve nije djelovalo. Istom kad im je energično saopćio, da ne pomaže ni molbu ni mito izvedu ga iz skrovišta i predadu Jesildže begu.

Eto tako je mali Sokolović s ostalim dječacima krenuo u tudi svijet, da s vremenom zaigra ulogu najvećega državnika turskoga carstva.

bojnu slavu. On je sazivao zemaljska vijeća, pravio izvješća o austrijskim provalama na granici i preko prijatelja u Carigradu kušao pripremiti teren za vojnu, a miroljubivi veliki vezir Ali paša Dabeli odlučno je odbijao svaku pomisao na poremećenje mira. Za to pisac Menakiba oštro osuđuje. Ali pašinu politiku i predbacuje mu malodušnost i kukavštinu, koje su posljedice njegove korupulentnosti, jer je treba — veli, deset ljudi da ga digne na konja, a radi malenkosti mogao je sjahati bez tude pomoći (Ve estere suvar olmaga on kiši isterdi; ve lakim donul alčaklugi idub džuzvi behane ile jere inerdi).

Veliki vezir imao je svoga eksponenta u osobi svoga rođaka i bosanskog alajbega Memi Šah bega, koji mu je na svoju ruku slao izvješća o Bosni i bosanskoj granici. Naravno da je njemu više vjerovao nego li Mustaj begu. To je sigurno znao mladi Sokolović, za to ga je držanje vezirovo sve više dražilo i poticalo na ratovanje. Naročito mu je bila za oko zapela tvrda Krupa, koja je bila u posjedu Nikole Zrinjskoga, koji mu se nekad veoma zamjerio.

Osim toga bilo je i ambicije da osvoji Krupu, koju su prije obsjedali Gazi Husrev beg i Ulema paša, a nijesu je mogli osvojiti, nego se vraćali sa znatnim gubitcima. Pismo Zrinjskome, kojeg nam sadržaj bilježi životopisac imađe provokacioni ton. U tole pismu među ostalim veli ponosni Sokolović silnom Nikoli Zrinjskom: »U poređbi s mojim moćnim dostojanstvom, ti si jedan gradski dizdar, a možda i jedan obični gradski čuvar (Satveti zati dželadet sima) a nisbet bir hisar dizdari belki hisar erlerinden biri sin) »Ako nije sramota upitati: kolika sila i moć treba da imaš, pa da budeš čak toliko smion i drzak?« (Sormak ajb olmasin: ne kadar kudret u kuvvetun olo ki hak budenul džur'ete muhaşeret ve bu mertebe had-den zijade hareket muhaberet ejleje sin?).

Dosta su ta dva pasusa, da nam razjasne napeti odnošaj između Sokolovića i Zrinjskog. Iz njih izbija mržnja i izazivanje nemira na Krajini.

Dalje nam bilježi i sadržaj pisma, koje je Zrinjski spremio kao odgovor: »Dignuo si uobraženu glavu i nakrivivši oholo kapu. Zrinjski priznaje, da imađe ugovor između kralja i sultana, ali da on ne poznaje tih ceremonija i da ne razumije njegovu potrebu. Za tihjem hvali Krupu kao neosvojiv grad. »Neka je pokuša osvojiti, veli — pa će se ofuren vratiti kao Husrev beg i Ulema beg. Mjesto kamenja ostavili su pod njom mnogo glava.« Pismo završuje ovako: »Što znaš radi i što ti od ruke ide ne žali.«

Po mišljenju pisca, to je pismo dalo povod, da Mustaj beg pozove Bošnjake pod bajrak i obsjedne Krupu u augustu 1565., a mi znamo, da je veliki vezir Ali paša umro iste godine u junu i da je na njegovu mjesto zasjeo amidžić mu Mehmed paša Sokolović Visoki, koji je pod stare dane doveo Sulejmana pod Siget.

Više je nego sigurno, da je promjena na stolici velikih vezira dala povod Mustaj begu da udari na Krupu. To se čisto vidi iz sukoba s Ali pašinim rođakom Memi Šah begom, koji je tada bio bosanski alajbeg. Memi Šah beg je imao informacije, da pazi da se na granici ne poremeti mir. To se vidi iz cijelog njegova govora, koji nam pisac bilježi. Na protiv odgovor Mustaj begov zaudara prirodnom bahatosti i smradom baruta.

Mustaj beg se u svome okretanju između Bošnjaka osjećao tako jak, da bi zavojštio ne na Zrinj-

skoga, nego i na bečkoga česara. Njegov drugi odgovor Alaj begu pod Krupom prelazi granicu pristojnosti, ako je u istinu onako govorio, kako nam pisac predaje.

U govoru nam se Alajbeg prikazuje opreznom kukavicom, a u odgovoru Mustaj beg nam izgleda kao soko, koji gleda na Alajbega s visine i na koncu mu se kune carskom glavom, ako dulje bude govorio, i u vojsku sijao malodušje, da će ga svojom rukom posjeći.

U istinu Krupa je bila tvrđ oraš, ali pod topuzom veleđuša morao je pucati dok ga nije iza 25-dnevne opsade sa sabljom u ruci osvojio na juriš. Zapovjednik posade Matija Bakić zaglavio je s cijelom posadom.

Zalibože s padom Krupe završio je prepisivač »Dževahirul-Menakibe s riječima: ilya ahirih (t. j. d.). Šteta što ga nije do kraja prepisao ili barem naznačio, gdje se nalazi rukopis, s kojim se on služio kod prepisivanja. Nema dvojbe, da je životopisac do pogibije Mustaj pašine 1579. prosljeđio prikazivanje njegovog političkog i kulturnog rada, jer je ovaj Sokolović u istinu došao na veliki glas kao budimski vezir, gdje je vladao trinaest godina na opće zadovoljstvo naroda i države.

Hammer veli, da je nekoliko dana iza pada Krupe ista sudbina stigla i Bos. Novi.

Naredne godine za vrijeme opsade Sigeta sultan Sulejman za zasluge imenovao je Mustaj bega beglerbegom i namjesnikom u Budimu.

Dr. S. Bašagić.

Свршетак власти династије Османовића. Турска је на родна скупштина у Ангори прихватила закон, којим се укида институција халифата, а чланови су турске династије протјерани из Турске. Према томе губи част халифа династија Османа, коју је непрекидно вршила. Године 1922. је свргнут султан Мехмед IV, и остављена Османовој династији само вјерска част халифе, коју је досада обављао Мухамедов брат Меџид. Како је познато, потписао је за вријеме рата султан Мехмед смртну осуду над Кемал pašом, који је тада побјегао и развио турску националистичку борбу против Цариграда и султана, који онда није ни слутно, да је истодобно с овом осудом потписао и смртну осуду својој династији. Династију је Османову основао Осман el Гази, рођен 1259. у Сукуту, у Битинији, а умро г. 1326. Он је наслиједио г. 1288. свога оца, Ертогурула вођу турских номадских чета, које су обитовале у подручјима Фенџије. Осман је године 1299. овладао читавим турским племеном, које се отада прозвало службено Османлије и освојио читаву Малу Азију.

Према новинским вјестима већ је бивши Халифа Абдуд Меџид оставио Цариград и запутио се у Шванцарску, а осталим члановима одређен је рок од годину дана, да ликвидирају своје имовинске односе.

Вјести европске штампе нијесу потпуне, па не можемо ош писати о овој ствари, али по турским изворима не ради се о укидању Халифата, јер га Турци и не могу укинути, него би то ствар била свих Муслимана. Истина, по овом Турци се одричу Халифата, јер су га силом присвојили и хоће да државу и државну политику да еманципију од вјерског уплива, који је био врло велик у Турској. По Исламу нема код нас клера, али је у Турској узео толиког маха, да се је вјером се идентификовало. У свакој институцији, у читавом јавном животу, у политици, па и самој кући владао је уметнико сворени клер, који је укучно читав живот и редовити његов напредак. Никаква савремена реформа није се могла провести, сви закони, све одредбе

Dr. Safvet-beg Bašagić'in, *Cevâhîr-ü-Menâkib*'in Saraybosna nüshasının bir özetini yaptıği *Gajret* dergisinin III/1924 ve IV/1924 tarihli sayılarında yer alan "Mustaj Paşa Sokolović" isimli Boşnakça makalesi.

Ek-8

Sokollu Mustafa Paşa

Elimde, Saraybosna Millî Müzesi Kütüphanesine bir şekilde ulaşan ve içeriğinin daha eski bir nüshasından yakın bir tarihte aktarıldığı belli olan bir yazma bulunuyor. El yazması kitabın kapağında da “Cevâhiru'l-Menâkıb” (Mücevher Biyografi) yazıyor (Müze Kütüphanesi XVI/3-55). Yazmanın kimin tarafından kopyalandığı ve orijinalinin nerede olduğu konusunda bir bilğim yok, ancak katalogda rahmetli Kemura'ya ait diğer yazmalarla birlikte sözü edilen kütüphaneye satıldığı belirtiliyor. Kemura öldü, bu yazmanın eline nasıl geçtiğinin öyküsü de onunla birlikte gitti.

Bu yazma, Vezir Sokollu Mustafa Paşa'nın hayatı ve eserleri hakkında bir monografidir. Bu monografide Sokollu örnek bir hayırsever, devlet adamı, komutan ve kahraman olarak gösterilmektedir. Yazmanın tamamlanmamış olması büyük bir talihsizliktir, çünkü Bosna Krupası'nın fethedilmesiyle el yazması yarıda kalmıştır. Yazar, muhtemelen sadece Bosna ve Hersek'teki beylik dönemine ilgi göstermesinden dolayı, Sokollu Mustafa Paşa'nın Budin'deki on iki yıllık vezirlik dönemini kaleme almamıştır. Başlangıçta buna çok üzülmuştüm, ancak muhtemelen aynı eseri Flügel'in, “Die orientalischen Handschriften der Hofbibliothek in Wien” kataloğu II. cildinde, 1220 numarada “Gendzine-i Achlak” (Ahlak Hazinesi) adı altında buldum.¹

Girişte de anlaşıldığı üzere Mustafa Paşa'nın bu biyografisi, Sultan III. Murad'ın (982-1003/1574-1594) padişahlığı ve büyük vezir Sokollu Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde yazılmıştır. Eserin müellifine gelince; tarzından da anlaşılabileceği gibi, yapay şekilde Arapça ve Farsça ifadeleri yeniden şekillendiren, döneme özgü bir yazardır. Bu yazılış tarzı, o dönemde Türklerde moda olan marinit tarzıdır. Söz konusu eserin giriş bölümü, Türk İmparatorluğu tarihinde Sokolluların aydınlatılmamış taraflarına ışık tutmaktadır. Bu mevzu da çok yazılmış, ancak bütün bu yazılanlarda Venedikli yazarlar ile Avusturya elçilerinin raporları ve efsaneye kaçan popüler anlatım tarzı esas alınmıştır.

¹ Bu eserle ilgili olarak Flügel şöyle diyor: “*Bosna'da güçlü bir kale olan Sokol'dan, Sadrazam Sokollu Mehmed'in yeğeni olan ve 1578 Ekim'inde idam edilen Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa'nın biyografisi olup Budin Kadısı Ahmed için meçhul bir yazar tarafından kaleme alınmıştır. ... Coşkulu ifadelerle dolu bir girişten sonra 10⁶'den itibaren başlıklarla ayrılmış uzun anlatımların akabinde Sokollu'nun beylerbeyi oluşu, Süleyman ve II. Selim'in vefatları kısaca anlatılmakta ve metin 179⁹'de bölüm tamamlanmadan kesilmektedir.*” Dolayısıyla yazmanın bu nüshası da eksiktir. Ancak Müzedeki nüshadan daha fazla bilgiyi ihtiva ettiği kesindir. Çünkü bu eser 179 varaktan ibaret iken, Müzedeki yazma sadece 42 varaktan oluşmaktadır (Başagiç'in notu).

Monografinin yazarı, ünlü Sokolluların çağdaşıdır. Yazar Sokolluların siyasi ve kültürel çalışmalarını büyük bir dikkatle takip etmiştir. Belki de yazar Sokollularla birlikte olmuştur, çünkü Sokolluların konuşmalarına ve cevaplarına olduğu gibi mektupların içeriklerine, bu mektuplara verilen ve sadece onlardan veya onların yakın çevresindekilerden işitilebilecek cevaplara da yer vermektedir.

Yeniçeri kanunlarından bildiğimiz üzere, Fatih Sultan Mehmed'in 1463 yılında Yayçe bölgesi Boşnaklarına yönelik kanun hâlini alan fermanında, Boşnak çocuklarının yoklama yapılmadan yani sünnetli ya da sünnetsiz, daha doğrusu Müslüman veya gayrimüslim olduklarına bakılmadan Acemi Oğlanlar Ocağı'na alınacakları belirtilmişti.

Bu usul, daha önce sultanların uygulamaya koydukları ve turnacıların (eski Dubrovnikliler turnacıları yakın korumalar diye adlandırır) topladığı bir tür vergi (kan vergisi) değil, daha sonra yeniçeri yapılmak üzere, soylu Müslüman, Bogomil ve Hristiyan ailelerin çocuklarının toplanmasıydı.

Zaman zaman Sultanın emri üzerine Bosna'ya gelen saray büyükleri, en köklü ailelerden çocuklarını alırdı. Sultan'ın karşısına çıkarılan çocuklar, yatılı okullara yerleştirilerek belli seneler süresince eğitim alırlardı ki bu konuya ayrıntılarıyla değineceğiz.

Kanunî Sultan Süleyman saltanatının ilk yıllarında, güvendiği (kurbet-i şehin-şâhîde şeref-i ihtişâş bulmuş) adamlarından Yeşilce Mehmed Bey'i tayin ederek, köklü ve soylu ailelerden (tavâ'if-i güzîde ve kabâyil-i pesendîdeden) sarayda kalacak kırk çocuk seçmesi için kendisini Bosna'ya göndermiştir.

İstanbul'dan Bosna'ya giden yol Sancak'tan geçmekteydi. Dolayısıyla Pavloviçlerin toprakları ve Doğu Hersek daima uğranılan ilk noktalar. Buradan geçen Yeşilce Mehmed Bey, Rudo yakınlarındaki Sokoloviç'te (Sokol), hem ana hem de baba tarafından soylu ailelerden olan sağlıklı ve zeki bir çocuğu fark ederek çocuğu saraya alacağına dair ebeveynini haberdar eder. Tabiatıyla bu haber çocuğun ebeveynini hem şaşırtır hem üzer. Önce çocuğu gizlerler ancak, başlarına geleceklerden korkarak düşünmeye başlar ve çocuğun kurtarılması için uygun bir yol bulmak maksadıyla nasihat isterler. Annesinin bilgisi ve zenginliği ile meşhur bir papaz olan kardeşi vardır (ferzend-i mezbûruñ tayısı keşîş olup ma'lûmâtda yed-i tûlâsı ve mâl u menâlde nihâyet mertebe

ğınası). Kendisine başvurarak nasihat vermesi ve gerekirse para yardımında bulunmasını rica ederler.

Dönüşte sözü edilen çocuğu almak için Sokoloviç'e uğrayan Yeşilce Bey'e yapılan yalvarışlar, ricalar ve para teklifinin hiçbir faydası olmaz. Yeşilce Bey öncelikle aileye, çocuğu sarayda büyük bir gelecek beklediğini ve çocuklarıyla gururlanacakları günün geleceğini, çocuklarının büyük yarar ve iyiliklerini görececeklerini anlatır (Er başından devlet ırak değil). Ancak aile pek tatmin olmaz. Bunun üzerine Yeşilce Bey'in, rica ve rüşvetin yardımcı olamayacağını sert bir şekilde ifade etmesinin ardından çocuğu gizlendiği yerden çıkararak kendisine teslim ederler.

Böylece küçük Sokollu diğer çocuklarla birlikte yabancı bir dünyaya yol alır ve zamanla Türk İmparatorluğu'nun en büyük devlet adamlarından biri olmayı başarır.

Yeşilce Bey, Sultan'la Edirne'de bir araya gelir ve Bosna ve Hersek'ten getirdiği kırk çocuğu teslim eder (mezbûr ğulâmla kıbâyil-i meşhûreden alınmış kırk nefer oğlan pây-e-i serîr-i sulţânîye 'arz). Çocuklar konusunda olumlu fikir beyan eden Sultan, tüm çocukların okul ile yurtların aynı yerde olduğu Edirne Sarayı'na yerleşmelerini emreder (ve cemî'an çeşm-i kıbûl-i sulţânîde maqbûl olup maħmiyye-i Edirne'de vâkı' sarâya alınurlar). Oradaki eğitim yedi yıl sürmekteydi.

Bu eğitimin tamamlanmasının ardından Mehmed adını verdikleri genç Sokoloviç İstanbul'a Sultan sarayına (Sarây-ı Âmire) gelir. Burada bilim konusunda eğitimine devam ettiği Küçük Odalar denilen bölüme kabul edilir. Bu odalarda saray törenleri, askerî talimler, şövalye oyunları ve birçok diğer bilimler öğretilirdi.

Mehmed hem yetenekli hem de çalışkandı, bu yüzden de eğitimini büyük bir başarıyla tamamladı. Kariyerine saray hazinesinde (iç hazine) görev alarak başladı. Bu görevin ardından rikâbdâr (sultanın üzengisini tutan kişi) ilan edildi. Kısa bir süre sonra çuhadârlığa (sarayda kıyafet ve kaftanları koruma görevlisi), ardından da silahdârlığa geçti. Saray silahlarının muhafaza edilmesiyle görevli silahdârlar, saraydaki en itibarlı memurlardan biriydi.

Silahdâr olarak Sultan'ın yakın çevresinde vazife yapan Mehmed, nihayet Sultan tarafından çâşnigîrbaşı (yemeklerin yapım ve dağıtımına nezaret eden

kişi) tayin edilir. Tabur Seferi sırasında da Mehmed'e büyük kapıcıbaşı (saray kapılarına bakan görevlilerin başı) görevi verilir. Barbaros Hayreddin Paşa'nın vefatından sonra onun yerine kaptan paşalığa getirilir. Daha sonra, Mısır valiliğine giden Pracalı Ali Paşa'nın yerine Rumeli beylerbeyliği görevine tayin edilir.

Yazar bu noktada Mehmed'in biyografisine (curriculum vitae) son veriyor ve bu eseri adadığı, Mehmed'in amcası oğlu Mustafa'nın hayatını yazmaya başlıyor.

Yazar eserinde şu cümlelere yer veriyor: Sokollu Mehmed eğitimi tamamladıktan ve sarayda rütbesi yükseldikten sonra her zaman ebeveynini, erkek ve kız kardeşlerini ve akrabalarını düşündü. Yanında olmadıklarından, ilkel şartlardaki Sokoloviç köyünde yaşadıklarından, en fazla da neden Hristiyan kalıp Müslüman olmadıklarından rahatsızlık duydu.

Silahdâr Ağa görevini yaptığı sırada, hiç olmazsa kardeşlerini İstanbul'a getirip onların eğitim görmelerini arzular. Bu arzusunu gerçekleştirmek için Bosna-Hersek'te haraç toplamakla için görevlendirilen dostu Ahmed'e yola çıkmadan önce ricada bulunup memleketine uğramasını ve oradan ebeveynini ve biraderlerini İstanbul'a getirmesini ister.

Ahmed Bey, Sokoloviç köyüne uğrar ve Mehmed'in isteğini ebeveynine iletir. Bu haber Mehmed'in ailesini oldukça sarsar. Mehmed'in gidişini hâlâ unutamamışken şimdi kardeşlerinin de İstanbul'a götürülmesiyle ailenin erkeksiz kalacağından kaygılanırlar. Ailenin diğer üyeleri Mehmed'in mesajını işitince ne yapacakları konusunda oturup aralarında toplantı yaparlar. Sonunda şöyle bir karar alırlar: Mehmed'e biraderini ve küçük kardeşi yerine amca oğlunu göndereceklerdir. Çocukları da her zaman kardeş oldukları ve amca oğulları olduklarına dair hiç kimseye bu sırrı açıklamamaları konusunda uyarılırlar. Haraç toplayan Ahmed Bey, İstanbul'a dönüşte Sokoloviç köyüne uğrar ve Mehmed'in babası ve iki çocuk ile birlikte yola çıkar. İstanbul'a geldiklerinde Mehmed buna çok sevinir ve kendilerini çok sıcak karşılar. Çok geçmeden çocukların Sultan Süleyman'ın karşısına çıkarılması fırsatı doğar ve iyi bir psikolog olan sultan, çocuklardaki yeteneği fark eder. Memleket ve aile kökeni ile geçmişleri konusunda aldığı cevaplardan Silahdâr Ağa'nın kardeşleri olduklarını öğrenen Sultan, çocukların Galata Sarayı'na kabul edilmelerini ve burada eğitimlerini tamamladıktan sonra Has Saray'a yerleşmelerini emreder.

Çocuklar Galata Sarayı'nda iki yıllık eğitim görürler, daha sonra da Has Saray'daki "küçük odalara" yerleşirler. Burada Mehmed'in kardeşi hastalanıp vefat eder, Mustafa'ya ise yedi yıldan sonra hazine odasında görev verilir.

Belli bir süreden sonra Mehmed İstanbul'a annesini ve kız kardeşini getirir.¹ Onlardan Mustafa'nın kardeşi değil, amcası oğlu olduğunu öğrenir. Mehmed bunun üzerine küçük kardeşini İstanbul'a getirtip İbrahim Paşa Sarayı'na yerleştirir. Ancak küçük kardeşi eğitimini tamamlamadan vefat eder. Mustafa berberlik sanatını da öğrenir. Daha sonra sarayda görev alarak yedi yıl sultanın berberliğini yapar. Dolayısıyla bu sıfatla, Elkas Mirza'ya karşı yürütülen savaşta Sultan Süleyman'ın yanında yer alır. İstanbul'a dönüldüğünde kendi isteği üzerine görevinden alınır ve günde 30 akçe alan Sipahilere katılır.

O dönemlerde Mehmed Paşa, Rumeli beylerbeyi idi.

Mustafa ise öteden beri memleketini görmeyi ve ailesini ziyaret etmeyi arzuluyordu. Bu arzusunu da Mehmed Paşa'ya iletir. Mehmed Paşa, Brod kazasının cizye vergisini toplaması şartıyla bu önerisine sıcak baktı (ol bahâne ile şıla itmege icâzet buyurmuşlaridi). Bu münasebetle memleketini ziyaret eder ve İslam'a geçmeleri için aile ve akrabalarını razı eder. Memleketinden getirdiği çocukları da İstanbul'da çeşitli okullara yerleştirir.²

Nahcivan Seferi sırasında Sultan Süleyman tarafından çaşnigir olarak görevlendirilen Mustafa, Amasya'ya dönüldüğünde 962 yılı Cemâziyelâhîr ayı başında (1555 yılı Nisan ayı sonunda) altmış bin zeametlik Tımışvar vilayeti defterdar görevlisi olur. Bu yüksek görevi beş yıl yapar. Bu dönemde Tımışvar valisi olan Gâzi Kâsım Paşa ile arkadaşlık yapar.

971 yılı Muharrem ayı başlarında (Ağustos 1563) başarılı hizmetlerinin karşılığı olarak Hersek'e sancakbeyi olarak atanır, yanına da üç yüz kişilik personel verilerek Mostar'a gelir.

Boş kalan Bosna valiliği görevi için birçok aday ortaya çıkar. Yazarın anlatımlarına göre Sultan Süleyman'a Bosna konusunda rapor hazırlanır. Raporu okuyan Sultan Süleyman bir süre düşünür ve şunları söyler: "Bosna vilayeti

1 Hiçbir *Cevâhiru'l-Menâkıb* nüshasında Sokollu Mehmed Paşa'nın kız kardeşlerinden bahsedilmediği hâlde Başagiç'in neden bu şekilde yazdığı anlaşılamamıştır.

2 Lala Mehmed Paşa, Ferhad Paşa, Derviş Paşa ve Kara Ali Bey eğitim için muhtemelen kendisiyle İstanbul'a gittiler ve daha sonraki devirlerde devlet adamı ve paşa olarak son derece önemli rol oynadılar (Başagiç'in notu).

herhangi bir kimseye emanet edilemez. Bosna'yı yönetmek her kişinin harcı değildir. Bu büyük vilayete, adaleti altında bütün ahalinin memnun olarak yaşamasını sağlayacak değerli bir beye ihtiyaç vardır (Ol diyâr-ı celilü'l-i'tibâra bir mîr-i Rüstem-şi'âr lâzımdır). Sınır vilayetlerde ahalide refah ve nizamın sarsılması olayları sık sık yaşanabiliyor. Bu da vilayetlere yeteneksiz, anlayış ve merhametten uzak yetkililerin atanmalarından ileri geliyor. Dünya tarihinin aynasında eski devletlerin yok olmasının, devlet yetkilerinin bunu hak etmeyen beceriksiz insanlara verilmesinden kaynaklandığı kanıtlanmıştır. Dolayısıyla sözü edilen vilayetin idaresinin, Hersek Sancakbeyi benim Mustafa'ma verilmesini emrediyorum (livâ-i mezbûruñ zimâm-ı taşarrufin bi'l-fi'l Hersek sancağını mutaşarrıf olan bizim Muştafa'nuñ keff-i kifâyetine tevkil buyurdum).”

Bu ferman 7 Safer 971'de (27 Eylül 1563) tarihinde imzalanmıştır.

Bunun ardından da yazar, Mustafa Paşa'nın Bosna'daki vakıflarından ve eserlerinden söz eder. Saraybosna'ya su şebekesi getiren Mustafa Paşa, su şebekesini birkaç çeşmeye dağıtır, şehrin önemli bir yerinde bir okul (mu'allim-hâne) inşa ettirir.

Mustafa Paşa Gorajde'de Drina Nehri üzerinde bir köprü ve yanında kervansaray yaptırır, ayrıca Sultan'a ricası sayesinde “geçiş” vergisini (resm-i 'ubûr) kaldırtır (Hızır-İlyâs akçası). Böylece hayatın sönük geçtiği Gorajde bir anda canlanır, kasabayı terk edenler de geri döner. Gorajde, doğudan batıya ve aksi yönde yolculuk yapanlara önemli bir durak noktası olarak yeniden gelişmeye başlar.¹

Gorajde ile Saraybosna kara yolu arasındaki Mokra'da iki kervansaray yaptırarak, etraf köylerden rızayla ya da zorla yiyecek alan yolcuların bu davranışları yüzünden köylülerin evlerini terk etmelerini önler. Bu yerlerde birkaç han yaptırır. Dolayısıyla hem halkın maddî durumunu iyileştirir, hem de bu bölgelerden geçen insanların yolculuklarını kolaylaştırır.

Banyaluka çarşısında bir cami ile okul yaptırır. Cami karşısında bulunan Ali Paşa'nın yaptırdığı köprüyü de onarır. Bu eserlerin bakımı için ise vakıf (vakf) kurdurur. Bundan başka cami yanında hamam ve bir çeşme inşa ettirir.

1 Yazarın aktardığına göre Gâzi Hüsrev Bey burada bir köprü yaptırmak istemiş, ancak halledemediği güçlük ve sıkıntılar nedeniyle bu girişimden vazgeçmiştir (Başagiç'in notu).

Banyaluka kazasına bağlı Trn köyünde kervansaray ve liman üzerinde bir köprü yaptırır, geçiş vergisini de kaldırır. Ayrıca çevre köylerden ahaliyi getirtmesiyle bir kasaba kurar, içinde de bir cami ve okul yaptırır.

Brod kasabasına bağlı Maglay köyünde çok güzel bir mescid yaptırır (tahta minaresi olan küçük cami).

Kostaynitsa kasabasında bir köprü inşa ettirir, kasabaya su şebekesini kurar ve bir çeşme yaptırır.

Nevesinje kazasına bağlı Kozarci köyünde bir kervansaray yaptırır.

Mustafa Paşa muhakkak ki doğum yeri Sokol'u da unutmaz. Köyün genişlemesi için alanın dar olması sebebiyle, yakındaki Rudo köyünü Sokol'a dâhil eder ve Sultan'dan, bu yerde haftada bir pazar kurulması için ferman çıkartmayı başarır. Böylece bu köy hızlı bir şekilde gelişerek, halkının çoğu Müslüman olan ve insanların refah içinde yaşadığı 400-500 hanelik küçük bir kasabaya dönüşür.

Mustafa Paşa'nın biyografi yazarı onun Bosna-Hersek'te yaptırdığı eserlerle ilgili bölümünü burada bitirir, Krupa'ya yönelik savaşını yazmaya başlar.

Bu savaştan oldukça geniş ve ayrıntılı şekilde söz edilmektedir. Biz bu makalemizde bu savaşa özet olarak yer vereceğiz, savaşla ilgili metnin tercümesinin tümünü gelecek sefere bırakacağız.¹

Cümleler arasında anlaşıldığı üzere genç Sokollu, muharebe yapma şerefine ermeyi istemiş, ancak Türkiye'nin o dönemde gerek Avusturya gerekse Venedik'le barış içinde yaşadığından dolayı bu fırsatı yakalayamamıştır. Mustafa Bey bölge yetkilileriyle toplantılar düzenler, Avusturya'nın sınır ihlalleri hakkında raporlar hazırlar ve İstanbul'daki dostları aracılığıyla savaş için zemin hazırlamaya çalışır. Ancak barış taraftarı olan Sadrazam Kalın Ali Paşa, barışın bozulması konusundaki bütün teklifleri kararlılıkla reddeder. Bu sebeple de *Menâkıb* yazarı, Ali Paşa'nın politikasını sert bir dille eleştirir, vurdumduymazlıktan kaynaklanan korkaklıkla suçlar ve şişmanlığı sebebiyle ata binmesi için on kişinin yardımına muhtaç olduğunu, ama atından yardımsız indiğini belirtir (ve estere süvâr olmağa on kişi isterdi. Velâkin gönül alçaklığı idüp cüz'î bahâne ile yere inerdi).

1 Saraybosna Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi müdürü Mustafa Jahic ile yazışarak kütüphanedeki *Gajret* dergisi koleksiyonunda, Başağıç'in bahsettiği Krupa'nın fethini anlatan makalesinin bulunmadığını öğrendik.

Sadrazam Ali Paşa, istihbarat topladığı akrabası olan Bosna Alaybeyi Memi Şah Bey'den Bosna ve Bosna sınırları hakkında düzenli olarak rapor alıyordu. Ali Paşa, Mustafa Bey'den çok ona inanıyor ve güveniyordu. Bunun farkında olan genç Sokollu, veziriazamın tavrı nedeniyle daha da hiddetleniyor ve savaş iştahı kabarıyordu. İlk sırada, kendisine karşı sert eleştiriler yönelten Nikola Zrinski'nin idaresindeki Krupa kasabasını gözüne kestirmişti.

Bundan başka, daha önce Gazi Hüsrev Bey ve Ulama Paşa tarafından kuşatılan ancak kayıplarla dönülen Krupa'nın fethedilmesi için genç Sokollu hırs-
lı görünüyordu. Biyografi yazarının kaydettiğine göre, Zrinski'ye gönderilen mektup kışkırtıcı bir tonda yazılmıştı. Bu mektupta gururlu Sokollu, güçlü Nikola Zrinski'ye diğerleri arasında şöyle hitap eder: “Benim güçlü olan itibarıma kıyasla, sen bir kale dizdârsın, belki de sıradan kale erlerinden birisin” (Saḫvet-i zât-ı celâdet-simâtuma nisbet bir ḫişâr dizdârı, belki ḫişâr erlerinden birisin). “Sormak ayıp değilse, ne kadar kudret ve güce sahipsın ki bu kadar cüretli ve küstahsın?” (Şormak ‘ayb olmasın ne ḫadar ḫudret ü ḫuvvetüñ ola ki ḫaḫ bu deñlü cür’ete mübâşeret ve bu mertebe ḫadden ziyâde ḫarekete mübâderet eylesin?)

Bu iki paragraf, Sokollu ile Zrinski arasında gergin ilişkilerin yaşandığını kanıtlamak için yeterli görünüyor. Kin dolu cümleler, Krayina’da kargaşanın patlak vereceğinin işaretlerini içeriyor.

Yazar, Mustafa Bey’in hazırladığı cevabın içeriğine de yer veriyor: “Şımarık-ça başını kaldırmış, takkeni eğmişsin”. Zrinski, kral ile sultan arasında anlaşma olduğunu itiraf ediyor, ancak bu anlaşmayı kabul etmediğini ve gereksiz gördüğünü belirtiyor. Zrinski cevabında, Krupa’dan fethedilmesi mümkün olmayan bir kale olarak böbürlene böbürlene söz ediyor: “Fethetmeye teşebbüs et-sin, Hüsrev Bey ve Ulama Bey gibi başları eğik ve yenik dönerler. Taşlar yerine, taşlar altında çok baş bıraktılar”. Mektup şu cümleyle bitiyor: “Bildigini yap, elinden geleni ardına koyma”.

Yazarın düşüncesine göre bu mektup, Mustafa Bey’in 1565 yılının Ağustos ayında Boşnakları bayrak altına çağırmasına ve Krupa kasabasına hücum etme çağırısı yapmasına sebep oldu. Sadrazam Ali Paşa’nın aynı yılın Haziran ayında vefat ettiğini, yerine de Mustafa Bey’in amca oğlu Sokollu Mehmed Paşa’nın geldiğini biliyoruz. Mehmed Paşa ilerleyen yaşında Sultan Süleyman’ı Sigetvar surlarına getirmişti.

Büyük vezirlerin koltuk değişiminin, Krupa'yı fethetmesi için Mustafa Bey'i teşvik ettiği kesinlik kazanmıştır. Bu gerçek onun, Ali Paşa'nın akrabası olan ve o dönemlerde Bosna alaybeyi olan Memi Şah Bey ile girdiği münakaşadan da anlaşılmaktadır. Memi Şah Bey'in sınırda barışın zedelenmesiyle ilgili gelişmeleri takip etmesi gerekiyordu. Bu da yazarın yer verdiği Memi Şah Bey'in konuşmasından anlaşılıyor. Mustafa Bey'in Memi Şah Bey'e gönderdiği kibir dolu cevapta, barut kokusu alınmaktadır.

Mustafa Bey Boşnaklar arasında kendini o kadar güçlü hissediyordu ki, sadece Zrinski'nin değil, Viyana komutanının idaresindeki topraklara da saldırımdan çekinmezdi. Yazar eğer gerçekleri tümüyle yansıtıyorsa, Mustafa Bey'in alaybeyine göndermiş olduğu ikinci mektubu, nezaket sınırlarını aşan cümleler içermektedir.

Alaybeyi, konuşmasında temkinli bir korkak, cevabında Mustafa Bey ise alaybeyine yükseklerden şahin gibi bakan biri olarak görünmektedir ve mektubun sonunda, alaybeyinin konuşmaya devam etmesi ve askerlerde tereddüt hisleri yayması durumunda onu kendi elleriyle öldüreceğine dair sultanın başına yemin ediyor.

Aslında çetin bir ceviz olan Krupa, Mustafa Bey'in topuzunda çatlar ve yirmi beş günlük kuşatmadan sonra Mustafa Bey elinde kılıcı ile Krupa'ya girer. Krupa'yı savunan birliğin komutanı Matija Bakić, askerleriyle birlikte büyük bir hüsrana uğrar.

Krupa'nın düşmesiyle “*Cevâhiru'l-Menâkıb*” eserini aktaran yazar, bu eserini “ilâ âhirihi” sözleriyle bitirir. Keşke sonuna kadar aktarsaydı ya da aktardığı el yazmasının nerede olduğunu açıklasaydı. Şüphesiz biyografiyi yazan kişi, Mustafa Paşa'nın vefat ettiği 1579 yılına kadar,¹ onun siyasi ve kültürel çalışmalarına geniş yer vermiş olmalıydı ki gerçekten o, hem halkı hem de devleti memnun edecek şekilde on üç yıl hâkim olduğu Budin veziri olarak ün salmıştı.

Hammer, Krupa'nın fethinden birkaç gün sonra Bosanski Novi kasabasının da düştüğünü yazmaktadır.

1 Başagić, Mustafa Paşa'nın vefat tarihini 1578 yerine sehven 1579 yazmıştır.

Ertesi yıl Sigetvar'ın muhasarası sırasında Sultan Süleyman, gösterdiği üstün hizmetlerden dolayı Mustafa Bey'i beylerbeyiliğe yükseltir ve Budin valiliği görevine tayin eder.

Dr. S. Başıagić

Dr. Safvet-beg Başıagić'in, *Cevâhîru'l-Menâkıb*'ın Saraybosna nüshasının bir özetini yaptığı "Mustaj Paşa Sokolović" isimli Boşnakça makalesinin tercümesi.

Ek-9

[Yev]mü'l-İşneyn fî 16 Zî'l-hicce sene 961

...

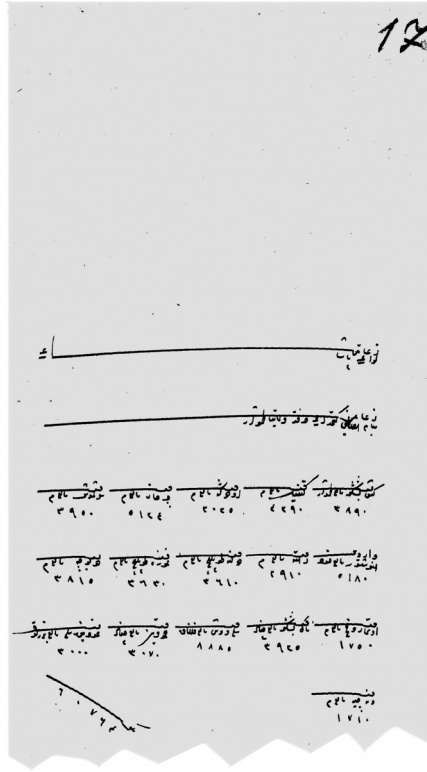
Beyâz kâğıda yazılıp Beg hâzretlerine gönderildi

Çavuş Çerkes Ferhâd ile

Tımışvar beglerbegisine hükm ki vilâyet-i Tımışvar kethudâlığı 'atebe-i 'âlem-penâhum çâşnigirlerinden kıdvetü'l-emâcid Muştâfâ -*dâme mecduhû*-ya sene 961 Zî'l-hiccesinü'n on beşinci güninden altmış biñ aqçalık hâşşları ile 'inâyet olunmuşdur. Buyurdum ki müşâr-un-ileyhün kethudâlık hâşşların muqaddemâ kethudâ mutaşarrıf olduğu hâşşlardan altmış biñ aqçalık hâşşların tedârük idüp tevcih ü ta'yin eyleyüp tezkiresin viresin.

Sokollu Mustafa Paşa'nın Tımışvar defter kethüdâlığına tayinini bildiren 16 Zilhicce 961 (12 Kasım 1554) tarihli belge ve transkribe metni (BOA, MD, no. 1, 174/995).

Ek-10

Ze'āmethā-i livā-i paşa

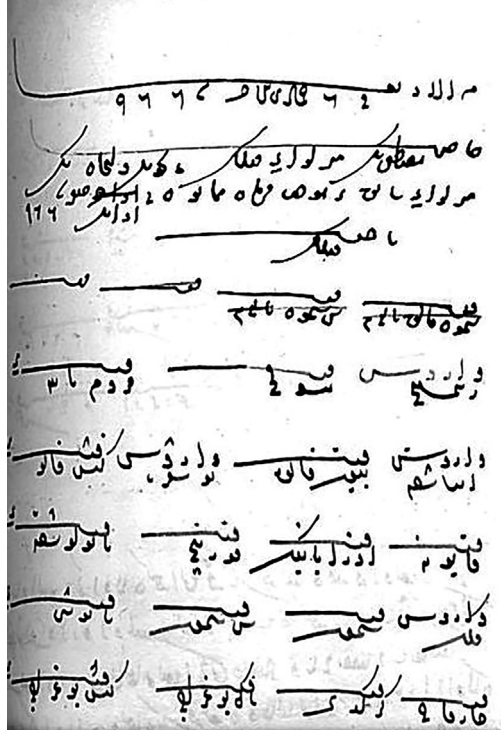
Ze'āmet be-nām-ı Muştafā kethüdā-i defter-i vilāyet-i Tımişvar

....

Yekūn 60.764

Sokollu Mustafa Paşa'nın Tımişvar kalemi defter kethüdalığı görevi sırasında tutulan 9 Şaban 963 (18 Haziran 1556) tarihli Tımişvar Livası tapu tahrir defterindeki zeamet kaydı ve transkribe metni (BOA, TT, no. 298, s. 17).

Ek-11

[Yev]mü'l-Erbi'â fi 6 Cemâziye'l-âhir sene 966

Hâşşhâ-i Muşţafâ Beg mîr-livâ-i Filek 'an-taḥvîl-i Velî-cân Beg mîr-li-vâ-i sâbık ber-müceb-i fermân-ı hümayûn fi evâ'il-i Şafer sene 966

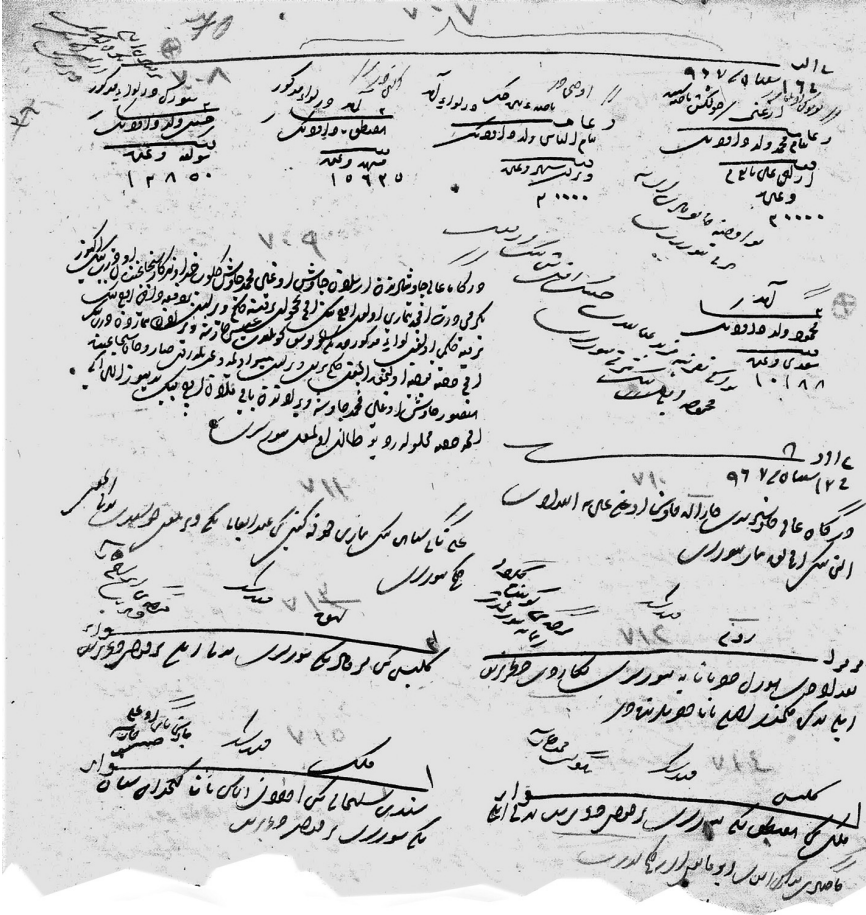
....

Sokollu Mustafa Paşa'nın Filek sancakbeyiliğine 1-10 Safer 966 (13-22 Kasım 1558) tarihli ferman ile tayin edildiğini gösteren ve 1552-1559 tarihli Budin vilayeti timar ruznamçesinde yer alan 6 Cemaziyelahir 966 (16 Mart 1559) tarihli belge ve transkribe metni (Avusturya Devlet Arşivi, no. 284, vr. 610v).

Ek-13

Fî 17 Şa'bân sene 967

Kayd şüd. Pehlevân Mehemmed Çavuş'a

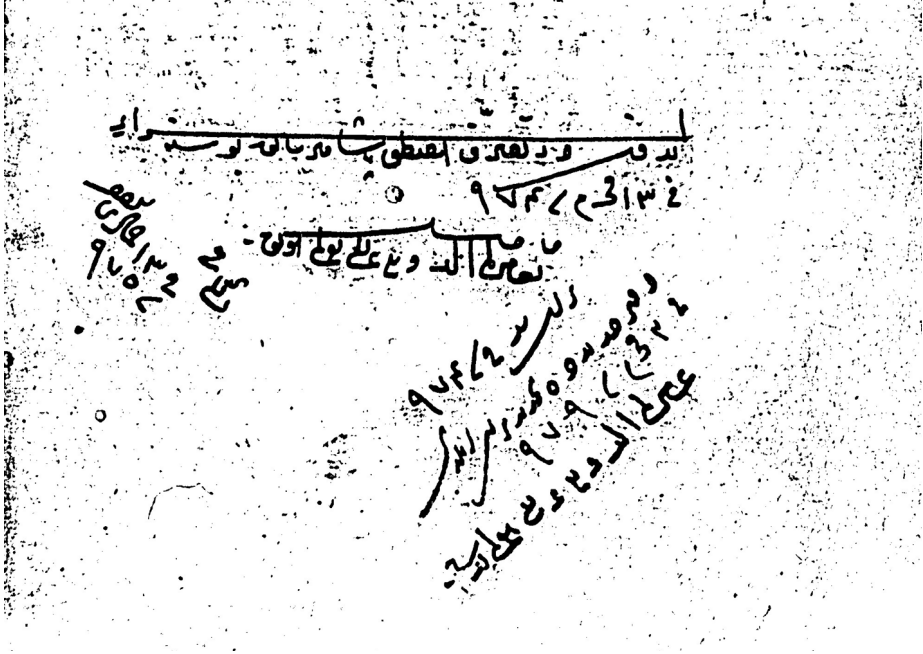
Livâ-i Klis

Filek begi Muştafa Beg'e buyuruldı. Ber-müceb-i haţţ-ı şerif bedeli ile.

Hâşşları tedârük idesin deyü kânûnı üzre hüküm buyuruldı.

Sokollu Mustafa Paşa'nın Filek sancakbeyiliğinden Klis sancakbeyiliğine tayinini bildiren 17 Şaban 967 (13 Mayıs 1560) tarihli belge ve transkribe metni (BOA, MD, no. 4, 70/714).

Ek-14

Livā-i Budun, der-taşarruf-ı Muştafâ Paşa, mîr-i sâbık-ı Bosna
fî 13 Muḥarrem sene 974

Ḥaşıl

913.997

Berât şüd, fî sene 974.

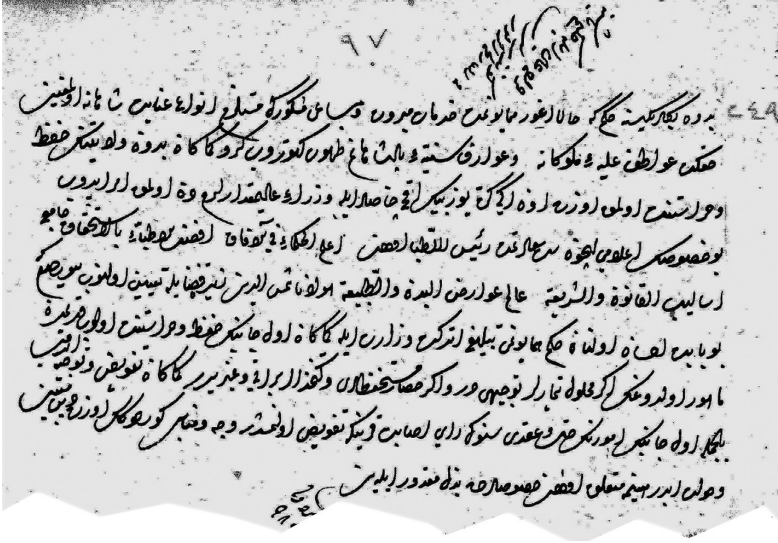
Terakkî 60.000, fî 13 Cemâziye'l-âhîr sene 975

Defter-i cedidden tecdid-i berât eyledi, fî 2 Muḥarrem sene 979

1.023.768

**Sokollu Mustafa Paşa'nın Bosna sancakbeyiliğinden Budin
beylerbeyiliğine tayini ve burada aldığı terakkilerle ilgili belge ve
transkribe metni (BOA, MAD, no. 563, s. 46).**

Ek-15

Cerrâh 'Alî ile hekimbaşına gönderildi. Fi't-târihi'l-mezbûr.

Budun beglerbegisine hükm ki hâlâ uğur-ı hümayûnumda hîdemât-ı mebrûre ve mesâ'i-i meşkûrûn müstelzim-i envâ'-ı 'inâyet-i şâhâne olmağın haqqında 'avâtîf-ı 'aliyye-i mülûkâne ve 'avârif-i seniyye-i pâdişâhanem zühûra getirüp girü kemâ-kân Budun vilâyetinûn hıfz u hırâsetinde olmak üzere on iki kerre yüz bin akçe hâşşlar ile vüzerâ-i 'âlî-mıkdârlarımdan olmak emr idüp bu huşûşuñ i'lâmı için südde-i sa'âdetimde re'isü'l-e'tıbbâ olan a'lemü'l-hukemâ'i fi'l-âfâk, efdalü'l-e'tıbbâ'i bi'l-istiḥkâk, câmi'u esâlibi'l-kânûni ve ş-Şerî'at, 'âlimü 'avârızı'l-bedeni ve t-ṭabî'at Mevlânâ Şemsü'd-dîn -zîde feżâyilehü- ta'yîn olunup buyurdum ki bu bâbda iḥsân olunan hükm-i hümayûnumu tebliğ itdükde vezâret ile kemâ-kân ol cānibüñ hıfz u hırâsetinde olup qadîmden me'mûr olduğun eger mahlûl timarlar tevcihidür ve eger ḥişâr mustahfızları ve ketḥudaları berâtı ve gayrıdur, kemâ-kân tefvîz ve tevcih idüp bi'l-cümle ol cānibüñ umûrınun ḥall ü 'aḳdi senün re'y-i işâbet-ḳarînüñ tefvîz olunmuşdur. Vech ü münâsib gördüğün üzere dîn-i mübîn ve devlet-i ebed-rehînüme müte'allik olan huşûşlarda bezl-i maḳdûr eylesin.

Sokollu Mustafa Paşa'ya Sultan II. Selim tarafından vezirlik mansıbının verildiğini bildiren 30 Rebiyülevvel 982 (20 Temmuz 1574) tarihli belge ve transkribe metni (BOA, MD, no. 26, 97/249).

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Avusturya Devlet Arşivi, no. 284, vr. 610v.

BOA, MD, no. 1, 174/995.

BOA, MD, no. 4, 70/713, 714, 715; 75/759, 760.

BOA, MD, no. 5, 42/100; 117/270; 212/536; 562/1549; 563/1550, 1551;
576/1592; 617/1715; 632/1768; 685/1927; 699/1974.

BOA, MD, no. 26, 97/249.

BOA, KK, no. 216, s. 25.

BOA, KK, no. 262, s. 18.

BOA, MAD, no. 563, s. 46.

BOA, TT, no. 298, s. 17.

2. Diğer Kaynaklar

ABDURRAHMAN ŞEREF, “Sokollu Mehmed Paşa’nın Evâ’il-i Ahvâli ve Âilesi Hakkında Ba’zı Ma’lûmât - Cevâhiru’l-Menâkıb”, *Târih-i ‘Os-mânî Encümeni Mecmû’ası*, c. V/29, İstanbul 1330, s. 257-265.

AGOSTON, Gabor, “Budînde Osmanlı Medreseleri ve Müderrisleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sy. 58, İstanbul 1989, s. 141-150.

AHMED REFİK, *Geçmiş Asırlarda Türk Hayatı, Sokollu*, İstanbul 1924.

ANTAL, Gévay, *A Budai Pasák*, Viyana, 1841.

BALÁZS, Sudár, “Baths in Ottoman Hungary”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, c. 57, sy. 4/Aralık 2004, Budapeşte 2004, s. 391-437.

———, “Bektaşî Monasteries in Ottoman Hungary (16th–17th Centuries)”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, c. 61, sy. 1-2/Mart 2008, Budapeşte 2008, s. 227-248.

BAŞAGİĆ, S., “Mustaj Paşa Sokolović”, *Gajret*, sy. III/1924, s. 45-46, sy. IV/1924, s. 60-61, Saraybosna 1924.

CANATAR, MEHMET, *Müverrih Cenabi Mustafa Efendi ve Cenabi Tarihi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1993.

Cevâhiru’l-Menâkıb, Berlin Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek zu Berlin), Prusya Kültür Varlıkları Vakfı, Şark Bölümü (Preussischer Kulturbesitz, Orientabteilung), no. Ms.or.oct.3007.

- Cevâhîrû'l-Menâkıb*, Budapeşte Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi (Library of the Hungarian Academy of Sciences), Şark Koleksiyonu (Oriental Collection) Bölümü, no. TÖRÖK O. 215.
- Cevâhîrû'l-Menâkıb*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, no. 2578.
- Cevâhîrû'l-Menâkıb*, Millet (Ali Emîrî Efendi) Kütüphanesi, Şer'îye Bölümü, no. 1031.
- Cevâhîrû'l-Menâkıb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Bölümü, no. 2583.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. II, III, İstanbul 1971, 1972.
- FEKETE, Lajos, *Budapest a Törökkorban*, (Budapest Története, haz. Szendy Károly, III), Budapeşte 1944.
- FERİDUN AHMED BEY, *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar, Sultan Süleyman'ın Son Seferi*, haz. H. Ahmet Arslantürk, Günhan Börekçi, İstanbul 2012.
- GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ EFENDİ, *Künhü'l-Ahbâr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, no. 5959.
- Gencîne-i Ahlâk*, Viyana Avusturya Millî Kütüphanesi (Österreichische Nationalbibliothek), no. H.O. 47.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyip, "Türk İdaresinde Budin", *Atatürk Konferansları V 1971-1972*, Ankara 1975, s. 171, 172.
- HAMMER, Joseph von, *Geschichte des osmanischen Reiches, Grossentheils aus bisher unbenützten Handschriften und Archiven*, c. III, IX, X, Peşte 1828, 1833, 1835.
- _____, *Devlet-i Osmaniyye Tarihi, Osmanlıların Mebadî-i Zuhûrundan Kaynarca Ahidnamesine Kadar*, çev. Mehmed Atâ, c. V, VI, VII, İstanbul 1330, 1332, 1332.
- HASAN BEY-ZÂDE AHMED PAŞA, *Hasan Bey-zâde Târîhi, Tahlil-Kaynak Tenkidi*, c. I, *Metin (926-1003 / 1520-1595)*, c. II, haz. Şevki Nezihî Aykut, Ankara 2004.
- KALAJDZIC, Mirsad, *Bosna'da Osmanlı Dönemi Selâtin Camileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

- KÁLDY-NAGY, Gy., “Budin Beylerbeyi Mustafa Paşa (1566-1578)”, *Belleten*, c. LIV, sy. 210, Ankara 1990.
- KARÁCSON, Imre, “A sztambuli mecsetek magyar vonatkozású kéziratai”, *Századok*, sy. 42, Budapest 1908.
- KARA ÇELEBİ-ZÂDE ABDÜLAZİZ EFENDİ, *Ravzatü'l-Ebrâr el-Mübeyyi-nü bi-Hakâyıkı'l-Ahbâr*, Bulak 1248.
- KLAIĆ, Vjekoslav, *Povjest Hrvata*, c. III, Zagreb 1911.
- KOÇU, Reşad Ekrem, *Osman Gazi'den Atatürk'e 600 Yılın Tarih Panoraması*, İstanbul 1953.
- KÖHBACH, Markus, *Die Eroberung von Fülele durch die Osmanen 1554. Eine historisch-quellenkritische Studie zur osmanischen Expansion im östlichen Mitteleuropa*, Viyana 1994.
- NA'ÎMÂ MUSTAFA EFENDİ, *Târih-i Na'îmâ*, c. I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *(Başlangıcından Zamanımıza Kadar) Büyük Türkiye Tarihi (Türkiye'nin Siyasi, Medeni, Kültür, Teşkilat ve Sanat Tarihi)*, c. XIV, İstanbul 1979.
- PEÇEVÎ İBRAHİM EFENDİ, *Peçevî Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, c. I, Ankara 1981.
- PEÇÛYÎ İBRAHİM EFENDİ, *Târih-i Peçûyî*, c. I, II, İstanbul 1281, 1283. (*Resimli-Haritalı*) *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, haz. Mustafa Cezar, Mithat Sertoğlu vd., c. III, İstanbul 1959.
- SAĞIRLI, ABDURRAHMAN, *Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Târih-i Âl-i Osman'ı (Metinleri, Tahlilleri)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2000.
- SELÂNİKÎ, Mustafa, *Târih-i Selânikî*, İstanbul 1281.
- _____, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, haz. Mehmet İpşirli, c. I, İstanbul 1988.
- SEVİNÇ, Pervin, *955-982/1548-1574 Tarihli Osmanlı Beylerbeyi ve Sancakbeyleri Tevcih Defteri (563 nr.)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994.
- SEYYİD LOKMÂN, *Mücmelü't-Tûmâr*, British Museum, no. Or. 1135.
- SOLAK-ZÂDE, Mehmed Hemdemî, *Târih-i Solak-zâde*, İstanbul 1297.

TAKÁTS, Alexander von, “Vezir Szokolli Musztafa Pascha (Der große Musztafa)”, *Ungarische Rundschau für historische und soziale Wissenschaften*, c. IV, Münih ve Leipzig 1915, s. 788-813.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. III/I, Ankara 1983.

3. Müracaat Eserleri ve Ansiklopedi Maddeleri

AFYONCU, Erhan, “Sokullu Mehmed Paşa”, *TDV İA*, c. XXXVII, İstanbul 2009, s. 354-357.

ALGÜL, Hüseyin, AZAMAT, Nihat, “Emir Sultan”, *TDV İA*, c. XI, İstanbul 1995, s. 146-148.

ANAY, Harun, “Devvânî”, *TDV İA*, c. IX, İstanbul 1994, s. 257-262.

AVCI, Casim, “Sâbî, Hilâl b. Muhassin”, *TDV İA*, c. XXXV, İstanbul 2008, s. 340-341.

AYPAY, A. İrfan, *Nahîfî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1992.

BABINGER, Franz, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927.

_____, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 1982.

BEYANÎ Mustafa b. Cârullah, *Tezkiretü's-Su'arâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1997.

CEYHAN, Semih, “Şems-i Tebrîzî”, *TDV İA*, c. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 511-516.

ÇİÇEKLER, Mustafa, “Sa'dî-i Şîrâzî”, *TDV İA*, c. XXXV, İstanbul 2008, s. 405-407.

Defter-i Kütübhâne-i Es'ad Efendi, İstanbul (tarihsiz).

Diyanet İşleri Başkanlığının resmî internet sitesindeki <http://kuran.diyaret.gov.tr> linkinde bulunan Kur'an Meali bölümü.

DURMUŞ, İsmail, “Mütenebbî”, *TDV İA*, c. XXXII, İstanbul 2006, s. 195-200.

ELMALI, Hüseyin, “Ebû Temmâm”, *TDV İA*, c. X, İstanbul 1994, s. 241-243.

ERÜNSAL, İsmail E. “Tâcizâde Câfer Çelebi”, *TDV İA*, c. XXXIX, İstanbul 2010, s. 353-356.

- FLÜGEL, Gustav, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien*, c. II, Viyana 1865.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyip, “Sokullu Mehmed Paşa”, *MEB İA*, c. VIII, İstanbul 1964, s. 595-605.
- GÖTZ, Manfred, *Türkische Handschriften*, c. XIII, 4, Wiesbaden 1979.
- HARMAN, Ömer Faruk, “Âsaf b. Berahyâ”, *TDV İA*, c. III, İstanbul 1991, s. 455.
- KANAR, Mehmet, “Firdevsî”, *TDV İA*, c. XIII, İstanbul 1996, s. 125-127.
- _____, “Nizâmî-i Gencevî”, *TDV İA*, c. XXXIII, İstanbul 2007, s. 183-185.
- KARAHAN, Abdülkadir, “Enverî, Evhadüddîn”, *TDV İA*, c. XI, İstanbul 1995, s. 267-268.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, “Abdülvâsi-i Cebelî”, *TDV İA*, c. I, İstanbul 1988, s. 283.
- _____, “Hüseyin Vâiz-i Kâşifi”, *TDV İA*, c. XIX, İstanbul 1999, s. 16-18.
- _____, “Selmân-ı Sâvecî”, *TDV İA*, c. XXXVI, İstanbul 2009, s. 446-447.
- KAYABAŞI, Bekir, *Kaf-zâde Faizî'nin Zübdetül-Eşâr'ı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1997.
- KILIÇLI, Mustafa, “Ebû Firâs el-Hamdânî”, *TDV İA*, c. X, İstanbul 1994, s. 125-126.
- KINALI-ZÂDE HASAN ÇELEBÎ, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1981.
- KURTULUŞ, Rıza, “Emîr Hüsrev-i Dihlevî”, *TDV İA*, c. XI, İstanbul 1995, s. 135-137.
- _____, “Menûçihri”, *TDV İA*, c. XXIX, Ankara 2004, s. 156-157.
- KUT, Günay, *Heşt Bihişt, Sehî Beg Tezkiresi, İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*, Harvard 1978.
- LEVEND, Agâh Sırrı, *Gazavâtnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavâtnâmesi*, Ankara 1956.
- MECDÎ, Edirneli, *Tercüme-i Şakâyık-ı Numâniyye*, İstanbul 1269.
- “Nahîfî Mehmed Çelebi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler / İsimler / Eserler / Terimler*, c. VI, İstanbul 1986, s. 498.
- “Nahîfî Süleyman”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler / İsimler / Eserler / Terimler*, c. VI, İstanbul 1986, s. 498.
- “Nahîfî Şemseddin”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler / İsimler / Eserler / Terimler*, c. VI, İstanbul 1986, s. 498-499.

- NAZIM, M., YAZICI, Tahsin, "Utbi", *MEB İA*, c. XIII, İstanbul 1986, s. 83.
- NİZÂMÎ, *Hüsrev ve Şirîn*, çev. Sabri Sevsevil, İstanbul 1955.
- _____, *Mahzen-i Esrâr*, çev. M. Nuri Gencosman, Ankara 1964.
- NUREDDİN ABDURRAHMAN b. Ahmed-i Câmî, *Beşinci Taht: Yusuf ve Züleyhâ*, çev. Ali Nihat Tarlan, haz. Günay Kut, Cambridge, Massachusetts 2003.
- NÜREDDİN ABDURRAHMAN CÂMÎ (MOLLA CÂMÎ), *İyilerin Tesbihi (Subhatu'l-Ebrâr)*, çev. Hicabi Kırlangıç, İstanbul 2011.
- OKUMUŞ, Ömer, "Câmî, Abdurrahman", *TDV İA*, c. VII, İstanbul 1993, s. 94-99.
- ÖNGÖREN, Reşat, "Mecdüddîn el-Bağdâdî", *TDV İA*, c. XXVIII, Ankara 2003, s. 230-231.
- _____, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", *TDV İA*, c. XXIX, Ankara 2004, s. 441-448.
- ÖRS, Derya, "Vatvât, Reşîdüddîn", *TDV İA*, c. XXXXII, İstanbul 2012, s. 573-574.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Fazl b. Rebî", *TDV İA*, c. XII, İstanbul 1995, s. 274-275.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Mehmed Çelebi, Ramazanzâde", *TDV İA*, c. XXVIII, Ankara 2003, s. 449-450.
- ÖZTÜRK, Mürsel, "Hâtîfî", *TDV İA*, c. XVI, İstanbul 1997, s. 468.
- PARLATIR, İsmail, HAZAİ, György, *Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesindeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu*, Ankara 2007.
- PARLATIR, İsmail, HAZAİ, György, KELLNER-HEİNKELE, Barbara, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the Library of the Hungarian Academy of Sciences*, Budapeşte 2007.
- Râmiz ve Âdâb-ı Zurâfâ'sı, İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*, haz. Sadık Erdem, Ankara 1994.
- RİYÂZÎ MEHMED EFENDÎ, *Riyâzü's-Şu'arâ*, Millî Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, no. 06 Mil Yz A 8807.
- SA'DÎ, *Bostan*, çev. Hikmet İlaydın, İstanbul 1989.
- _____, *Gülîstan*, çev. Hikmet İlaydın, İstanbul 1991.
- SÂLİM EFENDÎ, *Âsâr-ı Eslâftan Tezkire-i Sâlim*, İstanbul 1315.
- SAMÎ, Şemseddin, *Kamûsu'l-A'lâm*, c. IV, VI, İstanbul 1311, 1316.

- SEHÎ, Edirneli, *Âsâr-ı Eslâftan Tezkire-i Sehi*, neşr. Mehmed Şükri, İstanbul 1325.
- SEVGÎ, H. Ahmet, “Hilâlî-i Çağatâyî”, *TDV İA*, c. XVIII, İstanbul 1998, s. 21-22.
- “Sıdkî Abdullah Efendi (Nahifî Sıdkîsi)”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler / İsimler / Eserler / Terimler*, c. VIII, İstanbul 1986, s. 1.
- SÜREYYÂ, Mehmed, *Sicill-i ‘Osmânî yâhud Tezkire-i Meşâhîr-i ‘Osmâniyye*, c. III, IV, İstanbul 1311, 1315.
- ŞAHİNOĞLU, M. Nazif, “Attâr, Ferîddüddîn”, *TDV İA*, c. IV, İstanbul 1991, s. 95-98.
- _____, “Zahîr-i Fâyâbî”, *MEB İA*, c. XIII, İstanbul 1986, s. 451-455.
- ŞİRAZÎ, *Hâfız Divânı*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1989.
- TAHİR, Bursalı Mehmed, *Osmanlı Müellifleri*, c. I, II, III, İstanbul 1333, 1333, 1342.
- _____, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen, c. I, II, İstanbul 1972.
- _____, *Osmanlı Müellifleri*, c. III, haz. İsmail Özen, İstanbul 1975.
- Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, haz. Haluk İpekten vd., Ankara 1988.
- TOKMAK, A. Naci, “Evhadüddîn-i Merâğî”, *TDV İA*, c. XI, İstanbul 1995, s. 520-521.
- _____, “İbn Yemîn-i Tuğrâî”, *TDV İA*, c. XX, İstanbul 1999, s. 448-449.
- TUMAN, İnehan-zâde Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, haz. Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatcı, c. I, II, Ankara 2001.
- VEINSTEIN, G., “Sokollu Mehmed Pasha”, *The Encyclopedia of Islam*, c. IX, Leiden 1997, s. 706-711.
- YAZICI, Tahsin, “Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr”, *TDV İA*, c. X, İstanbul 1994, s. 220-222.
- _____, “Hâfız-ı Şîrâzî”, *TDV İA*, c. XV, İstanbul 1997, s. 103-106.
- “Zâtî”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler / İsimler / Eserler / Terimler*, c. VIII, İstanbul 1986, s. 645-646.

DİZİN

A

Abdullâh Hâtîfî 104, 201, 217, 227, 230, 231, 324, 327, 340, 365, 407
Abdurrahman Şeref Efendi 22, 23, 45
Abdülazîz Efendi (Kara Çelebi-zâde) 44
Abdülvâsi'-i Cebelî 104, 211, 418
Aden 253
Agâh Sırrı Levend 22, 23
Âhî 34
Ahmed I. (Sultan) 42
Ahmed Ağa (Galata Sarayı ağası) 48, 162
Ahmed Bey 48, 151, 156, 450
Ahmed Çelebi Efendi (Budin kadısı) 20, 25, 40, 117, 129
Ahmed Paşa (Hasan Bey-zâde) 26, 42
Ahmed Paşa (Rumeli beylerbeyi) 88, 381
Akhisar 34
Alexander von Takáts 45
Ali Çelebi (Kınalı-zâde) 24
Ali Emîrî Efendi 29
Ali Emîrî Efendi Kütüphanesi 28, 433, 434
Ali Paşa (Semiz, Kalın, Pracalı, Veziriazam) 39, 47, 70, 73, 81, 101, 149, 237, 238, 254, 280, 294, 304, 351, 450, 452-455
Ali Voyvoda 60, 75, 229, 313
Ali Voyvoda (Arnavut) 75, 313
Amasya 51, 173, 451
Âmidî (Ümmîdî-i Râzî) 104, 202, 243, 301
Anadolu 24, 25, 35
Antal Gevay 44, 45
Arslan Paşa 39-43, 89-92, 94, 97, 383, 389-392, 399, 415
Attâr 29
Avusturya 33, 52, 53, 117, 443, 444, 447, 453, 459
Avusturya Devlet Arşivi 52, 53, 459, 460
Avusturya Millî Kütüphanesi (Viyana) 33, 117, 443, 444
Ayas Paşa 57
Aynaşka Kalesi 38, 53, 54, 184, 188, 200

B

Bağdat 86, 372
Bakarça Nehri 83, 359
Bakik (Matija Bakić) 69, 71, 75, 81, 288, 315, 455
Banaluka 101, 280, 281
Barbaros Hayreddin Paşa 47, 149, 450
Bayezid II. (Sultan) 24, 72
Beçliler 93
Belgrad 101, 278, 413
Berlin 22, 26, 27, 31, 32, 36, 117, 439, 440
Berlin Devlet Kütüphanesi 31, 32, 117, 439, 440
Beyânî 22, 25
Bihke (Bihaç) 61, 231
Bilecik 34
Bosanski Novi 455
Bosna 19, 20, 36-39, 41, 43, 46, 48-50, 66, 67, 72, 73, 78, 81, 82, 88, 91, 93, 96, 100, 101, 117, 142, 144, 152, 171, 259, 263, 265, 277, 278, 280, 288, 304, 328, 380, 390, 408, 447, 448-451, 454, 455, 462
Bosna-Hersek 27, 35, 46, 60, 61, 68, 72, 101, 450, 453
Bosna-Hersek Millî Müzesi Kütüphanesi 27, 35
Bosna Nehri 101
Bosna Sarayı (Saraybosna) 20, 27, 35, 36, 68, 72, 46, 68, 100, 101, 446, 447, 452, 453, 456
Brot 50, 171, 172
Budapeşte 27, 32, 36, 45, 51, 62, 89, 90, 95, 102, 103, 117, 441, 442
Budin (Budun) 19, 20, 23, 25-27, 29, 36, 37, 39-45, 51, 52, 61, 89-92, 94-97, 100-102, 107, 117, 129, 131, 235, 278, 383, 388, 389, 391, 392, 396, 399, 400, 402, 408, 411, 413, 414, 420, 423, 432, 447, 455, 456, 459, 462, 463

Budin Kalesi 90, 388, 405
Buhârî 130, 192, 368, 424

C

Ca'fer Çelebi (Tâci-zâde) 35
Cankurtaran İskelesi 102, 424
Celâleddîn-i Devvânî 104, 266
Cemâlî 29
Cerrah Ali 463
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi 51, 94, 117

Ç

Çandarlılar 19
Çarkezi Mihâl 38, 53-56, 184, 185, 187, 188, 191, 193
Çetin Kalesi 60, 84, 229, 361

D

Debbağlar Mahallesi 102, 421
Dervîş-i Dihekî 104, 251
Dervîş Paşa 451
Drava Nehri 42, 88, 90, 378, 380
Drina Nehri 101, 452

E

Ebû Ali Sinâ 30
Ebû Bekr Sıdkî 29
Ebû Firâs el-Hamdânî 104, 330, 386
Ebû Sa'îd Ebû'l-Hayr 104, 267, 404
Ebu'n-Necîb Sühreverdî 24
Ebu'n-Necm Ahmed Menûçihri Dâmegânî 104, 182
Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî 104, 128, 177, 223, 295, 310, 313, 322, 333
Edirne 46, 148, 449
Edirnekapı 24
Edirne Sarayı 19, 148, 449
Eğri 54, 62, 185, 241
Eğri Kalesi 38, 54, 184, 186
el-Urbî 128
Emîr Hüsrev-i Dihlevî 104, 289, 363, 383

Emîr Sultan 219, 308
Enderûn 19, 36, 49, 50, 63
Engürüs 86, 137, 371
Erdelek Ban (Petar Erdedi) 76, 322
Es'ad Efendi Kütüphanesi 23, 31
Eskişehir 34
es-Sâbî 128
es-Seyyid Mehmed Ârif b. es-Seyyid İsmail 29
Estergon Kalesi 95, 102, 103, 387, 424
Evhadüddîn Enverî 104, 135, 147, 204, 227
Evhadüddîn-i Merâğî 104, 153, 351

F

Ferhad Ağa 26, 92, 395, 396
Ferhad Bey 57, 59, 83, 208, 359
Ferhad Çavuş (Çerkes) 457
Ferhad Paşa 451
Feridun Bey 40, 41
Ferîddüddîn-i Attâr 104, 268, 471
Ferkaş (Petar Farkašić) 76, 322
Fethullah Efendi 34
Feyzullah Efendi 34
Filek 36-38, 41, 52-57, 174, 175, 180, 184, 187, 194, 459-461
Filek Kalesi 51, 52, 54, 103, 184, 425
Firdevsî 104, 160, 168, 193, 232, 255, 288, 297, 343, 344, 352, 353, 388, 389, 399
Födvar Palankası 102, 424

G

Galata 157, 162
Galata Sarayı 38, 48-50, 157, 158, 162, 164, 165, 450, 451
Gazi Hüsrev Bey 72, 277, 302, 452, 454
Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 35, 453
Gebze 34
Gorajde 101, 274, 452
Göl 94, 399, 403
Gölbaşı 43, 96, 111, 399, 408
Göle Kalesi 54, 62, 184, 241

Gradiška Kalesi 72, 303
 Gustav Flügel 33, 34, 447
 Gyula Káldy-Nagy 51-53, 98

H

Habsburglar 44
 Hâfiz-ı Şirâzî 103, 104, 127, 129, 132, 133, 139, 140, 151, 156, 173, 177, 201, 204, 209, 237, 238, 244, 260, 266, 269, 275, 284, 290, 301, 309, 310, 324, 343, 347, 356, 366, 367, 404
 Hâlis Efendi Kütübhanesi 30
 Hasan Bey 57
 Hasan Çelebi (Kınalı-zâde) 22, 24, 25
 Hasan Kethüda 61, 234
 Has Saray 144, 162, 165
 Hatvan Kalesi 103, 425
 Hemdemî Mehmed Efendi (Solak-zâde) 43, 44, 49
 Hereke 34
 Hersek 36-38, 41, 66, 67, 254, 255, 257, 258, 260, 447-449, 451, 452
 Hızır Bey 34
 Hızır Voyvoda 58, 212
 Hilâlî-i Çağatayî 104, 161, 205, 240, 274
 Hindî Baba Zaviyesi 102, 421
 Hoten 253
 Huryan Kalesi 38, 59, 60, 216-218, 221, 222
 Hüseyin Efendi (Cinci) 35
 Hüseyin Vâiz-i Kâşifi 104, 153, 159, 165, 179, 400
 Hüstreypaşa 34
 Hz. Âdem 248
 Hz. Ali 30, 102, 124, 229
 Hz. Ebû Bekir 102, 124, 421
 Hz. İsa 84, 287
 Hz. Muhammed 30, 97, 102, 122, 156, 365, 415, 421
 Hz. Nuh 84
 Hz. Osman 102, 124, 422
 Hz. Ömer 63, 98, 102, 124, 422
 Hz. Süleyman 135

Hz. Yakub 186
 Hz. Yusuf 186

I-İ

Imre Karácson 45
 İbn Yemîn-i Tuğrâî 104, 127, 275, 296, 324, 361, 385, 406.
 İbrahim b. Edhem 30
 İbrahim Bey (Kürd) (Seksar sancakbeyi) 460
 İbrahim Çavuş 102, 421
 İbrahim Efendi (Peçûyî) 43, 51, 52, 98
 İbrahim Paşa Sarayı 49, 168, 451
 İmâm-ı A'zam 86, 98, 248, 372, 417
 İmâm-ı Muhammed Şeybânî 248
 İnebahtı 93
 İnönü 34
 İran 50, 143, 288
 İskender Paşa 87, 374
 İsmail Hakkı Uzunçarşılı 52
 İsmail Hami Danişmend 99
 İsmulan 60, 226
 İstanbul (Kostantiniyye) 27, 35, 38, 44, 45, 46, 48-50, 55, 59-61, 70, 81, 82, 87, 93, 97, 117, 148, 351, 448-451, 453
 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 29, 117, 435, 436
 İstolni Belgrad 42, 43, 90, 91, 94, 96, 103, 387, 392, 399, 403, 408, 424
 İzmit 34

J

Joseph von Hammer 33, 44, 45, 52, 117, 455

K

Kabatyan Mahallesi 102, 422
 Kâbe 85, 86
 Kaf-zâde 23, 25
 Kalaça 62, 236
 Kâmil Kepeci 53

Kanunî Süleyman (Sultan) 19, 37, 39, 42, 46, 47, 50, 51, 61, 68, 84, 96, 101, 144, 148, 150, 168, 169, 172, 235, 254, 285, 293, 305, 306, 362, 376, 377, 396, 402, 409, 411, 413, 447, 448, 450, 451, 454, 456

Kara Ali Bey 451

Kara Halil el-Cenderî 34

Kara Hamza Bey 52

Kara Murad Bey 41, 95, 403, 404

Karaman 41, 43, 88, 94-96, 381, 402, 404, 408

Kartal 34

Kâsım Paşa 51, 174, 451

Kestoş 90, 97, 389, 414

Kıvarna Geçidi 61, 231

Kladoş 61, 231

Klis 36-38, 41, 53, 56-60, 62, 93, 202, 203, 207, 226, 237, 461

Koçyan 72, 303

Komarın Kalesi 95, 405

Kopan 57, 103, 424

Kostaniça Kalesi 101, 282

Kostaniçe Kalesi 93

Kostence Kalesi 75, 313

Kovin 102, 424

Kozarnençe 101, 282

Köprülüler 19

Köstendil 42

Krupa 21, 22, 35, 68, 83, 285, 447, 453-455

Krupa Kalesi 20, 22, 37, 39, 43, 44, 68, 69, 71-73, 76, 82, 84, 93, 284, 288, 291, 296, 298, 302, 311, 315, 316, 319, 322, 327, 336, 348, 354, 362, 363

Künar 413

L

Lala Mehmed Paşa 451

Lefke 34

Lesenç oğlu (Ivan Lenković) 76, 322

Lim Nehri 46, 105, 143

Lin Kalesi 59, 215

Lipva 57

Lukaç 84, 361

M

Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi (Budapeşte) 32, 117, 441, 442

Maglay 101, 281, 453

Maguçi Gaşpar 38, 54, 184, 186

Manfred Götz 22, 32

Markus Köhbach 35, 45, 52, 53, 57

Martolos Mahallesi 92, 396

Matija Bakić (Bakik) 69, 71, 75, 81, 288, 315, 455

Mecdüddin el-Bağdâdî 104, 366

Medîne 85, 123

Mehmed (Şehzade) 168

Mehmed III. (Sultan) 42

Mehmed 'Atâ Bey 44

Mehmed b. Mehmed (Edirneli) 42

Mehmed Bey (Tırhala sancakbeyi) 377, 378, 380

Mehmed Çavuş (Pehlivan) 461

Mehmed Han (Köstendil sancakbeyi) 42

Mehmed Süreyya 25, 50

Mehmed Tahir Bey (Bursalı) 22

Mekke 85

Memi Şah Bey 39, 73, 304, 454, 455

Meşâmî 104, 303

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî 30, 104, 213, 266, 394

Mevlânâ İdris 29

Mevlânâ Şemsüddîn 463

Mısır 47, 86, 149, 369, 370, 450

Millet Kütüphanesi 28, 113, 117, 433, 434

Mohaç 103, 424

Mokra 101, 279, 452

Molla Câmî 103, 104, 121, 141, 142, 159, 161, 259, 266, 267, 289, 332, 353, 364, 372, 394, 431

Murad III. (Sultan) 19, 26, 37, 47, 87, 117, 144, 150, 447

Mustafa Âli Efendi (Gelibolulu) 41

Mustafa b. Osman Sâmî 29
 Mustafa Efendi (Cenâbî) 41
 Mustafa Efendi (Mülakkab) 34
 Mustafa Efendi (Selânîkî) 42
 Mustafa Rahmi Efendi (Kırımlı) 34

N

Nadin (Karin) Kalesi 60, 226
 Nahçıvan 36, 38, 47, 50-52, 150, 172, 451
 Nahîfî Mehmed Efendi (Hâmidli) (İspar-
 talı) 23-25, 117
 Nahîfî Mehmed Emîn Efendi (Keşanlı) 24
 Nahîfî Mehmed Süleymân Efendi (İstan-
 bullu) 23
 Nahîfî Mustafa Efendi (Gümülcineli) 24
 Nahîfî Sıdkî (İstanbul) (Sıdkî Abdullah
 Efendi) 23
 Nahîfî Şemseddin Efendi (Aydınlı) 23, 24
 Nalband-zâde Mehmed 29
 Nasuh Bey (Pojega sancakbeyi) 83, 359
 Nemçe 103, 425
 Neyyir-i A'zam 174
 Nizâmî-i Gencevî 104, 143, 154, 162,
 175, 183, 191, 192, 224, 268, 271,
 287, 294, 301, 326, 340, 379, 395,
 397
 Novigrad Kalesi 103, 425
 Nuruosmaniye Kütüphanesi 34
 Nûşirevân-ı âdil 98, 135, 418
 Nüvasin 101, 282

O

Osman Gazi 42,
 Osmanlı Devleti 19, 43
 Otu İskelesi 88, 378

Ö

Ösek Kalesi 90, 103, 389, 413, 425

P

Pakriç 93
 Paris 34

Paris Fransa Millî Kütüphanesi 34
 Pavloviçler 448
 Pespirim 90, 102, 389, 424
 Peşte 102, 423, 424
 Pîr Mu'nî 97, 416
 Piyâle Paşa (Kapdân-ı Deryâ) 43, 44, 87,
 373
 Pojega 83, 93, 359
 Polata Kalesi 39, 42, 89, 91, 383, 384, 392

R

Ravne (Revane) 58, 212
 Reşidüddin Vatrât 104, 213
 Riyâzî Mehmed Efendi 22, 24
 Rudo 448
 Rûhullah Efendi (Sadreddin-zâde) 35
 Rum 86, 87, 149, 155, 158, 370, 373
 Rumeli 19, 47, 48, 50, 88, 149, 152, 169,
 175, 381, 450, 451

S

Sa'd-ı Ekber 174
 Sa'dî-i Şirâzî 30, 103, 104, 145, 166, 174,
 208, 249-251, 292, 294, 296, 305,
 306, 387, 393
 Safvet-beg Başagić 20, 35, 36, 446, 447,
 451, 452, 453, 455, 456
 Sakız Adası 43, 44, 87, 374
 Sancak 448
 Sapanca 34
 Saraybosna (Bosna Sarayı) 20, 27, 35, 36,
 68, 72, 46, 68, 100, 101, 446, 447,
 452, 453, 456
 Saray-ı Âmire (Topkapı Sarayı, Saray-ı
 Hassa, Has Saray) 19, 46, 48, 49, 50,
 144, 148, 162, 449
 Seçen 52
 Seçen Kalesi 103, 425
 Segedin 36-38, 41, 61-63, 66, 103, 235,
 237, 238, 240, 244, 254, 425
 Seksar 460
 Semendire 57, 72

Selim II. (Sultan) 19, 37, 39, 43, 96-99, 117, 144, 411, 413, 426, 447, 463
 Selmân-ı Sâvecî 103, 104, 143, 162, 182, 187, 261, 288, 302, 350, 394, 395, 412
 Seyfeddin Kemura 35, 447
 Seyitgazi 34
 Seyyid Gazi Tekkesi 97, 416
 Seyyid İsmâil Belhî 104, 320
 Sıdkî Abdullah Efendi (İstanbul) (Nahîfî Sıdkî) 23
 Sidnik Kalesi 59
 Sigetvar 37, 39, 40-44, 68, 78, 84, 90, 93, 95, 113, 328, 362, 377, 407, 411, 454, 456
 Sigetvar Kalesi 40, 62, 69, 71, 94, 96, 97, 103, 241, 288, 298, 402, 411, 413, 425
 Sinan Ağa 48, 162
 Sinan Bey 57
 Sinan Voyvoda 60, 229
 Sirem 103, 254, 425
 Sluni Kalesi 60
 Sofya 93
 Sokol 46, 142, 282, 447, 448, 449, 450, 453
 Sokollular 19, 447, 448
 Sokollu Mehmed Paşa 19, 29, 31, 36, 38, 40, 41, 43, 45-50, 53, 56, 62, 81, 82, 84, 97, 99, 117, 142, 144, 150, 162, 169, 175, 201, 238, 254, 352, 353, 363, 391, 397, 412, 432, 447, 450, 451, 454
 Sokollu Mustafa Paşa 19, 20, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 36-84, 88, 89, 91, 93-102, 105, 117, 131, 134, 138, 154, 156, 237, 238, 254, 260, 414, 432, 447, 450-463
 Sokolovik 46, 145
 Söğüt 34
 Süleyman Ârif 32
 Süleyman Kethüda 75, 313

Süleyman Paşa (Karaman beylerbeyi) 41, 43, 88, 94, 95, 381, 402, 403
 Süleymaniye Kütüphanesi 30, 117, 437, 438

Ş

Şa'bân Çavuş 460
 Şah Kalender 97, 416
 Şam 86, 371
 Şefik Efendi 22, 23, 29, 30, 31
 Şems-i Tebrizi 104, 262
 Şerif Hasan 85, 368
 Şikloş Kalesi 39, 88, 89, 377, 378, 380, 382
 Şimontorna 103, 424

T

Tata Kalesi 43, 89, 90, 102, 385, 389, 424
 Tebriz 36, 38, 50
 Teke 41
 Teke İli 95, 403
 Terşçe 61, 231
 Tımişvar 36-38, 50-52, 54, 101, 173, 174, 278, 451, 457, 458, 460
 Tırhala 39, 42, 43, 88, 377, 378, 380
 Tırn 101, 281
 Tisa Nehri 61, 63, 244
 Tolna 103, 424
 Topkapı Sarayı (Sarayı-ı Âmire, Sarayı-ı Hassa, Has Saray) 19, 46, 48, 49, 50, 144, 148, 162, 449
 Tuna Nehri 62, 95, 102, 103, 236, 417, 423
 Tur Ali Bey (Sirem sancakbeyi) 254

U

Ulama Paşa 72, 302, 454
 Una Nehri 39, 61, 68, 74, 76, 101, 311, 312, 322
 Uslun beyi oğlu (Franjo Frankapan Slunjski) 76, 322

Ü

Ümeyye ibn Ebi's-Salt es-Sakafî 104, 389
 Ümmîdî-i Râzî (Âmidî) 104, 202, 243,
 301
 Üsküdar 34, 50
 Üveys Paşa 26

V

Valpova 88, 380
 Veli Can Bey 459
 Venedik 59, 453
 Venvi Kalesi 75, 313
 Vezirhan 34
 Vitan 90, 97, 389, 414
 Viyana 20, 21, 27, 33, 36, 37, 44, 45, 113,
 117, 118, 427, 443, 444, 455
 Viyana İmparatorluk Kütüphanesi 33

Viyana Üniversitesi 35
 Vulkovar 43
 Vulkovar Kalesi 103, 425

Y

Yanık Kalesi 95, 405
 Yeşilce Mehmed Bey (Yayabaşı) 46, 145-
 147, 448, 449
 Yıldırım Bayezid (Sultan) 219

Z

Zacesne 83, 359
 Zâtî 104, 147
 Zirinoğlu (Nikola Zrinski) 39, 40, 69, 71,
 72, 74, 76, 78, 93, 288, 298, 312, 328,
 454, 455

